

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206004

UNIVERSAL
LIBRARY

Osmania University Library

Call No. T610

Accession No. T1542

Author C43C
చతుర్థి .

Title చతుర్థి 1926-

This book should be returned on or before the date last marked below

పీఠిక.

ఆంధ్ర దేశమునందు చిరకాలమునుండి మన యార్యజాతీయతకు సహకారములయిన ప్రాచీనములగు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను ముద్రించి చక్కనికూర్పులతో వెలయించుచుండుట అందరు నెఱింగినదే. అముద్రితములును వ్యాప్తిచెందఁగిన సమస్తసంస్కృతాంధ్రగ్రంథములును పఠనయోగ్యములుగ నన్నిశాఖలలోను ప్రచురించి భాషాసేవచేయుటయే మాపరమావధి. ఈయాదర్శముతోడనే మేము చిరకాలమునుండి వేదవేదాంతాదిగ్రంథములను, తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రగ్రంథములను, సాహిత్యాదిగ్రంథములను సాధ్యమైనంత వరిశ్రమతో ప్రాచీనమగు కట్టుబాటును తొలగఁగఁగఁడ నిర్వహించికొనించుచున్నాము. ఇట్లున్నను ఆయాశాఖలందు ఎన్నెన్నియో యుత్తమోత్తమములగు గ్రంథములు ఇంకను వేనకువేలుగా వెచ్చించి ప్రచురింపవలసియే యున్నది. అయినను, ఉడుతభక్తితో శక్తిరంతసతేక పనిచేయగల్గుచున్నామని విన్నవించుచున్నారము.

మన వాఙ్మయమునందలి తక్కిన యన్నిశాఖలయందువలెనే ప్రస్తుతము వైద్యవాఙ్మయమునందును, తత్రాపి ఆయుర్వేదమునందు నింతవఱకును చాల పరిమితమగు వాఙ్మయము మాత్రమే ప్రకటింపఁబడియున్నది. ఈలోపమును పూర్తిచేయుటకై మేము చాలకాలమునుండి ప్రయత్నించుచునే యున్నాము. అయినను మాకు తగినంత యుత్సాహమును ఆంధ్రలోక మిత్రులను ఒసంగి లేదని ప్రాముఖ్యము చాల విచారిముగనే యున్నది.

ఆయుర్వేదమునందు ఇంతవఱకును ఎట్టుట్టో పరిశ్రమించి ప్రాచీనతాత్పర్యముల సాయమునను నాగోప్రతుల సాయమునను సంప్రదాయజ్ఞులగు పండితుల చేదోడువాదోడుచే కొంత కృషిచేసినారము.

ఇప్పుడు చక్రదత్త యనునీవైద్యగ్రంథమును వెలువరించితిమి. ఈగ్రంథమును రచించినది సుప్రసిద్ధుడగు చక్రపాణి వైద్యుడు. ఇతఁడు ఈగ్రంథాంతమునందు వ్రాసికొన్న ఈక్రందిశ్లోకమును బట్టి

ఇతఁడు గొడరాజయొక్క ఆస్థానమునందు వైద్యవిద్వాంసుడుగా నుండెననియును, తండ్రి పేరు నారాయణసూరి యనియును, భానుగోధ్ర కులీనుఁ డనియును తెలియుచున్నది.

శ్లో. గౌడాధినాథః సవత్సృధికారిపాత్ర నారాయణస్య భవయః సునయోఽపిరంగత్,
భానోఽనుప్రథితగోధ్రవలీకః శ్రీచక్రవత్త ఇహ కర్తృపదాధికారి.

ఇట్టి ఈ గ్రంథమును యథా శక్తి సరళమగు తెలుగుతాత్పర్యముతో ముద్రించి పాఠకుల కుపాయన మిచ్చుచున్నాము. ఇందలి స్థానిత్యాదులను పన్నించి ఆంధ్రవైద్యలోక మీ గ్రంథమునకు తగిన యాదరమిచ్చెద రని విశ్వసించెదము.

ఇదివఱలో తెనుగులిపిలో అచ్చుకాని గదని గ్రహము, వైద్య శతశ్లోకి, అజీర్ణచుంజరి, భేషజకల్పము, శార్ఙ్గధరకృత త్రిశతి, రాజమార్తాండము, రావణకుమారతంత్రము, వృక్షాముర్చేదము మున్నగు గ్రంథ రత్నములఁ బెక్కింటి సుబోధమగు తెనుగుతాత్పర్యాదులతో ముద్రించి యున్నాము. యూనానీ గ్రంథరత్నమగు ఇలాజుల్ గుర్బా ఆంధ్రమున చక్కగ ముద్రించి ప్రచురించినాము. ఇవిగాక అనువాదమంజరి, నాడీజ్ఞానము, లోలంబరాజీయము, శార్ఙ్గధరసంహిత, సుప్రతశారీరము, కాలజ్ఞానము, షడ్రసనిఘంటువు మొదలగు వైద్యగ్రంథముల చక్కగ సంస్కరించి ప్రచురించుచున్నాము. సంస్కృతభాషామయంబులై ఆంధ్రదేశపువైద్యులకుఁ దెలిసికొన నశక్యమై యున్న చరకసంహిత, భావప్రకాశిక మున్నగు గ్రంథరాజముల అచిరకాలమున ముద్రించ దలచినారము. ఆంధ్రదేశమున హెచ్చుగ ప్రచారమున యున్నట్టి బసవరాజీయము, వస్తుగుణరత్నాకరము మొదలగు గ్రంథముల త్వరలో ప్రకటింపఁబూనుకొని యున్నారము. కావున, సహృదయులు ప్రాచీనవైద్యగ్రంథములన్నియుఁ ద్వరలో వైలువకు నట్లు ప్రోత్సాహమును గలుగఁజేయుదురని ప్రార్థన.

ఇట్లు,

వాఘ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

ప్రకాశకులు.

విషయ సూచిక.

విషయము

పుట

విషయము

పుట

౧. జ్వరాధికారము.

మంగళాచరణము	1
గ్రంథసంకలనవిధానము	1
వైద్యునికృత్యము, జ్వరవర్తనములు	1
లంఘనవిధానము, లంఘనావశ్యకత	2
లంఘనావ్యూత, తత్త్వకావ్యవత్క్షణము	3
లంఘనాధ్యయన గర్భిణివానిలక్షణము	3
నమనమున కర్మతగలవారు, వషనము	4
చేయుచునప్పుడు గమనింపవలసిన	4
కొన్ని ముఖ్యవిషయములు	4
దాహజ్వరములకు పడంగపాసేయా	
దులు, మందాన్నిగలవానికి పానీ	
యకల్పనములు, యవాగూపానీ	
యము, క్షుధితస్వరూపము పిప్పలాది	
లాబజేయములు, శిశోగోగోగోగో	
రపేయము, క్షుధిబంధమునకు	
క్షాదిశృతము, పంచమాలయవాగు,	
మృదుమధ్యాద్యవసార యవాగూ	
కల్పనము, మంథపేయాదికల్పన,	
యవాగుకల్పము	
యవాగును చేసెడిరీతియును, దానిని	
సేవించవలసిన కాలమును	
పిత్తజ్వరములలో చేయదగిన పాచన	
విధానము, ఆశ్మిభూతాదులయందలి	
పథ్యవిధానము, ముగ్ధయూష ఆమ	
లకయూషాదులు	7

అన్నము మున్నగువానిని సేవించుట	
లో కలుగు నరుచిని పోగొట్టులేహ	
దులు, జ్వరభేదములు, ఆమజ్వర	
మందు ఔషధము సేవింపరాద	9
నట, వక్రజ్వరలక్షణము	9
త్రినోషజ్వరాగమ పాచనకామము	
ము, శోధనచేయదగినవారు, శ్రీ	
లు నిల్లులు ఔషధమును సేవించు	
టలో గమనింపదగినవిధ, ఔషధ	
ము జీర్ణించిపెట్టులేనివినుగుర్తులు,	
అట్లే జీర్ణింపనిగుర్తులు, జీర్ణింపక	
ముందు ఆహారాదులను సేవించిన	
యెడల వచ్చుప్రమాదములు, శ్రీ	
బాలకృష్ణులు ఔషధమును సేవించ	
వలసిన రీతి	10
ఔషధమును సేవించునప్పుడు గమనిం	
పవలసిన మూత్రావసరము, కావ్య	
ధాదిఔషధముల విషయములో	
గల పరిమాణము, కిషాయవిషయ	
మున వైద్యులపరిభాష	12
పలపలములు విషయమునకు	
మరకేదిములు	13
పాతజ్వరమునకు చికిత్సలు, పిల్వాది	
పంచమాల కషాయము, నేలపే	
నుకషాయము, రాస్నాదికషాయ	
ము, పిప్పలాదికషాయములు, ఔ	
క్షాదికాష్ఠములు	11

విషయము	పుట	విషయము	పుట
సీతజ్వరచికిత్సలు, కళింగాదికషాయము, తిక్తాదిమార్గము, గుడూచీ క్వాథము, పటోలాదిగుడికలు, దూలగొండిస్వరసము, త్రాయమాణాదిక్వాథములు, మృద్వికాదికషాయములు, పర్పటకక్వాథము, శుంఠ్యాదికషాయము, ద్రాక్షాదికషాయము	15	కఫవాతజ్వరములకై పంచకోలకషాయము, పిప్పలీశ్వరము, అరగ్వథాదిక్వాథము	24
పిత్తజ్వరముగలవానికి శీతక్రియలు, ఘానాశ్రితము, అభ్యంజనము, శిరోలేపము, ఉద్వర్గానాదులు, కాంజీకశస్త్రాధారము, మాతులుంగబంధనము మొ.	17	క్షుద్రాదిగణము	25
కఫజ్వరచికిత్స, మాతులుంగాదికషాయము కఫజ్వరహరద్రవ్యములు, కటుకాదిక్వాథములు, నింబాదికషాయములు, దీపనపాచనయోగములు, త్రిఫలామస్తాదిక్వాథములు	18	కఫాదిజ్వరములకు దశమూలీరసము, మస్తాదికషాయము నేవదార్వాదిక్వాథము, మాతులుంగాదికలగము	25
చాతుర్భుద్ధావలేహిక, శ్వాసాదులకుపిష్పలీమార్జము, ద్వంద్వజ్వరచికిత్స	20	సన్నిపాతజ్వరచికిత్స, త్రిదోషజ్వరచికిత్సారంభక్రమము మున్నగువి	26
నవాంగకషాయము	20	సన్నిపాతమున వధూకసాచిస్వము వైంధవాదిసస్వము, అంజుక్రియ	28
వాతపిత్తజ్వరాలకు నిర్ఘ్నకాదికషాయము, పుంధ్రము, ముఖకచికిత్సము	21	ఆష్టాంగవలేహము	28
పిత్తశ్లేష్మములకై పటోలాదిగణము, గుడూచ్యాదిగణము	21	పంచమష్టికకషాయము, సప్తమష్టికయుషము	29
కంటకార్యాదివర్గము, వాసాకషాయము, పటోలాదికషాయము	22	సన్నిపాతములకై చాతుర్భుద్ధకవంచమూలము	30
అమృతాష్టకము, పంచలిక్తము	23	దశమూలకషాయము	30
కఫపిత్తజ్వరములకై కటుకాదియోగములు, ఘాత్యాదియోగము మున్నగువి	23	చతుర్దశాంగకషాయము	31
		అస్తాదశాంగకషాయము	31
		పిత్తశ్లేష్మాతిశయమునకై యష్టాదశాంగకషాయము	31
		శత్యాదిగణము	31
		బృహత్శ్యాదిగణము	32
		భాక్తిగణము, చతుర్దశాంగము, అభివ్యాసజ్వరచికిత్స మున్నగువి	32
		సన్నిపాతములకు ప్రపుడాదికషాయములు	33
		జీర్ణజ్వరచికిత్స, నిద్రాదిక్వాథము	35
		విషయజ్వరమున మస్తాదికషాయము, అజాతీల్పము, రసోనాతైలము మున్నగువి	36

విషయము	పుట
జ్వరమును అష్టాంగ దశాంగ కషాయము, అపగ్రాజితాధూపము మున్నగు	
వి	39
వికాశింక ద్వారినాశనమంత్రాదులు	40
జ్వరముందు ఘృత ప్రయోగము	41
జ్వరతులకు ఆహారవిషయము, పిప్ప	
ల్యాద్యఘృతము స్మృతపాకమున	
వస్తుపరిణామము.	,
క్షీరపట్నఘృతము	43
దశమూలపట్నఘృతము, కషాయక్షీ	
రాదల పరిమితి	,
హస్తాదిఘృతము	44
గుడూచ్చాది పంచఘృతములు, బౌష	
ధదాన కాలము, క్షీరవిషయము	
నందు విధినిషేధాదులు	,
పట్నఘృతము	47
అధ్యంగాదుల కంగారక తైలము	,
శీతజ్వరములకు లాక్షాదితైలము, య	
వాణితైలము, సర్వాంగము మున్న	
గుంపి	48

౨. జ్వరతీసారాధికారము.

జ్వరచికిత్సలు	51
అతిసారములను నాగరాది క్వాథము	,
గుడూచ్చాది కషాయము	52
ఉశీరాది క్వాథము	,
పంచమూలకషాయము, కళింగాదికషా	
యము, వత్సకాదియోగము, నా	
గరాది క్వాథము, మస్తకాది క్వా	
థము	,
కళింగాదిఘృతములు, ఉత్పలాదియోగము	

వ్యోషాదిమాంసము, దశమూలకషాయ	
ము, విశంగాది క్వాథము, కిరాతా	
ది క్వాథము	54

3. అతిసారాధికారము.

అతిసారమున సామన్యోపాయములు	56
బృహచ్చాశిపతీ మాంసము, లఘుశాశిపతీ	
క్వాథాదులు	57
ధ్యాపంచకము, త్రికటుకాది క్వాథ	
ము, కప్పల్యాది మాంసాదులు	59
అంకోలవటకము, విశంగాది క్వాథము	64
వత్సాదియోగములు, దాడిమాదికషా	
ములు మున్నగునవి	65
కుటజరసాయకము, గుంధర్గశములను	
కషాయము, కుటజస్తటపాకము	66
కుటజలేపము	68
కుటజాప్తకయోగములు	69
షడంగఘృతము	,
క్షీరమూరిఘృతము	70

౪. గ్రహణ్యధికారము.

గ్రహణీ ప్రకారములు	72
చిత్రకాదిఘృతములు, శ్రీఫలాదిఘృతములు,	
నాగరాది క్వాథాదులు	73
నాగరాది మాంసము	74
భూని బాది మాంసము, అగ్నిదీపకాది	
మున్నగునవి	,
పాతాదిమాంసము	76
కపిత్థాపకమాంసము	,
దాడిమాంసకమాంసము	77
వాగ్దాహఘృతములు	,

విషయము	పుట	విషయము	పుట
అష్టఫలస్ఫుతాదులు	78	విజయమూర్తిము	98
కుశీస్ఫుతము	79	బాహుశాలగుడుము	99
చిత్రకస్ఫుతము	79	గుడభల్లాతకము	101
బిల్వాదిస్ఫుతము	79	భల్లాతకస్ఫుతము	102
చాంగేరీస్ఫుతము	79	చవ్యాదిస్ఫుతము.	79
మరీచాదిస్ఫుతము	79	వ్యోషాదిస్ఫుతము.	79
మహాపట్టలస్ఫుతము	80	ఉదకపట్టలస్ఫుతము.	102
లఘుమక్రము	81	సింహాస్థమృతస్ఫుతము.	79
బృహచ్చక్రలక్షణము	79	పిప్పల్యాద్యతైలము	79
తక్రారిష్టము	82	మటజలేహము	104
కల్యాణగుడము	84	కుటజరసక్రియా	105
కూష్మాండగుడకల్యాణకము	85	కుటబాది స్ఫుతము	106
రసపూర్ణిక	86	చాంగేరీస్ఫుతము	79
తామ్రయోగము	87	క్షారపాకము	108

గి. అర్చోర్ధోగాధికారము.

మూలగోగమునకు చేయదగిన నాలుగు		ప్రతిసాగణీయక్షారప్రయోగవిధి	79
ఉపాయములు	89	అగ్నిముఖిభాము	110
మలబద్ధమూలగోగములకు చికిత్స	90	భల్లాతకలేహము	111
తిలాదియోగములు	91		

దంత్యారిష్టము	79	ఓ. అగ్నిమాంద్యాధికారము.	
ప్రాణదగుటిక	94	హింఘ్వప్తకమూర్తిము.	113
కాంకాయనమోద్దకములు	79	శ్వాంత్యాదిమూర్తిము	79
మాణిభద్రమోదకములు	79	తీర్ణాగ్నిచికిత్స	114
లఘుసూరణమోదకములు	95	హరీక్షీయోగము	115
బృహత్సూరణమోదకములు	79	శాస్త్రాలకాంజీము	116
సూరణసిండి	96	అగ్నిముఖిమూర్తిము	79
వ్యోషాద్యమూర్తిము	79	పానీయభక్తగుటిక	117
సమశర్మరమూర్తిము	97	బృహదగ్నిముఖిమూర్తిము	118
లవణోత్తమాదిమూర్తిము	79	భాస్కరలవణమూర్తిము	119
నాగార్జునయోగము	79	అగ్నిస్ఫుతము	120

విషయము	పుట
ముస్తవట్టలకీ ఘృతము	121
బృహదగ్నిముఖఘృతము	122
క్షారగుడము	123
నాసాగోగములకు చిత్రకగుడము	124
ఆజీర్ణమునకు ప్రతికీయ	125
విషాచికాచీకత్స	126
దప్పికీ చీకత్స	126

2. క్రిమిరోగాధికారము.

క్రిమిరోగచీకత్స	128
విడంగఘృతము	129

౩. పాండురోగాధికారము

విరేచనార్థము త్రిఫలత్వలాదులు	130
అయశ్శూర్ణవటి, మండూరము, ననాయశ్శూర్ణము	131
యోగరాజము రసాయనము	132
పిశాచాద్యమార్గము	133
పాండాదులకు లోహక్షీరము	134
కామెరలకు త్రిఫలాద్యమధములు	135
నిడంగాద్యలోహము	136
శూర్ణమణినిమండురము	137
పునర్నవామండురము	138
మండురవజ్రవటుకము	139
భాత్ర్యురీప్తము	140
రాక్షాఘృతము	141
హరిద్రాఘృతము	142
మూర్ఖాద్యఘృతము	143
నోయిషాద్యఘృతము	144

౪. రక్తపిత్తాధికారము.

తర్పణాదులు	139
రక్తపిత్తములలో విరేచనయోగాదులు	140

B

విషయము	పుట
రక్తపిత్తముశమించు క్షీరాదులు	141
విలాదిగుటికలు	142
పుష్కీకాప్రయోగములు	143
దూర్వాద్యమును ఘృతము	144
శతావరిఘృతము	145
పిండవదియగు శతావరిఘృతము	146
వసాఘృతము	147
కామదేవఘృతము	148
సప్తస్థఘృతము	149
ఖండకూష్మాండకము	150
వాసఖండకూష్మాండకరసాయనము	151
వాసాఖండకరసాయనము	152
ఖండకాద్యలోహము	153
ఛాగమాంసాదివధ్యములు	154

౫. రాజయత్నాధికారము.

క్షయరోగములందు శాల్యాదిప్రయోగములు	155
దశమాలపరితాపి ప్రయోగము	156
సితోపలాదిలేహ్యము	157
లవంగాద్యమార్గము	158
తాడిశమార్గము	159
మిథ్యానియోగము	160
నిసేద్రగుటిక	161
విలాదిమంథము	162
సర్పిర్గుడము	163
చ్యవనప్రాశము	164
జీవంత్యాది ఘృతము	165
శివులీఘృతము	166
పారాశరఘృతము	167
ఛాగలాద్య ఘృతము	168
ఛాగఘృతము	169
అజాపంచక ఘృతము	170
బలాగర్భ ఘృతము	171

విషయము	పుట
నాగ బలా ఘృతము	165
నిర్గుణీ ఘృతము	"
బలాద్య ఘృతము	166
చందనాద్యతైలము	"
బలా నాగ బలా ఘృతము	167

౧౧. కాస రోగాధికారము.

కాసరోగమునందు సామాన్యోపాయములు	168
అపరాజితాశేహము	"
శౌంతి లేహము మున్నగునవి	169
పుష్కరమూలాది క్వాథము	170
కట్టలాది క్వాథము	171
వాకుడు మొదలగు క సాయములు	"
మరీచాద్యమార్జము	172
సమశర్కరచూర్ణము	"
హరితకీమోదము మున్నగునవి	173
దశమూలఘృతము	174
దశమూలాద్యఘృతము	"
దశమూలపట్టలఘృతము	175
కంటకారీఘృతము	"
బృహత్కంటకారీఘృతము	"
రాస్నాద్యఘృతము	176
అగస్త్యహరితకీ	177
వ్యాఘ్రహరితకీ	"

౧౨. హిక్కాశ్వాసాధికారము.

దశమూలక్వాథము	180
హింస్రాద్యఘృతము	181
తేజోవతీఘృతము	182
భారీ ఘృతము	"
కులుత్థ ఘృతము	183

విషయము	పుట
౧౩. స్వరభేదాధికారము.	
స్వరభేదమునందు కొన్నియుపాయములు	184
చవ్యాదిమూర్జము	"
కంటకారీ ఘృతము	185
భృంగరాజ ఘృతము	186

౧౪. అరోచకాధికారము.

అరోచకమునకు సాధారణము లగు నుపాయములు	187
అరోచకమును పోగొట్టు నుపాయములు	"
యమానీక సాయము	189
కలహంసక ఘృతము	"

౧౫. ఛర్ద్దిధికారము.

పిత్తఛర్దకుపాయములు	190
చందన కల్కలును మద్యాదిసాయములును	191
కిశ్కభర్ద క సాయములు	"
త్రికోధిఘృతము పాపాయములు	192
వీలూ మూర్జము	193
కోలాది లేహము	"
పద్మక ఘృతము	194

౧౬. త్రిష్టాధికారము.

వారమవలన నగు త్రిష్టలు	195
పిత్తత్రిష్టలు	"
ఛర్దిత్రిష్టలకు చికిత్స	196
తామశోషలకు చికిత్స	197
త్రిష్టలకు సామాన్యచికిత్స	"

విషయము	పుట
౧౭. మూర్ఖాధికారము.	
మూర్ఖులయందు ఉపాయములు	199
క పాయమును ప్రయోగింపవలసిన తెలుగులు	200

౧౮. మద్యాధికారము.	
త్రిదోషమునకు ఖర్చుగారివంధము	201
వాతమువలనను త్రాగుడువలననుక లిగిన దోషములకు చికిత్సలు	202
దగ్ధాది ప్రయోగములు	202
పునర్జననము	202
అస్తాంగలక్షణము	202
చివ్వాదులకు నుపాయములు	202

౧౯. దాహాధికారము	
దాహము నొసాములు	204
కుశాదితైలమును ఘృతమును	205
ఫలివ్యాదిలేపము	205

౨౦. ఉన్నాదాధికారము.	
వాతమువలన నగు సిచ్చికి యుపాయములు	206
సరపతైలాదులు	207
తక్కినవిషయములవర్తలు	208
అంజనతాడనాదులకు నుపాయములు	208
లేపమును ఘృతపానమును	209
కల్యాణఘృతము, క్షీరకల్యాణఘృతము	210
మహాకల్యాణకఘృతము	210
చైతనఘృతము	211
మహాపైశాచికఘృతము	211
హింఘ్రికఘృతము	211

విషయము	పుట
లఘునాద్యఘృతము	211
పైశాచపుసిచ్చికి మంత్రాదులు	212
2౧. అపస్తారాధికారము.	
అపస్తారమునందు సామాన్యములగు నుపాయములు	214
అపస్తారమునకు జనాదులు	214
అపస్తారమునకు గూఢవర్తలు	215
అపస్తారమునకు లేపములు మున్నగువి	216
స్వల్పపంచదశఘృతము	216
బృహత్పంచ మూలఘృతము	217
మహాచైతనఘృతము	218
కూస్తాంశక ఘృతము	218
బ్రాహ్మఘృతము	218
పల్లకపాద్య తైలము	218
తలంటులు	218

౨౨. వాతవ్యాధ్యాధికారము.	
వాతవ్యాధిలో సామాన్యోపాయములు	219
స్నేహపిరేచనములు వస్తి శోధనాదులు	220
విరేచనాదులు	220
కల్యాణానికి లేపము	221
మాపబలాది ఘృతము	222
అపతంత్రానికి దశమూలాదికావ్యధము	223
స్వల్పరసాన సింధము	223
దధ్యహ్లాది ప్రయోగము	224
గృధ్రాస్యాదులకు దశమూలాది కావ్యధములు	225
గృధ్రాస్యము దితరములగు నుపాయములు	225
గృధ్రాస్యము దితరములగు నుపాయములు	226

విషయము	పుట	విషయము	పుట
కటి శూలలయందు సామాన్యోపాయములు	227	అస్త్రదశశతక ప్రసారణీతైలము	249
అదిత్యపాకగుగ్గులువటకము	228	నఖశుద్ధి	252
త్రయోదశాంగగుగ్గులుము	229	మహారాజ ప్రసారణీతైలము	255
వాతహగోపాయములు	230	మహాసుగంధతైలలక్ష్మీవిలాసతైలములు	257
కోలాదిప్రదేహము	231	23. వాతరక్తాధికారము	
సాల్యనస్వేదము	232	వాతరక్తమునకుసామాన్యోపాయములు	259
అశ్వగంధాఘృతము	233	గుడూచీస్వరసాదులు	260
దశమాలఘృతము	234	నవవారికక్వాథము	261
ఛాగలాదిఘృతము	235	గుడూచీ ఘృతము	262
ఏలాదితైలము	236	శతావరీ ఘృతము	263
బలాశ్చేరియతైలము	237	అమృతాద్య ఘృతము	264
బలామహాబలాశ్చేరియతైలములు	238	దశపాక బలాశ్చేరియ	265
విష్ణుతైలము	239	గుడూచ్యాశ్చేరియ	266
నారాయణతైలము	240	ఖజూకపద్మక తైలము	267
మహానారాయణతైలము	241	పెదమతువపులగపు తైలము	268
అశ్వగంధాశ్చేరియ	242	సింహతైలము	269
మూలకాద్యతైలము	243	మహాసింహతైలము	270
రసోనతైలము	244	కైశోరక గుగ్గులము	271
కేతకీతైలము	245	అమృతాద్యగుగ్గులము	272
పైంధవాద్యతైలము	246	అమృతగుగ్గులము	273
స్వల్పమాషతైలము	247	యోగసారామృతము	
మాషతైలము	248	24. డోరుస్తంభాధికారము.	
ఇంకొకవిధగుగ్గు మాషతైలము	249	డిబుస్తంభమునందు సామాన్యోపాయములు	269
మాడవవిధగుగ్గు మాషతైలము	250	అప్పకట్టరతైలము	270
బృహన్నాషతైలము	251		
మహామాషతైలము	252	25. ఆమవాతాధికారము.	
రెడవమహామాషతైలము	253	రాస్నాదశమూలకము	271
మజ్జన్నేహము	254	రాస్నాపంచకము	272
చతుఃస్నేహము	255	రాస్నాసప్తకము	273
గుబ్బాప్రసారణీతైలము	256	వైశ్యానరమూర్తము	274
త్రిశతిప్రసారణీతైలము	257		
సప్తతిప్రసారణీతైలము	258		
ఏకాదశశతక ప్రసారణీతైలము	259		

శ్రీ రస్తు

చక్రచక్ర

శ్రీ చక్ర పాణి కృతము.

అంధ్ర తాత్పర్య వివరణ సహితము.

చేస్తుంది :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్

వారిచే బ్రకటితము.

1926.

All Rights Reserve

PRINTED AT
THE SRI RAMA PRESS,
15, Broadway, Madras. -1926.

విషయము	పుట	విషయము	పుట
అలంకారము	273	౨౬. పరిణామశూలాధికారము.	
హిం గ్వదిచూర్ణము	274	పరిణామశూల కుపాయములు	291
యోగ రాజగుణము	275	నాగరి కొడిక ల్పము	292
సింహ నాదగుణము	276	లోహ చూర్ణాది ప్రయోగములు	293
అలంకారము	277	సామంత్రాధ్యక్షము	294
అలంకారము	278	సప్తమృతము	295
శుభ్రీకృతము	279	గుడిపిప్పలీ ఘృతము	296
గుహాచీకృతము	280	పిప్పలీ ఘృతము	297
కాంజిక పట్టలఘృతము	281	కోలాది మంచురము	298
శుభ్రీకృతము	282	భీమపట్ట మంచురము	299
కాంజిక పట్టము	283	శ్రీరమంచురము	300
ప్ర సారణిసంధానము	284	చివికాది మంచురము	301
కాంజిక పట్టము	285	శతావరీమంచురము	302
సిద్ధుల	286	తారామంచురము	303
అమనాతిమన నపథ్యములు	287	రామమంచురము	304
		రసమంచురము	305
		త్రిఫలాలోహము	306
౨౭. శూలాధికారము.		లోహగుడిక	307
గూ యందు వమనాద్యపాయములు	288	ధాత్రీ లోహము	308
యామినీసు గామం దాద్యపాయములు	289	లోహామృతము	309
సావనాదగుడిక	290	ఖండామలక	310
పిత్తాశయలకు గుడిచికి	291	నారకశ్శ ఖండాము	311
శతావరీమంచురము	292	కలాయమాగ్రానలు	312
శ్రేష్ఠాధికృతమునకు ఘృతములు	293		
శూలామపానమునకు మసాదలు	294	౨౮. పరిణామశూలాధికారము.	
బృహత్పరిణామము	295	నారాచిచూర్ణము	313
రుచికాదులు	296	మడిగాది ప్రయోగములు	314
హిం గ్వదిచూర్ణము	297	హిం గ్వదిగుడికలు	315
ద్వితీయహిం గ్వదిచూర్ణము	298	శుభ్ర-మూలాధ్యక్షము	316
పరింధ ద్వాదశికము	299	సిరాధ్యక్షము	317
గోమాత్ర గుహానము	300		
దాధీకృతము	301	౨౯. గులాధికారము.	
ధూపాదులు	302	గుల్మగోగుల భోజనపద్ధతి	318
		ఇతరవిధములు	319

విషయము	పుట	విషయము	పుట
వాతగుల్మముల కుపాయములు	308	శతావృత్తులు	327
కఫగుల్మములకు ఘృతాదులు	309	త్రికటకఘృతము	328
సన్నిపాతగుల్మములకు చీకత్ప	310	సుకుమారఘృతము	328
హింగాద్విచూర్ణము	"	— — —	— — —
హింగాద్విప్రతివాపము	311	32. మూత్రాఘాతాధికారము.	
కాంకాయనగుటిక	313	మూత్రాఘాతాపాయములు	329
హపుపాద్యఘృతము	314	త్రికటకానిపయస్సు	330
పంచపలకఘృతము	"	చిత్రకానిఘృతము	331
త్యూర్యపాద్యఘృతము	"	— — —	— — —
ధాత్రీపట్పలఘృతము	316	33. అర్శర్శాధికారము.	
భార్యపట్పలకఘృతము	"	అర్శర్శాగమనకు సామాన్య పాయ	
క్షీరపట్పలకఘృతము	"	ములు	332
భల్లూతికఘృతము	317	పాపాణ భేదాధిఘృతము	333
రసోవాదిఘృతము	"	ఉషకాదిఘృతము	"
దంతీవారీతగుడములు	"	కుశాని ఘృతము	"
వృశ్చీరాద్యర్శము	318	నరుణాది ఘృతము	334
రక్తగుణాపాయములు	"	వరుణాది కి సాయము	"
— — —	— — —	విగ్రాది క్వాథము	335
30. మూత్రాధికారము.		త్రికటకానిచూర్ణము	336
వాతికమూత్రాగోపాయములు	320	పాపాణభేదచూర్ణము	"
ఇతరముః గుణితీప్రదేహాద్యపాయములు	"	కులుత్తిచూర్ణము	"
పిప్పల్యాచూర్ణము	321	శరణాపంచమూలఘృతము	337
నాగబలాదిచూర్ణము	322	వరుణాదిఘృతము	"
మాంసాశనమును నల్లభృఘృతమును	323	వీరతరాదిఘృతము	"
శ్వదంత్యాదిఘృతము	"	వరుణాద్యత్తలము	338
బలాఘృతమును నర్జునఘృతమును	324	శరణ్యర్శాధిఘృతపాయములు	"
— — —	— — —	— — —	— — —
31. మూత్రక్రిచ్చాధికారము.		34. ప్రమేహాధికారము.	
అభ్యంగాద్యపాయములు	324	ప్రమేహోపాయములు	339
శతావృద్ధి క్వాథములు	325	లోగ్రాదిక సాయము	340
భిన్నభిన్న కృచ్ఛ్మములకు భిన్నభిన్నా		భిన్నాదిక క్వాథములు	341
పాయములు	326	మాంససపుక సాయము	341
శిలాజీతు లేహ్యము	"	స్వగ్రాధిచూర్ణము	342

పేషయము	పుట	పేషయము	పుట
త్రికంటక శాలము	343	మాణాన్యగుటికా	361
ధాన్వ తరఘృతము	„	గోపితాపియాము	„
తూర్వపణగుటికలు	344	పిప్పలీపగమానములు	362
శిలాదత్తుయోగము	„	సప్తశ్రీచిత్రకఘృతము	„
విడంగానిశేషము	345	సప్తశ్రీఘృతము	„
మక్షికాద్యసాయములు	„	ద్విశ్రీచుచిత్రకఘృతము	„
		గోపితరఘృతము	363
		మహారోహితకఘృతము	„

౩౫. స్త్రోల్యాధికారిము.

౧౫. సౌల్యాధి కారిము.

పౌత్రహస్తా పాఠములు	366	—	—
వ్యోమాని పయోగములు	"	చి. వ్యోమానికారము.	
అమృతాదిగుణులు	367	వ్యోమాని సామాన్యపాఠములు	364
నవకగుణులు	"	పుష్పవృక్షము	365
అంబారహాయనము	368	వ్యోమయంత్రము కర్మాకరసామలు	366
ప్రసాద్యుత్తము	369	పక్షికలగుణములు	367
శిశిపాపప్రశ్నము	"	క్షుద్రగుటికా	"
—		పునర్వాహముకము	368

32. ఉత్తర గాథికారులు.

ఉచిత గోగమనం	సామాన్యము అగు	శుచికిప్పుతము	369
సుపాయములు	370	చిత్రకావ్యపుత్తిము	369
తక్కియల కమ్మగార్లు	371	పరిశోధనావ్య ఘృతము	369
సామంతాదులు	372	చిత్రక గుమ్మము	370
విద్యోగ గార్లు	373	పరిశోధనావ్య ఘృతము	370
పరిశోధనావ్య ఘృతము	374	చిత్రక గుమ్మము	370
సారాయితము	375	చిత్రక గుమ్మము	370
దంతానకలక్ష్మములు	376	శుభ్రములూద్రావ్య ఘృతము	371
దేవ దారుక పాయము	377	పునర్నవాహము	371
పునర్నవాహము	378	దశమూల హారతి	372
చిత్రక ఘృతము	379	పరిశోధనావ్య ఘృతము	372
చంద్రఘృతము	380	వాపునకు తేపాదులు	372
సారాచిఘృతము	381		

౨౯. వృద్ధుని కారము.

36 స్త్రీహారోగాధికారిము.	వ శ వృత్తి గుఱులు జ్ఞానములు	373
స్త్రీహను సామాన్యోపాయములు	359 గాస్నా కయము	374
ఇతరములగు సుపాద్యములు	360 గవ్య ఘృతాది ప్రయోగములు	375

విషయము	పుట	విషయము	పుట
బిల్వాది కృతమార్తములు	375	రచ. ప్రణాళాధికారము.	
బృహత్సంధిపత్రము	376	ప్రణాళాధి కుసాయములు	390
		ప్రణాళాధి క రక్తమోచనాదులు	391
రచ. గళగండాధికారము.		తేలాప్తము	392
గళగండాధి కుసాయములు	376	నింబపత్ర జేపాదులు	393
కుంభితేలాదులు	377	సప్తదశగ్రాధులు	394
అమృతాద్య ఘృతము	378	జీవికాకల్పములు	395
కోశాతీతనాశము	379	కషాయ రేపాదులు	396
చుచుందరీ శాఖోటక వింహ్యానిత్ర		త్రిఫలాగుగ్ధము	397
లము	380	వటికాగుగ్ధములు	398
నిర్దుండిత్రైలము	381	అమృతగుగ్ధములు	399
కాగ్నికాపూపాదులు	382	బాతికాద్యఘృతము	400
వ్యోమద్యుత్రైలము	383	గౌరాద్యఘృతము	401
చందనాద్యుత్రైలము	384	కరంబాద్యఘృతము	402
గుంబాద్యుత్రైలము	385	ప్రసాంధరీకత్రైలము	403
గ్రంథుల దుశోధనక్రియలు	386	తక్తానిఘృతము	404
వికంఠాదిలేపము	387	విశరీతగుగ్ధత్రైలము	405
గ్రంథిపాచనవిధి	388	అంగారకత్రైలము	406
నిష్పావాచిలేపములు	389	రంధ్రపత్ర పాంధరీకత్రైలము	407
		మూర్ఖాద్యఘృతము	408
రచ. ప్రణాళాధికారము.		మంజీషాఘృతము	409
శ్లోపదయనకు సామాన్యవిశేషములు	390	సాక్షాత్రైలము	410
వృద్ధదారకమూర్తము	391	చందనత్రైలము	411
పిప్పల్యాది మార్తము	392	మనశ్శివాచిలేపములు	412
కృష్ణాద్యమోదకము	393		
సారేశ్వరఘృతము	394	రచ. నాడీప్రణాళికారము.	
విడంగది మార్తము	395	నాడీప్రణాళి కుసాయములు	413
		కృష్ణాదులకు శిశోవ్యాపాపాయములు	414
రచ. విద్రాద్యధికారము.		సప్తాంగగుగ్ధములు	415
విద్రాధికి సామాన్యోపాయములు	396	సప్తకాదిత్రైలము	416
		కుంభికాదిత్రైలము	417
		భల్లూతకత్రైలము	418

విషయము	పుట
నిర్గుణీతైలము	405
హంసపాదాదితైలము	„

ర౧. భగందరాధికారము.

భగందరమునకు సామాన్యోపాయములు	405
నవకారి కగుగులము	406
సప్తవింశతిగుగులు	407
విష్కంఠదస్తైలము	„
క్షుద్రీరాద్యతైలము	408
నిశాద్యతైలము	408

ర౨. ఉపదంశాధికారము.

ఉపదంశమునందు ప్రయోగింపవలసిన తంత్రము	409
ఉపదంశమునందు సామాన్యోపాయములు	„
భూనింబాద్యఘృతము	410
కరంబాదిఘృతము	„
అగారధూమతైలము	411

ర౩. శూకదోషాధికారము.

శూకదోషములకు సామాన్యోపాయములు	411
-----------------------------	-----

ర౪. భగ్నాధికారము.

భగ్నమునకు సామాన్యోపాయములు	412
లాక్షాగుగులు	413
అంబాగుగులు	414
గంధతైలము	„

ర౫. కుష్మాధికారము.

కుష్మకు పంచకపాయములు	416
వికేచనాదులు	„

విషయము	పుట
మనశ్శిలాదీతర ప్రదేహములు	417
ధాత్యాది లేపములు	418
ప్రభున్నాదాది ఉద్వర్తనము	419
కషాదిలేపములు	420
ఏడగబాది లేపనములు	„
గోమాత్రపానాదులు	421
హరిద్రా లేపము	422
నవకపాయము	423
భిన్నస్వరసాది నేవనము	„
వయస్యాది లేపములు	424
ధాతీర్వాభివృద్ధి	425
కుష్మహర చూర్ణములు	„
ఏకవింశతి గుగులము	426
తిలపట్టుల ఘృతము	427
పంచతిక్తక ఘృతము	428
తిక్తక ఘృతము	„
మహాతిక్తక ఘృతము	„
మహా ఖాదిర ఘృతము	429
పంచతిక్తకగుగులము	430
వజ్రక ఘృతము	„
శేలితైలము	431
తృణక తైలము	„
మహాతృణక తైలము	„
వజ్రక తైలము	432
మరిచాద్యతైలము	„
బృహన్నరీచాద్యతైలము	433
విషతైలము	„
కరవీర తైలము	434
తెల్లని స్నేహ	„
సిందూరాదితైలము	„
మహాసిందూరాదితైలము	„
అదిత్యక తైలము	435
దూర్వాద్యతైలము	„
అర్కతైలము	„

విషయము	పుట	విషయము	పుట
గండిరాది తైలము	"	మహావద్దక ఘృతము	"
పుద్గీసార తైలము	"	స్నాయువులకు వానిలిరసము	450
సోమరాజి తైలము	436		
శేచనాది తైలము	"		
		గృ. మసూర్యధికారము.	
గృ. ఉదర్దకోరశీత పిత్తాధికారము.		మసూరికకు సామాన్యోపాయములు	450
ఉదర్దకాదులకు అభ్యంగములు	436	ఉష్ణిమూలాంబుపానాదులు	451
నింబపత్ర నేవనాదులు	437	వాతజనులందు గుహాచ్ఛాదములు	452
		నిఃబాదులు	453
		పటోలాదిజలము	"
గృ. ఆమ్లపిత్తాధికారము.		భిదిరాష్ట్రము	454
ఆమ్లపిత్తమునకు సామాన్యోపాయములు	438	అమృతాదిక్వాథములు	"
వాసాదశాంగము	439	ధన్వమాంసరసాదులు	455
వాసాదిగుగ్గులము	"	హరిద్రాది ప్రశేహములు	456
పటోలాదిక పానము	440		
పంచసని బాదిమార్జము	441	గృ. క్షుద్ర రోగాధికారము.	
లోహకట్టాది ధాతుశోధనములు	"	శస్త్రములు మున్నగువాని ప్రయోగములు	458
క్షుధావత్తిగుటిక	442	ప్రసారణాదులు	459
జీరకఘృతము	443	స్తన్యశోధనాదులు	460
పటోలశుంఠీఘృతము	"	చాంగేరీ ఘృతము	"
పిప్పలిఘృతము	444	మాషికాద్యతైలము	461
ద్రాక్షాద్యఘృతము	"	పరికర్త చికిత్స	"
శతావరీఘృతము	"	తారుణ్యపిడికా రోగచికిత్స	462
		ముఖకాంతికై వర కొన్ని యుపాయములు	463
గృ. విసర్పవిస్ఫోటాధికారము.		హరిద్రాద్వయ తైలము	"
విసర్పవిస్ఫోటములకు ఉపాయములు	445	కనక తైలము	464
వాతమునందు కోష్ఠ మున్నగు చికిత్సలు	"	మంజిస్తాదితైలము	"
భిదిరశేపాదులు	446	గుంతుమాదితైలము	"
నవక పాన గుగ్గులు	447	మరియొక విధమగు గుంతుమాదితైలము	465
అమృతాదిక్వాథము	"	వర్జక ఘృతము	466
పటోలాదిక పానములు	448	హరిద్రాద్వయ తైలము	467
వృషాద్యఘృతము	449	త్రిఫలాద్యతైలము	"
పంచభిక్షక ఘృతము	"	భృంగరాజ తైలము	468

విషయము	పుట
మాలత్యాది తైలము	"
స్నుహ్యది తైలము	469
ఆదిత్యపాక గుఢాచీతైలము	470
చ దనాది తైలము	"
మధుకాది తైలము.	"
శంఖచూర్ణము మున్నగులేపనములు	472
వచనీలతైలము	"
భృంగరాజఘృతాదులు	473

౫౫. ముఖరోగాధికారము.

ఓషధిరోగమునకు సామాన్యములగు సుపాయములు	474
దంతరోగమునకు సుపాయములు	475
పండ్లుపట్టుకొనిపోవుటకు చికిత్సలు	476
పండ్ల నూడబెట్టకుట	478
దంతపాలికాలోగములచికిత్స	479
విదార్యాదితైలము	"
శిషివ్యరోగచికిత్స, నోటిపూతలు	480
కంతరోగచికిత్స	482
కాలకచూర్ణము	483
వీతకచూర్ణము	484
క్షౌరగుటికా	"
ముఖరోగమునకు నితరములగు చికిత్సలు	485
పటోలామక సాయము	486
మహాసహచరతైలము	487
చంద్రతైలము	"
లాక్షాదితైలము	488
వసుళాదితైలము	"
సహకారగుటికలు	489
స్వల్పఖిధిరపటిక	"
బృహత్ఖిధిరగుటిక	490

విషయము	పుట
౫౬. కర్ణరోగాధికారము.	
కర్ణరోగమునందు చేయదగు సుపాయములు	491
దీపికాతైలము	492
క్షౌరతైలము	493
అపామానక్షౌరతైలము	"
సర్పకాదితైలము	494
దశమూలీతైలము	"
బిల్వతైలము	"
బిల్వశ్లష్మతైలము	495
నాశిరోధనతైలము	"
స్నేహము స్వేదము మున్నగు సుపాయములు	"
విదార్యాదితైలము	497
విద్రుచి మున్నగునాని కిత్సములగు సుపాయములు	"

౫౭. నాసారోగాధికారము.

నాసారోగోపాయములు	498
వ్యోషాదిచికిత్సము	499
పానాదులగు వివిధతైలములు	"
వాతికిములగు నాసారోగములకు ఘృతపానాదులు	500
గన్నేరుతైలము	502
శిఖరితైలము	"
చిత్రికతైలము	"
చిత్రిక సుపాయము	"

౫౮. నేత్రరోగాధికారము.

నేత్రరోగములకు సామాన్యములగు సుపాయములు	503
నేత్రాభివ్యంధనమునకు నేకాదులు	504
నింబపత్రకల్కాదులు	506

విషయము	పుట
వాతాధిక్యమునందు భిన్నోపాయములు	508
బిల్వంజనము	509
షడంగగుగ్గిలము	510
వాసకాద్వైపథము	511
బృహద్యాసాదికాద్వైపథము	512
పథ్యాదికాద్వైపథములు	513
సైంధవాదిప్రయోగములు	514
నేత్రవణిములకు షడంగగుగ్గిలము	515
నేచినాదులు, దంతవర్తి	516
పటోలాద్యఘృతము	517
కృష్ణాద్యైలము శశకాద్యఘృతము	518
త్రిఫలాదినేవనము	519
గుఱ్ఱాతీతవర్తి, చంద్రోదయవర్తి	520
కుమారికావర్తి, త్రిఫలాదివర్తి	521
చంద్రప్రభావర్తి, నాగార్జునీయాంజనము	522
పిత్తల్యాద్యంజనము	523
నీలకమలాద్యంజనము	524
కజ్జలాంజనము	525
చించాదిమార్జము	526
శృంగిబేరసస్యాదులు	527
దూర్వారసాదులచేతముఖలేపములు	528
వర్ణంజనము	529
గుటికాంజనము	530
త్రిఫలాఘృతము మహాత్రిఫలాఘృతం	531
కెండవత్రిఫలాఘృతము	532
భృంగరాజతైలం శృపవల్లభతైలము	533
అభిజతైలము	534
శుక్తజిరోగములకు ఛేదనాదులు	535
సంధిజముల కుపనాహములు	536
ప్రతిసారణాదులు	537
చూర్ణాంజనము	538
కుత్రకాంజనము	539
ర్జవజములకు ఘృతాదిచోర్ణితనం	540

విషయము	పుట
౫౯. తిరోగోగాధికారము.	
వాతశిరోగోగచికిత్స	534
వైతికశిరోగోగచికిత్స	535
కఫశిరోగోగచికిత్స	536
శతాహ్వతైలము	537
జీవకాద్యతైలము	538
బృహజీవకతైలము	539
పట్టిండుతైలము	540
అపామాగ్నితైలము	541
నశమాలకాద్వైపథములు	542
యష్టాంగిఘృతము	543
మయూరీఘృతము	544
ప్రపాండరికతైలము	545
బృహత్తయూరతైలము	546

౬౦. అస్మగ్గిరోగాధికారము.

అస్మగ్గిముగ్ధకుపాయములు	547
శ్రీప్రదరమునకు దిశమూలాదులు	548
పుష్పానుగచూర్ణము	549
ముదాదిఘృతము	550
బృహత్తయూరతైలము	551

౬౧. యోనిరోగాధికారము.

యోనిరోగముల కుపాయములు	552
గోగోచనాచూర్ణము	553
శతపుష్పతైలాదిమార్జములు	554
పంచపల్లవఘృతము	555
గర్భోత్పత్తి కుపాయములు	556
పుత్రజననోపాయములు	557
ఫలఘృతము	558
కెండవఫలఘృతము	559
సోమఘృతము	560
నీలాత్పలాదిఘృతము	561

విషయము	పుట
బృహచ్చతావరీక్షుతము	552
ఆరగ్వధాదితైలము	553
జ్వరతైలము	553

౬౨. స్త్రీగో గాధికారము.

గర్భహితములగు నుపాయములు	554
గర్భము నిలుచుటకు దుగము	555
నాభిలేపములు మున్నగునవి	"
సుఖప్రసవమునకు మంత్రతోడకములు	556
గర్భయంత్రాదులు	556
గర్భిణికి విశల్కకణ్ణమంత్రము	557
మదిరాసేవనాదులు	557
స్త్రీసేరాదికపాదములు	558
వజ్రకాంబికము	"
పంసజీరకగుడము	559
దుగవర్జనోపాయములు	"
స్థనశోధలకు చికిత్స	560
స్త్రీపరీతైలము	560
కాశీససిద్ధశైలాదులు	561

౬౩. బాలగో గాధికారము.

బాలురకు దుగ్గాదులు	"
మయూరశిఖాధారణాదులు	562
తైలాభ్యంగాదులు	563
హరినాగ్రిదులు	564
బాలచతుర్భుక్తిక	564
ధాతుక్యాదులు	"
శృంగ్యాదిలేహము	"
బిల్వక్యాధాదులు	565
మోచరసాదియవాగువు	566
పప్పలీలేహాదులు	567
పండ్లువచ్చునప్పటిగోగము	567
తృపాశాంతుప్రపాయములు	568

విషయము	పుట
ఆశ్వగంధిఘృతము	569
బాలచాంగేరిఘృతము	"
కుమారకల్యాణఘృతము	570
ఆప్తమంగళఘృతము	"
లాక్షాదితైలము	"
గ్రహపీడారాన్నాదులు	571
బలిమంత్రములును విధులును	"
ప్రథమవర్షమాసదినములలోని గ్రహవీడలు	572
కండవయేడు	"
మూడవయేడు	573
నాల్గవయేడు	574
అయిదవయేడు	575
ఆరవయేడు	"
ఏడవయేడు	576
ఎనిదవయేడు	"
తొమ్మిదవయేడు	577
పదియవయేడు	578
పదునొకండవయేడు	"
పన్నెండవయేడు	579

౬౪. వివాధికారము.

ఆరిష్టాబంధనమనేమంత్రమును విషహారములగు చికిత్సలును	580
త్రిపుతాదిచూర్ణము	581
పుష్పికాదివిషములు	582
సోమవల్కలాదిక్వాథములు	583

౬౫. రసాయనక్వాథము.

రసాయనప్రకారము	584
త్రిఫలా రసాయనము	585
మండుకపక్ష్యాగిరసాయనము	585
వృద్ధదారకచూర్ణము	586
ఉసిరితిప్పతీగెలచూర్ణము	"

విషయము	పుట
బ్రాహ్మణీ శ్మృతము	587
ఉషఃపానము	588
లోహరసాయనపురీతులు	589
లోహశుద్ధికరణములు	590
కాంతాదిలోహమారణవిధులు	591
స్థాలీపాకవిధి	592
పుటపాకవిధి	593
లోహపాకామృతసారములు	594
రెండవపాకవిధి	595
అభ్రకవిధి	596
అభ్రకపునఃపునఃత్రకమగువిధి	596
అభ్రకమును నేవించురీతులు	597
అభ్రక సేవనమునకు పద్ధతులు	598
అభ్రక సేవనమునందు ప్రాసవ్యుద్ధిరీతులు	599
లోహ సేవనమునకు నుపానాదులు	600
తామ్ర యోగము	601
తామ్ర భస్మ పుటపాకవిధి	602
తామ్ర సేవనము	603
శిలాజితు గ్రహములు	604
శిలాజితభస్మము నేవించుటవలన	605
లము	606
శిలాజితూర్ణవములగు శిలాగుటికలు	607
శివాగుటి కా సేవనవిధి	608
అమృతభల్లాతకి	609

౬౬. వృష్యాధికారము.

వాణీకరణోపాయము	607
శ్మృతిభిప్రాయసాద్యోపధములు	608
సారసింహచూరము	609
గోధూమధ్యచూరము	610
శతావరీశ్మృతము	611
గుడకూష్మాండకము	612
అశ్వగంధాతైలము	613
ఇతరములగు వాణీకరణోపాయములు	614

విషయము	పుట
౬౭. స్నేహాధికారము.	
స్నేహవిచారము	615
స్నేహపానమునకు యోగ్యకాలములు	616
స్నేహప్రమాణాదులు	617
కోష్ఠభేదమువలన సేవనపరమాణుము	618

౬౮. స్వేదాధికారము.

స్వేహాధికారులును తదపాయములును	619
అతిస్వేదనమున కుపశమనపురీతులు	620

౬౯. నమనాధికారము.

నమనవిధులు	621
పంచకషాయములు	622
చాంతిపరీక్ష	623
నమనాదులకు నూనము	624

౭౦. విరేచనాధికారము.

విరేచన విధులు	625
అభయోగి మోదకము	626
విరేచనమైనను ని లక్షణము	627
పిత్తాదులకు భిన్నములగు విరేచనములు	628

౭౧. అనువాసనాధికారము.

అనువాసనార్థములు	629
వస్తియందు త్రస్కరాణపురీతులు	630
వస్తివిధి	631
అశుద్ధియందు నిరూహములు	632
వస్త్యాదులందలిపరిణామములు	633

౭౨. నిరూహాధికారము.

నిరూహవిధియును సమయమును	634
నిరూహము చేయురీతులు	635
నిరూహము లేనివానికి పాపములు	636

విషయము	పుట
ఆరమాత్మకనిరూపము	632
క్షారవస్తువులు	633
నై తరణవస్థ్యాదులు	„

23. నస్యవిధి కారము.

నస్యవిధి ప్రకారము	634
నస్య ప్రమాణాదులు	635
శిశో విరేచనములు	„
నస్యవిధియందు కాలపరిమాణము	636

24. ధూమాధి కారము.

ధూమాంతులు, తదుపాయములు	637
-----------------------	-----

25. కవలగంధూషాధి కారము.

కవలగంధూషాధి కారములు	638
---------------------	-----

26. ఆశోచ్ఛ్రితనాంజన

తర్పణపుట పాకాధి కారము.

నేత్ర రోగములకు ఆశోచ్ఛ్రితనాదులు	639
నేత్రములనునకు అంజనములు	„

విషయము	పుట
నేత్రములకు తర్పణము	641
నేత్రములకు పుటపాకము	„

22. సిరావ్యాధ్యధి కారము.

సిరావ్యాధనమునకు అధికారులు	642
రక్తాతిస్రావములకు శమనోపాయములు	643
సిరావేధనస్థానములు	644

27. సుస్థాధి కారము.

దినచారవిధులు	645
అభ్యంగాదులు	646
గమనాద్యపకరణములు	„
బుళుచర్మ	647
వసతిపహారాగులు	648
శరత్కాలపదార్థములు	649
గ్రంథకర్తగూర్చిన ప్రశంస	650

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ గణేశాయ నమః.

చక్రదత్త

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము.

౧. జ్వరాధికారము.

—౧౧ మంగళాచరణము. ౧౧—

శ్లో. గుణత్రయవిభేదేన మూర్ఛిత్రయ ముపేయుషే,
త్రయీభువే త్రినేత్రాయ త్రిలోకీపతయే నమః.

1

తాత్పర్యము. సత్యగుణము రిణోగుణము తమోగుణ మను మూడుభేదములచేత మూడుశరీరములను ధరించువాడును, ఋగ్యజుస్సామములను వేదముల కుత్సత్తిస్థాన మైనవాడును, ముల్లోకములను సద్విపత్తియు నగునాముక్తాంకికి నమస్కారమును చేయు చున్నాను.

—౧౨ గ్రంథసంకలనవిధానము. ౧౨—

శ్లో. నానాయుర్వేదవిఖ్యాత సద్యోదై శ్వక్రపాణినా,
క్రియతే సంగ్రహేన గూఢవాక్యబోధకవాక్యవాన్.

2

అనేకములయిన ఆయుర్వేదవైద్య గ్రంథములయందు స్ర్సిద్ధములైనవియు, ఉత్తమోత్తమములు నగుయోగములతో, చక్రపాణియను పేరుగల నాచేత రహస్య వాక్యములను నులుపుగా బోధించుమాటలతో వైద్యసంగ్రహము చేయబడుచున్నది.

—౧౩ వైద్యనికృత్యము—జ్వరవర్జ్యములు. ౧౩—

శ్లో. రోగ మాణా పరీక్షేత తతోన్మతర మాషధమ్,
తతః కర్మ భిషక్ సస్పృజ్జానపూర్వం సమాచరేత్.

3

నవజ్వరే దివాస్వస్న స్నానాభ్యంగాన్నమైకునమ్,
క్రోధప్రవాతవ్యాయామ కషాయాం శ్చ వివర్జయేత్.

4

మొట్టమొదలను వైద్యుడగువాడు రోగమును చక్కగా తీర్చి చేయవలయును. అపిమ్మట నారోగమునను తగినయోషధము నీయవలయును. క్రొత్తగా జ్వరము వచ్చినవాడు పగలు నిద్దరపోవుట, స్నానముజేయుట, తలనంటికొనుట, భుజించుట, స్త్రీసంగమమును చేయుట, కోపమునొందుట, వాతము పెక్కునైన శ్రేయఃపనులను చేయుట, శరీరపరిశ్రమలను చేయుట, కషాయమును త్రొక్కుట మున్నగువల వలసిపెట్టవలయును. ఇచ్చట రోగమును తీర్చి చేయుట యశమాటను అగ్ని మేమనగా—ఏవ్యాధియో ఎట్టులు వచ్చినదో మున్నగువిషయములను రోగిని అడిగియును, ఏమేనాడి ఏమే విధముగా నున్నదో స్వర్ణముచేత గనుగొనియును, మలముత్రాదుల చూచియును, రోగముమొక్క స్వభావమును గుర్తింపవలయు నని యెఱుంగునది.—ఇందుకు ప్రమాణము. 'దర్శనస్పృశ ప్రత్యక్షే పరీక్షేతాథ రోగిణః' అనుమున్నగు వాక్యములు గలవు.

❧ లంఘనవిధానము — లంఘనాశశ్చ క త. ❧

జ్వరో. జ్వరే లంఘనమేవాహా ఉపదిప్త మృతే జ్వరాన్, త్రయానిలభయక్రోధ కామకోకశ్రమోర్భవాన్. 5. ఆమాశయస్థో హత్యాగ్నిం సామో మార్గాన్ విధాపయత్, విదధాతి ధ్వరం దోషస్తస్మాల్లంఘన మాచరేత్. 6. అనవస్థితదోషాగ్నేః లంఘనం దోషపాచనం, జ్వరఘ్నం దీపనం కాంతూరుచిలాఘవకారకం. 7. బలాధిష్ఠాన మారోగ్యం యదగ్ధోయం క్రియాక్రమః.

జ్వరవిషయమునందు మొట్టమొదట లంఘనముచేయుటయే మంచిపని యని చెప్పబడినది, కాని త్రియచేత వచ్చెడిజ్వరమునకును, వాతముచేతవచ్చెడి జ్వరమునకును, భయము, కోపము, కామము, దుఃఖము, ఒడలుతెలియక పనిచేయుట మున్నగువాని కారణములవచ్చిన జ్వరములకును లంఘనమును చేయరాదు.

ఆముఠోకూడినదోషము, ఆమాశయమునందుండి జతరాగ్నిని చల్లాల్పి, శరీరమునందలి మార్గముల నన్నింటిని అడ్డగించికొని జ్వరమును కలిగించుచున్నది. కావున రోగి లంఘనమును అవశ్యము చేయవలయును.

అనవస్థితదోషుడగువానికిని, జతరాగ్ని దీపనముగా నున్నవానికిని లంఘనము చేయించుటచేత దోషమును పక్ష్యము చేయును. లంఘనము జతరాగ్నిని దీపింపజే

యును. అన్నమును తినవలయు ననుకోంకఁ గలిగించును. గుచి కలిగించును. శరీరమునం దలి భారమును తగ్గించి చులకఁదనమును కలిగించును.

ఽర్జునుగలవారికి లంఘనము చాలచుంచుచి క బా యని యెక్కువగా లంఘనము లను చేయింపరాదు. ప్రాణములకు ముప్పులేని లంఘనమునే గోగికి పెట్టించుచుండవల యును. ఏలయునఁగా—లంఘనముచుట, ఆరోగ్యముకొఱకేదా! ఆయారోగ్యము బలమునుబట్టి యుండును. ఈచికిత్సలన్నియు సెందకొఱకే అట్టి యారోగ్యమునకు భంగమురాసీయక గోగిని ల ఘనములఁ జేయింపవలయును.

— లంఘనార్హత, తత్త్వ క్వాచక్వలక్షణం; లంఘనాధిక్యముగల్గినవానిలక్షణము. —

శ్లో. తత్తు మారుతక్షు త్తృష్ణా ముఖశోషభ్రమాన్వితే. 8. కార్యం నబలే వృద్ధేవా సగర్భశ్శ్యం నదుర్బలే, వాతమూత్రపురీషాణాం విసర్జే గాత్రలాఘవే. 9. హృదయోద్ధారకంతా ప్యుపగ్ధం తంద్రాక్షమే గతే, స్వేదే జాతేచాచాపి క్షిత్విపానాసహౌదయే. 10. కృతం లంఘన మాదేశ్యం నిర్వృధే చాంతరాత్తని, పర్వభేదోఽగమద్విశ్వ కాస శ్శోషో ముఖస్యచ. 11. య త్ప్రశోభోఽనుచి స్తృష్ణా నౌర్బల్యం శ్రోత్ర నేత్రయోః, మనసస్సంభ్రమోఽభీష్ట మూర్ధ్వవాలౌ స్తమోహృది. 12. దేహగ్నిబలహనిచ్ఛ లంఘనేతికృతే భవేత్.

కొలదిపాటి వాతచలనము గలవానికి, అకలిగొన్నవానికి, స్పృగొన్నవానికి, ముఖ శోషగలవానికి, భ్రమగలవానికిని లంఘనము చేయింపఁగూడదు. ఇట్లులే పిల్లలవిషయమునను, ముడుసలివారియెడలను, సిగ్గుణీశ్రీలపట్టులను దుర్బలులవిషయములలోను లంఘనమును చేయింపరాదు.

అపారవాయువును, మూత్రమును, పురీషమును, చక్కగా వెడలునంతఃకలు ను, శరీరము లేలికయగునంతఃకలును, హృదయం నందలి పనసువెడలి శుద్ధమగునంతఃకలును గొంతుక, ముఖము పొక్కుప్థములై, ఆలస్యము, గ్లాని లేక, చెయ్యటపట్టి రుచికలు గునంతఃకలును, అకలిదప్పలు కలుగునంతఃకలును, అంతరాత్మలో— ఏవిధమైన కష్టము లేకయుండునంతఃకలును లంఘనము చేయుట మంచిది.

లంఘనము శక్తిమించి చేసినయెడల క్షీణులాగుట, (అనగా క్షీణపోతులుమొ.) శరీరము నలిగినట్లుండుట, దగ్గు, ముఖమువాడిపోవుట, అకలితగ్గిపోవుట, అరుచి, దిప్పి, చెవులు సరిగా విఁబడకయుండుట, కండ్లు మూసికొనిపోవుట, మనస్సు దిమ్మ

తిఱుగుట, ఎగుటోష్ఠ కలుగుట, భ్రమము, చీకట్లుక్రమ్ముట, జఠరాగ్ని నశించుట, బలములేక యుండుట మున్నగు నవగుణములు కలుగును.

❖ { పమనమున కర్మ తగలవారు; పమనము చేయించునప్పుడు } ❖
గమనింపవలసిన కొన్ని ముఖ్యవిషయములు.

శ్లో. సద్యోభుక్తస్య వా జాతే జ్వరే సుతర్పణోత్థితే. 13 వ
మనం పమనార్హస్య శస్త్రమిత్యాహ వాగ్భటః, కఫప్రధానానుష్టి-
ష్టా దోషానామాశయస్థితాన్. 14. బుద్ధ్యా జ్వరకర్తాకాలే ప
న్యూనాం పమనై ర్హరేత్, అనుపస్థితదోషాణాం పమనం తరుణజ్వరే.
15. హృద్రోగం శ్వాసమానాహం మోహం చ కరుతే భృశమ్, తృ
ప్యతే సలిలం చోష్ణం దద్యాద్వాతకఫజ్వరే. 16. ¹సద్యోత్థే మైత్తి
కేచాథ శీతలం తిక్తకైశ్శుతమ్, దీపనం పాచనంచైవ జ్వరఘ్న
ముభయం చ తత్. 17. ప్రోతసాం శోధనం బల్యం రుచిన్వేదప్రదం
శిషమ్.

అప్పుడే భోజనము చేసినవానికి, భోజనాధిక్యమువలనను, అతిత్పస్తివలనను జ్వరమువచ్చినయెడల నట్టివానికిని, వాంతిచేయు నర్హుడైనచో వాంతిచేయించుట నుంచి దని వాగ్భటుడు చెప్పెను. కఫమే ప్రధానముగాచేసికొని వచ్చునవియును, పెరిగినవియును, ఆమాశయమునందున్నవియును జ్వరములను గలుగఁజేయునవియు నగు దోషములను యోగ్యకాలమునందు చక్కగా తెలిసికొని, అవశ్యము పమనము చేయింపతగినచో పమనముల చేయించుటచేతనే పోగొట్టవలయును. దోషములకు, లేక దోషములని నిశ్చయించినవానికి, తరుణజ్వరమునందు పమనముచేయించినయెడల, కడుపు నొప్పి, శ్వాసము, కడుపుబ్బుట, మోహము మున్నగువానిని కలిగించును. పాతకఫజ్వరము వచ్చినప్పుడును, దప్పి యధికముగా గలుగువానికిని వేడినీటిని ఈయవలయును. అప్పుడుపుట్టిన పిత్తజ్వరమునకు, చేదుపదార్థములచేత కాఁగినవియును, చల్లార్చినవియు నగుకషాయోదకముల నీయవలయును. ఈరెండువిధములయిన కషాయములు ఆరిని పుట్టించును. ఆహారమును పక్వముచేయును. బలమును కలిగించును. రుచిని పుట్టించును. చెమ్మటను కలిగించును. మేలు నిచ్చును.

[దాహజ్వరములకు షడంగపానీయాదులు, మంగాన్ని గలవానికి పానీయకల్పకములు, యవాగూపానీయము, క్షుధితజ్వరునకు పిప్పల్యాది లాజవేయములు, శిరోగోగికి గోక్షురవేయము, కోష్ఠబంధమునకు గ్రాక్షాదిశృతము, పంచమూలయవాగు, మృదుమద్యాద్యసాకముగా యవాగూకల్పము, మంథవేయాదికల్పము, యవాగుకల్పము.]

శ్లో. ముస్తాశర్పకొశీర చందనోదీచ్యనాగైః. 18. శృతం శీతం జలం దద్యాత్ పిపాసాజ్వరశాంతయే, 'ముఖ్యభేషజసంబంధో నిష్కర్షస్థుణే జ్వరే. 19. తోయపేయూనిసంస్కారే నిర్దోషం తేన భేషజం, యదప్పు శృతశీతాసుషణుగాది ప్రయుజ్యతే. 20. కర్షమాత్రం తతో దత్వా సాఘయే త్రాన్సికేంద్రం. అథశృతం ప్రయోక్తవ్యం పానే పేయాదిసావిధా. 21. ఐముత్యం లంఘితం కాలే యవాగూభిరుపాచరేత్, యథా స్వోషధిసిద్ధాభి మాడపూర్వాభిరాదితః. 22. లాజవేయాం సుఖజరాం విషలీనాగైశ్చ శ్మితాం, పిబే జ్వరీ జ్వరహర్యా త్కుద్వా నల్పాన్ని రాదితః. 23. పేయాం నారీషు శాలీనాం పార్శ్వవస్తిశిరోరుజి, స్విదంస్త్వాంకాభ్యాం సిద్ధాం జ్వరహరాం వివేత్. 24. కోష్ఠే విబద్ధే సరుణి పిబే పేయాం శ్మితాం జ్వరే, మృక్షీకాషివ్రీమూల చవ్యచిత్రకనాగైః. 25. పంచమూల్యాలఘీయస్యా గుర్వాస్య తాభ్యాం సథాన్యయా, నిణఘా యూషపేయాది సాధనం స్యా ద్యథాక్రమం. 26. వాతపిత్తే. పంశకే ఫే త్రిదోషే. స్లేష్మనిశ్లేశే, యవాగూస్యా త్రిదోషఘ్నీ వ్యాఘ్నే హస్త్యర్పగోక్షులైః. 27. కర్షార్థం వా కణాశుంఖ్యోః కల్కద్రవ్యస్య వాపలం, విసీయ పాచయే ద్యుక్త్యా వాచిత్రస్థేన చాపరాం. 28. షడంగపరిభాషేన ప్రయః పేయాదిసంమతా, యవాగూముచితా ద్భక్తా చ్చతుర్భాగశ్మితాం వదేత్. 29.

(షడంగపానీయము) తుంగముపైఱ, పర్పాటకము, వట్టివేళ్లు, ఎఱ్ఱచందనము, కురువేరు, శొంఠి నీనితోటిక పాయమును చేసి దాహజ్వరము పోవుట కీయవలయును. తరుణజ్వరము వచ్చినయెడల ముఖ్యముగా నావధము నీయగాదు. తోయ

1 కశ్లోకము తెలుగుప్రాతప్రతులలో కానరాదు. 2 'ప్రవృం' అని కొందఱి పాఠము.

పేయాది సంస్కారమును చేసినపిమ్మట నౌషధము నిర్దుష్ట మగును. ఒక ప్రస్థమును కాచి చివల్లార్పబడిన యుదకమును తీసికొని దానియందు ఒకకళ మెత్తు షడంగపానీయము ను కలిపి, సగముమిగులునట్లుగా గాచి, పేయాదివిధమున నుపయోగింపవలయును. వాంతి చేసికొనినవానికిని, లఘునయి చేసినవానికిని తగినసమయమున గంజి నీయవలయును. మొదలను మండములను తగినయౌషధులచేసిన లాజమేయము అనగా, సప్తగంజీయును, మండము, సిద్ధము డను, లాజమండము అను మున్నగుభేదములతో పెక్కువిధములై శ్లేష్మ, శ్లేష్మపిత్తజ్వరములను పోకాన్ని రక్తివృద్ధిని గలిగించునని సంప్రదాయజ్ఞులందురు.] ఏప్పళ్లు, శొంతి వేసి కాచిన యుదకము నిచ్చిన సుఖమగును. జ్వరముహరించును. జ్వరముగలవాడు అగ్నిమాంద్యముకలవాడై యుండినచో మొరటినుండియును జ్వరహర మగు నీపానీయమును త్రాగవలయును. పాప్యపుకొప్పి, కలకొప్పి కలవారలు, ఎఱ్ఱబియ్యమును వేయమచేయించికొని త్రాగవలయును.

పల్లెరు, వాకుడు వీరవేత సిద్ధము చేయబడినవేయను, చక్కగా కాచినదానిని త్రాగిన జ్వరము హరించును. గ్రాక్షి, ఏప్పలిమూలము, చెవ్యము, చిత్తమాలము, శొంతి వీనిన సిద్ధము చేయబడిన వేయను క్షేణపట్టుకొనినప్పుడును, నొప్పికలిగినప్పుడును, వ్యర్థమై ట్రాగుచుండవలయును. లఘుపంచమాలములు, బృహత్పంచమాలములు, ధనియాలు, పిప్పళ్లు, కశమూలములు వీటితో క్రమముగా వేయను యూపమును చేసి ఈయవలయును. వాతిత్తజ్వరములు, వాతకఫములతోతను, త్రిదోషములచేతను పిత్తముచేతను కలిగినజ్వరములకు వాకుడు తీటక సింధ, పల్లెరు వీనితోచేయబడిన గంజిని ఇయ్యవలయును. వాతిత్తము, వాతకఫము, త్రిదోషములు, కఫపిత్తము కీటవిషయును నంద, వాకుడు, అంతరదామర, పల్లెరు కీటతోచేయబడిన గంజి నీయవలయును. (దీనినే హిందీలో గుడయాణీ అందురు.) ఇది త్రిదోషములను హరించును. ఏప్పళ్లు, శొంతి, అర్థకర్ణముగాని, ఒకశలముగాని కల్కద్రవ్యము కీటిని 16 పలములనీళ్లలో యుక్తిగా పక్వముచేసిన నెంకొకవిధమగు గంజి సిద్ధము అగును. సాధారణముగా పేయాదులయందు కలింగపరిభాషయే యంగీకరింపబడినయి. సామాన్యముగా భుజింపదగిన యాహారములో, అనగా ధాన్యమునకు వార్జితలు నీరుచచ్చి తీసినగంజిని స్వీకరింపవలయును, దీనినే యవాగు వనియును వేయ మనియును చెప్పెదరు.

—ॐ యవాగువును చేయబడిరితియును, దానిని నేవింపవలసినకాలము. ॐ—

శ్లో. సిక్తకైరహితో మండః పేయా సిక్తసమన్వితా, యవా గూర్భహాస్థికా స్యా ద్విలేపీ విరళద్రవః. ౩౦. అన్నం పంచగుణే సాధ్యం విలేపీ తు చతుర్గుణే, మండ శ్చతుర్దశగుణే యవాగూర్భతుణే

భసి. 31. పాంశుధానే యథావృష్టిః క్షేదయ త్యతికర్తమమ్, తథా క్షేష్టణి సంవృద్ధే యవాగూశ్లేష్టవర్ధిసి. 32. 'గదాత్యయే మద్యనిత్యే గ్రీష్మే పిత్తకఫాధికే, ఊర్ధ్వగే రక్తపిత్తే చ యవాగూరహతా జ్వరే. 33. తత్ర తర్పణమేవాగ్రే ప్రదేయం లాజసక్తుభిః.

ఇట్లు సిద్ధముచేయఁబడిన యవాగువునందు గల భేదములను ఇట్లుపై నిరూపించును. సిక్తకములు మిగులనట్లులుకాచిన గంజి మండమున, సిక్తకములు గలది పేయయు నగును. చాల సిక్తములుగలది కాపుడుగింజి. అనగా యవాగువు అగును. ఇయ్యది పలచనగానగును. అయిదు కెట్లనీటిలో అనగా ఎసరుతోవండిన అన్నమనఁబడును. నాలుగుకెట్ల నీటిలో విలేపియుగును. పదునాలుగుకెట్ల యుదకములో చేసిన మండ మగును. ఆరుకెట్లనీటిలో యవాగు వగును. దుయ్యగలచోట వ్యయమురికిన నెట్లు అంబలి అనగా బుఱద యగునో, అట్లులే క్షేష్టము పెఱిగినచోట యవాగువునూడ వాడినచో నయ్యది క్షేష్టమును వృద్ధి గొనించుచుండే యగును. మదాత్యయరోగమునండిను, నిత్యమును మద్యమును త్రాగుటయుండును, గ్రీష్మమునుపు అనగా క్షేష్టాహారమునములలోను పిత్త, కపాధిక్యతవలన నగుజ్వరములయ దును, ఊర్ధ్వగతమగు రక్తపిత్తమనందును, యవాగువు మేలు నీయును. అనగా ఆపథ్యకా యరిభావము. ఆసమయములలో లాజ పేయచేత దప్పి నావుట మంచుది.

❧ { పిత్తజ్వరములలోచేయఁబడిన పాచనవిధానము, ఆభిపూతాదుల } ❧
యంశలి పథ్యవిధానము, మద్య మూష ఆమలక మూసాదులు.

శ్లో. జ్వరాపహేః ఫలరసైః యుక్తం సమధుశిర్కరం. 34. ద్రవేణాలోడితాస్తే స్యుః తర్పణం లాజసక్తవః, శ్రమోపవాసానిలజే హితో నిత్యం న దనః. 35. ముద్గాయాసోదనశ్చాపి దేయః కఫసముద్భవే, సవన సిత్యయా యుక్తైః శీతపిత్తజ్వరే హితః. 36. రక్తశాల్యాదయ శ్శిస్తాః పురాణాష్టశ్శితైః స్పృహ, యవాగోష్ఠదనలాజాశ్చ జ్వరితానాం జ్వరాపహః. 37. ముద్గామలకయాపస్తు వాతపిత్తాత్తకే హితః, హ్రస్వ మూలకయాపస్తు కఫవాతాత్తకే హితః. 38. నింబమూలకయాపస్తు హితః పిత్తకఫాత్తకే, ముద్గా మూలకయాపస్తు శ్శుణకా ములుతాం శ్చా 2 ధకానపి. 39. ఆహారకాలే యూసార్థం జ్వరితాయ ప్రదాపయేత్,

1 'మదాత్యయే' అని కొన్ని ప్రతుల పాఠము. 2 'మకష్టకాన్' అని కూడ పాఠమున్నది యట. 3 యూసాగ్రే.

పటోలపత్రం వార్తాకం కులకం కార వేల్లకం. 40. కరోటకం పర్వటకం గోజిహ్వం వాలమూలకం, పత్రం గుఱూచ్చా¹ శ్వాకా²ం జ్వరితాయ ప్రదాపయేత్. 41 జ్వరో హితమశ్మీయా యద్యప్యస్యారుచి ర్భవేత్, అన్న కాలేహ్యభంజనః క్షీయతే³ మ్రియతే⁴పిచ. 42.

జ్వరమును హరించు ఫలరసములతో, తేనెను కంఠచక్రరను కలిపినదియును, ద్రవపదార్థములచేత చక్కెఱగాఁ గలియఁబెట్టఁబడినదియు నగు లాబణ్యపును ఈయవలయును. ఇదియే తర్పణమని చెప్పఁబడును. బలలికను ఉపవాసములుచేయుటను వాతప్రకోపమువలనను గలుగుజ్వరములయందు జాతరాగ్నియున్నచో మాంసరసమునకలిపిన అన్నము హితకరమై యుండును.

కఫజ్వరములలో పెసరకట్టు (అనగా పలచని పెసరపప్పుపైసెరు) గలిపి బియ్యమును పులగముగా వండి తినుట చాలమంచిది. చక్కెఱతో గలిపినచో నీంజయే⁵ పిత్తజ్వరములలో మేలు కలుగఁజేయును. గఱి, అన్నము, కేలాలు మొదలగు వానిని చేయటకు, యెఱ్ఱనిబియ్యము మున్నగునని ప్రాతవియగు పశ్చింధాన్యమును [అనగా నాల్గెలకు పండుధాన్యమును] కలిపి యుపయోగించినయెడల మిక్కిలి శ్రేష్ఠము. హిం⁶ నీ నారు నెలలపండుధాన్యమును “సాశీచావత్” అని యందురు. ఇవి బ్యమును హించును. పెసరపప్పు, ఉసిరికపొట్టు వీటితో చేయఁబడిన యూషము, అనగా శ్వా⁷ చేసినకట్టు వాతపిత్తజ్వరములలో మిక్కిలి హితమును గలుగఁజేయును. దీనినే యుక్తమాలక యూషమనియు నందరు.

లఘుపంచమాలములతో చేసిన యూషము కఫవాతజ్వరములయందు మిక్కిలి హితమును గలుగఁజేయును. వేపవేళ్లతో చేసిన యూషము పిత్తజ్వరములలో హితమగును. జ్వరపడినవానికి, పెసరపప్పు, పిల్లిపెస⁸పప్పు, సెనగపప్పు, ఉలవపప్పు, కింఠిపప్పు మున్నగువానిచేతను యూషమును స్థియచేసి ఆహారమును సీసికొనునమయముల నిచ్చుచుండవలయును. ఇవి జ్వరమువచ్చినవానికి యుక్తముగా ఆహారకాలములలో యూషములకై యుపయోగించుచుండవలయును.

పొట్లఆకులు, లేతవంకాయ, కాకిరకాయలు, ఆఁగాకిరకాయలు, పొట్లకాయ పర్వాటకము, ఎద్దునాలుక చెట్టు, చిన్నముల్లంగి, తిప్పతీగెకులు మొదలగువానిని జ్వరపీడితునకు శాకపదార్థములుగా నుపయోగింపవలెను. జ్వరమువచ్చినవానికి ఆహార నేవనకాలమందు ఏవస్తువులును హితములుగా నుండవు. అయిస్పటికిని హితవైశపదా

ర్థములను హితవుచేసికొని భక్షించుచుండవలయును. జ్వరపీడితుఁడు ఆహారముగా నే వస్తువులను తీసికొనకున్నయెడల క్షీణుడై దుర్బలుఁడగును. ఒక్కొక్కప్పు డిట్టికారణములచేత చచ్చిపోవుటయును కలదు. కావున రోగి హితవై సంతవట్టునకు మెల్లగా భోజనమును చేయుచుండవలయును.

[అన్నము మున్నగువానినినేవించుటగో కలుగు నరుచిని పోగొట్టు
లేహాదులు; జ్వరభేదములు; ఆమజ్వరములందు జౌషధము
నేంపగాదయట; పక్షజ్వరలక్షణము.]

శ్లో. అరుచౌ మాతులుంగస్య కేసరిం నాజ్యసైంధవమ్, ధాత్రి
ద్రాక్షాసితానాం వా కల్క మాస్యేన ధార్యతామ్. 43. సాతత్యా తస్య
ద్యభావాద్వా పథ్యం ద్వేష్యత్వ మాగతమ్, కల్పనావిధిభి సైస్యైః ప్రి
యత్వం గమయే త్పునః. 44. జ్వరితం జ్వరముక్తం వా దినాన్తే భోజ
యే ల్లఘు, శ్లేష్మక్షయోవివృద్ధోష్టా బలవా ననల స్తదా. 45. గుర్వభి
ష్యద్వ్య కాలే చ జ్వరీ నాద్యా త్క్రిధగచ, నహి తస్యా హితం భుక్త
మాయుషే వా సుఖాయ వా. 46. లంఘనం స్వేదనం చాథ యవా
గ్వ స్తిక్తకో రసః, పాచనాస్యవిషక్వానాం దోషానాం తరుణే జ్వరే. 47.
ఆసప్తరాత్రం తరుణం జ్వర మాహు ర్క్షణీషిణః, మధ్యం ద్వాదశరా
త్రం తు పురాణ మత ఉత్తరమ్. 48. పాచకం శమనీయం వా కషాయం
పాయయేత్తు తం, జ్వరితం షడ పాఽతీ తే లఘున్న ప్రతిభోజితం. 49. స
ప్తాహా త్పరతోఽస్తభే సామేస్యాత్పాచనం జ్వరే, నిరామే శమనం స్తభే
సామే నాషధ మాచరేత్. 50. లాలాప్రసేకో హృల్లాస హృదయా
శుద్ధ్యరోచకాః, తంద్రాలస్యావిపాకస్య వైరస్యం గురుగాత్రతా. 51.
క్షున్నాశో బహుమూత్రత్వం స్తభృతా బలవా స్వరః, ఆమజ్వరస్య లిం
గాని న దద్యా త్తత్ర భేషజం. 52. భేషజం హ్యమదోషస్య భూయో
జ్వలయతి జ్వరమ్, మృదౌ జ్వరే లఘూ దేహే ప్రచలేషు మలేషా
చ. 53. పక్వం దోషం విజానీయా జ్వరే దేయం త చాషధమ్.

రోగికి అన్నమునం దరుచి కలిగినయెడల మాదీఫలపు కింజల్కములును, నేయి,
మైంధవలవణము వీనినిగాని; ఉసిరిక, ద్రాక్ష, చక్కెర వీనినిగాని కల్కముచేసి నూతి
లా నుంపవలసినది. ఎప్పుడును ఎడతెగక పథ్యముచేయుటవలనగాని, ఆకలి లేకపోవు

టవలనఁ గాని, కలిగిన పథ్యవస్తువులపై నగునరుచిని అనేక విధములగు ననుపానాదుల చేత పోగొట్టవలయును. జ్వరము వచ్చినవానికిగాని, జ్వరము విడిచిపోయినవానికిగాని సాయంకాలమునందే లఘుభోజనమును పెట్టవలయును. శ్లేష్మము క్షయించుటచేత వేడి యధిక మగును. దానివలన ౭౪ రాగ్ని పెంపొందును. నియమములేకుండ జ్వరితుఁడు గురుపదార్థములను, ప్రవర్తులఁ గలుగఁజేయు పదార్థ లను భుజింపరాదు. అట్టివానిని భుజించుట ఆయుష్యమునకున, నుఖమునకును, మంచికొఱకును కాదు.

లఘునముచేయుట, ఆవిరిపట్టుట, గంఢి, చేదగుకపాయములు నివి పక్వము గాని యన్నివిధములగు జ్వరములను పక్వము చేయును. వఱుసగా నేడురాత్రిలవఱకు వచ్చెడి జ్వరమును తరుణజ్వరమని పండితులు చెప్పెదరు. ఇట్లే పండ్రెండురాత్రిలవఱకు వచ్చెడిదానిని మధ్యమజ్వర మనియెదరు. ఇంతకంటె నధికముగా వచ్చెడిజ్వరమును పురాణజ్వరముగా చెప్పెదరు.

జ్వరముగలవాఁడు పాచనమును శమనమును చేయు కపాయమును త్రాగవలయును. ఆరురోజులు గడచిపోయిన పిమ్మట లఘువగు నన్నమును భుజింపవలయును. ఏడురోజుల పైన సాధారణములగు నామజ్వరములయందు పాచనము చేయుటయును, ఆమరహితమగు జ్వరములలో శమనముచేయుటయును, తీక్ష్ణమగు నామజ్వరములలో బోషధమునే ఈ యకుండుటయు సత్తమము. యుఖము ఎఱ్ఱబొలుట, ఉమ్మిన కపాయపురంగుగావచ్చుట, హృదయము నిర్మలముగానుండకుండుట, రుచిపుట్టకుండుట, తంద్రాలస్యములు కలుగుట, దోషములు పక్వములు గాకయుండుట, నోటినుండి ఉమ్మి ఎక్కువగా నుండుట, దేహము బరువుగా నుండుట, ఆకలిలేకపోవుట, మూత్ర మెక్కువగా ప్రవించుట, జ్వరముగల రోగి బలవంతుఁడుగానుండుట ఇయ్యది ఆరుజ్వరలక్షణములు కావున నిట్టియెడ నౌషధము నీయరాదు. అమజ్వరరోగుల కీయఁబడిన నౌషధము వఱల జ్వరమును ప్రకాశింపఁజేయును. జ్వరము క్షగ్రకొలఁదిని, దేహము చులకనగుకొలఁదిని, మలము వెడఁగుకొలఁదిని దోషము పక్వమైనట్లులు తెలిసికొని అప్యధు బోషధము నీయవలయును.

[త్రిదోషజ్వరార్థము పాచనకపాయము; శోధనచేయఁదగనివారు; శ్రీలు

పిల్లలు బోషధమును సేవించుటలో గమనింపఁదగినవిధి; బోషధము

జీర్ణించినట్లు తెలిసికొనుగుర్తులు; అట్లే జీర్ణంపనిగుర్తులు;

జీర్ణంపకముందు ఆహారాదులు సేవించినయెడల వచ్చు

ప్రమాదములు; శ్రీబాలవృద్ధులు బోషధమును సేవించురీతి.]

శ్లో. నాగరం దేవకాష్ఠం చ ధాన్యాకం బృహతీద్వయమ్, ద
ద్యా త్పాచనకం పూర్వం జ్వరితాయ జ్వరాపహమ్. 54. వీతాంబు

ర్లంఘితః ఊణః ¹జీర్ణీ భుక్తః పిపాసితః, న పిబేదాపధం జంతుః సు
శోధన మథేతదత్. 55. వీర్యాధికం భవతి భేషజ మన్నహీనం హన్యా
త్తదామయ మసంశయ మాశుచైవ, తద్బాలవృద్ధయువతీవృకుభిశ్చ
పీతమ్, గ్లానిం పరాం నయతి చాశు బలక్షయం చ. 56. అనులోమోనిల
సాన్వి స్థ్యం తుత్తృష్టాసుమనస్కతా, లఘుత్వమింద్రి యోద్ధార
శుద్ధిజ్ఞాపధాకృతిః. 57. క్లమో దాహఃగసదనం భ్రమో మూర్ఖా
శిరోరుజా, అరతిర్బలహనిశ్చసావశేషాపధాకృతిః. 58. బౌషధశేషే భు
క్తం పీతం చ తథాపధం సశేషేన్నే, ప్రకరోతి గదోపశమప్రకోప
య త్యన్యరోగా శ్చ. 59. శీఘ్రం విపాక మఃపయాతి బలం న హిం
స్యాదన్నావృతం నచ ముహు ర్వదనా నిరేణి, ప్రాగ్భుక్తనేచిత మథౌ
షధమేతదేవ దద్యాచ్చ వృద్ధ శిశు భీరు వరాంగనాభ్యః. 60.

అన్నివిధములగు జ్వరములకును, శొంఠి, దేవదారు, ధనియములు, పెద్దములక,
చిన్నములక అనుబృహతిలోని లంఘనవిధములను తెచ్చి వీనితో కాచిన కషాయ
మును పాచనమునకై జ్వరితున కియవలయును. ఇయ్యది జ్వరమును పోగొట్టును. నీటిని
త్రాగినవాడును, లంఘనముచేసినవాడును, దప్పిగొని యున్నవాడును, కృశించిన
వాడును, అజీర్ణగియును, భుజించినవాడును, బౌషధమునుగాని, ఇతరవిధముగు
శోధనను గాని సేవింపరాదు.

అన్నియలేక యౌషధము పరాక్రిమవంత మగును. ఇట్టియౌషధ మాయమును
చంపివైదును. సందేహము వలదు. కావున పిల్లలు, వృద్ధులు, మహావనవతు లగుస్త్రీలు,
మృదుశరీరులు మున్నగునా రౌషధమును అన్నములేక సేవించిన బడలిక నొందుదురు.
శీఘ్రముగా బలమునుంజెందును. ఈవిషయమున సందేహము బొత్తుగా వలదు.

అనుకూలముగా వాయువువెడలుట, స్వస్థుడై యుండుట, ఆకలి దప్పిక
గలిగియుండుట, మనస్సు నిశ్చలముగానుండుట, శరీరము లేలికగా నుండుట,
ఇంద్రియములు కలపితిమములుగాక ప్రసన్నమై యుండుట, త్రేపులు రాకుండుట
మున్నగునవి జీర్ణాపధునకు అనగా నౌషధము జీర్ణించినవానికి లక్షణములు. వాడబా
టుట, ఆయాసమునొందుట, దప్పిగొనియుండుట, కాళ్లుచేతులు మొదలగు నవయవములు
లాగుచుండుట, భ్రమకముట, మూగ్నిట, తలనొప్పి, అసహ్యము, ఆరుచి మున్నగునవి,
మనోవ్యాకులము అనునీయవి కలయప్పుడు, బౌషధము జీర్ణముకాక శేషించియున్న
దని తెలిసికొనవలయును.

బౌషధము పూర్ణముగా జీర్ణింపకముందు తినినయన్నమును, త్రాగిననీరును, అవిధముగానే అన్నము సంపూర్ణముగా జీర్ణింపక ముందు తీసికొనిన యౌషధమును, గోగమును కాంతి నొందింపదు. వైద్యులు నిది ఇంకను ఇతరకోగములను పుట్టించును. అన్నావృతమైన యౌషధము, అనఁగా అన్నము చక్కగా జీర్ణమైనప్పటి దానితో ఇమిడికఁబొందినదైనచో అట్టిబౌషధము త్వరగా ప్వామై జీర్ణించును. బలమును నశింపనియదు నోటినుండి మాటిమాటికి వెల్లిరాదు. ఈపైని చెప్పియున్న తెలుఁగున యౌషధమును సాధారణముగా వైద్యులు ముదుసలివారికి, పిల్లలకు, భయస్వభావము గలవారికి, సౌందర్యవతు లగు నారీమణులకును ఈయవలయును.

— { బౌషధమును నేవించునప్పుడు గమనింపవలసిన మాత్రాపంచామము; }
 { క్వాథాది బౌషధముల విషయములొగల పరిమాణము, కషాయ }
 విషయమున వైద్యుల పరిభాష.

శ్లో. మాత్రాయా నా స్త్యవస్థానం దోషమగ్ని ర్బలం వయః,
 వ్యాధిం ద్రవ్యం చ కోషం చ వీక్ష్య మాత్రం ప్రయోజయేత్.
 61. ఉత్తమస్య పలం మాత్రా త్రిభి శ్వాప్తైశ్చ మధ్యమే, జఘనస్య
 పలాద్దేన స్నేహాక్వాథౌషధేషు చ. 62. కర్షణాతు పలం యావ ద్ద
 ద్యాత్ షోడశికం జలం, తతస్తు కుడపం యావత్ తోయ మప్తగుణం
 పిబేత్. 63. క్వాథ్యద్రవ్యపలే కుశ్యాత్ప్రీతార్థం పాద శేషితమ్.

రోగులకు బౌషధము నిచ్చునప్పుడు సాధారణముగా మాత్రల నింతింతలుగా నిట్లు ఈయవలయు నను సాధారణముగా నియమము లేదు. కాని వైద్యుఁడగువాఁడు, రోగికిఁగల దోషమును బలమును వయస్సును వ్యాధిని బౌషధమును జతరీకోషమును చక్కఁగా బరీక్షించి తదనుసారముగా బౌషధమాత్రల నుపయోగింపవలయును. తెలుసు కల్కము మున్నగువాని నుపయోగించినప్పుడు ఉత్తమమగుమాత్ర (అనఁగాజత రాగ్నికలవానికిచ్చెడి మాత్ర) పల ప్రమాణ ముండవలయును. మధ్యమము మూడుకిర్రముల పరిమాణమున నుండవలయును. అంతకంటె దక్కువ పరిమాణముగల మాత్ర యన్నిటికంటె నధమము అనెదరు. స్నేహకషాయముల దయారుచేయుటో ఒకకర్షము మొదలుకొని పల ప్రమాణమువఱకు గలవానికి, పదియొలురెట్లు నీటిని చేర్చవలయును. పలము మొదలుకొని కుడపమువఱకు గలవానికి నెనిమిదిరెట్లు ఉదకమును చేర్చవలయును. కల్కములు మున్నగు ప్రత్యేక క్వాథాదులయందు ఒకపలము యౌషధమునకు ప్రసపరిమాణము నీటిలో పక్వముచేసి నాల్గవభాగము నీరు మిగులునట్లు చేయవలయును. (దీనినే పాదావశేష విధి యని యందురు.)

పలపరిమాణవిషయమున చరకాదుల మతభేదములు. ౭౦

శ్లో. ద్వాత్రింశన్తాషకైర్దాషశ్చరకస్యతు తైః పలమ్. 64.
అష్టచత్వారింశతా స్యా త్సుశ్రుతస్య తు మాషకః, ద్వాదశభిర్దా
ష్యమాషై శ్చతుష్షప్యాతు తైః పలమ్. 65. ఏతచ్చ తులితం పంచరక్తి
మాషాత్త కం పలమ్, చరకార్థప్రగ్నానం చరకే దశరక్తికైః. 66. మా
షైః పలు చతుష్షప్యా యద్భవేత్త త్తథేతితం, తస్మా త్పలం చతుష్ష
ప్యా మాషకై ర్దశరక్తికైః. 67. చరకానుమతం వైద్యై శ్చికిత్సా
సూపయుజ్యతే.

చరకమహానుజి మతానుసారముగా ముప్పుదిరెండు మాషముల [మినపగింజల] యెత్తు ఒక మాషమగును. 48 మాషములయెత్తు పల మగును. ఇతనిమతమున నొకపల మునకు పది రత్తికలనియందురు. సుశ్రుతునిమతానుసారము 12 మాషములయెత్తు మాష మును 64 మాషములయెత్తు పలమగును. ఈమతమున పలమనఁగా (అనగా 5 రత్తుల [రత్తికలు]యెత్తు గలవి) పలమగును. ఇయ్యది అనఁగా సుశ్రుతునియొద్దరత్తికలు, చరక ముని యొద్ద పలమునకు సమానము. పదిరత్తులు మాషమని యందురు. 64 మాషములచేత నగుపలమే ఇచ్చట గ్రహింపఁబడును. వైద్యులు చికిత్సచి మతానుసారముగనే చికిత్సల యందు పలాదిపమాణములను ఉపయోగించుచున్నారు.

వాతజ్వరమునకు చికిత్సలు; బిల్వాదిపంచమూలకషాయము; నేల
పేయకషాయము; రాస్నాదికషాయము; నిప్పలాదికషాయములు; }
గ్రాక్షాదిక్వాధము.

శ్లో. బిల్వాదిపంచమూలస్య క్వాధస్యాద్వాతికే జ్వరే. 68.
పాచనం పిష్ఠలీమూలగుణాచీ విశ్వజోధవా, కిరాతాబ్దామృతోదీచ్య
బృహతీద్వయ గోక్షురైః. 69. సస్థిరాకలశీవిశ్వైః క్వాథో వాతజ్వరాప
హః, రాస్నా నృత్రాదనీ దారు సరశం నైలనాలుకమ్. 70. కషాయశ్చ
ర్కరాక్షాద్రీయుక్తో వాతజ్వరాపహః, ప్రక్షేపః పాచికః క్వాథాత్
స్నేహ కల్క సమో మతిః. 71. పరిభాషామిమామన్యే ప్రక్షేపోఽ
పూయచిరే యథా, కర్షచూర్ణస్య కల్కస్యగుటికానాంచ సర్వశః. 72.
ద్రవ్యశుక్త్యా సలేథవ్యః పాతివ్యశ్చచతుర్ద్రీవః, మాత్రాక్షాద్రఘృతా
దీనాం స్నేహ క్వాథేషు చూర్ణవత్. 73. బిల్వాదిపంచమూలీచ గు
ణాచ్యామలకే తథా, కుస్తుంబురుసమోహ్యేష కషాయో వాతికే జ్వ

రే. 74. పిప్పలీ శారివా ద్రాక్షా శతపుష్పా హరేణుభిః, కషాయ స్సగుడో హన్యాత్సవనజం జ్వరమ్. 75. గుడూచీ శారివా ద్రాక్షా శతపుష్పా ఘనర్నవా, సగుడోఽయం కషాయ స్సాస్యత్ వాతజ్వరవినా శనః. 76. ద్రాక్షా గుడూచీ కాశ్మర్యగ త్రాయమాణా స్సశారిణాః, నిష్కావ్యధ్య సగుడం క్వాథం పిబే ద్వాతజ్వరాపహమ్. 77. శతాసరీ గుడూచీభ్యాం సర్వసో యంత్రవీడితః, గుడప్రగాఢ శ్శమయేత్ సద్యోఽనిలకృతం జ్వరమ్. 78.

బిల్వాని పంచమూలములు వీటికషాయమును గాని, వాతజ్వరముల కీయవలయును. లేనిచో పిప్పలీమూలము, తిప్పతీగె శొంతితో చేసిన కషాయమునైన నిచ్చినచో వాతజ్వరములు పక్ష్యము లగును. నేలవేరు, తుంగము స్తలు, తిప్పతీగె, కుటువేరు, పెద్దములక, చిన్నములక, నీరుగుపల్లెరు, మయ్యగుపాన్న, కోలపాన్న, శొంతి కీటికషాయము (అంగగా వీటిని సమభాగములుగా వేసి చేసిన కషాయము) వాతజ్వరములను నాశనము చేయును.

సన్నరాష్ట్రము, బదనిక, సరళ దేవదారు, ఏలకులు, ముత్యులుడమ వీనిని సమభాగములుగా వేసి కషాయముగా గాచి లేనెతోను, చక్కెరతోను కలిపి పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరములు నిర్మూలములగును. కల్క మైనయెడల నివి (అంగగా శర్కర, లేనెమొదలగునవి) నాల్గవభాగమును కలుపవలయును. తైలమునందు సమానభాగమును వేయవలయును. ఈతైలమును చేయుటయందు చెప్పినట్లు క్రింద చూపించుచున్నాము. చూర్ణము, కల్కము, మాత్రలు, గుటికలు చేయునప్పుడు పలప్రమాణము మాత్రమే శర్కర, లేనె సమముగా చేర్చవలెను. ఇట్లేపాకధిలో చిక్కగాచేయు నెడల ద్రవము నకు రెట్టింపుగను, ఇంకను ద్రవరూపముగ జేయు నెడల నాల్గు రెట్లును నీటిని చేర్చవలయును.

లేనె, నేయి మొదలగువానివిషయములో మాత్రాప్రమాణ మెట్లనగా: చుక్కలలో చూర్ణమువలె సమముగా చేర్చుటయైతమము. బిల్వము మొదలుగాగల పంచమూలములు వీనికే గురుపంచమూలములనివేరు. తిప్పతీగె, ఉసిరిక, కొత్తిమరలు వీనిని అన్నింటిని సమానభాగములుగా వైచి కానకషాయము వాతజ్వరమును సోగొట్టెలదు. పిప్పళ్లు, నుగంధపాల, ద్రాక్ష, సదాప, రేణుకయును గంధద్రవ్యము, సోపు కీట్లతోటికాచబడిన కషాయమునందు బెల్లముగలిపి త్రాగినయెడల వాతజ్వరములు నశించిపోవును.

ద్రాక్ష, తిప్పతీగ, సుగంధిపాల, సదాప, తెల్లగల్లేరు వీటితో సమభాగముగ కాచినక పాయమునందు బెల్లమునుకలిపి నేవించిన నది వాతజ్వరములను మొదలంటుకట్లు అణచివేయును. ద్రాక్ష, తిప్పతీగ, వట్టివేళ్లు, కలుకానుగ వీటినివేసి కాచినక పాయములో మంచిబెల్లమును గలిపి త్రాగిన వాతజ్వరము నశించిపోవును. తిప్పతీగ వీటిని యంత్రములోనుంచి మర్చించి, వీటినుండితీయఁబడిన రసమునందు బెల్లమును కలిపి త్రాగినయెడల తల్మక్షణమే వాతప్రకోపమువలనఁ బుట్టిన జ్వరమును నశింపఁజేయును.

[సీత్తజ్వరచికిత్సలు; కఠిం గాదిక పాయము; తిక్తాదిచూర్ణము; గూడుచీ క్వాథము; పటోలాదిగుటికలు; దూలగొండిస్వరసము; త్రాయ మాణాదిక్వాథములు, మృద్వీకాదిక పాయములు, పుట్టకక్వాథము; శుంఠ్యాదిక పాయము; ద్రాక్షాదిక పాయము.]

శ్లో. కలింగం కట్ఫలం ముస్తం పాతాం తిక్తకరోహిణీమ్, పక్వం సశర్కరం వీతం పాచనం పైత్తికే జ్వరే. 80. సక్షేద్రం పాచనం పైత్తే తిక్తాబ్జే న్ద్రయవైః కృతమ్, లోక్లోత్పలామృతా పద్మశారివాణాం సశర్కరః. 81. క్వాథః పిత్తజ్వరం హన్యాదధవా పర్పటోద్భవః,* పటోలీంద్రయవక్వాథో మధునా మధురీకృతః. 82. తీన్రపిత్తజ్వరా మగ్నీ పానా త్పుటోదాహనాశనః, దుర్బాభా పర్పటక ప్రియంగు భూనింబవాసా కటురోహిణీనామ్, జలం పిబే చ్చర్కరయావగాఢం, తృష్ణానృపిత్తజ్వరదాహాయకః 83. త్రాయమాశాచ మధుకం పిష్ప లీమూల మేవచ, కిరాతతిక్తకం ముస్తం మధుకం సవిభీతకమ్. 84. సశర్కరం వీతమేతత్పిత్తజ్వరనిర్హణం, మృద్వీకా మధుకం నింబం కఠుకా రోహిణీసమా. 85. అవశ్యాయస్థితం పాక్వమేతత్పిత్తజ్వరా పహమ్, ఏకః పర్పటక శ్చేష్ఠః పిత్తజ్వర వినాశనః. 86. కింపున ర్యది యుజ్యేత చందనోదీచ్యనాగరైః, విశ్వాంబుపర్పటోశీరఘనచందనసా

* [గూడుచీపద్మలాగ్రాణాం శాగిబోత్పలయోస్తథా, శర్కరామధురః క్వాథః కిరః పిత్తజ్వరాపహః.] ఈశ్లోకము కొన్ని ప్రతులలో నున్నది. తిప్పతీగకమలములు, లాద్దుగ చెక్క వీనితోగాని, సుగంధిపాలకలునలు వీనితోగాని సమభాగముగ క పాయముగాది చెక్కరపై చివల్లార్చి త్రాగిన పిత్తజ్వరములు హరించునని దీనిభావము. ఇది సుశ్రుతములో నున్నది.

1 'పటోల యవనిష్కాథ'. 2 'వినాశకమ్' అని పాతాంతరములు.

ధితం. 87. దద్యాత్సుశీతలం వారి తృప్త్యధర్మజ్వరదాహనుత్, పర్వటా మృతధాత్రీణాం క్వాభః పిత్తజ్వరాహహః. 88. ద్రాక్షారగ్వధయోశ్చాసి కాశ్చర్యా శ్చాధవాపునః. 89. ద్రాక్షాభయా పర్వటకాబ్ధతిక్తా క్వాభం ససమ్మాకఫలం విదధ్యాత్, ప్రలాపమూర్ఛా భృమదాహ శోష తృష్ణాన్వితే పిత్తభవే జ్వరే తు. 90.

పిత్తజ్వరమును చేయవలసి చికిత్స.—కొడిసెనిత్తనాలు, నేలగుమ్మడు, తుంగ ముస్త, చేదుపొట్ల, అగరుశొంతి, కటుకరోహిణి వీటిని సమముగా నీటిలో వైచి చక్కగాకాచి శర్కరనువైచి పిత్తజ్వరముగలవారి కీయవలయును. ఇది పిత్తజ్వరము నకు చేయదగిన పాచనము. చేదుపొట్ల, తుంగగడ్డలు, కొడిసెపాలవిత్తులు వీని చేత చేయబడిన పాచనమునందు తేనెకలిపి వాడవలయును. లూద్దుగు, నల్లకలువ, తిప్పతీగ, కమలములు, సుగంధిపాల వీట్ల సమభాగములలో చేయబడిన కషాయము నందు చక్కెరనుకలిపి త్రాగిన పిత్తజ్వరమును నశింపజేయును. పర్వాటకముతో చేయబడిన కషాయమైనను పిత్తజ్వరములకు పోగొట్టగలుగును. చేతిపొట్ల, యవలు పిత్తతో కాచబడినకషాయమునందు తేనెను కలిపి తీసికొని త్రాగియెడల అతిప్రసాదముగా వచ్చిన పిత్తజ్వరములైనను నశించిపోవును. ఈకషాయము త్రాగినతనే అతిదాహము మున్నగు నవగుణములును నశించిపోవును.

దూలగొండి, పర్వాటకము, ప్రేకణపుచెక్క, నేలవేము, అడ్డనరము, కటుకరోహిణి వీటితో సిద్ధముచేసిన స్వరసమునందు శర్కరను మిశ్రమముచేసి త్రాగి యచ్చి విదాహము, చెమట, పిత్తజ్వరమును నశించిపోగలవు. కిలుక్రామగ, వఘుచి, మోడి, వాయువిడంగు, చేదుపొట్ల, ముస్త, తుంగముస్తలు, విష్ణుపువ్వు, తాడిరేయి కీనితో సమభాగముగ పక్వముచేయబడిన కషాయమునందు చక్కెరను కలిపి త్రాగిన పిత్తజ్వరములు నశించి పోగలుగును.

ద్రాక్ష, యష్టివధుకము, వేపవేళ్లు, లేక వేపచెక్క, కలుకరోహిణి వీనిసమానభాగములను తీసికొని మంచునీటిచే పాకమునుచేసి త్రాగించిన పిత్తజ్వరము లణగిపోవును. ఇదియే పిత్తజ్వరములకు పాచనము, లేనిచో వేవల మొక్కపర్వాటకమే పిత్తజ్వరముల నణంచుటలో సుత్తముగాఁ బనిచేయగలదు. ఇది ఎఱ్ఱగండపుపొడి, కురువేరు, శొంతి మున్నగువానితోగూడినచో నిక దాని ప్రభావము చెప్పుటకు నలవియుగూడ అనఁగా నత్యంత ముత్తమ మనట.

శొంతి, కురువేరు, పర్వాటకము, పట్టవేరు, తుంగగడ్డలు, ఎఱ్ఱగండపుపొడి వీని చేత సమభాగముగా సిద్ధముచేయబడిన చల్లనియుదకము దప్పి, చర్ది విదాహముగల

పితృజ్వరమును పోగొట్టును. *పర్వాటకము, ఉసిరిక వీటితో చేయఁబడిన క్వాథము నుగాని; ద్రాక్ష, తిప్పతిగె, రేలచెక్క వీటితో చేయఁబడిన కషాయముగాని పితృజ్వరమునా పూర్ణముగా నశింపజేయును. ద్రాక్ష, కరక్కాయ, పర్వాటకము, తుంగముస్తలు, కటుకగోహిణి, రేలచెక్క వీటితో సమభాగముగ సిద్ధముచేయఁబడిన క్వాథమును, ప్రలాపము, మూర్ఛసోవుట, బ్రాంతికముట, అతిదాహము, సామ్యసిల్లుట, దస్పి, ఆరకయుండుట ఈమొదలగు గుణములుండెడి, పితృజ్వరమైన జ్వరము వచ్చినరొగికి యిచ్చినయెడల నెప్పుడు కలుగును.

[పితృజ్వరము గలవానికి శీతక్రియలు; ధాన్యకశ్మతము; ఆభ్యంజనము; శిరోలేపనము; ఉద్యర్తనాదులు; కాంజిక వస్త్రధారణము; మాతులుంగబంధనము.]

శ్లో. వ్యష్ఠితం 'ధాన్యకజలం ప్రాతః పీటం సశర్కరం పుంసామ్, అస్తద్దాహం శమయత్యచిరద్ధూర్ప్రరూఢమపి. 91. పితృజ్వరేణ తప్తస్య క్రియాం శీతాం సమాచరేత్, విదారీదాడిమం లోద్రం ²దధితం బీజపూగమ్. 92. ఏభిః ప్రదిహ్య న్మూర్ఛానం తృష్ణాహర్తస్య దేహినః, ఘృతభృష్టాస్తుపిష్టాచ ధాతీ³లేపాచ్చ దాహనుత్. 93. అష్టపిష్టై స్సుశీ⁴షైర్వా పలాశతరుజై ర్ద్విహేత్, ఒదరీపల్లవో⁵త్థేన ఘేన నాఝిష్టకస్య ¹చ. 94. కాలేయ చందనానుతా యష్టీబదర కాంజికైః, సఖ్మై⁶ సస్యి చ్చిరోలేప స్తృష్ణాదాహార్తశాంతయే. 95. ఉత్తానసుప్తస్య గభీరతాను కాన్యాదిపాత్రం ప్రణిధాయ నాభా, తత్రాంబుధారా బహుళా పతంతీ నిహంతి దాహాం త్వరితం సుశీతా. 96. శీతకాంజిక వస్త్రావగుంతనం దాహనాశనమ్, జిహ్వాతాలుగళక్లోమ శోషే మూర్ఛితృ దాపయేత్. 97. కేసరిం మాతులుంగస్య మధుసైంధవసంయుతమ్.

పితృజ్వరమును చేయవలసిన శైత్యోపచారములను చెప్పుచున్నాడు — ధనియాలను నీటిలో రాత్రియంతయును నానవైచి, అనీటిని చక్కగ గలిపి కొని త్రాగియెడల గోగులకు కలిగిన భయంకరమగు సంతద్దాహము ముదిరినదై నను శీఘ్రముగా నశిం

1 ధాన్యకజలం. 2 కపిత్థం. 3 ర్ద్విహేత్. 4 వా.

చిపోగలడు. పిత్తజ్వరముచే సంతాపము కలిగిననునుష్యునికి శీతలూపచారము అవశ్యముగా జేయవలయును.

శేలగుమ్మడు, దానిమ్మపండు, లాడుగ, వెలగ, మాదీఫలము వీటిని అనగా కేసరములను నీటితో మెత్తగానూరి, దాహము ఎక్కువగా గలిగిన రోగియొక్క మాడునకు పట్టు వేయవలయును. నేతిలోగాని, నిమ్మపండ్లరసములోగాని, ఉసిరిగపాట్టును ఆమ్లకాంజికముతో నూరి పట్టువేసియొడల దాహ మణిగిపోవును. మోడుగచిగుళ్లనుగాని, పూవులనుగాని ఉసిరిగపాట్టునుగాని ఆమ్లకాంజికముతో నూరి పూసినను దాహము కాంతి నొందగలదు. రేగుఆకులను సిండ్లగా వచ్చినరసముతో కుంకుడుకాయల నురుగును చేసి పూసినను తగ్గిపోవును. హరిచందనము, నల్లనుగంధిపాల, యష్టిమధుకము, రేగుపండ్లు వీనిని గంజితోనూరి దానిలో నేతిని కలిపి తలను పట్టువేసియొడల, తృష్ణ, దాహము కలిగిన జ్వరములనైనను నశింపజేయును.

మనుష్యుని (అనగా రోగిని) వెల్లకిలః బరుంకలః బెట్టి, ఆమనుష్యునిబొడ్డుపైన లాతైనరాగిపాత్రనుగాని కంఠపట్లెరమునుగాని పెట్టి, ఆపాత్రయందు నన్నుగాచాల ఎత్తునుండి నీటిని ధారకట్టునట్లు పోసినయెడల అతిదాహమును త్వరగా తగ్గించివైచును. చల్లనినీటిలోనుగాని, గంజిలోగాని గుడ్డను మంచి శరీరముపై నుంచినయెడల దాహ ముపశమించిపోవును, నాలుక, దవడలు, గొంతుక, దాహస్థానము ఇవి వైత్యజ్వరాధిక్యముచేత ఎండిపోయిన యప్పుడు తలపైని మాదీఫలమును, తేనె, కైంధవలవణము వీనినినూరి లేపనము చేయవలయును.

[కఫజ్వరచికిత్స:— మాతులుంగాదిమూర్తము; కఫహరద్రవ్యములు;

కటుకాదిక్వాథములు; నింబాదికషాయములు; దీపవపాచన

యోగములు, త్రిఫలముస్తాదిక్వాథములు.]

మాతులుంగ శిఫా విశ్వ బ్రాహ్మ గ్రంథికసంభవమ్. 98. కఫజ్వరేంబుసత్కారం పాచనంవా కణాదికం, పిప్పలీ పిప్పలీమూలం చవ్యచిత్రకనాగరమ్. 99. మరీచైలాజమోదేంద్ర పాతారేణుకజీరకం, భాగ్ద్యమహానింబఫలం హింగురోహిణీసరళం. 100. విడంగాతివిషే మూర్వ్యా చేత్యయం కీర్తితోగణః, పిప్పల్యాదిః కఫహరః ప్రతిశ్యారోచకానిలాన్. 101. నిహన్యా దీపనో గుల్మశూలఘ్న స్వామపాచనః, కటుకం చిత్రకం నింబ హరిద్రాతివిషే వచాం. 102. కుష్ఠ మింద్ర

యవం మూర్ఖాం పటోలం చాపి సాధితం. పిబే స్వరిచసంయుక్తం స
క్షాద్రం శైష్టికే జ్వరే. 103. నింబవిశ్వామృతా దారు శటిభూనింబ
పామరం, పిప్పల్యా బృహతీచేతిక్వాథో హంతి కఫజ్వరం. 104. సింధు
వారదల¹క్వాథం శోషణం కఫజే జ్వరే, జంఘయోశ్చ బలే క్షీణే కణ్ఠే
వా విహితేపి బేత్. 105. ఆమలక్యభయా కృష్ణా చిత్ర క శ్చేత్యయం
గణః, సర్వజ్వరకఫాతంకభేదీ దీపనపాచనః. 106. త్రిఫలాపటోలవాసా
చ్చిన్నరుహా తిక్తరోహణీ వడ్డ్రంధాః, మధునా శ్లేష్మసముత్థే దశ
మూలీవాసకస్య వా క్వాథః. 107. ముస్తం వాత్సుకబీజాని త్రిఫలా
కటురోహణీ, పరూషకాణి చ క్వాథః కఫజ్వరవినాశనః. 108.

కఫజ్వరచికిత్సా:—మాదీఫలము, శొంఠి, సరస్వతిఆకు, మోడి, వట్టివేరు వీటితో
చేసిన క్వాథమునందు యవక్షామును కలిపి త్రాగినయెడల కఫజ్వరములు నశించును.
కణాదిక్వాథముచేతగూడ నీకఫజ్వరములు టోగలవు. కణాదిక్వాథమునఁగా పిప్పల్యా
దికమును వేసి కాచిన కషాయము. పుష్క, మోడి, చవ్వము, చిత్రమూలము, శొంఠి,
మిరియములు, ఏలగులు, ఓమము, దాల్చినపట్ట, అగరుశొంఠి, రేణుకలు, జీలకఱ్ఱ, గంటు
భారంగి, గజనిమ్మపండు, ఇంగువ, కటుకరోహిణి, ఆవాలు, వాయువిశంకములు, అతి
వస, చాగవేళ్లు వీటిని కఫహరముగు కణాదిగణముని చెప్పెదరు. అనఁగా పిప్పల్యాది
గణపరితము లగు శబ్దము లని యర్థము.

ఈపిప్పల్యాదిగణము కఫమును పోగొట్టును. మఱియును, వీసన లేక పడిసెము.
అగోచకము, వాతరోగము అనువానిని నశింపజేయును. జఠరాగ్నిని దీపింపజేయును,
గుల్మము, శూలరోగము వీటిని మొదలఁట నశింపజేయును. ఆమమును పక్వముజేయు
ను. కటుకరోహిణి, చిత్రమూలము, వేపచెక్క, మ్రానిపసపు, అతివస, వస, చెంగ
ల్యకోష్ఠ, కొడిసెపాలవత్తులు, చాగవేళ్లు, చదుపొళ్ల, (పొట్లఆకులని కొందఱు) వీని
తో కషాయమును సమభాగముగచేసి మిరియములచూర్ణమును తేనెను కలిపి త్రాగిన కఫ
జ్వరములు నశించును.

వేపచెక్క, శొంఠి, తిప్పతీగ, దేవదారుచెక్క, కచ్చురము, నేలవేము,
పుష్కరమూలము చెండువిధములగు పిప్పళ్లు, అనఁగా పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, పెద్దములక
వీటిని కషాయమునందు వైచి కాచి కఫజ్వరములు గలవారిచేత త్రాగించుచుండవల
యును. తెల్లవాదిలిఆకుతోచేసిన క్వాథము కఫజ్వరమును ఎండింపజేయును. మఱి

యును, పిక్కులయందు బలములేనియప్పుడును, చెవులు మూసికొని పోయినప్పుడును ఈకషాయమును నేవించినయెడల హితము కలుగును. ఉసిరిక, కరక్కాయ, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, ఈగణము అన్నివిధములైన కఫజ్వరములను పోగొట్టును.

అడ్డసరము, తుంగము స్త్రులు, కొడిశెపాలవీర్యములు, త్రిఫలములు, కటుకగోహిణి, చిట్టితకాయలు వీటితోటి చేయబడిన క్వాథము కఫజ్వరమును పోగొట్టును.

❖ చాతుర్భద్రావలేహిక; శ్వాసాదులకు పిప్పలీచూర్ణము; ద్వంద్వజ్వరచికిత్స. ❖

శ్లో. కట్ఫలం పామరం శృంగీకృష్ణాచ మధునాసహ, కాస శ్వాసజ్వరహరః శ్రేష్ఠో లేహః కఫాంతకృత్. 110. కర్షణార్చ్య ర్ణస్య కల్మస్య గుటికానాం చ సర్వశః, ద్రవశుక్త్యా స తే ధవ్యః పాతవ్యశ్చ చతుర్దినః. 111. ఊర్ధ్వజత్రుగ రోగఘ్ని సే యం స్యా దవలేహికా, అథోరోగహరీయా తు సా పూర్వం భోజనాన్తతా. 112. ఊద్రోపకుల్యాసంయోగః కాసశ్వాసజ్వరాప హః, స్త్రీహానం హంతి హిక్మాంచ బాలానాం చ ప్రశస్యతే. 113. సంస్మృప్తదోషేషు హితం సంస్మృప్త మథ పాచనం.

ఇప్పుడు చాతుర్భద్రావలేహికను చెప్పుచున్నాడు—నేలగుమ్మడు, పుష్కరిమూలము, కర్కాటకశృంగి, పిప్పళ్లు వీటిని సమభాగముగ చూర్ణమును చేసి లే నెలకలిపి తినినట్టులయినచో దగ్గు, శ్వాసము, జ్వరము, కఫము వీటిని పోగొట్టును. ఇట్లు సిద్ధము చేసిన యవలేహికను సాయంకాలమునందు గ్రహించినయెడల జత్రువునంగలి రోగము అనఁగా గొంతుకకు క్రిందిభాగమునః బుట్టెడివ్యాధులను కూడ పోగొట్టును. ఈఅవలేహికను భోజనము చేయుటకు ముందుగానే ముచ్చుకొనవలయును. పిప్పళ్లును, లే నెను కలిపినయెడల, దగ్గును, శ్వాసమును, జ్వరమును పోగొట్టెలుగును. మఱియును స్త్రీహను పోగొట్టును. వెక్కిళ్ల నణఁచును. ఇది బాలురను మిక్కిలి శ్రేష్ఠ మైనదియును కూడ నై యున్నయది. గుంపుగా నొకచోటచేరిన దోషములయందు అనఁగా ననేక రోగములు ఒక్కటిగా సంస్మృప్తములైయున్న విషయములలో మిక్కిలి హితకారి యగును. పాచనమును అనఁగా జీర్ణమునుగూడ చేయుచుండును.

❖ సవాంగకషాయము. ❖

శ్లో. విశ్వాన్మృతాబ్ధభూనింబైః పంచమూలీసమన్వితైః. 114 కృతః కషాయో హంత్యాశు పాతవిత్తోద్భవం జ్వరం, త్రిఫలా శాల్మలీ రాన్న రాజవృక్షాటరూషకైః. 115. శృత మంబు హరేత్తూర్ణం వానివితో

దృఢం జ్వరం, కిరాతతిక్రమమృతాం ద్రాక్షా మామలకీం శరీం. 116.
నిష్కాన్వధ్య పిత్రానిలజే క్వాథం తం సగుడం పి బేత్.

శీంశి, తిప్పతీగె, తుంగముస్తలు, నేలవేను, లఘుపంచమాలములు వీటితో చేసిన క్వాథము వాతపిత్తములనలనఁ జుట్టిన జ్వరమును పోఁగొట్టును. త్రిఫలములు, బూరుగువేరు, సన్నరాస్త, రేలగుజ్జ, అడ్డసరము వీటితోఁ జేయఁబడిన క్వాథము వాతపిత్తజ్వరములను హరించును. తిప్పతీగె, ద్రాక్ష, ఉసిరిక, కమ్పూరము వీటి సమభాగములను యములో బెల్లమునుగలిపి నేవించిన వాతపిత్తజ్వరములు నశించును.

❧ వాతపిత్తజ్వరాలకు నిదిగొకాదికషాయము; పంచభద్రము; మధుకాదికీతము. ❧

శ్లో. నిదిగికా బలా రాస్తా త్రాయమాణామృతాయుతైః.
117. మసూరవిదర్భకైః క్వాథో వాతపిత్తజ్వరం జయేత్, గుడూచీ పర్పటం ముస్తా కిరాతం విశ్వధమణి. 118. వాతపిత్తజ్వరే దేయం పంచభద్రమిమం పుష్కం, మధుకంకాదీబాద్రాక్షే మధుకం చందనోత్పలం. 119. పాన్తిపీపల్లకం లోఢ్రం త్రిఫలం పద్మకేసరం, కరూపకం మృణాళం చన్ద్రసేదుర్జిమవారిణి. 120. మధులాజసితాయుక్తం తత్ప్రీత ముషితం నిశి, వాతపిత్తజ్వరం దాహాత్రిష్ణానూంఘ్రిమిభ్రమాన్. 121. శమయేత్తస్మిన్ పిత్రా జీమూతానివ మారుతః.

వాసుడు, ముస్తాపల్లకము, సన్నరాస్త, కలుక్రాసుగ, తిప్పతీగె, పిల్లిపెసర, నల్లతెగఁది వీటికషాయము వాతపిత్తజ్వరముల నణించును. తిప్పతీగె, పర్పాటకము, తుంగముస్తలు, విడంగూలు, శీంశి వీటితోఁ జేయఁబడిన కషాయమునకు పంచభద్ర మని పేరు. ఇది వాతపిత్తజ్వరములకు శ్రేష్ఠము. యష్టిమధుకము, తిప్పతీగె, సుగంధపాలవేల్దు; (నల్లవి, తెల్లవి) ద్రాక్ష, పప్పునావు, ఎఱ్ఱచండనము, నలుకలువ, గుమ్మడు, పద్మకములు, లొడ్డుగ, త్రిఫలములు, కవలముల కింఁజుములు, చిట్టేతపండ్లు, తామరతొడు వీటిని నిర్మలమైన నీటిలో వ్రచి రాత్రి యంతయును నానవ్రచి దానిలో పర్పాటకము, పేలండి, చక్కెర కలపి త్రాగవలయును. ఇది వాతపిత్తజ్వరమును, వివాహము, మూర్ఛ, పడిపోవుట మొదలగు గోఁగములను, గాలి మేఘములనునది రిక్తపిత్తజ్వరములను గూడ నశింపజేయును.

❧ పిత్తశేష్ఠములకై పటోలాదికషాయము; గుడూచ్యాదికషాయము. ❧

శ్లో. పటోలం చండినం మూర్వా తిక్తా పాథా మృతా గణః. 122. పిత్తశేష్ఠారుచిచ్ఛర్ది జ్వరకంఠూవిషాపహః, గుడూచీ

నిబధాన్యాకం పద్మకం చందనాని చ. 123. ఏష సర్వజ్వరాన్ హంతి గుడూచ్ఛాదిస్తు దీపనః, హృల్లాసారోచకచ్ఛర్ది పిపాసాదాహనాశనః. 124.

చేదుపొళ్ల, ఎఱ్ఱగంధము, చాగ, కటుకరోహిణి, విపబొద్ది, తిప్పతీగె, ఈవస్తువులు పటోలాది గణ మనబడును. ఇయ్యది పిత్తము, కఫము, అరుచి, ఛర్ది, జ్వరము, దుఃఖ, విషము మొదలగువానిని పోగొట్టును. తిప్పతీగె. నిమ్మకాయ, ధనియాలు, పద్మకములు, రక్తచందనము అను కీటిని గుడూచ్ఛాది గణమని యనియెదరు. ఇది అన్నివిధములగు జ్వరములను పోగొట్టును. ఆకలిని పుట్టించును. ఎప్పుడును అతిగా ఉమ్మివేయుట, పదార్థములపైని యసహ్యత, ఛర్ది, నీటియం దిచ్చ, దాహము కీటిని బోగొట్టును.

శ్లో. కిరాతం నాగరం ముస్తం గుడూచీంచ కిషాధికే,

పాతోదీచ్యమృతా లైస్తు సహ పితృధికే పిబేత్.

125

శేలవేము, శొంఠి, తుంగముస్తలు, తిప్పతీగె, పీటిని కిఫ మెక్కువగా నుండిన జ్వరమునం దుపయోగి పవలయును. విప బొద్ది, కురువేరు, తామర అను వానిని పితృధిక్యమువలన సంభవించెడు జ్వరములయం దుపయోగింపవలయును.

— కంటకార్యాదివర్గము; వాసాకషాయము; పటోలాదిక షాయము. —

శ్లో. కంటకార్యమృతా శ్లాగ్నీ నాగి రేంద్రయవాసకం, భూనింబం చందనం ముస్తం పటోలం కటురోహిణి. 126. కషాయం షాయయే దేత త్పిత్తశ్లేష్మజ్వరాపహం, దాహతృష్ణా రుచిచ్ఛర్ది కాసహృత్పార్వశూల నుత్. 127. సపత్రపుష్పవాసాయాం రసః క్షౌద్రసితాయుతః, కఫపిత్తజ్వరం హంతి సాస్తపిత్రం సకామలం. 128. పటోలం పిచుమర్దశ్చ త్రిఫలా మధుకం బలా, సాధితోఽయం కషాయ సాస్య త్పిత్తశ్లేష్మోద్భవే జ్వరే. 129.

వాకుడు, తిప్పతీగె, గంటుభారంగి, శొంఠి, కొడిసెపాఱవిత్తులు, దూలగొండి, శేలవేము, రక్తచందనము, తుంగముస్తలు, చేదుపొళ్ల, కటుకరోహిణి వీనిని సమభాగముగా కషాయముగా గాచి త్రాగించినయెడల పైతృధిక్యమువలనగాని, శ్లేష్మమువలనగాని వచ్చిన జ్వరములను వెంటనే యణచివేయును. దాహము, నీటినిత్రాగునిచ్చు, దప్పి, అరుచి, వాంతి, కాసము, రొమ్మునొప్పి, పార్శ్వపునొప్పి ఈమొదలగువానినిగూడ నశింపజేయగలదు. ఇదియే కంటకార్యాది వర్గము అనబడు.

అకులు, పూవులుతో యడ్డసరపు తీగెతెచ్చి దంచి దానిరసమునందు లేనను శర్కరను కలిపికొని త్రాగినయెడల కఫపిత్తజ్వరములను, రక్తపిత్తమును, కామెరలను నశింపజేయును. చేదుపొళ్లు, వేపవేళ్లు, త్రిఫలములు, యష్టిమధుకము, ముత్తకపులగము వీనితో జేయబడిన కషాయమును నేవించినయెడల పిత్తమువలనను, శ్లేష్మమువలనను ఉద్భవించిన జ్వరము లణగిపోవును.

అమృతాష్టకము; పంచతిక్తము.

శ్లో. గుడూచీద్రయవారిష్ట పటోలం కటుకోహిణీ, నాగరం చందనం ముస్తా పిప్పలీచూర్ణసంయుతం. 130. అమృతాష్టక ఇత్యేష పిత్తశ్లేష్మజ్వరాపహః, హృల్లాసారోచకచ్ఛర్ది శృణ్గాదాహనివారణః. 131. పటోలయవధాన్యాకం ముద్గామలకచందనం, పైత్తికే శ్లేష్మపిత్తోత్థే జ్వరే తృట్ ఫర్దిదాహనుత్. 132. క్షుద్రామృతాభ్యాం సహ నాగరేణ సపాష్కరం చైవ కిరాతతిక్తం, పిబే త్కషాయం త్వహ పంచతిక్తం జ్వరం నిహం త్యప్తవిధం సమగ్రమ్. 133.

అమృతాష్టకమును జెప్పుచున్నాడు—తిప్పతీగ, కొడిసెపాలవిత్తులు, వేప, చేదు పొళ్లు, కటుకగోహిణి, శొంఠి, గత్తచందనము, కుంగున్నలు, పిప్పళ్లు వీనిని కషాయముగా గాంచి త్రాగవలయును. దీనినే అమృతాష్టక మని యందురు. ఈఅమృతాష్టకము, పిత్తజ్వరములను హరిగొట్టును. మతియును నోటివెంట నుమిడ్గారుచుండుట, అగోచకము, ఛర్ది, దాహము, దస్పి మొదలగువానిని దూరముగాఁ బాఱదోలును.

చేదుపొళ్లు, యవలు, కొత్తిమెర, పెసలు, ఉసిరిక, రక్తచందనము నీటితో సమభాగముగ కషాయమును పెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ్వరకఫజ్వరములయం దుండెడి దస్పి, ఛర్ది, గొంఠెండిపోవుట అనునివి మొదలంట నణగిపోవును. వాకుడు, తిప్పతీగ, శొంఠి, పుష్కరమూలము, నేలవేము ఈతయిదును పంచతిక్తము లనబడును. ఈపంచతిక్తములతో చేసిన కషాయమును నేవించినయెడల, ఎనిమిదివిధములయిన జ్వరము లును సంపూర్ణముగా నశించిపోగలవు.

[కఫపిత్తజ్వరములకై కటుకాదియోగములు; ధాన్యకాదియోగములు;

వాతశ్లేష్మజ్వరచికిత్స; వాలుకాస్తేదనము; ముస్తాదిక్వాథము.]

సశర్కరా మక్షమాత్రం కటుకా ముష్ణవారిణా, వీత్వా జ్వరే జయే జ్వంతుః కఫపిత్తసమున్మవం. 134. దీపనం కఫవిచ్ఛేది వాతపిత్తా నులోమనం, జ్వరస్మై పాచనం భేది శృతం ధాన్యపటోలయోః. 135.

కఫవాతజ్వరే స్వేదాః కారయే ద్రుక్షునిర్జితాన్, స్రోతసాం మార్దవం
కృత్వా నీత్వా పావకమాశయం. 136. హత్వా వాతకఫస్తంభం స్వే
దో జ్వర మపోహతి. ఖర్పరభృష్ట పటస్థిత కాంజకసిక్తో హి వాలుకా
స్వేదః, శమయతి వాతకఫామయ మస్తకశూలాంగభంగాదీన్. 137.
ముస్తానాగర భూనింబం త్రయ మేతత్త్రికార్షికం, కఫవాతాఽఽమ
శమనం పాచనం జ్వరనాశనమ్. 138.

చక్రైరతో కలిసిన కటుకరోహిణిని ఒక్కొక్క అంగకర్షముగా చేకొని వేడినీళ్ల
తోకూడ త్రాగినయెడల కఫజ్వరములును, పిత్తజ్వరములును, వాతపిత్తజ్వరములును నశించి
పోవును.

ధనియములు, చేదుపొల్ల వీటిక సాయము జతరాగ్నిని దీపింపజేయును. కఫము
ను, బోగొట్టును. వాతపిత్తములను సమానత్వమును కలుగజేయును. జ్వరమును పోగొ
ట్టును. అహారాదులను పక్వముచేయును. భేదిని కలిగించును.

కఫము వాతము మున్నగువానిచే వచ్చిన జ్వరములయందు గూఢపదార్థములవలన
చెచ్చుట కలుగునట్లు రక్తనాడులను శుభ్రపఱచి, న్నుదువుగా చేసి జీర్ణతోశమునఁబ్రే
యగ్నిని వృద్ధిపొందించునట్లు చేయవలయును. వాతము కఫము అను వీటి యవరోధము
లను గూలగ్రోసి జ్వరమును పోగొట్టగలదు. పెనముపైనఁగాని మూతడులోగాని ఇను
కను వేయించి కాంచి తఱువాత దానిని ఒక గుడ్డయందు కట్టి గంజిలో ముంచి దాని చేత
యొడలిని తడవవలయును. దీనివేరే వాలుకాస్వేదము. ఈవాలుకాస్వేదము వాతరో
గములను, కఫరోగములను, తలనొప్పిని, కాళ్లుచేతులు లాగుటను ఈ మెదలగు బాధ
లను అణచి వేసి సౌఖ్యము నీయఁగలదు.

తుల్యము స్తలు, శౌంతి, నేలవేము ఈమూఁడువస్తువులను వలముచొప్పన తీసి
కొని కాచి ఆక సాయము నిచ్చినచో కఫమును, వాతమును, అమమును తగ్గించి వైచును.
పాచనముగూడ నగును. జ్వరము నణచి వేయును.

కఫవాతజ్వరములకై పంచకోలక సాయము; విప్పలీశృతము; ఆరగ్యధాది క్వాధము.

శ్లో. విప్పలీ విప్పలీమూల చవ్యచిత్రకనాగరం, దీపనీయః
స్మృతో వర్గః కఫానిలగదాపహః. 139. విప్పలీభి శ్శృతం తో
యం అనభివ్యంది దీపనం, వాతశ్లేష్మవికారఘ్నం ప్లీహజ్వర వినా
శనం. 140. ఆరగ్యధగ్రింధికము స్తతిక్తా హరితకీభిః క్వధితఃకసాయః,

యః, సామే సశూలే కఫవాతయుక్తే జ్వరే హితో దీపనపాచనశ్చ . 141.

పిష్టస్థు, పిష్టలీమూలము, (పిష్టలి, మోడి,) గవ్యము, చిత్రమూలము, శొంఠి ఇవి పంచమూల మని చెప్పబడును. ఈపంచమూలముల కషాయము జఠరాగ్నిని వృద్ధిని బొందించును. కఫసంబంధములయిన వాతసంబంధములయిన రోగములను నిశ్శేషముగా బోగొట్టును. పిష్టశ్లేశకషాయము కఫమును బుట్టింపదు. జఠరాగ్నిని వృద్ధి నొందించును. వాతకఫమువలనను శ్లేష్మవికారమువలనను కలిగి రోగములను నశింపజేయును. రేలచెక్క, పిష్టలిదుంప, మోడి, తుంగముస్తలు, కటుకరోహిణి, కరక్కాయలు వీటితో సమభాగములుగా చేయఁబడిన కషాయము, ఆమశూలముచేతను కఫవాతముల తోను కూడిన జ్వరములను పోగొట్టుటయందు శ్రేష్ఠమైనది.

— శ్లో ద్రాదిగణము. —

శ్లో. క్షుద్రామృతా నాగరపుష్కరాహ్వయైః

కృతః కషాయః కఫమారుతోద్భవే,

సశ్వాస కాసారుచి పార్శ్వగుక్కరే

జ్వరే త్రిదోషప్రభవే చ శస్త్యతే.

142

తా. మలక, తిప్పతీగ, శొంఠి, పుష్కరమూలము వీనిని కషాయముగాఁ గాచి పుచ్చుకొనినయెడల కఫవాతములవలనఁ బుట్టిన జ్వరములును, శ్వాస, దగ్ధ, ఆరుచి, పార్శ్వపునోస్పి మొదలగు లక్షణములు గల త్రిదోషములవలన బుట్టిన జ్వరమును నశింపింపును.

— శ్లో { కఫాదిజ్వరములకు దశమూలీరసము; ముస్తాదికషాయము; }
దేవదారాదికాష్వాభము; మాతులుంగాదికల్పము. —

శ్లో. దశమూలీరసః పేయః కణాయక్తః కఫానిరే, అవిపాకేతినిద్రాయాం పార్శ్వగుక్కాస్వాసకాసకే. 143. ముస్తం పర్పటక శ్యూంఠీ గుడూచీ సుదురాలభా, కఫవాతారుచి చ్ఛర్ది దాహ శోష జ్వరాపహః. 144. దారుపర్పటఖార్జ్యర్జ్య వచాఢాన్యాకకట్ఫలైః, సాభయా విశ్వభూతి కైః క్వాఢోహింగుమధూత్కటః. 145. కఫవాతజ్వరే పీతో హిక్కాశ్వాసగగ్రహణ, కాసశోష ప్రసేకాంశ్చ మాన్యా త్తరు మివాశనిః. 146. మాత్రాక్షాద్రస్య తాదీనాం స్నేహే క్వాఢేషు చూర్ణ

వత్, మాషికం హింగుసింధూత్థం జరణాద్యాస్తు శాణికాః. 147. మా
తులంగఫలకేసరో ధృతః సింధుజన్తమరిచాన్వితోముఖే, హంతివాతకఫ
రోగ మాస్యగం శోష మాశు జడతా మరోచకం. 148.

కఫవాతజ్వరము, అజీర్ణము, అతినిద్ర, పార్శ్వపుతలనొప్పి, అధికముగ శ్వాస
మువెడలుట, దగ్గు నీనియందు అనగా నివి సంభవించినపుడు దశమాలమును కషా
యముపెట్టి ఆ కషాయమునందు పిప్పళ్లను పొడిచేసి వైచి త్రాగింపవలయును. తుంగము
స్త్రులు, పర్వాటకము, శొంఠి, తిప్పణీగ, కన్నదూలగొండి నీనికషాయము చేసి ఇచ్చి
నయెడల కఫమును, వాతమును, అరుచిని, ఛర్దని, దాహమును, గొంతు ఎండిపో
వుటను, ఇట్టి గుణములుగల జ్వరమును అణచివైచును. దేశదారువు, పర్వాటకము,
గంటుభారంగి, తుంగముస్త్రులు, వస, ధనియములు, గుమ్మడు, కరక్కాయలు, శొంఠి,
శేలచేము వీటితోఁ జేయఁబడిన కషాయములోఁ దేనెను ఇంగువను కలిపి త్రాగిన కఫ
వాతజ్వరములు నశించును.

ఈకషాయము వెక్కిళ్ళును, శ్వాస మెక్కువగా వెడలుట, గొంతుక పట్టుకొను
ట, దగ్గు, గొంఁజెండిపోవుట, ప్రనేకము అనునీదోషములను పోఁగొట్టును. పిడుగు పుట్ట
ములను కూల్చునట్లు పైసోగముల నీకషాయము మొదలఁట నశింపజేయును. లేనె, నె
య్యి మొదలగువాని మాత్రాప్రమాణములను త్రైలమనందు కషాయమునందు చూర్ణము
లలాగుననే ఎఱుంగవలయును. మఱియును ఇంగువ, సైంధవలవణమును, ఒక్కొక్క
మాప్రమాణమును, జీలకఱ్ఱ పిప్పళ్లు మొదలయినవి నాలుగుమాపముల ఎత్తును కలపవ
లయును. మాదీఫలము, కింజల్కములు, సైంధవలవణము, మిరియములు వీటినికలిపి నోట
ను ధరించుకొనినయెడల వాతకఫమువలన బుట్టుచుండెడి గొంతుకయెండిపోవుట, మొ
ద్దుపాగుట, అసహ్యము మున్నగునవి అతిశీఘ్రముగా నశించిపోగలవు. ఇచ్చట కలిసి
న దోషములవలన కలుగుచుండెడి జ్వరమునకు చేయఁదగిన చికిత్స మగిసినది.

[సన్నిపాతజ్వరచికిత్స; త్రిదోషజ్వరచికిత్సార్థ క్రమము;
సన్నిపాతమునందు లంఘనరీతి; సన్నిపాతమునందు నిష్ఠీవనము;
సన్నిపాతమున నస్యవిధి.]

శ్లో. లంఘనం వాలుకాన్వేదో నస్యం నిష్ఠీవనం తథా, అవలే
హౌఽంజనంచైవ ప్రాక్ప్రియోజ్యం త్రిదోషజే. 149. సన్నిపాతజ్వరే
పూర్వం కుర్యా దామకఘాపహం, పశ్చాత్తేషణి సంక్షిణే శమయే

త్పిత్రమారుతౌ. 150. త్రిరాత్రం పంచరాత్రం వా దశరాత్ర మథా
పివా, లంఘనం సన్నిపాతేషు కుర్యా దారోగ్యదర్శనాత్. 151.
దోషాణామేవ సా శక్తి ర్లంఘనే యా సహిష్ణుతా, సహి దోషక్షయే
కశ్చి త్సహతే లంఘనానికం. 152. ఆర్ద్రక స్వరసాపేతం సైంధవం నక
టుత్రికం, ఆకంఠం ధారయే దాస్యే నిష్ఠీ వేచ్ఛపునఃపునః. 153 తేనా
స్య హృదయా జ్వేష్టా మన్యా పార్శ్వశిరోగలాన్, లీనోప్యాయస్య తే
శుష్కో లాఘవం చాస్య జాయతే. 154 పర్వభేదోఽంగమర్దశ్చ
మూర్ఛాకాసగలామయాః, ముఖాక్షిగౌరవంజాడ్య ముల్లేశ శోఛప
శామ్యతి. 155. సకృద్ద్వి త్రి చతుః కుర్యా ద్దృష్ట్యా దోషబలాబ
లం, ఏతద్ధి పరమం ప్రాహు ర్భేషజం సన్నిపాతినాం. 156. మాతులుం
గార్ద్రకరసం కోష్ఠం త్రిలవణాన్వితం, అన్య ద్వా సిద్ధివిహితం తీక్ష్ణం
నన్యం ప్రయోజయేత్. 157. తేన ప్రభిద్యతే జ్వేష్టా ప్రభిన్నశ్చ ప్రసి
చ్ఛతే, శిరోహృదయకంఠాస్య పార్శ్వసు కోఽపశామ్యతి. 158.

లంఘనము, వాలుకాస్వేదము, నస్యము, ఉమ్మివేయుట, అవలేహము, అంజనము
ఇవి యన్నియును త్రి దోషముల వనపుట్టిన జ్వరములవిషయములో మొదట నుపయో
గింపవలసినది. సన్నిపాతజ్వరమున వైద్యుఁడు మొదట ఆమము, కఫము హరించునట్టి
చికిత్సను ఆరంభింపవలయును. అటుతరువాత కఫము తగ్గిపోయినయెడల పిత్తమునకును
వాతమునకు చికిత్స చేయవలయును. సన్నిపాతజ్వరములలో, ఆయాజ్వరమురీతుల నను
సరించి మూఁడురాత్రులు, లేక అయిదురాత్రులు, లేక పదిరాత్రులు ఇతయే? ఆరో
గ్యము అగువఱకును లంఘనములను చేయింపవలయును.

ఇన్ని లంఘనములను రోగి సహించఁగలుగునా? యని సంక్షేపము వలదు.
లంఘనములను సహించుట, దోషముల శక్తివలననే గలుగుచున్నది. కాని దోషములు
నశించినపిమ్మట ఎంత పుష్టి గలవాఁడైనను లంఘనాదులను సహించఁజాలక యుండును.

అల్లపురసములలో సైంధవలవణము, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు వీటినికలిపి
నూరి కంఠమున ధారణచేసి మాటిమాటికి ఉమ్మివేయుచుండువలయును. ఇట్లు చేసిన
యెడల సన్నిపాతరోగికి హృదయము మొదల ప్రక్కభాగము, తల, గొంతు వీటిలో

నున్న కఫము ఎండిపోయినను సంపూర్ణముగా లాగివేయఁబడును. శరీరముకూడ చులుకనగును. మఱియును క్షీర్ణపోటు, కాళ్లులాగుట, మూర్ఛ, దగ్గు, గొంతుక పట్టుకొని పోవుట, ముఖమును కండ్లును బరువెక్కుట, మొద్దుబారుట, వాడిపోవుట మొదలగు నవగుణములను నాశనము నొందించును. ఈవిశిష్టమైన వైద్యుఁడు దోషమునందలి బలాబలములను చక్కఁగాఁ బరికించి నిర్ణయించికొని తగినయట్టులు ఒక లేప ఁడుమాటులు నాలుగుమాటులుగూడ చేయవలయును. ఇట్లుచేయుట రోగులగువారికి పరమాషధ మని తెలియవలయును. మాదీపలరసమును అల్లపు రసముతో కొంచెము వెచ్చఁగా గాచి యందు లవణాత్మకము వేసి వెచ్చఁజేసి యిచ్చినను, సిద్ధపురుషులు విధించిననస్యము నిచ్చినను చాలును. ఈనస్యమువలన కఫము తగ్గును. శిరస్సు కంఠమ్ము హృదయము ముఖము వీనియందుపుట్టెడు బాధలు నుపశమించును.

❀ సన్నిపాతమున మధూకసారనస్యము; సైంధవాదినస్యము; అంజనక్రియ. ❀

శ్లో. మధూకసార సింధూత్థ వచోషణ కణా స్పృహః, శ్లేష్మం పిష్టాస్థానా నస్యం కుర్యో త్సంజ్ఞాప్రబోధనం. 159. సైంధవం శ్వేతమరిచం సర్వపం కుష్టమేవచ, బస్తూత్రేణ పిష్టాని నస్యం తంద్రీనివారణం. 160. శిరీషబీజగోమూత్ర కృష్ణామరిచసైంధవైః, అంజనం న్యాత్పిబోధాయ సరసానశిలావచైః. 161.

ఇప్పపండురసమునందు సైంధవలవణము, వస, మిరియములు, పిప్పళ్లు వీనినిసమానభాగములను తీసికొని వీటితోనూరి ఆరసమును నస్యవిధిని చేయించినచో స్పృతి కలిగించును. సైంధవలవణము, తెల్లఆవాలు, మునగవిత్తులు, చెంగల్వకోష్ఠ వీనిని మేకయుచ్చతోనూరి నస్యముచేయించిన సన్నిపాతమునందలి మ్రాఁగన్నుపోగొట్టును. ఇచ్చట కొన్ని ప్రతులలో వత్సమూత్రేణ అనిపాతము నంగీకరించి, గోవత్సమూత్రముతోనూరి నస్యము చేయఁదగుననిరి. దిరిసెగింజలు, పిప్పళ్లు, మిరియములు, సైంధవలవణము వీనిని గోమూత్రముతోనూరిగాని, లేక ఉల్లిగడ్డ, మణిశిల, వస వీటితోసిద్ధముఁజేయఁబడిన యంజనమునుగాని ప్రయోగించిన సన్నిపాతానికి చేతనము కలుగును.

❀ అష్టాంగావలేహనము. ❀

శ్లో. కట్ఫలం పౌష్కరం శృంగీ వ్యోమం యూస శృ కారవీ. శ్లేష్మచూర్ణకృతం చైత న్నధునాసహ లేహయేత్. 162. ఏమాఽవలేహికా హంతి సన్నిపాతం సుదారుణం, హిక్కాం శ్వాసం చ కాసం చ

కంఠరోగం నియచ్చతి. 163. ఊర్ధ్వగ శ్లేష్మహరణే ఉష్ణన్వేదాదికర్తణి,
విరోధ్యుష్ణే మధు త్వక్వా కార్యేసార్వకజై రసైః 164.

గుఱ్ఱుడు, కర్కాటకశృంగి, పుష్కరమూలము, శొంఠి, దాల్చిన చెక్క, నల్లజీల
కఱ్ఱ వీటిని మెత్తగా పొడిచేసి తేనెతో కలిపి నేవింపవలయును. ఈయవలేహిక,
దారుణము లగు సన్నిపాతములను పోగొట్టును. మఱియును వెక్కిళ్లు, దగ్గు, గొంతుక
వట్టికొనిపోవుట మొదలగువానిని నశింపజేయును. శరీరపు ప్రైభాగములయందుండెడి కఫ
మును పోగొట్టుటయందును వెచ్చగా చెనుటను పుట్టించుట మొదలగు కార్యములందును,
సరిపడనియంతవేడిమియందును ఈయవలేహికను తేనెనువదలివైచి అల్లపురసముతో
నేవింపవలయును.

— పంచముష్టికకషాయము; సప్తముష్టికయూషము. —

శ్లో. యవకోలకుఃకుఠానా ముద్గమూలకఖండయోః, ఏకైక
ముష్టి మాన్యాశ్మ పచే దప్తగుణే జలే. 165. పంచముష్టిక ఇత్యేష
వాచిపిత్తకఫాపహః, శిశ్యతే గుల్మశూలే చ శ్వాసే కాసే క్షయే
జ్వరే. 166.

యవా, పిప్పళ్లు, కోలవలు, వెసలు, ముల్లంగిదుంపలు వీనిని ఒక్కొక్కదాని నొ
క్కొక్క డికిలిని తీసికొని మెత్తమునకు ఎనిమిది రెట్ల నీటిలోపోసి పక్వమును చేయవ
లయును. దీనిపేరు పంచముష్టికము, అనుయూషము అనబడును. ఈపంచముష్టికము
వాతము, పిత్తము, కఫమును నశింపజేయును. మఱియును గుల్మములను, శూలబాధలను
శ్వాసమును, దగ్గును, క్షయమును, జ్వరమునుకూడ మొదలగు నశింపజేయును. ఈ రెండవ
దానికి సప్తముష్టికయూష మని పేరు.

— సన్నిపాతములకై చాతుర్భద్రక పంచమూలము. —

శ్లో. పంచమూలీ కిరాంతాది ర్గణో యోజ్య స్త్రిదోషజే,
పితృత్కలే చ మధునా కణయాచ కఫోత్కలే. 167

ఇప్పుడుచాతుర్భద్రకపంచమూలమును చెప్పుచున్నాడు. — గురపంచమూలములు,
వాయువిడంగములు, శొంఠి, తుంగమస్తలు, తిప్పతీగ వీనికషాయమును పితృధిక్యతను
గలిగించుదానియందును త్రిదోషములవలన నుత్పత్తియయ్యెడిదానియందును తేనెతోటి
యును కఫమును పెంచు త్రిదోషమునందుఁ సిప్పళ్లచూర్ణముతోను కషాయమును గాచి
ఈయవలయును.

—౧౧ దశమాలక సాయము. ౧౧—

శ్లో. బిల్వహ్వనాక గాంభారీ పాటలూ గణకారికాః, దీపనం
కపవాతఘ్నం పంచమూల మిదం మహత్. 168. శాలవర్ణీ పృష్ఠిపర్ణీ
బృహతీద్వయ గోక్షరం, వాతపిత్తహరం వృష్యం కనీయః పంచమూ
లకం. 169. ఉభయం దశమూలం తు సన్నిపాతజ్వరాపహా, కానే
శ్వానే చ తంద్రాయాం పార్శ్వశూలే చ శస్యతే. 170. పిష్పలీచూర్ణ
సంయుక్తం కంఠహృద్గ్రహనాశనం.

బిల్వము(అనంగా మారెడు)(దుండిగము గంభారి) అనంగాగుమ్మడు, కలిగొట్టు,
తక్కెడ ఈవర్గమును బృహత్పంచమూల ము దురు, ఇయ్యది ఒరరాగ్నిని వృద్ధిపొందిం
చును. కఫమును వాతమును అణచివేయును. ముయ్యగుకపోన్న కోలపోన్న వాకుండు పెద్ద
ములక పల్లెరు ఇది లఘుపంచమూలము. ఇయ్యది వాతపిత్తములను హరించును. వీగ్యవృద్ధిని
కలుగజేయును.

పైరెండునుకలిసిన దశమాలము లగును. ఈదశమాలము సన్నిపాతజ్వరములను
పోగొట్టును. దగ్గు అలత అలస్యము పార్శ్వపునొప్పి కీనినిపోగొట్టుట కిదియుత్తమమై
నది. పిష్పశ్లచూర్ణముతో కలిపి దశములక సాయమును నేవించినయెడల గొంతుకనుగుం
డెలను పట్టుకొనెడి కఫమును (అనంగా గళగ్రహములను హృద్గ్రహములను)
పోగొట్టును.

—౧౨ చక్షుర్దశాంగక సాయము. ౧౨—

శ్లో. చిరజ్వరే వాతశఫోల్బణే వా త్రిదోషజేవా దశమూలమిశ్రః,
కిరాతతిక్తాదిగణః ప్రయోజ్యః శుద్ధ్యర్థినే వా త్రివృతా విమిశ్రః.
పురాణజ్వరములయందు గాని, వాతకఫము లధికముగాగల జీర్ణ జ్వరమునందు
గాని, త్రిదోషములబుట్టెడి జ్వరములందుగాని దశమూలముతో కిరాతతిక్తాదిగణమును
ప్రయోగింపవలయును. మఱియును గుణాగుణములను శోధించుటకు తెల్లతెగడ నందు
చేర్పవలయును. కిరాతతిక్తాదిగణమునంగా, వాయువిదంగములు, శొంఠిముస్తలు, తిప్ప
తీగె అనునివి యని తెలియవలయును.

—౧౩ అస్తాదశాంగక సాయము. ౧౩—

శ్లో. దశమూలీ శతీ శృంగీ పౌష్కరం సదురాలభం, భార్యీ కుట
జబీజం చ పటోలం కటురోహణీ. 172. అస్తాదశాంగ ఇత్యేష సన్ని
పాతజ్వరాపహా, కాసహృద్గ్రహ పార్శ్వార్తి శ్వాసహిక్కావహి

పూరః. 178. భూనిబ దారు దశమూల మహాపాదాబ్జ తిక్తేంద్రబీజ
ధనికేభ కణాకపాయః, తంద్రీ ప్రలాప కసనారుచి దాహ మోహ శ్వా
సాదియుక్త మఖిలం జ్వర మాశు హంతి. 174.

దశమూలమును, కచూరమును, కర్కాటకశృంగి, పుష్కరమూలము, సన్నదూల
గొండి, గంటుభారంగి, కొడిసెపాలవిత్తులు చేమకూర, కటుకరోహిణి అనువివి కలిసి అ
ష్టదశాంగము లనబడును. వీటి సమభాగకపాయము సన్నిపాతజ్వరమును దగ్ధును గుం
డెప్పట్టుటకు పార్శ్వపుర్రోష్ణమును శ్వాసములను ఎక్కిళ్లును వమనమును వీనిని నశింపఁ
జేయును. నేలవేసు, దేవదారు, దశమూలములు, శొంఠి, తుంగముస్తలు, చాగవారము
ట్టలు, కొడిసెపాలవిత్తులు, కొతిమెరలు, ఏనుగుసిప్పుళ్లు, వీటితో సమభాగముగాచేయుఁ
బడిన కపాయము, అతినిద్రను, ప్రేలాపనను, దగ్ధు, అరుచి, దాహము, మోహము.
శ్వాసము, ఇట్టి వికారములతోగూడిన వివిధములగు జ్వరములను శీఘ్రముగా పోఁ
గొట్టును.

—ॐ పిత్తశ్లేష్మాతిశయమునకై యష్టదశాంగము. ॐ—

శ్లో. ముస్తాపర్పటకోశీర దేవదారు మహాపాదం, త్రిఫలా ధన్వ
యాన శ్చ నీలీ కంపిల్లకం త్రివృత్. 175. కిరాతతిక్తకం పాతా బలా
కటుకరోహిణీ, మధుకం పిప్పలీమూలం ముస్తాద్యో గణ ఉచ్యతే. 176.
అష్టదశాంగ ముదిత మేకద్వా సన్నిపాతనుత్, పిత్తోత్తరే సన్నిపాతే
హితం చోక్తమనీషిభిః. 177. మన్యాస్తంభే హ్యురోమాతే ఉరఃపార్శ్వ
శిరోగ్రహే.

తుంగముస్తలు, పర్పటకము, వట్టివేళ్లు, దేవదారు, శొంఠి, త్రిఫలములు,
చిన్నదూలగొండి, నీలి, కంపిల్లకము, తెల్లతెగడ, నేలవేసు, విషబిడ్డి, ముత్తువపుల
గము, కటుకరోహిణి, తిప్పతీగ, పిప్పలిమూలము, యష్టిమధుకము ఇది ముస్తాదిగణము.
అనబడును. వైసఁజెప్పఁబడినట్టి అష్టదశాంగముగాని, ముస్తాదిగణముగాని సన్నిపా
తములను పోఁగొట్టును. పిత్తాధిక్యతగల సన్నిపాతమునందును, మన్యాస్తంభమునం
దును, ఉరోఘాతము, ఉరోగ్రహము, పార్శ్వగ్రహము, శిరోగ్రహము అను వీని
యందును, హితమని పండితులు నెప్పిరి.

—ॐ శత్యాదిగణము. ॐ—

శ్లో. శతీ పుష్కరమూలం చ వ్యాఘ్రీశృంగీ మరాలభా. గుడూ
చీ నాగరం పాతా కిరాతం కటురోహిణీ, 178. ఏష శత్యాదికోవర్గః.

సన్నిపాతజ్వరావహాః. 179. కాస హృద్గ్రహ పార్శ్వార్థి శ్వాసే తిం
ద్ర్యంచ శస్యతే.

కశోరములు, పుష్కరములను, వామడు, కర్మాటకశృంగి, దూలగొండి,
తిప్పరీగ, శొంఠి, వాయువిడంగము నేలవేము, కటుకరోహిణి, ఇది శత్యాదిగణ మ
నబడును. ఈశత్యాదిగణము సన్నిపాతజ్వరములను పోగొట్టును. మఱియు సతిగా ను
పద్రవమును గలిగించెడి దగ్గుమొదలగు వానియందుగూడ దీనిని వాడుట యుత్తమము.

—౧౭ బృహత్పాద్యదిగణము. ౧౭—

శ్లో. బృహత్స్యే పుష్కరం భార్గీ శతీ శృంగీదురాలభా. 180

వత్సకస్య చ బీజాని పటోలం కటుకరోహిణీ,
బృహత్పాద్యదిగణః ప్రోక్తః సన్నిపాతజ్వరావహాః. 181
కాసాదిషుచ సర్వేషు దేయ సోపద్రవేషు చ,

చిన్నములక, పెద్దములక, పుష్కరములను, గంటుభారంగి, కచ్చురము,
కర్మాటకశృంగి, దూలగొండి, కొడిసెపాలవత్తులు, చేదచిల్ల, కటుకరోహిణి, ఇవి
బృహత్పాద్యదిగణ మనబడును. ఇయ్యది కాస ప్రళుప్తము లగు సన్నిపాతజ్వరములను
హరించును. ఉపద్రవకరము లగు సన్నివిధములయిన కాసరోగములను అణచును.

భార్గీగణము; చతుర్దశాంగము; అభిన్యాసజ్వరచికిత్స; తల్లక్షణము;
—౧౮ { దానియందు కారవ్యాధిరసము; శూలచికిత్స; మాతులుంగ్రహణము } ౧౮—
ము; త్రికటుకాది క్వాధములు.

శ్లో. భార్గీ పుష్కరములు చ రాన్నం బిల్వం యవాని
కాం. 182. నాగరం దశమూలం చ పిప్పలీం చాపు సాధయేత్, సన్ని
పాతజ్వరే దేయం హృత్పార్శ్వార్థినాహ శూలినాం. 183. కాస శ్వా
సాగ్నిమందత్వం తంద్రిం చ వినివర్తియేత్, ద్విపంచమూలీ షడ్భ్రంధా
విశ్వగుధసఖిద్వయాత్. 184. కఫహతహరిః క్వాధః సన్నిపాతహరః
పరః. కారవిపుష్కరై రండ్రాయంతీ నాగ గామృతాః. 185. దశమూలీ
శతీ శృంగీయాసభార్గీ పుసర్నవాః, తుల్య మూత్రేణ నిష్కావధ్య పీ
తాః స్రోతోవిశోధనాః. 186. అభిన్యాసజ్వరం ఘోర మాశు హంతి

సముద్రతమ్, మాతులుంగాశ్వభిద్భిల్వవ్యాఘ్రే పాశోరుబూకజః. 187. క్వాఘోలపణమాత్రాఘోభిన్యాసానాహశూలనుత్, నిద్రోపేతమభిన్యాసం క్షీణం విద్యాద్ధతౌజసమ్. 188. కంఠరోధ కఫశ్వాస హిక్మాసన్యాసవీడితః, మాతులుంగార్ద్రకిరసం దశమూలాంభసా పిబేత్. 189. వ్యోషాబ్ద త్రిఫలాతిక్తపటోలాదిష్టవాసకైః, సభూనిగబామ్మతాయానైః శ్రీదోషజ్వరనుజ్జలం. 190.

గంటుభారంగి, పుష్కరములము, సన్నరాస్త్ర, మారేగువేరు, ఓమము, శొంఠి, దశమూలములు, పిప్పళ్లు వీనిసమభాగకషాయము నేవింపవలయును. దీనిని తొమ్ము, ప్రక్కలు, పిక్కలు మొదలగుచోట్ల నొప్పిగలిగిన రోగులకు సన్నిపాతజ్వరములందు ఇయ్యవలయును. మఱియును దగ్గు, శ్వాసము, మందాగ్ని, ఆసల్యము వీటిని నశింపచేయును.

దశమూలములు, వస, నల్లఉప్పి, తెల్లఉప్పి వీటిసమభాగకషాయము, కఫవాతములను, సన్నిపాతములను పోగొట్టును. నల్లజీలకఱ్ఱ, పుష్కరములము, కలుకరానుగ, ఆముదపువేళ్లు, శొంఠి, తిప్పతీగె, దశమూలము, కచ్చారము, వృషభకముగంధద్రవ్యము, దూలగొండి, గంటుభారంగి, గజ్జెరు వీటిని సమానభాగములను తీసికొని ఆపుపంచితకులూనూరకషాయమును గాచి త్రాగినయెడల రక్తపుకాయవలను పరిశుద్ధము చేయును. మాదీఫలము పాషాణభేద మారేడుముల; అగరుశొంఠి తేగుపండు వీటిని కషాయముచేసి సైంధవలవణమును గోమూత్రమును కలిపి ఇచ్చినయెడల, అభిన్యాసజ్వరము అనాహారు తూల వీటిని పోగొట్టును. నిద్రతుండగు సభిన్యాసజ్వరముగల రోగిని హతజానిగాను క్షీణించినవానిగాను తెలియవలయును. కంఠము ఎండుట, కఫము శ్వాసము వెక్కిళ్లు వీనిచే వీడింపబడుట, ఈబాధలుగల వనుష్యుడు మాదీఫలము అల్లపురసమును కలిపికొని దశమూలకషాయమును శొంఠిమిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు కటుకరోహిణి చేదుపొళ్ల వేపచెక్క అడ్డసరము నేలవేమ తిప్పతీగె దూలగొండి వీటికషాయమును నేవించిన శ్రీదోషప్రకోపజనితములగు జ్వరములను పోగొట్టును.

— సన్నిపాతములను త్రివృదాదులగు కషాయములు. —

శ్లో. త్రివృద్విశాలా త్రిఫలా కటుకారగ్వధైః కృతః, సత్తారోభేదనః క్వాఘః పేయః సర్వజ్వరాపహః. 191. స్వేదోద్గమే జ్వరే దేయ శుష్కణ్ణో భృష్టకులుత్థజః, ఘృతేజ్జహ్వం జడం సింధుత్ర్యాషణైస్సాష్టువేత్తసైః. 192. ఉచ్చుష్కాం స్ఫుటితాం జిహ్వం ద్రాక్షయా

మధుపిష్టయా, లేపయే తృణ్యుతం చాస్యం సన్నిపాతాత్తి కే జ్వరే. 193. కాకజంఘా జటా నిద్రాం జనయే చ్చిరసిస్థితా, సన్నిపాతే ప్రకంపంతు శ్రులవంతం న బృంహయేత్. 194. తృష్ణాదాహభిభూతేఽపి న దద్యా చ్చీతలంజలమ్, సన్నిపాతజ్వరస్యాంతే కర్ణమూలే సుదారుణః. 195. శోధ స్సంజాయతే తేన కశ్చిదేవ ప్రముచ్యతే, రక్తావసేచనైః పూర్వం నర్మిః పానైశ్చ తం జయేత్. 196. ప్రదేహైః కఫ పిత్తశ్లేష్మైః వమనైః కబళగ్రహైః, గైరికం పాంశుజం శుంఠీ నచా కటుక కాంజీకైః. 197. కర్ణశోధహరో లేప సన్నిపాతజ్వరే భృశమ్, కుటుత్థ కట్ఫలే శుంఠీ కారవీచ సమాశ్రిక్తైః. 198. సుఖోష్ణ ర్లేపనం కార్యం కర్ణమూలే ముహూర్తపాఞః.

సన్నిపాతమునందు పయోగింపఁదగిన త్రిపురాదికి సాయములు:—తెల్ల తెగడ పా పరబుడను త్రిఫలములు కటుక గోహిణి తలచెక్క వీరితో సిద్ధముఁజేయఁబడిన కసాయమునందు యవక్షారమును కలిపి త్రాగినయెడల సన్నివిధములగు జ్వరములు నశించును. తలనొప్పి తగ్గిపోవును. త్రిదోషముల ప్రకోపముచేతఁ బుట్టిన జ్వరమునందు మిగుల చెమట పుట్టుచున్నట్లున నేయించిన ఉలవలను చూర్ణముచేసి రుద్దవలయును. నాలుక మొద్దువలె ముద్దగిట్టుకొనిపోయినట్లుయిన నైంధ్రవర్షణము శొంఠి మిరియములు పుల్లప్రబ్రులి వీటింపుచు లేపనము చేయవలయును. మిక్కిలి ఎండిపోయినను అతిగా వగిలియున్నను అట్టి నాలుకకు తేనెలో ద్రాక్షనునూరి నేతిలోఁగఱిసి సన్నిపాతజ్వర మన్నప్పుడు లేపనము చేయవలయును. కాకజంఘవేరు దంచి దానిని తలపైని వేసి కిట్టినయెడల నిద్రను పుట్టించును. సన్నిపాతజ్వరముచేత వడకుచున్నవానిని మోటికివచ్చుచున్నట్లులు ప్రేలువానిని పలుకరింపగూడదు. అతిదాహము, పానేచ్ఛ వీటిలోఁ దపించుచున్నప్పుటికి నీటిలో గిరి చల్లని నీటి నీయరాదు. సన్నిపాతజ్వరము వచ్చి చివఱ దశలోనున్నప్పుడు చెవిదగ్గఱ నొకవిధమగు శోధ పుట్టును. అట్టిశోధ పుట్టినవారిలో నెక్కడనో యొక్కడే నూటికి కొటికి బ్రదుకను.

రక్తమును వెడలించుటచేతను, విప్పల్యాదిఘృతము పుచ్చుకొనుటచేతనుగాని కఫ పిత్తముల నణచివేయగల ప్రలేపనలచేతను, వాంతులచేతను, అట్టిపదార్థములను భుజించుటచేతను అట్టిశోధను జయింపవలయును. కావిరాయి, శొంఠి, అన్నభేది, వస, కటుకగోహిణి వీటిని కఠినీర్లతో నూరి లేపనచేసినయెడల సన్నిపాతజ్వరములలో వచ్చు కర్ణ శోధన మతిత్వరగా పోగొట్టును. ఉలవలు, నేలగుమ్మడు, నల్లజీలకఱ్ఱ వీటిని

సమానభాగములను తీసికొని నీటితో నూరి కొద్దిగా వెచ్చజేసి చెవిగూబదగ్గఱ మాటి మాటికి పట్టువేయుచుండవలయును. ఇంతటితో సన్నిపాతజ్వరములకు చేయవలసిన చికిత్సలు ముగిసినవి.

❖ జీర్ణజ్వరచికిత్స: నిద్రాకావ్యాధి. ❖

శ్లో. నిద్రాకా నాగరకామృతానాం క్వాథం పిబేన్నిశితపిష్ప లీకమ్, జీర్ణజ్వరాఠోచక కాసశూల శ్వాసాగ్నిమాంద్యాద్దిత పీనసేషు.

199. హస్తూర్బద్ధ్యగామయం ప్రాయః సాయం తేనోఽయుజ్యతే, పిష్పలీ చూర్ణసంయుక్తః క్వాథ శ్శిన్నరుహేలాద్భవః. 200. జీర్ణజ్వరకఫధ్వంసీ పంచమూలీకృతోఽధవా, కానాజీర్ణాఋచిశ్వాస హృత్పాడుక్రిమి రోగనత్.

201. జీర్ణజ్వరేఽగ్నిసాదేచ శస్యతే గుడపిష్పలీ, కళింగకాః పటోలస్య పత్రం కటుకరోహణీ. 202. పటోలం శారివా ముస్తం పాతా కటుకరోహణీ, నిఘ పటోలం త్రిఫలా మృద్వీకా ముస్తవత్సకా.

203. కీరాతలిక్త మమృతా చందనం పిశ్వభేషజమ్, గుడూచ్యామలకం ముస్త మర్థశ్లోక సమావనాః. 204. కషాయా శ్శమయంత్యాశు పంచ పంచవిధాన్ జ్వరాన్, సుతితం సతితాన్యేద్యు స్తృతీయక చతుర్థకా.

205. గుడప్రగాఢాం త్రిఫలాం పిబేద్వా విషచూర్దితః, దీర్ఘపత్రక కర్ణాఖ్యం నేత్రం ఖదిరసంయుతమ్. 206. తాంబూలై స్తద్దినే భుక్తం ప్రాత రిద్విపవినాశనమ్, గుడూచీ ముస్త ధాత్రణాం కషాయం వా సమాక్షికం. 207.

వాకుడువేళ్ళు, శొంఠి, లిప్పతీగె వీనినికషాయములో పిప్పళ్ళనుచూర్చ ముకలిపి త్రాగిన పురాణజ్వరము, అఠోచకము, దగ్గు, శూల, శ్వాసము, అగ్నిమాంద్యము, పీడ, నీన సరోగము మొదలగుపరివేశించిపోవును. మఱియును తఱచుచుగా నీకషాయము ఊర్ధ్వా పయములపై వ్యాపించినరోగమును పోగొట్టును. కావున దీనిని సాయంకాలమునందు పుచ్చుకొనుచుండవలయును.

లిప్పతీగెకషాయమునందు పిప్పళ్ళపొడిని కలిపిగాని, లేక పంచమూలములతో చేసినకషాయమున పిప్పళ్ళచూర్ణమును కలిపిగాని నేవించినయెడల జీర్ణజ్వరములను, కఫమును మొదలంటి నశింపజేయఁగలదు. మఱియును దగ్గు, అజీర్ణము, అన్నమునం దరుచి, శ్వాసము, లెల్లబారుట (పాండురోగము), కృమిరోగము (అనఁగా నులిపురుగులు) ఈ మొదలగువానిని గూడను తప్పక నశింపజేయఁగలుగును. జీర్ణజ్వరము అనఁగా పురాణ

జ్వరములయందును, అగ్ని మాంద్యమునందును బెల్లముతోఁ గలిపినపిప్పలిచూర్ణమును నీ విండుట చాల యుత్తమము.

(1) కొడి నెపాలవిత్తులు చేదుపొట్లఱకు వీనిని గాని, సుగంధపాల కటుకరోహిణి. (2) చేదుపొట్ల, తారివ, తుంగముస్తలు, విషబొద్ది, కటుకరోహిణి వీనినిగాని. (3) వేప, చేదుపొట్ల, త్రిఫలములు, ద్రాక్ష, తుంగముస్తలు, చెంగల్యకోస్తు వీనినిగాని, (4) నేలవేము, తిప్పతీగె, రక్తచందనము, శొంఠి. (5) తిప్పతీగె, ఉసిరిక, తుంగగడ్డలు ఇట్లు సగముసగము స్లోకములలో చెప్పబడిన అయిదురకముల వస్తువులను క సాయము పెట్టి నేనించిన అయిదువిధములగు జ్వరములను అతిశీఘ్రముగా శాంతింపజేయఁగలవు.

(1) ప్రతిదినము వచ్చెడిజ్వరము (దీనినే లహి క మనియెదురు.) (2) విడువక నచ్చుచుండెడి జ్వరము. (3) దినముమార్చి దినమువచ్చుచుండెడి జ్వరము. (4) మూడు గోజులకొకసారి నచ్చుచుండెడి జ్వరము, చాతుర్థిక జ్వరము, (5) అయిదేసి గోజులకొక మారు వచ్చుచుండెడి జ్వరము అని విషమజ్వరము లయిదువిధములుగా నున్నవి. ఇట్టి విషమజ్వరములచే పీడింపబడుచున్న మనుష్యుడు బెల్లముఁగలిపిన త్రిఫలముల క సాయమును త్రాగవలయును.

ముల్లంగి, లవంగపుపట్ల, కాచు వీనిని తాంబూలములలో చూటుపెట్టికొని ప్రాతః కాలములయందు భక్షించుచున్నయెడల ఇయ్యది విషమజ్వరములను పోఁగొట్టును. లేకపోయినచో తిప్పతీగె, తుంగముస్తలు, ఉసిరికపప్పు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన క సాయములలో దే నెను కలిపికొని త్రాగినయెడల విషమజ్వరము తొలగిపోవును.

[విషమజ్వరమున ముస్తాదిక సాయము, అజాడీకల్పము, రసోనాతైలము, ఘృత పాకములు, వేయములు, విషమజ్వరాంభచిక్తస్, నీల్యాదిక సాయము, మాంసాద్యాహారములు, చాతుర్థికముల కాష్లాటజము, అంజన క్రియలు, ధూపములు, నస్యములు మున్నగునవి.]

శ్లో. ముస్తామలక గూడూచీ విశ్వోషధ కంటకారికాక్వాధః, పీత స్సకణాచూర్ణః సమధు ర్విషమజ్వరం హంతి. 208. మపశాషధా మృతాముస్త చందనోశీరధాన్యకైః, క్వాధ స్తృతీయకం హంతి శర్కరామధుయోజితః. 209. వాసాధా త్రీస్థిరాదారుషభ్యానాగరసాధితః, సితా మధుయతః క్వాధః చాతుర్థిక నివారణః. 210. మఘనా సర్వజ్వరసుతే శేఫాలీదలజోరసః, అజాడీగుడిసంయుక్తా విషమజ్వరనాశినః. 211. అగ్ని సాదం జయే త్సమ్యక్ వాతరోగాంశ్చ నాశయేత్. రసోనకల్పం తిల

తైలమిశ్రం యోఽశ్నాతి నిత్యం విషమజ్వరా ర్థః. 212. విముచ్యతేనాఽ
 పృచిరా జ్వరేణ వాతామయై శ్చాపి సుఘోరరూపైః, పాతఃపాత
 స్ససర్పిర్వాదసానముపయోజయేత్. 213. విప్పలీనర్థమానాంవాపి బేత్
 క్షీరరసాశ్శః, షట్పలం వా పి బేత్సర్పిః పథ్యాం వా మధునా పి బేత్.
 214. పయస్సైలం ఘృతంచైవ విదారీక్షురసం మధు, సుచూర్ణ్య పా
 యయేదేత ద్విషమజ్వరనాశనమ్. 215. పయసా వృషదంతస్య శక్య
 ద్వేగాగమే పి బేత్, [విప్పలీశర్కరా క్షౌద్రం ఘృతంక్షీరం యథాబలం,
 ఖాజేన మధితం పేయం విషమజ్వర నాశనం.] వృషస్య దధిమండేన
 సురయావా సస్సైంధవం. 216. నీలినీ మజగంధాంచ త్రివృతాం
 కటురోహణీ, పి బే జ్వరస్యాగమనే స్నేహస్వేదోపపాదితః. 217.
 సురాం సమండాం పానార్థే భక్ష్యార్థే చరణాయుధాన్, తిత్తిరీంశ్చ
 మయూరాం శ్చ ప్రయుజ్యా ద్విషమజ్వరే. 218. అష్టాటజ
 సహస్రేణ ద్రవేణ సుకృతం పి బేత్, పేయాం ఘృతప్లుతాం జంతుః
 చాతుర్థకహరాం త్రివిహం. 219. సైంధవం విప్పలీనాంచ తండులాస్స
 మనశ్శిలాః, నేత్రాంజనం తైలపిష్టం విషమజ్వరనాశనం. 220. వ్యాఘ్రే
 రసా హింగుసమా నస్య తద్వత్సస్సైంధవా, కృష్ణాంబరదృఢా బద్ధం
 గుగ్గులూలూకపుచ్చజః. 221. ధూపశ్చాతుర్థికం హంతి తమస్సూర్యశివో
 దిశః, శిరీషపుష్పస్వరసో రజసిద్వయసంయుతః. 222. నస్యం సర్పి స్స
 మాయోగా చ్చాతుర్థికజ్వరం జయేత్, నస్యం చాతుర్థికం హంతి రసో
 వాగస్త్యవత్రజః. 223.

ముస్తకాదిగణమును చెప్పుచున్నాడు, —తుంగముస్తలు, ఉశిరికపొట్టు, తిప్పతీ
 గె, శొంఠి, వాఙ్మడు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయమును, విప్పల్ల మార్జమును,
 తేనెను కలిపి పుచ్చుకొనిఁబయెడల విషమజ్వరము నశించిపోఁగలదు.

శొంఠి, తిప్పతీగె, తుంగముస్తలు, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు, ధనియములు వీటి
 తో సిద్ధము చేయఁబడిన కషాయమునందు చక్కరను, తేనెను కలిపి త్రాగిఁబయెడల
 మూడురోజుల కొకతూరి ముప్పు విషమజ్వరము నశించిపోవును. అడ్డసరము, ఉశిరిక
 పొట్టు, వట్టివేళ్లు, దేవదారుచెక్క, కిరకాయలు, శొంఠి, వీటితోఁటి సిద్ధముచేయఁ

బడిన కషాయముతో కలకండ, లేనను కలిపి పుచ్చుకొనిన చాతుర్థకజ్వరములు మొదలంట నశించిపోవును.

నల్లవావిలియును రసమును తీసి కానిలో లేనను కలిపి త్రాగినను కాని, లేక బెల్లమునందు జీలకఱ్ఱను పొడిగా నూరి కలిపి తినినగాని విషమజ్వరము నశించి పోగలదు. ఇయ్యది అగ్నిమాంద్యమును మొదలంట నశింపజేయును. చుట్టియును వాతరోగములను కూడ శీఘ్రముగానే పోగొట్టగలుగును.

విషమజ్వరముచేత బాధపడుచుండెడివాను శొణ్ణులకల్లును, నూనెనుకలిపి ప్రతి దినమును తినుచున్నయెడల విషమజ్వరములును, అతిభయంకరములను వాతరోగములును తొలగి దూరముగా పోవును. ఉదయమునందు ప్రతిదినము తెల్లులకల్లుమును నేతితో అద్దుకొని తినుచుండినయెడల కాని, పాలుత్రాగెడి యభ్యాసముగల, లేక, మాంసమును భుజించు నలవాటుగలిగిన విషమజ్వరరోగి పెద్దపిప్పళ్ళ కషాయమునుగాని, ఆముదమును గాని, నారుపలముల నెత్తినిత్రాగినగాని, అదియును లేకయున్నచో కరక్కాయలను లేనతోకూడా నూరిగాని, పాలు, నూనె, నెయ్యి, నేలగుమ్మడిరసము, చెఱకురసము, తేనె, వీటిని నూరికొనిగాని త్రాగినయెడల విషమజ్వరములు నశించును.

పిప్పళ్ళుచూర్చుము, కలకండ, లేనె, నేయి, పాలు వీటిని మంటిపాత్రలో పోసి బలముకోలఁది చిలికి త్రాగినయెడల విషమజ్వరములను పోగొట్టును. విషమజ్వర మతిశీఘ్రముగా వచ్చుచున్నయెడల ఎద్దుపేడ పాలలో కలిపికొని త్రాగవలయును. లేకపోయినయెడల ఎద్దుపేడను సైంధవఃపణముతో కలిపి పెరుగునీటితోగాని, కల్లుతోగాని కలిపి త్రాగవలయును. నీలివేళ్లు, వాయుంటఆకు, తెల్లతెగడ, కటుకరోహిణి వీటితోచేయఁబడిన కషాయమును, చెచ్చుటగలవానికీ జ్వరమువచ్చినయెడల నీయవలయును.

త్రాగుటకు మజ్జికకలిపిన కల్లును, తినుటకు కోడిమాంసమును ఇయ్యవలయును. తిత్తిరిపక్షి, నెమలి వీట్లయొక్క మాంసమును విషమజ్వరములలో నుపయోగింపవలయును. వేయించింతాకులరసముతో పానకమును నిద్రముచేసి నేతిని కలిపి మూడుగోజాలు పుచ్చుకొనినయెడల చాతుర్థకజ్వరములు నశించిపోవును.

సైంధవలవణము, పిప్పలిగింజలు, మణిశీల వీటిని నూనెతో నూరి కన్నులకు కాటుకగా నుపయోగించిన విషమజ్వరములు మొదలంట నశించును. వాండ్లు, వస, ఇంగువ, సైంధవలవణము వీటిని తైలములో నూరి నస్యమునుగా నుపయోగించినయెడల విషమజ్వరములు హరించిపోవును.

నల్లనిగుడ్డలతో గుగ్గిలమును గుడ్డగూబయొక్కతోక ఈకలను కట్టి కాల్చి వేయఁ బడినధూపము నూర్చుఁడు చీకటిని పాఠదోలినట్లు చాతుర్థకజ్వరమును పోఁగొట్టును. దిరిసిన పూవులయొక్క రసమునందు పసుపును, మ్రాసుపసుపును కలిపి నేతితో చేర్చి నస్యమునుగా నుపయోగించినయెడల చాతుర్థకజ్వరముల నణఁచివేయఁగలదు. లేకపోయినయెడల, అది సెఱకులను రసమును పిండి నస్యమునుగా నుపయోగించినను చాతుర్థక జ్వరములను నశింపఁజేయును.

[జ్వరములకు అష్టదశాంగధూపము; అపరాజితాధూపము తృతీయజ్వర

ఏకాహిక సర్వజ్వరములకు చిటుకాలు; ఆఁగుజ్వరమునకు

లింత్రము మొదలగునవి.]

పలంకపా నింబపత్రం వచా కుష్ఠం హారితకీ, సర్వపా స్యయవా
స్పర్షి గ్ధూపనం జ్వరనాశనమ్. 224. పురథ్యామవచా (?) సర్వ నింబార్థా
గురుదారుభిః, సర్వజ్వరహరో ధూపఃకార్యోఽయమఃరాజితః. 225. బై
డాలంవా శశ్వద్యోజ్వం వేషమానస్య ధూపనే, అపామార్గజటాకట్యాం
లోహితైస్స ప్తతం తుభిః. 226. బద్ధ్యావారేరవే స్తూర్ణం జ్వరం హంతి
శృతీయకమ్, కాకజంఘా బలా శ్యామా బ్రహ్మదండీ కృతాంజలిః. 227.
పృష్ఠిపర్ణి త్వపామార్గః తథా భృంగరజోష్ఠమీ, ఏషా మన్యతమం
మూలం పుష్పేణోద్భృత్య యత్నతః. 228. రక్తసూత్రేణ సంవేప్య బద్ధ
మైకాహికం జయేత్, మూలం జయంత్యా శ్శిరసా ధృతు సర్వజ్వరా
పహమ్. 229. కర్క సాధారణం జహ్యేత్ తృతీయః చతుర్థకౌ, ఆగంతు
రనుబంధీ హి స్తాయశో విషమే జ్వరే. 230.

గుగ్గిలము, వేపఆకులు, వస, చెంగవ్వికోష్ఠ, కరక్కాయబెరడు, ఆవాలు, కొడి సెపాలనిస్తులు, నేయి వీటితో వేయఁబడిన ధూపము జ్వరమును నశింపఁజేయును. దీనినే అష్టాంగధూప మని చెప్పెదరు. గుగ్గిలము, కామంచిగడ్డ, (లేక, దవసము) వస, సజ్జకంకలు, వేపఆకు, జిల్లేడుఆకులు, అగురు, దేవదారుచెక్క వీటితో వేయఁబడిన ధూపము, అన్నివిధములగు జ్వరములను నశింపఁజేయును. దీనిని అపరాజితాధూప మని యనెదరు.

జ్వరముచే వంతుమన్న ముఱుఱుకకి పిల్లిపెంటికలను తెచ్చి ధూపమునుగా వేయవలయును. ఉత్తరేణు వేరును ఎఱ్ఱనినూలుపోగులతో గట్టి అనివారమునాఁడు తాయెఱులాగున మొలలో గట్టిన మొదల మూడుమూడు గోజాలకు వచ్చు జ్వరములు శీఘ్రము

గా నశించిపోవును. కాకిదొండ, ముత్తవపులగము, నీలి, బ్రహ్మదండి కోలపొన్న, ఉత్తరేణు, గుంటగలరాను వీటిని పైరీతిగా నే వీనిలో నేదైన నొకవేరును పుష్కనత్త త్రమున నూడబెరికి ఎట్టనిదారముతో చుట్టి కట్టికొనినయెడల ఒక్కొక్కరొజున ఏచ్చెడి జ్వరములను అనగా నై కాహిక జ్వరములను అణచివేయును.

తక్కిలియొక్కవేరును తలమీద ధరించినయెడల నన్నివిధము లగు జ్వరములను పోగొట్టును. తృతీయకజ్వరములయందును, చాతుర్థక జ్వరముల యందును సాధారణము గా పనిచేయుటకు నదలిపెట్టవలయును. విశేషముగా హతాత్తుగా వచ్చినజ్వరము గూడను విషమజ్వరములలోనే చేరికయగు నని లెక్కపెట్టబడును.

❖ ఏకాహికజ్వరనాశనమంత్రాదులు. ❖

శ్లో. గంగాయా ఉన్నరే కూలే అపుత్ర స్తాపసో మృతః, తస్మై తిలోదకం దద్యాన్మచ్చ్య త్యేకాహికో జ్వరః. 231. ఏతన్తంత్రేణ చా శ్వత్థ పత్రహస్తః ప్రతర్పయేత్, సోమం సానుచరం దేవం సమాత్మగణ మిశ్వరం. 232. పూజయన్ ప్రయత శ్శీఘ్రం ముచ్చ్యతే విషమజ్వరాత్, విష్ణుం సహస్రమూర్ధానం చరాచరపతిం విభుం. 233. స్తువన్నామస హస్తేణ జ్వరా స్సర్వా స్వ్యాపోహతి, కృతానురానురైఃపూర్వార్థనన్వం తరిసమర్చనా. 234. కల్పోక్తే విధానేన సావిధేయాసభక్తికం, సర్వ జ్వర విముక్త్యర్థం సదారోగ్యాభికాంక్షిభిః. 235.]

ఏకాహికాదిజ్వరములు నశించిపోవుటకు మంత్రాదులను చెప్పచున్నాడు — గంగానదియొక్క యత్తరపుగట్టిన నొకమహర్షి పుత్రులులేక చిరకాలము తపస్సును చేసి చనిపోయి యుండెను. ఆయుషికి తిలోదకముల నిచ్చినయెడలను ఏకాహికజ్వరమునుండి మనుజుడు వి సదలయగును.

ఇది మంత్రము:—ఈమంత్రముచేత రాగిఆకులను చేతిలో నుంచుకొని తర్పణము చేయవలయును. పార్వతీసహితుడగు, అనచ సహితుడగు, హస్త్యగణవిరాజితుడగు నగు ఈశ్వరుని ప్రాతఃకాలమున పూజించిన యెడల విషమజ్వరము లన్నియు నశించి పోగలవు. వేయితిలలుగలవాడుగు, చరాచరముల కధిపతియు నగు సమర్థుడైన విష్ణు దేవుని సహస్రనామములచే గీర్తించితిమేని అన్నివిధము లగు జ్వరములును శాంతి నొందును. ఇందులో కుండలీకరణములోనిశ్లోకము ప్రక్షిప్తము. గనుక టీక వ్రాయఁ బడలేదు.

— జ్వరమునందు ఘృతప్రయోగము. —

శ్లో. జ్వరాః కషాయై ర్వమనై ర్లంఘనై ర్లఘుభోజనైః,
రూక్షస్య యేన శామ్యంతి సర్పి స్తేషాం భిషజ్జితమ్. 236
నిర్దశాహమపి జ్ఞాత్వా కఫోత్తర మలంఘితమ్,
సస్పిః పాయయే త్ప్రిజ్ఞః శమనై స్త ముపాచరేత్. 237

రూక్షగల మనుష్యునికి జ్వరమువచ్చిన కషాయములచేతను, వహనౌషధములచేతను, లంఘనములచేతను, లఘుభోజనములచేతను ఉపశాంతిని పొందనియెడల నేలిన త్రాగింపవలయును. కఫ మెక్కువగా గలవారికిని, లంఘనములేని జ్వరపీడితులకును పదిదినములు గడచినతరువాత చక్కగా బోకించి వైద్యుడగువాడు నేలిన త్రాగింపఁగూడదు. మతియు అప్పుడు చేయవలసినది శమనములచేతను, బౌషధములచేతను, నాజ్వరములను ఉపశాంతిఁ బొందించుటయే యై యున్నది.

— జ్వరీతుకు ఆహారనియమము; సిప్పలాద్యఘృతము; ఘృతపాకమున వస్తుపచిమాణము. —

శ్లో. యావల్లఘుత్వాదశసం దద్యా న్నాంసరసేన తు, మాంసార్థ మేణలావానీ న్యుక్త్యా దద్యా ద్విచక్షణః. 238. కుక్కుటాంశ్చమయూరాంశ్చ తిత్తిరిం క్రాంచమేన చ, గురూష్ణత్వా న్న శంసంతి జ్వరే కేచి చ్చికిత్సకాః. 239. లంఘనే నానిలబలం జ్వరే యద్యధికం భవేత్, భిషజ్జాత్రా విక ఎజ్జో దద్యా త్రా నపి కాలవిత్. 240. పిప్పల్య శ్చందనం ముస్త ముశీరం కటురోహణీ, కలింగకాస్తామలకీ శారివాతివిషే సిరా. 241. ద్రాక్షామలకబిల్వాని త్రాయమాణా నిదిగికా, సిద్ధ మేతైర్ఘృతం సద్యో జ్వరం జీర్ణ మపోహతి. 242. క్షయం కాసం శిరశ్శూలం పార్శ్వశూలం హలీమకమ్, అంగాభితాపమగ్నిం చ విషమం సన్నియచ్ఛతి. 243. పిప్పల్యానమిదం క్వాపి తన్తే క్షీరేణ పచ్యతే, యత్రాధికరణే నోక్తి ర్గణేన్యా త్సేహసంవిధౌ. 244. తత్రైవ కల్పనిర్యాహో విష్యేతే స్నేహవేదినా, ఏతద్వాక్యబలేనైవ కల్పసాధ్యం పరం ఘృతమ్. 245.

ఎంత లఘువుగానున్న ఆహారమైనను మాంసరసముతోటి గూడ కలిపి ఈయవలయును. లేడి, లావుకడిట్ట మొదలగు జంతువుల మాంసములను మాంసముతినటను కొని

కపడినయెడల యుక్తిగానీయవలయును. కోడి, నెమలి, తీకుప, క్రాంచపిట్ట వీటిమాంసము చాల గురుపదార్థము. కావున గొందరువైద్యులు వీనిమాంసమునిచ్చుటకు సమ్మతించరు.

లంఘనము చేయుటచేత జ్వరమునందు వాయువునకు అధిక బలము కలిగినయెడల మాత్రల వికల్పభావములను సరిగా నెఱిగింపరాదును, సమయాసమయముల నెఱిగి నవాడునై వైద్యుడు కోడి మొదలగువానియొక్క గురువగు మాంసమును గూడ నీయ వచ్చును. పిప్పళ్లు, రిక్తచందనము, తుంగముస్తలు, చట్టివేళ్లు, కటుకగోహిణి, కోడి సెపాల విత్తులు, నేలఊసిరిక, సుగంధపాల, అతివస, కోలపిన్న, ద్రాక్ష, ఊసిరిక, ప్రబ్బలి, మారేడు, కంక్రానుగ, వాకుడు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన నేయి జీర్ణ జ్వరములను శీఘ్రముగా నణఁచును. మఱియును త్తయ, దగ్గు, తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పి, హలీసుకము, అవ యములమంటలు, విషమాగ్ని ఈరోగములను పోగొట్టును.

ఇయ్యది పిప్పల్యాదిగణము. — ఈపిప్పల్యాదిగణము కొన్ని గ్రంథములలో కొంద టిచేత పాలలో పక్వముఁజేయఁబడు నని చెప్పఁబడియున్నది. దానినే పిప్పల్యాదిక్షీర మందురు. తైలారులను చెప్పనపుడు గణవిషయము అధికరములలో చెప్పఁబడకపో యినయెడల సచ్చట స్నేహాదివిధుల నెఱిగినవైద్యుడు కల్పమును, నిరూహమును తీసికొనవలయును. ఈవాక్యబలముచేతనే కల్పసాధ్యము ఘృత మగుచున్నది.

శ్లో. జలస్నేహకాషధానాంతు ప్రమాణం యత్ర నేరితమ్,
తత్రస్యా నౌషధా త్స్నేహః స్నేహతోయం చతుర్థణమ్. 246. అనుక్తే
ద్రవకార్యే తు సర్వత్ర సలిలం మతమ్, ఘృతతైలగుడాదీం శ్చవై
కాహ దవతారయేత్ 247. పుష్పితాస్తు ప్రకుర్వంతి విశేషేణ గుణా
న్యతః, స్నేహకల్లో యదాంగుల్యా వర్తితో వర్తివ ద్భవేత్. 248.
సహ్నాక్షిప్తే చ నో శబ్దః తదా సిద్ధిం వినిర్దిశేత్, శబ్దే పుష్పరమం
ప్రాప్తే ఫేనస్యోరమే తథా. 249. గంధవర్ణరసాదీనాం సంపత్తౌ సిద్ధి
మాదిశేత్.

నీరుమున్నగువానికి కొల్లు చెప్పనప్పుడు చేయవలసినపనులఁ జెప్పుదున్నాఁ డు. — నీళ్లకు, చమురునకు, ఔషధమునకు ప్రమాణములను చెప్పనిస్థలములయందు ఔషధమునకంటె చమురు నాలుగురెట్టిధికముగాను, చమురుకంటె నీటిని నాలుగురెట్లు అధిక ముగాను తీసికొనవలయును. ద్రవపదార్థములను చెప్పక యుండినచోటుల సన్నిధిలము లలోను నీటినే తీసికొనవలయును. నెయ్యి, నూనె, బెల్లము మొదలగువాని నొకేదినములలో సిద్ధము చేయఁగూడదు.

ఏలయనఁగా—నడుమ నొకదిన మవకాశ ముంచి చేసినయెడల నెక్కుడు ఫల మును గుణము నిచ్చుచుండును. స్నేహకల్పము అఁగా చురుతో చేసెడి కల్పమును నేలతో త్రిప్పినప్పుడు వత్తివలె అయిపోయినయెడలను, నిప్పులో వేసినయెడల చప్పుడుగాక యుండినను సిద్ధి యయ్యె నని చెప్పవలయును. చప్పు డణఁగిపోయి, భగ్గునుట తగ్గిపోయి, వాసన, కాంతి, రుచి ఈ మొదలగునవి పుట్టినట్లయిన సిద్ధి అయినదని చెప్పవలయును.

❧ ఊరపట్టుల ఘృతము. ❧

శ్లో. పంచకోలై స్సనిధూత్తైః పలికైః పయసా సమమ్. 250

సర్పిః ప్రసం శృతం స్త్రీహ విషమజ్వరగుల్మనత్,
అత్ర ద్రవాంతరానుక్తేః ఊరమేవ చతుర్థమ్. 251

ద్రవాంతరేణ యోగేహి ఊరం స్నేహసమం భవేత్.

శొంఠి, పిప్పలి, పిప్పలీమూలము, చెవ్యము, చిత్రమూలము ఈయెదిటిని పంచకోలము అని యింటిదరు. ఈపంచకోలములను, సైంధవలవణమును ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్కచులమును గ్రహించి ఒకప్రస్థమునేతని పాలనొకప్రస్థము పోసి ఘృతమును చేసి నేవంపవలయును. ఇయ్యది తిల్లేరోగమును అనగానత్సని, విషమజ్వరమును, గుల్మములను పోగొట్టును. ఇచ్చట మఱి ఇతరమైన ద్రవపదార్థ మేనియును చెప్పక పోయినయెడల పాలనే నాలుగుకట్లధికముగా తీసికొనవలయును. ద్రవపదార్థము నితరమును దేనినైనను చెప్పినయెడల చురుకుతో సమానముగానే పాలను గ్రహింపవలయును.

❧ దశమూలపట్టు ఘృతము; కషాయక్షీరాదుల పరిమితి. ❧

శ్లో. దశమూలీరసే సర్పిః సక్షీరే పంచకోలకైః. 252. సత్తారైర్హంతి తత్సర్వం జ్వరకాసాగ్నిమాందతాః, వాతపిత్తకఫవ్యాధీన్ స్త్రీహానం చాపి పాండుతాం. 253. క్వాధ్యా చ్చతుర్థణం వారి పాదస్థం స్యా చతుర్థణం, స్నేహ త్స్నేహసమం ఊరం కల్కస్తు స్నేహపాదికః. 254. చతుర్థణం త్వష్టగుణం ద్రవద్వైగుణ్యతా భవేత్, పంచప్రభృతి యత్ర స్యుర్ద్రివాణి స్నేహసంవిధౌ, తత్ర స్నేహసమా న్యాహు రర్వాకృత్యా చ్చతుర్థణం. 255.

దశమూలముయొక్కరసము, పాలు, పిప్పళ్లు, మోడి, చెవ్యము, చిత్రమూలము, శొంఠి, యవక్షారము వీటియందు సిద్ధము చేయఁబడిన నేయి జ్వరమును, దగ్గును, అగ్నిమాంద్యమును, వాతపిత్తకఫరోగములను, స్త్రీహానాహము

లను పాండురోగమును నశింపజేయును. ఇయ్యది దశమాలపట్టులక ఘృత మనఁ బడును. కషాయమునకుఁ దగినట్టులు నాలుగురెట్లు నీటిని తెచ్చి చమరు, పాలు వీటిని సమానముగా తీసికొనవలయును. మఱియును చమరుతో కూడ నాల్గవభాగము కల్గమును తీసికొనవలయును. ద్రవపదార్థముయొక్క రెండవభాగములో నెనిమిదిరెట్లు గ్రహింపవలయును. ద్రవమును విధించుటయందు అయిదు మొదలుకొని అయినపుడు చమరుతో సమానముగానే యని చెప్పియున్నారు. ముందమాత్రము నాలుగురెట్లు మాత్రమే.

❦ వాసాదిఘృతము. ❦

శ్లో. వాసాః గుడూచీం త్రిఫలాం త్రాయమాణాం య వాసకమ్,
పక్త్వా తేన కషాయేణ పయసా ద్విగుణేన చ. 256

పిష్పల్యమలమృద్వీకా చందనోత్పలనాగ్నోరైః,
కల్పీ. కృతైశ్చ విపచే ద్భృతం జీర్ణజ్వరాపహమ్. 257

అడ్డపరము, తిప్పతీగ, త్రిఫలములు, కలుక్రాసుగవేరు, పీటకసింద వీటితో కషాయముగాగాచి ఆకషాయమునకు రెండురెట్లు పాలను చేర్చవలయును. పిష్పళ్లు, ఉసిరిక, ద్రాక్ష, రక్తచందనము, కలువగడ్డ, శొంఠి వీటిని కల్గముచేసి నేతియందు పక్వముచేయవలయును. ఈఘృతమునే వాసాద్యఘృతమని యింటెదరు. ఇయ్యది పురాణజ్వరముల నన్నిటిని బోగొట్టును.

[గుడూచ్యాదిపంచఘృతములు; ఔషధదానకాలము; క్షీరఃపయమునందు విధినిషేధములు; పంచమాలీక్షీరము; పాకవిధి; మలబద్ధమునకై త్రికటుకాదిక్షీరము; పునర్నవాదిక్షీరము; క్షీరవీర్యభేదము; శోధనక్రియ; మదనాదియోగములు; విరేచనౌషధులు; శిరోవిరోచనము; అభ్యంగనాదివిధులు.]

శ్లో. గుడూచ్యాః క్వాథకల్కాభ్యాం త్రిఫలాయా వృషస్య చ, మృద్వీకాయా బలాయా శ్చ సిద్ధా స్నేహజ్వరచ్చిదః. 258. జ్వరే పేయాః కషాయాశ్చ సర్పిః క్షీరం విరేచనమ్, షడహే షడహే దేయం కాలం వీక్ష్యామయస్య చ. 259. జీర్ణే జ్వరే కఫే క్షీణే క్షీరంస్యాదమృతోపమమ్, తదేవ తరుణే పీతం విషవద్ధంతి మానవమ్. 260. కాసాచ్ఛ్వాసాచ్చిరశ్శూలాత్ పార్శ్వశూలాత్సవీనసాత్, ముచ్య

తే జ్వరితః పీత్వా పంచమూలీశృతం పయః. 261. ద్రవ్యా దప్తగుణం క్షీరం క్షీరా త్రోయం చతుర్గుణం, క్షీరావశేషః కర్తవ్యః క్షీరపాకే త్వయం విధిః. 262. త్రికంటకబలా బిల్వ గుడనాగరసాధితం, వర్షోమూత్ర విబంధమ్నం శోధజ్వరహరిం పయః 263. వృశ్చీర విశ్వవర్షాధూ పయ శ్చోదకమేవచ, పచేత్ క్షీరావశిష్టం తు తద్ధి సర్వజ్వరాపహం. 264. శీతం కోష్ఠం జ్వరే క్షీరం యథాస్వైరౌషధై ర్యుతం, ఏరండమూల సిద్ధం వా జ్వరే సపరికర్తితే. 265. జ్వరిభ్యో బహుదోషేభ్యః ఊర్ధ్వం చాధశ్చ బుద్ధిమాన్, దద్యాత్సంశోధనం కాలే కల్పే యదుపదేక్ష్యతే. 266. మదనం విస్ఫలీభి ర్వా కలింగై ర్మధుకేన వా, యుక్తముష్ణాంబునా పీతం వమనం జ్వరశాంతయే. 267. ఆరగ్వధంవా యసా మృద్వీకానాం రసేన వా, త్రివృతాం త్రాయమాణాంవా యసా జ్వరితః పిబేత్. 268. జ్వరక్షీణస్య న హితం వమనం న విరేచనం, కామంతు పయసా తస్య నిరూహై ర్వా హరేన్దలాన్. 269. ప్రయోజయే జ్వరహరాన్నిరూహా న్సానువాసనాన్, పక్వాశయగతేదోషే వత్క్యతే యేచ సిద్ధిః. 270. గౌరవే శిరసః శూలీ విబద్ధేష్వింద్రియేషు చ, జీర్ణజ్వరే రుచికరం దద్యాత్సృగ్ధ్రవిరేచనం. 271. అభ్యంగం శ్చ ప్రదోషం శ్చ సన్నేహాన్ సానువాసనాన్, విభజ్య శీతోష్ణకృతాన్ దద్యాజ్జీర్ణజ్వరే భిషక్. 272. తై రాశు ప్రశమం యాతి బహిర్దాగతో జ్వరః, లభంతే సుఖ మంగాని బలం వర్ణశ్చ వర్తతే. 273.

గుడూచ్యాదిఘృతమును చెప్పచున్నాడు. — తిప్పతీగయొక్కగాని, త్రిఫలములయొక్కగాని, ద్రాక్షకషాయముయొక్క కల్కముగాని, ముత్యవపులగముయొక్కగాని, కషాయముతోనేనియు, కల్కముతోనేనియు సిద్ధముచేయఁబడినతైలము జ్వరములను మొదలంట హరింపఁజేయును. దీనిని గుడూచ్యాదిఘృత మని యనెదరు.

జ్వరమువచ్చినప్పుడు రోగమును, కాలమును చక్కఁగా పరికించి పానకములనుగాని, కషాయములనుగాని, తైలములను, పాలను, విరేచనాద్యములను వీటిని ఆరారుదినముల కొక్కొక్కతేప నీయవలయును. జీర్ణజ్వరము అనఁగా పురాణజ్వరము వచ్చినప్పుడు కఫముబొత్తిగా క్షీణించిపోయినమీఁదట పాలనిచ్చినయెడల అమృతముతో సమాన మగును. కాని తరుణజ్వరమునందు పాలను త్రాగించినయెడల ముఱుఱుని విషముచంపిన రీతిగా అది చంపి నేయును.

పంచమూలములయందు పక్వము చేయఁబడిన పాలను జ్వరితుఁడు త్రాగినయెడల దగ్గు, శ్వాసము, శిరోవేదన, పార్శ్వపునొప్పి, వీనస ఈ గోగములనుండి విడుదల చేయఁబడును, ఇచ్చట మూలికకంటె (ద్రవ్యముకంటె) ఎనిమిదిరెట్లు పాలును, పాలకంటె నాలుగురెట్లు నీరును కలిపి పాలుమాత్రము మిగిలియుండునట్లుడుకఁబెట్టి దింపి సేవింపవలయును. పాలలో పాకముచేయవలసినప్పుడు చేయదగినరీతి యిది.

త్రికటుకములు, మత్తువపులగము, మునఁగ, బెల్లము, శొంఠి వీనిచే నిద్రము చేయఁబడినకషాయము మలమాత్రములు బద్ధిఁబోవుటను పోఁగొట్టును. శోఘకలిగిన జ్వరములను గూడ నశింపఁజేయును. తెల్లగలిజేరు, మారేడుపేరు, ఎఱ్ఱగలిజేరుపేరు, పాలు, నీరు వీటినిన్నిటిని కలిపి వండి పాలుమాత్రము మిగిలియుండు సమయమున దించి తీసికొనవలయును. ఇయ్యది అన్నివిధములగు జ్వరములను పోఁగొట్టును. తగుమాత్రముగా ఔషధముఁ గలిపివీయును కొంచెము వేడిగా నున్నపాలు జ్వరము వచ్చిన సమయములలో మిక్కిలి హితకరము లగును. లేకపోయిన యెడలను పరికర్తకతోకంపినచ్చినజ్వరములను ఆనఁగజ్వరమునందఁ గుదస్థానముక త్తిరించినట్లుఁడువానిలో ఆముదపువ్రేళ్లతో కాచి నిద్రముఁ జేయఁబడిన ఘృతము హితకరము అగును. అనేకవిధములగు ఔషధములతో కలిపికొనివచ్చిన జ్వరములవారలకు బుద్ధిగుండెదగు వైద్యుఁడు సమయమునుగూర్చికిచ్చుములో చెప్పఁబడిన ప్రకారము వమములకుగాని, విరేచనములకుగాని యౌషధమును ఇప్పించవలయును. మంగి కాయరసమును పిష్పల్లకషాయముతోగాని, కొడిసెపాలము యష్టిమధుకములతోటిగాని, కాంచబడిన వేడినీటితోగాని తీసికొనినయెడల వాంతులును, జ్వరమును ఉపశమించి పోవును.

లేకున్నచో—రేలచెక్కను పాలతోగాని, ద్రాక్షారసముతోగాని, తెల్లతెగడరసముతోగాని, కలుకానుగచెక్కతోగాని చేర్చి కాచి జ్వరముగలవాఁడు త్రాగవలయును. జ్వరముచేతకృశించిన మనుష్యునికివమనములుగాని, విరేచనములుగానిహితములు కావు. ఎవరికైనను విరేచనములకు తీసికొనవలయు నని శోరిక [అనగా నిర్బంధము] ఉండినయెడల ఆగోగికి పాలనిచ్చిగాని, నిరూహములచేతఁగాని మలమును పోఁగొట్టవలయును. మఱియును జ్వరమునుపోఁగొట్టునట్టివియు అనువాసనలతోగూడినవియు నగు నిరూహములను ప్రయోగింపవలయును. వీనిని మలదోషము జీర్ణకోశమునందున్నప్పుడే యుపయోగింపవలయును. ఇట్టినిరూహముల నన్నిటిని మున్నందు చెప్పఁగలము.

శరీరము బరువెక్కుట, తలయందు శూలనొప్పి గలుగుట, ఇంద్రియములన్నియును విశేషముగా మూసికొనిపోవుట, ఇట్టి లక్షణములుగల జీర్ణజ్వరము వచ్చినవానికి రుచినికలిగించు శిరోవిరేచనమును ఈయవలయును. పురాణజ్వరములయందు వైద్యుఁడు

తైలసహితములును, అనువాసనాసహితములును నగు అభ్యంగనములను అనగా తలం
ట్లను, లేపనములను వేగువేగుగా విభాగించి చల్లగాను వేడిగాను చేసి ఇచ్చుచుండవల
యును. ఈయంపచారములవలన చెవుడుపట్టినట్టి జ్వరములుకూడ యణగిపోవును. అంగ
ములయందు నుఖము కలుగును. బలము, కాంతియును హేచ్చును.

— పట్క-ట్యర తైలము. —

శ్లో. సువర్చికానాగరకుష్ఠమూర్వాలాతూనిశాలోహితయస్తికాభిః
తైలంజ్వరేషుష్ణతక్రసిద్ధమభ్యంజనాత్ శీతవిదాహనుత్సాత్.
దధ్నుః ససారకస్యాత్ర తక్రం కట్యర మిష్యతే,
ఘృతన తైలపాకేఽపి తైలే ఘోధికః పరః. 274

సజ్జ్వరము, శొంఠి, కోష్ఠ, చాగమట్క, లక్క, పసపు, మంజిష్ఠ, య
ష్ఠిమధుకము వీటికల్కమునుగాని, కషాయమునుగాని ఆరుకెల్ల మజ్జికతో కాచి తైల
మును దున్నెయెడల జ్వరమునందలి శైత్యము, దాహమును హరించిపోవును. నేయి కలి
సిన పెరుగు మజ్జికను కట్నగమనికాశాస్త్రజాలపరిభాషగలదు. తైలమునందువలెనే నేయి
యందుకూడ పక్వముచేయవచ్చును. తైలము అనగా నూనెలో పక్వముచేసిన ఎక్కువ
యడ్డిపకమును, నేయిలో పక్వముచేసిన ఆయడ్డిపకము శాంతమును బొందును.

— అభ్యంగముల కంగారక తైలము. —

శ్లో. మూర్వా లాతూ హరిద్రే ద్వే మంజిష్ఠా సేంద్రవారుణీ,
బృహతీ సైంధవం కుష్ఠం రాన్నా మాంసీ శతావరీ. 275
ఆరనాలాథ కేనైవ తైలప్రసృ విపాచయేత్,
తైలమంగారిం నామ సర్వజ్వరవిమోక్షణమ్. 276

అంగారక తైలమును చెప్పచున్నాడు. — చాగమట్క, లక్క, పసపు, మ్రానిపసపు,
మంజిష్ఠ, హరిద్ర, వారుణ, సైంధవంబణము, చెంగల్వకోష్ఠ, సన్నరాస్త, పిల్లి
వీచగ వీటియొక్క కల్కమునందును ఒక అళకముగంజియందు ప్రథమణము నూనెను
బోసి వండి నేయిపవలయును. దీనినే అంగారక తైల మని చెప్పెదరు. ఈతైలము అన్ని
విధములగు జ్వరములను పోగొట్టి మనుష్యునికి మేలుచేయును.

శీతజ్వరములకు లాక్షాదితైలము; యవాదితైలము; సర్వాదితైలము; చందనాదితైలము; ఆగంతుజ్వరచికిత్స; అభిచారజ్వరచికిత్స; కామాదిజ్వరచికిత్స; భూతజ్వరచికిత్స; జ్వరమోక్షణ లక్షణములు.

శ్లో. లాక్షాహరిద్రా మంజిష్ఠా కల్పైః తైలం విపాచయేత్, వడ్డునే నారనాళేన దాహశీతజ్వరాపహం. 277. యవచూర్ణార్థకుడపం మంజిష్ఠార్థపలేన తు, తైలప్రస్థం శీతగుణే కాంజికే సాధితంజయేత్. 278. జ్వరందాహం మహావేగ మంగానాం చ ప్రహర్షనుత్, సర్జకాం జికసంసిద్ధం తైలం శీతాంబుచుర్దితమ్. 279. జ్వరదాహాపహం లేపాత్స ద్యోవాతాస్తదాహనుత్, చందనాద్య మగుర్వాద్యం తైలం చరకకీర్తితం. 280. తథా నారాయణం తైలం జీర్ణజ్వరహరం పరం, అభిఘాతో జ్వరో నస్యా త్వనాభ్యంగేన సర్పిషః. 281. త్తతానాం నణితానాం చ త్తతప్రణచికిత్సయా, భౌషధీగంధవిషజౌ విషవీతప్రబాధనైః. 282. జయే త్కషాయై ర్కఠీమాన్ సర్వగంధకృత్తై స్తథా, అభిచారాభిశా పోత్థ జ్వరౌ హేమామాదినా జయేత్. 283. దానస్వస్త్వయనాతిభై రుత్పాతగ్రహవీడజౌ, క్రోధజే పిత్తజాత్కామ్యా అర్థా స్సద్వాక్యమేవ చ. 284. ఆశ్వాసే నేష్టలాభేన వాయోః ప్రశమనేన చ, హర్మకేశ్చ శమం యాంతి కామక్రోధభయజ్వరాః. 285. కామా త్క్రోధజ్వరో నాశం క్రోధా త్కామసముద్భవః, యాతితాభ్యా ముబాభ్యాంచ భయ శోక సముద్భవః. 286. భూతవిద్యాసముద్దిష్టై ర్బంధావేశనతాడనైః, జయేద్భూతాభిషంగోత్థం మనస్సాంతైశ్చ మానసం. 287. వ్యాయామం చ వ్యవాయం చ స్నానం చంక్రమణాని చ, జ్వరయుక్తో న సేవే త యావన్నీ బలవాన్ భవేత్. 288. దేహేబాంఘుర్వ్యవగతక్లమ మోహతాపః పాకోముఖే కిరణసౌప్తవ మవ్యథత్వం, స్వేదః త్వః ప్ర కృతిగామిమనోన్నలిప్సా కంఠాశ్చ మూర్ఛివిగతజ్వరలక్షణాని. 289.

లక్క, పసపు, మంజిష్ఠ వీటితో చేయబడిన కల్కములతో తైలమును కాచవలయును. చక్కెరగా కాగనుచున్న సమయమునందు ఆరురెట్లు గంజిని

అందులో చేర్చవలయును. ఈతైలము దాహమును, చలిజ్వరమును పోగొట్టును. ఇయ్యదియే లాక్షాద్దితైలము. యవలఘ్నము అర్థకుడపమును, మంజిష్ఠ అరపలమును నూనె ఒక ప్రస్థమును, గంజి నూరుకెట్లును చేర్చి కురీతిగా సిద్ధము చేయఁబడిన, తైలము అత్యంతము వేగము కలిగిన జ్వరమును, విగాహమును అణచి వైచును. అవయవము లదరుటనుకూడ మాన్పును. సర్వరసమునందుఁగ, గంజియందును కలుపఁబడి సిద్ధముచేయఁబడిన తైలమును చల్లనినీటితో చేర్చి చిలికి పూతపూసినట్లయిన జ్వరము, విగాహము, వాతరక్తప్రకోపమువలన గలిగిన దాహము వీనిని పోగొట్టును.

చందనాద్దితైలమును, అగుర్వాద్దితైలమును చరకుండు పెప్పినరీతిగా— నారాయణతైలమును, ఈ మూఁడుతైలములును పురాణజ్వరములను హరించును. నేలని పీచుటచేతను, త్రాగుటవలనను, రుద్దికొనుటవలనను, అభిఘాతజ్వరము దూరముగా తొలఁగిపోవును. గాయము తగిలినవారలకుగాని, వ్రణములు కలుగుటవలనగాని, జ్వరమువచ్చినయెడల గాయములకును వ్రణమునకును చికిత్సచేయుటచేత జ్వరము తొలఁగిపోవఁగలదు.

బొప్పిల వాసనవలనగాని విషమువలన గాని కలిగిన జ్వరములను విషభక్షణము నశింపఁజేసి కిచ్చెడు కషాయముచేతగాని మఱియు నన్నివిధములగు గంధములతోఁగలిసిన కషాయములచేతగాని వైద్యుఁడగువాఁడు తొలఁగునట్లు చేయవలయును. అభిచారము, అనఁగా చిల్లంగి (దీనిని ప్రయోగ మని చాతపాడి యని వాడుచుండురు.) కాపమిచ్చుటవలనఁ బుట్టెడు జ్వరములను హోమము మున్నగువానివలనఁ జయింపఁదగును.

ఉత్పాతములచేతను గ్రహవీడలచేతను పుట్టినజ్వరములను, దానము, పుణ్యామావాచనము, అతిభిక్షాజ, బ్రాహ్మణసంతర్పణము మొదలగువానివలన పోగొట్టుకొనవచ్చును. కోపాధిక్యమువలనఁ బుట్టుచుండెడి జ్వరములకు పితృజ్వరములను పోగొట్టుక్రియలనే చేయవలయును.

కామ్యములు, వాంఛితలాభము, ప్రయోజనసిద్ధి, ఊరడింపుమాటలు, వాయువునుతగ్గించుట, సంతోషము, దీనిచేత కామక్రోధభయజనితములగు జ్వరములు నశించును. కామమువలన పుట్టెడిజ్వరమును, క్రోధమువలన కలిగెడి జ్వరములును ఈ రెండువిధములుగాక భయదుఃఖాదులవలన పుట్టిన జ్వరములు మార్షణక్రియలచేత శాంతికొందగలుగును.

మంత్రశాస్త్రము (అనఁగా భూతవైద్యము)లోఁ జెప్పఁబడియున్న, గ్రహబంధములు, ఉచ్చాటనలు, ఆవేశనములు, తాడనములు, మారణములు మున్నగునీచికి

శ్మలను చేసినయెడల భూతభయమువలన వచ్చిన జ్వరములు నశించిపోగలవు. ఇట్లే మనస్సును సమాధానము చేసికొని మానసజ్వరములను పోగొట్టుకొనవలయును.

దండెములనుతీయుట, కసరత్తుచేయుట, ఇంకను శరీరమున కలతనిచ్చు వ్యాయామము చేవానినైనను చేయుట, శ్రీసాంగత్యము, స్నానముచేయుట, దివ్యతిరుగుట ఈమొదలగువానిని జ్వరపడిలేచినవాఁడు మఱల తనకు యథాప్రకారముగా బలము వచ్చునంతవఱకును విధిగా మానవలయును.

శరీరము చులకనగానుండుట, “గ్లాని(అనఁగావాడిపోవుట)మోహము ఏడలు తెచ్చుబడుట” అనునిది లేకయుండుట, ముఖమున గోగచిహ్నములు లేక పక్కముగా నుండుట, ఇంద్రియములు స్వాధీనములై యుండుట, బాధలేకయుండుట, చెమటయూ రుచుండుట, కుమ్మలు వచ్చుచుండుట, పూర్వపురీతిగా మనస్సుండుట, అన్నముతినుటకు కోర్కె గలిగియుండుట, తల్లపైని దురద యెత్తుట ఈమొదలగునవి యన్నియును జ్వరము బొత్తిగా నశించిపోయినవాని కుండెడి లక్షణములుగా నెఱుంగవలయును.

ఇట్లని చక్రదత్తసంహితయందు జ్వరాధికారము ముగిసినది.

౨. జ్వరాతీసారాధికారము.

శ్లో. జ్వరాతీసారే పేయాదిక్రమస్సౌ లంఘితే హితః,
జ్వరాతీసారీ పేయాం వా పి బే త్సమ్లా శృతాం నరః. 1
పుష్పిపర్ణిబలాబిల్వసాగరోత్పలధాన్యకైః,
పాశేంద్రయవభూనింబముస్తకర్పటకామృతాః, 2
జయంత్యామతీసారం సజ్వరం సమహతాషధాః,

జ్వరాతీసారమునందు లంఘనము చేసియున్న రోగులకు పానకము మున్న గనవిక్రమముగా హితకరము లగుచున్నవి. జ్వరాతీసారము గల మనుష్యుడు దానివృషంధరసముతీసి మిశ్రితముచేసి కొలపొన్న, ముత్తవపులగము, మారేడువేలు, శొంఠి, నల్లకలువ, ధనియములు కీటితో పక్వముచేయఁబడిన పానకములు త్రాగవలయును. అగరుశొంఠి, కొడిసెపాలవిత్తులు, నేలవేము, తుంగముస్తలు, పర్వాటకము, తిప్పతీగె, శొంఠి వీనిని కషాయముగా గాచి పుచ్చుకొనినయెడల జ్వరసహితములగు ఆమాతీసారములను పోఁగొట్టును.

— అతిసారములకు నాగరాదిక్వాధము. —

శ్లో. నాగరాతివిషా ముస్త భూనింబామృత వత్సకైః. 8
సర్వజ్వరహరః క్వాధః సర్వాతీసారనాశనః,
ప్రీతేరాతివిషా మస్తా బిల్వధాన్యకనాగరైః. 4
పిబే త్పిచ్చావిబంధఘ్నం శూలదోషమపాచనమ్,
సరక్తం హస్త్యతీసారం సజ్వరం వాఢ విజ్వరమ్. 5

శొంఠి, అతివస, తుంగముస్తలు, నేలవేము, తిప్పతీగె, కొడిసెపాలవిత్తులు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయము అన్నివిధములగు జ్వరములను, అతిసారములను పోఁగొట్టును. కురువేరు అతివస తుంగముస్తలు మారేడువేరు ధనియములు శొంఠి కీనిని కషాయముచేసి పుచ్చుకొనినయెడల సిద్ధబంధములను (అనగా నొకరీతిశూలలను) అణచి వేయును. మఱియును శూలదోషమును అనుమును పోఁగొట్టి పక్వముచేయును. ఇయ్యది రక్తాతిసారమును, జ్వరాతిసారమును, అతిసారమునుకూడ నాశనము నొందించగలదు.

—౧౦ గుఱాచ్యూతివేయము. ౧౦—

శ్లో. గుఱాచ్యూతివిషాధాన్య శుంఠీ బిల్వబ్బవాలకైః,
పాతాభూనింబ కుటజ చందనోశీర పద్మకైః. 6
కషాయ శ్శీతలః షేయో జ్వరాతీసారశాంతయే,
హృల్లాసా రోచక చ్ఛర్ది పిపాసాదాహనాశనః. 7

తిప్పతీగె, అతివస, ధనియములు, శొంఠి, మారేడువేలు, తుంగముస్తలు, విష బాద్ది, నేలవేము, కొడిసెపాలవత్తనములు, రక్తచందనము, వట్టివేరు, పద్మకము వీటిని కషాయమును చేసి చల్లగా త్రాగవలయును. ఇయ్యది జ్వరాతీసారముల నుపశాంతిని బొందించును. మఱియును ఉష్ణివేయుచుండుట, అరోచకము, ఛర్ది, అతిదాహము, గొంతుకఎండిపోవుట మొదలగువానినికూడ నశింపజేయును.

—౧౧ ఉశీరాదిక్వాథము. ౧౧—

శ్లో. ఉశీరం బాలకం ముస్తం ధాన్యకం విశ్వభేషజం,
సమంగా ధాతకీలోధ్రం బిల్వం దీపనపాచనం. 8
హస్త్యరోచకపిచ్చామం విబంధం సాలివేదనం,
సశోణిత మతీసారం సజ్వరం వాఙ్ధ విజ్వరం. 9

ఉశీరాదికషాయమును చెప్పచున్నాడు.—వట్టివేళ్లు ఎలకులు తుంగముస్తలు ధనియములు శొంఠి ముత్తవపులగము ఆరెపూవు లొద్దగ మారేడువేలు వీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన కషాయము అకలిని దీపింపజేయును. ఆహారమును జీర్ణింపజేయును. అరోచకము పిచ్చుము అమము మలబద్ధకము పోటు నెత్తురుపడునట్టి జ్వరము గలిగినట్టియు ఒకప్పుడు జ్వరరహితమైనదియు నగు సతీసారమును పోల్చుట.

—౧౨ { పంచమూలకషాయము; కలింగాదిక్వాథము; నత్సకాదియోగము; }
నాగరాదిక్వాథము; ముస్తకాదిక్వాథము. }

శ్లో. పంచమూలీ బలా బిల్వగుఱాచీముస్తనాగరైః, పాతా భూ
నింబ ప్రీబేర కుటజత్వక్పలై శ్శ్రుతం. 10. హంతి సర్వాసతీసారాన్
జ్వరదోషం వమిం తథా, సశూలోపద్రవం శ్వాసం కాసం హన్యాత్సు
దారుణం. 11. కలింగాతివిషా శుంఠీ కిరాతాంబుయవాసకం, జ్వలాతీసా
రసంతాపం నాశయే దవికల్మషః. 12. వత్సకం కట్ఫలం దారు రోహిణీ
గజపిప్పలీ, శ్వదంష్ట్రా పిప్పలీధాన్యం బిల్వం పాతా యవానికా. 13.

ద్వావ ప్యేతౌ సిద్ధియోగా శ్లోకార్థేనాభిభాషితౌ, జ్వరాతీసారశమనా విశేషాద్దాహశాతనా. 14. నాగ రామృత భూనింబ బిల్వవాలకవత్సకైః, సముస్తాతివిషోశీరైః జ్వరాతీసారహృజ్జలం. 15. ముస్తకబిల్వాతివిషా పాతాభూనింబవత్సకైః క్వాభః, మకరందగర్భయుక్తో జ్వరాతిసారౌ జయేద్ధోరా. 16. ఘనజల పాతాతివిషా పథోత్పలధాన్యరోహిణీ విశైవ్యః, సేంద్రయవైః కృత మంభః సాతీసారం జ్వరం జయతి. 17.

పంచమాల్యానిక సాయమును చెప్పచున్నాడు. — పంచమాలములు ముత్తవపు లగము మారేడుచెక్క తిప్పతీగ శొంఠి విషబొద్ది నేలవేము కురువేరు కొడి సెపట్ట కొడి సెపాలవిత్తులు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయము అన్నివిధము లగు స్వరదోషము లను పోగొట్టును. మఱియును చెలిది శూల ఉపద్రవసహిత మగుశ్వాసము భయంకర మగు దగ్గు మొదలగువానినిగూడ నాశము నొందించఁగలదు.

కొడిసెపాలవిత్తులు అతివస శొంఠి వాయువిడింగములు వట్టివేళ్లు దూలగొండి వీటిని కషాయముగా చేసి ఇచ్చినట్టులయిన జ్వరాతిసారములను మొదలంట నశింపజేయును. కొడిసెపండు దేవదారుచెక్క కటుకరోహిణి ఏనుగుపిప్పళ్లు పెద్దపల్లెరు ధనియములు మారేడువేరు విషబొద్ది ఓమము ఇట్లని సగముసగము శ్లోకములో చెప్పఁబడిన ఈరెండుసిద్ధయోగములు [1 కొడిసెపండు మొదలుకొని ఏనుగుపిప్పలివఱకును. 2 పెద్దపల్లెరు మొదలగు ఓమమువఱకును] జ్వరాతిసారములను నాశము చేయును. ఎక్కువగా నగుచున్న దాహమును కూడ ముఖ్యముగా నశింపజేయును.

శొంఠి తిప్పతీగ నేలవేము ముల్లంగి కొడిసెపాలు తుంగముస్తలు అతివస వట్టివేళ్లు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయము జ్వరాతిసారములను పోగొట్టును. తుంగముస్తలు మారేడువేము అతివస విషబొద్ది నేలవేము కొడిసెపాలవిత్తులు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయము అతిసారముల నణచును. తుంగముస్తలు వట్టివేళ్లు విషబొద్ది అతివస కరక కాయలు నల్లకలువ ధనియములు కటుకరోహిణి శొంఠి కొడిసెపాలవిత్తములు వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయమును ఇచ్చినచో జ్వరాతిసారములను జయించును.

— ౧౭ కళింగాదిఘటికలు; ఉత్పలాదియోగము. —

శ్లో. కళింగబిల్వ జంబూవృక్ష కపిత్థం సరసాంజనం, లాక్షాహరిద్రే హ్రీబేరం కట్ఫలం శుకనాసికాం. 18. లోధ్రం మోచరసం శంఖం ధాత కివటశుంగకం, పిష్ట్యా తండులతోయేన వటకానక్షసమితాన్. 19.

ఛాయాశుష్కాః పిబే చ్చీఘ్రం జ్వరాతీసారశాంతయే, రక్తప్రసాదనా
త్రైతే శూలాతీసారనాశనాః. 20. ఉత్పలం దాడిమత్వక్చ పద్మకేసర
మేవ చ, పిబే త్తండులతోయేన జ్వరాతీసారనాశనం. 21.

కొడిసెపాలవిత్తులు మారేడువేలు నేరేడుపలుకులు మామిడిపలుకులు వెలగకుం
డు ఇంగిలీకము లక్క పసపు మానిపసపు కురువేరు నేలగుమ్మడు పండిగచెక్క లొద్దుగ
ద్రాక్షరసము పాలు ఆకెళువ్వులు వ్వుట్టివేళ్లు వీటిని బియ్యపుకడుగునో నూరి ఒక్కట
క్షమంలేసి ప్రమాణము గల మాత్రలనుచేసి నీడయందు యెండించి జ్వరాతిసారగో
గుల కిచ్చిన యెడల నెమ్మది కలుగును.

ఈమాత్రలు రక్తము శుభ్రము చేయును. నొప్పిగల అతిసారములనూ కూడ పోఁ
గొట్టును. కమలములు దానివ్వు బెరడు కమల కిండ్లములు వీటిని బియ్యపుకడు
గుతో కూడ కలిపి నూరి కలిపిత్రాగవలయును. ఇయ్యది జ్వరాతిసారములను మొదలం
ట నశింపజేయఁ గలుగును.

— { వ్యోషాదిచూర్ణము; దశమూలీః షాయసు; విడంగాదిక్వాథము; }
కిరాతాదీక్వాథము. {

శ్లో. వ్యోషం వత్సకీబీజం చ సంబభూనింబ మార్కనః, చిత్ర
కం రోహిణీం పాతాం దార్యే మతివిషాం సమాం. 22. శ్లేష్ణచూర్ణీకృ
తాన్ సర్వాన్ తత్తుల్యం వత్సకత్వచః, సర్వ మేకత్ర సంయుజ్య
ప్రపిబేత్తండులాంబునా. 23. సక్షాద్రం సా వహే దెత్తే పాచనం
గ్రాహి భేషజం, తృష్ణారుచిప్రశమనం జ్వరాతిసారనాశనం. 24. కా
మలాన్ గ్రహణీదోషాన్ గుల్మం ప్లిహాన మేవ చ, ప్రమేహం పాండు
రోగం చ శ్వయంధుం చ వినాశయేత్. 25. దశమూలీకషాయేన విశ్వ
మక్షుసమం పిబేత్, జ్వరేతివాఽతిసారే చ సశోధే గ్రహణీ గదే. 26.
విడంగాతివిషాముస్తం దారుపాతాకలింగకం, ముచిచేన సమాయుక్తంశో
భాతీసారనాశనం. 27. కిరాతాబ్దామృతావిశ్వ చంగనోదీచ్యవత్సకైః,
శోధాతిసారశమనం విశేషాజ్వరనాశనం. 28. కిరాతాబ్దా మృతోదీచ్య
ముస్తచందనధాన్యకైః, శోధాతిసారత్పద్దాహ శమనో జ్వరనాశనః. 29.

వ్యోషాదిచూర్ణమును చెప్పుచున్నాఁడు. — కొంతి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, కేప
చెక్క, కొడిసెపాలవిత్తులు, నేలవేము, జల్లేడువేలు, చిత్రమూలము, కటుకరోహిణి,

అగరుశొంతి, దేవవారు, అతివస వీనినన్నిటిని సమానభాగములుగా తీసికొనవలయును. పిదప వీనిని బాగా మార్చుచుచేసి కొడిసెపట్టుకై మార్చుచును గూడ నిందుగలిపి కలికడుగునీళ్లలో వేసికొని త్రాగినయెడల గాని తేనెలోకలిపికొని నాకినయెడల గాని, తలనొప్పులనుపోగొట్టును. అన్నమును పచనముజేయుచు, దప్పిని అరుచిన పోగొట్టును. జ్వరాలిసారములను గూడ నశింపజేయును.

దశమాలముల కషాయముతో కలిపి ఒకపలమెత్తు శొంతిరసమును త్రాగవలయును. ఇట్లుచేసిన జ్వరమువచ్చినవ్యధును, అతిసారము గలిగినవ్యధును, శోభయందును, గ్రహణివోషములయందును బాధను పోగొట్టి గుళిమును ఈయంగలదు. వాయువిడంగును, అతివస, తుంగముస్త్రులు, దేవవారు, అగరుశొంతి, కొడిసెపాలవిత్తులు వీటితో చేసిన కషాయములైన అతిసారములుగూడ నశించిపోవును.

శేలవేను, తుంగముస్త్రులు, లిప్పతీగె, శొంతి, రక్తచందనము, కరువేరు, కొడిసె విత్తులు, చందనము వీటికషాయము శోభలుగల అతిసారములగూడ నణించును. మఱియును ముఖ్యముగా జ్వరములను పోగొట్టును. వాయువిడంగములు, తుంగముస్త్రులు, లిప్పతీగె, కరువేరు, భద్రముస్త్రులు, రక్తచందనము, ధనియములు వీటితో జేయఁబడిన కషాయము శోభలతోగూడిన అతిసారములను, దప్పి, శొంతి తెండిపోవుట, జ్వరము మున్నగువానినిగూడ పోగొట్టును.

ఇట్లు చక్రచక్రసంహితయందు జ్వరాలిసారప్రకరణము ముగిసెను.

3. అతిసారాధికారము.

శ్లో. ఆమపక్వక్రమం హిత్యానాతినారే క్రియాయతః, అతస్స
 ర్వాతినారేషు జ్ఞేయం పక్వామలక్షణం. 1. మజ్జత్యామాగురుత్వాన్విత్
 పక్వాతూత్త్వవతే జ్వరే, వినాతీద్రవసంఘాత శైత్యశ్లేష్మ ప్రదూషనా
 త్. 2. శక్పద్దుర్గంధినాలోప విప్లంభా రీప్ర సేకినః, విపరీతం నిరామంతు కఫా
 త్వక్వంచ మజ్జతి. 3. ఆమే విలంఘనం శస్తమాదౌ పాచన మేవ చ, కా
 ర్యం చానశనస్యాంతే ప్రద్రవం లఘుభోజనం. 4. లంఘనమేకం ముక్తా వ
 నచాన్య దస్తీహా భేషజం బలినః, సముదీర్ణం దోషచయం శమయతి
 తత్పాచయ త్యపి చ. 5. స్త్రీ బేరశృంగ బేరాఖ్యం ముస్తపర్పట కేన వా, ము
 స్తాదీచ్యశృతం తోయం దేయం వాపి విపానవే. 6. భుక్తేన్నకాలేష్మత్తా
 మం లఘూన్యన్నాని భోజయేత్. ఔషధసిద్ధా పేయా లాజానాం సక్త
 వోతినారహితాః, వస్త్రప్రస్తుతమండః శేయ శ్చ మసూరయూషశ్చ. 7.
 గుర్వీ పిండి ఖరాత్యర్థం లఘ్వీసైవ విపర్యయాత్, సక్తానా మాశు
 జీర్యేత మృదుత్వా దవలేహికా. 8.

పక్వములగు నామగోగములకు లక్షణములను చెప్పుచున్నాడు. — అతిసారగో
 గము కలిగినప్పుడు, ఆమమును పక్వముచేయవలసినరీతిని తెలిసికొనక యే వైద్యుడును
 చికిత్సను చేయకూడదు. కావున సమ స్తములగు అతిసారముల విషయములలోను ఆమ
 మును పక్వముచేయు లక్షణమును తెలిసికొనవలయును. గురుత్వ విషయములో పక్వ
 ముగాని మలము నీటిలో మునిగిపోవును. పక్వమైనమలము నీటిపైని లేలు నని తెలిసి
 కొనవలయును.

మిగుల పలచనగా లేకుండుట, శైత్యముచే దూషింపఁబడుట, కడుపులో గుడ
 గుడమని ధ్వని పుట్టుట, ఇట్టిలక్షణములు గల మలము చాల దుర్గంధముగా నుండును.
 దీనికంటె భిన్నమైనది అమరహిత మనఁబడును. కఫాతిరేకముచేత వెడలు నలము
 నీటిలో మునుగును. ఆమముచే వచ్చిన అతిసారములందు మొదట లంఘనము
 చేయవలయును. అటుతరువాత పాచనము చేయించవలయును. అటుతరువాత లంఘన
 ము చేసినవారలకు లఘువగు ఆహారము నిచ్చుచుండవలయును.

బలముగల యతిసారంగిగిరి లంఘన మొక్కటిదక్క యితర మాపధమే లేదు. ఆలంఘనము, పెరిగినిదోషముల గుంపును నశింపజేయంగలదు. ఆహారమును పక్వము గూడ చేయంగలదు. కురువేరు, శొంతి వీటిరసము, తుంగముస్తలు, కర్పాటకము వీటి కషాయముగాని లేకున్న తుంగముస్తలు, కురువేరు వీటితో కాచిననీటిని గాని యిచ్చిన యెడల దాహము తగ్గిపోవును.

భోజనమయములయందు అకలిగొన్నవానికి లఘువగు ఆహారమును ఇవ్వవలయును. జ్వరములచేత నిద్రముచేయఁబడిన పానకమును గాని, ధనియములు కేలపిండిని గాని ఇచ్చినయెడల అతిసారవ్యాధి నివృత్తించి హిత మగును.

పడయగట్టిన మజ్జిగాని, పానకముగాని, మనురధాన్యములఁగఁజిగాని, హిత కరము అగును. భారముగాను, తీక్ష్ణముగాను ఉండవలె గట్టిగాను ఉండునట్లు చేయఁబడిన లాజస్త్రులేహ్యము అను పదార్థము శీఘ్రముగా జీర్ణింపజేయును.

[బ్రహ్మచ్ఛాలిషర్ణి చూర్ణము; లఘుశాలిషర్ణి కాష్ఠము; అతిసారాపథ్యములు; ధాన్యపంచకము; పంచమూల్యాదికాష్ఠములు; ధాన్యకాదియోగములు; చికిత్సాన్తర్జ్వలము; స్తంభనాద్యోషధనిషేధములు; పాచనోషధనిషేధములు; సుఖవిరేచన క్రియ మొదలగునవి.]

శ్లో. శాలిషర్ణి పృశ్నిషర్ణి బ్రహ్మతీ కంటకారికా.9.బలాశ్వదంష్ట్రా బిల్వాని పాతానాగరధాన్యకం, ఏత దాహారసంయోగే హితం సర్వా తిసారిణాం. 10. శాలిషర్ణి బలాబిల్వైశ్చ పృశ్నిషర్ణ్యా చ సాధితా, దాడి మాన్లూహితాః పేయాః పిత్తశ్లేష్మాతిసారిణాం. 11. వాతపిత్తే పంచమూల్యా కఫే నా పంచకోల్లకైః, యవాగూ ముపభంజానో నను వ్యంజన మాచరేత్. 12. శాకమాంసఫలై ర్యుక్తా యవాగ్వోష్ణాశ్చదుర్జరాః, ధాన్యపంచకసంసిద్ధో ధానశిశ్యైశ్చోష్ణాధవా. 13. ఆహారో భిషజో యోజ్యోవాతశ్లేష్మాతిసారిణాం, వాతపిత్తే పంచమూల్యా కఫే వా పంచకోల్లకైః. 14. ధాన్యోగీచ్యశృతిం తోయం త్రిష్టాదాహతిసారను త్, ఆభ్యామేవ సపాతాభ్యాం సిద్ధం మాహార మాచరేత్. 15. దోషా న్సన్నిచితాం యస్య పిదగ్ధాహరమూర్ఛితాః, అతిసారాయ కల్పంతే భూయస్తా సుప్రవర్తయేత్. 16. న తు సంగ్రహణం దద్యాత్పూర్వ మామాలిసారిణే, దోషా హ్యనౌ వధ్యమానా జనయంత్యామయా న్బహూన్. 17. శోధపాండ్యమయస్త్రిహ కుప్తగుల్ఫోదరజ్వ

రాన్, దండకాలసకాధ్ధానాన్ గ్రహాణ్యర్థోగదాం స్తథా. 18. క్షీణ
ధాతు బలార్తస్య బహుదోషోఽతినిస్సృతః, ఆమోషి స్తంభనీయ
స్యాత్ పాచనా న్తరణం భవేత్. 19. స్తోకం స్తోకం విబంధంవా సశూ
లం యోఽతిసార్యతే, అభయాపిష్పలీకలైక్తః సుఖోష్ణే స్తం విరే
చయేత్. 20.

మయ్యాకుపాన్న, కోలపాన్న, పెద్దములక, చిన్నములక, ముత్తవపులగము, ఏనుగ
పల్లెరు, మారేడుపిండలు, అగరుశొంఠి, శొంఠి, ధనియములు వీటిని భోజనముచేయునప్పుడు
కూడాకలిపి తినినయెడల నతిసారగోగముకలవారికి గుణమిచ్చును. దీనినే బృహచ్చాలి
పర్వ్యాదిచూర్ణ మని వైద్యులు చెప్పచుందురు. మయ్యాకుపాన్న, ముత్తవపులగము,
మారేడుపిండలు, కోలపాన్న వీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన దానిమ్మ పండ్లయొక్కయును
రసముతో కలిపినపానకము పిత్తకఫములవలన గలిగిన అతిసారగోగములను పోగొట్టి
సుఖమును గలిగించును. ఇదియును శాలిపర్ణికాయే యగును. కొందఱు దీనిని లఘు
శాలిపర్ణీకాయధ మందురు.

గంజీని త్రాగుచుండెడివాఁడు వ్యంజనముమొదలగువానిని తినగూడదు, ఎఱియ
వలన ననఁగా కూరలుగాని మాంసముగాని పండ్లుమొదలగునవిగాని కూడా భక్షిం
చుచు తీసికొనినాఁజి జీర్ణము కాజాలదు. వాతకఫములచే నతిసారగోగము కలవానికి
ధాన్యఫలచకమును కలిపి సిద్ధము చేయఁబడిన యన్నమునుగాని, లేక శొంఠిపాడికలి
పిన యన్నమును గాని కుద్దముగా నొసఁగవలయును.

వాతపిత్తములచేతఁ గలిగిన నతిసారగోగములను లఘుపంచమాలములతో సిద్ధము
చేయఁబడిన కషాయముగాని, కఫముచేతఁగలిగిన నతిసారగోగమునందు పంచకోలము
లతో చేయఁబడిన కషాయముగాని, లేక పోయినయెడల ధనియములు ఉదీచ్యనాగర
ములతో కాచఁబడినకషాయముగాని ఇచ్చినచో దప్పి, గొంతుకఎండిపోవుట, అతిసా
రము మున్నగువానిని మొదలంట నశింపఁజేసి సౌఖ్యము నిచ్చును.

ధనియములు, కురువేరు, అగరుశొంఠి వీనిచూర్ణముచేత మిశ్రముచేసిన యన్న
మును పెట్టుచుండవలయును. దీనినిఅసహ్యత, అహారమునందిచ్చలేకుండుట, మూర్ఛిల్లుట
మొదలగుదోషములుగలవానికిని, దోషములు వృద్ధినిొందినవానికిని ఈయవలయును.
ఆముము చేతకలిగిన నతిసారముగల రోగులకు మొదట, పట్టుపట్టునట్టివియును, వధివివే
యునట్టియును యగు ఔషధములను [అనఁగా సంగ్రహ ఔషధములను] ఈయ
రాదు. ప్రారంభములో అజ్ఞానముచేత పెంచినచో పిదప ననేకరోగములు పుట్టును.

శోభ పాండురోగము బిల్లుబిల్లుగావచ్చు తిల్లియను రోగము (దీనినే స్త్రీహ మందురు). కుష్టు, గుల్మ రోగము, ఉదరరోగము, జ్వరము మొదలగువానిని కొయ్యలా గున నీలిగొనిపోవుట, నశవలేపోవుట, నణఁగుట, రక్తగ్రహణి, అర్బోరోగము లను కూడ నావోషము పుట్టించును. ధాతుక్షీణము గలవానికిని బలముచేత పీడింపబడిన వానికిని, మిక్కిలిగా రక్తస్రావము గలవానికిని, మిగుల వోషము లుండినయెడల ఆమ మునుగూడ స్తంభనము చేయవలయును. మఱియును పాచనముచేత నొక్కొక్కయ ప్పడు చనిపోవుటకూడ సాధారణముగా స్తంభవించుచుండును.

మిగుల కొద్దికొద్దిగాను, లేక బద్ధకముగాను, కడుపునొప్పి, తీపు గలుగునట్లు గాను ప్రపించుచున్నయెడల స్త్రీ యతిసానరోగమునకు కరకకాయలు, పిప్పళ్లును, గోరువెన్నెగా కల్కముగాఁజేసి విశోచన మగునట్లులు ఔషధము నీయవలయును.

[ధాన్యపంచకము; త్రికటు కాదిమూము; సిస్ప్యోదిమూర్ణము; హుద్రాదియో గములు; ఖండయూషములు; నాగరానిక్యాధములు; పారాదిమూర్ణము; మస్తాదిక్షీరము; పంచమూర్ణాదిమూర్ణము.]

శ్లో. ధాన్యకం నాగరం ముస్తం వాలకం బిల్వ మేవ చ, ఆమశూ లవిబంధఘ్నం పాచనం వహ్నిదీపనం. 21. ఇదం ధాన్యచతుష్కం స్యాత్ పితే శుతీం వినా పునః, పిప్పలీ నాగరం ధాన్యం భూతికం చాభయాం వచాం. 22. స్త్రీబేరభద్రముస్తాని బిల్వం నాగరధాన్యకం, పృశ్నిపర్ణ్యశ్వదంస్త్రా చ సమంగా కంటకారికా. 23. తిప్రః ప్రమ ధ్యా విహితాః శ్లోకార్థై రతిసారిణాం, కఫపితే చ వాతే చ క్ర మాదేతాః ప్రకీర్తితాః. 24. సంజ్ఞా ప్రమథ్యా జ్ఞాతవ్యా యోగే పాచన దీపనే, త్యూషణాతివిషా హింగుబలా సౌవర్చ లాభయాః. 25. పీతోష్ణే నాంభసా హన్యాత్ ఆమాతీసార ముద్ధతం, అగ్గవా పిప్పలీ మూల పిప్పలీ ద్వయచిత్రకాన్. 26. సౌవర్చ లవచా వ్యోష హింగు ప్రతివిషాభయాః, పిబే చ్ఛేష్టాతిసారార్థ శ్శూర్ణితా శ్శోష్ణవారిణా. 27. హుద్రాదిం వచాదిం వా పిబే దామేషు బుద్ధి మాన్, ఖండయూష యవాగూఘ పిప్ప ల్యాదిం ప్రయోజయేత్. 28. తక్రే కపిత్ర చాంగేరీ మరీచా జాజిచిత్రకైః, సుపక్వః ఖండయా షోయ మయం కాంబారికో పరః. 29. దధ్యమ్నో లవణస్నేహ తిల

మాంససమన్వితః, నాగరాతివిషాముస్తైః అథవా ధాన్యనాగరైః. 30. తృష్ణాతీసారశూలఘ్నమ్ పాచనం దీపనం లఘు, పాతావత్సకబీజాని హరీతక్యో మహావధం. 31. ఏత దామసముత్థాన మతీసారం సవేదనం. కఫాత్తకం సపిత్తచ వర్షోబధ్నాతి చ ద్రువం. 32. పయస్య త్వద్వధ్య ముస్తాం వా విశతిం భద్రకాహ్వయాః, క్షీరావశిష్టం తప్తీ తు హన్యా దామం సవేదనం. 33. పక్వోఽసక్యసతీసారో గ్రహణీ మార్ద్రవా ద్యదా, ప్రసర్తతే తదా కార్యః క్షిప్రం సాంగ్రహికో విధిః. 34. పంచమూలీబలావిశ్వధాన్యకోత్పలబిల్వజాః, వాతాతిసారిణే దేయాః తక్రేణాన్యతమేన వా. 35.

ధనియములు, శొంఠి, తుంగముస్తలు, కురువేరు, మారేడుసింఠెలు వీటితో చేయఁబడిన పాచనము అమమును, నొప్పిని, మలబద్ధకమును పోగొట్టును. జఠరాగ్నిని దీపింపఁజేయును. పిత్తమువలన వచ్చిన అతిసారములకు శొంఠిని వదలి ధాన్యచతుష్కమును పయోగింపవలయునని చెప్పెదరు. పిప్పళ్లు, శొంఠి, ధనియములు, కానుగుచెక్క, కరక కాయలు, వస, కురువేరు, తుంగముస్తలు, మారేడుసింఠెలు, శొంఠి, ధనియములు, కోల పొన్న, పల్లెరు, ముత్తవపులగము, నేలములకవేరు అని సగముసగము స్లోకములలో మూఁడువిధము లగు ప్రమధ్యలు చెప్పబడినవి. ఇయ్యది కఫపిత్తవాతముల విషయములలో చెప్పఁబడినయవి. పాచనమునకును, జఠరాగ్నిని ఉద్దీపింపఁచేయుట కిచ్చెడు నౌషధమునకు ప్రమధ్య యని గుర్తు పెట్టఁబడినది.

శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, అతివస, ఇంగువ, ముత్తవపులగము, సౌవర్చలవణము, కరకాశ్మము వీటిని మార్తముచేసి వేడినీటియందు అచూర్ణమును వైచికోని త్రాగినయెడల కఫాతిసారముచేత వీడింపబడు గోగికి సుఖము కలుగును. బుద్ధిమంతుఁడగువాడు హరిద్రాదిగణములలో చెప్పఁబడినవానినిగాని వచాదిగణపతిములగు మూలికలనుగాని కషాయముచేసికొని త్రాగవలయును.

ఖండయూషములయందుగాని గంజెయందుగాని పిప్పల్యాదిగణములలో చెప్పఁబడిన మూలికలచూర్ణమును కలిపికొని పుచ్చుకొనవలయును. అవునుజ్జగ, వెలగపండులోని గుజ్జ, చాంగేరి, మిరియములు, జీలకఱ్ఱ, చిత్రమూలము, అనువీటినిగూడఁజేర్చికొని కాచవలయును. ఇయ్యదియే ఖండయూషమనఁబడును. మఱియును వీటినే కొందఱు కాంబలికములని జెప్పెదరు. కాని పెరుగు, నిమ్మపండ్లరసము, ఉప్పు, తైలము, నువ్వులు, మాంసము వీటితో కూడినయెడలనే కాంబలిక మగును.

శొంఠి, అతిసన, తుంగముస్తలు లేక ధనియములు, శొంఠి వీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన క్వాథము, పాచనము, దాహము, అతిసారము, పోటు మొదలగువానిని పోగొట్టును. మఱియును జఠరాగ్నిని దీపింపఁ జేయును. దేహమునుగూడ తేలిక చేయును.

ఆగరుశొంఠి, కొడిసెపాలవత్తులు, కరక కాములు, శొంఠి, వీటితోటి సిద్ధము చేయఁబడిన పాచనము అమలుచేత పుట్టినట్టియు బాధాకరము లగుట్టియు సతిసారములను, కఫాతిసారములను, పిత్తాతిసారసంబంధము లగు మలములను (నిశ్చయముగా) బంధించివైచును అనుటకు సందియము లేదు.

తుంగముస్తలను ఇరువదియొక్కలనుగాని లేక భద్రముస్తల నిరువదింటినిగాని పాలులో వైచి కాచి త్రాగవలయును. పాలుమాత్రము మిగిలియుండినప్పుడు త్రాగిన యెడల అమాతిసారములను సౌఖంపఁజేయును. పక్షమైన అతిసారము గ్రహణిహర్గమున మాటిమాటికి వచ్చుచున్నయెడల శీఘ్రముగా సాంగ్రహికమును అనఁగా మలమును బంధించు నుపాయమును చేయవలయును. పంచమూలములు, ముత్రవపులగును, శొంఠి, ధనియములు, కలువ, మారేకుపిండెలు వీటిలో నేదియైన నొకదానితోచేర్చి మజ్జికతో నేవించినయెడల నాతడువలనఁ బుట్టుచుండెడి యతిసారముగల రోగులకు సౌఖ్యము కలుగును.

శ్లో. కంచటజంబూదాడిమశృంగాటక పత్రబిల్వప్రీతేరం, జలధర నాగరసహితం గంగా మపి వేగినీం రుద్ధ్యాత్. 36. కృత్వాలవాలం సువృథం పిష్టై రామలకై ర్భిషక్, ఆర్ద్రాకస్వరసే నాశు పూరయే న్నాభిమండలం. 37. సదీవేగోపమం ఘోరం అతీసారం నిరోధయేత్, కరాతతిక్తకం ముస్తం వత్సకం సరసాంజనం. 38. పిబే త్పిత్తాతిసారఘ్నం సక్షాద్రం వేదనాపహం, పలం వత్సకబీజస్య శ్రవణిత్వా జలం పిబేత్. 39. యో రసాశీ జయే చ్ఛీఘ్రం స పైత్తం జఠరామయం, మధూకం కట్ఫలం లోద్రం దాడిమస్య పలత్వచం. 40. పిత్తాతిసారే మధ్యక్తం పాయయే త్తెండులాంబునా, కుటజాతివిషాముస్తం హరిద్రాపర్ణినీద్యయం. 41. సక్షాద్రశర్కరం శస్తం పిత్తశ్లేష్మాతిసారిణాం, కుటజత్వక్ఫలా ముస్తం క్వాథయిత్వా జలం పిబేత్. 42. అతీసారం జయత్యాశు శర్కరామధుయోజయం, బిల్వచూతాస్థినిరూపాః పీతస్సక్షాద్రశర్కరః. 43. నిహన్యా చ్ఛర్ద్యతీసారం వైశ్వానర ఇవాహుతిం,

పటోలయవధాన్యాక క్వాథః పేయః సుశీతలః. 44. శర్కరామధు సం
యుక్తః ఛర్ద్యతీసారనాశనః, ప్రియంగ్వంజనముస్తాఖ్యం పాయయేత్తు య
థాబలమ్. 45. పటోలయవధాన్యాక క్వాథః పేయః సుశీలః, తృష్ణాతిసార
చ్ఛర్దిష్టుంసక్షౌద్రం తండులాంబునా. 46. కలింగకవచాముస్తం దారు
సాతివిషంసమమ్, కల్కు తండులశోయేన పిబేత్త్విత్తానిలామయీ. 47.
కుటజం దాడిమం ముస్తం ధాతకీబిల్వవాలకం, లోద్రచంసనపాథా శ్చ
కషాయం మధునా పిబేత్. 48. సామే సశూ లే రక్షేపి సిచ్చాస్తావేషు
శస్యతే, కుటజాది రితి ఖ్యాతః సర్వాతీసారనాశనః. 49. సమగతివిషా
ముస్తం విశ్వం ప్రీతేరధాతకీ, కుటజత్వక్ఫలం బిల్వ క్వాథ సర్వాతి
సారనుత్. 50. దలోత్థః స్వరసః పేయః హింజలస్య సమాక్షికి, జయ
త్యామ మతీసారి క్వాథో వా కుటజస్వచః. 51. వటారోహం తు
సంపిష్య శ్లత్త్వం తండులహంనా, తం పిబేత్త్వక్రసంయుక్త మతీసారరు
జాపహం. 52. తండులబలపష్టం కోశమూలకరూరపాన మదహరతి,
సర్వాతిసారగ్రహణీ రోగసమూహం మహాఘోరం. 53. కల్కు కోమ
లబబ్బాలదలా త్పీతోతిసారహః, కుటజత్వక్ఫలం క్వాథో ఘనీభూతి
స్సుశీతలః. 54. లోప-తో-2తీవిషాయుక్తః సర్వాతీసారిను ద్భవేత్,
వదంత్యత్రాప్తమాశేన క్వాథా సతివిసారిజః. 55. ప్రక్షిప్యత్వా
త్పాదికం తు లేహా దితి చ నో మతిః.

కొడిసిపాలపట్ట, నేరేడు, దానిమ్మ, వల్లెరు, మారేడుపిండెలు, కరువేరు, తుంగ
ముపైలు, శొంఠి వీటిని చూర్ణముచేసి ఆచూర్ణమును క్వాథముచేసి నేపించినయెడల గం
గాప్రవాహపు వేగమునైనను అపగలుగును అనిన అతిసారము విషయములో సిద్ధుం
గలదని వేఱుగా చెప్పవలయునా? లేకపోయిన ఉసిరికపప్పు పిండిగా నూరి దానిని
చిక్కిని అంబలిగా గాచి తరువాత అల్లపురమును చేర్చి బొడ్డునకు పట్టించినయెడల
నదీవేగమువలె భయంకరమగు సతిసారమైనను అగిపోవును.

వాయువిదంగములు, నేలవేము, కొడిసెపిత్తులు, సరసాంజనము వీటిని చూర్ణము
చేసి దీనియందు లేసెను గలిపికొని పుచ్చుకొనినయెడల పిత్తమువలనఁ బుట్టిన సతిసార
రోగము తక్షణమే యుపశమనము నొందును. ఒకపలప్రమాణముగల కొడిసెపాలవి
త్తులను కషాయమునందుకాచి త్రాగినను మాంసరసమును భుజించినను గాని పిత్తమువలనఁ

బుట్టెడి అతిసారగోగము దూరముగా తొలగిపోవును. ఇప్పుడున్న కాయఫలపుచ్చెక్క, లొడ్డుగ చెక్క, దానిమ్మపండ్లుపైబెరడు, దానిమ్మఫలము వీటిని ఎంకబెట్టి చూర్ణముచేసి ఆచూర్ణముతో తేనెను వైచికొని బియ్యపుకడుగు అనుపానముతో చేర్చి పిత్తసంబంధములగు నతిసారవిషయములలో త్రాగవలయును.

కొడిసెవిత్తులు, అతివస, తుంగముపైలు, మూనిపసపు, పచ్చిపసపు, కోలపొన్న, ముయ్యోకుపొన్న వీటిని చూర్ణముచేసి కషాయముగాచి యందు తేనెను కలిపికొని నాకినయెడల పిత్తసంబంధములైనవియును, కఫసంబంధములు నైనవియు నగు అతిసారముల పోగొట్టుటయందు దిట్ట యగును. కొడిసెపట్ట, కొడిసెపండు, తుంగముపైలు వీనిని కషాయముగా గాచి ఈ కషాయముతో కండచక్కెరను తేనెను వేసి త్రాగినయెడల నతిసారగోగము లలిశిస్తుముగా నశించిపోవును.

మారేడుగింజలు, మామిడిపండులు వీటిని నిర్వ్యాహముచేసి తేనెను కండచక్కెరను కలిపి త్రాగినయెడల దుగ్ధకల యతిసారములు కూడను అగ్నిదేవునిముందట ఆహుతులవలె రూపదంగిపోవును. చేదపొల్ల, యవలు, ధనియములు వీటితో చేయబడిన కషాయమును చల్లగా చల్లార్చి దానిలో కలకండను తేనెను చేర్చికొని త్రాగినయెడల ఛర్దగల యతిసారములు గూడను నశించి పోగలవు. కొడిసెవిత్తులు, వస, తుంగముపైలు వీటిని కషాయముచేసి తాగు ఓషధుగునంతముట్లునకు తీసికొని తేనెను అందులో కలిపి బియ్యపునీళ్లతో కలిపి నేనించినయెడల దాహము, అతిసారము, ఛర్ది మొదలగునవి నశించి పోగలవు.

కొడిసెపొన్నియు, దానిమ్మబెరడు, తుంగముపైలు వీటిని అన్నిటిని సమానములుగా తీసికొని కల్కముజేసి బియ్యపుకడుగుతోనూడా వాతపిత్తగులవలన బుట్టిన యతిసారముగల గోగి పుచ్చుకొనవలయును. కొడిసెపాలవిత్తులు, దాడిమబెరడు, తుంగముపైలు, ఉసిరికెపప్పు, మారేడుపిండెలు, కురువేరు, లొడ్డుగ, రక్తచందనము, అగరుగొంత వీటిని కషాయముపెట్టి తేనెను ఆ కషాయముతో వైచికొని త్రాగవలయును. ఈయాషధము ఆమముచేత వచ్చిన యతిసారములగును, పోటుగలిగిన యతిసారము నకును, రిక్తాతిసారమునకును, పిచ్చాస్రావమునకును మిగుల శ్రేష్ఠమైనది. ఇయ్యది కుటబానికి పాయ మనంబడును. ఈకషాయ మన్నివిధములగు నతిసారములను పోగొట్టును.

మర్తసపులగము, అతివస, తుంగముపైలు, కొంతి, కురువేరు, ఆరెపువ్వు, కొడిసెచెక్క, కొడిసెపండు, మారేడుపిండెలు వీటియొక్కకషాయము అన్నివిధములగు నతిసారములను నశింపజేయును. నీరుప్రబ్ధమై ఆకులరసములతో తేనెను కలిపికొని త్రాగి

నను కొడిసెపట్టతో చేసిన కషాయమునందు లేనను కలిపికొని త్రాగినను అమాతి సారములు నశించి పోయెను. మట్టిచిగుళ్ళను బియ్యపుకడుగుతోఁ గూడ చేర్చి నూరికొని త్రాగినయెడల సలిసారముల పీడ లేకుండ తొలగిపోవును.

ఊడుగ వేళ్ళను బియ్యపుకడుగుతో నూరి కల్కముచేసి అర్ధకర్ష ప్రమాణము నేవించినయెడల అన్నివిధములగు సలిసారములును, గ్రహణులును, భయంకరము లగు నితర రోగములును నశించిపోయెను. బబ్బూలపుచెట్టుయొక్క తేలిచిగుళ్లను (అనఁగా వెలిగుమ్మచిగుళ్లు) కల్కముచేసికొని త్రాగినయెడలగాని కొడిసెపట్టనుగట్టిగా కషాయమును గా గాచికొని చక్కగా చల్లార్చికొని అతివసచూర్ణమును గా చేసికొని పుచ్చుకొనినయెడలగాని అన్నివిధములగు సలిసారములును నశించిపోయెను. కొండలు కషాయమునందు ఎనిమిదవపాలు అతివసచూర్ణమును వేయవలయు నని చెప్పెదరు. మఱియును లేహముకంటె అతివసచూర్ణము నాల్గవపాలు వేయవలయు నని నేను యభిప్రాయము నొందుచున్నాను.

— అంకోలవటకము; విడంగాదిక్వాథము. —

శ్లో. సదా రవ్యం కోట పాతానాం మూలం త్వక్కుటజస్య చ.
56. శాల్మలీశాలనిర్వాస ధాతకీలోద్గదాడిమం, పిష్టాక్ష సమ్మితాన్ కృత్వా వటకాం స్తండులాంబునా. 57. తేనైవ మధుసంయుక్తా నే కైకాకా ప్లాత రుత్థితిః, పిబే దత్యయ మావన్నీ విడ్విసర్గేణ మానవః. 58. అంకోటవటకో నామ్నా సర్వాతీసారనాశనః, య స్యర్థోన కే భాగే ప్రీతేరోత్పలనాగరైః. 59. పేయా రక్తాతీసారఘ్నీ పృశ్నిప ర్ణా చ సాధితా, రసాంజన సాతివిషం కుటజస్య ఫలం త్వచం. 60. ధాతకీ శృంగభేరం చ ప్రపిబే త్తండులాంబునా, ష్టాద్రేణ యుక్తం సుద తి రక్తాతీసార ముల్బణం. 61. మందం దీపయతే చాగ్నిం శూలం చా పి నివర్తయేత్, విండంగాతివిషాముస్తం దారుపాతాకలింగః. 62. మరిచేన సమాయుక్తం శోధాతీసారనాశనం.

ప్రానివసపు, అంకోలపుచెట్ల (ఊడుగు) వేళ్లు, అగరుశొంఠి, కొడిసె చెక్క, బూరుగుబంక, మద్దిబంక, ఆరెచెక్క, లొద్దుగచెక్క, దానిమ్మబెరడు, వీటిని అన్నింటిని సమానముగా ఒక్కొక్కతొకొక్కచొప్పున తీసికొని కడుగునీళ్లతో నూరి కల్కమును చేసికొని లేనను చేసికొని మాత్రకట్టి యుండవలయును. మఱిల ప్రాతఃకాలముననే లేచి అతిసారరోగముగల రోగి దానిని పుచ్చుకొనవలయును. ఇయ్య

దియే అంకోటపటక మనబడును. ఈఅంకోటపటకము అన్నిపదము లగు అతిసార ములను నశింపజేయును.

సగపాలు నీరుకలిసిన మేకపాలలో భుగవేరు, నల్లకలువ, తుంగముస్తలు, కోలపాన్న వీటిని కలిపి సిద్ధముచేయబడిన పాచకము రక్తాతీసారములను పోంగొట్టును. రసాంజనము, అతివస, కొడిసెచెక్క, కొడిసెపడు, ఆనెచెక్క, అల్లము వీటిని బియ్యపుకడుగుతో నూరి చేర్చికొని త్రాగవలయును. లేనెలో కలసియెడల నియ్యది అత్యంతము భయంకరములయిన అతిసారులను కూడ నశింపజేయును. అగ్నిమాంద్యమును కూడ పోంగొట్టి ఆకలిని దీపింపజేయును. శూలగమును పాఠ్యద్రోలును వాయువిడంగుములు, అతివస, తుంగముస్తలు, దేవదారుచెక్క, అగరుశొంఠి, కొడిసెపాల, మిరియములను కషాయముగా గాచి నేవించినయెడల శోధముగల యతిసారులుగూడ నడుగంటి పోవును.

[వత్సాదియోగములు; దాడిహాదికషాయములు; బిల్వవటి; బిల్వాదిరసము; శాల్కల్యాదిరసము; జంబూదిరసము, బిల్వాదిరసము మొదలగునవి.]

శ్లో. సహత్సక స్సాత్తివిష స్సబిల్వః సద్యోమస్తై శ్చైవృతః కషాయః, సామే సహలే సహశోణితే చ చిరప్రవృత్తే పి హితేఽతిసారే. 63. కషాయో మధునా వీతస్త్వచో దాడిమనత్సకాత్, సద్యోజయే దతిసారం సరక్తం దుర్నివారకం. 64. గుడేన ఖాదయే బిల్వం రక్తాతీసారనాశనం, ఆమశూలవిబంధఘ్నం కుక్షిరోగవినాశనం. 65. బిల్వాబ్ధధాతకీపాతా తులీ మోచరసా స్సహః, వీతారుంధంత్యతీసారం గుడతక్రేణదుర్జయం. 66. శాల్కలీ బదనీజంబూపి యాలామ్రార్జునత్వచః, వీతాక్షీరేణ మధ్వాధ్యః పృథక్ శోణితనాశనాః. 67. జంబూమ్రామలకీనాం తు పల్లవా నథ కుట్టయేత్, సంగృహ్య స్వరసం తేషా మజాక్షీరేణ యోజయేత్. 68. తం పిబే స్నఘనా యుక్తం రక్తాతీసారనాశనమ్, బిల్వం ఛాగపయస్సిద్ధం సితామోచరసాన్వితమ్. 69. కలింగచూర్ణసంయుక్తం రక్తాతీసారనాశనమ్, జ్యేష్ఠాంబునా తండులీయం వీతం చ ససితా మధు. 70. వీత్వా శతావకీలకం పయసా క్షీరభుజ్జయేత్, రక్తాతీసారీ వీత్వా చ తయా సిద్ధం ఘృతం సరః. 71.

కొడిసెపట్ట, అతివస, మారేడువేలు, కురువేరు, తుంగముస్తలు వీటితోటి చేయఁబడిన కషాయము ఆమాతిసారములను, నొప్పిగలిగిన యతిసారరోగములను, రక్తాతిసారములను, మఱియును, చాలరోజులనుండి పుట్టిన యతిసారరోగములను నాశనము చేసి హితముగు కలుగఁజేయును.

లేతదానిమధురేడు, కొడిసెపట్ట వీనితో పెట్టినకషాయములూ లేనెను కలిపికొని త్రాగినయెడల రక్తాతిసారములు దూరముగా తొలఁగిపోవును. బెల్లముతో కలిపి మారేడుపండ్లను తినినట్టులయిన రక్తాతిసారములు నశించిపోవును. మఱియును ఆమఱులగు మలబద్ధకము మొదలగునవియుఁగూడ దూరముగా తొలఁగిపోవును. కడుపునొప్పి మొదలగునట్టి రోగములుగూడను మొదలంట నశించి పోగలవు.

మారేడుపిండెలు, తుంగముస్తలు, ఆరెచెక్క, అగరుశొంఠి, శొంఠి, బూరుగ వేరు వీటి నన్నింటిని సమానములైన భాగములనుగా తీసికొని బెల్లముతో కలిపి మజ్జిగతో త్రాగినట్టులయిన నత్యంతము భయంకిరము లగు సతిసారములును దూరము లగును. బూరుగువేరు, రేగువేరు, మొరటవేరు, మామిడివేరు, మద్దివేరు వీటిని వేరువేరుగా తీసికొని మేకపాలును లేనెను చేర్చికొని త్రాగినయెడల రక్తాతిసారమును పోగొట్టును.

వేరేడు, ఉసిరిక, మామిడి వీటిచిగుళ్ల రసమును మేకపాలలూ కలిపి లేనె చేర్చి త్రాగినయెడల రక్తాతిసారములు నశించిపోవును. మేకపాలలో మారేడుపిండెలు సిద్ధముచేసి (అనఁగా నానవైచి) చక్కెర మిఁదుపుపొడిని కలిపి ఆపివట్ట నడు కొడిసె పాలపిత్తుల చూర్ణమును వేసికొని త్రాగినయెడల రక్తాతిసారము లణగిపోవును.

అతిమధురమును నూరి చక్కెర లేనెల నందులో కలిపి బియ్యపుకడుగుతో చేర్చి కొని త్రాగినట్టులయిన గాని శతావరి [అనఁగా పెద్దపిల్లి పీచర] యొక్క కల్మమును పాలతోచేర్చి త్రాగినయెడల గాని మనుష్యుఁడు రక్తాతిసారమును జయింపగలుగును. లేకపోయిన శతావరిని కల్మముగాచేసి సిద్ధముచేయఁబడిన నేతిని రక్తాతిసారరోగముగల రోగి త్రాగినయెడల సుఖము కలుగును.

— కుటజరసాయనము; గుడ భ్రంశములకు కషాయము; కుటజపుటపాకము. —

శ్లో. కుటజస్య పలం గ్రాహ్య మష్టభాగజలే శృతిమ్, తథైవ విపచే ద్భూయో దాడిమోదకసంయుతమ్. 72. యావచ్చైవ లసీకాభం శృతం త ముపకల్పయేత్, త స్యార్థకర్షం తక్రేణ పిబే ద్రక్తాతిసారవాన్. 73. అవశ్యమగణీయోపి మృత్యో ర్వాతీ న గోచరమ్, క్వాథ తుల్యం దాడిమాంబు భాగానుక్తౌ సమంతతః. 74. కల్క స్తిలానా

కృష్ణానాం శర్కరాభాగసంయుతః, ఆజ్యేన పయసా పీతః సద్యో
రక్తం నియచ్ఛతి. 75. గుడదాహే ప్రపాకే వా షట్కాలమధుకాంబు
నా, సేకావికం ప్రశంసంతి ఛాగేన పయసాపి వా. 76. గుడభ్రాశే
ప్రకర్తవ్యా చికిత్సా తత్ప్రీకీర్తితా, అవేదనం సుసంపక్వం దీప్తాగ్నే
స్సుచిరోత్థితమ్. 77. నానావర్ణమతీసారం పుటపాకైరుపాచరేత్.
స్నిగ్ధం ఘనం కుటజవల్కల మజంతు జగ్గమాదాయ తత్తేణ మతీవచ పో
ధయిత్వా, జంబూపలాశపుట తంశులతోయసిక్తం బద్ధం కుశేన చ
బహిర్జనపంకలిప్తమ్. 78. సుస్విన్న మేత దవపీడ్య రసం గృహీత్వా
క్షౌద్రేణయుక్త మతీసారవతే ప్రదద్యాత్, కృష్ణాత్రిపుత్రమతపూజిత
ఏష యోగః సర్వాతిసారహరిణే స్వయమేవ రాజా. 79. స్వరసస్య
గురుత్వేన పుటపాకపలం పిబేత్, పుటపాకస్య పాకోఽయం బహి రా
రక్తవర్ణతా. 80.

ఒక పలము కొడిసెపట్టు తీసికొని ఎరిమిదిగ ట్లధికముగా నున్న నీటిలోవైచి
పాకము చేయవలయును. మఱల నదేప్రకారము దానిమ్మపండ్లరసమును కలిపి ఉడు
కఁబెట్టవలయును. బాగుగా నుడికి తీగమోస్తగుగా నుండినయప్పుడు దింపి బాగ్రత్త
చేసికొని అగ్ధకర్షప్రమాణముగా మజ్జితో కలిపి త్రాగుచుండినయెడల రక్తాతిసార
ముల నశించిపోవును. దీని సామర్థ్యమువలన చావునకు సిద్ధమైన మనుష్యుఁడుకూడను
బ్రదుక గలఁడు. కషాయముతో సమానముగా దానిమ్మరసమును తీసికొనవలయును.

నల్లనూపులను కల్కముచేసి దానికి సమభాగముగ కలకండను కలిపి మేకపా
లతో కలిపి త్రాగినయెడల రక్తాతిసారము లన్నియు నతిశీఘ్రముగా నశించి పోగ
లవు. ముడ్డి ఎండిపోవునప్పుడుగాని, తీపు ఎత్తుచున్నప్పుడుగాని చేదుపొల్ల యస్థిమధు
కము మొదలగువానితో చేయఁబడిన కషాయముతో తడుపుచుండుట చాల శ్రేయ
మును కలిగించును. లేకపోయినచో మేకపాలతో తడుపుటయైనను ఉత్తమమే యగును.
గూడ దిగినప్పు డీదికితృప్తు చేయవలయును.

అగ్నిదీప్తిగలవానికిని, కష్టములు లేనివానికిని పరిపక్వమై చాలకాలముక్రింద
టగే పుట్టి నానావిధములుగా నుండు అతిసారములకు పుటపాకముచేత చికిత్సను
చేయవలయును. దట్టముగాను పురుగులు నున్నగువానిచే కొఱకబడకయు యుండినది
యును, తగలఁబడనిదియు నగు కొడిసెపట్టు తీసికొనివచ్చి నూరి నేరేడుఆకులలో

చుట్టి బియ్యపుకడుగుతో తడిసి తోకగాగట్టి పైకి పూతను పూసి ఆముద్దను నిప్పులో పెట్టి యుడికించి తలువార రసమును పిండి దానియందు తేనెను కలిపి అతిసార రోగము కలవాని కాషధముగా నీయవలయును. ఈయోగము కృష్ణాత్రిమునోముని కొమరునిమతముచేత పూజితమై యున్నది. అన్నితేజఃగులగు నతిసారములను నశింపజేయుటలో నిదియే యుత్తమమై కూడ నున్నది. స్వరసమును మఱిగించి పుటపాకముచేసిన రసమును పలమంత తీసికొనవలయును. పైని అన్నిప్రక్కలను ఎట్టి బారినయప్పుడు పుటపాకము పక్షమైనది మునితెలిసికొనవలయును.

❧ కుటజలేహము. ❧

శ్లో. త్వక్ష్విండం దీర్ఘవృతస్య కాశ్శరీపత్రవేష్టితమ్, మృదావలిప్తం సుకృత ముగారే వ్యవలేహయేత్. 81. స్విన్న ముద్భృత్య నిష్పిడ్య రస మాదాయ యత్నతః, శీతీకృతం మధుయుతం పాయయే దుదరామయే. 82. శతం కుటజమూలస్య క్షుణ్ణం తోయార్కణే పచేత్, క్వాథే పాదావశేషేఽన్తిన్ లేహం పూతే పునః పచేత్. 83. నానర్పలయవక్షారవిడస్సైంధవవిప్పలీ, ధాతకీంద్రమువా జాజీ చూర్ణం దత్వా పలద్వయమ్. 84. లిహ్య ద్భవరమాత్రం తచ్ఛృతం క్షౌద్రేణ సంయుతం, పక్వాపక్వ మతీసారం నానావర్ణం సవేదనం. 85. దుర్వారిం గ్రహణీరోగం జయేచ్ఛైవ ప్రవాహికాం.

దుండిగపుచెక్క నునూరి ముద్దగాచేసి గున్నడిఆకుతోచుట్టి పెట్టి పైనమట్టిని పొదివి నిప్పులో (కుమ్ములో) నుడువబెట్టవలయును. చక్కగా ముగ్గిన తరువాత బయలునకు తీసి రసమునుతీసి చక్కగా చల్లారినతరువాత దానిలో తేనెను పైచి కొని అతిసారరోగము కలిగినప్పుడు నేవంపవలయును. కొడిసెపట్టు నూరుపలములు తెచ్చి నూరి ఒకగ్రోణ పరిమాణముగల నీటిలో నుంచి పక్ష్యము చేయవలయును. మొదలపాసిన నీటిలో నాలుగవపాలు మిగిలియున్నప్పుడు వడియకట్టి మరల వండవలయును.

తరువాత యవక్షారము, బిడాలవణము, సైంధవలవణము, పిప్పళ్లు, ఆరెచెక్క, కొడిసెపాలనిత్తులు, తెల్లజీలకఱ్ఱ నీటిని చూర్ణముచేసి రెండుపలములంతకలిపి చక్కగా చల్లారినతరువాత తేనెనుకలిపి రెగుపండంతమాత్రము చేసికొని తినవలయును. ఇయ్యదియే కుటజాదిలేహ మనబడును. ఈకుటజాదిలేహము పక్ష్యములగు నతిసారములను, చక్కగా బక్ష్యముకానివానిని, అనేకములగు రంగులతో గూడినవానిని, శూలరోగముగలిగిన

వియు నగువానిని భయంకరము లగునని యగు అతిసారములను ప్రవాహిక గ్రహణి రోగము మున్నగువానిని పోంగొట్టును.

—ॐ కుటజాష్టకోయోగములు. ॐ—

శ్లో. తులామథార్ద్రాం గిరిమల్లికాయాః సంక్షుద్య పక్వా రస మాదదీత, తస్మిన్ సుపూతే ఫలసమ్మతాని శ్లత్త్వాని పిప్త్వా సహ శాల్య భేష. 86. పాతాం సమంగాతివిషాం సమస్తాం బిల్వం చ పుష్పాణి చ ధాతకీనాం, ప్రక్షిప్య భూయో విపచేత్తు తావ ద్దవ్య ప్రలేప స్వర సస్తు యావత్. 87. వీత స్త్యసా కాలవిదా జవేన మండేన వాఽజాప యసాఽథవాపి, నిహంతి సర్వం త్వతిసార ముగ్రం కృష్ణం సితం లో హితవీతకం వా. 88. దోషం గ్రహణ్యా వివిధం చ రక్తం శూలం. తథార్థాంసి సశోణితాని, అస్పర్శరం చైవ మసాధ్యరూపనిహస్త్య వశ్యం కుటజాష్టకోయం. 89.

పచ్చికొడిసెపట్టు కులాప్రమాణము తెచ్చి ద్రోణమునీళ్లవైచినాన్ని చక్కగా నూరి వండి రసమును తీయవలయును. ఆపిమ్మట వడయబోసి బూరుగచక్కను నూరి పల పమాణముగల అగరుశొంఠి, సుత్తవపులగము, అతివన, కుంగముపైలు, మారేడు పేలు, ఆశెపువ్వులును వీనినన్నిటిని చూర్ణమును చేసి పైనిచెప్పిన రసములతో పేసి వండ వలయును. గరిటెను అంటుకొని తీగవారుడు స్వరస మెప్పుడగునో అప్పుడు పక్వమై దిగా తెలిసికొనవలయును. అంతట దిచి తీసికొనవలయును.

పిమ్మట కాలమును గుఱతీరిగినవాడై మంచినీళ్లు త్రాగునప్పుడుగాని, మజ్జిగను త్రాగునప్పుడు గాని, లేక మేకపాలతో జేర్చిగాని త్రాగవలయును. ఇయ్యది భయంకర ములగు నతిసారములను, లేక నలుపు, తెలుపు, ఎఱుపు, పసపు మొదలగు రంగులుగల అతిసారములను, గ్రహణులను, మఱియును అనేకవిధములగు రక్తదోషములను, పోటు గల మగ్గోగ్గోగములను సాధ్యముకానివని వదలిపెట్టిన ప్రదర్శములను ఈకుటజాష్టకము సమూలముగా నశింపజేసివైచును.

—ॐ వడంగఘృతము. ॐ—

శ్లో. తులాద్రవ్యే జలద్రోణో ద్రోణే ద్రవ్యతులా మతా, పత్తకస్య చ బీజాని దార్ద్రావ్యశ్చ త్వచ ఉత్తమాః. 90. పిప్పలీశృంగ

బేరం చ లాక్షాకటుకరోహణీ, షడ్భి రేభి ర్భృతం సిద్ధం పేయం మండావచారితమ్. 91. అతీసారం జయే చ్చీఘ్రం త్రిదోష మపి దారుణమ్.

తా. తులాపరిమాణము గల ఔషధులయందు ద్రోణపరిమాణము నీటిని చేర్చవలయును. ద్రోణపరిమాణముగల నీటియందు ఒకతులామాత్రము ఔషధులను చేర్చవలయును.

కొడిసెపాల, దేవదారుపట్ట, మౌగినిపసపుచెక్క, పిప్పళ్లు, శొంఠి, లక్క, కలుకరోహిణి ఈ ఔషధులచేతను సిద్ధముచేయబడిన నేతిని మజ్జితోహారా త్రాగవలయును. ఇయ్యది త్రిదోషములవలన ఉత్పత్తియైనట్టి అత్యంతము కఠములయినట్టి అతిసారములగుడ శీఘ్రముగా నశింపజేయును. దీనినే పడంఘృత మని చెప్పెదరు.

❀ క్షీరద్రుమాధిఘృతము. ❀

శ్లో. క్షీరద్రుమాధీమరసే విపక్వం తజ్జైశ్చ కలైః పయసా చ సర్పిః, సితోపలాగ్న మధుపాదయుక్తం రక్తాతిసారం శమయ త్యుదీర్ణమ్. 92. జీర్ణేమృతోపమం క్షీర మతీసారే విశేషతః, ఛాగం తు ఖేషజై సిద్ధం దేయం వా వాఠసాధితమ్. 93. బాలం బిల్వం గుడం తైలం పిప్పలీవిశ్వభేషజమ్, లిఘ్య ద్వాతే ప్రతిహతే సశూలే సప్రవాహికే. 94. పయసా పిప్పలీకల్కః పీతోవా మరిచోద్భవః, త్ర్యహం త్ప్రవాహికాం హంతి చిరకాలానుబంధినీమ్. 95. కల్క స్నాన్య ద్బాల బిల్వానాం తిలకల్కశ్చ తత్సమః, దధ్న స్సారాప్లు సేన్నిహాఢ్యః ఖండో హన్యాత్ప్రవాహికామ్. 96. బిల్వోపలాం గుడం లోధ్రం తైలం లిఘ్య త్ప్రవాహికే. దధ్నా ససారేణ సహక్షి కేణ భుంజిత నిశ్చారకపీడి తస్తు, సుతప్తకుఃక్వధితేనవాపి క్షీరేణ శీతేన మధుప్లుతేన. 97. దీప్తా గ్ని ర్నిఘ్నోహో యః సార్యతే ధేనిలం శక్యత్. 98. స సిబే త్సాణితం శుంఠీ దధీతైలపయోఘృతమ్, శోధం శూలం జ్వరం తృష్ణాం శ్వాసం కాస మరోచకమ్. 99. ఛర్దిం మూర్ఛాం చ హిక్మాం చ దృష్ట్యాతీసారిణం త్యజేత్, బహుమేహీ సరో యస్తు భిన్నవిటో న జీవతి. 100. స్నానాభ్యంగావగాహం శ్చ గురుస్సిద్ధాతిభోజనమ్, వ్యాయామ మగ్ని సంతాప మతీసారవివర్జయేత్. 101.

క్షీరద్రుమావ్యభృతమును చెప్పుచున్నాడు:—మట్టి, మేడి, జువ్వ మొదలగు క్షీరవృక్షములతో సంభవమైనవాని క్వాథమున సిల్లిక్వీచరసమును నేతికిరెండు రెట్లుగాకలిసి కల్పమును చేయవలయును. సిమ్మట చక్కెరను సగపాలును, తేనెను నాలవపాలును కలిపి త్రాగినయెడల సతిభయంకరము లగు రక్తాతిసారమును గూడ తొలగిపోవును. జీర్ణ జ్వరవిషయములో పాలు అమృతబల్యములును, అతిసారమునందు విశేషించి యమృతముతో సమానములును అగును. ఓషధులచేత తయారుచేయఁబడినట్టి మేకపాలనుగాని నీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన మేకపాలనుకాని యిచ్చుట మంచిది. మారేడుపిండెలు, బెల్లము, తైలము, పిప్పళ్లు, శొంఠి వీనిని పోటుప్రవాహికలు గల వాతము నకు ప్రతిక్రియచేయుటయందు వినియోగింపవలయును.

నాలుగ మాషములపిప్పలిచూర్ణమునుగాని, మిరియములచూర్ణమునుగాని పలప్రమాణముగల మేకపాలలో కలిపికొని త్రాగినచో మూడురోజులలో నెంతటిపురాణమైన ప్రవాహికలుగూడనశించిపోవును. మారేడుపిండెలతో చేసిన కల్పమునందు తిలకల్పమును సమానముగా కలిపి గట్టిపెరుగును తైలము కలిపి పుచ్చుకొనవలయును. ఇది చిన్న ప్రవాహికలను రూపుమాపును. మారేడుపిండెలు, మిరియములు, బెల్లము, చమురు వీటితో చేయఁబడిన పచ్చడిని (అవలేహము) గట్టిపెరుగునందు తేనెను కలిపికొని భక్షింపవలయును. వేడిపాత్రలో కాచియున్న పాలను చల్లార్చి తేనెను కలిపికొని త్రాగవలయును.

అన్నదీప్తికలవాడును, మలములేనివాడును, నురుగులు (అనగా బుడగలు) గట్టిమలము వెడలువాడును శొంఠి, పెరుగు, నూనె, పాలు, నేయి వీటిని కలిపి పుచ్చుకొనవలయును. శోధ, పోటు, జ్వరము, దస్మి, శ్వాసము, దగ్గు, ఆరుచి, శబ్ద, మార్మ, వెక్కిళ్లు వీటితో కూడిన అతిసారరోగిని కనుగొని (కార్యములేదని) వదలివేయవలయును. అనేకవర్షాయులుగా మాత్రము వెడలుచుండుట వేరువేరు రీతులగా మలము వెడలుట కలసిగిబ్రదుకడు. అతిసారరోగి స్నానము, తలంటు, నీళ్లమునుంగుట, భారకరములగు భోజనపదార్థములను తినుట, మృష్ణాన్నము ఎక్కువతినుట, కసరత్తుచేయుట, నిష్ప్రమిద కాచికొనుట మున్నగువానిని వదలవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తసంహితయందు అతిసారచికిత్స ప్రకరణము ముగిసెను.

౪. గ్రహణ్యధికారము.

శ్లో. గ్రహణీ మౌళితం దోష మజీర్ణవ దుపాచరేత్, అతీసా రోక్తివిధినా తస్యామౌ చ విపాచయేత్. 1. శరీరానుగతే సామే రసే లంఘనపాచనం, విశుద్ధామాశయా యాస్తే పంచకోలాదిభి ర్యుతం. 2. దద్యా త్పేయాది లఘ్వన్నం పున ర్యోగాంశ్చ దీపకాన్, కపిత్థబిల్వ చాంగేరీ తక్రదాడిమసాధితా. 3. పాచనీ గ్రహణీ పేయా సవాతే పంచమూలికీ, గ్రహణీదోషిణాం తక్రం దీపనం గ్రాహి లాఘవాత్. 4. పథ్యం మధురపాకిత్వా న్న చ పిత్తప్రకోపనం, కషాయోష్ణవికాసిత్వా ద్రాక్ష్యా చ్చైవ కఫే హితం. 5. వాతే స్వాద్వప్లుసాంద్రత్వా త్సద్వ స్క మవిదాహితం. శుంఠీం సమస్తాతివిహం గుఱూచీం పిబే జ్జలేన క్వధితాం సమాంశం, మందానలత్వే సతతామతాయా మామానుభౌ థే గ్రహణీగడే చ. 6. ధాన్యకాతివిహోదీచ్య యవానీముస్తనాగ రం, బలా ద్విపర్ణీబిల్వం చ దద్యా ద్దీపనపాచనం. 7.

గ్రహణీప్రకారమును చెప్పచున్నాడు:—గ్రహణీలో కలిగెడు దోషములకు అజీర్ణ మనకువలెనే చికిత్సలనుచేయవలయును. అతిసారమునకు చెప్పబడినదిగా నే ప్ర తిక్రియలను చేసి ఆమమును పక్వము నొందింపవలయును. శరీరతత్త్వముల ననుసరించి నదియును ఆమము వెడలునదియు నగు రసమునందు (అనగా గ్రహణీయందు) లంఘన ము చేయుటకాని పాచనముచేయుటకాని చాల యుత్తమమగు కార్యము.

విశేషముగా పరిశుద్ధమును ఆహారమును గలరోగికి పంచకోలములచేత సిద్ధము చేయబడిన పానకము మొదలయినవియును, చులక నగు నాహారమును ఇచ్చుచు జఠ రాగ్నిని దీపింపజేయు ఔషధయోగములను కూడ నిచ్చుచు నుండవలయును.

వెలగపండు, మారేడుపండు, ఫులిచింతి, మజ్జిగ, దానిమ్మపండ్లు వీటితోటి సిద్ధ ముచేయబడిన పానకము ఆహారమును పక్వముచేయును, మలమును మిక్కిలిగా వెడ లకుండునట్లు బంధించును. మఱియును వాతముతోకూడినదోషములు గలిగినప్పుడు పంచమూలములతో సిద్ధముచేయబడిన పానకమును ధయవలయును,

గ్రహణిదోగముగలవారలకు మజ్జిగ దీపక మగును. మలమును బంధించును. ఒడలిని తేలిక చేయును. మిక్కిలి హితమునకు లుగ చేయును. నుధురపాకముగలదగుట చేతిపిత్తమును పెట్టుగ నీయదు. కషాయము వేడిగాను వికాసముగలదిగా నుండుటవలన రూక్షముగాను నుండుటవలన కఫమునకు హితకారి యగును. రుచిగాను ఆమ్లమెక్కువగాను నుండుట వలన అప్పటికపుడు సిద్ధముచేసిన తక్రము వాతమునందు హితకర మగును. శొంఠి, తుంగముస్తలు, అతివన, తిప్పతిగ ఇవి యన్నియును సహనభాగములుగా తీసికొని నూరి నీటితో కూడా త్రాగవలయును. ఇయ్యది అగ్నిమాంద్యము, అమదోషము, అమముగల గ్రహణిదోషము కీటిని పోగొట్టును. ధనియములు, అతివన, నురువేరు, వాచుము, తుంగముస్తలు, శొంఠి, ముత్తపఫలము, ముర్యాగుసోన్న, కోలపాన్న, మారేడుపండు ఇయ్యవి (అనగా కీటితో చేయబడిన పానకములు) అగ్నిదీపనమును పాచనమును పుట్టించును.

❀ చిత్రకాదిఘృతకలు; శ్రీఫలాదిఘృతకలు; నాగరక్వాథాదులు. ❀

శ్లో. చిత్రకం విప్పలీమూలం శ్యా త్కారాలవణాని చ, వ్యోష హింగ్వజమోదాం చ చవ్యం చైకత్ర చూర్ణయేత్. 8. గుటికా మా తులుంగస్య దాడిమామ్లరసేన వా, కృతా విపాచయ త్యామం దీపయ త్యాశుచాఃలమ్. 9. సానర్చలం పైంధవం చ బిడ మాద్భిద మేవచ, సామద్రేణ సమం పంచ లవణా న్యత్ర యోజయేత్. 10. శ్రీఫలశలా టుకలో నాగరచూణేన మిశ్రిత స్సగుణః, గ్రహణీగద మత్యుగ్రం తక్రభజా శీతితో జయతి. 11. జంబూదాడిమశృంగాట పాతా కంచ టపల్లవైః, పక్వం పర్యపితం బాలబిల్వం సగుడనాగరమ్. 12. హంతి సర్వా నతీసారాన్ గ్రహణీ మతిదుస్తరామ్, నాగరాతివిషాముస్త క్వాభ స్సాస్య దామపాచనః. 13. చూర్ణం హింగ్వప్తకం వాతగ్రహ ñ్యాం తు ఘృతాని చ.

చిత్రమూలము, మోడి, యవక్షారము, సర్జక్షారము, పంచలవణములు, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, ఇంగువ, అజామోదము, చెవ్యము సమభాగముగా వీటిని కలిపి చూర్ణము చేసి మాచిపత్రిపనరుతోగాని, దానిమ్మపండ్లరసముతోగాని సిద్ధము చేయఁ బడిన గుటికలు ఆమమును పక్వము చేయును. జరరాగ్నిని ప్రకాశింప చేయును.

మారేడుపిండలతో చేయఁబడిన కల్కమునందు బెల్లమును శొంఠి చూర్ణమును కలిపి మజ్జిగను పోసీకొను నలవాటుకలిగినవాఁడు భక్షించినయెడల మిగుల భయంకరములైనట్టి గ్రహణిరోగములు అయినను దూరముగా పరుగులెత్తి పోవును.

నేరేడు, దానిమ్మ, విషబొడ్డి, కంచటము అను నీయోషధుల ఆకులతోటి కాచబడినకషాయమును; మారేడుపిండ, బెల్లము, శొంఠి వీటితో చేర్చిపుచ్చుకొనినయెడల నన్నిరకములయతిసారములను భయంకరములగు గ్రహణిరోగములను పోగొట్టును. శొంఠి, అతివస, తుంగముస్తలు వీటితో చేయఁబడిన కషాయము అనుమును పక్వముచేయును. చాతమువలన కలిగిన గ్రహణులయందు హింగ్వప్తకచూర్ణమును, నీయియును మిగుల హితకరము లగును.

—౩ నాగరాధ్యచూర్ణము. ౧౬—

శ్లో. నాగరాతివిషా ముస్తం ధాతకీం సరసాంజనమ్. 14. వత్స కత్వక్ఫలం బిల్వం పాతాం కటుకరోహిణీం, విభేత్సమాంశం తచ్చూర్ణం సక్షాద్రం తఁడులాంబునా. 15. వైత్తికే గ్రహణీదోషే రక్తం యచ్చోషవేశ్యతే, అర్ఘాం స్యథ గుదే శూలం జయే వైవ ప్రవాహికాం. 16. నాగరాధ్య మిదం చూర్ణం కృష్ణాత్రేయేణ పూజితం, శీతం కషాయమానేన తిండులోదకకల్పనా. 17. కే వ్యష్టగుణతోయేన ప్రాహు స్తండులభావనాం.

నాగరాధ్యచూర్ణమును చెప్పుచున్నాఁడు:—శొంఠి, అతివస, తుంగముస్తలు, ఆరెపువ్వులు, సరసాంజనము, కొడిసెపట్ట, కొడిసెపండు, మారేడుపిండలు, అగరుశొంఠి, కటుకరోహిణి ఇవి యన్నియును సమానభాగములుగా గ్రహించి చూర్ణముచేసి తేనెను కలిపి బియ్యపుకడుగుతో చేర్చి త్రాగవలయును. పిత్తసంబంధమైన గ్రహణీరోషమునందు గల రక్తపుసోటులను, అతిమాత్రమును గుదస్థానములో పోటుగలుగుట మొదలగువాని నణచివేయును. దీనినే నాగరాధ్యచూర్ణ మని చెప్పెదరు. ఇయ్యది కృష్ణాత్రేయమునిచే నంగీకరింపఁబడెను. శీతకషాయపు ప్రమాణముతో ననుముగా కడుగును కల్పింపవలయును. పలువురు విజ్ఞులగు వైద్యులు ఎనిమిదిరెట్ల నీటియందు బియ్యమును భావనచేయవలయు నని చెప్పెదరు. భావన యనగా ఏవైనరసములలో నోషధులఁ జక్వముచేయుట.

— { భూనిఁబాదిచూర్ణము; అగ్నిదీపనవిధి; సింహాశ్రమాలాది; భల్లాతకక్షారము, మరీచ్యాదిచూర్ణము మొదలగునవి. } —

శ్లో. భూనింబ కటుకావ్యోష ముస్త కేంద్రయవాన్ సమాన్. 18.

ద్వా చిత్రకా ద్వత్సక త్వగ్భాగాన్ షోడశ చూర్ణయేత్, గుడశీతాం
బునా వీతం గ్రహణీదోషగుల్మనుత్. 19. కామలాజ్వరపాండుత్వమే
హరుచ్యతీసారనుత్, గుడయోగా ధ్నుడాంబు స్యా ధ్నుడవర్ణరసాన్వి
తం. 20. గ్రహణ్యాం శ్లేష్మదుష్టాయాం మమితస్య యథావిధి, కట్వమ్మ
లవణక్షారైః తీక్షణ్యాన్నిం వివర్ణయేత్. 21. సమూలాం పిప్పలీం త్వా
రౌ ద్వా పంచలవణాని చ, మాతులుంగాభయా నాన్నాశరీమరిచనా
గరం. 22. కృత్వాసమాంశం తచ్ఛూర్ణం పిబే త్ప్రతి స్సుఖాంబునా,
శ్లేష్మికే గ్రహణీదోషే. బలనగ్నాన్నివర్ధనమ్. 23. ప్లై రే వాషధై
స్సిద్ధం సర్పికి పేయం సమారుతే, భల్లాతకం త్రికటుకం త్రిఫలాలవణ
త్రయమ్. 24. అంతర్భూమం ద్విఫలికం గోపురమాన్నినా దహేత్,
సత్తార స్సర్పిషా పేయో భోజ్యే నా ప్యవచారితః. 25. హృత్పాండు
గ్రహణీదోష గుల్మోదావర్తశూలనుత్, సర్వజాయాం గ్రహణ్యాం తు
సామాసోఽపి విధి రివ్యతే 26. చూర్ణం మరిచమహాషధ కుటజత్వ
కృంభవం క్రమా ద్ద్విగుణమ్, గుడమిశ్రమధితవీతం గ్రహణీదోషా
పహం ఖ్యాతమ్. 27.

నేలవేము, కటుక గోహిణి, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, కంగముస్తం, కొడిసె
పాలవత్తులు వీని నన్నింటిని సమానభాగములను; చిత్రమూలమును రెండుభాగములను;
కొడిసెపట్ట పదియారుభాగములను కలిపి చూర్ణము చేసి బెల్లమునుచేచి చల్లనినీటితో
కూడా త్రాగవలయును. ఇయ్యది గ్రహణీదోషములను, గుల్మములను, కామెరలను,
జ్వరమును, పాండురోగములను, మేహములను, అరుచిని, అతిసారమును మొదలంట
నశంపఁజేయును. బెల్లమునుకలుపుటవలన బెల్లపురంగులిగిన బెల్లపునీళ్లు (బెల్లపుషర్బత్)
అగును. మఱియును కఫాధిక్యముచే దుష్టగుగు గ్రహణీయందు వాంతులు చేయింపబ
డిన రోగికి తగునట్లుగా కటుపు (చేదు) పులుపు, ఉప్పు, త్తారము (కారము) తీక్షణము
గల పదార్థములచేత జఠరాన్నిని వృద్ధి పొందింపవలయును.

మోడి, పిప్పళ్లు, స్వర్ణక్షారయవక్షారములు, పంచలవణములు, మాదీపలము, కరక
కాయలు, సన్నరాస్త, కమృగము, మిరియములు, శొంఠి వీనినన్నింటిని సమానభాగ
ములనుగా తీసికొని చూర్ణమును చేసి ప్రాతఃకాలమునందు నులివెచ్చని నీటితో కలిపి
త్రాగవలయును. కఫసంబంధములయిన గ్రహణీదోషములయం దియ్యది బలమును కాంతి
ని జఠరాన్నిని వృద్ధిపొందించును. ఈషధులనువేసి కాచి సిద్ధము చేయఁబడిన నేలని

వాతసంబంధములగు గ్రహములయందు పుచ్చుకొనవలెను. నల్లజీడివి త్రనములు, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, కరక కాయలు, తాడికాయలు, ఉళికిక కాయలు, సావర్నలవణము, బిడాలవణము, సైంధవలవణము అను నీ మొనిమిదింటిని రెండుపలముల ప్రమాణములుగా తీసికొని ఖరీతిగా ఎండిన ఆవుపేడ ముద్దలను కాల్యనలయును. తరువాత యవక్షారము నిందులూ కలిపికొని నేతితో రంగరించి పుచ్చుకొనవలయును. లేకపోయిన ఆహారముతో కూడతినవలయును. ఇయ్యది హృదయ రోగము (గుండెలునొప్పి) పొందువు (తెల్లబారిపోవుట) గ్రహణీదోషము, గుల్మము, ఉదావర్తము, శూలము మున్నగువాని పోగొట్టగలదు.

ఇట్లు అన్నివిధములగు దోషములవలనఁ బుట్టెడి గ్రహణీదోషములకును సామాన్యవిధి చెప్పఁబడినది. మిరియములు ౧ కర్షముచొ॥ శొంఠి ౨ కర్షములుచొ॥ కొడిసెపట్ట ౪ కర్షములుచొ॥ వీటిని తీసికొని చూర్ణమును చేయవలయును. ఆచూర్ణమునందు బెల్లమును కలిపి మధితము (చిలికినమజ్జగ) తోచేర్చి త్రాగినయెడల నన్నివిధములగు గ్రహణీదోషములును మొదలంట నాశనమును పొందగలవు.

❖ పాతాదిచూర్ణము. ❖

శ్లో. పాతాదిల్వానలన్యోవజంబూదాడిమధాతకీ, కటుకాతివిషాముస్తదార్వోభూనింబవత్సకైః. 28. సర్వై రేతై స్సమం చూర్ణం కౌటజం తండులాంబునా, సక్షౌద్రం చ పిబే చ్చర్దిజ్వరాతీసారశూలవాన్. 29. తృష్ణాహగ్రహణీదోషాః రోచకానలసాదజత్,

అగరుశొంఠి, మారెడుపేలు, చిత్రమూలము, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, నేరేడుపలుకులు, దాడిమవిత్తులు, ఆకపూవులు, కటుకకోహిణి, అతివనశుంగముస్తలు, మ్రానిపసపు, నేలవేము, కొడిసెపట్టులు వీటినిన్నింటిని సమానభాగములను తీసికొని వీటి అన్నిటితో సమానముగా కొడిసెపట్టులు తీసికొని చూర్ణమునుచేసి లేనెను కలిపి బియ్యపు కడుగుతో కూడఁ ద్రాగవలయును. ఇయ్యది ఛర్ది, జ్వరము, అతిసారము, పోటు, దస్పి, గొంతెండిపోవుట, గ్రహణీదోషము, అసహ్యము (అనఁగా నరోచకము) అగ్నిమాంద్యము వీనిని జయింపగలదు.

❖ కపిత్థాప్తకచూర్ణము. ❖

శ్లో. యవానీ పిప్పలీమూల చతుర్జాతక నాగరైః. 30. మరిచాగ్ని జలా జాజీ ధాన్యసౌవర్నై స్సమైః, వృక్షామ్లధాతకీ కృష్ణాబిల్వ దాడిమ తిందుకైః. 31. త్రిగుణై ష్షద్గుణసిత్తైః కపిత్థాప్తగుణైః

కృతః, చూర్ణోఽతిసారగ్రహణీక్షయగుల్మగళామయాన్. 32. కానం శ్వాసారుచిః హిక్మాం కపిత్థాప్త మిదం జయేత్.

కపిత్థాప్తకూర్ణమును చెప్పచున్నాడు:—ఓమము, మోడి, చతుర్జాతకములు (అనగా దాల్చినపట్ట, యాలకులు, జాపత్రి, నాగకేసరములు, శొంఠి, మిరియములు, చిత్రమూలము, కుదవేరు, జీలకఱ్ఱ, ధనియములు, సౌనర్పలవణము వీనిని అన్నిటిని సమానభాగములనుగా తీసికొనవలయును. చింతపండు, ఆరెపువ్వు, పిప్పళ్లు, చూరేడువేరు, దానిమ్మచిత్తులు, తుమికిచెక్క వీటిని మూడురెట్లెక్కువగా తీసికొనవలయును. చక్కెర అరులెట్లు వెలగ ఎనిమిదిరెట్లుగా తీసికొనవలయును. ఈరీతిగా తీసికొని వీని నన్నిటిని చూర్ణముచేసి పుచ్చుననయెడల నతిసారము, గ్రహణిగోగము, క్షయ, గుల్మ వ్యాధి, అశగోగము, దగ్గు, శ్వాసము, మోరుఅసహ్యముగానుండుట, వెక్కిళ్లు ఈమొదగులవానిని నశింపజేయును. ఇదియే కపిత్థాప్తకూర్ణము.

❧ దాడిమాప్తక కూర్ణము. ❧

శ్లో. కర్షోన్మితం తు గోక్షీరీ చాతుర్జాతం ద్వికార్షి కమ్. 33

యవాసింధాన్యకాజాజీ గ్రంధివ్యవం పలాంశుకమ్,
పలాని దాడిమాదప్తా సితాయా నైకతః కృతః. 34

గుణైః కపిత్థాప్తక చూర్ణోయం దాడిమాప్తకః.

తవాక్షీరి ఒకకర్షము, దాల్చినపట్ట, జాపత్రి, ఎలకులు, నాగకేసరములు మొదలగునవి అన్నియును రెండురెండు కర్షములు, ఓమము, ధనియములు, జీలకఱ్ఱ, మోడి, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు ఇవియున్నియును ఒక్కొక్కపలములును, దానిమ్మచిత్తులు, చక్కెర ఇరువదిఎనిమిదిపలములును కలిపి చూర్ణమును చేయవలయును. దీనిని దాడిమాప్తక మని చెప్పెనరు. ఇయ్యదియును కపిత్థాప్తకకూర్ణమువలెనే గుణముల నిచ్చును.

❧ వార్తాకుసుమిటికలు. ❧

శ్లో. చతుఃపలం సుధాకాండా త్రిపలం లవణాత్రయం. 35.
వార్తాకుకుడవశ్చార్కా దప్తా ద్వే చిత్రకా త్పలే, దద్ధా వార్తాకురసే
గుడికా భోజనోత్తరాః. 36. భుక్తం భుక్తం పచం త్యాశు కాసశ్వాసార్కసాం హితాః, విషూచికా ప్రతిశ్శాయ హృద్రోగఘ్నా శ్చ తా హితాః. 37.

ములుదంతి నాలుగుపలములు, సైంధవలవణము, సౌవర్చలవణము, బిడాలవణము అనులవణత్రయము వీటిని ఒక్కొక్కపలములును, తెల్లములక నాలుగుపలములు, జిల్లేడు వేణుయెనిమిదిపలములు, చిత్రమాలమురెండుపలములును తెచ్చి వీటినికాల్చి వార్తాక్షరసముండు కలిపి మాత్రలను చేయవలయును. ఈమాత్రలను భోజనమైన తరువాత తినుచున్నయెడల శీఘ్రముగా నాహారమును జీర్ణింపచేయును. దగ్గు, శ్వాస, అర్శోగోగము మున్నగు రోగములను పోగొట్టి హితము కలుగచేయును. విషాచిక, పీనస, గుండెల టుపోలనుగూడపోగొట్టును.

అష్టపలఘృతాదులు. ౩౭

శ్లో. త్ర్యుషణత్రిఫలాకల్పే బిల్వమాత్రే గుడా తృలే, సర్పి
షోష్టపలం వక్త్యా మాత్రాం మందాసలః పితౄ. ౩౮. మసూరస్య
కషాయేణ బిల్వగర్భం పచేద్ధృతం, హంతి కుక్ష్యామయాన్ సర్వాన్
గ్రహణీపాండుకామలా. ౩౯. కేవలం ప్రహిప్రాణ్యంగక్వాఢో వృష్ట
స్తు దోషః.

అష్టపలఘృతముఁ జెప్పచున్నాడు:—శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, కరక్క-
కాయలు, తాడి, ఉసిరికి వీటిని ఒక్కొక్కపలమునచ్చి కల్కముచేసి దానియందుఒకపాము
మారేడుపిండెలు ఎనిమిదిపలముల నేటిలో పచనముచేసి తగుమైరీతిలో మాత్రలనుకట్టి
పుచ్చుకొనిన అగ్నిమాంద్యము నశించును. ఇయ్యది అష్టపలఘృతమనఁబడును. ఇదిఅన్ని
విధములగు కుక్షిరోగములను, గ్రహణులను, పాండురోగములను, కామెరలను నశింపఁ
జేయును.

శుంఠీఘృతము. ౪౦

శ్లో. విశ్వేషధస్య గర్భేణ దశమూలజలే శృతం. 40

ఘృతం నిహన్యా చ్ఛ్వేషఘృం గ్రహణీసామతామయం,

ఘృతం నాగరకల్పేన సిద్ధం వాతానులోమనం. 41

గ్రహణీపాండురోగఘ్నం స్థిపాకాసజ్వరాపహం.

శుంఠీఘృతమును చెప్పచున్నాడు:—శొంఠి కల్కము, దశమూలములకషాయ
మున పక్వముచేసి త్రాగినయెడల శోథ, గ్రహణి, అమదోషము మొదలగువానిని శీఘ్ర
ముగా పోగొట్టును. శొంఠికల్కమున సిద్ధముచేయఁబడిన నేయి వాతమును వంచుట
యందు అనుకూలమును చేయును. మఱియును గ్రహణిని పాండురోగమును పోగొట్టు
ను. ఉబ్బసము, దగ్గు, జ్వరము మున్నగువానినిగూడ పోగొట్టును.

❖ చిత్రకఘృతము. ❖

శ్లో. చిత్రకక్వాథకల్కాభ్యాం గ్రహణీష్ణుం శృతం హవిః,
గుల్మశోథోదరస్థిహ శూలాఝోష్ణుం ప్రదీపనం. 42

చిత్రమూలకషాయము, కల్కము వీటితో చేయబడిన నేయి గ్రహణిని పోఁగొట్టును. మఱియును గుల్మమును, ఉదరగోగమును, స్థిహము, శూలము, అతిసారమును పోఁగొట్టును.

❖ బిల్వాదిఘృతము. ❖

శ్లో. బిల్వాగ్నిచవ్యార్ద్రకశృంగబేర క్యాథేన కల్కేన చ సిద్ధ
మాజ్యం, సచ్చాగదుగ్ధే గ్రహణీగదోత్థే శోథాగ్నిమాంద్యారుచిను
ద్వరిషం. 43.

మా రేడుపిండెలు, చిత్రమూలము, చవ్యము, శొంఠి వీటిని కషాయము గాగాని కల్కముగాగాని చేసి మేకపాలతో సిద్ధముచేయబడిన నేతిలో చేర్చి పుచ్చుకొనిన యెడల గ్రహణివలన బుట్టిన శోథ, మందాగ్ని, అరుచి మున్నగువానిని పోఁగొట్టును.

❖ చాంగేరీఘృతము. ❖

శ్లో. నాగరం పిప్పలీమూలం చిత్రకో హస్తిపిప్పలీ, శ్వదంష్ట్రా
సిప్పలీ ధాన్యం బిల్వం పాతా యవానికా. 44. చాంగేరీ స్వరసే సర్పిః
కల్లై రేషై ర్విపాచితం, చతుర్గుణే చ దధ్నా చ తద్గుతం కఫవాత
నుత్. 45. అర్ఘాంసి గ్రహణీదోషం మూత్రకృచ్ఛ్చిం ప్రవాహికాం,
గుదభృంశాన్తమానాహం ఘృత మేత న్వ్యపోహతి. 46.

చాంగేరీఘృతమును చేప్పుచున్నాడు:—శొంఠి, మాడి, చిత్రమూలము, చెవ్యము, పల్లెరు, పిప్పళ్లు, ధనిములు, మారేడుపిండెలు, అగరుశొంఠి, ఓమము వీటియొక్క కల్కమును నాగకేసరముల స్వరసమున నాలుగురెట్ల పెరుగుతో కలిపి నేతిని వండవలయును. ఇట్లు సిద్ధముచేయబడిన నేయి కఫమును వాతమును పోఁగొట్టును. మఱియును అతిసారము, గ్రహణి, మూత్రకృచ్ఛియు, ప్రవాహిక, గుదదిగుట, అనాహము మున్నగువానినిగూడ దూరముగాఁ బోఁగొట్టును.

❖ మరీచాదిఘృతము. ❖

శ్లో. మరిచం పిప్పలీమూలం నాగరం పిప్పలీం తథా, భల్లా
తకం యవానీ చ విడంగం హస్తిపిప్పలీ. 47. హింగుసౌవర్చలం చైవ
విడసైంధవదార్వ్యథ, సాముద్రం సయవక్షారం చిత్రకో వచయా

సహ. 48. ఏతై రర్థపత్యై రాభ్యగై ర్ఘృతప్రసం విపాచయేత్, దశమూ
 లీరసే సిద్ధం పయసా ద్విగుణేన చ. 49. మందాగ్నీనాం హితం సిద్ధం
 గ్రహణీదోషనాశనమ్, విష్టంభ మామం దార్బల్యం స్త్రీహాన మపక
 రతి. 50. కాసం శ్వాసం క్షయం చైవ దుర్నామసభగందరం, కఫ
 జాన్ హంతి రోగాం శ్చ వాతజాన్ క్రిమిసంభవాన్. 51. తాన్
 సర్వా న్నాశయ త్యాశు శుష్కం దా ర్వానలో యథా.

మరీచాద్యఘృతమును చెప్పుచున్నాడు:—మిరియములు, మోడి, శొంఠి, పిప్పళ్లు,
 నల్లజీడివీరములు, ఓమము, వాయువిడంగములు, ఏనుగుపిప్పళ్లు, ఇంగువ, సౌవర్చలవణము,
 బిడాలవణము, సైంధవలవణము, యవక్షారము, సామద్రలవణము, చిత్రమాలము, నవ
 వీటినిన్నిటిని అర్థపలము లంతంత తీసికొని ప్రస్తమాత్రము నేతిలో వండవలయును. తరు
 వాతదశమూలములరసమునందును, చెండురెట్లమేక పాలలోను సిద్ధమును చేయవలయును.

ఈరీతిగా సిద్ధముచేయఁబడిన నేయి అగ్నిమాంద్యము గలవారికి హితమును కలి
 గించును. అన్నివిధము లగు గ్రహణీదోషములను పోగొట్టును. విష్టంభరోగము, ఆమ
 దోషము, స్త్రీహామన్నగువానిని దూరముగా తొలగించును. దగ్ధ, శ్వాసము, క్షయరోగ
 ము, అతిసారము, భగందరరోగమును, కఫరోగములను, వాతరోగములను, కృమిరోగ
 మును మున్నగు వీని నన్నిటిని శీఘ్రముగా ఎండుకట్టెలను అన్ని రూపుమాపునట్లు నశిం
 పఁ జేయును.

—౧ మహాపట్టలఘృతము. ౧—

శ్లో. సౌవర్చలం పంచకోలం సైంధవం హపుషాం వచామ్. 52.
 అజమోదాం యవక్షారం హింగుజీరక మాద్భిదమ్, కృష్ణాజాజీసభూ
 తీకం శల్మీకృత్యపలార్థకం. 53. ఆద్వైకస్య రసం చుక్రం క్షీరం మ
 స్త్యమ్మకాంజికం, దశమూలకషాయేణ ఘృతప్రసం విపాచయేత్. 54.
 భక్తేన సహ దాతవ్యం నిర్భక్తం వా విచక్షణైః, క్రిమిస్త్రీహృదరా
 జీర్ణజ్వరకుష్ఠ ప్రవాహికామ్ 55. వాతరోగాః కఫవ్యాధీః హన్యా
 చ్చూల మరోచకం, పాండురోగం క్షయం కాసం దార్బల్య గ్రహణీ
 గదం. 56. మహాపట్టలకం నామ నృత మింద్రాశని ర్యథా.

మహాపట్టలకఘృతమును చెప్పుచున్నాడు:—సౌవర్చలవణము, పంచకోలములు,
 సైంధవలవణము, బోడతరము, బిడాలవణము, ఓమము, యవక్షారము, ఇంగువ, జీలకఱ్ఱ,
 బొడ్డిదలవణము, నల్లజీలకఱ్ఱ, వాము వీటి నన్నిటిని ఒక్కొక్క అర్థపలమును తీసికొని

కల్పమును చేసి అల్లపురము, చుక్రము మేక పాలు పెరుగుపైలేసనీళ్లు, పులికడుగు దళమాలములకషాయము ఈ అన్నిటిలోను ప్రత్యేకముగ ప్రథమము చేయిని పక్షము చేయవలయును.

తరువాత ఈ ఘృతమును అన్నముతో :లిపిగాని, లేక ఉత్తదిగాని రోగికి ఈయవలయును. కృమిరోగములను, పీనసలను, ఉదరరోగములను, అజీరమును, జ్వరమును, కుష్ఠమును పృవాహికను వాతరోగమును కఫరోగమును శూలమును అగోచకములను పాండురోగములను, త్వచము, దగ్గు, దౌర్బల్యము, గ్రహణి మున్నగువానిని ఈమహాపట్టలక ఘృతము దేవేంద్రనివజ్యము వృక్షముల బడఁగూర్చునట్లు గూర్చివేయును.

❧ లఘుచుక్రము. ❧

శ్లో. యస్తస్త్వాది శుచౌ భాంతే సగుడక్షౌద్ర కాంజికాం. 57

ధాన్యరాశౌ త్రిరాత్రస్థం శుక్తం చుక్రం త దుచ్యతే,

లవణం గుడ మధ్వారనాలమస్త్ర మా దిహ. 58

పరిశుద్ధమైన కుండలో బెల్లము, దానికి కట్టింపు తేనె, దానికి కట్టింపు కాంజికము, దానికి కట్టింపు పెరుగుపైలేట చేర్చి మూడు రోజులు ధాన్యరాశియందుండిన యెడల నది (అనగా చుక్రము) శుక్తమని చెప్పవలయును. కొందరు చుక్రమని గూడ నందురు. బెల్లము, తేనె, గంజి పెరుగుపైలేట వీటిని క్రమముగా నెండుకట్ట వొప్పున నిండు తీసికొనవలయును.

❧ బృహచ్చక్రి, లక్షణము. ❧

శ్లో. ప్రస్థం లండులతోయతః తుషజల తృప్తిత్రయం చాప్లుతః, ప్రస్థార్థం దధితో ఒస్తుమూలకపలా న్యప్తే గుడా న్నానికే. 59. మాన్యో శోధితశృంగ బేరసకలా ద్వే సింధ్వజాజ్యోః పలే, ద్వే శృణ్ణో పణయో ర్ని శాపలయుగం నిక్షిప్య భాండే దృఢే. 60. స్నిగ్ధే ధాన్యయవాదిరాశిసహితం త్రీ న్వాసరా స్థాపయేత్, గ్రీష్మే తోయధరా త్యయే చ చతురో వర్షాసు పుష్పాగమే. 61. పటో శీతేష్టదినా న్యతః పర మిదం విస్త్రాన్య సంఘాతయేత్, చాతుర్జాతపలేన సంహిత మిదం శుక్తం చ చుక్రం చ తత్. 62. హన్యా ద్వ్యతకఘామదోషజనితా న్నానావిధా నామయాన్, దుర్నామానిలగుల్మ శూలజఠరా స్థాత్వా నలగ దీపయేత్. 63.

బృహచ్చక్రసంధాఃమును చెప్పచున్నాడు:—బియ్యపుకడుగు ఒకప్రస్థము, పొట్టుగల యవలనీరు మూడుప్రస్థములు, పెరుగుఅర్ధప్రస్థము, కాంజీకములోనూరిన కుగుచేరుకుక్కులు యెనిమిది పలములు, శుద్ధిచేసిన (శొంఠి) అల్లము 2 ప్రస్థములు, సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ, రెండేసిపలములు, పిప్పిళ్లు మిరియములు రెండేసిపలములు, పనుపు 2 పలములు వీటినిన్నిటిని గట్టి కుండలో వేయవలయును.

పాత్రము స్నిగ్ధముగా నున్నయెడల ధాన్యము, యవలు మున్నగువాని రాశియుండు మూడుదినములుంచవలయును. దీనిని శ్వేష్ఠము అపాథము, అశ్వయుజము, కార్తీకము ఈమాసములలో పెట్టవలయును. శ్రావణభాద్రపదములలో నాలుగురోజులును, చైత్రవైశాఖమాసములలో నారుదినములపర్యంతమును, మార్గశిర పౌషమాఘషాఠ్యమాసములలో నెనిమిదిదినములవఱకును పెట్టవలయును.

తరువాత బయటకు తీసి మార్చముచేసి, దాలచినచెక్కజాపత్రి, ఏలకులు, నాగశేనములు వీటిచూర్ణమును అందులో కలపవలయును. ఇది శుక్తమని గాని, చుక్కమనిగాని యవబడును. ఇయ్యది వాతరోగము, కఫరోగము అమవోషము వీటివలన పుట్టిన అనేకవిధములగు రోగములను, అతిసారమును, గుల్మమును, శూలమును, ఉదరరోగమును పోగొట్టును. మఱియును జఠరాగ్నిని ఉద్దిపింపజేయును.

తక్రాఠిష్ఠము, ౭౭

శ్లో. యవాన్యాయవలకం పథ్యా మరిచం త్రిగలాంశికమ్,
లవణాని పలాశాని పంచ చైకత్ర చూర్ణయేత్. 64

తత్ర కంసాయుతం జాతం తక్రాఠిష్ఠం పిబేన్నరః,
దీపనం శోధగుల్కార్కుః క్రిమిమేహాదరాపహమ్. 65

తక్రాఠిష్ఠము:—ఓమము, ఉసిరిక, కరికాయ, మిరియములు, వీని నన్నిటిని మూడేసిపలములును; పంచలవణములు ఒక్కొక్కపలమును తీసికొని అన్నింటిని చేర్చి చూర్ణమును చేయవలయును. ఈచూర్ణమును, మజ్జిగలో కలిపి త్రాగవలయును. ఇయ్యది దీపనమును కలిగించును. శోఫ, గుల్మరోగము, అతిసారము, కృమివోషము, మేహము ఉదరరోగము మున్నగువానిని నశింపజేయును. దీనికే తక్రాఠిష్ఠమని పేరు.

శ్లో. వాట్యస్య దద్యా దవశుక్తకానాం పుథక్పృథక్త్యాథకసంమితం చ, మధ్యప్రమాణాని చ మూలకాని దద్యా చ్చతుష్ఠి సుకల్పితాని 66. ద్రోణేభసః ప్లావ్య శుటే సుధాతే దద్యా దిదం భేషజాతయుక్తమ్, ఔరద్వయం తుంబురుబస్తగంధాధానీయకం స్యా ద్విడసైం

ధవం చ. 67. సౌవర్చలం హింగుసిరాటికాం చ సవ్యం చదద్యా ద్వి
పలప్రమాణమ్, ఇమాని చాన్యాని పలోన్తి తాసి విజర్జరీగృత్య ఘటే
క్షీపే చ్చ. 68. కృష్ణా మబాజీ ముపకుంచికాం చ తథాసురీం కారవిచి
త్రికం చ, పక్షస్థితోఽయం బలవర్ణదేహవయస్కరోఽతీవ బలప్ర
దంచ. 69. కాం జీవయా మీతి యతః ప్రవృత్త స్త త్కాంజకేతి ప్ర
వదంతి సంతః, ఆయామకాలా జ్వరయే చ్చ భక్త మాయామకేతి ప్ర
వదంతి చై సం. 70. దకోదరం గుల్మ మశ్లేహానా హృద్రోగ మానాహ
మరోచకం చ, మందాగ్నినా క్షోష్ణగతం చ శూల మరోచికారా న్సభ
గందరాం శ్చ. 71. వాతామయా నాశు నిహంతి సర్వాన్ సుసేవ్యమా
నం వివిధం సరాణాం.

ఆయామకాంజకము:— పిట్టచెడిగదలచిచేసిన యపలకమును పేరుపేరుగా నొక
యాధికమును తీసికొనవలయును. మఱియును మధ్యప్రమాణముగల కురుపేరుముక్కలు
64ను ఒకద్రోణమాత్రము నీటితో చక్కగా కడిగినకుండలో పేసి పిష్టుట యవత్తార
ము, సర్జత్తారము, తుంబురులు, వస్త్రగ్రంథ ధనియములు, బిడాలలవణము, సైంధవలవణము
సౌవర్చలవణము, ఇంగువ, ఇంగువపత్రి చవ్యము వీనిని కెడేసిపలములుగా తీసికొనవ
లయును. మఱియును చెప్పబోవు నితకాషధులను ఒక్కొక్కపలమును తీసికొనవల
యును. తరువాత నన్నింటిని నూరి కుండలో వడియకట్టవలయును.

తరువాత పిప్పళ్లు, జీలకఱ్ఱ, పెద్దజీలకఱ్ఱ, చిన్నజీలకఱ్ఱలు, కెండు రకములగు
ఆవాలు, ఓమము, చిత్రమూలము వీనినన్నింటిని వైచి కుండికు వాసెంగట్టి పదియేనుదిన
ములవఱకు నుండనీయవలయును. ఇయ్యది బలమును, కాంతిని, వయస్సును వృద్ధి
పొందించును. ఈయాషధము “తాను ఎవ్వరిని జీవింపజేయుచును” అని [కాం=దేనిని,
లేక ఎవరిని, జీవయామి=బ్రతికింపవలెను అని] ప్రవర్తించును. గనుక దీనిని కారణిక
పెద్దలు చెప్పెదరు.

ఇయ్యది ఒకజాములోపల అనగా యామములోపల భోజనమును జీర్ణింపజేయు
ను. ఈకారణమువలననే దీనిని ఆయామక మని చెప్పెదరు. జలోదరము, కడుపులోని
బిల్ల, ప్లీహరోగము, హృదయరోగము, అనాహము, ఆరోచకము, అగ్నిమాంద్యము,
శూలము, అతిసారము, భగందరము మొదలగు నన్నివిధములగు వాతరోగములును ఈ
యామ కాంజకమును నేవించినయెడల శీఘ్రముగా నశించిపోవును.

—ॐ కల్యాణగుడము. ॐ—

శ్లో. ప్రస్థత్రయేణామలకీరసస్య శుద్ధస్య దత్వార్థతులాం గుడ
స్య. 72. చూర్ణీకృతై ర్గ్రంథికజీరచవ్య వ్యోషేభకృష్ణాహపుషాజ
మోదైః, విడంగసింధు త్రిఫలాయమానీ పాతాగ్నిధాన్వై శ్చ పలప్ర
మాదైః. 73. దత్వా త్రిపుచ్చూర్ణపలాని చాప్తౌ వప్తౌ చ తైలస్య
పచే ద్యథావత్, తం భక్షయే దక్షపలస్తమాణం యథేష్టచేష్టం త్రిసు
గంధియుక్తం. 74. అనేన సర్వే గ్రహణీవికారాః సశ్వాసకాసస్వీరభే
దశోధాః, శామ్యంతి చాయం చిరమంధరా గ్నే ర్హతస్య పుంస్త్యస్య
చ వృద్ధిహేతుః. 75. స్త్రీణాం చ వంధ్యామయనాశనోఽయం కల్యా
ణకో నామ గుడః ప్రదిప్తః, తైలే మనా గృర్జయంతి త్రిపు దత్త చికి
త్సకాః. 76. అత్తోక్తమానసాధర్మాత్ త్రిసుగంధం పలం పృథక్,

కల్యాణగుడమును చెప్పుచున్నాడు:—ఏంబదిపలముల మంచి తెల్లమును, ఉసిరికా
యలరసము ప్రస్థముతో శుద్ధిచేసి ముద్దచేసి 8 పలముల తెల్లతెగడ చూర్ణముతైలముల
కాచి దానియం దాముద్దను పకవ్వముచేయుచు, జీలకఱ్ఱమోడి, శొంఠి, మిరియములు పిప్పళ్లు
చవ్వము ఏనుగుపిప్పళ్లు, ఓమము, వాయువిడంగములు, సైంధవలవణము, కరకకాయ,
తాడి, ఉసిరిక, అగరుశొంఠి, చిత్రమూలము, ధనియములు, ఇలియన్నియును ఒక్కొక్క
కొక్కపలము చొప్పున తీసికొనవలయును. మఱియును వీటిని అన్నిటిని చూర్ణముచేసి
పైపాకములో కలిసి యథావిధిగా వండవలయును.

తరువాత దించి దాల్చినపట్ట, ఏలకులు, జాపత్రి, వీటిని చూర్ణముచేసి కలిసి
బలానుసారముగా నీయావధమును తినవలయును. దీనివలన నన్నివిధములగు గ్రహణి
వికారములును, శ్వాసము, కాసము, స్వరభేదము శోథము అనునవి నశించిపోవును.
మఱియును చాలకాలమునుండి యుండెడి అగ్నిమాంద్యము వలన నష్టమైపోయిన పుంస్త్య
ముగలవాని పుంస్త్యమును వృద్ధిపొందించుటకు కారణముకూడ నగుచున్నది. స్త్రీలకు
గుడను గొడ్డుపోతులన మనురోగమును పోగొట్టగలుగును. ఇట్లని కల్యాణకమును గుడ
ము చెప్పబడినది.

తైలమునందు తెల్లతెగడచూర్ణమును వైద్యులు పలుమారు పకవ్వముచేయుచు
న్నారు. మఱియును దీనిలో పూర్వము, అనగా వైచెప్పబడినట్లు-బలానుసారముగా
దాల్చినపట్ట, ఏలకులు, జాపత్రి అను నీమూడిటిని ఒక్కొక్కపలము చొప్పున
తీసికొనవలయును.

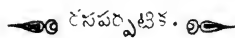
— కూష్మాండగుడ కల్యాణకము. —

శ్లో. కూష్మాండకానాం గూఢానాం సుస్విన్నం నిష్కులత్వచామ్.
77 సర్పిః ప్రథే పలశతమ్ తామ్రభాండే శనైః పచేత్, పిప్పలీ పిప్పలీ
మూలం చిత్రకో హస్తిపిప్పలీ, 78 ధాన్యకాని విడంగాని యవానీ మ
రిచాని చ, త్రిఫలా చాజమోదాచ కలింగాజాజస్రైః సైంధవమ్. 79. ఏకైక
స్య పలం చైవ త్రిపు దప్తపలం భవేత్, తైలస్య చ పలా న్యష్టై గు
డః పంచాశ దేవ తు. 80. ప్రస్తై (ప్రీభి) స్సమేతం తు రసేనామలకస్య తు,
యదా దర్శ్యప్ర లేపస్తు త చైన మవతారయేత్. 81. యథాశక్తి గుడాన్
కుర్యా త్కర్షకర్షార్థమానకాన్, అనేన విధినా చైవ ప్రయుక్తస్తు జయే
దిమాన్. 82. ప్రసహ్య గ్రహణీరోగాన్ కృష్ణా న్యర్భోభగందరాన్,
జ్వర మానాహ హృద్రోగ గుల్మోదరవిషూచికాః, 83 కామలాపాంశు
రోగాం శ్చ ప్రమేహం శ్చైవ వింతి, వాతశోణితపిసర్పాన్ దద్రుచ
ర్గహలీమకాన్. 84. కఫపిత్తానిలాన్ సర్వాన్ ప్రరూఢాం శ్చ వ్యపో
హతి, వ్యాధిక్షీణా నయఃక్షీణాః స్త్రీషు క్షీణా శ్చ యే నరాః. 85.
తేషాం శృష్యం చ బల్యం చ వయఃస్థాపన మేవ చ, గుడకల్యాణకం
నామ వాఢ్యానాం గర్భదం పరం. 86. యాన్లుపిత్తే విధాతవ్యా గుడికా
చ క్షుధావతీ,

మంచిపక్షమయిన గుడ్డుడికాయలను నున్నగా చెక్కతీసి నూరుపలముల ము
క్కలను చేసి నేతిలో పదవారుపలములలో రాగిపాత్రలో మెల్లగా పచనము చేయ
వలయును. పిప్పళ్లు, మోడి, చిత్రమూలము, ఏనుగుపిప్పళ్లు, ధనియములు, వాయువిడంగ
ములు ఓమము, మిరియములు, కరకకాయ, తాడి, ఉసిరిక, కొడిసెపాలనిత్తులు, జీల
కఱ్ఱ, సైంధవలవణము వీటివన్నింటిని ఒక్కొక్కచలము చొ॥ తైలతెగడ ఎనిమిదిపల
ములు తైలము 8 పలములు, బెల్లము 50 పలములు, ఉసిరికరసముమూడు ప్రస్తములుతో
కలిపి వండవలయును. గరిటెకు చుట్టుకొనునట్లు పాకము రాగానే క్రిందికి దింపవల
యును. తరువాత తమతమ శక్తి సమసరించి అర్థకర్ష మంతంతగా మాత్రలను చేయవ
లయును. ఈరీతిగా నుపయోగించిన యెడల నీవిధములైన రోగముల నన్నింటిని పో
గొట్టును.

మఱియును గ్రహణిరోగము, కుష్టు, అతిసారము, భగంధరము, జ్వరము, హృత్ రోగము, గుల్మము, ఉదరరోగము, మకూచికము, కామెరలు, పాండురోగములు, శిశువినయములగు ప్రమేహములును, వాతరోగము, చలిదివ్యాధి, దద్దురు, చర్మరోగము, హలీమకము, కఫము, సిత్తము, వాతము మున్నగుహానివలనఁ గలిగెడిరోగములును దీనివలన నశించిపోవును.

రోగముచేత చిక్కిపోయినవారుగాని, వయస్సువృద్ధులైనవారుగాని, స్త్రీవిషయాదులవలన ఎండిపోవువారుగాని, ఈగుడమును నేవీపవలయును. అట్టివారి కియ్యది వీర్యమును వృద్ధిని పొందించును. బలము నిచ్చును. పూర్వపు వయోవృద్ధులు కూడ మఱి లనిచ్చును. గొడ్డొండు నేవించినయెడల గర్భము నిల్చును. అస్థిపిత్తాధికారములొ చెప్పబడిన క్షుధావతీమాత్రలచూచ నిండులొ ఉపయోగింపవలయును.

రసపర్వటిక. ౭౭

శ్లో. తత్ర ప్రోక్తవిధా శుద్ధా సమాసో రసగంధకౌ. 87. సమ్య ర్ద్య కజ్జలాభం కుర్యాత్తాత్రే దృఢాశ్రయే, తతో బాదరహస్ని స్థలోహాశాతే ద్రవీకృత్. 88. గోమయోపరి విస్య స్తకనల్లీత్రపాత నాత్, కుర్యాత్పిర్వకాకార మస్య రక్తద్వయం క్రమాత్. 89. ద్వాదశరిక్తికా యావత్ప్రయోగః ప్రహరార్థతః, తదూర్ధ్వం బహు పూగస్య భక్షణం దివసే పునః. 90. తృతీయవప మాంసాజ్యదుగ్ధా న్యత్ర విధీయతే, వర్జ్యం విదాహీస్త్రీంభామూలం చైలం చ సార్వపమ్. 91. క్షుద్రమత్స్యాంబుజశ్శాన్ త్యక్తోన్మిరః పయః పిబేత్, గ్రహణీక్షయకుస్మార్య శ్శోషాజ్జీర్ణవినాశినీ. 92. రసపర్వటికా ఖ్యాతా నిబద్ధా చక్రపాణినా,

పైచెప్పబడినరీతిగా శాస్త్రప్రకారము శుద్ధిచేయఁబడిన పాదరసము, గంధకమును సమానముగా తీసికొని గట్టికుండలొ వైచికాటుకవలె మెత్తగా నూరవలయును. అటుతరువాత శేకుర్యోన్య నిప్పులయందు లోహమయమగుపాత్రములొ ద్రవరూపముగా చేసినతరువాత వేడపైని పెట్టి యుంచిన యరఁజియోకులొ పడవేయవలయును. ఇట్లుచేసి దీనిని పర్వటికాకారముగా చేయవలయును. దీనిని రెండురెండు రతులంతగా మాత్రము చేయవలయును. పండ్రెండురతులవఱకు సగమునగము ప్రహరమునకు అనగా జామునకు రెండుపర్వాయములు చొప్పున నీయవలయును.

ఇది యైన తఱువాత రెండవదినము చాల పోకచెక్కలరసమునొ దీనిని తినవలయును. మూడవరోజుమాంసము, నేయి, పెరుగు మొదలగువానితో పెట్టవలయును. విచా

హమును పుట్టించువస్తువులు అరటిపండ్లు, లేకదుంపలు, ఆవనూనె, చిరిచేపలు, జలము లోపుట్టుచుండుపీతలు, కమలములు, పక్షులు మొదలగువానిని భక్షింపరాదు. నిదురపోవ రాదు. పాలనుమాత్ర మే త్రాగి నూడవలయును. ఇది రసపర్పటక మని చెప్పబడినది.

ఇయ్యది గృహణి, క్షయగోగము, కుష్టుము, అతిసారము, శోషము, అజీర్ణము వీని నన్నిటిని పోగొట్టు నని చక్రపాణివైద్యుడు స్వానభవ ప్రక్రియగా చెప్పచు న్నాడు.

తామ్రయోగము. ౧౭

శ్లో. స్థాల్యాం సమృద్ధ్య దాతవ్యో మాషికా రసగంధకా. 92. సఖక్షుణ్ణం తదుపరి తండులీయగ ద్విమాషికం, తతో నైపాలతామ్రాది పిథాయ సుకరాలితం. 93. పాంశునా పూరయే దూర్ధ్వం సర్వాం స్థాలీం తతోఽనలః, స్థాల్యాగో నాలికాం యావద్దేయ స్తేన మృతస్య చ. 94. తామ్రా తామ్రస్య రక్తేకా త్రిఫలా చూర్ణరక్తకా, త్రూషణస్య చ రక్తేకా విడంగస్య చ తన్మథు. 95. ఘృతే నాలోన్య శభవ్యం ప్రథమే దివనే తతః, రక్తివృద్ధిః ప్రతిదినం కారా కారూదిషు త్రిషు, 96. సిగానిడంగర క్త స్తు యదా భేదో నివక్షీతః, తదా విడంగం త్వగ్ధి కం దద్యాత్ ప్రక్షేప్యయం పునః. 97. ద్వాదశభాగాం యోగవృద్ధి స్తతో హృస్కమోఽవ్యయం, గ్రహణీ మాస్లుపిత్త చ క్షయం శూలం చ సర్వదా. 98. తామ్రయోగో బయత్సేష బలవన్మృగ్నిచర్ధనః.

తామ్రయోగమును చెప్పుచున్నాడు:—స్థాలీయందు (అరటిగొర్రెనునందు శుద్ధిచేయబడిన) మృతవేయబడిన యొక్కొక్కమాషముపాచరసు గంధకమునువేసి, గోగ్గగో పట్టు గిట్ట వేయబడిన బియ్యపుగింజులు మొదలుమాషములును, పిచ్చటనేపాశపు తామ్రము మొదలగువానిని చేర్చి మాత్రలను చేసి పాత్రలోపైచి ఇసుకతో నింపించి వేయవలయును. తరువాత స్థాలీమీద నెక్కించి నిప్పునంటించి మంటబెట్టుచుండ వలయును.

తరువాత నౌపధి యొకరక్తికయును, త్రిఫలములచూర్ణ మొకరక్తికయును శొంఠి మిరియములు విప్పళ్లు నొకరతియును, వాయువిడంగము లొకరతియును, లేనె యొకరతియును వీని నన్నిటిని కలిపి నేతితో అలోడనమును చేసి మొదటిగోజున నేవింపవలయును. చన్ని ప్లత్రాగవలయును. తరువాత ప్రతియొక్కొక్కగోజునను తామ్ర రూపములగు నౌపధులు మున్నగువానిగో నొక్కొక్కరతిచొప్పున మోచ్చించు

చుండవలయును. వాయువిడంగములుమాక్రిము ఒక్కరతినిమాత్రమే యుంచవలయును.

విశేషబంధాదులవలన ఎప్పుడైనను మార్పవలయు నని శోధిక గలిగినయెడల వాయువిడంగము నెక్కువగా చేర్పవలయును. అనగాకెండురతుల సీయవలయును. పండ్రెండుదినములపఱకు సీయోగమును వృద్ధిచేయవలయును. అనగా నొషధమును హెచ్చు చేయవలయు ననుట. ఈతామ్రయోగము గృహణి, అష్టశిత్తము, క్షయ, కూలము వీటిని అన్నివేళలలోను జయించును. మఱియును బలము వర్ణము జలరాన్ని వీటిని వృద్ధిని పొందించును.

ఇట్లని చక్రదత్తయందు గృహణిచికిత్సాధికారము సంపూర్ణము.

౧. అర్హోరోగాధికారము.

— మూలరోగమునకు చేయదగిన నాల్గుపాయములు. —

శ్లో. దుర్నామ్నం సాధనోపాయ శ్చతుర్థా పరికీర్తితః, భేష జతారశస్త్రాగ్నిసాధ్యత్వాదాద్యఉచ్యతే. 1. యద్వాయో హనులో మ్యాయ యదగ్నిబలవృద్ధయే, అనుపానోషధదవ్యం తత్సేవ్యం నిత్య మర్హసాం. 2. శుష్కార్హ సాం ప్రలేహాగ్నిక్రియా తీక్ష్ణా విధియతే, స్రావిణాం రక్త మాలోక్య క్రియా కార్యా ప్రవైత్తికీ. 3. సుక్ష్మీరం రజ నీయుక్తం లేపా ద్దుర్నామనాశనం, కోశాతకిరజోఘ్నైర్వాత్ నివతంతి గుదోద్భవాః. 4. అర్కక్షీరం సుధాక్షీరం తిక్తతుంభ్యాశ్చ పల్లవాః, కరంజో బస్తమూత్రేణ లేపనం శ్రేష్ఠ మర్హసాం. 5. అర్హోఘ్ని గుదగా వర్తి ర్గుడఘోషా ఫలోద్భవా, జ్యోత్స్నికా మూలకల్మేష లేపో రక్తార్హసాం హితః. 6. తుంబీబీజం సాద్భింగం తు కాంజీవిప్తం గుటీత్రయం, అర్హోహరం గుదస్థం స్యా ద్గధిమాహిష మశ్నుతి. 7. అపామార్గాం ఘ్రిజః క్షూరః హరిణాలేన సంయుతః, లేపనం లింగసంభూతమర్హో నాశయతి ధ్రువం. 8. మహారోధిప్ర దేశస్య వాఙ్మకోశాతకిరజః, కఫేన లేపతో హంతి లింగవర్తి మసంశయం. 9. వాతాతీసారవద్భిన్నవర్షాం స్యర్థాం స్యుపాచరేత్, ఉదావర్తవిధానేన గాఢవిట్కూని చానకృత్.

మూలరోగములను సాధించుటకు నాల్గుపాయములు. — బోషధము లని, క్షౌము లని, శస్త్రక్రియ లని, అగ్నిక్రియ లని చెప్పబడినవి. వీనిలో సాధ్యమైనది కావున మొదటిదగు నోషధచికిత్సను చెప్పెదను. వాయువు ననులోమమును గా చేయునదియు ను, జతరాగ్నిని పెంచునదియు నగు నోషధము ననుపానముతో చేర్చి మూలరోగులు నిత్యమును నేపంపవలయును. ఎండినమూలరోగములపైని తీక్ష్ణములగు చికిత్సలను చేయ వలయును. రక్తము ప్రవించు మూలరోగములయందు రక్తమును పరిశీలించి రక్తపిత్తము లను తగ్గించు చికిత్సను చేయవలయును. క్షేమదుపాలలో పసపును కలిపి లేపము చేసి నచో మూలరోగము తొలగి చనును. చేదుబీర సమూలము గా నెండించి చూర్ణించి రా చిన మూలరోగములు నశించును. జిల్లేడుపాలు, క్షేమదుపాలు, చేదుపొల్ల, సారపుకు

లును, కరంజము అనగా నెమలియడ్డుచెట్టు, మేకయుచ్చు వీటిని కలిపి లేపముచేసిన మూలరోగములకు శ్రేష్ఠము. కండ, కొడిసెపాలవత్తములు పొడిచేసి వత్తిచేసి గుడస్థానమున నుంచినను, చేదుపొళ్ళ, మల్లంగి కల్కముచేసి లేపముచేసినను రక్తపుటస్యోరోగములకు హితకరము. చేదసారవిత్తులు లేహమనునుప్పును చేసి గంజితోమాత్రలను చేసి మూడుమాత్రలను చేసి గుడస్థానముల నుంచినచో మూలరోగములు దూరమగును. శేదపెరుగును త్రాగినను మంచిదియే. ఉత్తరేణిమార్గములో హరిదళమును కలిపి లేపనముచేసిన లింగమునందుఁ బుట్టిన మూలరోగముల బోగొట్టును. కొండకరక్కాయ, నేలగుమ్మడు వీటి మార్గమును లేపముచేసిన లింగస్థానములరోగముల బోగొట్టును; వాతపుటసారరోగములవలెనే వివిధములగు మూలరోగములను గూడ నుపచరింపవలయును. ఉదావర్తపురీతిచొప్పున నే మాటిమాటికి చికిత్సచేయవలయును.

—● మలబద్ధపు మూలరోగములకు చికిత్స. —●

శ్లో. విడ్విబద్ధే హితం తక్రం యమాసేక్షదసంయుతం, వాతశ్లేష్టార్కసాం తద్దు త్వరం నాస్తీహ భేషజం. 11. శిత్ప్రియోజ్యం యథా దోషం సన్నేహం రూక్ష మేవహ, నవిరోహంతి గుదజాః పున స్తక్రస మాహితాః. 12. త్వచం చిత్రకమూలస్య పిష్ట్యా కుంభం ప్రలేపయేత్, తక్రం వా దధి వా తత్ర జాత మర్శోహరం పిబేత్. 13. పితృశ్లేష్ట ప్రశమనీ కచ్చుకండుారుజాపహా, గుదజా న్నాశయ త్యాశు యోజితా సగుడాభయా. 14. సగుడాం పిప్పలీయుక్తాం లభయాం స్ఫుతభ ర్జితాం, త్రివృద్ధంతీయుతాం వాపి భక్షయే దానులోమికీం. 15. తిలారుష్కరసంయోగం భక్షయే దగ్నివర్ధనా, కుష్ఠరోగహరం శ్రేష్ఠ మర్కసాం నాశనం పరం. 16.

మలబద్ధకము కలిగిన మూలరోగములయందు వామును పేటుప్పుతో చేర్చిన మజ్జిగను భక్షింపవలెను. వాతకఫమువలన మూలరోగము గలవారలకు ఇంతకంటెను మంచియోషధ మింకనొక్కటియు లేదు. కాబట్టి దోషము ననుసరించి వైలయుతముగా గాని, రూక్షముగా గాని తక్రము నుపయోగింపవలయును ఈతక్రముచేత నశించినమూలరోగము మఱల కనుకట్టదు. చిత్రమూలపు బెరడును నూరి కుండలోపలను రాచి దానియందు మజ్జిగను పోసి త్రాగుచున్న మూలరోగములు హరించును. బెల్లముతో చేర్చి కరిక్కాయను భక్షించిన పితృశ్లేష్టములను పోగొట్టును. తీటలను, దుగడల నడంచును. గుదరోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును. పిప్పళ్లు, బెల్లమును నేతితో వేయించిన కరక్కాయలతో చేర్చికొని భక్షించినను, కరకకాయలతో బెల్లతెగడ దంతిచెట్టు బెరడులతో బెల్ల

మును కలుపుకొని తినినయెడల గుడసానపు వాయువు ననులోమమును గా చేయును. నల్లనూపులు, నల్లజీడివిత్తులుకలిపి తినినయెడల జీతరాగ్ని వృద్ధి నొందును. కుషరోగము, మూలరోగమును నాశనము నొందును.

— తిలానియోగములు. —

శ్లో. తిలభల్లాతకం పథ్యా గుడ శ్చేతి సమాంశికం, దుర్నామ కాసశ్వాసఘ్నం స్తీహపాండుజ్వరాపహం. 17. గోమూత్రవృషితా దద్యా త్సగుడాం వా హారీతకీ, పంచకోలకయుక్తం వా తక్ర ముస్తై ప్రదాపయేత్. 18. మృల్లిస్తు సూరణం కందం పక్వాఽగ్నా పుటపాక వత్, అద్యా త్సతైలలవణం దుర్నామవినివృత్తయే. 19. స్విన్నం వార్తాకుఫలం ఘోషాయాః ఘౌరజేన సలిలేన, తద్భతభృష్టం యుక్తం గుడేనాత్మప్తితో యోఽత్తి. 20. పిబతి చ తక్రం నూనం తస్యాశ్వే వాతిచృద్ధగుదజాని, యూతి వినాశం పుంసాం సహజా న్యపి సప్తరా త్రేణ. 21. అసితానాం తిలానాం ప్రాక్ ప్రకుంచం శీతవార్యను, ఖాదతో ఽర్చాసి సశ్యంతి ద్విడదార్ధ్యాంగపుష్టిదం. 22.

నల్లనూపులు, నల్లజీడివిత్తులు, కరకకాయ, బెల్లము కీనిని సమానభాగములను గ్రహించి భక్షించినయెడల మూలరోగము, దగ్గు, శ్వాసము, స్తీహ, పాండు జ్వరము మున్నగునవి నశించును. గోమూత్రములో రాత్రియంతయును నానవైచి యుంచబడిన కరకకాయను బెల్లముతో చేర్చి భక్షించినయెడలగాని, లేక ఉవ్వము చిత్రమాలము శొంతి పిప్పళ్లు మోడి పంచకోలచూర్ణము వీటితోజేర్చిన మజ్జిగ గాని మూలరోగము గలవారి కియ్యవలయును. అడవికందము మట్టితో పూసి పుటపాకము బెట్టునట్లు పుటమువేసి తైలమును లవణమును కలిపికొని తినినయెడలను మూలరోగము నష్టమగును. చేమబీరక్షాములో నీళ్లుపోసి పినికి మంచముదుక బట్టితో బాగుగా వడిముకట్టి దానితో మలకపండు నుడుకపెట్టిగాని, వండిగాని నేతితో వేయించికొని బెల్లముతో కలుపుకొని నేవించినయెడల మూలరోగములు దూరము లగును. ఆవుమజ్జి గను త్రాగినయెడల మిక్కిలి వృద్ధిబొందిన గుడలును, శరీరముతో పుట్టిపెరిగిన చులలును ఏడురోజులలో నశించును. ఒకపలము నల్లనువ్వులను మొదట తిని వెంటనే చల్లని నీరు త్రాగినయెడల మూలరోగములు అన్నివిధము లైనవియును నశించును. పండ్లు గట్టిపడును. అవయవములకు మంచి బలము వచ్చును.

❖ దంత్యారిష్టము. ❖

శ్లో. దంతీచిత్రకమూలానాం ఉభయోః పంచమూలయోః,
భాగా స్పలాంశా నాపోభ్య జలద్రోణే విపాచయేత్. 23. త్రిఫలం త్రిఫ
లాయా శ్చ దలానాం తత్ర దాపయేత్, రసే చతుర్థశేషే తు పూతశీ
తే ప్రదాపయేత్. 24. తులాం గుడస్య తత్త్రిషే నాస్థార్థం ఘృతభోజ
నే, తన్నాత్రయా పిబే న్నిత్య మగ్గోభ్యో విప్రముచ్యతే. 25. గ్రహణీపాం
డురోగఘ్నం వాతవర్మ్యులలోమనమ్, దీపనం చాఽరుచిఘ్నం చ దం
త్యారిష్ట మిదం విదుః. పాత్రేఽరిష్టాదిసంధానం ధాతకీలోధ్ర లేపితే. 26.

తెల్లడింటెన నల్లడింటెన చిత్రమూలము దశమూలములు త్రిఫలములు వీటి నొ
క్కొక్క పలముచొప్పున తీసికొని నలియగొట్టి ద్రోణపునీటిలో పక్వముచేయవలయును.
అందు త్రిఫలముల బెరడును కి పలములును జాపత్రి కి పలములు బెల్లము తులాప్రమాణ
మును ఆరెపువ్వులు వీటినిన్నిటి నందుచేర్చి కలిపి నేతికుండలోవైచి పడునైదుగోజులుం
చవలయును. తరువాత మాత్రల ననుసరించి ప్రతిదినును నేవించుచున్నచో మూల
రోగములు గ్రహణీరోగములు పాండురోగములు వీటిని నశింపజేయును. గుడస్థాన
మునందలి వాయువును మలమును అనుకూలముగా నెడలించుచుండును. ఇద్దానివలన జర
రాగ్ని దీపించును. అరుచి నశించును. పినిని దంత్యారిష్ట మని యందురు.

❖ ప్రాణదగుటిక. ❖

శ్లో. సనాగరారుష్కరవృద్ధదారుకం, గుడేన యో మోదక
మత్యుదారకం. అశేషదుర్మానుకరోగదారకం, శరోతి వృద్ధం సహ
సైవ దారకం. 27. చూర్ణే చూర్ణసమో జ్ఞేయః మోదకే ద్విగుణో
గుడః, త్రిఫలం శృంగబేరస్య చతుర్థం మఱచస్య చ. 28. పిప్ప
ల్యాః కుడపార్థం చ చన్యాయాః పల మేవ చ. 29. తాలీసః
త్రస్య పలం పలార్థం కేసరస్య చ, ద్వేపలే పిప్పలీమూలా దర్ధకర్షం
చ పత్రకాత్. 30. సూత్రైలాకర్ష మేకిం తు కర్షం చ త్వజ్జ్వణాశ
యోః, గుడా త్వలాని తు త్రింశ చూర్ణ మేకత్ర కారయేత్. 31.
అక్షప్రమాణా గుటికా ప్రాణదేతి చ సా స్తృతా, పూర్వం భక్ష్యా
తు పశ్చాత్తు భోజనస్య యథాబలం. 32. మద్యం మాంసరసం యూ
షం క్షీరం తోయం పిబే త్రధా, హన్యా దర్మాణి సర్వాణి సహజా

స్వప్రజాని చ. 84. వాతపి త్తకఘోష్టాని సన్నిపాతోద్భవాని చ, పానా
త్యయే మూత్రకృచ్చే వాతరోగగళగ్రహే. 85. విషమజ్వరే చ మం
దేఽగ్ని పాండురోగే తథైవ చ, క్రిమిహృద్రోగిణాం చైవ గుల్మశూలా
ర్థినాం తథా. 86. శ్వాసకాసపరీతానా మేషా స్వా దమృతోపమా,
శుంఠ్యా స్థానేఽ భయా దేయా విద్యోహే పిత్తపాయుజే. 87. ప్రాణ
దేయం సీతాం దత్వా చూర్ణమానా చ్చతుర్గుణామ్, ఆమృపిత్తాగ్ని
మాంద్యానా ప్రయోజ్యా గుదజాతురే. 88. అనుపానం ప్రయో
క్తవ్యం వ్యాధౌ స్థైర్వ్యభవే పలమ్, పలద్వయం త్వనిలజే పిత్తజే తు
పలతయం. 89.

శొంతి, నల్లజీడిపప్పులు, పెద్దమూసచెక్క, బెల్లము వీటిని మోదకములను చేసి తిని నచో నన్నివిధములగు మూలలోగములును, మలలును నశించును. చూర్ణముతో నమనముగా బెల్లమును వాడవలయును. అల్లము నీ పలములు, మిరియుములు ఒకపలము, పిప్పళ్లు 2 పలములు, నివ్యము 1 పలము, తాడిశపత్రి ఒకపలము, నాగ కేసరములు అరపలము, మోడి 2 పలములు, బాజీపత్రి 1 మాషములు, చిన్న సులపము సావుపలము, అవంగపుపట్టి వట్టివేళ్లు ఒక్కొక్కటి, అద్దికర్షమును బెల్లము నీ పలములు వీటి నన్నిటిని చూర్ణముచేసి కలిపి ఒక్కొక్కరులమంత మాత్రమును కట్టవలయును. ఇయ్యది ప్రాణదగుటిక యనబడును. భుజించుటకు ముందు ఈమాత్రము నేవించి భోజనానంతరమున బలానుసారముగా మధ్యము మాంసరమును యూషమును పాలు నీరు వీనిని త్రాగవలయును. ఇదియన్ని తెగలగు మూలలోగములను శరీరముతో కూడఁ బుట్టిన మూలలోగమును, వాతపిత్తకఫముల నగు మూలలోగములను నశింపఁజేయును.

అతిపానము మూత్రకృచ్ఛ్యము వాతరోగము గర్భహము, విషమజ్వరము అగ్ని
మాంద్యము పాండురోగము వీటిలో నిది హితకరము. జంతువాతము హృద్రోగము గుల్మ
రోగము శూలరోగము శ్వాసరోగము దగ్ధ వీటితో కూడిన రోగికి ఈ మాత్రలు అమృత
తుల్యములు. పిత్తమువలన మూలరోగముకలిగెనేని శాంతి అల్లము కీటికి బదులు గాకర క్కాయ
యను వేయవలయును, చూర్ణముకంటె నాలుగు గొట్లు చక్కెరను కలిపి దీనిని తయారు
చేయవలయును. అష్టపిత్తము మందాగ్ని మున్నగువానియందును, గుదరోగములయందు
శీమాత్రల నుపయోగింపవలయును. కఫరోగమునం దొకపలము అనుపానమును చేర్చ
వలయును. వాతరోగమునందు 2పలముల అనుపానమును పిత్తరోగమునందు 3పలముల
అనుపానమును ఈయవలయును.

—ॐ కాంకాయనమోదకములు. ॐ—

శ్లో. పథ్యాపంచపలా న్యేక మజాజ్యా మచిచస్య చ, సిప్పలీ
సిప్పలీమూల చవ్య చిత్రక నాగరాః. 40. పలాభివృద్ధాః క్రమశః
యవక్షారం పలద్వయమ్, భల్లాతకపలా నృష్టౌ కందస్తు ద్వీగుణో
మతః. 41. ద్వీగుణేన గుడేనైషాం నటకా నక్షస్మితాన్, కృత్వైవినం
భక్షయే త్ప్రాతః తక్రమఃభోను వా సిబేత్. 42. పుండార్నిం దీపయ
త్యేష గ్రహణీపాండురోగవితే, కాంకాయనేన శిష్యేభ్యః శత్రుతూరా
గ్నిభి ర్విహ. 43. భిషజిత మితి ప్రోక్తం శ్రేష్ఠ మర్చోవికారణమ్,

కరక్కాయలు విడువలములు, జీలకఱ్ఱ, మిరియములు ఒకపలము, సిప్పళ్లు ఒకపల
ము, మోడి మూడుపలములు, చవ్యము నాలుగుపలములు, చిత్రమూలము అయిదుపలములు
శొంఠి ఆరుపలములు, యవక్షారము పండుపలములు, నల్లజీడివిత్తులు ఎనిమిదిపలములు,
కందదుంప పదహారుపలములు వీటి యన్నింటికీ రెండురెల్లు బెల్లము కలిపి పావుపావుప
లము చొప్పున మాత్రలను కట్టవలయును. ప్రాతఃకాలమున ఒకమాత్రను తిని పైన మ
జ్జిగను కాని నీళ్లనుకాని త్రాగవలయును. ఇది అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును. గ్రహ
ణులను, పాండురోగమును నశింపజేయును. ఇది శత్రువులు, క్షారపదార్థములు అగ్ని
తాపములు పెండ్లగునవి లేకయే జయించు నని కాంకాయనమునిచేత శిష్యులకు చెప్ప
బడినది. మూలరోగముల కన్నిటికిని శ్రేష్ఠమైన ఔషధము.

—ॐ మాణిభద్రమోదకము. ॐ—

శ్లో. విడంగసారామలకాభయానాం పలంపలం స్వాత్మివృత
త్రయంచ. 44. గుడస్య పటే ద్వాదశభాగయుక్తా మానేన త్రింశ
ద్దుటికా విధేయాః. నివారణే యక్షువరేణ సృష్టః, స మాణిభద్రః కిల
శాక్తిభిక్షువే. 45. అయం హి కాసక్షయ కుష్ఠనాశనం భగందరప్రహ
జలోదరార్చసామ్, యథేష్టచేష్టాన్నవిహారనేపీ అనేన వృద్ధ స్తరు
ణో భవే చ్చ. 46.

వాయువిడంగములు, దానిమ్మ బెరడు, ఉసిరిక కాాయలు, కరక్కాయలు వీటి
నొక్కొక్కపలమును, తెల్లతెగడ మూడుపలములు, బెల్లము ఆరుపలములు చొ
ప్పపైండుభాగములను తీసుకొని ముప్పదియైదలను కట్టవలయును. ఈయందలను మాణి
భద్రుడను యక్షుడు సృజించెను. వీనివలన దగ్గులు, క్షయరోగములు, కుష్ఠులు భగం

దరములు, పాడలగోగములు, జలదరములు, మూలగోగములునశించును. యథేష్ఠముగా తిరుగుట, భుజించుట పనిచేయుట కలవాడు వీనిని సేవించుటచేత ముసలివాఁడైనను వయసువాఁడగును.

— ౭౭ లఘుసూరణమోదకములు. ౭౭ —

శ్లో. సురిచమహాపథచిత్రక సూరణభాగా యథోత్తరం ద్వి
గుణాః, సర్వసమో గుణభాగః సేవ్యోఽయం మోదకః ప్రసిద్ధఫలః.
47. జ్వలనంజ్వలయతి జాతరమున్నులయతి శూలగుల్మదాన్, నిశోష్ణ
షయతి శ్లేషద మర్శాం స్యపి నాశయత్యాశు. 48.

మిరియము ఒకభాగము శొంత రెండుభాగములు, చిత్రమూలము నాలుగుభాగములు, అడవికంద యెనిమిదిభాగములు, వీటిని అర్చితితో సమానముగా బెల్లము చేర్చి లడ్డులు చేసి సేవించవలయును. ఇది ప్రసిద్ధమగు ఫలము లిచ్చును. జతరాగ్నిని వృద్ధి పొందించును. కడుపుశోష్ణ, బల్లలు మొదలగువానిని పారదోలును. శ్లేషదమును మూల రోగమును నశింపజేయును.

— ౭౮ బృహత్సూరణమోదకములు. ౭౮ —

శ్లో. సూరణమోదకభాగా వహ్నే రలం మహాపథస్యాతః,
అర్ధేన భాగయుక్తి ర్రిచిచస్య తతోఽపి చార్ధేన. 49. త్రిఫలాకణాన
మూలాతాలీశారుక్మరక్రిమిఘ్నానామ్, భాగా మహాపథసమా
దహనాంశా తాలమూలీ చ. 50. భాగః సూరణతుల్యో దాతవ్యో
వృద్ధధారుకస్యాపి, భృంగై రే మంచాంశే సర్వాణ్యేకత్ర సంచూర్ణ్య.
51. ద్విగుణేన గుణేన యతః సేవ్యోఽయం మోదకః ప్రకామధనైః,
గురువృష్యభోజ్యరహితే ప్విలరేషూపద్రవం కుర్యాత్. 52. భస్తక
మనేన జసితం పూర్వ మగస్తస్య యోగరాజేన, భీమస్య మారుతే
రపి యేన తౌ మహాశనౌ జాతౌ. 53. అగ్నిబల బుద్ధిహేతు
ర్న కేవలం సూరణో మహావీర్యః, ప్రభవతి శత్రుక్షారాగ్నిభిర్వి
నాప్యగ్నసా మేషః. 54. శ్వయంభుశ్లేపరజన్ద్రహణీమపి కఫవాతసంభూ
తామ్, నాశయతి బలీపలితం మేధాం కరుతే వృషత్వం చ. 55. హిక్మాం
శ్వాసం కాసం సరాజయత్కప్తమేహంశ్చ, స్తేహనాం చాథోగ్రం
హన్తి సదైతద్రసాయనం పుంసాం. 56.

అడవికంద 16 భాగములు, చిత్రమాలము 8 భాగములు, శొంఠి నాల్గుభాగములు మిరియములు 2 భాగములు, కరక్కాయలు ఉసిరిక తాడి సిప్పర్లు మోడి తాడిశపత్రి నల్లజీడివిత్రనములు వాయువిడంగములు వీనినన్నిటిని నాల్గునాల్గుభాగములును నేలతాడి 8 భాగములును పెద్దమ్రాను 16 భాగములును, విలకులు దాల్చినపట్ట రెండురెండు భాగములు వీటి నన్నిటిని ఒక్కచోట నొక్కమాటుగా చూర్ణము రెండురెట్లు బెల్లము కలిపి నేవింపవలయును. ఇయ్యదికామదేవుని వృద్ధి నొందించును. ఈయోగరాజమును నేవించినందువలన నే యగస్త్యునికి మొదట భస్మమగునట్లు జీర్ణశక్తి గలిగినది. ఆతరువాత భీమనేనునకు గలిగినది అగ్నిబలము వృద్ధియే ఇట్లగుటకు కారణము. ఇయ్యదికేవలము వీర్యమును వృద్ధి నొందించునది మాత్రమే కాదు. అగ్నికిని బలమునకును బుద్ధికిని కారణముగూడ నై యున్నది. శత్రుములు క్షారచికిత్సలు అక్కఱలేకయే లోములను పోగొట్టును. శోభ శీఘ్రము కఫము వాతము వీటివలన పుట్టిన గ్రహానికిని పోగొట్టును. శరీరము ముడుతలుపడుట వెంట్రుకలు తెల్లపడుట నశించును. బుద్ధిని పుంస్త్యమును పుట్టించును. వెక్కిళ్లు శ్వాస దగ్ధ రాజయత్నము ప్రమేహము పాదలతోగము వీటిని పోగొట్టును. ఇయ్యది పురుషులకు రసాయనముతో కల్యమైనది.

—● సూరణపిండి. ●—

శ్లో. చూర్ణీకృతా షోడశ సూరణస్య
భాగా స్తతః ౭ ర్థేన చ చిత్రకస్య,
మపశాషధార్ధో మరిచస్య చైకో
గుడేన దుర్నామజయాయ పిండి.

57

పిండిచేసినఅడవికంద 16 భాగములును, చిత్రమాలము 8 భాగములును, శొంఠి, మిరియములు వీటి నొక్కభాగమును రెట్టింపు బెల్లములో కలిపి ముద్దచేసి నేవించి, మూలరోగములు నశించును. దీనిని పిండిగా చేయవలయును. అనినందున లడ్డువలెగాని కుడుముల వలె గాని చేయవలయు నని తెలియవలయును.

—● వ్యోషాద్యమార్గము. ●—

శ్లో. వ్యోషాగ్న్యరుష్కరవిడంగతిలాభయానాం
చూర్ణం గుడేన సహితం తు సదోపయోజ్యం,
దుర్నామకుష్మగరశోధశకృద్విబంధా న
గ్నే ర్జయ త్యబలతాం క్రిమివాండుతాం చ.

58

తా. శొంతి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, నల్లజీడివిత్తనములు, వాయు విడంగములు, నల్లనువ్వులు, కరక్కాయలు వీటిని చూర్ణముచేసి బెల్లముతో కలిపి యెల్లపుడు సేవింపవలయును. ఇయ్యది మూలరోగము, కుష్ఠ, విషము, వాపు, మలబద్ధ కము, అగ్నిమాంద్యము, పాండురోగము, జంతువాతము వీటిని హరించును.

— సమశర్కరచూర్ణము. —

శ్లో. శుంఠికణామరిచ నాగదలత్వగేలం

చూర్ణీకృతం క్రమవివర్ధిత మూర్ధ్వ మంత్యాత్,

ఖాదే దిదం సమసితం గుడజాగ్నిమాంద్య

కాసారుచిశ్వసన కంఠ హృదాయయేషు.

59

శొంతి, పిప్పళ్లు, మిరియములు, తమలపాకులు, లవంగపుపట్ట, ఏలకులు వీటిని చూర్ణముచేసి యీచూర్ణముతో సమానముగా చక్కెరనందు కలుపుకొని తినిన యెడల మూలరోగము, అగ్నిమాంద్యము, శ్వాస, కంఠరోగము, హృద్రోగము వీటియందు హితమును కలిగించును.

— లవణోత్తమాదిచూర్ణము. —

శ్లో. లవణోత్తమ నహ్నికలింగయవాన్

చిరబిల్వమహాపిచ మర్దయుతాన్,

పిబ సప్తదినం మధితాలులితాన్

యది మర్దితు మిచ్ఛసి పాయురుహాన్.

60

పైంధవలవణము చిత్రమూలము కొడిశపాలవిత్తనములు క్రాసుగువేణు పెద్ద వేము వీనిసమభాగకల్కము మజ్జిగలో నానవేసుకొని యేడుదినములు సేవించిన మూల రోగములు తొలగిపోవును.

— నాగార్జునయోగము. —

శ్లో. త్రిఫలా పంచలవణం కుష్ఠం కటుకరోహిణీ, దేవదారు విడంగాని పిచుమర్దఫలాని చ. 61. బలా చాతిబలాచైవ హరిద్రే ద్వే సువర్చలా, ఏత త్సింధృత్య సంభారిం కరంజత్వగ్రనేన చ. 62. పిష్ట్యాచ గుటికాం కృత్వా బదరాస్థినమాం బుధః, ఏకైకాం తాం సముద్భృత్య రోగే రోగే పృథక్ పృథక్. 63. ఉష్ణేన వారిణా వీతా శాస్త మగ్నిం ప్రదీపయేత్, అర్ఘాసి హన్తి తక్రేణ గుల్మ మష్టేన నిర్హరేత్. 64.

జంతుదష్టంతు తోయేన త్వగ్దోషం ఖదిరాంబునా, మూత్రకృచ్ఛ్చింతు
తోయేన హృద్రోగం తైలనంయుతా. 65. ఇంద్రస్వరససంయుక్తా
నర్వజ్వరవినాశినీ, మాతులుంగరసేనాథ సద్యశూలహరీస్తృతా. 66.
కపిత్థతిందుకానాం తు రసేన సహమిశ్రితా, విషాణి హన్తి సర్వాణి
పానాశనప్రయోగతః. 67. గోశక్తద్రససంయుక్తా హన్యా త్కుషాని
సర్వశః, శ్యామాకషాయసహితా జలోదరవినాశినీ. 68. భక్తచ్ఛం
దం జనయతి భుక్తస్యోపరి భక్షితా, అక్షిరోగేషు సర్వేషు మధునా
ఘృష్యతాం జయేత్. 69. లేహమాత్రేణ నారీణాం సద్యః ప్రదరనా
శినీ, వ్యవహారే తథా ద్యూతే సంగ్రామే మృగయాదిషు. 70. సమా
లభ్య సరో హేయనాం క్షిప్రం విజయ మాఘ్నయాత్.

కరక్కాయలు తాడి ఉనికి పంచలవణములు చంగల్లతోష్ణ కటుకరోహిణి
దేవదారు వాయువిడంగము వేముపండ్లు ముత్తువపులగము తెల్లముత్తువపులగము పసుపు
మానిపసుపు అదిత్యభక్తి ప్రాద్దుతిరుగుడు వీటినన్నిటిని క్రానుగురసముతోటి నూరి రేగు
గింజలంత మాత్రలు చేసి ఒక్కొక్కమాత్రను ప్రతిరోగమునందు వేరువేరుగా వేడి
నీళ్ల అనుపానముతో నేపించిన యెడల జఠరాగ్నిని దీపింపజేయును. మూలరోగము
లను పోగొట్టును. గంజితో పుచ్చుకొనిన గుల్మరోగములను పోగొట్టును. చిన్నీళ్లతోనైన
జంతువాయువును పోగొట్టును. కాచునీళ్లతోటి బుచ్చుకొనిన చర్మదోషములను పోగొ
ట్టును. మంచినీళ్లతో పుచ్చుకొనినయెడల మూత్రకృచ్ఛ్చిములను పోగొట్టును. తిలతైల
ముతో బుచ్చుకొనిన హృద్రోగములను పోగొట్టును. కొడిసెపాలరసముతో బుచ్చుకొనిన
అన్ని విధములయిన జ్వరమును పోగొట్టును. మాధీపలరసము బుచ్చుకొనిన తాత్కా
లిక శూలలను పోగొట్టును. కాచు తుమికరసములతో చేర్చి బుచ్చుకొనిన అన్నివిధము
లైన విషములు దిగిపోవును. అపువేదరసముతో బుచ్చుకొనిన అన్ని కుష్ఠములును, తెల్లతెగ
డకషాయముతో బుచ్చుకొనిన జలోదరములు నశించును. భోజనమైన తరువాత బుచ్చు
కొనిన భోజనమందు రుచి కలిగించును. నేత్రోరోగము లన్నిటికిని తేనెతో చాచి కలి
కము వేయవలయును. స్త్రీలకు దీనిని నేపించినమాత్రమున ప్రదరరోగములు నశించు
ను. వ్యవహారము జూదము యుద్ధము పేట మొదలైనవానియందు ముఠజూడు దీనిని నేపిం
చిన త్వరగా విజయము నొందును.

— విజయచూర్ణము. —

శ్రో. త్రికత్రయవచా హింగు పాతాక్షారనిశాద్వయం.

చవ్యతిక్తాకలింగాన్ని శతాహ్వలవణాని చ, గ్రంధిబిల్వజమోదాచ
గణోష్ఠావింశతి ర్మతః. 72. ఏతాని సమభాగాని శ్లష్ఠ్యచూర్ణాని కార
యేత్, తతో బిడాలపదకం పిబే దుష్టేన వాచిణా. 73. ఏరండ్వతైల
యుక్తం తు సదా లిహ్య త్తతో నరః, కాసం హన్యాత్తదా శోధం
అర్ఘాసి చ భగందరం. 74. హృచ్చులం పార్శ్వశూలం చ వాత
గుల్మం తథోదరం, హిక్మాశ్వాసప్రమేహం శ్చ కామలాన్ పాండు
రోగతాం. 75. ఆమాన్వయ ముదావర్త మంత్రవృద్ధిం గుదక్రిమీన్,
అన్యే చ గ్రహణీదోషాః యే మయా పఃకీర్తితాః. 76. మహాజ్వరో
పసృష్టానాం భూతోఽహతచోషిణం, అప్రశానాంతు నారీణాం ప్రజావ
ర్ధన మేవ చ. 77. విజయో నామ చూర్ణోఽయం కృష్ణాత్రేయేణ పూజితః.

కరకాయలు, తాడి, ఉసిక, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్ళు, కంఠపట్ట, ఏలకులు, జాజిపత్రి, వస, ఇంగువ, విషబొద్ది, యవజ్జ్వరము, సుషుప్త, మ్రానుపనుపు, చవ్యము, కటుకరోహిణి, కొడిశపాలవిత్తనములు, నల్లజీడిగంజలు, సదాప, పంచలవణములు, మోడి, మారేడువేలు, వాము ఇవి అష్టావింశతిగణ మనఁబడును. వీనిని సమానభాగములుగా తీసికొని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. తరువాత ఆమదములో కలుపుకొని తులమంతము వేడినీళ్లతో నూచా త్రాగవలయును. దగ్గు, వాపు, మూలరోగము, భగందరము, కడుపునొప్పి, పార్శ్వశూల, వాతగుల్మము, ఉదరరోగము, వెక్కిళ్ళు, శ్వాస, ప్రమేహము, కామెరలు, పాండురోగము, ఆమవికారము, ఉదావర్తము, అంత్రవృద్ధి, ముడ్డినొప్పి అనువీటిని పోగొట్టును. ఇంకను నాచేత చెప్పఁబడిన యితరగ్రహణీదోగములను నివర్తించును. పెద్దపెద్ద జ్వరములతో వీడింపఁబడినవానికిని దయ్యములవల్ల మతిపోయినవారికిని ఇది సుఖము నిచ్చును. బిడ్డలు లేని స్త్రీలకు బిడ్డలను పుట్టించును. ఇవి విజయచూర్ణము. కృష్ణాత్రేయులవారిచేత పూజింపఁబడినది.

— ౭౭ బాహుశాలగుడము. —

శ్లో. త్రివృత్తేజోవతీ దన్తీ శ్వదంష్ట్రాచిత్రకం శరీ. 78. గదాక్షి ముస్త విశ్వాహ్వ విడంగాని హర్తకీ, పలోన్ది తాని చైతాని పలాన్యస్తా పరుష్కరాన్. 79. ప్పటలం వృద్ధదారస్య సూరణస్య తు షోడశ, జలద్రోణద్వయో క్వాభ్యం చతుర్భాగావశేషేతం. 80. పూతం తు తం రసం భూయః క్వాభ్యేభ్య శ్రీగుణో గుడః, లేహం పచేత్తుతం తావత్ యావద్దర్శ్యప్రలేపనం. 81. అవతార్య తతఃపశ్చ చూచు

ద్వా నీమాని దాపయేత్, త్రివృత్తేజోవతీ కంద చిత్రకాన్ ద్విపలాంశి కాన్. 82. ఏలాత్వజ్జరిచం చాపి గజాహ్వం చాపి పట్టలాం, ద్వా త్రింశతం పలా న్యేవం చూర్ణం దత్వా నిధాపయేత్. 83. తతో మా త్రాం ప్రయుంజీత జీర్ణే క్షీరరసాశనః, పంచగుల్తా న్ప్రమేహంశ్చ పాం డురోగం హలీమకమ్. 84. జయే దర్శాసి సగ్వాణి తథా సర్వోద రాణిచ, దీపయే ద్ద్రహణీం మందాం యత్క్వాణం చాపకర్షతి. 85. పీన సే చ ప్రతిశ్వాయే ఆధ్యవాతే తథైవ చ, అయం సర్వగదే శ్వేవ కల్యాణో లేహ ఉత్తమః. 86. దుర్నామారి రయం చాశు దృష్టో వార సహస్రశః, భవం త్యేనం ప్రయుంజానాః శతవర్షం నిరామయాః. 87. ఆయుషో దైర్ఘ్యజననో పలీపలితనాశనః, రసాయనవర శ్చైష మేధా జననఉత్తమః. 88. గుడ శ్శీగ్రాహుశాలోయం దుర్నామాగిప్రకీర్తితః.

తెల్లతెగడ చవ్యము తెల్లదింబైన వినుగుపల్లెరు చిత్రమాలము కచ్చూరము పాపరబుడను తుంగముస్తలు శొంఠి వాయువిడంగములు కరక్కాయలు వీటినన్నిటిని ఒక్కొక్కపలమును, జీడివిత్తులు రీ పలములు, వెద్దమానిచెక్క రీ పలములు, ఆడవి కంద 16 పలములు వీటిని రెండుద్రోణముల నీటిలో వేసి కషాయము చేయవలయును. నాలుగవపాలు నీరు మిగిలియుండగా దింపి వాసెన కట్టి మరల పాయ్యమిడ పెట్టి మూడింతలు బెల్లము వేసి పక్వముచేయవలయును. (తీగెపాకమురాగానే) గరిటకు అం టుకొని లేచునపుడు దింపి యీక్రింద చెప్పబోవు ఔషధముల చూర్ణములను కలపవలయును. తెల్లతెగడ జ్యోతిష్కృతి అడవికంద చిత్రమాలము ఇవి రెండురెండు పలములును, ఏలకులు లవంగపుపట్ట వినుగుపిప్పళ్లు ఇవి ఆరుఆరుపలములు చొ॥ 32 పలములు తీసికొని చూర్ణముచేసి కలపవలయును. తరువాత మాత్రలను కట్టి తగునట్లుగా తినవలయును. ఔషధముజీర్ణమైనతరువాత పాలనుత్రాగవలయును. ఇది ఆయుదువిధములగు గుల్త రోగములను ప్రమేహమును పాండురోగమును హలీమకమును అన్నివిధములైన మూలరోగములను ఉదరరోగములను పోగొట్టును. మందగ్రహణిని క్షయరోగమును పోగొట్టును. పీనసయందును ప్రతిశ్వాయశుందును వాతరక్తమందును హితకరము. అన్ని విధములగు రోగములయందు యీలేహము ఉత్తమము హితకరము నగును. మూలరోగములను త్వరగా పోగొట్టును. ఇట్లు అనేక పర్యాయములు ఇది నిదర్శనము చూడబడ్డది. దీనిని నేపించినవారు నూరువర్షములు నీరోగులై జీవించెదరు. ఇది ఆయువ్యహను వృద్ధి పొందించునదియును, తల నెరియుటకు పోగొట్టునదియును, తెలివిని పుట్టించునదియు

నగు ఉత్తమమైన రసాయనము. ఇది బాహుళాల మను పేరుగల గుడము, మూలగోగములను పోగొట్టు నని కొనియాడఁబడినది.

— 90 గుడభల్లాతకము. —

శ్లో. తోయపూర్ణే యదా పాత్రే ఖిప్తో న ప్లవతే గుడః. 89.
 ఖిప్త శ్చ నిశ్చల స్తిష్ఠేత్ పతిత స్తు న శీర్యతే, యదా దర్శ్య ప్రలేప
 స్యాన్యత్ యావద్వా తంతులీభవేత్. 90. ఏష పాకో గుడాదీనాం సర్వే
 సాం పరికీర్తితః, సుఖనర్ద స్సుఖస్సర్వో గుడః పాక ముపాగతః. 91.
 వీడితో భజతే ముద్రాం గంధవర్ణరసాన్వితః, భల్లాతకసహస్రే ద్వే జ
 లద్రోణే విపాచయేత్. 92. పాదశేషే రసే తస్మి న్నచే ద్గుడతులాం
 భిషక్, భల్లాతకసహస్రార్థం ఛిత్వా తత్రైవ దాపయేత్. 93. సిద్ధే
 స్లిం శ్రీఫలావ్యవయమానీముస్తైస్సంధవమ్, కర్షాం శసమ్మితం దద్యా
 త్వగేలాపత్ర కేసరం. 94. ఛాదే దగ్నిబలాపేక్షీ ప్రాత రుతాయ మా
 నవః, నుచార్కః కామలామేహ గ్రహణీగుల్మపాండుతాః. 95. హన్యా
 త్త్విహౌషధరం కాసక్రిమిరోగభగంధరాన్, గుడభల్లాతకో హ్యేష
 శ్రేష్ఠ శ్చార్మరోగికారణం. 96.

నీళ్ళతో నిండిన పాత్ర లో వేసిన లేలక యుండినను, కదలకయుండినను, నీటిలో
 యున్నను, కరిగకుండినను, పాక సమయమున గరిటకు చుట్టుకొని తీగెలు పారినను, గుడా
 దులకు పాకము కలిగించని తెలుసుకొనవలయును. చక్కగా పక్వమైనగుడము చూచు
 టకు స్వచ్ఛముగాను వాసన రంగు రుచి కలదిగను యుండును. కెండువేలనల్ల జీడివిత్తు
 లను ముక్కలుచేసి నీళ్ల లో పోసి వండి, ద్రోణపరిమాణపునీటిలో, నాల్గవపాలు నీరు
 మిగిలియున్నప్పుడు నూరువలముల బెల్లమునుకలిపి పక్వము చేయవలయును. 500 నల్లజీడి
 విత్తులను ముక్కలనుచేసి అపాకమునందు కలపవలయును. త్రిఫలములు శొంఠి మిరియ
 ములు పిప్పళ్లు వామము తుంగముస్తలు సైంధవలవణము లనంగపుపట్ట ఏలకులు
 జాసత్రి నాగకేసరములు వీటిని ఒక్కొక్కపలము చొప్పున కలపవలయును. ఇట్లు సిద్ధ
 ముచేసిన యీ లేహమును మనుజుఁడు ప్రాతఃకాలమున లేచి జల రాగ్ని ననుసరించి భక్షిం
 పవలయును. ఇయ్యది కుఘ్టలను మూలగోగములను కామెగ్లను మేహములను గ్రహ
 ణులను గుల్మగోగములను పాండురోగములను స్త్రీహారోగములను దగ్గును జంతువాయు
 వులను భగంధరములను పోగొట్టును. గుడభల్లాతకము అను పేరుగల యీ లేహము
 అన్ని వీధము లగు మూలగోగములందును శ్రేష్ఠము అయిన దందురు.

—ॐ భల్లాతకగుడము. ౧—

శ్లో. దశమూల్యమృతా భార్జీ శ్వదంష్ట్రా చిత్రకం శతీ, భల్లాత
క సహస్రం చ పలాం శం క్వాథయే ద్భద్రః. 97. సాదశేషే జల
ద్రోణే రనేతస్తి స్విపాచయేత్, దత్వా గుడతులా మేకాం లేహీ
భూతం సమద్ధరేత్. 98. మాక్షికం పిప్పలీజైలం బౌరుబూకం చ
దాపయేత్, కుడపం కుడపం చాత్ర త్వగేలామరిచం తథా. 99.
అర్యః కాస ముదావర్తం పాండుత్వం శోధ మేవ చ, నాశయే ద్వహ్ని
సాదం చ గుడభల్లాతక స్మృతః. 100.

దశమూలములు తిప్పతీగె గంటుభారింగి ఏనుగుపల్లెరు చిత్రమాలము కయ్య
రము కేయిసల్లజీడివిత్రసములు వీటిని కషాయము పెట్టవలసివచ్చెను. నాల్గవపాలు మిగిలి
యుండంగా ఒక్క ద్రోణమాత్రపురసములో నూరుపలముల బెల్లమును వేసి చక్కగా
పక్వమును జేసి లేహముగా అయిన తరువాత దించవలయును. లేనె పిప్పళ్లు ఆముదము
వీనిని నాలుగునాలుగు పలములను, ఏలకులు లవంగా పుట్ట మిరియములను నాలుగు నాలు
గు పలములను అందు కోసి పాకముచేసి భక్షించినయెడల మూలగ గము దగ్గు ఉదా
వర్తము పాండుగ గము వాపు వీటిని పోగొట్టును. ఇది భల్లాతక గుడమని చెప్పబడును.

—ॐ చవ్యాదిఘృతము. ౧—

శ్లో. చవ్యం త్రికటుకం పాతాం ధూరం కుస్తుబురూణి చ, య
మానీ పిప్పలీమూల ముభే చ బిడసైంధవే. 101. చిత్రకం బిల్వ మభ
యాం పిష్టా సర్పి స్విపాచయేత్, శక్య ద్వాతానలోమ్యార్థం జాతే
దద్ధి చతుర్ధణే. 102. ప్రవాహికాం గుదభ్రంశం మూత్రకృచ్ఛం పరి
స్రవమ్, గుదవంక్షణశూలం చ ఘృత మేత ద్వ్యపోహతి. 103.

చవ్యము, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, అగరుశొంఠి, యవక్షారము, ధనియము
లు, ఓమము, దశమూలములు, బిడాలలవణము, సైంధవలవణము, మారేడు వేలు, కరక్కా
యలు వీటిని నూరి నేతిలో పక్వము చేయవలయును. మలవాతముల యానులోన్య
మునకై పెరుగుకొలిపి పక్వమును చేయవలయును. ప్రవాహిక గుదభ్రంశము మూత్రకృ
చ్ఛము పరిస్రవము గుడశూలము అంశసంధిశూలము వీటిని ఈతైలము పోగొట్టును.

—ॐ వ్యోషాదిఘృతము. ౧—

శ్లో. వ్యోషగర్భం పలాశస్య త్రిగుణే భస్మవారిణి,
సాధితం పిబతి సర్విః పతం త్యర్థాం స్యసంశయమ్.

మోడుగకట్టలను భస్మముచేసి మూడు కట్టలనీటిలో శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటికల్కమువేసి దానియందు సిద్ధముచేయబడిన ఘృతమును త్రాగిన గువరోగములు నశించును. సందేహములేదు.

— ౯౯ ఉదకపట్టలఘృతము. ౯౯ —

శ్లో. సత్కారైః పంచకోలై స్తు పల్లికైః స్త్రిగుణోదకైః.

సమక్షీరం ఘృతప్రస్థం జ్వరార్యః స్త్రీహాకాసనుత్.

105

యశఃశ్రారము పంచకోలములు ఒక్కొక్కపలము తీసికొని మూడుకట్టల నీటిలో సమానముగా పోసి తీసికొని 16 పదహారుపలముల నేనుని పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది జ్వరమును మూలరోగమును స్త్రీహాగోగమును దగ్ధును వాంగొట్టును.

— ౧౦ సింహ్యామృతఘృతము. ౧౦ —

శ్లో. పచే ద్వారి చక్షుర్ద్రోణే కంటకార్యమృతా శతమ్,

తత్రాగ్ని త్రిఫలంవ్యోషపూతి కత్వల్లింగకైః.

106

సకాశ్చర్యవిడంగై స్తు సిద్ధం దుర్నామమేహనుత్,

ఘృణం సింహ్యామృతం నామ బోధిసత్వేన భాషితమ్.

107

నాలుగుద్రోణములనీటిలో వామడును తిప్పక కరక్కాయలను ఏబడేసిపలము చొప్పున వేసి పప్పునుజేసి అందు చిత్రమాలము త్రిఫలము త్రికటుకములు క్రామగచెక్కలవంగి పువట్ల కొడిసెపాలవిత్రములు గుడ్డుడు వాయువిడంగములు వీటిని కలిపి అందు సిద్ధముచేసినచేతిని నేమిడిన ప్రమేహములు నశించును. ఇయ్యది బోధిసత్తుండను ఋషిచేతఁ జెప్పబడిన ఘృతము.

— ౧౧ పిప్పలాద్వితైలము. ౧౧ —

శ్లో. పిప్పలీం మధుకం బిల్వం శతాహ్వం మదనం వచామ్, కుష్ఠం శరీ పుష్కరాఖ్యం చిత్రకం దేవదారు చ. 108. పిష్టా తైలం విపక్తవ్యం ద్విగుణక్షీరసంయుతం, అర్చసాం మూఢవాతానాం తచ్ఛ్రేష్ఠ మనువాసనం. 109. గుదనిస్సరణం శూలం మూత్రకృచ్ఛ్రం ప్రవాహికాం, కట్యూరుప్యష్టకౌర్పల్య మానాహం వంక్షణాశ్రయం. 110. పిచ్ఛాస్తానం గుదే శోథం వాతవర్షోనిగ్రహం, ఉత్థానం బహుదోషం చ జయే చైవవాసువాసనాత్. 111. రక్తార్చసా ముపేక్షేత రక్తమాదా స్రవే ద్భిషక్, దుష్టాస్త్రే నిగృహీతే తు శూలానాహ వస్ప

గ్గదాః. 112. లాజైః పేయా పీతా చుక్రికదల కేసరోత్పలై సిద్ధా, హస్త్యస్త్రావంసా తథా బలా పృశ్నిపర్ణిభ్యామ్. 113. శక్రక్వాభ సువిశోవా కింవా బిల్వశలాటవః, యోజ్య రక్తార్కసాం తద్వజ్జ్యోత్సి కామూలలేపనం. 114. నవనీత తిలాభ్యాసాత్ కేసరనవనీతశర్కరాభ్యాసాత్, దధిసరమధితాభ్యాసాత్ గుడజా శ్వామ్యంతి రక్తవహః. 115. సమంగోత్పలమోచాహ్వతిరీటతిలచందనైః, ఛాగక్షీరంప్రయోక్తవ్యం గుడజే శోణితాపహమ్. 116.

పిష్పభ్యుత్పిష్పధుకము మా రేడుపిండెలు సదాపమంగకాయ వస చెంగల్వకోష్ఠ కచ్చూరము పుష్కరమూలము చిత్రమూలము దేవదాగు పీటినినూరి రెండుగెల్లుపాలను కలిపితైలమునుపక్వముచేసి అనువాసనచేసినచో మూలగోగముబద్ధు శ్రేష్ఠము. గూడబయలు వెడలుట శూలమూత్రకృచ్ఛ్చముప్రవాహికమున్నగువాట్లయందును, పిచ్చాస్త్రావమునున్న గువాట్లయందు దీని నుపయోగింపవలయును. ఇయ్యది పిష్పలాద్యతైలము, రక్తగ్రహణి గలరోగులు దీనిని మొదల రక్తమును వెడలించినేవించిన హితకరము. లాజలతోపేయచు చేసికొనిగాని, పులిచింతాకు నాగకేసరములు నల్లకలువ పీటితో లాజపేయమును చేసికొని దానినిత్రాగినచోగాని, కోలచాన్నము త్రవపులగముపీటితోసిద్ధముచేయబడిన లాజపేయముగాని అస్త్రావము నశింపజేయును. కొడిశపట్టక పాయమందు కొంచెముశొంఠిచూర్ణము చేర్చిగాని, మా రేడుపిండెల రసమందు శొంఠిచూర్ణమును చేర్చిగాని రక్తార్కస్సులందు నిస్సంశయముగ వాడవచ్చును. చేదునీరవేరు అరగదీసి మొలలకు లేపనము చేసినను మేలగును. 1 నల్లనువ్వులు వెన్న; 2 తామరపూవులూని కేసరములు చక్కర నవనీతము; 3 మిగడ పెరుగు తరిచినవెంటనే వేడిగనుండు మజ్జిగ వీనిలో దేనినైనను అభ్యాసమును జేయుచు వచ్చినచో, రక్తము స్తవించు మూలవ్యాధులు హరించును. ముత్రవపులగ నల్లకలువ బూరుగు లూద్దుగు నల్లనువ్వులు రక్తచందనము వీనిని చక్కగా నూరి మేకపాలలోఁ బిసి పిసికి వడియగట్టి లోపలి కిచ్చినయెడల రక్తార్కస్సులు హరించును.

—● కుటజకేహము. ●—

శ్లో. కుటజత్వక్పలశతం జలద్రోణే విపాచయేత్, అష్టభాగావశిష్టం తు కషాయ మవతారయేత్. 117. వస్త్రపూతం పునః క్వాభం పచే ద్దేహత్వ నూగతం, భల్లాతకం విడుగాని త్రికటుత్రిఫలా తథా. 118. రసాంజనం చిత్రకంచ కుటజస్య ఫలాని చ, వచా మలివిషాం బిల్వం ప్రత్యేకం చ శలం పలం. 119. త్రింశత్పలాని గుడస్య చూర్ణీ

కృత్య నిధాపయేత్, మధునః కుడపం దద్యా ద్భృతస్య కుడపం తథా. 120. ఏవలేహ శ్శమ యతి చాఽగ్నిరక్తసమున్నవం, వాతికం డైత్తికం చైవ శ్లెష్మికం సాన్నిపాతికం. 121. యే చ దుర్మానుజా రోగా స్తా స్సర్వా న్నాశయ త్యసి, అప్లపిత్త మతీసారం పాండురోగమరోచ కమ్. 122. గ్రహణీమార్దవం కాగ్మ్యం శ్వయంఘ్ర కామల మపి, అనుపానం ఘృతం దద్యా న్నధుతక్రం జలం పయః. 123. రోగానీక వినాశాయ కౌటజో లేహ ఉచ్యతే.

కొడిసెపట్టు 100పలములు తీసికొని ఒకద్రోణపు నీటిలో పక్వముచేసి ఎనిమిద వపాలు మిగిలినప్పుడు ఆకషాయమును నింపవలయును. తరువాత దానిని వడియకట్టి మఱల ప్రాయ్యమీదఁ బెట్టి 30 పలములు బెల్లము వైచి లేహమువలె నుడికించి ముద్దకట్ట గనే నల్లబీడివిత్తనములు వాయువిడఁగములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు కరక్కాయ లు తాడియనీరికలు రసాంజనము చిత్రిమూలము కొడిసెపా పండ్లు పస ఆతివస మా రేడుపిండెలు వీటిని ఒక్కొక్క పలమును చూర్ణించి 4 పలములచొ నెయ్యిని లేసెను కలిపి నేపింపవలయును. ఇయ్యది మూలసోగములు ప్రెత్యసోగములు మన్నగువానిని పోఁ గొట్టును. ఇయ్యది కుటజలేహము. దీనికి నెయ్యి లేసె మజ్జిగ నీళ్లు పాలు అనుపానము లు. సోగముల నన్నిటి నిది పోగొట్టును. ఇది అప్లపిత్తము అతిసారము పాండురోగము ఆరోచకమును పోగొట్టును.

కుటజరసక్రియ.

శ్లో. కుటజత్వవో విపాచ్యం శతపలమార్ద్రం మహేంద్రసలిలేన, యావ త్స్యా దరసం తద్ద్రవ్యం స్వరస స్తతో గ్రాహ్యః. 124. మో చారసః సమంగా ఫలిసీ చ పలాంశిభి శ్రీభి స్తై శ్చ, వత్సకబీజం తుల్యం చూర్ణీకృత మత్ర దాతవ్యమ్. 125. పూతోత్కృధిత స్సాంద్రః సరసో దగ్ధప్రలేపనో గ్రాహ్యః, మాత్రాకాలోఽహితా రసక్రియైషా జయ త్యసృక్సౌవమ్. 126. ఛాగలీపయసా యుక్తా పేయా మండేన వా యథాగ్నిబలమ్, జీర్ణాషధ శ్చ శాలీ న్పయసా ఛాగేన భుంజిత. 127. రక్తగుడజాతిసారం శూలం సాస్పగుజో నిహన్త్యాశు, బలవచ్చ రక్త పిత్తం రసక్రియైషా హ్యుభయభాగమ్. 128.

పచ్చికొడిసెచెక్కను నూరుపములు తెచ్చి ఆకాశము నుండిపడిన నీళ్లతో ప క్షయచేసి నీరులేకుండా పోయినప్పుడు అప్పుడు స్వరసమును తీసికొనవలయును. బూరు గుచేరురసము ముత్తవపులగరసము శ్రీంఖణిరసము వీటి నొక్కొక్కపలయును కొడిసెపా లవిత్తనములను ఒకపలయును చూర్ణముచేసి పైదానిలో కలపవలయును. వస్త్రముతో వడియఁగట్టి గట్టిపడిన పిమ్మట దానిని మాత్రను కాలమును అనుసరించి నేవించవలయు ను. ఈరసక్రియ మూలరోగములను పోగొట్టును. మేకపాలలో చేర్చినదిగాని మంశ ముతో చేర్చినదిగాని అయినచో పేయను బలానుసారముగా నిందు త్రాగుట మంచిది. ఔషధము జీర్ణమైనపిమ్మట వాయున్ననును మేకపాలతోఁ దినవలయును. రక్తాతిసార ములు, అతిసారములు మున్నగున వన్నియును దీన సశించును.

— ౯ కటజాదిఘృతము. ౯ —

శ్లో. కుటజఫలవల్కలకేసరి నీలోత్పలలోధ్రధాతకీకలైః, సిద్ధం ఘృతం విధేయం శూలే రక్తార్శసాం భీషజా. 129.

కొడిసెపాలపండుపట్ట నాగకేసరములు నల్లకల్వలు లూడ్డుగ ఆశపువ్వు వీటితో చేసిన కల్కముతో సిద్ధముచేసిన నేతని రక్తార్శోగపు శూలలయందు వైద్యుఁడు ఉపయోగ పెట్టవలయును.

— ౧౦ చాంగేరిఘృతము. ౧౦ —

శ్లో. అవాక్ష్వప్నే బలాదార్ద్యే పృశ్నిపర్ణే త్రికంటకమ్, స్య గ్రోధోదుంబరాశ్వత్థ శృంగా శ్చ ద్విపలోన్మితాః. 130. కషాయ ఏష పేష్యస్తు జీవన్తి కటురోహణీ, విష్పలీ విష్పలీమూలం మరి చం దేవదారు చ. 131. కలింగం శాలల్లీపుష్పం వీరా చందన మంజనం, కట్ఫలం చిత్రకం ముస్తం ప్రియం గ్వతివిషే స్థిరా. 132. పద్మోత్పలానాం కంజల్కో సమంగా సనిద్ధిగా, బిల్వం మోచరసం పాతా భాగా స్సుయః కార్షికాః పృథక్. 133. చతుఃప్రస్థత్రయం ప్రస్థం కషాయ మవతారయేత్, త్రింశత్పలాని తు ప్రస్థా విజ్ఞేయా ద్విపలాధికః. 134. సునిషణ్ణకచాంగేర్యోః ప్రస్థాద్వా స్వరసస్య చ, సర్వై రేతై ర్యథోద్దిప్తైః ఘృతప్రస్థా విపాచయేత్. 135. ఏత దర్శ స్వవీసారే త్రిదోషే రుధిరస్త్రుతో, ప్రవాహణే గుదభృంగే శిచాసు వివిధాసు చ. 136. ఉత్థానే చాపి బహుశః శోధశూలగుదామయే,

అంతర్గ్రహ మూఢవాతే మందాగ్నా వరుచా వపి. 137. ప్రయోజ్యం విధివ త్సర్పిః బలవర్ణాగ్నివర్ధనం, వివిధే ష్వన్నపానేషు కేవలం వా నిర త్యయం. 138.

బ్రహ్మాదండి సుత్రవపులగము ప్రానిపసుపు కోలసాన్న త్రిఃటుకములు మట్టివేళ్లు మేడివేరు రావివేరు వీటిని రెండురెండు పలముల వొక్కసాయమును చేయవలయును. పిమ్మట తిప్పతీగ కటుకరోహిణి పిప్పలి మోడి మిరియములు దేవదారువు కొడి సెపాఃవిత్తులు బూరుగుపువ్వు క్షీరకాకోలి రక్తచందనము రసాంజనము నేలగుమ్మడి చిత్రమాలము తుంగము స్థలు ప్రేంఖణము అతివస కర క్కాయ తామరకేంజిమ్మములు నల్లకలువకింజల్కములు మంజిష్ఠము వామడువేళ్లు మారేడుపిందెలు బూరుగురసము అగరుకొంతి ఒక్కొక్కకర్షము చొప్పున గ్రహించి నాలుగుప్రస్థముల కసాయమును ఒకప్రస్థమునుగా దిగగాపి దించి పులిచెంచము పులిచింతిఆకుయొక్కరసమును రెండుప్రస్థములను కలిపి ఒకప్రస్థము నేలిన పక్వము చేయవలయును. ఈఘృతము మూలరోగములను త్రిదోషజము లగు రుద్ధిస్తావములను గదభ్రుశము పిచ్చ, మున్నగువానిని పోగొట్టి అగ్ని నుద్దిపింప జేయును. అనేకవిధము లగు అన్నపానముల యందు ఇయ్యది యొక్కటియే హితకర మగును.

❖ ఔషధ పాకము ❖

శ్లో. ప్రశస్తేహని నక్షత్రే కృతమంగలపూర్వకమ్, కాలముష్ణక మాహృత్య దధ్వా భస్త సమాహరేత్. 139. ఆఢకం త్వేక మాదాయ జలద్రోణే పచే ద్భిషక్, చతుర్భాగావశిష్టేన వత్తపూతేన వారిణా. 140. శంఖచూర్ణస్య కుడపం ప్రక్షిప్య విపచే త్పునః, శనైశ్శనైస్తు మృద్వగ్నో యావ త్స్నిద్రతను ర్భవేత్. 141. సర్జికాయవశూకా భ్యాం శుంఠీమరిచపిప్పలీ, వచాచాతివిషా చైవ హింగుచిత్రకయోస్తథా. 142. ఏషాం చూర్ణాని నిక్షిప్య పుథక్త్వేనాప్తమాషకమ్. దర్వా సంఘట్టితం చాపి స్థాపయే దాయనే ఘటే. 143. ఏష వహ్ని సమః ఔరః కీర్తితః కాశ్యపాదిభిః. తోయే కాలకముష్కకస్య విపచే ద్భస్తాఢకం షడ్గుణే, పాత్రే లోహమయే దృఢే విపులధీర్దర్వా శనై ర్ఘట్టనమ్. 144. దధ్వాగ్నా బహుశంఖనాభిశకలాన్ పూతావశేషే క్షిపేత్, యద్యేరండజ నాల మేష వహతి ఔరో

వరో వాక్చతాత్. 145. స్తాయ త్రిభాగ శిష్టే స్తి స్వచ్ఛవైచ్చి
 ల్యరక్తతా, సంజాయతే తదా స్తాన్యం తూరాంభో గ్రాహ్య మి
 వ్యతే. 146. తుర్యేణాప్తమకేన షోడశ భవే నాంశేన సంవ్వా
 హితో, మధ్యశ్చేష్ఠతతి క్రమేణ విహితః తూరోదకా చ్ఛంఖ
 కః. 147. నాతిసాంద్రో నాతితనుః తూరపాక ఉదాహృతః, దుర్నామ
 కాదా నిర్దిష్టః తూరోయం ప్రతిసారణః. 148. వాసీయో య స్తు గుల్మ
 దౌ తం వారా నేకవింశతిం, స్త్రావయేత్ పద్మణే తోయే కేచి దాహు
 శ్చతుర్గుణే. 149.

శుభవాసరమునందు సల్లపువ్వులమొక్కపుచెట్టు సమూలముగ నెండించి నువ్వు
 కంపతో తగులఁబెట్టి ఆభస్మమును తీసి యుంచికొనవలయును. ఒక అంశమును ర్రవ్య
 మును ద్రోణపునీటిలో పవ్వముచేసి నాలుగవపాలు మిగిలి యుండునప్పుడు వడియకట్టి
 ఒక ప్రథమ శంఖుచూర్ణమునందుపోసి చక్కగా నుడక బెట్టి సన్ననిసెగను గట్టిపడునం
 తవఱకు నుంచి సజ్జతూరములను శొంఠిమిరియములు పిప్పళ్లు వన అతివన ఇంగువ చి
 త్రమూలము పిటిని చూర్ణములను ప్రత్యేకముగా నెన్నిదియెన్నిది మాషములచొప్పున
 చేసి కలియఁబెట్టి ఒక కుండలో నుంచి నేవినపవలయును. ఇయ్యది వహ్నిసమ
 మగు తూరము. కాశ్యపుఁడు మున్నగువారిచేత నినికొనియాడఁబడినది.

పైని చెప్పఁబడిన మొక్కపుసమూలతూరము ఒక అంశకప్రమాణము ఆరుఅంశక
 ముల నీళ్లలోకలిపిధృఢమయిన లోహసాత్రయందుకాచుచు తెడ్డుతోకలియపెట్టుచుం
 డవలెను. అర్థభాగము ఇగిరిన పిమ్మట వడియగట్టి అందు శంఖునాభులభస్మము చేర్చి దా
 నిని కొంచెము ఆముదముతో కలిపి మొలలకు లేపనము చేసినయెడల యూడి వడిపో
 వును. దీనిని రెండునిమిషముల కాలముకన్న ఎక్కివ నుంచరాదు. సామాన్యముగ మూ
 డవవంతు జలము మిగులునట్లు కాచిన తూరోదకము గ్రహించతగినది. ఈతూరోదకము
 నందు మూడవవంతు శంఖునాభుల చూర్ణము కలిపి; సంచూర్యహ మనియు, ఎనిమిదవ
 వంతు కలిపిన మధ్యమ మనియు, పదహారవవంతు కలిపిన శ్రేష్ఠమనియు శంఖతూ
 రోదకముకలు పేరు. తూరపాకము మిక్కిలి చిక్కగను మిక్కిలి పలుచగను నుండరా
 దు. దీనినిమూలరోగము యందు ప్రతిసారణతూరముగ వాడనగును. గల్తాదులందు తూరో
 దకము వాడునెడల శంఖునాభుల చూర్ణము కలుపకుంక ఆరురెట్లు ఉదకము చేర్చి ఇరు
 వదియొక్క మారులు వడపోసి ఇవ్వవలెను. కొందరు నాలుగరెట్లు నీళ్లు చేర్చవలె నని
 చెప్పుచున్నారు.

— శ్రీ. ఖారనూత్రము. —

శ్లో. భావితం రజనీచూర్ణైః స్నుహీచూర్ణం పునఃపునః, బంధనా
త్సుధృఢం నూత్రం చిన త్యగ్యోభగందరం. 150. ప్రాగ్దక్షిణం తతో
వామం పృష్ఠజం చాగ్రజం క్రమాత్, పంచతిక్తేన సున్నేహ్య దహే
త్ ఖారేణ వహ్నినా. 151. వాతజం క్లేష్టజం చార్యః ఖారేణాస్త్ర
జపితజే, మహంతి తనుమూలాని ఛిత్రైవ బలిన్ దహేత్. 152.
చర్తకీలం తథా ఛిత్యా దహే దశ్వతరేణవా, పక్షజంబూపమో వర్ణః
ఖారదగ్గః ప్రశస్యతే. 153.

దారము నొకదానిని గాజుపాత్ర లో నుంచి దానిపైని కొద్దిగా పసుపుచూర్ణము
ను వేసి కొండజెయ్యుకుపాలను దారము మనుగునట్లుగా పోయించు విధుదినములు భా
వనచేయువలెను. ఇట్లు భావనచేయుబడిన దారముతో మొలలను కట్టి బిగించవలెను. దీనివ
లన మొలలు తెగి పడిపోవును. ఇట్లు చేయునప్పుడు ముందుగా తూర్పువైపుననున్న మొ
లకును చివరను అండకోశమునకు ముందునుండు మొలకును దారము బిగించవలెను. ఒకటి
తెగిపడి పడవ రెండవదానికి కట్టవలె గాని అన్ని మొలలకు ఒకేపర్యాయము కట్టకూడ
దని వృద్ధవైద్యమతము. వాతార్యస్సును క్లేష్టార్యస్సును నిశిత్రు జేయునపుడు పంచతిక్త
ఘృతిము ముందుగా కొన్నిదినములు నేవించజేసి పిదపఖారము, అగ్ని అనువానిచే చికి
త్స జేయవలెను. రక్తార్యస్సునకు పితార్యస్సునకు ఖారకర్మయుక్తము. అగ్నికర్మ చేయ
రాదు. గోగి బలమం దున్నయెడల మొలలను శస్త్రముచే ఛేదించి అగ్నికర్మను గాని
ఖారకర్మను గాని ప్రయోగించనగును. ఖారముచే కల్పబడిన మొలలు ఊడిపడిన తర్వాత
పండిన శేరేడుపండుచాయ గలిగియున్నయెడల చక్కగా రోగము నివర్తియైనట్లు గ్ర
హించవలెను. లేనిచో మరల కొన్నిదినములవరకు ఖారలేపనముచేయుచుండవలెను.
అండకోశమునకు ముందునుండు మొలలకు అగ్నికర్మచేసినయెడల పండత్వము తటస్థి
చును. గనుక దానికి ఖారాదికర్మలే యుక్తములు.

— శ్రీ సారణీయఖారప్రయోగవిధి. —

శ్లో. గోజీ శేఫాలికాపత్రై రర్చ స్సంలిప్య లేపయేత్, ఖారేణ
వాక్యతం తిష్ఠేత్ యంత్రద్వారం పిథాయ చ. 154. త చ్చాపనీయ
వీక్షేత పక్షజంబూఫలోపమం, యది చ స్యాత్తతో భద్రం నోచే
న్లింపే తథా పునః. 155. తత్తుషాంబు ప్లుతం సాజ్యం యష్టికల్పేన

లేపయేత్, న నిమ్నం తాళవర్ణాభం వహ్నిదగ్ధం స్థితాస్పృశం. 156
 సిర్వాప్య మధుసర్పిభ్యాం వహ్నిసంజాతవేదనాం, సమృద్ధగ్ధేషు గోక్షీ
 రీష్ణక్షుచందనగైర్రికైః. 157. సామృతై స్పర్పిషా యుక్తై రాలేపం కార
 యే ద్భిషక్, ముహూర్త ముపవేశ్యాసా తోయపూర్ణైః ధభాజనే. 158.
 త్కార ముష్ణాం బునా పాయ్యం విబంధే సూత్రవర్చసః, దాహే వస్వా
 దిజే లేపః శతధాతేన సర్పిషా. 159. నవాన్నం మాషతక్రాది సేవ్యం
 పాకాయ జానతా, పిబే ద్వణవిశుద్ధ్యర్థం వరాక్వాధం సగుగులుం.
 160. జీర్ణశాల్యన్న ముద్ధాతివస్యం తిక్తజ్వలైః సైంధవం, రూఢసర్వవ్రణం
 వైద్యః క్షారం దత్వా చ వాసయేత్. 161. పిష్పల్యాద్యేన తైలేన
 సేవే ద్దీపనపాచనం,

బర్రెంక వావిలి ఆకులయొక్క- రసముచేత మొలలను బాగుగా రుద్ది పైను
 క్షారమును లేపనము చేసి ఉన్నివస్త్రముచేత గుదస్థానము కప్పి పెండునిమిషములకాల
 ముంచి తీసి వేయవలెను. అప్పుడామొలలు పండిన సేరేడుపండుచాయ గలిగి యుండును.
 అట్లు డకభిన్నవర్ణముగా నున్నయెడల తిరిగి పైజెప్పినరీతిని క్షారప్రయోగము చేయవలెను.
 ఇట్లుచేయుటచేత మొలలు నల్లబడును. తరువాత మొలలందు మంట తగుటకై యష్టి
 మధుకపుకల్లములలో ఘృత కాంజికములు కలిపి పూయవలెను. దోషనివర్తియైన మొలలు
 నల్లనై యుండును. వానికి తేనె నెయ్యి పూసిన హరించును. లేక తవక్షీరి జావ్వపట్ట
 గైరిక రక్తచందనం తిప్పతీగ దీనికల్పమును నేతితో పూయవలెను. వేడిఅన్నమును మి
 నుములు మజ్జిగ యివి ఇందు పథ్యములు. రోగము పూర్తిగ నుదిరినను మరొకతకాలము
 పిష్పల్యాదితైలముతో అనువాసనవత్తి నిచ్చుచు దీపనపాచనాదులను సేవించుట యా క్త
 మని యందురు.

—ॐ అగ్నిముఖలోహము. ॐ—

శ్లో. త్రివృచ్చిత్రక నిర్గుండీ గ్నుహీ మండలికా జ్వలాః, ప్రత్యే
 కశో వ్యవలికాం జలద్రోణి విపాచయేత్. 162. పలత్రయం విడంగస్య
 వ్యోషా త్కర్షత్రయం పృథక్, త్రిఫలాయాః పంచపలం శిలాజతుపలం
 స్యసేత్. 163. దివ్యౌషధిహతిస్యాపి వైకంఠహతస్య వా, పలద్వాద
 శకం దేయ రుక్తం తాహస్య చూర్ణితమ్. 164. పల్లె శ్చతుర్వింశతిభిః
 మధుశర్కరయో ర్యతం, ఘనీభూతే సుశీతే చ దాపయే దవతారితే.

165. ఏత దగ్నిముఖం నామ దుర్నామాంతకరం పరం, సమమగ్నిం కరో త్యాశు కాలాగ్నిసమతేజసం. 166. పర్వతా అపి జీర్ణంతి ప్రాశనా దస్య దేహినః, గురువృష్యాన్నపానాని పయోమాం సరసా హితః. 167. దుర్నామపాండుశ్వయథు కుష్ఠస్త్రీహేలా దరాపహం, అకాలపలితం చైత దామవాత గుదామయం. 168. న స రోగో స్త్యైర్యం చాపి స నిహన్యా దిదం క్షణాత్, కరీరకాంజికాదీని శకారాదీని నర్జయేత్. 169. స్రవ త్యతో న్యథాలాహం దేహా త్కిట్టం చ దుర్జరం.

తెల్లతెగడ చిత్రముము వావిలి జెముడు జటామాంసి ఎన్ని దెన్నిదిపలములుచో॥
2 కద్దోణము నీటిలో వర్షముచేయవలయును.

వాయువిడంగములు 3 పలములు శొంఠి మాడుకర్పములు నల్లే మిరియములు పిప్పళ్ళు త్రిఫలములు ఆరపలము శిలాజిత్తు ౧ పలము వీటినికలిపి దివ్యౌషధులచేత హ తముచేసిన రుక్తలోహచూర్ణమును 16 పలములును పైసీటిలోకలపవలయును. గట్టిప డిన పిమ్మట దింపి చల్లార్చి 24 పలముల తేనెను చక్కెరను కలిపి నేనింపవలయును.

ఇయ్యది అగ్నిముఖమును చూర్ణము. ఇది మూలరోగములనుపోగొట్టును. అగ్నినుద్దీ పింపచేయును. ఈచూర్ణమును నేవించినవారు రాశ్వను భుజించినను జీర్ణముకాగల శక్తి నొందెదరు. బలకరమునైన పృవ్యములును అన్న పానములును పాలుమాంసము మున్నగునవి ఇందుహితములు. ఇయ్యది మూలరోగము పాండురోగము స్త్రీహ కుష్ఠ అర్చ ఉదరోగ ములు అసమయగులలో తలనెఱియుట, అమవాతము గుదామయము మున్నగు వానిని కూడ పోగొట్టును.

ఇంతయేల? దీనగురుఁడని రోగ మేలేదు. ఈయాషధమును నేవించుకాలమునందు శరీరము కంజికము మున్నగు క కారము మొదలుగల పదార్థములను త్యజింపవలయును. అట్లు త్యజింపనిచో దేహమునుండి లోహముయొక్క మైల స్రవింప నారంభించును. ఇయ్యని ఆత్యంతము దుర్భరమైనది.

● భల్లాతక లేహము. ●

శ్లో. చిత్రకం త్రిఫలా ముస్తం గ్రంధికం చవికా మృతా, హ స్తిపిష్పల్యపమార్గ సంధోత్పలకుశేరకాః. 170. ఏతాన్ చతుష్పలాన్ భాగాన్ జలద్రోణే విపాచయేత్, భల్లాతకసహస్రే ద్వే ఛిత్రా తత్రైవ దాపయేత్. 171. తేన పాదావశేషేణ లోహపాత్రే పచే ద్భిషక్, తులార్థం తీక్ష్ణలోహస్య ఘృతస్య కుడపస్వయం. 172. త్యాగపణం

త్రిఫలా వహ్ని సైంధవం బిడమాద్భిదం, సౌవగ్గులవిడంగాని పలికాం
శాని కల్పయేత్. 173. కుడపం వృద్ధదారస్య తాలమూల్యా స్తథై
వచ, సూరణస్య పలా న్యష్టా చూర్ణం కృత్వా వినిశ్చీకేత్. 174. సిద్ధే
శీతే ప్రదాతస్య మధునః కుడపద్వయ, ప్రాలిరోజనకాలే చ తతిః
ఖాదే ద్యభాబలం. 175. అశ్వాంసి గ్రహణీదోషం పాండురోగ మరో
చకం, క్రిమిగుల్మాశ్చ రీమేహాశ్చాలం చాశు వ్యపోహతి. 176. కరోతి
శుక్రోపచయం పలీపలితనాశనం, రసాయన మిదం శ్రేష్ఠం సర్వరోగహ
రం పరం, రసస్తు పాదిక స్తుల్యా విడంగ మరిచాభ్రకాః. 177. గంగాపా
లంకజరసే ఖల్వయిత్వా పునఃపునః, రక్తిమాత్రా గుదారోఢీమ్ని వహ్ని
రత్యర్థదీపనీ. 178. వేగావరోధ శ్రీ పృష్ఠయానమత్కటకాసనం, యథా
స్వం దోషలం చాన్న మర్శనః పరిపర్జయేత్. 179.

చిత్రమూలము త్రిఫలము తుంగము స్థలు చవ్యము తిప్పతీగె వినుగుపిప్పళ్లు ఉ
త్తరేణుము త్తవపులగము కమలములు తుమికి వీటిని నాలునాలు పలముల నొక్కద్రోణ
ము నీటిలోపక్వము చేసి రెండువేల నల్లజీడివితనములను ముక్కలు చేసి అందుపోసి నా
ల్గవపాలు మిగులునట్లుగా లోహపాత్ర లో పక్వముఁ జేయవలయును. అందు ఆగ్రతల
ప్రమాణము లోహధస్తము నెండుకుడపములు ఆపునెయ్యి త్రికటుకములు చిత్రమా
లము సైంధవలవణబిడాలలవణములు ఉద్భిదలవణము సౌవర్చలవణము వాయవిడంగములు
ఇవిఒక్కొక్కపలము పెద్దమానుచెక్క నేలతాడి వీనిచూర్ణము ఒక్కొక్క కుడపముఅడ
వికందచూర్ణము 8 పలములు తేనె చేర్చి నేవించినచో సమస్తమూలరోగములు ౧౨హ
ణి పాండు అరోచకము క్రిమిగుల్మాశ్చ రీమేహరోగములును హరించును. ఇదియు త్తమర
సాయనము. శుద్ధియైన రసము 2 మాపములు వాయవిడంగములు మిరియాలు సిందూరము
ఇవి ఆరేసిపలములు గంగరావియాకుల పనరులో నూరి పేడదీసములు గుంజాప్రమాణ
ము నేవించినచో అగ్నిదీపనము గల్గి మూఃవ్యాధి హరించును. మలమూత్రాదుల వేగము
నిరోధించుట, శ్రీసంభోగము, స్వాస్తిచేయుట, కతిహాననములఁ గూర్చుండుట, విరుద్ధా
హరసేవము, ఇయ్యవిమూలవ్యాధిగలరోగికి పనికిరావని తెలియునది.

ఇది చక్రదత్తయందు అగ్నిరోగాధికార ప్రకరణము మగిసిపది.

౬. అగ్నిమాంద్యాధికారము.

శ్లో. సమస్య రక్షణం కార్యం విషమే వాతనిగ్రహః,
తీక్ష్ణే పిత్తప్రతీకారో మందే శ్లేష్మవిశోధనమ్.

1

అవ. అగ్నిమాంద్యము నీ ప్రకరణమునఁ జెప్పచున్నాఁడు.—

జఠరాగ్ని సమఃసుగా నున్నయెడల తగ్గిపోకుండునట్లు రక్షణ సేయవలయును. హేచ్చుతక్కువలుగా నున్నయెడల వాతమును పోఁగొట్టవలయును. మిక్కిలి యధికముగా నున్నయెడల పిత్తమును పోఁగొట్టెడి చికిత్సలను చేయవలయును. మందముగా నున్నయెడల కఫమును పోఁగొట్టుటకు యత్నింపవలయును.

— హింఘ్వప్తక చూర్ణము. —

శ్లో. త్రికటుక మజమోదా సైంధవం జీరకే ద్వే,
సమధరణధృతానా మప్తమో హింగుభాగః.

2

ప్రథమకబలభుక్తం సర్పిషా చూర్ణ మేతత్,

జనయతి జఠరాగ్నిం వాతరోగాం శ్చ హన్యాత్.

3

అవ. హింఘ్వప్తకమును చెప్పచున్నాఁడు.—

శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, వామము, సైంధవలవణము, నల్లజీలకఱ్ఱ, తెల్లజీలకఱ్ఱలను సమానభాగములుగా తీసికొని ఎనిమిదవపాలు పొంగించిన ఇంగువను చేర్చికొని చూర్ణము చేయవలయును. ఈచూర్ణమును భోజనకాలమునందు మొదటిముద్దలో చేర్చికొని నేతితోగూడ భక్షించవలయును. ఇయ్యది జఠరాగ్నిని పుట్టించును. వాతరోగములను కూడ నశింపజేయును.

— శొంత్యాదిచూర్ణము. —

శ్లో. సమయవశూక మచశాషధచూర్ణం లీఢం ఘృతేన గోస
న్దే, కురుతే క్షుధాం సుఖోదకపీతం సద్యో మచశాషధం వైకమ్. 4.
అన్నమండం పిబే దుష్టం హింగుసౌవర్చలాన్వితమ్, విషమోఽపి సమ
స్తేన మందో దీప్యేత పావకః. 5. క్షుద్బోధనో వస్త్రవిశోధన శ్చ ప్రా

ణప్రద శ్శోణితవర్ధన శ్చ, జ్వరాపహారీ కఫపిత్తహంతా వాయుం జయే దష్టగుణో హి మండః. 6.

యవక్షారము, శొంఠి సమానభాగములు తీసికొని చూర్ణముచేసి ఆవునేతితో కలిపికొని ప్రాతఃకాలమునందు నేవించినయెడలగాని, కేవలము శొంఠిచూర్ణమును మాత్రమే తిని మంచితీక్ఠమును త్రాగినను గాని ఆకలి వుట్టును. పొంగించిన ఇంగువ, సౌవర్చలవణములను చేర్చిన అన్నిపుగంజని వేడివేడిగా త్రాగినయెడల హేచ్చుతగ్గులుగాను సమానముగాను మందముగాను నున్న జఠరాగ్ని నుద్దీపించును. (అనఁగా వృద్ధిపొందించు ననుట) ఈగంజికి ఈక్రింది ఎనిమిదిగుణములు కలవు. 1 ఆకలినిపుట్టించును, 2 విస్తలము నిర్మలము చేయును, 3 ప్రాణముల నిచ్చును, 4 రక్తమును వృద్ధిపొందించును, 5 జ్వరమును పోగొట్టును, 6 కఫమును పోగొట్టును. 7 పిత్తమును నశింపజేయును, 8 వాతమును జయించును.

❧ తీక్షణ్ణాగ్నిచికిత్స. ❧

శ్లో. నారీక్షీరేణ సంయుక్తాం పిబే గాదుంబరీం త్వచమ్, ఆభ్యాం వా పాయసం సిద్ధం పిబే దత్యగ్ని శాంతయే. 7. యత్కించి ద్దురు మేధ్యం చ క్లేష్టకారి చ భేషజమ్, సర్వం త దత్యగ్ని హితం భుక్త్వా ప్రస్వపనం దివా. 8. ముహుర్ముహు రజ్జీగ్నేఽపి భోజ్య మన్యోపగల్పయేత్. నిరింధనోంతం లభ్యాయథైతం న నిపాతయేత్. 9. విశ్వాభయాగుడూచీనాం కషాయేణ షడూషణమ్, పిబే చ్చేష్ట్యణి మందేగ్నా త్వక్ష్మత్ర సురభీకృతమ్. 10. పంచకోలం సమరిచం షడూషణ ముదాహృతమ్.

మేడిచెక్కను కర్షప్రమాణముగ కల్పముచేసి చనుబాలతో కలిపి త్రాగవలయును. లేక మేడిచెక్కను చనుబాలు వీటితో తయారుచేయబడిన పాయసము నైనను త్రాగినయెడల అధికమగు జఠరాగ్ని తగ్గిపోవును. గురుత్వమును కల్పించునదియును, మేధ్యమును కఫమును కలిగించునదియు నగు నౌషధములు అన్నియును అత్యధికమగు జఠరాగ్నికి హితకరము లగును. ఇట్లులే భుజించి నిద్దరపోవుటయును హితకర మగును. జీర్ణముకాకయున్న పృటికిని ఈరోగము గలవానికి మాటిమాటికి భోజనము పెట్టుచుండవలయును. ఇట్టిరోగులకు భోజనము సేయకున్నయెడల జఠరాగ్నికి తగినయాహుతిలేక, ప్రాణములనే హరింపఁజూచును. శొంఠి, కరకకాయ, తిప్పతీగ వీటిని కషాయము దెట్టి నాల్గవంతు షడూషణ చూర్ణమువైచి త్రాగినయెడల క్లేష్టము హరించి ఆకలిఁ బుట్టించును. దీనిని లవంగపుపట్ట, దాల్చినచెక్కవేసి పరిమళింపఁజేసి తీసికొనవచ్చును.

ఇట్లైన కథముచే మందమైన అగ్ని దీపించును. పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్వమచుద్రవ్యము, చిత్రమూలము, శొంఠి, మిరియములు ఇయ్యవి పడూపణము లని చెప్పబడును.

— హరితకీయోగము. —

శ్లో. హరితకీ భక్ష్యమాణా నాగరేణ గుడేన వా, సైంధవోప
హితా వాపి సాతత్యేనాగ్నిదీపనీ. 12. సింధూత్థపథ్య మగధోద్భవ
పహ్నిచూర్ణ ముష్ణాంబునా పిబతి యః ఖలు నష్టవహ్నిః, తస్యామిషేణ
సప్తతేన పరిం నవాన్నం భస్మీభవ త్యశనమాత్ర మిహ క్షణేన. 13.
సింధూత్థ హింగుత్రిఫలాయమానీ వ్యోమై ర్గుడాంతై ర్గుడకా స్పృశ
రాయత్, తై ర్భక్ష్యతై స్త్రుప్తి మివాపున న్నా భుంజిత మందాగ్ని
రపి ప్రభూతమ్. 14. విడంగభల్లారికచిత్రకామృడాశో సనాగరా స్తుల్య
గుడేన సర్పిషా, నిహంతి యే మందహుతాశనా సరాః భవంతి తే
బాణబతుల్యవహ్నయః. 15. గుడేన శంఠీ మథవోపకుల్యాం పథ్యాం
తృతీయా మథ దాడిమం వా, ఆమే స్వజ్వరేషు గుదామయేషు వరోచ
విబంధేషు చ నిత్య మద్యాత్. 16. భోజనాగ్రే హితం హృద్యం దీప
నం లవణార్ద్ర కం, అగ్ని సందివనం హృద్యం జహ్వకంఠవిశోధనమ్. 17.

అవ. అగ్నిదీపకములగు నౌపధములఁ జెప్పుచున్నాఁడు:—శొంఠితోగాని బెల్ల
ముతోగాని సైంధవలవణముతోగాని కలిపిభక్షింపబడిన కరక కాయ ఎల్లప్పుడును జల
రాగ్నిని దీపింపజేయును. సైంధవలవణము కరక కాయ పిప్పళ్లు చిత్రమూలము వీటిని
చూర్ణముచేసి దానిని వేడినీళ్లతో కూడ కలిపి అగ్నిమాంద్యము కలవాఁడు త్రాగినయె
డల, నేయి మాంసములు చేర్చిన క్రొత్తయన్న మైనప్పటికిని ఒక్కక్షణములో భస్మమై
పోవును. సైంధవలవణము, పొంగించిన ఇంగువ, కరక కాయ, తాడి, ఉసిరిక, ఓము, శొంఠి,
మిరియములు, పిప్పళ్లు వీని నన్నిటిని సమానభాగములను తీసికొని వీనియన్ని
టితో సమానమగునట్లు బెల్లమును చేర్చి మాత్రలను చేయవలయును. ఈమాత్రల
నగ్నిమాంద్యముగలరొగి భక్షించినయెడల మిక్కిలి ఆకలికలిగి భుజింపగలఁడు. వాయూ
విడంగములు నల్లజీడివీ తనములు చిత్రమూలము తిప్పతీగ శొంఠియును పలముపలము తీసి
కొని వీనియన్నిటితో సమముగా బెల్లమును, నేతిలోకలిపి మాత్రలనుచేసి భక్షించినయె
డల అగ్నిమాంద్యము గల రొగి బడబాగ్నితో సమమగు జలరాగ్ని కలవాడగును.
బెల్లముతోకూడ కలిపిన శొంఠినిగాని, లేక పిప్పళ్లుగాని, కరక కాయచూర్ణమును
గాని, దాడిమఫలమునుగాని, ఆమరొగములయఁడును, అజీర రొగములయఁడును,

గోదస్థానపురోగములు కలిగినప్పుడును ప్రతినిత్యమును భక్షణనేయించుండవలయును. భోజనమునకు ముందుగా వీనిని భుజింపవలయును. ఉప్పును, అల్లపుముక్కలును భోజనమునకు ముందుగాభక్షించిన జిహ్వకంఠవిశోధనమును చేయును.

శార్దూలకాంజికము. ౧౯

శ్లో. కపిత్థబిల్వచాంగేరీ మరిచాజాజిచిత్రకైః, కఫవాతహరో గ్రాహీ ఖండో దీపనపాచనః. 18. పిప్పలీం శృంగబేరం చ దేవదారు సచిత్రకమ్, చవికాం బిల్వపేశీం చ అజమోదాం హరీతకీమ్. 19. మహాషధం యమానీం చ ధాన్యకం మరిచం తథా, జీరకంచాపి హింగుం చ కాంజికం సాధయేద్భిషక్. 20. ఏష శార్దూలకో నామ కాంజికోఽగ్నిబలప్రదః, సిద్ధార్థతైలసంభృష్టో దశరోగాన్ వ్యపోహతి. 21. కాసం శ్వాసమతీసారం పాండురోగం సకామలమ్, ఆమం చ గుల్మశూలం చ వాతగుల్మం సవేదనమ్. 22. అర్కాంసి శ్వవధుం చైవ భుక్తే పీతే చ సాత్త్వతిః, క్షీరపాకవిధానేన కాంజికస్యాపి సాధనమ్. 23.

తెలగపండు, బిల్వము, మజ్జిగ పులిచింత, మిరియములు, తెల్లజీలకఱ్ఱ, చిత్రమూలము వీటిని చూర్ణముగాచేసి నేవించిన జఠరాగ్ని సుద్ధిపింపజేయును. అతిగా మలము వెడలుచున్నయెడల బంధించును. అన్నము నరిగించును. కఫమును వాతమును గూడ పోగొట్టును. పిప్పళ్లు, అల్లము, దేవదారు, చిత్రమూలము, చెవ్వము, మారేడుపిండెలు, వాము, కరక కాయలు, శొంఠి, అజామోదము, ధనియములు, మిరియములు, జీలకఱ్ఱ, ఇంగువ వీటితో గంజిగి కాచవలయును. ఇయ్యది శార్దూలక కాంజికమని పిలవబడెడి గంజి. ఇది జఠరాగ్నిని వృద్ధిపొందించును. బలము నిచ్చును. తెల్లఆవనూనెతో కలిసినయెడల నీగంజి ఈక్రిందిపదిరోగములను పాఠివోలును. దగ్గు, ఉబ్బసము, అతిసారము, పాండురోగము, కామెరలు, ఆమము, గుల్మరోగము, శూల, వాతగుల్మము, మూలరోగము, శోఫ వీటిని దూరముగా పాఠిస్తోలును, కాని రోగులు తమతమ శరీర ప్రకృతుల ననుసరించి అన్నపానాదులను తీసికొనవలయును. పాలను పాకముచేయురీతితోనే గంజిని కూడ చేసికొనవలయును.

అగ్నిముఖచూర్ణము. ౨౦

శ్లో. హింగుభాగో భవే దేకో వచా చ ద్విగుణా భవేత్, పిప్పలీ త్రిగుణా చైవ శృంగబేరం చతుర్ధణమ్. 24. యమానికాపం

చగుణా వస్తుణా చ హరీతకీ, చిత్రకం సప్తగుణితం కుష్ఠం చాష్టగుణం
భవేత్. 25. ఏత ద్వాతహరం చూర్ణం పీతమాత్రం ప్రసన్నయా, పిబే
ద్దధ్నా మస్తురా వా సురయా కోష్ణవారిణా. 26. సోదావర్త
మజీర్ణం చ స్త్రీహాన ముదరం తథా, అంగాని యస్య శీర్యంతే విషం
వా యేన భక్షితమ్. 27. అర్శోహరం దీపనం చ శ్లేష్మఘ్నం గుల్మనాశ
నమ్, కాసం శ్వాసం నిహం త్యాశు తథైవ యక్షునాశనమ్. 28. చూర్ణ
మగ్నిముఖం నామ స క్వచి త్ప్రతిహన్యతే.

పొంగించిన ఇంగువ ఒకభాగము, వస రెండుభాగములు, సిప్పళ్లు 2 భాగములు,
అల్లము నాల్గుభాగములు, వామము అయిదుభాగములు, కరక కాయ ఆరుభాగములు,
చిత్రమూలము ఏడుభాగములు, చెంగల్వకోష్ఠు ఎన్నిదిభాగములు తెచ్చి చూర్ణముచేసి
దీనిని మద్యములో కలిపి త్రాగినయెడల వాతరోగములు హరించును. లేకపోయినచో
పెరుగు మిఠుగడపైగలనీళ్లు, మద్యము, వేడినీళ్లు నీటిలో విడైన నొకదానితో చేర్చి
త్రాగవలయును. ఉదావర్తమును, అజీర్ణము, పొడలరోగము, ఉడరరోగమును, కాళ్లు
చేతులను ఎగలాగురోగమును, విషభక్షణమువలన వచ్చినరోగములను, మూలరోగమును
నశింపజేయును. జఠరాగ్నిని పెం పొందించును. కఫమును వాతమును గుల్మములను
పోగొట్టును. ఇయ్యది అగ్నిముఖమును పేరుగల చూర్ణము. ఎట్టి విషము మగు స్థలమున
నైనను దీనికి ఎదురు లేదు.

❧ పానీయ భక్త ఘృతీక. ❧

రసోఽర్ధభాగిక స్తుల్యా ద్విడంగమరిచాభిక్తాః. 29

భక్తోదకేన సంమర్ద్య కుర్యాద్దంజాసమాం గుటీమ్,

భక్తోదకానుపానైకా సేవ్యా వహ్ని ప్రదీపనీ. 30

వార్యన్నభోజనం చాత్ర ప్రయోగే సాత్త్వ్య మివ్యతే.

పాదరసము సగభాగము, వాయువిడంగములు, మిరియములు, కృష్ణాస్త్రకసింధూ
రము ఇవి సమానభాగములును తెచ్చి అన్నింటిని బియ్యపుకడుగుతో నూరి గురిగించి అం
తంతగామాత్రము కట్టవలయును. బియ్యపుకడుగు అనుపానముతో వీనిని నేవించిన జఠ
రాగ్నిని వృద్ధిపొందించును. నీటిలోనుంచిన యన్నము ఈయోషధము నేవించుకాలమున
అత్యుత్తమ మని వైద్యు లందఱి యభిప్రాయము.

—బృహదగ్నిముఖచూర్ణము. —

ద్వాత్వారా చిత్రకం పాతా కరంజలవణాని చ. 31. సూక్ష్మ
లాపత్రకం భార్గ్యక్తి మిష్నుం హింగుపాష్కరం, శతీ దాన్వ త్రిసృ
న్దుస్తం వచా సేంద్రయవా తథా. 32. ధాత్రీ జీరకపృథ్వామ్లం శ్రేయ
సీ చోపకుంచికా, ఆమ్లవేతస మమ్లీకా యమాసీ సురదారు చ. 33.
అభయాతివిషా శ్యామా హపుసారిగ్వధం సమం, తిలపుష్కరశిగ్రూ
ణాం కోకిలాక్షపలాశయోః. 34. క్షూరాణి లోహాక్షిట్టం చ తప్తం గో
మూత్రసేచితం, సమభాగాని సర్వాణి సూక్ష్మచూర్ణాని కారయేత్.
35. మాతులుంగ రసేనైవ భావయే చ్చ దినత్రయం, దినత్రయం
చ శుక్తేన చార్ద్రాక స్వరసేన చ. 36. అత్యగ్నికారకం చూర్ణం ప్రదీప్తాగ్నిస
హస్రభం, ఉపయుక్తవిధానేన నాశయ త్యచిరా ద్గదాన్. 37. అజీ
ర్ణక మథో గుల్మాన్ స్త్రీహాసం గుదజాని చ, ఉదరాణ్యంత్రస్థాని చ
అష్టిలాం న తశోఽణితం. 38. ప్రణుద త్యుబ్బణాన్ రోగాన్ నష్టం వహ్నిం
చ దీపయేత్, సమస్తవ్యంజనోపేతం భక్తం దత్వా సుభాజనే. 39.
దాపయే దస్య చూర్ణస్య బిడాలపదమాత్రకం, గోదోహ మాత్రా
త్త త్వర్వం ద్రవీభవతి సోమకం. 40.

యవక్షారము సజ్జక్షారము చిత్రమాలము అగరుశొంతి కానుగ పంచలవణ
ములు చిన్నపిలకులు జావత్రి గంటుభారంగి వావింటి ఇంగువ పుష్కరమాలము క
చ్చూరము మ్రానివసపు తెల్లతెగడ తుంగముస్తలు వస కొడిశపాలవిత్తులు ఉసిరిక
జీలకఱ్ఱ చింతపండు ఏనుగపిప్పళ్లు కరకాయ పెద్దజీలకఱ్ఱ పుల్లప్రబ్బలి ఇలివింద
ఓమము దేవదారు కరక ఆతివస నల్లతెగడ ప్రబ్బి రేలచెక్క వీటిని సమానభాగము
లనుగా తీసికొని నువ్వులు మొక్కపుచెక్క మునగచెక్క నీటిగొబ్బివిత్తులు మోదుగు
వీటియొక్క క్షారమును చేర్చి వెచ్చపెట్టి అవుపంచితిముతో శుద్ధిచేసిన సిద్ధమండురము
వీటిని సమానభాగములనుగా చేసికొని చూర్ణము చేసి, మాదీఫలపురసముతో మూడు
రోజులు భావన కట్టవలయును. మూడురోజులు ముక్తసంజ్ఞ కిమను గంజితోను అల్లపు
రసుముతోను మఱి మూడు రోజులును భావన చేయవలయును. ఇయ్యది అత్య
గ్నికారకచూర్ణ మనంబడు. భగభగమని మండెడి యగ్నితో సమాన మైనది. క్రమ
ముగా పక్వముచేసినచో రోగముల నతిశీఘ్రముగా పోగొట్టగలదు. అజీర్ణము, గుల్మ

వ్యాధి, పొడలలోగను, పీనస, మూలలోగను మున్నగు గుఢస్థానజనితము లగులోగ మలను, ఉదరలోగను, అంత్రవృద్ధి, అష్టిల వాతరక్తము మున్నగు హెచ్చినలోగను లను నశింపఁజేయును. జఠరాగ్నిని కూడ వృద్ధి నొందించును. అన్ని వ్యంజనములతోటి మందిపాత్రలలో నన్నముపెట్టి ఈహూర్ణము నొక్కతులము ప్రమాణము వేయవలయును. దీనిచేత ఆవును పాపితుసుసంతనేపుటో వెచ్చగా ద్రవముగా తిన్నయాహార మంతయును జీర్ణమగుచున్నది.

— భాస్కరలవణహూర్ణము. —

శ్లో. పిప్పలీ పిప్పలీమూలా ధాన్యకం కృష్ణజీరకం, సైంధవం చ బిడం చైవ పత్రం తాలినకేసరం. 41. ఏషాం ద్విపలికాన్ భాగా౯ పంచ సౌవర్చలస్య చ, మరిచాజాజిశుంఠీనా మేకైకస్య పలం పలం. 42. త్వగేలే చార్థభాగే చ సాముద్రా త్కుడపద్వయం, దాడిమా త్కుడపం చైవ ద్వే పలే చాప్లువేతసాత్. 43. ఏత చ్చూర్ణీకృతం శ్లక్ష్యం గుఢాఢ్య మమృతోపమం, లవణం భాస్కరం నామ భాస్కరేణ వినిర్మితం. 44. జగతస్తు హితార్థాయ వాతశ్లేష్మామయాపహం, వాతగుల్మం నిహన్త్యేత ద్వాతశూలాని యాని చ. 45. తక్రమస్తుసురాసీ భుశుక్తకాంజికయోజితం, జాంగలానాం తు మాంసేన రసేషు వివిధేషు చ. 46. మందాగ్నే రశ్మిత శ్మక్తో భవే దాశ్వేవ పావకః, అర్కాసి గ్రహణీ దోష కుస్తామయ భగంధరాన్. 47. హృద్రోగ మామదోషాం శ్చ వివిధా నుదరస్థితాన్, స్త్రీహాన మశ్మరీం చైవ శ్వాస కాసోదరక్రిమీన్. 48. విశేషత శ్మర్కరావీన్ రోగా న్నానావిధాన్స్తథా, పాంశురోగాం శ్చ వివిధా న్నాశయ త్యశని ర్భృథా. 99.

భాస్కరలవణమును చెప్పచున్నాడు:—పిప్పళ్లు, ధనియములు, నల్లజీలకఱ్ఱ, సైంధవలవణము, బిడాలలవణము, అకుపత్రి, తాడినపత్రి, నాగకేసరములు ఇవియన్నియును రెండురెండు పలములును, సౌవర్చలవణము అయిదుపలములును మిరియములు జీలకఱ్ఱ శొంఠి ఇవి ఒక్కొక్కపలములును, లవంగపుపట్ట ఏలకులు ఆర్థపలముచొ॥ సముద్రలవణము ౨ పడవములును, దానిమ్మబెరిడు ఒకకుడవము, పులిచ్రబ్బలి రెండుపలములును వీటిని కలిపి చూర్ణముచేసి పరిమళవంతముగా చేసి యెడల అమృతముతో సమానమగుచున్నది. ఇందుది భాస్కరలవణము. భాస్కరుడు దీనిని నిర్మించెను. సమస్త లోకములకు శుభము లొదవులకు వాతశ్లేష్మరోగముల హరించు దీనిని సృజించెను.

ఇయ్యది వాతముచేత నగు గుల్మరోగమును వాతశూలములను పోగొట్టును. ఆవుపాలు పెరుగుపై తేలినలేట మద్యము శుక్తము గంజి వీటిలో నేదైన నొకదాని నిండు చేర్చి కొనవలయును. అశవిజంతువులమాంసముతోటి నానావిధము లగు రసములయందు కలిసి భుజించినయెడలను అగ్నిమాంద్యముగల రోగికి బడదాగ్నివలె జఠరాగ్ని వృద్ధి పొందును. మూలరోగములు, గ్రహణులు, కుష్ఠు, భగందర వ్రణములు, కడుపునొప్పి, ఆమదోషము, పొడలరోగము, ఉదరరోగములును, క్లీహ, దగ్గు, నలిపురుగులు పడుట మొదలగువానిని విశేషించి శర్కరమున్నగు ననేకవిధములగు రోగములను పిడుగువలె నశింపజేయును.

❖ అగ్నిఘృతము. ❖

శ్లో. పిప్పలీ పిప్పలీమూలం చిత్తకో హస్తిపిప్పలీ, హింగు చ వ్యాజమోదా చ పంచైవ లవణాని చ. 50. క్వాత్కారౌ హపుషా చైవ దద్యా దధిపహ్నితాన్, దధికాంజికశుక్తాని స్నేహమాత్రసమాని చ. 51. ఆర్ద్రాకస్వరసప్రస్థం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, ఏతే దగ్నిఘృతం నామ మదాగ్నినాం ప్రశస్యతే. 52. అర్కనం నాశనం శ్రేష్ఠం తథా గుల్మోదరాపహం, గ్రంధ్యర్బదా పచీకాసకఫమేదోఽనిలా నపి. 53. నాశయే ద్ద్రహణీదోషం శ్వయంధుం సభగంధరం, యే చ వత్తిగతారోగా యే చ కుక్షీసమాశ్రితాః. 54. సర్వాస్తా న్నాశయ త్యాశు సూర్యస్తమ ఇ వోదితిః.

పిప్పళ్లు, మోడి, చిత్తమూలము, ఎనుగపిప్పళ్లు, ఇంగువ, ఓమము, చవ్వము, ఆజామోదపువ్వు తనములు, పంచలవణములు, యవక్షారము, సజ్జక్షారము, ప్రబ్బి ఇవియన్నియు ఆరవలము చొప్పునను, పెరుగు గంజి శుక్లము కాంజికముఇవి నేతితో సమభాగములు గాను చేర్పవలయును. తరువాత అల్లపురసము 16 పలములు నెయ్యి ప్రస్థమునకు లిపి వండవలయును. ఇయ్యది అగ్నిఘృత మనఁబడను. అగ్నిమాంద్యపు రోగుల కుత్తిమ మగు మందు. మూలరోగములను పోగొట్టును. ఇయ్యది గుల్మములను, ఉదరరోగములను, గ్రంథులు, అర్బుదము, ఆజీర్ణము, దగ్గు, కిఫము, వాతము, గ్రహణి, వాపు, భగందరము, వత్తిరోగమును, ఉదరరోగము మొదలగు నన్నింటిని సూర్యుడు చీకటుల బోలె నాశనమును చేయును.

— ము స్తపట్టలకఘృతము. —

శ్లో. పల్లికైః పంచకోటై స్తు ఘృతం ముస్త చతుస్థణం. 55

సత్కారై స్సిద్ధ మల్పాన్ని కఫగుల్మ వినాశయేత్.

పిష్పస్థు, మోడి, చెవ్యను, చిత్రమాలము, శొంఠి, యవక్షారము ఒక్కొక్కపల మచొక్క ఇవితీసికొని నెయ్యి, పెరుగుపైలేట 16 పలములు చొచ్చే నేటిని వండి సిద్ధముచేయవలెనని. ఈఘృతము అగ్నిమాంస్యమును కఫమును గుల్మగోగములను నాశనము చేయును.

— బృహదగ్నిముఖఘృతము. —

శ్లో. భల్లాతకసహస్రార్థం జలద్రోణే విపాచయేత్. 56. అష్టభాగావశేషం చ కషాయ మచతారియేత్, ఘృతప్రస్థం సమాదాయ కల్మాషీ మాని దాపయేత్. 57. శ్మూసణం పిష్పలీమూలం చిత్రకోహస్తిపిప్పలీ, హింగుచవ్యా జమోదా చ పంచైవ లవణాని చ. 58. క్వాత్నానా హపుషా వైవ దద్యా దర్థపూర్ణితాక, దధికాంజికశుక్తాని స్నేహమాస్త్రి సమాని చ. 59. అగ్నికస్వరసం వైవ శోభాంజన రసం తథా, తత్స్వ మేకతాత్ప్రత్యా శిస్త వృద్ధ్వన్ని నా పచేత్. 60. ఏతదగ్నిఘృతం నామ చందాగ్నినాం ప్రశస్యతే, అర్చనాం నాశనం శ్రేష్ఠం మూఢవాతానలోమనః, 61. కఫవాతోద్భవే గుల్మే శ్లేష్మదే చ దకోదశే, శోధం చండ్యామయం కాసం గ్రహణీం శ్వాస మేవ చ. 62. ఏణా నివినాశయ త్యాశు సూర్యస్తమ ఇవోనితః.

నల్లజీడివీర్తిసములను శుద్ధిచేసి నానిని వైదువంతులను తెచ్చి ఒకద్రోణపరిమిత మగు నీటిలో వైచి వండవలయును. ఏనిమిదవపాకు నీరు మిగిలియుండగాఁ జూచి కషాయమును రుచిపరుచును. తరువాతి ఒక ప్రథమనెయ్యి తెచ్చి ఈక్రింద చెప్పఁబోవు నోషధములతో కలిపివండవలయును. శొంఠి, మియములు, పిష్పస్థు, మోడి, చిత్రమాలము, ఏనుగుపిప్పస్థు, ఇంగున, చెవ్యను, జబామోహస్తములు, పంచలవణములు, సజ్జక్షారము, యవక్షారుము ప్రబ్ధి నీల నన్నిటిని అర్థపలము చొచ్చేవలయును పెరుగు గంజి. కంఠికిము శుక్తము, అల్లపున్నెసము తైలముతో సమానమాత్రములనుగా చేర్చవలయును. అల్లపురసము, పొనగ చెక్కరిసమును తీసి అందు కలపవలయును. నీటిని న్నిటిని చేర్చి మెల్లగా నన్నునెగను వండవలయును. ఇది బృహదగ్నిముఖఘృతము.

అగ్నిమాంద్యమున కుత్తమాషధము. మూలగోగములకు నాశకారి. మూఢవాతములలో ననుకూలమును గల్గించును. కఫవాతములవలనఁ బుట్టిన గుల్మములను శ్లేష్మపదములను దశోదరములను వాపును పాండుగోగమును దగ్గును గ్రహణిగోగములను శ్వాసమును ఇయ్యని మిగుల శీఘ్రముగా నుదయించిననూర్యుఁడు చీకటుల నశింపఁజేయునట్లు నశింపఁ జేయును.

—ॐ శ్చారగుడము. ॐ—

శ్లో. ద్వే పంచమూలే త్రిఫలా మర్కమూలం శతావరీం. 63. దంతీ చిత్రక మాస్థీతాం రాన్నాం పాతాం సుధాం శతీం, పృథగ్దశ పలా న్భాగా న్దధ్వా భస్త సమావపేత్. 64. త్రిసప్తకృత్వ ప్తద్భస్త జలద్రోణేన గాలయేత్, తద్రసం సాధయే దగ్న చతుర్భాగావశేషితం. 65. తతో గుడతులాం దత్వా సాధయే త్ప్రదునాగ్నినా, సిద్ధం గుడం తు విజ్ఞాయ చూర్ణా నీమాని దాపయేత్. 66. పృశ్చికాల్పీ ద్వికాకో త్యాయవక్షారం సమావపేత్, ఏతే పంచకలా భాగాః పృథ క్షంచ పలాని చ. 67. హరీతకీం త్రికటుకం సర్జికాం చిత్రకం వచాం, హింగ్వప్లువేతసాఖ్యాం చ ద్వే పలే తత్ర దాపయేత్. 68. అక్షప్ర మాణాం గుటికాం శృత్వా ఖాదే ద్యథాబలం, అజీర్ణం జరయత్యేష జీర్ణే సందీపయ త్యపి. 69. భుక్తం భుక్తం చ జీర్యేత పాండుత్వమ సకర్షతి, స్త్రీహర్మశ్శ్వయధుం చైవ శ్లేష్మకాస మరోచకం. 70. మందా గ్నివిషమాగ్నినాం కఫే కంఠోరసిస్థితే, కుష్ఠాని చ ప్రమేహం శ్చ గుల్మం చాశు నియచ్ఛతి. 71. ఖ్యాతః శ్చారగుడో హ్యేష రోగయుక్తే ప్ర యోజయేత్.

దశమూలములు, త్రిఫలములు, జిల్లేడువేణు, పెద్దపిల్లిపీచర, తెల్లదింబెన, చిత్ర మూలము, అనంతమూలము, సన్నరాస్త, అగరుశొఠి, కాకజెముడు, కచూరములు వీటిని అన్నిటిని పదేసిపలములు తీసికొని కాల్చి బూడిదచేసి ఇరువదియొక్కమారు ఒకద్రోణము నీటిలోకలిపి వస్త్రకాలితము పట్టవలయును. ఆరసమును పొయిపై బెట్టి కాచి నాల్గవభాగము నీరు మిగిలియుండఁగా ఒకద్రోణపు బెల్లము నందుచేర్చి సన్నని సెగను వండవలయును, చక్కఁగా పక్వమైనపిప్పట పైచూర్ణము నిందులో కలపవల

యును. లేలునుడిచెట్టు కాణోలి క్షీరకాణోలి యవక్షారము వీటినిగూడ చేర్చి అన్నింటిని విదైదుపలములను తీసికొనవలయును. కరక్కాయ శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు సజ్జక్షారము చిత్రమాలము వన వీనిని అన్నింటిని 5 పలములు చొ॥ ఇంగువ పుల్లప్రబ్బలి 2 పలములు తీసి కలపవలయును. ఇయ్యది ఆజీర్ణమును పోగొట్టును. జీర్ణమగుచున్న యెడల నగ్నిని పెంపొందించును. తినినమీదట నెన్నిమార్లు పదార్థముల భక్షించుచుండినను జీర్ణంపఁజేయును. పాండురోగములను పాఱిద్రోలును. పొడలు వాపు దగ్గు అరోచకము అగ్నిమాంద్యము విషమాగ్ని గొంతుకలోని కఫము, గండెలలోని కఫమును అన్నివిధములైన కుష్ఠరోగములును, అన్నితెగల మేహములును, కడుపులోని బిల్లులును, దీనివలన నశించిపోవును. ఇయ్యది క్షారగుణ మని చెప్పవచ్చును. దీనిని కైశిప్పివట్టిరోగికి మాత్రమే ఇయ్యవలయును.

— నాసారోగములను చిత్రకగుడము. —

శ్లో. నాసారోగే విధాతవ్యా యా చిత్రకహరీతికీ. 72. వినా ధాతీరసం సోఽస్తిన్ ప్రోక్త శ్చిత్రగుడోఽగ్నిదః, వచా లవణతోయేన వాంతి రామే ప్రశస్యతే. 73. అన్నం విదగ్ధం హి నుస్య శీఘ్రం శీతాంబునా వై పరిపాక మేతి, తద్ధ్యస్య శైత్యేన నిహంతి పిత్తమాక్షేదిభావాచ్చ నయ త్యథస్తాత్. 74. విదహ్యతే యస్య తు భుక్తమాత్రం దహ్యేత హృత్కోష్ఠగలం చ యస్య, ద్రాక్షాసితామాక్షికసంస్రయక్తా లీఢ్యా భయం వై స సుఖం లభేత. 75. హరీతకీధాన్యతుషోద సిద్ధాం సపిప్పలీసైంధవహంగుయుక్తా, సోంగారధూమం భృశమప్యజీర్ణం విజిత్య సద్యో జనయేత్ క్షుధాం చ. 76. విష్టభే స్వేదనం పథ్యం పేయం చ లవణోదకం, రసశేషే దివాస్వప్నాలంఘనం వాతవర్జనం. 77. వ్యాయామప్రమదాధ్వవాహనరత క్లాంతానటీసారిణః, శూలశ్వాసవత స్త్రపాపరిగతాన్ హిక్కామరుత్ప్రీడితాన్. 78. క్షీణాన్ క్షీణకఘాన్ శిశూన్దదహతా న్వృద్ధా న్రసాజ్జీర్ణో, రాత్రౌ జాగరితాం స్తథా నిరశనా న్కామం దివా స్వాపయేత్. 79.

నాసారోగములను చెప్పనవ్వడు చిత్రకహరీతికి యని చెప్పవచ్చునదిగాని నే ఉచిత రికరసము లేకుండ సిద్ధముచేసినచో చిత్రకగుడ ముంబడును. ఇయ్యది జఠరాగ్నిని దీపిం

వజ్రేయును. వస కలిపిన ఉష్ణనీటితో ఆమమునందు వాంతి చేయించుట శ్రేయము. మనుజునికి భక్షించిన అన్నము అరుగకపోయినచో చల్లని నీటిని త్రాగవలయును. ఇయ్యది శీఘ్రముగా జీర్ణింపజేయును. ఇయ్యది చల్లదనముచేత ఇట్టిరోగియొక్క పై త్వము నణచును. శ్రమను కష్టములేక తగ్గించును.

అన్నము తినగానే అధికముగా దాహముగలిగెడివానికిని, గుండెను కోష్ఠము గొంతు మండికొని పోవుచున్నట్లున్నవానికిని, ద్రాక్ష చక్కర లేనెక్కిరక కాయలను చేర్చి నూరికొని నాకినయెడల సుఖము కలుగును. ధనియనులు యవలు వీటిగండితో నుడక పెట్టెబడిన కరక్కాయలలో పిప్పళ్లు సైంధవలవణమును కలిపి భక్షించినయెడల వెక్కిళ్లు పొగ వెడలినట్లుండెడి యజ్జీర్ణమును శించి, శీఘ్రముగా నావలియగును. అజీర్ణము సిరముగా నిలిచియున్నచో చెమ్మపట్టునట్లు చేయుట మంచిది. ఉష్ణకలిపికొని నీటిని త్రాగవలయును. రసశేష మగు నజీర్ణములకు పగలుపరుండుట, లంఘనముచేయుట, వాతమును విడిచిపెట్టుట యచునివి పథ్యములు. ఈయకాషధనును నేవించునపుడు మిశ్రితములు, స్త్రీలపొందు, దొంగడచుట, సనాతనములు అనువీటివలన బడలిన ఆతిసారరోగులను శూలము, శ్యావ, దస్పి, వెక్కిళ్లు, వాంతు వీటివలన బాధపడువారలను, చిక్కిపోయినవారలను, కఫము క్షీణించినవారలను, పిల్లలను, మదముచేతగృభించినవారలను, ముదుసలలను, రసావశేషముగల అజీర్ణరోగులను రాత్రులు మేలుకొనువారలను, ఉపవాసమున్నవారలను వారి ఇష్టమువచ్చినంతసేపు పగలు నిద్ర పోనీయవలయును.

అజీర్ణమునకు ప్రతిక్రియ. ౨౨

శ్లో. ఆలిప్య జఠరం ప్రాజ్ఞో హింసత్ప్రాయః సైంధవైః, దివా
స్వప్నం ప్రకుర్వీత సర్వాజీర్ణప్రణాశనమ్. 80. ధాన్య నాగరిసిద్ధం తు
తోయం దద్యా ద్విచక్షణః, ఆమాజీర్ణపశమనం దీపనం వస్తి
శోధనం. 81. పథ్యాపిప్పలినంయుక్తం చూర్ణం సౌవర్చలం పిబేత్,
మస్తు నోష్ణోదకేనాథ బుద్ధ్యా తోషగతిం భిషక్. 82. చతుర్విధ
మజీర్ణం చ మందానిల మథా రుచిం, ఆధ్వానం వాతగుల్మం చ శూలం
చాశు నియచ్ఛతి. 83. భవే దజీర్ణం ప్రతి యస్య శంకాస్నిగ్ధస్య
జంతో ర్బలిసోఽన్నకాలే, పూర్వం సశుం తీ మభయా మశంకః
సంప్రాశ్య భుంజీత హితం హితాశీ. 84. కించి దామేన మందాన్ని రభ

యాగుడనాగరం, జగ్ధ్వా తక్రేణ భుంజీత యుక్తేనాన్నం షడూ
వృణైః 84.

ఇంగువ, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, సైంధవలవణము వీటితో కడుపుపైని
పట్టువేసికొని పగటివేళ పరుండినయెడల నన్ని తెఱఁగులగు నజీర్ణములును నశించును. ధని
యములు శొంఠి వీటితో పక్వముచేయఁబడిన కషాయమును వైద్యుఁ డొసంగినయెడల
ఆమస బంధము లగ నజీర్ణములు హరించును. అగ్ని ఉద్దిపించును. నసిని అనగా పొత్తిక
డుపును చక్కగా శోధించును. కరక కాయ సిప్పళ్లు సౌచర్యలవణము వీటిని సమభాగ
ములుగా చుట్టముచేసి పెరుగుపై తేటతోటి గాని, లేక వేడినీళ్లతోగాని దోషానుసార
ముగా పుచ్చుకొనవలయును. ఇది అగ్నిమాంద్యము ఆరుచి గుడగుడమని ధ్వనిపుట్టుట వా
తగులములు అనువానిని నాలుగువిధములగు నజీర్ణములను కడుపునొప్పిని తొలగించును.
బలిసియున్నవానికి బలవంతునికి భోజనము చేయునప్పుడు అజీర్ణము చేయుచున్న ధని
సంజేహము కలిగినయెడల వాతండు శొంఠి కరక కాయలను తిని తనయచ్చవచ్చిన పదా
ర్థములను తినవచ్చును. కొంచెము ఆముసు కలిగి అగ్నిమాంద్యము తటస్థించినయెడల కరక
కాయ దెల్లము శొంఠి వీటిని తిని సిప్పళ్లు మోడి నవ్యము చిత్రమాలము శొంఠి మిరి
యములు వీటితో మ్రితమగు మజ్జిగు వేసికొని అన్నమును భక్షింపవలయును.

❧ విషూచికాచిత్స. ❧

శ్లో. విషూచికాయాం వమితం విరిక్తం సులంఘితం వా మనుజం
విదిత్వా, పేయాదిభిర్ద్విసనపాచనై శ్చ సమ్యక్కుధార్తం సముపక్రమేత్. 86.
కుష్ఠసంధవయోః కల్కం చుక్తైల సమన్వితం, విషూచ్యాం మర్దనం
కోష్ఠం ఖల్లీశాలనివారణం. 87. కరంజనింబశిఖరీగుడూచ్యర్జకవత్సకైః,
పీతః కషాయో నసనా ద్ధోరాం హంతి విషూచికాం. 88. వ్యోక్షం
కరంజస్య ఫలం హరిద్రాం మూలం సమావాప్య చ మాతులుంగాః,
ఛాయావిశుష్కా గుడికాః కృతాస్తా హన్య ర్విషూచీం నయనాం
జనేన. 89. గుడపుష్పసారశిఖరీ తండులగిరికర్ణికాహరిద్రాభిః, అంజనగు
టికా విలయతి విషూచికాం త్రికటుసనాథా. 90. త్వక్వత్రాసాన్నగు
రుశిగుక్తుపై రక్తేన పిష్టై స్సవచాశతాహ్వైః, ఉద్వర్తనం యద్ధి విషూ
చికాఘ్నం తైలం విపక్వం చ తదర్థకారీ. 91.

విషూచికవిషయములలో వాంతి చేయఁబడినవానిని నొప్పిగలవానిని లంఘ
నముఁ దెట్టినవానిని చక్కగా పరికించి పానకములు మున్నగువానిచేత గాని దీపనములు

పాచనములగు క్రియలచేతఁగాని చక్కగా నాకలికలుగునట్లుల చేయవలయును. చెంగ
ల్యకోష్ఠ మైంధవలవణముల కల్గుములో నువ్వుల తైలమును చుక్రమును కలిపి కొంచె
ము వెచ్చచేసి రుద్దినయెడల ఖిల్లిశూంఘ నివర్తించును. కానుగ కాయ, ముద్గినవేప, ఉ
త్తరేణువీతులు, తిప్పతిగె, తెల్లగగ్గెర, కొడిసెవీతులు వీటితో కషాయముఁ బెట్టిత్రాగవల
యును. ఇయ్యది వమనము చేయించుటచేత భయంకరము లగు విషూచికలను పోఁగొట్టు
ను. శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, కానుగగింజలు, పసపు, మాదీఫలపువేళ్లు వీటిని మెత్త
గానూరి మాత్రలనుకట్టి నీడలో నెండించిపెట్టుకొని తరువాతిచాదికాటుక వేసినయెడల
విషూచికలునశించును. ఇప్పరసము ఉత్తరేణి తెల్లదింటైన పసుపు త్రికటుకములు వీటిని
సమానభాగములుగ నూరి అంజనము వేసినచో విషూచి నివర్తించును. దాల్చె చక్క
జోతప్పతి పెద్దములక వస పిల్లిపీచర వీటిని నిమ్మపులుసుతోటి నూరి కలియత్రిప్పి
నలుగుపెట్టుకొనిన విషూచికలను నశింపఁజేయును. లేవన్న పైవానితో నూనెనుకాచి
రుద్దినయెడల కూడను విషూచికలు నశింపజేయును.

—ॐ దప్పికి చికిత్స. ౨—

శ్లో. విపాసయా మనుత్లేశే లవంగస్యాంబు శస్యతే, జాతీఫ
లస్య వా శీతం శ్రుతం భద్రఘనస్య వా. 92. విషూచ్యా మతివృద్ధా
యాం పాష్ణ్యోద్దాహః ప్రశస్యతే, వమనం త్వలసే పూర్వం లవణే
నోష్ణవారిణా. 93. స్వేదో వర్తి ర్లంఘనం చక్ర మశ్చాతోగ్నివర్ధనః,
సరుక్ చానద్ధ ముదర మప్లుపిష్టైః ప్రలేపయేత్. 94. దారుహైమవతీ
కుష్ఠ శతాహ్వ హింగుసైంధవైః. తక్రేణ చూర్ణం ముష్ణం సత్తా
రమార్తిం జఠరే నిహన్యాత్, స్వేదోఘృతై ర్వా బహుబాష్పపూ
ర్ణై రుష్ణైస్తథా వై రపి పాణితాపైః. 95. తీవ్రార్తి రపి నాజీర్ణీ
పిబే చూళిలఘ్న మాషధమ్, దోచ్చన్నో ౭నలో నాలం పక్తుం
దోషాఘనాశనమ్. 96.

చాల దప్పిగలిగి బాధలేకున్నయెడల లవంగపుకషాయముగాని లేక జాజికాయ
కషాయముగాని లేక తుంగుస్తలతో సిద్ధముచేయఁబడి చక్కగానూరిన కషాయము
గాని త్రాగుట శ్రేష్ఠము. మిక్కిలి పెరిగిన మశూచికములకు క్రక్కలు వెచ్చచేయుట
మంచిది. మాంద్యగోగములలో మొదట నువ్వుచేర్చిన వేడినీళ్లతో వాంతి కలిగించుట,

చెప్పటఁ బుట్టించుట, గుడసానమున గుడ్డల నుంచుట, లంఘనము చేయించుట, ననునివిక్రమముగా జర రాగ్నిని వర్ధిల్ల జేయును. నొప్పి కలిగియుండినచో పొట్టుకు దేవదారు చెక్క వస చెంగల్వకోష్ఠ సదాప ఇంగువ పైంధవలవణము వీటిని కాంజికముతో నూరి పట్టు వేయవలయును. యవలను పొడిచేసి ఆచూర్ణమును వెచ్చజేసి దానిలో యవక్షారము మజ్జిగ కలిపి త్రాగినయెడల కడుపులోని శూల తొలఁగి చనును. అజీర్ణ రోగి ఎక్కువకడుపునొప్పిచేత బాధపడుచున్నను శూల నణగించు నౌషధములను త్రాగకూడదు. ఏలయఁగా దోషములచేత గప్పివేయఁబడిన జర రాగ్ని దోషములరాశిని పచనముచేయుటకు గాని నశింపఁజేయుటకు గాని సమర్థము కాదు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు అగ్నిమాంద్యాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

2. క్రిమిరోగాధికారము.

క్రిమిరోగచికిత్స.

శ్లో. పారసీయ యమానికా వీతా పద్యపితవారిణా స్రాతః, గుడపూర్వా క్రిమిజాతం కోష్ఠగతం పాతయ త్యాశు. 1. పారిభద్రా ర్కషత్రోత్థం రసం ఔద్రయుతం పిబేత్, కేబుకస్య రసం వాపి ధత్తూ ర స్యాథవా రసమ్. 2. లిహ్యత్ ఔద్రేణ వైడంగం చూర్ణం క్రిమివి నాశనం, ముస్తాఖుపర్ణీ ఫలదారు శిగు క్వాథః సకృన్స్థా క్రిమి శత్రుక ల్కః. 3. మార్గద్వయేనాపి చిరప్రవృత్తాన్ క్రిమీన్నిహంతి క్రిమిజాం శ్చ రోగాన్, ఆఖుపర్ణీదలైః పిప్టైః పిప్టకేన చ పూపికాం. 4. జగ్ధ్వా సౌవీరకం చాను పిబే త్క్రిమిహరం పరం, పలాశబీజస్వరసం పిబే ద్వా ఔద్రసంయుతం. 5. పిబే త్తద్బీజకిల్కం వా తక్రేణ క్రిమినాశనం, సు రసాదిగణం వాపి సర్వథైవోపయోజయేత్. 6. విడంగసైంధవక్షార కాంపిల్లక మారీచకీః, పిబే త్తక్రేణ సంపిప్టాః సర్వక్రిమినివృత్తయే. 7.

! ఖురాసాని వాసు వామయ వీనిని కషాయముగాచి మలునాడు వడయకట్టియుంచి బెల్లముదిని స్రాతః కాలమునందు త్రాగినయెడల కోష్ఠములోనున్న పురుగులు కూడ నతిశీఘ్రముగా పడి నశించిపోవును. పారిజాతపుటకు జిల్లేడుఅకురసముతీని అందు తేనెను కలిపి కొని త్రాగినను వక్కలగసమును త్రాగినను గాని ధత్తూరరసమును త్రాగిననుగాని వాయు విడంగములచూర్ణమును తేనెలో కలిపికొని నేవించినను గాని పురుగులు నశించును. తుంగము స్థల ఎలుక చెవికట త్రిఫలములు దేవదారపు పెద్దములక చేరు వీటితో కషాయముః జేసి అందు పిప్పళ్లు వాయువిడంగములతో చేసిన కల్కమును కలిపి త్రాగినయెడల చెడువిధములగు నవియు చిరకాలమునుండి యున్నవియు నగు క్రిమిరోగములను హరింపఁ జేయును. ఎలుక చెవికూర ఆకులను నూరి పిండిలో కలిపి రొట్టెగా చేసికొని తినవలయును. తరువాత గంజని త్రాగవలయును. ఇయ్యది క్రిమిలను హరించును. మోదు గఆకులను నూరికొని తేనెతో కలిపి నేవించవలయును. లేకున్న వానిగింజలతో చేసిన కల్కమును మజ్జిగతో చేర్చికొని త్రాగినను జంతుపులు నశించును. లేకపోయిన సురసా దిగణములో చెప్పఁబడిన యౌషధములను అయినను అన్ని విధముల నుపయోగింపవలయును. వాయువిడంగములు సైంధవలణము యవక్షారము కాంపిల్లక మను ద్రవ్యము కిరక

కాయ వీటినిసమభాగముగా మజ్జితో నూరి త్రాగినను అన్నివిధములగు జంతువులను (అనగా నులిపురుగులు మున్నగునవి) నశించిపోవును.

❖ విడంగఘృతము. ❖

శ్లో. విడంగపిప్పలీమూల శిగుభి ర్మరిచేన వా. 7. తక్రసిద్ధా
యవాగూ స్సాస్య త్క్రిమిఘ్ను స్ససువర్చికా, వీతం బింబీఘృతం హంతి
పక్వ మాశయగా నిక్రిమిన్. 8. త్రిఫలా త్రివృతా దంతీ వచా కాం
పిల్లికం తథా, సిద్ధ మేభి ర్గవాం మూత్రే సర్పిః క్రిమివినాశనమ్. 9.
త్రిఫలాయా త్రయః ప్రస్తా విడంగప్రస్థ ఏవ చ, ద్విఫలం దశమూలస్య
చ లాభత స్సముపానయేత్. 10. పాదశేషే జలద్రోణే శృతే సర్పి
ర్విపాచయేత్, ప్రస్థాన్నితం సింధుయుతం తత్ఫలం క్రిమినాశనమ్. 11.
విడంగఘృత మేత చ్చ లేహ్యం శర్కరయా సహ, సర్వా నిక్రిమీ
న్ప్రణిదతి వజ్రం ముక్త మివాసురాన్. 12. రసేంద్రేణ సమాయుక్తో
రసో ధత్తూరపత్రజః, తాంబూలపత్రజో వాపి లేహో యాకవినాశ
నః. 13. సవిడంగగంధకశిలాసిద్ధం సురభీజలేన కటుత్తైలమ్, ఆజన్మ
నయతి నాశం లిక్షాసహితా స్తు యాకా శ్వ. 14.

వాయువిడంగములు మోడి పెద్దములకవిత్తులు మీయములు సజ్జత్కారము వీటి
తోటిగాని మజ్జితోగాని సిద్ధముచేయఁబడిన గంజి, జంతువాతమును దూరముగా పా
రంధ్రాలును. త్రిఫలములు తైలతెగడ దింటెన వన కాంపిల్లిక ము ద్రవ్యము వీటి
తోను గోమూత్రముతోను సిద్ధముజేయఁబడిన నేయి జంతువాతమును హరించును. మూ
డుప్రస్థములు త్రిఫలములు, వాయువిడంగము లొకప్రస్థము. [ప్రస్థమనగా 21 పలములు]
తెండుపలములు దశమూలములు తీసికొని పక్వము చేయవలయును, ద్రోణపణాము జల
ములో పక్వముచేసి నాలుగవపాలు నీరు మిగిలియుండగా పదియారుపలముల నేతని
చేర్చి కాచవలయును. తరువాత నందు వైంధవలవణమును చేర్చి నాలుగుతులములుత్రాగి
నయెడల జంతువులు హరించిపోవును. ఇయ్యది వాయువిడంగఘృత మనంబడును. దీనిని
చక్కెరతో నేనింపవలయును. అన్నివిధము లగు కృమల నిది పోగొట్టును. ఇంద్రునివ
జ్రము అనురుల జంపినట్లు కృమల నశింపచేయును. నల్లఉమ్మెత్త ఆకుల రసములో పా
దరసమును కలిపికొని, తాంబూలపత్రముల రసములో పాదరసమును కలిపిగాని పూసి
నయెడలను (కృమములు) జంతువులు నశించి పోవును. వాయువిడంగములు, గంధకము,
మణిశిల, గోమూత్రము వీటితో సిద్ధముచేయఁబడిన ఆవనూసెను రుద్ది నయెడల బ్రతి
యున్నంతవఱకు కృమములు మఱి పుట్టక యుండునట్లు చేయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు క్రిమిగోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౮. పాండురోగాధికారము.

[విరేచనార్థము త్రిఫలాలైలాదులు; వాతశ్లేష్మాది చికిత్స; త్రిఫలాక్వాథములు.]

శ్లో. సాధ్యంతు పాండ్వామయినం సమీక్ష్య స్నిగ్ధంఘృతేనోర్ధ్వ
మధశ్చ శుద్ధం, సంపాదయేత్ ఔద్రఘృతప్రగాఢైర్వరీతకీచూర్ణమయ
ప్రయోగైః. 1. పిబేద్ధృతుం వా రజసీవిపక్వం సత్తైఃఫలం తైలక మే
వ చాపి, విరేచనద్రవ్యకృతాన్ పిబేద్వా యోగాం శ్చ వైరేచనికా
న్ ఘృతేన. 2. విధి స్నిగ్ధోఽథ వాతో శ్చేతి క్తశీతస్తు పైత్తికే, శ్లేష్మి
కే కటురూక్షోష్ణః కారోఽమిశ్రస్తు మిశ్రకే. 3. ద్విశర్కరం త్రివృ
చ్చూర్ణం పల్కూర్ణం పైత్తికే పిబేత్, కఫపాండు స్తు గోమూత్రయక్తాం
క్లిన్నాం హరీతకీమ్. 4. నాగరం లోప చూర్ణం వా శృష్ణాం పథ్యా మ
థాశ్చజమ్, గుగ్గులం వాఽథ మూత్రేణ కఫపాండ్వామయీ పిబేత్.
5. సప్తగాత్రం గవాల మూత్రే భావితం వా ప్యయోరజః, పాండురోగ
ప్రశాంత్యర్థం వయసా ప్రపిబేత్సర్వః. 6. ఫలమిక్రామృతావాసా తిక్తా
భూనిః నింబజః, క్వాథః ఔద్రయతో హన్యా త్పాండురోగం స
కామలమ్. 7.

పాండురోగము గలవానిని చక్కగా పరీక్షింపి సాధ్యముగా నుండినచో
సేలితో వైనను క్రిందను శుద్ధముచేసి తరువాత లేన నెయ్యి కలిపి పట్టించిన కరక
కాయల చూర్ణము నుపయోగింపవలెను. లేకపోయిన పసపుతోవండిన సేలిని త్రాగవ
లయును. త్రిఫలములు లాగ్రకములతో చేసిన సేలినైనను త్రాగవలయును. లేక విరే
చనకరములగు నోషధులచే సిద్ధముచేయఁబడిన విరేచనయోగ సంబంధ మగు సేలినై
నను పుచ్చుకొనవలయును. వాతమువలన నగుపాండురోగములయందు తైలవిధులను
చేయవలయును. పిత్తపాండురోగములయందు చేదును శీతలము నగు చికిత్సఁ జేయవ
లయును. కఫముచే నగు పాండురోగములయందు చేదును కారమును గలిగి పెచ్చునిదియు

నగుచిత్తవలయును. ఒకవానితో నొకటి మిశ్రమములైన దోషములు గలపాండురోగములకు మిశ్రమములగు చిత్తవల నొనర్పవలయును. పలముచక్కర తెల్లతెగడ యొక్క చూర్ణమువలము వీటిని పితృపాండురోగములలో పుచ్చుకొనవలయును. కఫముననుగోమూత్రముతో కలిపిన కరకకాయను నేమింపవలయును. శొంఠి, లోహచూర్ణమును, పాండురోగమునందును లేక పిప్పళ్లు కరకాయలను గాని శిలాజిత్తు గుగ్గిలము గోమూత్రముతో గూడ గాని కఫపాండురోగము గలవాండు త్రాగవలయును. త్రిఫలములు లెప్పతీగె అడ్డసరము కటుకగోహిణి నేలవేము వేపచెక్క వీటిని కషాయముగా గాచి త్రాగినయెడల పాండురోగమును కామెరలును నశించిపోవును.

— అయశ్చూర్ణవటి; మండురము; నవాయశ్చూర్ణము. —

శ్లో. అయస్తిల త్యూషణ కోలభాగై స్సర్వై స్సమం మాక్షికథాతుచూర్ణమ్, తైర్దోదకః క్షౌద్రయుతో నుతక్రః పాండ్వామయే దూరగతేఽపి శస్తః. 8. అయోమలం తు సంతప్తం భూయో గోమూత్రశోధితమ్, మధుసర్పిర్యుతం చూర్ణం సహ భక్తేన యోజయేత్. 9. దీపనం చాగ్నిజననం శోధపాండ్వామయాపహం, త్యూషణ త్రిఫలా ముస్త విడంగాచిత్రకా స్సహః. 10. నవాయోరజసో భాగాస్తచ్చూర్ణం మధుసర్పిషా, భక్షయే త్పాండుహృద్రోగకుష్ఠార్కః కామలాపహమ్. 11. నవాయస మిదం చూర్ణం కృష్ణాత్రేయేణ భాషితమ్.

లోహభస్మము నల్లనూవులు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు ఎండిన తేగుచెక్క వీని నన్నిటిని ఎన్ని దెన్ని దిమావములును వీటియన్నిటియంత హేమాక్షికథాతువులచూర్ణము వీటితో తేనెను కలిపి ఎడ్డుండలుగా చేసి తినవలయును. తరువాత నుజ్జగను త్రాగవలయును. ఇయ్యది పాండురోగములను పారద్రోలుటయందత్యుత్తమ మైనది. ఇనుప చిట్టెమును నిప్పులో వైచి కాల్చి మాటిమాటికి ఆవుపంచితములలో తడిపి శుద్ధిచేసి చూర్ణముచేసి అచూర్ణమునందు తేనెను నేతిని కలిపికొని యుపయోగించుకొనవలయును. ఇయ్యది దీపనము జరగరాగ్నిని పెంపొందించును. వాపు పాండురోగములను తొలగించును. శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు కరకకాయ ఉసిరిక తాడి తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు చిత్రమాలము వీనిని సహనముగా తీసికొని నవీనలోహభస్మ మన్నిటియంత తీసికొని అన్నింటిని తేనెలోను నేతిలోను కలిపి కొని భక్షింపవలయును. ఇయ్యది పాండురోగములను హృద్రోగములను కష్టములలోగము కామెల వీటిని నశింపజేయును.

— యోగ రాజమను రసాయనము. —

శ్లో. త్రిఫలాయా శ్రుయో భాగా శ్రయ శ్రీకటుకస్యచ. 12. భాగ శ్చైత్రకమూలస్య విడంగానాం తథైవ చ, పంచాశ్శజతుసో భాగా స్తథా సూప్యమలస్య చ. 13. మాక్షికస్య విశుద్ధస్య తాహస్య రజన స్తథా, అష్టో భాగా స్సితాయా శ్చ త త్సర్వం శ్లక్ష్యచూర్ణితం. 14. మాక్షికేణాప్లుతం స్థాప్యమాయనే భాజనే శుభే, ఉనుంబరసమాం మాత్రాం తతః ఖాదే ద్యథాగ్నినా. 15. దినేదినే ప్రయూజిత జీర్ణే భోజ్యం యథేషితం, వర్జయిత్వా కులుత్థాం శ్చ కాకమాచికపోతకాః. 16. యోగ రాజ ఇతిఖ్యాతో యోగోఽయ మమృతో పమః, రసాయన మిదం శ్రేష్ఠం సర్వరోగహరం శుభమ్. 17. పాండురోగం విషం కాసం యత్ప్రాణం విషమజ్వరమ్, కుస్తా న్యజరకం మేహమ్ శ్వాసం హిక్మా మరోచకం. 18. విశేషాద్ధి స్త్యపస్తారం కామలాం గుదజాని చ.

త్రిఫలములు ౧ భాగములు మిరియములు పిప్పళ్లు ౧ భాగములు చిత్రమూలము 1 భాగము వాయువిడంగములు 1 భాగము శిలాజిత్తు 5 భాగములు వెండిచిట్టెము మేమ మాక్షికము లోహభస్మము అయిదు అయిదుభాగములును చక్కెర 8 భాగములును నీటి నన్నింటిని కలిపి చూర్ణముచేసి తేనెలోకలిపి లోహపుపాత్రలో పెట్టవలయును. తరువాత తమతమ జతరాగ్ని ననుసరించి మేడిపండంత మాత్రలనుగా చేసికొని ప్రతిదినమును నేవించుచుండవలయును. తినినది జీర్ణమగుచున్నచో ఇచ్చున వచ్చినట్లు పదార్థములను భుజింపవచ్చును కాని ఉలవలును కపోతమాంసము కామంచి నీటిని ఉదలిపెట్టవలయును. యోగ రాజ మని ిష్పంబడు నీయోగ మమృతముతో తుల్యమైనది. ఇయ్యది ఉత్తమ మగు రసాయనము. సర్వరోగములను హరించును. పాండురోగమును విషమును దగ్గును క్షయరోగమును విషజ్వరమును కుష్ఠ అజీర్ణకము మేహము శ్వాసము మున్నగువానిని ఆరోచకమును ఎక్కుగా నెపస్తారములను కుష్ఠును గుదరోగములను నశింపజేయును.

— విశాలాద్యచూర్ణము. —

శ్లో. విశాలా కుటజా ముస్తకుష్ఠ దారు కలింగకాః. 19. కర్ణాం శా ద్విపిచ ర్హర్షా కర్హారా చ ఘనప్రియా, పీత్వా తచూర్ణ మం

భోభి స్సుభై ర్లిహ్య తతో మధు. 20. పాండురోగం జ్వరం దాహం కాసం శ్వాస మరోచకమ్, గుల్మనాహమవాతాం శ్చ రక్తపిత్తం చ త జ్జయేత్. 21.

చేదుపుచ్చ లేక తెల్లదింటైన కటుకగోహిణి తుంగము స్తలు చెంగలవోష్టు దేవ దారు కొడిసెవిత్తులు వీని నన్నిటిని ఒక్కొక్క కన్న మును, నేలవేసు వేపచెక్క చాగమ ట్ట ఇవి ఒక్కొక్క కన్న మును, తెల్లదింటైన అర్ధకర్ణము వీటిని చూర్ణముచేసి నీళ్లలో కలిపి కొని త్రాగవలయును. ఆపిమ్మట తేనెను నాకవలయును. ఇయ్యది పాండురోగమును జ్వరమును దగ్ధను శ్వాసమును అగోచము కడుపులోని బల్లలను అనాహములను ఆమవాతిములను రక్తపిత్తములను జయింపగలదు.

— పాండ్వాగలకు లోహక్షీరము. —

శ్లో. లోహపాతే శృతం క్షీరం సప్తాహం పథ్యభోజనమ్. 22. విదే త్పాండ్వామయీ శోషే గ్రహణీదోషవీడితః, కల్యాణకం పంచ గవ్యం మహాతిక్త మథాపి వా. 23. స్నేహనార్థం ఘృతం దద్యాత్కమలాపాండురోగిణే, రేచనం కామలార్తస్య స్నిగ్ధ స్యాదౌ ప్రయోజయేత్. 24. తతః ప్రశమనీ కార్యా క్రియా వైద్యేన జానతా.

లోహపుపాత్రలో కాచినపాలను త్రాగవలయును. ఈరీతిగా నేడురోజులు పథ్యమును పాండురోగియును వాపుగలవాఁడును అతిసారరోగియును చేయవలయును. కామెరలు పాండురోగము గలవానికి కల్యాణఘృతమును గాని, సంచగవ్యఘృతమునుగాని, మహాతిక్తఘృతమునుగాని, స్నేహన మగుట కొఱ క్రియవలయును. కామెరలు గలరోగికి మొదట స్నేహమును చేసి తరువాత రేచనము నుపయోగించవలయును. అటుతరువాత చక్కగాతెరిసికొని వైద్యుఁడగువాఁడు నేర్పుతో ప్రశమనోపాధులను నొసంగవలయును.

— కామెరలకు త్రిఫలాద్యౌషధములు. —

శ్లో. త్రిఫలాయా గుడూచ్యావా దార్వాణ్య నింబస్య వారసః. 25. వ్రాత ర్వాక్షికసంయుక్తః శీలితః కామలాపహః, అంజనం కామలార్తస్య ద్రోణపుష్పిరస స్స్పృశః. 26. నిశాగైరికధాత్రీణాం చూర్ణం వా సం ప్రకల్పయేత్, నస్యం కర్కోటమూలం వా ఘ్నేయం వా జాలినీ ఫలమ్. 27. సశర్కరాకామలినాం త్రిభండీ హితాగవాక్షీసగుడాచ శుంఠీ, దార్యేన త్రిఫలావ్యోష విడంగా న్యయసో రజః. 28. మధుసర్పి ర్యు

తం లిహ్యత్కామలాపాండురోగవాన్. 29. తుల్యా అయోరజః పథ్యా హరిద్రాః క్షౌద్రసప్పిపా, చూర్ణితాః కామలీ లిహ్య ద్ధుడక్షాద్రేణ వాఽభయాం. 30. ధాత్రీతాహరజోవ్యంప నిశాక్షాద్రాజ్యశర్కరాః, లీహ్య నివారయత్యాశు కామలా ముద్ధతా మపి. 31. దద్ధ్యాక్షకాష్ఠైర్మల మాయసం తు గోమూత్రనిర్వాపిత మప్తవారాన్, విచూర్ణ్య లీఢం మధునా చిరేణ కుంభాహ్వయం పాండుగదం నిహంతి. 32. పాండురో గక్రియాం సర్వాం యోజయే చ్చ హలీమకే, కామలాయాం చ యా దృప్తా సాపి కార్యా భిషగ్వైరే. 33.

త్రిఫలముల రసముగాని తిప్పతీగెరసముగాని వేపచెక్కగాని తెచ్చి దాని యందు తేనెను కలిపికొని ప్రాతఃకాలమున తాగినచో కామరలు నశించును. కామెరలు గలవారికి తుమ్మిరసము నంజనముచేసి గాని, పసపు గైరికము ఉసిరిక వీటిని చూర్ణముచేసి గాని ఇయ్యవలయును. అగాకరచెట్టుపైబెరడును నస్యము చేసి యుపయోగింపవలయును. లేక ఆవఆకులను వాసననైనను చూడవలయును. చక్కెరతో కలిపిన తెల్లతెగడయైనను కొడిసేపాలవిత్తుల బెల్లము చేర్చిన శొంథియైనను హిత మొనర్చును. ప్రానిపసపు త్రిఫలములు శొంథి మిరియములు పిప్పళ్లు వాయువిడంగములు లోహపు భస్మము వీటిని నూరి తేనెనేతులలో చేర్చికొని కామెరలు పాండురోగము గల రోగితాగ్రవలయును. లోహభస్మము కరక కాయ ప్రానిపసపు వీనిని సమానభాగములను తేనెనేతులలో కలిపి గాని, కరక కాయను బెల్లము తేనెతో కలిపి గాని, కామెరలు గలవాఁడు భక్షింపవలయును. ఉసిరిక ఇనుపచిట్టము శొంథి మిరియములు పిప్పళ్లు పసపు తేనె నెయ్యి చక్కెర వీటిని కలిపికొని తినినయెడల నశింభయంకరము లగు కామెరలు కూడను తొలగిపోవును. పాతఇనుపచిట్టెమును తాండ్రనిష్పలతో తగులబెట్టి గోమూశ్మములో నెన్ని దిమారులు ముంచి పిమ్మట చూర్ణముఁ జేసి తేనెలో కలిపి కొని తినిన టైన కుంభకామెరలు పాండు రోగములును నశించును. పాండురోగములో చెప్పబడిన చికిత్సలను హలీమకరోగవిషయమునఁగూడ నొనర్పవలయును. కామెరలకు చెప్పిన చికిత్సనే వైద్యుఁడు హలీమకమందు గూడ నుపయోగింపవలయును.

❖ విడంగాద్యలోహము. ❖

శ్లో. విడంగ ముస్త త్రిఫలా దేవదారు పడూషణైః, తుల్య మాత్ర మయశ్చూర్ణం గోమూత్రేఽప్తగుణే చచేత్. 34. తై రక్షమా

త్రాం గుడికాం కృత్వా ఖాదే ద్దినేదినే, కామలాపాండురోగార్తః సుఖ
మాపద్యతే ౭చిరాత్. 35.

వాయువిడంగములు తుంగము స్త్రలు త్రిఫలములు దేవదారు పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము
చిత్రమూలము శొంఠి మిరియములు వీని నన్నిటితో సమానముగా లోహభస్మము
నుచేర్చి ఇంతకు ఎనిమిదిగెట్లు ఆవుసంచితము నుడకఁ బెట్టవలయును. తరువాత
అక్షుప్తమాణము చొప్పున మాత్రులను కట్టి ప్రతిదినమును తినుచుండినయెడల కామె
రలు పాండురోగము వీటితో బీడింపఁబడుచున్నరోగి సుఖమును శీఘ్రకాలములలోనే
పొందఁగలఁడు.

— త్యూప్రిషణాదిమందూరము. —

శ్లో. త్యూప్రిషణా త్రిఫలా ముస్తా విడంగం చవ్యచిత్రకా,
దాణ్య త్వజ్జాక్షికో ధాతు ర్గంధికం దేవదారు చ. 36. ఏషాం ద్విప
లికా న్యాగాన్ చూర్ణం కృత్వా పృథక్పృథక్, మందూరం ద్విగుణం
చూర్ణా చ్చుద్ధ మంజనసన్నిభం. 37. మూత్రే చాప్యగజే పక్త్వా త
స్తింస్తు ప్రక్షిపే త్తతః, ఉరుబరసమాన్ కుర్యా ద్వటకాం స్తాన్య
థాగ్నితః. 38. ఉపయుంజీతి తక్రేణ సాత్త్వ్యం జీర్ణే చ భోజనం, మం
డూరపటకా హ్యేతే ప్రాణదాః పాండురోగిణాం. 39. కుస్తా న్యజరకం
శోధ మూరు స్తంభక ఫామయాన్, అర్ఘాసి కామలా మేహాన్ ప్లేహా
నం శమయన్తి చ. 40. నిర్వాప్య బహుశో మూత్రే మందూరం గ్రా
హ్య మిష్యతే, గ్రాహయం త్యప్తగుశితం మూత్రం మందూరచూర్ణతః.

శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు తుంగము స్త్రలు వాయువిడంగములు
చవ్యము చిత్రమూలము ప్రానిపనపు హేమమాక్షికము గ్రంధితగరిము దేవదారు
ఇవి యన్నియు కెండేసితులములచొప్పున చూర్ణము చేయవలయును. చూర్ణముకన్న
బదికె ట్లెక్కువగా శుద్ధిచేసిన మందూరమును చేర్చవలయును. ఎన్నిదికె ట్లధికమగు నాపు
పంచితమును కాచి మైచూర్ణమునందు వేయవలయును. తరువాత మేడిపం దంతంత గా
వడలను చేసి తమతమ జత రాగ్ని ననుసరించి వలయునంతవఱకు భుజింపవలయును. ఇది
చక్కగా జీర్ణమైనపిమ్మట మజ్జికతో తమతమ శరీరప్రకృతులకు తగిన ఆహారములను
భక్షింపవలయు. ఇయ్యవి మందూరపటకములు. పాండు రోగులకు ప్రాణము నిచ్చునట్టివి.
కుష్ఠ ఆజరకము వాపు వాతాదులవలన నైన ఊరు స్తంభవాతము కఫరోగము అన్నితె
గల మూలరోగములు, కామరలు మేహము లగుపొడలు వీటిని పోఁగొట్టును. గోమూత్ర

ములో చాల పర్యాయములు కుద్ధిచేయఁబడిన మండురముమాత్రమే ఇందు పుచ్చుకొనఁగినది. మండురచూర్ణముతోకూడ నెన్నిదికెట్లు ఎక్కువగా ఆపుపంచితమును పుచ్చుకొనవలయును.

❖ పునర్నవామండురము. ❖

శ్లో. పునర్నవా త్రివృచ్చంతీ పిప్పలీమరిచానిచ, విడంగం దేవకాశం చ చిత్రకం పుష్కరాహ్వయం. 42. త్రిఫలం ద్వే హరిద్రే చ దంతీ చ చపికం తథా. కుటజస్య ఫలం తిక్తాం పిప్పలీమూలముస్తకమ్. 43. ఏతాని సమభాగాని మండురం ద్విగుణం తతః, గో మూత్రేఽష్టగుణే పక్వా స్థాపయే త్స్నిగ్ధభాజనే. 44. పాండురోఢోదరానాహ శూలార్కః క్రిమిగుల్మనుత్.

శ్లోఠి తెగడ తెల్లగజ్జరు పిప్పళ్లు మిరియములు వాయువిడంగములు దేవదారు మోడి చిత్రములము పుష్కరములము త్రిఫలములు పసపు హరినివసపు దింటెన చవ్యము కొడిసెపాలపండు కటుకరోహిణి తిప్పతీగెతుంగము స్తలు వీటిని సమభాగములను చేసి అంతకంటె రెండుకె ట్లెక్కువ మండురమును చేర్చి ఎన్నిమిది కెట్లెక్కువయగు నాపుపంచితములో చక్కగా వండి నేతితోమాగినపాత్రములో నుంచవలయును. ఇయ్యది పాండురోగము వాపు కడుపునొప్పలు మున్నగువానిని, అనాహము శూల మూలరోగము జంతువాతము గుల్మము వీనిని పోగొట్టును.

❖ మండురవజ్రవటకము. ❖

శ్లో. పంచకోలం సమరిచం దేవదారుపల త్రికం. 45. విడంగముస్తయుక్తా శ్చ భాగా శ్రీఫలసంమితా, యావం త్యేతాని చూర్ణాని మండురం ద్విగుణం తతః. 46. పక్వా చాష్టగుణే మూత్రే ఘనీభూతేతదుద్ధరేత్, తతో క్షమాత్రా న్నడకాన్ పిబే త్తక్రేణ లక్రభుక్. 47. పాండురోగం జయత్యేష మందాగ్నిత్వ మరోచకమ్, అర్ధాంసి గ్రహణీదోష మూరుస్తంభ మథాపివా. 48. క్రిమిస్థీహన ముదరం గరరోగంచ నాశయేత్, మండురవజ్రినామాయం రోగానేకవినాశనః. 49.

పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రములము శ్లోఠి మిరియములు దేవదారు త్రిఫలములు వాయువిడంగములు తుంగము స్తలు వీని నన్నింటిని మూడుభాగములు చొప్పునను వీటి చూర్ణముకంటె రెండుకె ట్లెక్కువమండురమును చేర్చి ఎన్నిదికెట్లు గోమూత్రములో వండవలయును. వడ్డయొకప్పుడు మద్దగట్టగానే దింపి ఒక్కొక్క అక్షము ప్రమాణముగా మాత్రలనుకట్టి మజ్జితో పుచ్చుకొనుచుండవలయును. మజ్జిగనుతూడను

త్రాగవలయును. ఇయ్యది పాండురోగములను జయించును. అగ్నిమాండ్యమును అరోచకమును మూలరోగములను గర్భవాణులను ఊరు స్తంభములను జంతువాతములను పొడలను ఉదరరోగములను విషభక్షణజనితములగు రోగములను నశింపజేయును. ఇయ్యదియే మందూరవజ్రవటక మనబడును. ఇయ్యది పెక్కులగు రోగములను నశింపజేయును.

❖ ధాత్ర్యోష్ఠము. ❖

శ్లో. ధాత్రీఫలసహస్రే ద్వే వీడయిత్యా రసం భషక్, త్వాద్రాప్త భాగం పిష్పల్యా శ్చూర్ణార్థకుడ పాన్వితమ్. 50. శర్కరారతు లోన్మిశ్రం పక్వం స్నిగ్ధఘృతే స్థిమ్, ప్రపిబే త్వాంశురోగా ద్రీజీర్ణే హిత మితాశనః. 51. కామలాపాండు హృద్రోగవాతాస్సృగ్విషమజ్వరాన్, కాసహిక్కారుచిశ్వాసా నేషోర్విప్యః ప్రణాశయేత్. 52.

కండువేల యుసిరికపండ్లను త్రొక్కి రసమతీసి అం దెనిమిదవపాలు తే నెను పిష్పల్లపొడి కండుపలములును చక్కె 50 పలములును వీరి నన్నింటిని కలిపి వండ వలయును. పిష్టుట (నేయిబోసి యంచిన) చురుగు పాత్రలో పెట్టికొని పాండురోగి తాగించుండవలయును. బొప్పగు చక్కెగా జీర్ణమైనపిష్టుట తగినట్లువలయునట్లు భోజనములు చేయవలయును. ఇయ్యది ధాత్ర్యోష్ఠ మనబడును. ఇయ్యని కామెరలను పాండురోగములను హృద్రోగములను వాతరక్తమును విషమజ్వరములను దగ్గును 'వెక్కిల్లను అరుచిని శ్వాసమును నశింపజేయును.

❖ గ్రాక్షాఘృతము. ❖

శ్లో. పురాణసర్విషః ప్రస్థో ద్రాక్షార్థ ప్రస్థ సాధితః, కామలాగుల్లపాండ్యర్తి జ్వర మేహూద రాపహః. 52.

8 పలముల ద్రాక్షకల్కములో 16 పలముల ప్రాతనీలిని వండవలయును. ఇయ్యది గ్రాక్షాఘృతము. ఇది, కామెరలను గుల్మరోగములను పాండురోగములను జ్వరములను మేహరోగములను ఉదరరోగములను నశింపజేయును.

❖ హరిద్రాఘృతము. ❖

శ్లో. హరిదాత్రిఫలానింబ బలామధుకసాధితమ్, సక్షీరంమాహిషం సర్విః కామలాహర ముత్తమమ్. 54.

పసపు త్రిఫలములు వేపచెక్క ముత్తువఫలము గేదెపాలు వీటితో తయారు చేయబడిన గేదెనీయ కామెరలను పోగొట్టుట కు త్తమపదము.

—౧౦ మూర్వాద్యఘృతము. ౧౦—

శ్లో. మూర్వాతిక్తానిశాయాసకృష్ణాచందనపర్పటైః, త్రాయంతీ
వత్సభూనింబ పటోలాంబుదదారుభిః. 55. అక్షమాత్రైర్ఘృతప్రస్థంసిద్ధం
క్షీరం చతుర్గుణమ్, పాండుతా జ్వరవిస్ఫోట శోధార్థోరక్తపిత్తమత్. 56.

చాగమట్ట కటుకరోహిణి పసపు దూలగొండి పిప్పళ్లు చందనము పర్పాటకము
కలుక్రాసుగు కొడిసెపండు నేలవేలు చేదుపొళ్లు తుంగముస్తలు దేవదారు పీనిసన్ని
టిని అక్షప్రమాణము చొప్పున తెచ్చి నెయ్యి పదియారుపలములు పాలు నాలుప్రస్థము
లు పైవెనితో కలిసి, వండి నేరిని సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది మూర్వాద్య
ఘృతము. ఇది, పాండురోగములను జ్వరములను స్ఫోటకములను వాపులను మూలరోగ
మును రక్తపిత్తమును హరిగొట్టును.

—౧౧ వ్యోషాద్యఘృతము. ౧౧—

శ్లో. వ్యోషం బిల్వం ద్విరజనీ త్రిఫలాద్వి పునర్నవా, ముస్తాన్య
యోరజః పాతా విడంగం దేవాదారు చ. 57. వృశ్చికారీచ భాగీచసక్షీ
రై స్తైర్ఘృతం శృతమ్, సర్వాస్పృశమయత్యేత ద్వికారా స్తృప్తి
కాక్షృతా. 58.

శ్లో. మిరియములు పిప్పళ్లు బిల్వఫలము పసపు మ్రానిపసపు త్రిఫలములు
తెల్లగజ్జేరు నల్లగజ్జేరు తుంగముస్తలు లోహభస్మము అగరుశొంఠి వాయువిడంగములు
గంటుభారంగి వీటిని జేర్చి వీటిమందు నేతిని పక్వము చేయవలయును. ఇది వ్యోషాద్య
ఘృత మనంబడును. ఇయ్యది మన్నుతినుట వలన గలిగెడి యన్ని తెఱంగులగు రోగము
లను పాఠివోలును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు పాండురోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౯. రక్తపితృధికారము.

— తర్పణాది. —

శ్లో. నోద్రిక్త మాణా సుగ్రహ్యం బలితోఽప్యశ్చ తి శ్చయత్,
హృత్పాండుగ్రహణీదోష స్తీహగుల్మ జ్వరాదిశ్చిత్. 1. ఊర్ధ్వం ప్రప్ర
త్యదోషస్య పూర్వం లోహిత పిత్తినః, అక్షీణబలమాంసాగ్నేః కర్త
వ్య మపతర్పణమ్. 2. ఊర్ధ్వగే తర్పణం పూర్వం కర్తవ్యం చ విరేచ
నమ్, ప్రాగధోగమనే పేయా వమనం చ యథాబలమ్. 3. తర్పణం సప్త
తక్షాద్రలాజచూర్ణైః ప్రదాప మేత్, ఊర్ధ్వగం రక్తపిత్రం త త్పీతంకా
లే వ్యపోహతి. 4. బలం ఖర్జూగమృద్వీకా మఘకైస్సపరూషకైః,
శృతశీతం ప్రయోక్తవ్యం తర్పణార్థం సశర్కరం. 5.

బలముగలరోగికిని పుష్టిగా భుజించుచున్నవానికిని ప్రవహించుచున్న రక్తమును
మొదల కట్టివేయకూడదు. అట్లు రక్తమును బంధించినయెడల, హృద్రోగము పాండురో
గము, గ్రహణి, పాడలరోగము, గుల్మము, జ్వరము మున్నగువానిని పుట్టించును. పైభా
గమున పుట్టిన దోషము గల రోగికిని నశింపకయుండుబలము మాంసము జరరాన్ని కల
వానికిని రక్తపిత్తము గలవానికిని మొదట లంఘనము చేయింపవలయును. పైభాగమున
ప్రసరించిన రక్తపిత్తమునందు మొదట తర్పణమును విరేచమును చేయింపవలయును.
క్రిందిభాగమున ప్రసరించురక్తపిత్తమునందు మొదట బలనుసారముగా వాంతిని చే
యింపవలయును. నెయ్యి, లేనె, పేలసిండి వీటితోటి తర్పణము చేయవలయును. ఇది
పైభాగపురక్తపిత్తములను తగినసమయముగా నేర్పించినయెడల పారగ్రోలును. ఖర్జూరపు
పండ్లు, ద్రాక్ష, యష్టిమధుకము, చిట్టితకాయలు వీనిని కషాయము పెట్టుకొని చక్కెర
ను కలిపికొని తర్పణముకొఱచు ఉపయోగింపవలయును.

[రక్తపిత్తములలో విరేచనయోగము; వమనకల్పము; పథ్యములు; పానీయములు;
విరేచనాదులకన్ధులు; వాశాకషాయము; వాశాస్వరసము; వాశాది
క్వాథము, వాశామహిమము; బ్రహ్మమేడిరసము మొదలగునవి.]

శ్లో. త్రివృతా త్రిఫలా శ్యామా పిప్పలీ శర్కరా మఘ, మే
దకః సన్నిపాతోర్ధ్వం రక్తపిత్తజ్వరాపహః. 6. శాలిపర్ణ్యాదినా సిద్ధా పే

యా పూర్వ మధోగ మే, వమనం మదనోన్మిత్రో మన్త స్సక్షాద్రశర్కరః. 7. శాలివష్టికనీవారకోరదూషప్ర శాతికాః, శ్యామాకా శ్చ ప్రియంగు శ్చ భోజనం రక్తపిత్తినామ్. 8. మసూరముద్గచణకాః నముద్గా శ్చాఢకీఫలాః, ప్రశస్తా స్సూపయూషార్థం కల్పితా రక్తపిత్తినామ్. 9. శాకం షటోలవేత్తాగ్రతండులీయాదికం హితమ్, మాంసం లావకపోతాడిశశైణహరిణాదిజమ్. 10. వినా శుంఠీం షణ్డం గేనసిద్ధం తోయం చ దాపయేత్, క్షీణమాంసబలం బాలంవృద్ధం శోషానుబంధినమ్. 11. అవమ్య మవిరేచ్యం చ స్తంభనైస్సముపాచయేత్, వృషపత్రాణి నిష్పీడ్య రసం సమధుశర్కరం. 12. పిబేత్తేనశమయాతి రక్తపిత్తం సుదారుణం, అలరూషకనిర్యూషే ప్రియంగూమృత్తికాంజనే. 13. వినీయ లోద్రం సక్షాద్రం రక్తపిత్తహరంపిబేత్. వానాశ సాయోత్పలమృత్ప్రియంగు గోధ్రాజ్ఞానాంభోరు హకేసరాణి, పీత్వా సితా క్షాద్రయుతాని హన్యుః పితృసృజోవేగ ముదీర్ణమాశు. 14. తాలీసచూర్ణయ్య క్తః పేయః క్షాద్రేణ వాసకస్వరసః, కఫవాత పిత్తతమక శ్వాస స్వరభేద రక్తపిత్తహరః. 15. ఆటరూషక మృద్వీకాపధ్యాక్వాథ స్ఫుశర్కరః, క్షాద్రాఢ్యః కనశశ్వాసర రక్తపిత్తనిబర్హణః. 16. తాసాయా విద్యమానాయా మాశాయాం జీవితస్య చ, రక్తపిత్తే క్షయీ కానీ కిమర్థ మదసీదతి. 17. సపూషీకః ఫల్లు ఫలోద్భవా వా పీతో రస శ్శీణత మాశు హంతి, మరయ త్యంఘ్రిజః క్వాథ స్తద్వ త్సమధుశర్కరః. 18. అతిసేకుసుమసుసంగ పాతారోహత్యగభసా పితా, ప్రశమయతి రక్తపిత్తం యది భుజ్జేముద్గయాపేణ. 19.

తెల్ల తెగడ త్రిఫలములు నల్ల తెగడ పప్పుళ్లు చక్కెర లేన పీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన కుసుములు లేక మోదుకములు నన్ని పాతములను పైకెగఁబ్రాకడి రక్తపిత్తములను జ్వరములను నశింపఁజేయును. అధోగతమగు రక్తపిత్తము విషయమున మొట్టమొదట శాలిపర్వాయదులచేతి సిద్ధము చేయఁబడిన పేయసుగాని మంగకాయచూర్ణము లేన కండచక్కెర వీటియొక్క ముఁగమునుగాని త్రాగించి వమనము చేయింపవలయును. శాలిధాన్యము పచ్చకధాన్యము అనగా అరువదిరోజులకు పండు ధాన్యము నీవారధాన్యము అట్లు ప్రకాశింపనుధాన్యము చేయుట, కొట్టులు మొదలగు ధాన్య

మలయొక్క భోజనము, రక్తపిత్తరోగులకు హితకర మగును. రక్తపిత్తరోగము గలవారలకు చిరుసెనగలు పెసలు సెనగలు కందులు అడవి పెసలు మొదలగునవి పప్పుకొఱను గంజికిని శ్రేష్ఠము లని చెప్పబడినవి. పొట్లకాయ ప్రేఖణము చిట్టి కూర మొదలగుకూరలు హితకరములు. లావపిట్టలు పాపురములు మున్నగువాటి యొక్కయును కుండలు బింక లేడి మున్నగువానియొక్కయును మాంసము హితకరము. శౌతిలేకుండునట్లు పడంగక పాయమును బెట్టి దీనిని మాంసముక్షీణించినవానికిని బలము గల పిల్లవానికిని వృద్ధులకును శోషిల్లువారికి (రోగులకు) ఇయ్యవలయును. వాంతి చేయింపఁ దగినవానిని విరేచనముల క్రియకూడనివానిని స్థాభసములచేత చికిత్స చేయ వలయును. ఋషభక మను ఆంధ్ర ద్రవ్యముయొక్క ఆకులను పిండి తేనెను చక్కెరను ఆరసములో గలిపి త్రాగినయెడల నతిభయంకరమైన రక్తపిత్తము కూడ శాంతించును. అడ్డసరపుక పాయమునందు కొట్టభాగ్యములోని మట్టిని తైలమును గాని, లొడ్డగరసము నందు తేనెను కలిపికొనిగాని త్రాగినచో రక్తపిత్తములు హరించును. అడ్డసరపుక పాయమునందు తాళిసపత్రిచూర్ణమును కలిపి త్రాగినయెడల కఫము పిత్తములు స్వరభేదము రక్తపిత్తము హరించును. అడ్డసరపాకు, ద్రాక్ష, కరక్కాయల క పాయములో కండ చక్కెరను తేనెను కలిపికొని త్రాగినయెడల చిగు శ్వాస రక్తపిత్తము లొలగి చును. అడ్డసరపుటాకుండగా జీవించెనని ప్రాణములపై నాశయింపఁగా రక్తపిత్తరోగియును కాసరోగియును ఎందుకొఱను దుఃఖితుడై యుండవలయును. బ్రహ్మమేడియాకుల రసమునందు తేనెను కలిపి త్రాగిన రక్తపిత్తములు నశించును. మల్లవేరుతో చేసిన కపాయమునఁ దేనెను కండచక్కెరను కలిపికొని త్రాగినచో రక్తపిత్తరోగియు కాసరోగియు క్షయరోగియును సుఖము నొందును. అవిసెపూవులు ముత్తవపుంగము మట్టి యూడల బెరడు వీటిని సమభాగములుగా నూరి త్రాగి పెసరగంజిని పుచ్చుకొనెనని రక్తపిత్తము శమించిపోవును.

— రక్తపిత్తములు శమించు క్షీరాదులు. —

శ్లో. కపాయయోగైర్వివిధైః క్షీప్తాగ్నా నిర్జితే కఫే, రక్తపిత్తనచే
చ్ఛామ్యేత్ తత్ర వాతోల్బణే పయః. 20. ఛాగం పయోధవా గవ్యం
శృతిం పంచగుణే జలే, అభ్యసే త్సనితాక్షాద్రం పంచమూ లీశృతంప
యః. 21. ద్రాక్షయా పర్ణినీభిర్వా కలయా మధుకేన వా, శ్వదంష్ట్రీయాశ
తావర్యా రక్తజి త్సాధితం పయః. 22. పకోద్విదుంబరకాశ్చ ర్యపథ్యాఖ
రూరగోస్తనాః, మధునా ఘ్నంతి సంలీధా రక్తపిత్తం పృథగక్ పృక్. 23.

ముస్తా శాఖోట త్వగ్రస బిందుద్వితయయు ద్విగుణితాజ్యః, భూనింబ కల్మషార్థ్యగపితృసత్వాసకాస హానికరః. 24. ఖదిరస్య ప్రియంగూనాం కోవిదారస్య శాల్మలే, పుష్పచూర్ణంతు మధునా లీధ్వా చారోగ్య మశ్నుతే. 25. అభయ మధునాయుక్తా పాచనీ దీపనీ మతా, శ్లేష్మాణం రక్తపిత్తం చ హంతి శూలాతిసారనత్. 26. వాసకస్వరసే పథ్యాసప్తథా పరిభావితా, కృష్ణా వా మధునా లీధా రక్తపిత్తం ద్రుతం జయేత్. 27. భావనాయాం ద్రవో దేయః సమ్యగార్ద్రత్వకారకః.

నానావిధములైన కషాయములచేతను యోగములచేతను అగ్నిదీపనవిషయములూ కఫముకట్టి ఒకవేళ రక్తపిత్తము శాంతి నొందకయుండెనేని అస్వధును వాత మధికముగానుండు రక్తపిత్తమునకును పాలను త్రాగింపవలయును. మేక పాలుగాని ఆవుపాలుగానితెచ్చి అందెదురెట్ల నీరుకలిపి కాగంటెట్టి దించి కండచక్కెన తేనెనుకలిపి అభ్యాసము చేసికొని త్రాగవలయును. లేనిపోయిన పంచమూలములతో పక్వము చేయఁబడిన పాలనైనను త్రాగవలయును. ద్రాక్షచేతఁగాని కోలపొన్న ముయ్యకపొన్న కారు మినుము కారు పెసలు మున్నగువాని చేతగాని యష్టిమధుకములచేతఁగాని ఏనుగుపల్లెరు పిల్లిపీచర వీటితోగాని పక్వముచేయఁబడిన పాలు రక్తపిత్తమును హరించును. చక్కగా పండిన మేడిపండు గుమ్మడు కరకకాయ ఖర్జూరపుపండు ద్రాక్ష వీటిని వేరువేరుగా తేనెలతో కలిపికొని భక్షించినయెడల రక్తపిత్తము నశిచును. తుంగముస్తలు లేతబఱ్ఱెంక రసము కెండుకెండు బిందువులను చేర్చికొని రెండింతలు నేటిని నేలవేము కల్మమును కలిపి తినినయెడల ఊర్ధ్వము ప్రసరించు రక్తపిత్తములు దగ్గు శ్వాస ఇయ్యవి నాశనము నొందును. చండ్రపువ్వులు ప్రేంబులుపువ్వులు కాంచనపువ్వులు బూరుగపువ్వులు పొడి చేసి దీనిని తేనెతో కలిపి భక్షించినయెడల నారోగ్యమును పొందగలఁడు. తేనెతో కలిపిన కరకకాయ పాచనమును దీపనమును కలిగించును. కఫము రక్తపిత్తము శూల అతిసారము వీనిని పోఁగొట్టును. ఆడనరపు రసమునందు ఏడుమార్లు భావనకట్టఁబడిన కరక కాయగాని తేనెతో కలిపిన పిప్పర్లుగాని రక్తపిత్తము నతిశీఘ్రముగా నశింపఁజేయును. భావన చేయునప్పుడు చక్కగా తడుపగలిగినట్టి రసమును వేయవలయును.

◀▶ ఏలాదిగుటికలు. ▶◀

శ్లో. ఏలాపత్రత్వచోర్ధ్వాక్షా పిష్పల్యర్థఫలంతథా. 28. సీతామధుక ఖరూర మృద్వికా శ్చెపలోన్మితా, సంచూర్ణ్య మధునా యుక్తా గుటికాః కారయేద్భిషక్. 29. అక్షమా త్రాంతత శ్చైకాం భతయే చ్చ దిశేదినే.

కాసం శ్వాసం జ్వరం హిక్మాం చర్దిం మూర్ఛాం మదం భ్రమం. 30.
రక్తనిష్ఠీవనం తృష్ణాం పార్శ్వశూల మరోచకం, శోధస్తీ హృద్యవాతాంశ్చ
స్వరభేదం త్మతక్షయం. 31. గుటికా తర్పణీ వృష్యా రక్తపిత్తం చ నాశ
యేత్.

ఏలమలు బాపత్రి లవంగపట్ట వీనిని అధికగ్రమున్న పిష్టులు అరవలము, కలకండ
యష్టిమధుకము ఖజూరము ద్రాక్ష ఇవి ఒక్కొక్కపలము తెచ్చి అన్నింటిని కలిపి చూ
ర్ణముచేసి తేనెను కలిపి వైద్యుడు మాత్రులను కట్టవలయును. కర్ణమంతేసి ప్రమాణ
ముగల ఆమాత్రులను ప్రతిదినమును భక్షింపవలయును. ఇయ్యది దగ్ధ శ్వాసము జ్వర
ము వెక్కిళ్లు దురద మార్చ మత్తు భ్రమ నెత్తురునుట్లు దస్సి పార్శ్వపునొప్పి అరో
చకము వాపు పొడలరోగము వాతరక్తము స్వగిభేదము త్మయ రక్తపిత్తము మున్నగువాని
ని నశింపజేయును. తృప్తి నొందించును. వీర్యమును వృద్ధి నొందించును.

— పృథ్వీకాప్రయోగములు. —

శ్లో. లోహగంధిని నిశ్వాసే ఉద్ధారే రక్తగంధిని. 32. పృథ్వీకాం
శాణమాత్రాం తు ఖాదే ద్ద్విగుణశర్కరాం, నాసాప్రసృత్తరుధిరంఘృ
తభృష్టం శ్లక్ష్యపిష్టమామలకమ్, సేతునివ తోయవేగం రుణద్ధి మూర్ధ్ని
ప్రలేపేన. 33. పూణసప్తతే జలమేవ దేయం సశర్కరం నాసిక
యా పయోవా, ద్రాక్షరసం క్షీరఘృతం పిబేద్వా సశర్కరం చేక్షు
రసం హితంవా. 34. నస్యం దాడిమపుష్పోత్థోరసో దూర్వాభవో ధవా,
ఆమ్రాస్థిజః పలాం డోర్వా నాసికాస్రతరక్తజిత్. 35. మేఢగేతి
ప్రవృత్తే తు వస్తి రుత్తర సంజ్ఞితః, శృతం క్షీరంపిబే ద్వాపి పంచ
మూల్యా తృణాహ్వయా. 36.

ఇళమువంటి వాసనగల నిట్టూర్పు గలిగినప్పుడును, నెత్తురువాసనవంటి వాసనగ
ల త్రేపులు వచ్చినప్పుడును, నాల్గమాషముల నల్లజీలకఱచూర్ణమును రెండురెట్ల శర్కర
తో చేర్చి నీ తినవలయును. ఉసిరిక కాయలను నూరి నేతితో వేయించి తలపైన పట్టు
వేయించినయెడల ముక్కున నెత్తురు గారుటను నీటి ప్రవాహమును అనకట్టవలె నిల్పివే
యను. ముక్కునుండి రక్తము కారుచుండినప్పుడు కండచక్కెర గలిపిన నీటినిగాని పాల
నుగాని ద్రాక్షరసముగాని పాలతోచేసిన నేతినిగాని ముక్కుగుండా వీల్చవలయును.
లేకపోయినచో చక్కెర గలిపిన చెఱుసరసముగాని హితకర మగును. దానిమహాపులరస

మును గాని గరికిరగమును గాని ఉసిరికకాయల రసమును గాని ఉల్లిగడ్డలరసమును గాని నస్యమునుగా చేసినయెడల ముక్కునుండి రక్తముకారుట నాపివేయును. శిశ్నువద్దా రా ఎక్కువగా రక్తము ప్రవించుచున్నయెడల ఉత్తరపక్షిని చేయవలయును. పంచమూలములు వట్టివేళ్లు వేసి కాచినపాలనైనను త్రాగవలయును.

—ॐ దూర్వాద్యమను ఘృతము. ॐ—

శ్లో. దూర్వాసోత్పలకింజల్కా మంజిష్ఠా సైలవాలుకా, సితాశీ తముశీరిం చ ముస్తగ చందనపద్మకా. 37. వివచే త్కార్పూరికై రేతైః సర్పిరాజం సుఖాగ్నినా, తండులాంబు త్వజాక్షీరం దత్వాచైవ చతుర్గుణమ్. 38. తత్త్వానం వమతో రక్తం నావనం నాసికాగతే, కర్ణాభ్యాం యస్య గచ్ఛేత్తు తస్య కర్ణౌ ప్రపూరయేత్. 39. చక్షుస్సాన్నివిణి రక్తే తు పూరయే త్తేన చక్షుషోః, మేఢ్రపాయుప్రసృతే తు తదభ్యంజనే ప్రయోజయేత్. 40. రోమకూపప్రజృతే తు వస్తికర్మసు యోవయేత్.

గరిక వేళ్లు నల్లకమలములలోని కింజల్కములు మంజిష్ఠము కూతురుబుడమ విటిగి చెక్క. వట్టివేళ్లు తుంగముస్తలు మంచిగంధపుపాడి కవలములు వీని నన్నిటిని ఒక్కొక్కకర్మముచొప్పున తీసికొని వచ్చి నేతిలో వైచిపాయిపైనిబెట్టి సన్నని మంటవేసి పండవలయును. బియ్యపుకడుగు మేకపాలును నాలుగురెట్లెక్కువగాచేర్చి పండవలయును. ఇట్లుసిద్ధముచేసిన నేతిని నోటినుండి నెత్తురుపడుచున్నయెడల త్రాగవలయును. ముక్కునుండి పడుచుండినయెడల పీల్చవలయును. చెవులలోనుండి నెత్తురు పడువానికి చెవులలో పోయవలయును. కండ్లనుండి పడుచుండినచో గన్నులలో వేయవలయును. లింగమునుండి గాని గుదస్థానమునుండి గాని రక్తము పడుచుండిన నీనేతిని వస్తికర్మలలోప్రయోగం పవలయును. రోమకూపములనుండి కారుచున్నచో నీనేతితో రుద్దకొనవలయును.

—ॐ శతావరీ ఘృతము. ॐ—

శ్లో. శతావరీ దాడిమ తిలీదీపిం కాకోలిమేదే మధుకం విదారీం, పిష్టా చ మూలం ఫలపూరకస్య ఘృతం వచేత్ తీరచతుర్గుణం జ్ఞః. 41. కాసఙ్విరానానావిబంధశూలం తద్రక్తపితృత్తంచ ఘృతం నిహన్యాత్.

పిల్లిపీచర దానిమ్మ చింతకాయ కారుగొలిమి మేధ మహామేధ యష్టిమధుకము నేలగుమ్మడి వీటిని తెచ్చి నూరి మాడిఫలమువేళ్లు నిందులో కలిసి ఇండ్లకు నాలుగురెట్ల

పాలు పోసి నేతిని వండవలయును. ఇయ్యది శతావరీఘ్నత మనఁబడును. ఇది దగ్గు జ్వరమును మలబంధమును శూలముల రక్తపిత్తగ్గములను నశింపఁజేయును.

— శంఢవర్షము శతావరీఘ్నతము. —

శ్లో. శతావర్యాస్తు మూలానాం రసప్రస్థద్వయం మతమ్, తత్సమం చ భవేత్తీరం ఘృతప్రసే విపాచయేత్. 42. జీవకర్షభకా మేదా మహామేదా లఙ్ఘన చ, కాకోలి క్షీరకాకోలి మృద్వికా మధుకం తథా. 43. ముద్గపక్తి మాషపక్తి విదారీ రక్తచండనమ్, శర్కరా మధు సంయుక్తం సిద్ధం విస్తావయేద్భిషక్. 44. రక్తపిత్తవికారేషు వాతరక్త గదేషు చ, క్షీణశుక్రేషు దాతవ్యం వాజీకరణ ముత్తమమ్. 45. అంస దాహం శిరోదాహం జ్వరం పిత్తసముద్భవం, యోనిశూలం చ దాహంచ మూత్రకృచ్ఛించ నైత్తికమ్. 46. ఏతా న్రోగా న్నిహంత్యాశు ఛిన్నా భ్రాణీనా మారుతః, శతావరీసర్ప రసం బలపఞ్చాగ్నివర్ధనమ్. 47. స్నేహ పాద స్మృతః కల్మష కల్మష స్తథుశర్కరే, ఇతివాక్యబలా త్సేహే ప్రక్షిప్యం పాదికం భవేత్. 48.

శ్రిష్టివరధము శంఢప్రస్థములును శంఢప్రస్థముల పాలబోకలిపి ఒకప్రస్థము నేతిని వండవలయును. జీవకము ఋషభకమును గంధద్రవ్యమును మేద మహామేదలను చేర్చి కాకోలి క్షీరకాకోలి గ్రాక్ష యష్టిమధుకము పిల్లిపెసని కారుమియు నేలగుమ్మడి రక్తచండనముకండచక్కెరతేనెపిడినికూడ పైదానియందుకలిపి నేతినిపక్వముచేసి దింప వలయును. రక్తపిత్తవికారములయందును వాతరక్తరోగములయందును క్షీణించిన వీర్యము గలవారిపట్లను ఈ నేతిని ఇచ్చినయెడల నత్యుత్తమ మగు వాజీకరణ మగును. భుజముల మంట తలమంట జ్వరము పిత్తజ్వరము యోనిశూల దప్పి మూత్రము కృచ్ఛము నను నీరోగముల నియ్యది గాలి మేఘముల బాఱవోలినరీతి బాఱత్రోలును. ఇయ్యది శతావరీఘ్నతము. బలమును కాంతిని ఆకలిని పెంపించించును. నేతిలో నాల్గవభాగము కల్మషముతో సరిగా తేనెను చక్కెరను చేర్చవలయునను వాక్యముఁబట్టి నేతిలో నాలు గవభాగము కలుపుట మిగుల మంచిది.

— వాసాఘ్నతము. —

శ్లో. వాసాం సశాఖాం సపలాశమూలాం కృత్వా కషాయం కుసుమాని చాస్యాః, ప్రదాయ కల్మష విపచేద్ధృతం తత్సక్షాద్ర మాశ్వేన నిహంతి రక్తమ్. 49.

కొమ్మలు బెరడుతోగూడిన అడ్డసరమును కషాయమును కాచి యందులో అడ్డ సరపుపూవుల కల్కమును కలిపి అంతట నేరిని పక్వముచేసి దానిలో లేనను కలిపి తినినయెడల రక్తపితృముల నతిత్వరితముగా పోగొట్టును.

❧ కామదేవఘృతము. ❧

శ్లో. శణస్యకోవిదారస్య వృషస్య కకుభస్య చ, కల్కాఘృత్వా త్పుష్పకల్కం ప్రస్థే పలచతుష్టయం. 50. అశ్వగంధాపలశతం తదర్థం గోక్షురస్య చ, శతావరీ విదారీ చ శాలివర్ణీ బలా తథా. 51. అశ్వత్థస్య చ శుంగాని పద్మబీజం పునర్నవా, కాశ్మరీపల మేత త్తు మాషబీజం తథైవ చ. 52. పృథ గ్దశపలా న్భాగాన్ చతుర్ద్విజేంభనః పచేత్, చతుర్భాగావశేషే. తు కషాయ మచతారయేత్. 53. మృద్వీకా పద్మకం కుఠం పిప్పలీ రక్తచందనం, బాలకం నాగపుష్పం చ ఆత్మగుప్తాపలం తథా. 54. నీలోత్పలం శారివే ద్వే జీవనీయం విశేషతః, పృథక్కర్ష సమం చైవ శర్కరాయాః పలద్వయమ్. 55. రసస్య పౌండ్రకేక్షూణా మాఢకం తత్ర దాపయేత్, చతుర్ధణేన పయసా ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్. 56. రక్తపితృం క్షుణ్ణీణం కామలాం వాతశోణితమ్, హలీమకం తథా శోధం వర్ణభేదం స్వరక్షయమ్. 57. అరోచకం మూత్రకృచ్ఛం పార్శ్వశూలం చ నాశయేత్, ఏత ద్రాజ్ఞాం ప్రయోక్తవ్యం బహ్వస్తాపురచారిణామ్. 58. స్త్రీణాం చైవానపత్యానాం దుర్బలానాం చ దేహీనాం, క్లీణానా మల్పశుక్రాణాం జీర్ణానా మల్పకేతసామ్. 59. శ్రేష్ఠం బలకరం హృద్యం వృష్యం పేయంరసాయనం, ఓజస్తేజఃకరం చైవ ఆయుఃప్రాణవివర్ధనమ్. 60. సంవర్ధయతి శుక్రం చ పురుషం దుర్బలేంద్రియం, సర్వరోగవినిర్ముక్త స్తోయసిక్తో యథాద్రుమః. 61. కామదేవ ఇతి ఖ్యాత స్సర్వరోగేషు శస్యతే,

మద్దిపూవులు క్రాంచనపుపూవులు జనుపపూవులు అడ్డసరముపూవులు వీటితోచేసిన కల్కమును నాలుగుపలములు తీసికొని పదహారు పలముల కషాయములో కలపవలయును. అన్నేరుగడ్డ 100 పలములు పెద్దపల్లెరు 50 పలములు పిల్లపీచరు నేలగుమ్మడు కొలపొన్న

ముత్తవపులగము రావిచిగుళ్లు పద్మ బీజములు తెల్లగజ్జెరు గుమ్ముడుతేగు మినుములు ఇవి యన్నియును పదేసివలముల చొప్పున తీసికొని నాలుగుద్రోణముల నీటియందు పక్వము చేసి నాలుగవపాలు నీరు బాక్టీయుండునప్పుడు ఆకషాయమును దించి ద్రాక్ష పద్మాక్షము చెంగల్వకొమ్మ పిప్పళ్లు రక్తచందనము కురువేరు నాగకేసరములు దూలగొండివిత్తులు నల్లకల్వలు పాలుగుగంధి నల్లముగంధి గరిక జీవకము ఋషభకముబుద్ధి కాణోలి క్షీరకాణోలి మేద మహామేద కారుమినుము కారుపెసర వీని నన్నిటిని ఒక్కొక్కకన్నమును కండ చక్కెర చెండుపలములును చెరకురసము ఆఢకమును తీసికొనవలయును. మఱియు నిందు నాలుగు రెట్లు పాచుబోసి పదియారుపలముల నేతని బోసి వండివలయును. ఇయ్యది కామదేవఘృతము. రక్తపిత్తమును యతిక్షీణము కామెర నాతరక్తము హలీమకము వాపు రంగుమారుట మాటపడిపోవుట ఆరోచకము మూత్రకృచ్ఛ్రము పాష్పపుశూల వీటి నన్నింటిని నాశనముచేయును. ఈశోని గాజులకును ధనికులకును ఎక్కువగా నంతఃపురముల నంచరించు నృపులకును బిడ్డలు లేని స్త్రీలకును దుర్బలులగు పరులకును నపుంసకులకును కొద్ది పాటి వీర్యము గలవారికిని ముదుసలివారికిని దీని నీయవలయును. ఇయ్యది శ్రేష్ఠమైనది. బలమును గలిగించును. మనోహరముగా నుండును. వీర్యము గలిగించును. రసాయనము. తాగితగినది. బలమును కాంతిని పెంపొందించును. ఆయుష్యమును ప్రాణమును వీర్యమును ఇచ్చును. దుర్బలవీర్యముగల పురుషుని వృద్ధి నొందించును. దీనిని సేవించినయెడల నీళ్లుపోసి పెంచిన వృక్షమువలె అన్నిరోగములచేత వదలిపెట్టఁబడిపెఱుగును. ఈకామ దేవఘృత మన్నిరోగములను పోగొట్టుటయందు సహకృతమైనది.

❖ సప్తప్రస్థుతము. ❖

శ్లో. శతావరీ పయో ద్రాక్షా విదారీ త్వామలై ర్హైః. 62.
సర్పిషాసహ సంయుక్తై స్సప్తప్రస్థం విపాచయేత్, శర్కరాపాదసం
యుక్తం రక్తపిత్తహరం పిబేత్. 63. ఉరఃక్షతే పిత్తశూలే యోనివాతే
వ్యసృగ్దరే, బల్య మూర్జాస్కరం వృష్యం క్షుధాహృద్రోగనాశనమ్. 64.

పిల్లిపీచరసము పాలు ద్రాక్షరసము నేలగుమ్మడిరసము చెఱుకురసము ఉసిరికా
యలరసము వీటితోకూడ ఒక ప్రస్థము నేతనివక్తము చేయవలయును. తఱువాత నాల్గవ
పాలు కండచక్కెరను కలిపికొని తాగవలయును. ఇయ్యది రక్తపిత్తముల హరించును.
రోమురోప్పి పిత్తశూలము యోనివాతము ప్రదర్శోగము వీటిని పోగొట్టును. బలము
గలిగించును. పరాక్రమము నిచ్చును. వీర్యముఁ గలిగించును. ఆకలి కడుపునొప్పి మున్నగు
వానిని హరించును.

—ॐ ఖండకూష్మాండకము. ॐ—

శ్లో. కూష్మాండకా త్పలశతం సుస్విన్నం నిష్కులీకృతమ్, పచే
త్రప్తే ఘృతప్రసే శనై స్తామ్రమయే దృఢే. 65. యదా మధునిభః పాక
స్తదా ఖండశతం స్యనేత్, విప్వలీశృంగబేరాభ్యాం ద్వే పలే జీరకస్య
చ. 66. త్వగేలాపత్రమచిచధాన్యకానాం పలాథకమ్, స్యనేచ్ఛూర్ణీ
కృతంత్రదర్వాః సంఘట్టయే స్తుహుః. 67. తత్పక్ష్యం స్థాపయే ద్భాం
డే దత్వా ఊద్రం ఘృతార్థకమ్, తిద్యథాగ్నిబలం ఖాదే ద్రిక్తపిత్తి
క్షుతక్షుయా. 68. కాసశ్వాసతమ చ్ఛగ్నీ తృష్ణాజ్వరనివీడితః, వృష్యం
పునర్నవకరం బలవర్ణప్రసాధనమ్. 69. ఉరస్సంధానకరణం బృంహణం
స్వరబోధనమ్, అశ్వీభ్యాం నిర్మితం సిద్ధం కూష్మాండకరసాయనం. 70.
ఖండామలకమానానుసారా త్కూష్మాండకద్రవాత్, పాత్రం పాకాయ
దాతవ్యం యవా న్వా తద్రసో భవేత్. 71. అత్రాపి ముద్రయా
పాకో నిస్త్యచం నిష్కులీకృతమ్.

బూడిదగుడ్డికాయను నూరుపలములు మెత్తగా చెక్కుతీసి ఒకటంచము నె
య్యి బోసి అందు వానిని పోసి గట్టి రాగిపాత్రలో మెల్లగా పక్వము చేయవలయును.
లేనెలాగున పాకము కట్టినప్పుడు నూరుపలముల కండచక్కెర నందు చేయవలయును.
పిప్పళ్లు శొంఠి జీలకఱ్ఱ గండుగండుపలములును దాల్చినపట్ట విలకులు బాపత్రి మిరియ
ములు ధనియములు ఇవి అన్నియును అరఫలము చొప్పునను చేర్చి చూర్ణముచేసి పైదాని
లో పడవేసి గరిఁజెత్తోమాటిమాటిక కలియబెట్టవలయును. చక్కెరగా పక్వమైన పిప్పట్ల
దానిని నేతిలో సగభాగము లేనెను పోసి కుండలో నుంచుకొని రక్తపిత్తరోగము గల
వాఁడు తనయాకలి ననుసరించి తినవలయును. దగ్గుశ్వాసము చీకట్లుగ్రస్తుట ఛర్మ దస్మి
జ్వరము వీటిచేత పీడింపబడినవాఁడు గూడ నేవింపవలయును. ఇయ్యది వీర్యమును వృద్ధి
నొందించును. శరీరమును క్రొత్తదానినిగా చేయును. బలముకాంతిని చేకూర్చును. వక్షస్థల
మును పెరిగించును. ధాతుపుష్టి నిచ్చును. స్వరమును పెంపొందించును. ఈకూష్మాండకరసా
యనమశ్విసేవపతలచే సృజింపబడినది. ఇయ్యది సిద్ధోపధము. కండచక్కెర ఉసిరిక
మున్నగువానిని ఫలాదిమానములననుసరించి పండుటకొఱకు ఇయ్యవలయును. దీనిని కూడ
ను వండునప్పుడు మూసియే వండవలయును. గుమ్మడినితోఱగి చెక్కులేకుండ ముక్క
లుగా చేసి కలపవలయును.

విశేషాంశములు:—ఒక ప్రతిలో ఈయోగమును వివరించునప్పుడు “యదామధునిభః” అన్నదానితర్వాత ఈ క్రిందిశ్లోకము అధికముగాగలదు. శ్లో. కూష్మాండ పీడనాత్తో నాథకేన పునః పచేత్, యుక్తస్సృజి యదాపశ్యే తదాసిద్ధత నిక్షిపేత్.

❖ వాసఖండకూష్మాండక రసాయనము. ❖

శ్లో. పంచాశచ్చ పలం స్విన్నం కూష్మాండా త్వస్థి మాజ్యతః.
72. గ్రాహ్యం పలశతం ఖండం వాసా త్కావ్యథాథ కే పచేత్, ముస్తా
థాత్రీ శుభా భార్జి త్రిసుగంధై శ్చ కార్తికైః. 73. విలేయ విశ్వ థా
న్యాక మరిచై శ్చ పలాంశికైః, పిప్పలీకుడంప చైవ మధుమానీం ప్ర
దాపయేత్. 74. కాసం శ్వాసం క్షయం హిక్మాం రక్తపిత্তం హలీమ
కమ్, హృద్రోగ మప్లుపిత্তం చ పీనసం చ వ్యపోహతి. 75.

బూడిదె గుమ్మడికాయను చెక్కుతీసి ముక్కలుగాచేసి 50 పలములును, నేయి 16 పలములును, కండచక్కెర 100 పలములును తెచ్చి వీటిని 64 పలముల అడ్డపరపు కషాయములో పక్వము చేయవలయును. తుంగులుస్తలు, ఉసిరికపప్పు, తవక్షీరి, గంటు భారంగి, జాజికాయ, లవంగములు, ఏలనులు, బాపత్రి ఇవి అన్నియు నొక్కొక్క పలమును, కూతురుబుడమ శొంతి ధనియములు మిరియములు ఇవి ఒక్కొక్కపలమును, పిప్పళ్లు నాల్గుపలములు యప్పిమధుకమును అందులో చేర్చవలయును. ఇయ్యది వాసఖం డక కూష్మాండ మనఁబడును. దగ్గు శ్వాసము క్షయ వెక్కిళ్లు రక్తపిత্তము హలీమకము హృద్రోగమును అప్లుపిత్రమును పీనస మున్నగువారి నన్నింటిని పోగొట్టును.

విశేషాంశములు:—ఈయోగములోగూడ “పిప్పలీ కుడపమ్” అన్నశ్లోకము తర్వాత సీక్రిందిగ్రంథభాగ మధికముగా గలదు. శ్లో. ఏతచ్చుర్ద్రికృతం తత్ర దా ర్వాప్యసంఘట్టయేత్పునః, తద్భద్రాగ్నిబలంఖాదే ద్రక్తపిత్రక్షతక్షయీ, వృష్యం పున ర్నవ కరం బలవర్ణకరంచ తిత్.

❖ వాసాఖండకరసాయనము. ❖

తులా మాదాయ వాసాయాః పచే దప్యగుణే జలే, తేన వాదా వశేషేణ వాచయే దాథకం భిషక్. 76. చూర్ణానా మభయానాం చ ఖండా చ్ఛుద్ధం తథా శతమ్, ద్వే పలే పిప్పలీచూర్ణా త్సిద్ధశీతే చ మా

క్షికాత్. 77. కుడపం పలమాత్రం తు చాతుర్జాతం సుచూర్ణితమ్, క్షి
ప్త్యా విలోడితం ఖాదే ద్రక్తపిత్తి క్షతక్షయీ. 78. కానశ్వాసపరీత
శ్చ యత్క్షణా చ ప్రవీడితః,

నూరుపలముల అడ్డసరరసమును తెచ్చి ఎనిమిదిరెట్లు నీళ్లుపోసి వండి నాల్గవభాగ
ము మిగులుండగా కరకకాయ 64 పలములు కలకంఠ 100 పలములు పిప్పళ్లు రెండు
పలములు వీటిని కలిపి చూర్ణముచేసి వైదానియందు కలిపి పక్వమైన పిప్పట చల్లార్చి
తేనె 8 పలములు దాల్చినపట్ట నిలకులు జాపత్రి నాగకేసరములు వీటిచూర్ణము
ఒకపలమును వేసి కలిపి రక్తపిత్తగోగులును క్షతక్షయమును భక్షింపవలయును. దగ్గు
శ్వాసలచేత బాధపడువాఁడును క్షయరోగియును కూడ భక్షింపవలయును.

❧ ఖండకాద్యలోహము. ❧

శ్లో. శతా వరీ చ్చిన్నరుహో వృషముండతికా బలాః. 79. తాల
మూలీ చ గాయత్రీ త్రిఫలాయా వచ స్తథా, భార్జ్యే పుష్కరమూలం
చ పృథ క్పంచపలాని చ. 80. జలద్రోణే విపక్తవ్యం అప్తమాంశావశే
షితమ్, దివ్యౌషధహతస్యాపి మాక్షికేణ హతస్య వా. 81. పలద్వా
దశకం దేయం రుక్మతాహస్య చూర్ణితమ్, ఖండతుల్యం పృథం
దేయం పలపోడశికం బుధైః. 82. పచే త్తామ్రమయే పాత్రే గుడపా
కో యథామతిమ్, ప్రస్థార్థం మధునో దేయం శుభాశ్శజతుకం త్వ
చం. 83. శృంగీ విడంగం కృష్ణా చ శుంఠ్యజాజీ పలంపలం, త్రిఫలా
ధాన్యకం పత్రం ద్వ్యక్షం మరిచకేశరమ్. 84. చూర్ణం దత్వా సుమ
ధితం స్నిగ్ధే భాండే నిధాపయేత్, యథాకాలం ప్రయంజీత బిడాలప
దకం తతః. 85. గవ్యక్షీరానుపానం చ నేవ్యం మాంసరసం పయః,
గురువృష్యానుపానాని స్నిగ్ధం మాంసాదిబృంహణం. 86. రక్తపిత్తం
క్షయం కాసం పక్తిశూలం విశేషతః, వాతరక్తం ప్రమేహం చ శీత
పిత్తం వమిం క్షయం. 87. శ్వయంధుం పాండురోగం చ కుష్ఠం స్త్రీమౌళా
దరం తథా, ఆనాహం రక్తసంస్రావం చాప్లుపిత్తం నిహంతి చ. 88.

చాక్షుషం బృహణం వృష్యం మాంగల్యం ప్రీతివర్ధనం, ఆరోగ్యం పుత్రదం శ్రేష్ఠం కామాగ్నిబలవర్ధనం. 89. శ్రీకరం లాఘవకరం ఖండ కాద్యం ప్రకీర్తితమ్.

పెద్దపిల్లిపీచర, తిప్పతీగ, అడ్డసరము, ఋషభము గంధద్రవ్యము, తెల్లబోడ తరము, ముత్తువపులగము, నేలతాడి, త్రిఫలములు, గంటుభారంగి, పుష్కరమూలము వీనిని 5 పలముల చొ॥ తెచ్చి ఒకద్రోణము నీటిలో నుంచి వండవలయును. అనీటిలో నెన్నిదవభాగము మిగిలియుండగా దివ్యౌషధములచే శుద్ధిచేసినది గాని మాక్షికముతో శుద్ధిచేయబడినది గాని యగు దుక్కలో హఝామును [అనగా నయస్కాంతమును, లేక ఉక్కుభస్మమును] 12 పలములును, కండచక్కెరతో సమానముగా 4 పలములు నేతని పోయవలయును. ఆపిమ్మట రాగిపాత్రములో బెల్లమును పా-ము పట్టురీతిగా పక్వము చేయవలయును. తేనె రి పలములును తవక్కిరి, శిలాజిత్తు, లవంగపుపట్ట, వృషభ మను గంధద్రవ్యము, వాయువిదంగములు, పిప్పళ్లు, శొంఠి, జీలకఱ్ఱ వీటిని ఒక్కొక్కపల మును, త్రిఫలములు, ధనియములు, తాడిశపత్రి, మిరియములు, నాగకేసరము వీని నరర ధ్రువులమును తెచ్చి కలిసి చూర్ణముచేసి చక్కగా వస్త్రకాలితమును పట్టి, నున్ననికుండలో పెట్టి నుంచవలయును. పిదప కాలానుసారముగా తులమంత నువయోగింపవలయును. దీనిపై ఆవుపాలతోటి అనుపానమును మాంసరసము పాలు నేవింపవలయును. గొప్ప వియును బలకరము లగు ననుపానముల నీయవలయును. చమరుకల మాంసాదిపదార్థముల బెట్టవలయును. ఇయ్యది గత్తపిత్తమును క్షయను దగ్గును విశేషముగా పార్శ్వ పునొప్పిని మేహమును శీతపిత్తమును జీల పోటు అప్లపిత్తమును వీనిని నశింపజేయును. కన్నులను హితకరము. ధాతువును వృద్ధి పొందించును. వీర్యమును కలుగజేయును. సౌందర్యము నిచ్చును. సంతోషమును పెంచును. ఈఖండభాద్యము ఆరోగ్యకరము. పుత్రుల గల్గించును. శ్రేష్ఠము. కామమును బలమును పెంపొందించును. శోభనిచ్చును. చులకదనము నిచ్చును అని కొనియాడబడినది.

☞ ఛాగమాంసాదిపద్యములు. ☞

శ్లో. ఛాగం పారావతం మాంసం తిత్తిరి కృకరా శృశాః. 90. కురంగాః కృష్ణసారా శృ తేషాం మాంసాని యోజయేత్, నారికేళవ యఃపానం సునిష్ణకవాస్తుకం. 91. శుష్కమూలకజీరాఖ్యంపటో లం బృహతీఫలం, ఫలం వార్తాకుపక్వాప్రం ఖర్జూరం స్వాదు దాడి మం. 92. క కారపూర్ణకం యచ్చ మాంసం చానూపసంభవం, వర్జ

నీయం విశేషేణ ఖండఖాద్యం ప్రకర్వతా. 93. లోహంతరవ దత్తా
పి పుటనాదిక్రియేవ్యతే, య చ్చ పిత్తజ్వరే ప్రోక్తం బహి రస్తస్య
భేషజం. 94. రక్తపిత్తే హితం తచ్చ క్షీణక్షతహితం చ యత్.

మేకమాంసము, పావురపుమాంసము, తిత్తిరిపిట్టమాంసము, గోరువంక, కుండేలు,
లేళ్లు వీనియొక్క మాంసములు ఈయవచ్చును. కొబ్బరినీళ్లు, చెంచలికూర, చక్ర
వర్తికూర, ముల్లంగి, జీలకఱ్ఱ, పొళ్లకాయ, పెద్దగుమ్మడి, వంకాయ, మామిడికాయ,
ఖర్జూరము, తియ్యదానివ్వుపండ్లు, కంఠపూర్వకమగు నన్నిపదార్థములు, మెట్టప్రదేశ
ములలోని జంతువుల మాంసము వీని ఖండకాద్యమును భక్షించువారలు ప్రయత్నపూ
ర్వకముగా వదలిపెట్టవలయును. ఇది లోహములకువలెనే ఇచ్చటకూడ పుటపాకము
మున్నగువానిఁ జేయుట చాల మంచి. పిత్తజ్వరముల కొఱకు పైకిని లోపలికిని చెప్పిన
యౌషధములనే రక్తపిత్తజ్వరములచే బాధపడువానికి గూడ చేయవలయును. ఇట్లులే
క్షీణక్షతరొగులకు గూడ నీయవలయును. ఇయ్యది హితము అగును.

ఇట్లు చక్రదత్తయంద రక్తపితృతాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౦. రాజయక్షాధికారము.

శ్లో. యోగములందు శాల్యాని ప్రయోగములు. ౧౦

శ్లో. శాలిషష్టిక గోధూమ యవముద్గాదయ శృభాః, మద్యాని జాంగలాః పక్షిమృగా శ్శస్తా విశుష్యతాం. 1. శుష్యతాం క్షీణ మాంసానాం కల్పితాని విధానవిత్, దద్యాత్ ప్రవాదమాంసాని బృంహణాం విశేషతః. 2. దోషాధికానాం వమనం శస్త్రే సవిరేచనం, స్నేహస్వేదోపపన్నానాం స్నేహనం యన్న కర్షణమ్. 3. శుద్ధకోష్ఠస్య యుంజిత విధిం బృంహణదీపసమ్, శుక్రాయత్తం బలం పుంసాం మలాయత్తం హి జీవితమ్. 4. తస్మాద్యత్నేన సంగ్రహ్యే ద్యక్షిణో మలరేతసీ, సపిప్పలీకం సయవం సకులుత్తం సనాగరం. 5. దాడిమామలకోపేతం సిద్ధ మాజరసం పిబేత్, తేన షడ్వినివర్తంతే వికారాః పీనసాదయః. 6 రసే ద్రవ్యాంబుపేయావ త్సుపశాస్త్రవశా దిహ, పలాని ద్వాదశ ప్రస్థే ఘనేభ తనుకే తు షట్. 7. మాంసస్య వటకం కుర్యాత్పల మచ్చుతరే రసే, ధన్యాక పిప్పలీ షిశ్వాదశమూలజలం పిబేత్. 8. పార్శ్వశూల జ్వరశ్వాస పీనసాదినివృత్తయే, అశ్వగంధామృతాభీరుదశమూలీ బలావృషాః. 9. పుష్కరాతవిషే ఘ్నంతి క్షయం క్షీరరసాశినః.

పరిబియ్యము, ఆరుమాసములకు పండ్లదీహాన్యము గోధూమలు యవలు పెసలు మున్నగు ధాన్యములును మద్యములు అడవిజాతులగు పక్షులు మృగములు మున్నగువాని మాంసములును విశేషముగా యోగ్యురొగికి ఉత్తమములగు పద్యములు. క్షీణించుచున్నవారలకు ఎండిన మాంసము గలవారలు ఆగు క్షయరోగులకు మాంసము తినెడి జాతిలో చేరిన మృగముల మాంసమును వైద్యుండు ఇప్పించుచుండవలయును. విశేషముగా వీర్యకారకము లగు పదార్థముల నియ్యవలయును. దోషాధిక్యము గలవారలకు వాంతు లగుటకు విరేచనములకు మందు నీయవలయును. చమరు, చెఱుట వీటిచేత కలిగిన రోగులకు స్నేహనము చేయింపవలయును. కాని వటిపిడి కలుగునట్లు చేయింపరాదు. కోష్ఠములు బిగి

చినవారికి బృంహణదీపనములను గలిగించు క్రియలను చేయవలయును. ఏలయనగా పురుషులకు బలము వీర్యము ననుసరించి యుండును. జీవితము మలము ననుసరించి యుండును. ఈ కారణమువలన త్నయరోగులకు ప్రయత్నపూర్వకముగా మలమును వీర్యమును కాపాడుచుండవలయును. పిప్పళ్లు కొడిసెపాలయవల ఉలవలు శొంఠి దానిమరసము ఉసిరిక వీటితోటి పక్వముచేయఁబడిన మేకమాంసపురిసమును త్రాగింపవలయును. ఇద్దానిచేత పీనస మొదలగు నారువికారములు నశించును. రసమునందు ద్రవ్యములను నీటిని పానకములలోవలెనే నూపశాస్త్రము ననుసరించి ప్రసవరిమాణజలమునకు ౧౨ పలములు చేర్చవలయును. గట్టిగా చేయవలసియున్న నిట్లు చేయవలయును. చల్లనగా చేయవలసినచో నారుపలములను మాత్రమే చేర్చవలయును. పరిశుద్ధము చేసిన రసములో ఒక పలమంతగా మాంసమునునూరి కలిపివేయవలయును. ధనియములు, పిప్పళ్లు, శొంఠి, దశమాలములు వీటియొక్క కషాయమును త్రాగవలయును. అశ్వగంధ (పెన్నేరు) తిప్ప తీగ పిల్లపీచర దశమాలము ముత్తువపులగము పృషభక మనుగంధద్రవ్యము అడ్డసరము పుష్కరమాలము ఆతివస వీటియొక్క మాంసమును పాలను మాంసపురిసమును నేవించినయెడల త్నయరోగములు నశించి పోవును.

❧ దశమాల సలితాదిప్రయోగము. ❧

శ్లో. దశమాల బలా రాస్నా పుష్కరసురదారు నాగరైః
కర్ణితమ్, పేయం పార్శ్వంసశిరోరుక్ త్నయకాసాదిశాంతయే స
లిలమ్. 10. కకుభత్వజ్జగబలా వానరబీజాని చూర్ణితంపయసి, పక్వం
ఘృతమధుయుక్తం ససితం యత్నాదికాసహరమ్. 11. పారావత కపి
చ్ఛాగ కురంగాశాం పృథక్పృథక్, మాంసచూర్ణ మజాతీరం వీతం
యత్తహరం పరం. 12. ఘృతకుసుమసారలీఢం త్నయం త్నయం నయ
తి గజబలామూలం, దుగ్ధేన కేవలేన తు వాయసజంఘాని వీతైర్వివ. 13.
కృష్ణాద్రాక్షాసితాలేహః త్నయహః క్షౌద్రతైలవాన్, మధుసర్పిర్యుతో
వాశ్వగంధా కృష్ణాసితోద్భవః. 14. శర్కరా మధుసంయుక్తం సవసితం
లిహన్ త్నయీ, ఊరాశీ లభతే పుష్టి మశ్నతే చాజ్యచూడికే. 15.

దశమాలములు ముత్తువపులగము నన్నరాస్త పుష్కరమాలము దేవదారు శొంఠి వీటి నన్నింటిని కషాయమును కాచి త్రాగవలయును. ఇయ్యది పార్శ్వపునొప్పి తలనొప్పి త్నయ దగ్గు మొదలగువానిని శాంతి పొందించును. మద్దిపట్ట వీర నాగబల దూలగొండితులు వీటిని చూర్ణముచేసి పాలలో చక్కఁగా కాచి, నెయ్యి తేనె

వీనితో కలిపి కండచక్రార కలిపి భక్షించినయెడల త్తయరోగము మున్నగు రోగములను దగ్గును నశింపజేయును. పావురము ఖోతి మేక లేడి వీటిమాంసమును వేరువేరుగా చూర్ణముచేసి మేకపాలతో కలిపి పుచ్చుకొనవలయును. ఇందువలన త్తయ రోగము నశించును. నేయి జాజికాయ నాగకేసరములు నాగబల చూర్ణించి వీటిని న్నింటిని కలిపి నూరవలయును. లేకున్న నేరుగా కలిపి త్రాగినయెడల కాకజంఘ (త్తయరోగము) నశింపజేయును.

పిప్పళ్లు ద్రాక్ష కలకండ లేన వీటితో చేసిన లేహము త్తయరోగములను నశింపజేయును. లేకపోయినచో అశ్వగంధ పిప్పళ్లు కలకండ నేయి వీటితో చేసిన లేహమైనను త్తయరోగములను నశింపజేయును. కండచక్రారలోను లేనలోను నవనీతమును కలిపికొని నేవనజేయుచు పాలతోటి యన్నమును తినువా రగు త్తయరోగులు బలము నొందగలరు. ఇయ్యోషధమునందు (అనగా దీనిని నేవించుకాలమునందు) నేతిని లేనను ఎక్కువగా భక్షింపరాదు.

❧ సితోపలాదిలేహ్యము. ౧౬ ❧

శ్లో. సితోపలా తు గోక్షీరీ విప్పలీ బహులా త్వచః, అస్త్యా దూర్ధ్వం ద్విగుణితం లేహయేత్ ఔద్రస్పిషా. 16. చూర్ణితం పాశయే దేత చాఘ్నసకాసక్షయాపహమ్, సుప్తజిహ్వ రోచకిన మల్బాఘ్నిం పార్శ్వశూలినమ్. 17. హస్తపాదాంసదా హేషు జ్వరే రక్తే తథోర్ధ్వగే.

కండచక్రార 16 భాగములు, తవక్షీరి 8 భాగములు, పిప్పళ్లు 4 భాగములు, ఏలకులు 2 భాగములు, లవంగపువట్ట ఒకభాగము వీని నన్నిటిని కలిపి చక్కగా నూరి లేనలోను కలిపి నేవింపవలయును. ఇయ్యది శ్వాసను, దగ్గు, త్తయరోగము నశింపజేయును. మఱియును నాలుక మొద్దుబారియుండుట, అగోచకము, ఆగ్నిమాంద్యము, పార్శ్వపునొప్పి, ఊరోగములను పోగొట్టి చేతులు, కాళ్లు, భుజములు మున్నగువి మందు సప్పాదును జ్వరమునందును ఊర్ధ్వగత మగు రక్తపిత్తమునందును హితమును కలిగించును. ఇయ్యది సితోపలాదిలేహ మనబడును.

❧ లవంగాద్యచూర్ణము. ౧౭ ❧

శ్లో. లవంగ తక్కిల ముఖీభచందనం నతం ససీలోత్పలజీరకం సమమ్, తృటి సృకృష్ణాగురుభృగకేసరం కణాసవిశ్వానలదం సహంబుదమ్. 18. అహింద్రజాతీఫలవంశలోచనా సితాష్టభాగం సమసూక్ష్మచూర్ణితమ్, సురోచనా తర్పణ మగ్నిదీపనం బలప్రదం వృష్యతమం

త్రిదోషసత్, 19. ఉరోవిబంధం తమకం గళగ్రహం సకాసహిక్కారుచియత్తపీససమ్, గ్రహణ్యతీసార భగందరార్బుదం ప్రమేహగుల్తాం శ్చ నిహంతి సజ్వరాన్. 20.

లవంగములు, తక్కిలములు, వట్టివేళ్లు, రక్తచండనము, నల్లగల్వలు, జీలకఱ్ఱ, ఏలకులు, నల్లజీలకఱ్ఱ, అగరు, దాల్చినపట్ట, నాగకేశరములు, జటామాంసి, పిప్పళ్లు, శొంఠి, తుంగముష్టు, నాగకేశరములు, జాజికాయ, కంకుమపువ్వు, తవక్షీరి వీని నన్నిటిని సమానభాగములుగా తీసికొనవలయును. ఇందులో కలకండను ఎనిమిదిభాగములు చేర్చి అన్నిటినిచూర్ణము చేయవలయును. ఈచూర్ణము రుచిని పుట్టించును. తృప్తినిఁ గలిగించును. ఆకలిని పుట్టించును. బలము నిచ్చును. నీర్వమును వృద్ధినిఁ దిండుచును. మఱియును త్రిదోషములను నశింపఁజేయును. చిష్టునొప్పి తమకము క్వాసము గళగ్రహము దగ్గు వెక్కిళ్లు అరుచి క్షయగోగము పీసస గ్రహణి అతిసారము భగంధరోగము అర్బుదరోగము మేహగోగము గుల్తవాధులు జ్వరము మున్నగువానిని నశింపఁజేయును. ఇయ్యదియే లవంగాద్యచూర్ణ మని చెప్పబడును.

❖ తాడిశచూర్ణము. ❖

శ్లో. తాళీసపత్రం మరిచం నాగరం విప్పలీ శుభా, యథోత్తరం భాగవృద్ధ్యా త్వకేశే చార్ధభాగికే. 21. విప్పల్వప్రగుణా చాత్ర ప్రదేయా సితశర్కరా, శ్వాసకాసారుచిహరం తచ్చూర్ణం దీపనం పరం. 22. హృత్పాండుగ్రహణీరోగ స్లిహశోషజ్వరాపహం, ఛర్ద్యతీసారశూలఘ్నం మూఢవాతానులోమనం. 23. కల్పయేద్ధుటికాం చైత చూర్ణం పక్త్వా సితోపచం, గుటికాహృగ్నిసంయోగా చూర్ణాల్లఘ్నతరాస్తనైతాః. 24. వైత్తికే గ్రాహయం త్యేకే శుభయా వంశలోచనామ్.

తాడిశపత్ర ఒక భాగము, మిరియములు 2 భాగములు, శొంఠి 3 భాగములు, పిప్పళ్లు నాల్గుభాగములు, తవక్షీరి 5 భాగములు, ఏలకులుదాల్చినపట్ట అగరుభాగము, పిప్పళ్లు 8 భాగములు మఱియు నిందులో తగినట్లు తెల్లచక్కెర కలిపి చూర్ణమును చేయవలయును. ఈచూర్ణము క్వాసము దగ్గు అరుచి వీటిని హరించును. చక్కగా జఠరాగ్నిని దీపింపచేయును. హృద్రోగము పాండురోగము గ్రహణి పీససగోగము శోషజ్వరములను హరింఁగొట్టును. మఱియును ఛర్ద అతిసారము శూల వీనినిగూడ హరించును. మూఢవాతము ననుకూలముగా త్రిప్పును. కలకండను పాకముచేసి దానిలో నీచూర్ణమును కలిపి మాత్రలను కట్టవలయును. ఈమాత్రలు నిప్పునెగ చూపినందువలన

చూర్ణముకంటెను లేలికవి యగుచున్నవి. అనేకులు వైద్యులు పితృమువలనఁ బుట్టిన క్షయరోగములలో నీచూర్ణమును వాడియున్నారు. మూలమునందు శుభయా అని చెప్పినందున వంశలోచన అని అర్థము చేసికొనవలయును. ఇయ్యదియే తాడిశచూర్ణ మనఁబడును.

❖ వింధ్యవాసియోగము. ❖

శ్లో. శృంగార్జునాశ్వగంధా నాగబలా పుష్కరాభయా చ్ఛిన్న
రుహాః, తాలీసాదినమేతాః లేహ్య మధుసర్పిభ్యాం యక్షహరాః. 25.
మధుతాప్య విడంగాశ్చ జతులోహ ఘృతాభయాః, ఘ్నంతి యక్షాణ
మత్యుగ్రం సేవ్యమానా హితాశినా. 26. వ్యోమం శతావరీ త్రిణి
ఫలాని ద్వే బలే తథా, సర్వామయఃసరో యోగః సాయం లోహగ
జోన్మితః. 27. ఏష వక్షఃక్షతం హంతి కంఠజాం శ్చ గదాంస్తథా,
రాజయక్షాణ మత్యుగ్రం బాహుస్తంభ మథార్దితం, 28.

కర్కాటకశృంగి, మద్దిపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ, నాగబల, పుష్కరమూలము, కరక
కాయ, తిప్పతీగె, తాడిశపత్రి, మిరియాలు, శొంఠి, పిప్పళ్లు, తవక్షీరి, దాల్చినచెక్క
ఏలకులు వీనినిచేర్చి చూర్ణించి కలిపి ఈయాషధులయందు ముందు చెప్పిన తాడిశపత్రి
చూర్ణముతోచేసిన బొప్పెనికలిపి తేనె, నేయినికూడ నందు చేర్చి భక్షించినచో క్ష
యరోగములు నశించి పోగలవు. తేనె, వాయువిడంగములు, శిలాజిత్తు, లోహభ
స్మము, నేయి, కరకకాయ వీటిని లేహముచేసి భక్షించుచు హితకరముగా భోజనమును
చేయవలయును. ఇట్లు చేసినయెడల అతిభయంకరములైన క్షయరోగములను కూడ
నశింపఁజేయును. శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, పిల్లిపీచర [దీనినే కొందఱు చల్లగడ్డ
యందురు.] త్రిఫలములు నాగబల ముత్తపపులగము లోహభస్మము నీటితో చేయఁ
బడు యోగము అన్నివిధములైన రోగములను హరింపఁజేయును. ఇయ్యది బొమ్మనొప్పి
గొంతుసంబంధము లగు నన్నిరోగములను పోగొట్టును. మఱియును మిక్కిలి భయంక
రము లగు క్షయరోగములను చచ్చుటను అర్దిత మను రోగమును హరించును. ఇయ్యది
వింధ్యవాసియోగ మనఁబడును. దీనినే కొందఱు శృంగార్జునాది యోగ మందురుట.

❖ రసేంద్రగుటిక. ❖

శ్లో. కర్షః శుద్ధరసేంద్రస్య స్వరసేన జయార్ద్రయోః, శిలా
యాం ఖల్వయే త్తావ ద్యావ త్పిండం ఘనం తతః. 29. జలకర్ణా కాక
మాచీ రసాభ్యాం భావయే త్పునః, సాగంధికఫలం భృంగస్వరసేన

విభావితం. 30. చూర్ణితం రససంయుక్త మజాక్షీర పలద్వయే, ఖల్వితం
ఘనపిండం తు గుటీం స్విన్నకలాయవత్. 31. కృత్వాదా శివ మభ్య
ర్ఘ్య ద్విజాతీ స్పరితోవ్య చ, జీర్ణాన్నో భక్షయే దేకాంక్షీరమాంసర
సాశనః. 32. సర్వరూపం క్షయం కాసం రక్తపిత్త మరోచకం, అపి
వైద్యశతై స్త్యక్త మప్లుపిత్తం నియచ్ఛతి. 33.

యథావిధిగా శుద్ధిచేసిన పాదరసము ఒకకర్షము తెచ్చి ఖల్వములో వేసి తక్కి
లిరసము అల్లపురసముల నందుచేర్చి చక్కగా నూరవలయును. బాగుగా మద్దగట్టు
వఱి కిట్లు నుద్దింపవలెను. చాగమట్టరసమునందు మఱిల దానిని భావనచేయవలయును.
తఱువాత ఏలకులు లవంగపట్ట జాపత్రి నాగకేసరములు వీటిని చూర్ణమును ఒకపల
మునందు కలిపి గుంటకలగ రావలసమునందు భావన కట్టవలయును. ఆపిమ్మట చూర్ణము
ను చేసి మేకపాలు రెండుపలముల తెచ్చి వానితో చక్కగా మర్దింపవలయును. గట్టి
గానై ఉండకట్టునంతవఱి కిట్లు మర్దించి సెనగగింజలంతంత మాత్రలను చేసికొని మొ
దట నీశ్వరుని పూజించి, బ్రాహ్మణుల సంతోషపెట్టి అన్నము జీర్ణమైన పిమ్మట ఒకమా
త్రను తినవలయును. పాలు మాంసపురసమును భుజింపవలయును. ఈమాత్రలు అన్ని
విధములగు క్షయ దగ్గు రక్తపిత్తము ఆరోచకము మున్నగువానిని వందఃతఱుబడి
వైద్యులు చికిత్సచేసి సాధింపనేరక పదలిపైచిన ఆప్లుపిత్తములను తొలగించును.
ఇయ్యది రసేంద్రగుణిక యనఁబడును.

— ౧౧ ఏలాదిమంథము. —

శ్లో. ఏలాజమోదామలకాభయాక్ష గాయత్రినింబాశనశాలసా
రాన్, విడంగభల్లాతకచిత్రకాం శ్చ కటుత్రికాంభోదసురాష్ట్రీకా
శ్చ. 34. పక్త్వా జలే తేన పచేత్తు సప్తి స్తస్తి న్సుసిద్ధే త్వవతారితే
చ, త్రిశతస్ఫలా న్యత్ర సితోపలాయా దద్యాత్తు గోక్షీరపలాని ష
ట్టు. 35. ప్రథే ఘృతస్య ద్విగుణం చ దద్యాత్ ఔద్రం తతో మంథ
హతం నిదధ్యాత్, పలంపలం స్రాత రతో లిహే చ్చ పశ్చాత్పి బేతేక్షీర
మతంద్రిత శ్చ. 36. ఏత ద్ధి మేధ్యం పరమం పవిత్రం చక్షుష్య మా
యుష్య తమం తథైవ, యత్క్షౌణ మాశు వ్యవహంతి శూలం పాండ్వా
మయం చాపి భగందరం చ. 37. న చాత్ర కించి త్వనినర్జనీయం రసా
యనం చైత దుపాస్యమానం.

ఏలకులు, వామను, ఊసిరిక, కరక, తాడి, చండ్రచెక్క, వేపచేప, వేగి
చేప, మద్దిచేప వీటియొక్కరసమున్ను, వాయువిడంగములు, జీడివిత్రనములు, చిత్రమా
లము, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, తుంగముద్దలు, తొవరినున్న వీనిన్నింటి కషా
యము చేసి ఆకషాయమునందు నేతిని పోసి పక్వముచేసి నేయి పరిశుద్ధముగా సిద్ధమైన
ప్పుడు పొయినుండి దింపి 30 పలముల కలకండనందులో చేర్చిరి పలముల తవక్కిరిని పోడ
నందు కేయవలయును. 16 పలముల ప్రమాణములో చాడుట్లు తేనెను కలిపి పిష్టుట
కవ్వముతో చిక్కివలయును. ఇట్లు సిద్ధముచేసిన ఈనూషధమును ప్రాతఃకాలములలో
లేచి పలము చొప్పున నేవింపవలయును. తఱునాత మెల్లగా పాలనుకూడ త్రాగుచుం
డనలయును. ఈమంధము పరిశుద్ధమైనదియును మిగుల పవిత్రమైనదియు నై యున్న
యది. ఇది నేత్రములకు దివ్యామృతము. ఆయువ్యమును పెంపొందించును. క్షయగో
గమును శూలగోగమును పాండుగోగమును తత్తణుమే సశింపజేయును. భగందరగోగ
ములఁ గూడ నవహరించును. ఈమంధములో పరిహరింపఁదగిన (అనగా పాణవేయఁ
దగు) పదార్థమేదియును లేదు. ఈరసాయనము నేవింప తగినది. ఇయ్యది ఏలాదిమంధ
మును రసాయన మనఁబడును.

❖ సర్పిర్లుడు. ❖

శ్లో. బలా విదారీ హ్రస్వా చ పంచమూలీ పునర్నవా, పంచా
నాం క్షీరవృక్షాణాం శుంగా ఋష్యశిశికాః పృథక్. 38. ఏషాం కషా
యే ద్విక్షీరే ఐదార్యా జరసాంశికే, జీవనీయైః పచే త్కల్తై రక్షమా
త్రైః ఘృతాథకం. 39. సితాపలాని పూతే చ శీతేద్వాత్రింశ దాన
పేత్, గోధూమపిప్పలీవాంశీ చూర్ణం శృంగాటకస్య చ. 40. సమా
క్షికం కాడవికం తత్సర్వం ఖిజనూర్చితం, స్త్రావనం సర్పిర్లుడా స్మృ
త్వా భూర్జపత్రేణ వేష్టయేత్. 41. తాన్ద్ర్యా సలికాన్ క్షీరం మద్యం
చాను పిబే త్కఫే, శోషే కాసే క్షతక్షీణే శ్రమస్త్రీభారకర్షితే. 42.
రక్త నిష్ఠినే తాపే వీనసే చోరసిన్ధితే, శస్త్రాః పార్శ్వశిరశ్శూలే భే
దే చ స్వరవర్ణయోః. 43. క్వాఢ్యే త్రయోదశపలే ద్రవ్యాల్పత్వభ
యా జ్వలం, అష్టగుణం క్వాఢసమో విదార్యాజరసౌ పృథక్. 44. కే
చి ద్యుధోక్తక్వాఢ్యే తు క్వాఢం ఘృతసమం జగుః.

మత్తపవులగము నేలగుమ్మడు లఘుపంచమూలములు శొంఠి గల్లేరుక్షీరవృక్షపంచక
ము, అనఁగా జావ్వి మణ్ణిరావి మేడిదిరిసెలు వీటిచిగుటాకులు మొగ్గులు వీటిని ఒక్కొక్క

టియనొక్కొక్క పిడికెడు చొప్పున వేటువేటుగా తీసికొనవలయును. పిమ్మట వీనిని క
షాయముపెట్టి ఆకషాయమునందు రెండురెట్ల పాలుకలిపి నేలగుమ్మడుయొక్కయును మే
కమాంసముయొక్కయు రసమును కలిపి దానియందు మేద మహామేద కాళోలి మొద
లగువానిని ఒక్కొక్కక్కర ము చొ॥ తీసికొని కల్కముచేసి కలిపి 64 పలముల నేటిని అం
దుపక్వము చేయవలయును. చక్కగా పక్వమైనపిమ్మట ద.సి చల్లార్చి పడియకట్టి
అందులో 32 పలముల కలకండను కలిపి తఱువాత గోధుమలు పిప్పళ్లు తవక్కిరి వీ
టిని చూర్ణమును చేసి ఆచూర్ణమును తేనెను 14 పలములచొప్పున కలవవలయును.
తఱువాత వీని నన్నింటిని చక్కగా చిలికి ఒక్కొక్కపల మంత కుడుములను చేసి
భుజపత్రపుటాకులో చుట్టి పెట్టవలయును. ఇట్టి కుడుములలో నొక్కొక్కటి చొ
ప్పున ప్రతిదినమును తిని ఆమీదట పాలను గాని మద్యమును గాని త్రాగుచుండవ
లయును. కఫరోగమునందును శోషము అనగా తయయందును తృతీయామయందు
ను పరిశ్రమలు బరువుమోయుట స్త్రీసంగమము ఇట్టివానిచేత నాకర్షింపఁబడిన వాని
యందును రక్తచ్ఛర్దలలోను జ్వరమునందును పీనసయందును ఎదురుతొమ్మలోని కూ
లలయందును పార్శ్వపునొప్పలవిషయమునను తలనొప్పియందును స్వర్ణభేదము మాటల
మార్పు మున్నగువనియందును ఈగుడుము లత్యుత్తమముగా గుణము నిచ్చునని చెప్పఁ
బడినవి. పదమూఁడుపలముల కషాదువు వస్తువులు స్వల్పమగు నేమో యనుశంక యున్న
చో వీటి నెన్నిదిరెట్లుగా గ్రహింపవలయును. కషాయముతో సమముగా నేలగుమ్మడురస
మును మేకమాంసపు రసమును వేరు వేరుగా తీసికొనవలయును. కొందఱు వైద్యులు పై
చెప్పిన కషాయవస్తువులలో నేటితో సమముగా కషాయముగూడ నుండవలయు నని
చెప్పిరి.

❖ చ్యవనప్రాశము. ❖

శ్లో. బిల్వ్యాగ్నిమంథస్యానాక కాశ్శర్మః పాటలీ బలా. 45.
పర్ణ్య శ్చతస్రః పిప్పల్యః శ్వదంష్ట్రా బృహతీద్వయం, శృంగీతామ
లకీ ద్రాక్షా జీవంతీ పుష్కరాగురు. 46. అభయా సామృతా ఋద్ధి
ర్జీవకర్షభకా శరీ, ముస్తం పునర్నవా మేదా సూక్ష్మ లోత్పలచందనే.
47. విదారీ వృషమూలాని కాళోలీ కాకనాసికా, ఏషాం పలోన్మితా
న్భాగాన్ శతాన్యామలకన్య చ. 48. పంచ దద్యా త్త దైకధ్యం
జలద్రోణీ విపాచయేత్, జ్ఞాత్వా గతరసా న్యేతా న్యోషఘా న్యథ
తం రసం. 49. త చ్ఛామలక మృద్ధృత్య నిష్కులం తైలసర్పిషోః.

పలద్వాదశకే భృష్ట్యా దత్వా చాగ్రతులాం భిషక్. 50. మత్స్యండి
కాయాః పూతాయాః లేహవ త్సాధు సాధయేత్, షట్పలం మధున
శ్చాత్ర సిద్ధశీతే ప్రదాపయేత్. 51. చతుష్పలం తు గోక్షీర్యాః పిష్ప
ల్యా ద్విపలే తథా, పల మేకం నిదధ్యా చ్చ త్వగేలాపత్ర కేసరాత్. 52. ఇ
త్యయం చ్యవనప్రాశః పర ముక్తో రసాయనః, కాసశ్వాసహర
శ్చైవ విశేషేణోపదిశ్యతే. 53. క్షీణక్షతానాం వృద్ధానాం బాలా
నాం చాంగవర్ధనమ్, స్వరక్షయ మురోరోగం హృద్గం వాతశోణి
తమ్. 54. సిపాసాం యూత్ర శుక్రస్థా దోషాం శ్చైవ వాపకర్షతి, అస్య
మాత్రాం ప్రయుంజీత యో పరుంధ్యా న్నభోజనం. 55. అస్య ప్రయో
గా చ్యవనః సువృద్ధో భూ త్పున ర్యవా, మేధాం స్ఫులిం కాంతి
మనామయత్వం వపుఃప్రకర్షం బల మింద్రియాణాం, స్త్రీషు ప్రహర్షం
పర మగ్నివృద్ధిం వర్ణప్రసాదం పవనానులోమ్యం. 56. రసాయన స్యాస్య
నరః ప్రయోగా ల్లభేత్ జీర్ణోఽపి కుటీప్రవేశాత్, జరాకృతం పూర్వ
మపాస్య రూపం బిభర్తి రూపం సవయావనానాం. 57. సితామత్స్యండి
కాలాభే ధాత్ర్యా శ్చ మృదుభర్జనం, చతుర్భాగజలే ప్రాయః ద్రవ్యం
గతరసం పిబేత్. 58.

బిల్వము కూర నెల్లి పాదిరివేళ్లు నేలగుమ్మడు చీట్టాముట్టి కారుమినుము కా
రుపెసర కోలపాన్న ముయ్యాకుపాన్న పిప్పళ్లు పల్లెరు వాకుడు పెద్దములక
కర్కాటకశృంగి నేలయిసిరిక గ్రాక్ష మనుబాల పుష్కరమూలము అగరు కరక కాయ
తిప్పతీగ బుద్ధి జీవక మను ద్రవ్యము ఋషభక మను గంధ ద్రవ్యము కచ్చారము
తుంగము నైలు శొంఠి మేద చిన్నవీలకులు గలిజేరు నల్లకలవ చండనము నేలగుమ్మడు
అతివస కాళోలి కాకిదొండ వీనినన్నింటిని ఒక్కొక్కపలముగా తీసికొనివచ్చి ఉసిరిక
100 పలములును తీసికొనవలయును. అన్నింటిని కలిపి ద్రోణపునీరుబోసి చక్కగా వండ
వలయును. అందలి రస మంతయు నాషధములకు నిశ్చేషముగా పట్టిన తరువాత ఆరస
మును ఉసిరిక కాయలను తీసి పొట్టుతీసి తైలము నెయ్యి 12 పలములు తెచ్చి దానిలో
వేసి వేయించి అపిష్టల చక్కగా నన్నింటిని కలియఁబెట్టి లేహమువలె సిద్ధము చేయ
వలయును. ఇట్లుచేసిన దీనిలో 6 పలముల లే నెను చల్లానిసిష్టట వేసి తవక్కిరిని నాలు
గుపలములు, పిప్పళ్లు 2 పలములు లవంగపుపట్ట వీలకులు బాపత్రి నాగకేసరములు ఇవి
అన్నియును ఒక్కొక్కపలము చొప్పునను వేయవలయును. ఇట్లు చేయఁబడినరసాయ

నమును చ్యవనప్రాశమని యందురు. ఇయ్యది విశేషముగా దగ్గులను శ్వాసరోగములను పోగొట్టును. బలముడిగినవారలు, ముదుసళ్ళు, పసిపిల్లలు వీరికి అవయవములకు బలము నిచ్చును. స్వరక్షయము తొమ్మనొప్పి కడుపునొప్పి వాతరక్తము దాహము మూత్రదోషము శీర్షదోషము వీనినిపోగొట్టును. ఈయావధమును నేవించునప్పుడు అన్నమునునిల్బుదల చేయరాదు. దీనిని నేవించుటచేత ముదుసలియైన చ్యవనమహాముని ప్రాయపువాడయ్యెను. ఇయ్యది బుద్ధిని, జ్ఞాపకశక్తిని, కాంతిని, ఆరోగ్యమును, దేహమునకు లాఘవమును, ఇంద్రియములకు బలమును, సంతోషమును, అగ్నివృద్ధిని, చక్కని కాంతినిచ్చి వాయువుయొక్క క్రిందుమీదులను పోగొట్టి వృద్ధిపొందించును. ఈరసాయనమును నేవించుటచేత ముసలివాడును యౌవనమునొందును. కాని కుటీప్రవేశము మాత్రమవశ్యకార్యము. మఱియును ముసలితనము గల తనపూర్వపురూపును తొలగించి కొత్తదియగు యౌవనరూపమును ధరింపఁగలుగును. ఈరసాయములొనికి అనుపానము అగు చెఱుకుపాకు దొరకనియెడల చక్కెరను వేసికొనవలయును. మఱియును రేతయుసిరికలను వేయించి వేయవలయును. మఱియును సామాన్యముగా నాల్గవభాగము నీటిలో వస్తువులరసము చేరుచున్నది. ఇయ్యదియే చ్యవనప్రాశ మనఁబడును.

—జీవంత్యాధిపుత్రము. ౭౦—

శ్లో. జీవంతీం మధుకం ద్రాక్షాం పలాని కుటజస్య చ, శరీపుష్కరమూలం చ వ్యాఘ్రీం గోక్షురకం బలాం. 59. నీలోత్పలం త్వామలకీం త్రాయమాణాం దురాలభాం, పిప్పలీం చ సమం పిష్టాస్థుతం వైద్యో విపాచయేత్. 60. ఏత ద్వాప్యధిసమూహస్య రోగేశస్య సముత్థితం, రూప మేకాదశవిధం సర్పిరగ్ర్యం వ్యవోహతి. 61.

పాలకూర యష్టిమధుకము ద్రాక్ష కొడిసెపండ్లు కచ్చూరము పుష్కరమూలము నేలములక పల్లెరు చిట్టామట్టి నల్లకల్వలు నేలయుసిరిక అగరుశొంతి దులదగొండి లేక తీటకసింద పిప్పళ్ళు ఇవి యన్నియు సమానభాగములుగా తెచ్చి వానియందు నేయిపోసి పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది శ్రేష్ఠమైన ఘృతము. రోగముల గుంపుల నన్నిటిని నశింపఁజేయును. పడునొకండు తెఱఁగులగు క్షయరోగములను కూడ నీజీవంత్యాధిపుత్రము నాశనము నొందించును. ఇయ్యది జీవంత్యాధిపుత్ర మనఁబడును.

—పిప్పలీపుత్రము. ౭౧—

శ్లో. పిప్పలీగుడసంసిద్ధం ఛాగక్షీరయుతం ఘృతం, ఏత దగ్నివివృద్ధ్యర్థం సర్పి శ్చ క్షయకాసినాం. 62.

పిప్పల్కు బెల్లము మేకపాలు వీటితో పక్వము చేయఁబడిన నేయి త్తయ దగ్గు కలవారలకు జత రాగ్ని నుద్దీపింపఁజేయును. ఇయ్యది పిప్పలీఘృతము.

— పారాశరఘృతము. —

శ్లో. యష్టి ఒలా గుడూ చ్యల్పపంచమూలీ తులాం పచేత్, శూర్పే ఒపా మప్తభాగస్థే తత్ర పాత్రం పచేద్భృతం. 63. ధాత్రీవి దారీస్వరసే త్రిపాత్రే పయసోర్తణే, సుసిష్టే ర్జీవసీయైశ్చ పారాశర మిదం ఘృతం. 64. ససైస్యం రాజయత్క్షాణా మున్మూలయతి శీలితం,

యష్టిమధుకము ముత్తపఫులము తిప్పతీగె లఘుపంచమూలములు వీటినిఅన్నిటిని కలిపి తుల్యప్రమాణము తెచ్చి రెండుద్రోణముల నీటిలో వేసి పక్వము చేయును నెని మిదవ పాలు నీరు మిగు లుండగా 64 పలముల నేలి నందులో బోసి పక్వము చేయవల యును. ఈఘృతము సేవలతో కూడి దండెత్తివచ్చిన రాజయత్తుల నైనను (అనగా పరి వారవ్యాధులతోఁగూడిన త్తయయు నైనను) మొదలంటునట్లు నశింపజేయును. ఇయ్యది పారాశరఘృత మనఁబడును.

— ఛాగలాద్యఘృతము. —

శ్లో. ఛాగమాంసతులాం గృహ్య సాధయే ల్లవణేంభసి. 65. పా దశేషేణ తేనైవ ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, ఋద్ధివృద్ధీ చ మేదే ద్వే జీవకర్షభకా తథా. 66. కాకోలిక్షీరకాకోలికత్వైఃపుభ క్షలోన్తితైః, సమ్యక్స్థితే త్వవతార్య శీతే తస్మిన్ప్రదాపయేత్. 67. శర్కరాయాః పలా న్యష్టౌ మధునః కుడవం క్షీపేత్, పలం పలం పిబే త్యాతః య త్క్షాణా హంతి దుర్జయం. 68. త్తతత్తయంచ కాసంచ పార్శ్వశూల మరోచకం, స్వరక్షయ మురోరోగం శ్వాసం హన్యాత్సుదారుణం. 69.

మేకమాంసము తుల్యప్రమాణమును తెచ్చి ద్రోణపు నీటిలో వైచి పక్వము చేయవలయును. నాల్గవభాగము నీరు బాక్షియిండ్డగా 16 పలముల నేలిని గూడ చేర్చి వండవలయును. కాని పక్వము అగుననుయమునందు ఋద్ధి వృద్ధి మేద మహామేదము తిప్పతీగ ఋషభమును గంధద్రవ్యము కాకోలి క్షీరకాకోలి వీటినిన్నింటినిపేరుపేరుగా కల్కము చేసి ఒక్కొక్కపలము చొప్పున తీసికొనవలయును. ఇయ్యది దుర్జయ మగు రాజయత్తును పోగొట్టును. త్తతత్తయము కాసము పార్శ్వశూలము అరోచకము స్వరక్ష యము ఉదరరోగము శ్వాసము వీనిని పోగొట్టగల్గును.

—ॐ ఛాగఘృతము. ౭౦—

శ్లో. తోయద్రోణద్వితయే మాంసం ఛాగస్య పలశతం పక్వా,
జల మష్టాంశం సుకృతం తస్మి న్విపచే ద్భృతం ప్రసమ్. 70. కల్కేన
జీవనీయానాం కుడవేన తు మాంససర్పి రిదమ్, పితౄణిలం నిహన్యా
త్తజ్జానప్తి రసకయోజితం వీతమ్. 71. కాసశ్వాసా పుగ్రౌ యత్క్యాణం
పార్శ్వహృద్రజం ఘోరామ్, అధ్వ వ్యవాయ శోషం శమయతి చై
వాపరం కించిత్. 72.

రెండుద్రోణముల నీటిలో మేకమాంసము నూగువలయును పక్వము చేసి
ఎనిమిదవభాగము నీరు బాక్తీయండగా దానిలో 16 పలముల నేతని వండవలయును.
చక్కగా పక్వ మగు సమయమున బుద్ధి వృద్ధి జీవము బుష్కధమును గంధద్రవ్యము
మేద మహామేదము కాకోలి క్షీరకాకోలి వీటిని 4 పలముల కల్కమును సిద్ధము చేయ
వలయును. రసములో కూర్చిన యీ మాంసపుఘృతమును త్రాగినయెడల పిత్తవాతములను
పిత్తవాతములవలన బుట్టిన గోగములను నశింపజేయును. మఱియును భయంకర మగు
శ్వాసము దగ్గు క్షయగోగము పార్శ్వపునోస్పి హృదయకూలము దారి నడచినందువ
లనఁ గలుగు శోషను శ్రీలవలన గలుగు క్షయను మఱియు నితరవిధములగు గోగములను
నశింపజేయును.

—ॐ అజాపంచకఘృతము. ౭౧—

శ్లో. ఛాగశక్తప్రసమూత్ర క్షీరై ర్దధ్నా చ సాధితం సర్పిః,
సత్తారం యత్ప్రసారం కాసశ్వాసోపశాంతయే పరిమమ్. 73.

మేక షెంటికలురసము పాలు మూత్రము పెరుగు నీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన
నీటిలో యవజ్జారము చేర్చి పక్వముచేసి ధక్షింఛినయెడల శ్వాసము తగ్గిపోవును. ఇన్యుది
అజాపంచక మను ఘృత మనఁబడును.

—ॐ బలాగర్భఘృతము. ౭౨—

శ్లో. ద్విపంచమూలస్య పచే త్కషాయే ప్రస్థద్వయే మాంసగ
సస్య చైకే, కల్కం బలాయా సునియోజ్యగర్భం సిద్ధం పయః ప్రస్థ
యుతం ఘృతం చ. 74. సర్వాభిఘాతోతితయత్క్షయాల క్షతక్షయో
త్కాసహరం ప్రదిప్తమ్.

దశమూలములయొక్క 2 ప్రస్థాల పరిమితకషాయములో మేకమాంసరసము ఒక
ప్రస్థము మునుపపులగము కల్కము 16 పలములు, పాలు 16 పలములు కూరితిగా ఘృత

మును నిద్రము చేయవలసినది. ఈఘృతము అన్నివిధములగు అభిఘాతములవలనఁ బుట్టిన క్షయోగములు కూల క్షతక్షయము మఱియును భయంకర మగు దగ్గు వీటిని నశింపఁ జేయును.

— నాగబలాఘృత మ. —

శ్లో. పాదశేషే జలద్రోణే హరి న్నాగబలా తులామ్, తేన క్వాఢేన తుల్యాంశం ఘృతం క్షీరం చ సాధయేత్. 75. పల్కాక్షై శ్చాతిబలా బలాయష్టిపునర్నవా, ప్రపాండరీ కాశ్చర్యప్రియాల కపి కచ్ఛుభిః. 76. అశ్వగంధాసితాభీరు మేవాయుగ్మ త్రికంటకైః, మృణాలవిషశాలాకశృంగాటక కశేరుకైః. 77. ఏత న్నాగబలా సర్ప రక్తపి త్తక్షతక్షయం, హంతి దాహం భ్రమం తృష్ణాం బలపుష్టికరం పరం. 78. బల్ల మాజస్య మాయుష్యం వలీవలితనాశనం, ఉపయుంజీత వజ్రా సా స్వప్నోఽపి తరుణాయతే. 79.

ద్రోణపరిమాణములవీటిని ప్రాయీమిదఁజెట్టి 64 పలములుగా దిగగాచి నూరు పలముల జీబిలికను పక్వము చేయవలయును. ఈ సాయ మన్ని పార్శ్వము దానితో సమానముగా కలిపి అంతే శీతిని కూడను కలిపి సక్వము చేయవలయును. తఱువాత అతిబలము త్రవవులగు యష్టిగుఢకము గల్లేరు కమలము నేలగుప్పుడు పాలచెట్టు దురదగొండి పల్లేరు వంశలోచనము పిల్లిపిచ్చర లేక చల్లగడ్డ రెండు తెఱగులగు మేదలు పల్లేరు పట్టివేళ్ళు మృణాలము కమలపుగడ్డ గొట్టిపువ్వు తుంగముపైలు అను వీటి నన్నిటిని అర్ధపలము చొప్పున వేసి పక్వము చేయవలయును. ఇది నాగబలాఘృత మనంబడును. ఇయ్యది రక్తపిత్తములను క్షతక్షయము గములను పోగొట్టును. దాహము భ్రమ దష్టలను కూడ నశింపఁజేయును. బలము నిచ్చును. లేజస్సు నిచ్చును. ఆయుష్యమును పెంచును. ముదుతలు నెఱియుట వీటిని పోగొట్టును. ఇద్దానిని ఆరుమాసములు నేనింపవలయును. ఈయావధినేవవలన ముదుసలికూడ ప్రాయవువాడు అగును.

— నిర్గుండిఘృతము. —

శ్లో. సమూలఫలసత్రాయా నిర్గుండ్యా స్వరసైః ఘృతం,

సిద్ధంపీత్వా క్షయక్షీణా నిర్వాధి ర్భాతి దేవవత్. 80.

వేళ్ళు అకులు కాయలతో కూడకల వావిలిరసముతో శీతినివండి పుచ్చుకొనిన యెడల క్షయోగముచేత కృశించినమనుజుడు దేవునివలెఁగనులేనివాడుగా ప్రకాశింప గలుగుచున్నాడు.

—ॐ బలాద్యఘ్నము. ౭—

శ్లో. బలాశ్వదంష్ట్రా బృహతీ కలశీ ధావనీ స్థిరా, నింబం పర్వ
టకం ముస్తం త్రాయమాణాం దురాలభాం. 81. కృత్వా కషాయం
పేష్యార్థం దద్యాత్త్వామలకీం శతీం, ద్రాక్షాం పుష్కరమూలం చ
మేదా మామలకాని చ. 82. ఘృతం పయశ్చ తత్సద్ధం సర్పి ర్జ్వరహ
రం పరం, క్షయకాసప్రశమనం శిరఃపార్శ్వరుజాపహం. 83. చరకోదిత
వాసాద్యఘ్నతానంతర ముక్తితః, వదంతీ హ ఘ్నతా త్కృథం పయ
శ్చ ద్విగుణం పృథక్. 84.

ముత్తువపులగము, పల్లెరు, పెద్దయులక, కొలపొన్న, నక్కతోకపొన్న, మయ్య
కుపొన్న, వాకుడు, రేలచెక్క, పర్వాటకము, తుంగనుష్టెలు, కలుగ్రానుగ, చిన్నదూల
గొండి వీటిని కషాయమును బెట్టికొని ఉసిరిక, కచోరము, ద్రాక్ష, పుష్కరమూలము,
మేద, ఉసిరిక కాయలు, నేయి, పాలు చేర్చి పక్వము చేయవలయును. ఇట్లు సిద్ధము
చేసిన ఘృతము జ్వరములను పోగొట్టును. క్షయ దగ్ధులను తగ్గించును. తలనొప్పి పా
ర్శ్వపునొప్పి వీని నపహరించును. ఇయ్యది చరికముచేత చేప్పబడిన వాసాద్యఘ్న
తము తఱువాత చేప్పబడేత కొందఱు నేతికంటెను కషాయమును పాలును రెండురె
ట్లుగా తీసికొనవలయు నని చెప్పెదరు.

—ॐ చందనాద్యతైలము. ౭—

శ్లో. చందనాంబునఖం వాప్యం యస్తీశైలేయపద్మకం, మంజిష్ఠా
సరలం దారు శత్యేలాపూలికేసరం. 85. పత్రం తైలం ముగామాంసీ
తక్కోలం వనితాంబుదం, హరిద్రే శారివే తిక్తా లవంగాగురుకుం
కుమం. 86. త్వగ్గేణులలికా చైభి స్తైలం మస్తు చతుర్గుణం, లాక్షార
సశమం సిద్ధం గ్రహఘ్నం బలవర్ణకృతే. 87. అపస్తాంబురొన్మాద కృ
త్యాలక్ష్మీవినాశనం, ఆయుఃపుష్టికరం చైవ వశీకరణ ముత్తమం. 88.

మంచిగంధము కరువేరు ఖమను గంధద్రవ్యము కోష్ఠ యష్టిమధుకము అడవిసదా
పనెమలి అడుగుచెట్టు కమలముమంజిష్ఠము సరళదేవదారురసము దేవదారురసము కచ్చా
రము ఏలగులు జవ్వాజి కస్తూరి నాగ కేసరములు శిలాజిత్తు జాప త్రిమరయనుగంధద్ర
వ్యము జటా మాంసితక్కోలపుచెట్టుపసపు మృనిపసపు ముగంధిసాలవేళ్ళు కలుకరోహిణి
లవంగములు అగురు కంకుమపూవు లవంగపుపట్ట రేణుక గింజలు నలిక వీటితోటి జీయబడి
నకషాయములో తైలముకంటె నాలుగు రెట్లధికముగా పెరుగుపైసరు ఇంతే ప్రమాణముగా

లాక్షారము వీటిని అన్నిటిని కలిపి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఈతైలము గ్రహ దోషములను పోగొట్టును. బలమును కాంతిని పెరిగించును. అపస్తారము జ్వరముపిచ్చి కృశ్య అలక్ష్మి మున్నగువానిని నశింపజేయును. ఆయుష్యమును బలమును ఇచ్చును. మఱియు నిది యుత్తమ మగు వశీకరణము కూడనై యున్నయని.

❀ బలానాగబలాద్యఖ్యతము. ❀

శ్లో. ఛాగం మాంసం పయశ్చాగం ఛాగం సర్పిశ్చశర్కరం,
ఛాగోపసేవాశయనం ఛాగమధ్యే తు యత్తమత్. 89. ఉరో మత్వా
క్షతం లాక్షాం పయసా మధుసంయుతాం, సద్యఏవ పిబే జీర్ణే పయ
సాద్యా త్సర్కరం. 90. ఇక్షాులికా చిసగ్రంధి పద్మకేసర చందనైః,
శ్రుతం సయోమధుముతం సంధానాం పిబే త్తత్. 91. బలాశ్వగంధా
శ్రీపల్లి బహుపుత్రీ పునగ్నవాః, పయసా నిత్య మభ్యస్తాః క్షపయంతి
క్షతక్షయం. 92. ఘృతం బలా నాగబలాద్బనాంబు సిద్ధం సయష్టిమధు
కల్కపాదిం, హృద్రోగ శూల క్షతరక్తపిత్త కాసానిలాస్మక్ శమయ
త్యుదీర్ఘం. 93.

మేకమాంసము చక్కెరవేసిన మేకపాలు మేక నేయి మేకలను కాయంట మేక
లనడుమను పరుండుట ఇవి యన్నియును క్షయరోగములను పోగొట్టును. ఉరఃక్షతరోగి
వెంటనే లక్క కషాయమును తేనెతో కలిపి పాలతో త్రాగవలయును. జీర్ణ
మైనవెనుక పాలతో చక్కెరను కలిపికొని తినవలయును. చెఱుముక్కు తామరతూ
డు పద్మములలోనికింజల్కము మంచిగంధము వీటితో పాలను కాచి వాటియందు
తేనెను వేసికొని ఉరఃక్షతముకై త్రాగవలయును. ముత్తువపులగము, అశ్వగంధ, కోల
పాన్న, తేగు, పిల్లిపీచర, తెల్లగలిజేరు వీటితో చేసిన కషాయమునందు యష్టి
మధుకముల కల్కము నాలవభాగమునుకలిపి నేతిని వక్ష్యము చేయవలయును. ఈఘృ
తము హృద్రోగమును, శూలమును, క్షయరోగములను, రక్తపిత్తములను వాతములను వాత
రక్తములను వీటిచేత పెంపొందిన ఇతరరోగములను నశింపజేయును.

ఇది చక్రదత్తయందు క్షయరోగాధికారప్రకరణము ముగిసినది.

౧౧. కానరోగ్యాధికారము.

— కానరోగమునందు సామాన్యోపాయములు. —

శ్లో. వాస్తూకో వాయసీశాకం మూలకం సునిషణ్ణకం, స్నేహ
స్థైలాదయో భత్యైః క్షీరేక్షురసగౌడికాః. 1. దధ్యారనాలాష్టఫలం
ప్రసన్నాపాన మేవ చ, శస్యతే వాతకానేషు స్వాద్వమ్లవణాని చ.
2. గ్రామ్యానూపోదకై శ్వాలియపగోధూమ పష్టికాన్, రస్యై ర్వాపా
త్తగుప్తానాం యూషై ర్వా భోజయే ద్ధితాన్. 3. పంచమూలీకృతః
క్వాథః పిప్పలీచూర్ణసంయుతః, రసాన్న మశ్నతా సిత్యం వాతకాసము
దస్యతి. 4.

చక్రపర్తికూర కామంచికూర ముల్లంగి చెంచలకూర నూనె మొదలగు తైలప
దార్థములును, పాలు, చెఱుకరసము బెల్లపువస్తువులును తీనఁదగిన పథ్యపదార్థములు
వాతమువలనఁ గలుగు దగ్గుల విషయమై పెరుగు గంజి పులిబచ్చలి మద్యపానము
పుల్లనిపదార్థములు మధురపదార్థము ఉష్ణవస్తువులు ఉత్తమములగు పథ్యములని చెప్పఁ
బడినవి. గ్రామములయందలి నీళ్లుతరగని చెరువులుమున్నగు ప్రదేశములలోని యువక
ములచేత వరిబియ్యమును యవలను గోధుమలను పక్షిధాన్యములను వండికొని గాని
మినుములు దురదగొండి వీనియూపములు గాని పక్వముచేసి భుజింపవలయును.
పంచమూలపు కషాయములో పిప్పలి చూర్ణమును వేసికొని త్రాగవలయును. మాంస
రసముతో గూడ నన్నమును తినవలయును. ఇట్లు చేసినయెడల వాతమువలన గలిగిన
దగ్గు నశించిపోవును.

— అపరాజితలేహము. —

శ్లో. శృంగీశతీకణాభాణ్ణీ గుడవాదద యానకైః, సత్తైలై ర్వా
తకాసఘ్నైః లేహూయ మపగాజితైః. 5.

అతివస గంటుక చోరము పిప్పళ్ళు గంటుభారంగి బెల్లము తుంగముపైలు తీటక
సిందతైలము వీటితో లేహమును చేసి నేవించిన వాతరోగములను దగ్గులను పోగొట్టును.
ఇయ్యది అపరాజిత మను లేహము.

శ్లో॥ శ్లో॥; లేహము మన్నగునవి.

శ్లో. చూర్ణితా విశ్వదుస్పర్శ శృంగీ ద్రాక్షా శతాసితాః, లీఘా
వై లేన వాతోత్థం కాసం జయతి దారుణమ్. 6. భాగ్యే ద్రాక్షా శతీ శృ
ణ్ణీ పిప్పలీవిశ్వభేషజైః, గుడతైలయుతో లేహః ప్రితో మారుతకాసి
నాం. 7. పిత్తకాసే తనుకఫే త్రివృతాం మధురైర్యుతాం, దద్యాద్ధనక
ఫే తిక్తైః విగేకార్థం యుతాం భిషక్. 8. మధురైః జ్వంగలరసైః శ్యా
మాకాయవకోద్రవాః, ముద్గాదియూషై శ్శాకై శ్చ తిక్తకై ర్శాత్రయా
హితాః. 9. బలా ద్విబృహతీ వాసా ద్రాక్షాభిః క్వశితం జలం, పిత్తకా
సాపహం పేయం శర్కరామధుయోజితం. 10. శరాదిపంచమూలస్య
పిప్పలీద్రాక్షయోస్తథా, కషాయేణ శృణం క్షీరం పిబే త్సుమధుశర్కరం.
కాకోలీ బృహతీ మేదా యుగైః స్సవృషనాగరైః, పిత్తకాసే రసక్షీర
యాషాః శ్చా పృష్ఠకల్పయేత్. 12. ద్రాక్షామలకఖర్జూరం పిప్పలీ
మరిచాన్వితమ్, పిత్తకాసాపహం హ్యేతే ల్లిహ్యే న్నాక్షికిసప్తిషా. 13.
ఖర్జూర పిప్పలీ ద్రాక్షా సితాలాజా స్సమాంతికాః, మధుసస్పిర్యుతో లే
హః పిత్తకాసహరః పరః. 14. శతీ ప్రీదరబృహతీ శర్కరావిశ్వభేష
జమ్, పిష్ట్యో రసం పిబే త్పుత్రం సభృతం పిత్తకాసనత్. 15. మధు
నా పద్మబీజానాం చూర్ణం వైత్తికకాసనత్, బలిసం వమనేనాదా
శీలితం కఫకాసినమ్. 16. యవాన్నైః కటురూక్షైః కఫహైః శ్చా
ప్రృపాచయేత్, పిప్పలీ తూరకైః ద్యూషైః కాలతైః ద్యూలకస్య చ. 17.
లఘూ న్యన్నాని భంజిత రసై ర్వా కటుకాన్వితైః.

శ్లో॥, యవక్షారము, అతివస, ద్రాక్ష, కచూరము, కలకండ వీటను తైల
ముతో లేహమునుగా చేసి భక్షించిన మిగుల భయంకర మైనదైహము వాతముచే
బుట్టెడు దగ్గు శశించును. గంటుభారంగి ద్రాక్ష కచూరము కర్కాటకశృంగి పిప్పల్లు
శ్లో॥ బెల్లము తైలము వీటిని లేహమును చేసికొని భక్షించిన దగ్గుగలవారికి హిత
కర మగును. పైత్యసంబంధము లగు దగ్గుల విషయమునను కొద్దిగా కల్లె పడువనియం
దును తీపిపదార్థములతో కలిపి తైలతెగడ నీయవలయును. కల్లె జాస్తిగా వచ్చుచున్న
యెడల కటుపదార్థములతో కలిపి తైల తెగడను విరేచనము లగుటకొఱుకు ఇయ్యవలయు
ను. మధురము లగు పదార్థములు అడవిజాతువుల మాంసరసము వీటిలో కూడను,
చామలు యవలు కొఱ్ఱలు మొదలగువాని నాహారముగా నేర్పఱుపవలెను. మఱియును

పెసర (గంజి) కట్టును చేదుకూరలును హితకరము లగును. ముత్తువపులగము, చిన్నములక, పెద్దములక, ద్రాక్ష, వీటితో కషాయము పెట్టిన నీరు పైత్యరోగములను దగ్గులను పోగొట్టును. ఇందు తేనె కలకండయును చేర్చుకొనవలయును. కాకివెదురు మొదలగు పంచమూలములయొక్కయు ద్రాక్షయొక్కయు కషాయముచేత కాచినపాలు తేనెచక్కరను కలిపికొని త్రాగవలయును. కాకోలి చిన్నములక మేద మహామేద అడ్డపరము శొంఠి ద్రాక్ష వీటితో కాచిన కషాయోదకములో చక్కెర తేనెను కలిపికొని త్రాగినయెడల పిత్తసంబంధము లగు దగ్గులు నశించును. ద్రాక్ష ఉసిరిక ఖర్జూరఫలము పిప్పళ్లు మిరియములు వీటిని చూర్ణమునుచేసి అందు తేనెను నేతిని కలిపికొని నేవించిన పైత్యపుదగ్గులతగ్గును. ఖర్జూము, శేకిప్పళ్ళు, ద్రాక్ష, కలకండ, కేలాలు వీటినిసమానభాగములనుచేర్చి తేనెలోను నేతిలోనుకలిపికొని నేవించినయెడల పిత్తసంబంధములగు దగ్గులను తగ్గించును. కచ్చూరము కురువేరు నేలములక కలకండ శొంఠి వీటిగనమును తీసి వడియకట్టి దానిలో నేతిని కలిపికొని త్రాగిన పిత్తకాసములు నోలగించును. తామరగింజల చూర్ణములో తేనెను కలిపి నేవించిన పిత్తసంబంధములగు దగ్గులను పాణిగ్రోలును. కఫసంబంధ మగు దగ్గుల రోగి బలముగలవాడై యుండినయెడల మొదల నతనికి వసునమును చేయింపవలయును. కొంచెము చేదుగాను వెచ్చగాను నున్నట్టి అన్నమును కఫనాశకములగు వస్తువులను భుజింప నీయవలయును. పిప్పళ్లు, క్షౌరపదార్థములు, ఉలవలు, దుంపలు వీనితో చేయబడిన గంజితోగాని, కటువుగల రసములతోగాని తేలియగు నన్నములను భుజింపవలయును.

పైశ్లోకములతర్వాత కొన్నిటిలో నీ క్రిందిశ్లోకము గలదు. శ్లో. పంచకోలైశ్చ తంక్షీరం కఫఘ్నంలఘుశస్యతే, శ్వాసకాశజ్వరహరం బలవర్ణాగ్ని వర్ధనమ్.

— పుష్కరమూలాదికావ్యధమ. —

శ్లో. పాష్కరం కట్ఫలం భాజ్జీ విశ్వవిప్లసాధితమ్. 18. పిబే త్కావ్యథం కఫోద్రేకే కానే శ్వాసే చ హృద్గ్రహే, స్వరసంశృంగ బేరస్య మాక్షి కేణ సమన్వితమ్ 19. పాయయేచ్ఛాప్సకాసఘ్నం ప్రతిశ్వాయక ఫాపహమ్, ముద్గామలాభ్యాం యవదాడిమాభ్యాం కర్కంధునా మూలక శుంతకే న. 20. శతీకణాభ్యాం చ కులుత్థకేన యూషో నవాంగః కఫరోగహంతా, పార్శ్వశూలే జ్వరే శ్వాసే కానే శ్లేష్మసముద్భవే. 21. పిప్పలీచూర్ణ సంయుక్తం దశమూలీజలం పిబేత్,

పుష్కరములను, నేలగుమ్మడు, గంటుభారంగి, శొంతి, పిప్పళ్లు వీటితో సిద్ధముచేయబడిన కషాయమును, కఫ మెక్కుడుగా గలిగిన కాస(దగ్గు)రోగమునందును, శ్వాసమునందును, హృదయరోగమునందును త్రాగవలయును. అల్లపురసములో లేననువేసికొని త్రాగవలయును. శ్వాసకాసముల నిది యణంబును. వీనసవద్గులను పోగొట్టును. పెసలు, ఉసిరిక, యన, దానిమ్మపిండెలు, రేగు, కురువేరు, శొంతి, కచ్చూరము, పిప్పళ్లు, మఱియును ఉలవలు వీటితోడ గవాంగయూషమను గంజి సిద్ధము చేయబడును. ఇయ్యది కఫరోగముల నణంచి వైచును. పాష్పపుత్రశూలల విషయములొను, జ్వరము శ్వాసము కాసము క్షేప్తమువలన గలగుదగ్గులు వీటివిషయములలో, పిప్పళ్లు మార్గమును కలిపికొని దశములముల కషాయమును త్రాగవలయును.

❧ కట్టలాది క్వాథము. ❧

శ్లో. కట్టలం కత్త్రణం భార్జి ముస్తం ధాన్యం వచా భయా.

22. శృంగీ పార్వటకం శుంఠీ సురాహ్వ చ జలే శృతమ్, మధుహిం గుముతం పేయం కానే వాత కఫాత్మ కే. 23. కంఠరోగే క్షయేశూణి శ్వాసహిక్వాజ్యరేషు చ.

నేలగుమ్మడు, కామంచి, గంటుభారంగి, తుంగముస్తలు, ధనియములు, వన, కరక కాయలు, కర్కాటక శృంగి, పర్వాటకము, శొంతి, దేవదారు వీటిని కషాయము పెట్టి అందు లేనెయును, ఇంగువయును చేర్చి త్రాగవలయును. ఇయ్యది వాతమువలన, కఫమువలన గలిగెడి దగ్గులయందును, కంఠరోగములయందును, క్షయయందును, శూలలయందును, శ్వాసము, నక్కిళ్లు, జ్వరము వీనియందును హితకరము అగుచున్నది.

❧ వాకుడు మొదలగు కషాయములు. ❧

శ్లో. కంటకారీకృతః క్వాథః సకృష్ట స్సర్వకాసహః. 24. విభీతకం ఘృతాభ్యక్తం గోశకృత్పరివేష్టితమ్, స్విన్న మగ్న హరే త్కాసం ద్రువ మాస్యవిధారితమ్. 25. వాసక స్వరసః పేయోమధుయుక్తో హితాశినా, పిత్తశ్లేష్మకృతే కానే రక్తపిత్తే విశేషతః. 26. పిప్పలి మధుకం ద్రాక్షా లాక్షా శృంగీ శతావరీ, ద్విగుణా చ తుగాక్షీరీ పితాసర్వై శ్చతుర్ధణా. 27. తం లిహ్యే న్నధుసర్పిర్భాగ్నిం క్షతకాసనివృత్తయే, పిప్పలీ షడ్భకం లాక్షా సంపక్వం బృహతీఫలమ్. 28. ఘృతక్షౌద్రయుతో లేహః కాసశ్వాసనివర్హణః, హరీతకీనాగరముస్తచూర్ణం గుడేన

తుల్యం గుటికా విధేయా. 29. నివారయ త్యాగ్యవిధారి తేయం శ్వాసంప్రపృథం ప్రబలం చ కాసమ్.

నేలములక కషాయములో పిష్టశ్లు మచ్చేర్చి కొని త్రాగిన నన్నివిధము లగు దగ్గులు తగ్గిపోవును, తాడికాయలను నేతిలో నూర్చవైచి, అవువేడలో నొదివి కుండ్లులో నుడుకఁ బెట్టి పుక్కిట నుంచికొనుచుండినయెడల దగ్గును హరింపజేయును. అడ్డసర పుటాకురసములో తేనెను కలిపికొని పిత్తశ్లేష్మములచేత నగు దగ్గులు కలిగివుడు త్రాగవలయును. విశేషముగా నిద్రానిని రక్తశ్లేష్మములచేత బుట్టెడి దగ్గులయందు నేవంపవలయును. పిప్పళ్లు, యష్టిమధుకము ద్రాక్ష లక్కపుడకలు కర్కాటకశృంగి పిల్లిపిచ్చగ వీనిని సమానభాగములుగాను, తపక్షీరి నన్నిఁటికంటె ద్విగుణముగాను, చక్కెర నన్నిఁటికంటె చతుర్గుణముగాను తీసికొని వీని నన్నిఁటిని నేతిలోను లేనగాను కలిపి భక్షించినయెడల త్వయసంబంధము లగు దగ్గులు నివర్తించును. కరకకాయలు, శొంఠి, తుంగము పులు వీటిచూర్ణములో సమానముగా బెల్లమును కలిపి మాత్రలను కట్టి నేవంపవలయును. ఈమాత్రము పుక్కిటిలో నుంచికొనినయెడల ప్రబలిత శ్వాసమును దగ్గులును పోగొట్టును.

❧ మరీచాద్యచూర్ణము. ❧

శ్లో. క్షిప్రః కర్కార మఖో సలు సలద్యయ మథార్థకర్ష శ్చ, మరిచస్య పిష్పలీనాం దాడిమగుడయావశూకానాం. 30. సర్వోష్ణధైరసాధ్యాయే కాసా స్సర్వవైద్యవివర్జితాః, అపి పూయం ఛర్దయంతాం తేషా మిద మౌషధం పథ్యమ్. 31.

మిరియములు ఒకకర్ణము, పిప్పళ్లు అర్థకర్ణము, దానిమ్మగంజలు 1 పలము, బెల్లము చెండుపలములు, యవక్షారము అర్థకర్ణము వీటి నన్నిఁటిని చేర్చి చూర్ణమును చేయవలయును. అన్నివిధము లగు మందులచేతను కుదురనివియును వైద్యులెల్లరును కుదుర్పజాలక నిరాశఁపెడికొని పదిలిపెట్టఁబడినవియును, దుర్గంధము వచ్చునట్టివియు నగు దగ్గుల కియ్యది అమూల్యమును పథ్యము నగు నౌషధము.

❧ సమశర్కర చూర్ణము. ❧

శ్లో. లవంగజాతీఫలపిష్పలీనాం భాగా స్ప్రికల్పాన్యక్ష యుతా నమీషాం, పల్కార్థ మేకం మరిచస్య దద్యా త్వలాని చత్వారి మహశౌషధస్య. 32. సితాసమం చూర్ణ మిదం ప్రసహ్య రోగా నిమా నాశు

బలాన్నిహన్యాత్. కానజ్వరారోచక మేహగుల్మ శ్వాసాగ్నిమాంద్య గ్రహణీప్రదోషాన్. 33.

లవంగములు జాడికాయ పిప్పళ్లు ఇవి యన్నియును అక్షప్రమాణమును మిరియములు అరపలమును, శొంఠి నాయగుపలములను చేర్చి వీటిని చూర్ణమును చేయవలసి నది. ఆచూర్ణముతో సమానముగా చక్కెరను చేర్చవలయును. ఇయ్యది మిగుల బలవంతము లగు దగ్ధలను జ్వరమును అరోచకమును మేహమును గుల్మగోగములను శ్వాసములను అగ్నిమాంద్యమును గ్రహణులను నశింపజేయును.

— హరితకీమోదకము మన్మథునవి. —

శ్లో. హరితకీ కణా శుంఠీ మరిచం గుడసంయుతమ్, కాసఘ్నా మోదకః ప్రోక్తః తృష్ణారోచక నాశనః. 34. తాలీనవహ్నిదీప్యక చవికా శుంఠ్యమ్లవేతన వ్యోమైక, తుల్యై స్త్రిసుగంధియుతైర్గుడేన గుటికా ప్రకర్తవ్య. 35. కాసశ్వాసారోచక వీచనహృత్కంఠవాఙ్మిరోధేషు, గ్రహణీగుదోద్భవేషు గుటికా వ్యోమాంతికా నామ. 36. మనశ్శిలాల మధుక మాంసీము స్తైగుడైః పిబేత్, ఘామం త్ర్యహం చ తిస్యాను సగుడం చ పయః పిబేత్. 37. ఏష కాసా స్పృథగ్ద్వంద్వ సర్వదోష సముద్భవాన్, శైతై రపి ప్రయోగాణాం సాధయే దప్రసాధితాన్. 38. మనశ్శిలాలిప్తదలం బదర్యా ఘృత్తశోషణమ్, సక్షీరం ఘామవానా త్తు మహాకాసనిబర్హణమ్. 39. అర్కచ్చుల్కితే తుల్యే తతోర్ధ్వ కటుత్రి కమ్, చూర్ణితం వహ్నినిక్షిప్తం పిబేత్ ఘామం తు యోగవిత్. 40. భక్షయే దథ తాంబూలం పిబేద్ధుగ్ధను గౌంబు వా, కాసాః పంచవిధా యాంతి శాంతి మాశు న సుశయః. 41.

కరక కాయలు పిప్పళ్లు శొంఠి మిరియములు బెల్లము వీనిని చూర్ణము చేసి, కుడుములుగా జేసి భక్షించినయెడల దష్పిక, అరోచకములను నశింపజేయును. తాడిశపత్రి చిత్రమూలము ఓమము చెవ్యము శొంఠి అస్థవేతనము మిరియములు పిప్పళ్లు లవంగపుపట్ట విలకులు జాపత్రి వీని నన్నిటిని సమానముగా చేర్చి బెల్లముతో మాత్రలు కట్టి నేనింపవలయును. ఈమాత్రలను వ్యోమాంతికము లని యందురు. ఈమాత్రలు దగ్ధశ్వాసము అరోచకము వీచన హృద్రోగము మాంసపడిపోవుట గ్రహణి ఈరోగముల యందు మిక్కిలి హితమును చేయును. ఈమాత్రలలో లవంగపుపట్ట విలకులు జాపత్రి వీని నన్నిటిని నాల్గమాదములయెత్తు కలవలయును. మణిశిల హరిదశము య

ప్రీతుభుకము జటామాంసి, తుంగము స్థలు గారకాయలు వీనిని చూర్ణముచేసి, చుట్టగా కాల్చి, ఈపాగను మూడుదినములు త్రాగుచు ఆపైని పాలను త్రాగుచుండినయెడల మిక్కిలి భయంకరము లగు దగ్గులుకూడను దూరముగా తొలగిపోవును. జిల్లేడుఅకులు మణిశిల సహాభాగములుగా చేర్చికొని, శోఠి మిరియములు పిష్టుళ్లు సగభాగమును చేర్చి చూర్ణముచేసి చుట్టచుట్టి కాల్చి చొగిను యోగ వేత్త యగువాడు త్రాగవలయును. తఱువాత తాంబూలమును వేసికొనవలయును. లేకున్న పాలను గాని నీళ్లనైనను గాని త్రాగవలయును, ఇందుచేత అయిదుతెఱంగులగు దగ్గులును నిస్సంశయముగా తొలగి పోవును.

❖ దశమూలఘృతము, ❖

శ్లో. మరిచశిలార్కుక్షీరై ర్వాస్తాకీం త్విచ మాశు భావితాం
శుష్కామ్, కృత్వా విధినా ధూమం పిబతః కాసా శ్శమం యాంతి.
42. దశమూలకషాయేన భార్యకల్కం పచే ద్ఘృతమ్, దక్షతిత్తిని
రూప్యే తత్ప్రం వాతకాసనుత్. 43.

మిరియములు మణిశిల జిల్లేడుపాలు వీటితోడ మలకచెట్టులోక్కను నానవైచి. తరువాత దానిని ఎండించి యథావిధిగా పాగను త్రాగిడివాని కిచ్చిన దగ్గులన్నియును తగ్గిపోవును. దశమూలముల కషాయముతో గంటభారంగి కల్కమును కలిపి దానియందు నేతిని చేర్చి వండవలయును, లేక కోడి తిత్తిరిపక్షుల నిరూహమునందు ఘృతమును గాని పక్ష్యము చేయవలయును. ఇత్యుది నేపించినచో విశేషముగా వాతసంబంధము లగు దగ్గులను పాఠద్రోలును.

❖ దశమూలాద్యఘృతము. ❖

శ్లో. దశమూలాథకే ప్రస్థం ఘృతస్యాక్షసమైః పచేత్, పు
ష్కరాహ్వ శతీ బిల్వ సురా సవ్యోష హింగుభిః. 44. పేయానుపానం
తద్దేయం కాసే వాతకషాధికే, శ్వాసరోగేషు సర్వేషు కఫహతాత్మకే
షు చ. 45.

అరువదినాలుపలముల దశమూలపు కషాయమునందు పుష్కరమూలము కచ్చూరములు బిల్వపువేరు నల్లతెగడ శోఠి మిరియములు ఇంగువ వీని నన్నిటిని ఒక్కొక్కఅక్షము చొప్పునను తీసికొని వానియందు పదియారుపలముల నేతిని పోసి పక్ష్యము చేయవలయును. దీనిని పేయానుపానముగా వాతము కఫము మొదలగువానివలన బుట్టిన

దగ్గులయందును శ్వాసనోగములయందును కఘమవాతము వీనివలన కలిగినవాటియందును ఈయవలయును.

—ॐ దశమూలపట్టాఘృతము. ౪౬—

శ్లో. దశమూలీచతుఃప్రస్థే రసే ప్రస్థాస్థితం హవిః, సత్తైరైః
పంచకోలైస్తు కల్కితం సాధు సాధితమ్. 46. కాసహృత్వాగ్నృక్షూ
లఘ్నం హిక్వాశ్వాసనిబర్హణమ్, కల్కం పట్వల మేవాత్ర గ్రాహ
యంతి భిషగ్వరాః. 47.

నాలుగు ప్రస్థముల దశమూ కషాయములో పదియారు పలముల నేలిన యవత్తా
రము పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి వీటియొక్క కల్కమును కలిపి
నేలిగి సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది దగ్గు హృదయశూలము పార్శ్వపునొప్పి వె
క్కిళ్లు శ్వాసము వీటిని నశింపజేయును. ఇచ్చట నుత్తమవైద్యులు 6 పలముల కల్క
మునే గ్రహింపవలయు నందురు.

—ॐ కంటకారీఘృతము. ౪౭—

శ్లో. కంటకారీగుడూచీభ్యాం పృథక్క్రింశత్పలాద్రసే, ప్రస్థ
స్పిద్ధోఘృతా ద్వాశ్చకాసను ద్వహ్నదీపనః, 48 స్మృతం రాస్నాబలా
వ్యోషశ్వదంష్ట్రీకల్కపాచితమ్, కంటకారీరసే సప్తః పంచకాసనిషూ
దనం. 49.

వాసుడు తిప్పటిగ వీటిలోచేసిన ముప్పదిపలముల కషాయముతో నేలిన పక్వము
చేయవలయును. ఇయ్యది వాతసంబంధము లగు దగ్గులను పోగొట్టును. అగ్ని నుద్దీపిం
పజేయును. సన్నరాస్త ముత్తువపులగము శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు పల్లేరు వీటిక
ల్కములోను వాసుడురసములోను పక్వముచేయబడిన ఘృతము అయిదు లెఱుగులగు ద
గ్గులను నశింపజేయును.

—ॐ బృహత్కంటకారీ ఘృతము. ౪౮—

శ్లో. సపత్రమూలశాఖాయాః కంటకార్య రసాథకే, ఘృత
ప్రస్థం బలావ్యోష విడంగశతిచిత్రకైః. 50. సవర్చల యవత్తార బిల్వా
మలక పుష్కరైః, పృశ్నీర బృహతీ పథ్యా యచూనీదాడిమ
ర్ధిభిః. 51. ద్రక్షా పునర్నవా చ్య ధన్వయాసాన్లువేతనైః, శృంగీతా
మలకీ భార్గీరాస్నా గోక్షురకైః పచేత్. 52. కల్కైస్తు సర్వకా

నేషు హిక్మాత్వానే చ శస్త్రతే, కంటకారీఘృతం సిద్ధం కఫవ్యాధివి
నాశనమ్. 58.

అకులు వేళ్లు కొమ్మలుతో గూడిన నేలములక రసమును ఆధకప్రమాణము సిద్ధము
చేసి దానియందు పదియూరుపలముల నేతినితీసికొని, ముత్తువపులగు శొంఠి మిరియములు
పిప్పళ్లు వాయవిడంగములు కచ్చరము చిత్రిమూలము సోవర్చలవణము యవక్షారము
బిల్వపువేలు ఉసిరిక పుష్కరములను వృశ్చీము ములక కరకకాయ ఓమము దాని
వృక్షములను ద్రాక్ష శొంఠి చెవ్యము మువాసము గజ్జీరు వ్యాఘ్రనఖమును ద్రవ్యము నేల
తాడి గంటుభారంగి సన్నరాస్త్ర పల్లెరు వీటితో కల్గమునుచేసి అకల్గముతో నేతిని
పకవ్వము చేయవలయును. ఇయ్యది కంటకారీఘృతము. ఇది అన్నివిధము లగు దగ్గులను
వెక్కిళ్లను శ్వాసమును పోగొట్టటయం దత్యుత్తమము. మఱియును కఫగోగములను
నశింపజేయును. ఇయ్యదియే బృహత్కంటకారీఘృతమనియు ననంబడును.

❧ రాస్త్రాద్యఘృతము. ❧

శ్లో. ద్రోణేఽపాం సాధయే ద్రాస్త్రాం దశమూలీం శతావరీమ్,
ఫలికాం మానికాంశాం శ్రీన్ కులుత్థాన్ యదరాన్ యవాన్.
54. తులార్థం చాజమాం పృతదశేషేణ తేన చ, ఘృతాధకం సమ
క్షీరం జీవనీయైః పల్నోన్మిల్లికైః. 55. సిద్ధం తద్దశభిః కల్లైః సస్యపానా
నువాసనైః, సమీక్ష్య వారోగేషు యథావస్థం ప్రయోజయేత్. 56.
పంచకాసాన్ క్షయం శ్వాసం పార్శ్వశూల మరోచకమ్, సర్వాం
గై కాంగరోగాం శ్చ సప్తే హిర్యార్ధానిలం జయేత్. 57. జీవక భకా
మేదే కాకోత్యా శూర్పః శిశికే, జీవతీ మధుక శైచివ దశకో జీవకో
గణః. 58.

ద్రోణపరిమితిమగు నురి ములో సన్నరాస్త్రము దశమూలమును పిల్లిపిన్నరము
ఒక్కొక్కపలము చొప్పునను, కలవలు నేగుపండ్లు యవలును మూడు మూడు మాని
కలు చొప్పుననున్ను, మేకమా సము 50 పలములు, జీవనీయగణములో చెప్పిన యా
షడములు ఒక్కొక్కపలమును, నేయి 64 పలములును వీని నన్నిటిని చేర్చి నేతిని
పకవ్వముచేయవలయును. దీనితో వాతగోగముల విషయము లో నస్యము పానము అనువా
సనలను తగుమాత్రముగా ప్రయోగింపవలయును. ఇయ్యది అయిదు లెఱుగులగు దగ్గుల
ను క్షయ శ్వాసము పార్శ్వశూల అరోచకము సర్వాంగరోగము ఏకాంగరోగము
జీవా డార్థ్య వాతిము వీటిని యించును. జీవకము ఋషభకము మేద మహామేద

కాలో లిక్కిర కాలోలి ఋద్ధి వృద్ధి జ్యేషంతి జ్యేష్ఠమధుకము ఇవి పదియాషధులుతీసు నం. తీగణ మని చెప్పబడును.

— అగస్త్యహరీతకి. —

శ్లో. దశమూలీంస్వయంగుప్తాంశంఖపుష్పీంశతీంబలామ్. హస్తిపిప్పల్య
పామార్ద పిప్పలీమూల చిత్రకాన్. 59. భార్జ్య పుష్కరమూలం చ
ద్విపలాంశం యవాధకమ్, హరీతకీశతం చైకం జలే పంచాధకే పచేత్
60. యవై స్వివైః కషాయం తం పూతం తచ్చాభయాశతమ్, పచే
ద్దడతులాం దత్వా కుడసం చ పృథగ్మృతాత్. 61. తైలా తృపిప్పలీ
చూర్ణాత్ సిద్ధశీతే చ మక్షికాత్, లిహ్య ద్వేచాభయే నిత్యమతః
ఖాదే ద్రసాయనమ్ 62. తద్వలీపలితంహన్యా ద్వలాముర్మలవర్ధనమ్,
పంచకాసాన్ క్షయం శ్వాసం హిక్మా స్పవిషమజ్వరాన్. 63. హ
న్యా త్రధా గ్రహణ్యర్హ్యహృద్గోగారుచిపీనసాన్, అగస్త్యవిహితం ధ
న్య మిదం శ్రేష్ఠం రసాయనమ్. 64.

దశమూలములు పెద్దదూలగొండి శంఖపుష్పి కచ్చూరము ముత్తవపులగము
ఏనుగుపిప్పళ్లు ఉత్తరేణి మోడి చిత్రమూలము గ.టుభారంగి పుష్కరమూలము వీని
నన్నింటిని రెండురెండు పలములును, యవలు 64 పలములును, 100 పలముల కరికకా
యలు వీటి నన్నింటిని ఆయుదు అధకముల ప్రమాణపు నీటిలో పక్వము చేయవల
యును. యవలు మెత్తబడగానే ఆకషాయమును వడియగడ్డి 20 పలముల కరక్కా
యలయందు 100 పలముల దెల్లము 4 పలముల నేయిని కలిపి వండవలయును, తైల
మును పిప్పలీచూర్ణమును నాలుగునాలుగు పలములచొప్పున చేర్చవలయును. పక్వ
మైసివ్వుట చల్లారిన తఱువాత 4 పలముల తేనెను కలిపి మఱల ప్రతినిత్యమును రెండు
రెండు కరక్కాయల చొప్పున రసాయనములను భక్షించునీతిని భక్షింపవలయును.
ఇయ్యది యదుతలపడుట తలనెఱియుటలను పోగొట్టును. బలమును ఆయుష్యమును
మలమును వృద్ధి నొందించును. అయుదు తెఱగులగు దగ్గులను క్షయరోగములను శ్వా
సరోగమును వేర్కొల్లును విషమజ్వరములను గ్రహణులను మూలరోగములను హృదయ
రోగములను ఆరుచిపీనసను పోగొట్టును. ఇయ్యది అగస్త్యమహామనిచేత నిర్మింపబడి
యెను. ధన్యమును శ్రేష్ఠము నగు రసాయనము కావున దీనిని అగస్త్యహరీతకి యందురు.

— వ్యాఘ్రహరీతకి. —

శ్లో. సమూలపుష్పచ్ఛద కంటకార్యా, స్తులాం జలద్రోణపరిష్టు
తాం చ, హరీతకీనాం చ శతం నిదధ్యా దధాత్ర పక్వాచరణావశే

షష్ఠ. 65. గుడస్య దత్త్వా శతమేత దగ్న విపక్వ ముత్తీర్య తత స్సు
 శీతే, కటుత్రికం చ ద్విపల ప్రమాణం పలాని షట్ పుష్పరసస్య తత్ర
 66. క్షిపే చ్చతుర్జాతపలం యథాగ్ని ప్రయుజ్యమానో విధినివలే
 హః, వాతాత్త్వ కం పితృకఫోద్భవం చ ద్విదోషకాసా నపి యాం స్త్రీ
 దోషాన్. 67. క్షయోద్భవం చ క్షతజం చ హన్యాత్ సవీనసశ్వాస
 మురఃక్షతం చ, యత్క్షాణ మేకాదశరూప ముగ్రం భృగూపదిప్తం హి
 రసాయనం స్యాత్. 68.

వేళ్ళు, పూవులు అకులు వీటితో కూడిన వాకుడుచెట్టును 100 పలముల నెచ్చి 231
 పలములనీటితో చేర్చవలయును. మఱియునుకరకకాయలు ఒక వందయునుకలిపి పక్విము
 చేయవలయును. నీరు నాల్గవభాగము మిగులు గలుగునప్పుడు 100 పలముల బెల్లమునందు
 చేర్చి వండవలయును. అపిమట్ట దించి చక్కగా చల్లారినపిమ్మట శొంఠి, మిరియములు
 పిప్పళ్ళు కండుపలములును పూదేనె రిపలములును లవంగపుచెక్క వీలకులు జాపత్రి
 నాగకేసరములు వీటిచూర్ణము నొకపలమును చేర్చి కలియబెట్టి లేహమునుగా చేసికొని
 జఠరాగ్ని ననుసరించి నేవించు చుండవలయును. ఇయ్యది వాతపు దగ్గులను పైత్యపు ద
 గ్గులను ద్విదోషముచేత నగు దగ్గులను త్రిదోషములవలన నగు దగ్గులను క్షయదగ్గులను
 పీనసశ్వాసములను తొమ్మిది దగ్గులగుచుండుటను పదునొకండు తెఱంగులగు క్షయదోష
 మును నశింపజేయును. దీనిని భృగుమహర్షి చెప్పెను. ఇయ్యదియే వ్యాఘ్రహారీతక య
 నంబడును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు కాసగోగాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౧౨. హిక్కాశ్వాసాధికారము.

శ్లో. హిక్కాశ్వాసాతురే పూర్వం తైలాక్తే స్వేద ఇష్యతే,
 స్నిగ్ధైర్లవణయోగైశ్చ మృదుర్వాతానులోమనమ్. 1. ఉర్ధ్వాధ
 శ్శోధనం శక్తే దుర్బలే శమనం మలేమ్, కోలమజ్జాంజనం లాజాతిక్తా
 కాంజనగైరికమ్. 2. కృష్ణాధాత్రి సితా శుంఠీ కాసీసం దధినామ చ,
 పాటల్య స్పృశలం పుష్పం కృష్ణాఖర్జుర ముస్తకమ్. 3. ష డేతే సా
 దికా లేహః హిక్కానాం మధుసంయుతాః, మధుకం మధుసంయుక్తం
 విప్పలీశర్కరాన్వితా. 4. నాగరం గుడసంయుక్తం హిక్కాఘ్నం నా
 వనత్రయం, స్తనేన మక్షికావిష్టా నస్యం వా లక్తకాంబునా. 5.
 యోజ్యం హిక్కాభిభూతాయ స్తస్యం వా చందనాన్వితమ్, మధుసా
 వర్చలోపేతం మాతులుంగరసం విబేత్. 6. హిక్కార్తస్య పయ
 శ్చాగం హితం నాగరసాధితమ్, కృష్ణామలకశుంఠీనాం చూర్ణం మధు
 సితాయుతమ్. 7. ముహూర్తపూః ప్రయోక్తవ్యం హిక్కాశ్వాసనివా
 రణమ్, హిక్కాశ్వాసీ విబే ద్భార్జ్య సవిశ్వా ముష్ణ వారిణా. 8. నాగ
 రం వా సితా భార్జ్య సౌవర్చలసమన్వితమ్. శృంగీ కటుత్రిక ఫలాత్ర
 యకంటకారీ భార్జ్య సపుష్కరజటాలవణాని పంచ, చూర్ణం విబే దశశి
 రేణ జలేన హిక్కా శ్వాసార్ధ్యవాతకననారుచిషీనసేషు. 9. అభయా
 నాగరకల్కం పౌష్కరయవశూకమగిచకల్కం వా, తోయే నోష్ణేన
 విబేత్ శ్వాసీ హిక్కి చ తచ్ఛాన్తై. 10. అమృతానాగరభార్జ్య వ్యా
 ఘ్నీప్రణాశసాధితః క్వాథః, పీత స్పృశణాచూర్ణః కాసశ్వాసౌ జయ
 త్యాశు. 11.

వెక్కిళ్ళు శ్వాస గలిగి బాధపడెను గోగివిషయమున ముందుగా నూనెను చ
 రిమిన పవార్థములచేత గాని, మృదువు లగు లవణయోగములచేత గాని చెమటను పు
 టించుట యుత్తమము, వాతమును అనుకూలముగా వర్తింపజేయుటయును మంచిదే

యగును. రోగి బలముగలవాడై యున్నయెడల, వమనమునకును జాలాబునకు అనఁగా ప్రవర్తులకు నిచ్చుచుండవలయును. దుర్బలుడైనయెడల శమనమగు నట్టులు శాంతి నొందించు నౌషధముల నుపయోగింపవలయును. రేగుచెక్క, సోపీ రాంజనము, పేలూలు, కటుకరోహిణి, ఉమ్మెత్త, పిప్పళ్ళు, ఉసిరికపప్పు, కలకండ, శొంఠి, అన్నభేది, వెలగకాయ, కలిగొట్టుచెట్టు, పువ్వులు, ఫలములు, పిప్పళ్ళు, ఖర్జూరము తుంగముస్తలు ఈయాలు అవలేహములను తేనెతో కలిపి నేవించిన వెక్కిళ్ళను పోగొట్టును. తేనెతోకలిపిన యష్టినుధుకము కలకండతోచేర్చినపిప్పళ్ళు, బెల్లముతో కలిపిన శొంఠి, ఈమాఁడు నాసికావిధులును వెక్కిళ్ళను పోగొట్టును. చనుబాలలో ఈగవిష్టను (అనఁగా మైనమును) కలిపి యుపయోగించిన నస్యముగాని చనుబాలలో చందనముకలిపియుపయోగించిన నస్యముగాని వెక్కిళ్ళనుపోగొట్టును. తేనె సౌవర్చలవణము వీటితో కూడిన మాదీఫలరసముగాని, శొంఠిచాదికలిపిన మేకపాలుగాని వెక్కిళ్ళు రోగముగలవారికి హితమునుగలిగించును. పిప్పళ్ళు ఉసిరిక శొంఠి వీటిచూర్ణమును తేనెతోను కలకండతోను కలిపి మాఠిమాటికి ఇచ్చుచున్నయెడల వెక్కిళ్ళు శ్వాసయును తొలఁగి చనును. గంటుభారంగి శొంఠినిగాని, శొంఠి గంటుభారంగి సౌవర్చలవణము వీట్లుగాని వేడినీటితో కూడా నేవించినయెడల వెక్కిళ్ళు శ్వాసయును తగ్గును. శృంగి శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్ళు కరక్కాయ తాడికాయ ఉసిరికపప్పు వాకుడు గంటు భారంగి పుష్కరమూలము యవలు శూకధాన్యము పంచలవణములు వీటిని చూర్ణము చేసి వేడినీళ్లతో గూడ చేర్చుకొని వెక్కిళ్ళు శ్వాస ఎగటొప్పు దగ్గు అరుచి పీనస ఈరోగములు కలిగినప్పుడు త్రాగవలయును. కరక్కాయలను శొంఠిని కల్కముచేసి గాని పుష్కరమూలము యవక్షారము మిరియములు వీనికల్కముగాని వేడినీళ్లతో గూడను శాంతికలుగుకొఱకు శ్వాసము వెక్కిళ్ళు కలవారు త్రాగవలయును. తిప్పతీగ శొంఠి బ్రహ్మదండి నేలములక నల్లగగ్గర వీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన కషాయములో పిప్పళ్ల చూర్ణమును వేసికొని త్రాగినయెడల కాసశ్వాసములను జయింపఁగలదు.

— దశమాలక్ష్వాధము. —

శ్లో. దశమూలీకషాయ స్తు పుష్కరేణ విచూర్ణితః, శ్వాస కాసప్రశమనః పార్శ్వహృచ్చూలనాశనః. 12. కులుత్థనాగరవ్యాఘ్రీ వాసాభిః క్వాధితం జలమ్, పీతం పుష్కరసంయుక్తం హిక్కాశ్వాసని బర్హణమ్. 13. గుడం కటుకతైలేన మిశ్రయిత్వా సమం లిపేత్, త్రిసప్తాహవ్రయోగేణ శ్వాసం నిర్మూలతో జయేత్. 14. శృంగీమ హళాషధకణాఘన పుష్కరాణాం, చూర్ణం శతీమరిచశర్కరయా సమే

తమ్, క్వాధేన పీత మమృతావృషపంచమూల్యాః, శ్వాసం త్ర్య పాణ
శమయే దతిదోష ముగ్రమ్. 15. హృద్రా, మరిచం ద్రాక్షాం గుడం
రాన్నాం కణాం శతీమ్, జహ్య తై లేన విలిహన్ శ్వాసా న్నాగిహరా
నపి. 16. హిక్మాం హరతి ప్రబలాం ప్రబలం శ్వాసం చ నాశయ త్యా
శు, నిఖపుచ్చభూతిపిప్పలి చూర్ణం మధుమిశ్రితం లీడమ్. 17. కర్షం క
లిఫలచూర్ణం, లీడం చాత్యంతమిశ్రితం మధునా, అచిరాద్ధరతి శ్వాసం
ప్రబలా ముద్గంసికాం వైవ. 18.

దశమాలముల క సాయములో పుష్కరమాలముల చూర్ణమును కేసికొని
త్రాగినయెడల శ్వాసము దగ్గు పార్శ్వపునొప్పి హృదయశూలము వీటిని నశిం
పజేయును. ఉలవలు శొంఠి నేలములక అడ్డసరము వీటిలోటి సిద్ధముచేయఁ
బడిన కషాయాదకమును, పుష్కరమాలమును చేర్చికొని త్రాగినయెడల వెక్కి
ళ్ళును శ్వాసమును నశించును. బెల్లమును కటుకతైలముతో సమానభాగమును
గా గ్రహించి కెండింటిని కలిపి నేవించుచుండవలయును. ఇద్దాని నిరుపదియొక్క
లోజు నేవించినయెడల శ్వాసము నిర్మూలముగా నశించును.

తిప్పతీగ, అడ్డసరము, పిప్పళ్ళు, తుంగము స్తలు, పుష్కరమాలము, కచ్చూరము,
మిరియములు వీటిని చూర్ణముచేసి కండచక్కర నుండనఁ గలిసి, తిప్పతీగ అడ్డసరము
లలో పెట్టిన కషాయమును చేర్చి మూడురోజులు త్రాగినయెడల మిక్కిలి భయంకరము
లగు శ్వాసములు కూడ నష్టములు కాఁగలవు. పసపు, మిరియములు, ద్రాక్ష, బెల్లము,
సన్నరాస్త, పిప్పళ్ళు, కచ్చూరము వీటిని నూనెలో కలిపి నేవించిన ప్రాణముల నపహరిం
చునంతవిదైన వగు శ్వాసములు నాశనమునొందును. నెమలివెన్నలు గాల్చి చేసిన బూ
డిదను పిప్పళ్ళ చూర్ణములో కలిపి అందు తేనెను చేర్చి భక్షించినయెడల వెక్కిళ్ళు భయంక
రములగు శ్వాసములు నష్టము లగును. పదిమాషములయెత్తు తాడిచూర్ణమును చేసి స్వచ్ఛ
మగు తేనెలో చేర్చి నేవించిన భయంకరము లైన వెక్కిళ్లైన శిశువులుగా నశించును.

హింస్తాద్యభ్యుతము.

శ్లో. హింస్తా విడంగ పూతీక త్రిఫలా వ్యోష చిత్తకైః, ద్విక్షీ
రం సర్విషః ప్రస్థం చతుర్ధణజలాన్వితం. 19. కోలమాత్రైః పచే త్తద్ధి
కాసశ్వాసం వ్యపోహతి, అర్ఘాం స్యరోచకం గుల్మం శక్వచ్ఛేదం
క్షయం తథా. 20.

హింస్తయను ద్రవ్యము [అనఁగా నల్లఉప్పియఁట] వాయువిడంగములు, కాసు
గుచ్ఛేక, కరకకాయలు, శొంఠి, తాడి, ఉసిరిక, మిరియములు, పిప్పళ్ళు, చిత్తమా

లము వీని నన్నిటిని ఎన్నిదిఎన్నిదిమాచముల చొప్పునను, పాలు 32 పలములు, నేయి 16 పలములు, నీరు 64 పలములు వీని నన్నిటినికలిపి నేతిని కాచవలయును. ఈనేయి దగ్గులను శ్వాసములను మూలరోగములను అరోచకములను గుల్మవాద్మలను విడ్డేబదమును త్షయను నశింపజేయును. ఇయ్యది హింసాద్యభృత మనబడును.

—ॐ తేజోవతీభృతము. ॐ—

శ్లో. తేజోవత్యభయా కుష్ఠం సిప్పలీ కటురోహిణీ, భూతికం పాష్కరం మూలం పలాంశం చిత్రకం శతీ. 21. సావర్చలం త్వామలకీ సైంధవం బిల్వపేషికా, తాలీసపత్రం జీవంతీ వచా తై రక్షసం సంమితైః. 22. హింగుపాదై ర్ఘృతం ప్రస్థం పచే త్తోయచతుర్దశే, ఏత ద్యథాబలం వీత్వా హిక్కాశ్వాసా జయే న్నరః. 23. శోధాని లోరోగ్రహణీ హృత్పార్శ్వరుజ ఏవ చ.

చవ్యము, కరకకాయలు, చెంగలవ్వికోష్ఠ, పిప్పళ్ళు, కటుకరోహిణి, కామంచి, పుష్కరమూలము, మోదగమాడ, చిత్రమూలము, కచ్చూరము, సావర్చలవణము, నేల తాడి, సైంధవలవణము, మారేనుచెక్క, తాడిశపత్రి, జీవంతియును ద్రవ్యము, వస వీని నన్నిటిని ఒక్కొక్కక్కన్నము చొప్పున తీసికొని మూడు మాచములయెత్తు ఇంగువను కలిపి నాలుగురెట్లసీళ్లలో 16 పలముల నేతిని వండవలయును. ఈనేతిని బలానుసారముగా త్రాగిన మనుష్యుడు వెక్కిళ్లను, శ్వాసమును, శోఘము, మూలరోగములను, గ్రహణులను, తొమ్మనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పులను జయించును.

—ॐ భారీగుడము. ॐ—

శ్లో. శతం సంగృహ్య భార్జ్య స్తు దశమూల్యాస్తథా పరం. 24 శతం హారితకీనాం చ పచే త్తోయచతుర్దశే, పాదావశేషే తస్మిన్ స్తు రసే వస్తుపరిస్తతే. 25. ఆలోడ్య చ తులూ పూతాం గుడస్య త్వభయాం తతః, పునః పచేత్తు మృద్వగ్నా యావ ల్లేహత్వ మాగతం. 26. శీతేషు మధున శ్చాత్ర పట్వలాని ప్రదాపయేత్, త్రికటు త్రిసు గంధం చ పలికాని పృథక్పృథక్. 27. కర్షద్వయం యవతూరం సం చూర్ణ్య ప్రక్షిపే త్తతః, భక్షయే దభయా మేకాం లేహ స్సార్థపలం లిహేత్. 28. శ్వాసం సుదారుణం హంతి కాసం పంచవిధంతథా, స్వగవర్ణప్రదో హ్యేష జరరాగ్నే శ్చ దీపనః. 29. పలోల్లేఖాగతే మానే న ద్వైగుణ్య మిహేష్యతే, హారితకీశతస్యాత్ర ప్రస్థత్వాదాథకంజలమ్.

గంటుభారంగి నూరుపలములును, దశమూలములు 100పలములును, కరక కాయలు నూరు నీటినినాలుగు శెట్లధికముగా నీటిలో వండి చక్కగా నుడికిన తఱువాత నా అవభాగము నీరు మిగిలియుండగా దించి ఆసమును వడియకట్టి, అందులో 100పలముల బెల్లమును కలిపి, మఱియును చక్కగా కలియునట్లు కలియఁబెట్టి కరక కాయల చూర్ణము నందు వైచి సన్నని మంటపైనుడకఁబెట్టి లేహపు పాకమునకు వచ్చునంతవఱకు నుంచి పిమ్మట చల్లార్చి రిపలముల తేనె నందు కలుపవలయును. శొంతి, మిరియములు, పిప్పళ్ళు, లవంగపుపట్ట, విలకులు, జాప త్రివీటినివే త్వేరుగా పలముచొ॥ తెచ్చి యవక్షారమును 20మాషముల యెత్తు తెచ్చి చూర్ణముచేసి కలుపవలయును. పిమ్మట నొక్కొక్క కరక కాయను తినుచు ఒకపలమును లేహమును నేరించుచు వచ్చినయెడల భయంకర మగు శ్వాసము పంచవిధము లగు దగ్గులును నశించును. ఇయ్యది స్వరమును, కాంతి నిచ్చును. జఠరాగ్నిని కూడ దీసింపఁజేయును. పలమని వ్రాయుటచేత కొలతలో శెట్టింపు అవసరము లేదు. నూరుకరక కాయ లొకప్రస్థము అగుచున్నవి. కావున వాధకము అనగా రిపలముల ప్రమాణమునే నీటిని గ్రహింపవలయును. ఇయ్యదియే భాగ్యగుడ మునబడును.

—●● కులుతగుడము. ౧౯ —

శ్లో. కులుతం దశమూలం చ తథైవ ద్విజయస్త్రికా, శతం శతం చ సంగృహ్య జలద్రోణే విసాచయేత్. 31. పాదావశేషే తస్మిన్ స్తు గుడస్యార్థతులాం క్షిప్వేత్, శీతీభూశేచ పక్షేచ మఘనోఽప్తౌ పలానిచ. 32. పట్ఫలాని తుగాక్షీర్యాః పిప్పల్యా చ ఫలద్వయం, త్రిసుగంధికయుక్తం తత్థాదే దగ్నిబలం ప్రతి. 33. శ్వాసం కాసం జ్వరం హిక్మాం నాశయే త్తమకం తథా, ప్రతిశణంద్రోణనియమాత్ జ్ఞేయం ద్రోణత్రయంత్యహం. 34.

ఉలము దశమూలములు బ్రహ్మదొండి నీటినినాలుగు 100పలముల చొప్పున తెచ్చి ద్రోణపరిమిత మగు నీటిలో వండి కాలుభాగము నీళ్ళుండగా 50పలముల బెల్లమును వేయవలయును. చక్కగా పాకమై చల్లారిన పిమ్మట తవక్షీర రిపలములు పిప్పళ్ళు రిపలములు, లవంగపుపట్ట, విలకులు, జాప త్రియునుకలిపి జఠరాగ్ని ననుసరించి భక్షింపవలయును. ఇయ్యది శ్వాసమును దగ్గును జ్వరమును వెక్కిళ్లును తమకమును నశింపఁజేయును. నూరుపలములు ద్రోణమును నియముమతో నీపాకమునందు మూడుద్రోణముల నీటిని గ్రహింపవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు హిక్మాశ్వాసాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౩. స్వరభేదాధికారము.

— స్వరభేదమునందు కోన్నియపాయములు. —

శ్లో. వాతే సలవణం తైలం పితై సర్పిస్సమాక్షికమ్, కఢే సక్షారకటకం క్షౌద్రం కుడవ ఇష్యతే 1. గలే తాలుని జిహ్వాయాం దంతమూలేషు చా శ్రితః, తేన నిష్క్రమ్యతే శ్లేష్థా స్వర శ్చాస్య ప్రసీదతి. 2. ఆద్యే కోష్ఠం జలం పేయం దద్ధ్యా పుతగుడౌదనమ్, క్షీరాన్నపానం పితౄత్థే పిబే త్సర్పి రతంద్రితః. 3. పిప్పలీ పిప్పలీమూలం మరిచం విశ్వభేషజమ్, పిబే స్తూత్రేణ మతిమా న్నూఫజే స్వరసంక్షయే. 4. స్వరోపఘాతే వేదోజే కఫవ ద్విధి రిష్యతే, క్షయజే స్వరజే చాపి ప్రత్యాఖ్యాయ సమాచరేత్. 5.

వాతమువలన నగు స్వరభేదమునందు యవక్షారమును తైలముతోను పిత్తస్వరభేదమునందు తేనెకలిపిన నేతిని, కఫస్వరభేదమునందు ఉప్పు కాములే నెగల కబలమును యుపయోగించుట యుత్తమము. గొంతుక దవడలు నాలుక దంతమాలములు వీటిని ఆశ్రయించికొనిన కఫము, ఈ ప్రయోగమువలన బయలుపడును. ఇట్టికోగముగలవానిస్వరము చక్కగాకూడనగును. వాతస్వరభేదమునందు బెల్లమును చేర్చిన నేతిని బియ్యమును భక్షించి కొంచెము వేడినీరును త్రాగుట మంచిది. పిత్తస్వరభేదమునందు నెయ్యి పాలతోటి యన్నమును తినిపిచ్చుట సావకాశముగా నేతిని త్రాగవలయును. పిప్పళ్లు, మోడి, మిరియములు, కొంత వీనిని మ్లేచుచేసి ఆవుపంచితముతో త్రాగుట, కఫస్వరభేదమునకు మంచిది. మేదస్సు అతిశయించుటచేత బుట్టిన స్వరభేదమునందు కఫస్వరభేదమునందు వలెనే చికిత్స చేయవలయును. క్షయవలన గాని సన్నిపాతమువలన గాని పుట్టిన స్వరభేదమునందు సాధ్యము కాదను నమృతముతోనే చికిత్స చేయవలయును.

— చవ్యాదిమార్గము. —

శ్లో. చవ్యాప్లవేతః కటూత్రికతింతిడిక తాలీసజీరకతుగాదహ నై స్సమాంజైః, చూర్ణం గుడప్రముదితం త్రిసుగంధియుక్తం వైస్వ ర్యపీనసక ఫారుచిషు ప్రశస్తమ్. 6. తైలాక్తం స్వరభేదే వా ఖదిరం ధారయే న్నఖే, పథ్యాం పిప్పలియుక్తం వా సంయుక్తం నాగరేణ

వా. 7. అజమోదాం నిశాం ధాత్రీం క్షారం వహ్నిం విచూర్ణ్య చ, మధుసర్పిర్యుతం లీడ్వా స్వరభేదం వ్యపోహతి. 8. కలితరుఫలసింధు కణా చూర్ణం తక్రేణ లీఢ మపహరతి, స్వరభేదం గోపయసా పీతం వా ౭మలకచూర్ణం చ. 9. బదరీపత్రకల్పం వా ఘృతభృష్టం స సైంధవం, స్వరోపఘాతే కాసే చ లేహ మేనం ప్రయోజయేత్. 10. శర్కరామధుమిశ్రాణి శృతాని మధురై స్సహ, పిబే త్వయాంసి యగ్న్యాః చైర్వదతో ౭భిహత స్స్వరః. 11.

చవ్యము, అన్లువేతనము, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, ఉసిరిక, తాడిశపత్రి, జీలకఱ్ఱ, వంశలోచనము, చిత్రమూలమువీనిని సమానభాగములను తెచ్చి చూర్ణముచేసి, బెల్లమునందు కలిపి, సిమ్మట లవంగాపుపట్టి, ఏలకులు, జాపత్రి వీటిని చూర్ణముచేసి పై దానిలోనఁ జేర్చి భక్షించినయెడల స్వరభేదమునందును, పీనన, కఫము ఆరుచి మున్నగువానియందును శ్రేష్ఠము. లేనిచో స్వరభేదము కలిగినప్పుడు నూనెలో నానవైచిన కాచును బుగ్గయం దుంచుకొనవలయును. ఇదియును కానిచో శొంఠితో కరకకాయను పుక్కిటిలో నుంచుకొనవలయును. వామము, పనపు, ఉసిరిక, యవక్షారము, చిత్రమూలము వీటిని చూర్ణము చేసి తేనెను నేతిని యందు చేర్చికొని భక్షించినయెడల స్వరభేదములు నశించును. తాడికాయ, సైంధవలవణము, పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును మజ్జిగలో కలిపి నేవించినను కాని, ఆవుపాలతో ఉసిరికచూర్ణమును నేవించినను కాని స్వరభేదములు నశించును. లేకున్న తేను ఆకు కషాయమును నేతితో చేర్చి సైంధవలవణమునందు కలిపి స్వరభేదమునందును, దగ్గులయందును ప్రయోగింపవలయును. పెద్దగా నఱచి మాటలాడుటచేత నెవ్వనికి స్వరము పడిపోవునో వాడు చక్కెర, తేనెను కలిపిన కషాయములను మధురపదార్థములతోటి త్రావలయును.

— ౩౦౮ కారీఘృతము. —

శ్లో. వ్యాఘ్రీస్వరస విపక్వం రాస్నావాట్యాలగోక్షుర వ్యోమైః, సర్పి స్వరోపఘాతం హన్యా త్కాసం చ పంచవిధం. 12. శుష్కద్రవ్యముపాదాయ స్వరసానా మసంభవే, వారిణ్యప్రగుణే సాధ్యం గ్రాహ్యం పాదావశేషితం. 13.

వాకుడురసములో సన్నరాస్త, సుత్తవపులగము, పల్లెరు, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు వీటిని కల్పముచేసి దానిలో నేతిని పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది స్వర

భేదములను, అయిదువిధము లగు దగ్గులను నశింపఁ జేయును. స్వరసము లేనిచో ఎండి నదానినైనను గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు ఎనిమిది రెట్లు నీటిలో వండవలయును. నాలు గవభాగము నీరు మిగిలియుండినప్పుడు దించి నేపింపవలయును. ఇయ్యది కంటకారీ ఘృత మన బడును.

❀ భృంగరాజఘృతము. ❀

శ్లో. భృంగరాజామృతావల్లీ వాసకదశమూలకాసమర్దరసైః
సప్తసప్తవింశతీకం సిద్ధం స్వరభేదకాసజి న్నఘనా. 14.

గుంటకలగరాను, తిప్పతీగ, అడ్డసరము, దశమూలములు, కసిగిందజేరు వీటిర సముచితములు తెచ్చి యందులో నేతిని పోసి వండవలయును. పక్వమైన పిమ్మట నందులోన పిప్పళ్ల చూర్ణమును కలిపి, తేనెతో నేపించినయెడల స్వరభేదమును దగ్గులును నశించి పోవును. ఇయ్యది భృంగరాజఘృత మనబడును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు స్వరభేదాధికారప్రకరణము ముగిసెను

౧౪. అరోచకాధికారము.

— ఆరోచకమునకు సాధారణములగు సుపాయములు. —

శ్లో. వాంతిం సమీరణే పితౄ విరేకం వమనం కఫే, కుర్యాద్ధృ
ద్యానుకూలాని హర్షణం చ మనోఘ్నే. 1. వాంతో వచాద్భి రనిలే
నిధివత్పి బేత్తు స్నేహాష్టతోయ మదిరాన్యతమేన చూర్ణం, క్షిప్తావి
డంగ యవభస్మక రేణుభాజ్జే రాస్మిలహింగులవణోత్తమనాగరా
ణం. 2. పైతౄ గుడాంబుమధురై ర్వమను ప్రశస్తం లేహ స్ససైంధవ
సితామధునర్పిరిప్టం, నింశాంబుభర్దితవతిః కఫజే తు పానం రాజద్రు
మాంబు మధునా సహ దీప్యకాఢ్యం. 3. చూర్ణం యదుక్త మధవా
నిజేతదేవ, సర్వై శ్చ సర్వకృత మేవ ముపక్రమేచ్ఛ.

వాతముచేతనగు నరోచకమున వాంతి తీసికొనవలయును. పితూరోచకమునందు
ప్రవర్తి తీసికొనవలయును. కఫారోచకమునందు వాంతి తీసికొనవలయును. మనో
వ్యాకులతచేతనగు నరోచకములకు మనస్సుతుష్టి కలిగించి కొనవలయును. వాతారోచక
మునందు వసను కషాయముగా గాచియును, వమనములైన రోగి చమురుపదార్థములు,
వేడినీరు, కల్లు కీటిలో దేనినైన నొకదానిని చేసికొని గాని పిష్టర్లు, వాయువిడంగ
ములు, యవలక్షారములు, రేణుకలు, గంటుభారంగి, సన్నరాస్త, ఏలకులు, ఇంగువ,
సైంధవలవణము, కొంతి వీటిచూర్ణమున కలిపికొని త్రాగవలయును. పితూరోచకము
నందు బెల్లపుపానకమును, మధురపదార్థమును పుచ్చికొని వాంతిచేసికొనుట యుత
మును. సైంధవలవణము, చక్కర, తేనెయును నుల్లములులే. నిమ్మపండ్లరసముతో
వాంతి తీసికొనువారలకును, కఫారోచకమునందును రేలచెక్క సాయములూ తేనెబో
డసరపుచూర్ణమును కలిపి త్రాగినను, వాతారోచకమునందువియేచూర్ణములువెనుక చెప్పఁ
బడెనో, వానినిసేవించినగానిహితకరమగును. సన్నిపాతరోచకమునందు అన్నియోషధ
ములచేతను చికిత్స చేయవలయును.

— ఆరోచకమును పోగొట్టు సుపాయములు. —

శ్లో. కుష్ఠ సావర్చలా జాజీ శర్కరా మరిచం బిడమ్, ధాత్ర్యే
లాపద్మకోశీర పిప్పలీచందనోత్పలమ్. 4. లోధ్రం తేజోవతీ పథ్యా
త్యూషణం సయవాగ్రజం, ఆర్ద్రదాడిమనిర్యాస శ్వాజాజీశర్కరా
యతః. 5. సత్తైలమాక్షికా వైచితే చత్వారః కుడవగ్రహాః, చతురో

రోచకా స్తన్యస్య స్వాతాద్యైకజనర్వజాన్. 6. త్వజ్జుస్త మేలాధాన్యాని ముస్త మామలకానిచ, త్వక్ష్వాద్యోయవాన్యా శ్చ పిష్పల్యస్తేజవ త్వపి. 7. యమానీ తింతిడీకం చ పంచైతే ముఖశోధనాః, అమ్లికాగుడతోయం చ త్వగేలామరిచాన్వితం. 8 శ్లోకపాదై రభిహితాః సర్వారోచక నాశనాః, అమ్లికా గుడతోయం చ త్వగేలామరిచాన్వితం. 9. అభక్తశ్చందరోగేషు శస్తం కబలధారణం, కారవ్యజాజీమరిచం ద్రాక్షా వృక్షాష్లుడాడిమం. 10. సౌవర్చలం గుడం క్షౌద్రం సర్వారోచకనాశనం. త్రియూషణాని త్రిఫలా రజనీద్వయంచ చూర్ణీకృతాని యవశూకవిమిశ్రితాని, క్షౌద్రాన్వితాని వితరే స్తుభధారణార్థమన్యాని తిక్తకటుకాని చ భేషజాని. 11. విటాచ్చర్ణ మధుసంయుక్తో రసో దాడిమసంభవః, అసాధ్యా మపి సంహన్యా దరుచిం వక్త్రధారితః.

1 కోష్ఠ, సౌవర్చలవణము, జీలకఱ్ఱ, కలకండ, మిరియములు, వాయువిషంగములు; 2 ఉసిరిక, ఏలకులు, పద్మాక్షి, వట్టివేళ్లు, పిప్పళ్లు, చందనము, కమలములు; 3 హిందూగ, లేజోవతి, కరకకాయలు, శొంతి, మిరియములు; 4 యవక్షారము, అల్లము, దానిమ్మ కాయలజిగురు, జీలకఱ్ఱ, కండపక్వైర, తైలము, లేనె. ఇట్లు నాలుగుభాగములుగా చెప్పబడిన నాలుగుయోగములును కబలగ్రహములు, వాతములు మున్నగు అనేక దోషజములు ద్విదోషజములు త్రిదోషజములు నగు అరోచకములను పోగొట్టును. 1 లవంగపుపట్ట, తుంగముస్తలు, ఏలకులు, ధనియములును; 2 ఉసిరిక, లవంగపుపట్ట, మ్రానిపసపు, తుంగముస్తలును; 3 మ్రానిపసపు, యమానియును. 4 పిప్పళ్లు, లేజోవతియును; 5 ఓమము, బచ్చలి ఈయైదువర్గములును ముఖమును చక్కగా శుద్ధముగా చేయును. అరోచకమును పోగొట్టును. ఉసిరిక బెల్లము వీనితో చేసిన పానకములో లవంగపుపట్ట, ఏలకులు, మిరియములు కలపి యుండగా చేసి కొని ముఖమునం దుంచికొనవలయును. ఇయ్యది వీడతీసి చికిత్సచేయ నలవిగాని గోగములయందు హితమును చేయును. నల్లజీలకఱ్ఱ తెల్లజీలకఱ్ఱ ద్రాక్ష చింతపండు దానిమ్మ గింజలు సౌవర్చలవణము బెల్లము లేనె వీటినినూరి యుద్దచేసి పుక్కిటనంచుకొనిన నన్ని విధములగు సరోచకములును నశించును. శొంతిమిరియములు పిప్పళ్లు కరకకాయలు తాడికాయలు ఉసిరిక పసపు మ్రానిపసపు యవక్షారము వీటిని చూర్ణముజేసి లేనెలోకలిపి నాకినయెడలను, చేదు కారముగల ఇతరవస్తువులనుగాని మోటింగునంచుకొనుట కుపయోగించుకొనినను అరోచకములు నశించును. బిణాలలవణమును లేనెలో కలిపి దానిమ్మ రసముచేర్చి నోటియందుంచికొనిన మిక్కిలి నసాధ్యము లగు సరోచకములు నశించును.

—ॐ యమానీపాదబము. ॐ—

శ్లో. యవానీ తింతిడికం చ నాగరం చాప్లువేతసం, దాడిమం బ
దరం చాప్లుం కార్షికా క్షుపకల్పయేత్. 13. ధాన్యసౌవర్చలాజాజీ వ
రాంగం చార్ధకార్షికం, పిప్పలీనాం శతం చైకం ద్వే శతే షుచిచస్య చ.
14. శర్కరాయా శ్చ చత్వారి షలా న్యేకత్ర చూర్ణయేత్, జహ్వవి
శోధనం హృద్యం తచ్చూర్ణం భక్తోచనం. 15. పృష్టిడాపార్శ్వశూ
లఘ్నం విబంధానాహనాశనం, కాసశ్వాసహరం గ్రాహి గ్రహణ్యరో
వికారసుత్. 16.

వామము చింతపండు శొంతి ఆప్లువేతసము దానిమ్మ రేగు ఉసిరిక పీటి నన్నిటిని
ఒక్కొక్కకన్నము చొప్పున తీసికొనవలయును. ధనియములు సౌవర్చలవణము జీలకఱ్ఱ
త్రిఫలములు పీటిని కర్షముచొప్పునను, పిప్పళ్ళు 100 పలములు, 200 పలములు మిరి
యములు, చక్కెర నాలుగుపలములు నొకటిగా చేర్చి చూర్ణముచేయవలయును. ఈ
చూర్ణము నాలుకను శుద్ధముగా చేయును. సుందరముగా నుంచును. ఆరోచకము
హృదయశీడ పార్శ్వశునొప్పి విబంధము ఆనాహము దగ్గ గ్రహణి సంగ్రహణి
మూలరోగము మున్నగువానిఁ బోగొట్టును. మలమును గట్టిపఱచును. ఇయ్యది యమా
నిపాదబ వనఁబడును.

—ॐ కలహంసక లేహము. ॐ—

శ్లో. అష్టాదశ శిగ్రుఫలా న్యక దశమరిచాని వింశతిశ్చ పిప్ప
ల్యః, ఆర్ద్రకపలం గుడపలం ప్రస్తత్రయ మారనాశవృక్షస్య. 17. ఏత
ద్విడలవణయుతం ఖజాహతం సురభిగంధాఢ్యం, వ్యంజనసహస్రఘాతి
జ్ఞేయం కలహంసకం నామ. 18.

మనగవిత్తులు 18 పలములు, మిరియములు 10 పలములు, పిప్పళ్ళు 20 పలములు
అల్లము 1 పలము, బెల్లము పలము, గంజి మూడుమానికలు పీటితో బిడాలలవణముచే
ర్చి తెడ్డుతో చక్కగా వంచినానన వచ్చు వరకు కలియఁబెట్టి వండుచులవంగళుపట్ట
వీలకులు జాపత్రి పీటిచూర్ణమును వేసి నేవించిన యెడలను వేలకొలది వ్యంజనము
లనుగూడ నశింపఁజేయును. ఇయ్యది కలహంసక మనులేహము.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఆరోచకాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౫. ఛర్మధికారము.

శ్లో. ఆమాశయోక్తేశభవా హి సర్వా శ్చర్మ్యో మతా లం
ఘన మేవ తస్మాత్, సా క్కారయే న్నారతజాం విముష్య సంశోధనం
వా కఫపిత్తహరి. 1. వాన్య త్తీర్దకం వీతే ఛర్మిం సమనసంభవాం,
ససైంధవం పిబే త్స్వీః వాతచ్ఛర్మినివారణం. 2. మద్ధామలకయాపం
వా సస్పిష్కం ససైంధవం, యవాగూం మఘమిశ్రాం వా పంచమూ
లీకృతాం పిబేత్. 3.

సమస్తము లగు ఛర్మిగోగములును ఆమాశయములో నేదన కలుగుటవలననే పుట్టుచున్నవి. కావున, ఒక్క వాతమువలన నగు ఛర్మి నేదలిపెట్టి తక్కిన యన్నిటికిని లంఘనమును గాని, కఫమును పిత్తమును నిర్మలము చేసి శోధనను గాని చేయవలయును. పాలను నీటిలో కలిపి కొని త్రాగినయెడల సమఛర్మలు నివారించును. సైంధవలవణమును చేర్చి కొని నేయిని త్రాగినయెడల వాతముచేత నగు ఛర్మలు నివారించును. పెసర ఉసిక వీటిలో గంజని కాచి కొని సైంధవలవణమును చేర్చి కొని త్రాగినను, లేనను చేర్చి కొని గంజని త్రాగినను, పంచమూలకషాయమును త్రాగినను ఛర్మలు నశించును.

❖ పిత్తఛర్మికి ఉపాయములు. ❖

శ్లో. పితృత్తికాయాం త్వనులోమనార్థం ద్రాక్షావిదాక్షురసై
శ్రీవృ త్స్యాత్, కఫాశయఘ్నం వృతిమాత్రవృద్ధం పిత్తం జయే త్స్వ
దుభి రూర్ధ్వమేవ. 4. శుద్ధస్య కాలే మఘశర్కరాభ్యాం లాజై శ్చ
మంథం యది వా పి పేయాం, ప్రదావయే న్నుద్గర సేన వాపి శాల్యా
దనం జూగలజై రసై ర్వా. 5. చందనే నాక్షమాత్రేణ సంయోజ్యా
మలకీరసం, పిబే న్నాక్షికసంయుక్తం ఛర్మి స్తేన నివర్తతే. 6.

పిత్తఛర్మిలో అనులోమనము కొఱవ ద్రాక్ష నేలగుమ్మడి చెఱకు వీటి రసములో తెల్లతెగడను వైచి త్రాగినయెడల కఫాశయములో నన్ననియును, మిక్కిలి పెరిగినదియును నగు నూర్ధ్వపిత్తమును జయించును. కాని దీనిని స్వాదుపదార్థములతో చేర్చి నేవినవలయును. మనుష్యుడు నిర్మలముగా నుండిన వానికి లేన కలకండ్ల పేలాలు

వీటితో మంధమును జేయఁచేసి ఈయవలయును. లేకున్న పెసరకట్టుతోగాని అడవి ప్రదేశములలోని జంతువుల మాంసరసముతోగాని మబియ్యపుటన్నమును పెట్టించవలయును. ఒక అక్షమెత్తు మంచిగఁగఁగమును ఒకవలము ఉసిరికఁగఁగములూ కలిసి లేనను అందు చేచ్చుకొని త్రాగినచో ఛర్ది నివర్తించును.

— చందనకల్కమును ముద్దాడిక సాయమును. —

శ్లో. చందనం చ మృణాళం చ బాలకం నాగరం వృషం,
సతండులోదకక్షౌద్రం వీతః కఙ్కో నమిం జయేత్. 7. కషాయో
భృష్టముద్దస్య సలాజమధుశర్కరః, ఛర్ద్యతీసారత్పక్షాహ జ్వరః సుం
ప్రకాశితః. 8. హరీతకీనాం చూర్ణం తు లిహ్య న్నాక్షికసంయుతం,
అథోభాగీశృతే దోషే ఛర్దిః క్షిప్రం నివర్తతే. 9. గుడూచీత్రిఫలారి
ష్టపటోలైః క్వథితం పిబేత్, క్షౌద్రయుక్తం నిహంత్యాశు ఛర్దిం పితౄ
ప్లసంభవాం. 10. కాష్ఠః పర్పటజః వీతః సక్షౌద్ర శ్చర్దినాశనః.

చందనము, పట్టివేళ్లు, కురువేరు, కొంతి, అడ్డనరము వీటిని బియ్యపుకడుగుతో
మారి కల్కమును చేసి లేన నందు చేచ్చుకొని త్రాగినయెడల ఛర్ది నశించిపోవును. వే
యించిన పెసల కషాయములూ వేలాలు చక్కెర చేచ్చుకొని త్రాగినయెడల ఛర్ది. అతి
సారము, దప్పి, గొంతెండుట, జ్వరము మొదలగునవి నశించును. కరక కాముల పొడిలో
లేనను కలిపికొని త్రాగినయెడల దోషము క్రిందికిదిగి అనగాతగ్గి ఛర్ది శీఘ్రముగా తొలగి
పోవును. తిప్పతీగె, త్రిఫలములు, చేదుపొల్ల వీటితో కషాయమును కాచి లేనందు
వైచికొని త్రాగినయెడల పితౄప్లసనిత మగు ఛర్ది నశించిపోవును.

— కఫఛర్దికి కషాయములు. —

శ్లో. కఫాత్తికాయాం వమనం తు శస్తం సప్పిలీసర్వపనింబ
తోయైః, పిండితకై సై సంధవసంప్రయుక్తైః ఛర్ద్యం కఫామాశయశోధ
నార్థం. 11. విడంగత్రిఫలావిశ్వ చూర్ణం మధుయుతం పిబేత్, విడంగ
ప్లవశుంఠీనా మధవా శ్లేష్మజాం వమిం. 12. సజాంబవం వా బదరస్య
చూర్ణం ముస్తాముతాం కర్కటకస్య శృంగీర, దురాలభాం వా మధు
సంప్రయుక్తం లిహ్య త్కఫచ్ఛర్దివినిగ్రహార్థం. 13.

కఫఛర్దియందు పిప్పళ్లు, ఆవాలు, వేపచెక్క, మంగచూర్ణము వీటికషాయము
లతోవాంతి చేయించుట యుత్తమము. మరువము సైంధవలవణమువేసిన కషాయములతో
నామాశయమును శోధించు నిమిత్తమై వాయువిడంగములు, త్రిఫలములు, కొంతి వీ

టిమార్గమును కలిపి త్రాగిన ఛర్మని జయించును. వాయువిడంగములు తుంగము స్తల శాంతి వీటిమార్గములలో లేనను కలిపికొని నేవించిన కఫఛర్మి నాశన మగును. లేకున్న నేరేడుమార్గము రేగుమార్గము వీటిలో తుంగము స్తల కర్మాటకశృంగి మార్గములు గాని, సమూలముగా చేసిన దూలగిండి మార్గము గాని, లేనను వైచికొని నేవించిన యెడల కఫసంబంధము లగు ఛర్మలు నశించును.

—ॐ త్రివిధ ఛర్మలకు ఉపాయములు. ॐ—

శ్లో. తర్పణం వా మధుయుతం తిస్యణా మపి భేషజమ్, కృతం గుహాచ్యా విధివ త్కషాయం హిమసంజ్ఞితం. 14. తిస్యవ్యపి భవే త్పథ్యం మాక్షి కేణ నమాయుతం, ద్రవ్యా దాపౌత్థితా త్క్రోయే ప్రతప్తే నిశి సంస్థితాత్. 15. కషాయో యో భినిర్యాతి సశీత స్సముదాహృతః, పద్భిః పలై శ్చతుర్భి ర్వా సలిలా చ్చీతఘంటయోః. 16. ఆప్లవం భేషజపలం రసాఖ్యాయాం సలద్వయం, శ్రీఫలస్య గుడోచ్యా వా కషాయో మధుసంయుతః. 17. పేయ శ్చర్మిత్రయే శీతో మూర్ధ్వా వా తండులాంబునా. జంబ్వప్రపల్లవగవేధుకథాన్యసేవ్య ప్రాబేరవారిమధునా పిబతో ఒల్పమల్పం, ఛర్మిః ప్రయాతి కమనం త్రిసుగంధియుక్తా లీథా నిహంతి మధునా ఒథ దురాలభావా. 18. జాతీరసః కపిత్థి స్య పి ప్పలీమరిచాన్వితః, క్షౌద్రేణ యుక్త శ్శమయే ల్లేహూ యం చర్మి ముల్బణం. 19. పిష్ట్యా ధాతీర్జలం ద్రాక్షాం శర్మరాం చ పలోన్తి తామ్, దత్వా మధుపలం చాత్ర కుడవం సలిస్య చ. 20. వాసనా గాలితం వీతం హంతి చర్మిం త్రిదోషజాం.

తిప్పతీగలు హిమసంజ్ఞక కషాయమును చేసి తేనెకడిని త్రాగిన ఛర్మలు నశించును. వేడినీటిలో యావధులను రాత్రిపూట నానవైచిన ప్రాతఃకాలమున చల్లబడినది హిమసంజ్ఞక మనఁబడును.

హిమసంజ్ఞక, ఘంటసంజ్ఞక కషాయములలో ఆరుపలములు, లేక 4 పలముల నీటిని పోసి యావధులను నానవేయవలయును. రసములోకూడ 2 పలములను నీరు చేర్చుకొనవలయును. మారేడుచెక్క తిప్పతీగల కషాయములలో తేనెను చేర్చికొని త్రాగినయెడల కాని చాగపండ్లును బియ్యపుకడుగుతో గాని త్రాగినయెడల ముత్తెఱుగు లగు ఛర్మలు నశించును. నేరేడు మామిడికగుళ్ళు అడవిగోధుమలును, ధనియములు పెప్పళ్ళు వట్టివేరు వీటిని రసముతీసి నీళ్లలో కలిపి తేనె నందులో వేసికొని కొంచెము

కొంచెముగా త్రాగుచున్నయెడల ఛర్దలు శాంతించును. అవంగపుపట్ట, వీలకులు, బాపత్రి వీటితో చేర్చిన బాజికాయల గ్రహమునందు తేనెను కలిపికొని నేవించినయెడల భయంకిరము లగు ఛర్దలు కూడను నాశనము లగును. ఉసిరిక ద్రాక్ష నూరి దాని యందు ఒకపలము కండచక్కెరను తేనెను కొంచెమును నీళ్లను నాలుపలములును కలిపి వడియకట్టి త్రాగినయెడల త్రిదోషజము లగు ఛర్దలును నశించును.

❖ విలాదిమార్గము. ❖

శ్లో. ఏలాలవంగ గజకేసర కోలమజ్జ లాజా ప్రియంగు ఘన చందన పిప్పలీనాం, చూర్ణాని మాక్షిక సితాసహితాని లీడ్వా ఛర్దిం నిహంతి కఫమారుతపిత్తజాం చ. 21.

వీలకులు అవంగములు నాగకేసరములు తేగుగుజ్జ వేలాలు కొఱ్ఱలు తుంగ ముస్తలు చందనము పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణములూ తేనెను చక్కెరను కలిపికొని నాకినయెడల త్రిదోషములవలన నగు ఛర్దలును నశింపదు. ఇయ్యది విలాదిమార్గ మనబడును.

❖ కోలాస వేహము. ❖

శ్లో. కోలామలకమజ్జాని మక్షికవిటసితామధు, సకృస్థాతండులోలేహ శ్చర్దిమాశు నియచ్ఛతి. 22. అశ్వత్థవల్గ లఽశుష్కం దద్ధా నిర్వాపితం జలే, తిజ్జలం పానమాత్రేణ ఛర్దిం జయతి నుస్తరామ్. 23. యష్ట్యాహ్వాం చందనోపేతం సమ్యక్క్షీరప్రపేతిత, తేనై వాగోడ్య పాతవ్యం రుధిరచ్ఛర్దినాశనమ్. 24. లాజాకపిత్థమధుమాగధికోషణానాం క్షౌద్రాభయాత్రికటుధాన్యక జీరకాణాం, పథ్యామృతామరిచ పిప్పలమాక్షికానాం లేహః శ్రుయ స్సకలవమ్యరుచిప్రశాంపైశ్చ. 25.

తేగుపండు ఉసిరికపండు తేనె మైనము చక్కెర తేనె పిప్పళ్ళు బియ్యము వీటి తోటి చేసిన వేహము ఛర్దిని శీఘ్రముగా హరించును. రావిచెక్కను తెచ్చి తగుల బెట్టి నీటితో చల్లార్చి ఆముదకమును త్రాగిన పోగొట్ట నలవికాని ఛర్దలునుకూడ నశింపజేయును. యష్టిమధుకమును చందనమును పాలతో నూరి పాలతోనే కలిపి త్రాగినయెడల రక్తసంబంధములగు ఛర్దలు నశించిపోగలవు. వేలాలు కపిత్థము అనగా వెలగపండు తేనె పిప్పళ్ళు మిరియములును, తేనె కరకకాయలు శొంతి మిరియములు పిప్పళ్ళు

ధనియములు జీలకఱ్ఱయును కరక్కాయలు తిప్పతీగె మిరియములు లేనె పిప్పళ్లును ఈ మూటితో చేయఁబడిన లేహ మన్ని ధము లగు ఛర్మలను అరోచకములను శాంతి నొందించును.

— పద్మకఘృతము. —

శ్లో. పద్మకామృతనింబానాం ధాన్యచందనయోః పచేత్, కల్కే
క్వాథే చ హవిషః ప్లవం ఛర్దినివారణమ్, తృష్ణారూచిప్రశమనం దాహ
జ్వరహరం పరమ్, 26.

కమలములు తిప్పతీగె వేప ధనియములు చందనము వీటితో చేయఁబడిన కషాయములను కల్కములను 16 పలముల నేతిని పోసి వండి సిద్ధముచేసి త్రాగినయెడల ఛర్మలు నశించును. మఱియును దప్పి అరుచి దాహము జ్వరము వీనిని ఎక్కువగా పోఁగొట్టును. ఇయ్యది పద్మకఘృత మనఁబడును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఛర్మ్యధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౧౬. తృష్ణాధికారము.

—ॐ వాతమువలన నగుతృష్ణలు. ౧౬—

శ్లో. తృష్ణాయాం పవనోత్థాయాం సగుడం దధి శస్యతే, రసా శ్చ బృంహణా శ్చైతా గుడూద్యా రిసఏవ చ. 1. పంచాంగకాః పంచ గణాయ ఉక్తాః తే వ్యంబుసిద్ధి ప్రథమే గణే వా, పి బే త్సుఖోష్ణం మ నుజోఽల్పమాత్రం తృష్ణోపరోధం న కదాపి కుర్యాత్. 2. పిత్తోత్థితం పిత్త హరై ర్ద్విపక్వం నిహంతి తోయం పయఏవ చాపి. కాశ్చర్య శర్కరా యుక్తం చందనోశీరపద్మకమ్, ద్రాక్షామధుకసంయుక్తం పిత్తతప్నో జలం పి బేత్. 3.

వాతమువలన నగు తృష్ణారోగమునందు బెల్లముకలిపిన పెరుగు మిక్కిలి మంచిది. పీగ్యమునువృద్ధి పొందించు చల్లనికషాయములును తిప్పతీగకషాయములు నుత్తమములు. వేళ్లు పండ్లు పూవులు చెక్క ఆకులు అను పంచాంగములును గల చిన్నవాకుడు కోల పొన్న పల్లెరు మొదలగు పంచగణములును, ఏవి చెప్పబడినవో వానిని కషాయమును గా గాచి నులివెచ్చుగా త్రాగినయెడల మఱల నెప్పటికిని తృష్ణ కలుగదు. పిత్తహరము లగు సొవధులచే కాంచబడిన కషాయము గాని పాలు గాని పిత్తతృష్ణలను హరించు ను. నేలగుమ్మడు చందనము వట్టివేళ్ళు పద్మాక్షము ద్రాక్ష యల్లంగి వీటితో కషాయ మును చేసి కండచక్కరను చేర్చి త్రాగినయెడల పిత్తతృష్ణలు నశించిపోవును.

—ॐ పిత్తతృష్ణలు. ౧౭—

శ్లో. పిత్తిజాయాం య తృష్ణాయాం ః కోవ్యంబరజో రసః, తత్కాన్వి థో వా హిమ స్తద్వత్ చ్ఛారివాంబుగణాది వా. 4. స్యా జ్జీవనీయ సిద్ధం క్షీరఘృతం వాతపిత్తజే తప్నో, తద్వ ద్రాక్షాచందన ఖడ్జూరోశీర మధుయుతం తోయం. 5. సశారివాన్ తృణపంచమూలే తథోత్ప లాన్ మధురే గణే వా, కుర్యా త్కషాయాం స్తు తథైవ యుక్తా మధూకపుష్పాదిషు చాపరేషు. 6. బిల్వటకీభాతకిపంచకోల దర్భేషు సిద్ధం కఫజాం నిహంతి, హితం భవే చ్ఛర్దన మేవ చాత్ర తప్తేన నింబ

ప్రసవోఽదకేన. 8. సజీరకాణ్యాద్ధృక శృంగభేర సౌవర్చలా న్యర్థజ
లాప్లుతాని, మద్యాని హృద్యాని చ గంధవంతి పీతాని సద్య శ్శమ
యంతి తృష్ణామ్. 9. క్షయోత్థితాం రుగ్వినివారణేన జయే ద్రసానా
మస్థజ శ్చ పానైః, క్షయోత్థితాం క్షీరజలం నిహన్యాత్ మాంసో
దకం వాథ మధూదకం వా. 10. గుర్వన్నజా ముల్లిఖనై ర్జయేత్తు క్ష
యాదృతే సర్వకృతాం చ తృష్ణామ్, లాజోదకం మధుయుతం శీతం
గుడవిమృద్ధితమ్, కాశ్చ ర్యశర్కరాయుక్తం పిబే తృష్ణార్దితో నరః. 11.

పిత్తజనిత మగు తృష్ణయందు పండిన మేడిపండురసము గాని దాని కషాయ
ముగాని శారివాదిగణపతితము లగు నౌషధములతో జేయఁబడిన కషాయముగాని హిత
కర మగును. వాతపిత్తజ మగు తృష్ణయందు జీవనీయగణోక్తము లగు నౌషధులచే
కాచఁబడిన పాలతో సిద్ధముచేయఁబడిన నేయి యు త్రమము. అట్లే ద్రాక్ష చందనము
ఖర్జూరము వట్టివేళ్ళు వీటికషాయమున తేనెను జేర్చి నేవించిన హితమగును. శారివాది
గణము, తృణాదిపంచమూలములు ఉత్పిలాదిగణము లేక మధురగణము మధూకిపు
ష్పాదిగణము నను ఁటిచేత సిద్ధముచేయఁబడిన కషాయము హితముఁ గల్గించును.
మారేడుచెక్క అడ్డనరము ఆగెపువ్వు పిప్పళ్లు మోడి చక్కము చిత్రమూలము
శొంఠి దర్భ వీటికషాయముగాని, వేపచగుళ్లు కషాయముతో వాంతిచేసికొనుట
గాని హితకర మగును. జీలకఱ్ఱ పిప్పళ్లు అల్లము శొంఠి సౌవర్చలవణము ఁటిని కొలఁ
దినీటిలో వైచి కషాయముఁజేసి త్రాగినను, సుగంధములును మనోహరములగు మద్యముల
నుపయోగించినను తృష్ణను పోగొట్టును. క్షయజనిత మగు దప్పిని గోగనివారణచేసి
మాంసరసము రక్తమును పెంచి జయించును. పాలుగఁజేసిన నీరుగాని మాంసరసముగా
ని లేక తేనెపై తేటగాని క్షయ తృష్ణలను హరించును. బెల్లపుపాకమును నేలగు
ముడిరసములూ చక్కరకలిపి కొని తృప్తితుండు త్రాగవలెను.

❖ చర్మతృష్ణలకు ఁకిత్స. ❖

శ్లో. అతిరూక్షదుర్బలానాం తర్షం శమయేన్నృణా మిహాశు
షయః, ఛాగో వా ఘృతభృష్టః శీతో మధురో రసో హృద్యః. 12.
ఆమ్రజంబూకషాయం వా పిబే న్నాక్షికసంయుతమ్, ఛర్దిం సర్వాం
ప్రణుదతి తృష్ణాం చై వాపకర్షతి. 13. వలశృంగసీతాలోధ్రదాడిమం
మధుకం మధు, పిబే త్త్రిండులతోయేన ఛర్దితృష్ణానివారణమ్. 14. గో

స్తనేక్షుర సక్షీర యష్టి మధుమధూత్పలైః, నియతం నస్యతః పానైః తృష్ణా శామ్యతి దారుణా. 15.

మిక్కిలి పరుసముగాను దుర్బలుడుగానునున్న మనుజునకు గలిగిన తృష్ణను పాలు మిక్కిలిత్వరగా హరించును. లేక మేకమాంసరసము నేతితో చేయించి చల్లాల్పి త్రాగ వలయును. అదియును గానిచో మామిడి నేరేడు కషాయములలో లేనను చేర్చిత్రాగిన యెడల అన్నివిధములగు ఛర్మలును తృష్ణలును తొలగిపోవును. మట్టియగుళ్ళు చక్కెర లొద్దగ దాడిమ యష్టిమధుకము లేన పీటిని బియ్యపుకడుగుతో నూరి త్రాగినయెడల ఛర్మలును తృష్ణలును నశించును. ద్రాక్షచెఱుగురసము పాలుయష్టిమధుకము కమలములు వేసి చేసిన నస్యమువలనగాని కషాయమును త్రాగుటవలననుగాని అతిభయంకరమైన తృష్ణగోగములును శమించును.

— తాలుశోషలకు చిత్త్య. —

శ్లో. క్షీరేక్షురసమాస్త్వికైః క్షౌద్రశీధుగుడోదకైః, పృతా మ్లామైశ్చ గంఢూష స్తాలుశోష నివారణం. 16. తాలుశోషే. పిబే త్వర్చి ఘృతమండ మధాపి వా, మూర్ఛాఛర్దితృషాదాహా స్త్రీమద్యభృ శికర్షితాః. 17. పిబేయు శీతలం తోయం రక్తపితై మదాత్యయే, ధా న్యాప్లుమాన్యవైరస్యమలక్ష్ణాఽధ్యనాశనమ్. 18. తిదేవానణం పీతం ముఖశోషహరిం పరమ్, నైశత్యం జనయ త్యాస్యే సందధాతి ముఖే వ్రణాన్. 19. దాహాత్పష్టాప్ర శమనం మధుగంఢూషధారణం.

పాలు చెఱుగురసము ఇప్పపూవులు లేనె మద్యము బెల్లము పానకము చింతపండు రసము వీటిరసములను నేవించిన దవద తొడికొనిపోవుట నశించును. తాలుశోషమునందు నేతిని త్రాగవలయును. లేనిచో నేతితో చేసిన మండమునైనను త్రాగవలయును. మూర్ఛలు చర్ది తృష్ణ దప్పి స్త్రీలు మద్యము యన్నగు కారణములచేతి శుష్కించిన వాడు చల్లనినీటిని త్రాగవలయును. రక్తపిత్తమునందును, మదాత్యయమునందునుగంజిని త్రాగవలయును. ముఖమువాడుట మలము దుర్గంధముగావెడలుట మున్నగునవి ఇద్దాన నశించును. ఉప్పులేనిగంజిని త్రాగినయెడల ముఖశోషలను హరించును. సౌందర్యము నిచ్చును. వ్రణములను మాన్చును. దాహమును దప్పిని పోగొట్టును.

— తృష్ణలకు సామాన్య చిక్కిత్య. —

శ్లో. కోలదాడిమ మృతామ్ల చుక్రీకా చుక్రీకారసః. 20. పంచామలకో ముఖాలేప స్సద్యస్తృష్ణాం నియచ్ఛతి, వారిశీతం మధుయుత

మాశంతా ద్వా పిపాసితమ్. 21. పాయయే ద్వామయే చ్చాపి తేన తృష్టా ప్రశామ్యతి, వటశ్శృగామయత్కౌద్ర, లాజనీలోత్పల్లైర్దృఢా. 22. గుటికా వదనన్యస్తా క్షిప్తం తృష్టాం నియచ్ఛతి, ఓదనం రక్తశాలీనాం శీతం మాక్షికసంయుతం. 23. భోజయే త్రేన శామ్యే త్తు ఛర్ది స్తృష్టా చిరోత్థితా, పూర్వామయాతుర స్సన్ దీన స్తృష్టార్దితో జలం యాచన్. 24. న లభేత చే దాశ్వేన మరణ మాప్నోతి దీర్ఘరోగం వా, తృప్తితో మోహ మాయాతి మోహ త్యాగో న్యిముంచతి. 25. తస్మా త్స్వర్వా స్వసస్థాసు న క్వచి ద్వారి వార్యతే.

రేగుపండ్లు దానిమ్మపండ్లు చింతపండ్లు పులిచెంచలి వీరసమును ముఖమున పట్టు గావేసినయెడల శీఘ్రముగా దాహములు నశించును. చల్లని నీరు తేనెయును కలిపి తృప్తితులకు ఇచ్చినయెడలను కంఠమువఱకు నీళ్లును త్రాగించి కక్కించినను దప్పి శాంతించును. వట్టిఇగుళ్లు చె గల్వకోష్ఠు తేనె వేలాలు నల్లగల్వలు వీటితో చేయఁ జడిన యుండలను పుక్కిట నుంచుకొని దప్పి తొలగిపోవును. ఎఱ్ఱబియ్యపు టన్నుమును చల్లార్చి అందు తేనెను చేర్చికొని భుజించినచో మిక్కిలి ప్రాచీనములైనను ఛర్దిలును తృష్ణలును నశించును. మొదట గోగనీడితుండై యుండి నిలువలేని గోగి దీనముగా తృప్తితుండై నీటి గడిగినచో ఈయవలయును. అట్లు కానివాఁడు మరణించును. లేకున్న దీర్ఘరోగి యగును. దప్పిగల మరుజుఁడు మూర్ఛ నొందును. మూర్ఛవలన మరణించును. కావున నెట్టి యవస్థలో నున్నను గోగికి దాహము నిచ్చుటను మానుకొనరాదు.

ఇట్లు చక్రదత్తయండు తృష్టాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౭. మూర్ఖాధికారము.

ॐ మూర్ఖులయందు ఉపాయములు. ॐ

శ్లో. సేకావగాహకా మణయ స్సహారాః శీతాః ప్రదేహా వ్య
జనానిలా శ్చ, శీతాని పానాని చ గంధనంతి సర్వాసు మూర్ఖాను ని
వారితాని. 1 సిద్ధాంత వర్గే మృగురే పయాంసి సదాడిమా జాంగలజా
రసా శ్చ, తథా యవాలోహితశాలయ శ్చ మూర్ఖాను శస్త్రా శ్చ స
తీనముద్గాః. 2.

అన్నివిధము లగు మూర్ఖులయందును పైని నీటిని చిలకరించుచుండుట. శీతలజ
లముల స్నానము చేయించుట, చంద్ర కాంతము మున్నగు మణులు, చల్లని కమ్మని వీవ
నల గాడ్పులును, శీతలము లగు పానకములును, పరిమళసంతము లగు పానకములును
నివారణోపాయము లగుచున్నవి. మధురగణితము లగు నౌషధులచేత కాంచబడిన
పాలును గాని పర్వతముతో సిద్ధముచేయబడిన యడవిజంతుఫల మాంసరసమును, యవ
లు, పిష్టిగియ్యము గంధ్ర పైసలు మున్నగువాని రసములును మూర్ఖులన్నిటిలోను హిత
కరములు.

ॐ కపాయములను ప్రయోగింపవలసిన తెలుగులు. ॐ

శ్లో. యథాదోషం కపాయాని జ్వరఘ్నాని ప్రయోజయేత్,
రక్తజాయాంతం మూర్ఖాయాం హిత శీతక్రియావిధిః. 3. మద్యజా
యాం వమే స్పృద్యం నిద్రాం సేవే ద్యథాసుఖమ్, విషజాయాం విష
ఘ్నాని భేషజాని ప్రయోజయేత్. 4. కోలమజ్జోషణోశీర కేసరం శీత
వారిణా, శీతం మూర్ఖా జయే న్నీహ్వతృష్ణాంవా మధుసంయుతామ్. 5.
మహాషధామృతాక్షుద్రా పౌష్కరగ్రంథి కోద్భవం, పిబే త్కణాయ
తం క్వాథం మూర్ఖానిషు మదేషు చ. 6. శతావరీబలామూలద్రాక్షా
సిద్ధం పయాః పిబేత్, ససితం భృమనాశాయ బీజం వాట్యాలకస్య చ.
7. పిబే ద్దురాలభాక్వాథం సప్తశం భృమశాంతయే, త్రిఫలాయాః
ప్రయోగో వా ప్రయోగః పయసోపి వా. 8. రసాయనానాం కాంభ
స్య సర్పిషో వా ప్రశస్యతే.

దోషముల ననుసరించియే జ్వరనాశము లగు కషాయముల సుపయోగింపవలయును. రక్తమువలనఁ బుట్టెడి మూర్ఖలయందు శీతక్రియలను చేయుట హితకరము. మద్యపానమువలనఁ గలిగెడి మూర్ఖలకు మద్యమును క్రక్తిపవలయును. విషభక్షణములచేత గలుగుమూర్ఖలకు విషనాశకము లగు సౌవధముల సుపయోగింపవలయును. తేగు మిరియములు వట్టివేళ్లు నాగ కేసరములు వీటితో చేయఁబడిన కషాయము త్రాగినను గాని, విషవల్లు చూర్ణమును తేనెలో కలిపికొని భక్షించినను గాని, మూర్ఖులు నశించును. శొంఠి తిప్పతీగ నేలములక పుష్కరమూలము సింధులములను వీటితో చేయఁబడిన కషాయములో పిప్పలిచూర్ణమును కలిపికొని త్రాగవలయును. మూర్ఖులన్నిటియందును మదనునందును సిల్లపిచ్చర ముత్తువపులగము ద్రాక్ష వీటితో నగు కషాయమున చక్కెరను వైచికొని త్రాగవలయును.

తేనెచో చిట్టాముదపుగింజలనునూరి చక్కెరతో కలిపికొని త్రాగవలయును. దూలగొండి కషాయములో నేతిని వైచికొని త్రాగిన భిమలు శాంతించును. తేనెయొడల త్రిఫలముల సుపయోగింపవలయును. అథవా పాలను త్రాగించిన భిమఁజించును. రసాయనములను గాని నూరేండ్లనాటి ఘృతమును గాని నేవించిన హితకర మగును.

—ॐ భ్రమలయందు త్రిఫలముల ప్రయోగము. ॐ—

శ్లో. మధునా హం త్యుషయుక్తా త్రిఫలా రాత్రౌ గుడార్ద్రకం
ప్రాతః, సప్తాహం తృప్త్యభోజీ మదమూర్ఖకాన కామలోన్మాదాన్. 9.
అంజనా న్యవపీడాశ్చ ధూమః ప్రథమనాని చ, సూచీభి స్తోకనం
శస్త్రం దాహః వీడా నఖాంతరే. 10. అంఘనం కేశరోష్ణాం చ దగ్ధై
ర్దశన మేష చ, ఆత్మగుప్తాః పుష్ప శ్చ హితాస్త స్వావరోధనే. 11.

రాత్రులయందు తేనె కలిపిన త్రిఫలములును, ప్రాతఃకాలములయందు బెల్లమును, అల్లమును, ఏడుదినములు వధ్యముగా భుజించినవాడు మదమూర్ఖులను దగ్ధులను కామెరలను విచ్చిని జయింపగలుగును. మూర్ఖుల నడ్డుపెట్టి నశింపజేయుటలో అంజనములును అవపీడలును చోగ వేయటమును కొట్టుటయును సూదులతో పొడుచుటయును గోళ్లలోపల కాల్చుటయును వెంట్రుకలను త్రెంచుటయును పండ్లతోటి కొలుకుటయును దురదగొండితో నలపుటయును మిక్కిలి హితకరము లగు సౌవధములు.

ఇట్లు చక్రదత్తయ స మూర్ఖాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౧౮. మదాత్యయాధికారము.

శ్లో. మంఘః ఖర్జూర మృద్వీకా పృథ్వాష్ట్రాన్వికా దాడిమైః, హషక్తే స్సామలక్తై ర్యుక్తో మద్యవికారసత్. 1. జలే చతుష్పలే శీలే త్సుణ్ణద్రవ్యపలం ఊపేత్, మృత్పాత్రే మద్దయే త్సమ్యక్ తస్మాచ్చ ద్విపలం పిబేత్. 2. సతీనముద్గమిశ్రాన్ వా దాడిమామలకాన్వితాన్, ద్రాక్షామలకఖర్జూర పరూషకరసేన వా, 3. కల్పయే త్తర్పణాన్యూషాన్ రసాం శ్చ పివిధాత్త కాన్.

ఖర్జూరపుపండ్లు దాక్షిణ్య చితపండు చిట్టీతపండు దానిమ్మఫలములు వీటితో చేసిన మంఘము మదము పలన నగు వికారములను పోగొట్టును. చాలుగుపలముల నీటిలో పొడిచేసిన యాషధద్రవ్యములను ప్లవమువేయవలయును. దీనిని మట్టిపాత్రలో చక్కగా పండి 2 పలములు త్రోవలయును. గుండ్రపెసలు లేక దానిమ్మ ఉసిరికలు ఖర్జూరఫలములు ఉసిరికకాయలు వీటిరసమును తీసి తస్వణములుగాను, యూషమునుగాను అనేకవిధములగు రసములుగాను చేసి యుపయోగింపవలయును.

శ్లో. వాతమువలనన తాగ్రగుడువలనన కలిగిన మదదోషములకు చికిత్సలు.

శ్లో. మద్యం సావర్చలవ్యోషయక్తం కించి జ్వలాన్వితమ్. 4. జీర్ణమద్యాయ దాతస్యం వాతసానాత్యయాపహం, ముద్గయాష స్మితాయుక్తః స్వాదు ర్వా పైశితోరసః. 5. పిత్తవానాత్యయేయోజ్యాః సర్వత శ్చక్రియా హిమాః, పానాత్యయే కఫోద్భూతే లంఘనం చ యథాబలమ్. 6. దీపసీయాషఫోపేతం పిబేత్తద్వ్యం సమాహితః, సర్వజే సర్వ మేవేదం ప్రయోక్తస్య చికిత్సితం. 7. ఆభిః క్రియాభి ర్శ్రాభిః శాంతిం యాతి మదాత్యయః.

సావర్చలవణము శొంఠి మిరియములు విప్పళ్లు కొంచెముగా నీళ్లు వీటితో చేయబడిన మద్యము జీర్ణమద్యము గలవోగములకు ఇవ్వవలయును. ఇయ్యది వాతపు తాగ్రగుడుదోషమును పోగొట్టును. చక్కెర వేసిన పెసలగంజిని కాని చక్కెరకలిపిన మాంసరసము గాని పిత్తిపానదోషమునందు ఇవ్వవలయును. కాని యన్నివిధములగు శైత్యోపచారములను చేయుట మంచిది. కఫసానాత్యయమునందు బిలాసుసారముగా లంఘనము చేయుట హితము. సావధానముగా బోడనరపు విత్తములతో చేయబడిన

మద్యమును త్రాగవలయును. సన్నిపాతపు మదాత్యయోగమునందు ఈచికిత్స సంతయును చేయవలయును. ఈక్రియలను చేసిననే మదాత్యయము శాంతించును.

—౯౯ దుష్గాది ప్రయోగములు. ౯౯—

శ్లో. న చేన్మద్యక్రమ ముక్త్వా తీర మస్యప్రయోజయేత్. 8. లంఘనాద్యైః కఫే తీక్షణే జాతశార్పల్యలాఘవే, ఓజ స్తుల్యగుణం తీరం విపరీతం చ మద్యతః. 9. తీర ప్రయోగం మద్యం వా క్రమేణాల్పాల్ప మాచరేత్.

మదాత్యయరోగికి మద్యక్రమమునువదలిపెట్టి పాలను ప్రయోగింపరాదు. లంఘనము మున్నగువాని వలన కఫము తీక్షణింపఁగా దుర్బలము చులకదనముకలుగ అప్పుడు మద్యము నిచ్చుటకు బదులుగా ఓజస్సునకు (అనగా బలమునకు) తగినట్లు తీరము నీయవలయును. తీరము నిచ్చుట గాని, మద్యమును గాని కొద్దికొద్దిగా క్రమానుసారము ప్రయోగింపవలయును.

—౧౦ పునర్నవాదిఘృతము. ౧౦—

శ్లో. యః పునర్నవాక్వాథ యష్టేకల్కప్రసాధితమ్. 10. ఫుతం పుష్టికర పానాత్ మద్యపానహతౌ జనః.

పాలు తెల్లగజ్జెరు రసము యష్టిమధుకఫుకల్కము వీటినిో సిద్ధము చేయఁబడిన నేయి మద్యపానము చేత శరీరమున బలము గలవానికి గూడను పుష్టిని గలుగఁ జేయును.

—౧౧ అష్టాంగలవణము. ౧౧—

శ్లో. సౌవర్చల మజాజ్యం చ వృక్షామ్లం సాష్లువేతనమ్. 11. త్వగేలామరిచార్థాంశం శర్కరాంభాగయోజితమ్, హితం లవణ మష్టాంగం అగ్నిసందిపనం పరమ్. 12. మదాత్యయే కఫప్రాప్తే దద్యాత్ప్రసోతోవిశోధనమ్.

సౌవర్చలవణము తెల్ల జీలకఱ్ఱ చింతపండు ఆమలకేరసము తవక్షీరి లేక లవంగపు పట్టవలకులు మిరియములు వీటినిన్నిటిని కలకండతోగూడ ఏడేడు భాగములును, ఉప్పు ఎనిమిదవ భాగమును కలిపి చూర్ణముచేసి నేవంపవలయును. ఇయ్యది జతరాగ్నిని వృద్ధి నొందించును. దీనిని కఫజనుగు మదాత్యయమునం దియ్యవలయును. ఇయ్యది రక్తనాడులను సరిశోధించును. దీనినే అష్టాంగలవణ మందురు.

—౧౨ చవ్యాదులకు సుపాయములు. ౧౨—

శ్లో. చవ్యం సౌవర్చలం హింగు పూరకం విశ్వదీప్యకమ్. 13. చూర్ణం మద్యేన దాతవ్యం పానాత్యయరుజాపహం, జలాప్లుత శ్చందన

నూషితాంగ స్తస్య సభక్తాం పిశితోఽపదంశాః, పిబ స్మరా నై వ లభేత రోగాన్. మనోమతిఘ్నం చ మదం న యాతి. ద్రాక్షాకపిఠ ఫలదాడిమపానకంయ త్తత్పానవిభ్రమహరం మధుశర్కరాఢ్యమ్. ప థ్యాక్వాఢేన సంసిద్ధం ఫృతం ధాత్రీరసేనవా, సర్పిః కల్యాణకం వాపి మదమూర్ఛాహరం పిబేత్. 15. సచ్ఛర్దిమూర్ఛాతిసారం మదం పూగ ఫలోద్భవమ్, సద్యఃప్రశమయే త్వీతం ఆత్మస్తే ర్వారి శీతలమ్. 16. వ శ్యకరీషస్రాణా జ్వలపానా ల్లవణభక్షణా ద్వాపి, శామ్యతి పూగఫల మదః చూర్ణరుజాశర్కరాకబలాత్. శంఖచూర్ణజోఘ్రాణం స్వల్పం మద మహాహతి కూష్మాండకరస స్సగుఢః, శమయతి మదనకోద్భవజమ్ ధౌతూరం చ సమగం సశర్కరం పానయోగేన. 18.

చివ్వము సౌవర్ణవణము పొంగించిన ఇంగువ మాదీఫలము శొంఠి ఆజామో దవిత్తనములు వీటిచూర్ణమును మద్యముతో చేర్చి ఈయవలయును. ఇయ్యది మన్యపా నముచేతనగు మదములను పోగొట్టును. మనజుండు చక్కగా స్నానము చేసినవాడై మంచి గంధము నలదికొని పూలమాలికల ధరించి మాంసరసము నల యన్నమును తిను చున్నవాడై, తగుసాటిగా మద్యమును త్రాగెనేని అద్దాన రోగములును పొందడు. మతి పోగొట్టగల మదమును కూడ నొందడు. ద్రాక్ష వెలగపండ్లు దానివ్వు వీటితో చేసిన పానకముగా తేనెను చక్కెరను మిక్కుటముగా వైచికొని నేవించినయెడల మద్య పానముచే నగు మదముల నణచును. కరక కాయ కషాయముచేతగాని ఉసిరికరసము చేతగాని సిద్ధముచేయఁబడిన ఫృతము, లేక కల్యాణఫృతము గాని మదమును మూర్ఛలను పోగొట్టును. శంఖచూర్ణముగాని ఏరుపిడకల చూర్ణముగాని పీల్చుటచేత నున్న చాలినంతవఱకు త్రాగినచో చల్లనినీరునముతము త్రాగుటచేతను, చ్ఛద మూర్ఛ అతి సారము పోకచెక్క వీటివలనఁ బుట్టిన మదమును శీఘ్రముగా శాంతిపఁజేయును. అడవిదానివ్వు నయ్యమును జలమును పీల్చినయెడలకాని, ఉప్పు తినుటచేతగాని, చక్కలు నమలుటచే నగు సొక్కు (మదము) అణగును. నున్నమును చక్కెరలో మాటి భక్షిం చుటవలన, కొద్దిపాటి మదాత్మ్యము లణగెను. బూడిద గుడ్డుడిరిసములో బెల్లముఁ జేర్చి ద్రాగిన, యుష్మైత్తదినుటవలన నగు మదములు నశించును. చక్కెర వేసికొని పాలను త్రాగిన యుష్మైత్తవలని మదము నశించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు మదాత్మ్యయాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౬. దాహాధికారము.

—ॐ దాహశమనోపాయములు. ॐ—

శ్లో. శతధౌతఘృతాభ్యక్తం లిహ్య ద్వా యవసక్తుభిః, కోలా
మలకముక్తై ర్వా ధాన్యాన్తై రపి బుద్ధిమాన్. 1. ఛాదయే త్తస్య
సర్వాంగ మారనాలార్ద్రవాససా, లామజ్జే నాథ శుక్తేన చందనే
నాను లేపయేత్. 2. చందనాంబుకణాన్యంది తాలవృంతోపవీజిలిః, సు
ప్యా ద్దాహార్దితో ఒంభోజకదలీదలసంభవే. 3. పరిషేకావగాహేషు
వ్యజనానాం చ సేవనే, శస్యతే శిశిరం తోయం తృష్ణాదాహేనాప
శాంతయే. 4. క్షీరైః క్షీరికపాయై శ్చ సుశీతై శ్చందనాన్వితైః,
అంతర్దాహం ప్రశమయే ద్దేతై శ్చాన్వై శ్చ శీతలైః. 5.

మారుమారులు వడియకట్టబడిన నేతితో మాటినరసమును నాకవలయును. యవల
సక్తుపిండిచేతఁగాని, రేగు ఉసిరికలు కలిపిచేసిన గంజిచేతఁగాని బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు
పిపాసాపీడుతుని సర్వాంగములను రుద్దవలయును. లేక తడిబట్టితో కప్పువలయును. మ
రువేరు రసముతోగాని శుక్తమును గంజివిశేషముతోగాని మంచిగంధముతోగాని లేపన
మును చేయవలయును. కమలములు అరఁటి యాకులు దొరకినయెడల వాటిపై పరుండ
వలయును. చందనోదకమును చిలికిన విసనకఱ్ఱతో పీచుకొనవలయును. మీద చల్లు
టఁగో గాని స్నానమునందు గాని వీననలతో విసరించుకొనుటప్పుడు గాని చల్లనినీటి
నుబయ్యెగించిన దప్పి గొంతెండి పోవుటలు నిర్విపోవును. పాలు పాలచెట్లతోబె
ట్టిన కపాయమును మంచిగంధముతో చేర్చిగాని ఇతరశీతల క్రియలనుచేసినగాని లోప
లిదాహమును పోగొట్టవలయును.

—ॐ కుశాది తైలమునః స్ఫుతమును. ॐ—

శ్లో. కుశాదిశాలపర్ణీభి ర్భివకాద్యేన సాధితం,

తైలం స్ఫుతం వా దాహఘ్నం వాతపిత్తవినాశనమ్. 6.

కుశాది గణపతితము లగు నౌషధములును అనగా తృణపంచమాలములు.
మయ్యకుపొన్న కోలపొన్న కారుమినుము కారుపెసర జీవకాదిగణము వీటితో

పిదము చేయఁబడిన తైలముగాని నేయిగాని దాహమును పోఁగొట్టును. వాతపిత్తములను గూడ నశింపఁజేయును.

—ॐ ఫలిన్యాదిలేపము. ॐ—

శ్లో. ఫలినీలోధ్ర సేవ్యాంబు సేమపత్రం కుటన్నటం, కాలీయ
కరసోపేతం దాహే శస్తం ప్రలేపనమ్. 7. స్త్రీబేర పద్మకోశీరం చందన
క్షోదవారిణా, సంపూర్ణా మవగాహేత ద్రోణీం దాహార్చితో నరః. 8.

ప్రేక్షాపుటాసులు లొద్దుగ వట్టివేరు కురువేరు నాగకేశరములు వీటితో నాన్నిన
యుదకమును దుండిగఱుచెట్టు పద్మకము తుంగముస్తలు వీటిని చందనపురసముతో జేర్చి
లేపము చేయుట దాహములయందు శ్రేష్ఠము. కురువేరు పద్మకము వట్టివేళ్లు చందన
ము వీటిచూర్ణము కలిపిన నీటితో పూర్తిగా గొంతువఱకు మునిగినట్లైన దాహము
శమించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు దాహాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౨౦. ఉన్నాదాధికారము

— వాతము వలనను పిచ్చికి యుపాయము. —

శ్లో. ఉన్నాదే వాతికే పూర్వం స్నేహపానం విరేచనమ్, పిత్తజే కఫజే వాంతిః పరే వస్త్యాదిః క్రమః. 1. య చోచ్చేదిశ్యతే కించిదప స్తారచిత్సితే, ఉన్నాదే తచ్చ కర్తవ్యం సమానాద్దోషదూష్యయోః. 2. సబ్రాహ్మీ కూష్మాండి షడ్భింధాశంఖపుష్పికాస్వరసాః, ఉన్నాదహృతో దృష్టాః పృథగేతే కృష్ణమధుమిశ్రాః. 3. దశమూలాంబుసఘృతం యు క్తం మాంసరసేన వా, ససిద్ధార్థకచూర్ణం వా పురాణం వైకకం ఘృతమ్. 4. ఉగ్రగంధం పురాణం స్యాద్దశవరసితం ఘృతమ్, లాక్షారసశ్శం శీతం ప్రపురాణ మతఃపరమ్. 5. శ్వేతోన్నతోత్తరదిజ్జాలసిద్ధస్తు పాయసః, గుడాజ్యసంయుతో హంతి సర్వోన్నాదాంస్తు దోషజాన్. 6.

వాతమువలన గలిగిన పిచ్చియందు మొదట తెలయును త్రాగటయును పిత్తజ మగునున్నాదమున విరేచనములను తీసికొనుటయును కఫజ మగు నున్నాదమున వాంతి చే యించుటయును, తక్కిన యున్నాదములయందు వస్తికర్మ మున్నగునవి చేయుటయును మంచిది. అపస్తారవ్యాధులలో చికిత్సనెయ్యది చెప్పబడియెనో పిచ్చియందుగూడదని నే చేయవలయును. ఏలయునగా దోషమును దూష్యమును ఈరెండిటియందు తుల్యములు. మండుకబ్రాహ్మీ గుమ్మడి శంఖపుష్పిక ౪౪ వీటిరసమును వేర్వేరుగాతీసి చెంగల్యకోష్ఠ యష్టిమధుకము తేనెయునుచేర్చికొని నేవించినచో ఉన్నాదములనుహరించును. దశమూల ములక్వాధమును నేతితో కలిపి కాని మాంసరసముతో చేర్చికొని గాని ఆవాలు పొడి చేసి చేర్చికొని పురాణపు నేతిని గాని నేవించిన యున్నాదములు నశించును. పురాణపు నేయి యనగా — ఘాటగు వాసన కలదియును, పదివర్షములు మాగినదియును, లత్తు కవంటి రంగు కలదియును, చల్లగా నున్నదియునగు నేయి యని యందురు. తెలయు మై త్త యొక్క యుత్తరపు దిక్కు వేరువేసి పాయసముచేసి బెల్లము నేతిని చేర్చి నేవించిన సమస్తము లగు నున్నాద దోషములును నశించును.

— సర్వ పత్రైలాదులు. —

శ్లో. ఉన్నాదే సమధుః పేయః శుద్ధో వా తాలశాఖజః. 7.

రసో నన్యేభ్యంజనే చ సార్వవం తైల మివ్యతే, అపక్వచటకీషీర
వీతోన్మాదవివాశినీ. 8. బద్ధం సార్వపతైలాక్త ముత్తానం చాతపే న్య
సేత్. సిద్ధారణో హింగువచా కరంజో దేవదారు చ. 9. మంజుష్ఠా
త్రిఫలా శ్వేతా కటభీత్వ క్షుబ్ధుత్రికమ్, సమాంశాని ప్రియంగు శ్చ
శిరీషో రజనీద్వయం. 10. బస్తమూత్రేణ పిష్టోయ మగదః పాన మంజ
సమ్. నన్య మాలేపనం చైవ స్నాన ముద్వర్తనం తిథా. 11. అపస్తా
రవిహోన్మాదం హృత్వా లక్ష్మీజ్వరాపహః, భూతేభ్య శ్చ భయం హం
తి రాజద్వారే చ శస్యతే. 12. సర్పి రేశేన సిద్ధం వా సగోమూత్రం
తదర్థకృత్.

ఉన్నాదమనందు తాటిచెట్టుగండి గీయఁబడిన కల్లులో తేనెను చేర్చికొని త్రా
గుట మంచిది. నన్యక్రియలయందును తలంటుకొనుటయందును ఆవనూనె మిక్కిలి మం
చిది. చక్కగా పండని చిరిసెనగులక, పాలను త్రాగిన యున్నాదములు నశించును.
ఉన్నాదములలోగిని కట్టినైచి ఆవనూనెతో తలనంటి ఎండలో వెల్లికల బరుండబె
ట్టిన యున్నాదము నశించును. తెల్లఆవాలు, ఇంగువ, వస, కానుగుపట్ట, దేవదారు,
మంజుష్ఠు, త్రిఫలములు, దెల్లదింబై, మన్దిపట్ట, శొఠి, సిప్పలి, మిరియములు,
ప్రేంకణము, దిరిసెన, పసపు, మ్రానిపసపు వీటిని సమానభాగములను చేర్చి మేకమూ
త్రముతో నూరి దీనిని త్రాగినను, అంజనముగా నుపయోగించినను నశ్యముగను, ఆలేపన
ముగను, స్నానసమయమున నలుగుండిగాను నుపయోగించినను ఆవస్థారములను విష
ములను పోంగొట్టి ఆలక్ష్మిని (బీదతనమును) జ్వరమును నశింపజేయును. మఱియును భూ
తప్రేతాదుల నగు భయములను పోంగొట్టును. రాజద్వారములయందు శుభదము అగును.
ఈయాపధమే గోమూత్రముచే సిద్ధముచేసిన, నేయితో సిద్ధముచేసినను పైచెప్పఁబ
డిన ఫలముల నన్నింటి నిచ్చును.

● త్రూపణములవర్తలు. ●

శ్లో. త్రూపణం హింగులవణం వచా కటుకరోహిణీ. 13.
శిరీషన క్తమాలానాం బీజం శ్వేతా శ్చ సర్పిషాః, గోమూత్రపిష్టే
రేణై ర్వా వర్తి ర్మేత్రాంజనే హితా. 14. చాతుర్థక మపస్తార మున్నా
దం చ నియచ్చతి.

శొఠి మిరియములు సిప్పళ్లు ఇంగువ పైంధవలవణము వస కటుకరోహిణి
దిరిసెనవత్తులు కానుగచెక్క తెల్లయావాలు వీటిని గోమూత్రముతో నూరి వర్తిచేసి

శ్రేష్ఠములకు కాటుకగా నుపయోగించినచో హితము కలిగించును. చాతుర్థికజ్వరములును అపస్తంబములును విచ్చిని నశింపజేయును.

—ॐ అంజనతాడనాదులగు నుపాయములు. ॐ—

శ్లో. శుద్ధస్యాచారవిభింశే తీక్ష్ణం నావన మంజనమ్. 15. తాడనం చ మనోబుద్ధి స్మృతिसంవేదనం పరం, తర్జనం త్రాసనం దానం సాంత్వనం హర్షణం భయం. 16. విస్తయో విస్తృతే వ్లేతో ర్నయంతి ప్రకృతం మనః, కామశోకభయక్రోధహర్షేష్యలోభసంభవాన్. 17. పరస్పరప్రతిద్వంద్వై రేభిరేవ శమం నయేత్, ఇష్టద్రవ్యవినాశాత్తు మనో యస్యాపహన్యతే. 18. తస్య తత్సద్వృత్తప్రాప్త్యా శాంత్యాశ్వాసై శ్చ తాం జయేత్.

పరిశుద్ధుఁ డగువా డున్నాదమున ఆచారమునుండి భ్రష్టుఁడైనచో తీక్ష్ణములగు నస్యక్రియలును అంజనములును తాడనములును మనస్సు బుద్ధి పూర్వపేషయముల సంస్కరణము మున్నగుహానిఁ దెలుపు నుపాయములును హితకరములు. దెలిసిచుట, భయపెట్టుట, అడిగినదాని నిచ్చుట, ఊరడించుట, సంతసపెట్టుట, భయము, ఆశ్చర్యము ఇయ్యది విస్తృతిజనకము లగుటచేత మనస్సును పూర్వమువలె నుంచును. కామము దుఃఖము భయము కోపము సంతసము విసినిగొట్టుటనము వీటిచేత బుట్టిన యున్నాదములను ఒకదానికొక్కటి విరుద్ధములగు పనులవలన శాంతించును. ప్రియవస్తువినాశనము వలన గలుగు మనోవిభ్రమములనుండు ఆవస్తువుతో సమానము లగు వస్తువుల నిచ్చుట చేతను ఊరడింపు మున్నగువానిచేతను స్వస్థత కలుగును.

—ॐ లేపమును ఘృతపానమును. ॐ—

శ్లో. ప్రలేపోత్సర్జనాభ్యంగ ధూమాః పానం చ సర్పిషః. 19. ప్రయోక్తవ్యం మనోబుద్ధిస్మృతिसంజ్ఞా ప్రబోధనం, కల్యాణకం మహాద్వాపి దద్యాద్వా చైతసం ఘృతం. 20. శైలం నారాయణం చాపి మహానారాయణం తథా.

నేతితోలేపము నలుగు అంటికొనుట పొగ వేసికొనుట త్రాగుట మున్నగు వానిని చేయవలయును. మనస్సు బుద్ధి జ్ఞాపకము తెలివి వీటివి గలిగించు క్రియలను చేయవలయును. కల్యాణఘృతము నైనను మహాకల్యాణఘృతమునైనను చైతఃఘృతమునైనను ఉపయోగింపగావలయును.

❖ కల్యాణఘృతము - క్షీరకల్యాణఘృతము. ❖

శ్లో. విశాలా త్రిఫలా కాంతీ దేవదార్యేలవాలుకం. 21. స్థిరా
నతం రజన్యో ద్వే భారివే ద్వే ప్రియంగుకాః, నీలోత్పలైలామం
జిహ్వా దంతీదాడిమకేసరం. 22. తాలీశపత్రం బృహతీ మాలత్యాః
కుసుమం నవం, విడంగం పృష్ఠిపన్థీ చ కుష్ఠం చందనపద్మకా. 23. అష్టా
వింశతిభిః కల్పై ర్శతై రక్షనమన్వితైః, చతుర్ధణం జలం దత్వా
స్మృతప్రస్థం విపాచయేత్. 24. అపస్తారే జ్వరే కానే శోషే మందానిలే
క్షయే, వాతరక్తే ప్రతిశ్యాయే తృతీయకచతుర్థకే. 25. వమ్యగోమూ
త్రకృచ్ఛే చ విసర్వోపహతేషు చ, కంఠాపాండ్వామయోన్మాదే విష
మేహగరేషుచ. 26. భూతోపహతచిత్తానాం గద్గదానామరేతసాం,
శస్తం శ్రీణాం చ వంధ్యానాం ధన్య మాయుర్బలప్రదా. 27. అలక్ష్మీ
పాపరక్షోఘ్నం సర్వగ్రహానివారణం, కల్యాణక మిదం సర్పి శ్చేష్ఠం
పునవనేషు చ. 28. ద్విజలం సచక్షుః క్షీరం క్షీరకల్యాణకం త్విదం.

పాపరబుడమ త్రిఫలములు రేణుకలు దేవదారులు మామిడిమ వాలు
కము తిగగము పసపు ప్రానిపసపు ప్రేంకాపుచెక్క నల్లకల్వలు ఏలగులు మంజీ
షము దానిమ్మ నాగ కిసగములు తాడిశపత్రి పెద్దవాకండు సంపెంగపూవులు (క్రొ
త్తవి) వాయువిడంగములు కోలపొన్న చెంగల్యకోష్ఠ చందనము పద్మాక్షము వీటిని 28
మిది యౌషధములను ఒక్కొక్కరన్న మహా తీసికొని కల్పముచేసి, ఒకద్రోణము
నీళ్ల లో 16వలముల నేరిని పోసి దీనిని పక్వముచేయవలయును. అపస్తారములు జ్వర
ములు శ్వాసకాసములు శోష అగ్నిమాంద్యము క్షయ వాతరక్తములు క్షీనస మూడునా
ల్గుగోజాలకు వచ్చు వరుసజ్వరములు ఛర్ది మూలరోగము మూత్రకృచ్ఛము చటిది
జల పాండురోగము పిచ్చి విషము మేహరోగము వీటియందు భూతమలవలన
భయపడినవారికిని షగ్గుత్తక వీర్యనష్టము లందును గొడ్డుబోతు లగుశ్రీలకును శ్రేష్ఠము.
ఇయ్యది ఆయుర్బలములను పెంపొందించును. దారిద్ర్యమును పాపమును పోగొట్టును.
గ్రహబాధల నశింపజేయును. ఇయ్యది కల్యాణఘృతము. పురుషుల కత్యంతోపకారి
యగునది. మఱియు నిందు నాల్గురెట్లు పాలను కెండురెట్లు నీటిని పోసి పక్వముచేసిన
నిదియే క్షీరకల్యాణకఘృత మనఁబడును.

❖ మహాకల్యాణకళాశ్రుతము. ౧౯ ❖

శ్లో. ఏభ్య ఏవ స్థిరాదీని జలే వక్ష్యేకవింశతిమ్, రసే తస్మిన్పచే
త్సర్వైః గృహ్ణిష్యీరచతుర్గుణమ్. 29. వీరాద్విమాషకాకోలీ స్వయంగు
ప్తస్తభర్థిభిః, మేదయా చ సమైః కల్నైః త త్స్యా త్కల్యాణకం మ
హత్. 30. బృహణీనుం విశేషేణ సన్నిపాతహరం పరం.

వినక చెప్పబడిన యోషధముల భాగముల ప్రకారమే పాపర మెవలగు నిరు
పదియొక్క ఔషధములను నీటిలో పక్వముచేసి ఆరసములో తొలుచుగాని యీనిన
ఆవుపాలను నాలుకెట్లును, పిల్లసిచ్చురి మినుము ఆదవిమినుము కాకోలీ దూలగొండి
విత్తనములు ఋషభమును గంధద్రవ్యము ఋద్ధి మేద ఈయోషధముల నన్నింటిని
సమానభాగములుగా తీసికొని కల్కమును చేసి కలిపి నేనింపవలయును. ఇయ్యది
మహాకల్యాణకళాశ్రుత మనబడును. విశేషముగా వీర్యమును పృథ్వి నొంగుచును. సన్ని పా
తజ్వరములను పోగొట్టును.

❖ చైతన శ్రుతము. ౨౦ ❖

శ్లో. పంచమూల్యక కాశ్చ ర్శ్య రాస్నైరండ్రత్రిపుద్బలా. 31.
మూర్వాశతావరీ చేటిక్వాత్తై ద్విపలకై రిమైః, కల్యాణకస్య చాం
గేన తద్భృతం చైతసం శ్రుతమ్. 32. సర్వచేతోవికారాణాం శమనం
పరమం మతం, ఘృతస్రఫో ఒత్ర పక్తవ్యో క్వాథో ద్రోణాంధసా ఘృ
తాత్. 33. చతుర్గుణోఒత్ర సంపాద్యో కల్కః కల్యాణ కేదితః.

పంచమూల్యములు గుమ్మడు సన్నరాస్త్ర అమదపువేరు తెల్లతెగడ ముత్తువపుల
గము చాగ పిల్లపీచర వీటి నన్నుటిని రెండేసిపలముల చొప్పున తీసికొని కషాయమును
చేసిన కల్యాణకళాశ్రుతమున కంగముగా చైతనశ్రుత మనబడును. ఇయ్యది అన్నివిధము
లగు చిత్తవికారములను పోగొట్టును. దీనియందు (అనగా దీని సిద్ధముచేయుటలో)
16 పలముల నెయ్యి ద్రోణమునీళ్లతో కాచిన 64 పలముల కషాయముతో కల్యాణ
శ్రుతకల్కము నాల్గింతలును తీసికొని పక్వము చేసి నేనింపవలయును.

❖ మహావైశాచిక శ్రుతము. ౨౧ ❖

శ్లో. జటిలా పూతనా కేశీ చారటీ మర్కటీ ఏచా. 34. త్రాయ
మాణా జయావీరా చోరకః కటురోహణీ, వయస్థా శూకరీ ఛత్రా సాతి
చ్ఛత్రాపలంకసా. 35. మహాపరుషదంతా చ వయస్థా నాకలీద్వియమ్,

కటుంభరా వృశ్చికాలీ స్థిరా చైవ చ తైర్దృతం. 36. సిద్ధం చాతుర్థికోన్మాదగ్రహః పస్తారనాశనమ్, మహాపైశాచికం నామ ఘృత మేత దృఢామృతం. 37. మేధాబుద్ధిస్త్వత్రికరం బాలానాం చాంగవర్ధనమ్,

జటామాంసి కరక కాయలు మెట్టతామర, దూలగొండి వస కలుకానగ పచ్చ మినుము పిల్లపిచ్చుర ఖురాసానివామము గడ్డిదవనము కటుకరోహిణి బ్రాహ్మి వారాహి కంద పట్టివేళ్లు మెండు లక్ష్మి పెద్దపీచర శ్రీరకాకోలి రెండువిధము లగు ములకలును, చాగఫలమును శాలిపర్ణి వీటితో నేతని పక్షము చేయవ యును. ఇయ్యది చాతుర్థి కజ్వర ములను పిచ్చి గ్రహవోషము అపస్తారములను నశింపజేయును. ఇయ్యది మహాపైశాచిక మనుఘృతము, అమృతముతో సమానము. మతీయును నిర్మలమగు బుద్ధినిచ్చును. స్మృతిని కలిగించును. బలమును అవయవములను పెంచును.

— హింగ్వదిఘృతము. —

శ్లో. హింగుచి వర్చలవ్యంజైః ద్విషలాంజైః ఘృతాఢకం, చ తుర్ధుణే గవాం మూత్రే సిద్ధ మున్నాదనాశనమ్. 38.

ఇంగువ సౌవర్చలవణము శొంతమిరియములు పప్పులు వీటిని రెండుపలములచొ॥ తీసికొని ఒక ఆఢకము నేతని అంశము నాలుగుగట్లు గోమూత్రమును చేర్చి ఘృతమును పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది యున్నాదములను పోగొట్టును.

— లశునాద్య ఘృతము. —

శ్లో. లశునస్యాశినప్రస్య తులార్ధం నిస్తుషేకృతమ్, తదర్ధం దశ మూల్యాస్తు ద్వ్యాధికేఽపాం విపాచయేత్. 39. పాదశేషే ఘృతప్రసం లశునస్య గసం తథా, కోలమూలక పృథ్వాప్ల మాతులుంగార్ద్రకై రన్యైః. 40. దాడిమాంబు సురావస్తు కాంజకాన్యైః తదర్ధికైః, సాధయే త్రిఫలాదారులవణవ్యంజ దీప్యకైః. 41. యమానీ చన్య హింగ్వప్ల వేత సైశ్చి పలార్ధికైః, సిద్ధమేత త్పిబే చ్చూలగుల్కార్యోజత రాపహం. 42. బ్రథ్మపాండ్వామయప్లేహ యోని దోష క్రిమిజ్వరాన్, వాతశ్లేష్మామయాం శ్చాన్యాన్ ఉన్నాదాం శ్చాపకర్షతి. 48.

50 పలములు ఉల్లి గడ్డలను తిల్లగడ్డలనుగా తెచ్చి, పొట్టువొలిచి 25 పలముల దశమూలములను చేర్చి, రెండాఢకముల నీటిలో పక్వము చేయవలయును. నాల్గ

వభాగము నీరు యిగిలియుండగా 16 పలముల ఘృతమును 16 పలముల నుల్లిగడ్డల రసమును లేగు తురువేరు చింతపండు అల్లము వీటి రసమును దానిమ్మరసము మద్యము మజ్జిగ గంజి వీటిని 5 పలములు తీసి పైదానియందు చేర్చి ఘృతమును పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది శూలములను గుల్లములను మూలరోగములను ఉదరరోగములను పోగొట్టును. బ్రద్ధురోగమును పాండురోగమును ప్లిహరోగమును యోనిదోషములను జ్వరములను వాతకఫరోగములను అన్నివిధము లగు సున్నాదములను తొలగించును.

—ॐ వైశాచపు పిచ్చికి మంత్రాదులు. ౧—

శ్లో. సర్పిః పానాని రాగంతో ర్మంత్రాది శ్చేష్యతే విధిః, పూజాబల్యుపహారేష్టి హోమమంత్రాంజనాదిభిః 44. జయే దాగంతుమున్నాదం యథావిధి శుచి ర్భిషక్, కృష్ణామరిచసింధూత్త మధు గోపి త్తనిర్జితమ్. 45. అంజనం సర్వభూతై త్తమ హోన్నాదవినాశనం, దార్ద్రమధుభ్యాం పుష్పాభ్యాం కృతం చ గుడికాంజనమ్. 46. మరిచం వాతపే మాంసం ససి త్తం స్థిత మంజనం, వైకృతం పశ్యతః కార్యం దేవభూతహతస్త్వతే. 47. నింబపత్ర సచాహింగు సర్పనిర్లోక సర్వపైః, ఛాకిన్యాదిహారో ధూపాభూతో న్నాదవినాశనః. 48. కార్పసాస్థిమయూరపిచ్ఛబృహతీ నిర్మాల్యపిండితకై, స్త్యగ్వాంసీ విషదంశ విత్త్రపివచా కోశాహనిర్లోకకైః, గోశ్పాగద్విపదంతి హింగుమరిచైః తుల్యైస్తుధూపః కృతః, స్కందో న్నాదపిశాచరాక్షససుగ్రావేశ జ్వరఘ్నః స్త్వతః. 49. బ్రహ్మరాక్షసజి న్నస్యం పక్షై వం ద్రీఫల మూత్రజం, సాజ్యం భూతహరం నస్యం శ్వేతాజ్యేష్టామ్బు సర్జితం. 50. దేవర్షి పితృగంధర్వై రుత్తతస్యచ బుద్ధిమాన్, వర్జయేదం జనాదీని తీక్ష్ణాని కూరిత మేవ చ. 51.

ఆగంతకమగు సున్నాదములయందుః ఘృతపానము మన్నగునవిమంత్రి ముదేవపూజలలికానుకలు ఇష్టి చేయుట హోమముచేయుట మున్నగువానితోను చికిత్స చేయవలయును. సేష్టపత్తి మిరియములు ప్రైధవలవణము లేనె గోగోచనము వీటితోచేయఁబడిన మంజనము ధూతజ మగు సున్నాదములను పోగొట్టును. ప్రానిపసపు యష్టిమధుకము లేని వీటితో జల్లేదుతో చేసిన యంజనము పైనిచెప్పఁబడిన ఫలములనిచ్చును. ప్రానిపసపు

మానమును నెలగోజులు మిరియములలో నుంచి దానిని, వికారముగా చూచువారికి దేవతలవలన భూతములవలన మతిపోయిన వారికిని ఇచ్చిన, దోషములను హరించి మేలుకలిగించును. వేపాకు వస ఇంగువ పాముకునును అవాలు వీటితో ధూపమువేసిన ఉన్నాదములు నశించును. ప్రత్తివిత్తులు నెమలిపింఛము తిప్పితీగె గంగోదకము మరువము లకంగపుపట్ట వంశలోచనము యవలపైనిశీట్టు వస పాముకునును ఆవుకొమ్ము ఏనుగదంతము ఇంగువ మిరియములు వీటిని సమానభాగములుగాగైకొని పాడిచేసి సాగవేసిన స్కంధగ్రహదోషములను, ఉన్నాదము శిశాచములు దేవతలు రాక్షసులు మొదల ఆవేశముల జ్వరము వీనిని నశింపజేయును. పాపరబుడమపండును ఆవుపంచితములలో నూరి నస్యవిధి చేసిన బ్రహ్మరాక్షసజనిత మగు ఉన్నాదము నశించును. శ్వేతశ్యేష్ఠ వీటినిటితో నస్యవిధిచేసిన భూతదోషములు నశించును. దేవతలు ఋషులు గంధర్వులు మున్నగు వారిదర్శనముచే గలుగునున్నాదము గలవారలకు తీక్షణములగు సంజనములను చేయరాదు.

ఇట్లు చక్ర తత్వయందు ఉన్నాదాధికారి ప్రకరణము ముగిసెను.

౨౧. అపస్తంబాధికారము.

❖ అపస్తంబునందు సామాన్యములగు నుపాయములు. ❖

శ్లో. వాతికం వస్త్రభిః ప్రాయః వైత్రం ప్రాయో విశేషనైః,
శైష్వికం వమనప్రాయై రపస్తార ముపాచరేత్. 1. సర్వత స్సువిశుద్ధస్య
సమ్య గాశ్వాసితస్య చ, అపస్తారవిమోక్షార్థం యోగా స్సంశేమనా
ఇచ్ఛంః. 2.

సాధారణముగా వాతిపు టపస్తారములలో వస్త్రకర్తలచేతను పిత్తపుటపస్తారము
లలో విగోచనములచేతను శైష్వికపస్తారములలో వాంతులచేతను చికిత్స చేయవలయును.
అన్ని విధములను పరిశుభ్రములు నగువానికి, చక్క గా నూపిరి వెడతెడివానికిని అపస్తారగోగ
మును లోలగించట నుపాయములను చెప్పుచున్నాను వినుము.

❖ అపస్తంబున కంజనాదులు. ❖

శ్లో. మనోన్యై తార్కజం చైవ శృత్వా రావతిస్య చ, అంజనం
హం త్యజస్తార మున్నానం చ విశేషతః. 3. యష్టిహిం గువచావస్తి శిరీ
షలశునావయైః, సాజమ్నాస్త్రై రపస్తారే సాస్తాదే నావనాంజనే. 4.
పుష్పార్థతం శునఃపిత్త మపస్తారఘ్న మంజనమ్, తదేవ సర్పిరాయుక్తిం
ధూపనం పరమం స్మృతమ్. 5.

మణిశిల రసాంజనము పావురపుపెంట వీటిని కాటుకచేసి నేత్రములం బెట్టు
కొనినచో నపస్తారమును ఎక్కువగా పిచ్చిని పోగొట్టును. యష్టిచక్షుకము ఇంగువ
వన గ్రంధితగరము శిరీషఫలము (అనగా దిరిసెనపండు) ఉల్లిగడ్డ చెంగలవ్వికోష్ఠ వీటిని
మేకుయ్యచ్చతో నూరి నస్యమును గాను అంజనము గాను ఉపయోగించినచో అపస్తారము
లును ఉన్నదములును దూరము లగును. పుష్పనక్షత్రమునాడు కుక్కయొక్క పిత్తమును
తెచ్చి, కనులకు కాటుక గా నుపయోగించినచో నపస్తారములు నష్టము లగును. లేకున్న
అపిత్తమునందే నేయిని కలిపి ధూపమును వేసి నయిడలను అపస్తారములు నష్టము లగును.

❖ అపస్తంబమునకు ధూపనపద్ధతుః. ❖

శ్లో. నకులోలూక మాజ్ఞార గ్రధ్రకీటాహి కాకిజైః, తుంజైః

పక్షైః పురీషై శ్చ ధూపనా కారయే ద్భుధః. 6. కాయస్థాన్ శార
దాన్ ముద్ధాన్ ముస్తాశీరయవాం స్తథా, సవ్యోసా స్పృష్టమూత్రేణ
పిష్టా వర్తిః ప్రకల్పయేత్. 7. అపస్తారే తథోన్మాదే సర్పనంప్రే
గరార్ధితే, విషవీతే జలమృతే చైతా స్సుస్య రమృతోపమాః. 8. అపే
తరాక్షసీకుష్మపూతనా కేశి చోగక్తః, ఉత్సాదనా మూత్రపిష్టేః మూ
స్త్రైరేవాపసేచనమ్. 9.

మంగిస గ్రస్తగుబ పిల్లి గ్రద్ద సస్పము కాకి వీటియొక్క ముక్కులు తె
క్కలు కులము వీటిచేత ధూపనమును చేయింపవలయును. నల్లకులసి శరదృతువు
లోని పెనులు తుంగము స్తలు వట్టి వేళ్లు యనలు శొంఠి మిరియములు పిష్పళ్లు వీటిని
మేకయన్నతోనూరి ధూపనమర్చుట చేయవలయును. ఈ గ్రులు అపస్తారమునందును
ఉన్నారమునందును పాలు కాటునుందును విష పానమునందు కృత్రిమవిషముల వల్ల నగు
వీడలయందును నీళ్లలో చనిపోవుటయందును అమృతతుల్యములు. అనగా ప్రాణమిచ్చి
బ్రదుక జేయునవి. తెల్లకులసి చెంగల్వతోన్ము కుక్కాయలు కమ్మగుములు వీటిని
గోమూత్రముతో నూరికాని వేవలయొక్క గోమూత్రముతోగాని నలుగుపెట్టి ఆమూ
త్రముతోనే స్నానముచేయింపవలయును.

— అపస్తారమునకు లేపనములు మున్నగునవి. —

శ్లో. జఘ్నుకాశకృతౌ తద్వద్ధగై ర్వా బస్త్రోమభిః, అపస్తార
హారో లేపః మూత్రసిద్ధార్ధశిస్త్రభిః. 10. యః ఖాదే త్త్విరభక్తాశీ మా
క్షీ కేణ వచారజః, అపస్తారా మహాఘోరం సుచిరోత్థం జయే ద్భృవ
మ్. 11. ఉల్లుంఛితనగ్రీవా పాశం దద్ధ్వా కృతామసీ, శీతాంబునా
చమా పీతా హస్త్యపస్తార ముద్ధతమ్. 12. ప్రయోజ్యం చైలల
శునం పయసా వా శతావరీ, బ్రాహ్మీరస శ్చ మధునా సర్వాపస్తారభే
షజమ్. 13. నిర్దిహ్య నిర్దివాం కృత్వా ఛాగికా మారనాలికామ్, తా
మమృతాధికాం ఖాద న్నపస్తార ముదస్యతి. 14. హృత్పాకోక్షీగుజా
యస్య స్వేదో హస్తాదిశీతతా, దశమూలీజలం తస్య కల్యాణాజ్యం
ప్రయోజయేత్. 15.

శిలాజీతు లక్క మేక వెంట్రుకలతో దగ్గముచేసి వీటితో చేయబడిన వత్తి ను
పయోజించిన వైఫల్యము నిచ్చును. ఆవాలు మునగ చెక్క వీటిని గోమూత్రముతో నూరి

యైనను లేవనము చేయవలయును. పాలుత్రాగు స్వభావము గలవాడు లేనతో వసపాడిని తినినచో భయంకరములును పురాణములునగు అపస్తంబములు నిశ్చయముగా జయించును. ఉరిపోసికొని చచ్చిన మనుష్యుని ఉరిత్రాటిని దగ్ధముచేసి చేసినమనిచట్లనినీటితో నేవించినచో మిక్కిలి భయంకరము లగు సపస్తంబములును నష్టములగును. తైలముతో నుల్లిగడ్డను గాని పాలలో పిల్లపీచరను గాని లేనతో మండ్నా బ్రాహ్మిని గాని నేవించిన అపస్తంబములను అన్నిటినిపోగొట్టును. మేకపాలలో ఆరనాభికల రసమును తీసి నిప్పులో వెచ్చచేసి పులుపు ఎక్కువంగలుగు నట్లుగా చేసి నేవించిన యపస్తంబములు తొలగును. హృదయము నడకుట నేత్రములలో పోటు చెమ్మటకారుట కాళ్లుచేతులు చిల్ల జూరట కలలోగికి దశమాలముల క్వాధమును గాని కల్యాణ ఘృతమును కాని ఈయవలయును.

— స్వల్పపంచగవ్యఘృతము. —

శ్లో. గోశక్వద్ర సదధ్యమ్లక్షీరమూత్రైస్సమై ర్ఘృతం, సిద్ధం చాతుర్థికోన్మాదగ్రహఃపస్తంబానాశనమ్. 16.

ఆవుపేదరసము ఆవుపెఱుగు ఆవుపాలు ఆవుపంచితము వీటిని సమాన భాగములను తెచ్చి ఆవునేతితో సిద్ధముచేసి నేవించినచో చాతుర్థికజ్వరములను ఉన్మాదములను గ్రహగోగములను అపస్తంబగోగములను నశింపజేయును.

— బృహత్పంచమూలఘృతము. —

శ్లో. ద్వే పంచమూలే త్రిఫలారజశ్చా కుటజత్వచమ్, సప్తపర్ణమపామూర్గం నీలిసిం కటురోహణీం. 17. సంపాకం ఫల్గుమూలం చ పౌష్కరం సదురాలభమ్, ద్విపలాని జలద్రోణే పక్వా పాదానశేషితే. 18. భార్జీ పాతా త్రికటుకం త్రివృతా నిచులాని చ, శ్రేయసి మాధకీం మూర్వాం దంతీ భూనింబచిత్రకా. 19. ద్వే శారివే రాహివం చ భూతికం మదయంతికామ్, క్షిపే త్విష్టా ౭క్షమాత్రాణి తైః ప్రస్థం సర్పిషః పచేత్. 20. గోశక్వద్ర సదధ్యమ్లక్షీరమూత్రైశ్చ తత్సమైః, పంచగవ్య మితి ఖ్యాతం మహత్తదవృతోపమం. 21. అపస్తారే జ్వరే కానే శ్వయథా వుగరేషుచ, గుల్మార్కుః పాంశురో గేషు కామలాయాం హలీమకే. 22. అలక్ష్మీగ్ర హరక్షోష్ణం చాతుర్థికవినాశనమ్.

దశమూలములు శ్రీఫలములు మానిపసపు పచ్చిపసపు కొడిసెపట్ట విడాకుల
యరటి ఉత్తరేణువేళ్లు పుష్కరమూలము నీలికటుక గోసాణి రేలచెక్క బ్రహ్మమేడి
వీటిని రెండురెండు పలముల చొప్పున తీసికొని దోళిణము నీటిలో వండి నాల్గవపాలు
నీరు మిగిలియున్నప్పుడు గంటుభారంగి అగరుశొంతి శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు తెల్ల
తెగడ నీటిప్రబ్బలి కరక్కాయలు చాగ దంతి నేలవేసు చిత్రమూలము మనుబాల
గోహిషమును కసపు వాము అడవిమల్లె వీనినన్నిటిని ఒక్కొక్క కాలపలము చొప్పున
నూరి 16 పలముల నేటితో పక్వము చేయవలయును కాని ఘృతమును సిద్ధము చేయున
ప్పుడు ఆవుపేడరసము పెటుగు పాలు గోమూత్రము వీటిని సమానభాగములను తీసికొని
సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది బృహత్సంఘవ్య ఘృత మనఁబడును. అపస్తారము
లను జ్వరములను దగ్గులను శోఫలను ఉదరరోగములను బల్లలను మూలరోగములను
పాండురోగములను కామెరలను హలీమక మను గోగమును దగ్ధమును గ్రహబాధ
లను పిశాచబాధలను చాతుర్విజ్వరములను పోగొట్టును.

— మహాచైతనఘృతము. —

శ్లో. శిః శ్రీవృత్తైరంశో దశమూలీ శతావరీ. 24.
రాన్నా మాగధికా శిగు క్వాధ్యం ద్విసలికిం భవేత్, విదారముఘృకం
మేదే ద్వే కాకోల్యా సాహ తథా. 25. ఏభిః ఖర్జూరమృష్టికా భీరు
యంజాతి గోక్షురైః, చైతనస్య ఘృత స్వాంగైః పక్తివ్యం నర్పిరుత్త
మం. 26. మహాచైతనసంజ్ఞం తు సర్వాసస్తానాశనమ్, గరోన్నాదప్ర
తిశ్యాయ తృతీయక చతుర్థకాన్. 27. పాపాలక్ష్యై జయే దేత త్వర్వ
గ్రహనివారణమ్, కాసశ్వాసహరం చైవ శుక్తార్థవవిశోధనం. 28.
ఘృతనూనః క్వాధవిధి రిహ చైతనపన్నతః, కల్మషైస్తృతసకలోత్థ
ద్రవ్యై స్సార్థం చ పాదికః. 29. నిత్యం యుంజాతకాప్రాప్త తాలను
స్తక మిష్యతే.

జనుపవిత్రము తెల్లతెగడ చిట్టాముదలు దశమూలములు పిల్లపిచ్చర సన్నరాస్త
పిప్పలి మునగ వీటిగోచేసినకసాయముల యష్టిమధుకము మేదమహామేద నేలగుచ్చుడు
కాకోలి క్షీరకాకోలి చక్కెర ఖర్జూరపుపండ్లు ద్రాక్ష పెద్దపీచర పల్లెరు వీటిని రెండు
రెండుపలములను చైతనఘృతములో చెప్పఁబడిన ఔషధములను చేర్చి నేటిని బాగుగ
పక్వము చేయవలయును. ఇది మహాచైతనఘృత మనఁబడును.

అన్నిఁదియులైన అపస్తారములను పోగొట్టును. విషమును పిచ్చిని పీసను మూఁ
డేసి నాలుగేనిగోజాలకు ఎచ్చువరసజ్వరములను పాపమును దానిద్రవ్యమును పోగొట్టును.

దగ్గును శ్వాసను తోలంగించును. వీర్యమును ఆర్తవమును శుద్ధము చేయును. దీనియందు నెయ్యి చేయవలసిన క్రమము, కషాయములు చేయునీతి చైతన్యపుత్రములలోవలెనే.

—ॐ కూష్మాండకపుత్రము. ౨౯—

శ్లో. కూష్మాండకరసే సర్పిః అష్టాదశగుణే పచేత్, యప్త్యాహ్వ కల్కం తత్సానం అపస్తారవినాశనమ్. ౩౦.

పసునెనిమిది కెట్ల గుమ్మడిరసములో యప్తిమధుకకల్కమును కల్పి నేతిని సిద్ధము చేయవలయును. దీనిని నేవించినచో అపస్తాంబములు నశించును.

—ॐ బ్రాహ్మీపుత్రము. ౩౦—

శ్లో. బ్రాహ్మీరసే వచా కుష్ఠ శంఖపుష్పీభి రేవచ, పురాణం మే ధ్య మున్నాదగ్రహపస్తారను ద్భ్రుతమ్. ౩౧.

మండూకబ్రాహ్మీరసములో వస కోఘ యైర్త శిబినిక ిటికల్కమును జేసి మిక్కిలి ప్రాచీనమైన నేతిని చేర్చి పక్వము చేయవలయును. ఇది బుద్ధిని నిర్మలముగాచేయును. పిచ్చి గ్రహదోషము అపస్తారము కీటిని పోగొట్టును.

—ॐ పలంక సాద్యతైలము. ౩౧—

శ్లో. పలంకసా వచా పథ్యా వృశ్చికాల్వర్కసర్వక్షేః, జటి లాపూతనాకేశీ లాంగలీహింగుచోర్మకైః. ౩౨. లఘునాతిరసా చిత్రా కుష్టైర్విడ్భిశ్చపక్షిణామ్, మాంసాశినాం ధాలాభం బస్తమూత్రే చతుర్ధణే. ౩౩. సిద్ధమభ్యం జనేతైల మపస్తారవినాశనమ్.

లక్క, వస, కరక్కాయలు, యరగలిజేరు, జిల్లేడాసులు, ఆవాలు, జటా మాంసి, కోలవస, ఇంగువ, సుయ్యకుపాన్న, వురలగడ్డ, చాగఫలము, చిత్రమూలము, చొగల్వకోఘ, పక్షులకెట్లు కీటితో దొంగిలెంతవరకు నాలుగు కెట్ల మేకమూత్రములో తైలమును చేర్చి సిద్ధముచేయవలయును. దీనినిఅంటుకున్నయెడల అపస్తారములునశించును.

—ॐ తలంటులు. ౩౨—

శ్లో. అభ్యంగ స్నాన్వపం తైలం బస్తమూత్ర చతుర్ధణే, సిద్ధం స్యా ద్దోశకృత్తూత్రైః పానోత్సాగన మేవ చ. ౩౪.

నాలుగుసార్లు మేకమూత్రములో ఆవుపేడను, ఆవుపంచితమును కలిపి దాని యందు పక్వము చేయబడిన ఆవనూనెను అంటుకొనినయెడల మేలు గలిగించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు అపస్తాంబాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౨౨. వాతవ్యాధ్యధికారము.

❧ వాతవ్యాధిలో సామాన్యోపాయము. ❧

శ్లో. స్వాద్వష్టలవహై స్నిగ్ధై రాహర్వాతరోగిణః, అభ్యం
గిన్నేహ వస్త్యాద్యై స్వర్యా నే వోపశాదయేత్. 1. విశేషతస్తు
కోష్ఠస్థే వాతే త్వారం పిబే స్వరః, ఆమాశయస్థే శుద్ధస్య యథా
దోషహరీ క్రియా. 2. ఆమాశయగతే వాతే ఛర్దితాయ యథాక్ర
మం, దేయ షడ్ధారణా యోగ స్వస్తరాత్రం నుఖాబునా. 3. చిత్త
కేంద్రయవాః పాతా కటుకాతివిసాభయాః, మహావ్యాధిప్రశమనో
యోగ షడ్ధారణ స్వప్నశః. 4. పలదశ్శమాంశో ధరణం, యోగోయం
సాశ్రుతస్తస్య, మాషేణ పంచగుజక మానేన సత్వహం సుయుగ్దేయః.

మధురము ఆమ్లము ఉప్పు గోగి చిక్కిగా వంపి ఆహారపదార్థముల నిబ్బి
యును, అభ్యంగనస్నానము తైలవస్తులు మున్నగువానిచేతను వాతరోగులకు చికిత్స
సేయవలయును. కోష్ఠమున వాతము చేరినయెడల విశేషముగా మనుష్యుడు యవక్షా
రపదార్థములను చేర్చి త్రాగవలయును. ఆమాశయమునకు వాత ముండినయెడల ప్రవ
ర్తల మున్నగువాని ద్వారా శుద్ధునిగా నొనర్చి దోషమును పోగొట్టు క్రియల నాచ
రింపవలయును. ఆమాశయములో చేరియున్న వాయునందు మొదల గోగి ఛర్దిని
చేయించి క్రిమము ననునంచి షడ్ధారణయోగమును పాలివెచ్చునగు నీటితోచేర్చి నడు
రాశ్రులవఱకు ఇచ్చుచుండవలయును. సుత్రములను, కొడిసెపాలవిత్తులు, అగరు
శొంఠి, కటుకగోహిణి, అనిపన, కరకాయలు అను నీయోగమే షడ్ధారణయోగ
మని చెప్పబడును. ఇయ్యది గొప్పవ్యాధులకు నశింపజేయును. పలములో పనియవభా
గము ధరణ మనంబును. ఇయ్యది సుశ్రుతమతానుసారమగు మానము. ముప్పదికండు
గురిగింజలయెత్తు చొ, ప్రతిదినమును ఇచ్చుచుండవలయును.

❧ స్నేహన విరేచనములు, వస్తిశోధనాదులు. ❧

శ్లో. పక్వాశయగతే వాతే హితిం స్నేహవిరేచనమ్, వస్తయః
గోధనీయాశ్చ ప్లాశాశ్చ లవణోత్తరాః. 6. స్నుహీలవణవార్తాకు స్నేహం
శ్చస్నేఘతే దహేత్, గోమయైః స్నేహాలవణం తత్పరం వాతనా

శనం. 7. కార్యోవస్తిగతేచాపి విధి ర్వస్తివిశోధనః, త్వజ్ఞానాస్యక్ శిరాస్తాప్తే కుర్యాచ్చా సృగ్వమోక్షణం. 8. స్నేహాపానాహగ్నికర్మ బంధనోన్మర్దనాని చ, స్నాయుసంభ్యష్టిసంప్రాప్తే కుర్యా ద్వాతే విచక్షణః. 9. స్వేదాభ్యంగావగాహం శ్చ హృద్యం చాన్నం త్వగ్గ్రాతే, శీతాప్రదేహం రక్తస్థివిరేకో రక్తమోక్షణమ్. 10. విరేకో మాంసమేదఃస్థే నిరూహః శ్చమనాని చ, బాహ్యభ్యంతరతః స్నేహౌ రస్తిమజ్జగతం జయేత్. 11.

పశ్యాశ్చయమును పొందిన వాతరోగమునందు తైలము నిచ్చి ప్రవర్తని చేయుం పవలయును. వస్తిగర్జలచేత శుద్ధి నొసర్పవలయును. ఉప్పు మాటు వెట్టుకొని భోజనమునను ముందుగా తినుచుండవలయును. సంచలవణాలు జముడుపాలు నేలములుక చమురు వీనిని వాసెగట్టి కుండలో నది తగులఁబెట్టి ఆచమురు కలిసిన ఉప్పును నేవించిన వాతయులను పోగొట్టును. వస్తిత మగు వాతరోగమునందు వస్తులను శోధించు విధినే చేయవలయును. చర్మము మాంసము రక్తము నాడులు వీటిలో నున్న వాతరోగమునందు అభ్యంగస్నానములను గాని, అవగాహనములను కాని చేయింప వలయును. చర్మము విషయును ప్రాప్తి చేసిన వాతరోగమున చక్రని యున్నయును పెట్టింపవలయును. రక్తమునందు చేరిన వా రోగవిషయును శీతలలేపమును ప్రవర్తుల కిప్పించుటలను రక్తమును వెడలించుటను చేయవలయును. మాంసమునందును మెడడు నందును గలవాతము విషయులు ప్రవర్తుల చుట్టుమును వెళ్లగక్కించుటయును శాంతించు వెస్తువుల నుపయోగించుటయు నుత్తిమములు. ఎముకలు మజ్జ నీో విషయులులో కలిగిన వాతరోగములయందు వెలుపలను లోపలను తైలము నుపయోగి చేవలయును.

❧ విరచనాదులు. ❧

శ్లో. హర్షోన్నపాను శుక్రస్థే బలశుక్రకరం హేతం, విబధ్ధమార్గం శుక్రంతు దృష్ట్యా దద్యా ద్విరేచనం. 12. గర్భే శుష్కేతు వాతేన బాలానాం చాపి శుష్కతా, సితామధుని కాశ్చైర్భ్యః హిత ముత్తాపనే పయః. 13. శిరోగతేనిసృలే వాత శిరోరోగహరీ క్రియా, వ్యాదితాస్యే హనుం స్విన్నా ముగ్ధుశాభ్యాం ప్రవీడ్యచ. 14. ప్రదేశినీభ్యాం వోన్నమ్య చిబుకోన్నామనం హితం, అర్దితే నవనీతేన ఛాదే న్నాపేండరీం నరః. 15. క్షీరమాంసరసైర్భుక్త్యా దశమూలీరసం విభేత్, స్నేహభ్యంగశిరోవస్తిః పానస్యపరాయణః. 16. అర్దితం స జయే త్వర్షిః

పి బే కాత్తర భక్తకం, పంచమూలీ కృతః క్వాథో దశమూలీ కృతోఽ-
థవా. 17. రూక్షస్వేద స్తథానస్యం మన్యాస్తంభే ప్రశస్యతే, వాతా
ద్వాగ్మనీ దుష్టా స్నేహగంధూషధారణమ్. 18. .

శీర్ష్యును పోలిన వాతమునందు సంతోషమును బలమును శీర్ష్యును పుట్టించు
నన్న పానముల నీయవలయును. విశేషము గా వీర్ష్యును వడలుద్వారా బుబిగినికొనియున్నచో
పరీక్షించి విశేషముల నీయవలయును. వాతమువలన గర్భము ఎండియున్నను పిల్లలు
కుష్మించి పోవుచున్నను వాటిని నేలగుండు వీటిలో నిద్రము చేయఁబడిన పాల
నీయవలయును. శిశువునందు గల వాతగోగమునందు శిరోగోగమును పోగొట్టు క్రియ
లను చేయవలయును. ముఖము పోలిన ప్లండెనయెడల మోకానికొని ముటును బుట్టించి
బొటన వ్రేళ్లతో బుట్ట ప్రవేశపరచి లిచేత ఎత్తిపట్టి క్రింది పెనవిని ఎత్తియించుట
మంచిది. వాతగోగముచే ప్లండెనబడినవానికి మినపనున్నని నేతితో నండి తినింపవ
లయును. పాలు మాంసమును త్రాగనగుట దశమూలముల కిషాయమును త్రాగవల
యును. కలఁగింపకొనట, శిరోవస్తి చేయించుట, కషాయమును త్రాగట, నస్యవిధి
శీర్షి వాచరంచునగు నేతిని త్రాగుచుండినచో వాతప్లిడనులు అయినను బ్రదికెదరు.
పంచమూలముల కషాయము గాని దశమూలముల కిషాయము గాని తీక్ష్ణమై పేడిచేసి
చెమటల బుట్టించు శీర్ష్యును గాని మన్యాస్తంభము నందు ఇచ్చుట మంచిది. వాత
మువలన ముటులన పొడియును చేడిపోయిన యెడల నీనితోనే స్నేహగంధూషముల
నిష్పించవలయును.

— కల్యాణకేహము. —

శ్లో. సహాద్రా వచా కుష్ఠం పిప్పలీ విశ్వభేషజం, అజాజీ
చాజమోదాని యష్టేచుధుక స్తంధవం. 19. వతాని సహభాగాని శ్లక్షమా
ర్ణాని కాయేత్, తచ్చూర్ణం సర్పిషాలోఽప్య ప్రత్యహం భక్షయేన్న
రః. 20. ఏకవింశతి రాత్రేణ భవే చ్చృతిధరో నంక, మేఘదుందుభిని
రోహో మత్తికోకిలసన్వనః. 21. జగగద్గదమూకత్వం లేహః కల్యా
ణకో జయేత్, రుక్షశ్రీకస్యందగతం వాయుం మన్యాగతం తథా. 22.
వమనం హన్తి నస్యం చ కుశలేన ప్రయోజితః.

పసపు, పస, చెంగల్వకోష్ఠ, పిప్పళ్లు, శొంతి, నల్లజీలకఱ్ఱ, వామరు. ముల్లంగి,
యష్టేచుధుకము, స్తంధవలవణము కీటిని సమానభాగములుగా తీసికొని మెత్తగా పొ

డిచేసి దానిని నేలిలో పోసి చక్కగాఁ గలియఁజెట్టి ప్రతినిత్యమును భక్షింపవలయును. దీనిని ఇరువదియొక్క రోజు నేవించినవాడు శ్రుతధరుఁడు (అఁగా విన్నదాని నెల్లను జ్ఞాపక ముంచికొనెడి వాఁడు) గా కాఁగలఁడు. మేఘముల బోలి గర్జన గల వాడుగను, మత్తకోకిలవలె మనోహరముగా మాటలాడగా గలవాడుగను అగును. మొద్దుబారుట, డగ్గుత్తికపడుట, నోట మాట నెడలఁగండుట వీనిని ఈకల్యాణకలే హము పోఁగొట్టును. కిటిప్రదేశములో వ్యాపించిదియును కంఠ ప్రదేశమునఁ గలదియు నగు వాతములను నశింపఁజేయును. మన్యాగతము లగు వాతములను నేర్పియును వైద్యుఁ డిచ్చిన నిస్యవిధియును పమనమును నశింపఁజేయఁ గలుగును.

—౧౦ మాషబలాదిలేహము. ౧౦—

శ్లో. మాషబలా శూకశుంభీ కళ్యాణరాన్నశ్వగంధోరుబూ కాణాం, క్వాథోనస్యనస్మనిపీతో రామధలవణాన్వితః కోష్ఠ్యః. 23. అపహరతి పక్షువాతం మన్యాస్తంభం సకర్ణనాదరుజం, దుర్జయమర్దితి వాతం సప్తాహ జ్వయతి చావశ్యం. 24.

కారుమినుములు ముత్తువల్లలగును దురవగండి కామంచి సన్నగాస్త అశ్వగంధ ఆముదపువిత్రనములు పీటితో కషాయమును చేసి దానిలో ఇగువ ఉప్పునుచేసి కొద్దిగా వెచ్చచేసి త్రాగిన యెడల పక్షువాతము మన్యాస్తంభము చెవిపోటు వాతబాధ నీటి నేడురోజులలో నిశ్చయము గా పోఁగొట్టును. దీనిని మాషబలాదిలేహ మందురు.

—౧౧ అపతంత్ర దశమూలాదిక్వాథనం. ౧౧—

శ్లో. దశమూలీ బలా మాష క్వాథం తైలాజ్యమిశ్రితం, సాయం భుక్త్వా పిబేన్నక్తం విశ్వాచ్యా మషబాహుకే. 25. మూలం బలాయాస్త్యథ పారిభద్రా త్తథాత్మగుప్తా స్వరసం పిబేచ్ఛా, నస్యం తు యో మాంసరసేన దద్యా న్తాంసా దశా వజ్రసమానబాహుః. 26. మాషాత్మగుప్తకైరండ వాట్యాలకశ్రుతం పిబేత్, హింగుసైంధవసం యుక్తం పక్షాఘాతనివారణం. 27. బాహుశోషే పిబే త్వర్షిః భుక్త్వా కల్యాణకం మహత్, హృది ప్రకుపితే వాతే చాంశుమత్యః పయో హితం. 28. హరితకీ వచా రాన్న సైంధవం చాస్తువేతసం, ఘృతమా త్రాసమాయుక్త మపతంత్రకనాశనం. 29.

దశమాలములు ముత్తువపులగము మినుము వీటితో చేసిన కషాయములూ నూనెను నేతని కలిపి భోజన మైన పిమ్మట సాయుకాలసమయమున నస్యమునుగా పీల్చిన యెడల ఒడలంతయు వ్యాపించునదియును, అపవాహకమును పేగు గలదియు సగువాతమునప్ప మగును. చిట్టిఆముదపు చెక్క దేవగారు చెక్క మాలగొండి వీటిరసమును త్రాగినను, మాంసపురసమును నస్యవిధిచేసిననుగాని ఇట్లు ఒకమాసము రోజులు నేవించి నయెడల వజ్ర సమాసము లగుబాహువులు కలవాడు అగును. మినుములు చిట్టిఆముదపు చిత్తులు ఆముదపుచిత్తులు ముత్తువపులగము వీటికషాయములూ ఇంగువ సైంధవలవణమును చేర్చిత్రాగినసక్షవాతములునశించును. బాహుశోషములయందుభోజనమైన పిమ్మట బృహత్కల్యాణ ఘృతమును త్రాగవలయును. గుండెలలో వాతప్రకోపము గలిగిన యెడల మయ్యాకుపొన్న క్యాధమునుత్రాగినయెడల హితమగును. కరక్కాయలు వసస్సరాస్త సైంధవలవణము ఆమ్లవేతనము వీలని నేలినో చేర్చినో నేవించినయెడల అవతంత్రకమును వాతరోగము నశించును.

● స్వల్పరసోపింధము. ●

శ్లో. చలమర్థం సలంచైవ రిశానస్య సుకుటిరం, హింగుజీరక సింధూక్షి సౌవర్చల కటుత్తయైః. 30. చూర్ణితైర్దాషకోన్మానై రవ చూర్ణ్య విలోడితం, యథాగ్ని భక్షితం ప్రాశ రుబూక్వాధనుపానతః. 31. దినేదినే ప్రయోక్తస్యం మాస మేకం సిరంతరం, వాతరోగం నిహన్యాశు అర్దితం సావతంత్రకం. 32. ఏకాంగరోగిణ్యేచైవ తథా సర్వాంగ రోగిణ్యే, ఊరు స్థంభే చగృధ్రస్యాం క్రిమికోపే విశేషతః. 33. కటీవృషా మయం హన్యా దుదరం చ విశేషతః.

చిట్టాడదీసిన వెల్లులిరసము ఒకటిన్నరపలము ప్రమాణము చొప్పునగాని, ఒకపాముచొప్పున గాని తీసికొని ఇంగువ జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము శొంఠి మిరియములు ఏవ్వుళ్ళు వీటిని చూర్ణముచేసి ఒక్కొక్కమాసము చొప్పున దైనియందుకలిపి కలియబెట్టవలయును. ఆపిమ్మట జత రాగ్ని ననుసరించి ప్రాతః కాలమున భక్షింపవలయును. ఆముదపువేళ్లకషాయమును అనుపానముగా చేసికొని దినదినము పుచ్చుకొనవలయును. ఇట్లొకమాసమువఱకు ఉపయోగించుచుండవలయును. ఇది వాతరోగమును అర్దితవాతమును కీఘముగా వాంగ్మోక్షము. ఏకాంగరోగులకు సర్వాంగ వాతరోగులకు ఊరు స్థంభము గృధ్రాని యను రోగమునందును జంతువాతముందును

మిక్కిలి హితకరము. కటిరోగము, పృష్ఠరోగము ఉదరరోగము వీటిని ఎక్కువగా పోగొట్టును. దీనినే స్వల్పరసోనపిండ మనియెదరు.

❧ దధ్యమ్ముని ప్రయోగము. ❧

శ్లో. హస్తాన్తి ప్రాగ్భజనా త్వీతం దధ్యమ్ముం సవచోమణం. 34. అపతానక మన్యోపి వాతవ్యాధిక్రమో హితః, వాతఘ్నై ర్దశిమూల్యా చ నవం కుబ్జముపాచరేత్. 35. స్నేహై ర్థాంసరసై ర్వాపి ప్రవృద్ధం తం వివర్జయేత్, విప్పల్యాదిరజస్తూణీప్రతితూశ్యోః సుఖాంబునా. 36. పిబే ద్వా స్నేహాలవణం సఘృతం ఘోరహింగు వా, ఆధ్వాన లంఘనం పాణితాప శ్చ ఫలవర్తయః. 37. దీపనం పాచనం చైవ వస్తీ శ్చాప్యత్ర శోధనః, ప్రత్యాధ్వానే తు వమనం లంఘనం దీపనం తథా. 38. ప్రత్యష్టిలాష్టిలికయో రంత ర్విద్రధిగుల్మవత్.

దధ్యమ్మునునందు వస మిరియములు కలిపి అన్నము తినుటకు ముందుగా నేవల వలయును. ఇయ్యని అపతానక మును పోగొట్టును. మతియు నితరములగు వాతరోగములకును హితకరము. వాతముఁ బోగొట్టు మందులచేతను, దశమూలములచేతను, నూతన కుబ్జరోగములకు చికిత్స చేయవలయును. తైలములచేతను మాంసముల చేతను చికిత్స చేయవలయును. శైలిగిన కుబ్జరోగములనువదలి పెట్టవలయును. తూణి ప్రతితూణి వాతములయందు విప్పల్యాది రజసుల యోషధ్యముల చూర్ణమును గొరువెచ్చునీర్లతోఁ గూడ తీసికొనవలయును. శేకపోయిన స్తలములో యవక్షారమును కలుపుకొని కాని ఇంగువను యవక్షారమును నేలిలో కలిపి కొని కాని త్రాగవలయును. అథ్వా వాతమునందు లంఘనముచేయుట చేతులతో కామట ఫలపర్తి నుంచుట ఇయ్యని మిక్కిలి హితకరములు. ప్రత్యాధ్వానేవాతమునందు వమనము చేయించుటయును లంఘనము చేయించుటయును దీపనము చేయించుటయును హితములు. ప్రత్యష్టిల అష్టిల అనువాత రోగములయందును అంతర్విద్రధి గుల్మరోగములయందును వలెనే చికిత్సను చేయవలయును.

❧ గృధ్రస్యాదలకు దశమూలాదిక్వాధములు. ❧

శ్లో. దశమూలీ బలా రాన్నా గుడూచీ విశ్వభేషజం. 39. పిబే దేరండ్వతైలేన గృధ్రసీ. శంజపః గుషు. శేఫాలికాద్యైః క్వాథో మృద్వగ్నిషరిసాధితః. 40. దుర్వాం గృధ్రసీరోగం వీతిమాత్రం సముద్ధరేత్, పంచమూలీ కషాయం తు రుబూతైలం త్రిపుద్భుతం. 41. త్రిపుతైర్వాథవా యుక్తం గృధ్రసీగుల్మశూలనత్, ఘృతం వార్ధికమాతు

లుంగోరసంసమక్రం సగుడంపిబేద్యా. కట్యూరుపృష్ఠత్రి కగుల్తశూ
 లగృధ్రస్యదాపర్తహరః ప్రదిప్టః. 42. ప్రేల మేరండజం వాపి గోమూ
 త్రేణ పిబేన్నరః, మాసమేకం ప్రయోగోఽయం గృధ్రస్యూరుగ్రహప
 హః. 43. గోమూత్ప్రేరండప్రేలాభ్యాం కృష్ణాపీతా సుచూర్ణితా, దీర్ఘ
 కాలోత్థితాం హన్తిగృధ్రసీం కన్యవాలజాః. 44. అత్నాతి యో నరః సింధా
 మేరండప్రేలసాధితాం, వార్ధాకం గృధ్రసీఖన్నః పూర్వామాహ్నా త్యసా
 గతిః. 45. విస్త్వేరంజలం క్షీరే నవిశ్చిం వానలం రుఖః, పాయసా భక్షి
 తుస్సింధో గృధ్రసీకన్యకాలనుత్. 46. రానాన్నయాస్తుపలం చైకం కర్వాన్వం
 చచ గుగ్గలోః, సర్పిశా పలు రాంస్తృత్వా భాదే ద్వా గృధ్రసీహరాం. 47.

శిములములు ముట్టపలములు గుర్రరాస్త తిప్పలీగ శొంతి నీటిచూర్ణమును
 ఆముదముతో నేరుగొని గృధ్రసీ పగునాము ఖంజనాతములయందు పితనుగును. లేల
 ముంటలేల కావలబడిన కల్లునానిగారుక పాములు అశిఖయుగ రములగు గృధ్రములను
 గోగట్టును. గుర్రపంజరములముల కృధ్రమునలడు. ఆము ముట్టపలం కిలిపికాని చేప
 లము త్రోత్రాడను కిలి కొని కాని త్రోగయడల గృధ్రములు గుట్టగోగమును శూల
 గోగములను నశింప జేయును. నేటినిగాని ప్రేలమును గాని అల్లము మదీఫలరసముల
 గాని చల్లమును కలిపికొని త్రోగిన మడల మడుములు లోడలు ముడ్డి కటిప్రాంతము నీ
 టియందు పట్టిన గృధ్రసీని నూలరీగముగ నేరుగొని పురగును నని చెప్ప బడి
 నది. లేక ఆములమును ఆవుపంచితముతో కలిపికొని త్రోగవలయును. ఇట్లాక నెలకోలలు
 చేసినచో గృధ్రసీని లోడలుపట్టకొని పోవుటయు నశింపజేయును.

ఆవుపంచితములతో ఆముదముతో నూరి బడిన పెప్పలి చూరమును కలిపి త్రోగిన
 యెడల తడవు కాలమునుండి యుండిన కన్యవాలముల వలని గృధ్రసీని పోగొట్టును.
 గృధ్రసీబాధచేత వీడింపబడిన మనుష్యుడగు ఆముదమునందు సాధింపబడిన నేల
 ములకిను నేవించినయెడల మఖమునొందును. ఆముదము గింజలను పాలలో నూరిగాని
 శొంతిని చచ్చికొని ఆముదపుగింజలను పగుమాన్నముగా చేసికొనిగాని భక్షించినయెడల
 గృధ్రములును కటిశూలమును నశించును. పన్నరాస్త ఒకపలము గుగ్గలము ఒకటిం గాలు
 పలము వీటిని నేతితో కలిపి మాత్రలను కట్టి తినినయెడల గృధ్రములు నశించును.

— గృధ్రసియం దితరములగు సుపాయములు. —

శ్లో. గృధ్రస్యార్తం నరం సమ్యక్పాచనాద్యై ర్విశోధితం,
 జ్ఞాత్వా నరం ప్రదీప్తాగ్నిం వస్తిభి స్సముపాచరేత్. 48. నానా వస్తివిధిం
 కుర్యాద్యవ దూర్ధ్వం న శుద్ధ్యతి, స్నేహో నిరర్థక స్తస్య భస్మ

వ్యేప హతి ర్యథా. 49. 'గృధ్రస్యార్తస్య జంఘాయాః స్నేహ స్వేదేకృతే భృశమ్, పద్భ్యాం నిర్తథితాయాశ్చ సూక్ష్మమార్గేణ గృధ్రసీ. 50.

గృధ్రసి చేత బీడింపఁబడిన మనుష్యుని చక్కగా పాచనమునున్నగు వానిచేత శోధించి జఠరాన్ని చక్కగా నుండినవాఁడైనచో వస్తికర్తలను చేయవలయును. ఊర్ధ్వ భాగము శుద్ధ మగువఱకును వస్తికర్తను చేయరాదు. చేసిన యెడల బూడిలో పోసిన నేయివలె నిష్ఫల మగును. గృధ్రసీపీడితుఁడగువానికి పిక్కలకు మిక్కిలి చెమట కలిగింపవలయును. కాళ్లను చక్కగా మర్చింపవలయును.

—● గృధ్రసికి దాహాదిక్రియలు. ●—

శ్లో. అవతార్యాంగులౌ సమ్యక్ క్కనిష్ఠాయాం శనై శ్శనైః, జ్ఞాత్వా సమున్నతం గ్రంథిం కండరాయాం వ్యవస్థితం. 51. తం శస్త్రేణ విదార్యాశు ప్రవాళాంకురసన్నిభం, సముద్భత్యాగ్నినా దగ్ధ్వా లింపేద్యప్త్యాహ్వచందనైః. 52. విధ్యే చ్చిరా మింద్రవస్తే రథస్తా చ్చతురంగులే, యది నోవశమం గచ్ఛేద్దహే త్వాదకనిష్ఠికాం. 53.

చిటికెనవ్రేలియందు మెల్లమెల్లగా దించి కండరమునందున్న నుడిని ఎత్తుగా నున్నయెడల శస్త్రముచేసి తీసివేయవలయును. పిమ్మట లేతచిగురుతో సమానముగా నొత్తివైచి నిష్పలలో కాల్చిన యష్టిమధుకము మంచిగంధములతో పూయవలయును. ఇంద్రవస్త్రీకొఱకు క్రింద నాలుగు అంగుళముల నరమును వ్యధనము చేయవలయును. ఇట్లైనను కుదురనియెడల కాలిచిటికెనవ్రేలిని కాల్చవలయును.

—● కటిశూలలయందు సామాన్యోపాయములు. ●—

శ్లో. తగరస్య శిఫా మార్దాంగిం, పిష్టావతక్రేణ యః పిబేత్. వక్షణానిలరోగార్తః సక్షణా దేవ ముచ్యతే. 54. దశమూలీకపాయేణ పిబేద్వా నాగరాంభసా, కటుశూలేషు సర్వేషు తైలమేరండ సంభవమ్. 55. విశ్వావ్యాం ఖంజపక్లోశ్చ దాహే హస్తే చ పాదయోః, క్రోఘశీర్షవికారే చ వికారే వాతకంటకే. 56. శిరాం యథోక్తాం నిర్విధ్య చికిత్సా వాతరోగనుత్.

గ్రంథిగరము చెట్టుయొక్క వేళ్ళనుతీసికొని మజ్జికతో నూరి అండసంధియందు వాతరోగముకలవాఁడు నేవింపవలయును. ఇయ్యది వాతబాధను తక్షణమే యపశమిం

పజేయును. అన్నివిధములగు నడుముల పోటులయందును అముదమును దశమూలముల కషాయముతో గాని శొంతి కషాయముతోగాని సేవింపవలయును. విశ్వానిఖంజము పంగురోగము దాహము పాదహర్షము క్రోమ్య శిరోవికారము వాతవికారము వీటి యందు పైని చెప్పబడిన చొప్పున శిరలను వ్యధించి చికిత్సను చేసిన వాతరోగములు నశించును.

❖ ఆదిత్యపాకగుగ్గులువటకము. ❖

శ్లో. గుగ్గులుం క్రోమ్య శీర్షంతు గుడూచీ త్రిఫలాంభసా. 57.
క్షీరేణైరండ్లతైలం వా పిబేద్వా వృక్షదారుకం, రక్తావసేచనం కుర్యా
దభీష్టం వాతకంటకే. 58. పిబే దేరండ్లతైలం వా దహేత్సూచీభి
రేవ వా, ఖల్యం స్నిగ్ధామ్లవణైః స్వేదమర్దోఽనాహనం. 59. పృథక్ప
లాంశా త్రిఫలా పిప్పలీచేతి చూర్ణితం, దశమూలాంబునా భావ్యం
త్నగేలార్థపలాన్వితం. 60 దత్వా పలాని పం చైవ గుగ్గులో ర్వటకీకృ
తః, ఏష మాంసరసాభ్యా సాద్వాతరోగా న్విశేషతః. 61. హంతి సం
ధ్యస్థి మధ్యస్థా స్వృక్ష మింద్రాశేని ర్యథా, భావ్యద్రవ్యసమం క్వా
ధ్యం క్వాఘోస్థాంశస్తు తేన చ. 62. ఆర్చ్యం యావద్దినం భావ్యం స
ప్తాహం భావనావిధిః,

క్రోమ్యనాతిమనందు తిప్పతీగ త్రిఫలములు వీటి కషాయముతో గుగ్గులమునుగా
ని అముదపువేల్ల కషాయముతోగాని విదారి కందపాలతో గలిపికాని త్రాగవలయును.
లేనిచో నూదులతో కల్పవలయును. ఖల్లీవాతమునందు తైలము పులుపు ఉప్పు వీటి
స్వేదనమును చేయుట కాని మద్దనము చేయుటకాని పినుకుట కాని చేయవలయును.
కరక్కాయలు తాడి ఉసిరికి తిప్పట్లు ఇవి యన్నియును ఒకపలము తీసికొని మూర్జము
ను చేసి దశమూలముల కషాయముతో తడిపి పిచ్చుట దాల్చినచెక్క పిలకులు జాప త్రి
వీటి నన్నిటిని అగ్గిపలముచొ కలిపి నీపలముల శుద్ధనహిసాక్షిగుగ్గులమును కలిపి ఉండ
లు కట్టవలయును. ఈయండలను మాంసరసముతోకూడ అభ్యసించి వాతరోగములలో
సేవించిన వాతములు నశించును. క్రిత్య ఎముకలు మెదడు వీనిలోనున్న వాతమును పోఁ
గొట్టును. ఇంద్రుఁడు వృక్షముల నఱికినట్లే భావనచేయదగు ద్రవ్యముతో సమానముగా
నీకషాయమును పెట్టవలయును. ఎనిమిదిపాళ్లక షాయములోనానవైచిబాగుగానాన్ని
ఇట్లు ఏడు రాత్రులు భావన చేయవలయును. ఇయ్యది ఆదిత్యపాక గుగ్గులువటకము
ఆనఁబడును.

దీనితరువాత గొన్ని ప్రతులలో నీ క్రిందిగీతి సధికపాఠమున్నది.

శ్లో. కుప్తసైంధవయోః కల్మషః కుక్రశైలసమన్వితః,

సుఖోష్ణో మర్దనే యోగ్యః ఖల్లికూలనివారణః.

ఇది 'ఖల్లిం సిద్ధాష్టలవజైః' అన్న శ్లోకమునకు పైఁగలదు.

— త్రయోదశాంగ గుగ్గులము. —

శ్లో. ఆహాశ్వగంధాహపుషా గుహాచీ, శతాపరీ గోక్షుర వృద్ధ
దారకం, రాన్నా శతాహ సశతీ యమానీ సనాగరాశ్చేతి సమై శ్చ
చూర్ణమ్. 63. తుల్యం భవే త్కౌశిక మత్ర మధ్యే దేయం తథా
సర్పి రశోర్ధభాగం, అథాక్షమాత్రం త్వక తత్ప్రియోగాత్ కృత్వా
నుపానం సురయాధయూషైః. 64. మద్యేన వా కోష్ఠజలేన వాథ
క్షీరేణ వా మాంసరసేన వాచి, కటిగ్రహ గృధ్రసి బాహుపుష్పే
హనుగ్రహే జానుని పాదయుగ్లే. 65. సంధిస్థితే చాస్థిగతే న వాతే
మజ్జాగతే స్నాయుగతే చ కుష్ఠే, గోగూన్ జయే ద్వారకాఫనువిధా
న్ వాతేఽతాన్ హృద్గ్రహయోఽపిదోషాన్. 66. భగ్నాస్థివిధ్వంస చ
ఖంజవాణే తియోదశాంగం ప్రసదన్తి తిజ్జాః.

పెన్నేరు నిప్పత్తిగ బోడతము స్థిలసీతర పల్లరు పెద్దదేవదారు స్పూరాస్త
సోంపు వట్టివేళ్లు కచ్చూరము యచాని కొంతి ఇవి యన్నియును సమాన భాగములుగా
తీసికొని చూర్ణము చేయవలయును. ఈచూర్ణముతో సమానముగా గుగ్గులమును గుగ్గుల
ములో సర్ధభాగమును నేనుని కలిపి ఆపివ్వుట గోమాషముల యెత్తు ప్రచిరసమును లినవల
యును. ఇందు మద్యమును అనుపానముగా గ్రహింపవలయును. లేకున్నచో కల్మతో గాని
వెచ్చని నీటితోగాని పాలతో గాని మాంసముతో గాని కటిగ్రహమునందును గృ
ధ్రసియందును బాహు మూలములయందలి వాతమునందును పుష్కగ్రహము హను
గ్రహము జానుగ్రహము పాదగ్రహము సంధిగతవాతము అస్థిగతవాతము మజ్జాగతవాత
ము స్నాయువాతము కుప్తము మున్నగు వాతకఫముల వృద్ధిచేత నగు గోగములయం
దును మేలుకలిగించును. వాతప్రేరితములగు హృద్గ్రాములలోను యోనిదోషములలో
ఖంజవాతములలోను ఈత్రయోదశాంగగుగ్గులము ఉత్తమ మగు గుణము నిస్తునని
వైద్యులు చెప్పుచున్నారు.

❧ వాతహోపాయములు. ❧

శ్లో. జిత్వా పరక మగ్రే తు వాతే వాతహరం హితం, అన్నా
వృతేత్రదుల్లేభో దీపనం పాచనం లఘు. 67. సుప్తివాసే త్వస్థుజ్జోతుం
కారయే దృఘశో భిషక్, దిహ్యో చ్చ లవణాగార ధూమై స్తైలవిమ
న్దితైః. 68. సర్పిస్తైలవసామజ్జపానాభ్యంజన వస్తయః, స్వేదాః
స్నిగ్ధాని వాతం చ స్థానం ప్రావరణానిచ. 69. రసాః పయూసి భోజ్యా
ని స్వాద్వస్థులవణాని చ, బృహణం య త్తు తత్పర్యం ప్రశస్తం వాత
రోగిణాం. 70. పటోలపాలకైర్లోషో వృక్ష్యో వాతహరో లఘుః,
పాశ్యాల్పకీకృతో యూషః పరం హావి నాశనం. 71. బలాయూః పంచ
మూలస్య గణమూలస్య వా రసే, అబశేనాంబుజానూపక్రవ్యాద
పిత్తిభ్యః పురః. 72. నిధయిశ్చ రసాన్నిగ్ధాన్దధ్యమ్నోప
సంస్కృతాన్, భోజయే ద్వాతరోగార్తం పైర్వ్యక్తలవణైర్నరం. 73.
పంచమూలేబలింసర్థం క్షీరం వాతానుయే హితం, వాతగంధా బలా
స్త్రిప్రదక్షిణమూలేమపిషగం. 74. ద్వే స్నిగ్ధైస్సర్ప్య గాన్నాచ గణో
మంగుళావశేషః.

ను పిత్తోగ్రస్థులను నేర్పుదును వేడలించుదును మువలయును. ఉప్పు పొగ
మిను నీటిని స్తైలముతో మిక్కిలి పట్టు చేయవలయును. నేయ నూనె వన మజ్జ
నీటిని త్రొగవలయును. తొంకింటి మిక్కిలియు నెరుడుపట్టుట నున్నని పదార్థములు
అనగా కంబళి నున్నగు నున్నివస్త్రములతో స్వేదమును గలుగఁజేయుట తైలముచేత
చుక్కించుట కంబళిమున్నగు వానిని నీర్పిక్రముట రసపదార్థములు పాలు తీసి పులుపు
ఉప్పు భుజించుట పుష్టితగులగు పదార్థముల నుపయోగించుటయును వాతరోగుల
కుహితములు. చేగపొత్త చిక్రములను నీటితో చేసికొని హితమును చేయును.
వాతమును పోగొట్టి తేలికచున్నను. నున్నవపులగునుతో చేసిన కషాయముగాని గంజి
గాని మిక్కిలియును వాత రోగములను నశింపఁజేయును. మున్నవపులగము పంచమూ
లముల యొక్క గాని దశమూలముల రసము నందుగాని మేక మాంసపు నీరునుగాని
నీటిపదేశములయందుండు జీవముల మాంసమును గాని స్వీకరించి 100 పలములు తీసి
కొనవలయును. పెరుగు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు చేర్చి సిద్ధముచేసి పిట్టుల నుప్పు
నుకలిపి క్రొత్తగా నగు వాతరోగములయందు తినిపింపవలయును. పంచమూలములు ము
త్తువపులగము నీటితో సిద్ధము చేయఁబడిన పాలు వాతరోగములయందు హితకరములు.

పెన్నేరు మత్తువపులగము దశమాలములు శొంఠి నల్లయుప్పి తెల్లయుప్పి సన్నరాస్త
ఇయ్యవి వాతనాశకములు.

❧ కోలాదిప్రదేహము. ❧

శ్లో. కోలం కుళుత్థం సురదారు రాన్నా మాషా ఉమాతైలఫలా
నికుష్ఠం, వచాశతాహ్వో యవచూర్ణ మప్లు ముష్ణాని వాతామయి
నాం ప్రదేహః, అనూపవేశ వారోష్ణ ప్రదేహా వాతనాశనః. 75.

రేగులు, ఉలవలు, దేవదారు, సన్నరాస్త, మినుములు, కోష్ఠు, వస, పిల్లకీచర,
యవలు వీటిని చూర్ణమును చేసి లేపనచేసిన శ్రేష్ఠము. జలప్రదేశములయందుండు జీవ
ముల మాంసముతో సంభారమును చేసి వెచ్చచేసి లేపముచేసిన వాతనాశములు నశిం
చును.

❧ సాల్వనస్వేదః. ❧

శ్లో. నిరప్టిపిశితంపిష్ఠం స్విన్నం గుడఘృతాన్వితం. కృష్ణామి
చసంయుక్తం వేశవార ఇతి స్మృతః. 76. కాకోల్యాది స్పృ వాతఘ్న
స్పృష్టామృదవ్యసంయుతః, సానూపమాంసః సుస్విన్నః సర్వస్నేహసమ
న్వితః. 77. సుఖోష్ణః స్పృష్టలవణః సాల్వనః పరికీర్తితః, తేనో పనాహం
కుర్వీత సర్వదా వాతరోగిణాం. 78. వాతఘ్నే భద్రదారవాడిః కాకో
ల్యాది స్తు సౌఖ్యతః, మాంసే నాత్రోషధం తుల్యం యావ దాప్తేన
చాప్లుతా. 79. పట్టి స్యా త్వేద్వదనార్థం చ కాంచికా ద్యప్లు మిస్సృతే,
చతుస్సేహా త్ర తావా న్స్యత్ సుస్విన్నత్వం యతోభవేత్. 80. సమస్తం వర్తి మర్థం వా యథాలాభ మథాపి వా, ప్రయుంజతేతి
వచనం సర్వత్ర గణకర్తణి. 81.

ఎముకలులేని మౌలిసమును నూరి వెచ్చజేసి తెల్లమును నేలిన కలిపి, పిప్పళ్లు
మిరియములు చేర్చినయెడల వేశవారము ఆగును (అనగా కూరలలో వేయు సాంబారు
అనబడును). అన్నివిధము లగు పులివస్తువులతో చేర్చిన కాకోల్యాదిగణము వాతమును
పోగొట్టును. నీటి ప్రదేశపు జంతువుల మాంసమును బాగుగా వండి దానిలో తైల
మును కలిపి ఉప్పు కలిపినయెడల నయ్యది సాల్వన మనబడును. ఈసాల్వనముచేత
వాతనాశమును చెప్పటపట్టునట్లు కాచవలయును. భద్రదారువు మొదలగు వస్తువులు
కాకోల్యాదిగణ మని సుక్రతుని యభిప్రాయము. ఇయ్యది వాతమును పోగొట్టును.
ఈసాల్వనమందు మాంసముతో సమానముగా నౌషధమును వాడవలయును. పుల్లవాని

తో నూడినంతవఱకు పు నపు నీయ వలయును. ఇట్టిది స్నేహమునకై తగినది. ఇందులో గంజిమొదలగునది అష్టమని తెలియఁదగినది. ఈసాల్వనమునందు చక్కగా తడియు నంతతైలము నుపయోగింపవలయును. గణములయందు సంపూర్ణవస్తువులుగాని సగము వస్తువులుగాని ఎంతదొఱికిన నంతవఱకు గాని చేకొనవలయు నని కాస్త్రసంప్రదాయా నుసార నుగు మాట కలదు.

అశ్వగంధాఘృతము. ౭౭

శ్లో. అశ్వగంధాకషాయే చ కల్కే ఊరచతుర్థణం,
ఘృతం పక్వం తు వాతఘ్నం వృష్యం మాంసవివర్ధనం. 92

పెన్నేరు గడ్డలతో చేసినకషాయములో కాని కల్కములోఁ గాని నాలుగురెట్లు పాలను కలిపి అందు పక్వముచేసిన నేలిన నేల్పించిన వాతగోగములు నశించును. బలము కలుగును. కిండలను పెంచును.

దశమూలఘృతము. ౭౮

శ్లో. దశమూలస్య నిరూపా జీవనీయైః పలోన్మితైః, ఊరేణ
చ ఘృతం పక్వం తిర్పణం పవనార్తినుత్, క్వాఢోఽత త్రిగుణః సర్పిః
ప్రళః సాధ్యః పయ స్సమః. 93.

దశమూలముల కషాయములో జీవనీయగణము యొక్క జౌషధములను ఒక్కొక్కపలముచొత్తీసికొని పాల చందు జేర్చి దానిలో నేలిన పోసి పక్వము చేయవలయును. ఈఘృతము త్పిత్తం కలిగించును. వాతగోగములను పోగొట్టును. ఈఘృతము చేయునప్పుడు మూడురెట్లు కషాయములో ఒకప్రథమము నేమిని పాలను కలిపి పక్వము చేయవలయును.

ఛాగిలాదిఘృతము. ౭౯

శ్లో. ఆజం చర్త వినిర్మక్తం త్యక్తశృంగఖురదికం, పంచమూలీ
ద్వయం చైవ బలద్రోణే విపాచయేత్. 94. తేన పాదావశేషేణ ఘృ
తప్రస్థం విపాచయేత్, జీవనీయై స్సకట్యాహ్వాః ఊరం చైవ శతావ
రీం. 95. ఛాగలాద్య మిదం నామ్నా సర్వవాతవికారనుత్, అర్దితే
కర్ణశూలే చ బాధిర్యే మూకమిన్తి నే. 96. జడగద్గదపంగూనాం ఖం
జే గృధ్రసి కుబ్జయోః, అపతానేఽపతంత్రే చ సర్పి రేత త్ప్రశస్యతే. 97.
ద్రోణే ద్రవ్యతులాశ్రుత్యా స్యా ఛాగదశమూలయోః, పృథక్తులా
ర్థం యష్ట్యాహ్వాద్వయం దేయం ద్విధోక్తితః. 98.

చరము కొమ్ములు గట్టలు మొదలగు వానిని తీసివేచిన మేకి మాంసమును దశమూలములను తీసికొనివచ్చి ద్రోణపరిమిత మగు జలములో పవనముచేసి స్వాత్మవభౌగపు నీరు మిగిలియుండగా 16 పలముల నేలించిచ్చి వండి పక్వమగు సమయములో జీవనీయ గణమునందలి యౌషధములను ముత్తవపుల గను పాలు మిశ్రించుచు పీటిని కలిపి నేతని సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది ఛాగలాద్యభృతములబడును. అర్చివృధములగు వానిని కారములను పోగొట్టును. అర్ధవారము కర్ణశూలము చెరిగిపోవును మూగలను మినమిన గోగము మొద్దుబాటుట దగ్గల్గి పాకత్వము పోవు స్వప్రసాది అపరాధము అపరాధము మన్నగు పానియందు ఈ ఘృతము మిశ్రితముచేసి ద్రోణిని గాఢము చేయును. ప్రోపామితజలములో 100 పలముల మేలి. ప్లేవే పేకిమాంసము దశమూలములు ముత్తవపుల గము జీవనీయగణపు యౌషధములు విదగ్ధములగునూల వాష్పనకావ్యులయును. ఇయ్యది ఛాగలాద్యభృతములబడును.

❖ వలూగివలము. ౯౯ ❖

శ్లో. వలూ మూరౌ సర్వభృతలబదాం కౌ ప్లేవే పేకిమాంసము దశమూలముల ముత్తవపుల కుంమర సఖాంబు పరాంగ కుష్టు. 99. వలయకం బలనిత్యమృతం దనశ్రీ బ్జంత్యాకృతం పాదీకం బహుకుశలం చ, పక్వా పిచుష్కలఘులారి భిక్షయం పేనియం పులం బలం ప్లేవేపాపమగ్నముత్యం దధ్వా. 100. సారం పశుస్థం హతి శీతం దుదాహగచ్ఛి వాతానూయంబు బలన్మర్మ వపుః ప్రకాశి,

వలకులు త్రాకినట్లు లేవనగు శిలా వృక్షానికి అను గల్గి ప్లేవము, వలూ పుష్ప కమ్మరము బటామాని నల సరిగి కాని పేలముల పువనము బహుకుశలం బహు బాపశ్రీ వట్టివేరు శ్రీవాసమును గుక్కుబహుపము కర్మిసగడ్డ సఖమును సంగధప్రకృతము కురువేరు అవంగపుపట్టి చొగ్గవ్వికోష్టా ప్రానిపశు సుంకములు సర్వాటకశృంగ చంపనము అవంగము బాణికాయ కుంజీక కుమహపుష్ప వీటిని భాగములవోష్పన వోజికిసంతవలకు తెచ్చి కల్పమును చేసి దానిలో ముత్తవపులగ ప్రకసాయమును పాలు ను పెలుగును ద్వి పండి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది పాచికగము లలో హితకరము. బలమును కాంతిని శరీరమును వృద్ధి నొందించును.

❖ బలాశైర్యశైలములు. ౧౦౦ ❖

శ్లో. బలా నికృష్టకల్మాభ్యాం శైలం సక్వం పయో నివతం, సర్వవాతవికారఘ్న మేవం శ్లేణీయపాచితమ్. 101.

ముక్తువపులగపు కసాయము కష్టము వీనిలోపాలను కలిపి అందు చమురును పోసి వండవలయును. ఇయ్యది అన్ని తెలుగులగు శాస్త్రవైకారములను పోగొట్టును. ఈరీతిగనే ముల్లుగోరంటితైలమును కూడ చేయుదురు. ఇయ్యది బలాత్తైలము అని, శైరీయతైలము అనియనబడును.

— బలామహాబలాత్తైలములు. —

శ్లో. బలామూలక సాయస్య దశమూలీకృతస్యచ, యవ కోల కులుత్థస్య క్వాశస్య పయసా తథా. 92. అప్తానప్తా శుభా భాగా స్తైలా దేక స్తదేకతః, పచే దావాప్య మధురం గణం సైంధవసూయు తః. 93. తథా గురుసర్జరసం సరలం దేవదారు చ, మంజిష్ఠాం చందనం కుష్ఠ మేలాం కాలానుశాంబం. 94. మాంసీ శైలేయకం పత్రిం తగరం శాంబం చచాం, శశాంశ మశ్వగుంధాం శశపుష్పాం పునర్నవాం 95. తత్సాధునిగ్ధం సావర్ణే రాజతే మృద్నాయేఽపి చా, ప్రక్షిప్య కలశే సమ్యక్ కునిగుప్త నిధానయేత్. బలాత్తైల మిదం నామ్నా సర్వవా తవికారనత్, యథాబల మయో మాత్రాం సూతికాయై స్తదాపయేత్. 96. యాచ గర్భాక్షణీ నాశీ ఊణాశుక శ్చ యః పుమాన్, ఊణ వాశే మర్శమా తేఽభిహితే మధితేఽథవా. 97. భగ్వే శ్రమాభిపన్నే చ సర్వశ్చై వోపయోజయేత్, స్యా నాశేపకాదీంశ్చ వాతవ్యాధీ న్యస్యి పోహతి. 98. వాక్కాకాస మిధేమస్థం గుల్మశ్యాసం సుమస్తరం, పక్ష్యా సా నశయుజ్యైత నిస్తవృత్తి మపోహతి. 99. ప్రత్యగ్రధాతుః పురుషో భవేచ్ఛక్తిగమూవనః, ఏతస్మిన్నాజ్ఞాకర్తవ్యం రాజమాత్రా శ్చయే నరాః. 100. సుఖనఃసుకుమారా శ్చ బలిన శ్చాపి యే నరాః.

ముక్తువపులగము వేళ్లతో చేసిన కసాయముతో గాని దశమూలముల కసాయ ముతో గాని తేగుపండు యవము ఉలము వీటితోపెట్టిన కసాయముతో గాని సమముగా పాలు నింతకంటె పెన్నిదిట్లుగా పోసి ఒకపాలు నూనెను సైంధవలవణము మధురాని గజాపధములు అగును సరశరసము దేవదారు జాపత్రి మంజిష్ఠు చందనము చెంగల్వ కోష్ఠ విలకులు గ్రంధితగరును శిలాజిస్తు జటామాంసి ఆనుపత్రి వప పిల్లపిచ్చర ఆశ్వ గంధ సదాప శెల్లగజ్జెరు వీటి నన్నిటి నొకభాగము తీసికొని బంగారము వెండి మట్టి వీటితో దేనితో నైనను చేసిన యొక పాత్రమునందు సిద్ధముచేసి తర్వాత కలశములో పోసి బాగుగా మాతపెట్టి యంచవలయును. ఇద్దానికి బలాత్తైలమనిపేరు, సమస్తవాత

వికారములనుపోగొట్టును. ఈమాత్రమును బలానుసారముగా ప్రసవించినస్త్రీకి ఈయవలయును. దీనిని గర్భముకాగోరుస్త్రీలును వీర్యముక్షీణించిన పురుషులును క్షీణవాతము నందును మర్తస్థానమునఁ గల దెబ్బలయందును అభిహత మధిత భద్రము లగు పరిశ్రమలయందును ఉపయోగింపవలయును. వెక్కిళ్లు దగ్గు అధిమంధము గుల్మము భయంకరమగు శ్వాసము అండవృద్ధి పీటినిఆరుమాసములు నేవించిన నశింపఁ జేయును. దీనిని నేవించిన ధాతువృద్ధి గలవాఁడును సిగ్గిరమగు యౌవనము కలవాఁడును అగును. రాజులు రాజసేనకులు సుఖవంతులు సుకుమారులు బలవంతులు నగువారును నేవింపవలయును.

❖ విష్ణుశైలము. ౧౭ ❖

శ్లో. శాలపర్ణి పృశ్నిపర్ణి బలా చ బహుపుత్రికా. 101. ఏరం డస్యచ మూలాని బృహత్కాయేః పూతికస్య చ, గవేషుకస్య మూలాని తథా సహచరస్య చ. 102. ఏషాం తు షల్కైః పల్లైః పృశ్నిపర్ణిచయేత్, ఆజం వా యది వా గచ్ఛం క్షీరం దద్యాచ్చతు గ్గుణమ్. 103. అస్య శైలస్య షక్వస్య శృణు వీర్యమతిః పరమ్, అశ్వనాం వాతభగ్నానాం కుంజరాణాం తథా నృణామ్. 104. శైల మేతత్ప్రయోక్తవ్యం సర్వవ్యాధినివారణమ్, ఆయుష్మాం శ్చ సరః పీత్వా నిశ్చయేన దృఢో భవేత్. 105. గర్భ మశ్వతరీ వింద్యాత్ న చ మృత్యువశం న్రజేత్, హృచ్చూలం పార్శ్వశూలంచ తథై వాగ్ధావభేదకమ్. 106. కామలా పాంశుగోగఘ్నం శిర్కరాశ్శరీరాశనం, క్షీణేంద్రియా శ్శుక్రనష్టా జరయా జర్జరకృతాః. 107. యేషాం చై వ క్షయోవ్యాధిరంత్రవృద్ధిశ్చ దాగుణా, అర్దితం గలగండంచ వాతశోణిత మేవ చ. 108. స్త్రీయో యా న ప్రసూయంతే తాసాం చై వ ప్రయోజయేత్, ఏత ద్దగ్ధం సరం శైలం పిష్ఠునా పరికీర్తితం. 109.

శైలము 1 ప్రథమ, మేకపాలు తక ఆవుపాలు 4 ప్రథమములు, ముయ్యాకు పొన్న కొలపొన్న ముత్తవపులము పెద్దపీచర ఆముదపువేళ్లు నేలములక వేళ్లు పెద్దములక వేళ్లు క్రాసుగచెక్క గోధుమ వేళ్లు ములిగోరింటవేళ్లు వీనికల్పములు ప్రత్యేకము 11 పలములు చేర్చి సిద్ధపఱచిన ఘృతము వాతరోగముగల మనుష్యులకు గుఱ్ఱములకు ఏనుగులకు గూడా శ్రేష్ఠమయినది. ఇది వంధ్యాదోషమును హరించును. ఆయువు నిచ్చును. వలీపలితములను హృచ్చూలపార్శ్వశూల అగ్ధావభేదకము కామిలపాండువు అశ్శరీ ఇంద్రియనష్టము అంత్రవృద్ధి అర్దితవాతము గలగండము వాతరక్తములను హరిం

చును. ఆవుల కిచ్చినచో పుట్టిన దూడలు బ్రదుకును. ఇది విష్ణువుచే చెప్పబడిన దివ్య యోగము.

— నారాయణతైలము. —

శ్లో. బిల్వాగ్నిమంధ స్కానాక పాటలా పారిభద్రకాః, ప్రసార
ణ్యశ్వగంధాచ బృహతీకంబుకారికా. 110. బలాచాతిబలా చైవ శ్వదం
ష్ట్రో సపునర్నవా, ఏషాం దశఫలాం భాగాం శ్చతుర్దోశేంధసః పచే
త్. 111. పాదశేషం షరిస్త్రావ్య తైలపాత్రం ప్రదాపయేత్, శతపుష్పా
దేవదారు మాంసీ శ్చై లేయసిం వచా. 112. చందనం తగరం కుష్ఠ
మేలాపర్ణ చతుష్టయం, రాస్తా శురగగంధా చ స్తైంధవం సపునర్న
సం. 113. ఏషాం ద్వీపలికా నాభిగా స్పేషయిత్వా వినిక్షిపేత్, శతా
వరీరసం చైవ తైలతుల్యం ప్రదాపయేత్. 114. ఆజం వా యదివా
గవ్యం క్షీరం దత్వా చతుర్గుణం, పానే చస్తా తథాభ్యంగే భోజ్యే
చైవ ప్రశిష్యతే. 115. అశ్వోవా వాతసంభగ్నీ గజోవా యదివానరః,
పిష్టులః వీరసర్పిచ తైలేనానేన సిన్ధ్యతి. 116. అఘోభాగే చ యే
వాతాః శిరోమధ్యగతా శ్చ యే, దంతశూలే హనుస్తంభే మన్యా
స్తంభే గలగ్రహే. 117. యస్య శుష్కతీ చైకాంగం గతీర్యస్య చ
విహ్వలా, క్షీణోద్రియా నష్టశుక్రా జ్వరిక్షీణాశ్చి యేనరా. 118. బధి
రా లల్లజహ్వశ్చ మందసేధస ఏవచ, అల్పప్రజాచ యా నారీ
యా చ గర్భం న విందతి. 119. వాతారౌ నృషణౌ యేషా మస్త్రీ
పుద్గీ శ్చ దారుణా, ఏత తైలవరం తేషాం నామ్నా నారాయణం స్మృ
తమ్. 120. తగరం సతి మత్తే, న్యా దభావే శీతలీజటా.

మా రేడు మీరి నెల్లి పెద్దమాను పున్నాగ బాడిన కొంతమగోరు చెక్కి పెన్నేరు
పెద్దములక చిన్నములక ముత్తువపులగము పెద్దముత్తువపులగము పల్లెరు గలిజేరు వీటినిపది
పదిపలములచొ తెచ్చి నాల్గుగ్రాణముల నీటిలో పక్వముచేయవలయును. నాల్గవపాలు
నీరు మిగిలియుండఁగా 4 పలములనూ నెనందు చేర్చవలయును. తరువాత సదాప దేవదా
రు జటామాంసి రసాంజనము వన చందనము గ్రంధితగరు చొంగల్వకోష్ఠ పలకులు
ముయ్యశిపొన్న కారుమిరుము కారుపెసర సన్నరాస్త్ర పెన్నేరు స్తైంధవలవణము తెల్ల
గలిజేరు వీటి నన్నిటిని రెండురెండుపలములు తీసికొని నూరి కలపవలయును. మఱియు
ను 48 పలముల పిల్లిసిచ్చుర రసమునుకూడ చేర్చవలయును. మేక పాలు లేక ఆవుపాలు

లుగాని నాలుగురెట్లు పోసి తైలమును సిద్ధమును చేయవలయును. తరువాత దానిని త్రాగుటకుగాని తలంతునకుగాని భోజనమునందుగాని యుపయోగించిన శ్రేష్ఠము. వాతము చేత పడిపోయిన వాడుగాని గుఱ్ఱము ఏనుగు మున్నగు నవిగాని పంసువు మ్రుడ్డితో దోగియాడెడువాడుగాని ఈతైలమును సేవించినచో బాగుపడును. శరీరపు అధో భాగమునందలి వాతములను తలమధ్యములలో నుండు వాతములను దంతశూల మోకాళ్లు పట్టుకొనుట మన్యాస్తంభము గగ్రహము అవయును తెండిపోవుట నడకపడి పోవుట ఇంద్రియము క్షీణించుట జ్వరముచేతక్షీణించుట మున్నగుగుణములును, చెవుడు నాలుకనుచొంగ గారుట మేధస్సు మందగించుటయనునవియు నశించును. కొలదిమంది (అనగా అల్పసంతానము) బిడ్డలుగల స్త్రీయును గర్భము నిలువని చిన్నదియును టినిని సేవింపవలెను. వాతమువలన అండ్లవృద్ధియును అంత్ర వృద్ధియును కలిగిన వారలకును నీ నారాయణతైలము శ్రేష్ఠమైనదని చెప్పబడినది.

❖ మహానారాయణతైలము. ❖

శ్లో. శతావరీ చారంశుమతీ పృశ్నిపర్ణి శతీ వరా. 121. ఏరంఢస్య చ మూలాని బృహత్క్యః పూతికస్యచ, గవేధుకస్య మూలాని తథా సహచరస్యచ. 122. ఏషాం దశపలాన్భాగౌ జలద్రోణే విపాచయేత్, పాదావశేషే పూతే చ గర్భం చైవం సమావపేత్. 123. పురర్నవా వచాదారు శతాహ్వ చందనాగురు, శైలేయం తగరం కుష్ఠ మేలామాంసీస్థితా బలా. 124. అశ్వహ్వ సైంధవం రాస్నా పలాగ్ధాని చ పేషయేత్, గవ్యాజపయసః ప్రస్తౌ క్వాద్వా పత్ర ప్రదాపయేత్. 125. శతావరీరసప్రస్థం తైలప్రస్థం విపాచయేత్, అస్య తైలస్య సిద్ధస్య శృంఖిర్య మతిఃపరం. 126. అశ్వనాం వాతిభగ్నానాం కుంబరాణాం నృణాం తథా, తైల మేత త్ప్రియోక్తవ్యం సర్వవాతనివారణం. 127. ఆయుష్షాం శ్చ సరిః పీత్వా నిశ్చయేన దృఢీభవేత్, గర్భ మశ్వతరీ విందే త్క్రింపున ర్తానుషే తథా. 128. హృచ్చూలం పార్శ్వశూలం చ తథైవార్థావభేదకం, అపచీం గుడమూలాం చ వాతరక్తం హనుగ్గహం. 129. కామలాం పాండురోగం చ హ్యశ్తరీం చాపి నాశయేత్, తైల మేత దృగవతా విష్ణునా పరికీర్తనం, నారాయణమితి ఖ్యాతం వాతాస్తకరణం వరం. 130.

పిల్లిపీచర ముయ్యపహిన్న కోలపొన్న కచ్చరిము త్రిఫలములు ముత్తువపులగ
ము ఆముదపువేళ్లు చిన్నములక పెద్దములక వేళ్లు గానుగవేళ్లు ముల్లుగోంట వేళ్లు
వీటి నన్నిటిని పదిపదిపలములు తీసికొని ఒకద్రోణపరిమిత మగు నీటిలో పక్వముచేసి
నాలుగవపాలు నీరు మిగిలియుండఁగాచి వడియఁ గట్టి గలిజేరు యన దేవరారువు
శతపుష్పర క్తచందనము అగరు రసాంజనము గ్రంధితగరము చెంగల్వకోస్తు ఏలములు జటా
మాఁసి, ముత్తువపులగము శాలిపర్ణ పెన్నేరు సైంధవలవణము సన్నరాస్త వీటి నన్ని
టిని అర్ధపలముచొప్పున నూరి ఆవుపాలు 32 పలములు మేకపాలు 32 పలములు
తెచ్చి తరువాత శతావరిసమును 16 పలములును నూనెను 16 పలములును చేర్చి
పక్వముచేసి తైలమును సిద్ధముచేయవలయును. ఇట్లు సిద్ధముచేసిన నీతైలమున మన్న
ప్రభావమును పినుము. — వాతశమచేత పడిపోయిన గుట్టములకును వినుగులకును వసు
జాలకును ఈ తైలము నుపయోగించిన అన్నివిధము లగు వాతములఁ బోగొట్టును. దీనిని
త్రాగినవాడు సెలముగా నాయుష్షంతుఁ డగును. దార్ధ్యము గలవాఁడునునగును. కన్నర
స్త్రీలు సేవించినను గర్భవగు లగుదుగని మనుష్యస్త్రీని గుఱించి చెప్పవలసిన దేమి?
హృదయశాలము పాశ్చ్యపునొప్పి అగ్రావభేదకము అపచి గండమాల వాతర క్తము
మోకాళ్ళుపట్టుట కామెల పొంద గోగము మాత్రక్రృచ్ఛమును పోగొట్టును. ఇయ్యది
భగవాను డగు కృష్ణువు చేతి గీర్తింపఁబడినది. సుహానాగాయణమును తైలము. వాత
గోగములకు మృత్యుప్రాయమైనది.

— అశ్వగంధాతైలము. —

స్థా. శతం శక్త్యా శ్వగంధాయా జలద్రోణేఽశశేషేతం. 131.
విస్తావ్య విపచే తైలం క్షీరం చత్వా చతుర్థణం, కల్పై ర్మణాల
శాలూక బిస కింజల్క మాలతీ. 132. పుష్పై హ్రిబేర మధుక
శారివా శద్ధ కేసరైః, మేదా పునర్నవా ద్రాక్షా మంజిష్ఠా బృహతీ
ద్వయైః. 133. ఏలైలవాలుత్రిఫలా ముస్తచందనశద్ధకైః, పక్వం రక్తా
శ్రయం వాతం రక్తిపిత్త మస్మగ్గరం. 134. హన్యా త్సుష్టిబలం కుర్యా
త్ప్రళానాం మాంసవర్ధనం, రోహోయోనివికారఘ్నం ఘ్రాణశోషాప
కర్షణమ్. 135. పండానపి వృషాన్కుర్యాత్పానాభ్యంగానువాసనైః.

నూరుపలముల యశ్వగంధను అనగా పెన్నేరు గడ్డలను దెచ్చి ఒకదోణము
నీటిలో కుండి నాలుగవపాలు నీరు మిగిలియుండఁగా గడ్డను వాసనఁగట్టి నాలుగురెట్లు

చాలు పోసి తైలమును చేర్చి పక్వము చేయవలయును. తామర దుంప గింజలు దారి కింజల్కము మాలతీపూవులు కురు వేరు యష్టిమధుకము సుగంధిశాల కమలకేసరము లు మేద గలిజేరు ద్రాక్ష మంజిష్ఠము ములక నేలములక ఏలకులు నూగుదోస త్రిఫలము లు తుంగము స్థల చందనము పద్మాక్షము వీటిని కల్కముచేసి కలిసి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్యది రక్తవాతములను రక్తపిత్తములను ప్రదర్శిగోగములను నశింపఁ జేయును. శరీరమునకు పుష్టిని గలిగించును. ఎండిపోయిన వారికి కండలు పెట్టును. వీర్యవికారములను యోనివికారములను నశింపఁజేయును. నాసికాదోషములను నశింపఁ జేయును. ఈతైలము త్రాగుట తలంకింపకుట తలకు రాచుకొనుట వీటినిచేయు వలె నపుంసకులకునయితము పుంస్తవము నిచ్చును.

—ॐ మూలకాద్యతైలము. ॐ—

శ్లో. మూలక స్వరసం తైలం క్షీరదధ్యన్ముకాంజికం. 136.
తుల్యం విపాచయే త్కల్కైః బలాచిత్రక సైంధవైః, పిప్పల్యతవిషా
రాన్నా చవికాగురుచిత్రకైః. 137. భల్లతక వచాకుస్థశ్వదంత్రావిశ్వ
భేషజైః, పుష్కరాహ్వశతీబల్వ శతాహ్వనతదారుభిః. 138. తత్త్రిధం
వీత మత్యుగ్రా హంతి వాతాత్తకాన్మదాన్.

కురువేరు స్వరసమును నూనెను పాలను పెరుగు అమ్లకాంజికము వీటి నన్ని టిని సమానభాగములుగా చేసికొని వానియందు ముప్పువపులగము పుష్కరములము సైంధవలవణము పిప్పళ్లు అతివేస నన్నరాస్త చవ్యము అగరు ఆయకపువెళ్లు నల్లజీడిపత్తము లు, వస చెంగల్వకోస్తు పల్లెరు శొంఠి పుష్కరములము కచ్చూరము మారేడు వేళ్లు సదాప తగరము జేవడారుపు వీటితో చేసిన కల్కమునందు తైలమును పక్వము చేసి త్రాగిన యెడల భయంకరములగు వాతగోగములను నశింపఁజేయును.

—ॐ రసోనతైలము. ॐ—

శ్లో. రసోనకల్కస్వరసేనవక్ష్వం తైలం పిబే ద్య స్త్వనిలొమ
యాత్రిః, తస్యాశు నశ్యన్తి హి వాతరోగాః గ్రంథావిశాలాఞ్చ దుర్లభ
హీతాః. 139.

ఉల్లిగడ్డలతోచేసినకల్కమును ఉల్లిరసమును చేర్చి పక్వముచేసిన తైలమును వాత రోగముచేత పీడింపఁబడువాగు నేవింపవలయును. సమస్తవాతగోగములను చికిత్స చేయనలవికాని గ్రంథులునుకూడ దీని వేవింపకుటచేత నశించును.

❖ కేతకీ తైలము. ❖

శ్లో. కేతకీనాగబలాతిబలాసాం యద్బహులేన రసేన విపక్వం,
తైల మనల్పతుషోదకస్థితం మాదుత మస్థితం వినిహంతి. 140. అనల్పవ
చనాత్తత్ర తుల్యే క్వాథతుషోదకే, అకల్కోఽపి భవేత్సేహ
యః స్నాన్యః కేవలే ద్రవే. 141.

కేతకీ నాగబల అతిబల వీటిని చాలరసముతో పక్వముచేసి తుషోదకమును కలిపి తైలమును సిద్ధముచేసి సేవించినచోడల అస్థిగత మగువాతముల కూడను నశింపఁ జేయును. మూలమునందు అనల్పరసేన యనినందున కి యాయమును తుషోదకమును సమాన ముగా తీసికొనుచుండవలయును. విపలగసముతోనే సిద్ధముచేయునెడల కల్కము లేక గో చేయవలయును.

❖ సైంధవాయ తైలము. ❖

శ్లో. ద్వేపలే సైంధవాత్పంచ తంత్యా గ్రస్థికిచిత్రికాత్, ద్వే
ద్వే ధిల్లాతకాన్ధానివిశతి ద్వైతథాథకే, ఆరినాం త్పచేత్ప్రస్థం తైల
మేతై రిషత్పదం, గృధ్రస్యూసుప్రహ ర్శ్మిర్తి సర్వవాతవికారనుత్.

సైంధవలవణము శంకుపలములు, అయిదుపలములు శొంఠి, మోడి చిత్తములము శంకుశంకుపలములు కి లిండ్లజీడివిలైనములలోని పప్పు 21 ద్రోణముగంజి వీటియందు 16 పలముల తైలమును పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యని గృధ్రసి ఊరు గ్రహము మూలగోగమా మొదలగు సమస్తవాతవ్యాధులను పోగొట్టును.

❖ స్వల్పమాష తైలము. ❖

శ్లో. పైలం సఃకుచిశేఽభ్యంగే మాషసైంధవసాధితం, బాహు
శీర్షగతే నస్యం పానం చౌత్తిరథక్షికిం, క్వాథోఽత్ర మాషనిష్పాద్యః
సైంధవం కల్క మేవ చ. 143.

మినుములు సైంధవలవణము వీటిలో సాధించిన తైలమును తెచ్చి వాతమువలన పట్టకొని పోయిన ఆవయవములకు మగ్గన చేయవలయును. చేతులు తల వీటియందు గల వాతములయందు అన్నము తినుటకంటె చుండుగా నీతైలమును త్రాగవలయును. నస్యవిధిని చేయవలయును. ఈతైలములో మినుములతో సిద్ధము జేయఁబడిన సైంధవల వణపు కల్కమునుకూడ కలపవలయును.

❀ మాషతైలము. ❀

శ్లో. మాషాత్తగుప్తాతివిహారుబూక రాన్నాశతాహ్వలవణైః సుపి
ష్టైః, చతుర్గుణే మాషబలా కషాయే తైలం కృతం హస్తీ చ పక్షవాతం.

మినుములు దురదగొండి యష్టిమధుకము ఆముదపువేళ్లు సన్నరాస్త సదాప
సైంధవలవణము వీటికల్కములో నాలుగురెట్లు మినుములను ముత్తవపులగవుకషాయము
నుచేర్చి యందు తైలమును పక్వము చేయవలయును. ఈతైలమును నేవించినచో పక్ష
వాతములును నశించును.

❀ ఇంక నొకవిధమగు మాషతైలము. ❀

శ్లో. మాషప్రస్థం సమావాప్య పచే త్సమ్యగ్జలాఢకే, పాదశే
షేరసే తస్మిన్ క్షీరం దద్యా చ్చతుర్గుణమ్. 145. ప్రస్థం చ తిలజైల
స్య కల్కం దత్వాఽక్షసమితం, జీవనీయాని యాన్యష్టా శతపుష్పాం
సస్సైంధవం. 146. రాన్నాత్తగుప్తా మధుకం బలాహ్వోషం త్రికంఠకం,
పక్షాఘాతాద్ధితే వాతే కర్ణశూలే సుదారుణే. 147. మందశ్రుతో చాశ్ర
వణే తిమిరే చ త్రిదోషజే, హస్తకంపే శిరఃకంపే విశ్వాచ్యా మపభా
హుకే. 148. శస్త్రం కళాయఖండజేచ పానాభ్యంజనవస్తిభిః, మాష
తైల మిదం శ్రేష్ఠ మూర్ధ్వజత్తుగదాపహమ్. 149.

16 పలముల మినుములను తెచ్చి ఒక గ్రోణము నీటిలో వండి నాల్గవపాలు నీరు
మిగిలియుండఁగా నందు నాలుగురెట్లు పాలను కలపవలయును. పిమ్మట పనియారుపల
ముల నువ్వులనూనెను ఒక్కొక్కరన్నము (అనఁగా పావుపలము) జీవనీయగణపు బొ
షధములను సదాప సైంధవలవణము సన్నరాస్త దురదగొండి ముల్లంగి ముత్తవపుల
గము శొంఠి మిరియుములు సిప్పళ్లు పల్లెరు వీటిని కల్కముచేసి అందు కలిపి ఆకల్క
మునందు సిద్ధము చేయఁబడిన తైలము పక్షపాతిములను అర్దితపాతిములను భయం
కరము లగు కర్ణశూలాలను వినిసింపకపోవుట చెవుడు త్రిదోషములవలనఁ బుట్టిన
తిమిరగోగములను కంఠగోగములను శిరఃకంప హస్తకంపములను బాహుశోషములు
అపభాహకము బధిరగోగము మున్నగువానిని కలిగియున్నయెడల దీనిని త్రాగుట
యును రుద్దుకొనుటయును వస్తికర్తముల నుపయోగించుటయును మంచిది. ఇయ్యది
మాషతైలము. ఇది వైభాగములయందు కలిగిన వాతగోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును.

—ॐ మాండవవిధపు మాషత్తైలము. ॐ—

శ్లో. మాషాతసీ యవకురుంటక కంఠకారీ గోకంటలుండుక
జటాకిపి కచ్చుతోయైః, కార్వాసకాస్థి శణబీజ కులుత్థకోలక్వాథే
న బస్తశితిస్య రసేన చాపి. 150. శుంథ్యా సమాగధికయా శతపుష్ప
యా చ, సైరండమూల సపుచర్నవయా సరణ్యా, రాన్నాబలామృతల
తాకటుకైర్వీపక్వం, మాషాఖ్య మేత దపబాహుకూరం చ తైలమ్.
151. అగ్ధాంగశోష మపతానక మాధ్యవాత, మాక్షేపకం సుభుజ
కంపశిరఃప్రకంఠమ్, నస్యేన వస్తివిధినా పరిపేచనేన, హన్యా త్కటీజ
ఘనజానురుజ శ్చ సర్వాః. 152.

మినుములు, అవినె, యవలు, గోరంట, నేలములక, పల్లెరు, జిల్లేడు, దురద
గొండి, ప్రత్తివిత్తులు, ఉలవలు, జనుములు వీటితో కసాయములు చేసి మేకమాంస
పురసమును శొంఠి, సిప్పళ్లు, సదాప, ఆముదపువేళ్లు, సిల్లిపిచ్చుర సన్నరాస్త ముత్తవ
పులగము తిప్పజీగ కిటుకగోహిణి వీటిని చేర్చి, పక్వముచేసిన తైలము మాషత్తైల
మనఁబడును. ఇయ్యది ఆపబాహుకవాతమును పోగొట్టును. సగము శరీరములలో
చచ్చుపుట్టుట, అపతానము, పూర్ణవాతమాను, వాతరిక్తము, భుజశిరఃకంపములు
మున్నగువాని నన్నిటిని వస్తికర్మములు, పరిపేకము మున్నగుదిక్తిత్యలమాలమున
సశింపఁజేయును.

—ॐ బృహన్నాష తైలము. ॐ—

శ్లో. మాషక్వాథే బలాక్వాథే రాన్నాయా దశమూలజేయ
వకోలకులతానాం ఛాగమాంసం భవేత్పుథక్. 153. ప్రస్థే తైలస్య
చ ప్రస్థం ఊరం దత్వా చతుర్గుణమ్, రాన్నాత్మగుప్తాసింధూత్థ శతా
హ్వైరండముస్తకైః. 154. జీవనీయైర్బలాయోమైః పచేదక్షుసమై ర్భిష
క్, హస్తకంపే శిరఃకంపే బాహుశేషేనబాహుకే. 155. బాధిర్యే
కర్ణశూలేచ కర్ణనాదేచ దారుణే, విశ్వచ్యా మర్దితే కుజ్జే గృధ్రస్యా
మపతానకే. 156. వస్త్యభ్యంజనపానేషు నావనే చ ప్రయోజయేత్,
మాషత్తైల మిదం శ్రేష్ఠ మూర్ధ్వజత్కుగదాపహమ్. 157 క్వాథప్ర
స్థాః పడే వాత్ర విభక్త్యంతేన కీర్తితాః,

మినుములకసాయము, ముత్తవపులగపు కసాయము, సన్నరాస్త కసాయము,
దశమూలముల కసాయము, యవలు, తేగుపండ్లు ఉలవలు వీటికసాయము, మేక

మాంసపు రసము వీటి నన్నిటిని ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా 16 పలములు తీసికొనవలయును. అందు 16 పలముల తైలమును 64 పలముల పాలును సన్నరాస్త దూలగొండి సైంధవలవణము పిల్లపిచ్చర, ఆముదపువేళ్ళు తుంగముపైలు, జీవనీయగణపు బొంబళములును చుత్తువపులగము మిరియములు పిప్పళ్ళు వీటి నొక్క పాలును, చేర్చి కల్కమును చేసి పైదానియందు కలిపి సిద్ధముచేసి నేపింపవలయును. ఇయ్యది, హస్తశిరః కంపములను, బాహుశోషము, అపబాహుకములను పోగొట్టును. చెవుడు చెవిపోటు చెవిదిమ్మ మున్నగువానియందును విశ్వాచీగమునందును, అర్దితవాతము కుబ్జవాతము గృధ్రసి అపతానకము వీటియందును, వస్త్రకర్మ రుద్దుట త్రాగుట నస్యవిధి మున్నగు వాని ద్వారా ఉపయోగింపవలయును. ఇది ఊర్ధ్వజత్తుగోగములను పోగొట్టును. ఇయ్యది బృహన్నాపతైలము అనఁబడును.

—● మహామాషతైలము. —●

శ్లో. మాషస్యార్ధాధశం దత్వా తులార్ధం దశమూలతః. 158.
పలాని ఛాగమాంసస్య త్రింశ ద్ద్రోణేంభసః పచేత్, పూతశీ తేక సాయే
చ చతుర్ధాంశావతారితే. 159. ప్రస్థం చ తిలతైలస్య పయో దద్యా
చ్ఛతుర్ధణమ్, ఆత్మగుప్తోదుబూక శ్చ శతాహ్వలవత్ప్రయమ్. 160.
జీవజీయాని ముజిస్థాచవ్యచిత్రకకట్ఫలమ్, సన్యోపం పిప్పలీమూలం
రాస్నామధుక సైంధవమ్. 161. దేవదార్వమృతాకుస్థం వాజిగంధా
వచా శతీ, వృశై రక్షసమ్మైః కల్లైః సాధయే స్త్వదునాగ్నినా. 162. ప
క్షాఘాతార్దితే వాతే బాధిర్యే హనుసంగ్రహ, కర్ణనాదే శిరఃశూలే
తిమిరే చ త్రిదోషజే. 163. పాణిపాదశిరోగ్రీవాభ్రమణే మందచం
క్రమే, కలాయశింజే పాణ్దుల్యే గృధ్రస్యా మపబాహుకే. 164. పానే
వస్త్రా తథాభ్యంగే నస్యే కర్ణాక్షిపూరణే, తైల మేతత్ప్రశంసన్తి సర్వ
వాతరుజాపహమ్. 165.

మినుములు 32 పలములు దశమూలములు 50 పలములు మేకమాంసము 30 పలములు వీటిని ఒకద్రోణము నీటిలో నైచి వడవలయును. తరువాతను వడియకట్టి చక్కగా చల్లార్పవలయును. ఈకషాయమును వడియకట్టుటకు దింపినప్పుడు నాల్గవపాలు నీరు మిగిలియుండవలెను. పిమ్మట ఒక ప్రస్థము నూవులనూ నెను అంతకు నాలుగు రెట్లు పాలును దురిదగిండి ఆముదపువేళ్ళు సదాప సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిఢాలలవణము ఈమూడిటిని జీవనీయగణమునందు చెప్పఁబడిన యౌషధములను

మంజిష్ఠ చిత్రమూలము గుఱుడు శౌంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు మోడి సన్నరాస్త్ర య
ప్తిమధుకము దేవదారువు తిప్పశీగ చెంగల్వకోస్తు పేన్నేరు వస కచ్చారము వీటి నన్ని
ఒక్కొక్కపావుపలముచొప్పున వేసి కల్కమును చేసి ఈ కల్కమును పైదానియం
దు కలిపి నన్ను నిప్పుపై నుంచి పక్వముచేసి నింపవలయును. ఇయ్యది పక్షవా
తము, తలనొప్పి త్రి దోషములవలన గలిగెడి తిమ్మిరులు కాలుచేతులు తల మెడ వడ
కుచుండుట మందముపడుట పంగువాతము గృధ్రసి అపబాహుకము వీటియందు త్రా
గిండుట వస్తులనుచేయుట రుద్దుట నన్యవిధి నొనర్చుట చెవులలో పోయుట, కంటిలో
వేయుట మున్నగువాని ద్వారా యుపయోగించిన యపూర్వగుణము నెచ్చు నని వైద్యు
లు ప్రశంసించెదరు.

— ౯౦డవ మహామాష తైలము. —

శ్లో. ద్విశంచమూలీం నిఃక్వాధ్య తైలాత్ షోడశభి ర్మణైః,
మాషాథకం సాధయిత్వా తన్నిర్యూహం చతుర్గుణమ్. 166. గ్రాహ
యిత్వా తు వివచే తైలప్రస్థం పయఃసమమ్, కల్కార్థం చ సమా
వాప్య భిషగ్ద్రివ్యాణి బుద్ధిమాన్. 167. అశ్వగంధాం శతీం దారుబ
లాం రాన్నాం ప్రసారణీ, కుష్ఠం పరూషకం భాగ్గ్ం ద్వే విదార్యా
పునర్నవాం, మాతులుంగఫలాజాత్యం మతం శతపుష్పికాం. 168.
శతావరీగోక్షురికం పిప్పలీమూలచిత్రకమ్, జీవనీయగణం సర్వం సం
హృత్యైవ సస్సంధనమ్. 169. త త్సాధుసిద్ధం విజ్ఞాయ మాషతైల
మిదం మహత్, వస్త్యభ్యంజనపానేషు నావనే చ ప్రయోజయే
త్. 170. పక్షాఘాతే హనుస్తంభే అర్ధితే సాంతస్త్రీకే, అపబాహుక
విశ్వాచ్యోః ఖంజకజ్జులయోరిపి. 171. హనుమన్యాగ్రహే చైవ
మధిమంధే చ వాతికే, శుక్రక్షయే కర్ణనాదే కర్ణశూలే చ దారు
ణే. 172. కలాయఖంజశమనే భ్రష్టజ్యమిద మాదిశేత్, దశమూ
లాథకం ద్రోణే నిఃక్వాధ్య సాదికో భవేత్. 173. క్వాధ శృతుర్గుణః
తైలా న్నాషక్వాథే ప్యయం విధిః,

దశమూలముల కషాయమును తైలమున కన్న పనియారుకెల్లు తీసికొని, మిఠ
ముల కషాయమును ఒకఅంశపరిమితిని సిద్ధముచేసి, దానియందు 16 పలముల తైల
మును, 16 పలములపాలను కలిపి కల్కము చేయుటకు బుద్ధిమంతు డగు వైద్యుండు
పేన్నేరు, కచ్చారము, దేవదారు, ముత్తవపులగము, సన్నరాస్త్ర, సదాప, శెంగల్వ

కోష్ఠ గంటుభారంగి నేలగుమ్మడు పాలగుమ్మడు శొంఠి తెల్లగలిజేరు మాదీఫలము జీలకఱ్ఱ ఇంగువ సదాప పిల్లపిచ్చర పల్లెరు మోడి చిత్రమూలము జీవనీయగణము లోని అన్ని మూలికలు సైంధవలవణము వీని నన్నిటిని కలిపి ఈమహామాషతైలమును సిద్ధము చేసి వస్త్రకర్మముద్వారా తలఁటు నస్యవిధులద్వారా ప్రయోగింపవలయును. పక్షిఘాతము, మోకాళ్లుపట్టుకొనిపోవుట, అర్ధితవాతము, అవతంత్రికము, ఆసభాహు కము, విశ్వాచి, పంగువాతము. మన్యాగ్రహము, అధిమంథము శుక్రక్షయము, చెవి దిమ్ము, భయంకరమగు చెవిపోటు, కలాయఖంజములు వీటిని పోగొట్టుటయందు దీనిని ఉపయోగింపవలయును. అఘోరపరిమిత మగు దశమూలముల కషాయమును, ఒకద్రోణము నీటిలో పోసి పక్వముచేసి నాలుగవభాగము మిగిలియుండగా నింతకునాలుగుకెట్లు తైలముతో పక్వము చేయవలయును. మాషకషాయములయందు ఇదియే నిర్మాణవిధి యని యెఱుంగదగినది.

❀ మజ్జస్నేహము. ❀

శ్లో. గ్రామ్యానూపోదకానాం తు భిన్నాస్తీని ఐచేజ్జలే. 174. తం స్నేహం దశమూలస్య కషాయేణ పునః పచేత్, జీవకర్షభకాస్ఫృతావి దారీకపికచ్చుభిః. 175. వాతమైర్జీవనీయైశ్చ కల్మష ద్విక్షీరభా గికం, తత్సిద్ధంనావనాభ్యంగాత్తథా పానానువాసనాత్. 176. శిరఃపా ర్శ్వాపిశోష్ణసం ప్రణుద త్యాశు మారుతమ్, యేస్యః ప్రక్షీణమజ్జానః క్షీణశుక్రాజస శ్చ యే. 177. బలవృష్టికరం తేషా మేత త్స్యా దమృ తోపమమ్.

గ్రామ్యజతువులు నీటిపట్టులనుండు జతువులు నీటిజంతువులు వీటియొక్కవ ముకలను నీటిలో వేసి వండవలయును. ఇట్లు వండినదానిని దశమూలముల కషాయముతో మరల వండవలయును. జీవకము ఋషభికము విష్ణుక్రాంత నేలగుమ్మడు దురదగొండి వాతవాతకము లగు జీవనీయగణములలోని యాషధులు పీటితో కల్మషము చేసి 2 భాగములను వీనినికలిపి సిద్ధముచేసి నస్యపిథిఅభ్యంగనముల ద్వారాను పానము వస్త్రకర్మములమూలముగాను ప్రయోగించిన శిరోవాతము పక్షిఘాతము అస్థివాతము కోష్ఠవాతము మున్నగువానిని పోగొట్టును. ఇయ్యది క్షీణమజ్జ గలవారలకును, క్షీణించిన శుక్రము బలము కలవారలకును బలమును పుష్టిని గలిగించును. అమృతముతో సమాన ముగా నిది పనిచేయును.

— చతుస్సహస్రము. —

శ్లో. ప్రస్థస్థాస్య త్రిఫలాయాస్తు కులుత్థకుడపద్వయమ్. 178.
కృష్ణగంధాత్వగాఢకోః పుష క్షంచపలం భవేత్, రాన్నాచిత్రకయో
ద్వేద్వే దశమూలం పలోన్మితం. 179. జలదోణే పచే త్పాదశేషం
ప్రసోన్మితం పుషక్, సురారణాలదధ్యన్తు సోవీరకతుషోదకం. 180.
కోలదాడిమృతాన్తురసం తైలం ఘృతం వసామ్, వజ్రానం చ పయ
శ్చైవ జీవనీయపలాని షట్. 181. కల్కం దత్వా మహాన్నేహం సమ్య
గేనం విపాచయేత్, శిరామజ్జాస్థిగే వాతే సర్వాంగై కాంగరోగిషు.
182. లేసనాక్షేపశూలేషు త మభ్యంగం ప్రదాపయేత్.

త్రిఫలములు 16 పలములు, ఉలములు 8 పలములు, మునగ చెక్క 5 పలములు,
కుమరము 5 పలములు, సన్నరాస్త్ర చిత్రములము 2 పలములు, దశమూలములు 1
పలము కీటి నన్నిటిని 16 పలముల నీటిలో వైచి కషాయముగాఁ గాచి నాల్గవపాళు
మిగిలియున్నప్పుడు కల్కంజ మజ్జగపైతేట సోవీరమనుగంజి తుషోదకము తీగు
దానిన్లు మాదీఫలము వీడియొక్కనసము తైలము నేము క్రొవ్వు మజ్జ పాలు వీటిని 16
పలముల చొప్పున చేర్చి జీవనీయగణపు మూలికలను 6 పలములను చేర్చి వీటితో
కల్కమును చేసి తైలమును చక్కగా పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది నాడులలోని
వాతమును మజ్జావాతమును అస్థివాతమును సర్వాంగవాతమును ఏకాంగవాతములను
కంపము శూలమున్నగు రోగములను పోగొట్టును. దీనిని పైరోగములయందు మర్దనము
చేయవలయును.

— కుబ్జాప్రసారణీతైలము. —

శ్లో. ప్రసారణీశతం క్షుణ్ణం పచే త్తోయార్కణేశుభే. 183. పాద
శిష్టే సమం తైలం దధి దద్యా త్సకాంజికం, ద్విగుణం చ పయో
దత్వా కల్కా ద్వివదికాం స్తథా 184. చిత్రకం విప్పలీమూలం మధు
కం సైంధవం వచామ్, శతపుష్పాం దేవదారు రాన్నాం వారణసిప్ప
లీం. 185. ప్రసారణ్యా శ్వమూలాని మాంసీభల్లాతకానిచ, పచే న్నృ
ద్వగ్నినా తైలం వాతశ్లేష్మామయాన్ జయేత్. 186. అశీతిం సరనా
రీస్థా న్వాతరోగా నపోహతి, కుబ్జం స్తిమిశిషణ్ణత్వం గృధ్రసీఖడుకా
ర్జితమ్, హనువృషశిరోగ్రీవాస్తంభం వాపి సయచ్ఛతి. 187.

నూరుపలముల గొంతిమగోరు తెచ్చి ద్రోణపరిమాణముల నీటిలో వైచి పక్వము ను చేసి నాల్గవపాలు నీరు మిగిలియుండునప్పుడు తైలము పెఱుగు గంజి వీటిని సమాన భాగములుగాను పాలు రెండురెట్లును రెండురెండు పలములు చిత్తమూలము మోడి యప్పివధుకము సైంధవలవణము వస సదాప దేవదారువు సన్నరాస్త్ర వీనుగుపిప్పళ్ళు గొంతిమగోరువ్రేళ్లు జటామంకి నల్లజీడివిత్రములు వీటి నన్నిటిని కలిపి స్నని సెగలో పక్వము చేయవలయును, ఇయ్యది వాతకఫమును జయించును. శ్రీపురుషులకు సాధారణముగా గలిగెడి వాతగోగులను పోగొట్టును. గూని తిమ్మిరి వంగ వాతము గృధ్రాని ఖడుక వాతము అర్దిత వాతము హను స్తంభము పృష్ఠస్థము గ్రీవా స్తంభము మున్నగునవియును దీనివలన లోలుగును.

❧ త్రిశతీప్రసారణీతైలము. ❧

ప్రసారణ్యా మ్తూ మశ్వగంధాయా దశమూలతః, తులాం తులాం షష్ఠక్ వారి ద్రోణీ సాదాశశేషితే. 188. తైలాశకం చిశుః క్షీరం దధిశుల్యం ద్వికాంజికమ్, ద్విపల్లైర్గంధిక యారప్రసారణ్యాక్షుస్సంధవైః. 189. సమంజస్సాగ్నియప్త్యాహ్వాం పల్కైర్జ్వలనీయకైః, శుంఠ్యాం సంచ పలం దత్వాత్రింశ ద్భల్లతకాని చ. 190. ఏచే ద్వస్తా వ్రదినా వాతం హన్తి సుధిసిరాస్థితమ్, పుంస్తోవత్సహ స్తృతీ ప్రజ్ఞా బలవర్ణా గ్నివృద్ధయే. 191. ప్రసారణీయం త్రిశతీ అక్షంసావర్చలం త్విహ.

నూరుపలముల గొంతిమగోరుచెక్క, దశమూలములు 100 పలములును తెచ్చి వీటి నన్నిటిని ద్రోణమునీటిలో వేసి పక్వము చేసి నాల్గవపాలు మిగిలియుండగా, 64 పలముల నూనెను, ద్రోణము పెఱుగును, 521 పలముల గంజిని, 512 పలములును మోడి యవక్షారము గొంతిమగోరు సైంధవలవణము, మంజిష్ఠ చిత్తమూలము ముల్లంగి జీవనీయగణపు తెనిమిది యాషధులును, వీని నన్నిటి నొక్కొక్కపలమున శొంతి 5 పలములు జీడివిత్రములు 50 పలములు వీటిని కల్కమును చేసి తైలమును పక్వము చేయవలయును. దీనిని వస్త్రాదుల మూలమున సంధులయందును శిరోగతము లగు వాతములయందు నుపయోగింపవలయును. వాటియు నియ్యది పుంస్తవము ఉత్సాహము స్తృతీ ప్రజ్ఞ బలము వర్ధము అగ్నివర్ధనము మున్నగు గుణములను గలిగించును. ఇయ్యదియే త్రిశతీప్రసారణీతైలమని చెప్పబడును.

— సప్తశతీప్రసారణీ తైలము. —

శ్లో. సమూలపత్రాముత్పాట్య శరత్కారే ప్రసారణీ. 192. శతం గ్రాహ్యం సహచరా చ్చతావర్యాః శత తథా, బలాత్కృతాశ్వ గంధా కేతకీనాం శతం శతం. 193. సచే చ్చక్షుర్గుణే తోయే ద్రవై స్తైలాఢకం భిషక్, మస్తు మాంసరసం శుక్తం పయ శ్చాఢక మాఢ కం. 194. దధ్యాఢక సమాయుక్తం పాచయే నృమనాగ్నినా, ద్రవ్యాణాం చ ప్రదాతవ్యా మాత్రా చార్ధశలాంశికా. 195. తగరం మదనం కుష్ఠం కేసరం ముస్తకం త్వచం, రాస్నా సైంధవపిష్పత్యా మాంసీ మంజిష్ఠయస్థికా. 196. తథా మేదా మహామేదా జీవకర్షభకౌ పునః, శత పుష్పా వ్యాసృనఖం శుంఠీ దేవాహ్వమేవ చ. 197. కాకోలిక్షీరకా కోలి వచా భల్లతకం తథా, పేషయిత్వా సమా నేతా న్నాధనీయా ప్రసారణీ, నాతిశక్యం స హీనం చ సిద్ధం పూతం నిధాపయేత్. 198. యత్రయత్ర ప్రదాతవ్యా తన్నే నిగదతః శ్మిం, కుబ్జైనా మథ పజూనాం వామనానాం తిష్టై చ. 199. యస్య శుష్కతీ చైకాంగం యేచ భగ్నా సింధయః, వాతశోణితద్భూనాం పాతో సహితచేతసామ్. 200. స్త్రీషు ప్రక్షీణశుక్రాణాం వాజీకిరణ ముత్తయం, వస్తౌ ప నే తథాభ్యం గే నస్యేవైవ ప్రదాపయేత్. 201. ప్రయుక్తం శిమయ శ్యాశు వాతజా నివిధాన్లదాన,

శరత్కారమునకు వేళ్లు అలగోటి గలగొనిమగోరును తెచ్చి నూరుపలముల గోరింటను నూరుపలముల పెట్టిపిచ్చిరిను ముక్తువపులము దురదగొడివిత్తనములు పెన్నేరు ముగలిదశములు వీటి నన్నిటిని నూగునూరు పలములును తీసికొనవలయును. వీటిని నాలుగు పట్టనీటితోను ద్రవములతోను తైలమును పక్వము చేయవలయును. పెలుగుపైలేపి మాంసరసము పులిశకడుగు పాలు పెలుగు వీనిని ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్క యాఢకము చొప్పున చేర్చి సన్నని సుంటపైని పక్వము చేయవలయును. ఈత్రేయనం దీక్రింద చెప్పబోయెడి మౌషధములను అరపలముఅరపలము చొ చేర్చవలయును. తగరము ఉమ్మెత్త చెగల్వకోష్ఠ కేసరి తుంగముస్థై లవగపుపట్ల సన్నగాస్త పైంధ పలణము పిప్పల్లు జటామాంసి మంజిష్ఠము యష్టిమధుకము మేద మహామేద జీవకము ఋషభకము సదాప శిమయపాలు శొంఠి దేవదారు కాకోలి క్షీర కాకోలి వస జీడి విత్తనములు వీటి నన్నిటిని సమానముగా చేకొని నూరి కల్కమును చేసి పైవానిలో క

లిపి ప్రసారణతైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఈతైలమునుబాద్ధతగా పక్వమును చేయవలయును. ఎక్కువగా దిగఁగరాదు. తక్కువ కాపుపనికిరాదు. ఉచితముగా పక్వమైన పిష్టుట వాసనఁగట్టి వడియఁగట్టిరింపవలయును, ఈతైలము నేయే గోగము లయం దుపయోగింపవలయునో చెప్పచున్నానుమినుము. గూనివారలకు కుంటివారలకు పొట్టివారలకు ఒకఁఅంగము మాత్రము త్రయ గలవారలకు అస్థిసంధులు పోయినవారిలకు వాతరక్తకోగదూషితులకు వాతముచేత కొట్టువడిన చిత్తము గలవారలకు శ్రీలయందు నష్టమైనవీర్యము గలవారలకు ఇయ్యది యుత్తమమగు వాణీకరణ మగుచున్నది. ఈతైలమును వస్తులయందును పానమునందును తలంటుకొనుటయందును నన్యవిధియందును ప్రయోగింపవలయును. దీని నుపయోగించిన వాతప్రకోపమువలన గలిగిన వివిధము లగు గోగములునైతము శమించును.

—ॐ ఏకాదశశతికప్రసారణీతైలము. ॐ—

శ్లో. శాఖామూలదలైః ప్రసారణీతులూ స్తిస్రః కురుంటాత్తులే, ఛిన్నాయాశ్చ తులే తులే రుబుకతో రాన్నాశిరీ సాత్తులూ, దేవాహ్వచ్చ సకేతకా ధ్వుటశ తే నిఃక్వాఢ్య కుంభాశికే, తోయే శైలఘటం తు హంబకలసౌ దత్వా ధకం మస్తునః. 202. శుక్తాచ్ఛాగరసాదధేక్షరసతః క్షీరాచ్చదత్వాధకం, పృక్కాకర్కటజీవకాద్య వికసాకాకోలి కాకచ్చురా సూత్రైలాఘనసారికుంఠసరలా కాశ్శీర మాంసీనఘైః, కాళీయోత్పలపద్మకాహ్వాన సిశా కక్కోలకీర్ణధికైః. 203. చాంపేయా భయ చోజ పూగ కటుకా జాతీఫలాభీరుభిః, శ్రీవాసామరదాహ చందనవచానే లేయసింధూద్భవైః, తైలాభ్యోదకటంభ రాంఘ్రిలికా వృశ్చీరక చ్చోరకైః, కస్తూరీదశమూల కేతకనతధ్యామాశ్వగంధాంబుభిః. 204. కాంతీతాక్ష్యజశల్లకీఫలఘ్నశ్యామాగతాహ్వయైర్బల్లాత త్రిఫలాబ్జకేసరమహాశ్యామాలవంగాన్వితైః, సహ్యైష్టై స్త్రిఫలై ర్మహీయసి పచే స్తందేన పాశ్రేఽగ్నినా, పానాభ్యంజనవస్తినన్యవిధినా తన్వారుతం నాశయేత్. 205. సర్వాంగార్థగతం తథావయవగం సంధ్యస్థిమజ్జాన్వితం శ్లేష్మోత్థానథ పైత్తికాం శ్చ శమయేన్నానావిధా నామయాన్, ధాతూ స్పృంహయతి సిరం చ కురుతే పుంసాం నవం యావనం వృద్ధస్యాపి బలం కరోతి సుమహా ద్వన్ధ్యాసు గర్భప్రదం. 206. పీత్యాత్మల మిదం జరత్స్యపి సుతం సూతే ఽమునా భూరుహాః, సిక్తాః

శోష ముపాగతాశ్చ ఫలిన స్థిగ్ధా భవన్తి స్థిరాః, భగ్నాంగా స్సద్భ
ధా భవన్తి మనుజా గావో హయూః కుంజరాః. 207.

కొమ్ము వేళ్లు ఆకులు శోగూడ గొంతినుగోరును 300 పలములును, గోరింట
200 పలములును, తిప్పతీగ 200 పలములు, చిట్టారుదము 200 పలములును నన్న రాస్త శరీ
పము 100 పలములు, దేవదారు మొగిలేవేళ్లు 100 పలములు, వీటినిన్నిటిని నూరుద్రోణ
ముల నీటిలో పక్వము చేయవలయును. ఈ నీళ్లన్నియును గండుద్రోణములుగా దిగ
గ్గిన తఱువాత వైలము నొకద్రోణమును, యవగంజి నొకద్రోణమును, మజ్జిగ
64 పలములు, చెఱుగునము 64 పలములు, పాలు 64 పలములు, శుక్
మును 64 పలములును మేకి మాంసగంజమును 64 పలములును స్పృక్- జీవకారి
గణములోని యాపేధులను మండ్లి కాకోలి దూలగొండి చిన్నయెలకులు కర్పా
గును మల్లెమొగ్గు దేవదారుపు పేరు గుప్పుడి జటామాంసి నఖమరుగంధ ద్రవ్య
ము మూలిపసుపు కమలములు పద్మాశువు పసపు కింకోలము మోడి సంపెంగ నల్లకు
రువేరు లవంగపుపట్ట పోక కటుక రోహిణి జాజిజాయ పిల్లపిచ్చర శ్రీవాసభూపము
దేవదారు చందనము నస వైంధవలవణము రిసారేబనము కుంగమువైలు. గొంతినుగోరు
వేళ్లు శొంతి ఖురాసానివాము వాము కన్నూరి చశమాలములు మొగిలిపట్ట గంధతగర
ము కానుంచి పెన్నేరు రేణుకలు కగళకాయలు ఉసిరిక తాడి రేణుక శల్లకి అగరు
వ్రేంఖణము పెద్దపిల్లపీచు నల్లముగ ధి సవాప జీడిపిత్తనములు కమలకేసగుములు
కొడిసెపాలకొత్తనములు లవంగములు శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటి నన్నిటిని
మూడుమూడు పలముల చొప్పున నేకొని కల్పమును చేసి మిక్కిలి పెద్దపాత్ర
లో వ్రేచి నన్నని సెగలో పక్వము చేయవలయును. దీనిని పానము వస్త్రీకర్త నస్యము
వీటియంద యథావిధిగా నుపయోగించిన వాతములను నశింపజేయును. సర్వాంగవా
తము అర్ధాంగవాతము అంగగతవాతము సంధిగతవాతము అస్థిగతవాత . మజ్జాగత
వాతము కఫరోగము పిత్తిరోగము మున్నగు ననేకవిధము లగు రోగములను నశింపజే
యును. ధాతుపుష్టిని కలుగజేయును. పురుషులకు నూత్నయౌవనమును స్థిరపఱచును.
ముదనలికిసి మిగులబలకరము అగును. గొండ్రాలికి గర్భమును నిలుపును. ఈతైలమును
త్రాగినేని వృద్ధురాలును పుత్రుని కినును. ఎండిపోయిన చెట్టునకు ఈతైలొదకమును చ
ల్లినయెడల ఫలపుష్పసహితముగా తెచ్చుకొనును. భగ్నాంగుడు వృధ కాయుఁ డగును.
ఎద్దులు గుఱుమును వీనుగులు మున్నగువానివలె బలియును.

— అష్టదశశతక ప్రసాదితైలము. —

శ్లో. సమూలదలశాఖాయాః ప్రసారణ్యాః శతత్రయమ్, శత
మేకం శతానర్యా అశ్వగంధాశతం తథా. 208. కేతకీనాం శతం చై

కం దంశమూలాచ్చతం శతం, శతం వాట్యాలకస్యాపి శతంసహీ
 చరస్య చ. 209. జలద్రోణశతం దత్వా శతభాగావశేషితం, తతస్తేన
 కషాయేణ కషాయద్విగుణేన చ. 210. సువ్యక్తేనారనాలేన దధిమం
 డాథకేన చ, క్షీరశుక్లేక్షునిగ్యాసచ్చాగమాంసరసాథక్తైః. 211. తైలం
 ద్రోణం సమాయుక్తం దృఢే పాస్త్రే నిధానయేత్, ద్రవ్యాణియాని
 పేష్యాణి తాని ప్రత్యుమ్యతఃపరం. 212. భల్లాతకం నతం శుణ్ఠీ
 పిప్పలీ చిత్రకం శతీ, వచా పుక్కా ప్రసారణ్యః పిప్పల్యమూల
 మేవ చ. 213. దేనదారుశాతాపశ్వా చ సూక్ష్మేణాత్వచవాలుకం,
 కుంకుమం మదమంజిషా తుగుష్కం సఖికాగురు. 214. కర్పూర
 కుందుగునిశాలచంగధ్యమచందనం, కక్కోలనలికాముస్తం కాలీయో
 త్పలపత్రకం. శతీహ రేణుశైలేయశ్రీవాసం చ సకేతకం, త్రిఫలా
 కచ్చురాభీరు సరలాపద్మకేశరం, ప్రియంగూశీర సలదం నీవకా
 ద్యం పునర్నవా. 215. దశమూల్యశ్వగంధే చ నాగపుష్పం రసాం
 జనం, కటుకాజాతిపూగానాం శలాని శల్లకీరసం. 216. భాగాత్త్రిఫ
 లికాద్దత్వా శనై ర్మృద్వన్నీనా పచేత్, విస్తీర్ణే సుదృఢే పాస్త్రే పాక్త్య
 షా తు ప్రసారణీ. 217. ప్రయోగః షడ్విధ శ్చాత్మ రోగార్తానాం
 విధీయతే, అభ్యంగాత్త్విగ్గతంహ నిపానాత్కోష్ఠగమంతథా. 218. భోజ
 నా త్సుక్ష్మానాడిస్థా స్స స్యా దూర్ధ్వగతం తథా, పక్వాశయగతే వ
 స్తిః నిరూఢః సార్వకాయకే. 219. ఏతద్ధి బడబాశ్వానాం కిశోరాణాం
 యథామృతం, ఏతదేవ మనుష్యాణాం కుంజరాణాం గవా మపి. 220.
 అనేనైవ చ తైలేన శుప్యమాణా మహాద్రుమాః, సిక్తాః పునః ప్రరో
 హంతి భవంతి ఫలశాఖసః. 221. వృద్ధోఽప్యనేన తైలేన పునశ్చ తరుణా
 యతే, నప్రసూతే చ యా నారీ సాపి వీత్వా ప్రసూయతే. 222.
 అప్రజః పురుషో యస్తు సోపి వీత్వా లభే త్సుతమ్, అశీతిం వాతజా
 న్రోగా నైస్సత్తికా న్నేష్టికానపి. 223. సన్నిపాతసముత్థాంశ్చనాశయేత్

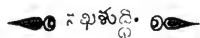
క్షిప్రమేవతు, ఏతేనాంధకదృష్టినాం కృతం పుంసవనం మహత్. 224.

కృత్వా విష్ణో ర్భలిం చాపి తైలమేత త్ప్రియోజయేత్, క్వాధే తులార్థం రాస్నాయాః కిలిమస్య చ దీయతే. 225. భల్లాత కాసహ త్వేతు తత్త్వానే రక్తచందనా, త్వక్పత్రం సత్రమధునీ కుషచంకగైరికాః. 226.

గ్రంథికోషమరువకమధిక త్వేనదీయతే, కర్పూరమదదానంచ శుక్తైర్గంధోదకక్రియా. 227. ద్రవ్యసంస్థిః పాకవిధిర్భావిప్రసారణీపదుః.

వేళ్లు కొమ్మలు ఆకులతో గూడిన గొంతమగొరు 500 పలములును, పిల్లపీచర నూరుపలములును, పెన్నేరు నూరుపలములును, మొగలివేళ్లు 100 పలములును, దశమూలములు, 100 పలములును, సుస్తవపుగము, నూరుపలములును, గోరింట, 100 పలములును వీటిని ఒకద్రోణము నీటిలో పక్వముచేసి, నూరివపాలు నీరు మిగిలియుండగా దించి అకపాచుముచు, అందునకు రెండు రట్ల, గంజినీ మజ్జి 64 పలములపాలు, శుక్తము ఇష్కరసము, మాంసరసము, వీటినిన్నిటిని ఒక్కొక్కటి ఆఘకముచొప్పున చేర్చవలయును. తైలము ఒకద్రోణమును, అందు కలిపి, గట్టిపాత్రములో మంచవలయును. ద్రవ్యములను, కల్కమును చేయఁగిన వానిని ఇకమీద చెప్పెదను. నల్లజీడిబిత్తసములు, గ్రంథితరము, శొంత, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, కర్పూరము, వస, స్ఫుక్కుయను గంధద్రవ్యము, గొంతమగొరు పిప్పలిమూలము, దేవదారుపు, పిల్లపిచ్చర చిన్నయేలకులు అవంగపుపట్ట, కురువేరు, పసరి కస్తూరి మంజిష్ఠము, శిలాజిత్తు నఖము అగరు కర్పూరము, పసపు, అవంగము, వట్టివేళ్లు, చందనము, కంకోలము, పాలకము, కుంగముపైలు మ్రానిపసపు కమలము, బాపత్రి కర్పూరము, రేణుక మను ద్రవ్యము మంచిగంధపు ధూపము, మొగలి త్రిఫలములు వట్టివేళ్లు పిల్లపిచ్చర దేవదారు సూపము కమలకేసరిము వ్రేంఖణము వట్టివేరు, అనకాదిగణపుటొషధములును దశమూలములు పెన్నేరు, నాగకేసరములు, రిసాంజనము, కటుకగోహిణి, బాపత్రి పోక, అందుగురిసము వీటి నన్నిటిని మూడుమూడు పలములును చేర్చి, నన్నని మంటపైని పక్వము చేయవలయును. గట్టినియును వెళ్లుఅయినదియు నగు పాత్రమునందు ఈప్రసారిజితైలమును, పక్వము చేయవలయును. ఇచ్చట నూరువిధము లగు ప్రయోగములు, ఈతైలముతో నొనర్చినలయును. దీనితో తలంటుకొనిన త్వగ్గతమగు వాతము నశించును. పానమునలని కోష్ఠగత మగు వాతమును పోగొట్టును. భుజించుటనలన నూత్న నాడులయిందు గల వాతమును నశింపఁజేయును. నవ్యవిధివలన ఊర్ధ్వభాగము నందున్న వాతమును పోగొట్టును.

జీర్ణకోశమునం దున్న వాతమునకు, వస్త్రవిధుల నొనర్పవలయును. శరీరమునంత ను క్రమ్ముకొనిన వాతమునందు నిర్యాహము నొనర్పవలయును. ఈతైలము వయోవస్థ లోనున్న ఆకుగుఱ్ఱములకు మొగగుఱ్ఱములకు అమృతతుల్య మైనది. ఈతైలమే. మనుజు లకును వినుగులకును గోవులకును అమృతముతో సమానము అయినది. ఎండిపోయిన మాకు లీతైలముతో చల్లఁబడినయెడల (నేచనముచేయఁబడినయెడల) మరల మొలక లేతును. ఫలకృత్తులు నగును. ఈతైలనేవనముచేత వృద్ధుఁడును తరుణుఁ డగును. గొడ్డుబోతు బిడ్డలను కనును. సంతానము లేనిపురుషుఁడు దీనిని నేవించి నుతుని బడ యగలుగును. ఎనుబదివిధము లగు వాతగోగములను శిత్తగోగములను, క్లేష్మగోగములను పోగొట్టును. సన్నిపాతిమువలనఁ బుట్టెడి గోగములను మిగుల శీఘ్రముగా నశింపఁజే యును, దీనివలన కన్నులు మసకలుగలవారికి దృష్టి గలుగును. గొప్పదృష్టి నిచ్చున దియు నై యిది యున్నయని, ముందుగా విష్ణు వారాధించి పిమ్మట ఈతైలము నుప యోగింపవలయును. కిషాయములలో దేవదారుపు దోఱకనియెడల సన్నరాస్త్రము నొ పలములును జీడివిత్రనములు దోఱకనిచో దానిసానమునందు రక్తచంద్రము లవంగపు పట్ట జాపత్ర తాడిశపత్ర ఉసిరిక కోష్ఠ జాజి పిప్పలములము మైసఫలము వీటిసన్నిటి నెక్కువగా వేయుచుండవలయును. శుక్తమునందు గంధక పునీటిని చేర్చవలయును. ద్రవ్యశుద్ధి పాకవిధి మున్నగునవి ముందు చెప్పఁబోయెడి ప్రసానిశితైలముతో సమానముగా తెలుసుకొనవలయును.

శ్లో. శతపత్రం ప్రసారణ్య ద్వేచ వీశసహచరాత్. 228. అశ్వ గంధైరండబలావరరాస్నాపునర్నవా, కేతకీదశమూలంచ పృథక్త్విక్వా భద్రకః. 229. ప్రత్యేక మేషాం తు తులా తులార్థం కిలిమాన్త్యైశ్చ, తులార్థం న్యాచ్చగీషాచ్చలాక్షాయాఃకంచమిశ్రతిః. 230. పలానిలోఢా చ్చ తథా సర్వ మేకత్ర సాధయేత్, జలపంచాఢకశశే సపాదే త్రిత్ర శేషయేత్. 231. ద్రోణదవ్యయం కాంజికంచ షడ్వింశత్యాఢకోన్మిలం, ఊరదధ్నోః పృథక్ప్రస్థాన్ దశమం త్వాఢకం తథా. 232. ఇత్సురసా ఢకాచైవ ఛాగమాంసతులాత్రయే, జలపంచచత్వారింశత్ప్రస్థాన్మ క్వే తు శోషయేత్. 233. సప్తదశరిసప్తస్థా స్కంజిష్టా క్యాఢక ఏవ చ, కుడ వోనాఢకోన్మానద్రవై ర్శైశ్చ సాధయేత్. 234. సుశుద్ధతిలతైలస్య

ద్రోణం ప్రసేన సంయుతం, కాంజికం మానతో ద్రోణం శుక్తేనాత్ర
విధీయతే. 235. ఆద్యపభి ర్ద్రవైః పాకః కల్లో- భల్లాతకం కణా,
నాగరం మిరిచం చైవ ప్రత్యేకం పట్టులోన్మితం. 236. భల్లాతకాస
హత్యేతు రక్తచందన ముచ్యతే, పథ్యాక్షుశాస్త్రీ సరళం శతాహ్వ
కర్కటీ వచా. 237. చోరపుష్పీ శతీ ముస్తం ద్వయం సద్దంచ సోత్స
లమ్, పిప్పలీమూలమంజిస్తా సాశ్వగంధా పునర్నవా. 238. డశమూలం
సముదితం చక్ర పుష్కారసంజనం, గంధతృణం హరిద్రా చ జీవనీయో
గణస్తథా. 239. ఏషాం త్రిపలికై ర్భాగై రాద్యః పాకో విధీయతే,
దేవపుష్పీ బోలపత్త్రం శల్లకీరసశైలజే. 240. త్రియంగూశీరమధురీ
మాంసీ దారు బలాచలమ్, శీవానా నలికా భోటిసూక్ష్మలా కుందురు
స్తురా. 241. నభీత్రియం చ త్వక్ష్వస్త్రీ మపరాపూతిచంపకం, మదనం
రేణుకాపుక్కామచమచ పత్రయం. 242. ప్రత్యేకం గంధతోయేన
ద్వితీయః పాక ఇష్యతే, గుఢోదకం తు త్వక్ష్వస్త్రీ, పత్రకోశీరముస్త
కం. 243. ప్రత్యేకం పిల్లమూలం పలుని పంచవింశతిః, కుస్తూర్ధభా
గోత్రిజలస్థాస్తు పంచవింశతిః. 244. అర్ధానశిష్టాః కర్తవ్యాః పాకే
గంధాంబుర్యణి, గంధాంబుచందనాంబుభ్యాం తృతీయః పాక ఇష్య
తే. 245. కల్లో-ప్ర కేశరం కుష్మ త్వక్కాలీయక కుంకుమం, ఫల్ల
శ్రియం గ్రంథిపర్ణం లతాశిస్తూరికా శథా. 246. లవంగాగురుకక్కోల
జాతీకోషఫలాని చ, ఏలాలసంగం ఛల్వీ చ ప్రత్యేకం త్రిపలోన్మితం.
247. కస్తూరీపట్టులాచంద్రా త్పలా సార్థం చ గృహ్యతే, వేదార్థం చ
పునః చంద్రమణా దేయా తథోన్మితౌ. 248. మహాప్రసారణీ సేయం
రాజభోగ్యా ప్రకీర్తితా, గుణా నృసిరణీనాం తు పహత్యేషా
బలోత్తమాత్. 249. అత్ర శుక్తిపిఠి ర్మంజుః ప్రస్థః పంచాథ
కోన్మితం, కాంజికం కుడవం దధో గుడపస్త్రామమూలకాత్. 250.
ఫలా న్యష్టాశోధితాద్ధా త్పలా షోడశకం తథా, కణాజీరకసింధూత్థ
హరిద్రామరిచం పృథక్. 251. ద్విపలం భావితే భాండే ఘృతేనాప్యదిన

స్థితం, సిద్ధం భవతి తచ్చుక్తం యదా వతార్యగృహ్యతే. 252. తదా దే
యం చతుర్జాతం పృథక్పక్షత్రయోన్మితం, పంచపల్లవతోయేన గంధా
నాం ధ్రువశనం తథా. 253. శోధనం చాపి సుస్కారో విశేష శ్చాత్ర
వక్ష్యతే, అమృజంబూకపిత్థానాం బీజపూరకబిల్వయోః. 254. గంధ
కర్కణి సర్వత్ర పత్రాణి పంచపల్లవ, చండీగోమయతోయేన య
ది వా తింత్రీణజలైః. 255. నఖం సక్వాథయే దేభిరణాభే వృణ్ణయేన
తు, పునరుద్భృత్య సుత్రాశ్చ భర్జయిత్వా నిషేచయేత్. 256. గుడప
థ్యాంబునా హ్యేనం శుద్ధ్యతే నాత్ర సంశయః.

గొంతిమగోరుచెక్క - 500 పలములును పన్నెగోరంట 200 పలములును అశ్వగం
ధ (పెన్నేరు) చిట్టాముదము ముత్తవపులగము పల్లపిచ్చుర సన్న గొన్న శొంతి మొగలి
పూపు దశమూలములు అవంగపుపట్ట దేవద రుపు వీటినిన్నిటిని ఒక్కొక్కటలము చొ
ప్పునను (అనంగనూరునూరుపలములును) పెద్దదేవదారుపు 50 పలములును దిరిసెనపుప్ప
ములు 50 పలములును లక్క 25 పలములును లొంగుగ 50 పలములును వీటినిన్నిటిని కలి
పి 50 అడకముల సిగ్గలో పక్కను చేసి నావపాలు నీరు మిగిలియుండ గా దించి గంజి
512 పలములు 16 పలములు పాలు పెలుగు 16 పలములును చిక్కిరసము 123 పలములు
మాంసరసము 500 పలములు 45 ప్రస్థములనీటిని పక్వముచేసి ఎండెపవలయును. మంజిష్ఠ
క సాయము 17 ప్రస్థములు పల్లతలము 272 పలములగల ఒక ద్రోణము శుక్తిమును చేర్చి
మైద్ర పములను చేర్చి మొట్టమొదట పక్వము చేయవలయును. కల్కము చేయుటకొరకు
జీడివెత్తనములు పిప్పళ్లు శొంతి మిరియములు వీటినిన్నిటిని 5 పలముల తీసికొనవలయు
ను. జీడివెత్తనములు. లేకపోయెనేని రక్తమందనము నందులకు బదులు గాచేకొనవలయు
ను. కరక కాయలు ఉసిరిక తాడి నగలరసము పిల్లపిచ్చుర కాకిదాశిరి సుప శంఖని క
చ్చూరము తుంగముపైలు నీటితామర మెట్టతామర తెల్ల తామర పిప్పలిమూలము మంజి
ష్ఠ అశ్వగంధము శొంతి దశమూలములు రాతిపుప్పము కురువేరు పసపు జీవనీయగణపు
బొప్పధములను మూడు మూడు పలములచొ తీసికొనివచ్చి పాకము చేయవలయును.
అవంగములు తేజపత్రి స్లగ్ధీరసము శిలాజిత్తుఉసిరిక దేవదారుపు ముత్తవపులగము చిత్ర
మూలము శ్రీవాసధూపము బోలపత్రిను పన్నయేలగులు ఊడుచెట్టు వట్టివేళ్లు ముర
యను గంధ ద్రవ్యము ముత్తెఱగులగు నఖములు, తిప్పనీగ నెమలియడ్లు చెక్క జాబి ఉ
మైత్తకాయ రేణుకయను ద్రవ్యము పుక్క తెల్లమరువము వీటినిన్నిటిని మూడుమూడు
పలములును తీసికొని గంధోదకమునందు గండవపాకమును చేయవలయును.

తాడికపత్రి ఫేజపత్రి వట్టివేళ్లు తుంగుముట్టలు శుశువపులగము వీటినిన్నిటిని
 కేలువేలుగా నిరువదియైదు పలములనొప్పునతీసికొని కోష్ఠ పండ్రెడున్నరపలములును
 నీరు ఒకప్రస్థమును వీనినిన్నిటిని కలిపి సగభాగము మిగిలియుండునట్లు కాచి గంధోదక
 మును చందనోదకమును కలిపి మూడవమాలు పాకమును చేయవలయును. దీనియందు
 కల్కము నీసరి కోష్ఠ లవంగపుపట్ట మ్రొలిపనపు నాగకేసరములు చందనము కన్నూరిల
 వగములు అగరు కంకోలము బాసమ్మిగుమ్మడుచెక్కనిలములు వీటినిన్నిటిని వేరువేరుగా
 న్నాలునాలుగు పలములును కన్నూరిలనిమిదిపలములును, కన్నూరిము ఒకటిన్నరపలమును
 చేకొని వేదాంతమై కన్నూరిమును కన్నూరిని తగిలట్లు చేర్చవలయును. ఇది మహాప్రసాదిణీ
 పైలము మహారాజులగుభవించునది. ఆశ్వుత్తమమగుబలమునిచ్చెడిది. ప్రసాదిణులగుణ
 ములను వహించునట్టిది. ఈపైలనేవనమునందు శుక్తవిధచేత సిద్ధము చేయఁబడిన మండ
 ము పదహారుపలములును అయిదాడకముల గణియును నాలుగుపలముల బెల్లమును
 16 పలముల నాల్గమును ముల్లంగిసము అయిదైదు ప ములును శుక్తచేసిన అల్లము
 16 పలములును సిప్పట్లు జీలకఱ్ఱ పైంధవలణము పసుపు మియములు ఇకియన్నయును
 కండుకండు పలుములును తీసికొనవలయును. నేణిశోమ ఊరినపాత్రలో ఎనిమిదిదినము
 లు ఉంచినయెడల నిరిశుక్తమగును. ఇంది నేనిపానోవునప్పుడు లవంగపుపట్ట విలకు
 లు తోసపత్రి నాగకేసరములు వీటిని వేలువేలుగా ముక్కలుపలు చేర్చవలయును.
 పంచపల్లముల కసాయములో గంధకమును శోధించి సంస్కరింపవలయును. ఈసం
 స్కారమును ఎక్కువగా నిండు చేయవలయును.

మామిడి, నేతేటిపండ్లుగా మాచికాయపత్రి మారేడుపత్రి ఈమొదలపత్రిములును
 గంధకపుకొలయందు పంచపల్లములని చెప్పబడును. గంధకచోరము ఆవుపేడగసము
 నోటిగాని చింతపండు పులనుతోటిగాని ఇవిగోతకనియడల మట్టినిర్లతోగానినఖమును
 కానవలయును. పట్ట మణిలతీసి పడిగి వేచవలయును. పిమ్మట దానినిపాడిచేసి ఉప
 యోగింపవలయును. ఈరీతిగా గాని బెల్లము, కిగక్కాయలు వేసి చేసిన కసాయముతో
 గాని నఖమును శుద్ధి చేయవలయును. ఈరీతిగా చేసిన సిగ్గయగును. కొంచెమైనను సంది
 యములేదు.

మహారాజ ప్రసాదిణీపైలము. ౧౬

శ్లో. గోమూత్రే చాలంబుషకే వక్ష్యామి పంచదలోదకే. 257. పు
 నః సుభివోయేన బాష్పస్వేదేన స్వదయేత్, గంధోగ్రా శుద్ధ్యతే
 హ్యేవ. రిజనీచ పశేషతః. 258. ముస్తకంతు మనాకక్షుణ్ణం కాంజికే
 త్రిదినోపితం, పంచపల్లవపానీయస్విన్నమాతః శోషితం. 259. గు
 డాంబునా సిచ్యమానం భర్తయే చూర్ణయే త్తతః, ఆజశోభాంజన

జలై ర్భావయే చేతి శుభ్యతి. 260. కాంచీకే క్వణితం శైలం భృ
ష్టాపథ్యా గుణాంబునా, సింహే దేవం పునః పుష్పై ర్వివిధై రధివా
సయేత్. 261. యథాలాభ మపామార్గ స్నుహ్యది త్సారలేపితం, భా
ష్పస్వేదేన సంస్వేద్య పూతి నిర్దోమతాం నయేత్. 262. డోలాప
క్వం పచే త్పశ్చా త్పంచపల్లవవారిణి, ఖలః సాధు మివోత్పద్య తతో
నిఃస్నేహతాం నయేత్. 263. ఆజశోభాంజనజలై ర్భావయే చ్చపు
నః పునః, శిగురూలేచ కేతక్యాః పుష్పపత్రపు తీచ తమ్. 264. పచే
దేనం విశుద్ధ స్సక్ మృగనాభినమో భవేత్, తురుష్కం మఘనా భా
వ్యంకాశ్చీరం చాపి సప్తిమా. 265. రుధిరేణాయసం ప్రాజ్ఞైర్దోమూప్రై
ర్గంధిస్థర్లకమ్, మధూదకేన మధుగీం పత్రకం తండులాంబునా. 266.
ఈషత్ డ్రాకానుగంధా తు దద్ధా యాతి న భస్మతాం, వీతా కేతక
గంధా చ లఘుస్నిగ్ధా మృగోత్తమా. 267. పక్వా త్కర్పూరతిః ప్రా
హు రపక్వం గుణవత్తరం, తత్రాపి స్యా ద్యది త్సుద్రం స్ఫటికాభం త
దు త్తమం. 268. పక్వం చ సదలంస్నిగ్ధం హరితద్యుతివోత్తమం, భంగే
మనాగపి నచేన్నిపత్యై తతిః కణాః. 269. మృగశృంగోపమం కుష్మం
చందనం రక్తవీతకం, కాచతుండాకృతిః స్నిగ్ధో గురు శ్చైవోత్తమో గు
రుః. 270. స్నిగ్ధాబ్జకేశరం త్వస్రం శాలిజో వృత్తమా పలః, ముర
వీతా వరా ప్రోక్తా మాంసీ పింగజటాకృతిః. 271. రేణుకాముద్గసం
సానా శస్త్ర మానూపజం ఘనమ్, జాతీఫల సశబ్దం చ స్నిగ్ధం గురు
చ శిష్యతే. 272. ఏలాసూక్ష్మఫలాశ్రేష్ఠా ప్రియజ్ఞః శ్యామపాడురా,
నఖ మశ్వఖురం హస్తీకర్ణం చైవాత్ర శిష్యతే. 273. ఏణేనా మపగే
మాం చ నవతా ప్రబలో గుణః.

గోమూత్రము లజ్జావంతిక సాయము పంచపల్లవముల కసాయము వీటితోపక్వము
చేసి గోమూత్రముతోను అలిపిరితోను పచనము చేసిన యెడల వనయును పసపును శు
ద్ధములగుచున్నవి. మొదట తుంగెను పైచిమార్గమును గంజిలో మూడుదినములు నాన్ని
పెట్టుకొనవలయును. తరువాత పంచపల్లవకసాయమున స్వేదనమునొనర్చి ఎండలో
నెండింపవలయును. తఱువాత బెల్లగునీళ్లను దానిపైనిచల్లి కేయించి చూర్ణమును చేసి
పెట్టుకొనవలయును. ఈచూర్ణమును మేకమాంసపు రసమును మునగ వేళ్ల కసాయము

తొ భావనచేసియెడల శుద్ధమగును. గంజిలో శుద్ధిచేయబడిన శిలాజితుతోను చేసిన కరక్కాయ, బెల్లపుపానకముతో కలిపి చల్లవలయును. పిన్నట పోనేకవిధములగు పుష్పములతో వాసెన కట్టవలయును. ఆవిరివలన చెమ్మటను పుట్టింపి దుర్గంధమును తొలగిపవలయును. మేకమాంసపు గసమునందును మునగరసమునందును మాటి మాటికి భావన చేయవలయును. మునగవేళ్లతోను కేతేంద్రశసఃపుటములతోను, చక్కగా పక్వము చేయవలయును. ఇట్లుచేసినయెడల శుద్ధమై కస్మాదితో సమానమైనది యగును. శిలాజితును లేనెలో భావన చేయవలయును. కేసరిని ఘృతములలో భావన చేయవలయును. లోహములను రక్తముతోని భావన చేయవలయును, కంచోగమును గోమూత్రముతోను సదాసను మధూదకము తోను భావన చేయవలయును. బియ్యపుకడుగుతో లేజపత్రిని భావన చేయవలయును. కొంచెమంత త్రూపదార్థముతో కలసిన సదాపను తగుల బెట్టినయెడల బూడిదగాఁ జూడదు. పచ్చనిదియును మొగజీతేనుతో సమానముగా పంపిణించు నదియును కొంచెమంత చిక్కనదియు నొనరి యత్తు త్తమమైనది. నండినకర్పూరముకంటెను పచ్చకర్పూరము మిక్కిలి గుణమును కలిగించును. దానియందు కూడ నుత్పన్నముగాఁ గాఁగి పుట్టికమువలె బెల్ల నైనది యత్యంతము త్తమము. మఱియును దళములు దళములుగా పక్వమై నునుపు లేలీ పచ్చని గంగుగల కర్పూరము నుత్తమమైనది అగును. విడిపోయినప్పటికిని కణములు పడినది మిక్కిలి శ్రేష్ఠము. లేడికొమ్మలవలె కొమ్ములుగానుండు కొమ్మలు ఉత్తమమైనది, ఎఱుపుపచ్చగిరిగిన చందము శ్రేష్ఠమైనది. కాకిముక్కువలె స్నిగ్ధమై బరువుగా నున్న యగురుత్తమమైనది. చిక్కగా నుండి కొద్దిపాటి కింజల్కములు గల పేసగి యుత్తమమైనది. గుండ్రముగను లావుగనుండు బియ్యముత్తమము. పచ్చనిమరువము శ్రేష్ఠమైనది. ఎటామాంసి పచ్చనై జడవలె పెనవేసికొనినది యుత్తమము. పెనగింజలవలె పలుకులు గానుండిన రేణుకయును ద్రవ్యము శ్రేష్ఠము. నీటిపట్టుల మొలచెడి తుంగుముస్త శ్రేష్ఠము. మోగునదియును నున్ననైనదియు నగు బాజికాయ శ్రేష్ఠము. చిన్నగింజలుగల పిలకులు శ్రేష్ఠములు. నల్లగను పచ్చగనుండు కొఱ్ఱలు శ్రేష్ఠములు. పెండుతెఱుగు లగు నఖమను ద్రవ్యములును గఱ్ఱపుగిట్టలువలె నుండినవియును ఏగుగుచేవివలె నుండునవియును శ్రేష్ఠములు. ఈపెనిచెప్పబడిన వస్తువులలో గాని యితరవస్తువులలో గాని నవత్వము (అనగా కొల్లెండనము) మిక్కిలియును గుణకము అగుచున్నది.

❖ మహాసూంధితైల లక్ష్మీవిలాసతైలము. ❖

శ్లో. జిగీ వోరక దేవదారుపరిలం వ్యాప్రిచచావోలక, త్వ
కృత్త సహగంధపత్రకశతీ పథ్యాక్షుధాత్రీసునైః, వృతైః శోధితసంస్కృ
తైః పలయుగే త్యాఖ్యాతయా సంఖ్యయా, తైలప్రథ మవస్థితైః సిర
మితి కల్పైః పచే ద్దాంధికమ్. 274. మాంసీమురాదమనచంపక సుంద
రీత్వక్, గ్రన్థ్యంబురుజ్జురువకైః ద్విపల్లై స్సపుక్తైః శ్రీవాసకుదురున

భినలికామిషీణాం, ప్రత్యేకణః పల ముపాయ్య పునః పచేత్తు. 275. ఏ
 లాలవంగచలచందనజాతిపూతిః, కక్కులకాగురులతాఘుస్పృశైః ప
 లార్ధైః, కస్తూరికాక్షసహితామలదీప్తియుక్తైః పక్వాతు మందశిఖనైవ
 మహాసుగంధమ్, పంచద్వికేన చాధేన మదా త్కర్పూర మిష్యతే, క
 ర్పూరమదయో రర్థం పత్రకల్పా ది హేష్యతే. 277. పక్వపూతే
 పుష్పవన సమ్యక్ప్రేషణ వర్తితమ్, దీనుతే గంధవృద్ధ్యర్థం పత్రకల్పం
 త దుచ్యతే. 278. ప్రాగుక్తాశుద్ధసంస్కారౌ గంధానా మిహ తైః పు
 నః, ద్విగుణై ర్లక్ష్మీవిలాస స్వాస్య దయం తైలసత్తమః. 279. పంచప
 త్రాంబునా చాద్యో ద్వితీయా గంధవారినా, తృతీయోపి చ తేనైవ
 పాకో వా ధూపితాంబునా. 280.

మంజిష్ఠ చిన్నకచోరము దేవదారుపు సరళద్రవము వాకుడు వస చేలకము
 తాడికపత్రి, చందనము లేజపత్రి కర్పూరము, కరక్కాయలు, తాడి, ఉసిరిక,
 తుంగముస్తలు వీటినిన్నిటిని కుద్దిచేసి సంస్కరించి, రెండురెండు పలములంతంత తీసి
 కొని కల్గముచేసి అందు పదహారు పలముల తైలమునుచేర్చి నిరబుద్ధి గలవాడై పై
 ద్యుడు పక్వముచేయవలయును. గ్రంధితిగిరము మురామాసి ద్రవము సంపెగ లఘు
 కాబలియును సోంపును లవంగపుపట్ట మోడి కురువేరు కోష్ఠ మించి కాయ పృక్క
 గోరింట వీటిని రెండు రెండుపలముల చొప్పునను శ్రీవేద్యధూపము కుందరుమ్మము
 (క్షీసగడ్డియనెదరట) సఖమును గంధద్రవ్యము నాలిక సోంపు వీటినిన్నిటిని పలము
 పలము చొప్పునను తీసికొని కల్గముచేసి కలిపి వండవలయు.

ఏలకులు లవంగములు సఖమును గంధద్రవ్యము చందనము జాపత్రి నెమలి
 యడుగువేరు కంకొలము అగరు కుంకుమ పువ్వు కేసరములు కస్తూరి తాడియుసిరిక బో
 డనరపువ్వు తనములు వీటినిన్నిటిని అర్ధపలము చొప్పునను తీసికొని మహాసుగంధతైలము
 ను పక్వము చేయవలయును. కస్తూరి కంటెను పదిరెట్లు కర్పూరమును కర్పూర కస్తూరు
 లకంటె నర్థము పత్రికల్గము మున్నగు వానిని తీసికొనవలయును. చక్కగా పక్వము
 చేసి వాసెగట్టి వేడిగానున్నప్పుడే నూరబడినట్టిది వాసన హెచ్చుగా నుండునట్టి
 దియే పత్రకల్గమునవలయును. గంధముల కన్నిటికిని కుద్దిసంస్కారములొనర్చుడి రీతి
 లిడణణకే చెప్పబడినది. వాటినిరెట్టింపుగాచేసిన లక్ష్మీవిలాసతైలము నిర్దమగును. ఇయ్యది
 తైలములన్నిటికంటె సుత్తమమైనది. పంచపల్లవముల కషాయముతో నాద్యపాకమును
 గంధోదకముతో రెండవపాకమును మఱల నాగంధోదకముతో గాని ధూపక్రియచేత
 గాని మూడవ పాకమును చేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వాతవ్యాద్యధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౨౩. వాతరక్తాధికారము.

❖ వాతరక్తమునందు సామాన్యోపాయములు. ❖

శ్లో. బాహ్యం లేపాభ్యంగనేకో పానాహౌ ర్వాతశోణితమ్,
విలేకస్థాపనస్తేహపానైర్గంభీర మాచరేత్. 1. ద్వయో ర్ద్ధంచే దస్మక్
శ్మంగ శూచ్యలాబూజతోకసా, దేహదేశం ప్రజే త్సావ్యం సిరా
భిః పుచ్చనేన వా. 2. అంగద్దానౌ చ స స్రావ్యం రూక్షే వాతోత్తరే
చ యత్, అమృతానాగరధన్యాక కర్షత్రయేణ పాచనం సిద్ధం. 3. జ
యతి సరక్తం వాతం సామం కుషా న్యశేషాణి, వత్సాన న్యుద్భవః
క్వాభః పీతో గుగ్గులుసంయుతః. 4. సమీరణ సమాయుక్తం శోణి
తం సంప్రసాదయేత్, వాసా గుఱూచి చతురంగులానా మేరండ
ప్రలేపన పిబే త్కషాయం, క్రమేణ సర్వాంగజ మప్యశేషం జయే ద
స్మగ్వాతభవం వికారమ్. 5. లీఢ్యా ముండితికాచూర్ణ మధుసర్పిః సమ
న్వితం, చిన్నాక్వాథం పిబన్ హన్తి వాతరక్తం సుదుస్తరం. 6. తిక్రా
థవా పంచగుడేన పథ్యా, జగ్ధ్వా పిబే చ్చిన్నరుహాకషాయమ్. 7. త
ద్వాతరక్తం శమయ త్యుదీర్ఘ, మాజానుసంభిన్న మపి హ్యవశ్యం. 8.
ఘృతేన వాతం సగుడా విదధం, పిత్తం సితాఢ్యా మధునా కఠం చ,
వాతాస్పగుగ్రం రుఙ్ముతైలమిశ్రా శుంఠ్యామవాతం శమయే ద్దుడూచీ. 9.

బహిర్యమగు వాతరక్తమును లేపనములు అభ్యంగములు సేకములు ఉపనాహ
ములు వీటితోటి తొలగింపవలయును. అంతఃతవాతరక్తమును వికేచనము స్థాపన వర్తి
తైలపానము మున్నగువాని నాచరించి గంభీరముగా తొలగింపవలయును. శండువిధ
ములగు వాతరక్తములయందును కొమ్ము నూది జలగ మున్నగు వాని ద్వారా రక్తమును
వెడలింప వలయును. లేక పోయిన యెడల నాడుల ద్వారా గాని పుచ్చనము వలన
గాని శరీరమునుండి రక్తమును ప్రవింప జేయవలయును. అంగములకు గ్లాని కలుగుట
రూక్షత వాతాధిక్యము మున్నగునవి కలిగినపట్టుల రక్తము ప్రవింపచేయరాదు. ఉసిరిక
తుంగుయిత్తై కొలిమెర వీటిని పావుపావు చొప్పున తెచ్చి పాచనము చేసి సేవించిన
యెడల వాతరక్తములను ఆమవాతములను సమస్తవ్యూగములను జేయింపగలదు.

తిప్పతీగ తోపెట్టుటడినకషాయములో గుగ్గిలమును కలిపికొని త్రాగినయెడల వాతరక్త రోగమును సాధించును. అడ్డసరము తిప్పతీగ అష్టవేతసము నీటికషాయములో ఆముదమును కలిపికొని త్రాగవలయును. ఇయ్యది క్రమముగా స్వాంగసంభవమగు వాతరక్తవికారములను జయించును. బోడతరము చూర్ణములో నేతని తేనెనుకలిపి నాకి అపిమ్మట తిప్పతీగ కషాయమును త్రాగినయెడల నుడుస్తమగువాతరక్తము నైనను పోగొట్టును. మూడుగాని లేక అయిదు గాని కరక్కాయలను బెల్లముతో చేర్చి తిని పిమ్మట తిప్పతీగ కషాయమును త్రాగినయెడల మోకాళ్లపాతమును వ్యాపించియున్నను వాతరక్త రోగమును అవశ్యముగా పోగొట్టును. నేతిలోచేర్చి తిప్పతీగను నేవించినయెడల వాత రోగమును బెల్లముతోచేర్చి నేవించిన పట్టుకొనిపోవుటను చక్కెరతోచేర్చి నేవించిన పిత్తమును లేనతో నేవించిన కఫమును ఆముదములో నేవించిన నతిభయంకరమగు వాతరక్తరోగములను శొంతితో చేర్చి నేవించిన ఆముదములను పోగొట్టును.

— గుడూచీస్వరసాదులు. —

శ్లో. గుడూచ్యాః స్వరసం కల్పం చూర్ణం వా క్వాధమేవ వా, ప్రభూతకాల మానేవ్య ముచ్యతే వాతశోణితాత్. 10. దశమూలీశ్చ తం క్షీరం సద్యః శూలనివారణమ్, పరిషేకో నిలస్రాయే తద్వ త్కోష్ఠేన సర్పిషా. 11. పటోలకటుకాభీరు త్రిఫలామృతసాధితమ్, క్వాథం పీత్వా జయే జ్వంతుః సదాహం వాతశోణితమ్. 12. గోధూమచూర్ణాజపయోఘృతం చ, సచ్చాగదుగ్ధోరుబుబీజకల్కః, లేపే విధేయం శతధాతసర్పిః సేకే పయశ్శావక మేవ శస్తమ్. 13. లేపః పిష్టాస్తిలాస్తద్య, ద్భృష్టాః పయసి నిష్క్రితాః కటుకామృతయష్టాహ్వాంశుంతి కల్పం సమాక్షికమ్. 14. గోమూత్రపీతం జయతి సకథం వాతశోతణిమ్, ధాత్రీవారిద్రాముస్తానాం కషాయో వా కఫాధికే. 15. కోకిలాక్షామృతాక్వాథే పిబేత్కృష్ణాం కఫాధికే, పథ్యాభోజీ త్రిసప్తాహస్త్వచ్యతే వాతశోణితాత్. 16. కఫరక్తప్రశమనం హృదయంగుడఘృతంస్తృతం, సంసర్గేషు యథోద్రేకం మిశ్రం వా ప్రతికారయేత్. 17. సర్వేషు సగుడాం పథ్యాం గుడూచీక్వాధ మేవ వా, పిష్టలీపధమానంవా శీలయేత్సుసమాహతః. 18.

తిప్పతీగరసమును గాని కల్పమును గాని చూర్ణమును గాని కషాయమును గాని నేవించుటపలన వాతరక్తరోగమునుండి మనుజుడు విడిపడును. దశమూలకషాయ

ములో పక్షము చేసిన పాలు కూలలను పోగొట్టును. వాతాధిక్యము చేత నగు కూలలయందు కొంచెము వెచ్చతేసి నేలని పరిషేకము చేయవలయును. చేదుపాళ్ల కటుకగోహిణి పిల్లప్రేతర త్రిఫలములు తిప్పతీగ వీటిలో సిద్ధము చేయబడిన కషాయమును త్రాగ నేని దాహసహితముగు వాతరక్తమున జయింపగలుగును. గోధుమసిండి మేక పాలు మేక నేయి మేక పాలతో చేసిన ఆముదపుకల్కము ఇయ్యది వాతరక్తములయందు పథ్యములు. నూరుమారులు కాచి వడియకట్టిన నెయ్యి లేపమునకు హితకరము అగును. నేకమునందు మేక పాలు హితకరము అగును. సువ్వులను నూరిగాని, వేయించి నీటిలో నాన్నిగాని లేపన చేయుటయును మంచిదే.

కటుకగోహిణి తిప్పతీగె యష్టిమధ్యము ముల్లంగి శొంఠి పీటికల్కములతో తెనెను కలిపి ఆవుపంచుకముతో త్రాగిన యుడల కఫసహితముగు వాతరక్తములను జయించును. లేనిచో ఉసిరిక పనపు తుంగముపైలు పీటికషాయమైనను వాతరక్తములయందు హితమును కలిగించును.

గొబ్బిగింజలు తిప్పతీగె కీటిక షాయములో పిప్పళ్లను కలిపి వాతరక్తములయందు త్రాగవలయును. ఇరువది గోజులవఱకును కరక్కాయుని నేవించిన మనుజుడు వాతరక్తమునుండి ముక్కుడగును. పిల్లములో చేర్చిన నేతనిత్రాగిన కఫరక్తములు శాంతి నొందును. సంస్కరములయందు వ్యర్థముకల్క యుద్రేకము ననుసరించి గాని కలిపి గాని చికిత్స చేయవలయును. అన్ని విధములగు వాతరక్తములలోను గుడసహితముగా కరక్కాయను గాని తిప్పతీగె కి షాయమును గాని పిప్పళ్లక షాయమును గాని సమాహిత చిత్తుడై నేవించవలయును.

నవవార్షిక క్వాథము.

శ్లో. త్రిఫలం నింబమశ్విస్తావచా కటుకగోహిణి. 19. వత్సాదనీ దారునిశా కషాయో నవకార్షికః, వాతరక్తం తిథాకుప్థం పామానం రక్తమండలమ్. 20. కుప్థం కాపాలికా కుప్థం పానా దే హపకర్షతి, పంచరక్తకీకమాషేణ కార్యోయం నవకార్షికః. 21. కింత్యేవం సాధితే క్వాథే యోగ్యమాత్రా ప్రదీయతే,

త్రిఫలములు వేపచెక్క మంజిష్ఠము వస కటుకగోహిణి తిప్పతీగె మ్రానిపనపు వీటినిన్నిటిని ఒక్కొక్క రక్తమంత తీసికొని కషాయమును చేయవలయును. వాతరక్తములు కుష్మగోగము వాచు (అనగా) గజ్జ రక్తమండలకృష్ణము, కపాలకృష్ణము వీటిని ఈ కషాయము పానమాత్రమున నేలొలగించును. ఇయ్యది నవవార్షికమును కషాయము. దీనిని

అయిదురతుల ప్రమాణముతో సగుమాషము చొప్పున చేయవలయును. ఈరీతిగా కాచిన కషాయమును వాతరక్తమునందు తగునన్ని మోతాదులు నిచ్చుచుండువలయును.

—౧౧ గుడూచీ ఘృతము. ౧౧—

శ్లో. గుడూచీక్వాథః కల్కాభ్యాం సపయస్కం శృతం ఘృతమ్,
హన్తి వాతం తథా రక్తం కృష్ణం జయతి దుస్తరమ్. 22.

తిప్పతీగెతోనైన కషాయము కల్కములతో పాలను నేతని కలిపి పక్వము చేయవలయును. ఇది వాతరక్తములను భయంకరములగు కృష్ణగములను నయించును.

—౧౨ శతావరీ ఘృతము. ౧౨—

శ్లో. శతావరీకల్కగర్భం రసే తస్యా శ్చైత్యుగ్ధణే, షీరతుల్యం
ఘృతం పక్వం వాతశోణితనాశనమ్. 23.

పిల్లపీచరకల్కములలో నాలుగురట్ల పిల్లపీచరరసములలో పాలను నేయిని సమానభాగములనుగా కలిపి నేతని పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది వాతరక్తములను నశింపజేయును.

—౧౩ అమృతాద్య ఘృతము. ౧౩—

శ్లో. అమృతా మధుకం ద్రాక్ష త్రిఫలా నాగరం బలా. 24.
వాసాగర్వాధవృశ్చిర దేవదారు త్రికంటకం, కుటుకా సవరీకృష్ణా కాశ్చ
ర్యస్య ఫలాని చ. 25. రాస్నాక్షరకగంధర్వ వృద్ధదారు ఘనోత్పలైః
కల్కై రేభి స్సమైః కృత్వా సర్పిః ప్రస్థం విపాచయేత్. 26. ధాత్రిర
ససమం దత్వా వారిత్రిగుణసంయుతం, సమ్యక్సిద్ధం తు విజ్ఞాయ భోజ్యే
పానే చ శస్యతే 27. బహుదోషాన్వితం వాతం రక్తేన సహమూర్ఛితమ్,
ఉత్థానం చాపి గంభీరం త్రికజంఘోరుజానుజమ్. 28. క్రోష్టశీరే
మహాశూలే చామవాతే సుదారుణే, వాతరోగోపస్థప్తస్య నేదనాం
చాపి దుస్తరమ్. 29. మూత్రకృచ్ఛ్ర ముదావర్తప్రమేహం విషమజ్వరమ్,
ఏతా స్సర్వా నిహం త్యాశు వాతపిత్తకఫోత్థితాన్. 30. సర్వ
కాలోపయోగేన వర్ణాయుర్బలవర్ధనమ్, అశ్వీభ్యాం నిర్దిగం శ్రేషం
ఘృత మేత దనుత్తమమ్. 31.

తిప్పతీ యష్టిమధుకము ద్రాక్ష త్రిఫలములు శొంఠి ముత్తపపులగములడ్డసరము
అరచెక్క శొంఠి దేవదారుపు వల్లెరు కటుక రోహిణి కసివిద పిల్లపీచర పిప్పళ్లు

గుమ్మడి సన్న రాస్త పల్లెరు తెల్ల అముదపువేళ్లు తుంగముపైలు తెల్లకమలములు వీటిని పమానభాగములుగా తెచ్చి కల్గమును చేసి 16 పలముల నేటిని పక్వము చేయవలయును కాని ఉసిరికరసము 16 పలములును నీళ్లు 48 పలములును చేర్చి బాగాపాకముఅయిన పిమ్మట పరీక్షించి అన్నము తినునప్పుడును త్రాగెడి నప్పుడు నుపయోగింపవలయును. అనేక దోషములతో గూడిన వాతగోగములను చక్రముతో కలిసిన వానిని ఉత్తానవాతమును కటిస్థలములయందును శిక్కలయందును తొడలయందును పుట్టెడివాతములను పోగొట్టును.

కోష్ఠ శీర్షములయందును శూలలయందును భయంకరములగు నామవాతములయందును వాతగోగముగలవానికిని సహింపరాని వేదనను పోగొట్టి గుణమును కలిగించును. మూత్రకృచ్ఛ్రము ఉదావర్తము ప్రమేహము విషమజ్వరము వాతశిత్తకఫములవలనఁ గలిగెడి జ్వరములను పోగొట్టును. దీనిని ఆన్నిసమయములందు నుపయోగించిన మంచికాంతిని వయస్సును బలమును వృద్ధి నొందించును. ఇయ్యది ఆశ్వినీ దేవతలచేత నిర్మింపఁబడిన యశ్శుక్తముమగు ఘృతము శ్రేష్ఠమైనది.

❖ దశపాక బలతైలము. ❖

శ్లో. బలమున పాయకల్కభ్యం శైలం క్షీరచతుర్గుణమ్, దశపాకం భవే దేత ద్వాతాస్మ గ్వాసితజ్జీ. 32. ధన్యం పుంసవనంచైవ నరాణాం శుక్రవర్ధనమ్, రేతో యోసి వికారఘ్న మేత ద్వాతవికారనుత్. 33.

మత్తుపప్పులగును కషాయమునుగాను కల్గమును గాను చేసి అంతకు నాలుగు తెల్లు తైలమును పాలను కలిపి పక్వము చేయవలయును. ఇట్లు ఇది దశపాక మైన ముత్తుపపుల పు తైలమగును. ఇయ్యది వాతచక్రములను వాతశిత్తములను పోగొట్టును. ధన్యమగు పుంస్తవ్యము నిచ్చును. రేతమును వృద్ధి నొందించును. వీర్యవికారములను యోని వికారములను పోగొట్టును. మఱియు నియ్యది వాతవికారములను పోగొట్టును.

❖ గుడూచ్యాదితైలము. ❖

శ్లో. గుడూచీక్వాథదుగ్ధాభ్యం శైలం లాక్షారసేన వా, సిద్ధం మధుకాకాశ్చర్యరసై ర్వా వాతరక్తనుత్. 34.

తిప్పటిగె కషాయము పాలు గాని లక్ష్మరసమునుగాని యష్టిమధుకము గుమ్మడు రసమునుగాని చేర్చి సిద్ధము చేసినతైలము వాతరక్తములను పోగొట్టును.

—ॐ ఖజ్జాకపద్మకత్తైలము. ॐ—

శ్లో. పద్మకోశీరయప్యాహ్వా రజసీ క్వాథసాధితమ్, స్యా త్ప్రి
ష్ఠైః సర్జమంజిష్ఠా వీరా కాకోలి చందనైః. ౩౭. ఖజ్జాకపద్మక మిదం
త్తైలం వాతాస్తదోపనుత్.

పద్మాక్షము నట్టివేళ్లు యష్టిమధుకము పసపు వీటిక పాయములూ మద్ది చెక్కమంజి
ష్ఠము కాకోలి నందాము వీటికల్కమును కలిపితైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఇయ్య
ది వాతరక్త దోషములను పోగొట్టును. ఇది ఖజ్జాకపద్మకత్తైల మనబడును.

—ॐ పెద్దముత్తవపులగపుత్తైలము. ॐ—

శ్లో. శుద్ధాం వచేన్న గబలాతులాం తు, విస్రాద్య శైలాథక
మత్ర దద్యాత్, అజాపయస్తుల్యవిమిశ్రితం తు, న తస్య యష్టిమధు
కస్య కల్కమ్. ౩౮. పృథక్వచే త్పంచపలం విపక్వం, తద్వాతరక్తం
శమయ త్యుద్గీర్ణమ్, వస్తిప్రదానా దిహ సప్తరాత్రా, త్వీతం దశాహా
త్యక్తిరో త్యరోగమ్, తులారద్రవ్యే జలద్రోణోద్రోణేద్రవ్యతులామతా.

పెద్దముత్తవపులగమును శుద్ధిచేసి 40 గుళములు తెచ్చి రసము తీసి దానిలో
64 పలముల నూనెను కలిపి 64 పలముల మేకపాలను తెచ్చి తగరమును ముక్తవపుల
గమును వేరువేరుగా అయిదైదు పలముల కల్కమును చేసి పక్వము చేసి నేవించవల
యును. ఇయ్యది పెచ్చు పెటిగిర వాతరక్తములను కూడ శాంతి నొందించును. వస్తుల
మూలముగా దీనిని ఉపయోగ పెట్టుటవలన ఏడురాత్రులలోను త్రాగుటవలన పదిదినముల
లోను రోగములను తొలగించికైచును. ఇచ్చట తులపరిమితముగు ద్రవ్యమునందు ఒక
ద్రోణమునీరును ద్రోణము నీటిలో నొక తులద్రవ్యమును చేర్చదగునని సంప్రదాయము.

—ॐ పిండత్తైలము. ॐ—

శ్లో. సమధూచ్ఛిప్త మంజిష్ఠం ససర్జరసశారివమ్, పిండత్తైలం
తదభ్యంగా ద్వాతరక్తగుజాపహమ్. ౩౯.

లేనెమైనము మంజిష్ఠము సజ్జరసము మనుబాల వీటిలో తైలమును పక్వము చే
యవలయును. ఇయ్యది పిండత్తైలమనఁ బడును. దీనిని రుద్దినయెడల వాతరక్తపు దోష
ము లన్నియును నశించిపోగలవు.

— మహాపిండతైలము. —

శ్లో. ధారవా సర్వ మంజిషా యష్టేసికైః పయోన్విష్టైః, తైలం
పక్వం విమంజ్యై రుబో ర్వా వాతర్థక్షమతే.

మనుబాల సజ్జనము మంజిష యష్టిమధుకము ముత్తవపులగము మైనము వీటి
లోగాని మంజిష లేకుండ తక్కినవానిలో ఆముదపువత్తనములనుచేసి గాని పాలను గ
లిసి తైలము బోసి పక్వము చేసి యుపయోగించిన వాతర్థక్షములు తొలగి పోవును.
ఇయ్యది మహాపిండతైలము.

— కైశోరకగుగ్గులము. —

శ్లో. వరమహిషలోచనోదరః సన్నిభవర్ణస్య గుగ్గులోః ప్ర
స్థమ్, ప్రక్షిప్య తోయరాశౌ త్రిఫలాం చ యథోక్త పరిమాణామ్. 40.
ద్వాత్రింశ చ్చిన్నరుహా హరిణి దేయాని యత్నేన, విపచేత్తదప్ర
మత్తో దర్వాస్య సంఘటయ స్తుహు ర్వావత్. 41. అర్థక్షయితం
తోయం జాలం జ్వలనస్య సంపర్కాత్, అనతార్య వత్త్రపూతం పునరపి
సంపాదయే త్వాతే. 42. సాంగ్రీభూతే తస్మిన్ననతార్య హిమోపల
ప్రస్థే, తిగ్భూచూర్ణార్ధఫలం త్రికటా శుచ్చర్ణం చక్షుపరిమాణమ్. 43.
క్రిమిచిపుచూర్ణార్ధఫలం కర్షంకర్షం త్రిస్పద్ధంతోక్తిః, హల మేకం చ
గుడూచ్ఛాః, దత్వా సంమూర్ఛ్య యత్నేన. 44. ఉపయుజ్య చాను
పానం యూపం తోయంసుగంధి సలిలేన, ఇచ్ఛాహరవిహరీభేషజ
ముపయుజ్య సర్వకాలమిదం. 45. తనురోధివాతశోణిత మేకజ మథ
ద్వంద్వజు చిరోత్థం చ, జయతి శ్శతం పరిశుష్కం స్ఫుటితంచాజాను
జంచాసి. 46. న్నణకాసమష్టగుల్మం శ్వయభూదరపాండు ప్రమేహం
శ్చ, మందాగ్నించ విబద్ధం ప్రమేహవిడకా శ్చ నాశయ త్యాశు.
47. సతతం నిషేచ్యమాణః కాలవశో ధన్తి సర్వగదాన్, అభిభూయ
జరాదోషం యాతిహి కైశోరకిం చూపమ్. 48. ప్రత్యేకం త్రిఫ
లాప్రస్థ జలం తత్ర షడాథకం, గుడవ ద్దుగ్గులోః పాకః సుగంధ స్తు
విశేషతః. 49.

మంచి శేడకన్నవలెను చొట్టవలెను మిసమిసలాడెడు గుగ్గిలమును 16వలములు
తేవలయును. 64 వలములనీటిలో నాగుగ్గులమును త్రిఫలములును పడ వేయవలయును.

మఱియు నందు 32 పలముల తిప్పతీగెరసమును చేర్చి సావధానముగా గూర్చుండి య ప్రమత్తుడై కలియఁబెట్టుచు పక్వము చేయవలయును. అగ్నిసంపర్కమున సగమునీళ్లు ఇనికొనపివట్ట దింపి వడియగట్టి మఱిల పాత్రలోవైచి నడుకఁ బెట్టవలయును. బాగుగా గట్టిపాడనపివట్ట 16 పలముల కర్పూరమును కలిపి అందు త్రిఫలముల చూర్ణమును అర్థ పలమును శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు కీటిచూర్ణము నొకటిన్నర పలమును వాయువిడం గముల చూర్ణమును అరపలమును తెల్లతెగడను కాలుపలమును దంతిద్వయమును పావుపలమును తిప్పతీగె నొకపలమును కలిపి చక్కగా పక్వము చేసి సుగంధము గల నీళ్ళను గంజిని అనుపానముగా నుంచి యుపయోగింపవలయును. ఈయోషధమును నేవించి ఇచ్చితచ్చిపట్లు ఆహార విహారముల ననుభవింపవలెను. ఇయ్యది శరీరము నడ్డ గించెడి వాతరక్తరోగమును వికజద్వంద్వజము లగురోగములను చిరకాలమునుండి పుట్టినరోగమును ప్రవిచునట్టివియును ఎండినట్టివియును బ్రద్ధలైనట్టివియును జానువుల వఱకు గల్గినట్టివియునగు వాతరక్తములను సోఁగొట్టును. గాయములు దగ్గు కృష్ణ గుల్మము వాపు ఉడరరోగము పాండురోగము మేహరోగము అగ్నిమాంద్యము పంథ్యాత్వము మేహపీడ కీటిని సోఁగొట్టును. నిరంతరమును నేవించెదరేని అన్నిరోగముల నియ్యది పోఁ తొట్టగలదు. మునలితనమును తొలగించి కిశోరరూపము నొసంగును. కరక్కాయలు 16 పలములును ఉసిరిక 16 పలములును తాడి 16 పలములును 434 పలముల నీటిలో బెల్లమునువలెనే నుగ్గులమునుకూడ పక్వము చేయవలయును. విశేష మిందు సుగంధవస్తువుల చేర్చుటమాత్రమే.

—● అమృతాద్యగుగ్గులము. ●—

శ్లో. ప్రసమేకం గుడూచ్యాస్తు అరప్రస్థం చ గుగ్గులోః, ప్రత్యేకం త్రిఫలాయా శ్చ తత్ప్రమాణం వినిర్దిశేత్. 50. సర్వ మేకత్ర సంక్షుద్య సాధయే త్వీర్తః కేఁభసి, పాదశేషం పరిస్రావ్య పున రగ్నా పథిశ్రయేత్. 51. తావ త్పచే త్కషాయం తు యావ త్సాంద్రత్వ మాగమి, దంతివ్యోపవిడంగాని గుడూచీ త్రిఫలాత్వచః. 52. తత శ్చార్ధపలం పూతం గృహ్ణీయాచ్చ ప్రతిప్రతి, కర్షం తు త్రిపుతాయాస్తు సర్వ మేకత్ర కారయేత్. 53. తస్మి న్సుసిద్ధం విజ్ఞాయ కవోష్ఠే ప్రక్షిపే ద్బుధః, తత శ్చార్ధబలం జ్ఞాత్వా తస్యమాత్రం ప్రదాపయేత్. 54. వాతరక్తం తథా కుష్ఠం గుదజా న్యగ్ని సాదనం, దుష్టవ్రణ ప్రమేహం శ్చ సామవాతం భగందరం. 55. నాడ్యాఢ్యవాతశ్వయ

ధూన్ స్వర్ణా నేతా స్వప్నోహతి, అశ్వభ్యాం నిర్మితః పూర్వ మమృతాభ్యో హి గుగ్గులుః. 56. అర్థప్రస్థం త్రిఫలాయాః ప్రత్యేక మిహ గృహ్యతే.

తిప్పతీగె 16 పలములును గుగ్గులము 8 పలములును కరక్కాయలు 8 పలములును తాడి 8 పలములును ఉసిరిక 8 పలములును వీటిని - తెచ్చి ఒకటిగాచేర్చి నూరి 231 పలముల నీటిలో పక్వము చేయవలయును. నాల్గవపాలునీరు మిగిలి యున్నప్పుడు వడియకట్టి మరిల నానీటిని నిప్పుపైపెట్టి గట్టిపడునంతవఱకును కాచి దంతీద్యయము శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు నాయువిడంగములు తిప్పతీగె త్రిఫలములచెరకు వీటినినీటిని అర్థ పలము చొ - తెల్లతెగడ పావుపము తెచ్చి అన్నిటిని నొకటిగా చేయవలయును. శుద్ధిచేసి పిమ్మట కొద్దిపాటివెచ్చన యుండగా వేయవలయును. తలువార జరరాన్ని కనుసారముగా మాత్రలను గట్టి ఇచ్చుచుండవలయును. ఇయ్యది వాతరక్తమును కుష్ఠరోగమును గుదరోగములను అగ్నిమాంద్యమును దుష్ప్రణములను ప్రమేహములను ఆమవాతములను భగదరములను నాడివాతమును ఆఘవాతమును వాపును మఱియు నన్నివిధములగు రోగములను పోగొట్టును. ఈయమృతాదిగుగ్గులుముపూర్వము అశ్వినీదేవతలచేతు నుజుంపబడినది. ఈగుగ్గులము నిర్మాణకాలమునందు వేర్వేరుగా త్రిఫలములను అర్థప్రస్థమును గ్రహింపవలయును.

అమృతగుగ్గులము. 57

శ్లో. అమృతాయా శ్చ ద్విప్రస్థం ప్రస్థమేకం చ గుగ్గులః, ప్రత్యేకం త్రిఫలా ప్రస్థం వర్షాభా ప్రస్థ మేవ చ. 57. సర్వ మేకత్ర సంకుఢ్య క్వాథయే ల్లవణేంభసి, పునఃపచే త్పాదశేషం యావ త్సంద్రత్వ మాగతం. 58. దంతీచిత్రకమూలానాం కణానిశ్వఫలత్రికం, గుడూచీ త్వగ్విడంగానాం ప్రత్యేకార్థపలోన్నితం. 59. త్రిపుతాకర్ష మేకం తు సర్వ మేకత్ర చూర్ణయేత్, సిద్ధే చోష్ణే షీపే త్తత్ర త్వమృతా గుగ్గులః పరం. 60. యథావహ్ని బలం ఖాదే దద్దుపిత్తీ విశేషతః, వాతరక్తం తథా కుపఠం గుదజా న్యగ్నిసాదనం. 61. దుష్ప్రణప్రమేహం శ్చ సా మవాతం భగందరం, నాడ్యాఙ్గనాత శ్శయధూన్ హన్యా త్వర్వామయా నయం. 62. అశ్వభ్యాం నిర్మితో హ్యేషో అమృతాభ్యో గుగ్గులుః పురా.

తిప్పతీగ రెండు ప్రస్థములు గుగ్గిలమొక ప్రస్థము వేత్త్యేరుగా త్రిఫలము లా
 కొక్క ప్రస్థము గలిజేరు ఒక ప్రస్థము వీటినిన్నిటిని చూర్ణముచేసి ఉష్ణనీటిలో
 వైచి కాచవలయును. నాలవపాలు మిగిలియుండునంతవఱకును గట్టిపడునంతవఱకును
 పక్వముచేయుచునే యుండవలయును. దంతీద్రవ్యము చిత్రమూలము మునగచెక్క పి
 ప్పుళ్లు శొంఠి కరక్కాయలు తాడి యుసిరికలు తిప్పతీగె లవంగపుపట్ట వాయువిడంగ
 ములు వీటినిన్నిటిని అర్థపలము చొప్పునను తెల్లతెగడ పావుపలము చొప్పునను
 కలిపి చూర్ణముచేసి సిద్ధమైన పిష్టట కొంచెము వెచ్చజేసి అమృతాగుగ్గులు కల్గమును
 ఇందు కలపవలయును. అపిష్టట జఠరాగ్ని ననుసరించి దీనిని భక్షించుచుండవలయును.
 అష్టపిత్తముగలవాడధికముగా దీని భక్షింపవలయును. ఇయ్యది వాతరక్తమును కుష్టును
 అగ్నిమాంద్ర్యమును దష్టప్రణములను మేహములను ఆమవాతములను భగందరములను
 నాడీవాతిమును ఆఘ్యవాతిమును వాపును మున్నగు నన్నిసోగములను శింపజేయును.
 ఇయ్యది అమృతగుగ్గులము. పూర్వ మిది అశ్వినీకుసుమరులచేత రచింపఁబడినది ఉష్ణము
 మైనది.

—ॐ యోగ సారామృతము. ॐ—

శ్లో. శతావరీ నాగబలా వృద్ధదారక ముచ్చటాః. 63. పునర్నవా
 మృతా కృష్ణా వాజిగంధా త్రికంటకమ్, పృశ్న క్షశి పలా న్యేపాం
 శ్లక్ష్యం చూర్ణాని కారయేత్. 64. తదర్థం శిర్కరాయుక్తం చూర్ణం
 సప్తద్రవ్యే ద్భృగః, స్థాపయే త్సుదృఢే భాండే మధ్యగ్ధాడక సంయు
 తం. 65. ఘృతప్రసే సమాలోడ్య త్రిసుగంధిపలేన తు, తం భాండే దిప్తి
 చేష్టానో యథావహ్నిబలం సరః. 66. వాతరక్తం క్షయం కుష్టుం
 కార్యం పిత్తాశ్రితసంభవం, వాతపిత్తకఫోత్థాం శ్చ రోగా నన్యాం శ్చ
 తద్విధాన్. 67. హత్వా కరోతి పురుషం నలీలతిచర్జితం, యోగ
 సారామృతోనామ క్షీకాతివివర్ధనః. 68. దివాస్వప్నాగ్నిసంతాపం
 వ్యాధియామం మైథునం తిథా, కటూష్ణగుర్వభిష్యంద లవణామ్నాని వ
 ర్జయేత్. 69.

పిల్లపిచర పెద్దముత్తపపులగము పెద్దచోరము శేయుసిరిక గలిజేరు తిప్పతీ
 గె పిప్పళ్లు పెన్నేరు పల్లెరు వీటిని ప్రత్యేకిముగా పదిపలములచొక్క తెచ్చి చూర్ణము
 నుచేసి అందులో సగమును కిండచక్కరతోకలిపి మధ్యమమును చేయవలయును. పిష్ట
 ట అర్థాధికము తేనెనుపోసి గట్టిపాత్రలోవైచి యుండవలయును. తరువాత 15 పల

ముల నేతిలో వైచి కలియఁబెట్టి అవంగపుపట్ట పిలకులు జాపత్రి వీటినికొక్కొక్కపల ముచొ. కలిపి జతరాన్ని ననుసరించి భుజింపవలయును. ఇది వాతరక్తము కుష్టు త్తయ కృశించుట రక్తపిత్తజనితములగు రోగములు వాతరోగములు పిత్త రోగములు కఫరోగములు ఇతర రోగములు వీటినిపోఁగొట్టును. మనుజుని ముసలితనమును తలనెఱుపును లేగి వారినిగా జేయును. ఇయ్యది యోగసారామృతమున చేరుగలది. ఈగుడ్గులుము అష్ట్రీ కాంతిని పెంపొందించును. దీనిని సేవించునప్పుడు పగలుపరుండుట నెగనుకూర్పుండుట కసరతుచేయుట మైధునముచేయుట చేదు వేడి బలుపు పులుపు గలపదార్థములను తినుట వీటిని వృంపవలెను.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వాతరక్తాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౨౪. ఊరు స్తంభాధికారము.

ఊరు స్తంభమునందు సామాన్యోపాయములు.

శ్లో. స్త్రోష్ణణః క్షుణ్ణం యత్స్యాన్న చ మారుతకోపనం, తిత్స ర్వం సర్వదాకార్య మూరుస్తంభస్య భేషజం. 1. తస్య న స్నేహనం కార్యం న వస్తి ర్నచ రేచనం, సర్వోరూక్షః కమః కార్యస్తతాచా కఫనాశనః. 2. సశ్చ ద్వాతవినాశాయ కృత్స్నః కార్యః క్రియాక్ర మః, శిలాజతుః గుగ్గులుం వా పిష్పలీ మథ నాగరమ్. 3. ఊరు స్తంభే పిబే స్త్రాక్షైర్ద్రశమూలీరసేన వా, భల్లాతికామృతాశుఠీ దారు పథ్యా పునర్నవాః. 4. పంచమూలీవ్యయోన్నిశ్చా ఊరు స్తంభనిబర్హణాః, పిష్ప లీపిష్పలీమూల భల్లాతిక్వాథ ఏవ వా. 5. కల్కోవా సమధుర్దేయః ఊరు స్తంభవినాశనః, త్రిఫల చవ్య కటుక గ్రంధికం మధునా లిహే త్. 6. ఊరు స్తంభవినాశాయ పురం మూత్రేణ వా పిబేత్, లిహ్య ద్వా త్రిఫలాచూర్ణం క్షౌద్రేణ కటుకాముతం. 7. సుఖాంబునా పిబే ద్వాః చూర్ణం షట్కథరణం సరః, పిష్పలీవర్ధమానం వా మాఝీ కేణ గుడేనవా. 8. ఊరు స్తంభే ప్రశంసంతి గండిరాచిప్త మేవ వా, చవ్యాభయోగ్నిదా రూణాం సమధుస్స్యా దూరుసంగ హే. 9. కల్కో దిహే చ్చ మూ

త్రాక్ష్యైః కరంజఫలసర్వవైః, త్రౌద్రసర్వపవల్లిక మృత్తికాసంయుతం భిషక్. 10. గాఢ ముత్సాదనం కుర్యా దూరుస్తంభే ప్రలేపనం, కఫక్షయార్థం వ్యాయామే ప్వేనం శ క్యేషు యోజయేత్. 11. స్థలా న్యక్రామయే త్కల్పం ప్రతిస్తోతో నదీంతరేత్, పలాభ్యాం పిష్పలీమూలనాగరా దప్టకట్వరః. 12.

శ్వేషును పోంగొట్టినదియును, వాయువును ప్రకోసింపఁజేయునియు నగు యా పథమునంతను ఊరు స్తంభమునకు ప్రయోగింపవలయును. ఊరు స్తంభనగల గోగికి న్నే హనము గాని వస్త్రకర్తగాని లేచనకుగాని చేయరాదు. రూక్ష చిక్కిల్లినచే యన్నిటిని చేయుచుండవలయును. అందునను కఫనాశక చిక్కిల్లిన చేయవలయును. ఆపిమ్మట వాతము నశించుటకై క్రియా క్రమము నంతయును జటిసింపవలసినదియే. శింజిత్తు గుగ్గులుము పిప్పళ్లు శొంఠి వీటిని ఆవుపంచితముతో గాని దశమాలముల రసముతో గాని ఊరు స్తంభముగలవాడు నేవింపవలయును. నల్లజీడివత్తనములు తిప్పతీగ శొంఠి దేవ దారువు కిరక్కాయలు గలిశీరు దశమాలములు వీటితో కిషాయము చేసి పుచ్చుకొనిన యూరు స్తంభములు నశించును. పిప్పళ్లు మోడి నల్లజీడివత్తనములు వీటికి షాయము నందు. గాని కల్కమునందుగాని లేనెను కలిపి యిచ్చినయెడల ఊరు స్తంభములు నశిచును. నెమలీయడుగువేళ్లు త్రిఫలములు ఆవాలు వీటిని ఆవుపంచితముతో నూరి పట్టువేసినను నేకముచేసినను ఊరు స్తంభములు నశించిపోగలవు. లేనెయును ఆవాలును పుట్టనుట్టియును వీటితో లేపనమునుచేసిన ఊరు స్తంభములు తగ్గిపోవును. కఫము తగ్గిపోవుట కొఱకై కసోతులయం దీసోగిని ప్రవేశపెట్టవలయును. ఏటికడ్డనుగా నీర్దిపవలయును.

—అప్టకట్వర తైలము. —

శ్లో. తైలప్రస్థఃసమోదధ్నా గృధ్రన్యూగుగ్రహపహః, అప్టకట్వరతైలేతై తైలం సార్వప మిష్యతే. 13. కుష్ఠశ్రీవేష్ట కోదీచ్యం సరశం దారు కేశరం, అజగంధా లశ్వగంధా చ తైలం తై స్సార్వపం పచేత్. 14. సత్తౌద్రం మాత్రయా తస్మా దూరుస్తంభార్దితిః పిబేత్, సైంధవాద్యం హితం తైలం వర్షాభ్యమృతగుగ్గులుః. 15.

పిప్పలి మోడి శొంఠి ఒక్కొక్కవలయును పెఱుగు రిపలయును తైలము నేర్చి దిపలములును కలిపి ఈతైలమును సిద్ధముచేసి యుపయోగించినచో గృధ్రసియును ఊరు స్తంభమును నశించును. ఈయప్టకట్వరతైలమునందు ఆవనూనెనే పోయవలయును.

కోపు శ్రీవేదధూపము తుంగముస్తలు సరళము దేవదారువు కేసరి తలసి పెన్నే
రు వీటియొక్కకల్పములతో ఆవనూనెను పక్వము చేయవలయును. తేనెతోకలిపిన మా
త్రలతో నూరుస్తభగోగము గలవాడు త్రాగవలయును. లేకపోయినచో సైంధవాద్య
తైలమునుగాని పుర్రవైలమునుగాని అమృతగుగ్గులునుగాని నేవించిన హితమగును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఊరు స్తంభాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

తెలి

౨గి. ఆమవాతాధికారము.

— రాస్నాదశమూకము. ౨౭ —

శ్లో. లంఘనం స్వేదనం తిక్తం దీపనాని కటుని చ, విరేచ
నం స్నేహపానం వస్తయ శ్చామమారుతే. 1. సైంధవాద్యే నాను
వాస్య ఊరవస్తి ప్రశస్యతే, ఆమవాతే పంచకోలసిద్ధంశానాన్న మిష్య
తే. 2. రూక్షః స్వేదో విధాతవ్యో వాలుకాఘృతై స్తథా, శరీశం
ర్యభయా చోగ్రా దేనాహ్వతివిషాఽమృతా. 3. కషాయ మాయవా
తస్య పాచనం రూక్షభోజనం, శీతవిశ్వేషధీకల్పం య్నాబూక్వాథసం
యుతమ్. 4. సప్తరాత్రిం పిబే జ్వంతు రామవాత వినాశనమ్, దశ
మూలామ్మృతేరండ గాన్నానాగరదారుభిః. 5. క్వాథోగుబూకైశ్చైతేన
సామం హస్త్యనిలం గురుమ్.

లంఘనము చెమట పట్టుట కటుపదార్థ సేవనము దీపనపదార్థములు కటువులగు
నొప్పుదులు విరేచనములు తైలసేవనములు ఇవియన్నియును ఆమవాత్యునందు హిత
కరములు. సైంధవాద్యతైలముచేత ననునాసితమగు ఊరవస్తి యుత్తమము. ఆమవాతము
నందు పిప్పళ్లు మోడి చన్యము చిత్రమూలు శొంఠి వీటితో చేయఁబడిన కషాయపాన
మును అన్నమును హితములు. ఆమవాత్యునందు ఇనుకపొట్టులుల వలన చెమట కట్టిం
చుట యుత్తమము. శొంఠి కరక్కాయలు వన దేవదారు అతివస తిప్పటిగ వీటి
కషాయమును రూక్ష భోజనమును ఆమవాత్యును అణగించును. కచ్చూరము శొంఠి వీటి
కల్పమును శొంఠి కషాయములొ కలిపి 7రోజులు నేవించిన ఆమవాత్యు పక్వమగును.
దశమూలములు తిప్పటిగ ఏరండము నన్నరాస్త శొంఠి దేవదారు వీటికషాయమును అము
దమతో కలిపి త్రాగియెడల భయంకరములగు నామవాత్యులును నశించిపోగలవు.

—౧౦ రాస్నాపంచకము. ౧౦—

శ్లో. దశమూలీకషాయేణ పిబే ద్వా నాగరాంభసా. ౮. కుక్షి వస్తి కటీశూలే తైల మేరండసంభవమ్, రాస్నాం గుహాచీ మేరండం దేవదాగు మహాపథమ్. 7. పిబే త్స్వర్వాంగికే వాతే సామ సంధ్య సిమజ్జగే.

ఆముదమును దశమూలముల కషాయముతో గాని శొంఠి కషాయముతో గాని నేవించిన కుక్షి వస్తికూలసంబంధములగు శూలలయందు హితకరము. నన్నరాస్త తిప్ప తీగ దేవదారు వీటికషాయమును సంచులు ఎముకలు మజ్జ వీటియందు గలవానితోగ ము లందును ఆమవాతము నందును స్వార్వాంగ వాతము నందును నేవించవలయును.

—౧౦ రాస్నాసప్తకము. ౧౦—

శ్లో. రాస్నామృతారగ్వధ దేవదారు త్రికటకైరండ పున ర్ణవానాం, క్వాభం పిబే న్నాగరచూర్ణమిశ్రం జంఘూరుష్పష్పత్రి పార్శ్వశూలే. 8.

సన్నరాస్త తిప్పతీగ దేవదారులు త్రికటకములు ఆముదము గలిగిన కషాయ మునందు శొంఠిచూర్ణమును కలిపి జంఘూవాతము పృష్ఠవాతము ఊరువాతము నడువని ప్రక్కలనొప్పులు వీటియందు త్రొగివలయును.

—౧౦ నైశ్వానర చూర్ణము. ౧౦—

శ్లో. శుతీగోక్షురకక్వాభః ప్రాతః ప్రాత నిషేవితః, సామ వాతే కటీశూలే పాచనో రుక్ప్రణాశన. 9. ఆమవాతే కణాయక్తం దశమూలరసం పిబేత్, ఖాదే ద్వా పృథయా విశ్వం గుహాచీం గాగ రేణ వా. 10. ఏరండతైలసంయుక్తం హతకీం భక్షయే న్నరో విధి వత్, ఆమానిలాగ్నియుక్తో గృధ్రసీవున్ధ్యర్దితో నిత్యమ్. 11. కర్షం నాగరచూర్ణస్య కాఙ్జికేన పిబే త్సదా, ఆమవాతప్రశమనం కఫ వాతహరం పరిం. 12. పంచకోలకచూర్ణం చ పిబే దుష్టేన వారిణా, మందాగ్నిశూలగుల్మమ కఫారోచక నాశనమ్. 13. అమృతానాగరగో క్షుర ముండతికావరుణకైః కృతం చూర్ణమ్, మస్తా రనాలవీత మా మానిలనాశనం ఖ్యాతం. 14. మణిమంథస్య భాగో న్యాయమాన్యా

స్తద్వ దేవ తు, భాగా శ్రయోజమోదాయా నాగరా ద్యాగపంచ
కం. 15. దశ యో చ హరితక్యాః శ్లష్మచూర్ణీకృతాః శుభాః, మస్త్యా
రణాలతక్రేణ సర్పిహోష్ణోదకేన వా. 16. వీతని జను త్యామవాతగు
ల్లం హృద్వస్తజా న్దదాన్, ప్లిహానం హన్తి శూలావీ. నానాహం గు
నజాని చ. 17. విబంధం జాతరా న్రోగాం స్తథా వై హస్తపాదజాన్,
వాతానులోమన మిదం చూర్ణం వైశ్వానరం స్మృతమ్. 18.

శొంఠి గలికేరు వీటిక సాయమును ప్రాతికాలమునందు నేవించినయెడల నామవా
తము కటికూల వీటినిపచనమునకు తెచ్చి పోగొట్టును. ఆమవాతమునందు పిప్పళ్లతో
దశమూలముల రసమును త్రాగవలయును. కరక్కాయ శొంఠిని గాని తిప్పతీగను
శొంఠినిగాని తినవలయును. ఆముదముతో కరక్కాయను చేర్చి యథావిధిగా ఆమ
వాతము గృధ్రనీ వీటిచేతి వీక్షించినవాడు నేవింపవలయును. ఒకతులము శొంఠి
పొడిని గంజిలో వేసికొని త్రాగిన ఆమవాతములు శాంతించును. కఫవాతములు తప్పక
పోవును. పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రిమూలము శొంఠి వీటిచూర్ణమును నేడి
నీళ్లతో త్రాగిన అగ్నిమాండ్లము శూలగోగము ఆమవాతము కఫము అరోచకమును
నశించును. తిప్పతీగ శొంఠి గలికేరు బోడనరము, ఉలిమిరి వీటిచూర్ణమును మజ్జితేట
టనో గాని గంజితోగాని కలిత్రాగిన ఆమవాతములు నశించునందురు. వైధవలవ
ణము నందు భాగములును కరక్కాయము 12 భాగములును కలిపి చూర్ణముచేసి
మజ్జితేట నుంచినరు గంజి వేడినీళ్లు వీటితో త్రాగవలయును. ప్లిహచేసిన ఆమవాతము
గుల్మగోగము హృద్లోగము వీటిని నశింపజేయును. పంథ్యాగోగము వస్త్రగతిగోగము
హస్తగోగము కక్షిగోగము మున్నగు వానిని పోగొట్టును. ఈవైశ్వానరచూర్ణము వాత
మును వంచివేయును.

అలంబుసామూర్తము. ౧౯

శ్లో. అలంబుసాం గోక్షురకం గుడూచీం పృష్ఠదారకమ్. 19.
పిప్లీం త్రివృతాం ముస్తం వరుణం సపుసన్నివమ్, త్రిఫలాం నాగరం
చైవ సూక్ష్మచూర్ణాని కాంఠమీత్. 20. మస్త్యా రణాలతక్రేణ యో
మాంసర సేన వా, ఆమవాతం నిహన్త్యాశు శ్వయంధుం సంతిసం
సితమ్. 21.

అలంబుస- అనగా బోడతరము - వల్లెరు తిప్పతీగ వీటిని కలిపి తెగడ పిప్పళ్లు
ను గమస్తూ ఉలిమిరి గలికేరు త్రిఫలములు శొంఠి వీటిచూర్ణమును గంజి మజ్జితేట

పాలు మున్నగువానిలో దేనితోనైన గాని నేవించిన ఆమవాతము సంధులలోని వాపు నశించిపోవును.

—౧౭ హింగాద్విచూర్ణము. ౧౭—

శ్లో. శతపుష్పావిడంగ శృ సైంధవం మరిచం సమమ్, చూర్ణ ముష్ణాంబునా పీత మగ్నిసందీక్షనం పరమ్. 22. హింగు చవ్యంబిడం శుంఠీ కృష్ణాజాజీ సపాష్కరమ్, భాగోత్తర మిదం చూర్ణం పీతం వా తామజి ద్భవేత్. 23.

పెద్దసదావ వాయువిడంగములు సైంధవలవణము మిరియములు వీటిని చూర్ణము చేసి వేడినీళ్లతో త్రాగిన జరరాగ్ని యుద్ధింతును. ఇంగువ 1 భాగము, చవ్యము 2 భాగములు, పేటుప్ప 3 భాగములు, శొంఠి 4 భాగములు, పిప్పళ్లు అయిదు భాగములు, జీల కఱ్ఱ 6 భాగములు, పుష్కరమాలము ఏడు భాగములును వీటిని చూర్ణము చేసి త్రాగిన ఆమవాతములు నశించును.

—౧౮ యోగరాజగుగ్ధము. ౧౮—

శ్లో. చిత్రకం పిప్పలీమూలం యమాసీం కారవీం తథా, పిడం గాన్ధజమోదాశ్చ జీరకం సురదారుచ. 24. చవ్యైలాం సైంధవం కుస్తం రాస్నా గోక్షుధాన్యకమ్, త్రిఫలము స్తకం న్యోషం త్వగుక్షీరం య వాగ్రజం. 25. తాలీపత్రం పత్రిచ సూక్ష్మచూర్ణాని కారయేత్, యావ స్త్రేతాని చూర్ణాని తావన్తాత్రం తు గుగ్గులం. 26. సమృద్ధ్య సర్పిషా గాఢం స్నిగ్ధే భాండే నిధాపయేత్, తతో మాత్రం ప్రయుం జీత యథేష్టాహారి వా నసి. 27. యోగరాజ ఇతి ఖ్యాతో యోగోయ మమృతోపమః, ఆమవాతాశ్చ వాతాద్దీన్నిమిదుష్ట ప్రణానసి. 28. స్తీహగుల్ఫోదరానాహ దుర్నామాని వినాశయేత్, అగ్నిం చ కురుతే దీప్తం తేజోవృద్ధిబలం తథా. 29. వాతరోగాన్ జయ త్యేష సంధిమ జగతానసి.

చిత్రమూలము మోడి వామము పేటుప్ప వాయువిడంగములు అజామోదము జీలకఱ్ఱ దేవదారు చెక్క చవ్యము ఏలకులు సైంధవలవణము చెంగల్వకోష్ఠ సన్నరాస్త పల్లెరు ధనియములు త్రిఫలములు తుంగము స్తలు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు లవంగ పువట్ట వట్టివేళ్లు యవక్షారము తాడిశపత్రి తేజపత్రి వీటిని చూర్ణము చేసి చూర్ణమంత గుగ్గులము నిందు కలిపి నేతితో మర్చించి చెయరుకుండలో పెట్టి దినమును ఒక్కొక్క

మాత్రచోప్యన సేవింపవలయును. యథేష్టముగా భుజించుచు నుండవలయును. ఇయ్యది అమృతశితుల్యము. ఆమవాతము ఆధ్యవాతము మున్నగువానిని క్రమము గల ప్రణామములను పీఠము గుల్మము మున్నగువానినిపోగొట్టును. అగ్నినిదీపింపజేయును. లేజమును బలమును వృద్ధి నొందించును. సంధివాతము మజ్జావాతము మున్నగువానిని పోగొట్టును.

— ౨౭ సింహనాదగుగులము. ౨౭ —

శ్లో. పలశ్రయః కషాయస్య త్రిఫలాయా స్సుచూర్ణితమ్ 30.
సౌగంధిః ఫలం చైకం కాశికస్య పలం తిథా, కుశమా చిత్రశైలస్య
సర్వ మాదాయ యత్నః. 31. పాచయే త్వాకవి ద్వైద్యః పాత్రే
లోహమయే దృఢే, హస్తీ వాతం తిథా పిత్తం శ్లేష్మణం ఖంజపంగు
తాం. 32. శ్వాసం సుదుర్జయం హస్తీ కాసం పంచవిధం తిథా, కుస్తా
ని వాతరక్తం చ గుల్మశూలోదరాణి చ. 33. ఆమవాతం జయే దేత
ద్దపి వైద్యవివర్జితం, ఏతదభ్యాసయోగేన జరాసలితనాశనమ్. 34.
సర్విః శైలసాపేత మశ్వేయా చ్ఛాలియష్టకమ్, సింహనాద ఇతి
భ్యాసో రోగవారణదర్పకః. 35. పన్నావృద్ధిరః పుంసాం భాషితో
దంపపాణినా.

త్రిఫలములకషాయము నీ పలములు, పవంగప్రపట్ట యేలములు బాపత్రి నాగకే
సరములు కీటిచూర్ణమును 1 పలము, గుగ్గలము 1 పలము, చిత్రమూలశైలము 4 పలములు
(పడపము) వీటినితెచ్చి సాకమును కనిపెట్టుచుగట్టిసాత్రిలో పకర్వము చేయవలయును.
ఇయ్యది వాత పిత్త కఫములను ఖంజ పంగు వాతములను శ్వాసరోగమును అయిదు విధ
ములగు దగ్గులను నశింపజేయును. కుష్మము వాతరక్తము గుల్మము శూలము ఉదరరోగ
ము అసాధ్యమగు ఆమవాతము వీనినిపోగొట్టును. దీనినిధృష్టింపుటచేత ముసోతకమును
తల నెఱియొడుటయును నశించును. నేయి నూనె మాంసరసములతో పరియన్నమును తినవ
లయును. ఇది సింహనాదగుగులము. రోగములనెది వినగులను హరించునట్టిది. పురు
షులకు అగ్నిదీపకము. ఇయ్యది నండపాణిచేతః శిష్పంబుడనయోగము.

— ౨౮ అలంబుసాదిచూర్ణము. ౨౮ —

శ్లో. అలంబుసా గోక్షురకా త్రిఫలా నాగరామృతాః. 36.
యథోత్తరం భాగవృద్ధ్యా శ్వామాచూర్ణం చ తత్సమం, పిబే న్నస్తు
సురాతక కాంజికోష్ణోదకేన వా. 37. వీతం జయ త్యామవాతేం సశో
ధం వాతశోణితమ్, త్రికజానూరుసన్నిపం జ్వరారోచకనాశనమ్. 38.

బోడసరము 1 భాగములు పల్లెరు 1 భాగము త్రిఫలములు 3 భాగములు శొంఠి 4 భాగములు తిప్పతీగె 5 భాగములు వీటి అన్నిటిలో సమానముగా తేల్లతెగడయాగ్రము కలిపి టాడిచేసి దీనిని మజ్జిగపైతేట కిల్లు మజ్జిగ వేడినీళ్లు వీటితో దేనితోనైనను కలిపి నేలించినచో ఆమవాతము శోఫవాతక్రమము నశించును. కిటి ప్రాతముల గల వాతము బానువాతము ఊరువాతము సంధివాతము జ్వరము అగోచకము మొదలగునవి నశించు.

❖ అజమోదాద్యవటకము ❖

శ్లో. పథ్యాక్షుధాత్ర త్రిఫలాభాగం వృద్ధవయః శ్రమః, పథ్యా విశ్వయమానీభిః తూల్యాభిశ్చుర్జితం పితేత్. 39. తక్రే ణోష్ణోదకే నాథ అధవా కాంజికేన చ, ఆమవాతం సిహస్త్వాశు శోధం మందాగ్ని తామపి. 40. అజమోదా మంచపిప్పల విడంగసురదారుచిత్రకగతా హ్యః, సైంధవపిప్పలిమూలం భాగా నవకస్య పలికాః స్యుః. 41. శుంఠీ దశపలికాస్యాత్పలాని తాపంతి వృద్ధదారస్య, పథ్యాపంచపలాని సర్వా జ్యేష్ఠత్ర కారయే చుర్జయమ్. 42. సమగుహవటకం ఖాదత శ్చుర్జం వాప్యష్ణవారణా పిబతః, నశ్యం త్యామానిలజాః సర్వే రోగాస్తు కష్టాస్తు. 43. విశ్వాచికా ప్రతితూణీ తూణీహృద్రోగా శ్చగృధ్రసీ చోగ్రా, కటివస్తిగుదస్ఫుటనం, చైవాస్తిజంఘయోస్తీన్రం. 44. శ్వయంధుస్తథాంగసంధిషు యేచాన్యే ప్యామహివాతసంభూతాః, సర్వే ప్రయాన్తి నాశం తమఞ్చ సూర్యాంశు విధ్వస్తమ్. 45.

కరక్కాయ ఉసిరిక తాడి వీటినిభాగవృద్ధిలో తీసికొని కరక్కాయ వాము శొంఠి వీటిని కలిపి చూర్ణముచేసికొని నేపింపవలయును. ఇయ్యది ఆమవాతమును పోగొట్టును. మజ్జిగ వేడినీళ్లలో నేదైన నొకటి యిందులకు అనుపానము. అజామోదము మిరియములు పిప్పళ్లు వాయువిడంగములు దేవదారు చిత్రమూలము పిల్లిప్పీచర సైంధవపిప్పలము పిప్పళ్లు మోడి వీటినిఒక్కొక్కపలమును శొంఠి 10 పలములును కరక్కాయఅయిదు పలములు దేవదారు 10 పలములును కలిపి చూర్ణము చేసి సమానముగా బెల్లమునుకలిపి ఉండలను చేసికొని భక్షింపవలయును. అధవా ఈచూర్ణమును నేతని వేడినీటి త్రాగవలయును. ఆమవాతములగురోగములు దీననశించును. విశ్వాచికాత్ర తిత్తూణీ తూణీ హృద్రోగము, భయంకిరమగు గృధ్రసీ కటివస్తి గుదలు బ్రద్ధలగట ఎముకలు మోకాళ్లు సిక్కిలు వీటియందుగల నొప్పి శోఫ ఆమవాతిమువలన బుడ్డెడు నన్నిరోగములును సూర్యకిరణములవలన చీకట్లు నశించునట్లు నశించిపోవును.

శుంభీఘ్నము. ౪౬

శ్లో. నాగరిక్వాథకల్కాభ్యాం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, చతుర్దశేన తేనాథ కేవలే నోదకేన వా. 46. వాతశ్లేష్మప్రశమన మగ్నిసందీపనం పరమ్, నాగరం ఘృత మిత్థ్యుక్తం కట్యా మశూలనాశనమ్. 47.

నాలుగు కట్టు శొంఠి క మాయము కల్కము వీటితో 16 పలముల నేతిని పక్వము చేసి గాని నీటితో పక్వము చేసి గాని నేవించిన వాతకఘ్నము లగుచును. అగ్ని యుద్ధి పించును. కటివాతము వాతములు నశించును.

గుడూచిఘ్నము. ౪౭

శ్లో. అమృతాయాః కషాయేణ కల్కేన చ మహాపథాత్, మృద్వగ్నినా ఘృతప్రస్థం వాతరక్తహరం పరమ్. 48. ఆమవాతాఢ్య వాతాదీ నిగ్నిమిదుష్టనణా నప, అర్ఘాంసి గుల్మశూలం చ నాశయత్యాశు యోజితమ్. 49.

తృప్తీగకషాయము శొంఠి కల్కములయందు 16 పలముల నేతిని సన్ననిమిం దుపైసి పక్వము చేసి నేవించిన వాతాక్తములు తప్పక నశించును. ఆమవాతము ఆఢ్యక వాతము యున్నగు వియును క్రమిగగు దుష్టప్రణయము మూలరోగము శూల వీటిని నశింపజేయును.

కాంఠికపట్టలఘ్నము. ౪౮

శ్లో. పాంగుక్రికటుకం చన్యం మాణిమస్థం తథైవ చ, కల్కాన్యత్యా చ లికాన్ ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్. 50. ఆరినాలాఢకం దత్వా తత్సర్పి జతంపహం, శూలం విబంధ మానాహ మామ వాతం కటిగ్రహమ్. 51. నాశయే ద్ద్రహణీదోషం మందాగ్నే ర్ద్విపనం పరమ్.

ఇంగువ శొంఠి మిరియములు విష్పళ్ళు చన్యము సైంధవలవణము వీటినినీటి నొక్కొక్కపలముచొ॥ తేచ్చి కల్కమును చేసికొని 16 పలముల నేతిలో పక్వమును చేయవలయును. మతియును గంజి 64 పలములను కలిపి నేతిని సిద్ధముచేసి నేవింపవలయును. ఇయ్యది ఉదరరోగము శూల విబంధము ఆనాహము ఆమవాతము కటిగ్రహము అతిసారము మందాగ్ని వీటిని నశింపజేయును.

శ్లో. శుంకీఘృతము. ౨౨

శ్లో. పుష్పవర్ణం పయసా సాధ్యం దగ్ధవిష్ణాత్రిసంగ్రహే. 52.
దీపవార్ధం మతిమతా మస్తునా చ ప్రక్షీర్ణితమ్, సర్పిర్నాగర కల్లేన
సావీరక చతుర్ధుణమ్. 53. సిద్ధ మగ్నికరం శ్రేష్ఠ మామవాతాహరం
పరమ్.

బలము కొఱకైనచో పాలతోను, మలము మూత్రము కొఱకైన పెలుగుతోను,
దీపము కొఱకైన మండము చేతను సిద్ధము చేసిన శొంఠి కల్కమున దు నాలుగుగట్ల
గంజినికలిపి అందు సిద్ధముచేసిన ఘృతమును నేవించిన అగ్నిదీపమును గల్గించును. ఆమ
వాతమును హరించును.

శ్లో. రసోన పిండము. ౨౩

శ్లో. రసోనస్యపలశతం తిలస్య కుడంబ తథా. 54. హింగులైకి
టుకం ట్రాలో పంచైవ లవణాని చ, శితపుష్పా తథా కుఘం పిప్పలీ
మూల చిత్రికా. 55. అజమోదాయమాసీ చ ధాన్యకం చాప బుద్ధి
మాన్, ప్రత్యేకం తు పలం చైహం సూక్ష్మచూర్ణాని కారయేత్. 56.
ఘృతభాండే దృడే చైతత్ స్థాపయే ద్దినపోడశి, ప్రక్షిప్తైలమానించప
స్థార్థం కాంజకస్య చ. 57. ఖాదే తక్ష్ణప్రమాణం కుతోయం మద్యం
పిబే దను, ఆమవాతే తథా వాశే సర్వాంగై కాంగ్సన్నితే. 58. అపస్తా
కేనలే మందే కాసశ్చ స గలేషు చ, సాన్తానవాతభంగే చ శూలే
జంతుషు శస్యతే. 59.

ఉల్లిగడ్డలు 100 పలములు తిలలు 4 పలములు ఇంగువ శొంఠి పిప్పలులు పిప్పళ్లు
సజ్జికాక్షారము పంచలవణములు సోపు బోష్ఠ పిప్పళ్లు మోడి వామము ధనియములు
వీటిని ఒక్కొక్కపలమును తెచ్చి చూర్ణము చేసి నేతిసాత్ర లో పడవారు గోజాలుంచి
8 పలముల తైలము 8 పి గంజి వీటిని కలిపి ఒకతులముచొప్పున ప్రతిదినము తిని మంచి
నీళ్ళను గాని మద్యముగాని త్రాగవలయును. ఆమవాతము సర్వాంగవాతము ఏకాంగ
వాతము. మృగీగము మందాగ్ని దగ్ధ శ్వాస విషకృత్రిమము పిచ్చ వాయువుపోట్లు
శూల ఈగోగములయందు ఇది యు త్తమము.

శ్లో. ప్రసారిణీ సాధానము. ౨౪

శ్లో. ప్రసారిణ్యాధక క్వాథే ప్రస్థో గుడరసోనతి, పక్విః పం
చోషణరజః పాద స్స్య దామవాతహం. 60.

ప్రసాదిణీ 64 పలముల తెచ్చి కషాయముచేసి యదు 16 పలములబెల్లము ఉల్లిగడ్డలను చేర్చి పక్వముచేసి అందు సిప్పళ్లు మోడి చక్రము చిత్రమాలము శొంఠి వీటి మార్గమును కలిపి నేపించినచో ఆమహాతములు నశించును.

— ౧౧ సోఁసుగి. —

శ్లో. బహుళాయాః సురాయాస్తు సుపక్వాయాః శతం ఘృతే, తస్మాదేన రిసోనంశు సాశుద్ధం కుట్టితం ష్టివేత్ 61. పిప్పలీ పిప్పలీమూల మజాజీ కుష్మచిత్రకమ్, నాగరః మరిచం చక్రం చూర్ణితం చాక్షుసమ్మితమ్. 62. సప్తాక్షా శ్వరశః పేచూ చాతిరోగమనాశినీ, క్రిమికుష్ఠక్షయీ నాహగుల్బ్యః క్షిహమేహనశ్. 63. అగ్నిసందీపనీ చైవ పాండురోగవినాశినీ.

కల్పము బానుగా నుడువఁబెట్టి 100 పలములు ఒక పాత్రములో వైచి అందర్థ ప్రమాణము ఉల్లిగడ్డలను సోసి నించి కలుపవలయును. సిప్పట సిప్పళ్లు మోడి జీలకఱ్ఱ కోళ్లు చిత్రమాలము శొంఠి మిరియములు చక్రము కీటిని పదిపదిమాష ములయొత్తువెచ్చి చూర్ణముచేసి కలిపి గుంబి విమరోజాలయినట్లుట ఈపేముల త్రాగవలయును. వాతరోగములు ఆగము క్రిమిరోగములు శుష్క క్షయ ఆనాహు గుల్మము మూలరోగము పొడలు ప్రమేహము నీటిని నశింపఁజేయును. అగ్నిని దీపింపఁజేయును. పాండురోగములను సోఁకొట్టును.

సిద్ధాంతి శ్రీప్రసం సునౌతం నిస్తుషం జలే. 64. మండస్రస్థం విని ష్టివ్యస్థాపయే గ్రివస్థాయం, ధాన్యరాశే తతో దద్యాత్ సఃచూర్ణ్య ఏలికాపి చ. 65. అలంబుషా గోక్షిరకం శతపుష్పి పుసర్నవే, ప్రసాదిణీ వరుణత్వక్ శుంకీ మదన మేవ చ. 66. సమ్యక్పాకం తు విజ్ఞాయ సిద్ధా తింకులమిక్రితా, మృస్తా సర్వ పక్షలేన హింకుసైంధవ సంయుతా. 67. షష్ఠీ తా లవణోపేణా జయే దామం మహాజ్వరమ్, ఏక జం ద్వంద్వజం సాధ్యం సాన్నిపాతిక మేవ చ. 68. కట్యూరువాత మానాహ జానుజం త్రిక మాగణమ్, ఉదాన ర్తహరీ పేయా బలవర్ణాగ్నికారిణీ. 69.

నల్లఆనాలను 16 పలములు తెచ్చి పొట్టు తీసి కడిగి 16 పలముల మండములలో
మాడుగోజులు అన్నముతో నుంచి సిమ్మట పైకితీసి చూచి మార్గముచేసి బోడనరము
పల్లెరు సోంపు లవంగపుపట్ట శొంతి ప్రసాదీ ఉలిమిరి ఉమ్మెత్త వీటినిఁగొక్కపలము
చొప్పునఁ విసికొని ఇందు పక్వముచేసి పాకమును బాగుగాతెలిసికొని బియ్యమును
చేర్చి సిద్ధముచేయవలయును. ఆవనూ నెతో సిద్ధముచేసిన ఇంగువ మైంధపలవణము నిందు
కలిసి నేవించిన ఆమవాతములను జయించును. ఏకదోషజములు ద్విదోషజములు అసా
ధ్యములగు నన్ని పాతములు ఇట్టివగుజ్వరములు కటివాతాను వాతములు అనాహము మో
కాళ్లవాతము కటిప్రాంతవాతము ఉదావర్తము పనెడి వీనిని పోగొట్టును. బలమును
తేజమును అగ్నిని దీపింపచేయును.

—● సిద్ధుల. ●—

శ్లో. త్వగాదిహీనాః సంశుష్కాః ప్రత్యగ్రా స్సకులాదయః,
శ్లష్ణచూర్ణీకృతం తేసాం శీతే పలశతత్రయమ్. 70. శతేన కిట్టులే
స్య వ్యోష రామత ధాన్యకైః, క్రమిష్ణుదీప్యక నిశా చవికా గృధ్రి
కార్ద్యకైః. 71. జీరకద్వయ వృశ్చీర సురసార్జక శిగుకైః, నశమూ
లాత్తగుప్తాభ్యాం మార్కనై ర్లవనైః ప్రిభిః. 72. చూర్ణికైః పలికై స్సాగ్ధ
మారనాశపిష్టకైః, విన్యసే త్నేహపాత్రే చ ధాన్యరాశే పున ర్విన్య
సేత్. 73. సప్తరాత్రా త్సముద్భృత్య పానభక్షణభోజనైః, సింహితేయం
ప్రయోక్తవ్యా సామే వాతే విశేషతః. 74. భగ్నరుగ్నాభ్యుపహతాః
కంపినః పీతసర్పిణాః, గృధ్రసీ మగ్నిసాదం చ శూలగుర్జోదరాణి చ, చ
లీపలితఖాలిత్యం హత్వా స్యురమలేంద్రియాః. 75.

పొట్టులేని ఎండిన కోమలము కొత్తిదానినితెచ్చి మార్గముచేసి 100 పలములు తీసి
చల్లని కషాయమును చేయవలయును. ఆవనూ నె 100 పలములు శొంతి మిరియములు
పిప్పళ్లు ఇంగువ ధనియములు వాయువిడంగములు కొడిసిపాలివొత్తులు పసపు చెవ్యము
మోడి అల్లము జీలకఱ్ఱ నల్ల జీలకఱ్ఱ తెల్లగజ్జెరు తులసి మునగ చశమాలము క్రాంచని
త్తనములు డరదగొండి పంచలవణములు వీటినిపలము చొప్పునఁ కలిపి మార్గము చేసి
గంజిగో తడిసి చక్కనిపాత్రములలో నుంచి అన్నరాశిగో నుంచవలయును. ఏడురో
జాలయినసిమ్మటతీసి భక్షించుచుండవలయును. ఇయ్యగి సిద్ధులనునబడును. ఆమవాతము
నందు భగ్నరుగ్నములగు వాతములయందునుహితకరము. మఱియును గృధ్రసిమందాగ్ని

శూలము ఉదారోగము శరీరము మడుతలుపడుట నెఱియుట తల బట్టగట్టుట మున్నగు వాటిని పోగొట్టి నిర్మలై యిందుగా నొనర్చును.

— ఆమవాతమునకు ఆపథ్యములు. —

శ్లో. దధిమత్స్యగుడక్షీర పోతకీ మాషపిప్పకమ్, వర్జయే దామ వాతారో గుర్వభివ్యంశకారి చ. 79

పెరుగు, చేపలు, బెల్లము, పాలు, పోతకీయనుకూర [అనగా బచ్చలి] మినపసున్ని అనువీనినినీ భారములును అభివ్యందమును పుట్టించు పదార్థములును వదలి పెట్టవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఆమవాతాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౨౬. శూలాధికారము.

— శూలయందు పమనాద్యపాయములు. —

శ్లో. నమనం లంఘనం స్వేదః పాచనం ఫలవర్తయః, యోగచూర్ణాని గుడికాః శిస్యంతే శూలశాంతయే. 1. పుంసః శూలాభిషన్నస్య స్వేదపవ సుఖానవాః, పాయసైః కృశరైః ప్రియైః స్నిగ్ధైర్వాపి సిఠోత్కరైః. 2. వాతాత్మకం హస్త్యచిరేణ శూలం, స్నేహేన యుక్తస్తు కలుఢాయాపః, సస్యేంద్రవోవ్యోమయతః సలానః సహింగుసౌవర్పలదాడిమాఢ్యః. 3. బలాపునర్నవైరండు బృహతీద్వయగోమనైః, సహింగు లవణం వీతం సద్యోవతి రుజాసహమ్. 4. శూలీవిబంధకోఞ్చోద్భి గుణ్ణాభి శ్చూర్ణితాః విభేత్, హింగుప్రతివిషా వ్యోమచచా సౌవర్పలాభయాః. 5. తుంబురూణ్యభియా హింగు పౌష్కరం లవణత్రయమ్, విభేద్యవాంబునా వాతశూలగుల్మకంత్రకే. 6. శ్యామా విడం శిగుఫలాని పథ్యా, విశడ్ల కంపిల్లక మశ్వమూత్రీ, కల్కం సమం మద్యయుతం చ వీత్వా, శూలం నిహన్యా దనిలాత్మకం తు. 7.

వాంతి లంఘనము స్వేదవిధి పాచనము ఫలవర్తులు త్సారచూర్ణములు గుటికలును, ఇవి యన్నియును శూలను పోగొట్టుటలో శ్రేష్ఠములు. శూలగలవానికి చెప్పుటను పుట్టించుట యుత్తమము. పాయసము పులగము పిండి పిండివంటలు వీటివలన శూల రోగములందు సుఖము కలుగును. వాతశూలలందు చమరు వేసిన ఉలవలయును ములో సైంధవలవణము శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును కలిపికొని, లావయను పక్షిమాంసపు యూషమునందు, ఇంగువ సౌవర్చలవణము దానిష్ఠుగింజలు కలిపికొని త్రాగినయెడల హితము కలుగును. ముల్లంగి శొంఠి ఆముదపుష్ప తనములు వానడు పల్లెరు వీటియూషమునందు, ఇంగువ సైంధవలవణములను కలిపికొని త్రాగిన వాతశూలలు శీఘ్రముగా హరించును. శూలరోగియును, బంధకోష్ఠముగలరోగియును, వేడినీళ్లతో ఇంగువ, ఆతిదన, శొంఠి, మిరియములు, పిప్పళ్లు, వస, సౌవర్చలవణము, కగ్గక్కాయలు వీటిచూర్ణమును కలిపి త్రాగవలయును. ధనియములు కరక్కాయలు ఇంగువ పుష్కరమూలలు సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము సముద్రలవణము వీటి చూర్ణమును, యవోదకముతో కలిపి త్రాగిన వాతశూలలు గుల్మములు అపతంత్రములు నశించిపోవును. తెల్లతెగవ పేటుప్పు నునగ వాయుపిడంగములు కంపిల్లపువ్వు పువ్వులు వీటిని సమానభాగములను చేర్చి కల్కముచేసి, మద్యముతోచేర్చి త్రాగినచో వాతశూలలు నశించును.

—ॐ యామినీసురా ముండాద్యపామముః. ౧౭—

శ్లో. యామినీ క్షింతు సింధూత్థ త్సార సౌవర్చలూభయాః, సు రామండేన పాతవ్యాః వాతశూలనిష్ఠూదనాః. 8. విశ్వే మేగండజం మూలం క్వాథయిత్వా జలం పిబేత్, హింతు సౌవర్చలోపేతం సద్య శ్శూలనివారణం. 9. హింతుపుష్కరమూలాభ్యాం హింతు సౌవర్చలేన వా, విశ్వైరండయవక్వాథః సద్యశ్శూలనివారణః. 10. తద్వన్రుబు యవక్వాథో హింతు సౌవర్చలాన్వితిః, హిం గ్వస్తు కృష్ణా లవణం య మానీ త్సారాభయా సైంధవతుల్యభాగం. 11. చూర్ణం పిబే ద్వా రణమ డమిశ్రం శూలే ప్రవృద్ధే నిలజే శివాయ. 12.

వసపు, ఇంగువ, సైంధవలవణము, యవక్షారము, సజ్జక్షారము, సౌవర్చలవణము, కరక్కాయలు వీటిని పొడిచేసి మద్యముతో కూడ కలిపి త్రాగినచో వాతశూలములు నశించును. శొంఠి మిరియములు ఆముదపుగింజలు వీటిని కషాయముగాచేసి, ఇంగువ సౌవర్చలవణమును అందు వైచి త్రాగిన వాతశూలములు తక్షణమే నశించిపోవును.

ఇంగువ పుష్కరమూలములతోగాని, ఇంగువ సౌవర్చలవణములతోగాని, సిద్ధముచేసిన శొంఠి, యాముదపుకెళ్ళలక యాయము శూలము వెంటనే హరింపజేయును. ఏకండు యవల కనాయముతో ఇంగువ సౌవర్చలవణములను వైచికోని త్రాగినను నుఖమే యగును. ఇంగువ మాచిపత్రి పిప్పళ్లు ఉప్పు వామము కరక్కాయలు యవక్షారము వీటిని సమానభాగములగ మార్చునుచేసి, వారుణీ మండముతోచేర్చి త్రాగినయెడల వృద్ధిపొందిన వాతశూలలు హరించి నుఖము కలుగును.

❖ సౌవర్చలానిగుటిక. ❖

శ్లో. సౌవర్చలాన్నికా జాఢీ నురిచై ద్విగుణోత్తిరైః, మాత్రు లుంగరస్తైః ప్లిష్టా గుడికానిలసూలనుత్. 13. హింగ్వస్తువేతపవ్యోష యమాశిలవణత్రికైః, బీజపూరికపేక్షాద్గుడికావారశూలనుత్. 14. బీజపూరికమూలం చ సృజేన సూరాయశుక్, జయే ద్వాతథనం శూలం కర్షమేకే ప్రమాణతః. 15. బిల్వమూలతీలై రిండం ప్లిష్టా చాన్లుతుసాంభవా, గుడికాంబ్రామయేనుష్ఠా సాశిశూలసినాశినిం. 16. తిలై శ్చి గుడికాం కృత్వా భ్రూయే జ్వరరోపః, గుడికా శిమయ త్యేషా సూలం వైవాతిగుచ్ఛనా. 17. నాభితేపా జ్వయే చూలం మదనః కాఙ్గికాన్వితః, జీవన్తిమూల కల్కోవా సైతాః పార్శ్వ శూలనుత్. 18.

సౌవర్చలవణము 1 భాగము, రింతపండు 2 భాగములు, జీలకఱ్ఱ 4 భాగములు, మిరియములు 6 భాగములు వీటిని మంచిపత్రికనముతోనూ మాత్రలనుకట్టి నేవించిన వాతశూలములు నశించును. ఇంగువ ఆమ్లవేతము శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు ఓమము త్రిలవణములు వీటిని మంచికాయరసముతో నూరి మాత్రలనుచేసి యిచ్చిన వాత శూలములను హరించును. మంచికాయరసము నేతితో చేర్చికొని త్రాగిన సంవత్సరమునండి యుండిన వాతశూలములు నశించును. మారేడు తిలలు ఆముదపువత్తనములు వీటిని పుల్లనియవలగంజిలో కలిపి నూరి మాత్రలను చేసి వెచ్చజేసి చీట్లపైరుద్దినచో వాతశూలముల నశించును. తిలలను ఉండలను చేసి కడుపుపై నుంచిన మిక్కిలియును భయంకములగునాతిక గియ్యలనను నశించును. ఉమ్మత్తికాయను గంజిలోనూరి బొడ్డును పల్లవవీసిన శూలము నశించును. సువర్ణమునుబాల బెణుడుతో నైన కల్కము నందు తైలమునుకలిపి లేపనముచేసినను పార్శ్వశూలము నశించును.

—● పిత్తశూలము గుడచికిత్స. ●—

శ్లో. గుడః శాలి ర్యవాః క్షీరం సర్పిః పానం విరేచనం, జాఁ
గలాని చ మాంసాని భేషజు పిత్తశూలినాం. 19. పైత్రే తు శూలే
వమనం పయోభీ ర్నై స్తథేక్షో స్పృహటాలనింబైః, శీతావగాహః పులి
నా స్సవాతా కాంస్యాదిపాత్రాణి జలప్లుతాని. 20. విరేచనం పిత్తి
హరం చ శస్త్రం రసాశ్చ శస్త్రాః శశలావకానాం, సుతర్పణం లాజమ
ధూపపన్నం యోగౌ స్సుశీతామఘసంప్రయుక్తాః. 21. ఛద్వ్యా జ్వరే
పిత్తభవేషి శూలే, ఘోరే విదాహే త్వతిత్త్వితేచ, యవస్య పేయాం
మధునా విమిశ్రాం, పిబే త్సుశీతాం మనుజ స్సుఖాన్. 22. ఛాత్ర్యా
రసం విదార్యా వా త్రాయస్తీ గోస్తనాంబు వా, పిబే త్పిశ్కరం స
ద్యః పిత్తశూలనిషాదనం. 23. శతావరీరసం క్షౌద్రయుతం ప్రాతః
పిబే న్నరః, దాహశూలోపశాస్త్ర్యర్థం సర్వపిత్తామయాపహం. 24.
బృహత్సోగోక్షురైరుండ కుశకాశేక్షురాలికాః, పీతాః పిత్తభవం శూలం
సద్యో హన్యుః సుదారుణం. 25.

బెల్లము పరియ్యము యవలు పాలు నేయి వీటినిత్రాగుట విరేచనమునకు తీసి
కొనుట అడవిజంతువుల మాంసమును తినుట ఇవియన్నియును, పిత్తశూలముల కుత్తమ
ములగు నౌషధములు. పిత్తశూలమునందు పాలనిచ్చి వారించేయించుట చెఱుగుపాలు
చేదుపొల్ల నివృపండ్లరసము వీటితోపమనములు చేయించి చల్లనీటితో చల్లుటయును,
నదీపులిసములపై గూలుచుండ బెట్టుటయును, చల్లనిగాలిని విసరుటయును, చల్లనీటి
తో పెట్టినకంచుపాత్రమును తగుబుట్టును హితకరములు. విరేచనము పిత్తశూలము
లను హరించును. కుండేలు లావుక వీటిమాంసరసపానముత్తము. కేలాలలో తేనెను
కలిపికోని తర్పణక్రియ చేయవలయును. ఛర్ది జ్వరము పిత్తశూలము వీటియందును,
విదాహమునందును యవలను పేయఁగాచేసికొని తేనెనుకలిపికోని చల్లార్చికొని త్రాగిన
సుఖము నొందఁగలఁడు. ఉసిరికరసమును నేలగుమ్మదురసమునుగాని కలుకానుగురసము
గాని ద్రాక్షారసముగాని చక్కెరగలిపిత్రాగిన పిత్తశూలములను పోగొట్టును. పిల్లిపీచర
రసమును తేనె కలిపికోని ప్రాతఃకాలముననే లేచి దాహము శూల యడగుటకై త్రాగ
వలయును. వాకుడు పల్లెరు ఆముదము కుశలు చెఱుకు వీటిస్వరసమును నేవించిన పిత్త
శూలము నశించును.

శతావరీసంస్కృతోదకము. ౨౭

శ్లో. శతావరీ సయప్త్యాహ్వా వాట్యాల కుశ గోక్షురైః, శృత శీతం ఓబే త్తోయం సగుడక్షాద్రశర్కరం. 26. పితృస్మగ్వాతశూల ఘ్నం సద్యో దాహజ్వరాపహమ్, త్రిఫలా నింబయప్త్యాహ్వా కటుకా రగ్వథైః శృతమ్. 27. వాయయే స్వధుసంష్టిశ్రం దాహశూలోపశా న్తయే, శైల మేరండజం వాపి మధుకక్వాశసంయుతమ్. 28. శూలం పితృద్భవం హన్యా ద్గుల్మం పైత్తిక మేవ చ, త్రిఫలారగ్వథం క్వాథం సక్షాద్రం శర్కరాన్వితమ్. 29. వాయయే ద్రక్షపిత్తిఘ్నం దాహశూ లనివారణమ్, ప్రలిహ్య త్పిత్తశూలఘ్నం ధాత్రిచూర్ణం సమాక్షి కమ్. 30.

పిల్లిపిచ్చర యప్తిమధుకము మత్తువపులగము కుశలు పల్లెరు వీటికషాయముతో బెల్లమును తేనెను కంచచక్కెరను కలిపికొని త్రాగినయెడల రక్తపిత్తిము దాహము శూ ల దాహజ్వరము శీఘ్రముగా నశించును. త్రిఫలములు ని బను యప్తిమధుకము కటుక గోహిణి అష్టవేతసము వీటికషాయములో తేనెను వైచికొని త్రాగిన దాహసహితముల గు శూలమును శాంతించును. లేనిచో అమడములో యప్తిమధుకపు కషాయమును వై చి త్రాగిన పిత్తశూలము పిత్తగుల్మముల నశింపిపోవును. త్రిఫలములు అష్టవేతసము వీటి కషాయములో తేనెను కంచచక్కెరను కలిపిత్రాగిన రక్తపిత్తిము దాహము శూలము న శించును. ఊసిరికి చూర్ణములో తేనెనుకలిపి నేవించిన పిత్తశూలము హరించును.

శైష్టాధిక్యమునను ఛర్దనాదులు. ౨౮

శ్లో. శైష్టాధి కే చర్దన లంఘనాని శిరోవిరేకం మధుసేధుపానం, మధూని గోధూమ యవా నరిష్టాన్ నేవేత రూక్షా న్కటుకాం శ్చస ర్వాన్. 31. పిప్పలీ పిప్పలీమూల చవ్య చిత్త్రక నాగరైః, యవాగూ ర్ద్దీపనీయా స్యా చ్చూలఘ్నీ తోయసాధితా. 32. అవణాత్రయపంయుక్తం పంచకోలం సరామరమ్, సుఖోష్ణేనాంబునా వీతం కఫశూలవిनाశ నమ్. 33. బిల్వమూల మక్షైరండం చిత్త్రకం విశ్వభేషజమ్, హింగు సైంధవసంయుక్తం సద్య శ్శూలనివారణమ్. 34.

కఫాధిక్యముగల శూలరోగమునందు పుష్యము లంఘనము శిరోవిరేకము కిల్లు తేనె త్రాగుట, గోధుమలు యవలు అరిష్టములు వీటినన్నిటిని, రూక్షములు కటుకములు

నగు పదార్థములను నేవించుట వీనిని చేయవలయును. పిష్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రిమా
లము శొంతి వీటితో చేసినగుడుము (గుడాయణియునునది) దిహమును అయినది. శూలలు
నశించును. దీనిని నీటిలో నానవేయవలయును. సైంధవలవణము యున్నగు అవణాస్త్రయము
పిష్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రిమాలము శొంతి ఇంగువ వీటిచూర్మమును వెచ్చజేసి
గోరువెచ్చనినీళ్లతో త్రాగిన కఫశూలములు నశించును. మారేచకైక ఆముదపుగింజలు
చిత్రిమాలము శొంతి ఇంగువ సైంధవలవణము ఇవియును తత్కైకముః శూలలను
నశింపజేయును.

శూలామహానమనః ముసాదుః. ౨౬

శ్లో. ముస్తా వదాం తిక్తకరోహణేచ లెహాథ మూం నిర్దహానీం
చ తుల్యామ్, పిబేత్తు గోమూత్రయుతాం క్షిప్తో శ్చ లే లెహామ
స్యచ పాచనార్థమ్. 35. చుచాబ్ధాగ్న్యభయాత్కైకా చూర్ణం గోమూ
త్రసుంయుతమ్, సత్కారం వా పిబేత్కైకం బిల్వాదేః కఫశూల
నతే. 36. మాంసులుంగరసాం వాపి శిగ్రుర్వృష్ణ స్థూలః కఠి, సత్కారో
మధునా పీతః పార్శ్వహృద్వస్తిశూలనతే. 37. ఆమశు లెక్తయా
కాయ కఫశూలవినాశిని, స్వేద మామహారిం సర్వం యుగ్మబుద్ధవర్ణ
నమ్. 38. సహింగుతుంబుహివ్యోష యమానీ చ లెహాథయోః, సత్కార
లవణా శూచ్యర్థం పిబేత్కైకం స్వభాంబునా. 39. పిల్వత్రాసలశూల
ఘ్నం పాచనం వహ్నిదీపనమ్, చిత్రికం గ్రంథికైరండ హిరణ్మయం
జ్వలైః శృతం. 40. శూలం నాహవిబుధేషు సహింగు బిడదాడిమం,
దీప్యకం సైంధవం పథ్యా నాగరం చ చక్షుఃసమం. 41. భృశం శూ
లం జయ శ్యాశు ముదస్యాగ్నే శ్చ దీపనం, సమాక్షికం బృహత్యాది
పిబేత్పిత్తానిలాత్తకే. 42. వ్యామిశ్రం వా పిథిం కుర్యా చూర్ణే పిత్తా
నిలాత్తకే, పిత్తిజేకః పిబేత్కైకం క్షిప్తా కథిశా సృఖక. 43. ఏకీ
కృత్య ప్రయుజితే తాం క్రియాం కఫపిత్తజే, టోల త్రిఫలారిష్ట క్వాథం
మధుయుతం పిబేత్. 44. పిత్తిశైషజ్వర చ్ఛర్దదాహశూలోపహస్తయే,
రసానం మధుసంస్మృతం పిబేత్కైకం ప్రకాంక్షితం. 45. పాత్యైష్ట్యభ
వం శూలం నిహన్తుం వహ్నిదీపనం.

తొంగము ప్తయు వన కటుకగోహిణి కిక్కాయలు నట్లజీడివిట్టులు వీటిని
 యమభాగములను గోమూత్రములో నూరికొని త్రాగిన కఫశూలలయందును ఆమ
 ము సర్వము అగుటయందును హితకరము అగును. వన కిక్కాయ ప్తయు చిత్త
 మాలము కటుకగోహిణి పీటిమార్గములో గోమూత్రమును కలిపికొని త్రాగినను బి
 ల్వాదిగణపు బొప్పధనుల కిషాయములో యవక్షౌరమును కలిపికొని త్రాగినను కఫశూ
 లములు నశించును. మాచిపత్త్ర పసులోగాని నునకపాములలోగాని యవక్షౌరము
 నుకలిపి తేనెనున్న త్రాగిన పార్శ్వశూలులు హృదయస్థులు వస్త్రశూలులు నశించును.
 అమశూలన కఫశూలనాశములగు పద్మాములనే ఈయవలయును. అమశును మా
 రించునట్టి అగ్నిని దిపి వంశేయనట్టి క్రియలను పూర్ణముగా నేవింపవలయును. ఇంగువ
 ధనియములు శొంఠి మిరియములు కిప్పళ్లు కిమము చిత్తమాలము కరక్కాయలు య
 వక్షౌరము సైంధవలవణము వీరచూర్ణమును వేడినీళ్లతో స్త్రాగననేలేచి త్రాగవలయును.
 ఇయ్యది వాతగూలను హరించును. చిత్తమాలము మోడికీప్పళ్లు అమదము శొంఠి
 ధనియములు కీరకపామును కాచిజంతుల ఇంగువ సైంధవలవణముదానిమచ్చితనములు
 వేసి త్రాగినవలయుఅనాహారమునవించును. ఇంగువలబ్బములయందన శింతకము. కొడిసె
 పాంపిక్కులు సైంధవలవణము కిక్కాయలు శొంఠి కీటినిసమాభాగములనుగాతీసికొని
 నేవించిబలమగునగులు శీఘ్రముగా నశించిజగ్ని చేరించును. పైవాతశూలలయందు
 బృహత్త్యాగి గణింపదము లో తేనె గలిపి నేవంపవలయును. చెరుపొద్దు క్రిఫలములు
 వేప కీటికపాములందు తేనెను కలిపి త్రాగి పిల్లకనయు బ్బరము ఛర్ది దాహ
 ము నును నశించును. ఉల్లగ్గము తేనెను నేవించిన వాతకఫశూలులనశి చి అగ్నిదీప
 కమలము.

❧ బృహత్త్యాగిశాస్త్రము. ❧

శ్లో. విశ్వేంద్రుణ్మాక దశమూల యవాభసా తు, ద్విత్వార హి
 గు లంకామ్రయ పుష్కరాణామ్, చూర్ణం విబేధ్యైకయ పార్శ్వకటీ
 గ్రహణమ్, పుష్కరిణంసామృతసంజ్వరిగుల్మసౌఖ్యే. 46. క్వాఢేన చూర్ణ
 పాను య త్రిత్ర క్వాస్యప్రధానతా, ప్రవర్తితే న తే వాత్ర చూర్ణా
 పేక్షీ చ గుర్భణి. 47.

శొంఠి అమిదిపుగింజులు కశమూలములు యవలు వీరి కపాములలో యవక్షౌ
 రము సజ్జక్షౌరము ఇంగువ సైంధవలవణముసౌవర్చలవణము సాయుద్రలవణము పుష్కర
 మాలము కీటిచూర్ణమును కలిపి త్రాగిన హృదయము పార్శ్వము కటీగ్రహము అమము

జ్ఞోశము బుజము మున్నగువానియందుగల రోగములను గుల్మములను శూలములను నశించును. కషాయముతో చూర్ణమును నేవించునప్పుడు కషాయము ముఖ్యము. కావున చూర్ణ పేక్షగలచో నాబ్దుప్రవృత్తములు నిందు ప్రవర్తించును.

—ॐ రుచకాదులు. ౪౯—

శ్లో. చూర్ణం సమం రుచకహింగు మచౌషధానాం, శుంథ్యం బునా కఫసమీరణ సంభవాను, హృత్పార్శ్వపుష్ట జఠరాద్రి విషూచికాసు, పేయః తథా యవరసేన తు విఙ్విబంధే. 49. సమం శుంథ్యం బు నేత్యేవం యోజనా క్రియతే బుధైః, తేనాల్పమాన మేవాత్ర హింగు సంపరిదీయతే. 50.

సౌవర్చలవణము సైంధవలవణము వీటిని సమానభాగములను చూర్ణము చేసి శాంతినీళ్లతో కఫవాతపుబ్బాధలయందు త్రాగవలయును. ఇయ్యది హృదయము పార్శ్వము పుష్టము క్షీణతీక్షణాలను విషూచికలను పోగొట్టును. మలబద్ధమునందును పని చేయును. అప్పుడు యవలరసముతో దివిని తీసికొనవలెను.

—ॐ హింగ్వాదిచూర్ణము. ౫౦—

శ్లో. హింగు సౌవర్చలంపథ్యాబిడ సైంధవ తుంబురు, సౌష్కరం చ పిబేచ్ఛూర్ణం దశమూలయవాంభసా. 51. పార్శ్వహృత్కటిస్థాం స శూలే తంత్రాపతానకే, శోధే శ్లేష్మామనేకేచ కర్ణరోగేచ శస్యతే. 52. ఏరండబిల్వ బృహతీ ద్వయనూతులుంగ, పాషాణభి త్త్రికటు మూల కృత్కషాయః, సత్తైరహింగులవణోరుజ తైలమిశ్రః, శ్లోణ్యంనమేధ్ర హృదయ స్తసరుక్షు పేయః. 53.

ఇంగువ సౌవర్చలవణము కరక్కాయలు అంటుప్పు సైంధవలవణము ధనియములు పుష్కరమూలము వీటిచూర్ణమును దశమూలకషాయముతో త్రాగిన పార్శ్వపుష్కాలలు హృచ్ఛలములు కటిశూలములు పుష్కశూలములు అంశశూలములు అపకంఠ్రము అపతానకము వాపు కఫప్రసేకము కర్ణరోగము వీటియందు శ్రేష్ఠముగు గుణమునిచ్చును. అముదపుగింజలు మారేడు వాగుడు పెద్దయులక చిన్నయులక మాచిపత్రి నాభిశాంతి మిరియములు పిప్పళ్లు మునగ వీటికషాయములో యక్షారము సైంధవలవణము ఏరండ తైలముకలిపిత్రాగిన కటిగ్రదేశము మెడ లింగము హృదయము స్తనములు వీటియందైన శూలమునందు త్రాగుట యోగ్యము.

❧ ద్వితీయహింగుమాన్దము. ❧

శ్లో. పింగు త్రికటుకం కుప్తం యవత్కారోధ సైంధవం, మా
తులుంగరినాపేతం స్త్రీహళాలాపహం రజః. 54. దగ్ధ మనిర్గతధూ
నం వృగశృంగం గోఘృతేన సహ వీతమ్, హృదయనితః బడశూలం
హరతి శిఖి దారునివహ మివ. 55. క్రిమిచుచూర్ణం లీఢం స్వరసేన
తేనంగ నేనస్య, క్షిప్యత్యచిరాన్నియతం లేహాఽజ్జిహ్వేద్యం శూల
మ్. 56. విదారీదాడిమరసః సవ్యపలవణాన్వితః, క్షౌద్ర యక్తో జయ
త్యశు శూలం దోషత్రయోద్భవమ్. 57.

ఇంగున శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు కోళ్లు యవత్కారము సైంధవలవణము వీటి
లో మాచిపత్రిరసమునుచేర్చుకొని నేవించిన స్త్రీహమ శూలమునశించును. లేడికోమ్ములను
పొగ రాసీయకుండ కాల్చి ఆర్ధస్యను ఆవుసేతితో త్రాగవలయును. హృదయము పిఱుద
లు వీటిలోని శూలల నిశి హరించును. అవిసెఆకురసములో వాయువిడంగముల చూర్ణ
మును కలిపి నేంపవలయును. ఈలేహము శీఘ్రముగా ఆజీర్ణ జములగు శూలలను నశిం
పజేయును. నేలగుమ్మడు దానిన్లు వీటిరసములో శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు సైంధవ
లవణము కీటిచూర్ణమును కలిపి లేసెను ప్రచిత్రాగినచో త్రికటుకములును హరించును.

❧ ఏకండద్వాదశకము. ❧

శ్లో. ఏకండఫలమూలాని బృహత్తీర్థయగోక్షురమ్, వర్జిన్యః
సహదేవిత సింహపుచ్ఛీక్షురాలికా. 58. తుల్యై ర్దేజైః శృతం తో
యం యవత్కారయుతం పిబేత్, పృథగ్దోషభవం శూలం మాన్య త్వర్వ
భవం తథా. 59.

ఆముదపుకాయలు బీళ్లు వాకుడు పల్లెరు కోలపాన్న ముయ్యాయపాన్న సహదే
వాకు మున్నగువానిని సమానభాగములుగా కషాయముచేసి యవత్కారమును కలిపి త్రాగిన
సమస్తశూలమును నశించును.

❧ గోమూత్రమండూరము. ❧

శ్లో. గోమూత్రసిద్ధం మండూరం త్రిఫలాచూర్ణసంయుతం, వి
లిహ స్తథుసర్పిరాభ్యం శూలం హన్తి త్రిదోషజమ్. 60. శంఖచూర్ణం
సలవణం సహింగువ్యోష సంయుతమ్, ఉష్ణోదకేన తిప్తీతం శూలం హ
న్తి త్రిదోషజమ్. 61. తీక్ష్ణాయశ్శూర్ణసంయుక్తం త్రిఫలాచూర్ణ ముత్త
మమ్, ప్రయోజ్యం మధుసర్పిరాభ్యం సర్వ శూలనివారణమ్. 62. మూ

త్రాస్తః పాచితాం శుద్ధాం లోహచూర్ణసమన్వితాం, సగుడా మభయామద్యా త్సర్వశూలప్రశాంతయే. 63.

గోమూత్రములతో మండూరమును శుద్ధిచేసి త్రిఫలములచూర్ణమును కలిపి లేనె నేయి చేర్చి నేవించిన త్రిదోషజములగు శూలము నశించును. శంఖచూర్ణము సైంధవ లవణము ఇంగువ శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును వేడినీళ్లతో త్రాగిన త్రిదోషజములగు శూలము నశించును. అయఃకాంతచూర్ణమును త్రిఫలములచూర్ణమును లేనెతో నేటితో రంగరించి నాకిన అన్నివిధములగు శూలమునశించును. కరక గ్రాయఃః ఆప్రమాత్రముతో వండి శుద్ధిచేసి మండూరము బెల్లము కలిపి నేవించిన అన్నిశూల మును నశించును.

❧ దాధికస్తుతము. ౭౭ ❧

శ్లో. సిప్పలీనాగరం బిల్వం కారవే చన్ద్రచిత్రకమ్, హింగుదా డిమ వృక్షాన్లు వచా త్కూరాన్లువేతనమ్ 64. వర్షాభూ కృష్ణలవణమజా జీ బీజపూరకమ్, దధి త్రిగుణితం సర్పిస్తత్త్విద్ధం దాధికం స్తృతమ్. 65. గుల్మగ్భః స్త్రీహవ్యాత్సర్వశూలయోని రుజాపహు. 65. దోషసంశ మనం శ్రేష్ఠం దాధికం పరమం స్తృతం. 66.

పిప్పళ్లు శొంఠి మారేడు నల్లజీలకఱ్ఱ చవ్యము చిత్రమూలము ఇంగువ దానిమ్మ చింతపండు వస ఆమ్లవేతము శొంఠి సౌవర్చలవణము జీలకఱ్ఱ మాచికాయ కీటికల్గ మును పుల్లనిపెలుగుతో నేలిన సిద్ధముచేసి నేవించిన గుల్మము మూలగోగము స్త్రీహ పార్శ్వపునొప్పి యోనిబాధ మున్నగు వానిని పోగొట్టును.

❧ ధూపాదులు. ౭౮ ❧

శ్లో. కంబలావృతగాత్రస్య ప్రాణాయామం ప్రకుర్వతః, కటుతైలా క్తసక్తానాం ధూపః శూలహరః పరః. 67. వ్యాయామం మైథునం మద్యం లవణం కటువైదలం, వేగరోధం శుచం క్రోధం వర్జయేచ్ఛు లవాన్తరః. 68.

కంబడి కిప్పకొన్నవానికి, ప్రాణాయామము చేయువానికి కటుతైలములతో తడిపిన సత్తువులను ధూపము వైచినచో శూలము నశించును. వ్యాయామము మైథునము కల్లు ఉప్పు చేదు వెదుగుబియ్యపు అన్నములమూత్రవేగరోధము దుఃఖము కోపము వీటిని శూలగోగి వదలిపెట్టవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శూలగోగధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౨౭. పరిణామశూలాలాధికారము.

పరిణామశూలాల వివరములు. ౨౭

శ్లో. నమసా తిక్తమమృతై ర్వరేకే శ్చాపి శస్యతే, వస్తయ శ్చ హితాః శూలే పరిణామసముద్భవే. 1. వివంగతండులవ్యోమం త్రివృద్ధస్తీ సచిత్రకం, సర్వా జ్యేతాసీ సంస్కృత్య సూక్ష్మచూర్ణాని కారయేత్. 2. గుడిస మోదకం కృత్వా భక్షయే త్వాత రుత్థితః, ఉష్ణోదకానుపానం తు దద్యా దగ్నివిస్థనం. ౩. జయే త్ప్రదోషశం శూలం పరిణామసముద్భవం.

చేదు తీపి రసములతో వారి చేయించుటయును, రుచిచేయును వస్త్రీకర్తలను చేయించుటయును, పరిణామశూలాలను పితములు. వాయువిదగఁగుప్రపిత్తములను శొంఠిమిరియములు పిప్పళ్లు క్షైత్యేగడ దంతిచ్చెక్కి చిత్రములను నీటిని చూర్ణము చేసి బెల్లముతో ఉండలను చేసి స్నాన్ముత్య లేచి వేడినీళ్లతో నేవించిన పరిణామశూలాలను త్రిదోషజములగు శూలాలను పోగొట్టును.

నాగరకాది కల్కము. ౨౮

శ్లో. నాగరతిలగుఢకల్కం యసా సంసాధ్య యః పుమానద్యాత్, ఉగ్రం పరిణతిశూలం తస్మాజ్జేతి త్రిసప్తరాత్రేణ. 4. శంబూకజం భస్మవీతం జలేనోష్ణేన తత్త్విణాత్, పక్షిజం వినిహస్త్యే త చూర్చలం షిష్టు రివాసురాన్. 5. అక్షధాత్ర్యభయా కృష్ణా చూర్ణం మధుయుతం లిహేత్, నధ్నా లూనస రేణాద్యా త్పిశీయవశెక్తుకాన్. 6. అచిరాస్తుచ్యతే శూలా న్నరోఽను పంచరనాత్, తిలనాగరపథ్యానాం భాగం శంబూకభస్మనాం. 7. ద్విభాగం గుడసంయుక్తం గుడింకృత్వా ఽక్షభాగికాం, శీతాంబుపానాం పూర్వాష్ణా భక్షయేత్తీ రభోజనః. 8. నాయాపేరసకం వీత్వా సరో ముచ్చేతి దుర్జయాత్, పరిణామసముత్థా చ్చ శూలా చ్చిరభవా దపి. 9. శంబూకం త్రూషణం చైవ పంచైవ లవణాని చ, సమాంశం గుడికాం కృత్వా కలంబకరసేన వా. 10. స్త్రాత

రోభజనకాలే నా భక్షయేత్తు యథాకాలం, శూలా ద్విముచ్యతేజంతుః సహసా పరిణామజాత్. 11. యఃపిబతి సప్తరాత్రం సక్తా నేతా న్కలాయయాపేణ, సజయతి పరిణామరుజం చిరజా మపి కిముత నూతనజాం. 12.

శొంతి తిలలు బెల్లము వీటికల్గమును, పాలతో సిద్ధముచేసి తినిన భయంకరములగు పరిణామశూలలైనను 21 గోజాలలో నశించును. శంఖభస్మమును వేడినీళ్లతో త్రాగిన శీఘ్రముగా పరిణామశూలలు హరించును. నేయి లేకుండ పెరుగుతో యసల సత్తువును తినవలయును. త్రిఫలములచూర్ణమును తేనెతో తినవలెను. తిలలు శొంతి కరక్కాయలు 1 భాగము, శంఖభస్మము 2 భాగములు వీటిలో బెల్లమును వైచి ఒక్కొక్కతొను నొక మాత్రలను కట్టి చల్లనినీటితో వీటిని మధ్యాహ్నమునకు లోపల తిని పాలయివ్వునును భుజింపవలయును. సాయంకాలమునకు రసకముత్రాగిన భయంకరమైన పురాణపరిణామశూల లైనను నశించును. శంఖము శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు పంచలవణములు వీటిని సమముగా చేర్చి నూరి మాత్రలుగా చేసికొని గాని తీగెబచ్చలిరసముతో మాత్రలు గాగట్టిగాని ప్రాతఃకాలపు భోజనమునందు బాగు సుసారముగా తినిన పరిణామశూలముండి ముక్తుండగును. లంకలగంజితో సత్తువును విడువోజాలుత్రాగిన పురాణములగు పరిణామశూలలే నశించుచుండినవనినచో క్రొత్తగలగలిన శూలలు తొలగుటకు సందియమే లేదు.

— లోహచూర్ణాది ప్రయోగములు. —

శ్లో. లోహచూర్ణం పరాయుక్తం విలీఢం మధుసర్పశా, పరిణామశూలం శినుయేత్తలం వా ప్రయోజితం. 13. కృష్ణాభయాలోహచూర్ణం గుడేన సహ భక్షయేత్, పక్తిశూలం నిహ స్త్యేత జ్వరరాణ్యగ్నిమందతాం. 14. ఆమవాతవికారాంశ్చ స్థౌల్యం చైవాపకర్షతి, పథ్యాలోహరజః శుంఠీ చూర్ణం మాక్షికసర్పిషా, పరిణామరుజం హన్తి వాతపిత్తకఫాత్తికాం. 15.

లోహచూర్ణము త్రిఫలములు వీటియందు తేనెను నేతిని కలిపికొని తినినను మందూరమును తినినను పరిణామశూలలు శాంతించును, పిప్పళ్లు కరక్కాయలు లోహచూర్ణము వీటిలో బెల్లమును వేసికొని తినిన పరిణామశూలలు హరించును. అగ్ని దిపించును. ఆమవాతవికారములు తొలగును. కరక్కాయలు మందూరము శొంతి చూర్ణము వీటిని నేటిలో కలిపి తినిన వాతపిత్తకఫజములగు పరిణామశూలలు నివర్తించును.

సామద్రాద్యచూర్ణము.

శ్లో. సామద్రం సైంధవం త్మారో రుచకం రామకం బిడం,
దస్తీలోహరజః కిట్టం త్రివృ చూర్ణరణకం సమం. 16. దధిగోమూత్రప
యసా మందపావకపాచితం, తద్యథాగ్ని బలం చూర్ణం పిబే దుష్టేన
వారిణా. 17. జీర్ణేజీర్ణే తు భుంజిత మాంసాది ఘృతసాధితం, నాభిశూ
లం యకృచూర్ణం గుల్మస్తీహకృతం చ యత్. 18. విద్రధ్యష్టలికాం
హంతి కఫవాతోద్భవాం తథా, శూలానా మపి సర్వేసా హృషధం
నాస్తి తత్పరం, పరిణామసముత్థస్య విశేషేణ ద్రవ్య స్తతం. 19.

సామద్రం అనగా సముద్రపు నీరు. సైంధవం అనగా సైంధువు. త్మారో అనగా తమర. రుచకం అనగా రుచకము. రామకం అనగా రామకము. బిడం అనగా బిడము. దస్తీలోహరజః అనగా దస్తీలోహరజము. కిట్టం అనగా కిట్టము. త్రివృ అనగా త్రివృత్తు. చూర్ణరణకం అనగా చూర్ణరణకము. సమం అనగా సమము. దధిగోమూత్రపయసా అనగా దధిగోమూత్రపయసము. మందపావకపాచితం అనగా మందపావకపాచితము. తద్యథా అనగా తద్యథా. అగ్ని అనగా అగ్ని. బలం అనగా బలము. చూర్ణం అనగా చూర్ణము. పిబే అనగా పిబే. దుష్టేన అనగా దుష్టేన. వారిణా అనగా వారిణా. జీర్ణేజీర్ణే అనగా జీర్ణేజీర్ణే. తు అనగా తు. భుంజిత అనగా భుంజిత. మాంసాది అనగా మాంసాది. ఘృతసాధితం అనగా ఘృతసాధితము. నాభిశూలం అనగా నాభిశూలము. యకృచూర్ణం అనగా యకృచూర్ణము. గుల్మస్తీహకృతం అనగా గుల్మస్తీహకృతము. చ అనగా చ. యత్ అనగా యత్. విద్రధ్యష్టలికాం అనగా విద్రధ్యష్టలికాం. హంతి అనగా హంతి. కఫవాతోద్భవాం అనగా కఫవాతోద్భవాం. తథా అనగా తథా. శూలానా అనగా శూలానా. మపి అనగా మపి. సర్వేసా అనగా సర్వేసా. హృషధం అనగా హృషధం. నాస్తి అనగా నాస్తి. తత్పరం అనగా తత్పరం. పరిణామసముత్థస్య అనగా పరిణామసముత్థస్య. విశేషేణ అనగా విశేషేణ. ద్రవ్య స్తతం అనగా ద్రవ్య స్తతం.

సప్తామృతతైలము.

శ్లో. నారికేళం సత్రోయం చ లవణేన ప్రపూరితం, విషక్వ మ
గ్నినా సమ్యక్ క్షరిణామదశూలనుత్. 20. వాతికంపై త్రికించై వ శ్లేష్మికంసా
న్నిపాతికం, మధుకం త్రిఫలాచూర్ణమయోరజఃసమం లిహక్. 21. మ
ధుసర్పిర్యుతం సమ్యక్ గవ్యం క్షీరం పిబే దను, ఛద్దో సతిమిరా శూలం
మమ్రుపిత్తం జ్వరం క్లమం. 22. ఆనాహం మూత్రబంధం చ శోధం
చైవనిహన్తి సః.

నారికేళం అనగా నారికేళము. సత్రోయం అనగా సత్రోయము. చ అనగా చ. లవణేన అనగా లవణేన. ప్రపూరితం అనగా ప్రపూరితము. విషక్వ అనగా విషక్వము. గ్నినా అనగా గ్నినా. సమ్యక్ అనగా సమ్యక్. క్షరిణా అనగా క్షరిణా. మదశూలనుత్ అనగా మదశూలనుత్. వాతికం అనగా వాతికము. పై అనగా పై. త్రికించై అనగా త్రికించై. వ అనగా వ. శ్లేష్మికం అనగా శ్లేష్మికము. సాన్నిపాతికం అనగా సాన్నిపాతికము. మధుకం అనగా మధుకము. త్రిఫలాచూర్ణం అనగా త్రిఫలాచూర్ణము. మయోరజఃసమం అనగా మయోరజఃసమము. లిహక్ అనగా లిహక్. మధుసర్పిర్యుతం అనగా మధుసర్పిర్యుతము. సమ్యక్ అనగా సమ్యక్. గవ్యం అనగా గవ్యము. క్షీరం అనగా క్షీరము. పిబే అనగా పిబే. దను అనగా దను. ఛద్దో అనగా ఛద్దో. సతిమిరా అనగా సతిమిరా. శూలం అనగా శూలము. మమ్రుపిత్తం అనగా మమ్రుపిత్తము. జ్వరం అనగా జ్వరము. క్లమం అనగా క్లమము. ఆనాహం అనగా ఆనాహము. మూత్రబంధం అనగా మూత్రబంధము. చ అనగా చ. శోధం అనగా శోధము. చైవ అనగా చైవ. నిహన్తి అనగా నిహన్తి. సః అనగా సః.

—౧౭ గుడపిప్పలీఘృతము. ౧౭—

శ్లో. సపిప్పలీగుడం సర్పిః శచేత్ ఊర చతుర్ధశే. 23. వినిహ
న్వ్యముపిత్తం చ శూలం చ పరిణామజం,

పిప్పళ్లు బెల్లము నెయ్యి వీటిని నాలుగు గట్లపాలలో పక్వము చేసి నేవించిన అద్ద
పిత్తము పరిణామశూలము నశించును.

—౧౮ సిప్పలీఘృతము. ౧౮—

శ్లో. క్యాథేన కిల్కేన చ పిప్పలీనాం, సిద్ధం స్మృతా మాక్షిక
సంప్రయుక్తం, ఊరఃస్నవస్యైవ నిహాన్వ్యవశ్యే శూలం ప్రవృద్ధం
పరిణామసంజ్ఞం. 24.

పిప్పళ్లక మాయుకులములతో నేటిని సిద్ధము చేసి తేనెనువై ఓకొని త్రాగుచు
పాలయన్నమును తినవలయును. ఇయ్యని పెచ్చు పెట్టిగిన పరిణామశూల నైవళ్యమును.

—౧౯ కోలాదిమండూరము. ౧౯—

శ్లో. కోలాగ్రంధిక శ్రింగబేర చపలా త్కారై స్సము చూర్తి
తమ్, మండూరం సురబీజలేప్తగుణితే పక్వాశ్చ సాంద్రీకృతమ్. 25.
తిం ఖాదే దశనాదిమధ్యవిరతో ప్రాయేణ మగ్ధాస్సభుక్, జీతుం వాత
కఫామయా త్పరిణితో శూలం చ శులాని చ. 26.

చవ్యము మోడి గంధకము ఆల్లము పిప్పళ్లు యవక్షారము వీటిని సమానభాగ
ములనుగ చూర్ణముచేసి మండూరమును ఎనిమిది గట్ల గోమూత్రములో పక్వము చేసికలిపి
గట్టిగామాత్ర చేయవలయును. దీనిని భోజనమధ్యమునందు తిని పాలను త్రాగిన వాత
కఫములవల్లనైన పరిణామశూలలగ్నిటిని పొలించును.

—౨౦ భీమవటుకమండూరము. ౨౦—

శ్లో. కోలాగ్రంధిక సహితైర్విశ్వైవధమాగధీయవత్కారైః, ప్రస్థ
మయోరజసామపి పలికాంతై శ్చూర్ణితై ర్మైత్రైః. 27. అష్టగుణమా
త్రయుక్తం క్రమపాకా త్పిండితాం నయే శ్శర్వం, కోలప్రమాణా
గుటికాస్తిన్ర భోజ్యై దిగుధ్యవిరతో చ. 28. ఉసర్పిన్యూషపయో
మాంసై రిశ్న స్సరో నివారయతి, అన్నవివర్జిత మంతే గుల్మం స్తీహ
గ్నిసాదాం శ్చ. 29.

చవ్యము మోడి శొంతి పిష్పశ్శు యవక్షారము ఇవి ఒక్కొక్కపలమును మం
డూరము 16 పలములును నాలుగుగట్ల గోమూత్రములో కలిపి క్రమముగా పక్వము
చేసి గట్టిపడిన పిమ్మట మాత్రలను కట్టవలయును. పిమ్మట వీనిని భోజనమున మొదలను
నడుమును చివరిలను మూడుమాత్రలచొ, తీసికొనవలయును. రసము నేను యూషము
పాలు మాంసము వీటిని భుజించుచున్న అన్నవిస్తనము గుత్తము స్త్రీహాగోగము మందా
గ్ని వీటిని తొలగించును.

❧ ఊరమం హరిము. ❧

శ్లో. లోహాక్షిట్టలం న్యస్తౌ గోమూత్రాద్ధాథకే పచేత్, ఊర
ప్రసేన తత్సద్ధం పక్తిశ్శులభారం నృణామ్. 30.

మండూరము రిపలములు అద్ధాథకపు గోమూత్రములో పక్వముచేసి 16పల
ముల పాలలో సిద్ధముచేసి నేవించిన పానామశూలలను హరించును.

❧ చవికాని మండూరము. ❧

శ్లో. లోహాక్షిట్టలం న్యస్తౌ గోమూత్రేష్టగుణే పచేత్, చవికా
నాగర యారి పిప్పలేయూలస్పిలీః. 31. సంచూర్ణ్య నిక్షిపే తస్మి
స్పృహంశాః సాంధ్రతాం గతే, గుడికాః కల్కయే త్తేన పక్తిశ్శుల
నివారణేః. 32.

మండూరము రిపలములును ఎనిమిది గట్లగోమూత్రములో పక్వము చేసి, చవ్య
ము శొంతి యవక్షారము మోడి పిష్పశ్శు నీరద్యస్తమును ఒక్కొక్కపలము కలిపి
గట్టిపడిన పిమ్మట నేవించిన పానామశూలలను హరించును.

❧ శతాచరీమండూరము. ❧

శ్లో. మండూరం శోధితం పత్రం లోహజాం వా గుడేన తు,
భక్షయే స్తుచ్య శ్శూలా త్పరిణామసమద్భవాత్. 33. సంశోధ్యం
చూర్ణితం నృత్వా మండూరస్య పలాష్టకమ్, శతాచరీరస స్యాష్టాదధ్న
స్తు నియంస స్తథా. 34. పలా న్యాదాయ చత్వారి లథా గచ్యస్య
సప్తషః, విపచే త్స్వి మైకథ్యం యావత్ప్రసక్త్యమాగతం. 35. సిద్ధం
తు భక్షయే స్తు ధ్యే భోజన స్యాగ్రతోపి వా, వాతాత్తకం పితృభవం
శూలం చ పరిణామజం. 36. నివాన్త్యేన హి యోగోయం మండూ
రస్య న సంశయః.

శుద్ధిచేసిన మండూరమును బెల్లముతోతనిన పరిణామశూలము హరించును. శుద్ధిచేసిన మండూరము 8పలములు పిల్లిశీచరగసము 8పలములు పెఱుగు పాలు 32పలముల చొ॥ ఆపునెయ్యి 4 పలములును కలిపి పక్వముచేసి మాత్రలను ౩౫ భోజనము ముందట ను నడుమను భుజించినచో వాత పిత్త పరిణామజనితములగు శూలము హరించును.

❖ రామమండూరము. ❖

శ్లో. విడంగం చిత్రకం చవ్యం త్రిఫలా త్రూషణాని చ. 37. నవ భాగాని చైతాని లోహాకిట్టసమాసి చ, గోమూత్రం ద్విగుణం దత్వా మూత్రాధిక గుడాన్వితం. 38. శనై ర్మలద్వగ్నినా పక్వా సుసిద్ధం పిండతాం గతం, స్నిగ్ధే భాండే వినిక్షిప్య భక్షయే త్కోల మాత్రయా. 39. ప్రాజ్ఞధ్యాదిక్రమే జైవ భోజనస్య ప్రయోజనం, యోగోయం శమయ త్యాశు పక్తిశూలం సునారుణం 40. కామలాం పాండురోగం చ శోథం మందాగ్నితా మపి, అర్చాంసి గ్రహణీదోషం క్రిమిగుల్మోదరాణి చ. 41. నాశయే దప్లపిత్తం చ స్థౌల్యం చైవాః కర్షతి, వర్జయే చ్చుష్కశాకాని విదాహ్యస్లుకలూని చ. 42. పత్తి శూలాస్తకో హేమ గుడో మండూరసంజ్ఞకః, శూలార్తానాం కృపా హేతో స్తారియా హరికీర్తినిః. 43.

వాచువిడంగములు చిత్రమాలము చవ్యము త్రిఫలములు శొంక మియములు పిప్పళ్లు ఇవి ఒక్కొక్కపాలును, మండూరమును సమముగాను గోమూత్రము ద్విగుణముగాను గోమూత్రము లో నగముపాలు బెల్లమునుచేర్చి మెల్లగా సన్నని మంట పైబక్వము చేసి మద్దబాతిన పిమ్మట మాత్రలనుచేసి నేతికుండలో బెట్టి భోజనమునకు మందుగను ప్రాగంభమునను మధ్యను భుజింపవలయును. ఇయ్యదిపరిణామశూలము కామెల పాండురోగము వాపు ఆగ్నిమాంద్యము మూత్రరోగము గ్రహణీ క్రిమిరోగము గుల్మము ఉదరరోగము అప్లపిత్తము కీటిని నశింపజేయును. స్థౌల్యమును పొంగొట్టును. ఎండినకూరలు, దాహము పులుపు కాగము బుట్టించు పదార్థములు ఇందు అపథ్యము. ఇయ్యది శూలరోగుల హితమునకై తానచేతి చెప్పంబడినది.

❖ రామమండూరము. ❖

శ్లో. వశిరం శ్వేతవాట్యాలం మధుపణ్ణి మయూరకం, తండు లీయం చ కషార్యం దత్వా ధ శోషర్థే మేవచ. 44. పాక్యం సుజీర్ణం ముగూగూగం గోమూత్రేణ దినద్వయం, అస్తర్భాష్ప మదగ్ధం చ తథా

స్థావ్యం దినత్రయం. 44. విచూర్ణ్య ద్విగుణేనైవ గుణేన సువిమృద్ధితం, భోజన స్వాదీమధ్యాస్తే భక్ష్యం కర్షం త్రిభాగతః. 45. తక్రానుపానం నర్జ్యంచ వాఙ్మయ మమృత మత్ర తే, ఆన్లుపిత్రేచ శూలే చ హిత మేత ద్యథామృతం. 46.

చవ్యము తెల్లనుత్తువపులగము ముల్లంగి మయూరకము తండులీయము వీటిని అయరతులముక్తిందను మీదను పోసి పురాణమండుకమును గోమూత్రములో శండుగోజులు పక్వము చేయవలయును. కంచుపాత్రములో నిట్లుచేసిన తగులవడదు. ఇట్లు మూడారోజులుంచి చూర్ణమును గండునెట్లు బెల్లమునుకలిపి మద్దన చేసి గుటికలు చేసి భోజనమునకు ఆదిమధ్యాంతముల భక్షింపవలయును. మజ్జిగను అనుపానముగాచేసి కొని చితపండు మొల పులుపును వదలవలయును. ఇయ్యది ఆన్లుపిత్రము శూలముల యందు హితకరము.

ॐ గంధసంధూకము. ॐ

శ్లో. పథ్యాచూర్ణం ద్విపలం గంధకసారం చ, లోహాకిట్టం చ శుద్ధిరపస్యాధ్వపలం భృగవ్య రసం చ కేశరాదస్య. 47. ప్రస్థాన్నితం చ ద్విత్వా లోహ పాత్రేఒథ దండుసంఘృష్టమ్, తుష్కం ఘృత మధు యుక్తం వృదితం స్థావ్యం చ భాండకే స్థితే. 48. ఉపయుక్తి మేత నచిరాన్నిహన్తి కిఫపిత్రజా న్రోగాన్, మూలం తిక్తాన్లుపిత్రం గ్రహణేమపి కామలా ముగ్రమ్. 49.

కిక్కికాగ్నయలపొడి గంధకము మండుకము వీటిని శండుపలములు, శుద్ధిచేసిన పాదరసము ఆధ్వపలము గుడుగలగర నల్లగుడుగలగర రసము 16 పలములు పోసి ఇరుప పాత్రములో కొయ్యతో మద్దనచేసి ఎండిన విన్నుట మరల నేయి తేనె చేర్చి చురు పాత్రములోపోసి యుచి యుపయోగించినచో నీని కిఫపిత్రజాతరగములను శూలలను ఆన్లుపిత్రములను గ్రహణులను కామెరలను నశింపజేయును.

ॐ త్రిఫలాలోహము. ॐ

శ్లో. అక్షౌమలకశివానాం స్వర్ణసైః పక్తివ్వి సులోహజం చూర్ణమ్, సగుడం యద్యుపభుజ్యే- ముంచతి సర్వః త్రిదోషజం శూలమ్. 50.

త్రిఫలములక సాయములో లోహమూర్ణమును పక్వముచేసి బెల్లముచేర్చి నేపించిన త్రిదోషజములగు శూలము నశించును.

❖ లోహగుటిక. ❖

శ్లో. లోహస్యరజసోభాగః త్రిఫలాయాః తథా త్రయః, గుడ
స్యాష్టౌ తథా భాగా గుడాన్మూత్రం చతుర్గుణమ్. 51. ఏత త్స్వర్వం చ
విపచేత్ గుడపాకవిధానవితే, లిహే చ్చ త ద్యథాశక్తి క్షయే
శూలే చపాకజే. 52.

లోహచూర్ణము 1 భాగము త్రిఫలములు 3 భాగములు బెల్లము 8 భాగములు
నాలుగురెట్లు గోమూత్రము వీటిని బెల్లమును పాకుపట్టెడి విధమున పక్వముచేసి శక్తి
ననుసరించి భక్షించినచో శూలమును క్షయిం గములును నశించును.

❖ ధాత్రీలోహము. ❖

శ్లో. ధాత్రీచూర్ణ స్యాష్టౌ పలాని చత్వారి లోహచూర్ణస్య,
యష్టిమధుకరజ శ్చ ద్విపలం దద్యా త్సరోపలే ఘృష్టమ్. 53. అమృ
తాక్వాథే నైత చూర్ణ్యం భావ్యం చ సప్తాహమ్, చండాతపేషు
శుష్కం భూయః పిష్ట్యా నవేషుతే స్థావ్యం. 54. ఘృత మధునా
సహాయక్తం భక్తానా మధ్యత స్తథాస్తే చ, త్రీ నపి వారా న్భాదే
త్పథ్యం దోషానుబంధేన. 55. భుక్తస్యానా నాశయతి వ్యాధీ నిష్ఠా
నిలోద్భవా స్సన్యః, మధ్యేన్న విప్లంభం జయతి నృణాం సంవిదహ్యతే
నాన్నమ్. 56. పానా న్నక్రృతా ద్రోగా ద్భుక్త్యస్తే శీలితం జయతి,
ఏవం జీర్యతి చాస్తే నిహంతి శూలం నృణాం సుకష్ట మపి. 57.
హరతి సహసా యక్తో యోగశ్చాయం జరత్ప్రేతం, చక్షుష్యః పి
తేఘ్నః కఫపిత్తసముద్భవాం జయే ద్రోగాన్. 58. ప్రసాదయ త్ప్రసి
రక్తం పాండుత్వం కామలాం జయతి.

ఉసిరికకాయలచూర్ణము 8 పలములు లోహచూర్ణము 4 పలములు యష్టిమధు
కము 2 పలములు తోపు వీటిని పొడిచేసి ఏడురోజులు తిప్పతీగెక మాయములో భావ
నచేసి కణ్ణులెండలో నెండించి మఱలనూరి క్రొత్తకుండలో నుంచి నేయితేనెలతో చే
ర్చి భోజనమునకు ఆదిమ ధ్యావసానముల ముహూర్తము నేవించి రోషానుసారమగు పథ్యము
నొసర్చునది. ఇది భోజనాదిని భక్షించిన పిత్తవాతరోగములను నడుమనైనచో అన్న
విప్లంభములను పోగొట్టును. చివరికి నన్నజములగు రోగములను నశింపజేయును. ఇట్లుభ
క్షించినయన్నము జీర్ణమయ్యెనేని ఆమనుష్యునికి కష్టతరమగు శూలరైసు హరించును.
పిత్తమును యోగబలమున క్షీణింపజేయును. నేత్రములకు హితము. వెంట్రుకలు నెఱి

యట మానును. కఫపిత్తజములగు రోగములను నశింపజేయును. రక్తమును శుభ్రపఱచును. పాండురోగమును కామిలను పోగొట్టును.

❖ లోహమృతము. ❖

శ్లో. తనూని లోహతేత్రాణి తిలోష్ఠధనమాని చ. 59. కాశికా మూత్రే ల్లేన సంలిప్య సర్వపేష వా, విశోష్య సూర్యకిరణైః పున రే వానరేషయేత్. 60. త్రిఫలాయా జలే ధ్వాతా వాపయే చ్చ పునః పునః, తతః సంఘాణితం కృత్వా కర్పటేన తు ఛానయేత్. 61. భక్షయే స్తథునర్విర్భావం యథాగ్నే స్తత్రప్రియోగతిః, మాషకం త్రిగుణం వాథ చతుర్గుణ మథాపి వా. 62. ఛాగస్య పయసః కుర్యా దనుపాన మథావతిః, గవాం శ్శుతేన దుగ్ధేన చాశుష్పసిగుణేన చ. 63. పంక్తిసు లం నిహ వ్యేతి న్వాసే నై కేన నిశ్చితమ్, లోహమృత మిదం శ్రేష్ఠం బ్రహ్మణా నిర్మితం పునా. 64. కకారపూర్వకం యచ్చ యచ్చాష్టుం పరికీర్తయి, సేచ్యం త స్మి భవేత్తత్ర మాసు చానూప సంభవం. 65.

సువృణంతంత లోహపత్రములను కాశికామూలకల్మషులతో పూసి ఎండకు ఎం డించి మఱిపున నిష్పూజి నెండించి త్రిఫలముల కిహయములూ మాటిమాటికి ముం చినవలయును. పిన్నటచూర్ణముచేసి వస్త్రముతో తయచేసి నేను తేనె ను జేర్చికొని జతరా గ్ని ననుసరించి భక్షింపవలయును. ఇట్లు ఒక నెలగాని నెడు నెలలు గాని నాలుగు నెలలు గాని ఈయోషధమును భక్షించి మేకపాలము అనుపానముగా గ్రహింపవలయును. 64 కల్ల ఆవునేతితోగాని ఆవుపాలతోగాని ఈయోషధమును చేయవలయు. దీనిని ఒక నెల నే విండినపక్షగామశూలులు నశించును. దీనిని బ్రహ్మ పుజించెను. క కారమాదిగలపదార్థ ములను పులుపునపులును నీటిపట్టలలోని జంతువులమాంసమును దీని సేవనకాలము నందు గోగి వర్జింపవలయును.

❖ ఖండామలక్. ❖

శ్లో. స్విన్న వీడితకూష్మాండా శ్శులార్ధం మృష్ట మాజ్యతః, ప్రస్థాధే ఖండశుల్కం తు పచే దామలక్రీరసాత్. 66. ప్రస్థే సుస్విన్నకూష్మాండా రసప్రస్థే విఘట్టయన్, దర్వాస్య పాకం గతే తస్మిన్ చూర్ణీకృత్య వినిక్షి పేత్. 67. ద్వేద్వే పలే కణాజాజీ శుంఠీనాం మరీచస్య చ, పలం తాళీ స ధన్యాక చాతుర్జాతక ముస్తకం. 68. కర్షప్రమాణం ప్రత్యేకం ప్రస్థార్ధం మాక్షికస్య చ, పక్తిశూలం నిహ వ్యే త ద్దోషత్రయభవం

చ యత్. 69. ఛర్ద్యస్త్వపిత్తమూర్ఛా శ్చ శ్వాసకాసావరోచకం, హృచ్ఛూలం రక్తపిత్తం చ పృష్ఠశూలం చ నాశయేత్, రసాయన మిదం శ్రేష్ఠం ఖండామలకసంజ్ఞకం. 70.

స్విన్నములు వీడితములునగు గుమ్మడికాయను ౧0 పలములు తెచ్చి 16 పలముల నేతితోవేయించి కండచక్కెర యుసిరికరసము 8 పలముల చొప్పున పైదానిలో కలిపి గరిటెతో మద్దనచేయుచు నుడికించి, పాకమైన పిమ్మట ఈ క్రింది యాషధముల నందు వేయవలయును. పిప్పళ్లు జీలకఱ్ఱ కొంత 2 పలములు చొప్పున మిరియములు 1 పలము చొప్పున తాడిశపత్రి ధనియములు ఏలగులు లేజపత్రి నాగకేసరములు తుంగముస్తలు ఇది కాలుపలముచొప్పున లేనే 15 పలముల చొప్పున చేర్చవలయును. ఇయ్యది శ్రీదోషజము లగు పరిణామశూలలను ఛర్ది ఆమ్లపిత్తము మూర్ఛా శ్వాసము కాసము అనానకము హృచ్ఛూలము రక్తపిత్తము మున్నగు వానిని పోగొట్టును.

—౧౧ నాశకేశఖండాదులు. ౧౧—

గుడవమితి మిహ స్వా న్నారీకేలం సువిష్టం, పలపరిణామితి సర్వః పాచిణం ఖండాతుల్యం. 71. నిజవయసి తదేతే తృప్తమాత్రే పిపకృష్టం, గుడవ దధ సుశీతే శాణభాగాన్ క్షిపేచ్చ. 72. ధన్యాకిపిప్పలి యోన తుగా ద్విజీరాం శాణం త్రిజాతే మిథ కేసరవ ద్విచూర్ణయ. 73. హస్తస్త్వ పిత్త మరుచిం క్షయ మస్తపిత్తం శూలం వమిం సకలపౌగుషకార హరి. 74.

కొబ్బెరను చక్కెరగానూరి 8 పలములును నేతిని 10 పలములు కండచక్కెర అవుపాలు 4 పలము చొప్పున అందు కలిపి పక్వము చేసి చల్లానిన్నుట ధనియములు పిప్పళ్లు తుంగముస్తలు వంశలోచనము జీలకఱ్ఱ అవంగపుపట్ట ఏలగులు లేజపత్రి నాగ కేసరములు వీటిని శాణప్రమాణము మూర్ణము చేసి అందు కలిపి తినిన ఆమ్లపిత్తము అరుచి క్షయ రక్తపిత్తము శూల ఛర్ది నశించును.

—౧౨ కలాయచూర్ణాదులు. ౧౨—

శ్లో. కలాయచూర్ణ భాగా ద్వా లోహచూర్ణస్య చాపరః, కార వేల్ల పలాశానాం రసే నైవ విమర్దితి. 75. కర్షమాత్రాం తత శ్చైకాం భక్షయే ద్దుటికాం నరః, మండానుపానా త్స హస్తీ జర త్పిత్తం సుదారుణం. 76. లిహ్య ద్వా త్రైఫలం చూర్ణ మయశ్శూర్ణ

సమన్వితం, యష్టిచూర్ణేన వా యుక్తం లిహ్యత్ ఊద్రేణ తద్గదే. 77. పితౄన్తం వమనం కృత్వా కఫాన్తం చ విరేచనం, అన్నద్రవే చ తత్కార్యం జరత్పిత్తే యదీరితం. 78. ఆమపక్వాశయే శుద్ధే గచ్ఛే దన్నద్రవః శమం, మాషేండరీ సతుషికా స్విన్నా సర్పిర్యుతా హితా. 79. గోధూమమండకం తత్ర సర్పిషా గుడసంయుతం, ససితం శీతిదుగ్ధేన మృదితం వా హిశం మతం. 80. శాలితంశులమూటం వా కవోష్ఠం సిక్తవర్జితం, వాట్యం క్షీరేణ సంసిద్ధం ఘృతపూరం సశర్కరం. 81. శర్కరం భక్షయిత్వా వా క్షీర ముత్క్లిష్ఠితం పిబేత్, పటోలపత్రయూషేణ ఖాదే చ్ఛ్వాకసక్తుకాన్. 82. అన్నద్రవే జరత్పిత్తే వహ్నిర్నందో భవే ద్యతిః, తస్మా దత్రాన్నశానాని మాత్రాహీనాని కల్పయేత్. 83.

బోడ సెనగల మూలము 1 భాగమును లోహచూర్ణమును 1 భాగమును కాకర మోడుగల సమలతో ముక్తమును మాల్రలచేసి గోజు కొక్కదానిని తీసి మండపు అను పానము చేసి భయంకింనులగు జ్వరమును నశింపఁను. త్రిఫలచూర్ణముతో లోహచూర్ణమును కలిపి పానము, మష్టిమధుకి పుష్కరములతో నెగలిపి తినినను జ్వరపిత్తములునశింపఁను. పిల్లిగుహోపద్రవమును వమనము, కఫగుహోపుష్కరమును విరేచనమును చేయి. బిజ్జరపిత్తవిక్లియంబులిశిన్నవిధానమునింను చేయఁదగును. ఆహారయపక్వాశయములుశుద్ధములైనచో అన్నద్రవము శాంతించును. దీనినిపాట్యతోగూడ నేయితో వేచిన మాషేండరికి హితము. ఆంధ్ర గోధూమగుంజిని నేతితోబెల్లముతోచేర్చి నిచక్కరతో చేర్చిగాని చల్లనిపాలతోగాని మర్దనము హితము. నూకలు తీనివరిలియ్యపుగంజి వెచ్చచేసి యిచ్చిననుపాలతోచేసిన వాట్యముగాని చక్కెరతోచేసినపురాగాని హితముఁజేయును. కండచక్కరమునని కాచిన పాలముగాని చేనపొల్లగుంజిలో సెనగసండి చేర్చికొనిగాని నేవించిన అన్నద్రవమునందును జ్వరపిత్తమునందును అయిన అగ్నిమాంద్రము శమించును. కావున నీవిధియందు అన్నపానములను మాత్రాహీనములఁగా చేయవలయును.

ఇట్లు పక్షదత్తయందు పరిణామగూలాధికారప్రకరణము నుగిసెను.

౨౦. ఉదావరాధికారము.

— నారాచ చూర్ణము. —

శ్లో. త్రవృ త్సుధాపత్రతిలాది శాక గ్రామ్యోదకానూప రసై ర్యవాన్నం, అవై శ్చ మృష్టానిలమూత్రవిడ్వి రద్యా త్ప్రసన్నగుడ సీధుపాయీ. 1. ఆస్థాపనం మారుతజే స్సగ్ధ స్వస్వస్య శశ్యతే, పురో పజే తు కిర్తవ్యో షధి రానాహా శ్చ యః. 2. త్సూరవైతరణా వస్త్ర యంజ్య తత్ర చికిత్సకః, శ్యామా దంతీ ద్రవస్త్రీ శ్చ జ్ఞానాశ్యా మా స్తుషీ త్రివృత్. 3. సప్తలా శ్శిశునీ శ్వేతా రాజపుత్రః సతి ల్యకః, కంపిల్లకం కిరంజశ్చ హేమక్షీరీత్వయం గణః. 4. సన్నైలరజః క్వాథ కల్లే వ్యస్యతి సేషు చ, ఉదావర్తోదరానాహ విషగుల్మవి నా శసః. 5. త్రివృత్కృష్ణాహరిత్యో నివతూంపంచభాగికా, గుడికాగు డతుల్యాస్తా విడ్విబన్ధగదాహః. 6. హారీతకీయవత్సూరీ లా ని త్రివృ తా తథా, ఘృష్టే శుష్కర్ష మిదం పేయ ముదావర్తననాశసమ్. 7. హింగుకుష్ఠవచా సర్జి బిడలచేతి న్విచుత్తరమ్, కీల సుద్యేస తిచ్చున్ది ముదావర్తహరం కరమ్. 8. ఖండిపల్ల త్రివృతాసమ, ముషకుల్యాః కర్షచూర్ణితం శ్లేష్ణం, ప్రాగ్భోజనే చ సమధు, బిడాలపదకం లిహే త్స్పృజ్జః. 9. ఏతద్దాథపురీషే విత్తే సక లేచ వినియోజ్యమ్, స్వాదుః సృపయోగ్యోయం చూర్ణో నారాచకో నామ్నా. 10.

తెల్లతెగడ సుధాపత్రము నూవుకూర మొగ్గ గ్రామ్యోదకములు అనూపదేశపు మాంసము వీటితో యవాన్నమును గాని అథోవాతము విష్ణుమూత్రము వీరిని పుట్టించె డి పదార్థముతో బెల్లము సారాయమునుగాని నేవింపవలయును. వాతోదావర్తమునం దు చెమ్మటపట్టించు చికిత్స చేయవలయును. విష్ణుమగ్గు నుదావర్తమునందు అనాహము నకువలె చికిత్సలను త్సూరవైతరణాపమలగు వస్తులను చేయింపవలయును. ప్రేంకణ ముచెక్క వావిలి దింటెన ఎలుకచెవిమూర తెల్లవావిలి శంఖపుష్పము గోకర్ణి అన్నవేతనము లొద్దుగ నెమలియడుగుచెక్క ఈ గణముతో నైనను గానీ, నేయి తెల్లము చూర్ణము కషాయము కల్కము మన్నగు వానిలతో లేనెతో నైనను నేవించిన యుదావర్తము ఉదరరొగము మన్నగుపి నశించును. తెల్లతెగడ 2 భాగములు పిప్పళ్లు

4 భాగములు కరక్కాయలు 5 భాగములు వీటితో సరిగాబెల్లముకలిపి మాత్రలజేసి ఇచ్చిన విస్తా బంధకోగములు నశించును. కరక్కాయలు యవక్షారము వరగోగు తెల్ల తెగడ వీటిని చూర్మముచేసి నేతితో తినిన ఉదావర్తము నశించును. ఇంగువకోష్ఠ వస నజ్జక్షారము వీటినిఉత్తర తరముగా చెండుకెట్లుచొరికినానిచూర్మముచేసిమద్యముతో నేవించిన నుదావర్తములు నశించును. ఒక పలము పెండ్లచక్కెరలో తెల్ల తెగడ పిప్పల్ల చూర్ణమును ఒక పలము వేసి ప్రాద్దుట తేనెతో తినిన గాఢమగు పురీషము పిత్తము కఫము వీనియందు సుఖకరము. ఇయ్యది రాజులు నేవంపదగినది.

మహాది ప్రయోగములు.

శ్లో. రసోనం మద్యసమిశ్రం పిబే త్యాత్. ప్రకాంక్షితః, గుల్మోదాపర్తశూలఘ్నం దీపనం బలవర్ధనం. 11. హింగుమాక్షికిసింధూశ్లో వత్సా వర్తిం సునిర్జితామ్, ఘృతాభ్యక్తాం గుదే దద్యాదుదావర్తవినాశినం. 12. మదనం సింహీ కృష్ణం వచాగౌరాశ్చ సర్వపాణి, గుల్మక్షౌరసహాయక్తాం ఫలవర్తి పశస్యతే. 13. ఆగారధూమసింధూశ్చ కైలయుక్తాబ్జమూలకం, క్షుణ్ణం సిగ్గుండిపత్రం వంస్విన్నేపాయూక్షిపన్నధర. 14. సౌంద్యలభ్యాం మదిరాం మూత్రే త్వభిహతే పిబేత్, ఏలం నా పృథ మద్యేన క్షీరం వారి పిబే చ్చ సః. 15. ఉప్పుర్యాప్యగిం నాపి కిరాయం కికుభస్య చ, ఏర్వాసుబీజంతోయన పిబే ద్వా లవణేచ్ఛజా. 16. పంచమూలశ్శితం క్షీరం ద్రాక్షారస మధురీ నా, పుష్పధై వోషయు జీర్ణ మూత్ర కృచ్ఛాశ్శరీరవిధి. 17. స్నేహస్వేదై రుదావర్తిం జృభిజం సముపాచరేత్, అశ్రమోక్షైర్బ్రజేకాన్యః స్వప్నో మన్యం ప్రియాః కథాః. 18. శ్రవజేక్షిపత్రేణ ప్రాణాస్తే నానయేత్ క్షిరం, తథోష్ణజత్తుకోభ్యంగః స్వేదో ధూమ స్సరూపనః. 19. హితు వాతాన్న మద్యం చ ఘృతం చోత్తిరభక్తికం, ఉద్ధారజే క్రమోపేతం స్నేహికం ధూమ మాచరేత్. 20. ఛర్దియఘృతం యథాదోషం నస్యస్నేహాదిభి ర్జయేత్, భుక్వా ప్రచ్ఛ్యసం ధూమో లంఘనం రక్తమోక్షణం. 21. రూక్షాన్నపాన్యాయామే విరేకే శ్వాత, శిశుజే, వస్తీశుద్ధికిరావాపం చతుర్గుణజలం పయః. 22. ఆవానినాశా త్కృష్ణగితం వీరవంతం ప్రకా

మతః, రమయేముః ప్రియా నార్యః శుక్రోదావర్తినం నరం. 23. అ
త్రాభ్యంగావగాహా శ్చ మదిరా శ్చరణాయుధాః, శాలిః పయోనిరూ
హాశ్చ శస్త్రం మైథున మేవ చ. 24. క్షుద్విఘాతే హితం స్నిగ్ధ ముష్ణ
మల్పం చ భోజనం, తృష్ణాఘాతే పిబేత్తంతం యవాగూఢ వా పి
శీతలాం. 25. రనే నాద్యా త్సువిశ్రాంతః శ్రమః శ్వాసాతుగో
నరః, నిద్రాఘాతే పిబేత్తక్షీరం స్వప్నః సంవాహనాని చ, ఉదావర్త
క్రియానాహే సామే లంఘనపాచనం. 26.

ఉల్లిగడ్డను కల్లుతో చేచ్చికొని ప్రాతఃకాలమునందు త్రాగిన ఉదావర్తము గుల్ల
ము కూల ఇయ్యవి నశి చును. ఇయ్యది దీపనము బలవర్ధకము నగును. ఇంగువతేనె సైం
ధవలవణము వీటిని వత్తిచేసి పక్వముచేసి నేతితోమాటి గుదస్నానమున నుంచవలయును.
ఉమ్మెత్తి పిప్పళ్లు కోప్పు వన తెల్లలవాలు బెల్లము యవజ్జారము వీటితో ఫలవర్త శ్రేష్ఠ
ము. ఇంటిబూజు సైంధవలవణము తైలము పులుపు వీటితో చేర్చిన ముల్లంగి గాని వావి
లిని నలిచి గాని గుదస్నానమున నుంచవలయును. మూత్రము వెడలిచి సోవర్ణవ
ణముతో సిద్ధముచేసిన కల్లును త్రాగవలయును. ఏ కులము కల్లుతోగాని, నీటితోపాలను
గాని త్రాగవలయును. వాకుండులకు గురునైవేదిక ముద్దిచ్చెడినను గాని నక్క
దోనగింజల రసమును గాని సైంధవలవణముతో త్రాగవలయును. పంచమూలములను
పక్వము చేసిన పాలను గాని గ్రాక్షారసమును గాని మూత్రకృచ్ఛాదులయందు కుపయో
గింపవలయును. జ్వరభగవమును ఉదావర్తమునందు స్నేహస్వేదములం జేయవలయును.
అశ్లాత్థిమగు దానికి కిన్నీరుం గార్పించునది. నిద్ర మద్యపానము కఫాశ్రవణము హితి
కరములు. తున్నవలం గిలిగెడి యుదావర్తమునకు క్షుతపత్రినుల ముక్కులోనుంచి తు
మ్మలను వెడలింప వలయును. పాతబమగుజేని మద్యమును నేయియును హితకరములు.
ఉద్గారపులుదావర్తమునందు క్రిమానుసారముగా ధూమాదులను చేయవలయు. ఛర్మజ
ములకు దోసానుసారముగా నస్యదులనుచేయవలయును. భోజనమైన పిప్పట ప్రసృ
ర్తమును పొగవేయుట లంఘనము రక్తస్రావము చూక్షాన్నము శరీరవ్యాధియను విరేచ
నమును హితకరములు. వస్తికుద్ధిని చేయువాడు నాల్గుకెట్ల నీటిలో పాలను పోసికొని
ఇగిరిపోవువఱకు కాచిత్రాగిన యుదావర్తములుంజించును. దీనియందు యభ్యంగనమున్నా
నము మద్యము కోడిమాంసము పరియన్నమును హితకరములు. అలివలననకు ఉదాన్ని
గ్ధమగు నాహారమును చేకొనవలయును. తృష్ణాఘాతమునందు మండమును గాని చల్లని
గంజినిగాని త్రాగవలయును. అయస్వజమగు శ్వాసముచేత వీడితుండగువాడు విశ్రాంతిని

గైకొని మాంసరసముతో భుజింపవలయును. నిద్రాఘాతమునందు పాలనుత్రాగవలయును. పరుండుట కాళ్లుపిసికించుకొనుట మంచిది. ఆనాహమునకు ఉదావర్తమునకువలెనే చికిత్సను చేయవలయును. అనుజమగు నానాహమునందలంఘనమును పాచనమును హితకరములు.

— హింగాద్విగుటికలు. —

శ్లో. ద్విగుత్త రాహుగువచా సకుస్థా సునర్చికాచేతి విషంగచూర్ణం, సుఖా బునానాహ విషూచకాద్ హృద్రోగగుల్మోర్ధ్వ సమీరణఘ్నం. 27. వచాభయాచిక్రికయావశూకాన్ సపిప్పలీకాతివిషాన్సకుస్థాన్, ఉష్ణాబునానాహ విమూఢవాతా స్పీత్యాజయే దాశు హేతోదనాశి. 28. త్రివృద్ధరీతిక శ్యామాః స్నుహిక్షిరేణ భావయేత్, వటుకామూత్రపీతాస్తాః శ్రేష్ఠా శ్చానాహభేదికాః. 29. ఫలం చ మూలం చ విరేచనోక్తిం హింశ్వర్కమూలం దశమూల మగ్ర్యం, స్నుచీత్రకాచైవ పునర్నవా చ తుల్యాని సర్వై స్సేవణాని పంచ. 30. స్నేహౌ స్సమ్మూహౌ స్సపజర్జరాణి శరవనం ధౌవిచే త్సులిప్తే. షడ్వింశతిస్థం లవణం తిదన్తైః పానై స్తథా నాహరుజాఘ్న మగ్ర్యం. 31. వాటఘ్నమపివ్యపిగుడమూత్రైర్ద్రపాచితాగుడేఽంగుష్ఠ సమావర్తిర్ద్విధేయా నాహశూలమత్. 32. షష్టి స్త్రీకటున్దైంధవ సర్వపగృహాఘాతకుష్ఠచదనశ్శతైః, మధుని గుడే వా షడ్వింశతి పాయూలీగుష్ఠమాంశో వేష్యా, వర్తిరియం దృష్టఫలా గుడే శతైః ప్రణిహితాఘృతాధ్వక్తా, ఆనాహూదావర్తి పశుమనీ జతంగుల్మనివారణే. 34.

ఇంగువ ఒక భాగము వస 4 భాగములు చెంగల్వల్సి 2 భాగములు సజ్జతారము 8 భాగములు విడాలలవణము 16 భాగములు మ్హాముచేసి గోరువెచ్చునీటితో త్రాగ ఆనాహము విషూచి హృద్రోగము గుల్మము ఉష్ణివాతమునశించును. వస కరక్కాయం చిత్రములను యవక్షారము సిప్పిక్కు అశివస కోష్ఠా వీటిన్మాన్యులతో సేవించిన ఆనాహము మూఢవాతములు నశించును. కాని నుంచినవిమియ్యపుత్తమును తింపవలయును. తెల్లతెగడ కరక్కాయలు తెల్లతెగడ జెముడుపాలతో నాన్ని నూరి మాత్రలను చేసి గోమూత్రముతో సేవించిన ఆనాహము నశించును. విశేషమున్నై చెప్పిన పండ్లు చేళ్లు ఇంగువ అర్కమూలము దశమూలములు శేనుడి పాలు కొంత చిత్రమూలము వీటిని సమానభాగములును వీటియన్నిటియత పంచల యలను పోడిచేసి తెలగో

మూత్రములతోరంగార్చి మూకుడులో పెట్టి మూసికట్టిపెట్టి పక్షము చేసి పిమ్మట నూరి సైంధవలవణముచేరిసి అన్న సానములతోతీనిన ఆనాహములు నశించును. పుష్కరమూలము ఇంటిబూజా అంటువ్వు శొంఠి మిరియములు సిప్పళ్ళు బెల్లము గోమూత్రము వీటినినూరి అంగుష్ఠ మంతలావువత్తిచేసి కాచి గుదస్నానములో నుంచిన ఆనాహములు శూలలు నశించును. శొంఠి మిరియములు సిప్పళ్ళు సైంధవలవణము ఆవాలు కోష్ఠ ఉమ్మెత్త వీటితో అంగుష్ఠమంత వత్తినిచేసి గుదస్నానమున నుంచవలెను. ఇది ఆనాహాదావర్తములను పోగొట్టును. గుల్మగోగములను నశింపజేయును.

శుక్కు మూలాద్య ఘృతము. ౨౮

శ్లో. మూలకం శాష్క మార్ద్రం చ వర్షాభూః పంచమూలకం, ఆరేవతఫలం చాపి పిష్ట్యా తేన ఏచే ద్భృతం, తత్ప్రీయమానం శమయే దుదావర్త మసంశయం. 35.

ఎంశినముల్లంగిని పచ్చి కప్పగుంతుఆకును పంచమూలములు అష్టవేతసము వీటిని నూరి ఇందులో నేతని పక్షముచేసి త్రాగిన ఉదావర్తము నశించును. సందేహములేదు.

స్థిరాదిఘృతము. ౨౯

శ్లో. స్థిరాదివర్గస్య పునర్నవా రూః సంపాకపూతీక కిరంజయోశ్చ, సిద్ధః కషాయే ద్వీపలా శికానా స్థూక ఘృతా శ్శ్చ త్ప్రీతిరుద్రవాతే. 36.

స్థిరాదిగణపుజౌషధములు శొంఠి అష్టవేతసము నెమలియద్గుళిక వీటిని 2 పలముల చొ కషాయము చేసి 16 పలముల నేయిని సిద్ధముచేసి ప్రతిదిన వాతము నందు నేవించిన హింకరము.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఉదావర్తాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

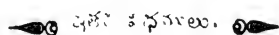
౩౯. గుల్తాధికారము.

గుల్మగోగల భోజనపద్ధతి. ౩౦

శ్లో. లఘ్వన్నం కీషనం సిద్ధ ముష్ణం వాతానులోమనం, బృంహణం య ద్భవే త్సర్వం తద్ధితం సర్వగుత్తినాం. 1. సిద్ధస్య భిషజా

స్వేదః కర్తవ్యో గుల్మశాస్త్రయే, ప్రాతసాం మూర్తవం కృత్వా జిత్వా
మూరుత ముల్బణం. 2. భిత్వా విబద్ధం స్నిగ్ధస్య స్వేదో గుల్మ మహా
హతి, కుంభీపిండేష్టకాస్వేదా న్కారయే శ్శుశలా భిషక్. 3. ఉప
నాహ శ్చ కర్తవ్యః సుఖోష్ణః శాల్యజాదయః, స్థానావసేకో రక్తస్య
బాహుమధ్యే శిరావ్యధః. 4. స్వేదానులోమనం చైవ ప్రశస్తం సర్వ
గుల్మిణాం, పేయ వాతవాతై స్సిద్ధాః కాలతాధవ్యజా రసాః. 5.
భిక్షా సమచమూలా శ్చిగుల్మిణాం భోజనే హితాః.

తేలికియన్నము దీపము మృదవై వర్షము మున్నము వాతమును పోగొట్టు
ను. బృంహణమును వన్నమును గుల్మమును గుల్మమును హితకరియును. గుల్మములు పోవుటకొ
ఱకు స్నిగ్ధభోజనమును చేయవలయును. స్వేదములును చేయింపవలయును. ఇట్టిస్వేదము
ప్రాశస్త్యమును మృదవుగా చేసి పాపస్థితిలోనున్నను లెగించి గుల్మముల పోగొట్టును.
వైద్యులకేష్టియు కింశిపేతి కుటుకలు మున్నగువానివలన చెమ్మటను పుట్టింపవల
యును. ఉపనాహము స్వేదమును మలిచెప్పు శాల్యజము మున్నగు వానిని చేయింపవల
యును. అస్మిగుల్మిణి గుల్మమును స్వేదానులోమనములు హితకరియును. వాతహర
పంథముల చేయును ఉలవలకి నాచునును పీటకపిండిరసము త్రాగుట మంచిది. పంచ
మూలములతో కడవకైదును తిరుటయును హితకరిమే యగును.

శ్లో. మాతులుంగరసా హింగు దాడిమం బిడ్డసైంధవమ్. 6.
సురామండేన పాత్యం పాతిగుల్మరుజానహం, నాగరాథపలం పిష్టం
ద్వేపలే టుంచితిస్య. 7. తిలస్సైకిం గుడఃలం క్షీరశోషేన పాయ
యేత్, వాతిగుల్మ ముదావర్తిం యోనిశూలం చ నాశయేత్. 8. పిబే
దేరండ్వతైలం వా వారుణేమం ముక్తతమ్, తదేవ తైలం పయసా వాత
గుల్మ పిబే స్పరః. 9. సాధయే చుద్ధశుష్కస్య లతునస్య చతుఃపలమ్,
క్షీరోదకేష్టగుణితే క్షీరకేషం చ పాయయేత్. 10. వాతిగుల్మ ము
దావర్తిం గృధసీం విషమద్వరం, హృద్రోగం విద్రధిం శోషం శమయ
త్యాశు తిత్పయః. 11. ఏవం తు సాధితేక్షీరే స్తాక మవ్యత్ర దీయతే,
సర్జికాకుప్తసహితః ధారః కేళికిజీవివా. 12. తైలేన పీతిః శమయే
ద్గుల్మం పవనసంభవం.

మాతులుంగరసము ఇంగువ దానిమ్మ పేటుప్పు సైంధవలవణము వీటిని సురా వంశముతో త్రాగిన వాతగుల్తములబాధ యుపశమిల్లును. శొంఠి, అరపలము గోధుమ మార్ణము అరపలము తిలుపలము బెల్లముపలము వీటినిచూర్చుముచేసి వెచ్చనిపా తో త్రాగిన వాతగుల్తములు ఉదావర్తములు యోనిశూలము నశించును. వారుణీమండముతో కలిపిగాని పాలలో ఆయుదమును వైచికోని గాని త్రాగిన వాతగుల్తములు నశించును. శుద్ధిచేసిన యల్లిగడ్డను 4 పలములను ఎసిమిదికట్ల పాలలో కలిపి పక్వముచేసి పాలను మిగిల్చికోని త్రాగవలయును. ఇది వాతగుల్తములు ఉదావర్తము గృధ్రసి పిష మజ్జరము హృద్రోగము విద్రధి శోఫ వీటిని గోగొట్టును. ఈపాలలో సజ్జఙ్గారము కోష్ఠ యవజ్గారములను గాని మొగలిరసమును గాని వెచ్చచేసి ఆయుదముతో త్రాగిన వాతగుల్తములు నశించును.

❖❖ వాతగుల్తముల కుపాయములు. ❖❖

శ్లో. వాతగుల్తే కిఫే నృధ్యే వాన్తి శుచ్చైర్ణాది రష్మిశే,
13. పైత్రే తు రేచనం స్నిగ్ధం రక్తే రక్తిస్య మోక్షణం, స్నిగ్ధోష్ణే
నోదితే గుల్తే పైత్తికే సంసనం హితం. 14. రూక్షోష్ణేన శు సభూ
తే సర్పిః ప్రశమనం షరం, కాకోల్యుదిమహాతిక్త వాసాన్త్యో నిత్తి
గుల్మినం. 15. స్నేహనం స్త్రోమయే త్పుష్ప ద్యోజయే ద్వస్తార్క
ణా, స్నిగ్ధోష్ణజే పిత్తగుల్తే కంపిల్లం మధునా లిహేత్. 16. శేననాశ్చ
రసంవా పి ద్రాక్షాయాః సగుడం పిబేత్, దాహశూలాని లక్ష్యభ
స్యష్టనాశారుచి జ్వరైః. 17. విదహ్యామానం జాసీయా ద్ద్యుల్ల
త ముపనాహయేత్, పక్షేతు ప్రణవ త్కార్యం నృధశోధనరోపణ
మ్. 18. స్వయ మూర్ధ్వ మధోవాపి సచే ద్దోషః ప్రసద్యతే, ద్వా
దశహ ముపక్షేత రక్ష న్నన్యా నుపద్రవాక్. 19. పరంతు శోధనం
సర్పిః శుద్ధం సమధుతిక్తకమ్, రోపిణీకటుకానింజం మధుకక్రీశలా
త్వచః. 20. కర్షాంశా స్త్రోమయమాణా చ షటోలత్రివృతాసలే,
ద్విపలం చ మసూరాణాం సాధ్య మప్యగుణేం భసి. 21. ఘృతా చ్ఛే
షం ఘృతసమం సప్షష శ్చ చతుఃపలమ్, పిబే త్సమూర్ఛితం తేన
గుల్మః శామ్యతి పైత్తికః 22. జ్వర స్తృష్ణా చ శూలం చ భ్రామ
మూర్ఛా రతి స్తథా, దీప్తాగ్నయో మహాకాయాః స్నేహసాత్త్యాశ్చ

యే నరః. 23. గుల్మి నః సర్వదష్టా శ్చ విసర్వోపహతాశ్చ యే, జ్యేష్ఠాం మాత్రాం పి బేయు స్తే పలా న్యప్తౌ విశేషతః. 24.

వాతగుల్మములను కఫవృద్ధికిని వాంతులు చూర్ణములు మున్నగువి హితకరములు. రక్తగుల్మములకు రక్తస్రావము హితకరము. స్నిగ్ధోష్ణజనితమగు గానికి పిత్తజమగు దానికి స్రవఃముత్తమము. కాకోలీమున్నగు గణపుటోపధములతో పిత్తగుల్మగోగులకు స్నేహవిధి జేయవలయును. సింధుట వస్తివిధి చేయవలయును. స్నిగ్ధోష్ణజమగు పిత్తగుల్మగోగులను కంపిల్లములు తేనెతో నేవించవలయును. రేచనాస్థియగువాండు గ్రాక్షా రసముతో బెల్లమును వైచికొని త్రాగవలయును. దాహశూయము వాతక్షోభము స్వప్ననాశము అరుచి జ్వరము వీటిలో బాధపడువానిని గుల్మగోగినిగా తెలిసికొని ఉపనాహము జేయవలయును. పక్వమైన ప్రణాశోధనాదులను ప్రణాసకువలెనే చికిత్స చేయవలయును. తనంతనని పనగాని క్రిందగాని పుట్టిపయిడల పండ్రెండుగోజాలవలయు నుపేక్ష చేయవలయును. అయినను శోధనము చేయు నేతినిచ్చి నెలవేము నేరిని ముట్ట త్రొంగింపవలయును. కలుకగోహిణి నింబము యష్టిమధుకము త్రిఫలములు వీటిని కాలుకాలు పలమును చెరపొల్ల తొల్ల తెగడ ఒక్కొక్కపలమును మసూరము చందుపలమును వీటిని ఎనిమిదొట్ల నీటిలో పక్వముచేసి పలముల నేరిని కలిపి నిద్రనుచేసి నేయు మాత్రము మిగిలియుండగా ఇంచు దానినిత్రాగినచో స్వరము దప్పి శూల భ్రమ మూర్ఛాదులు వశించు. దిప్తాగ్నికిలవారును మహాకాయులును స్నేహసామ్యమును గుల్మగోగులును స్పృహస్థులును విసర్జి గులును ఎనిమిదిపలముల మానముగల పెద్దమాత్రా నేరిని నేవించవలయును.

❧ కిఫగుల్మమున ఘృతాదులు. ❧

శ్లో. లంఘనోల్లఖనే స్వదే కృతే గ్నా సంప్రధుక్షిణే, ఘృతిం సత్కారకటుకిం పాతివ్యం కిఫగుల్మినామ్. 25. మందోగ్ని ర్వేధనానం దా గురు స్తిమితకోష్ఠతా, సాత్లే శాచారుచి ర్విస్య సగుల్లో నమనోపమః. 26. మందాగ్నా నిలలే మూఢే జ్ఞాత్వా సన్నేహ మాశయం, గుడికా శ్చార్ధిసర్యాహః ప్రయోజ్యాః కిఫగుల్మినాం. 27. త్వరా రిప్తగణ శ్చపి దాసాశోషే విధీయతే, పంచమూలీకృతిం తోయం పురాణం వాదణీరసం. 28. కిఫగుల్మీ పి బే త్కాలే జీర్ణం మాధ్వక మేవ వా, తిలైరిండాతః బీజ సర్పపైః పరిలిక్య వా. 29. శ్లేష్మగుల్మమయః పాతైశ్చి సుఖోష్ణే స్వేదయే ద్భిషక్, యమాన చూర్ణితం తక్రం

బిడేన లజణీకృతం. 30. పిబే త్సందీపనం వాతమూత్రవర్షిణులోమ
సమ్, వ్యామిశ్రదోషే వ్యామిశ్రక్రి సర్వవిన క్రియాక్రమః. 31.

లంఘనమునం దుల్లేఖనములను స్వేదములను చేయుంపవలయును. కఫగుల్మరోగు
లకు యవక్షారకటుకరోపి-ణులతో నేతిని సిద్ధముచేసి త్రాగింపవలయును. మందాగ్ని
కలనాఁడు అల్పబాధకిలిగిన తిమ్మిగలగుల్మరోగి కఫగుల్మరోగులకుచేసి మాత్రలనుచూడి
చేసి యుపయోగింపవలయును. క్షౌరములు అఘ్నగణోపధనులును దాహశోషలయందు
వినియోగింపవలయును. పంగమూలపుకషాయమును ప్రాంతపక్షపద్యమును గాని ప్రాతగిలిన
ద్రాక్షసారాయమునుగాని యుపయోగింపవలయును. సువృణులు ఆముడపుష్పములు అనాసి
విత్తులు వీటి ననుపమాత్రముతో వేయించి గుల్మములై స్వేదక్రియను చేయింపవల
యును. బోడసరపువత్తుల చూర్ణము మజ్జిగ అటుప్పు వీటిని కలిపి త్రాగిన అగ్నిదీపక
మగును. వాతమును మూత్రమును విషము అల్పామితమును చేయును. మిశ్రదోష
ముల గుల్మములకు మిశ్రమనుగు చికిత్స చేయువలయును.

❧ సన్నిపాగుల్మమునకు చికిత్స. ❧

శ్లో. సన్నిపాతద్భవే గుల్మే త్రిదోషభర్షో విధిష్టాతి, వచాబి
డాభయాశుంతి హింగుకుస్తాగ్ని దీప్యకాః. 32. ద్విత్రిషల్పశురేవాప్త
సప్తపంచాశికాః క్రమాత్, చూర్ణం మద్యాదిభిః పీతం గుల్తానా
హేలాదరాపహం. 33. శూలాఝాః శ్వాసకాసస్త్వం గ్రహణీదీపనం
పరం, యమాసీహింగుసింధూత్థ త్తూరసౌవర్చలాభయాః. 34. సురా
మండేన పాతవ్యా గుల్మశూలనివారిణాః.

సన్నిపాతగుల్మమునకు త్రిదోషనాశకమగు విధి నాచరింపవలయును. సస 2 భా
గములు, అంటుప్పు 1 భాగములు, కరక్కాయలు 6 భాగములు, శొంతి నాలుగు
భాగములు ఇంగువ ఒకభాగము శోష్ణ 8 భాగములు చిత్రమాలము 7 భాగములు
వాము 6 భాగములు ఇవిక్రమముగా చూర్ణముచేసి మద్యముతో త్రాగిన గుల్మ
దులునశించు. వామము ఇంగువ పైఁధవలవణము యవక్షారము సౌవర్చలవణము కర
క్కాయలు వీటిని మద్యమండముతో త్రాగిన గుల్మములు శూలలు నశించును.

❧ హింగ్వాదిచూర్ణము. ❧

శ్లో. హింగు త్రికటుకం పాతాం హపుషా మభయాం శిరం.
35. అజమోదాజగంధే చ తిన్తిడికాప్లువేతిసా, దాడిమం పౌష్కతం

ధాన్య మజాజీ చిత్రకం వచాం. 36. క్వా తూరౌ లవణే ద్వే చ
చవ్యం చైకత్ర చూర్ణయేత్, చూర్ణ మేత త్ప్రియోక్తవ్య మన్నపా
నే వ్యసత్యయం. 37. ప్రాగ్భక్త మథవా పేయం మద్యే నోష్ణోదకేన
వా, పార్శ్వహృద్వస్తిశూలేషు గుల్లే వాతకపాత్తకే. 38. ఆనాహే
మూత్రకృచ్ఛే చ గుదే యోనిరుజాను చ, గ్రహణ్యరోష్ఠే వికా
రేషు స్తీహ్ని పాండ్వామయే లరుచౌ 39. ఉరోవిబంధే హిక్మా
యాం శ్వానే కాసే గళగ్రహే, భావితం మాతులుంగస్య చూర్ణ మేత
ద్రవేన వా. 40. బహుశో గుడికాః కార్యాః కార్షికాః స్యు సతో
ధికం.

ఇంగువ శొంఠి మిరియలు పిప్పళ్లు అగరుశొంఠి బోడతరము కరక్కాయలు
కచ్చారము అజామోదము కుంజి వాలు చింతపండు అల్లువేతనము దానిమ్మ పుష్కర
మూము ధనియలు జీలకఱ్ఱ చిత్రమూలము వస రువక్షారమున్నగువానిని త్రిలవ
ణములు నవ్యము వీటినికలిపి పొడిచేసి అన్న పానాదులలో నేవించి హితకరము. ప్రాతః
కాలపుభోజనమునకు మందు మధ్యముతోను వేడినీళ్లతో దీక్షాగ్రవలయును. పార్శ్వ
శూలము హృద్భూలము పస్తీశూలము వాతకిఫగుల్తములు ఆనాహము మూత్రకృచ్ఛము
గుదయోనిబాధలు మూలరోగములు స్తీహరోగము పాండురోగము అరుచి తీక్ష్ణుప
ట్టట వెక్కిళ్లు శ్వాసము దర్శనగళగ్రహము ట్టియంద హితకరమగును. లేనిచో ఈ
చూర్ణము మోసపునీసమునో భావ చేసి ఒక్కొక్కశూలపుమాత్రముచేసి ధరించిన
చేలగును.

— శిశుగ్రాహిప్రతిపాదము. —

శ్లో. పూతీషతగదచిచ్ఛటిచనుచున్న వ్యోమం చ సంస్తరచిశం
లవణోదధానం, దద్ధావ పిచూర్ణస్య డిధినుంజయుతం ప్రయోజ్యం
గుల్తోదరశ్వయథు పాండుగరోద్భవేషు. 41. హింగుపుష్కర మూ
లాని శుబురూణి హరీతికేం, శ్యామాం బిడం సైంధవం చ యవ
క్షారం మపశాపథి. 42. యవక్యానోదకే నైతి ఘృతభృష్టం తు
పాయయేత్. 43. తేనా స్య భిద్యతే గుల్మః సశూలః సపరిగ్రహః,

వచా హరీతకీ హింగు సైంధవరసాస్తువేతసం. 44. యవక్షారం యమా
సీం చ పి బే దుష్టేన వారిణా, ఏతద్ధి గుల్త నిచయం సహూలం సపరిగ్ర
హం. 45. భిన్నతి సప్తరాత్రేణ వహ్నేర్ద్వితీం కరోతి చ, పిష్పలీపిష్పలీ
మూల చిత్రకాజాజిసైంధవైః. 46. యుక్తా పీతా సురా హన్తి గుల్త
మాశు సుదుస్తరం, నాదేయూ కుటజార్క శిశుబృహతీ స్నుగ్బిల్వభ
ల్లాశక, వ్యాష్టికింశుక పారిభద్రక జటాపానూర్గసీపాగ్నికం, వాసా ము
ష్కక పాటలాః సలవణాః దగ్ధ్వా జలే పాచితం, హింగాద్వి ప్రతి
వాపమేతదుదితం గుల్తోదరాస్థీలిషు. 47. హింగూగ్రగంధాబిడశుంక్య
జాజీ హరీతకీపుష్కరమూలకుష్ఠం, భాగోత్తరం చూర్ణిత మేతద్విష్టం
గుల్తోదరాజ్జీర్ణవిఘ్నాచికాను. 48.

సెమలియడ్లుచెక్క జాజిపత్రి నాగకేసరములు రక్తచందనము చవ్వను చిత్రి
మూలము శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటిని సైంధవలవణముతోడి పాత్రలోపై చి
కాల్చి మార్చముచేసి చర్మమండనతో నేవించిన గుల్తములు ఉదరరొగములు వాపు
పాండురొగము మున్నగువి నశించును. ఇగువ పుష్కరమూలము తులసియు
కరక్కాయలు సౌవర్చూదిలవణత్రయము శొంఠి వీటిని నేతితో వేయించి యపకహ
యముతో త్రాగవలయును. వీనశూలములు గుల్తములు నశించును. నవ కరక్కాయలు
ఇంగవ సైంధవలవణము ఆద్లు వేలసము యవక్షారము వామను వీటిని వేడినీళ్లతో త్రాగ
వలయును. ఇవిషదుదినములలో శూలలను జడసహితములగు గుల్తములను పోకగోటి అగ్ని
ని దీపింపజేయును. పిప్పళ్లు మోడి చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము వీటిని
చేర్చిన మద్యము భయంకరములగు గుల్తరొగములను నశింపజేయును. నీటిప్రబృలి
కోష్ఠ జిల్లేడు మనగ సెద్దములకి జెముడుచెక్క మారేడు నల్లజీడిపత్తినములును దేవ
దారుచెక్కపేళ్లు కలిపి చిత్రమూలము వాసపాటలిపుష్పము వీటితో ఉప్పు వేసి తగు
లఁబెట్టి నీటితో పక్వముచేసి ఇంగవ మున్నగు వానిని ప్రతివాపము చేయవలయు
ను. గుల్తము ఉదరరొగము అష్టిలనాతరొగము వీటికి హితమగును. ఇంగువ 1 భాగ
ము వన 1 భాగము పేటుప్ప 3 భాగములు శొంఠి 4 భాగములు జీలకఱ్ఱ 5 భాగములు
కరక్కాయలు 6 భాగములు పుష్కరమూలము 7 భాగములు చెంగల్యకోష్ఠ 8 భాగ
ములు వీటిమార్గము గుల్తములను ఉదరరొగములను అజీర్ణములను విఘ్నాచికలను పో
గొట్టును.

— కాంకాయనగుటిక. —

శ్లో. త్రిఫలా కాంచనక్షీరీ సప్తలా నీలిని వచాః, త్రాయస్త్రి
హపుషా తిక్తా త్రివృక్షైర్విధవవిప్పలీః. 51. పిబే త్సంచూర్ణ్య మూత్రో
ష్ణవాః మాంసరసాదిభిః, సర్వగుల్మోదరస్థిహ కుష్ఠార్కః శోథ భేదితః.
52. శేతీగ పుష్కరమూలం చ దంతీం చిత్రక మాఢకీం, శృంగభేరం
సచాం చైవ పల్లికాని సమాహరేత్. 53. త్రివృతాయాః పలం చైవ
కుర్యా త్త్రణి చ హింకునః, యవక్షారపతే ద్వే చ ద్వేపతే చాన్లువే
తసాత్. 54. యమాన్యజాజీనుఃచ ధాన్యకం చేతి కార్నికం, ఉపకుం
జ్యజమోదాభ్యాం తథాచాష్టమికా మపి. 55. చూతులుంగరిసేనైవ
గుటికాః కారియే నిష్కమక, వాసా మికాం పిబే ద్వే చ త్రిలో వాపి
సుఖంబునాం. 56. అష్టైశ్చ ముద్వైశ్చూషై శ్చ సృతేన పయసా
ఫివా, ఏషా కాంకాయనే నోక్తా గుడికా గుల్మనాశినీ. 57. అన్భోహృ
క్రోగశమనీ త్రివిధాః చ వినాశినీ, గోమూత్రముక్తా శమయే త్కి
సగుల్మం చిరోత్థతమ్. 58. క్షీరేణ పితృగుల్మం చ ముద్వై రన్లు శ్చ
వాటికమ్, ప్రేథలాంసమూత్రైశ్చ నియచ్ఛే త్సన్నిహతికమ్. 59. రక్త
గుల్మే చ నాగణా ముష్టశ్శిరేణ పాయశుతే.

త్రిఫలములు శమదు సాంధ్రాణిచెట్టు సప్త నీలి వన కలుకానుగ బోడతరము
కటక హిణి తెల్లతెగడ తైంధవలవణము పిప్పళ్లు నీలి చూర్ణముచేసి ఆవుమాత్ర
మును వేడినీళ్లు మూసోసమును కలిపి త్రాగిన సగుల్మముగు గుల్మములు స్థిహలు కు
ష్ఠులు వాపులు మూగోగములు నశించును. కిచ్చారము పుష్కరమూలము దంతి
చిత్రములము కఢి (తొవరిమన్ను) కందులు శొ. తి వస కీటిగ ఒక్కొక్క పల
మును తెల్ల తెగడ 1 పలము ఇగువ 3 పలములు యవక్షారము 2 పలములు అన్లు వేతము
2 పలములు వామము ఆదిమోదము అర్ధపలము చొప్పునను కీసికొని వీటిని చూర్ణము
చేసి మాత్రలను మాచిపత్రి రసముతో కట్టవలయును. ఈమాత్రలలోఒకటిగాని రెండి
టిని గానిసేవించుచున్నమూలరోగము హృద్రోగము క్రిమిరోగములు వీటినిపోగొట్టును.
గోమూత్రముతోసేవించిన పౌత్రగిలిన గుల్మములనైనను పోగొట్టును. పితృగుల్మములకు

పాలతోను వాతగుల్మములకు మద్యముమున్నగుపులుపుపదార్థములతోను సేవింపవలయును. త్రిఫలములరసమును గోమూత్రముతో సేవించినచో సన్నిపాతగుల్మములు నశించును. శ్రీలు రక్తగుల్మములయందు జెముడుపాలతో దీనిని సేవింపవలయును.

—౧౦ హృషాద్యఘృతము. ౧౦—

శ్లో. హృషాద్యోష పృథ్వీకా చవ్యచిత్రక సైంధవైః, సా
జాజీ పిప్పలీమూలీ దీప్యకై ర్విపచే ఘృతమ్. 60. సకోలమూలకరసం
సక్షీరం దధిదాడిమం, తత్పరం వాతగుల్మఘ్నం శూలానాహవిబంధ
నుత్. 61. యోన్యర్శోగ్రహణీదోష శ్వాసకాసాదుచిబ్బరమ్, పార్శ్వ
హృద్వస్తిశూలం చ ఘృత మేత ద్వ్యపోహతి. 62.

బోడతరను త్రిఫలములు చవ్యము చిత్రమూలము సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ
మోడి అజమోదము వీటితో నేతనిపక్వముచేసి కేగుముల్లంగులరసమును పాలు పెఱుగు
మండము దానిమ్మ వీటిని కలిపి పక్వముచేసి ఘృతమును చేసి సేవించిన వాతగుల్మములు
శూలము ఆనాహములు విబంధములు యోనిగోగములు మూలగోగములు శ్వాస చర్మ
అరుచి జ్వరము పాగ్మశూలము హృహృచ్చలము వస్తిశూలము వీటిని పోగొట్టును.

—౧౧ సంపలకఘృతము. ౧౧—

శ్లో. పిప్పల్యాః పిచురథాగో దాడిమా గ్వికలం పలమ్,
ధాన్యాత్ పంచఘృతా చ్ఛుంత్యాః కర్షః క్షీరం చతుర్గుణమ్. 63.
సిద్ధమేతైః ఘృతం సద్యో వాతగుల్మం చికిత్సతి, యోనిశూలం శిరః
శూల మర్శ్యాసి విషమజ్వరాన్. 64.

పిప్పళ్లు ఆరథులము దానిమ్మ 2 పలములు ధనియములు ఒక పలము నెయ్యి 5
పలములు శొంఠి కాలుచలను వీటికి నాలుగుగెట్లు పాలు కలిపి నేతని సిద్ధము చేసి
సేవించిన వాతగుల్మములు యోనిశూలము శిరశ్శూలము మూలగోగములు విషమజ్వర
ములు నశించును.

—౧౨ త్రావ్యషణాదిఘృతము. ౧౨—

శ్లో. త్రావ్యషణాత్రిఫలా ధాన్య విడంగం చవ్యచిత్రకైః, కల్మీ
కృతైః ఘృతం సిద్ధం సక్షీరం వాతగుల్మనుత్. 65.

త్రికటుకములు త్రిఫలములు వాయువిడంగములు చవ్యము చిత్రమూలము వీటి
ని కల్మముచేసి పాలుపోసి దీనియందు నేతని సిద్ధముచేసి సేవించిన వాతగుల్మములు
నశించును.

త్రాయమాణఘృతము.

శ్లో. జలే దశగుణే సాధ్యం త్రాయమాణా చతుఃపలమ్,
పంచభాగస్థితం పూతం కల్లై స్సూయోజ్య కార్షికైః. 66. రోహిణీ
కటుకా ముస్త త్రాయమాణా దురాలభాః, కల్లై స్త్వామలకీపీరా
జీవస్తీ చందనోత్పలైః. 67. రసస్యామలికీనాం చ క్షీరస్య చ ఘృతస్య
చ, పలాని పృథ గస్తాప్తే దత్వా సమ్య గ్విపాచయేత్. 68. పితృ
గుల్మం రక్తగుల్మం విసర్పం పైత్తికం జ్వరమ్, హృద్రోగం కామలాం
కుష్ఠం హన్యా దేతత్ స్మృతోత్తమమ్. 69. పలోల్లేఖాగతే మానే న
వైవ్రగుణ్య మిహేష్యతే, చత్వారింశత్పలం తేన తోయం దశగుణం
భవేత్. 70.

పది గట్లనీటిలో 4 పలముల కిలు కానుగను సిద్ధముచేసి అయిదవపాలునీరు మిగు
లుగలయప్పుడు పడియకట్టి 2 క్కొక్కనులకు కరకాయ కటుక రోహిణీ తుంగము
స్త్రీలు కిలు కానుగ యనాన క్షీరకాణోలి జీవంతి చందనము తెల్ల కల్ల వీటికిల్లమును
ఉసిరికరసమును నేటిని పాలను గిపలములచొ పోసిచక్కగాపక్వముచేసి నేవించినస్త
వాతగుత్తుములును విసర్పి పిత్తజ్వరము హృద్రోగము కామల వాష్ణు ఇయ్యవి నశించును.
ఈవిధిలో పలముపలములని గంతుగట్లుగాచేకొనరాదు. కావున 44 పలముల నీరు పది
గట్టులుగా నగును.

ద్రాక్షాఘృతము.

శ్లో. ద్రాక్షా మధుక ఖర్జూరం విదారీం సశతావరీమ్, పరూష
కాణి త్రిఫలాం సాధయే త్వలసన్నితమ్. 71. జలాధకే పాదశేషే
రస మామలకస్య చ, ఘృత మిక్షుర సంతక్షీర మభయూకల్మసాధతమ్.
72. సాధయే త్తు స్మృతం సిద్ధం శర్కరాక్షాద్రపాదికం, యోజయే
త్పితృగుల్మస్థుం సర్వపిత్తవికారనత్. 73. సాహచర్యా దిహ పృథ
గ్మృతాదేః క్వాఢితుల్యతా.

ద్రాక్ష యష్టిమధుకము ఖర్జూరము విదారీకింద మిల్లకీచర చేదుపొళ్ళ త్రిఫలము
లు వీటిని ఒక్కొక్కపలము చొ సాధింపవలయును. పిష్టట నొకయాధకపు నీటిలో
వైచి వండి నాలుగవపాలు మిగిలిప్పుడు ఉసిరికరసము నెయ్యి చెఱుపపాలు నాలుగ
వపాలు కరకాయకసాయము వీటిని కలిపి ఘృతమును సిద్ధము చేసి కండచక్కరను

తేనెను కలిపి నేవించిన పిత్తగుల్మములు పిత్తవికారములు నశించును. ఈవిధిలో సాహచర్యమును బట్టి నేయ మొదలగు వానికి క్వాధతౌల్యము గ్రహింపదగును.

—ॐ ధాత్రీపట్టలక్ష్మితము. ౭౬—

శ్లో. ధాత్రీఫలానాం స్వరసే పడంగం పాచయే ధృవం. 74.
శర్కరానైంధనోపేతం తద్ధితం సర్వగుల్మనామ్.

ఉసిరికరసములో పడంగఘృతమును పక్వముచేసి కండచిక్కర నై (ధవలవల) మును కలిపి త్రాగిన గుల్మరోగములు నశించును.

—ॐ భార్జీపట్టలక్ష్మితము. ౭౭—

శ్లో. పుష్పిణి పల్లె ర్భగదజా ఫలమూల చవ్య విశ్వోషధిజ్వలన
యానజకల్కపక్వమ్, స్వస్థం ఘృతస్యదశమూల్యురుబూతి భార్జీ క్వాథే
వ్యథో పయసి దధ్ని చ పటోపలాఖ్యమ్. 75. గుల్కాదగారుచి భగ
దర్ వప్పిసాద కానవ్వర త్తయశిరోగ్రహణీ వికారాన, సద్యః సమ
నయతి యే చ కఫానిలోత్థాన్ భార్జ్యఖ్యపట్టల మిదం ప్రసవన్తి
తత్ జ్ఞాః. 76.

పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి యవక్షారము వీటిని పలకుచో, తీసికొని కల్కము చేసి నెయ్యి 16 పలములు దశమూలములు ఆముదము భారంగి నీలని కషాయములో పాలలో పెరుగులో కలిపి సిద్ధము చేసి నేవించిన గుల్మము ఉదరరోగము అరుచి భగంధరము మందాన్ని కామజ్వరము త్తయ శిరోగ్రహణీ మూల గము మిక్కిలి త్వరగా నశి చును.

—ॐ ఊరపట్టలక్ష్మితము. ౭౮—

శ్లో. పిప్పలీ పిప్పలీమూల చవ్యచిత్రక నాగరైః, పలికైః సమ
పక్షరైః సుప్తిప్రస్థం విసాచయేత్. 77. ఊరప్రస్థేన తత్పట్ట వైన్తి
గుల్మంకఫాత్మకమ్, గ్రహణీ పాండురోగఘ్నం ప్లేహ కాస జ్వరాప
హమ్. 78.

పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి యవక్షారము వీటిని ఒక్కొక్క పలము చొప్పున 16 పలముల నేయిని చేప్పి 16 పలముల పాలలో పక్వముచేసి సిద్ధము చేసి నేవించిన కఫగుల్మములు గ్రహణిరోగములు పాండురోగము ప్లేహ కాసజ్వరములు నశించును.

—ॐ భల్లాతకఘృతము. ॐ—

శ్లో. భల్లాతకానాం ద్విపలం పంచమూలం పలోన్మితమ్, సా
ధ్యం విదాన్గంధాధ్య మాసోత్తసలిలాథ కే 79. పాదావశేషే పూతే
చ పిష్పలీ నాగరం వచామ్, విడంగం సైంధవం హింగు సూవశూకం
బిడం శరీమ్. 80. చిత్రకం నుధుకం రాస్నాం పిష్టా కరచమాన్నిష
క్, ప్రస్థం చ పయసో దత్వా స్ఫుతప్రస్థ విపాచయేత్. 81. ఏత
ద్భల్లాతకం రామ కఘగుల్కహరిం పరమ్, ప్లిహపాణ్డ్యామయశ్వాస
గ్రహణీకాసగుల్కనత్. 82.

స్థాతిపిష్టము 2 పలములు, పంచమూలములు పిడంగం చుడి నము పీటి
నొక ఆహార పునీటిలో నైదికాని నానపామిగిలియున్నప్పుడు వడిముక్తదానియందు
శొంతి వన వాయువిడంగములు సైంధవలవణము ఇగున యవత్కారము కమ్మము పి
త్రిమూలము మధుకము రాస్నా వీటిని కాలుకాలు పలము గొ తీసి నూర కలిపి 16
పలముల పాణిలోని 16 పలముల నేల నిందు పక్వముచేసి నేనించు కఘగుల్కములు
ప్లిహపాండు శ్వాసరోగములు గ్రహణులు దగ్గులు గుల్కములు నశించును.

—ॐ రసోనాకఘృతము. ॐ—

శ్లో. రసోనస్యరిసే సర్పిః పంచమూల రస నిస్సితం, సురారినాల
నిధ్యం మూలకస్వర్ణం స్సహ. 83. వ్యోషా దాడిమవృక్షామ్ల య
మాసే చివ్యసైంధవైః, హింగ్వస్థు వేతిసాజాడీ తిక్తకై శ్చ పిలాస్విత్తైః.
84. సిద్ధం గుల్కగ్రహణ్యైః శ్వాసన్తాప త్తయజ్వరాన్, కాసాప
స్తార మందాగ్ని ప్లిహశూలానిలాన్ జయేత్. 85.

కల్లరసమును పంచమూలములరసమును మద్యము 20 పలములు ముల్లగిరస
ము మునగరసము శొంతి మిరియములు చిప్పళ్లు దానియ జెరకు మాచికాము పీచుము చ
వ్యము సైంధవలవణము ఇగున ఆహారవేతిసము జీలకఱ్ఱ కొడిసెపాలపిష్టము ఇవి పలము
చొప్పున కలిపి ఘృతమును సిద్ధముచేసి నేనించిన గుల్కము గ్రహణులు మూలరోగము
లు శ్వాస పిచ్చి శ్మయ జ్వరము దగ్గు మందాగ్ని ప్లిహ శూలలు వాతరోగములు మృగీ
రోగములు మేదలగునవన్నియు నశించును.

—ॐ దంతిహరీగుడములు. ॐ—

శ్లో. జలద్రోణే విపక్తవ్యా వింశతిః పంచ చాభయాః, దన్త్యా
పలాని తావన్తి చిత్రకస్య తథైవచ. 85. తేనాష్టభాగ శేషేణ పచే

ద్వస్తీసము గుడం, తా శ్వాభయా త్రిపు చూర్ణా తైలా చ్చాపి చతుఃపలం. 87. పల మేకం కణాశుంఠ్యోః సిద్ధే లేహే చ శీతలే, ఊద్రం తైలసము దద్యా చ్చతుర్జాతపలం తథా. 88. తతో లేహ పలం లీఢ్యా జగ్ధ్యా చైకాం హరీశకీం. సుఖం విరిచ్యతే స్నిగ్ధో దోష ప్రస్థ మనామయః. 89. స్తీహశ్వయథు గుల్తాశ్చో హృత్పాండుగ్రహణీ గదాః, శామ్య స్తుత్యైశ్శవిషమజ్వగకుష్ఠా న్యరోచకాః. 90.

25 కరక్కాయలను ద్రోణపునీటిలో పక్వముచేసి దంతి చిత్రమాలము వీటిని 25 పలములచొవ్వైచి పాకముచేసి 25 పలముల బెల్లమునందుచేర్చి పక్వముచేసి తెల్లతెగడ చూర్ణము 3 పలములును తైలము 3 పలములు సిప్పళ్లు శొంఠి పలముచొవ్వైచి లేహమును చేసి చల్లపడిన పిప్పట 4 పలముల లేనెలవ గలపట్ట బాపత్రి ఏలకులు నాగకేసరములు వీటిమూర్ణమును 1 పలముకలిపి ఒకపలములేహముచొవ్వైచి నేవంప వలయును. పిప్పట ఒకకరక్కాయను తినిన సుఖముగా విరేచనము కలుగును. అనేక దోషములు పశశమిల్లును. స్తీహ వాపు గుల్మగోగము హృద్రోగము పాండురోగము గ్రహణీరోగము క్లాని విషమజ్వరము కుష్మము అరోచకము ఇవియన్నియును శాంతించును.

❖ పుష్కీరాశ్యరిప్తము. ❖

శ్లో. పుష్కీర మురుబూకం చ వర్షాహ్వాం బృహతీద్వయం, చిత్రకంచ జలద్రోణే పచేత్పాదావశేషితం. 91. మాగధీ చిత్రక ఊద్ర లిప్తకుంభే నిధాపయేత్, మధునః ప్రస్థ మావాప్య పథ్యా చూర్ణార్థసంయుతం. 92. వ్యుష్కోషితం దళాహం చ జీర్ణభుక్తః పిబేన్న రః, అరిష్టోయం జయేద్దుల్ల మవిపాకం సుదుస్తరమ్. 93.

తెల్లగలిశేరు ఆముదపుచెక్క గలిశేరు వానడు చిత్రమూలము వీటిని ఒకదోణమునువీటిలో పాకముచేసి నాల్గవపాలునీరు మిగిలియున్న పుడుపిప్పళ్లు చిత్రమాలము లేనె వీటితోఘ్రాసిన కలశములో దానిని పోసేయించి 16 పలముల కరక్కాయపాడి కలిపి పదిరోజులుంచి జీర్ణంచెడిమున్నముగలవాండు నేవంపవలయును. ఇయ్యది పక్వము కాని గుల్మములవైనను జయించును.

❖ రక్తగుల్మపాయములు. ❖

శ్లో. రాధిరస్య తు గుల్మస్య గచ్ఛకాలవ్యతిక్రమే, సిగ్ధస్విన్న శరీరాయై దద్యాత్ సిగ్ధం విరేచనమ్. 94. శతాహ్వచిరిబిల్వత్వ

ద్వారభాగీకణోద్భవః, కల్మః పీతో హరే ద్దుల్లం తిలక్వాభేన రక్త
జమ్. 95. తిలక్వాభో గుడవ్యోష హింగుభాగీయుతో భవేత్, పానం
రక్తభవే గుల్లే నప్తపుష్పే చ యోషితామ్. 96. సత్కారం త్రూషణం
మద్యం ప్రపిబే ద్దస్తగుల్మినీ, పలాశక్షారతోయేన సిద్ధం సర్పిఃపిబే చ్చ
సా. 97. ఉష్ణైర్వా భేదయే ద్భిన్నే విధి రాస్పద్రో హితః, న ప్రభి
ద్యేత య ద్యేవం దద్యా న్యోని విశోధనమ్. 98. తూరేణ యుక్తం
పలలం సుధాక్షీరేణ వా పునః, రుధిరేతిప్రసృతే తు రక్తపిత్తహరీ
క్రియా. 99. భల్లాతకా త్కల్మశకషాయ పక్వం సర్పిః పిబే చ్చ
ర్మరయా విమిశ్రమ్, తద్రక్తపిత్తం వినిహన్తి పీతం బలాసగుల్మం
మధునా సమేతం. 100. వల్లూరం మూలకం మత్స్యం శుష్కశా
కానివేదనం, న ఖాదే చ్చాల్మకం గుల్మే మధురాణి ఫలాని చ. 101.

గర్భకాలపు న్యతిక్రమమునందలి రక్తగుల్మములకు తైలము చెప్పట మున్నగు
వానిద్వారమున విరేచనమున కిష్టింపవలయును. పిల్లిపీచర నెయలిఆడుగు దేవదారుపు
భాగం పిప్పళ్లు వీటినికల్మము చేసి తిలక షాయముతో కలిపికొని త్రాగిన రక్తగుల్మ
ములు హరించును. తిలక కషాయములో బెల్లము శొంఠి, మిరియములు పిప్పళ్లు ఇం
గువ గంటుభారంగి వీటిచూర్ణమును కలిపి స్త్రీలను త్రాగించిన రక్తగుల్మములను ముట్టు
డిగిపోవుటకు పోగొట్టును. యవక్షాగము శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు మద్యము వీటిని
రక్తగుల్మపుగోగి త్రాగవలయును. మోదుగరసముతో సిద్ధముచేసిన ఘృతమును సేవింప
వలయును. లేనిచో ఉష్ణదస్తువులద్వారాగుల్మములనుపగుల్పగావలయును. పగిలినపిప్పట
ప్రదర్శకములకువశే నిండున, చికిత్సను చేయవలయును. చాలరక్తము ప్రవించుచుండి
నచోపిత్తిగోగపుచికిత్సల చేయవలయును. జీడికల్మములోనుక షాయములోను సిద్ధము
చేసిన నేనిని కండచక్కెరతో సేవించిన రక్తగుల్మములు నశించును. తేనెతో నైనచో
కఫగుల్మములు హరించును. గుల్మగోగులు ఎండుమాంసము మల్లంగి చేపలు ఎండినకూ
రలు బియ్యపుఅన్నము ఆలుగడ్డ తియ్యనిపండ్లు వీనిని భక్షింపగారాదు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు గుల్మాధికారప్రకరణము చుగిసెను.

౩౦. హృద్రోగాధికారము.

❧ వాతీకహృద్రోగోపాయములు. ❧

శ్లో. వాతోపసృష్టే హృదయే వామయే త్సిద్ధిం మాతురం,
ద్విపంచ మూలీ స్వధేన సన్నేహాలవణేన చ. 1. పిప్ప లేళిలా వచా
హింగు యవక్షారోధ సైంధవం, సౌవర్చల మధో శుంఠీ మజమోదాన
చూర్ణితమ్. 2. ఫలధాన్యామ్లకౌలుత్థ దధిసుద్వాసవాదిభిః, పాయయే
చ్ఛుద్ధదేహం చ సన్నేహేనాన్యతమేన వా. 3. బాగరం వా పిబే
దుష్టం కషాయం చాన్నిసర్ధనమ్, కాసశ్వాసానిలహరం శూలహృద్రోగ
నాశనమ్. 4. శ్రీచర్ణీమధుకక్షౌద్ర సితాగుడజలై ర్వమేత్, పిష్టో
పసృష్టే హృదయే సేవేతి మధురైః శ్రుతిమ్. 5. శ్మతం కషా
యాం శ్శోద్ధిస్తా నిత్తజ్వరివినాశినాన్.

వాతపుహృద్రోగమునందు వాంతి చేయింపవలయును దశమాలముల కషాయ
ముగ్ధ తైలమును ఉప్పును వేసి ఈయవలయును. పిప్పళ్లు విలకులు వస ఇంగువ యవ
క్షారము సైంధవలవణులు సౌవర్చలవణము శొంఠి అబామోద వీటిచూర్ణమునో లేనచే
సిన ఫలములను గలిగి అన్నపుగంజి ఉలవలగంజి పెఱుగు మద్యము మన్నగు వానిలో
దేనైనను పానమును చేయింపవలయును. శొంఠి కషాయమును వేడిగాత్రగుటయును
మంచిది. ఇది అగ్నిదీపము కలిగించును. దగ్గు శ్వాసము ముగ్ధ గ్నిశూల హృద్రోగము
వీటిని పోగొట్టును. శాలిపర్ణి మధుకము లేనె చక్కెర జెల్లపునీరు వీటితో వసున
ములజేయించినచో, పిత్తపు హృద్రోగములను నశింపజేయును.

❧ ఇతరము లగు శీతప్రదేహో ద్యుపాయములు. ❧

శ్లో. శీతాః ప్రదేహాః పరిషేదనాని తథా విరోధో హృది పిత్త
దుష్టే. ద్రాక్షా సితా క్షౌద్ర పరూషకై స్సాస్వి చ్ఛుద్ధే చ పిత్తాపహ
మన్నచానం. 6. పిష్ట్యా పిబే ద్వాపి శితాజలేన యష్ట్యాహ్వాయం తిక్త
కరోహిణీం చ, అర్జునస్య త్వచా సిద్ధం క్షీరం యోజ్యం హృదామయే,

సితయా పంచమూల్యా వా బలయా మధుకేన వా, పృథేన దుగ్ధేన గుడాంభసా వా పిబంతి చూర్ణం కకుభత్వచో యే. 8. హృద్రోగశీర్ణజ్వరరక్తపిత్తం హత్వా భవేము శ్చిరజీవినస్తే.

శీతలప్రదేహములు శీతలములగు పరిషేకములు విరేచనము ఇవియన్నియును పిత్తహృద్రోగములకు హితకరములు. ద్రాక్ష తేనె చక్కెర ఫర్వాటకము వీటితో చేసిన అన్నపానములను శుద్ధుడైనమనుష్యునకు ఈయవలసినది. మధుకము కటుకగోహిణి నూగి కలకంఠ పానకము చేసికొని త్రాగవలసినది. మద్దిచెక్కతో తయారు చేసిన పాలను హృద్రోగములకుపయోగింపవలసినది. పంచవారితోగాని పంచమూలములతోగాని ముక్తువపులగుతోగాని యష్టిమధుకముతోగాని నేయి పాలతోగాని బెల్లపుపానకముతోగాని మద్దిచెక్కను చూర్ణముచేసి కలిపి త్రాగినచో హృద్రోగము శీర్ణజ్వరము రక్తపిత్తము వీటిని పోగొట్టి చిరజీవనము నిచ్చును.

— పిప్పల్యాదిచూర్ణము. 9 —

శ్లో. వచానెంబకషాయూభ్యాం వాస్తం హృది కపోత్తితే. 9. వాతహృద్రోగ హృచ్చూర్ణం పిప్పల్యాది చ యోజయేత్, త్రిదోషజే లగఘన మాదితః స్యాదన్నం చ సర్వేషు హితం విధేయమ్. 10. హీరాదిమధ్యత్వ మవేక్ష్య చైవ కార్యం త్రయాణా మపి కర్త శస్తమ్, చూర్ణం పుష్కరజం లిహ్య న్నాక్షికేణ సమాయుతమ్. 11. హృచ్చూలకాసశ్వాసస్నుం క్షయహిక్మానివారిణం, తైలబ్యగుడవిచక్వం గౌ ధూమం వాపి పార్థజం చూర్ణమ్. 12. పిబతి పయోఽనుచయం స భవతి జితసకలస్మాన్మజః పురుషః, గోధూమకకుభచూర్ణం ఛాగపయోగ వ్యసర్పిసా పక్వమ్. 13. మధుశిర్కరాసమేకం శమయతి హృద్రోగ ముద్రతం పుంసామ్.

వసకషాయము వేపకషాయములతోచేసి కఫహృద్రోగములయందు వాంతి చేయింపవలయును. వాతజహృద్రోగనివారణమునకై పిప్పల్యాదిచూర్ణమును వాడవలయును. త్రిదోషపుహృద్రోగమందు మొదల లగఘనము చేయించుటయును తక్కినవానికి హితమగు నన్నమును పెట్టించుటయు నుత్తమములు. పుష్కరమూలచూర్ణమును తేనెతో కలిపి నాకిన హృచ్చూలము కాస శ్వాసక్షయ వేక్కిల్లు నశించును. తైలము నేయి బెల్లము వీటితో పక్వముచేయఁబడిన గోధూమలనుగాని మద్దిచెక్కనుగాని చూర్ణముఁ జేసి త్రాగినచో హృద్రోగములు నశించును. గోధూమలు మద్దిచెక్క వీటిచూర్ణ

మను మేకపాలు ఆవునెయ్యి వీటితో పక్వముజేసి చక్కరను కలిపి త్రాగినచో హృద్వోగములన్నియు హరించును.

—● నాగబలాదిచూర్ణములు. —●

శ్లో. మూలం నాగబలాయాస్తు చూర్ణం దుగ్ధేన పాయయేత్.
41. హృద్వోగశ్వాసకాసఘ్నం కకుభస్య చ వల్కలమ్, రసాయనం పరం బల్యం వాతజి న్దాంసయోజితమ్. 15. సంవత్సరప్రయోగేణ జీవే ద్వర్షశతద్వయం, హింసూగ్రగంధాభిశిశ్వుస్తా కుష్ఠాభయూచిత్రక యావశూకమ్, పిబే చ్చ సావర్చలపుష్కరాఢ్యం యవాంభనా శూ లహృ దామయేషు. 16. ఓశమూలీకమాయు తు లవణక్షౌ యోజి తం, కాసంశ్వాసం చ హృద్వోగం గుల్మం శూలం చ నాశయేత్. 17. పాఠాం వచాం యవక్షౌర మభయా మష్లువేతనం, దురాలభాం చిత్ర కం చ త్రూషణం చ వలత్రికం. 18. శతీం పుష్కరమూలం చ తింతిడీం సదాడినుం, మాతులుంగస్య మూలాని శ్లేష్మచూర్ణాని కార యేత్. 19. సుఖోదకేన మద్యై ర్వా చూర్ణా న్యేతాని పాయయేత్, అర్భుశూలాని హృద్వోగం గుల్మం చాశు న్యపోహతి. 20. పుటద్గమ శ్చపిప్లవ హరిణవిహణం తు సర్పిషా పిబతః, హృత్పిప్లవశూల ముపశ య ముపయూ త్యచిరేణ కష్టమపి. 21.

పెద్దముక్తువపులగపుచ్చామును పాలతోకలిపి త్రాగినచు మద్దిచెక్కచూర్ణమును పాలతో త్రాగినను హృద్వోగములు శ్వాస దగ్గు నశించును. ఇయ్యది ఉత్తమమగు సాయనము. దీనిని మాంసముతో నేవించిన వాతమును హరించును. దీనిని ఒకసంవత్సరము నేవించిన మనుజుఁడు నూరేండ్లుబ్రదుకును. ఇంగువ వన శొంఠి సిప్పళ్లు కోష్ఠ కరక్కాయలు చిత్రమూలము త్రిలవణములు పుష్కరచూర్ణము వీటిని చూర్ణముచేసి యవ గంజితో నేవించిన శూలలు హృద్వోగములకు సుఖకరము. వన యవక్షౌరము కరక్కాయలు ఆమ్లచేతము చిత్రమూలము శొంఠి మిరియములు సిప్పళ్లు త్రిఫలములు కచ్చారము పుష్కరమూలము తింతిడిదళములు దానిమ్మ మాచిపత్రి వీటినిచూర్ణముచేసి దానినివేడి నీళ్లతో గాని మద్యముతో గాని నేవించిన మూలరోగము శూల హృద్వోగము గుల్మము వీటిని పోగొట్టును. లేడికొమ్మలను పుటపాకము చేత తగులఁబెట్టి నూరి నేలతో చేర్చి నేవించిన హృచ్చూలము పుష్కశూలమును మిక్కిలి శీఘ్రముగా నశించును.

—ॐ మాంసాశనమును, వల్లభఃపుత్రమును. —

శ్లో. క్రిమిహృద్గోగిణం స్నిగ్ధం భోజయే త్ప్రిశితౌదనం, దధ్నా
చ పలలోపేతం త్ర్యహం పశ్యా ద్విరేచయేత్. 22. సుగంధిభిః సల
పణై ర్యోగైః సాబాజిశర్కరైః, విడంగగాఢం ధాన్యామ్లం పాయయే
ద్ధిత ముత్తిమం. 23. క్రిమిజే చ్చ పిబే స్తూత్రం విడంగమయసంయుతం,
హృది స్థితా పతస్త్యేవ మథస్తా త్క్రిమయో నృణాం. 24. యవాన్నం
వితరే చ్చాస్తే సపిడంగ మతిఃపరం. ముఖ్యం శతార్థం చ హరితకీనాం
సౌవర్చల న్యాపి పలద్వయం చ, పక్వం ఘృతం వల్లభ కేతివామ్నా
హృచ్ఛ్యాసశులోదరమాయతన్నం. 25.

క్రిమిగోగమును హృద్గోగమును కలవానిని మాంసపుటన్నమును తినిపింపవల
యును. పెలుగుమాంసములతో మూడుగోబులిట్లు తినిపింపవలయును. గుమగుమ పరిమ
ళించుచున్న జీలకఱ్ఱ చక్కెరయులనిన యోగములచేత నుష్ణవేనియును వాయువిడం
గములతో కూడికొనిన వియ్యపుంజిని త్రాగింపవలయును. క్రిమిజనుగు హృద్గోగము
నందు వాయువిడంగములు కొమ్మచేర్చిన గోమూత్రమును త్రాగవలయును. ఇట్లులైని
మనుషిని హృదయములో నున్న పురుగులు పడిపోవును. మంచికర్కాయలు 50 సౌవర్చ
లవణము 2 పంచములు వీటిలో నేతిని పక్వముచేసి పుచ్చుకొనవలయును. ఇయ్యది వల్లభ
ఘృతము. హృద్గోగములను శ్వాసమును శూలమును ఉపరోగములను వాతగోగములను
నశింపజేయును.

—ॐ శ్వదంష్ట్రాద్విఘ్నము. —

శ్లో. శ్వదంష్ట్రాగ్గీర మంజిష్ఠా బలాకాశ్చ ర్యకత్ప్రణాం, దర్శ
మూలం సృగకృద్గీర పలాశర్ష భక్తో స్థిరా. 26. పలికా న్సాధయే త్తే
షాం రసే ఊరే చ తద్గుణే, కల్తైః స్వగుత్తర్షభక మేదాజీవ నిజీర
కైః. 27. శతావ ర్మ్యున్ధి మృద్వీకా శర్కరాశ్రావణీవిషైః, ప్రసః
సిద్ధోఘృతా ద్వాతపి త్తహృద్గోగశూలనుత్. 28. మూత్రకృచ్ఛ్ర ప్ర
మేహర్షః శ్వాసకాసక్షయోచహః, ధనుస్త్రీమద్యభారాధ్వ ఊణానాం
బలమాంసదః.

పల్లెరు పట్టివేరు మంజిష్ఠము ముత్తనపులగము గుమ్మడి గోహిషమును తృణము
కొక్కెదుంపలు పృష్ఠపర్ణిపలాశము ఋషభకమును గంధద్రవ్యము జీవంతి జీలకఱ్ఱ పిల్లి
వీచర ఋద్ధి వ్రాక్ష కండచక్కెర బోడనగము అగరుశొంతి వీటియొక్క కల్కములలో

16 పలముల నేతిని సిద్ధముచేసి నేవించిన వాతశిత్తపుష్పవోగము శూల మూత్రకృచ్ఛము ప్రమేహము మూలగోగము శ్వాసము దగ్గు తయ వీటిని నశింపజేయును. ధనుస్సు శ్రీలు కల్లు భారము పారినడక వీటివలన క్షీణించినవారికి బలమునిచ్చి కండరముల వృద్ధినించును.

—● బలాఘృతమును, నగ్జనఘృతమును. ●—

శ్లో. ఘృతం బలానాగబలాద్బుధాంబు సిద్ధం సయష్టమధుకల్పపాదం, హృద్రోగశూలక్షతరక్తపిత్త కాసాసలాస్పత్ శమయ త్యుదీర్ణం. 30. పార్థస్య కల్కస్వ రసేన సిద్ధం శస్తం ఘృతం సర్వహృదామయేషు.

ముత్తవపులగము పెద్దముత్తవపులగము మద్గిచెక్కరసము వీటితో యష్టమధుకళుకల్కమును నాలవపాలుగా గలిపి ఘృతమును సిద్ధముచేసి నేవించిన హృద్రోగము శూల తయ రక్తపిత్తము దగ్గు పెచ్చు పెరిగిన వాతరక్తము ఇయ్యవి శాంతించును. అరుణవృత్తపుచెక్క కల్కమును రసమును వీటితో సిద్ధముచేసిన నీఘృతము అన్నివిధములగు హృద్రోగములందును ప్రశస్తమని చెప్పబడినది.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు హృద్రోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

తిథి

30. మూత్రకృచ్ఛాధికారము.

—● అభ్యంగద్యుపాయములు. ●—

శ్లో. అభ్యంజన స్నేహ నిరూహవస్త్రీ న్యేదోఽపనాహోత్తరవస్త్రీసేకాన్, స్థిరాదిభి ర్వాతహలై శ్చ సద్ధాస్తద్యా ద్రసాం శ్చ నిలమూత్రకృచ్ఛి. 1. అమృతాం నాగరం ధాత్రీ వాజిగంధా త్రికంటకాన్, ప్రపిబే ద్వాతరోగార్తః సశూలీ మూత్రకృచ్ఛివా. 2. సేకావగాహః శిశిరాః ప్రదేహః కైష్టోవిధిర్వస్త్రీపయోవికారాః, ద్రాక్షావిదారీక్షురస్థైః ఘృతైశ్చ కృచ్ఛిషు పిత్తప్రభవేషు కార్యాః. 3. కుశఃకాశఃశరోదర్భ ఇక్షుశ్చేతి తృణోద్భవం, పిత్తకృచ్ఛిహరం పంచమూలం వస్త్రీశోధనం, పతత్సిద్ధం పయః పీతం మేఢగం హన్తి శోణితం. 4.

అభ్యంజనము స్నేహము నిరూహవస్తి స్వేదనకర్మ ఉపనాహము ఉత్తర వస్తి సేకము మన్నగువానిని వాతనాశకములును స్థిరాదిగణపతితములైనవియు నగు రసములను మూత్రకృచ్ఛమున నుపయోగింపవలయును. తిప్పతీగె శొంఠి ఉసిరిక అశ్వగంధ పల్లెరు వీటిని వాతకోగులను శూలాల మూత్రకృచ్ఛిరోగులును తాగివలయును. సేకము ఉపనాహము శీతలములగు లేపములు గ్రీష్మరువిధానములు వస్తులు పాలపదార్థములు ద్రాక్ష నేలగుమ్మడు నెఱుంగురసము సేయి ఇయ్యవి సీత్రకోగమునకు చిక్కిన పంచమూలములు మూత్రకృచ్ఛియులను హించును. వస్తులను శోధించును. వీటితో నిద్రము చేసిన పాలను తాగిన లింగజగులగు రక్తకోగములు నశించును.

శతావర్యాని క్వాధములు.

శ్లో. శతావరీకాశకు శాశ్వదంష్ట్రా విదారి శాలీక్షుక శేరుకాణాం, క్వాధం సుశీతం సుధుశర్కరాక్షం పిబం జయే త్ప్రతికమూత్రకృచ్ఛి. 5. హాలికే గోక్షుర రాజవృక్ష పాషాణభిధన్వయవాసకానాం, క్వాధం పిబే న్నాక్షికసంప్రయుక్తి కృచ్ఛే సదా హ సరుజే విబుధే. 6. గుడే నామలకం పుష్ప శ్రమన్నం తర్పణం పరం, పితృశృద్ధాహ శూలఘ్నం మూత్రకృచ్ఛి వివారణం. 7. ఏర్వారుబీజం సుధుకిం సదా ద్విం పైత్రే పిబే త్తండులధావనేన, దార్యం తథై నామలకీన సమాక్షికాం పైతికమూత్రకృచ్ఛే. 8. ఊరోష్ణ తీక్ష్ణోషణ మన్నపానం స్వేదో యవాన్నం ఎమరం నిరూహః, తక్రం సతిక్తాపధస్థితైలాన్య భ్యంగపానం కఫమూత్రకృచ్ఛే. 9. మూత్రేణ సురయా వాపి కదళీ స్వరసేన వా, కఫకృచ్ఛివినాశాయ శ్లేష్మం పిప్లవో త్తుటిం పిబేత్. 10. తక్రేణ యుక్తం శితిమారకిన్య బీజం పిబే త్కృచ్ఛివినాశ హేతోః, పిబే త్తథా తండుల ధావనేన ప్రవాళచూర్ణం కిఫమూత్రకృచ్ఛే, శ్వదంష్ట్రావిశ్వోయం వా కఫకృచ్ఛివినాశనం. 11.

శతావరి కెల్లు దర్భవేళ్లు పల్లెరు నేలగుమ్మడు శాలి చెఱుపువేళ్లు కశేరు వీటి కషాయమునందు కండశర్కరను చేసికొనితాగిన దాహము శూలము మలబద్ధము కల మూత్రకృచ్ఛిములు నశించును. బెల్లముతోకలిపి యుసిరికను తినిన పీర్వవృద్ధి యగును. శ్రమను పోగొట్టును. మూత్రకృచ్ఛిమును తొలగించును. కర్బూరింజలు యష్టిమధు కముమూనిపసపు వీటిని కడుగుతోపిత్తమూత్రకృచ్ఛియులను త్రాగవలయును. మ్రాని

పసపు లేనె ఉసిరికరసము కలిపిత్రాగిన పిత్తమూత్రకృచ్ఛములు హరించును. డూరము నుష్ణముగల అన్నసానాదులను స్వేదాదులను మూత్రకృచ్ఛములందు చేయవలయును. గోమూత్రమద్యములతోను కదళీరసముతోగాని ఏలకులను నూరి త్రాగిన మూత్రకృచ్ఛములు నశించును. తుమికివీర్తనములను మజ్జిగతోగాని బియ్యపు కడుగుతో హిరదమృగమునుగాని తుమికిపుగళ్యచూర్ణమునుగాని నేవించిన మూత్రకృచ్ఛములు హరించును. పల్లెరు శొంఠి వీటితోనైన యదకముమూత్రకృచ్ఛముల బోగొట్టును.

❧ భిన్నభిన్నకృచ్ఛములకు భిన్నములగు నుపాయములు. ❧

శ్లో. సర్వం త్రిదోష ప్రభవం తు వాయోః, స్థానానుపూర్వాః ప్రసమీక్ష్య కార్యం, త్రిభ్యోధికే ప్రాగ్వమనం కఫేస్యా, త్విత్తే విరేకః పవనేతు వస్తిః. 12. బృహతీధావనీపాతా యస్తీమధుక లింగకాః, పాచనీయో బృహత్యాదిః కృచ్ఛదోష త్రయాపహః, తథాభిఘాతజే కుర్యాత్సద్యోవ్రణచికిత్సితం. 13. మూత్రకృచ్ఛే సదా చాస్య కార్యవౌ హరీక్రియా, స్వేదచూర్ణకీర్మాభ్యంగ వస్తయస్సంపురీషజే. 14. క్వాథం గోక్షురబీజస్య యవక్షారయుతం పిబేత్, మూత్రకృచ్ఛాశిశ్నోజ్జ్వలచ పీతం శీఘ్రం నివారయేత్. 15. హితాక్రియా త్వశ్చిరీకర్మరాయాం యామూత్రకృచ్ఛే కఫమారుతోత్థే.

త్రిదోషజమగుదానికి వాయుస్థానముల నానుపూర్వగా పరికించి కపాధిక్యమయ్యెనేని పమనమును పిత్తాధికమగునేని పిరేచనమును వాతాధికమగునేని వస్తీయును చేయదగినది. పెద్దవాడు శోలపాన్న అగుశొంఠి మధుకము కొడిశెపాలవిత్తులు ఈమొదలగునవి బృహత్యాదిగణమనబడును. కృచ్ఛదోషములను హరించును. గాయముచేనగుదానికి సద్యోవ్రణమనఁబోలె చికిత్సను చేయవలయును. ఎల్లప్పుడును దీనికి వాతనాశకమగు చికిత్సను చేయవలయు. పురీషజమగు దానికి స్వేదము చూర్ణకీర్మాభ్యంగము వస్తీ ఇయ్యవి చేయవలయు. కఫవాతజములగు వానియందువలెనే పల్లెరు కాయల కసాయమును యవక్షారముతో త్రాగవలయును.

❧ శిలాజిత్తు లేహ్యము. ❧

శ్లో. లేహ్యం శుక్రవిబంధోత్థే శిలాః తు సమాక్షిక్య, వృష్యైః బృంహితథాతో శ్చ విధేయాః ప్రమదోత్తమాః. 16. ఏలాహింగుయుతః క్షీరం సర్పిర్మశ్రం పిబే న్నరః, మూత్రదోషవిశుద్ధ్యర్థం శుక్రదోష

హరం చ తత్. 17. యస్తూత్రకృచ్ఛో విహితం తు పైత్తే తత్కారయే చోఽణితమూత్రకృచ్ఛో, త్రికంటకారగ్వధదర్శకాశి దురాలభాపర్యతథేదపథ్యాః, నిఘ్నంతి వీతామధు నాశ్శరీం చ, సంప్రాప్తమృత్యో రపి మూత్రకృచ్ఛమ్. 18. క సాయేఽబలామూలసాధితః సర్వకృచ్ఛజిత్. 19. ఏలాశ్శభేనకశిలా జతుపిప్పలీనాం చూర్ణాని తండులజలై ర్దులితాని వీత్వా, యద్వా గుడేన సహితా న్యవలిహ్వతాని, చాసన్నమృశ్మ్య రపి జీవతీ మూత్రకృచ్ఛీ. 20. అయోరజః శక్త్యపిష్టం మధునా సహ యోజితమ్, మూత్రకృచ్ఛో నిహన్త్యాశు త్రిభి ర్లేహై ర్న సౌశయుః. 21. సిఘాతుల్యో యవక్షారః సర్వకృచ్ఛోనివారిణః, నిర్దిగ్ధకారనః నాపి సక్షాద్రః కృచ్ఛోనాశనః. 22.

వీర్యబంధకమగు మూత్రకృచ్ఛో రుసంఘ శిలాజతులేన సేవింపవలయును. వీర్యవృద్ధికరము లగు సౌమధులచేత స్త్రీసంభోగము కార్యము. ఏలకులు ఇంగువలతో సిద్ధముచేసిన పాలలో నేలిన పై చికొని త్రాగిన మూత్రదోషములను వీర్యదోషములు నష్టములగును. పిత్తమూత్రకృచ్ఛోచికిత్సలనే రక్తమూత్రకృచ్ఛోములకును చేయునది. పల్లెరు రేలచెక్క దస్యము చూలగొండి కరక్కాయ వీటికపాయములతో లేనను కలిపి త్రాగిన అన్నివిధములగు మూత్రకృచ్ఛోములు శశించును. ఏలకులు పాపాపాభేదము శిలాగిడ్డు పిష్టర్లు వీటిహార్దమును య్యెప్పుడుగునో త్రాగినను బెల్లమును కలిపి తినినను ముగ్ధాసన్నుడైన మూత్రకృచ్ఛోగోయును బ్రదుకును. మండ్ూరమును చక్కగానూరి తేనెను కలిపి మూడుపూటలు తినిన మూత్రకృచ్ఛోములు నశించును. బెల్లనావలి యవక్షాగియు సహముగా నేవించినను, వాకుడుగసముతో తేనెను త్రాగినను కృచ్ఛోనాశనము అగును.

— శతావరీ ఘృతము. —

శ్లో. శతావరీకాశకుశశ్వసంష్టా విదారికేక్ష్యమలకేషు సిద్ధం, సర్వీ సయోవా సితయా వినిశ్చం కృచ్ఛేషు పిత్తప్రభవేషు యోజ్యో. 23.

పిల్లపీచర కాశము కుశలు పల్లెరు నేలగుచ్చుడు ఉసిరిక వీటితో సిద్ధము చేసిన నేయిని గాని పాలను గాని చక్కెరను కలిపికొని పిత్తజయులగు మూత్రకృచ్ఛోముల కుపయోగించికొనవలయును.

◀◀ త్రికంటక ఘృతము. 24 ▶▶

శ్లో. త్రికంటకై రంశకుశాద్యభీరు కర్పూరుకేక్షుగ్వర సేనసిద్ధమ్,
సర్పి ర్గుడాధాంతయుతం ప్రసేయం కృచ్ఛాశ్చరీమూత్రవిఘాత
హేతోః. 24.

పల్లెరు ఆముదము నెల్లు పిల్లిశీచర కర్పూజాగింజలు చెఱకుగడలు వీటిఁగముతో
సిద్ధముచేసిన నేటియందు నేటిలో సగభాగమును బెల్లమునుచేర్చి త్రాగి మూత్రకృచ్ఛ
ములు అశ్చరులు మూత్ర విఘాతములు నశించును.

◀◀ సుకుమార ఘృతము. 25 ▶▶

శ్లో. పునర్నవా మూలతులా దశమూలంశ తానరీ, బలా తురగ
గంధా చ తృణమూలం త్రికంటకమ్. 25. విదారీ వంశనాగాహ్వా గుడూ
చ్యతిబలా తథా, పృథగ్దశపలా న్భాగాన్ జలద్రోణే విపాచయేత్. 16.
తేన పాదావశేషేషుతన్యాధాధకం పచేత్, మధుకం శృంగభేరం చ
ద్రాక్షా సైంధవపిప్పలీ. 27. పృథగ్ద్విపలికానద్యా ద్యవాన్యాః కుశం
తథా, త్రింశద్దశపలా న్యత్ర తైలసై రంశజస్య చ. 28. ప్రస్థం దత్వా
సమాలోడ్య సమ్యజ్చృద్వర్షి నాపచేత్, ఏతదీశ్వరపుత్రాణాం ప్రాగ్భో
జనమందితమ్. 29. రాజ్ఞాం రాజసమానాంచ బహుశ్రీపతయశ్చయే,
మూత్రకృచ్ఛే కటిస్తంభే తథా గాఢపురీషణమ్. 30. మేఢ్రవజ్జణ
శూలే చ యోనిశూలే చ శస్యతే, యథోక్తానాం చ గుల్మీనాం వా
తశోణితకాశ్చయే. 31. బల్యం రసాయనం శీతం సుకుమారకుమార
కమ్, పునర్నవాశ్చ కేదోగో దేయోఽన్యేషు తథా పరిః 32.

గల్లెరువేళ్లను 100 పలములును గళమూలములు శతావరి ముత్తపవులము
పెన్నేరు పట్టివేళ్ల పల్లెరు నేలగుమ్మడు వంశశీచరము నాగ కేసరములు తిప్పశీగ
పెద్దముత్తపవులము ఇవి పదిపదిపలములును అర్ధాధకపరిమితమును నుదకములో పక్వ
మును చేయవలయును. నీరు నాలుగవపాలు విగిలియున్నప్పుడు 32 పలముల నేయిని
మధుకము అల్లము ద్రాక్ష సైంధవలఁణము పిప్పళ్లు రెండేసిపలములును, వామము
నాలుపలములును, బెల్లము 40 పలములును ఆముదము 16 పలములును కలిపి కలియఁబె
ట్టుచు పక్వముచేసి ప్రాతఃకాలముల నేవించుటయ్యత్తమును. ఇయ్యది దీర్ఘబిడ్డలు గా
బాలు రాజకుల్యులును నేవించఁదగినది. శ్రీలును పురుషులును దీనినిమూత్రకృచ్ఛము

కటిస్తంభము మలబద్ధకము లింగశూల అండశూల యోనిశూల గుల్మరోగములు వాతరక్తపు మూత్రకృచ్ఛిములు సున్నగువానియందు పయోగింపవలయును. ఇయ్యది బలకరమును సుఖమారతఁ గలిగించునదియును చల్లనిదియు నగు రసాయనము. మారుకల ముల గజేరువేళ్లను ఒకద్రోణపునీటిలో ఇదు వేయవలయును. ఇశరజౌషధములయందు మరియొకద్రోణమును కూడ చేర్చవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు మూత్రకృచ్ఛినికారప్రకరణము ముగిసెను.

౩౨. మూత్రాఘాతాధికారము.

— మూత్రాఘాతోపాయములు. —

శ్లో. మూత్రాఘాతా న్యభూరోమగ మూత్రకృచ్ఛి హృదై ర్జయేత్, వస్తిముత్తరవస్తి చ నిద్యాత్స్నిగ్ధం విరేచనమ్. 1. కల్పమేర్వాదుబీజానా మక్షిమార్తం సస్యేంధవమ్, ధాన్యామ్లయుక్తం పీత్వైవ మూత్రాఘాతా న్విముచ్యతే. 2. పాటల్యాయానశూకాచ్చ పారిభద్రాత్తిలాజిపి, త్సారోదకేన మదిరాం త్యగేలోపణసంయుతామ్, పిబే ద్ద్యుగోకదంశా న్యా లిశ్య దేతా నృపకృష్టకృత్, త్రిఫలాకల్ప సంయుక్తం లవణం వాపి పాయమేత్. 4. నిద్దిగికాయా స్వరసం పిబే ద్దృష్టానరస్తుతమ్, జలే కుంకుమకల్ప వా సత్తౌద్ర ముషితం నిశి. 5. సత్తైలం సాటలాభస్త త్సారవర్షా యశ్చుతిమ్, సురాం సౌవర్ణ లవణీ మూత్రాఘాతీ పిబే న్నరః. 6. దాడిమా బుయుతం ముఖ్య మేర్వాదృజం సనాగరమ్, పీత్వా సురాం సలవణా మూత్రాఘాతా న్విముచ్యతే. 7. పిబే చ్చిలాజనుక్వాథే గణే వీరతిరాదికే, రసం దురాంభాయా వా కషాయే వాసకస్య వా. 8.

దోషానుసారముగా మూత్రాఘాతములను మూత్రకృచ్ఛినాశకములగు చికిత్సలతో పోగొట్టవలయును. వస్తి ఉత్తరవస్తి విరేచనము వీనిని చేయింపవలయును. కరుబూజవిత్తనములను కల్పముచేసి ఒక తులముతీసికొని అందు సైంధవలవణమును గంజిని చేర్చికొని త్రాగిన మూత్రాఘాతములు నశించును. రక్తపాటలపుష్పము యవక్షారము వేవతిలలు వీటిని త్సారోదకములతో మద్యమునుగా చేసి లవంగపువట్ట విలకులు మిరియ

ములు నీటితోచేర్చి త్రాగినను వాకుమరసమును వడియఁజేర్చి త్రాగినను నీటిలో కుంకు మపూవుకల్పమును లేనెను నైచి త్రాగితముంతయు నుంచి త్రాగినను, పాటలభస్మమును తైలముతో కలిసి త్రాగినను సౌవర్చలవణసులతో మద్యమును చేసి త్రాగినను దాని వ్యపండ్గరసములలో చిన్నయేలకులను శొంఠి కలిపి త్రాగినను సైంధవలవణమును మద్య ముతోచేర్చి త్రాగినను శిలాజిత్తు కషాయములలోగాని కీరతరాది గణకషాయములలోగాని యవక్షారరసములలోనైనను అడ్డపరము కషాయములలోనైనను కలిపి త్రాగిన మూత్రాఘాత ములు నశించును.

—ॐ త్రికంఠకాదిపయస్సు. ॐ—

శ్లో. త్రికంఠకైరండ శతావరీభిః సిద్ధం పయో వా తృణపంచ మూలైః, గుడప్రగాఢం సఘృతం పయో వా రోగేషు కృచ్ఛాచ్చిదిషు శస్త్ర మేతత్. 9. నలకుశికాశేక్షుశిఖాం క్వధితాం ప్రాతః సుశీతలాం శీతామ్, విబతః ప్రయాతి నియతం మూత్రగ్రహ ఇత్యువాచ కచః. 10. గోదావత్యా మూలం క్వధితం ఘృతజైలగోరసై ర్మిశ్రమ్, వీతం నిరుద్ధ వచిరా ద్భినత్తి మూత్రస్య సుఘాతం. 11. జలేన ఖాదిరీబీజం మూత్రాఘాతాశ్చగ్రహరం, మూలం రుద్రజటాయా శ్చ తక్రవీతం తద ర్గకృత్. 12. మూత్రేవిబద్ధే కిర్బూరచూర్ణం లింగే ప్రవేశయేత్, శృత శీతపయోన్నాశీ చందనం తండులాంబునా. 13. పిబే త్సశర్కరం శ్రేష్ఠ ముష్ణవాతే సశోణితే, శీతోఽవగాహా ఆవస్తి రుష్ణవాతనివా రణః. 14. కూష్మాండుకిరస శ్చాపి వీతః సక్షారశర్కరః, స్త్రీణా మతిప్రసంగేన శోణితం యస్య సిచ్యతే. 15. మైథునోఽరమ శ్చాస్య బృంహణీయో హితో విధిః, స్వగుప్తాఫలమృద్వీకా కృష్ణేక్షురసికా రజః. 16. సమాంశ మర్థభాగాని క్షీరక్షాద్రఘృతానిచ, సర్వం సమ్యగ్విమధ్యాత్ మానం లీడాపయః పిబేత్, హన్తి శుక్రాశయోత్థాంశ్చ దోషా న్వంధ్యాసుతప్రదం. 17.

ఏనుగుపల్లెరు ఆముదపువేళ్లు పిల్లిపీచరము వానితో సిద్ధముచేసిన నేయిగాని పాలుగాని తృణపంచమూలములతో సిద్ధముచేసిన నేలినిగాని పాలనుగాని బెల్లముతో త్రాగిన మూత్ర కృచ్ఛాచ్చిదిగోగములకు మంచిది. పట్టివేళ్లు దర్భలు కల్లు చెఱుకు నీటి వేళ్ళతోనైన కషాయమును చల్లార్చి ప్రాతఃకాలమున నియతముగా పుచ్చుకొనిన మూత్రాఘాతము మానును అని కచముని చెప్పెను. హంసపాదిచెట్టువేళ్లను కషాయముచేసి

నేయియూనె అవుమజ్జిగలతో కలిపి త్రాగిన మూత్రాఘాతము వెంటనే నశించును. ఖదిర బీజములను నీటితో నూరిత్రాగి మూత్రాఘాతము నశ్చరియును హరించును. త్రిజటామూల మునుమజ్జితో త్రాగినను మూత్రాఘాతాదులు నశించును. మూత్రము బంధించినచో కర్పూరపుమార్దమును లింగమునందు రాయవలయును. కాచిగల్లాచ్చిన పాలను త్రాగవలయును. బియ్యపునీటితో చందనమును శర్కరతో నుష్ణవాతములందు త్రాగవలయును. వస్త్రపట కుచన్నీటిలో కూరుచున్న నుష్ణవాతము హరించును. గుమ్మడి సములో చక్కెరవైచి కొని త్రాగవలయును. శ్రీలయొక్క అతిప్రసంగముచే రక్తము ప్రవించుచున్నచో సంగమము పనికిరాదు. మరదలొడి ద్రాక్ష పిప్పళ్లు చెఱువ చక్కెర వీటిని సమాంభాగములుగను, పాలు తేనె నేయి సమభాగములుగను చేర్చి తిఱచి ఒకతులముచో నేవించి పాలను త్రాగిన వీర్యాశయ రోషములు నశించును. గొడ్డుతనమును మానును.

❖ చిత్ర కాండపుత్రము. ౧౮ ❖

శ్లో. చిత్రకిం శారణౌ చైవ బలం కాలాసుశారణౌ, ద్రాక్షావి శాలా పిప్పల్యస్తభా చిత్రశిలా భవేత్. 18. తథైవ మధుకం నద్యా ద్నద్యా దామలకాని చ, ఘృతాథకం పచేదేభిః కల్తై రక్షసమన్వితైః. 19. క్షీరద్రోణే జలద్రోణే తత్త్విధమవతాం యేత్, శీతం మంస్తుతంచైవ శర్కరా ప్రసవలయుతం. 20. తుగాక్షీర్యా శ్చ తత్సర్వం మతిమాన్ ప్రతి మిశ్రయేత్, తతోమితం పిబే త్కాలే యథాదోషం యథాబలం. 21. వాతరేతాః పిత్తరేతాః శ్లేష్మరేతా శ్చ యో భవేత్, రక్తరేతా గ్రంధిరేతాః పిబే దిచ్చ న్మరోగతాం. 22. జీవసేయం చ వృష్యం చ సర్పి రేత స్సహాగుణం, ప్రజాహితం చ భవ్యం చ సర్వరోగాపహం శివం. 23. సర్పి రేత త్వేయుంజానా శ్రీ గర్భం లభతే చిరాత్, అ పుగ్దోషం జయో చైవ యోనిదోషం శ్చ సంహతాన్. 24. మూత్ర దోషేషు సర్వేషు కుర్యా దేత చ్చికిత్సితం.

చిత్రమూలము ముగంధిపాల ముత్తువపులగము నల్లనుగంధపాల ద్రాక్ష కొడిసె పాలవిత్తులు పిప్పళ్లు యష్టిమధుకము ఉసిరిక వీటిని కాలుపలముచో, అఘకమునేతిలో పక్వముచేసి కల్కమునొక ద్రోణము పాలుమరయొకదోణము నీరువీటితో సిద్ధముచేసి దింపి చల్లార్చివడియగట్టి 16 పౌ చక్కెరనువైచి వంశలోచన 16 పలములుకలిపి బలదోషునుసారిము త్రాగిన రక్తప్లితము ముష్ణగుహలు నశించును. వాతపిత్తశ్లేష్మరోగములు నశించును. ఈపుత్రము జీవనావధము. వృష్యయోగమునైయున్నది. దీనినినేవించిన

శ్రీ గర్భవతి యగును. రక్తదోషములు నశించును. సంహతము లగు యోనిదోషము లన్నియు నడుగంటును. సమస్తములగు మూత్రదోషములందును దీనితో చికిత్సఁ జేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు మూత్రాఘాతాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

33. అశ్వర్యధికారము.

—* అశ్వరీగోగమునకు సామాన్య చికిత్సలు. —

శ్లో. వరుణస్య త్వచం శ్రేష్ఠాం శుక్తి గోక్షురసంయుతాం, య వక్షారగుడం దత్వా క్వాథయిత్యా పిబేద్ధితాం. 1. అశ్వరీం వాత జాం హన్తి చిరకాలానుబంధినీ, వీరతిరిః సహచరీ దర్భో వృక్షాదనీ నలః. 2. గుంద్రాకాశకుశా వశ్శభేదమోరటటుండుకాః, కురటికాచ వశిరో వసుకం సాన్నిమంథకః. 3. ఇందీవరీశ్వదంష్ట్రా చ తథా కాపోత వక్రకః, వీరతిరాది రత్యేష గణో వాతవికారనత్. 4. అశ్వరీ శర్కరామూత్ర కృచ్ఛాఘాతగుజాః హః, శుంథ్యగ్నిమంథపామాణ శిగ్రున రుణగోక్షురైః. 5. అభయారిగ్వధవలైః క్వాథం కుర్వా ద్విచక్షుణః, రామకక్షారలవణ చూర్ణం దత్వా పిబేన్నరః. 6. అశ్వరీమూత్రకృచ్ఛాఘ్నం పాచనం దీపనం పిమ్, హన్యా త్కోష్ఠాశ్రితం వాతం కిట్యూ రగుదమేథ్రగమ్. 7.

ఉలిమిరచెక్క శొంఠి పల్లెరు కీటికపాయమును యవక్షారము బెల్లములతోసిద్ధము చేసి త్రాగిన చాలకాలమునుండి యున్న ఆశ్మరియును నశించును. కురువేరు గోరింట దర్భ తిప్పతీగే భద్రముస్తలు కాశము పీశలు చెఱకు పచ్చనిలొద్దుగ పల్లెరు బ్రాహ్మము వీరతిరాదిగుణమనబడును. ఇయ్యదివాతవికారమును హరించును. అశ్వరీశర్కర మూత్రకృచ్ఛము మూత్రాఘాతములనిది పోగొట్టును. శొంఠి అగ్నిమంథము పామాణము నునగ ఉలిమిరి కరక్కాయ తేలపండ్లు వీటితో కపాయము. జేసి ఇంగున యవక్షారమునుచేర్చి త్రాగిన అశ్వరి మూత్రకృచ్ఛములనుపోగొట్టి అగ్నిని దీపింపజేయును. కటి తొడలు గుదస్థానము మేథునిస్థానము మున్నగువానిలోగలవాతములను నశింపజేయును.

* అశ్వరి యనగా మూత్రద్వారమునందు తాయి పెట్టిగడి గోగము.

— పాపాణ భేదాది ఘృతము. —

స్తో. పాపాణభేదో వసుకో వశిరోఽశ్చస్త్రకం తథా, శతావరీ
శ్వదంష్ట్రా చ బృహతీ కంటకారికా. 8. కపోలివక్త్రార్త గల కాంచనో
శీర గుల్మకాః, వృక్షాదనీ భల్లుక శ్చ వరుణః శాకజం ఫలం. 9. య
వాః కులుత్థాః కోలాని కతకస్య ఫలాని చ, ఉషకాదిప్రతీవాప మే
షాం క్వాభేశ్వరం ఘృతం. 10. భినత్తి వాతసంభూతా మశ్చిగ్రీం క్షీప్ర
మేవ తు, త్వారా న్యవాగూః పేయా శ్చ కషాయాణి పయాంసి చ,
భోజనాని చ కుర్వీత వగ్నేఽస్మి న్వాతనాశనే. 11.

కొండపిండిచక్క మారనవేళ్లు సమగుసిప్పళ్లు పిల్లిపిచు పల్లెరు వాకుడు బ్రాహ్మీ
గోరింట పట్టివేళ్లు గన్నేరు పిల్లగన్నేరు బదనిక ఉలిమిని వెలగపండు వీటి క్వాభముల
ఉషకాదిగణౌపధములను ప్రతివాపముచేసి నేతినిచేసి నేపింపవలయును. ఇయ్యది నాత
జమగు నశ్చగ్రీవోగమును శీఘ్రముగా పోగొట్టును. త్వారదార్థములను గంజి పేయ కషా
యములును చేసి భుజింపవలయును. నాతినాశకివర్గములగు వానిని భుజింపవలయును.

— ఉషకాది గణము. —

స్తో. ఉషకంస్తంభవం హింగు కాశీసవ్యయగుగులుః, శిలా
జతుః తుత్థికం చ ఉషకాని రుదాహృతః. 12. ఉషకానిః కఫం హస్త
గణో మేదోవిశోధనః, అశ్శగీర్రరామూత్ర శూలఘ్నః కఫగు
ల్మనుశ్. 13.

చెఱు సుంధవలవణము ఇంగువ గండు తెఱగులగు కాశీసములు గుగులుము
శిలాజిప్తు మైలుశిథ్థము ఇయ్యవి ఉషకాది గణము. ఇవి కఫమును పోగొట్టి మేదమును
ఘ్నించేసి అశ్శర్యాదుల నశింపజేసి గుల్మములను పోగొట్టును.

— శకాది ఘృతము. —

స్తో. కుశః కాశః శరో గుల్మ ఇక్కరో మారటోశ్వభిత్. 14.
దర్భో నిదానీ వారాహీ శాలిమూలం త్రికంటకః, భల్లూకః పాటలీ
పాతా పత్తూరోథ కురంటకాః. 15. పునర్నవే శిశిషశ్చ క్వధితా స్తేషు
సాధితం, ఘృతం శిలాహ్వామధుకం బీజై రిందీవరస్య చ. 16. త్రపుషై
ర్వారుకాణాం వా బీజై శ్చాపితశ్శ్రితమ్, భినత్తి పిత్తసంభూతా మశ్చ

రిం ఊప్ర మేన తు. 17. యోగా న్యవాగూః పేయా శ్చ కషాయాణి
ఫయాంసి చ, భోజనాని చ కుర్వీత వర్గైస్త్విన్విత్తనాశనే. 18.

కుశకాశములు శైల్లు నల్లచెఱుకు చెఱుకువేల్లు పల్లెరు కొండపిండి దర్భకాలియా
లము త్రికంటకములు పాటలి అగరుశొంఠి నేలగుమ్మడు నేలతాడి పత్తూరము గోరింట
శిరీషము గలిజేరు వీటితోనైన కషాయములలో సాధించినదియును, శిలాజిత్తు మధుకము
కమలబీజములు దోసకాయ కరుబూజావిత్తులు వీటితో ప్రతివాపము చేయుబడినవియు
నగు నేలని పితృశరీరగులు త్రాగవలయును.

— పరణాది ఘృతము. —

శ్లో. గణే వరుణకాఽచ గుగ్గు లేవలాహరేణుభిః, కుష్ఠముస్తా
హ్యమరిచ చిత్రకైః ససురాహ్వయైః. 19. ఏతై స్సిన్ధ మజా సర్పి రు
షకాదిగణేనచ, భిన్నై కఫసంభూతా మశ్లేరిం ఊప్ర మేన తు. 20.
యోగా న్యవాగూః పేయా శ్చ కషాయాణి ఫయాంసి చ, భోజనాని
ప్రకుర్వీత వర్గైస్త్విన్విత్తనాశనే. 21. ముణార్తిగలశిగ్రుః తిక్తాఽరి మ
ధుశిగ్రుకాః, మేషశృంగీ కిరంజౌ చ బింబ్యగ్నిమంథమౌరటాః. 22.
శైర్య శిరీషోదర్భో చరచనుక చిత్రకా, బిల్వం చైవాజశృంగీ చ
బృహతీద్వయమేనచ. 23. పరణాదిగణో హ్యేష కఫమేదో నివార
ణః, వినిహన్తి శిరోశ్శూలం గుల్మాద్యస్తరవిద్రధిన్. 24.

పరణాదిగణములందును గుగ్గులము ఏలఱులు రేణుక కోష్ఠ తుంగముస్తలు మిరియ
ములు చిత్రమూలము దేవదారు వీటికి పాయమందు నుషికాదిగణమును ప్రతివాపముచేసి
సిద్ధముచేసిన మేకపాలు కఫాశ్లేరినిపోగొట్టును. కఫనాశకములగు యోగారుల నిందు
భుజింపవలయును. ఉలిమిరి నల్లగోరింట మునగ తీయమునగ మేషశృంగి నెమిలియడు
గుచ్చెక్క దొండపండు అగ్నిమంథము చెఱుకు శైరియాము శిరీషము దర్భ పరివనుక
చిత్రకములు పిల్లిపీచర బిల్వము అజశృంగి దుష్టుపుత్రీగ వాకుడు ఇయ్యది పరణాది
గణము. కఫమేదనివారణము, శిరశ్శూల గుల్మము విద్రధి మున్నగువానిని ఇది నశింపఁ
జేయును.

— పరణాదిక పాయము. —

శ్లో. పరణాత్పక్వకషాయం తు వీతం చ గుఢసంయుతమ్, అశ్లే
రిం పాతయ త్యాశు వస్త్రీశూలనివారణమ్. 25. యవయోగం గుఢోన్మి

శ్రం పి బే త్పుష్పఫలోద్భవమ్, రసం మూత్రవిబాధఘ్నం శర్కరాశ్చ రి
నాశనమ్. 26. పి బే ద్విసంజాతములైన క్వాథం చిత్క-ల-సాముతం,
క్వాథ శ్చ శిగుమూలోత్థః కదుష్టో శ్చ ఘాతకః. 27. నాగరవారుణ
గోక్షుర పాషాణభేదకపోతినల్లజః క్వాథః, గుడయావశూకమిశ్రః
వీతో హ స్త్యశ్చరీ ముగ్రామ్. 28. వరుణత్వక్కులాభేద శుంఠీగోక్షురకైః
శృతః, కి సాయః త్వారసంయుక్తః శర్కరాం చ భిషత్ప్రపి. 29. శ్వదం
ప్రైరండపత్రాణి నాగరం వరుణత్వచమ్, ఏతి త్క్వాథవరం ప్రాతః
పి బే దశ్శర్కరభేదనం. 30. మూలం శ్వదంప్రాక్షురకోరుభూకాత్ క్షీ
రేణ పిష్టం బ్రహతీద్వయా చ్చ, ఆలోఽద్యదధ్నా మధురేణ పేయం
దినాని స ప్రాశ్నచ భేదనార్థం. 31. ప క్షేత్వాక్షరసః త్వారః సితాయుక్తో
శ్చరీహరః, పాషాణగోగ్రసీడాం సౌవర్ణముక్తా సురా జయతి. 32.
తద్వన్తఘ్నదుగ్ధయుక్తా త్రిరాత్రం తిలినాఽభూతిశ్చ. 33.

ఉలిమిరికసాయములో బెల్లమును కలిపి త్రాగిన ఆశ్శరలు శీఘ్రముగా నశిం
చును. చర్మిసూలలు నశించును. యవక్షాముతో బెల్లముతో పుష్పఫలసమును త్రాగిన
మూత్రబంధము శర్కరాశ్చరలునుశించును. ఉలిమిరిచెక్క కసాయములో క్కమును
వైచి త్రాగిన మురగచెక్క కసాయమును గోరువెచ్చగా త్రాగిన ఆశ్శరీ నశిం
చును. శొంఠిశీలిమిరి పల్లెరు కొండపిండివేళ్లు బ్రాహ్మి వీటికసాయములో యవ
క్షారము బెల్లమును కలిపి త్రాగిన శర్కర ఆశ్శరలు నశించును. ఉలిమిరి కొండపిండి
శొంఠి పల్లెరు వీటికసాయమును యవక్షాముతో త్రాగినచో శర్కరలు నశించును. పల్లె
రు ఆముదపానాలు శొంఠి ఉలిమిరిచెక్క వీటికసాయమును ప్రాతశికాలమునందు త్రా
గిన శర్కరలు నశించును. పల్లెరు తిల పుచెక్క ఆముదపువేళ్లు వామడు వీటిని పా
లగోనూరి పెలుగుతో కలిపి ఏనురాస్తులు త్రాగినచో శర్కరలు నశించును. చేదుసార
రసమును యవక్షారము చక్కెర వీటిని కలిపి త్రాగినచో శర్కరలు నశించును. శర్క
రీబాధను సౌవర్ణలవణముతో చేసిన కల్లును త్రాగిన చోగొట్టును. నువ్వుకట్టెలగాల్చిన
బూదినీత్రాగిన మూడురాస్తులలో పోగొట్టును.

❧ ఏలాదిక్వాథము. ❧

శ్లో. ఏలోపకుల్యా మధుకాశ్చ భేద కాంతీ శ్వదంప్రా) వృషకో
రుబూకైః, క్వాథం పి బే దశ్చ జతుప్రగాఢం శశర్కరే చాశ్చ రిమూత్ర
కృచ్ఛే. 34.

విల్లములు పిప్పళ్లు యష్టిమధకము కొండపిండివేళ్లు రోణుకవీజములు పల్లెరు అడ్డ సరము అమడములు వీటిని కిషామమును చేసి పెన్నేగు అక్క వీటిని కలిపి నేవించిన శీర్కర మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్వరులు శశించును.

—ॐ త్రికంటకాది చూర్ణము. ॐ—

శ్లో. త్రికంటకస్య బీజానాం చూర్ణం మాఝీకిసంయుతం, ఆపి ఝీరేణ సస్తాహం పిబే దశ్శరీరనాశనం. 35. శుక్రాశ్మర్యాం తు నామా న్యో విధిరశ్శరీరనాశనః.

పల్లెరుగింజలము పొడిగొట్టి తేనె నందు కలిపి మేక పాలతో నేడుదినములు త్రాగిన కల్లుగట్టుట (అనగా నశ్శరీరోగము) మానును. శ్లెల్లఅశ్శరియందు అశ్శరీసామాన్య చికిత్సను చేయవలయును.

—ॐ పాపాణభేదచూర్ణము. ॐ—

శ్లో. పాపాణభేదం వృషకం శ్వదంహ్రా పాతాభయావ్యోపశోకినకుం భాః, హంస్రాఖరాశ్వా సితిమారకాణా మేర్వారుకా చ్చ త్రపుషా చ్చ బీజం. 36. ఉపకుంచికాహిః గుసవేతిసామ్లం స్యాద్ద్యేబృహత్యో మాపు మా వచా చ, చూర్ణం పిబే దశ్శరీభేదిపక్వం సర్ప శ్చ గోమూత్ర చ తుర్గుణం శ్లేః. 37.

కొండపిండివేళ్లు అడ్డసరము పల్లెరు అగడశొంతి కరక్కాయలు శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు క చూర్ణము కరక్కాయలు శాలింజ శాకము నక్కనోపశ్శములు మున్నగువానిచూర్ణమును నాలుగుకట్లగోమూత్రముతో సిద్ధముచేసి నేటితోత్రాగిన నశ్శరులు వారిండును.

—ॐ కుబ్జత్వ చూర్ణము. ॐ—

శ్లో. కుబ్జత్వ సింధూత్థ విడంగసారం సశర్కరం శీతలయావశూ కం, బిజానికూష్మాండక గోక్షురాభ్యాంఘృతం పచే న్నావరూణస్య తో యే. 38. దుఃసాధ్య సర్వాశ్శరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం మూత్రాభిఘాతం చ స మూత్రబంధం, ఏతాని సర్వాణి నిచ నిశీఘ్రం ప్రరూఢవృత్తా నివ వర్జితాపతేః. 39.

ఉలవలు నైంధవలవణము వాయువిడంగములు కలకండ కర్పూరము యవత్తారము గుమ్మపవిత్రము పల్లెరు వీటితో ప్రతివాపమును చేసి ఉలిమిరిక షాయముతో నేలిన త్రాగిన దుస్సాధ్యములగు నశ్శరీరోగము లన్నియును మూత్రకృచ్ఛ్రము మూత్రాభి

సూత్రము మూత్రబంధము మున్నగువానిని వజ్రము వృక్షములగుంపునువలె నశింపఁ జేయును.

శరాది పంచమాల ఘృతము. ౩౯

శ్లో. శరాదిపంచమూల్యా వా కషాయేణ పచేక్షుతిమ్, ప్రస్థం గోక్షురకల్కేన సిద్ధ మద్యా త్సశర్కరమ్. 40. అశ్లేః సముత్త్రకృచ్ఛం ఘ్నం రేతో మార్గరుజాపహమ్.

తృణప: పమాలముల కషాయములో పల్లేరుకల్కమును 16 పలముల నేరిని పక్వముచేసి చక్కెర కలిపి నేవించిన అశ్లేః సముత్త్రకృచ్ఛము మున్నగు మూత్ర రోగములు హరించును.

వరుణాదిఘృతము. ౪౦

శ్లో. వరుణస్య తులాం త్సుణ్ణాం జలద్రోణే విపాచయేత్. 41. వాదశేషం పరిస్రావ్య ఘృతపస్థం విపాచయేత్, వరుణం కదళీం బిల్వం తృణజం పంచమూలకమ్. 42. అమృతాం చాశ్శజం చేయం బీజం చ త్రపుషోద్భవమ్, శతసర్వతిలక్షారం పలాశక్షార మేవ చ. 43. యూధికాయాశ్చ మూలాని కార్షికాణి సమావపేత్, అస్య మాత్రాం పిబ జ్వంతు ద్దేశకాలాద్యపేక్షయా. 44. జీర్ణే తస్మిన్ పిబే త్పుర్వం గుడం జీర్ణం తు మస్తునా, అశ్లేః శర్కరాం చైవ మూత్రకృచ్ఛం చ నాశయేత్ 45.

ఈ తిమిరిచక్క చూర్ణమును ద్రోణపునీటిలో పక్వముచేసి నాల్గవపాలు మిగిలి నప్పు డొక ప్రస్థము నేరినిపక్వము చేసి ఉలిమిరి అరటి బిల్వము తృణపంచమాలములు కరక్కాయ కొండపిండివేళ్ళు త్రపుషవీజములు వంశలోచన తిలక్షారము మున్నగువానిని ఒక్కొక్క కాలువలము తీసి ప్రాతిపాపమునిచ్చి దేశ కాలానుసారముగా త్రాగి జీర్ణమైన పిచ్చుట ప్రాత్రబల్లమును మజ్జిక లేటతో త్రాగినచో అశ్లేః ర్యాది రోగములు నశించును.

వీరతరాదితైలము. ౪౧

శ్లో. బద్ధాధికారే య తైలం సైంధవాద్యం ప్రకీర్తితమ్, త తైలం ద్విగుణక్షీరం పచే ద్విరతిరాదినా. 46. క్వాథేన పూర్వకల్కేన సాధితం తు భిషగ్వరైః, ఏత తైలవరం శ్రేష్ఠ మశ్లేః గణం వినా శనమ్. 47. మూత్రాఘాతే మూత్రక్రిచ్ఛే పిచ్ఛితే మథితే తథా, భగ్నే శ్రమాభివన్నే చ సర్వధైవ ప్రశస్యతే. 48.

బ్రహ్మగోగపుటధికారమునందు జెప్పిన మైంధవాదితైలమును రెండురెట్లపాలు వీరతరాదిగణకషాయమును కల్గయు చేసి పక్వముచేయవలయును. ఇయ్యది అశ్వరిని పోగొట్టును. మూత్రాఘాతాది మూత్రగోగముల నన్నింటిని హరించును.

—● పరుణాద్యతైలము. ●—

శ్లో. త్వక్ష్మత్రములపుష్పస్య పరుణా త్సత్రికంటకాత్, కషా యేణ పచే త్తైలం వస్తినా స్థాపనేన చ. 49. శర్కరాశ్శర్కరీశూలఘ్నం మూత్రశ్చచ్చినివారణమ్.

ఉరిమిరిచెక్క వేళ్లు పూవులు పల్లెరు పీటిక షాయముతో తైలమును పక్వము చేసి యుంచి పప్పులయందు పయోగించిన శర్కర అశ్వరి శూల మూత్రశ్చచ్చిము నశించును.

—● శ్లోధిద్ధరణాద్యపాయములు. ●—

శ్లో. శల్యవిత్తా మశామ్యంతీం ప్రత్యాఖ్యాయ సముద్ధరేత్. 50. పాయుషిస్తాంగులీభ్యాం తు గుర మేద్రాస్తరే గతాం, సేసన్యాః సవ్యపార్శ్వే చ యవమాత్రం విముచ్య తు. 51. ప్రణం కృత్వా శ్చ ధీమాత్రం కష్టే తాం శస్త్రకర్షయిత్. భిన్నేతు వస్తా ద్భాగ్భానా స్తృత్యుః స్యా దశ్చరీం వినా. 52. నిశేషా మస్త్రిం కుర్యా ద్వస్తా రక్తం చ నిష్కరేత్, హృతాశ్చరీ కదుష్టాఘో గాహయే ద్భోజయే చ్చ తమ్. 53. గుడం మూత్రవిహర్షధర్మం మద్వాజ్యాక్షప్రణం తతః, దద్యా త్సాజ్యాం త్ర్యహం పేయాం సాధితాం మూత్రశోధిభిః. 54. అదశా హం తతో దద్యా త్పుయసా మృదునోదనమ్, స్వేదయే ద్యవమధ్వా ధ్యం కషాయైః క్షౌళయే ద్వ్యణమ్. 55. ప్రపాండరీక మంజీసా యష్టి లోధ్రై శ్చ శేపయేత్, ఏతైశ్చ సలిలైః సిద్ధం ఘృత మభ్యంజనే హితం. 56. అప్రశాన్తే తు సప్తాహా ద్వణే దాహూపి చేష్యతే, దైవా న్నాభ్యాం తు యా లగ్నా తాం విపా ట్యాపకర్షయేత్. 57.

శల్యచికిత్స నెఱిగిన వైద్యుడు అసాధ్యములగు నశ్మరులను వదలివెట్టి గుడనా నముననున్న రెండంగుళములదూరమును అశ్వరిని తీసివేయవలయును. సీవనియొక్క ఎడ ముచుక్కన యవగంజంత వదలి గాయమును చేసి అశ్వరిని తీసివేయవలయును. తెలివి లేనిచే వస్త్ర పగిలిపోయెనేని అశ్వరీగోగి చనిపోవును. నిశ్చేషముగా నశ్వరిని తొలగింప

వలయును. పిమ్మట వేడినీళ్లతో కాచి భుజింపచేయఁదగును. యాత్ర శోభాకరములగు నాపధములతో సిద్ధముచేసిన నేయని వేయను త్రాగింపవలెను. పదిదినములవఱకు నిట్టులు పాలతో మృదువగు నన్నమును పెట్టవలయును. యవలు తేనె కలిపిన పదార్థములతో స్వేదము నిప్పించి కషాయముతో గాయమును కడుగవలయును. కమలములు మరజి ప్తము యష్టిమధుకము లొడ్డగ వీటి సముదో పూయవలయును. వీటితో సిద్ధముచేసిన నేతని రుద్దుట మంచిది. ఏడుదినములవఱకును గాయముమానదేని ప్రణయనందు రెండు చుఱకలును వేయవలయును. దైవయోగమున బొడ్డుదగ్గఱ సంక్రమించిన యశ్శరీరిని పెకల్చి పోంకొట్టవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఆశ్చర్యకారక ప్రకరణము ముగిసెను.

౩౪. ప్రమేహాధికారము.

ప్రమేహోపాయములు. ౧౦

శ్లో. శ్యామాక కోస్త వత్సల గోధూమ చణకాఢకే, కులు త్థా శ్చ హితా భోజ్యే పురాణమేహనాం సదా. 1. జాంగలం త్రిక్తశా కాని యవాన్నం చ తిథా మధు, పారిజాతజయ నిబవహ్నిగాయ త్రిణాం పృథక్. 2. పాతాయాని సాగురోః వీతా ద్వియస్య శారద స్యచ, జలేక్షుమధ్యసికతాం శన్తై ర్లనణపిప్ప్లాన. 3. సాంద్రమేహః స్కృమాత్ స్నున్తి హ్యష్టౌ క్వాఢాః సమాక్షికాః, దూర్వా కశేరు పూతీక కుంభీపల్వల శైవలమ్, జలేన క్వధితం పీతం శుక్ర మేహహరం ప రమ్. 4. శ్రీఫలాగర్వధద్రాక్షా కషాయో మధుసంయుతః, వీతో నిహన్తి ఫేనాఖ్యం ప్రమేహం నియతం సృణాం. 5.

ప్రాచీనమగు మేహరోగములు గలవారలకు చామలు కొఱ్ఱలు గోధుమలు ఉద్దాలకములు సెనగలు ఆరికలు ఉలవలు ఇవి పథ్యధాన్యములు. అడివి ధాన్యములు చేదు గలవారలు యవాన్నము తేనె హితములు. దేవదారు ఆరణి వేప చిత్రమూలము ఖనిరము అగరుకొంతి అగరు తెల్లకమలము వీటిని నేరుమేలుగా లేనతోకలిపి క్వాధములను చేసి నేవించినచో జలప్రమేహము ఇక్షుప్రమేహము మదిరాప్రమేహము

సికతా ప్ర మేహము శస్త్రైః ప్ర మేహము లవణ ప్ర మేహము పిష్ట ప్ర మేహము సాంద్ర ప్ర మేహము క్రమముగా నశింపజేయును. దూర్వలు కశేరువు నెమలియడ్లువేరు కంఠమపువ్వు నూత్నతై వాలము వీటిని నీటితో కషాయము చేసి త్రాగిన శుక్ర ప్ర మే హములు హరించును. త్రిఫలములు ఆమ్లవేతము ద్రాక్ష వీటికషాయమును తేనెతో కలిపి త్రాగినచో ఫేన ప్ర మేహము నశించును.

❖ లోద్రాధి కషాయములు. ❖

శ్లో. లోద్రాధి యాకట్ఫలము స్తకానాం విడంగ పాతాడున ధన్వనాసామ్, కదంబ శాలార్జున దీప్యకానాం విడంగదార్ద్యధవ శల్లకీ నామ్. 6. చత్వార ఏతే మధునా కషాయాః కఫప్రమేహేషు నిమేషణీయాః, అశ్వాత్థా చ్చతురంగుల్యా న్యగ్రోధాదేః ఫలత్రికాత్. 7. సజ్జగిరక్తసారా చ్చ క్వాథాః పంచ సమాక్షికాః, నీలహరిద్రఫేనా ఖ్యతౌరమాంజిష్ఠకాహ్వయాన్. 8. మేహాన్ హన్యంత్ర మాదేతే సత్తౌద్రో రక్తమేహనుత్, క్వాథః ఖర్జురకాశ్చ ర్య తిందుకాస్థ్యమృతాకృతాః. 9. లోద్రాద్ధనోశీరకుచందనానా మరిష్టసేవ్యామలకాభయానామ్, ధాత్ర్యర్జునార్జిష్ఠకవత్సకానాం, నీలోత్పలైలాతిని భాగ్యునానాం. 10. చత్వార ఏతే నిహితాః కషాయాః విత్తే ప్రమేహే మధుసంప్రయుక్తాః.

లోద్రగ కరక్కాయలు కట్ఫలము తుంగము స్తలు వాయువిడంగములు అగరుశొంఠి అర్జునవృక్షము యవాసయును మ్రానిపసపు శల్లకియును కడిమి మద్ది అజమోదలును అను నీనాలుగు విధముల కషాయములలో తేనెను కలిపికొని కఫ ప్రమేహములయందు సేవింపవలయును. పిష్టశ్లేతో ఆమ్లవేతముతో న్యగ్రోధాదిగణముతో త్రిఫలములతో మంజిష్ఠ రక్తచందనములతో వేత్సేరుగా నైదు విధముల కషాయములనుకాచి తేనెతోకలిపి త్రాగిన నీలము హరిద్రము ఫేనము ఊరము మంజిష్ఠకము అను ప్రమేహములు నశించును. ఖర్జురము గుర్ముడి తుమికి తిప్పతీగ వీటికషాయములలో తేనెను చేర్చికొని త్రాగిన రక్త ప్రమేహములు హరించును. లోద్రగ అర్జునము వట్టివేళ్ళు రక్తచందనములును మంజిష్ఠ కురువేరు ఉసిరిక కరక్కాయలును ఉసిరిక అర్జునము నింబము కోమలము నల్లకిమలములు ఏలకులు పసపు అర్జునవృక్ష పునెక్కయును అను నీనాలుగు విధముల కషాయములను తేనె నీటి త్రాగినచో ప్రమేహములలో హితకరము అగును.

❖ చిన్నాదిక్వాధములు. ❖

శ్లో. చిన్నావహ్నికసాయేణ పాతాకురజ రామతం, తిక్తాం
కుష్ఠంచ సంచూర్ణ్య సర్పి ర్దేహే పి బే న్నరః. 11. ఖాదిరపూగక్వాధం
క్షౌద్రాహ్వయే పి బేత్, అగ్నిమంథకసాయం తు వసామేహే ప్రయోజ
యేత్. 12. పాతాశిరీషదుస్సర్ప మూర్వాకింశుకతిందుకమ్, కపిత్థానాం
భిషక్ క్వాధం హస్తమేహే ప్రయోజయేత్. 13. కంపిల్లసప్తచ్ఛదశా
లజాని విభీత రౌహితకకాలజాని, కపిత్థపుష్పాణి చ చూర్ణితాని క్షౌద్రే
ణ లిహ్య త్కఫపిత్తమేహీ. 14. సర్వమేహహారా ధాత్యై రసః క్షౌ
ద్రనిశాయితః, కసాయ త్త్రిఫలాదారుముస్తకై రథనా కృతః. 15.
ఫలత్రికం దారునిశాం విశాలాం ముస్తం చ నిఃక్వాప్య నిశాంశ కల్కమ్,
పి బే త్కసాయం మధుసంప్రయుక్తం సర్వేషు మేహేషు సముత్థి
తేషు. 16.

తిప్పణిగ చిత్తమూలముల కసాయములో అగరుశాంతి కోష్ఠి ఇంగువ కిటుకి
గోహిణి వీటిమార్గమును కలిపి ఘృతప్రమేహి త్రాగవలయును. తెల్లచంద్ర చంద్ర
బోకి వీటి కసాయమును క్షౌద్రప్రమేహి త్రాగవలయును. అగ్నిమంథకసాయమును
వసాపూమేహమును దను అగరుశాంతి శిశీపము యవాస చాకింశుకము తుమికిచెక్క
వెలగ వీటికసాయమును హస్తమేహమునందును కంపిల్లము సప్తచ్ఛదము శాలపర్ణి
తాండ్ర గోహితలాడి కుటబము (గిరిమల్లిక) వెలగ రాత్రిపూవు వీటిచూర్ణమును తేనె
లో కఫపిత్తమేహమునందును నేవింపవలయును. ఉసికరిసము తేనెపసపుగోచేర్చి త్రా
గిన యన్ని విధముల మేహములు నశించును. లేనిచో త్రిఫలములు దేవగారువు తుంగ
ముస్తలతో కసాయమును గాని త్రాగవలయును. త్రిఫలములు పూనిపసపు ఇంద్రవారు
ణి తుంగముస్త వీటికసాయములో పసపుపొడివేసి తేనెతో త్రాగిన ప్రమేహము లన్ని
యును నశించును.

❖ మూనిపసపు కసాయము. ❖

శ్లో. కటం కటేరీమధుక త్రిఫలా చిత్తకై స్సమైః, సిద్ధః కసా
యః పాతవ్యః ప్రమేహాశాం వినాశనః. 17. త్రిఫలా దారుదార్వ్యబ్ద
క్వాధః క్షౌద్రేణ మేహహః, కుటజాసనదార్వ్యబ్ద ఫలత్రయ భవోఽ
థవా. 18. త్రిఫలాలోహశిలాజతు పథ్యాచూర్ణం చ లీఢ మేకైకం,

మధునామరాస్వరసథివ సర్వా స్నేహా స్మిరస్యతి. 19. శాలముష్కక కంపిల్ల కల్క మక్షసమం పిబేత్, ధాత్రిగ సేన సక్షాద్రం సర్వమేహ హరం పరమ్. 20.

ప్రానిపసపు మధుకము త్రిఫలములు చిత్రిమూలములు వీటితో చేసిన కషాయ ము ప్ర మేహములను పోగొట్టును. త్రిఫలములు దేవదారు ప్రానిపసపు వీటిక షాయమును తేనెతో త్రాగిన ప్ర మేహములు నశించును. లేనిచో కోష్ఠ ప్రానిపసపు దేవ దారు త్రిఫలములు వీటిక షాయమైనను ప్ర మేహమును హరించును. త్రిఫలములు మం డూరము శిలాజిత్తు కరక్కాయలు వీటిచూర్ణమును తేనెతోనాకిన ప్ర మేహములు న శించును. లిప్పతీగరసము అర్జునపుచెక్క ముష్కము కంపిల్లము వీటిక ళ్లమును అక్ష మంత త్రాగినను ఉసిరికరసముతో తేనెను త్రాగినను సర్వమేహములును నశించును.

—౧౦ స్వగ్రోధచూర్ణము. ౧౦—

శ్లో. స్వగ్రోధోదుంబరాశ్వత్థ న్యోనాకారగ్వధాశసమ్, ఆమ్ర జంబూ కపిత్థం చ ప్రియాలం కకుభం ధవమ్. 21. మధుకోమధుకం లోధ్రిం వరుణం పారిభద్రకం, పటోలం మేషశృంగీ చ దస్తీ చిత్రక మాఢకీ. 22. కరంజత్రిఫలా శక్రభల్లాతక ఫలానిచ, ఏతాని సమభా గాని శ్లక్షణ్ణచూర్ణాని కారయేత్. 23. స్వగ్రోధాద్యమిదం చూర్ణం మధు నా సహ లేహయేత్, ఫలత్రయరసం చాను పిబే స్నూత్రం విశుద్ధ్యతి. 24. ఏతేన వింశతి ర్దేహా మూత్రకృచ్ఛాణి యాని చ, ప్రశమం యాన్తి యోగేన పడకా న చ జాయతే. 25. స్వగ్రోధాద్య మిదం త్యక్త చామ్రజం స్వ స్థి గృహ్యతే. 26.

మట్టి మేడి రాగి పెద్దమ్రాను ఆమ్రవేళము తేకమామిడి నేరేడు వెలగ ప్రియా లు అర్జునవృక్షము చండ్ర మధుకము ముల్లంగి లొద్దుగ ఉలిమిరి కేప చేదుసొగ్గ పల్లేరు దంతి చిత్రిమూలము ఆఢకి నెమలిఅద్దు త్రిఫలములు కొడిసెపాల జీడి వీటిని సమానభాగములనుగా తెచ్చి చూర్ణము చేసి తేనెతో నేపించి తఱువారి త్రిఫల ముల యదకముతో త్రాగిన మూత్రము శుద్ధమగును. వినివలన వింశతి మేహములును శాంతించును. పిడక వ్యాధులు పుట్టనే పుట్టవు. ఇయ్యది స్వగ్రోధాచూర్ణము. ఇందు మామిడి నేరేడును విత్తులు చేర్చవలయును.

●● త్రికంటకతైలము. ●●

శ్లో. త్రికంటకాశ్శస్తక సోమవల్లై- ర్భల్లాతకై స్సాతివిష్టై
స్సల్లోఽదైః, వచాపటోలాద్భున నింబముసై వ్హరిద్రయా దీప్యకప
ద్మకై శ్చ. 27. మంజిష్ఠపాతాగురుచందనైశ్చ సర్వై స్సచుస్తైః కఫ
వాతజేషు, మేహేషు తైలం విపచేన్న్యైం తు పితైషు మిశ్రం త్రిషు
లక్షణేషు 28.

పల్లెరు ఆరె తెల్లచంద్ర నల్ల జీడివిష్ణులు అతివస లొద్దుగ వస చేదుపొళ్ల అద్దన
చెక్క వేపవేళ్లు తుంగముస్సలు పకపు అనమోద కమలములు గంజిష్ఠము అగరుశొంతి
అగురు చందనము వీటితో తైలమును పక్వము చేసి కఫవాతపు ప్రమేహములకు నీయ
వలయును. పిత్తప్రమేహములయందు నేతని పక్వము చేయవలయును. త్రిదోషార్థమగు
దానికిని త్రిలక్షణములందును మిశ్రముచేసి ఈయవలయును.

●● ఛాన్దంతర ఘృతము. ●●

శ్లో. కఫమేహహరః క్వాఢ స్సిద్ధం సర్పిః కఫే హితం, పిత్తమే
హఘ్ను నిర్యూహసిద్ధం పిత్రే హితం ఘృతం. 29. దశమూలం కరంజౌ
న్వా దేవదారుః హాణిశీ, వన్నాభూ ర్వరుణోదన్తీ చిత్రకం సపునర్న
వం. 30. సుధాసేవకదంబా శ్చ బిల్వభల్లాతకాని చ, శరీపుష్కరమూ
లం చ పిప్పలీమూలమేవ చ. 31. పృశ న్దశవలా న్భాగాం స్తత స్తా
యారణేపచేత్, యవకోలకులుత్థానాం ప్రస్థం ప్రస్థం చ దాపయేత్.
32. తేన పాదావశేషేణ ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, నిమలం త్రిఫలా
బాగ్జీ రోహిషం గజపిప్పలీ. 33. శ్రౌగ బేరం విడంగాని వచా కంపిల్ల
కం తథా, గర్భేణానేన తత్సిద్ధం పాయయే త్తు యథాబలమ్. 34.
ఏత ధ్ధాన్వస్తరం నామ విఖ్యాతం సర్పి రుత్తమం, కుప్తం గుల్తం ప్రమే
హం శ్చ శ్వయంఘ్ర వాతకోణితమ్. 35. స్త్రీహేమాదరం తథా రాస్థాసి వి
ద్రఘం పిడకా శ్చ యాః, అనస్తారం తథోన్మాదం సర్పి రేతన్నియచ్ఛతి.
36. పృథక్తోయార్తణే తత్త్రి పచేద్ద్రవ్యా చ్ఛతం శతమ్, శతత్రయా
ధికే తోయముత్సర్గక్రమతో భవేత్. 37.

కఫమేహహరములగు కషాయములతో చేసిన ఘృతము కఫమునకును పిత్తమేహహర
కషాయసిద్ధఘృతము పిత్తమునకును హితములు. దశమూలముఇటులెఱుగులగు సేమలియడ్డు

వేరులు దేవగారు కరక్కాయలు గల్లెరు ఉలిమిరి చిత్రమూలము నఖమనుగంధ ద్రవ్యము జెనుడుపాలు కడిమి మారేడు నల్లజీడివిత్తనములు కచ్చూరము బోడతరము అగురు శొంఠి వీటిని వేళ్వూరుగా పదిపలములచొ॥ తీసికొని 250 పలముల నీటిలో పక్వముచేసి యవలు ఉలవలు 16 పలములచొ॥ వైచిపక్వముచేసి నాల్గవపాలుమిగిలియుండగా 16 ప॥ నేయినందు వైచి పక్వముం జేయవలయును. జలవేతనము త్రిఫలములు గంబుభారంగి రోహిషతృణము ఏనుగుపిప్పళ్లు ఆల్లము వాయువిడంగములు వస కంపిల్లకము వీటికల్గమునందు వైచి సిద్ధముచేసిన ఘృతమును బలానుసారముగా నేవించిన కృష్ణగుల్మములు ప్రమేహములు వాపులు వాతరక్తములు స్త్రీహోదగములు మూలగోగము విద్రధి పిడకవ్యాధులు మృగీరోగము పిచ్చి వీటిని పోగొట్టును.

— శ్రూషణగుటికలు. —

శ్లో. త్రికటు త్రిఫలా చూర్ణ తుల్య యుక్తం తు గుగ్గులుమ్,
గోక్షురక్వాథసంయుక్తం గుటికాం కారియే ద్భిషక్. 38. దోషకాలబ
లాపేక్షి భక్షయే చ్ఛానులోమిక్సిమ్, న చాత్ర పరిహారోఽస్తి కర్తవ్య
ద్యభేషితమ్. 39. ప్రమేహ స్తూత్రాఘాతాం శ్చ బాలరోగో ద
రం జయేత్.

శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు వీటిచూర్ణమును సమముగా గుగ్గులము పల్లెరుల కషాయములో వైచి మాత్రంజేసి దోషకాలబలముల ననుసరించి యిచ్చి ప్రమేహములు మాత్రరోగములు ఉదరరోగములు నశించును. పథ్యములేద. పలసి నవనిని చేయవచ్చును.

— శిలాజిత్తు యోగము. —

శ్లో. శాలసారాదితోయేన భావితం య చ్ఛిలాజతు. 40. విభే
త్తేనైవ సంశుద్ధ దేహః పిష్టం యథాబలమ్, జాంగలానాం రసై
స్సార్థం తస్మిన్ జీర్ణే చ భోజనమ్. 41. కుర్యా దేవం తులాయావదు
పముంజీత మానవః, ఘృధుమేహం విహయాత్సౌ శర్కరా మశ్శర్కరీ
తథా, వపు ర్వర్ణబలోపేతః శతం జీవ త్వగామయః. 42.

శాలసారాదికషాయముతో భావనచేసి శిలాజిత్తును నూరి బలానుసారముగా భక్షించి జీర్ణించిన పిష్టంబు అడవిజంతువుల మాంసపురసముతో భుజింపవలయును. ఇది మధుమేహములను తప్ప తక్కిన శర్కరాశ్శరలనన్నింటిని పోగొట్టును.

— విడంగాది లేహము. —

శ్లో. విడంగత్రిఫలాముస్తైః కణయా నాగరేణ చ. 43. జీర
కాభ్యాం యతో హన్తి ప్రమేహః నతిదుస్తరాన్, లోహేనా మూ
త్రవికారాం శ్చ సర్వ మేవ న సౌశయః. 44.

నాయువిడంగములు త్రిఫలములు తుంగములు పిప్పళ్లు శొంఠి జీలకఱ్ఱ నల్లజీల
కఱ్ఱ వీటితోచేర్చిన మండురము మిక్కిలియును భయంకరములగు ప్రమేహములను
మూత్రవికారములనైనను నిష్ఫంశయుగా నోగొట్టును.

— ముక్తికా ద్యుపాయములు. —

శ్లో. ముక్తికం ధాతు మప్యేవం యుంజ్య త్తస్యా ప్యయం
గుణః, శాలసారాది వర్గస్య క్వాథే తు ఘనతాం గతే. 45. దస్తీలో
ధ్రుశివాకాంత లోహాకాంతరజః క్షీసేత్, సునీభూత మదగ్ధం చ ప్రాశ్య
మేహః స్వప్నోహతి. 46. వ్యాయామబాతమఖిలం భజన్తేహా న్యప్నో
హతి, పాదత్రచ్చుత్తరహితో భక్ష్యాశీ మునివ ద్యతే. 47. యోజ
నానాం శతు గచ్ఛే దధికం వా నిరస్తరమ్, మేహోజ జేతుం బలే
నాపి నీవారామలకాశనః. 48. శరావికాద్యాః పిడకాః సాధయే చ్ఛో
ధవ ద్భిషక్, పక్వా శ్చికిత్సే ద్వృణవ త్తానాం పానే ప్రశస్యతే. 49.
క్వాథం వనస్పతే గ్వస్తం మూత్రం చ వ్రణశోధనమ్, ఏలాది
కేన కుక్వీత తైలం చ ప్రణరోపణమ్. 50. అరగ్వధాదినా కుర్యాత్
క్వాథ ముద్వర్తనాని చ, శాలసారాదికేకం చ భోజ్యాదిం చ కణా
దినా. 51. సోపీరకం సురాం శుక్తం తైలం క్షీరు ఘృతం గుళమ్,
అమ్లేక్షురసపిష్టా న్నానూపమాంసాని పర్జయేత్. 52.

హేమాక్షికమును శాలసారాదిగణపుటోపధుల కషాయముతో పక్వముచేసి
గట్టిపడిన పిప్పట దంతి లాదు కిరక్కాయను లోహకాంతము తామ్రము వీటిచూ
రమును వైచి గట్టిపడిన పిప్పట దించి భక్షించిన ప్రమేహములు నశించును. శరీరపరిశ్ర
మలను చేసినను ప్రమేహము శాంతించును. కాళ్లకుజోడు లేకుండ పైకిగొడుగు లేకుండ
భిక్షాశియగు మునివలె 400 క్రోనులు ఎల్లప్పుడును తిరుగవలయును. నీవారముల అన్న
ము ఉసిరికరసమును తినిన ప్రమేహములు నశించును. శరావికాదిబాధలలో శోభకువలె
చికిత్స చేయవలయును. పక్వములయిన పిడకావ్రణములకు వ్రణచికిత్సను చేయవల
యును. మూలికలకషాయమును మేకమూత్రమును గాయములను శోధించును. ఏలాదిగ
ణకషాయముల్లాతైలమును తయారుచేసి గాయముపైన పూయవలయును. అరగ్వధగణపు

కషాయముతో తడుపవలయును. కశాదిగణపు జౌషధములను భుజింపవలయును. గంజి మద్యము శుక్రము తైలము పాలు నేయి బెల్లము పులుసు చెఱువరిసము నూరిన అన్నము నీటిపట్టుల జంతువుల మాంసము ఇయ్యవి అపథ్యపదార్థములు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ప్రమేహాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౩గ్. స్థాల్పాధికారము.

● స్థాల్పహాస పాయములు. ●

శ్లో. శ్రమచింతావ్యవసాయాధ్వక్షాద్రజగరణపియః, హస్త్యవశ్యమక్లిష్టాయనవశ్యామాకభోః ॥ 1. అస్వాపం చ వ్యనాయం చ వ్యాయామం చింతనాని చ, స్థాల్ప మిచ్ఛన్వద్యాక్షం కమణా తిప్రవర్ధయేత్. 2. ప్రాతర్నాథుముఖం వాచ సేవితం స్థాల్పనాశనమ్, ఉష్ణమిన్నస్య మడం వాపిబన్యశాను ర్భవేత్. 3. సచర్య జీరక వ్యోష హింగు సౌవర్చలానలాః, స్తునా సక్తవః వీతా మేనోఘ్నా వహ్నిదీపనాః. 4. విశుగ్గనాగరక్షార కాలలోహరజోమఘ, యవా ములక చూర్ణం తు ప్రయోగః స్థాల్పనాశనః. 5.

పరిశ్రమము విచారము దుర్వ్యసనము మైథునము నడక క్షుద్ర జాగరణము ఇయ్యది సేవించువారలను, యవలు చామలు నీటి అన్నమును తినెడి వా లును, స్థాల్పమును పోగొట్టుకొందును. నిద్రలే పోవుట మైథునము వ్యాయామము ఆలోచనములు వీటిని అతిస్థాల్పము కూడదనుకొ నెడివాడును పెంపు చేయవలయును. ప్రాస్తవ తేనెతో నీటిని త్రాగినను వేడియన్నమును గాని గంజిని గాని త్రాగినను కృశించి శరీరముగల వాడగును. చవ్యము జీలకఱ్ఱ త్రికటుకములు ఇంగున సౌవర్చలవణము చిత్తమూలము వీటిని సత్తుపిండి మంచితీర్థము పెఱుగు వీటితో సేవించిన మేదస్సు నశించును. అగ్ని యుద్ధిపించును. వాయువిడంగములు శొంఠి యవజ్జరము ఎఱ్ఱచిత్తమూలము ముం డూరము యవలు ఉసిరికరసము వీటిచూర్ణమును సేవించినను అతిస్థాల్పమునశించును.

● వ్యోషాది ప్రయోగములు. ●

శ్లో. వ్యోషం విడంగశిగ్రాణి త్రిఫలాం కటురోహిణీం, బృహత్యో ద్వే హరిద్రే ద్వే పాతా మతివిషాం స్థిరాం. 6. హింగుకే బూక మూలాని యమానీధాన్యచిత్తకం, సౌవర్చల మజాజీం చ హాపుషాం

చేతి చూర్ణయేత్. 7. చూర్ణతైలపుత్రక్షాద్యై ర్భాగాః స్యుర్భాన
తః సమాః, సక్తానాం పోడశగుణో భాగః సంతర్పణం పిబేత్. 8.
ప్రయోగా త్రస్య శావ్యన్తి రోగాః సంతర్పణోత్థితాః, ప్రమేహ
మూఢవాతా శ్చ కృష్ణా న్యర్భాసే కామలాః. 9. ప్లిహపాండ్వామయః
శోఢో మూత్రకృచ్ఛ మరోచకః, హృద్రోగో రాజయత్నా చ కాస
శ్వాసౌ గలగ్రహః. 10. క్రమయో గ్రహణదోషాః వైవ్రత్యం స్థౌల్య
మతీవ చ, సరాణాం దీప్యతే చాగ్నిః స్తృతి ర్భుద్ధి శ్చ జాయతే. 11.

శ్లోతి మిరియములు పిష్టాదుల వాయువీడంగములు ముగ్ధ త్రిఫలములు కటుక
గోహిణి వాకుడు పసుపు మారీచములు అగరుశొంఠి అతిశయ శాలిపత్త నింగువ రోక
ముల్లంగి ఓమము ధనియములు చిత్త మూలము సోమచ్చలవణము జీలకఱ్ఱ హఠా జేరము
పీడినిమ్మనుచేసి సన్నము నేము లేనె వీటితో భాగపరమాణులుగా నేవింప
వలయును. సన్నపు 16 భాగములు నేవింపవలయును. దీనివలన సంతర్పణోత్థములగు
రోగములు నశించును. ప్రమేహములు మూఢవాదులు కృష్ణులు మూలరోగములు
కామల ప్లిహ పాదురోగము వాపు మూత్రకృచ్ఛము అశోచము హృద్రోగము
క్షయరోగము కాస శ్వాసము గలగ్రహము క్రిమిరోగములు గ్రహణము బొల్లి
స్థౌల్యములును నశించును. అగ్ని దీపించును. బుద్ధి వృద్ధియగును.

— అమృతాది గుణము. —

శ్లో. బదరీపత్రకల్పేన వేయా కాంజీకసాధితా, స్థౌల్యను
తస్య శాన్తిమంధరసం వా పి శీలాజతు. 12. అమృతాత్రుటివేల్లవ
త్పక్షిం కిలింగపథ్యామలకాని గుగ్గులుక, క్రమవృద్ధ మిదం మధుప్లుతం
పిడకా స్థౌల్యభగస్తరం జయేత్. 13.

రేగానుకల్పముతోకంజీక వేయగా చేసి యిచ్చినను, నెల్లరసముతో
శీలాజత్తు నిచ్చినను స్థౌల్యను హరించును. తిప్పతీగ సన్నపిలములు మారేడుచెక్క
కొడిశపాలపట్ట కొడిశపండు కంక్కాయలు ఉసిరిక తిప్పతీగ వీటిని క్రమవృద్ధిగా
చూర్ణముచేసి లేనెతో నేవించిన పిడికలు స్థౌల్యములు భగందరములు నశించును.

— నవక గుణము. —

శ్లో. వ్యోషాగ్ని త్రిఫలా ముస్త విడంగై ర్గుగ్గులం సమమ్, ఖా
దన్య ర్వా జయే ద్వాస్త్రీదః శ్లేష్మా మ వాలజాన్. 14.

శౌంతి మిరియుములు పిప్పళ్లు చిత్రమాలము త్రిఫలములు తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు వీటిలో సమముగా గుగ్గిలమును కలిపి తినిన మేదము శ్లేష్మము వాతము వీటివలనపుట్టిన యన్నిరోగములును నశించును.

—● లోహరసాయనము. —●

శ్లో. గుగ్గులు స్థూలమూలీ చ త్రిఫలా ఖాదిరం వృషమ్, త్రివృతాలంబుషా స్సుకృష్ణ నిర్గుండీ చిత్రకం తథా. 15. ఏషాం దశపలా భాగాంస్తాయే పంచాథ కేపచేత్, పాదశేషం తతః కృత్వా కషాయ మవతారయేత్. 16. పలద్వాదశకం దేయం తీక్ష్ణతాహం సుచూర్ణితమ్, పురాణసర్పిషః ప్రస్థం శర్కరాప్తపలోన్మితమ్. 17. పచేత్తామ్రమయే పాత్రే సుశీతేచావతారితే, ప్రసార్థం మాక్షికం దేయం శిలాజతుపలద్వయం. 18. ఏలాత్వక్ష్వ పలార్థం చ విడంగాని పలద్వయం, మరిచం చాంజనం కృష్ణా ద్విపలం త్రిఫలాన్మితమ్. 19. పలద్వయం తు కాసీసం సూక్ష్మచూర్ణీకృతం బుధైః, చూర్ణం దత్వా సుమథితం స్నిగ్ధే భాండే నిధాపయేత్. 20. తత స్సంశుద్ధదేహ స్తు భక్షయే దక్షమాత్రకమ్, అనుపానం పిబేత్ క్షీరం జాంగలానాం రసం తథా. 21. వాతశ్లేష్మవారం శ్రేష్ఠం కుష మేహాదరాపహమ్. కామలాం పాండురోగం చ శ్వయంధుం సభగంధరమ్. 22. మూర్ఛామోహనిజోన్మాదగరాణి వివిధాని చ, స్థూలానాం కర్షణం శ్రేష్ఠం మేదురే పరమాషధమ్. 23. కర్షయే చ్ఛాతిమా త్రేణకుక్షిం పాతాలసన్నిభమ్, బల్యం రసాయనం శుద్ధ్యం వాజీకరణము త్తమమ్. 24. శ్రీకరం పుత్రజననం వలీపలితనాశనం, నాశ్నీయా త్కదలీకందం కాంజికం కరమర్దకం, కరీరం కారవేల్లం చ షట్కకారాణి వర్జయేత్. 25.

గుగ్గిలము కేలతాటిగడ్డ త్రిఫలములు చంద్ర అడ్డసరము తెల్లలెగడ అలంబుష జెనుడు నీలిక చిత్రమాలము వీటిని 10 పలములను అయిదాధకముల నీటిలోపక్వము చేసి నాల్గవపాలు నీరు మిగిలియుండగా నెంపవలయును. మందూరమును 12 పలములును పాతశీతిని ప్రస్థమును శర్కర ఎన్నిది పలములును వైచి రాగిపాత్రలోపక్వము చేసి చల్లార్చి దింపవలయును. తేనె 8ప|| శిలాజిత్తు 2పల|| ఏలకులు లవంగపుపట్ట అరతులము చొ, వాయువిడంగము 3 పలములు మనగ పిప్పళ్లు త్రిఫలములు ఇవి 2 పలములు కాసీసము 2 పల|| వీటిని చూర్ణము చేసి దీనిని పైదానియందువైచి మధించి దినమొక తు||

చొప్పున భక్షింపవలయును. పాలు నీటిపట్టుమృగములమాంసము అనుపానము చేయవలయును. వాతకఫముల నిది పోగొట్టును. కామరలు పాండుగోగములు వాపులు భగం దరము మూర్ఛ మోహము విషము పిచ్చి కృత్రిమవిషములు వీనిబోగొట్టును. స్థూల్యము ను తగ్గించును. పాతాళకుల్యముగా కుక్షిని చేయును. ఇది బలకరము వాజీకరణమునగు రసాయనము. ముడుతలు తలనెరియుట మున్నగువానిని బోగొట్టును. సంతానప్రదమగును. అరటిఊచ గంజి ఒక కూర ఒకపండ్లు కరీరము కాకరకాయ కరమర్దకము అనునాఠిం టిని తినరాదు.

❧ త్రిఫలాద్య తైలము. ❧

శ్లో. త్రిఫలాతివిషా మూర్ఛా త్రిపుచ్చిత్రక వాసకైః, నిం బూరగ్వధ షడ్గంధా సప్తవర్ణ నిశాద్యయైః. 26. గుహూచీంద్రసురా కృష్ణా కుప్తసర్వపనాగతైః, తైల మేభి స్సమం పక్వం సురసాదిరసాన్లు తం. 27. పానాధ్యంజన గంధోప నస్యపి స్తిషు యోజితం, స్థూలతాల స్య కండ్వాదీన్ జయే త్కృతాన్లదాకా. 28.

త్రిఫలములు ఆతివస చాగఫలము తెల్లతెగడ చిత్రమూలము అష్టసరిము నింబ ము ఆవ్లవేరినము వస పాతాలపసపు ప్రానిపసపు తిప్పతీగి కొడిసెసాలవిష్టులు పిప్పళ్ళు కోష్ఠ ఆవాలు శొంఠి కీటికల్కము సురసానిగణాసము వీటిలో తైలమును పక్వము చేసి త్రాగవలయును. అధ్యంజనము గంధూషము (పుక్కిలింత) వస్త్రీకర్మము వీటియం దు నుపయోగింపవలయును. వార్ధకము మాంద్యము గజ్జ మున్నగు గోగములను జయించును.

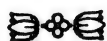
❧ శిరీషాదిప్రలేహము. ❧

శ్లో. శిరీషలామజ్జక హేమలోధ్రై స్త్వగ్ధోషసంస్లేదహరః ప్రహర్షి, పత్రాంజతాహాభయచందనాని శిరీరశార్గంధ్యహరః ప్రదే హాః. 29. వాసాదలరసాలేపా చ్ఛంఖచూర్ణేన సంయుతః, బిల్వసత్తర పై ర్వాపి గాత్ర శార్గంధ్యనాశనః. 30. హరీతకీలో ధ్రుమరిష్టపత్రంచూత త్వచో దాడిమవల్కలం చ, ఏషోంగరాగః కథితోఽంగనానాం జంఘా కిషాయ శ్చ సరాధిపానాం. 31. దలజలలఘుమలయభవ విలేపనం హరతి దేహశార్గంధ్యం, విమలారనాశసహితం వీత మివాలంబుపా చూర్ణం. 32. గోమూత్రపిష్టం వినిహంతి కుష్ఠం, వర్ణోజ్వలం గోపయ నా చ యుక్తం, కక్షాది శార్గంధ్యహరం పయోభిః శిస్తం పశిక్మ ద్ర

జనీద్వయేన. ౩౩. చించాపత్రస్వరసమృదితం కక్షాదియోజితం జయతి,
దగ్ధహరిద్రోద్వర్తన మచిరా ద్వేహస్య చార్గధ్యం. ౩౪. హస్తపాదశ్రు
తో యోజ్యం గుగ్గులుం పంచతిక్తకం, అథవా పంచతిక్తాఖ్యం ఘృణం
ఖాదే దతంద్రితః. ౩5.

దిరిసెన అరిగడ్డి కర్పూరము లాద్దుగ వీటితో సంఘర్షణచేసిన త్వగ్దోషములు
హరించును. చెమ్మటపోవును. యవలగంజి మందూరము తగరము చందనము వీటితోనైన
పైపూస యొడలిచెడువాసనను బోంగొట్టును. అడ్డనరపు అకులరసములో శంఖచూర్ణమును
కలిపి పూసినగాని మారేడు అకులరసముతోపూసినను గాని శరీరమునదుర్గంధములు హరిం
చును. కరక్కాయలు లాద్దుగ వేపఆకు మామిడిచెక్క దానిమ్మ బెఱుడు వీటిని రాచిన
శ్రీయంగములు పీతంగలిగించును. రాజనుఖమునొసగును. బాహ్య కురువేరు తగరము
వేప వీటిలేపము దుర్గంధము నణగించును. గోమూత్రముతో నూరినపన్నపు కుమ్మను చో
గొట్టును. కాంతినిచ్చును. చంకలు మున్నగువాని వాసనపోవును. వశీకరణము గావించును.
చింతామరసముతో పసపుగాల్చి నూరిపూసికొన్నను కాల్చిపసపును నలుగు పెట్టుటచేత
ను శరీరపువాసన నశించును. పంచతిక్తములును గుగ్గిలము హస్తపాదశ్రోతములయందు లే
వన జేసికొనినను పంచతిక్తఘృతమును చక్కగా త్వరపడక త్రాగినను శరీరపు దుర్గంధ
ములు తొలగును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వైద్యధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౩౬. ఉదరరోగాధికారము.

— ఉదరమునందు సామాన్యములగు నుపాయములు. —

శ్లో. ఉదరే దోషసంపూర్ణే కుక్షౌ మందో యతోఽనలః, తస్మా
దోభ్యాన్వి యోజ్యాని దీపనాని లఘూని చ. 1. రక్తశాలీ న్యవాన్తు
ద్ధాం జాంగలా శ్చ మృగద్విజాన్, పయోమూత్రాసవారిష్ట మధు
సీధు తథా పితేత్. 2. వాతోదరం బలవతః పూర్వంస్నేహై రుపాచ
రేత్, స్నిగ్ధాయ స్వేదితాంగాయ దద్యా త్స్నేహావిరేచనం. 3. హృ
తే దోషే పరిష్కూనం వేప్తయే ద్వాససోదరం, తథా స్యా నవకాశ
త్వా ద్వాయునా ధ్వాపయే త్స్వనః 4. దోషాతిమాత్రోపచారా తోస్త్రి

తోమార్గనిరోధనాత్, సంభవత్పుదరం తస్మాన్నిత్య మేనం విరేచయేత్. 5. విరిక్తే చ యథా దోషహరైః పైయా శ్రుతా హితా, వాఙ్మోదరీ పిబే తక్రం పిప్పలీలవణాన్వితం. 6. శర్కరామరిచోపేతం స్వాదు పిత్రోదరీ పిబేత్, యమాసీసైంధవాజాజీ వ్యోషయుక్తం కఫోదరీ. 7.

దోషపూర్ణమగు నుదరరోగమునందు కుక్షియందు మందాగ్ని యుండుటచేత నాహారపదార్థములను దీపనమును లఘువులనుగా నీయవలయును. ఎఱ్ఱరి వరివియ్యము యవలు పెసలు నీటిపట్టుజంతువులయు పక్షులయు మాంసము పాలు గోమూత్రము మద్యము మధువు మున్నగునవి పథ్యపదార్థములు. వాతోదరముగలవానికి మున్నందుగా స్నేహవిధులతో చికిత్స జేయవలయును. చెమటపట్టించిన సింపుట విరేచనములను ఇష్టింపవలయును. దోషము హరించినపిమ్మట గుడ్డతో పొట్టును చుట్టవలయును. అవకాశములేకపోవునట్లుగాని నింపవలయును. దోషముల నుపనరించుటచేతను స్తోమార్గముల నరికట్టటచేతను ఉదారరోగములుపుట్టును. కావునవిప్పుడై ను సుయే. విరేచనముచికిత్సంపవలయును. పిమ్మట దోషహరములను పర్యాయముతో పేరునుచేసి యీయవలయును. వాతోదరరోగి స్విష్ట ఉష్ణ వేగిని మజ్జిను త్రాగవలయును. చక్కెర మిరియములు కలసిన వానిని పిత్రోదర రోగియును అంటుప్పు సైంధవలవణులతో కూడిన తక్రము కఫోదర రోగియు త్రాగవలయును.

— తక్రయోక్తిమద్యాదులు. —

శ్లో. పిబే న్నధుయుతం తక్రం వ్యక్తామ్లం నాతిపేలనం, మధుపైలచచాశుంధీ శశాహ్వకుష్ఠసైంధవైః 8. యక్తం స్త్రీహేమాదరీ జాతం సన్యేషం తు దకోదరీ, బద్ధోదరీ తు హపుషా దీప్యకాజాజీసైంధవైః. 9. పిబే చ్చిద్రోదరీ తక్రం పిప్పలీక్షౌద్రసంయుతం, త్రావణక్షౌరలవణైర్యుక్తం సుచిచయోదరీ. 10. గారవారోచకార్తానాం సమం దాగ్ని తిసాచిణాం, తక్రం వాతకఫార్తానా మమృతత్వాదు కల్పయేత్. 11. వాతోదరే పయోభ్యాసో నిరూహేన దశమూలకః, సోదావర్తే వాతఘ్నమృశ్మైరండానువాసనః. 12.

తేనతో కలిపి మజ్జిగను పుల్లనివిగను చలచనివిగను కాకుండునట్లు త్రాగవలయును. తేన తైలము వన శొంఠి శతావరి శోష్ఠ సైంధవలవణము వీటిని చేర్చి మజ్జిగను త్రాగిన స్త్రీహోదరరోగము నశించును. త్రికటుకములతో మజ్జిగను కఫోదరరోగియును

బద్ధోదరరోగి హపుషము ఓనుము జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణములతోను పిప్పళ్లు తేనెతో తక్రమును ఛిద్రోదరరోగియును త్రికటుకములు ఖారములు లవణములతో నిచయోదరియును త్రాగవలయును. ఒడలుబలుపు ఆరోచకము మందాన్ని అతిసారము వాతము కఫము వీటితో బాధపడెడివారికి తక్రము అమృతమువంటిది. వాతోదరమునందు పాలను త్రాగుటయును నిర్వస్త్రీ శేయుటయు హితములు. ఉదావర్తనహితములగు వాతోదరరోగిమునందు వాతనాశకములగు నాప్లుఁడౌషధములను ఆయుడము మున్నగు వానితో వస్తులను యిచ్చుట మంచిని.

❧ సాముద్రాది చూర్ణము. ❧

శ్లో. సాముద్రసావర్చలసైంధవాని, ఖారం యవానా మజుమోదకం చ, సపిష్పలీచిత్రక శృంగభేరం, హింగూవిడం చేతి సమాని కుర్యాత్. 13. ఏతాని చూర్ణాని ఘృతప్లుతాని భుంజీత పూర్వం కవలం ప్రశస్తం, వాతోదరం గుల్మ మజ్జీర్ణ భుక్తం వాయుప్రకోపం గ్రహణీ చ దుష్టాం. 14. అర్యాసి దుష్టాని చ పాంశురోగం భగందరం చేతి నిహన్తి సద్యః. 15.

సముద్రము ఉప్పు సావర్చలము సైంధవలవణము యవఖారము ఓమము పిప్పళ్లు చిత్రమూలము అల్లము ఇంగువ ఆంతుప్ప ఇవి సమానభాగములుగా తీసికొనవలయును. చూర్ణము చేసి (వీటిని) ఆచూర్ణమును అన్నములతో తొలికబగ్గమున నేరినోతియుట మంచిది. వాతోదరము గుల్మము అజీర్ణము వాతప్రకోపము గ్రహణీ మూలము పాండురోగము భగందరము వీటిని యాచూర్ణము సళింపఁజేయును.

❧ పిత్తోదరాదులకు విరేచనాదులు. ❧

శ్లో. పిత్తోదరే తు బలినం పూర్వ మేవ విరేచయేత్, అనువాస్యా బలం క్షీరవస్తీశుద్ధవిరేచయేత్. 16. పయసా సత్త్రివృత్కల్కేనోరుబూకశృతేన వా, శాతలాత్రాయమాణాభ్యాం శృతేనారగ్వధేన వా. 17. కఫా దుదరిణం శుద్ధం కటుక్షారాన్నభోజితం, మూత్రారిష్టాయస్కృతిభి ర్యోజయే చ్చ కఫాపహైః. 18. సన్నిపాతోగరే సర్వాం యథోక్తాం కారయే త్క్రియాంస్తీ హేమాదరే స్తీహహారం కర్తోదరిహరం తథా. 19. స్విన్నాయ బద్ధోదరిణే మూత్రం తీక్ష్ణౌషధాన్వితం, సతైలం లవణం దద్యాన్నిర్యూహం సానువాసనం. 20. పరిస్రంసీని చాన్నాని తీక్ష్ణం చైవ విరేచనం, ఛిద్రోదరమృతే స్వేదో శ్లేష్మోదరవదాచ

రేత్ . 21. జాతంజాతం జలం స్రావ్యం శాస్త్రోక్తం శత్రుకర్త చ, జలోద
రే విశేషేణ ద్రవసేవాం వివర్జయేత్ . 22. దేవదారు పలాశార్క హస్తాపి
పులిశిగుక్తైః, సాశ్వగంధైః సగోమూత్యైః ప్రదిహ్య దుదరం శ
నైః . 23. మూత్రాణ్యుప్తావదుదరిణాం నేకే పానే చ యోజయేత్, స్ను
హీపయోభావితానాం పిప్పలీనాం పయోఽశనః . 24. సహస్రం చ ప్ర
యుంజీత శక్తితో జతరామయూ, శిలాజతూనాం మూత్రాణాం గుగ్గు
లో స్తైఫల స్య చ . 25. స్నుహీక్షీరప్రయోగ శ్చ శమయ త్యుదరా
మయమ్, స్నుకృపయసా పరిభావిత తంఘలచూర్ణైర్చిత్తి తః పూషః . 26.
ఉదర ముదారం హింస్యా ద్యోగోముం సప్తరాత్రేణ, పిప్పలీవర్ధమా
నం వా కల్పదృష్టం ప్రయోజయేత్ . 27. జతరాణాం వినాశాయ నా
స్తి కేస సమం భువి.

పిత్తోదరమునందు బలవంతునికి తొలుత విరేచనములఁ జేయించవలయును.
దుష్టులఁడగు నేని క్రిగవస్తుఁచే శుద్ధముచేసి విరేచనమునను విప్పించవలయును. తెల్లతె
గడ కల్కమునో పాలనుగాని అసుదపుకల్కముతో సిద్ధముచేసిన పాలనుగాని పుల్ల
ప్రబులితోనైన పాలతోగాని ప్రవర్తికియవలయును. కఫముచేతనగు నుదరగోగికి
శీత్యమును క్షారమునగు నాహారమును, కిఫనాశకములగు గోమూత్రము అరిష్టము మం
దూరము వీటితో బెట్టింపవలయును. సన్నిపాతోదరములకు నిదే చికిత్సఁజేయవలయు
ను. ప్లిహోదరములకు ప్లిహ నాశకములును ఉదా నాశకములు నగు పద్మామలను నేవిం
పవలయును. స్పేదితముఁ జేయించిన బద్ధోదరగమునను తీక్షణవర్ధములగు గోమూ
త్రము నీయవలయును. పరిస్రంసగోగి అన్నమును విరేచనమును కిఫోదరగోగివలె
నాచరింపవలయును. వెంటవెంటనే జలమును వెడలించుటయును, శాస్త్రప్రకారము
శత్రుకర్తములఁ జేయించుటయును మంచిది. జలోదరమునందు విశేషముగా జలపదా
నిములను తినరాదు. దేవదారుపు మొనుగు జిల్లేడు వినుగుసిప్పలి మునగ పెన్నేరు గో
మూత్రము వీటితో నుదరమును లేపనచేయవలయును. వేయిసిప్పళ్లను జెనుడుపాలలో
నానవైచి వానిని శక్త్యనుసారముగా నుదరగోగి తినవలయును. జెనుడుపాలలో
బియ్యమును నానవైచి పొడిచేసి కట్టిన ఏడురాత్రులలో నుదరగోగము పోగొట్టును.
లేనిచో శాస్త్రసిద్ధముగా వర్ధమానసిప్పలి నుపయోగించినను ఉదరగోగములు నశించు
టకు సాటికిలేని యాషధము అగును.

—౧౧ పటోలాది చూర్ణము. ౧౧—

శ్లో. పటోలమూలం రజనీ విడంగం త్రిఫలాత్వచం, 28. కం
పిల్లకం నీలినీ చ త్రివృతాం చేతి చూర్ణయేత్, షడాద్యా న్నా-
ర్జికా సన్త్యాం త్రింశ్చ ద్విత్రిచతుర్ధణాన్. 29. కృత్వా చూర్ణం
తతో ముష్టిం గవాం మూత్రేణ వా పిబేత్, విరిక్తో జాంగలరసై-
ర్భుంజితే మృదు మోదనం. 30. ముడం పేయాం చ పీత్వా చ సవ్యో-
షం షడహః షయః, శృతం పిబేత్తు తచ్చూర్ణం పిబే దేవం పునఃపునః.
31. హస్తీ సర్వోదరా జ్యేత చూర్ణం జాతోదకా న్యపి, కామలాం
పాండురోగం చ శ్వయంఘ్రం చాపకర్షతి. 32.

చేదుపొళ్ల పసపు నాయువిడంగములు కరక్కాయలు తాడి ఉసిరిక కంపిల్లము
నీలినీ గెల్లతెగడ వీటిని చూర్ణము చేయవలయును. మొదటిఆరింటి నొక్కొక్కరులము
చొక్కంపిల్లమును రెండవ నీలినీ కెల్లతెగడపలమును చూర్ణముచేసిఒకపలముపొడిని
గోమూత్రముతో త్రాగవలయును. విరేచనములు గలిగినచో అడవిజంతువుల మాంసము
తో మెత్తనియన్నమును తినవలయును. త్రికటుకములను మండమును పేయను చేసికొని
ఆరుపుటలు త్రాగిన సమస్తోదరరోగములును నశించును. కాచినపాలతో దీనిని మాట
మాటికి త్రాగవలయును. ఇయ్యది ఉదరరోగములను కామెలను పాండురోగములను
వాపును నశింపజేయును.

—౧౨ నారాయణ చూర్ణము. ౧౨—

శ్లో. యమానీ హపుమా ధాన్యం త్రిఫలా సోపకుంచికా, కారవీ
సిప్పలీమూల మజగంధా శతీ వచా. 33. శతాహ్వ జీరకం వ్యోషం
స్వర్ణక్షీరీసచిత్రకమ్, ద్వైతాచారాష్కరంమూలం కుష్ఠం లవణపంచ-
కం. 34. విడంగం చ సమాంశాని దన్త్యా భాగత్రయం తథా, త్రివృ-
ద్విశాలే ద్విగుణే శతలా స్యా చ్చతుర్ధణా. 35. ఏష నారాయణో
నామచూర్ణో రోగగణాపహః, నైసం ప్రాప్య భివర్ధనే రోగా విష్ణు-
మివాసురాః. 36. తక్రేణోదరిభిః పేయో గుల్మిభి ర్బదరాంబునా,
అనద్ధవాతే సురయా వాతరోగే ప్రసన్నయా. 37. దధిమండేన
విటసంగే దాడిమాంబుభి రర్చసి, పరికర్తేచ వృక్షామై రుష్ణాంబుభి-
రజ్జీర్ణకే. 38. భగందరే పాండురోగే కాసే శ్వాసే గలగ్రహే, హృ-
ద్రోగే గ్రహణీ దోషే కోష్ఠే మందానలే జ్వరే. 39. దంష్ట్రావిష్టే

మూలవిషే సగరే కృత్రిమే విషే, యథార్హం స్నిగ్ధకోషేన పేయ
మేత ద్వితీచనం. 40.

నామము బోధతరము ధనియములు త్రిఫలములు నల్లజీలకఱ్ఱ అడవిజీలకఱ్ఱ
కలంజి అజమోదము మోడి కులసి కచూరము వస పిల్లిపీచర జీలకఱ్ఱ శొంఠిమిరియ
ములు పిప్పల్లు చుక్కెరము చిత్రమూలము యవజ్జూరము సజ్జజ్జూరము పుష్కరిమూల
ము కోష్ఠ పంచలవణములు నాయువిడంగములు వీటిని సమానభాగములను దంలి
మూడుభాగములను తెల్లతెగడ విశాల రండురెల్లను సప్త నాలుగుభాగములను చేర్చి
చూర్ణముచేసిన నారాయణచూర్ణ మనబడును. ఇయ్యది రోగసమూహములను హా
గొట్టును అసురులు విష్ణువు నొంది వృద్ధి నొందలేనట్లు దీనినొందిన రోగములు వర్ధిల్ల
జాలవు. ఉదాహరణలు మజ్జగ్రోను గుల్మగ్రోను క్షేగునీటితోను వాతగ్రోమునందు
కల్మతోను విట్సంగమునందు దధిమండముతోను మూలగ్రోములందు రానిమ్మపండ్లరసము
తోను పక్షిర్తమునందు చింతపండుతోను అజీర్ణమునందు ఉష్ణాదకములతోను భగందగము
పాండుగ్రోము కాసము శ్వాసము గలగ్రహము హృగ్రహము గ్రహణి కుష్టు మందా
నిలము జ్వరము దంష్ట్రావిషమముల విషము కృత్రిమమును వీటియందును ఈచూర్ణ
మును సేవింప వలయును.

❖ దంత్యాదికల్పము. ❖

శ్లో. దస్తీ వచా గవాక్షీచ శంఖినీ తిల్లకం త్రిపుత్, గోమూ
త్రేణ పిబే త్కల్పం జతరామయనాశనం. 41. సక్షీరం మాహిషం
మూత్రం నిరాహారః పిబే న్నరః, శామ్య త్యనేన జతరం సప్తాహా దితి
నిశ్చయః. 42. గవాక్షీ శంఖినీ దంతీ నీలిని కల్కసంయుతం, సర్వోదర
వినాశాయ గోమూత్రం పాతు మాచరేత్. 43. అర్కపత్రం సలవణ
మస్తర్ధూమం దహే త్తతః, వస్తునా తత్పిబేత్ క్షీరం గుల్మస్తీహౌద
రాహం. 44. వీతః స్తీహౌదరం హన్యా త్పిష్పలీమరిచాన్వితః, అ
ప్లువేతససంయుక్తః శిగుక్వాథః ససైంధవః. 45. గృహీత్వా య
స్య సంజ్ఞా ముత్పాటయిత్సేంద్రవారుణీమూలం, ప్రక్షిప్యతే సుమా
రే శామ్యతే స్తీహౌదరం తస్య. 46. రోహితకాభయాక్షోద భావి
తం మూత్ర మంబు వా, పితం సర్వోదరస్తిహ మేహార్కః క్రుదిగుల్మనుత్.

దంతి వస కొడిసెపాలవిత్తులు శంఖిని లాడుగ తెల్లతెగడ వీటికల్కమును గోమూత్రముతోత్రాగిన ఉదరరోగములు నశించును. గోదేమూత్రము పాలుకలిపి నిరాహార్యై ఏడుదినములు త్రాగిన నుదరరోగము నశించును. గవాక్షి శంఖిని దంతి నీలిని వీటికల్కముతో గోమూత్రమునునర్వోద్బుద్ధురొగ శాంతి కై త్రాగవలయును. జిల్లేడాకునకు ఉప్పురాచి పొగలేకుండ మండించి దధిమండముతో పాలలో కలిపి త్రాగిన గుల్మములు స్తీహోదరములు నశించును. మునగ కషాయమును సైంధవలపణము పిప్పళ్లు మిరియములు అన్నవేతము వీటితో చేర్చి త్రాగిన స్తీహోదరములు నశించును. రోహితకము కరక్కాయఃపాడినో భావన చేసిన మూత్రము నుదకమును త్రాగిన ఉదరములు స్తీహ మేహము మూలరోగము జంతువాతము గుల్మము మున్నగునవి నశించిపోవును.

—● దేవదారు కషాయము ●—

శ్లో. దేవద్రుమం శిగ్రుమయూరకం చ గోమూత్రపిప్టా సథవా శ్వగంధాన్, పీత్వా శు హన్యా దుదరం ప్రవృద్ధం కృమీ నృశోఘాను దరం చ దూప్యం. 48. దశమూలదారునాగర చ్చిన్నమహాపునర్నవా భయాక్వాథః, జయతి జలోదర శోథ శ్లేష్మదగలగండ వాతరోగాం శ్చ. 49. హరితకీనాగర దేవదారు పునర్నవాచిన్నరుహకషాయః, సగుగ్గులు గ్భూత్రయుత శ్చ పేయః శోఢోదరాణాంప్రవరః ప్రయోగః. 50. ఏ రండతైలం దశమూల మిశ్రం గోమూత్రయుక్త స్త్రిఫలారసో వా, ని హన్తి వాతోదరశోథశూలం క్వాథః సమూత్రో దశమూలజ శ్చ. 51.

దేవదారు మునగ మయూరకము గాని గోమూత్రముతోనూన పెన్నేరుగాని ఉదరరోగముల పోగొట్టును. దశమూలములు మ్రానివనపు శొంఠి ఛిన్నరుహ పునర్నవ కరక్కాయ వీటికషాయము జలోదరము వాపు శ్లేష్మదమ గలగండము వాతరోగము వీనినిపోగొట్టును. కరక్కాయలు శొంఠి దేవదారు పునర్నవా ఛిన్నరుహ వీటికషాయమును గుగ్గులము మూత్రముతో నూరి త్రాగిన వాపు ఉదరములు శాంతించును. ఆముదమును దశమూలములతో కలిపి గాని త్రిఫలముల రసమును గోమూత్రముతో గాని త్రాగిన వాతోదరము శోథ శూలము నప్తమగును.

—● పునర్నవాప్తకము. ●—

శ్లో. పునర్నవా నింబపటోల శుంఠీ తిక్తాభయా దార్వమృతా కషాయః, సర్వాంగశోఢోదర కాసశూల శ్వాసాన్వితం పాండుగదం

నిహన్తి. 51. పునర్నవాం దార్వభయాం గుడూచీం పిబే త్సమూత్రాం
మహిషాక్షయుక్తాం, త్వద్గోషశోభోదరపాండురోగ స్థౌల్యప్రసేరోర్వ
కఫామయేషు. 52. గోమూత్రయుక్తం మహిషీపయోవాక్షీరం గవాం
వా త్రిఫలావిమిశ్రమ్, క్షీరాన్నభుక్తేవలమేవ గవ్యం మూత్రం పిబే
ద్వాశ్వయథూదరేషు. 53. పునర్నవాదార్వమృతా పాతా బిల్వం
శ్వదంష్ట్రీకా, బృహత్యో ద్వే రజన్యో ద్వే పిష్పల్య శ్చిత్రకం వృష
మ్. 54. సమభాగాని సంచూర్ణ్య గవాం మూత్రేణ వా పిబేత్, బహు
ప్రకారం శ్వయథుం స్వగాత్రవిసారిణమ్. 55. వాన్తి శూలోదరా
గ్యస్తే వ్రణం శ్చైవోద్ధతా నసి, పురాణం మాణకం పిష్ట్యా ద్విగుణీ
కృతతండులమ్. 56. సాధితం క్షీరతోయాభ్యా మభ్యసే త్పాయసం
తతః, వాన్తి వాతోదరం శోథం గ్రహణీం పాండుతా మపి. 57. సిద్ధో
భిషగ్ని రాఖ్యాతిః ప్రయోగోయం నిరత్యయః, దశమూలతులారథసే
సక్షార్థః పంచకోలేః పల్విక్షేః, సిద్ధం ఘృతార్థపాత్రం ద్విమస్తుక ముద
రగుల్మఘ్నం. 58.

పునర్నవ నింబము చేదుపోళ్ల శొంతి పిప్పళ్లు కరక్కాయ మ్రానివసపు తిప్ప
తీగ వీటికి పాయమును త్రాగినచో సర్వాంగశోథము ఉదరము కాసము శూల
శ్వాస పాండురోగములు నశించును. గలిజేరు మ్రానివసపు లేః తిప్పతీగ మహిషాక్షీ
వీటిని గోమూత్రముతో త్రాగినచో ద్వద్గోషములు వాపు ఉదరగోగములు పాండువు
దొండబారుట కఫరోగము ఇవి యన్ని యానునొలగును. గోమూత్రముతో ఎనుముపా
లుగాని త్రిఫలములతో అవుపాలుగాని కేవలగోమూత్రముతో పాలను చేర్చిన అన్న
మునుగాని నీవించిన వాపులు ఉదరగోగములు నశించును. గలిజేరు మ్రానివసపు కర
క్కాయ అగరుశొంతి బిల్వఫలము శ్వదంష్ట్రీ రెండువిధములగు నామళ్లు పసపు మ్రాని
వసపు, పిప్పళ్లు చిత్రమూలము వృషము వీటిని సమానభాగములను పొడిచేసి గోమూ
త్రముతో త్రాగిన సమస్తాంగములయందు వ్యాపించిన వాపులు శూలలు అష్టవిధోదర
ములు వెచ్చుపెరిగిన వ్రణములు నశించును. ప్రాతేదియగు మాణకమును పొడిచేసి రెం
డురెట్లు బియ్యముతో చేర్చి పాలతో నీటితో పాయసముగా చేసి త్రాగిన వాతోదర
ము వాపు గ్రహణి పాండురోగములను పోగొట్టును. ఇయ్యది సిద్ధవ్రయోగమని
వైద్యులచేతఁ జెప్పఁబడినది. దశమూలముల రసము అరతులమంతఁబో పంచకోలములు
2 కపలము సమానభాగము నేయివైచి మజ్జితేటతో త్రాగిన గుల్మగోగములు నశించును

—ॐ చిత్రక ఘృతము. ౧—

శ్లో. చతుర్ముఖే జలే మూత్రే ద్విగుణే చిత్రకా త్వరే, కల్పే
సిద్ధం ఘృతప్రస్థం సత్కారం జఠరీ పిబేత్. 59.

నాలుగు చెట్లనీళ్లలో రెండుచెట్లమూత్రములో ఒకపలము చిత్రమూలము కిక్కి
మనందు 16 పలముల నేలిన సిద్ధముచేసి యవక్షారమును చేర్చికొని ఉదరరోగి
త్రాగవలయును.

—ॐ బిందు ఘృతము. ౨—

శ్లో. అర్కక్షీరపలే ద్వేచ స్నూహీక్షీరపలాని షట్, పథ్యా కం
పిల్లకం శ్యామా సంపాకం గిరికర్ణికా. 60. నీలినీ త్రివృతా దస్తీ శంఖ
నీ చిత్రకం తథా, ఏతేషాం పలికై ర్భాగైః ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్.
61. అథాస్య పలినే కోష్ఠే బిందుమాత్రం ప్రదాపయేత్, యావతో
స్య పిబేద్బిందుం స్తావ ద్వారా నివిరిచ్యతే. 62. కుష్ఠం గుల్మము
దావర్తం శ్వయంఘ్రం సభగందరం, శమయ త్యుదరాణ్యష్టౌ వృక్ష మిం
ద్రాశని ర్యథా. 63 ఏతద్బిందుఘృతం నామ యేనాభ్యక్తో విరిచ్యతే,

జిల్లేడుపాలు 2 పలములు జేముడుపాలు 8 పలములు కరక్కాయలు కంపిల్లక
మునల్లతెగడ అద్దువేతిము విష్ణుక్రాంత నీలి తెల్లతెగడ దంతి శంఖుని చిత్రమూలము వీటిని
ఒక్కొక్కపలము చొ॥ 16 పలములనేటిలో వైచి పక్వసుచేసి మలిశోష్ణమునదొక
బొట్టును విడువవలయును. ఎన్ని బిందువులను వేసిన నన్నిమాటులు విశేచనముగును.
కుష్ఠ గుల్మము ఉదావర్తము వాపు భగందరము అప్తవిధోదరములు నశించును. వజ్ర
ము చెట్లను వలె నశింపజేయును. దీనిని రుద్దకొనిన విశేచనములఁ గలుగఁ జేయును.

—ॐ నారాచఘృతము. ౩—

శ్లో. దధిమండాఢకే సిద్ధా త్సుహీక్షీరపలకల్కితాత్. 64.
ఘృతప్రస్థా త్విబే న్నాత్రాం తద్వజ్జఠరశాస్తయే, తథా సిద్ధం ఘృతప్రస్థం
పయ స్యష్టగుణే పిబేత్. 65. స్నూక్షీరపలకల్పేన త్రివృతా షట్ప
లేనచ, స్నూక్షీరదంతీ త్రిఫలా విడంగ, సింహీత్రివృచ్చిత్రకకల్క
యుక్తం, ఘృతం విపక్వం కుడపప్రమాణం, తోయేన తస్యాక్షమ
ధార్ధికర్షం. 66. వీతోష్ణమంభోను పిబేద్విరిక్తే పేయాం సుఖోష్ణాం

వితరేద్విధిజ్ఞః, నారాచ మేత జ్జరరామయానాం యుక్తోపయుక్తం శ
మనం ప్రదిప్తమ్. 68.

దధిమండము ఒక ఆఘకము జెముడుపాలు ఒకపలము వీటిలో సిద్ధముచేసిన 16
పలముల నేయి త్రాగిన నుదరములు శశించును. అట్లులే సిద్ధము చేయబడిన నేలని
ఎన్నిదిగెట్లపాలలో కలిపి త్రాగవలయును. జెముడుపాలు 1 పలము తెగడ 8 ప||
జెముడు అష్టవేతము త్రిఫలములు వాయువిడంగములు వాకుడు తెల్లతెగడ చిత్ర
మూలము వీటిని 4 పలముల కల్కములో సిద్ధముచేసి నేలని మంచినీటితో ఒక కుల||
త్రాగవలయును. వేడినీటిని త్రాగరాదు. దప్పియైన వేడినీయను త్రాగవలయును.
ఇయ్యది నారాచరసము. ఇది ఉదరగోగములు పోగొట్టును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఉదరగోగధికారప్రకరణము ముగిసెను.

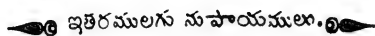
32. స్త్రీహరోగాధికారము.

—● స్త్రీహరు సామాన్యోపాయములు. ●—

శ్లో. యమానికా చిత్రక యావశూక వడ్ల) ధి దస్తీ మగ
ధోద్భవానామ్, స్త్రీహన మేతద్వినిహంతి చూర్ణముష్ణాంబునా మస్తు సు
రా సనైర్వా. 1. పిప్పలీం కింశుక టూర భావితాం సంప్రయోజయేత్,
గుల్మ స్త్రీహ పహం చహ్నిదీపనం చ రసాయనం. 2. విడంగ జ్యగ్ని సిం
ధూత సక్తాం దద్ధా నచాన్వితాన్. పిబే త్క్షీరేణ సంచూర్ణ్య గుల్మస్త్రీ
హోదరాపహం. 3. తాలపుష్పభవః టూరః సగుడః స్త్రీహనాశనః,
టూరం వా విడకృష్ణాభ్యాం పూతీకస్యాప్లనిఃస్రవం. 4. స్త్రీహ యకృత్ప్ర
శాన్త్యర్థం పిబే త్రాపత ర్యథాబలం, పాతవ్యో యుక్తితః టూరః క్షీరే
ణో దధిశుక్తిజః. 5. పయసా వా ప్రయోక్తవ్యాః విషల్కః స్త్రీహశా
న్తయే, భల్లాతకా భయా జాడీ గుడేన సహ మోదకః. 6. సప్తరాత్రాన్ని
హన్త్యాశు స్త్రీహన మతిదారుణం, శోభాంజనక నిరూహం సైంధవాగ్ని
కణాన్వితం. 7. పలాశ టూరయుక్తం వా యవటూరం ప్రయోజ
యేత్.

వామము చిత్రమూలము యవటూరము వస దంతి పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును వేడినీళ్లు
మజ్జిక లేట కల్లు అసవము అనువీటి దేనితో నైనను త్రాగినను స్త్రీహరోగములు నశించును.

మోడుగ డ్దారములో భావనచేసిన పిప్పళ్ళ నైన నుపయోగింపవచ్చును. వాయువిడంగులు నెయ్యిచిత్తమాలము పైంధవలవణము వన వీటినిచూర్చు ముచేసి వేయించి పాలతో త్రాగిన గుల్మము స్త్రీహముగ్గునవినశించును. బెల్లముతోతాటిమోపు డ్దారమును (అసగా తాటి బెల్లమును) తినిన స్త్రీహ పోవును. అంటుపు పిప్పళ్లు నెమలిఅడ్డు వీటిని బలానుసారముగా ప్రాతఃకాలమునందు స్త్రీహయకృద్రోగముగలవారు భక్షింపవలయును. సముద్రపు ముత్తియము వలనఁబుట్టిన డ్దారమును యుక్తిపూర్వకముగా నేవంపవలయును. పిప్పళ్ళు పాలతోనైనను నేవంపవలెను. జీడివితనములు కరక్కాయలు జీలకఱ్ఱ వీటిని బెల్లముతో మాత్రము కట్టికొని తినినచో నేడురాత్రిలలో ససాధ్యమైన స్త్రీహరోగములైనను నశించును. మునఁగ కాయ కషాయములో సైంధవలవణము చిత్తమాలము పిప్పళ్లను వేసికొని యవడారముతో గాని మోడుగడ్దారమును నేవించిన స్త్రీహాలు నశించును.

శ్లో. తిలా స్ఫలవణాం శైవ్యవఘృతం పట్వలకం తథా. 9. స్త్రీహారాద్దిష్టాం క్రియాం సర్వాం యక్యతః సంప్రయోజయేత్, లశునం పిప్పలీమూలమభయాం చైవ భక్షయేత్. 10. విబేద్దోమూత్రగం డూషం స్త్రీహరోగ విముక్తయే, స్త్రీహజచ్చరపుంఖాయాః కల్కస్త్రకేణ నేవితః, శరఫుంఖైవ సంచర్వ్య జగ్ధ్వా పేయాభయాథవా, శర్దిశా నిర్యూహానసైంధవ స్తిన్తిడికసంమిశ్రః. 12. స్త్రీహవ్యవరమయోగ్యః పక్వామ్రసోఽథవా సమధుః, దధ్నా భుక్తవతో వామబాహుమధ్యే శిరాంభిషక్. 13. విధ్యే త్రీహావినిశాయ యశ్చన్నాశాయ దక్షిణే, స్త్రీహానం పుర్దయే ద్దాఢం దుష్టరక్తప్రవృత్తయే. 14.

ఉష్ణతో తిలలను పట్వలఘృతమును గాని స్త్రీహరోగమునం దియ్యవలయును. ఉల్లిగడ్డ పిప్పలీమూలము కరక్కాయలు వీటిని తినవలయును. గోమూత్ర పుష్కళను పుష్కళింపవలయును. శరఫుంఖకల్కమును మజ్జితో నేవించిన స్త్రీహరోగములునశించును. శరఫుంఖనే చర్వణచేసి తిగి త్రాగవలయును. బోడతరము కషాయములో సైంధవలవణము చింతపండుపులును చేర్చి త్రాగినను పక్ష్యముచేసి అమరసమునందు లేసెనువైచికొనియైనను త్రాగిన స్త్రీహరోగములు నశించును. స్త్రీహరోగములు నశించునిమితమున యక్యద్రోగము నశించుటకయ్యును దక్షిణబాహుమధ్యమునందు శిరసు ఛేదంప

వలయును. దుష్టరక్ష ప్రవృత్తికొఱకై అనగా దుష్టరక్షము నశించి మంచిరక్షము ప్రసహించుటకు స్త్రీహను గాఢముగా మర్దింపవలయును.

❀ మాణాద్యగుటికా. ❀

శ్లో. మాణమాగ్ధా మృతా వాసా సిథిరా చిత్రక సైంధవమ్, నాగరం తాళగండం చ ప్రత్యగం తు త్రికార్షికమ్. 15. బిడసావర్చల యోర పిప్పల్య శ్వాపి కార్షికాః, ఏతచ్ఛూర్ణీకృతం సర్వం గోమూత్ర న్యాధ కే పచేత్. 16. సాంద్రీభూతే గుడిం కుర్యా ద్దత్వా త్రిఫలమాశ్రికమ్, యక్యత్ స్త్రీ హేలాదరిహరో గుల్మార్శో గ్రహణీహరః. 17. యోగః సరికరో నామ్నా చాగ్ని సందీపనో పరిః.

ప్రమాణితమగు కస్తూరి తిప్పతీగె శొంఠి అడ్డసరము శాలపల్ల చిత్రమాలము సైంధవలవణము శొంఠి తాళగండము వీటిని ముక్కలు ముక్కలుపలచొ. తీసికొని అంటుప్పు సావర్చలవణము పిప్పళ్లు వీటినిపలముచొ. తీసికొని చూర్ణము చేసి 64పలముల గోమూత్రములో పోయుచేసి గట్టిపడినపిమ్మట నీ పలముల తేనెనుకలిపి మాత్రలను కట్టవలయును. వీనిని నేవించిన యక్యద్రోగము స్త్రీహానరగోగములు మూలగోగము మున్నగునవి యన్నియు నశించును.

❀ రోహితాది చూర్ణము. ❀

శ్లో. రోహితకాభయాక్షోదభావితం మూత్ర మంబు వా. 18. పీతం సర్వోదరస్థీ హమేహఃకః క్రిమిగుల్మనత్, పిప్పలీ నాగరం దస్త్రీ సమాంశం ద్విగుణాభయమ్. 19. చూర్ణం పీతం బిడార్థాంశం స్త్రీహఘ్నం హ్యుష్ణవారిణా, క్రమవృద్ధ్యా దశాహని దశాపిప్పలికం దినమ్. 20. వర్ధయే త్వయసా సార్థం తథై వాపనయే త్పునః, జ్వరే జ్వరే చ భుంజీత పాప్తికం శ్రీరసర్పిషా. 21.

రోహితకత్పణము కరక్కాయలు వీటిచూర్ణమును అవుమూత్రములోకలిపిగాని మంచినీటితోగాని త్రాగిన ఉదరగోగముమున్నగునవన్నియు నశించును పిప్పళ్లు శొంఠి దంతెన వీటిని సమానభాగములనుగాగైకొని కరక్కాయ కండుకాట్లు చేర్చి పొడిచేసి అచూర్ణమునందు సగభాగము అంటుప్పును కలిపి వేడినీళ్లతో త్రాగినచో స్త్రీహరోగములు నశించును. క్రమక్రమముగా పచేసి పిప్పళ్ళను వృద్ధిచేయుచు పాలతో దీనిని తాగి జీర్ణించిపిదప వత్తిధాన్యపు గంజని నేతితో చేర్చి త్రాగవలయును.

—౧౧ పిప్పలీవర్ణ మానములు. ౧౧—

శ్లో. పిప్పలీనాం ప్రయోగోయం సహస్రస్య రసాయనః, దశ
పిప్పలికః శ్రేష్ఠో మధ్యమః పట్ప్రకీర్తితః. 22. యస్త్రి పిప్పలి పర్యంతః
ప్రయోగః సోపరః స్తృతః, బృంహణం వృష్య మాయుష్యం స్త్రీ హేలా
దరవినాశనం. 23. వయసః స్థాపనం మేధ్యం పిప్పలీనాం రసాయనం,
పంచపిప్పలిక శ్చాపి దృశ్యతే వర్ణమానకః. 24. పిష్టా స్తా బలిభిః పేయాః
శృతా మధ్యబలై ర్నరైః, శీతీకృతా హస్తబలై ర్దేహదోషామయా
స్సృతి. 25.

వేయి పిప్పళ్లు తెచ్చి పైదానివలెనే పాక మచేసినచో నియ్యది రసాయనమగును.
ఇందు పదిపిప్పళ్ళు దినమును తినుట యుత్తమము. ఆరతినుట మధ్యమును మూడుతినుట
కనీసము. ధాతువుల నిది వృద్ధిపొందించును. వీర్యమునకు హితకరము. ఆయువును వృద్ధి
పొందించును. స్త్రీహోదరములను పోగొట్టును. వయస్సును నిలుపును. బుద్ధిని పెంచును.
ఇంక నెన్నియోగుణము లనేకము లిందు గలవు.

—౧౨ పిప్పలీచిత్రక ఘృతము. ౧౨—

శ్లో. పిప్పలీచిత్రకా స్థూలం పిష్ట్యా సమ్యగ్విపాచయేత్, ఘృతం
చతుర్గుణక్షీరం యక్పిష్ట్యై హేలాదరాపహం. 26.

మోడి చిత్రమూలము వీటినినూరి నాలుగు రెట్లు పాలుకలిపి నేతిని పక్వముచేసి
నేవించిన యక్పత్ స్త్రీహోదరములు నశించును.

—౧౩ పిప్పలీఘృతము. ౧౩—

శ్లో. పిప్పలీకల్మసంయుక్తం ఘృతం క్షీరచతుర్గుణం, పిబేత్త్రిప
హాగ్నిసాదాది యక్పద్దోగహరం షరం. 27.

పిప్పళ్ల కల్మమును నాలుగు రెట్లపాలు వీటిలో సిద్ధముచేసిన ఘృతము స్త్రీహ
మందాగ్ని మున్నగువానిని పోగొట్టును.

—౧౪ ద్వితీయ చిత్రకఘృతము. ౧౪—

శ్లో. చిత్రకస్య తులకాక్వాఢే ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, ఆరనా
లంతద్ద్విగుణం దధిమండం చతుర్గుణం. 28. పంచకోలక తాళీస త్కారైర్ల
వణసంయుతైః, ద్విజీరకనిశాయుగై ర్నరిచం తత్ర దాపయేత్. 29.
ఘృహగుల్లోదరాద్ధాన పాండురోగారుచిజ్వరాన్, బస్తి హృత్పూర్వ

కట్టూరు శూలోదావర్త వీనసాన్. 30. హన్యాత్ప్రీతం తదర్హోఽస్మిం శోధస్మిం వహ్నిదీపనం, బలవర్ణకరం చాపి భస్మకం చ నియచ్ఛతి. 31.

చిత్రమాలము క్వాథములో 100 పలములంతలో 16 పలముల నేటిని పక్వము చేసి గంజి రెండురెట్లు మజ్జితేట నాలుగు రెట్లు పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రమాలము శొంతి తాడిశపత్రి యవక్షారము జీలకఱ్ఱ మ్రానిపనపు మిరియములు పిటి కల్కమును చేర్చి పక్వము చేసి నేవించిన స్త్రీహాగములను గుల్మరోగములను ఉదరరోగములను ఆనాహమును పాండురోగమును ఆరుచిని జ్వరమును వస్తీశూలము మున్నగువానిని పోగొట్టును. ఇది అగ్నిని దీపింపజేయును. బలవర్ణములనుకూడ కలిగించును. భస్మకరోగముల నిది పాఠద్రోలును.

— రోహితకఘృతము. —

శ్లో. రోహితకత్వచః శ్రేష్ఠాః పలానాం పంచమిశ్రతిః, కోలద్విప్రస్థసంయుక్తం కషాయ ముపకల్బయేత్. 32. సలిక్షైః కంచకాలై శ్చ తత్సర్వై శ్వాపి తుల్యయా, రోహితకత్వచాపిష్టైః ఘృతప్రస్థ విపాచయేత్. 33. స్త్రీహాభివృద్ధిం శమయే దేత దాశు ప్రయోజితం, తథా గుల్మజ్వర శ్వాస క్రిమి పాండుత్వ కామలాః 34.

రోహితకత్వము 25 పలములు పెద్ద తేగుపండ్లు రెండు ప్రస్థములు వీటిని కషాయము కాచి పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము చిత్రమాలము శొంతి పిటిని ఒక్కొక్క రుచిగా అన్నిటితో సమానభాగములను గాగ్రహించి 16 పలములనేటిని పక్వముచేయువలయును. ఇయ్యది స్త్రీహాగములను గుల్మజ్వర శ్వాస క్రిమి పాండువులను కామరలను రూపుమాపును.

— మహారోహితక ఘృతము. —

శ్లో. రోహితకా త్వలశతం షోడయేద్వదరాధకం, సాధయిత్వా జలద్రోణే చతుర్భాగావశేషితే. 35. ఘృతప్రస్థం సమావాప్య ఛాగ షీరచతుర్దణం, తస్మిన్ దద్యాదిమా స్కల్యా స్సర్వాం స్తానక్షసమ్మితాన్. 36. వ్యోషం ఫలత్రికం హింగు యమానీం తుంబురుం బిషం, అజాజీం కృష్ణలవణా దాడిమం దేవదారు చ. 37. పునర్నవాం విశాలాంచ యవక్షారం సపౌష్కరం, విడంగం చిత్రకం చైవ హపుషాం చవికాంచ చాం. 38. ఏతైః ఘృతం విపక్వం తు స్థాపయేగ్భాజనే దృఢే, పాయ

యే త్త్రిఫలాం మాత్రాం వ్యాధిం బలమపేక్ష్య చ. 39. రసకేనాథ
 యూషేణ పయసా వాపి భోజయేత్, ఉపయుక్తే ఘృతే తస్మి న్వాస్య
 ధీన్ హన్యా నిమా స్పహూన్. 40. యక్ష్మత్త్వీ హౌదరం చైవ స్త్రీహ
 శూలం యక్ష్మ త్తథా, కుక్షీశూలంచహృచ్చూలం పార్శ్వశూలమరోచ
 కం. 41. విబంధశూలం శమయేత్ పాణిగురోగం సకామలం. ఛర్ద్యతీ
 సారశమనం తంద్రాజ్వరవినాశనం, మహారోహితకం నామ స్త్రీహఘ్నం
 తువిశేషతి. 42.

రోహితకపుణ్యము 100 పలములు, శోగు 64 పలములు వీటిని ద్రోణపు నీటిలో
 పక్వముచేసి నాలువపాలుగా దిగక్రాగినప్పుడు నాలుగురెట్ల మేకపాలను పోసి 16 పల
 ముల నేటిని పక్వము చేయవలయును. అందు ఒక్కొక్క తులప్రమాణముగా కల్క
 మును నేయుచుండవలయును. శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు కరక్కాయలు తాడి
 యొళిరిక యింగువ వామము ధనియములు అంటుప్పు జీలకఱ్ఱ సోవర్నవణము దాని
 వు దేవదారు గలిజేరు కొడిసెపాలవిత్తులు యవక్షారము పుష్కరమూలము వాయువి
 డంగములు చిత్రమూలము మశారము చవ్యరు వన వీటితో పక్వముచేసి ఆఘృత
 మును దింపి యుపయోగింపవలయును. దీనిని నేవించెడి రోగీతనబలము ననుసరించి నేవింప
 వలయును. యక్ష్మద్రోగస్థ్రిహారోగములు మున్నగునవి దీని వలన నశించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు స్త్రీహారోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

3౮. శోధాధికారము.

శోధకు సామాన్యోపాయములు.

శ్లో. శుంఠి పునర్నివైరంఢ పంచమూలశ్రుతం జలం, వాతికే
 శ్వయభౌ శస్త్రం పానాహారపరిగ్రహం. 1. దశమూలం సర్వథాచ శస్త్రం
 వాతే విశేషతః, క్షీరాశనః పిత్తికృతేఽథ శోథే త్రివృద్ధుడూచీ త్రిఫ
 లాకషాయం. 2. పిబే ద్దవాం మూత్రవిమిశ్రితం వా ఫలత్రికాచూర్ణ
 మథాక్షమాత్రం, అభయా దారు మధుక తీక్తా దస్తీ సవిష్పలి. 3. ప
 ణోలం చందనం దాగ్ధ్యం త్రాయమాణేంద్రవారుణీ, ఏషాం క్వాథః స

సర్విష్కః శ్వయంధు జ్వర దాహహః. 4. విసర్ప తృష్ణా సంతాప సన్నిపాత విషాపహః, శీతపీర్వైర్విర్జితమజలై రభ్యంగాదీం శ్చ కారయేత్. 5.

శొంఠి గలిజేరు ఆముదపువిత్తులు పంచమూలములు వీటికషాయమును వాతశోధలలో త్రాగవలయును. భోజనము అభ్యంజనమును శ్రేష్ఠములు. అన్నివిధములగు దశమూలపుఃషాయము వాతరోగములను విశేషము శ్రేష్ఠము. పిత్తిశోధము నందుపాలు త్రాగే వాగైనచో తెల్లతెగడ త్రిఫలములు వీటికషాయమును గోమూత్రములో కలిపికొని ఒక్కతులము త్రిఫలచూర్ణమును కలిపి త్రాగవలయును. కరక్కాయలు దేవదారు పు మధుకము కటుక రోహిణి దంతెన పిప్పళ్లు పొళ్ల చందనము మ్రానిపనపు కలుక్రానుగ పాపర వీటికషాయమును నేతితో త్రాగిన జ్వరమును దాహమును నశించును. విసర్పము దప్పి సంతాపము సన్నిపాతము విషము వీటిని పోగొట్టును. శీతవీర్యము గలవారు చలినీటితో అభ్యంగవాదులను దీనిని నేవించు కాలములో చేసికొనవలయును.

— పున్నవాష్టకము. —

శ్లో. పునర్నవా విశ్వేత్రివృద్ధుడూచీ సంపాక పథ్యామరదారు కల్గం, శోథ కపోలే మహినాక్షయుక్తం మూత్రం పిబేద్వా నలిలం తిథేనాం. 6. కఫే తు కృష్ణా సికతా పురాణ పిణ్యాక శిగుత్వగునూ ప్రలేపః, కులుత్థ శుంఠి జలమూత్రనేక శ్చుడాగురుభ్యా మనులేపనం చ. 7. అజాజి పాతా ఘనపంచకోల వ్యాఘ్రరజన్యః సుఖితోయవీతాః, శోథం త్రిదోషం చిరిజం ప్రవృద్ధం నిఘ్నన్తి భూనింబమహాషథేచ. 8. పునర్నవా నింబ పటోల శుంఠి తిక్తామృతా దార్వభయాకషాయః, సర్వాంగశోథోదరకాస శూల శ్వాసాన్వితం పాండుగదం నిహన్తి. 9.

గలిజేరు శొంఠి తెల్లతెగడ తిప్పటిగె టేలచెక్క కరక్కాయలు దేవదారు చెక్కగుల్లయు వీటిని గోమూత్రమునందు గాని కషాయమునుచేసి త్రాగిన కఫశోధములు నశించును. కఫశోధయందు పిప్పళ్లు చక్కెర తురుష్కము మునగ చెక్క పసపు వీటిలేపమును ఉలవలు శొంఠి వీటి నీటిలోను గోమూత్రమునందువైచి నేచన చేయుటయును శివలింగితోకూడ అగరును రాయుటయును హితములు. జీలకఱ్ఱ అగరుశొంఠి తుంగముస్తెలు పిప్పళ్లు మోడి చవ్వము చిత్రమూలము శొంఠి వీటిచూర్ణమును సుఖపూర్వకముగా వేడినీటితో త్రాగవలయును. త్రిదోషజమగు శోథయును చిరకాలము నుండి యున్న శోథయును నశించును. నేలవేరు శొంఠి కషాయములు శోథను పోగొట్టును.

గలిజేరు వేప చేదుపాళ్ల శొంఠి కటుకరోహిణి తిప్పతీగ దేవదారువు కరక్కాయలు
వీటికషాయము సంపూర్ణముగా శరీరమునందలి శోఫలను పోగొట్టును.

◀ శోధయందు గుడయుక్తార్ధిక రసాదులు. ▶

శ్లో. ఆర్ద్రకస్య రసః పీతః పురాణగుడమిశ్రితః, అజాతీరాశి
నాం శీఘ్రం సర్వశోధహరోభవేత్. 10. పునర్నవా దారు శుంఠీ క్వా
థే మూత్రేచ కేవలే, దశమూలరసే వాపి గుగ్గులుః శోధనాశనః. 11.
బిల్వపత్రరసం పూతం శోషణం శ్వయంధౌ త్రిజే, విట్సంగే చైవ దు
ర్వామ్ని సిదధ్యాత్కామలాస్వపి. 12. గుడపిప్పలిశుంఠీనాం చూర్ణంశ్వ
యథునాశనం, ఆమాజీర్ణప్రశమనం శూలఘ్నం వస్తీశోధనం. 13. పురో
మూత్రేణ సేవేతే పిప్పలీ వా పయోన్వితా, గుడేన వా లభయా తు
ల్యా విశ్వం వా శోధరోగినాం. 14. గుడార్ధికం వా గుడనాగరం
వా గుడాభయం వా గుడపిప్పలీ వా, కర్షాభివృద్ధ్యా త్రిఫలప్రమాణం
ఖాదేన్నరః పక్ష మథాపి మానసం. 15. శోధప్రతిశ్ఛాయ గలాస్యరో
గాఽ సశ్వాసకాసారుచిషీనసాం శ్చ, జీర్ణజ్వరారోగ్రహణీవికారాన్
హన్యా త్తథా ల్పాన్క-ఫవతిరోగాన్. 16.

ప్రాతఃబెల్లముతో చేర్చి అల్లపురసమును త్రాగవలయును. మేకపాలను త్రా
గిన శోధ సశించును. గలిజేరు దేవదారు శొంఠి వీటికషాయమునందుగాని కేవలమును
గోమూత్రములోగాని దశమూలముల రసములోగాని చేర్చి గుగ్గిలమును నేవించినచో
శోథలు సశించును. త్రిదోషముల శోథలందు బిల్వపత్రరసమును వడియైట్టి త్రాగిన
కుష్మించును. దీనినే మలబద్ధమునందును శూలరోగమునందును కామలయందును
దీనినే చేయవలయును. బెల్లము పిప్పళ్ళు శొంఠివీటిచూర్ణము శోథలనుపోగొట్టును. అను
పుటజీర్ణమును పోగొట్టును. శూలలను పోగొట్టును. వస్తీని శోధించును. గుగ్గులమును గో
మూత్రముతోగాని పిప్పళ్లను పాలతోగాని బెల్లముతో కరక్కాయనుగాని లేక శొంఠి
ని గాని తినిన శోధ(నాపు) సశించును. బెల్లము అల్లముగాని బెల్లము శొంఠిగాని బె
ల్లము కరక్కాయలు గాని బెల్లము పిప్పళ్ళు గాని కర్షముచో పెంచి మూడుపలముల
వఱకు పదిహేను రోజులు వఱకు గాని ఒక నెలగాని తినినచో వాపు పీనస మున్నగు
రోగములు సశించును.

— పక్షకల్పాదులు. —

శ్లో. స్థలపద్మమయం కల్కం పయసాఽలోఽప్య పాయయేత్,
 స్త్రీహామయహరం చైవ సర్వాంగై కాంగశోధజిత్. 17. దారుగుగ్గులుశుం
 తీనాం కల్కో మూత్రేణ శోధజిత్. వర్షాభూశృంగచేరాభ్యాం కల్కో
 వా సర్వశోధజిత్. 18. సింహస్యామృతభండకీక్వాభం కృత్వా స
 మాక్షికం, పీత్వాశోధం జయేజ్ఞుతుః శ్వాసం కాసు వసుం జ్వరం. 19.
 భూనింబవిశ్వకల్కం జగ్ధ్వా పేయః పునర్న వా క్వాశః, అపహగతి ని
 యత మాశు శోధం సర్వాంగకం స్మాణాం. 20. శోధమ త్కోకిలాక్ష
 స్య భస్త మూత్రేణ వాగభసా, క్షీరం శోధహరం దారు వర్షాభూనాగ
 రైశ్చ సం. 21. పేయం వా చిత్రకవ్యోపత్రివృద్ధారు ప్రసాధితం.

స్థలకమలముల కల్కమును పాలతో నాలాడితము చేసి త్రాగించినచో స్త్రీహా
 గోగమును సర్వాంగముల గలవాపును ఏకాంగశోధమ పోగొట్టును. దేవదారుచెక్క
 గుగ్గులము శొంఠి వీటికల్కమును గోమూత్రముతో నేవించిన శోధమ జయించును.
 లేకపోయినచో, గలిజేరు అల్లము వీటికల్కము అన్నివిధములగు నాపులను పోగొట్టు
 ను. అడ్డసరము వారాహీకండ ములక వీటిని కషాయమును పెట్టి త్రాగిన నాపు శ్వా
 సము కాసము ఛర్ది జ్వరములు నశించును. నేపేము శొంఠితోచేసిన కల్కమును తిని
 గలిజేరు కషాయమును త్రాగుట మంచి. ఇయ్యది సర్వాంగశోధలను పోగొట్టును.
 గొలిమిడిని భస్తముచేసి గోమూత్రముతో నేవించిన నీటితో త్రాగినను దేవదారుపు
 శొంఠి గలిజేరు వీటితోపక్వముచేసినపాలనుగాని చిత్రమూలము శొంఠి మిరియములు
 పిప్పళ్లు తెల్లతెగడ దేవదారుపు వీటితో సాధించిన పాలనుగాని త్రాగుట మంచి.

— ఔరగుటికా. —

శ్లో. పునర్న వా మూల కపిత్థ దారు చ్చిన్నోద్భవా చిత్రకమూ
 ల సిద్ధాః, రసా యవాగ్వాం చ సయాంసి యూసాః శోధే ప్రదేయాః
 దశమూలగర్భాః. 22. ఔరద్వయం స్యాల్ల వణాని చ త్వార్యయోరజో
 వ్యోషఫలత్రికే చ, సప్షిలీ మూల విడంగ సారం మస్తాదమోదా
 మరదారు బిల్వ. 23. కలింగక శ్చిత్రకమూల పాతే యప్యైహ్వయం
 సాతివిషం పలాశం, సహింగుకర్ణం త్వధ శుష్కచూర్ణం ద్రోణం తథామూ

లకశుంకానాం. 24. స్యాద్భస్మన సత్సలిలేన సాధ్య మాలోఽద్య యావ
ద్భనమప్యదగ్ధం,స్త్రాసం తతః కోలసమాంచమాత్రాం కృత్వాసశుష్కాం
విధినా ప్రయుంజ్యత్. 25. స్త్రీ హోహంశ్చిత్త హాలీమకార్యః సాండ్వా
మయారోచక శోభశోమాన్, విషూచికా గుల్మగర్భాశ్చ రీశ్చ సశ్వాసకా
సాన్ప్రణదే త్సకుసాన్. 26. సౌవర్చలం సైంధవం చ బిడ మాద్భిద
మేవ చ, చతుర్లవణ మత్ర స్యా జ్వల మప్తగుణం భవేత్. 27.

గలిజేరువేళ్లు వెలగ దేవదారువు తిప్పతీగ చిత్రమాలపువేళ్ళు వీటితోసిద్ధము
చేసిన దసము పాలు యూషము దశమాలముల కల్కముతో చేర్చి నేవించిన హితమ
గును. సజ్జక్షారము యవక్షారము లవణచతుష్టయము లోహక్షారము శొంఠి మిరియ
ములు పిప్పళ్ళు త్రిఫలములు మోడి వాయువిడంగములు తుంగము స్తలు వాము దేవదా
రువు మారేకు శోష్ణ చిత్రమాలపువేళ్ళు అగరుశొంఠి ముల్లంగి అతివస ఒక తులము
ఇంగువ మునగ వేళ్ళు వీటిని. ద్రోణమునీటితో కషాయముచేసి, పైవాని భస్మమును అందు
వైచి ఆలోడినచేసి గట్టిపడినపిమ్మట రేగుపండంతమాత్రలనుగట్టి యథావిధిగానుపయో
గింప వలయును. స్త్రీహోదరము శ్చిత్త కుష్మము హాలీమకము మూలగోగము పాండుగో
గము అగోచకము వాపు విషూచిక, శోప మున్నగువానినిది నశింపజేయును. సౌవర్చ
లవణము, సైంధవలవణము, అంటుప్పు, నేలయుప్పు అనునీనాలుగింటితో నాలుగుకెట్లు
నీటినియోగవండు చేర్పవలయును.

— శునర్నవాది ఘృతము. —

శ్లో. శునర్నవా చిత్రక దేవదారు పంచోషణ క్షార హరితకీ
నాం, కల్కేన పక్వం దశమూలతోయే ఘృతోత్తమం శోభనిషూద
నం చ. 28.

గలిజేరు చిత్రమాలము దేవదారువు పిప్పళ్ళు ఏనుగుపిప్పళ్లు చవ్యము కాయఫ
లము శొంఠి యవక్షారము కిరక్కాయలు వీటికల్కమును దశమాలకషాయముతో
పక్వముచేసికలిపిన అపునేయియును శోభలను పొగొట్టును.

— శుంఠిఘృతము. —

శ్లో. శునర్నవా క్వాథ కల్కసిద్ధం శోభహరం ఘృతం, విశ్వా
పదస్య కల్కేన దశమూలజలే శృతం. 29. ఘృతం నిహన్యాచ్ఛవ
యథుం గ్రహణీం పాండుతామయం. 30.

గజ్జెరుయొక్క కషాణుకల్కములలో సిద్ధముచేసిన నేయి శోధలనుపోగొట్టును. శొంతిని కల్కముచేసియును, దశమూలముల కషాయములో నేతిని సిద్ధముచేసియును నేవించిన శోధలు నశించును. గ్రహణులు పాండు నోగములును కూడ నశించును.

❧ చిత్ర కాద్యస్తుతము. ❧

శ్లో. సచిత్ర కా ధాన్య యమాని పాతాః సదీప్య కత్యూహణ వేతసాహ్లాః, బిల్వాశ్శలం దాడిమయావశూకం సపిప్పలీమూల మశా పి చవ్యం. 31. పిష్టాక్ష మాత్రాణి జలాథకేన పక్వా స్తుతప్రస్థ మ ధోపయుజ్యోత్, అర్కాసి గుల్మా చ్చ్యయథుం చ కృచ్ఛం నిహన్తి వహ్నిం చ కరోతి నీప్తమ్. 32.

చిత్రమాలము ధనియములు వామము అగరుశొంతి అజమోద శొంతి మిరియములు సిఫ్ఫర్లు ఆస్తువేతనము మారేడుచెక్క దానిమ్మ యవక్షారము మోడి చవ్యము వీటినిన్నిటిని కాలుకాలుపలముచే ఒక ఆఢక ప్రమాణపు నీటిలో పక్వముచేసి 16 పలములనేయిని సిద్ధముచేసి నేవించిన మూలనోగములు శోధలు మున్నగునవి నశించును.

❧ పంచ శోలాన్యస్తుతము. ❧

శ్లో. రసే విపాచయే త్వర్ణిః పంచకోల కులత్థయోః, పునర్నవా యాః కల్పేన స్తుతం శోఽథ వినాశనం 33.

పిప్పర్లు మోడి చవ్యము చిత్రమాలము శొంతి ఉలవలు వీటిగసములో గలి తేరు కల్కమునుచేసి నేతిని పక్వముచేసి నేవించిన శోధలు నశించును.

❧ చిత్రక స్తుతము. ❧

శ్లో. క్షీరం ఘృతే చిత్రక కల్కలిప్తే దధ్యాగ్రం సాధు విమధ్య తేన, తిజ్జం స్తుతం చిత్రకమూలకల్కం తక్రేణ సిద్ధం శ్వయంధుఘ్న మ గ్ర్యం. 34. అర్భోతిసారా నిల గుల్మ మేహం స్తద్ధన్తి సావర్ధయ తే బలం చ.

చిత్రమాలపుకల్కముతో లేపనచేసిన కుండలో పెఱుగును పాలను పోసి చక్కగా అచి తీసిననేతిని చిత్రమాలపువేళ్లకల్కమును మజ్జతో సిద్ధముచేసిన దానిని నేవించుట యుత్తమము. ఇది శోధను పోగొట్టును, మూలనోగము అతిసారము వాతిగుల్మములు ప్రమేహము మున్నగు వానిని కూడ పోగొట్టి బలమునిచ్చును.

❧ మాణక స్తుతము. ❧

శ్లో. మాణక క్వాఢకల్కాభ్యాం స్తుతప్రస్థం విపాచయేత్. 35. ఏకజం ద్వంద్వజం శోఽథం త్రిదోషం చ వ్యపోహతి.

ప్రేఖణపు కషాయకల్మసులలో 16 పలముల నేతిని పక్వము చేసి నేవించి వికదోష ద్విదోష త్రిదోషజముల వాపులు నయితము నశించును.

—ॐ స్థలపద్మకఘృతము. ౩౬—

శ్లో. స్థలపద్మపలాన్యస్త్రా త్రూషణస్య చతుఃపలమ్. ౩6. ఘృత క్రస్థం పచే దేభిః క్షీరం దత్వా చతుర్దణమ్, పంచకాసాన్ హరే చ్చి శ్చుంశోఽథం చైవ సుదు స్తరమ్. ౩7.

మెట్టతామర 8పలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్ళు 4 పలములు వీటిని కషాయము చేసి అందు నాల్గు రెట్లు పాలుకలిపి 16 పలముల నేతిని అందు పక్వము చేసి నేవించిన పంచవిధములగు దగ్గులు భయకరములగు వాపులును కూడ నశించును.

—ॐ శైలేయాదిఘృతము. ౩౭—

శ్లో. శైలేయ కుస్థాగురు దారు కాంతీ త్వక్ష్వద్వకైలాంబు పలా శముస్తైః, ప్రియ గు స్థాణీయక హేమమూనీ తాళీసత్రస్తవపత్ర ధాన్యైః. ౩8. శ్రీవేష్టక ధ్యామక పిప్పలీభిః పృక్కానభైర్వాపి యథోపలాభమ్, వాతాన్వితేభ్యంగ ముశన్తి తైలం సిద్ధం నుపష్టై రపి చ ప్రదేహమ్. ౩9.

శైలేయము శోఘ అగరు దేవదారు రేణుకవీజములు లవంగపుపట్ట కమలములు విలహణ కురునేరు తుంగముస్తైః ప్రియంగువు దవము హేమము జటామాంసి తాడిశప త్రి ధనియములు బావత్రీ శ్రీవేష్ట ధూపము గోహివత్పణము పిప్పళ్ళు పృక్కయను ద్రవ్యము నఖమను గంధద్రవ్యము వీటిని దోఱకవంతగా తెచ్చి తైలమును సిద్ధముచేసి మరించిన గాని వీటిని నూరి పట్టు వేయటగాని శోధలను హితకరము అగును.

—ॐ శుష్కమూలాద్యఘృతము. ౩౮—

శ్లో. శుష్కమూలక వర్షాభూ దారు రాన్నా మహాపథైః, పక్వ మభ్యంజనా తైలం సశూలం శ్వయంభుం జయేత్. 40.

ఎండినముల్లంగివేళ్ళు గలిజేరు దేవదారువు సన్నరాస్త శొంఠి వీటిలోపక్వము చేసిన తైలమును రుద్దినను వాపులు నశించును.

—ॐ పునర్నవారేహము. ౩౯—

శ్లో. పునర్నవా మృతా దారు దశమూలరసాథకే, ఆర్ద్రక స్వరసే ప్రస్తే గుడస్య తు తులాం పచేత్. 41. తత్పిద్ధం వ్యోష చవ్యై లా త్వక్ఫలైః కార్షికైః పృథక్, చూర్ణీకృతైః క్షిపే చ్చి తే మధునః క

దపం లిహేత్. 42. లేహః పానర్షవో నామ శోభ శూల నిషూదనః, శ్వాస కాసాఽరుచిహతో బలవద్భాగ్ని వర్ధనః. 43.

గల్గితేరుతిప్పతీగేదేవదారువు దశమాలములు వీటియొక్క అధిక పుపరిమాణముగల రసములొను 16 పలముల అల్లపురసమును 100 పలముల బెల్లమును పక్వముచేసి శొఠి మిరియములు పిప్పళ్ళుచవ్యమువలకులు లవంగపుపట్ట జాపత్రి వీటిని ఒక్కొక్కకాలు పలము చొప్పున చూర్ణము చేసి చిల్లారిన పిమ్మట పైదానిలో చేసి నాలుగుపలముల తే నెలోను కలపవలసినది. ఇయ్యది వాపులను శూలలను శ్వాసకాసములను అరుచిని పోఁ గొట్టి బలమును కాంతిని పెంపుఁజేయును.

❖ దశమాలహారీతకీ. ❖

శ్లో. దశమూలకషాయస్య కంసే పథ్యా శితం పచేత్, తులాం గుడ్డాద్ధనే దద్యా ద్యోవ్యషత్కారం చతుఃపలం. 44. త్రిసుగంధం సువ ద్దాంశప్రస్థాథి సారం మధునో హిమే, దశమూలీ హారీతక్యః శోధాక్ హ స్యః సుదారుణాక్. 45. జ్వరారోచక గుల్మార్శో మేహ పాంశూదరా మయాన్, ప్రత్యేక మేక కర్షాంశం త్రిసుగంధ మితో భవేత్. 46. కంసహారీతకీ చైవా చరకే పత్యతేఽన్యథా, ఏతన్మానేన తుల్యత్వం తేన తత్రాపి వర్ణ్యతే. 47.

48 పలముల దశమాలపు కషాయములో నూగుకరక్కాయలను పక్వముచేసి గట్టిపడినపిమ్మట 100 పలముల బెల్లము శొఠి మిరియములు పిప్పళ్లు యవక్షారము 4 పల ములును లవంగపుపట్ట వలకులు జాపత్రి వీటిచూర్ణము ఒకతులమును చేర్చి సిద్ధముచేసి చల్లారినపిమ్మట 8 పలముల తేనెను కలిపి నేవించి చో భయంకరములగు వాపులను నశిఁచును. జ్వరము అగోచకము గుల్మము మూలగోగము ప్రమేహము పాండువు ఉద రగోగము వీటిక్షైనచో లవంగపుపట్ట మున్నగు మూటిని మూడుతులములు చేర్చవల యును. ఇదికంసహారీతకీ అందురు. చరకములో మఱియొకరీతిగాచెప్పఁబడినది. ఇందు వర్ణించిన మానమునే అందును వర్ణించి యున్నారు.

❖ కంసహారీతకీ. ❖

శ్లో. ద్విపంచమూలస్య పచే త్క్రిసాయే కంస్యేఽభయానాం చ శతం గుడ్డాచ్చ, లేహే సుసిద్ధే చ విసీయ చూర్ణం వ్యోషత్రిసాగం ధ్యముషాస్థితే చ. 48. ప్రస్థామాత్రం మధునః సుశీతే కించిచ్చచూ

ర్ణాదపి యావశూకాత్, ఏకాభయాం ప్రాశ్య తతశ్చ లేహా చ్ఛుక్తిని హన్తి శ్వయంధుం ప్రవృద్ధం. 49. కానజ్వరారోచక మేహగుల్మస్త్వేహ త్రిదోషోద్భవ పాండురోగైః, కార్మమవాతావస్పగమ్లపిత్రం వైవ ర్ణ్యమూత్రానిల శుక్రదోషాన్. 50. అత్ర వ్యాఖ్యాన్తరం నోక్తం వ్యాఖ్యా పూర్వైవ యచ్ఛుభా.

దశమాలము ౪ కషాయము 48 పలములలో కరక్కాయలు నూరు బెల్లము నూరుపలములు వేసి లేహము చేసి అందు శొంఠి మిరియములు సిప్పళ్లు లవంగపుపట్ట వీలకులు బాపర్తి వీటిని చూర్ణముచేసి వేయవలయును. చక్కగా చల్లారినపిద్దుట 4పల ముల లేనను కలిపి కొంచెము యవక్షాము సిద్దుట కరక్కాయలు తిని అరపలము లే హమును తినవలసినది. ఇయ్యది ప్రబలమైన వాపులను నైతము నశింప జేయును. దగ్గు జ్వరము అగోచకము ప్రమేహము గుల్మము స్త్రీహస్యగము త్రిదోషజనితమగు పాండు వు కృశించిపోవుట ఆమవాతము క్షేరోగము అమ్లపిత్తము విషర్జిత మూత్రదోషములు వాతదోషములు వీర్యదోషములు అనువీటిని పోగొట్టును. ఇచ్చట ఇతరవ్యాఖ్యలేవియు ను చెప్పబడలేదు.

❧ వాపునకు లేహములు. ❧

శ్లో. లేహో రుక్మరశోధం నిహన్తి తిల దుగ్ధమధు నవన్తి యః. 51. త త్తరుతలమృద్ధిర్వా శాలదలైర్వా తు న చిరేణ, శోభే విషని మిత్రే తు విషోక్తా సమృతా క్రియా. 52. గ్రామ్యజానూపంపిశితలవణం శుష్కశాకం సవాన్నం, గోడం సిష్టాన్నం దధి సకృశరం విజ్వలం మన్య మమ్లం, ధానావల్లారం సమశిన మభోగుర్వసాత్కృత్యం విదాహి స్వ ప్నం చారత్రౌ శ్వయంధుగదవా న్వర్జయేన్ద్రధునం చ. 53.

తిలలు లేన పాలు నవనీతము వీటితోచేసిన లేహమును అరుక్మరశోధమును పోగొట్టును. జీడిచెట్టు క్రిందిమట్టితో గాని ఆయాపల శోఠిగాని లేహచేసిన వాపు నశించును. విషోత్పన్నములగు శోధలకు విషోక్తములగు చికిత్సలనేచేయవలయును. మే కమాంసము నీటిపట్టులందలి ౭౦తువుల మాంసము ఎండుకూరలు క్రొత్తధాన్యములయ న్నము బెల్లపుపదార్థములు పెలుగు పుల్లము ౭౦లవేతనము కల్లు ఆమ్లరసము గోధునులు మాంసము మంచిభోజనము ప్రకృతి విహధములగు భోజనములు ఈవస్తువులగు శోధ రోగులు బొత్తుగా పరిత్యజింపవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శోధరోగాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౩౯. వృద్ధ్యధికారము.

— వాతవృద్ధికి గుర్తులు తెలూదు. —

శ్లో. గుర్గులుం రుక్షతైలం వా గోమూత్రేణ పిబేన్నరః, వాత
వృద్ధిం నిహన్త్యాశు చిరకాలానుబంధినీం. 1. సక్షీరం వా పిబే తైలం
మాస మేరంశసంభవమ్, పునర్న వాయాస్తైలం వా తైలం నారాయణం
తథా. 2. పానే నస్తా రుఖో స్తైలం పేయం వా దశకాంభసా,
చందనం మసుకం పద్మ ముశీరం నీల ముర్పలమ్ 3 క్షీరపిష్టైః ప్రదే
హస్యాస్య ద్దాహశోభగు జాపహః, సుచవల్కలకలేన సస్మృతేన ప్రలేప
నమ్. 4. సర్వం పిత్తహం కార్యం రక్తజే రక్తమోక్షణమ్, క్షేష్ణవృ
ద్ధి తూష్ణవీర్యే స్థూత్రపిష్టైః ప్రలేపయేత్. 5. వీరదారుకషాయం
చ పిబే స్థూత్రేణ సంయుతమ్, స్విన్నమేవః సముత్థాశు లేపయే త్సు
రసాదినా. 6. శిరోవిరేక ద్రవ్యైర్వా సుఖోష్ణే స్థూత్రసంయుతైః, సం
స్వేద్య మూత్రప్రభవాం నత్త్రుప్తేన వేష్టయేత్. 7. నీరన్యాః పార్శ్వ
తోధస్తా ద్విధ్యే ద్వీహిముఖేనచై, శంఖోపచి కర్ణాన్తే త్యక్త్వా నీవ
సిమాద హేత్. 8. వ్యత్యాసాద్వా శిరా విధ్యేనంత్రవృద్ధిచృత్తయే,
అంగుష్ఠమధ్య త్వ క్షీత్వా ద హేదంగవివర్యయే 9.

గుర్గులుము గాని ఆముదమును గాని గోమూత్రముతో త్రాగవలయు
ను. ఇయ్యది చిరకాలాత్పన్నము గు వాతవృద్ధులను పోగొట్టును. లేనిచో పాలతో
ఆముదమును గాని గలిజేరు తైలమును గాని నారాయణ తైలమునుగాని త్రాగినను
ఆముదమును దశమాలముల కషాయముతో త్రాగినను హితము. వక్షిరర్చలను చేయు
టయు సుత్తములు. చందనము ముల్లం కమలము వట్టివేళ్లు నల్లకలువలు వీటిని పాల
తోనూరి లేపనచేయవలయును. ఇది దాహము శోఫము మున్నగు రోగములను పోగొ
ట్టును. మట్టివేళ్లు సిప్పర్పు రావి వేరినను వీటిని నేతితో కల్పముచేసి లేపనచేసిన
సంపూర్ణముగా పిత్తనాశనమగును. గక్త వృద్ధియందు రక్తమును వెడలింపవలయును.
కఫవృద్ధియందు గోమూత్రముతో నూరిన యుష్ణపథులతో లేపన చేయవలయును.

పచ్చిదేవదారుక సాయమును గోమూత్రముతో చేర్చి త్రాగవలయును. మేదనుగోమూత్రముతో స్వేదితముజేసి మరసాదిగణాషధములతోకలిసి లేపనచేయవలయును. మూత్రజమగు వృద్ధికిచక్కగా చెమ్మటఁబట్టించి పట్టువేయవలయును. లేనిచో నీహీముఖశస్త్రముతో ఛేదించవలయును. చెవికొనయందు గూబను వదలిపెట్టి నూదితో కాల్పవలయును. అంత్రవృద్ధిని పోగొట్టుటకై వృశ్యాసముగా రక్తనాడిని ఛేదించవలయును. అంగవృత్తునడిమి చర్మమును అంగవిపర్యయమునందు కాల్పవలయును.

— రాస్నాక సాయాదులు. —

శ్లో. గాస్నాయప్త్యామృతైరండబలాగోక్షురసాధితః, క్వాథోంత్రవృద్ధిం హస్త్యాశు రుబుతైలేన మిశ్రితః. 10. తైలమేరండజం పీత్వా బలసిద్ధపయోన్వితమ్, ఆధ్వాన శూలోపచితా మంత్రవృద్ధింజయే న్నరః. 11. హరీతకీం మూత్రిసిద్ధాం సతైలాం లవణాన్వితాం, ప్రాతః ప్రాతశ్చసేవేతకఫవాతమయాఃపహమ్. 12. గోమూత్రసిద్ధాం రుబుతైలభృష్టాం హరీతకీం సైంధవసంప్రయుక్తాం, ఖాదే న్నరః కోష్ణజలానుపానాం నిహన్తి వృద్ధిం చిరజాంత్రవృద్ధాం. 13. త్రిఫలాక్వాథగోమూత్రం విబేత్ప్రాతరంత్రుద్రితః, కఫవాతోద్భవం హన్తి శ్వయంధుం వృషణో త్థితం. 14. సగళాగురుకుష్ఠాని దేవదారుమహాషధః, మూత్రారనాళసంయుక్తం శోథఘ్నం కఫవాతనుత్. 15. భృష్టైరుబుకైలేన కల్కఃపథ్యాసముద్భవః, కృష్ణాసైంధవసంయుక్తో వృద్ధిరోగహరః పరః. 16.

సన్నరాస్త్రయష్టిమధుకము తిప్పతీగె ఆముదము ముత్తవపులగము పల్లెరు వీటితోలేన కషాయమునందు ఆముదపు తైలమును చేర్చి త్రాగి అంత్రవృద్ధి నశించును. ముత్తవపులగముతో సిద్ధముచేసిన పాలతో ఆముదమును త్రాగిన అనాహము శూల అంత్రవృద్ధి నశిచును. కిరక్కాయలను గోమూత్రముతో సిద్ధముచేసి తైలము ఉప్పు కలిపి ప్రొద్దటఁ బుచ్చుకొనిన కఫవాతశ్శిగములు నశించును. గోమూత్రముతో సిద్ధముచేసిన ఆముదములో వెయిలిన కక్కాయచూర్ణమును ఉప్పును చేర్చి తిని కొంచెము జేడినీళ్లను త్రాగవలయును. ఇయ్యది పొచ్చినములగు వృద్ధులనుగూడ పోగొట్టును. సరలము అగరు కోష్ఠ దేవదారుపు కొంతి వీటిని గోమూత్రము గంజితో చేర్చి త్రాగిన వాపునశించును. కిరక్కాయలకల్కమును ఆముదముతో వెన్నచేసి పిప్పళ్లు సైంధవలవణములను చేర్చికొని నేవించినచో వృద్ధిరోగములు నశించును.

❧ గవ్యఘృతాది ప్రయోగములు. ❧

శ్లో. గవ్యం ఘృతం సైంధవసంప్రయుక్తం శంబూకభాంజేనిహితం ప్రయత్నాత్, సప్తాహ మాదిత్యై రైర్విషక్వం నిహన్తి కూరండ మతిప్రవృద్ధం. 17. ఐంద్రీమూలభవం చూర్ణం రుబుతైలేన మర్దితం, త్ర్యహ్నోపయసా పీతం సర్వవృద్ధినివారణం. 18. దుర్లబ్ధజటామూలలిప్తా కరటవ్యజ్జుచర్మణా, బద్ధావృద్ధిః శమం యాతి చిరజాపి న సంశయః. 19. నిష్పిష్టమారగాలేన రూపికామూలచల్కలం, లేపో వృధ్యామయం హన్తి బద్ధమూల మపి దృఢం. 20. వచాస్సర్వ కల్మేన ప్రలేపో వృద్ధినాశనః, లజ్జాగృధ్రమలాభ్యాం చ లేపో వృద్ధిహరః పరః. 21.

అవునీయ నై. ధనలవణములను శంఖపాత్రలో విడువజాలుంచి సూర్యపుట ముఁబెట్టి త్రాగిన మిక్కిలిపెటిగవనైనను కూగండములు నశించును. పాపకవేల్లమూర్తు మను ఆముడపుత్రైలముతో మర్దించి మూడుగోజులు ఆవుపాలతో త్రాగినచో అన్ని విధములగు వృద్ధులును నశించును. దుర్లబ్ధమేయతో లేపనచేసినను కరటచర్మముతో కట్టినను పొచ్చినములగు వృద్ధులును నశించుటకు సందేహములేదు. జిల్లేడువేల్లను టెక్కను గంజితో నూరి లేపనచేసినచో దృఢములగు వృద్ధిగోగములును నశించును. వస ఆనాలు పీటికల్కముతో లేపనచేసిన వృద్ధులు నశించును. లజ్జావంతి గద్దరెట్ట పీటితో లేపనచేసినచో వృద్ధిగోగములు నశించిపోవును.

❧ బిల్వదిక్వాథమార్గములు. ❧

శ్లో. మూలం బిల్వకపిత్థయో రరలుకస్యాగ్నే ర్బృహతోర్ద్వయోః, శ్యామా పూతికరంశ శిగుకతిరోర్ద్వయోషధానుష్కరం. కృష్ణాగ్రంధికచవ్య పంచలవణ తౌరాజమోదాన్వితం, పీతం కాంచిక కోష్ఠతోయమధితం చూర్ణీకృతం బ్రధ్ననత్. 22. ఆవిక్షీరేణ గోధూమకల్కం కుందురుకస్య వా, ప్రలేపనం సుఖోష్ణం స్యాద్భృష్ణశూల హరః పరః. 23. మృతిమాత్రే తు వై కాకే విశస్తే సంప్రవేశయేత్, బ్రధ్నం ముహూర్తం మేధావీ తత్క్షణాదరుజం భవేత్. 24. అజాజీహపుషా కుష్ఠం గోధూమం బదరాణి చ, కాంజికేన సమం పిష్ట్యా కుర్యాద్భృష్ణప్రలేపనం. 25.

మాతేడు వెలగ అగరుశొంతి చిత్రమూలపువేళ్లు వాకుడు నల్లతెగడ కలు క్రాసుగ మునగచెక్క శొంతి జీడివిత్తులు పిప్పళ్లు మోడి చవ్యను పంచలవణములు య

వక్షారము అజమోద వీటిచూర్ణమును కొంచెమంత వేడినీటితో త్రాగినచో బ్రధ్నగోగములు నశించును. గోధుమకల్మమును గాని అందుగ కల్మమును గాని మేకపాలతోనూ వెచ్చజేసి లేపనచేసిన బ్రధ్నశూలలునశించును. అప్పుడు (క్రొత్తగా) చచ్చిన కాకియందు బ్రధ్నమును రెండుగడియలుంచినచో వెంటనే రోగమునశించును. జీలకఱ్ఱ బోడతరము కోళ్ళు గోధుమలు రేగుపండ్లు వీటిని సమాభాగములను గంజితోనూరి పట్టించినను బ్రధ్నగోగములు నశించును.

— బృహత్సైందవతైలము. —

శ్లో. సైంధవం మదనం కుష్ఠం శతాహ్వం నిచుశఃవచామ్, స్త్రీ
బేరం మధుకం భారీ దేవదారు సనాగరం. 26. కల్పలం పౌష్కరం మే
దాం చవికం చిత్రకం శతీం, విడంగాతిఃశే శ్యామాం రేణుకాం నలినీం
స్థిరాం. 27. బిల్వాజమోదేకృష్ణాంచ దంతీ రాస్తే ప్రపిప్లవ, సాధ్య
మేరండజం శైలం శైలం వాతవికారనుత్. 28. బ్రహ్మదావర్తిగుల్మ
ర్యః స్త్రీహమేహాధ్యమారుతాన్, ఆనాహమశ్లేఠంచైవ సాన్యాత్తనమవా
సనాత్. 29. ఘృతిం సారేశ్వరం యోజ్యం బ్రధ్నవృద్ధినివృత్తయే. 30.

సైంధవలవణము ఉష్ణైత్తికాయ కోళ్ళు పిల్లిపీచరి నీటిప్రబృలి వస కరువేరు
యష్టిమధుకము గంటుభాగి దేవదారుపు శొంఠి గుమ్మడు పుష్కరములము
మేద చవ్యము చిత్రమూలము కిన్నూరుము వాయువిడంగములు అతివస నల్లతెగడ
రేణుక బీజములు నీలి కాళిపర్ణి మారేడు అజమోద పిష్పళ్లు దంతి సన్నరాస్త వీటిని
నూరి అనుదముతో సిద్ధముచేసి నేవించిన వాతవికారములు నశించును. బ్రధ్నము ఉ
దావర్తము గుల్మము మూలగోగము స్త్రీహగోగము ప్రమేహము అధ్యవాతము ఆనాహ
ము మన్నగ వాటిని నిది అనుగాసనమాత్రముననే పోగొట్టును. బ్రధ్నగోగమును వృద్ధి
రోగమును తొలగించుటకు సౌరేశ్వరఘృతమును సైతము ప్రయోగింపవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వృద్ధ్యధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౪౦. గళగండాధికారము.

— గళగండమునకు యవముద్గాది ప్రయోగములు. —

శ్లో. యవముద్గపటోలాని కటురూక్షం చ భోజనం, ఛర్దిం న
రక్షముక్తిం చ గళగండే ప్రయోజయేత్. 1. తండులోదకపిష్టేన

మూలేన పరిరేపితః, హస్తకర్ణపలాశస్య గళగండః ప్రశామ్యతి. 2. సర్వ
పాణి శిగురీజాని శిగురీజాతసీయవాన్, మూలకస్య చ బీజాని త
క్రేణాప్లేన పేషయేత్. 3. గండాని గ్రంథయత్సేవ గళగండః సుదా
రుణాః, స్రుతేపాతేన శామ్యంతి విలయం యాన్తి చాచిరాత్. 4.
జీర్ణకర్కారుకరసో బిడసైంధవసంయుతః, నస్యేన హన్తి తరుణం గళ
గండం న సంశయః. 5. జలకుంభీకజం భస్మ పక్ష్యం గోమూత్రాగలితం,
పిబేత్కోద్రసభక్తాకీ గళగండప్రశాన్తయే. 6. సూర్యావర్తరసానా
భ్యాం గళగండోఽనాహనే, స్ఫటాస్త్రైః శిమం యాతి గళగండో న
సంశయః. 7.

యవలు, పెసలు, పొట్లకాయ, కటువు, రూక్షము అగు అన్నము, ఛర్ది
రక్తప్రావము మున్నగుకవి గళగండమునందు హితకరములు. కడుగునీటితో అమరపు
గింజలను మోగుచేర్చును నూరి లేపవచేసిన గళగండములు నశించును. అవాలు
మునగవిత్తులు జువవిత్తులు అవి నె యవలు ముల్లంగివిత్తులు వీటివన్నిటిని పులిమజ్జిగ
తోనూరి లేపవచేసినను ఉంచినను గండములు కలుగులు భయంకరములగు గళగండ
ములు ఈలేపవలన శీఘ్రముగా నశించును. ప్రాతసౌరకాయరసములో అంటుప్పు
సైంధవలవణములను చేర్చి నస్యవిధి చేసిన తరుణములగు గళగండములు నశించును.
సందియము లేదు. జలోత్పన్నమగు చంగల్యకోఘము కాల్చి గోమూత్రములో వైచి
కొని త్రాగినను కొఱ్ఱలను తినినను గళగండములు నశించును.

● తుంబీతైలాదులు. ●

శ్లో. తిక్తాలాబుఘలే ఎక్వే సప్తాహముషితం జలం, మద్యం వా
గళగండఘ్నం పానా తృప్థ్యానునేహినః. 8. కట్టలచూర్ణాన్తర్గలవన్నో గళ
గండ మపహరతి, ఘృతమిశ్రం పీతమివ శ్వేతగిరికర్ణికామూలం. 9. మహి
షీమూత్రవిమిశ్రం లోహమలసాస్థితం ఘృతే నూనం, అస్తగ్రామవిద
గ్ధం లిహ్యన్తధునాథ గళగండే. 10. జిహ్వయాః పార్శ్వతోఽధస్తాచ్ఛి
రాద్వాదశ క్షేరితాః, తాసాం స్థూలశిరే ద్వేఽధ శ్చిన్ద్యా తే చ శనై
శ్చనైః. 11. బడిశేనైవ సంగృహ్య కుశిత్రేణ బుద్ధిమాన్, స్రుతే ర
క్తే వ్రణే తస్మిన్దద్యా త్సగుడమార్ద్రకం. 12. భోజనం చానభివ్యధి
యుషః కాలేత ఇష్యతే, కర్ణయగ్గ బహిస్సంధిమధ్యాభ్యాసే స్థితం చ

యత్. 13. ఉపర్యుపరి తచ్చిన్ద్యాద్దలగండే శిరాత్రయం, విడంగతూర
సింధూగ్రరాన్నాగ్నివ్యోవదారుభిః. 14. కటుతుంబీఫలరసైః కటుతైలం
విసాచయేత్, చిరోత్థమపి నశ్యేత గళగండం నివారయేత్. 15.

పక్షమైన చేదుసారకాయలో నాలుగుగోజులుంచిన నీటిని గాని కట్లును
గాని త్రాగి పథ్యభోజనము జేసినచో గళగండములు నశించును. కట్ఫలమార్గమును
నల్లదింటెనతో నూరి గాని శ్వేతగోక్షర వేళ్లరసములో వేయని వేసికొని త్రాగినగాని
గళగండములు నశించును. చందూరము మేఃమూత్రము గండలో నుంచి ఒక నెలయైన
పిష్టుటసాగ బయటికిరానట్లు దగ్ధము చేయవలయును. పిష్టు తేనెలో కలిసి దీనిని
వేయించి గళగండములను మిక్కిలిహితముగూ. గండు పంపుల వెంపలి సంధుల నడు
మను సమీపమునను మీదనున్న నాడుకల మూడిటి నైనను ఛేదించవలయును. వాయువి
డంగములు యవతూరము ప్రాధికలక్షణము నన్నరాన్న వస చిత్రమూలముతోతి మిరి
యములు పిష్టుల్లు చేపకారువు చేసినసారసము వీటిలో ఆవనూనెను పక్వము చేసి నస్య
విధి చేసినను గళగండములు నశించును.

—ॐ ఆమృతాద్యశుభ్రతన. ॐ—

శ్లో. తైలం పిబే చ్చామృతవల్లీనింబహింస్రాహ్వాయా వృక్షకపిప్ప
లీభిః, సిద్ధం బలాభ్యాం చ సదేవదారు హితాయ నిత్యం గళగండ
రోగీ. 16. మాక్షికాఢ్యః సకృచ్ఛీతః క్వాఢో వరుణమూలజః, గండ
మాలాం నిహన్త్యాశు చిరకాలానుబంధినం. 17. పిష్టా జ్యేష్ఠాంబునా
పేయాః కాంచనారత్వచః శుభాః, విశ్వభేషజసంయుక్తా గండమాలా
పహః పరాః. 18. ఆరగ్వధశిషాక్షిప్తం పిష్టా తండులవారిణా, సమ్య
జ్జస్యప్రలేపాభ్యాం గండమాలాం సముద్ధరేత్. 19. గండమాలామ
యార్తానాం నస్యకర్తృణి యోజయేత్, నిర్గుండా శ్చ శిఖా సమ్య
గ్వారిణా పరివేషితాం. 20.

తిప్పతీగ వేప ఆమృతేతము పిష్టుల్లు చిన్నముత్తువపులగము పెద్దముత్తువపులగము
చేవజారువు వీటితోసిద్ధముచేసిన తైలమును గళగండరోగి త్రాగవలయును. ఉలిమిరివేళ్ల
కషాయములో తేనెను వేసికొని యొకమారు త్రాగిన చాలగోజులనుండి యుండిన గల
గండములును నశించును. కాంచనారచూర్ణమును బియ్యపుకడుగుతో శొంఠిమార్గ
మును వైచికిని త్రాగిన గళగండములు నశించును. ఆమృతేతపువేళ్లను బియ్యపునీళ్లతో

నూరి చక్కగా నస్యవిధినిన్నీ లేపనములను చేసిన గలగండములు నశించును. నల్లవా విలిసి నీటితో చక్కగానూరి గండమాలతో పీడింపబడెడు వారికి నస్యకర్మముగా నుపయోగింపవలయును.

❖ కోశాతక్షనస్యము. ❖

శ్లో. కోశాతక్షనాం స్వరసేన సస్యం తుంభ్యాస్తు వా పిష్పలిసం
యుతేన, జైలేన వాద్విప్రభవేన కుర్యా ద్వచోపకులే సహమాక్షి కేణ.
21. వింద్రా వా గిరికణ్డా వా మూలం గోమూత్రయోగతః. గండ
మాలాం హరే త్ప్రీతం చిరకాలోత్థితామపి. 22. అలంబుపా దభోద్భూ
తా త్వరసా ద్వేషలే పితేత్, అపచ్యాగండమాలాయాః కామలాయా
శ్చ నాశనః. 23. గళగండగండమాలాకురండాంశ్చ వినాశయేత్, పిష్టం
జ్యేష్ఠాంబునా మూలం లేపాద్బాహుయస్త్రికం. 24.

తక్కిలపురసముతో గాని చేదసారసముతోగాని పిష్పలినిచేర్చిగాని లేనతో
వన పిష్టశ్లనుగాని నూరి నస్యవిధి నుపయోగింపవలయును. శ్వేతగోక్షి వేళ్లను గోమూ
త్రముతో నూరి త్రాగిన చిరకాలమైన గండమాలలనుగూడ పోగొట్టును. గంటు
భారంగిని బియ్యపుకడుగుతో నూరి లేపనచేసినచో గలగండములును గండమాల
లును నశించును.

❖ చుచందరీశ్శాఖోటక బింబ్యశి తైలము. ❖

శ్లో. అభ్యంగా న్నాశయే న్నూణాం గండమాలాం సుదారుణామ్,
ఘృతుండర్య విపక్వం తు క్షణా త్తైలవరం ధ్రువమ్. 25. గళగండాపహం
తైలం సిద్ధం శాఖోటకత్వచ, బింబాశ్వమాం నిర్గుండీసాధికం చాపి
నావనమ్. 26.

చుచందరీతైలమును రుద్దిన భయంకిరములను గండమాలలు శీఘ్రముగా నశిం
చును. శాఖోటకపుష్పపుదెం తో తియ్యనిచేసిన లేక చేదసార గన్నేరు వావిలి నీటి
తోసాధించిన తైలమును నస్యముగా నుపయోగించినచు గలగండగోక్షములుకాంతిల్లును.

❖ నిర్గుండీతైలము. ❖

శ్లో. నిర్గుండీస్వరసే చాథ లాజ్వలీ మూల కల్కితమ్,

తైలం నస్యాన్నిహన్త్యాశు గండమాలాం సుదారుణామ్. 27.

వావిలి రసములూను పొత్తిగడ్డ కల్కమునందును సిద్ధము చేసిన తైలము భయం
కరములగు గండమాలలనుగూడ పోగొట్టును.

కార్యాసికాపూపాదులు.

శ్లో. వనకార్యాసికామూలం తండులై స్సహ యోజితమ్, ప
క్త్యా తు పూపికాం ఖాదే దపచీనాశనాయ తు. 28. శోభాంజనం
దేవదారు కాజికేన తుపేషితమ్, కోష్ఠం ప్రలేపతోహన్యాదపచీ మతి
దుస్తరామ్. 29. సర్వపారిష్టపత్రాణి దగ్ధ్యా భల్లాతకై స్సహ, ఛాగమూ
త్రేణ సంపిష్టమపచీఘ్నం ప్రలేపనమ్. 30. అశ్వత్థికాష్ఠంనిచులం గవాం
దంతం చ దాహయేత్, వారాహమజ్జసంయుక్తం భస్మహస్త్యపచీప్ర
ణాన్. 31. పార్శ్విం ప్రతి ద్వాదశ చాజులాని భిత్యేన్ద్రీవస్తిం పరివర్జ్య
సమ్యక్, విదార్య మత్స్యంఙ్ఘరిభాని వైద్యో నికృష్య జాలా న్యసలం
విదధ్యాత్. 32. మణిబంధోపరిస్తాద్వా కుర్యా దేఖాత్రియం భిషక్,
అంగుళ్యస్తరితం సమ్య గపచీనాం ప్రశాన్తయే. 33. దండ్రోత్పలాభవం
మూలం బద్ధం పుష్పేఽపచీంజయేత్, అపమార్గస్య నా ఛిద్యోజ్జ్వల్య
తలగ తే శిరే. 34.

అడవి ప్రతివేళ్ల నుబియ్యముగంజితో పూరీగ చేసిపక్వముచేసితినినచో అపచీ
గోగములు నశించును. మునగ దేవదారుపులను గంజితోనూరి వెచ్చజేసి లేపనజేసినభ
యంకరములైన అపచీగోగములునునశించును. ఆవాలు వేప జీడివిత్తులుచిలిపి భస్మముచేసి
మేకపాలతో నూరి లేపనచేసినను నుంచిదియే. రావిచెక్కను జలశీతియును ఆపువం
టిని కొల్చి పండిమజ్జగతో చేర్చి లేపనచేసినను అపచీగోగములు నశించును. ఇంద్ర
వస్తివిషయములో క్రిందపండ్లెండు అంగుళములు పదిలిపెట్టి చేపగుడ్డు పలె తోలచి
నిప్పు నంటింపవలయును. లేనిచో మణిబంధముమీదను అంగుళుల పందులలోను మూ
డురేఖలను అంటింపవలయును. అపచీగోగము కాంటించటకై పుష్పనక్షత్రములలో
నాటిన సహదేవచెట్టు వేరు నుపయోగింపవలయును.

వ్యోపాద్యతైలము.

శ్లో. వ్యోపం విడంగం మధుకం సైంధవం దేవదారు చ,
తైల మేతై శ్శల్కం సస్యాత్కృచ్చాచిమప్యపచీం జయేత్. 35

త్రికటుకములు నాయువిడంగము యష్టిమధుకము సైంధవలవణము దేవదారుపు
వీటికసాయముతో సిద్ధముచేసిన తైలము భయంకరములగు నపచీగోగములనైనను
పోగొట్టును.

— చందనాద్యతైలము. —

శ్లో. చందనం సాభయీ లాతూ వచా కటుకరోహిణీ,

ఏతై స్తైలం శృతం పీతం సమూలా మపచీం జయేత్. 36

చందనము కరక్కాయలు లక్క వన కటుకరోహిణి వీటితైలము నిర్మలముగా నపచీరోగములను పోగొట్టును.

— గుంజాద్యతైలము. —

శ్లో. గుంజా హయారిశ్యామాకస్వప్నైర్మూత్రనాధితమ్, తైలం శు దశధావశ్చ త్కణాలవణపంచకమ్. 37. మరిచైశ్చార్పితై ర్యుక్తం సర్వావస్థాగతాం జయేత్, అభ్యంగా దపచీముగ్రాం నమీకార్యోర్బుదవ్రణాన్. 38.

చిరసేనలు గన్నేరు నల్లతెగడ జల్లేడు ఆవాలు వీటితో నిష్పళ్లు పంచలవణములు మిరియముల చూర్ణముతో సిద్ధముచేసిన తైలమును రుద్దిన అన్నివిధములను నపచీరోగములను మూలరోగములు నశించును.

— గ్రంథులందు శోధనక్రియలు. —

శ్లో. గ్రంథి స్వామేషు కుర్వీత భిషక్కోభధప్రతిక్రియామ్, పక్వా నాపాట్య సంశోధ్య రోషయే ద్వ్రణభేషజైః. 39. హింస్రాసరోమాణ్య మృతా చ భాన్జ్య శ్యామాబిల్వ గురుకృష్ణగంధాః, గోపిత్తిపిప్టాస్స హతాశ్వణ్యా గ్రంథావిధేయోఽపిలజేప్రలేపః. 40. జలాత్త కాః పిత్త కృతే హితాస్తు క్షీరోదకాభ్యాం పరిషేచనం చ, కాకోలివర్గస్య తు శీతలాని పిబేత్కషాయాణి సశర్కరాణి. 41. ద్రాక్షారసేనేక్షురసేన వాపి చూర్ణం పిబేద్వాపి హరితీకా, మధూకజంబుర్జునవేతసానాం త్వగ్భిః ప్రదేశానవతారయేచ్ఛ. 42. కృతేషు దోషేషు యథానుపూర్వా గ్రంథా భిషక్ శ్లేష్మసముత్థితే శు. 43. స్విన్నే చ విష్ణూపన మేవ కుర్యా దఙ్గుషరేణుదృశదీనుతై శ్చ.

పచ్చిగ్రంథులకు వాపును పోగొట్టుచికిత్సను చేయవలయును. పక్ష్యములగు వానిని శోధించి గాయపుటొపధులతో అంకురింపఁ జేయవలయును. టామాంసి కటుకరోహిణి తిప్పటిగ గలుగుభారంగి క్యామాకము మారెడు అగురు వీటిని గోపిత్తముతో నూరి వాతగ్రంథులకు లేపనమును చేయవలయును. పిత్తగ్రంథులందు జలక్రియ

హితకరము. పాలు నీళ్లు వీటితో నేచన చేయుట, కాకోలిగణపుటోపధుల కషాయము ను చల్లార్చి చక్కెరతో కలిసి నేవించుటయును హితకరములు. కరక్కాయచూర్ణమును ద్రాక్షరసముతో గాని ఇత్తురసముతో గాని త్రాగవలయును. మధుకము నేరేడు మున్నగు వానిని నూరి పైనిపట్టింపవలయును. దోషముల ననుసరించి చికిత్సలను చేయుచుం డవలయును. ఇట్లుచేసినప్పుడు కఫగ్రంథులను స్వేదముచేయించి అపిష్టుట అంగుష్ఠము ను దుమ్ముతోను చిన్నరాలతోను విష్ణూపనను చేయవలయును.

❧ వికంకతాది లేపము. ❧

శ్లో. వికంక తారగ్వధికాకణస్తీ కాకాదనీ తాపసవృక్షమూలైః,
అలేపయేదేనమలంబుభార్గ్య కరంజకాలామదవై శ్చ విద్వాన్. 44. దస్తీ
చిత్రకమూలత్వ్యవృధార్కసయసీ గుడః, భల్లూతకాస్థికాసీసం లేపోభి
ద్వైచ్చిలామపి. 45. గ్రన్థ్యర్బుదాదిజ లేపోమాన్యవాహకకీటజః, సర్జి
కామూలక ట్తారః శంఖచూర్ణసమన్వితః, ప్రలేఖ విహిత స్తీక్ష్ణహస్తగ్రం
థ్యర్బుదాదికాన్. 46.

ములుదంతి రేల ఎఱ్ఱచిరసెగ అడవిదొండ ఇంగుదీపుత్రమువేళ్లు వీటితోను సార గంటుభారంగి నల్లతెగడ ఉమ్మెత్తకాయ వీటితోను లేపనములను చేయించినను, దంతి చిత్రమూలము వేళ్లు జనుడుపాలు బెల్లను జీడివిత్రనములు కాసీసము వీటితో లేపనచేయించినను రాత్రినను లేగిపోవును. బురదలో తిటిగడి పురుగులు మునగి యవ ట్తారము శంఖచూర్ణము వీటినీ సూర లేపనచేసినను గ్రంథులు మున్నగునవినశించును. మర్తకము తప్ప తక్కినచోట్ల పుట్టి-పక్వముకానట్టి-గ్రంథులను కాలవలయును.

❧ గ్రంథిపాచన విధి. ❧

శ్లో. గ్రంథీనమర్చయేత్ భవానపక్వానధ్వజ్య వాగ్నిం విదధీత వై
ద్యః, ట్తారేణ వై తాస్ప్రతిసారయేత్తు సంలిఖ్య సంలిఖ్య యథోఽదే
శమ్. 47. గ్రంథ్యర్బుదానాం నయతోవిశేషః ప్రదేహహేత్వా కృతి
దోషదూషైః, తితశ్చిక్తేన్నద్భిషగర్బుదానివిధానవిద్యౌధిచిక్తితేన. 48.
వాతార్బుదేచాప్యపనాహనా. స్నిగ్ధశ్చ మాంసైరిధ వేకవారైః, స్వే
దం విదధ్యాత్కుశలస్తు చాడ్యా శ్చింకేణరస్తిం బహుశోహరేచ్ఛ. 49.
స్వేదోపనాహవృద్ధవస్తుపథ్యాః పిత్తార్బుదేకాయవిరేచనాని, విఘ్నప్య
చోదుంబరశాకగోజవత్త్రైః భృశం ట్తాద్రయ్యైః ప్రలింపేత్. 50.

శక్తికృతై స్సర్జకసప్రియంగువతంగలోభాన్జన కుష్టికాహ్వైః, లేపనం శంఖచూర్ణేన సహచూలకభస్మనా, కఫార్బుదాపహంకుర్యాద్ధ్యంభ్యా దిషు విశేషతః. 51.

వైద్యోపదేశము ననుసరించి క్షీరజ్వరములలో ప్రతిసారమును చేయవలయును. ప్రదేశమును కారణమును ఆకారమును దోషమును దూష్యమును గుఱైతిగి వైద్యుడు అర్బుదాగమునకు చికిత్సను చేయవలయును. వాతార్బుదముందు ఉపనాహమును స్వేదమును స్నిగ్ధమును మాంసమును నుపయోగించవలయును. వైద్యుడు నేర్పరము నాశములను చెప్పటను పట్టించుచుండుచును. శృంగులన్వారా రక్తమును పిస్తాకముగా వెడలింపవలయును. పిస్తార్బుదములందు స్వేదమిచ్చుట కిడికట్ట మెల్లగా ప్రవర్తికిప్పించుటలను చేయవలయును. మేడి, కడ్డి కానివానిలను కీటిలనిలలోపడ నూరి పిప్పట సజ్జరసను స్త్రియించువు ల్వాద్య గ రక్తచిదవము శుభ్రవృక్షము యిష్టిచుధుకము కీటిని లేనెలలో నూరి పట్టు చేయవలయును. కఫార్బుదములందు గ్రంథి మున్నగువా నికిని శంఖచూర్ణమును మునగ భస్మమును కలిపి లేపనము చేయవలెను.

— నిష్పావాని లేపములు. —

శ్లో. నిష్పావనిష్కాశకకులుశకల్నై స్త్వానప్రగాఢై ర్దధిమర్దితై శ్చ, లేపం విదధ్యాత్క్రిమయో యథాత్రి ముంచస్త్య పశ్యాన్యథ మక్షికా వా. 52. అల్పావశిష్టం క్రిమిభిః సజగ్గం లిఖేత్తతోగ్నిం విదధీత పశ్చాత్, యదల్పమాల్పం త్రపునామ్రసేః సంవేప్త్య పత్త్రై రథ వాయునై ర్వా. 53. తూరాగ్నిశస్త్రాన్యనతారయేచ్చ ముహుర్తు హుః స్నానమవేక్ష్యమాణః, యదృచ్ఛయా హోగతాని పాకం పాక క్రమేణోచరేద్యథోక్తిమ్. 54. ఉపోదికారసాధ్యక్తా ప్రత్యత్రహరవే ప్పితాః, ప్రణశ్యవ్యచిరాన్నాణాం పడకార్బుదజాతయః 55. ఉపోది కా కాంజితక్రపిష్టా తియోపనాహౌ లవణేన మిశ్రకః, దృష్టోర్బుదా నాం ప్రశమాయ కై శ్చిద్ధినేదినే వా త్రిషు మర్తజానామ్. 56. లేపోర్బు దజిద్రంభా మోచకభస్మ తుషశంఖచూర్ణాన్యైః, సరిటారుధిరాద్ధృక గంధకయవబిడంగ నాగరై ర్వాథ. 57. స్నుహీగుడింకా స్వేదో నాశయేద ర్బుదాని చ, సీస కేనాఽథ లవణైః పిండారకఫలేన వా. 58. హరిద్రా లోధ్ర పత్తుంగ గృహఘామ మనశ్శిలాః, మధుప్రగాఢో లేపోయం మే

దోర్బుడహరః పరః. 59. ఏతామేవ క్రియాం కుర్యాదశేషాం శర్కరా
రార్బుడే. 60

అనుములు పిఛ్చాకము ఉలవలు వీటికల్గమును మాంసమును పెరుగుతో
వర్ధించి లేపన చేయవలయును. పురుగులవలన తినబడి కొలదిగా మిగిలిన దానిని
కాల్చివేయవలయును. ఇంకను మిగిలినచో వంగము రాగి నీసను వీటి కెకులతోచుట్టి
క్షారము అగ్ని శస్త్రచిక్షలనుచేయవలయును. దైవయోగమున పక్వమైనదానిని శ్రమ
ముగా చికిత్స చేయవలయును. ఉల్లంసముతో తడిపి ఆయాకులతోచుట్టి పెట్టిన పురాతన
ములైనను అర్బుదజాతి నశించును. మర్దజమును అర్బుదము వీనితో మూడేసిగోజాలు
కట్టచుండుటచేత నశించును. అరటి చాగవృక్షములబూడిద శంఖభస్మము వీటితో
లేపనచేసినను అర్బుదములు నశించును. జెనుడుసాలు కాచజెనుడు స్వేదము అర్బుద
ములను పోగొట్టును. దిరిసెలనణము గాని పిండితకపు ఫలమునుగాని నూరి లేపనచేసిన
చో అర్బుదములు నశించును. పసపు లొద్దుగ రక్తచందనము ఇంటిబూజా మనశ్శిల వీ
టిలో తేనెను వైచి నూరి, లేపనము చేసినచో అర్బుదములు నశించును. శర్కరా
ర్బుదరోగములకు ఈపైని చెప్పిన చికిత్సల నన్నిటిని చేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు గళగండాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౪౦. శ్రీపదాధికారము.

శ్రీపదమున సామాన్య చికిత్సలు. ౧

శ్లో. లంఘనాలేపనస్వేదరేచనైః రక్తమోక్షణైః, ప్రాయశ్చిష్ట
హరై రుజ్జైః శ్రీపదం సముపాచరేత్. 1. ధత్తూరై రండనిర్గుండి వర్షాభూ
శిగు సర్వపైః, ప్రలేపః శ్రీపదం హస్తచిరోత్థ మతిదారుణమ్. 2. పిన్పి
ప్రమారనాలేప రూపికామూలవల్కులమ్, ప్రలేపాచ్ఛ్లేపదం హస్త బద్ధ
మూల మథో దృఢమ్. 3. పిండారకతరుసంభవ వగదాకశిఫా జయతి
సర్పిషా వీతా, శ్రీపద ముగ్రం నియతం బద్ధ్వా సూత్రేణ జంఘాయాం.
4. హితశ్చాలేపనే నిత్యం చిత్రకో దేవదారు వా, సిద్ధార్థశిగుఃకో
వా సుఖోష్ణో మూత్రపేషితః. 5. స్నేహస్వేదోసనాహం శ్చ శ్రీపదే
నిలజే భిషక్, కృత్వా గుల్ఫోపరిశిరాం విధ్యేత్తు చతురంగుళే. 6.

గుల్ఫస్యాధః శిరాం విధ్యేచ్ఛీఘ్రేదేపిత్తసంభవే, పిత్తస్థీం చ క్రియాం
కుర్యాత్పితృర్బుధవిసర్పవత్. 7. మంజిస్తాం మధుకం రాస్నాం సహిం
స్రాం సపునర్నవామ్, పిష్టావరనాల్లై ర్దేహోయం పిత్తశ్లేపద శాస్తయే. 8.
శిరాం సువిదితాం విధ్యేదంగుష్ఠే శ్లేష్మశ్లేపదే. మధుయుక్తాన్తి చాభ
క్త్యం కషాయాణి విబేన్నరః. 9. విబేత్సర్వప తైలేన శ్లేపదానాం నివృత్త
యే, పూతీకరంజచ్చదజం రసం వాపి యథాబలమ్. 10.

లంఘనము లేపనము స్వేదనము విరేచనము రక్తస్రావణము కఫనాశక
పదార్థములను నేవించుట నను వీరిచేత శ్లేపదరోగమునకు చికిత్స జేయవల
యును. ఉష్ణైత్ర ఆముదము వావిలి గలిజేరు మునగ ఆవాలు పీటినినూ లేపన
చేసిన ప్రాతటడిన శ్లేపదములను కూడ నశింప జేయును. జిల్లేదువేళ్లను గాని
ప్రతివేళ్లను గాని గంజితో నూరి లేపనచేసిన శ్లేపదము మొదలంబు నశించును. మంగ
వేళ్లు వందాక వేళ్లు నూరి నేతితోకిలిపి త్రాగినను మొలత్రాటిలో నెల్లప్పుడును కట్టుకొ
నియున్నను శ్లేపదములు నశించును. చిత్రిమాలయు దేవదారుపులు యొక్కగాని ఆవ
మనగలయొక్క గాని కిల్కమును గోమూత్రిముతో నూరి వెచ్చజేసి లేపన చేసిన
హితమగును. నాతశ్లేపదములందు స్నేహము స్వేదము ఉపనాహమును వైద్యుండు చేయు
చు. ఉదలయును. పిత్తశ్లేపదమునందు గుల్ఫమునకు క్రిందనాడులను ఛేదించవలయును.
పిత్తార్బుదముపిత్తవిసర్గి వీట్లుచేసినట్లే ఇంద చికిత్సను చేయవలయును. మంజిష్ఠ యష్టి
మధుకము సన్నరాస్త్ర జూహామాంసి గలిజేరు వీటిని గంజితో నూరి లేపనచేసిన పిత్తశ్లేపద
ములు నశించును. కిఫశ్లేపదమును అంగుష్ఠమునందు చక్కిగా గుత్తించి నాడీచ్చేదన
ము జేయవలయును. మధుయుక్తములగు కషాయములను పిన్నట్లై ద్రాగవలయును.
లేనిచో శ్లేపదరోగశాంతికై నెమలిఅడుగులరసమునైలముతో ద్రాగవలయును.

❖ వృద్ధదారక చూర్ణము. ❖

శ్లో. అనేనైవ విధానేన పుత్రజీవకజం రసమ్, కాంజికేన విబే
చ్ఛూర్ణం మూత్రై ర్వా వృద్ధదారజమ్. 11. రజనీం గుడసంయుక్తాం
గోమూత్రేణ విబేన్నరః, షష్ఠితం శ్లేపదం హాన్తి దద్రుకుప్తం విశేష
తః. 12. గంధర్వతైలభృష్టాం హరితకీం గోజలేన యః పిబతి, శ్లేపద
బంధనముక్తో భవ త్యసౌ సప్తరాత్రేణ. 13. ధాన్యామ్నం తైలసంయు
క్తం కఫహతవినాశనమ్, దీపనం చామదోషఘ్న మేత చ్ఛీపదనాశ
నమ్. 14. గోధావతీమూలయుక్తాం ఖాదే న్నాపేండరీం నరః, జయే

స్థిపదకోపోత్థం జ్వరం నద్యో న సంశయః. 15. శ్రీపదఘ్నో రసో
భ్యాసా ధ్గుడూచ్యా స్తైలసంయుతః, త్రికటు త్రిఫలా చవ్యం దావ్య
వరుణగోక్షురమ్. 16. అలంబుషాం గుడూచీం చ సమభాగాని చూర్ణ
యేత్, • సర్వేషాం చూర్ణ మాహృత్య వృద్ధదారస్య తత్సమమ్. 17.
కాంజికేన చ తత్ప్రేయ మక్షమాత్రం ప్రమాణతః, జీర్ణే చాపరిహారం
స్యా ద్భోజనం సర్వకామికమ్. 18. నాశయే స్థిపదం స్థౌల్య మామ
వాతం సుదారుణమ్, గుల్మ కుష్ఠానిలహరం వాతశ్లేష్మజ్వరాపహమ్. 19.

ఇదేవిధముగా (పుత్రజీవి) లక్షణపంజరసమును త్రాగివిదారీయ్యమును గంజి
తోగాని గోమూత్రముతోగాని త్రాగవలయును. పసపురు గోమూత్రముతో త్రాగినచో
ఒకవర్ష పు శ్రీపదమును కుఱునునశించును. తెల్లఱుచుదపు తెలయునందు వేదిన కరక్కా
యలను గోమూత్రముతో నేవించిన వాడు ఏడురోజులతో శ్రీపదబాధనుండి విముక్తు
డగును. తెలమును చేర్చిన గంజి కఫవాతములను పోగొట్టును. దీపనముఁజేయును. ఆమ
దోషమును పోగొట్టును. చెప్పటట్టావతో కాదుమినుపరసమును నేవించిన శ్రీపదజమగు
గోగము మిగుల త్వరలో నశించును. తిప్పతీగెరసములో తెలమును వేసికొని దినమును
నేవించుచుండిన శ్రీ పదములు నశించును. శొంఠి మిరియములు త్రిఫలములు పిప్పళ్లు చ
వ్యము మ్రానివసుపు పల్లెరు తిప్పతీగె వీటిని సమానభాగములుగా తీసికొని చూర్ణమును
చేసి దానితో సమానముగా నేలగుమ్మడుచూర్ణమును ఒక్కతులమంత గంజితోకలిపి
త్రాగవలయును. జీర్ణించినపిప్పట అన్నిపదార్థములను భుజింపవచ్చును. భయంకరమగు
సామవాతము శ్రీ పదము మున్నగువి నశించును.

— పిప్పల్యాదిచూర్ణము. —

శ్లో. పిప్పలీ త్రిఫలా దారు నాగరం సపునగ్నవం, భాగై ర్ద్విప
లికై రేషాం తత్సమం వృద్ధదారకం. 20. కాంజికేన పిబే చూర్ణం
కర్షమాత్రం ప్రమాణతః, జీర్ణే చాపరిహారం స్యా ద్భోజనం సర్వకా
మికం. 21. శ్రీపదం వాతరోగాం శ్చ హన్యా త్త్రిహాన మేవ చ, అ
గ్నిం చ కురుతే ఘోరం భస్తకం చ నియచ్ఛతి. 22.

పిప్పళ్లు త్రిఫలములు దేవదారువు శొంఠి గలిజేరు వీటిని రెండుపలములచొప్పున
వీటింతతో సమానముగా సముద్ర పాల చూర్ణముచేసి కాలుపలమును గంజితో
త్రాగి జీర్ణించినపిప్పట ఇప్టమువచ్చినట్లులు భుజించినచో శ్రీపదములను వాతరోగములను
పోగొట్టును, జఠరాగ్నిని కలిగించును,

—ॐ కృష్ణాద్యమోదకము. ॐ—

శ్లో. కృష్ణాచిత్రకదన్తీనాం కర్ష మర్ధపలం పరం, వింశతి శ్చ హరీతకో గుడస్య త్త పలద్వయం, మధునా మోదకం ఖాదే చ్చీపదం హన్తి దుస్తరం. 23.

పిష్పస్థు చిత్రమాలము దంతి ఇవి ఒక్కొక్క కాలు పలమును, కరక్కాయలు ఇరువదియును, బెల్లము గండు పలములును చూర్ణము చేసి తేనెతో మాత్రలను కట్టి తినిన భయంకరములగు శ్రీ పదములు నశించును.

—ॐ సౌ రేశ్వరఘృతము. ॐ—

శ్లో. సురసాం దేవకాష్ఠం చ త్రికటు త్రిఫలే తథా, లవణాన్యథ సర్వాణి విడంగా న్యథ చిత్రకం. 24. చవికా పిష్పలీమూలం గుగ్గులు ర్వాపుషా వచా, యవగ్రజం చ పాతా చ శత్రేలా వృద్ధదారు కం. 25. కల్లైశ్చ కార్మికై రేభి ర్మృతస్థం విసాచయేత్, దశమూ లికమాయేణ ధాన్యయాషన్త వేణ చ. 26. దధిసుంహసమాముక్తం ప్రస్థం ప్రస్థం పృథక్పృథక్, పక్వం స్వాదు ఘృతం క్లౌఘే త్క ర్షత్రయం హవిః. 27. శ్రీపదం కఫవాతోక్తం మాంసరక్తాశ్రితం చ యత్. మేదశ్శ్రితం చ పిత్తోశ్చిం హన్యా దేవ న సశయః. 28. అప చీం గుడమాలాం చ అన్త్రస్థాని తథార్బదం, నాశయే ద్ద్రహణీదో షం శ్వయంధుం గుడజాని చ, పర మ్నీకరం హృద్యం కోష్ఠక్రమివి నాశనమ్, ఘృతం సౌరేశ్వరం నామ శ్రీపదం హన్తి నేవితం. 30. జీవ కేస కృతం హ్యేత ద్రోగానీకవినాశనమ్.

సురస దేవదారుపు శొంఠి మిరియములు పిష్పస్థు త్రిఫలములు పంచలవణము లు వాయువిడంగములు చిత్రమాలము చవ్యము మోడి గుగ్గిలము బోడతరము వస య వక్షారము అగరుశొంఠి కచూర్ణము ఏలకులు వృద్ధదారకము వీటినిొక్కొక్కతులము చొప్పున తీసికొని కల్లముచేసి ఇందు 16 పలముల నేరిని పక్వము చేయవలయును. దశమూలముల కషాయముతోను ధనియముల యూషరసముతోను దధిసుంహము తోను వేర్వేరుగా నొక్కొక్క ప్రస్థము చొప్పున నేరిని పక్వము చేసి మూడుతులములు త్రాగవలయును. కఫవాతశ్రీపదములను మాంసరక్తాశ్రితముగు శ్రీపదమును పిత్తపు శ్రీపదమును నశింపఁ జేయును. అపచీ గుండమాల ఆంత్రస్థాని అర్బుదము గ్రహణిదోషము వాపులను ఇయ్యది పోగొట్టును. ఇయ్యని సౌరేశ్వరమును ఘృతము.

— విడంగమరీచా—౪౨. విద్రద్యధికారము. —

శ్లో. విడంగమరీచార్కేషు నాగరే చిత్రకే తథా. 31. భద్రా
దార్శ్వలకాభ్యేషు సర్వేషు లవణేషు చ, తైలం చక్రం పిబే ద్వాపి
శ్లేపదానాం నివృత్తయే. 32.

వాయువిడంగములు మిరియములు అర్కపత్రము శొంఠి చిత్రమూలము తుంగ
ముద్దెలు మ్రానివసపు విలకులు లవణములు వీటియందు పక్వముచేసిన తైలమును సేవించి
నను శ్లేపదములను పోగొట్టును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శ్లేపదాధికారి ప్రకరణము ముగిసెను.

ॐ

౪౨. విద్రద్యధికారము.

— విద్రధికి సామాన్యోపాయములు. —

శ్లో. జటాకాపాతనం శస్త్రం సర్వస్థి న్నేవ విద్రధౌ, మృదు ర్వి
రేకో లఘున్నం స్వేదః పిత్రోత్తరం వినా. 1. వాతఘ్నమూలకలైస్తు
వసాతైలఘృతప్లుతైః, సుఖోష్ణో బహుభో లేపః ప్రయోజ్యో వాతవిద్ర
ధౌ. 2. స్వేదోపనాహః కర్తవ్యః శిగ్రుమూలసమన్వితః, యవగో
ధూమముద్గైశ్చ సిద్ధాపిష్టైః ప్రలేపయేత్. 3. విలీయతే క్షణే నైవ
మపక్వైశ్చైవ విద్రధిః, పునర్నవాదారువిశ్వదశమూలాభియాంభసా.
4. గుగ్గులుం రుబుడైలం వాపిబే న్నాకుతివిద్రధౌ, పైతికం శర్కరాలా
జామధుకైః శారివాయుప్రాః. 5. ప్రదిహ్యత్ క్షీరపిష్టైర్వా పయ
స్యాశీరచందనైః, పిబే ద్వా త్రిఫలాక్వాథం త్రివృత్కలాక్షసంయుత
మ్. 6. పంచవల్కలకల్కేన ఘృతమిశ్రేణ లేపనం, యష్ట్యాహ్వ శారి
బా దూర్వా నలమూలై స్సచందనైః. 7. క్షీరపిష్టైః ప్రలేపస్తు పిత్త
విద్రధిశాంతయే, ఇష్టకాసికతాలోహగోశకృత్తుషపాంశుభిః. 8. మూ
త్రపిష్టైశ్చ సతతం స్వేదయే ఛ్లేష్మవిద్రధిమ్, దశమూలకపాయేణ స
న్నేహేన రసేన వా. 9. శోథం వణం వాకోషేన సశూలం పరిక్షేచ

యేత్, త్రిఫలా శిగువరుణ దశమూలాంభసా పితేత్. 10. గుగ్గులుం
 మూత్రయుక్తం వా విద్రాగౌ కఫసంభవే, పిత్రవిద్రాధివ త్వర్వాం క్రి
 యాం నిరవశేషతః. 11. విద్రాగ్యోః కుశలః కుర్యా ద్రక్తాగంతునిమిత్త
 యోః, శోభాంజనకనిర్యూపేహా హిం గుసైంధవసంయుతః. 12. అచి
 రం విద్రాధిం హన్తి ప్రాతఃప్రాత ర్షి పేషితః, శిగుమూలం జలే ధాతం
 దరపిష్టం ప్రకాలయేత్. 13. తద్రసం మధునా పీత్వా హస్త్యస్తర్విద్ర
 థిం సరః, శ్వేతవర్షాభువో మూలం మూలం వరుణకస్య చ. 14. జలే
 న క్యధితం పీత మపక్వం విద్రాధిం జయేత్, మరుణాదిగణక్వాథ మప
 క్వేభ్యస్తనోత్థితే. 15. ఉషకాదిప్రతీవాపం పిబేత్సంశమనాయ నై, శ
 మయతిపాతామూలం, క్షౌద్రముతం తంకులాంభసా పీతమ్. 16. అస్త
 ర్భూతం విద్రాధి, ముద్ధత మాశ్వేప మనుజస్య, అపక్వే త్వేత దుద్దిష్టం
 పక్వేషు ప్రణవత్క్రియా. 17. స్రుతేఽపూర్వార్థమథశ్చైవ మైరేయా
 మ్లనురాసన్వే, పేయోవరుణకాదిస్తు మధుశిగురినోఽథవా. 18. ప్రి
 యంగుధాతేకోద్ధం కిట్ఫలం తీనిశత్వచం, ఏతైస్సైలం విపక్తవ్యం వి
 ద్రాగౌ రోహణం పరిమ్. 19.

ఆన్నిపిద్రాధులగును జలగలను కరిపించుట మంచిది. మృదువుగా విరేచనము
 జేయించుట స్వేదము నుత్తిమములు. వాతహరములగు కల్మములను వెచ్చజేసి లేపన
 చేయుట వాతవిద్రాధికి మంచిది. ముగ్ధవేళ్లతో స్వేదము శుభనాహును చేయింప
 వలయును. యవలు గోధుమం పెసలు వీటిపిండిని కట్టవలయును. గలిజేరు దేవదా
 రువు శొంఠి దశమూలములు కరక్కాయలు వీటిక్వాథముతో గుగ్గిలమును కాని అము
 దమును గాని వాతవిద్రాధియందు త్రాగవలయును. పిత్రవిద్రాధికి చక్కెర పేలాలు
 మధుకము ముగంధిపాల వీటితో గాని పాలు పట్టివేళ్లు చందనము నూరికొనిగాని లేపన
 చేయవలయును. దశమూలముల కషాయమును గాని తైలసహితముగు మాంసరసమును
 గాని కొంచెము వెచ్చజేసి శూలసహితములగు వాపులను గాయములను తిడువలయు
 ను. త్రిఫలములు మునగ వరణధశమూలములు వీటికషాయముతో గాని గోమూత్రముతో
 గుగ్గిలమును గాని కఫవిద్రాధికి త్రాగవలయును. మునగకషాయములో ఇంగువ సైంధ
 వలవణములను వైచికోని ప్రాతఃకాలమున నిత్యమును ద్రాగుచుండిన విద్రాధి శీఘ్రముగ
 నేరణించును. అగరుశొంఠివేళ్లను లేనేతో కలిపికొని వియ్యపుకడుగుతో త్రాగిన అతి
 భయంకరములగు విద్రాధులయినను నశించును. ఇయ్యది పక్వముగాని విద్రాధి విషయ

ము. ఇక పక్షములయినదానిని గాయములకువలెనే యుపచరింపవలయును. క్రిందిమీదికి స్రావముగలవిద్రధులలో మైశేయాష్టునురాసవములగాని ఖరణాదిగణకౌష్ఠమును గాని మునగరసములో లేనను వైచికోని గాని త్రాగవలయును. కొట్టలు ధాతక్రీకుసుమము లొద్దుగ కట్ఫలము అజగరత్వక్కు వీటితో తైలమునుచేసి విద్రధికిరోపణము చేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు విద్రద్యధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౪౩. వ్రణశోధాధికారము.

—ॐ వ్రణశోధ కుపాయములు. ॐ—

శ్లో. ఆఘా విఘ్నాపనం కుర్యాద్ద్వితీయ మవసేచనం, తృతీయ ముపనాహం చ చతుర్థీం పాటనక్రియాం. 1. పంచమం శోధనం చైవ షష్ఠం రోపణ మిష్యతే, ఏతే క్రమా వ్రణశోధకైః సప్తమో వైకృతాపహః. 2. మాతులుంగాగ్నిమంత్రౌ చ భద్రదారుమహాషధం, అహింసా చైవ రాస్నా చ ప్రలేపో వాతశోధహః. 3. కల్కః కాంజిక సంపిప్ఠః స్నిగ్ధః శాఖోటకత్వచః, సుపర్ణిణవ సాగానాం రక్తశోధవినా శనః. 4. దూర్వాచనలమూలంచమధుకంచందసంతథా, శీలలాశ్వగణా స్సర్వే ప్రలేపః పితృశోధహః. 5. స్యగ్రోఘోదుంబరాశ్వత్థస్థూపేతసవ ల్కలైః, ససర్పిష్కైః ప్రలేప స్స్వచ్ఛోధనిర్వాపణ స్త్వనితః. 6. ఆగస్తా శోణితోత్థే చ ఏవమేవ క్రియాక్రమః, అజగంధాశ్వగంధా చ కాలాసరలయా సహ. 7. ఏకే శికాజశృంగీ చ ప్రలేపః శ్లేష్మశోధహః, పునర్నవా శిగ్రుదారు దశమూల మహాషధైః. 8. కఫవాతకృతే శోథే లేపః కోష్ఠో విధీయతే, న రాత్రే లేపనం దద్యాద్దత్తం చ పతితం తథా. 9. న చ శర్యుషితం శుష్యమాణం నైవావధారయేత్, శుషత మాణ ముఫేతేత ప్రదేహం వీడనం ప్రతి. 10. నచాపి ముఖ మాల్ని పే త్తేన దోషః ప్రసించ్యతే, స్థిరా స్తందరుజః శోథా స్సేద్యౌర్వాం కఫాపహ్నైః. 11. అభ్యుజ్య స్వేదఘృత్వా చ వేణునాడ్యా శతః శనైః,

విష్ణాపనాథి మృద్నీయా త్తలేనాంగుష్ఠ కేనవా. 12. రక్తావశేచనం కు
ర్యా దాదా వేవ విచక్షణః, శోధేమహతి సంబద్ధే వేదనావతి చప్రణే.

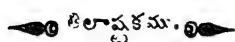
మొదట వాడ్చుటయును పిమ్మట సేచనము మూడవది ఉపనాహము నాలవది పగల్చుట అయిదవది శోధించుట ఆరవది మాన్చుట ఆను నీచికిత్సాక్రమము గాయములకు చెప్పబడినది. ఏదవది వికారనాశకకర్తను చేయుటయైయున్నది. మాదిఫలము తక్కిండు తుంగముపైలు దేవదారువు శొంఠి జటామాంసి రాన్నా వీటి లేపము వాతపు వాపులనుపోగొట్టును. బూరుగుచెట్టు చెక్కను గంఠోనూరి కల్పమును చేసి లేపన చేసిన రక్తశోఫలు నశించును. గరికి వట్టివేళ్లు యష్టినుధుకము చందము శీతలగణపుటొ వధులు వీటితోనగు లేపము పిత్రవాపులను పోగొట్టును. మట్టి మేడి రావి జువ్వీ ప్రబ్బలి వీటి పట్టలను నేతతోనూరిలేపన చేసిన వాపులు నశించును. అగంతుక వ్రణము నకును రక్తజ శోధకును ఈచికిత్సనే చేయవలయును. తులసి పెన్నేరు నల్లతెగడ తెగడ మున్నగు వీటితోనగు లేపనము వాపులను తగ్గించును. గలిజేరు మనగ దేవదారువు దశ మూలములు శొంఠి పిటిని వెచ్చజేసి లేపన చేయుట కఫవాతమును హితకరము అగును. గాయములపైని పట్టింపరాదు. బొటనవ్రేతో విష్ణాపనకై రుద్దవలయును. పృథ్విసొందిన వాపునందును వేదనగలుగు వ్రణమునందును మొదటనే విచక్షణబుడై వైద్యుడు రక్తమును వెడలించుచుండువలయును.

— ప్రణశోధకు రక్తమోచనాదలు. —

శ్లో. యో న యాతి శమం లేద స్వేదనేకావతర్నణైః, సోఽ
పి నాశం వజ త్యాశు శోధ శ్శోణిత మోక్షణాత్. 14. ఏకత శ్శ
క్రియా స్పర్శా రక్తమోక్షణ మేకతః, రక్తం హి వ్యమితాం యాతి
తచ్ఛేన్నాస్తి నచాస్తి రుక్. 15. స చే దేవ ముపాక్రాంతః శోధో న
ప్రశమం ప్రణేత్, తస్యోపనాహైః షక్వస్య పాటనం హిత ముచ్య
తే. 16. శైలేన సర్పిషా వాపి తాభ్యాం వా శక్తుపిండికా, సుఖో
ష్ణః శోధపాకార్థ ముపనాహః ప్రశస్యతే. 17. సతిలా సాతసీబీజా దధ్య
మాశక్తుపిండికా, సకిణ్యకుప్తలవణా శస్తా స్యా దుపనాహనే. 18.
బాలస్పృహసహజీణభీరూణాం యోషితా మపి. మర్దోపరి చ జాతే చ
పక్వే శోధే చ దాగుణే. 19. గవాం దంతం జలేస్పృష్టం బింకుమాత్రం
ప్రలేపయేత్, అత్యంతశునీ చాపి శోధే పాచనభదనం. 20. కటుతై
లాన్వితై స్తేషా త్వర్షనిర్దోకభస్మభిః, చయః శామ్యతి గండస్య ప్రకో

ప స్సుటతి ద్రుతమ్. 21. చిరబిల్వాగ్నికౌ దంతీ చిత్రక్తోహయమూ
రకః, కపోతకంగృధ్రాణాం పురీషాణి చ దారణం. 22. తూరద్రవ్యాణి
వా యాని తూరో వా దారణః పరః, ద్రవ్యాణాం పిచ్ఛిలానాం తు
త్వజ్జ్వాలాని ప్రవీడనం. 23. యవగోధూమమాషాణాం చూర్ణాని చ
సమాసతః, తతః ప్రతూలనం క్వాథః పటోలీనింబపత్రజః. 24. అవిశుద్ధే
నిశుద్ధే చ న్యగ్రోధాది త్వగుద్భవః, పంచమూలద్వయం వాతే న్యగ్రో
ధాది శ్చ పైత్తికే. 25. ఆరగ్వధాదికో యోజ్యః కఫజే సర్వకర్తసు.

లేపస్వేదాదులచే నుపశాంతి నొందని శోధర క్తమౌక్షణమువలన శిశువుగా
నశించుచున్నది. ఒక వైపు సంపూర్ణముగా చికిత్సను చేయుచు రెండవవైపునందు రక్త
మును వెడలించవలయును. రక్తమే వ్యవస్థితుమనొందును. వ్యవస్థిమే కానిచో బాధయే
యొందదు. ఇట్టి చికిత్సచేసినను శాంతింపని శోధను ఘాతోపనాహములచే జీర్ణుట
మంచిది. తైలముతో గాని నేతితో గాని రెండింటితో గాని సత్తువును ముద్దజేసి వె
చ్చవెచ్చగా కాచుట మంచిది. తిలలు అవిసెలితులు దధి అప్లము వన కోష్ఠ ఉప్పు
వీటితోనైన సత్తుపిండముపనాహమునకు ప్రశస్తము. పిల్లలు ముదునల్లు ఓర్వలేనివారు
క్షీణించినవారు భయస్వభావులు స్త్రీలు పురుషులు వీరికి మృత్యుమనందు కలిగిన దారు
ణముగు శోధమునందును ఆపుదంతమును నీటితో అఱగిడిసి ఒకబొట్టు లేపనచేసిన
అత్యంతకఠినముగు శోధమునందును పాచనముగలిగించును. నెసలి—ధుచెక్క సూరేడు
దంతి చిత్రమూలము గన్నేరు పాపురపుపెంట కంకిపుపెంట గడ్డపెంట కీడిని లేపన
చేయటయును దారణమే యగును. సమస్తద్రవ్యములును తూరిములును భేదించునట్టి
వేయగును. యవలు గోధుములు మినుములు వీటిచూర్ణమును లేపనచేయవలయును. పిమ్మ
ట చేదపొళ్ల వేప కషాయముతో చక్కగా కడుగవలయును. శుద్ధముకాని దానికిని
శుద్ధమైన దానికిని న్యగ్రోధాధి కషాయము హితకరము. వాతశోధమునందు దశమూల
ములక్వాథమును సిత్తశోధలకు న్యగ్రోధాది గణపు కషాయమును కఫశోధమునందు
ఆరగ్వధాది కషాయమును హితకరములు అనియందరు.

శ్లో. తిలకల్మః సలవశౌ ద్వే హరిదే త్రివృద్భృతమ్. 26. మ
ధుకం నింబపత్రాణి లేప స్స్యా ద్యనిశోధనః.

సన్నిపాతిశోధమునందు తిలలను కల్మముచేసి ఉప్పు పసపు మ్రానిపసపు తైలై
గడ నేయి యష్టిమధుకము వేపఅకులు వీటితోనైనలేపనము గాయములనుశోధించును.

— నింబపత్ర తేపాదులు. —

శ్లో. నింబపత్రం తిలాదస్తీ అన్యతైస్సంధవమూక్షికమ్. 27. దుష్టవ్రణప్రశమనోలేపః శ్లోధనకేసః, ఏకంవా శారిబామూలం సర్వః ప్రణవిశోధనః. 28. పటోలం తిలయస్త్వాస్యాత్రివృష్టస్తీ నిశాహ్వయం, నింబపత్రాణి చాలేపః సకటు ప్రణశోధనః. 29. త్రిఫలాదిరోహాద్వీ న్యగ్రోధాదిబలకాశాః, నింబకోటికపత్రాణి కసాయః శోధనే హితం. 30. అనేన పూతిరూంసానాం మాంససాన మరోహతామ్, కల్క సంరోపణః కార్య స్తిలానాం మధుకాన్వితః. 31. నింబపత్రమధుభ్యాం తు యుక్త స్సంశోధనః స్త్రుతః, పూర్వాభ్యాం సర్పిశా వాపి యుక్త శ్చాఘ్నపరోహణః. 32. నింబపత్రతైలం కల్కో మధునా క్షతశోధనః, రోపణః సర్పిశా యుక్తో యవకల్కే స్వ కుం విధిః. 33. నింబ పత్రఘృతక్షౌద్రదాట్వీందుకసుముతా, పర్తి స్త్రలాహం కల్కో వా శోధయే దోహనీ ద్రవ్యమ్. 34

తేపాదు సువర్ణము దంతి తైలైశ్శిడ పైంధనలవణము లేనె వీటిని నూరి లేప నచేసిఁ గాయమునుమాన్యును. శ్లోధనచేయుటలో నింహ తో నిదిసాటి మొట్టిది. వేప అనును బిడ్డ ముచుబంపేళ్లే నంబరణము గ యమును శోధింపఁబడును. చేదపాక్ష తిలలు సుధుకము తైలైశ్శిడ పపపు మ్రానికపపు వేసాను ఉప్పు వీటినినూరి లేపఁచేసి న గాయమును శోధించును. త్రిఫలములు కాచు మ్రానిపపు న్యగ్రోధాదిగణపుటొషధ సులు ముష్టపపులగును కుశలు వేపలగును వీటికి నాయము శోధన చేయుటలో హిత కరము. ద్విధమై మాంసము లేక మాంససానయన సంధరములే లేని గాయములకు సువర్ణలకలములో లేనెగలవి ప్లూనే యుపనిది. వేపలనులను లేనెతో నూరివైచిన ప్రణానిను సంశోధించును. నేతితోక లీచిన రోపణమునుఅగుచుండును. యవకల్కము సంకు గూడ నిదియ పద్ధతి. వేపలనులను నేయి లేనె మ్రానిసపపు మధుకము వీటి తో నూవులను వత్తిచేసి గాని కల్కము చేసి గాని యుపయోగించిన గాయము లను శోధించును. అంశురములనుకూడ పుట్టించును.

— సప్తదశదుగ్ధాదులు. —

శ్లో. సప్తదలనుగ్ధకల్కః శమయతి దుష్టవ్రణంప్ర లేపేన, మధు యుక్తా శరపుంఖా సర్వవ్రణరోపణీ కథితా. 35. మానుషశిరఃకపాలం తదస్థి వా లేపయేతి మూలేశ్రీణ, రోపణ మిదం క్షతానాం యోగశతై

రవ్యసాధ్యానామ్ వ్రణాన్విశోధయే ద్వర్త్యా సూక్ష్మాస్యా స్తర్కసంధి
గాన్. 36. అభయాత్రివృతాదస్తీ లాంగలిమధుసైంధవైః, సుషవీపత్ర
ధత్తూరకర్ణ మోటకుతేరకాః. 37. పృథగేతేప్ర లేపనగంభీర వ్రణరోపణాః,
పంచవల్కలచూర్ణైర్వా శుక్తిచూర్ణసమన్వితైః. 38. ధాతకీచూర్ణలో
ద్వైర్వా తథా రోహన్వితేవ్రణాః, సదాహా వేదనావహ్నో వ్రణాయే మా
రుతోత్తరాః. 39. తేహం తిలాణుమాం జైష్ఠవ భృష్టా న్వయసి నిర్వృ
తాన్, తేనైవ కయసా పిష్ట్యా దద్యా దాలేపనం భిషక్. 40. వాతా
దిభూతా న్నాస్రావా ధూపయే దుగ్ర వేదనాన్, యథాజ్యభూర్జమద
న శ్రీవేష్టకసురాహ్వయైః. 41. శ్రీవాసగుగ్గుల్యగురు శాలనిర్యాసధూ
పితాః, కఠినత్వం వ్రణా యాన్తి నశ్యం త్సుగ్రా శ్చ వేదనాః. 42. తి
లాః పయః సితా త్కౌద్రం తైలం మధుక చందనం, లేపన శోధరుగ్ధా
హరక్తం నిర్యాపయే ద్రవణాన్. 43. పిత్తవిద్రధివిసర్పశమనం లేపనా
దికమ్, అగ్నిదగ్ధే వ్రణే సమ్య క్ప్రియుంజీత చికిత్సకః. 44. మహారాష్ట్రీ
జటాలేపో దగ్ధపిష్టావచూర్ణితం, జీర్ణగేహతృణా చూర్ణం దగ్ధవ్రణహితం
మతమ్. 45.

ఏడానల పాన్న అకులను పాలలో కల్పముచేసి లేపన చేసిన దుష్టవ్రణములు
నుపశాంతి నొందును. లేనె కలిసిన వెంసలి అన్నివిధములగు గాయములను మాన్పును.
మనుజుని శిరక పాలమును గాని ఎముకను గాని గోమూత్రముతో నూరి లేపన చేసి
నచో కోట్లకొలది యోగములకు సాధ్యముగాని గాయములును మానును. చిన్నమూతి
గలిగి మర్మస్థానములందున్న గాయమును వస్త్రద్వారా శోధింపవలయును. కరక్కాయ
లు తెల్లతెగద దంతి లేనె సైంధవలవణము జాపత్రి లపంగపుపట్ట చుక్కమార వీటిని
వేరు వేరుగా లేపనచేసినచో గంభీరములగు అంకురములయినను మొలక లేతును. పంచ
వల్కలచూర్ణమునందు శంఖచూర్ణమును వైచి గాని ధాత్రీఫలచూర్ణముతో గాని లా
ద్దగచూర్ణముతో గాని అంకురములు వచ్చును. భగ్గునమందుచు బాధించెడి గాయము
పశాంతి నొందుటకై నువ్వులను పాలతో నూరి లేపన జేయవలయును. వాతాదుల
వలనఁబుట్టినస్రావరహితములగు గాయములకును భుజపత్రము ఉష్ణైత్తకాయ శ్రీవేష్టధూ
పము దేవదారుపు శ్రీవాసము గుగ్గిలము అగరు వీటితో పొగవేసిన మంచిది. దీన గా
యముగట్టిపడును. బాధయు నుపశమిల్లును. నువ్వులు పాలు కలకండ లేనె తైలము
మధుకము చందనము వీటినినూరి లేపనచేసిన వ్రణములందలి నాపు శూల దాహము.

రక్తము ఉపశమిల్లును. పిత్తవిద్రవలును పిత్తవిసర్జనలు నుపశాంతించుటకు వైద్యుడు చురుకైన వలయును. నీటిపిష్పలికలను గాల్చి నూరి పట్టించి వ్రణములను శాంతి నొందింపవలయును. పూరింటిచూరు పుడకలను మార్చముచేసి కట్టుటయును హిత కరమే యగును.

❖ తీవి కా కల్కము ❖

జీవకకల్కం పశ్చాత్తిక్తక సర్జరసమిశ్రితం హరితి, ఘృత మభ్యంగాత్పానక దగ్ధోద్యుభం క్షణార్ధేన. 46. అస్తద్దగ్ధకుతారకో ద హనజం లేపాన్నిహన్తి వ్రణ, మశ్వత్థస్య విశుష్క వల్కలకృతం చూర్ణం తథా గుండనాత్, అభ్యంగా ద్వనిహన్తి శైల మభిలం గంఢాపద్ద సాధితం, పిష్ట్య శాల్మలితూలకై ర్జలగతా లేపా త్రిథా వాలుకాః. 47. సద్యః క్షతం వ్రణం వైద్యః సశూ లం హరిషేచయేత్, యష్టమధుకక త్లేన కించి దుష్టేన సర్పిశా. 48. బుద్ధ్యాగంతు వ్రణం వైద్యో స్ఫుతం క్షౌద్రసమన్వితమ్, శీతాం క్రియాం ప్రయుజీత పిత్తరక్తోష్ణనాశినం. 49. కాస్త్రకవలక మేఘం సుశ్లేష్మం గ వ్యసర్పిశా పిష్టం, శమయతి లేపాన్నియతం వ్రణ మాగంతూద్భవం న సందేహః. 50. అపామార్దస్య సంసిక్తం పత్రోత్థేన రసేన వా, స ద్యోవ్రణేషు రక్తం తు ప్రవృత్తం హరిష్యతి. 51. కర్పూరపూరితం బద్ధం సఘృతం సంప్రరోహతి, సద్యః శత్రుక్షతం పునాం వ్యధాపక వివర్జితం. 52. శరపుంఖా కాకజంఘా ప్రసూతమహిషీమలమ్, లజ్జా వతీ చ సద్యస్క-వ్రణఘ్నం పునగేవతు. 23. శునోజహ్వకృత శూర్పాః సద్యఃక్షతవిరోహణః, చక్రతైలం క్షతే విధే రోపణం పరమం మతం. 54. యవక్షారం భక్షయిత్వా పిండం దద్యా ద్వ్రిణోపరి, శృగాలకో లిమూలేన నష్టశైలం వినిస్సరేత్. 55. లాంగలీమూలలేపా ద్వా గవా క్షీమూలతి స్తథా, క్షితోష్ణణో సిగ్రహార్థం తిక్తా లా విపుతస్య చ. 57.

తీవికాకల్కమునందు మైనము ధూపరసమును కలిపి నేతిని సిద్ధము చేసి దుద్దిస చో ఒక్కఘడియలో కాలుటవలన నగు వ్రణములు తొలగిపోవును. అవివిధులసివృత్తు ముయొక్కవేళ్ల నొక పాత్రలో వైచి పొగబయలునుకురాకుండుట్లు కాల్చి లేపనచేసి న అన్నిదగ్ధమగునాయముమానును. పిష్పలివృత్తును త్వక్కును మార్చముచేసి కట్టినను అ

గ్నితగ్ధములగు వ్రణములు నశించును. అప్పుడు నలుగురుపడి బాధ గలిగించు గాయములకు మధుకకల్కమును నేతితో చేర్చి కొంచెము వెచ్చబెట్టి నేచనము జేయవలయును. ఆగంతు వ్రణముల నెటింగి వైద్యుడు లేనెగలిగిన నేయి మున్నగుశీతలక్రియలను ప్రయోగింపవలయును. మంచిపోక నొకదానిని ఆవునేతితో నూరి దినమును లేపనచేసిన ఆగంతుక వ్రణములుమానును. కొంచెమైనను సందియములేదు. ఉత్తరేణు పసరును పిండిన అప్పటికప్పుడు రక్తస్రావము ఆగిపోవును. కర్పూరమును నేతితో కట్టినచో తత్కాలమునందలి శస్త్రఘాతములు మానును. వెంపలి గురివెండ్రుక తొలివూరి గేదెముక్కపేడ లజ్జావంతి ఇవియన్నియును ప్రత్యేకము తత్కాలక్షతములను మాన్పును. కుక్కనాలుకను చూర్చుచేసి రుద్దిన తత్కాలమే చర్మమంతుగించును. చక్రలైలము గాయములకు వేధలకు శోషణమనిచెప్పబడినది. యవక్షారమును తిని గాయముపైని స్పృశించెట్లు మూలముతో నొక హద్దనూరి పెట్టినచో శశించినదైనను మణులవలెనువడి వచ్చును. ముయ్యాకుపొన్న వేల్లును లేపన చేసినచు తెల్లనిటైన వేల్లును లేపనచేసినను తత్కాలక్షతములు తొలగి నుఖములు కలుగును.

— ౩౭ ౩ సాయ లేపాదులు. —

శ్లో. కషాయశతమధురాః స్నిగ్ధా లేపాదయో హితాః, ఆమాశయస్థే రుధిరే చమనం కథ్య ముచ్యతే. 57. ఏక్వాశయస్థే దేయం చ విరేచన మంశయః, క్వాథోపంశత్వగేరంశ శ్వదంబ్యాత్తద్భిదా నివృత్తిః. 58. సహిం గుస్తైధనః నీలః కోష్ఠస్థం స్త్రావయే కస్తూక్, యవకోలకుళుతానాం సిస్నేహేన రిసేన చ. 59. భుంజితాన్నం యవాగూం వాపిబే తైస్థైధనసంయుతం, అశ్వర్థి మస్తం ప్రసతి ప్రాయశో యత్ర ఏక్షతే. 60. తతో రక్తక్షయే ద్వానూ కుపితేఽతిరుజాశలే, స్నేహపానం పరిషేషం స్నేహలేహవాపనాహనం. 61. స్నేహవస్త్రం చ కుర్వీత వాతఘ్నాషధసాధితం, ఇతి సాప్తాహికః ప్రోక్తః నద్యోవ్రణహితో విధిః. 62. సప్తాహే స్వీరతః కుర్యా చ్ఛారీరవ్రణసత్క్రియాం, కరం జారిష్టవిర్గుడిరసో హన్యా ద్వ్యోక్రిమీన్. 63. కలాయవిదలీపత్రం కోషామ్రాఫి చ పూరణాత్, సురసాదరపై స్సీకో లేపనః స్వరసేన హ. 64. సంబంధపాశ జాత్యైర్గు సప్తపద్మాశ్విమారకాః, క్రిమిఘ్న మూత్రసంయుక్తాః సేకాలేపనధావనైః. 65. ప్రక్షాళ్యమాంసపేష్యా

వాక్రిమీ నపహారే ద్వృణాన్, లభునే నాథ వా దద్వా లేపనం క్రి
మినాశనం. 66.

పగరుగను చిల్లగను మధురముగను మెత్తిగనున్న శేపాదులు హితకరములు. ఆ
మాశయము నందున్న రక్తవిషయమై వాంతిని చేయించుట మంచిది. పక్వాశ
యస్థిశునకు విరేచనము తమము. వెదురుఆకు ఆకుదళపత్రము పల్లెరు కొండపిండి వీటి
ని కషాయమును పెట్టుకొని అందు సైంధవలవణము ఇంగువ వేసికొని త్రాగి, చో కోష్ఠ
గతమగు రక్తమును వెడలించును. యశలు తేగులు ఉలవలు వీటిని నిస్సెలముగా అన్న
ముతో భక్షించినను సైంధవలవణము వేసికొని గంజినైనను త్రాగినను ఉత్తిమము.
ఎక్కువత్యములు గలిగిన నిస్సెలము రక్తము నశించుచున్నది. రక్తత్యయమైనచో వాత
ము ప్రకోపించి బాధించును. అప్పుడు తైలపానాదులను చేయవలయును. ఇట్లు ఏడు
సంజాలవణును సద్యోవ్రణునకు చికిత్సను చేయవలయును. ఏడుసంజు తలనాత
శరీరపు గాయములవలెనే చికిత్సచేయవలయును. చింసెనగులు ఏడాదుల పొన్నఆకులు
చింతపండుముద్యలు వీటిని గ్రహించుట చేతను ముసాదిగణపుంసముల చల్లుట చేతను పు
రుగులు నశిచును. లేనిచో మాంసం గ్రుడ్డుతో గాయములను కడిగి పురుగులను పో
గొట్టవచ్చును. ఉల్లిగడ్డను పుంసెను పురుగులు నశించును.

— త్రిఫలాగుగ్ధలము. —

శ్లో. యే క్లేదపాకము స్రావయి గంధము గలిగిన వ్రణములను మిక్కిలిబాధయును
వాపును గల వ్రణములును గుగ్గలము లివిన త్రిఫలారసమును త్రాగుటచేత నశించి
పోవును. 67.

క్లేదము పాకము స్రావయి గంధము గలిగిన వ్రణములను మిక్కిలిబాధయును
వాపును గల వ్రణములును గుగ్గలము లివిన త్రిఫలారసమును త్రాగుటచేత నశించి
పోవును.

— వటికాగుగ్ధలము. —

శ్లో. త్రిలాచూర్ణసంయుక్తో గుగ్గులు ర్వటకీకృతః, నిర్వృత్రణో
విబంధస్మాన్ వ్రణశోధనరోషణః. 68. అమృతాగుగ్గులు శ్చస్తా హితం
తైలం చ వజ్రకం, విషంగత్రిఫలావ్యోషచూర్ణం గుగ్గులునా సమం.
69. సర్పిషా వటకీకృత్వా ఖాదే ద్వా హితభోజనః, దుష్టవ్రణాపచీ
మహా కుష్ఠనాదీవ్రణాపహః. 70.

త్రిఫలములచూర్ణమునందు గుగ్గిలమునుకలిపి ఉండలనుచేసి వ్రణములనుంచిన చో వ్రణశోధనముఁ జేసి రోపణఁజేయును. అమృతగుగ్గలమును వజ్రతైలమును హిత కరములు. వాయువిడంగములు త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు గుగ్గిలము వీటిని సమానభాగములను గాఢీనికొని నేతితో మాత్రలను కట్టి హితభుక్కు అయినవాడు భుజింపవలయును. దుష్ప్రణామలు అపచీప్రమేహము మున్నగునవి దీనిచే నశించును.

—౭౭ అమృతగుగ్గలు. ౭౭—

శ్లో. అమృతాపటోలమూల త్రిఫలక్రికటుక్రమిఘ్నానాం, సమ భాగానాం చూర్ణం, సర్వసమో గుగ్గలో ర్భాగః. 71. ప్రతివాసర మే కైకాం ఖాదే ర్ద్రింక్షణప్రమాణాం, జేతుం వ్రణాన్వాతాస్య గుల్లో దరశ్వయధురో గాదీన్. 72.

తిప్పటిగే చేదపాళ్ల త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వాయువిడంగ ములు వీనిని సమాన భాగములను గాఢీనికొని చూర్ణముచేసి ఆచూర్ణమంతేసి గుగ్గలమును కలిపి ఒక్కొక్కగులము చొప్పున మాత్రలను కట్టి దినమును తినుచుండినచో గాయ ములు వాతరక్తములు గుల్లోదరములు మున్నగునన్నిరోగములు శాంతించును.

—౭౮ బాతికాద్యభృతము. ౭౮—

శ్లో. జాతీ నింబ పటోల పత్రకటుకా దార్ద్ర నిశా శారిఖా, మం జిష్టాభయత్యై స్థిమధుకై ర్నక్తాహ్వజీజై స్సమైః, సర్విస్సిద్ధ మనేన సూక్ష్మవదనా మర్జాన్రితాః స్రావిణో గంభీరాః సరుజో వృణాః సగతి కాః శుష్కన్తి రోహన్తి చ. 73.

బాజి వేప చేదపాళ్ల ఆకులు కటుకరోహిణి సోంపు పసపు శారిఖ మంజిష్ఠా మగు కేరు మైలతుత్తిము మైనము యష్టిమధుకము నెమలిఅడుగువిత్తనములు వీటిని సమా నభాగములను టీసికొని కల్కముచేసి కల్కముతో నీర్ధముజేసిని నేతినిత్రాగిన సూక్ష్మ వదనములు గలిగి గంభీరములైనట్టి వ్రణములును నశించును.

—౭౯ గౌరాద్యభృతము. ౭౯—

శ్లో. గౌరా హరిద్రా మంజిష్ఠా మాంసీ మధుక మేవ చ, ప్ర పాండరీక్షం హ్రీబేరం భద్రముస్తం సచందనమ్. 74. జాతీనింబపటోలం చ కరంజం కటురోహిణీ, మధూచ్ఛిష్టం సమధుకం మహామేదా తిథై వ చ. 75. పంచవల్కలతోయేన ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, ఏష గౌ రో మహావీర్యః సర్వవ్రణవిశోధనః. 76. ఆగంతు స్సహజా శ్చైవ సు

చిరోతా శ్చ యే వ్రాణాః, విషమా మపి నాడీం చ శోధయే చ్చీఘ్రా
మేవ చ. 77. గౌరాద్యం జాతికాద్యంచ తైల మేవం ప్రసాద్యతే, తై
లం సూక్ష్మాననే దుష్టే న్రణే గంభీర ఏవ చ. 78.

గోగోజనము పసపు మంజిష్ఠ జటామాంసి మధుకము తైలకములములు కురువేరు
భద్రములలు చందనము జాజి నింబము చేదుపొళ్ల నెరులితడుగు కటుకగోహిణి మైన
ము మధుకము మహామోద పంచవల్కలములు వీటిని కషాయముచేసి అంగోక ప్రస్థము
నేతిని పక్వముచేసి నేవించవలయును. ఇయ్యది మహావీర్యసమన్వితముగు గౌరభృతము
అనఁబడును. ఆగంతుకములను సహజములును ప్రాచీనములునుగను గాయములనుమాన్ని
విషచురూపములగు నాడులను మిక్కిలి శీఘ్రముగా శోధించును. గౌరాద్యజాతికా
ద్యతైలములు ఈవిధముగ నే సిద్ధమగును. సూక్ష్మముఖములును దుష్టములును గంభీరములు
నగు వ్రణములకు ఇయ్యది హితకరములు.

— ౭౭ కరంజాద్యభృతము. ౭౭ —

శ్లో. స క్తమాలస్య పత్రాణి చమణాని ఫలాని చ, సుచునాయా
శ్చ పత్రాణి షటోలారిష్టయోస్తథా. 79. ద్వే హరిద్రే మధూచ్ఛిప్తం
మధుకం తిక్తరోహిణీ, మంజిష్ఠా చందనోశీర ముత్పిలం శారిబే త్రివృ
త్. 80. ఏతేషాం కార్షికై ర్భాగై ర్ముతప్రస్థం విపాచయేత్, దు
ష్టవ్రాణప్రశమనం తథా నాడీవిశోధనం. 81. సద్యశ్చిష్టవ్రాణానాంచ క
రంజాద్యమిహేష్యతే. 82.

నెరులితడుగులను ఉలిమిరి పొళ్ల వేపఆకలను పసపు మ్రానిపసపు మైనము
మధుకము కటుకగోహిణి మంజిష్ఠము చందనము వట్టిచేళ్లు తైలకములములురెండు
విధములగు మనుబాలలను తైలతగడ వీటితో ఒక్కొక్కతులము చొప్పున 16 పల
ముల నేనుని పక్వము చేసి దుష్టవ్రణములను శాంతినిొంపవలయును. ఇయ్యది
నాడీ వ్రణములను శోధించును. తత్కాలఘాతములనుకూడ పోగొట్టును.

— ౭౮ ప్రపాండరీకతైలము. ౭౮ —

శ్లో. ప్రపాండరీక మంజిష్ఠా మధుకోశీర వద్మకైః, సహరిద్రై
శ్శృతం సర్పి స్సక్షీరం వ్రాణరోపణమ్. 83.

కమలములు మధుకము కాకోలి క్షీరకాకోలి చందనము వీటితో సిద్ధముచేసిన
తైలము గాయములను మాన్చి మఱల చర్మమును పుట్టించుటయందు మిక్కిలి శ్రేష్ఠము.

—ॐ తిక్తాదిఘృతము. ७—

శ్లో. తిక్తా సిక్థ నిశా యష్టే నక్తాహ్వయఫలప్లవైః, పటోలమా
లఠీనిబ పత్రై ర్య్రణ్యం ఘృతం సచేత్. 84.

కటుకగోళాణి మైనము పసుపు మధుకము నెమలి అద్ధుచెక్క కాాయ అకులు
పటోలము బాజి చేప వీటిఅకులలో సిద్ధముచేసిన నేయి వ్రణములకు హితకరము.

—ॐ విపరీతమల్లతైలము. ७—

శ్లో. సిందూరకుప్తవిషహిం గురసానచిత్ర బాణాంఘ్రిలాంగలికక
ల్కవిపక్వతైలం, స్రాసాద మంత్రయుత ఘృత్కృత నున్నఫేనో దు
ష్టవ్రణప్రశమనో విపరీతమల్లః. 85. ఖడ్గాభిఘాతగురుగండమహోప
దంశ నాడీవ్రణ వ్రణ విచర్చిక కుప్తపామాః, ఏతాన్నిహన్తి విపరీ
తకమల్ల నామ తైలం యథేష్టశయనానభోజనస్య. 86.

సిందూరము కోఘ్న విషము ఇంగువ ఉల్లిగడ్డ చిత్రమూలము గొంటవేళ్లు వీటి
కల్కమునుండు పక్వముచేసిన తైలమునే విపరీతమల్లతైలమని యందురు. ఇదిదుష్టవ్రణ
ములను మాన్పును. ఖడ్గఘాతములం బోగొట్టును. గండగోగము ప్రమేహము ఉపదంశ
ము నాడీవ్రణము గ యము విచర్చిక కుప్త పీటినిపోగొట్టును. దీనినేవిచయనస్పృహ స్వచ్ఛ
గా మజ్జన భోజనాదులను నెఱపవచ్చును.

—ॐ అంగారకతైలము. ७—

శ్లో. కుతారకా త్వలశతం సాధయే న్నల్వణేభిః, తేన పా
దావశేషేణ తైలప్రస్థం విపాచయేత్. 87. కల్లైః కుతారాపామార్గ
ప్రోష్ఠికామక్షికాయుతైః. 88.

తెల్లకులసి నూరుపలములు తెచ్చి ఒకద్రోణము నీటిలో పక్వము చేసి
నాల్గవపాలు నీరు మిగిలినప్పుడు 16 పలముల తైలముండు పక్వము చేసి తెల్లకులసి
ఉత్తరేణు ప్రోష్ఠికాయు చేప తేనెతోగి వీటితోకల్కముచేసి నేవించిన అన్ని నాడీవ్రణ
ములును నశించును.

—ॐ రెండవప్రపాండరీకతైలము. ७—

శ్లో. ప్రపాండరీకం మధుకం కాకోత్వా ద్వే సచందనే, సిద్ధ
మేభిః సమం తైలం తత్పరం వ్రణరోపణం. 89.

కమలములు మధుకము రెండువిధములకాకోలులు చందనము వీటితో తయారు
చేసిన తైలము గాయముల మాన్పుటలో చాలయుంచిది.

—ॐ దూర్వాశ్వుతము. ॐ—

శ్లో. దూర్వాస్వరససిద్ధం వా తైలం కంపిల్లకేన వా, దాక్షీత్య
చ శ్చ కల్లేన ప్రధానం రోపణం నృణాం. 92. యేనైవ విధినా తైలం
ఘృతం తేనైవ సాధయేత్, రక్తపిత్తోత్తరం జ్ఞాన్వా సర్పి రే వావపా
చయేత్. 93.

దూర్వారసములో సిద్ధముచేసినతైలము గాని కాంపిల్లకములో సిద్ధముచేసిన తై
లము గాని మ్రానిపసపు ఛాలికాకల్కములతో నైన తైలము గాని గాయములను
మాన్యును.

—ॐ మంజిష్ఠాశ్వుతము. ॐ—

శ్లో. మంజిష్ఠాం చందనం మూర్వాం పిప్ప్లాసర్పి ర్విపాచయే
త్, సర్వేషా మగ్నిదగ్ధానా మేషా ద్రోణ మిష్యతే. 94.

మంజిష్ఠ చందనము ఛాగఫలము వీటిని నూరి నేటిలోవైచి పక్వము చేసి అన్ని
విధములగు దగ్ధవ్రణములకును సోపణ చేయవలయును.

—ॐ పాటలీశైలము. ॐ—

శ్లో. సిద్ధం కి సాయకల్కా భ్యాం పాటల్యాః కిబుతైలకం, దగ్ధ
వ్రణరూజాస్తావ దాహవిఘ్నాటనాశనమ్. 95.

పాటలీకషాయముల కల్కముతో సిద్ధముచేసినతైలము దగ్ధవ్రణములబాధను
స్తావము మన్నగు వాటిని పోగొట్టెను.

—ॐ చందనతైలము. ॐ—

శ్లో. చందనం ఘటశుంకం చ మంజిష్ఠామధుకం తథా, ప్రపౌం
డగీకం మూర్వా చ వత్తిగం ధాతికీ తథా. 96. ఏభి స్తైలం విపక్తవ్యం
సర్వీక్షిరసమన్వితమ్, అగ్నిదగ్ధవ్రణే ప్విప్ప్లం మ్రక్షణా ద్రోపణం పర
మ్. 97.

మంచిగంధము మట్టియిగళ్లు మంజిష్ఠము మధుకము కమలములు చాగఫల
ము రక్తచందనము తేలకాయలు నెయ్యి పాలు వీటితో తైలమును పక్వముచేసి దగ్ధ
వ్రణములకు రుద్దవలయును.

—ॐ మనశ్శిలాది లేపములు. ॐ—

శ్లో. మనశ్శిలా లే మంజిష్ఠా సలాక్షా రజనీద్వయం, ప్రలేపస్స ఘృతక్షౌద్ర స్వగ్విశుద్ధికరః పరః. 98. అయోరజ స్సకాసీసం త్రిఫలా కుసుమాని చ, ప్రలేపః కురుతే కార్ణ్యం సర్వపవ నవత్వచి. 99. కాలీయకరతామ్రాస్తి హేమకాలారనోత్తమైః, లేప స్సగోమయరసః సవ ర్ణకరణః పరః. 100. చతుష్పదాం హి త్యగ్రోమఖురశృంగాస్థిభస్మనా, తైలాక్షా చూర్ణితా భూమి ర్భవే ద్రోమవతీ పునః, వ్రణగ్రంధిం గ్రంధి వచ్చ జయేత్ తూరేణ వా భిషక్. 101.

మనశ్శిల హరిదళము మంజిష్ఠము లక్క పసపు మ్రానిపసపు నేయి తేనె వీటితో నగు లేపము చర్మమును శుద్ధిచేయును. లోహచూర్ణము కాసీసము త్రిఫలకుసుమములు వీటిలేపము క్రొత్తచర్మమునుపుట్టించును. మ్రానిపసపు మామిడిలెంకలు కాంచనము మంజిష్ఠము వీటిరసములతోనగు తైలమునుపూసినను గోమములు దట్టముగా మొలచును. హతీ యు నీవ్రణగ్రంధులను గ్రంధులకువలెనే వైద్యుడు చికిత్సచేసి జయింపవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వ్రణశోధాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౪౪. నాడీప్రణాధికారము.

—ॐ నాడీప్రణమున కుపాయములు. ॐ—

శ్లో. నాడీనాం గతి మన్విష్య శస్త్రేణాపాట్య శస్త్రవిత్, సర్వ వ్రణక్రమం కుర్యా చ్ఛోధనం రోపణాదికం. 1. నాడీం వాతకృతాం సాధు పాటితాం లేపయే ఢ్యుషక్, ప్రత్యక్షుష్పీఫలయుతై స్తిలైః పిష్టైః ప్రలేపయేత్. 2. పైత్తికీం తిలమంజిష్ఠా గాగదస్తీనిశాయుగైః, శైష్వికీం తిలయష్ట్యాహ్వా నికుంభారిష్టసైంధవైః. 3. శల్యజాం తిలమధ్వాజ్యై ర్లేపయే చ్చిన్నశోధితాం. 4. ఆరగ్వధనిశాకాలా చూర్ణాజ్యక్షౌద్రసం యుతా, సూత్రవర్తి ర్వ్రజే యోజ్యా శోధనీ గతినాశినీ. 5. ఘోంటా ఫలత్వజ్జదనాత్ఫలాని పూగస్యచ త్సక్లవణం చ ముఖ్యం, స్నుహ్య

ర్కదుగ్ధన సహౌష కల్కో వర్తీకృతో హ స్త్యచిరేణ నాడీమ్. 6. వర్తీకృతం మాక్షికసంప్రయుక్తం నాడీఘ్న ముక్తం లవణోత్తమం వా, దుష్టవ్రజే య ద్విహితం చ తైలం తత్సేవ్యమానం గతి మాశు హన్తి. 7. జాత్యర్కసంపాకకరం చ దస్తీ సింధూత్థసౌవర్చలయావ శూక్తేః, వర్తిః కృతా హ స్త్య చిరేణ నాడిం స్రుక్ ఊరపిష్టాసహ మా షీ కేణ. 8. మాహాపదధికోద్రవాన్నం మిశ్రితం హరతిచిరవిరూఢాం చ, భుక్తం కంగునికామూల చూర్ణ మతి దారుణాం నాడీమ్. 9.

శస్త్రము చేయ నెఱిగినవాడై వైద్యుఁడు నాడులగతిని కనిపెట్టి ఛేదన చేసి అన్ని వ్రణములకు వలెనే శోధనమును శోపణమును చేయవలయును. వాతనాడిని ఛేదించిన తెల్లఁజుత్తరేణి ఫలములను తిలలను నూరి లేపన చేయింపవలెను. పిత్తనాడిని తిలలు మంజిష్ఠము పసపు మ్రానిపసపు వీటితో లేపనచేయవలయును. కఫనాడులను తిలలు మధుకము దంతి జేప సైంధవలవణము వీటితో లేపనచేయింపవలయును. ఛిన్నిములును శోధితములు నగు శల్కనాడులను తేనెతో నేలితో లేపనచేయవలయును. అప్లవేతము మ్రానిపసపు వీటిచూర్ణమునందు నేలిన లేనెను కలిసికొని వత్తిచేసి గాయముఁడుంచిన శోధించును దోషములనుపోగొట్టును. పోకచెక్క లవంగపుపట్ట ఉమ్మెత్త వీటిని జెముడు పాలతోను జిల్లేడుపాలతోను కల్కము చేసి దానితో వత్తినిచేసి యుపయోగించిన నాడీవ్రణములు నశించును. సైంధవలవణముతో వత్తిచేసి తేనెతో కలిపియుపయోగించినను నాడీవ్రణములు నశించును.

— శ్లోకములకు శిరోవ్యాసోపాయములు. —

శ్లో. కృశదుర్బలభీరూణాం గతి ర్కర్తాశ్రితా చ యా, త్కారసూ త్రేణ తాం చింద్యా న్న శస్త్రేణ కదాచన. 10. ఏషణ్యా గతి మన్విష్య త్కారసూత్రానుసారిణీం, సూచీం విదధ్యా దభ్యస్తే చోన్నామ్య చాశు నిర్హరేత్. 11. సూత్రస్యాస్తం సమానీయ గాఢం బంధం స మాచరేత్, తతః క్షీణబలం వీక్ష్య సూత్ర మన్యత్ప్రీతేశయేత్. 12. త్కారాక్తం మతిమా న్నైద్యో యావ న్న చ్ఛిద్యతే గతిః, భగందరే ష్యేష విధిః కార్యో వై ద్యేన జానతా. 13. అర్బుదాదిషు చోక్షిష్య మూ లే సూత్రం నిధాపయేత్, సూచీభి ర్యవవక్త్రాభి రాచితం శ్వాస మం తతః. 14. మూలే సూత్రేణ బద్ధీయా చ్ఛిన్నే చోపచరే ద్వ్యణమ్.

కృశించినవారు దుర్బలులు భయస్వభావులు అగు వారలకు మరస్థానపు వాటిని ఔరస్తూత్రముతో కాయవలయునేకాని శస్త్రముతో చికిత్సచేయరాదు. ఏషణీశస్త్రముతో ఔరస్తూత్రము ననుసరించి సూదులనుచొప్పించి లోపలి మలిఁమును పోగొట్టవలయును. భిగందరముఁగల ఇదియే పద్ధతి. అప్పుడాదులయందు ఉత్తేపణచేసి స్థూత్రస్థాపనచేయవలయును. యవసమాఁమగు ముఖముగల సూదితో ఛేదింపఁబడిన వ్రణమును స్థూత్రముతో చక్కగా కట్టవలయును.

—● సప్తాంగగుగ్గిలము. ●—

శ్లో. గుగ్గిలు శ్రీఫలా వ్యోమైఃసమాంస్తై రాజ్యయోజితః, నాడీదుష్టవ్రణశూల భగందర విదాశనః. 15.

గుగ్గిలము శ్రీఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటిని నూరి నేతితో చేర్చి నేనించినచో నాడీవ్రణాదులు మానును.

—● సర్పికాచిత్రైలము. ●—

శ్లో. సర్పికా సింధుదన్త్యాగ్ని రూపికా నలనీలికా, స్వరమంజరీ బీజేషు త్రైలం గోమూత్ర సాచితమ్, దుష్టవ్రణప్రశమనం కఫనాడీచ్రణానహం. 16.

సజ్జఙ్గాము సింధవలవణము దంతెన చిత్రమాలము ప్రతిపేళ్లు నీలి తులసి విత్తనములు గోమూత్రము వీటితో త్రైలమును పక్వముచేసి వాడినచో దుష్టవ్రణములు నశించును.

—● కుంభీకాచిత్రైలము. ●—

శ్లో. కుంభీక ఖర్జూర సిపిత్త బిల్వ వనస్పతీనాం తు శలాటువర్ణే, కృత్వా కషాయం విపచేత్తు త్రైల మవాప్య ముస్తం సరలం ప్రియం గుమ్, 17. సౌగంధికా మోచనసాహి పుష్ప లోధ్రాణి దత్వా ఖలు ధాతకీం చ, ఏతేన శల్యప్రభవా హి నాడీరోహే ద్వ్యణో వైముఖ మాశు చైవ. 18.

పున్నగము ఖర్జూరము వేలగ మారేడు ఈవనస్పతుల కనిగాయలను కషాయముపెట్టి అందుత్రైలమును పక్వము చేయవలయును. అందు తుంగమూలము సరలము లవంగపుపట్ట విలములు జూపల్ల నాగసేసరములు ముచికాయ లాద్దుగ ధాత్రిపుష్పము వీటికల్పమును చేర్చివాడిన నాడీవ్రణములు శీఘ్రముగా మాని చర్మము పెట్టును.

—● భల్లాతకతైలము. ●—

శ్లో. భల్లాతకార్కమరిచై ర్లనణోత్తమేన సిద్ధం విడంగరజసీద్వ
య చిత్రకై శ్చ, స్యా న్నార్కవస్య చ రసేన నిహంతి తైలం నాడిం
కఫానిలకృతా మపచీం వ్రణాం శ్చ. 19.

నల్లజీడి జిల్లేడు మిరియములు సైంధవలవణము వాను విడంగములు పసపు మ్రాని
పసపు చిత్రమూలము వీటికల్కమును గుంటకలగరాకు రసముతో సిద్ధముచేసిన తైలము
కఫవాతపు నాడీవ్రణముల పోగొట్టును.

—● నిర్గుండీతైలము. ●—

శ్లో. సమూలవత్సాం నిర్గుండీం వీడయిత్వా రసేన తు, తేన సిద్ధం
సమం తైలం నాడీదుష్టవ్రణాపహం. 20. హంతి పామాపచీనాం తు పా
నాభ్యంజనసావనైః, వివిధేషు చ స్ఫులేషు తథా సర్వవ్రణేషు చ. 21.

వేళ్లు ఆకులతో గల వావిలిని మర్దించి రసము తీసి అందు సమానముగా తైల
మును పోసి పక్వము చేసి వాడినచో దుష్టవ్రణము మున్నగు వానిని పోగొట్టును.
ఇయ్యది అనేకవిధము లగు గోగములకును హితకరము.

—● హంసపాదార్చితైలము. ●—

శ్లో. హంసపాదార్చిష్టపత్రం జాతీపత్రం తతోరసైః,
తత్కైలై ర్విపచే తైలం నాడివ్రణవిరోహణమ్. 22.

ఎఱ్ఱనివేపముగుళ్లు జాజిఆకులు రసముతీసి కల్కముచేసి తైలమును కాచి వాడిన
చో నాడీవ్రణములు శాంతించును.

ఇట్లు చిక్రదత్తయందు నాడీవ్రణాధికారప్రకరణము యుగిసెను.

౪౫. భగందరాధికారము.

—● భగందరకు సామాన్యోపాయములు. ●—

శ్లో. గుదస్య శ్వయంధుం జ్ఞాత్వా విశోష్య శోధయే త్తితి, రక్త
వసేచనం కార్యం యథా పాకం న గచ్ఛతి. 1. వటపత్రేష్టకాశుంతీగు
డూచ్యః పువనర్నవాః, సుషిప్తాః వీడకాలంభే లేపః శస్త్రో భగందరే. 2.
వీడకానా ముపశ్వానా మపతర్పణపూర్వకం, కర్త కుర్యా ద్విరోహంతం

భిన్నానాం వక్ష్యతే క్రియాం. 3. ఏషణీపాటనం త్తారవహ్నిదాహాది కం క్రమం, విధాయ వ్రణవ త్కార్యం యథాదోషం యథా క్రమమ్. 4. త్రివృత్తిలానాగద స్తీ మంజిష్ఠాసహసర్విహ, ఉత్సాదనం భవే దేత త్తైస్సంధవత్కైద్రసంయుతం. 5. రసాంజనం హరిద్రే ద్వే మంజిష్ఠా నింబపల్లవాః, త్రివృత్తేజోవతీ ద స్తీ కల్కో నాడీవ్రణాపహాః. 6. కుష్ఠం త్రివృత్తిలాద స్తీ మాగధ్యః సైంధవం మధు, రజనీ త్రిఫలాతుణ్ఠం హితం వ్రణవిశోధనం. 7. స్నుహ్యర్కదుగ్ధదావ్యభి ర్వత్తిం కృత్వా విచక్షుః, భగందరగతం జ్ఞాత్వా పూరయే త్తాం ప్రయత్నితః. 8. ఏషా పర్వశరీరస్థాం నాడీం హన్యాన్న సంశయః, తిలాభయాలోద్ర మరిష్ట సత్త్రం నిశావచాలోద్ర మగారధూమః. 9. భగందరే నాడ్యుపదంతే యోశ్చ దుష్టవ్రణే శోధనరోపణోఽయం. 10.

గుదస్థాపు వాపును ఎండించి శోధింపవలయును. పక్వము కానట్టులుండగనే రక్తమును వెడలింప వలయును. మట్టికలు ఇటుకలు శొంఠి తిప్పతీగ గలిజేరు వీటిని చక్కగా నూరి భగందరవిషయునుల లేపన జేయుట మంచిది. పక్వము కాని పిడకలను (రోగములను) లంఘుపూర్వకమైన విరేచనకర్తము నుపయోగింప వలయును. ఏషణీపాటనము త్తారము కాల్పు నున్నగు వానిని దోహతుసారముగా చేయవలయును. తెల్లతెగడ తిలలు నాగదంతి మంజిష్ఠము సైంధవలవణము నెయ్యి లేనె వీటిలో నలుగు పెట్టుకొన వలయును. రసాంజనము పసపు మ్రానిపసపు మంజిష్ఠ వేపకలు తెల్లతెగడ తేజోవంతి దంతి వీటికల్కము నాడీవ్రణములను పోగొట్టును. శోష్ణ తెల్లతెగడ తిలలు దంతి పిప్పళ్లు సైంధవలవణము లేనె పసపు త్రిఫలములు వీటికల్కము గాయములను శోధించును. జనుడుపాలు జిల్లేడుపాలు మ్రానిపసపు వీటితో వత్తులను చేసి భగందరమునెఱిగి వైద్యుఁడుపయోగింప వలయును. ఇయ్యది శరీరమునందంతటను గల నాడీవ్రణములను పోగొట్టును. సందియము లేదు. తిలలు కరక్కాయ లాద్దుగ వేపాకు పసపు పస ఇంటిబూజు వీటికల్కము భగందరము నాడీరోగము ఉపదంశము దుష్టవ్రణములు వీనిని శోధించి మాన్పును.

— సవకార్మిక గుణము. —

శ్లో. ఖరాస్ర పక్వభూరోగ చూర్ణలేహో భగందరం, హస్తీదన్త్యగ్నృతివిహ లేప స్తర్వ చ్చునోస్థి వా. 11. త్రిఫలారససంయుక్తం బిడాలాస్థిప్రలేపనం, భగందరం నిహ న్నైశు దుష్టవ్రణహరం షరః. 12.

త్రిఫలాపురకృష్ణానాం త్రిపంచై కాంశయోజితా, గుడికాం శోధగుల్తా
రోభగందరవతాం హితా. 18.

గాడిదెనెత్తుటితో పక్షముచేసిన మద్దిచూర్ణ లేపము కాని డింటెన చిత్రము
లము అతివస వీటిలేటము గావి కుక్కయెముకలను నూరి లేపన చేసినఁ గాని భగంద
రములను నశింపఁ జేయును. త్రిఫలములరసములో పిల్లియెముకలను నూరి లేపనచేసినను
భగందరము నశించును. త్రిఫలములు కి భాగములు గుగ్గిలము కి భాగములు పిప్పళ్లు
ఒక భాగము వీటిమాత్రము వాపులు గుల్తములు మూలలోగము భగందరము మున్నగు
వానిని పోగొట్టును.

— సప్తవింశతి గుగులుము. —

శ్లో. త్రికటు త్రిఫలా ముస్త విడంగమృతచిత్రకం, శత్యేలాపి
స్ఫలీమూలం హపుషా సురదారు చ. 14. తుంబురుపుష్కరంచవ్యం
విశాలారజనీద్వయం, బిడం సావర్చలం డ్రాకా సైంధవం గజపిప్పలీ.
15. యావ న్యేతాని చూర్ణాని తావ ద్ద్విగుణగుగ్గులుః, కోలప్రమా
ణం గుడికాం భక్షయే న్నధునా సహ. 16. కానశ్వాసం తథా శోధ
మర్శాసి సభగందరం, హృచ్చూలం పార్శ్వశూలం చ కుక్షివస్తిగుదే
రుజం. 17. అశ్లేరీం మూత్రకృచ్ఛ్చి చ అంత్రవృద్ధిం తథా క్రిమీన్,
చిరజ్వరోపస్పృష్టానాం క్షయోపహతచేతసాం. 18. ఆనాహం చ శుభో
న్మాదం కుష్ఠాని చోదరాణిచ, నాడీదుష్టవ్రణా న్సర్వా స్ప్రమేహశ్లేప
దం తథా. 19. సప్తవింశతికోహ్యేష సర్వరోగనిఘ్నాదనః.

శోంకి మిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు తుంగముపైలు వాయువిడంగములు
తగరము చిత్రమూలము కచ్చూరము విలకులు మోడి జేవదారువు ధనియములు పుష్కర
మూలము చవ్యము ఇంద్రవారుణి పసపు మ్రానిపసపు అంటుప్పు సావర్చలవణము
యవక్షారము సజ్జక్షారము సైంధవలవణము గజపిప్పలి వీటిచూర్ణముంత రెండింతలు
గుగ్గిలమును వేసి రేగుపండంత మాత్రలను గట్టి తేనెతో తివలయును. దగ్గు శ్వాసము
వాపు మూలలోగము భగందరము హృచ్చూలము మున్నగువాని నిది పోగొట్టును.

— విష్యందన తైలము. —

శ్లో. జంబుకస్య చ మాంసాని భక్షయే ద్వ్యంజనాదిభిః. 20.
అజీర్ణవర్జి మానేన ముచ్యతే నా భగందరాత్, పంచతిక్తం ఘృతం శ

స్తం పంచత్తిక్తశ్చ గుగ్గులుః. 21. న్యగ్రోధాదిగణో యస్తు హిత శ్శోధన రోపణః, తైలం ఘృతం వా తత్సత్త్వం భగందరవినాశనం. 22. చిత్ర కార్కా త్రివృత్పాతే మలపూహాయమూరకౌ, సుధాం వచాం లాంగ లికం హరితాలం సువర్చికాం. 23. జ్యోతిష్మతీం చ సంయోజ్య తైలం ధీరో విపాచయేత్, ఏత ద్విష్యన్దనం నామ తైలం దద్యా ద్భగందరే. 24. శోధనం రోపణం చైవ సవర్ణకరణం తథా.

అజీర్ణము లేని రోగియైనచో నక్కమాంసపు వ్యంజనాదులతో నెలనోజాలు భక్షించిన భగందరము నశించును. పంచత్తిక్తఘృతము పంచత్తిక్త గుగ్గులము నిందులకు ప్రశస్తములే యగును. న్యగ్రోధాధికజౌషధులు రోపణశోధనలయందు హితకరములు. తైలమును గాని నేతని గాని దీనిలో పక్వము చేసి నేపించిన భగందరము నశించును. చిత్రమూలము జిల్లేడు తెల్లతెగడ అగరుశొంతి నల్లగులరు గన్నేరు జముడు వస హరిదళము సజ్జ కీటిని కలిపి తైలమును పక్వము చేసి ప్రయోగించినను భగందరములు మానిపోవును.

కరవీరద్యతైలము.

శ్లో. కరవీర నిశా దన్తీ లాంగలీ లవణాగ్నిభిః మాతులుంగా ర్క-వత్సప్రోః పచే తైలం భగందరే. 25.

గన్నేరు పసపు దంతివేళ్లు ముమ్మాకు పొన్న సోవర్పలవణము చిత్రమూలము మాచిపత్రి జిల్లేడు కోష్ఠ పీటితో తైలమును పక్వము చేసి భగందరమున కుపయోగించు పవలయును.

నిశాద్యతైలము.

శ్లో. నిశార్క ఊరసింధ్వగ్ని పురాశ్వహనవత్సకః, సిద్ధ మభ్యం జనే తైలం భగందరవినాశనం. 26. వ్యాయామం మైథునం యుద్ధం పృష్ఠయానం గురూణి చ, సవత్సరం పఠహరే దుపరూఢప్రణో నరః. 27.

పసపు జిల్లేడుపాలు సైంధవలవణము చిత్రమూలము గుగ్గులము గన్నేరు కోష్ఠ పీటితో సిద్ధముచేసిన తైలమును రుద్దినచో భగందరములు నశించును. వ్యాయామము మైథునము యుద్ధము పృష్ఠయానము మున్నగునవి ఒక సం॥ వలకును వదలిపెట్ట వలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు భగందరాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౪౬. ఉపదంశాధికారము.

❖ ఉపదంశమునందు ప్రయోగింపవలసిన తింత్రము. ❖

శ్లో. స్నిగ్ధస్విన్నశరీరస్య ధ్వజమధ్యే శిరావ్యధః, జలౌకఃపాతినం
వాస్య దూర్ధ్వాధః శోధనం తథా. 1. పాకో రక్ష్యః ప్రయత్నేన శిశ్నక్ష
యకరో హి సః, పటోలనింబ త్రిఫలాగుడూచీ క్యాభం పి బే ద్వా
ఖదిరాశ నాభ్యాం, సగుగులుం వా త్రిఫలాయుతం వా, సర్వోపదంశా
హరః ప్రయోగః. 2.

స్విన్నమును స్నిగ్ధమునకు శరీరములయొక్క. లి గమధ్యమునందలి నరములను
చేదించిగాని నలగలను పట్టించిగాని వచనములను విరచనములను చేయుంప వల
యును. ప్రయత్నముగా పాకమును కాపాడవలయును. లేనిచో శిశ్నమును తినివేయు
ను. పటోలము నింబము త్రిఫలములు తిప్పేగ వీటిక పాయమునుగాని కాచు గుగ్గ
లము త్రిఫలములు వీటిక సాయమునైనను త్రాగవలయును. ఇయ్యది ఉపదంశలను
పొంగొట్టును.

❖ ఉపదంశయందు సామాన్యోపాయములు. ❖

శ్లో. ప్రపాండనీకం మధుకం రాన్నా కుష్ఠం పునర్నవా, సరలా
గురుభద్రాహ్వైర్వాతి కే లేపనేచనే. 3. గౌరీకాంజన మంజిస్తా మధుకోశే
రపద్మకైః, సచందనోత్పలైః స్నిగ్ధైః సైత్తికం సంప్రలేపయేత్. 4. నిం
బాద్ధునా శ్వత్థకదంబశాల జగబూవటోదుంబుర వేతసేషు, ప్రక్షాళ
నాలేపఘృతాని కుర్వా చూర్ణాని పితౄస్తభవోపదంశే. 5. త్రిఫలా
యాః కిషాయేణ భృంగరాజరసేన వా, వ్రణప్రక్షాలనం కుర్వాదుప
దంశప్రశాంతయే. 6. దహే త్కృటాహే త్రిఫలం సమాంశం మధు
సంయుతం, ఉపదంశే ప్రలేపోయం సర్వో రోపయతి వ్రణం. 7. రసాం
జనం శిరీషేణ పథ్యయా వా సమస్వితం, సక్షౌద్రం వా ప్రలేపేన స
గ్వలింగగదాపహం. 8. బబ్బూలదలచూర్ణేన దాడిమత్వగృహేన వా,
గుండనం వ్రణిచూర్ణేన ఉపదంశహరం పరం. 9. లేపః పూర్వలే నా

శ్వమారమూలేన వా తథా, నేవే నిత్వం యవాన్నం చ పానీయం
కౌప మేవ చ. 10. జయాజాత్యశ్వమారార్క సంపాకానాం దత్తైః
పుథక్, కృతం ప్రక్షాలనే క్వాథం మేథ్రపాకే ప్రయోజయేత్. 11.

కమలములు యష్టిమధుకము రాన్నా కోష్ఠ్య గలిజేరు సరలము అగరు
భద్రము నైలు వీటిలేపమును నేకమును వాతోపదంశములందు హితకరములు. నింబము
మద్దిచెక్క రాగిచెక్క కదంబము సాలము నేరేడు నుట్టిజువ్వి వేసము వీటిమా
ర్గముతో పిత్తరక్తమునందు ప్రక్షాళన చేయవలయును. ఈమూలికలతో సిద్ధముచేసి
న ఘృతము హితకరము. త్రిఫలములను కషాయమును చేసి గాని గుంటగలగరాకు
రసముతో గాని గాయములను తోమిన నుపదంశములు శాంతించును. ఉసిరిక కర
క్కాయలు తాడి వీటిని సమభాగములుగా కటాహమునందు వైచి దగ్ధము చేసి
తేనెలో కలిపి లేపన చేసిన తత్కాలము నందు రోపణములు కలుగును. తుమ్మ
చెక్క చూర్ణముతో కాని రానిమ్మచెక్క చూర్ణముతో గాని మనుజుని యెరుక
ల చూర్ణముతో గాని గుండన ముపదంశమును పోగొట్టును. పోక చెక్కలను గన్నే
రునుగాని నూరి లేపన చేయవలయును. యవలత్తమును బావిసీళ్లు నిండు పథ్యములు.
అగణి బాజి గన్నేరు బిల్లేడు ఆప్లవేతము వీటిఆకులతో కషాయమును కాచి లిం
గమును పక్వముగా కడుగుట ద్వారా ప్రయోగింపవలయును.

❖ భూనింబాద్య ఘృతము. ❖

శ్లో. భూనింబనింబత్రిఫలాపటోల కరంజజాతీఖదిరాశనానాం,
సత్తోయకలైర్ఘృత మాశు పక్వం సర్వోపదంశాపహరం ప్రదిష్టం.

నేలవేము నింబము త్రిఫలములు చేదుపొల్ల నెమలియడుగు బాజి కాచు
రాన్న వీటికషాయ కల్కములలో సిద్ధము చేసిన ఘృతము సమస్తవిధము లగు
నుపదంశములను పోగొట్టును.

❖ కరంజాదిఘృతము. ❖

శ్లో. కరంజనింబార్జునశాలజంబూ వటాదిభిః కల్కకషాయసి
ద్ధం, సర్పి ర్నిహన్త్యా దుపదంశదోషం సదాహపాకం సుతిరాగయు
క్తం. 18.

నెమలియడు వేప అర్జునము మద్దినేరేడు వీటికల్కకషాయములలో సిద్ధము
చేసిన నేయి దాహపాకసహితమును స్రావసహితము నగు ఉపదంశములనైనను పో
గొట్టును.

—ॐ అగారధూమతైలము. ॐ—

శ్లో. అగారధూమరజనీ సురాకిట్టం చ తైత్రిభిః, భాగోత్తరైః
పచే తైలం కంఢూశోధరుజాసహం. 14. శోధనం రోషణం చైవ సవ
ర్ణకరణం తథా, అర్చసాం చిన్నదగ్ధానాం క్రియాకారోఽపదంశ
వత్. 15.

ఇంటిబూజు పసపు మద్యము వీటిని భాగోత్తరములుగా తైలముతో పక్వముచే
సి యుపయోగించినను యుపదంశాదులు నివర్తించును.

ఇది చక్రదత్తయందు ఉపద. శాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౪౭. శూకదోషాధికారము.

—ॐ శూక దోషములకు సామాన్యోపాయములు. ॐ—

శ్లో. హితంచ సర్పిషః పానం షధ్యం చాపి విరేచనం, హిత శ్శోణి
తమోక్ష శ్చ య చ్చాపి లఘుభోజనం. 1. సర్వపీఠి లిఖితాం సూత్రైః
కషాయై రవచూర్ణయేత్, తైరేవాభ్యంజనం తైలం సాధయేద్విణి
షణం. 2. క్రియేయ మధిమంథేపి రక్తం స్రావ్యం తథోఽథయోః, అష్టిలా
యాం వృతే రక్తే శ్లేష్మగ్రంథివ దాచరేత్. 3. కుంభికాయాం హరే
ద్రక్తం పక్వాయాం శోధితే వ్రణే, తిందుకాత్రిఫలాలోధైర్లైవ సైలం
చ రోషణం. 4. అలజ్యాం హృతరక్తాయా మయ మేవ క్రియాక్రమః,
స్వేదయేద్దోధితం స్నిగ్ధం నాడీస్వేదేన బుద్ధిమాన. 5. సుఖోష్ణై రుప
నాహై శ్చ సన్నిధై రుపనాహయేత్, ఉత్తమాఖ్యాం తు పిడకాం సంఘ
ద్య బడిశోద్ధృతాం. 6. కల్లైశ్చ శుష్పిల్లైః కషాయాణాం క్షౌద్రయైశ్చ
రుపాచరేత్, క్రమః పిత్త విసర్పిక్తః పుష్కరీమూఢయో ర్హితః. 7.
త్యక్వాకే స్పర్శహన్యాం చ సేచయే న్నృదితం పునః, బలాత్తైలేన శో
ష్టేన మధురై శ్శోషనాహయేత్. 8. రసక్రియా విధాతవ్యా లిఖ
ితే శతహానకే, పుథక్పల్ల్యాదిసిద్ధం చ తైలం దేయ మనస్తరం. 9. పిత్త

విద్రధివచ్చాపి క్రియాశోణితజేర్బుదే, కషాయకల్మసద్వీపి తైలం
చూర్ణం రసక్రియాం. 10. శోధనే రోషణే చైవ వీక్ష్య వీక్ష్యావతార
యేత్, అర్బుదం మాంసపాకం చ విద్రధిం తిలకాలకం. 11. స్రత్యా
ఖ్యాయ ప్రకుర్వీత భిష క్తేషాం ప్రతిక్రియాం. 12.

నేయి త్రాగుటయును విరేచనము జేయించుటయును నెత్తుటని నెడలించుట
యును లఘూహారమును ఇందు విక్కిలి హితకరములు. ఆవాలు కషాయములతోచేర్చి
సిద్ధము చేసిన తైలమును రుద్దిన గాయములం దంకురములు కలుగును. ఈచికిత్సనే అధి
మంథమునకును చేయవలయును. ఈచెండిటిలో రక్తస్రావము అష్టిలాయందు రక్తస్రా
వము అయినపిమ్మట గ్రంథులకువలె చికిత్సను చేయవలయును. కుంభికయందు రక్త
మును వెడలింపవలయును. పక్షమైన కుంభికయందు గాయమును శోధించి త్రిఫల
ములు లోద్ర వీటిలేపమును తైలమును రుద్దిన గాయములు అంకురించును. అలజీకి రక్త
మును వెడలించిన పిమ్మట ఈచికిత్సనే చేయవలయును. గ్రధితమును స్నిగ్ధమును చేసి
బుద్ధిమంతుడు నాడీస్వేదముతో స్వేదనం జేయింపవలయును. నుఖభుగ్ధముగా
వెచ్చని స్నిగ్ధముగు వాటితో నుపనాహము చేయింపవలయును. పెద్దపిడికలను చక్క
గా ఛేదనచేసి బడిశముతో ఉద్ధరించి కషాయము కల్మసు చూర్ణమునందు తేనెను
కలిపి నేవ్వింపవలయును. శిత్తవిస్ఫోయందు చెప్పినక్రమమే పుష్కరియందును హితక
రము. త్వక్వాకము స్పర్శ హాని మృదితము వీటకు మాటిమాటికిని నేనన చేయవల
యును. కొంచెము వెచ్చజేసిన ముత్తుపపులగపు తైలమును మధురపదార్థములతో నుప
నాహము చేయవలయును. శతపోషకమునందు రసక్రియను చేయుట మంచిది. కష
ాయము కల్మసు నేయి తైలము చూర్ణము రసక్రియ వీటిని చక్కగా పరీక్షించి శోధ
నమునందు నుపయోగింపవలయును. అర్బుదము మాంసపాకము విద్రధి తిలకాలకము
వీటిని వదిలివెట్టి తక్కినవానికి వైద్యుడు చికిత్సచేయఁబడును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శూక దోషాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౪౮. భగ్నాధికారము.

— భగ్నమునకు సామాన్యోపాయములు. —

శ్లో. ఆహా భగ్నం విదిత్వా తు సేచయే చ్చిత్రలాంబునా, పంకే
నారేపకం కార్యం బరధనం చ కుశాన్వితం. 1. ముత్రతోక్తంచ భగ్నే

షు వీక్ష్య బంధాది మాచరేత్, అవనామిత మున్నహ్యే దున్నతం
 చావనామయేత్. 2. ఆచ్ఛేదతి క్షిప్త మథోగతం చోపరివ ర్తయేత్,
 ఆలోపనార్థం సంజిహ్వా మధుకంచాస్తు పేషితం. 3. శతధౌతపుతోన్మిశ్రం
 శాలిపిష్టం చ లేపనం, సప్తరాత్రా త్సప్తరాత్రా త్సేమ్యే వ్యవృత్తుషు
 మోక్షణం. 4. కర్తవ్యం న్యా త్త్రిరాత్రా చ్చ తథాగ్నేయేషు జానతా,
 కాలే చ సామసీతోష్ణ పంచరాత్రా ద్విమోచయేత్. 5. న్యగోధాది
 కషాయం చ సశీతం పరిషేచనే, సంచమూలీషికవ్యం తు క్షీరం దద్యా
 త్సవేదనే. 6. సుఖోష్ణ మవతార్యం వా చక్రతైలం విజానతా, మాం
 సం మాంసరస స్సర్విః క్షీరం యూషః సతీనజః. 7. బ్రూహణం చా
 న్నపానం చ దేయం భగ్నం విజానతా, గృప్తిక్షీరం ససర్విష్కం మ
 ధురౌషధసాధితం. 8. శీతలం ద్రాక్షయా యుక్తం ప్రాత ర్భగ్నః పిబే
 న్నరః, సఘృతేనాస్థిసంహరం లాక్షాగోధూమ మర్జునం. 9. సంధి
 యుక్తే స్థిభగ్నే చ పిబేత్ క్షీరేణ మానవః, రసాన మధులాక్షాజ్య
 సితాశిల్కం సమశ్నితాం. 10. భిన్నభిన్నమృతాగ్ధీనాం సందాన మచి
 రా ద్భవేత్, వీతవ రాశుకాచూర్ణం ద్విగుంజం వా త్రిగుంజకం, అప
 క్వక్షీరపీఠం న్యా దస్థిభగ్న ప్రరోహణం.

తొలుతవిటిగిండ్లలమును గుర్తించి చల్లనినీటితో నేచనచేయవలయును. బురద
 తోలేపన చేయుటయును మశలతో కట్టుటయును హితకరములు. భగ్నములందు నుశు
 తుడు చెప్పినదాని చక్కగా చూచి చేయవలయును. చంగినదాని ఎత్తి కట్టవలయును.
 ఎత్తి కొనియున్నదానిని వంచి కట్టవలయును. లేపనకొఱకు మంజిష్ఠము మధుకమును
 పుల్లనిరసముతో నూరి మూడువందల మారులు వడియకట్టి నేతిలోకి లిపి బియ్యమును
 నూరి పట్టిపవలయును. పంచమూలములలో పక్వముచేసిన పాలను బాధకల భగ్నతో
 గమునందు ఈయవలయును. లేనిచో నిపుణుడైనవైద్యుడు వెచ్చగా చక్రతైలము నుప
 యోగింపవలయును. మాంసరసము నేయి పాలు చిరిసెనగలయూషమ పుష్పిని కలిగి
 చు అన్నమును భగ్నతోగమునందు త్రవములు.

— లాక్షాగుగ్ధలము. —

శ్లో. క్షీరం సలాక్షా మధుకం ససర్వి స్వాస్థ్య జ్ఞేవసీయం చ సుఖా
 వహం చ. భగ్నః పీబే త్వక్వయ వార్జునస్య గోధూమచూర్ణం సఘృ

తేన వాధ. 12. లాక్షాస్థి సంహృత్కకుభాశ్వగంధా, శుష్కరీకృతానా
గబలాపురశ్చ, సంభగ్నయుక్తాస్థిరుజం నిమాన్యా, దంగాని కుర్యాత్కు.
లిశోపమాని. 13. అత్రాన్యతోపి దృష్టత్వా త్తుల్క శుష్కరేన గుగ్గులుః.

పాలు లక్క మధుకము నేయి జీవనీయగణపుటోషధులను త్రాగవలయును.
అర్జునపుచ్చెక్కను పాలతోనైనను నేతని పాలతోనైనను గోధుమచూర్ణమును నే
వించిన భగ్నములంద హితకరమగును. లక్క అర్జునపుచ్చెక్క పెన్నేరు పెద్దముత్తవ
పులగము గుగ్గులము వీటిని మార్జముచేసి తినిన ఎముకలు విఱుగుటతోటికూడిన సమస్త
బాధలును నశించును.

—ॐ ఆబాగుగ్గులు. ॐ—

శ్లో. ఆభాఫలత్రికై ర్వోషై స్సర్వై రేభి స్సమీకృతైః

తుల్యో గుగ్గులు రాయోజ్యో భగ్నసంధుప్రసాధకః. 14.

పెద్దపిల్లపీచగ ల్లిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటినిసమానభాగము
చేసి వీటినిన్నిటియంత గుగ్గులమును చూర్ణముచేసి నేవించిన భగ్నసంధు లదుకుకొనును.

—ॐ గంధతైలము. ॐ—

శ్లో. సప్రణస్య శు భగ్నస్య ప్రణం సర్పి ర్మధూత్తమైః, ప్రతి
సార్య కషాయై శ్చ శేషం భగ్నవ దాచరేత్. 15. భగ్నం వైతి య
థాపాకం ప్రయతేత తథా భిషక్, వాతవ్యాధివినిర్దిష్టా న్నేహి సత్ర
ప్రయోజయేత్. 16. రాత్రౌ గాత్రౌ తిలా న్యుష్ణా న్వాసయే దస్థిరే
జలే, దివా ద్వివైవ సంశోష్య క్షీరేణ పరిభావయేత్. 17. తృతీయం స
ప్తరాత్రం చ భావయే న్నధుకాంబునా, తతః క్షీరం పునః వీతా స్సు
శుష్కాం శుష్కర్ణయే ద్భిషక్. 18. కాకోల్యాదిశ్వదంష్ట్రాం చ
మంజిష్ఠాం శారివాం తథా, కుష్ఠం సర్జరసం మాంసీం సురదారు
సచందనం. 19. శతపుష్పాం చ సంచూర్ణ్య తిలచూర్ణేనయోజ
యేత్, వీడనార్థం చ కర్తవ్యం సర్వగంధై శ్శృతం పయః. 20. చతు
ర్గుణేన పయసా తత్తైలం విపచే త్పునః, ఏలా మంశుమతీం పత్రం
జీరకం తగరం తథా. 21. లోధ్రం ప్రపాండరీకం చ తథా కాలాను
శారిబాం, శైలేయకం క్షీరశుక్లా మనన్తాం సమధూలికాం. 22. పిష్ట్యా

శృంగాటకం చైవ ప్రాగుక్తా న్యౌషధాని చ, ఏభిస్తద్విపచే తైలం
శాస్త్రవి స్మృదునాగ్నినా. 23. ఏత తైలం పదా పథ్యం భగ్నానాం సర్వ
కర్మసు, ఆక్షేపకే పక్షుభూతే చాంగశోషే తథాద్దితే. 24. మన్యా
స్తంభే శిరోరోగే కర్ణశూలే హనుగ్రహే, బాధిర్యే తిమిరే చైవ యే
చ శ్రీషు క్షయం గతాః. 25. పథ్యం పానే తథాభ్యంగే నన్యే వస్తి
షు యోజయేత్, గ్రీవాస్కంధోరసాం వృద్ధి రనే నైవోపజాయతే.
26. ముఖం చ పద్మప్రతిమం స్వస్వగంధిసమీరణం, గంధతైల మిదం
నామ్నా సర్వవాతవికారనుత్. 27. రాజార్హ మేత త్కర్తవ్యం రాజ్ఞా
మేవ విచక్షణైః, తిలచూర్ణ చతుర్థాంశం మిళితం చూర్ణమిష్యతే. 28.
లవణం కటుకం క్షౌర ముష్ణం మైథున మాతపం, వ్యాయామం చ న
సేవేత భగ్నో రూక్షాన్న మేవచ. 29.

గాయములైన భిక్షువు గాయములగు తేనె త్రిఫలములు వీటికషాయముతో ప్ర
తిసారణము చేసి తక్కినదానిని భగ్నమునకువలెనే చికిత్స జేయవలయును. రాత్రులు
నల్లనవులు పాకెడు నీటిలో వానితముచేసి ప్రతిదినమును ముఖముగా పాలతో భావ
న చేయవలయును. మూడవనక్షత్రాత్రము మధుకక షాయము భావన చేసి పాలను
పీల్చిన తిలలను చూర్ణము చేయవలయును. కాకోల్యానిగణము పల్లెరు మంజిష్ఠ మను
బాల కోష్ఠ జటామాంసి శగరసము దేవదారువు నందనము సోలపు వీటిచూర్ణమును తిల
చూర్ణముతో చేర్చి పీడనార్థము గంధద్రవ్యముతో పక్వము చేసి పాలను కాచవల
యును. పిమ్మట దానికి నాలుగురెట్లు తిలతైలమును వజ్రల పక్విము చేయవలయును.
ఏలకులు అంశుమతి బాపత్రి జీలకర్ర తగగము లోధ్రము ఉత్తరేణు లోవాసము
క్షీరకాకోలి మధుకములును శృంగాటకమును పూర్వపు దౌషధులును వీటితో తైల
మును సన్ననినెగతో పక్వముచేసి యుపయోగించినచో హితకరము. దీనిని ఆక్షేప
కము పక్షుభూతము అంగశోషము మున్నగు వానియందు వాడవలయును. ఇయ్యది
గంధతైలము. సమస్త వాతవికారములను పోగొట్టును. రాజయోగ్యమగు తైలము. తిల
లచూర్ణము నాలుగవపాలు కలిపిన చూర్ణముగా నుండవలయును. ఉప్పు కటు
క్షౌరము పులుసు శ్రీభోగము రూక్ష భోజనమును భగ్నగోగి వదలివేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు భగ్నాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౪౯. కుష్ఠాధికారము.

—●— కుష్ఠుకు పంచక మాయములు. —●—

శ్లో. వాతోత్తరేషు సర్వి ర్వమనం శ్లేష్మోత్తరేషు కుష్ఠేషు,
పిత్తోత్తరేషు మోక్షో రక్తస్య విరేచనం చాగ్ర్యం. 1. ప్రోచ్ఛన మల్పే
కుష్ఠే మహతి చ శస్త్రం శిరావ్యధనమ్, బహుదోషః సంశోధ్యః కుష్ఠీ
బహుశోఽనురక్షతా ప్రాణాన్, వచావాసాపటోలానాం నిబస్య ఫలి
నీత్వచః, కషాయో మధునా వీతో వాన్తికృ న్నదనాన్వితః. 3.

వాతాధిక్యముగలదానికి నేయియును కపాధిక్యతగల కుష్ఠునకు వచనమును
పితృధిక్యతగల కుష్ఠునకు రక్తవిస్రావమును విరేచనములును శ్రేష్ఠములు. అప్పుడు కుష్ఠువునకు
ప్రోచ్ఛనమును ఎక్కువదానియందు గాఢీవేధనమును శ్రేష్ఠములు. బహుదోషములుగల
కుష్ఠుగారి సంశోధము చేయదగినవాడు. వగ అడ్డసరము పటోలము ని బము కలు
కాగ్రుగ వీటిబెడును కషాయము చేసి తేనె యుమ్మెత్తరసములను చేర్చి త్రాగినచో
వాంతులను గణించును.

—●— విరేచనాదులు. —●—

శ్లో. విరేచనం తు కర్తవ్యం త్రివృద్ధస్తీఫలత్రికైః, యే లేపాః
కుష్ఠానాం, ప్రయుజ్యంతే నిర్గతాస్త్రదోషాణాం, సంశోధితాశయానాం
స్పద్య స్సిద్ధి ర్భవతి తేషాం. 4. మనశ్శిలాలే మరిచాన్తి తైల, మార్కం
పయః కుష్ఠపారః ప్రదేహః, కరంజబీజై డగజః సకుప్థో, గోమూత్రపిప్ల శ్చ
వరః ప్రదేహః. 5. పత్రాణి పిష్ట్యా చతురంగులస్య, తక్రేణ వణ్ణా న్యధ
కాకమాచ్యాః, తైలం క్తగాత్రస్య సరస్య కుష్ఠా న్యద్వర్తయేదశ్వహన
చ్ఛదైశ్చ. 6. ఆరగ్వధః సైడగజః కరంజో వాసాగుడూచీ మదనం హ
రిద్రే, శ్రౌహ్వః సురాహ్వః ఖదిటో ధవ శ్చ నింబో విడంగం కరవీర
క శ్చ. 7. గ్రంథి శ్చ భాజ్జాలశున శ్శిరీషః సలోమశో గుగ్గులు కృష్ణ
గంధే, పణిజ్ఞకో వత్సకసప్తపత్నీ పీలూని కుష్ఠం సుమృషః ప్రవాలః. 8.
వచాహరేణుత్రివృతాని కుంభీ భల్లాతకంగై రికమంజనం చ, మనశ్శి

లా లే గృహధూమవలూ కాసీసలోద్ధాపునము స్తనజ్ఞాః. 9. ఇత్యర్థయా
పై ర్విహీలా ష డేతే గోపిత్తపీతాః పురరేవ పిప్తాః, సిద్ధాః పరం స
ర్వపతైలయక్తా శ్చుర్ణప్రదేహః భిషజా ప్రయోజ్యాః. 10. కుశాని
కృచ్చాచ్ఛిణి నవం కిలాసం సురేంద్రలుప్తం కీటిభం సదస్తుం, భగంద
రార్కాం స్యవచీం సపామాం హన్యః ప్రముక్తా అచిరా న్న
రాణాం. 11.

తెల్లతెగడ దంతి త్రిఫలములు వీటితో విరేచనమున కిష్టించవలయును. నిగ్గ
తానదోషులకు సంతోధితమగు ఆమాశమును గలవానికి కుష్టుగులకు ఇట్టి లేపమును
ప్రయోగించిన ప్రియముగా సిద్ధి అగును. మనశ్శిల హాసనము మిరియములు తెలము
జిలేడుపాలు వీటిలేపము కుష్టులను హరించును. నెమలిఅడుగువిత్తులు బాంపంచాలవిత్తులు
కొప్పు వీటిని గోమూత్రముతో నూరి లేపన చేసిన కుష్టులకు మంచిది. అమ్మవేతపు
అకులను మజ్జిగతో కాకమాచి మఱోహాపుఆకులు నూరి గన్నేరురసముతో తెల
మును తడిసి ఉద్వర్తనము (నలుగు) పెట్టింపవలయును. రేలచెక్క నెనలయడుగు అడ్డ
సరము తిప్పవీగ ఉమ్మెత్తకాయ పసపు మ్రానిపసపు మారేడు భుజపత్రిము ఉల్లి
గడ్డ దిరిసెం నీలి గుగ్గులు నంగ కాను శ్వేతి మరువము కొప్పు సప్తల పీచు కుష్టుము
జాజిటిగుగ్గు వన కేణుకనీజములు తెల్లతెగడ దంతి మాతాశము ఇంటిబూజా వల
కులు కాసీసము లొద్దుగ అర్చనము తుంగము స్థలు వీని అగ్గ అగ్గ శ్లోకములలో
చెప్పినరీతి ఆరు మార్గములు చేసి గోపిత్తముతో ముద్ద జేసికొని అవనూరెతో చేర్చి
లేపన చేయవలయును. కష్టసాధ్యములగు కుష్టులు మున్నగునవి దీనిచే నశించును.

— మనశ్శిలాదీతిర ప్రదేహము. —

శ్లో. మనశ్శిలా త్వక్కుటజా త్వక్కుస్తా త్వలోమశః సైడగజః క
రంజః, గ్రంధిశ్చ భార్జః కరవీరమూలం చూర్ణాని సాధ్యాని తుశో
దకేన. 12. పలాశనిగ్ధాహరసేనహపి క్షిరోద్ధృతా న్యాధకసంమితేన,
దర్విప్రలేపం ప్రవదన్తి లేప మేతిత్పరం కుష్టవినాశనాయ. 13. కుష్టం
హరిద్రే సరసం పటాలం నింబశ్విగంధే సురదారు శిగ్రు, ససర్వపం
తుంబురుధాన్యవన్య చండా శ్చ దూర్వాశ్చ సమాని కుర్యాత్. 14.
తైస్రక్రయైకైః ప్రథమం శరీరం తెలాక్త ముద్వర్తయితుం యతేత,
తథాన్యకండుః పిడకాః సకోఠాఃకుష్మాని శోధాశ్చశమం ప్రయాన్తి. 15.

కొడిసెపాలవీర్తులు కోష్ఠ సైంధవలవణము గంజి వాయువిడంగములు వీటిలేపనము క్రిమిరోగములను ద. ద్రుమండలకృష్ణపులను పోగొట్టును. జైముడుకాడరసములో నర్ష పకల్కమునుంచి బొగ్గునిష్ఠులతో ప్వ్యు చేసి లేపన చేసినచో విచ్చుకలు నశించును. జైముడుకాడరసములో బూజు సైంధవలవణమునుంచి పి గ బడుటపోకుండ భస్మము చేసి తైలముతో లేపన చేసిన విచ్చుకలు నశించును. తగిరినెవీర్తులు తీలలు ఆ వాలు కోష్ఠ పిష్టభు అంటుప్పు సౌవర్చలవణము సైంధవలవణము వీటిని దుర్వాసన కలుగచేసి లేపనచేసిన విచ్చుకాదలు నశించును. ఉమ్మెత్తగింజలు జ్ఞాగోదకములతోను ఆవనూనెతోను కాచి యుపయోగించినచో విపాదికలు నశించును.

❖ ధాత్ర్యదిశేషములు. ❖

శ్లో. ధాత్ర్యక్షపథ్యాక్రిమిశత్రువహ్ని భల్లాతకావల్లుజతాహ
భృంగైః, భాగాభివృద్ధై స్తీలతైలమిశ్రైః సగ్వాణి కుష్మాణి నిహన్తి లే
పః. 16. విడంగసైంధవశివా శశిరేఖానర్ష పకరంజరజనిభిః, గోజలపిష్టో
లేపః కృష్ణహరో దివసనాథసమః. 17. విడంగై డగజాకుష్ఠ నిశాసింధూత్థస
ర్షపైః, ధాన్యామ్లపిష్టై ర్లేపోయం దద్రూకుష్ఠరుజాపహ. 18. దూర్వా
భయాసైంధవచక్రమర్ద కుతేరకాః కాంజితక్రపిష్టాః, త్రిభిః ప్రలేపై
రతిబద్ధమూలం దద్రుం చ కుష్ఠం చ నివారయన్తి. 19. తుల్యో రస
స్నానతరో స్తుషేణ సచక్రమర్దే ప్యభయావిమిశ్రః, పానీయభక్తేన త
దాంబుపిష్టో లేపః కృతో దద్రుగజేంద్రసింహః. 20.

తాడి యుసిరిక కరిక్కాయలు వాయువిడంగములు చిత్రమూలము నల్లజీడి
వీర్తములు బావంచాలు లోహము గంటుభారంగి—వీటిని ఉత్తరోత్తరముగా వృద్ధి
భాగములతో గ్రహించి అనగాక్రమముగా నొకదానికంటె నొకటి హెచ్చుగాచేసి
తీలతైలమును కలిపిలేపనచేయించినచో సమస్తములగు కుష్ఠులును నశించును. వాయువిడం
గములు సైంధవలవణము కరిక్కాయ బావంచాలు చెంగళ్ళకోష్ఠపసపు—వీటినిగో
మూత్రముతోనూరి లేపనచేసినచో సూర్యునితోసమానముగా సమస్తకుష్ఠములను ఉ
ష్ణాలింపజేయును. వాయువిడంగములు తింటెపు చెక్కికోష్ఠ పసపు సైంధవలవణము ఆ
వాలు పీనినిధాన్యామ్లముతోనూరిలేపనజేసినను కుష్ఠుగోగములుహరించును. దూర్వలు
(గరికలు) కరిక్కాయ సైంధవలవణము తింటెపుగింజలు వసతులసి—వీటిని గంజిరో

గాని మజ్జిగతో గాని నూరి లేపనచేసినచో దద్రురోగములను కుష్ఠరోగములనుకూడ నశింపజేయును. మద్దిచక్కరసముతో తింటెపుగింజలు కరక్కాయవీటిని నీటితోనూరి లేపనచేసినచో దద్రురోగముల నెడి ఏనుగులకియ్యది సింహస్నాయము కాగలదు.

— ప్రపున్నాడాదిఉద్వర్తనము. —

శ్లో. ప్రపున్నాడప్య బీజాని ధాత్రీసర్జరసస్సుహీ, సౌవీరపిష్టం దద్రుణా మేత దుద్వర్తనం పరం. 21. చక్రమర్దకబీజాని కరంజం చ సమాంశకం, స్తోకం సుదర్శనామూలం దద్రుకుప్తవిनाశనమ్. 22. లేపనా ద్భక్షణాచైవ తృణకం దద్రునాశనం, యూధీపున్నాగమూలం చ లేపా త్కంజిక పేషితం. 23. కాసమర్దకమూలం చ సౌవీరేణ చ పేషితమ్, దద్రాకిటిభకుష్ఠాని జయే దేతత్ప్రలేపనాత్. 24. శిఖరి సేనసుపిష్టం మూలకబీజం ప్ర లేపత సిద్ధమ్, త్సారేణ వా కదల్యార జనీమిశ్రేణ నాశయతి. 25. గంధపాషాణచూర్ణేన యవత్సారేణ పేషితమ్, సిద్ధనాశం వ్రజ త్యాశు కటుతైలయుతేన వా. 26. కాసమర్దకబీజాని మూలకానాం తథైవ చ, గంధపాషాణమిశ్రాణి సిద్ధానాం పరమాషధమ్. 27. ధాత్రీరస స్ఫర్జరస స్పవాక్యః సౌవీరపిష్టశ్చ తథాయు తశ్చభవన్తి సిద్ధాని యథా న భూయన్తథైవ ముద్వర్తనకం కరోతి. 28.

తింటెపుగింజలను ఉసిరిక సర్జరసము జెనుడుపాల - అను వీనిని గంజితో నూరి పట్టించిన దద్రువులను హితము. మఱియు తింటెపుగింజలను కానుగ వీటిని సమాన భాగములను తెచ్చి కొంచెము సుదర్శనమూలమునుచేర్చి నూరి లేపనచేసిన దద్రువులు నశించును. తృణకమును (సుగంధితృణమును) నూరి లేపనచేసినను లేక భక్షించినను దద్రువులు నశించును. సంద్రావర్తపుపూవులు పున్నాగమూలము వీటిగంజితో నూరి పూసినను, కాసమర్దకమూలమును సౌవీరలవణముతో నూరి పూసినను, ముల్లంగిగింజలను ఉత్తరేణురసముతో నూరి పూసినను, యవత్సారము అరటి పసపు వీటిని నూరి పూసినను, గంధపాషాణచూర్ణముతో యవత్సారమును నూరి పూసినను లేక కటుతైలముతో లేపనచేసినను సిద్ధులన్నియును నశించును. చేదుపొట్లగింజలను ముల్లంగివిత్తులను గంధపాషాణముతో నూరిపూసినను సిద్ధులు కుదురగలవు. మఱియును ఉసిరిక రసము మద్దిరసము అంటువ్వు వీనిని గంజితో నూరి ముద్దచేసి నలుగుపెట్టినను సిద్ధులు నశించును.

—ॐ కుష్ఠాదిలేపములు. ॐ—

శ్లో. కుష్ఠం మూలకబీజం ప్రియజ్వల స్సర్వపాస్తథారజసి, ఏత
త్కేసరకుష్ఠం నిహన్తి బహువాద్వికం సిద్ధమ్. 29. నీలకురంటకవత్తం
స్వరసేనాలిప్య గాత్ర మతిబహుశః, లింపేన్మూలక బీజైస్తక్తే జైత
ద్ధి సిద్ధనాశాయ. 30. చక్రాహ్వయం స్నుహీక్షీరభావితం మూత్రసం
యుతం, రవితిప్తం హి కించిత్తు లేపనా త్కిటిభాపహమ్. 31. ఆరగ్వ
ధస్య పత్రాణి ఆరనాశేన పేషయేత్, దద్రుకిటిభకుష్ఠాని హన్తి సిద్ధాన
మేవ చ. 32. బీజానివా మూలక సర్వ పాణం లాక్షారజన్యో ప్రపునా
డబీజం. 33. శ్రీవేష్టకవ్యోషవిడంగకుష్ఠం పిష్ట్యా చ మూత్రేణ తు లే
పనం స్యాత్, దద్రూణి సిద్ధం కిటిభాని పామాం కాపాలకుష్ఠం విష
మం చ హన్యాత్. 34.

కోష్ఠ ముల్లంగివిత్తులు శ్రేణిము ఆవాలు పసపు వీటిని నూరి లేపనచేసినచో
అనేకములగు విండ్రునుండి వచ్చుచున్న సిద్ధరోగమైనను నశించును. నల్లరోగింటిరసము
తో ముల్లంగివిత్తులను నూరి మజ్జికకలిసి పూసినచో సిద్ధలు నశించును. దింటెనను జెము
డుపాలలో భావనచేసి గోమూత్రములో నెండలో నెండించి నూరి పూసినను, రేలపూ
వులను గంజితోనూరి పూసినను దద్రుకిటిభకుష్ఠములు నశించును. సిద్ధులను నివర్తించు
ను. ముల్లంగిగింజలను ఆవాలు లక్కపసపు తింటెనగింజలు వీటినిన్నీ శ్రీవేష్టకము వాయు
విడంగములు చెంగల్యుకోష్ఠులను గోమూత్రముతో నూరి పూసినచో దద్రురోగములు
సిద్ధలు కిటిభరోగములు పామ కాపాలకుష్ఠము ఇయ్యపి నశించును.

—ॐ ఏడగజాదిలేపములు. ॐ—

శ్లో. ఏడగజకుష్ఠసంధవ సౌవీరసర్వజైః క్రిమిఘ్నేశ్చ, క్రిమిసి
ద్ధదద్రుమండల కుసానాం నాశనో లేపః. 35. స్నుక్కాండే సర్వపా
త్కిల్కః కుకూలానిలపాచితః, లేపాద్ద్విచర్చికాం హన్తి రాగవేగ
ఇవ త్రపామ్. 36. స్నుక్కాండే సుషిరే దగ్ధ్యా గృహధూమం సస్సైంధ
వమ్, అస్తద్ధూమం తైలయుక్తం లేపాద్ధన్తి విచర్చికామ్. 37. ఏడగ
జాతిలసర్వప కుష్ఠమాగధికా లవణత్రయమస్తు, పూతికృతం దివసత్ర
య మేతద్ధన్తి విచర్చికా దద్రుసకుష్ఠం. 38. ఉన్నత్తకస్య బీజేన మాణకక్షౌ
రవారిణా, కటుత్తైలం విపక్తవ్యం శీఘ్రం హన్యాద్ద్విపాదికామ్. 39.
నారికేలోదకే న్యస్తా స్తండులః పూతితాం గతాః, లేపాద్ద్విపాదికాం

ఘ్నన్తి చిరకాలానుబంధినీం. 40. సర్వరసః సింధుసంభవ గుడమఘ్నము హి మాక్షుగైరికం సఘృతం, సిక్థక మేతిత్వక్వం పాదస్పటనాపహం సిద్ధం. అవల్లుజం కాసమర్థం చక్రమర్థం నిశాముతమ్. 41. మాణిమంథే న తుల్యాంశం మస్తు కాంజికపేషితం, కచ్ఛాం కంఠాం జయ త్యుగ్రాం సిద్ధ ఏష ప్రయోగరాట్. 42. కోమలం సింహస్యదలం సనిశం సురభిజలేన సంపిప్త్వమ్, దివసత్రయేణ నియతం క్షుపయతి కచ్ఛాం విలేపనతః. 43.

తింబెనగింజను కోష్ఠ పైంధపలవణము సౌవీరాంజనము అవాలు వీనిని నూరి లేపన చేసిన క్రిమిసిద్ధ ద్రవ్య కుష్ఠపులునశి చును. జెముడు పాలకాడలను అవాలతోనూరి కొల దిపాటి సెగమీద కల్గము చేసి లేపన చేసినచో విచర్చికలు నశించును. ఇంటిబూజు తైలముతో నూరి పూసినను విచర్చికలు నశించును. తింబెనవిత్తులు నువ్వులు అవాలు కోష్ఠ లవణములు మూడును నూరి పూసినచో పు-తిగంధము గలవిచర్చికలును ద్రవ్యపులును కుష్ఠాంగములును నశించును. ఉమ్మెత్తగింజలను నూనకంద వీటినిక్షాలోదకముల తోకలిసి కిటుతైలమును స్నిగ్ధుచేసి పూసినచో విచర్చికలు నశించును. ఎడవీటికాయలో బియ్యము నూనెబెట్టి నూగినతర్వాత నూరి పూసినను ద్రవ్యపులు కుష్ఠపు విచర్చికలును నశించును. స్వజ్వరము పైంధపలవణము బెల్లము లేనె మైసాక్షిగుగ్గలము వీటిని నేటితోనూరి పూసినను సిక్థకములు హరించును. బావంచాలను పసపు తింబెనగింజలను నూరిపూసినను కచ్ఛాకంఠాద్వదులు నశించును. అడ్డనరముయొక్క తేతలకురసముతో పసపును నూరి పూసినప్పటికిని మూడు పాదలలో కచ్ఛపులు నశించిపోగలవు. ఇయ్యది సిద్ధక్రియ యనియు నెఱుంగి గా వలయును.

ॐ గోమూత్రపానాదులు. ॐ

శ్లో. హరిద్రా కల్కసంయుక్తం గోమూత్రస్య వలద్యయం, పిబే న్నరః కామచారి కచ్ఛాపామావినాశినం. 44. శోథపాండ్వామయహారీ గుల్మమేషే కఫావహా, కచ్ఛాపామాహారీ చైవ పథ్యా గోమూత్రసాధితా. 45. పిబతి సకటుతైలం గండపాపాణచూర్ణం, రవికిరణమతప్తం పామలో యః పలార్థం, త్రిదిసతదనసిక్తః క్షీరభోజీచ శీఘ్రం, భవతి కనకదీప్త్యా కామయుక్తో మనుష్యః 46.

రెండుపలముల గోమూత్రములలో హరిద్రాకల్కమును చేర్చుకొని కామచారి యగు వాడు త్రాగినేని కచ్ఛపు పామ నశించును. గోమూత్రముతో సాధించిన కర

క్కాయలు శోభ పొందుకోగము గుల్మము ప్రమేహము మున్నగువానిని తోల్చును. గంధపాషణచూర్ణమును ఆవనూనెలో కలిపికొని నూర్యకిరణములతో పక్వముచేసి అరపలము చొ॥ పామవ్యాధి గలవాడు త్రాగవలయును. దానితోనే నేకమును చేయవలయును. పాలనే త్రాగుచుండవలయును. ఇట్లైనచో బంగరువంటి కాంతి గలవాడగును.

❀ హరిద్రాలేపము. ❀

శ్లో. నిశానుధారగ్వధ కాకమాచీ పత్త్రై స్సదార్వీప్రపునా
డబీజైః, తక్రేణ పిప్లైః కటుతైలమిశ్రైః పామాది షూద్వర్తన మేత
ద్విష్టం. 47. సిందూరమరిచచూర్ణం మహిషీనవనీతసంయుతం బహుశః,
లేపా ద్వినిహంతి పామాం తైలం కరవీరసిద్ధం వా. 48. మాంసీ
చందనసంపాక కరగజారిష్టసర్వపమ్, శతీకుటజదార్వ్యబ్దం హంతి
కుష్ఠమయం గణః. 49. భల్లతకద్వీపసినుధార్కమూలం గుంజాఫలం
త్యూషణశంఖచూర్ణమ్, తుత్థం సకుష్ఠం లవణానిపంచ త్రూర
ద్వయం లాంగలికాం చ పక్త్వా. 50. స్నుహ్యర్కదుగ్ధేఘన మా
యసస్థం శిలాకియా తం విదధిత లేషమ్. 51. కుష్మే కిలానే తిల
కాలకే చ అశేషదుర్నామను చర్మకీలే, విషవరుణహరిద్రాచిత్రకా
గారధూమ, మనిలమరిచదూర్వాః క్షీరమర్కస్నుహీభ్యాం. 52. దహతి
పతితిమాత్రా త్కుష్ఠజాతీ రశేషాః, కులిశ మివ సరోషా చ్ఛక్రహస్తా
ద్విముక్తమ్.

పసపు జముడు తేల కామంచి వీటిఆకులను తగ్గిసెవిత్తులు వీటిని మజ్జితో నూరి తైలములో కలిపి పామాదిగోగములందు మర్దించుట మంచిది. సిందూరము మిరి యకులచూర్ణమును గోదెనేతిలో కలిపిగాని గన్నేరుతో సిద్ధముచేసిన తైలమును గాని లేపన చేసిన పామ నశించును. జీడివిత్తులు చిత్రమూలము జెముడుచెక్క జల్లేడుచెక్క చిరిసెనగ శొంతి మిరియములు పిప్పళ్లు శంఖచూర్ణము మైలుకుత్తము తోష్ఠ పంచలవణములు వీటిని గంగ శములోవైచి జెముడు జల్లేడు పాలతో పక్వము చేసి గడ్డగట్టిన పిట్టు లేపన చేయవలయును. కుష్ఠము కిలాసము మూర్కగోగము మున్నగునవి నశించును. ఇందు విషము వరుణపసపు చిత్రమూలము ఇంటిబూజు మిరియములు గరిక

అర్కః క్షీరస్సుహీక్షీరములును కలవవలయును. వీటిని పట్టించినమాత్రముననే సమస్త కుష్మములును నశించును.

—● సవక సాయము ౪. —●

శ్లో. శశాంక లేఖా సవిడంగసారా సస్పిలీకా సహతాశమూ
లా, సాయోమలా సామలకా సతైలా సద్వాణి కృష్ణా న్యుపహన్తి లీ
ధా. 53. తీవ్రేణ కుష్ఠేన పరీతదేహేనా యస్మిన్సరాజీం నినుమేన
ఖాదేత్, సంవత్సరం కృష్ణతిలద్వితీయాం ససామరాజీం వపుషా తిశేత్.
54. ఘర్త సేవీ కనుష్ఠేన వారిణా వాగుజీం పిబేత్, క్షీరభోజి త్రిసప్తాహా
త్కుష్మరోగా ద్విముచ్యతే. 55. ఏక స్త్రీలస్య భాగా న్వా సోమరా
జ్యా స్తథైవ చ, భక్ష్యమాణ మిదం సాతే ద్గుహ్యదప్రవివాశినమ్. 56.
అవల్లుజా ద్బీజకర్షం పీత్వా కోష్ఠేన వారిణా, భోజనం సర్పిషా కార్యం
సర్వకుష్మప్రణాశినమ్. 57. త్రిఫలాపటోలరజసి మంజిస్తా రోహిణీవహా
నింబైః, ఏష కి సాయోభ్యస్తో నిహన్తి కఫపిత్తిజం కుష్మమ్. 58.

భావంచి వాయువిడంగములు పిష్పస్థు చిత్రమూలము మంధూరము ఉసిరిక
తైలము వీటిని కలిపి భక్షించిన అన్నివిధములగు కుష్మములు నశించును. భయంకర
మగు కుష్మగలవారు నల్లనువ్వులతో చేర్చిన బావంచి విత్తనములను ఒక్కసంవత్సరము
నియముగా భక్షింపవలయును. ఘర్తమును సేవించువాడు వేడినీళ్లతో నేమగోజాలు త్రా
గి పాలను త్రాగుచుండిన కుష్మ నశించును. తిలలు 1 భాగము బావంచి 2 భాగములు
వీటిని ప్రాద్దుటనే భక్షించుచున్న గుప్తద్రువులును నశించును. బావంచిని ఒకత్తు
లము విత్తనములను వేడినీళ్లతో త్రాగి నేటిని తినిన అన్నివిధములగు కుష్మములు నశించు
ను. త్రిఫలములు పటోలము పసపు మంజిష్ఠ కటుకరోహిణి వన నింబము వీటికసాయ
మును నిరంతరమును త్రాగినను కుష్మములు నశించును.

—● ఛిన్నాస్వరసాది నేవనము. —●

శ్లో. ఛిన్నాయాః స్వరసో వాపి నేవ్యమానో యథాబలమ్, జీ
ర్ణే ఘృతేన భుంజీత స్వల్పం యూషోద కేన వా. 59 అతిపూతిశరీరో
పి దివ్యరూపో భవే స్మరః, పటోలఖదిరారిష్ట త్రిఫలాకృష్ణవేత్రజమ్.
60. తిక్తాశనః పిబే త్కాష్ఠం కుష్ఠీ కుష్ఠం వ్యపోహతి, తిలాజ్యత్రిఫ
లాక్షౌద్ర వ్యోషభల్లాత శిరగ్రాః. 61. పృష్యా స్సప్త సమో మేధ్యః

కుష్ఠహః కామచారిణః, విడంగ త్రిఫలాశృష్టా చూర్ణం లీఢం సమాక్షికమ్. 62. హన్తి కుష్ఠం క్రిమీ నైహః న్నాడీవ్రణభగందరాన్, ఇంద్రాశనం గమాదాయ ప్రశస్తేహని చోద్ధృతం. 63. తచ్ఛూర్ణం మధుసర్పిర్యాం లిహేత్తీరఘృతాశనః, హత్వాచ సర్వకుష్ఠాని జీవే ద్ద్విశతిద్వయమ్. 64. యః ఖాదే దభయోక్త్యం మరీచామలకాని వా, స జయేత్సర్వకుష్ఠాని మాసా దూర్ధ్వం న సంశయః. 65. దహ్యామానా చ్యుతః కుంభే మూలగే ఖదిరాద్రసః, సాజ్యా ధాత్రీరసక్షాద్రో హన్యాత్కుష్ఠం రసాయనమ్. 66.

లేనిచో బలానుసారముగా తిప్పతీగె రసమును సేవించి జీర్ణించిన పిమ్మట నేతితో గాని గంజితో గాని కొలిదిగా భుజింపవలయును. మిక్కిలియును దుగ్ధంధశరీరముగలవాడైనను దివ్యరూపము కలవాడగును. పటోలము కాచు నింబము త్రిఫలములు నల్లజీలకఱ్ఱ వేతను వీటికే మాయమును తిక్తమగు భోజనమును కుఘలనుపోగొట్టును. వాయువిడంగములు త్రిఫలములు పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును లేనెతో సేవించిన కుఘవులు క్రిమిరోగములు ప్రమేహములు నాశీప్రణాములు భగంధము మున్నగు నవి నశించును. మంచిననుమునందు పెళ్లగించి తెచ్చిన పాపర వేరును చూర్ణము చేసి లేనెను నేతిని కలపి పాలను నేతిని త్రాగునభ్యాసముగలవాడు సేవించవలయును. ఇయ్యది అన్నివిధములగు కుఘలను పోగొట్టి 200 ఏండ్లు జీవింపజేయును. కరక నింబములనుగాని మిరియములను నీరకనుగాని తినిన నొక నెలలో కుఘములు తొలగిపోవును. ఈరసాయనము కుఘును హరించును.

❧ వయస్యాది లేపములు. ❧

శ్లో. వయస్యేడగజా కుష్ఠ కృష్ణాభి ద్గుడికా శృతా, బస్తమూత్రేణ సంపిష్టా లేపా చ్ఛ్విత్రవినాశినీ. 67. పూతీకార్కన్నుజ్జురేంద్రదుమాణాం, మూత్రే పిష్టాః పల్లనాః సౌమనాశ్చ, లేపా చ్ఛ్విత్రం ఘ్నన్తి దిద్రువ్రణాః శ్చ, కుష్ఠా న్యర్కాంసి భగ్ననాడీవ్రణాం శ్చ. 68. గజచిత్రవ్యాఘ్రచర్త మస్తీతైలవిలేపనాత్, శ్విత్రం నాశం వ్రీజే త్త్రింవా పూతి కీటవిలేపనాత్. 69. కుడవోఽవల్లుజబీజా ద్ధరితాలచతుర్థభాగసంమిశ్రః, మూత్రేణ గవాం పిష్టః సవర్ణకరణః పరః శ్విత్రే. 70.

మధుకము తగిలెనె కోఘు పిప్పళ్లు వీటితో సిద్ధము చేసి మూత్రమునందునూరి లేపనచేసినచో తెల్లకుఘులు నశించును. నెమలిఅడుగుచెక్క జిల్లేమె జెయ్యండు పువ్వుర

మూలము 'తీల జాజి వీటిలగులను గోమూత్రముతో నూరి లేపన చేసినచో' శ్విత్రములు దప్తులు కుష్టువు మున్నగునవి నశించును. దంతి చిత్రమూలము గుంటకలగర వీటి తైలమునందు పక్వము చేసి లేపనచేసినను, దుగ్ధంధముగలపురువులను నూరి లేపనచేసినను శ్విత్ర కుష్టములు నశించును. బావంచిత్రములు నాలుగు పలములు హరిదశము ఒక పలము వీటిని గోమూత్రముతో నూరి లేపనచేసినను సమానముగు వర్ణము వచ్చును.

— ధాత్రీ క్వాధములు. —

శ్లో. ధాత్రీ ఖదిరయోః క్వాధం వీశ్వా వల్లుజసంయుతమ్, శంభేందుధవలం శ్విత్రం తూర్ణం హస్తిన సంశయః. 71. క్షీరేషు దగ్ధే గజలండజేచ గజస్య మూత్రేణ బహుస్రుతే చ, ద్రోణప్రమాణం దశభాగయుక్తే దత్వా పచేద్దీజ మవల్లుజస్య. 72. ఏత ద్వదా చిక్కణతా ముపైతి తదా సుసిద్ధాం గుడికాం ప్రయుంజ్యాత్, విశ్వం విలింపే దథ తేన ఘృష్టం తదా నృజ త్యాశు సవర్ణభావమ్. 73. శ్వేతఃకాయంతీ మూలం పిష్టం పీతం చ గవ్యపయసైవ, శ్విత్రం నిహస్తి నిమతం గవివారే వైద్యనాథ సృజ్ఞా. 74.

ఉసిరిక కాచు నీటిక మాయములో బావంచిన కలిపికొని త్రాగిన చంద్రనివలె తెల్లగానున్న కుష్టులును నశించును. సంజేహము లేదు. తగరినను చిక్కగా దగ్ధముచేసి ఏనుగు మూత్రముతో కడిగి ద్రోణమునీటిలో పదవపాసు బావంచి విత్తినయలను వైచి పక్వము చేసి గట్టిపడిన పిమ్మట మూత్రలనుచేసి వీటిని లేపనచేసినచో తెల్లకుష్టులు నశించును. తెల్లని నెల్లి వేరును నూరి గోమూత్రముతో చివరివఱకును నియమముగా త్రాగినచో శ్విత్ర కుష్టములు నశించునని ధన్వంత్రి యాజ్ఞయే యున్నది.

— కృష్ణహరహర్ణము. —

శ్లో. పుష్పకాలే తు పుష్పాణి ఫలకాలే ఫలాని చ, సంచూర్ణ్య పిచుమర్దస్య త్వజ్జాలాని దలాసి చ. 75. ద్వీరంశాని సమాహృత్య క్షాగికాని ప్రకల్పయేత్, త్రిఫలాత్ర్యాషణం బ్రాప్త్వా శ్వదంష్ట్రానుష్కరాన్ని కాః. 76. విడంగసారవారాహి లోహచూర్ణామృతా స్సమాః, హరిద్రాద్వయావల్లుజవ్యాధిఘాతాః సశర్కరాః. 77. కుష్ఠేంద్రయవపాతా శ్చ కృత్వా చూర్ణం సుసంయుతమ్, ఖదిరాసననంబానాం ఘనక్వాథేన భావయేత్. 78. సప్తథా పంచనింబం తు మార్కవస్వరసేన తు, స్నిగ్ధ

శుద్ధతను ర్థిమా న్యోజయే చ్చ శుభే దినే. 79. మధునా తిక్తహవిషా ఖదిరాశనపారిణా, లేహ్య ముష్ణాంబునా వాపి కోలవృద్ధ్యా పలంపి బేత్. 80. జీర్ణే చ భోజనం కార్యం స్నిగ్ధం లఘుహితం చ యత్. విచర్చి కోదుంబరపుండరీక కపాలదద్యూకిటిభాలసాదనే, శతాక్షవిస్ఫుటవిస ర్పహమాంకఫలకోపం త్రివిధం కలాసమ్. 91. భగందరశ్లేపనవాతరక్తం జాతాన్ధ్యనాడిప్రణశీర్ష రోగాన్, సర్వా స్ప్రమేహా స్ప్రదరాం శ్చ సర్వాన్దంప్రావిషం మూలవిషం నిహంతి. 82. సూలోదరః సింహాశ్చ శోధ ర శ్చ సుశ్లేష్టస. ధి ర్తధునోపయోగాత్, సమోపయోగాదపి యే దశ న్తి సర్వాదయో యాన్తి వినాశ మాశు. 88. జీవే చ్చిరం వ్యాధిజరా విముక్తః శుభే రత శ్చంద్ర సమానకాన్తిః. 84.

పంచనింబముల పుష్పములను ఫలకాలములో ఫలములను చెక్కిను వేళ్లను రెండు రెండు భాగములుగా తెచ్చి త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు బ్రాహ్మీ పల్లెరు జీడి చిత్రమాలము వాగాహికంద తిప్పతీగె నీటిని సమానభాగములుగా చేకొనవలయును. పసపు హ్రానిపసపు బావంచి ఆరె కండచక్కెర కోష్ఠు ఇంద్ర యవము అగరుశొంఠి పీటిమార్గమును అందు కలుప వలయును. కాచు వేగిచెక్క నింబము పీటిక హనుసునందు ఏడువారములు భావనచేసి పంచనింబములను గుంటగలక రాగు రసములో భావన చేయవలయును. పిచ్చట స్నిగ్ధమును శుద్ధమును నగు శరీరముగలవాడు శుభదినమునందు దీనిని ప్రయోగింపగావలయును.

❖ వికవింశతిగుగ్గలము. ❖

శ్లో. చిత్రకంత్రిఫలావ్యోష మజాజీం కాగవీ వచామ్, సైంధవా తివిషేకుప్తం చ వై న్విలాయావశూకజమ్. 85. విదంగాన్యజమోదాం చ ముస్తాన్యమరదారు చ, యావ న్యేతాని సర్వాణి తావన్తాత్రం తు గుగ్గులుమ్. 86. సంక్షుద్ర్య సర్పిశా సార్థం గుడికాం కారయే ద్విషక్, ప్రాత ర్భోజనకాలే చ భక్షయే త్తు యథాబలమ్. 87. హస్త్యస్తాదశకుప్తాని క్రిమీన్దష్టప్రణాని చ, గ్రహణ్యిర్యోవికారాం శ్చ ముఖామయగ శగ్రహాన్. 88. గృధ్రానీ మథ భగ్నం చ గుల్లం చాశు నియచ్ఛతి, వ్యాధీ న్యోషగతాం చాన్యాన్ జయే ద్విష్టు రివాసురాః. 89.

చిత్రమాలము త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు జీలకఱ్ఱ కారవి వన సైంధవలదము ఆతివన కోష్ఠ చక్రము ఏలకులు అజమోద వాయువిదంగములు

తుంగముపైలు దేవదారువు వీటిని నిత్యం గుగ్గిలము వీటిని చూర్ణముచేసి శేలి తోమాత్రలను గట్టి ప్రాశికాలపు భోజనమయమునందు బలానుసారముగా భక్షింప వలయును. ఇది పదునెనిది విధములగు కుష్ఠులు కృమిగోగములు దుష్టప్రణామలు గ్రహణీదోషములను రాక్షసులను విష్ణుపుబోలె ఇయ్యది నశింపజేయును.

—ॐ తిలపట్టలఘృతము. ॐ—

శ్లో. పంచభల్లాతకాం శ్చిచ్ఛత్వా సాధయే ద్విధివ జ్వలే, కషాయం తం పిబే చ్చీతం ఘృతే నాక్తాపతాకుః. 90. పంచవృద్ధ్యా పిబే ద్యా వత్సప్తతిం హాసయే త్తతః, జీర్ణేద్యా దోదను శీతం ఘృతం క్షీరో పసంహితమ్. 91. ఏత ద్రసాయను మేధ్యం వలీవలితనాశనమ్, కుస్తూ ర్యః క్రిమిదోషఘ్నం దుష్టశుక్రవిరాశనమ్. 92. తెలు భల్లాతకా నాం చ పిబే న్నాసం యథాబలం, సర్వోపతాంఘ్నిక్తో జీవే ద్వర్షశతం దృఢమ్. 93. ప్రలేపోద్వర్తనన్నాన పానభోజనగర్హణీ, శీలిం ఖాది రు నారి సర్వత్వగ్లోషనాశనమ్. 94. నింబు పటోలు దార్ద్రం దురాల భాం తక్తకగోహిణీం త్రిఫలాం, కుర్యా ద్దర్దనలూతా నృస్పటికం త్రా యమాణాం చ. 95. సలిలాథకసిద్ధానాం రసేఽప్తభాగసి తే క్షిపే త్సూతే, చందనకిరాతతిక్తక మాగధికా త్రాయమాణాం చ. 96. ముస్తావత్సికబీజం కల్కీకృత మర్ధకర్షా న్నాభాన్, నవసర్పిషశ్చ పట్ట ల మేత త్సిద్ధం ఘృతం పేయం. 97. కుష్ఠజ్వరగుల్మారోగ గ్రహణీపాం డ్యాయ శ్యేనుధూన్, హన్తి పాచూవిసర్పవీడ కాన్కూమామదగంధ సిద్ధంచ. 98.

అయిదుజీడిగింజలను ముక్కలుచేసి నీటిలో యథావిధిగా సాధించి కషాయముఁ జేసి త్రాగిన కుష్ఠపులు నశించును. ఇయ్యది జలీపలితమును కుష్ఠ మున్నగు వానిని పోగొట్టును. జీడితైలమును బలానుసారముగా నొక నెలగోజులు త్రాగినచో సమస్తములయి నట్టి దుఃఖములును నశించి 100 ఏండ్లుబ్ర మకంఠులుగును.

నింబము పటోలము మ్రానిపసపు దురదగొండి కటుకగోహిణీ త్రిఫలములు పిత్త పాపడ కలుక్రాసుగ వీటిసర్ధముల చొ. తెచ్చి 64 ఫలములనీటిలో పైచి కషాయము చేసి ఎన్నిదవ పాలు మిగిలియున్నప్పుడు వడియగట్టి పిప్పట చందము నేలవేసు పిప్పళ్లు తుంగముపైలు వీటి సర్ధముల చొ. కల్కముచేసి 6 ఫలముల నేలినందు సిద్ధ ముచేసి త్రాగిన కుష్ఠపులు జ్వరములు గుల్మములు మొదలగునవి నశించును.

—పంచతిక్తకఘృతము. —

శ్లో. నింబం పటోలం వ్యాఘ్రిం చ గుఢాచీం వాసకం తథా,
కుర్యాద్ధృత పలాన్భగా నేకైకస్య సుకుటితాన్. 99. జలద్రోణే విపక్త
వ్యం యావత్పదావశేషేతిథి, ఘృతప్రస్థం పచేత్తేన త్రిఫలాగర్భ
సగయుతం. 100. పంచతిక్త మిదం ఖ్యాతం సర్వః కుష్ఠవినాశనం, అశ్శి
తిం వాతిజా నోగ్గాం శ్చబ్ధాఽఽరింశ చ్చ పైత్తికాన్. 101. వింశతిం
శైష్వికాం శ్చైవ పానా దే వాపకర్షతి, దుష్టవృణక్రిమీ నర్యః పం
చకాసాం శ్చ నాశయేత్. 102.

నింబము పటోలము తిప్పతీగె అడ్డపరము వీటినిన్నిటిని నూరి పదిపది పలములు
తీసికొని ఒకద్రోణపు నీటిలో పక్వము చేసి నాల్గవ పాలు నీరు మిగిలినప్పుడు త్రిఫల
ములకల్కమును కలిపి 16 పలములనేతిని అందు పక్వము చేయవలయును. దీనినే పంచ
తిక్తఘృతమందును. ఇది కుష్ఠను 80 విధములగు వాతరోగములును 40 విధములగు పిత్త
రోగములును 20 విధములగు కఫరోగము నుడుష్టవృణములు కృమిరోగములు మున్నగు
వానిని పోగొట్టును.

—తిక్తకఘృతము. —

శ్లో. త్రిఫలాద్వినిశా వాసాయాసపార్పటీకూలకాన, త్రాయస్తే
కటుకానింబౌ స్ప్రత్యేకం ద్విచలోన్మితాన్. 103. క్వాథయిత్వా జల
ద్రోణే పాదశేషేణ తేన సు, ఘృతప్రస్థం పచేత్కల్కైః శిష్పలీవన
చందనైః. 104. త్రాయంతీశక్రభూనింబై స్తత్ప్రీతిం తిక్తికం ఘృతమ్.
హస్తీ కుష్ఠజ్వరాఽఽఽసి శ్వయంధుం గ్రహణీగదమ్. 105. పాండురోగం
విసర్పం చ క్లబ్ధానా మపి శిశ్యతే.

త్రిఫలములు పసపు మ్రానిపసపు అడ్డపరము పిత్తపాపడ కూలిక ము కలుకానుగ
కటుకరోహిణి నింబము వీటిని రెండేసిఫలము లాక ద్రోణపు నీటిలో కషాయముచేసి
శిష్పర్ణు తుంగసుస్తైలు చండనము కలుకానుగ ఇంద్రయవనేలమేము వీటికల్కమును చే
ర్చి నేతిని సిద్ధముచేసి నేపించిన కుష్ఠాదిరోగములు నశించును.

—సుహతిక్తకఘృతము. —

శ్లో. సప్తచ్ఛదం ప్రతివిపాం సంపాకం తిక్తరోహిణీం, పాథాం
ముస్త ముశీరం త్రిఫలాం పటోలపిచుమర్దపర్పలకమ్. 106. ధన్వయా

సం సచందన ముపకులే్య పద్మకం రజన్యో చ. 107. పద్మకంఠం సవి
శాలాం శ తావశిశారివే చోబే, వత్సకబీజం వాసాం మూర్వా మమృ
తాం కిరాతతిక్తం చ. 108. కల్కా న్కుర్యా న్నతిమా న్యప్టాహ్వం
త్రాయమాణాం చ, కల్కస్తు చతుర్భాగో జల మష్టగుణం రసోఽ
మృతిఫలానాం. 109. ద్వీగుణో ఘృతా చ్చ దేయ స్తత్సర్పిః పాయ
యే త్సిద్ధమ్, కృష్ణాని రక్తపిత্তం ప్రబలా న్యర్కాంసి రక్తవాహీని. 110.
విసర్ప ముష్ణపిత্তం వాతానృక్పాంశురోగం చ, విస్ఫోటకా స్సపామా
నున్తాదకా న్కామలాం జ్వరం పాండుం. 111. హృద్రోగగుల్మపిడకా
మస్పగ్ధరం గండమాలాం చ, హన్యాదేత త్సద్యః పీతం కాలే యథా
బలం సర్పిః, యోగశతై రప్యజితా న్నహావికారా న్నహాతిక్తం. 112.

మయ్యాకుహాన్న ఆతివస సంపాకము కటుకరోహిణి అగరుశొంఠి తుంగము
పై న పట్టివేళ్లు పటోలనింబములు పిత్తిపాపడ యవాసచందనము పిప్పళ్లు పద్మాక్షము
పపభ్రమ్రానిపపభ్ర వస పిల్లపీచర మనుబాల మధుకము త్రాయమాణము వీటిని కల్కము
లను చేయవలయును. కల్కము నాలుగుభాగములు నీళ్లుఎన్నిదిభాగములు పటోలరసము
రెండు రెట్లు 2 కి పాలు నెయ్యి కలిపి సిద్ధుచేసి నేవీ చిన కుష్టు రక్తపిత্তము మూలరో
గము ఆవుపిత్తిము పాండురోగములు మున్నగు వానిని సమయానుసారముగా నేవించిన
సశింపచేయును. ఇయ్యది మహాతిక్తఘృతము. వందలకొలది యోగములగు కుదురనిరో
గముల నెల్లను ఇది పోగొట్టును.

— మహాఖాదిరీఘతము. —

శ్లో. ఖాదిరీస్య తులాః పంచ శింశపాశనయో స్తులే, తులా
థాః సర్వ ఏవై తే కరంజారిష్టవేతసాః. 113. పర్వటః కుటజ శ్చైవ
వృష్యః క్రిమిహరః తథా, హరిద్రే కృతమాల శ్చ గుడూచీత్రిఫలా
త్రివృత్. 114 సప్తపర్ణస్తు సంక్షుణ్ణో దిశద్రోణే చ వారిణః, అష్టభా
గావశేషం తు కషాయ మవతారయేత్. 115. ధాతీరసం చ తుల్యాం
శం సర్పిష శ్చౌఢకే పచేత్, మహాతిక్తకకల్మేశ చ్చ యథోక్తైః పలస
మ్మితైః. 116. సిహంతి సర్వకృష్ణాని పానాభ్యంగన్ని షేవణాత్, మహా
ఖదిర మిత్యేతి త్పిరం కుష్ఠవినాశనం. 117.

చంద్రచెక్క విదుతులములు ఇరుగుడు ఒకతులము కరంజము నింబము వేప పిత్ర పాపడ కోష్ఠు చెఱకుగాని ఉసిరిక వాయువిడంగములు పసపు మృనిపసపు తేల తిప్పతీగె త్రిఫలములు తెల్లతెగడ సప్తల వీటినిగాని చూర్ణముచేసి పదిద్రోణముల నీటిలో పక్వముచేసి నాలవపాలు మిగిలింపబడు దించి ఉసిరిక రసము 64 పలములు నేయి 64 పలములు కలిపి మహాతిక్తకఘృతమును పక్వము చేయవలయును. కాని పై యౌషధములును ఒక్కొక్కపలమే వేయవలయును. ఇది మహాఖిదిరఘృతము. దీనిని నేవించిన సుష్టు లన్నివిధము లగుఁజ్ఞియును నశించును.

— పంచతిక్తకగుఢము. —

శ్లో. నింబామృతావృషపటోలనిధిగ్నికానాం, భాగా స్పృథ గ్ద
శపలా నివచేద్ధుటేపామ్ 118. అష్టాంశ శేషితజలేన సునిఃసృతేన,
ప్రస్థం ఘృతస్య విపచేత్పిచుభాగకైశ్చై. 119. పాతావిడంగసురదారుగ
జోపకుల్యా, ద్విత్వారనాగరనిశామశిచవ్యకుష్టైః. 120. తేజోవతీమరిచ
వత్సకదీవ్యకాగ్ని రోహణ్యకుమ్మరనచాకణమూలయుక్తైః, మంజుష
యాతివిషయా వరయా యమాన్యా సంశుద్ధగుఢులుపతైరపి పంచసం
ఖ్యైః. 121. తతేవినం విషమతిప్రబలం సమీరం సస్యస్థిమజ్జగత
మవ్యథ కుష్ఠ మీదృక్, నాడీవ్రణార్బుణభగందరగండమాలాం జత్తూ
ర్థ్వసర్వగతగుల్మగుదోత్థమేహాన్. 122. యత్త్వారుచిశ్విసనవీనసకాన
శోష, పృత్యాండురోగగళవిద్రధివారిరక్తం. 123.

వేప తిప్పతీగె రేణుకము పటోలము వాకుడు వీటిని పడేసి పలములు ప్రత్యేక
ముగా పక్వముచేసి ఎనిమిదవపాలు మిగులగా ఒకప్రథము నేతిని ఒకతులముకల్క
మును అగరుశొంతి వాయువిడంగములు దేవదారువు ఏనుగుసిప్పళ్లు సజ్జత్వారము యవ
త్వారము శొంతి పసపు సోంపు చవ్యలు కోష్ఠు తేజోవంతి మిరియములు వాము చిత్ర
మూలము కరక్కాయలు బీడిగింటలు వస సెప్పళ్లు మండవ్యము అతివస త్రిఫలములు
వీటి నన్నిటిని తీసికొని చక్కగా శుద్ధముచేసిన గుగ్గలమును 64 పలములు కలిపి నేవం
చిన దుస్సాధ్యము లయినను కుష్టు నాడీవ్రణము మున్నగు రోగములు నశించును.

— వజ్రకఘృతము. —

శ్లో. వాసాగుహాచీత్రిఫలాపటోల, కరంజనింబాశనకస్పృష్ట వేత్రం
తత్కావ్యథకల్లేనసృతంవిపక్వం, తద్వజ్రకం కుష్ఠహరం ప్రదిప్తం. 124.

విశీర్ణకర్ణాంగుళిహస్తపాదః, క్రిమ్యద్విత్ భిన్నగలోపి మర్త్యః, పారా
ణికిం కాన్తి మవాప్య జీవే, దవ్యాహతో నర్నశతం చ కుష్ఠీ. 125.

ఆడ్డనరము తిప్పణిగ త్రిఫలములు పటోలము నెమలిఅడుగుచెక్క- నింబము వేగి
నల్లమనుబా- వీటిక హయముల కల్గుములతో నేతిని పక్వము చేయవలయును. ఇయ్య
ది కుష్ఠును పోగొట్టును. దీనిని నేవించిన కాళ్లు వ్రేళ్లు తిరి పోయినవారికైనను యథా
ప్రకారపు కాంతియును కాయయును వచ్చి 100 ఏళ్లు జీవించెదరు.

— తేలతైలము. —

శ్లో. ఆరగ్వధం ధనం కుష్ఠం హరితాశం మనశ్శిలామ్, రజనీద్వ
యసంయుక్తం సచే తైలం విధానవిత్, ఏతేనాభ్యంజయే చిచ్ఛిత్రీ
క్షిప్రం శ్విత్త్రం వినశ్యతి. 126.

తేల కాచు కోష్ఠ హరిదశ మణిశిల పసపు మార్గినిపసపు వీటికల్గుమును
చేయుటను చక్కగా నెఱిగి చేసి నేవించిన కుష్ఠులు నశించును.

— తృణకతైలము. —

శ్లో. మంజిష్ఠా రుక్షశాచన్త మర్దారగ్వధపల్లవైః, తృణకస్వరసే
నిధం తైలం కుష్ఠవారం కిటు. 127.

మంజిష్ఠము కోష్ఠ పసపు తగిసినిమ్ములు తేలకాయలు వీటికల్గుము, గోహిపత్య
ణరసము వీటితో అవనూ నెను నిద్దలుచేసి నేవించిన కుష్ఠులు నశించును.

— మహాతృణకతైలము. —

శ్లో. హరిద్రాత్రిఫలాదారు హయమారకచిత్రకమ్, సప్తచ్ఛద
శ్చ నింబశ్చ క్కరూజో వాలకం నభీ. 128. కుష్ఠ మేడగజాబీజం లాం
గలిగణికాదకా, జాతీపత్రం చ దార్వీ చ హరితాలం మనశ్శిలా. 129.
కళింగా తిలపత్రం చ అర్కక్షీరం చ గుగ్గులుః, గుడత్విజ్జ రిచం చైవ
కుంకుమం గ్రాధిష్ణజమ్. 130. సప్తష్ణాశఖదిర విడంగం పిప్పలీం వ
చామ్, ఘనరేణ్యుతాయష్టికేశరం ధ్యానుకం విషం, విశ్వకట్ఫల
మ జస్థా వోలస్తుంబీఫలంతథా, స్నుహీసంపాకయోః పత్రం వాగుజీబీ
జమాంసికే. 131 ఏలాజ్యోతిష్తతీమూలం శిరిషోగోమయాద్రసః, చం
దనేకుష్ఠనిర్గుండీ విశాలా మల్లికార్దవ్యయమ్. 132. వాసాశ్వగంధాబ్రాహ్మ

చ శ్రావ్యోచంపకకట్టలం, ఏత్యై కల్లైః పచే తైలం తృణకస్వరస ద్రవం. 134 సర్వత్వగ్దోషహరణం మహాత్మణక సంజ్ఞితం.

పసపు త్రిఫలములు దేవదారువు గన్నేరు చిత్రమూలము సప్తల వేపెచ్చెక్క నెమలియడుచెక్క కుటువేరు నఖము కోష్ఠ తగ్గిసెవిత్తులు బాజిచిగుళ్లు మ్రానిపసపు హరిదళము మనశ్శిల తెల్లతెగడ తిలలు తేజపత్రి జల్లేడుపాలు గగ్గలము లవంగపు పట్ట మిరియములు కేసరములు చిట్టిఆగలతులసి కాచు వాయువిడంగములు పిప్పళ్లు పస తుంగముపైలు రేణుక తిప్పతీగె మధుకము గోహిషత్పణము మంజిష్ఠము సారవిత్తులు జెముడు ఆకులు బావంచవిత్తులు విల్వలు మున్నగువాని కల్కమునందు తైలమును పక్వముచేసి వాడినచో త్వగ్దోషములు సమస్తమును హరించును.

❖ వజ్రకత్తైలము. ❖

శ్లో. సప్తవర్ణకరంజార్కమాలతీకరవీరజం. 135. మూలం స్ను హీశిరీషాభ్యాం చిత్రకాస్తాఫియో రపి, కరంజబీజం త్రిఫలాం త్రికటుం రజసిద్వయమ్. 136. సిద్ధార్థకం విడంగం చ ప్రపున్నాడతిలై స్సహ, మూత్రసిష్టైః పచే తైలం ఏభిః కుప్తమ్ వినాశసం. 137. అభ్యంగా ద్వ జ్రకం నామ నాడీదుష్టవ్రణాపహం.

ఏడాకులపొన్న నెమలియడుగుచెక్క జల్లేడు బాజి గన్నేరు వీటివేళ్లను జముడు శిరీషములవేళ్లను చిత్రమూలపువేళ్లు తెల్లమును బాలవేళ్లను నెమలియడుగు విత్తనములును త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు పసపు మ్రానిపసపు ఆవాలు వాయువిడంగములు తగ్గిసె తిలలు వీటిని గోమూత్రముతో నూరి తైలమును పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది కుప్తమును చోగొట్టును. దీనినిపెనెరుగినచో నావ్రణాదులు మానును.

❖ మరిచాద్యతైలము. ❖

శ్లో. మరిచాలశిలాశ్వర్క పయోశ్వజటాత్రివృత్. 138. శక్పద్రసవిశాలారు జ్విశాయుగ్ధారుచందనైః, కటుతైలా త్వచేత్ప్రీసం ద్వ్యక్షి ర్విషవలాన్వితైః. 139. సగోమూత్రం తదభ్యంగా ద్ద్రుశ్విత్రవినాశసం, సర్వేష్వపి చ కుఠేషు తైల మేత త్ప్రీశస్యతే. 140.

మిరియములు హరిదలము మణిశిల అర్కక్షీరము గన్నేరువేళ్లు తెల్లతెగడ పేడ ఇంద్రవారుణి కోష్ఠ పసపు మ్రానిపసపు దేవదారువు చందనము వీటినిన్నిటి నరపలముచో|| వీటిని కల్కముచేసి అందు 16 పలముల ఆవనూనెను కలిపి పక్వముచేసి గోమూత్రమును కలిపి రుద్ది న శ్విత్రకుషములును నశించును.

● బృహన్నరీచాద్య తైలము. ●

శ్లో. మరిచం త్రివృతా దంతీ క్షీరమార్కం శక్యద్రవః, దేవ
దారు హరిద్రే ద్వేమాంసీ కృష్ణం సచందనం. 141. విశాలా కరవీరం చ
హరితాలం మనశ్శిలా, చిత్రకోలాం గలాఖ్యా చ విడంగం చక్రమర్దకం.
142. శిరీషం కుటజో నింబం సప్తపర్ణస్సుహృమ్మతాః, సంపాకో నక్త
మాలోబ్ధః ఖదిరం పిప్పలీ వచా. 143. జ్యోతిష్తతీ చ పలికా విషస్య
ద్విపలం భవేత్, ఆఢకం కటుతైలస్య గోమూత్రం తు చతుర్థణం.
144. మృత్యావే లోహపాత్రే వాశనై ర్మృద్వన్నా సచేత్, పక్వా
తైలవరం హేతవ స్పృశయే త్కృష్టికా న్యకాన్. 145. పామా విచ
ర్చికా దద్దు కంఠా విస్ఫోటకాని చ, వలయః పలితం ఛాయా నీపీ
వ్యంగ స్తథైవ చ. 146. అభ్యంగేన ప్రణశ్యంతి సౌకుమార్యం చ
జాయతే, ప్రథమే వయసి స్త్రీణాం యాసాం నస్యం తు దీయతే. 147.
పరా మపి జరాం ప్రాప్య న స్తనా యాన్తి నమ్రతాం, వలీచర్మ స్తురం
గో నా గజో వా వాయుపీడితః. 148. ఏభి రభ్యంజనై ర్గాఢం భవే
న్నారతవిక్రమః.

మరియములు తెల్లతెగడ దంతి అక్కక్షీరము పేదరసము దేవదారువు పసపు
మ్రానిపసపు జటామాంసి కృష్ణచందము గన్నేరు హరిద్రము మణిశిల చిత్రమాలము
లాంగరీ వాయువిడంగములు తగిలె నెనెన కొమ్మచెక్క నింబము ఏడాకులపొన్న
తెముడు లెప్పలిగె తేల నెనెలిఅడ్డు తుంగుపై పిప్పళ్లు వస వీటిని పలము చొ
అవనానె ఒకియాఢకము వాచుగుగ్గలు గోమూత్రము నీటిని మట్టిమండలోగాని
లోహపాత్రలోగాని సన్ననిరెగను పక్వముచేసి దించి ఈతైలమును కృష్ణప్రణసులకు
పూయవలయును. గజ్జి విచర్చిక దద్దువు జల విస్ఫోటకము వలీపలితము ఇరియన్నియు
నశించును. గోగవు ప్రథమావస్థా నస్యమును చేసినచో స్త్రీలను వృద్ధావస్థలో నైనను
చను మొనలు తేలబడవు.

● విషతైలము. ●

శ్లో. నక్తమాలం హరిద్రే ద్వే అర్క స్తగర మేవ చ. 149.
కరవీరం వచా కృష్ణ మాస్ఫితా రక్తచందనం, మాలతీ సప్తపర్ణం చ
ముజ్జిస్తా సింధువారికా. 150. ఏషా మరపలా న్భాగాన్ విషస్యాపి
పలం తథా, చతుర్థణే గవాం మూత్రే తైలప్రస్థం విపాచయేత్. 151

శ్వేత్ర విస్ఫుటకిటిభ కీటలూతా విచర్పికాః, కంఠూకచ్ఛువికారా శ్చ
యే వ్రణా విషదూషితాః. 152. విషతైల మిదం నామ్నా సర్వనాణ
విశోధనం.

సేమలిఅడుగు పసపు మ్రానిపసపు జిల్లేడు తగరము గన్నేరు వస శోష్ణ తైల
మనుబాల రక్తచందనము జాజి సప్తపర్ణము మంజిష్ఠ వావిలి వీటి సర్థఫలముంతయును
పొన్నతైలము నొకపలమును నాలుగురెట్లు గోమూత్రమును వీటిలో 16 పలముల తైల
మును పక్వముచేసి వాడిన శ్వేత్రకృష్ణారలను పోగొట్టును.

—ॐ కరవీరతైలము. ॐ—

శ్లో. శ్వేతకరవీరరసో గోమూత్రం చిత్రకం విడంగం చ, కుష్ఠే
షు తైలయోగః సిద్ధోయం సమృతో భిషజాం. 153.

తెల్లగన్నేరురసము గోమూత్రము చిత్రమూలము వాయువిడంగములు వీటిలో
సిద్ధముచేసిన తైలము కుష్ఠుల నన్నిటిని పోగొట్టును.

—ॐ తెల్లగన్నేరు తైలము. ॐ—

శ్లో. శ్వేతకరవీరమూలం విషాంశ సాధికం గవాం మూత్రే, చ
ర్మదశపామా సిద్ధవిస్ఫుట క్రిమికిటిభజి తైలం. 154.

తెల్లగన్నేరుపేళ్లు పొన్నతైలము వీటిని గోమూత్రముతో సాధించి లేపనచేసి
నచో పామాదిరోగములు నశించును.

—ॐ సిందూరార్ధతైలము. ॐ—

శ్లో. సిందూరార్ధఫలం పిష్ట్యా జీరకస్య పలం తథా, కటుతైలం
పచే న్నాసీం సద్యః పామాహరం పరం. 155.

సిందూరము అరపలము జీలకఱ్ఱపలము వీటిని రి పలముల అవనూనెతో పక్వము
చేసి యుపయోగించినచో తత్త ణమే పామను పోగొట్టును.

—ॐ మహాసిందూర తైలము. ॐ—

శ్లో. సిందూరం చందనం మాంసీ విడంగం రజనీద్వయం, ప్రి
యంగుం పద్మకం కుష్ఠం మంజిష్ఠాం ఖదిరిం వచాం. 156. జాత్యర్క
త్రివృతానింబ కరంజవిష మేవ చ, కృష్ణవేత్రకలోధ్రం చ ప్రభున్నా
దం చ సంహరేత్. 157. శ్లక్షుపిష్టాని సర్వాణియో జయే తైలమూత్ర
యా, అభ్యంగేన ప్రయుజీత సర్వకుష్ఠవిनाశనం. 158. పామావిచర్చి

కాకండ్లా వినర్వాదివినాశనం, రక్తపిత్రోత్థితాన్ హన్తి రోగా నేవంవి
ధాన్యహూన్. 159.

సిందూరము చందనము జటామాంసి వాయువిడంగములు పసపు మ్రానిపసపు
ప్రియంగువు పద్మాక్షము కోష్ఠ మంజిష్ఠము కాచు మున్నగువానిని నూరి తైలములలో
పక్వముచేసి రుద్దినచో కుష్ఠులు నశించును.

— ఆదిత్యక తైలము. —

శ్లో. మంజిష్ఠా త్రిఫలాలాక్షా నిశాశిలాలగంధకైః, చూర్ణితై
స్తైల మాదిత్యపాకం పామాహారం పరం. 160.

మంజిష్ఠము త్రిఫలములు లక్కపసపు మణిశిల హరిదలయు గంధకము వీటిమా
ర్గమునందు తైలమును ఎండలో కాచవలయును. ఇయ్యది పామరొగములనుపోగొట్టును.

— మూర్వాద్యతైలము. —

శ్లో. స్వరసేన చ దూర్వాయాః పచే తైలం చతుర్గుణం, కచ్చా
విచర్చికా పామాః అభ్యంగా దేవ నాశయేత్. 161.

నాలుగురెట్ల గరికరసములలో తైలమును కాచి రుద్దినను పామరొగములు నశిం
చును.

— అర్కతైలము. —

శ్లో. అర్కపత్రరసే పక్వం కటుతైలం నిశాయుతం, మనశిలై
యుతం వాపి పామా కచ్చాద్వినాశనం. 162.

జిల్లేడాకుల రసమునందు ఆకునూనెను పక్వముచేసి పసుపును గాని మణిశిలను
గాని చేర్చి పూసికొనిన పామాదులు నశించును.

— గండిరాది తైలము. —

శ్లో. గండిరికా చిత్రక మూర్కవార్క, కుష్ఠద్రుమ శ్వేదగ్లవణై స్స
మూత్రైః, తైలం పచే న్నండలదద్రుకుష్ఠ, దుష్టనిగారుక్కిటిభావ
హరీం. 163.

తెయ్యదు చిత్రమాలము గుంటకి లగరాకు జిల్లేడు వీటిరసముచేర్చి ఉప్పు గోమూ
త్రములలో తైలమును కాచి రుద్దినచో కుష్ఠులు నశించును.

— పృథ్వీసార తైలము. —

శ్లో. చిత్రకస్యాథ నిర్గుణ్డ్యా హయమారన్య మూలతః, నాడీచ
బీజా ద్వివృతః కాంజిషిష్ఠం పలరపలం. 164. కరంజ తైలాప్తపలం కాంజిక

స్య వలం పునః, మిశ్రితం సూర్యసంతప్తం తైలం కృష్ణవృణా స్రజిత్. 165.

చిత్రమూలము వేర్వూ వావిలి వేర్వూ గన్నేరు వేర్వూ నాడీ కాకపుబీజములు పొన్న వీటిని ఒక్కొక్కపలము గంజిలో నూరి మర్దిచినను కుష్టులు నశించును.

— సోమరాజి తైలము. —

శ్లో. సోమరాజీ హరిద్రే ద్వే సర్వ పాచగ్వధం గదం, కరంజైడగ జాబీజం గర్భం దత్వా విపాచయేత్. 166. తైలం సర్వ పసంభూతం నాడీ దుష్టవృణాపహం, అనేనాశు ప్రశామ్యన్తి కుష్టా న్యస్తాదతైన తు. 167. నీలికాపిడకా న్యంగం గంభీరం వాతశోణితం, కంఠాక చూర్ణప్రశిమనం కచ్చుపామావినాశనం. 168.

బాపంచెపిట్టలు పసపు ప్రానిపసపు ఆవాలు కేల కోస్తు నెమలి యడుగు తగిరి నెవిట్టలు వీటికిల్గమును ఆవనూనెలో సిద్ధముచేసి రాచినను పదు నెనిమిది విధములగు కుష్టులును నశించును.

— రేచనాది తైలము. —

శ్లో. పతాత్పతా చ్చర్దనా న్యభ్యుపేయా, న్నానా న్నానా త్సగ్నిం సనం చా న్యధస్తాత్, త్యక్తిహా త్యక్తిహా న్నస్యత శ్చాపవీణా, న్నాసేష్వ సృజ్యోక్షయే త్షట్సు పట్సు. 168. యోషిన్తాంసనురాత్యాగః శాలి ముద్గయవాదయః, పురాణా స్తిక్తభాకం చ జాంగలం కుష్ఠినాం హితం. 170.

పరిహేనుగోజాలకు నమనమును నెల నెలకు విరేచనములను మూడేసిగోజాలకు నిధ్యమును ఆరేసి నెలలకు రక్తస్తావమును చేయవలయును. శ్రీసంగాది అపథ్యములను వదలి పెట్టవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు కుష్టాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

గం. ఉదర్ధకోశ శీతపితృధికారము.

— ఉదర్ధకాదులకు అభ్యంగములు. —

శ్లో. అభ్యంగః కటుతైలేన సేక శ్శోష్ణాంబుభి స్తతః, ఉదర్ధే వమనం కార్యం పటోలారిష్టవారిణా. 1. త్రిఫలాపురకృష్ణాభి ర్విరేకే

శ్వాత్ర శస్య శే, త్రిఫలాం ఊద్ర సహితాం పిబే ద్వా నవకార్షి కాం. 2. విసర్వోక్త మమృతాది భిష గత్రాపి యోజయేత్, సితాం మధుకసం యుక్తాం గుడ మామలకై స్సహ. 3. సగుడం దీప్యకం యస్తు ఖాదే త్సభ్యాన్నభు జ్జురః, తస్య సశ్యతి సప్తాహో దుదర్శః సర్వదేహజః. 4. సిద్ధార్థం జనీక లైక్తిం ప్రపున్నాడతిలై స్సహ, కటుతైలేన సంమిశ్ర మేత దుద్వర్తనం హితం. 5. దూర్వానిశాయతో లేపః కచ్చుపామావినా శనః, క్రిమిదద్రుహర యైవ శీతపిత్తహరః పరః. 6. అగ్నిమంథభవం మూలం పిష్టం వీతం చ సర్వచ, శీతపిత్తోద్దర్శకోతా స్సప్తాహో దేవ నా శయేత్. 7. కుష్ఠోక్తం చ క్రమం కుర్యా దన్దుపిత్తస్థ మేవ చ, ఉద ర్థోక్తం క్రియాం చాపి కోశరోగే సమాసతః. 8. సర్పిః పీత్వా మహా తిక్తం కార్యం శోణితమోక్షణం.

ఆవనూనెతో తిలంతికొని జేడినీళ్లు పోసికొని నాంతులను చేయవలయును. త్రిఫలాదులతో విరేచనము చేయించుట మంచిది. లేనిచో త్రిఫలములను తేనెనైనను త్రాగ నలయును. విసర్పికి చెప్పిన ఆమృతాదియొగనుల నిడునవలంబింపవలయును. మధుకము చక్కెరతో గాని ఉసిరికను బెల్లముతో గాని తినవలయును. గుడసహితముగు అజమా దను సేవించిన ఉదర్దము నశించును. దూర్వలను పసపును నూన లేపన చేసినచో కచ్చు దద్రువు పాము నశించును. అరణివేళ్లను నూంకొని నేతితో త్రాగిన శీతపిత్తాదులు ఏడు రోజులలా నశించును. కుప్పును చెప్పిన చికిత్సలగు ఆమృతియును పోగొట్టెడిచికిత్సలను విస్తారముగా కోశరోగమునందు చేయవలయును. మహాతిక్తమును త్రాగి రక్తస్రావణ మును చేయుటయును మంచిది.

— నింబపత్ర సేవనాదులు. —

శ్లో. నింబస్య పత్రాణి సదా ఘృతేన ధాత్రి విమిశ్రాణ్యథ వోప యుంజ్యత్. 9. విసర్ఫుటకోశక్షతశీతపిత్తం కంఠ్వప్రపిత్తం సహసా చ జహ్యత్, ఊరసింధూతైలై శ్చ గాత్రాభ్యంగం ప్రయోజయేత్. 10. గంభారికాఫలం పక్వం శుష్క ముత్సేద్విదితం పునః, క్షీరేణ శీతపిత్త ఘ్నం ఖాదితం పథ్యనేవినా. 11. తైలోద్వర్తనయోగేన యోజ్య ఏలాదికో గణః, శుష్క మూలకయూషేణ కౌలుతేన రసేన వా. 12. భోజనం సర్వదా కార్యం లావతి త్తిరిజేన వా, శీతలా న్యన్నపానాని

బుద్ధ్యా దోషగతిం భిషక్. 18. ఉష్ణాని వా యథాకాలం శీతపితౌ ప్రయోజయేత్.

ఎల్లప్పుడును వేపఆకులను నేతితో గాని ఉసిరిక తో గాని కలిపితినినచో విస్ఫుటకము కోష్ఠము తుతము శీతిపిత్తము గజ్జి మున్నగునవి నశించును. పండినగుమ్మడు నెండించి పాత్రోతినిన శీతిపిత్తములు నశించును. ఏలాని గణపుటోషధములను తైలముతో నలుగు పెట్టవలయును. ఎండినమునఁగ కాయల రసముతో కాని ఉలవలక పాయముతో గాని తిత్తిరపక్షిమాంసపు రసముతో గాని భుజింపవలయును. దోషములను చక్కగా నెఱిగి శీతిలములుగాని ఉష్ణములుగాని యైన యన్న పానములను శీతిపిత్తోగముల ననుసరించి వైద్యుఁడు పెట్టించుచుండ వలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఉదర్ధకోష్ఠ శీతపితౌధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

గిం. ఆముపితాధికారము.

—ॐ ఆముపితృమనసు సామాన్యోపాయములు. ॐ—

శ్లో. వాన్తి కృత్వాప్లవి తేతు విరేకం మృదు కారయేత్, సమ్యగ్వాంతవిక్రమ్య సుక్ష్మిగ్ధ స్యానువాసనం. 1. ఆస్థానం చిరోద్భూతే దేయం. దోషాద్యపేక్షయా, క్రియాశుద్ధస్య శమనీ హ్యనుబంధవ్యపేక్షయా. 2. దోషసంసర్గజే కార్యాభేదజాహరకల్పనా, ఉద్ధర్వగం వమనైర్ధిమా నధోగం రేచనైర్హరేత్. 3. తిక్తభూయిష్య మాహారం పానం వాపి ప్రకల్పయేత్, యవగోధూమవికృతీ స్తీక్ష్ణసంస్కారవర్జితాః. 4. యథాస్వం లాజసక్తూ న్వాసితా న్నఘయుతా స్పిశేత్, సిస్తుషయపవృషథాత్రీ, క్వాథ స్త్రీసుగంధిమధుయుతః పీతః, అపనయతి చాన్లుపిత్తం యది భుంక్తే ముద్గయాపేణ. 5. కఫపిత్తవమీకం డూజ్వరవిస్ఫోటదాహహః, పాచనో దీపనః క్వాథః శ్మిగ బేరపటోలయోః. 6. పటోలం నాగరం ధాన్యం క్వాథయిత్వా జలం పిబేత్, కంఢూపామార్తిశూలఘ్నం కఫపిత్తాగ్నిమాంద్యజితే. 7. పటోలవిశ్వామృతగోహణీకృతం, జలం పిబేత్పిత్తకపోచ్చయేతు, శూల భ్రూమా రోచక వహ్నిమాంద్య దాహజ్వరచ్ఛర్దినివారణం తత్. 8. యనకృష్ణాపటోలనాం క్వా

ధం త్కౌద్రయుతం పిబేత్, నాశయే దమ్లుపిత్తం చ అరుచిం చ చమిం తథా. 9.

అమ్లపిత్తమునకు వాంతులను చేయించి పిష్టుట వృద్ధులుగా విరేచనముల క్షయపలయును. చిరోద్భూతముగు దానియందు దోషాదులకంటె నెక్కుడుగా నాస్థాపన జేయవలయును. దోషసంస్కరణములగు వానికి జ్వరమును ఆహారమును కష్టపవలయును. ఊర్ధ్వగతమైన అమ్లపిత్తము వాంతులచేతను అధోగతమైన అమ్లపిత్తమును విరేచనములచేతను సోగొట్టవలయును. తిక్తములగు వాహాయులను కల్పింపవలయును. పొట్టుతీసిన యవలు అడ్డనరము ఉనికి వీటికషాయములలో లవంగపుపట్ట ఏలకులు జాపత్రి వీటిచూర్ణమును లేనెను వేసికొనిత్రాగి ముద్గయూపమును భుజించినచో అమ్లపిత్తము నశించును. అల్లము పటోలము వీటికషాయము పాచి మును దీపనము నగును. తటోల శొంఠి ధనియములు వీటికషాయమును త్రాగినచో పాచు శూల మున్నగునవి నశించును. పటోలము శొంఠి వారాహీ కండ వీటికషాయముల పిత్తకషాధిక్యతయందును అమ్లపిత్తమునందును త్రాగిన శూల భ్రమ మున్నగునవి నశించును. యవలు సిప్పళ్లు పటోలము వీటికషాయములలో లేనెను వైచికొని త్రాగిన అమ్లపిత్తము ఆరుచి మున్నగునవి నశించును.

❧ వాసాదశాంగము. ❧

శ్లో. వాసామృతాఽర్పటకానింబధానిబమార్కనైః, త్రిఫలా కులకైః క్వాథః సత్కౌద్ర శ్చాస్లునాశనః. 10. ఫలత్రికం పటోలం చ తిక్తాక్వాథః సితాయుతః, వీరిః క్లేతకమధ్వాక్తో జ్వరచ్ఛర్దస్యపిత్తజిత్. 11. పథ్యాభ్యగరజః చూర్ణం యుక్తం జ్వీగుజేన గు, దయే దమ్లుపిత్త జన్యాం చర్ది మన్నవిదాహజా. 12.

అడ్డనరము తిప్పత్రిగ పిత్తపాపద వేప శేలవేసు గుండకలగరూక, త్రిఫలములు పటోలము వీటికషాయములలో లేనెను కలిపి త్రాగిన నామ్లపిత్తములు నశించును. త్రిఫలములు పటోలము కటుకగోహిణి వీటికషాయములలో చక్కెర మధుకము లేనె వేసి శొనిత్రాగినను అమ్లపిత్తములు జ్వరములు నశించును. కరక్కాయలు గుండకలగరూక మును ప్రాతబెల్లమునో తినిన పిత్తజములు విదాహము శర్ద మున్నగునవి నశించును.

❧ వాసానింబగులము. ❧

శ్లో. వాసానింబపటోలత్రిఫలాశనయాసయోజితో జయత్రి, అధికకషామ్లపిత్తం ప్రయోజితో గుగ్గులుః క్రమేణ, ఛిన్నాఖిదిరయస్యోవ్యవ్య

దార్శన్యభోవా మధుద్రవం. 13. సద్రాక్షా మభయం ఖాదే త్స
క్షాద్రాం సగుడాం చ తాం, కటుకాసితావలేహ్య పటోల విశ్వం
చ క్షాద్రసంయుక్తాం, రక్తస్మతౌ చ యుక్త్యా వా ఖండకూష్మాండకం
శ్రేష్ఠం. 14. పటోలధన్యక మహాపథాబ్జైః కృతః కషాయో వినిహ
న్తి శీఘ్రం, మందానలం పిత్తబలాసదాహ చ్ఛర్ధి జ్వరానూనిలశూల
రోగాన్. 15. చ్ఛిన్నోద్భవాసింబపటోలపత్రంపలత్రికం సుకృద్ధితం సు
శీతం, క్షాద్రాన్వితం పిత్త మనేకగూఢం సుదారుణం హన్తి హి చాప్లు
పిత్తం. 16.

అడసరము నింబము పటోలము త్రిఫలములు ఆశన వీటితో గుగ్గులమును
చేర్చి నేవించిన ఆంధ్రపితృమును పోగొట్టును. తిప్పతీగ కాచు మధుకము మృగిపసపు
వీటికషాయునుండు తేనెను వైచికొని త్రాగిన రక్ష కరక్కాయలను తేనె బెల్లము
లతోగాని నేవించినను మంచిది. అట్లే పటోలమును శొంఠిని తేనెలో కరిపికొని తినిన
రక్తస్రావములకు మంచిది. పటోలము ధనియములు శొంఠి తుల్యములైన వీటికషాయ
ము అగ్నిమాంద్యాదులను పోగొట్టును. తిప్పతీగ నింబము పటోలము వీటిని 12 తుల
ముల కషాయమును చేసి చల్లార్చి తేనె వైచికొని త్రాగిన ననేకవిధము లగు చాప్లుపిత్తము
లను పోగొట్టును.

— పటోలాదికషాయములు. —

శ్లో. పటోల త్రిఫలా నింబ శ్రుతం మధుకముతం పిబేత్, పిత్త
శ్లేష్మజ్వరచ్ఛర్ధివాహశూలోపశాంతయే. 17. సింహస్యామృతముండాకీ
క్వాథం వీత్వా సమాశ్రికం, ఆంధ్రపిత్తం జయే జ్వరః కాసం శ్వాసం
జ్వరం విమిం. 18. వాసాఘృతం త్రిక్షృప్తం పిష్పలీఘృత మేవ చ, ఆ
ంధ్రపిత్తే ప్రయోక్తవ్యం గుడకూష్మాండకం తథా. 19. పక్తిశూలాపహ
యోగా స్తథా ఖండామలక్యపి, పిష్పలీఘధుమయుక్తా చాంధ్రపిత్తవిना
శినీ. 20. జంబీరస్వరసః వీతః సాయం హస్త్యమపిత్తకం, గుడపిష్పలి
పథ్యాభిస్తుల్యాభి ర్దోదకః కృతః. 21. పిత్తశ్లేషాపహః ప్రోక్తో మంద
మగ్నిం చ దీపయేత్, హింగుం చ కతకఫలాని చించాత్వచోఘృతం చ
పుటదగ్ధం. 22. శమయతి తదంధ్రపిత్త మంధ్రభుజో యది యథోత్తరం

ద్విగుణం, కాంతాపాత్రే వరాకల్లో వ్యసితోఽభ్యాసయోగతః, సితాక్షౌద్రసమాయుక్తః కథపితృహర స్సృప్తః. 23.

చేదపాళ్ల త్రిఫలములు నింబము వీటికపాయములూ లేనను వేకికొని త్రాగిన పిత్తము కఃము జ్వరము మున్నగువి శాంతించును. అడ్డసరము వారాహీకుండ పెద్దవా కుడు వీటికపాయమును లేనతో త్రాగిన శాంతించును. బెల్లము పిప్పళ్లు కరక్కాయలు వీటినినూరి మాత్రలనుకట్టి తినినను పిత్తకఫములు నశించును. ఇంగువ చిల్లగింజులు చింతబెటలు నేయి వీటిని పుటపాకముచేసి యథోత్తరముగా నల్లుమును భుజించువారు భుజించిన ఆమ్లపిత్తము హరించును. కాంతలోహపాత్రములూ త్రిఫలకపాయమును రాత్రియంతయు నుంచి చక్కరను లేనను చర్మికొని నేవించిన మంచి.

— పంచనింబాదిమార్గము. —

శ్లో. ఏకోంశః పంచనింబానాం ద్విగుణో వృద్ధదారకః, సక్తు రశగుణో దేయః శర్కరామధురీకృతః. 24. శీతేన వారిణా పీతః శూలం పిత్తకపోత్థితం, నిహన్తి చూర్ణం సక్షౌద్ర మమ్లపిత్తం సుదారుణం. 25.

పంచనింబములు ఒకపాలు బొద్దికూర పెండుపాళ్లు సక్తు పదిపాళ్లు పొడిచేసి చక్కరకలిపి చల్లనినీటితో త్రాగిన పిత్తకఫములు నశించును. లేనతో త్రాగిన భయంకరములగు నామ్లపిత్తములును నశించును.

— లోహకీటాదిధాతుశోధనములు. —

శ్లో. ఆశు భక్తోదక్షైః పిష్టి భృమకం తత్ర సస్థితం, కదనమూణాసంహారం శిండకర్ణరస్యై రథ. 26. తంశలీయం చ శాలిం చ కాలమారిషశేన చ, వృశ్చీరిబృహతిభృంగ లక్ష్మణా కేశకాబజైః. 27. మేషణం భావనం కుర్మా త్సుటం చానేకశో భీషక్, యూవన్నిశ్చంద్రకం తత్రాస్య చృద్ధి రేవం విహాయ సఃస్వర్ణమామీ శాలిం చ ధ్వాతం నిర్వాపితం జలే. 28. త్రైపతేథ విచూర్ణ్యేనం తాహం కాంతాదికం పునః. 29. బృహత్పత్రకరీ కర్ణత్రిఫలావృద్ధదారజైః, మాణకం వాస్థిసంహర శృంగ బేరభనై రసైః. 30. దశమూలీముండతికా తాలమూలీనముద్భవైః, పుటితం సాధు యత్నేన శుద్ధి మేవ మయో వ్రజేత్. 31. వశిరం శ్వేతవాల్మీలం మధుహర్ణి మయూరకం, తంశులీయం చ వక్షాహ్వం దత్వా ధ శోష్

ర్ధ్వమేవ చ. 32. పాశ్యం సజీర్ణమండూరం గోమూత్రేణ దినత్రయం, అంతర్బాష్పమదగ్ధం చ తథా స్థాప్యం దినత్రయం. 33. విచూర్ణితం శుద్ధి రియం లోహాకిట్టస్య దర్శితా, జయం త్యావర్థమానస్య ఆర్ద్ర కస్య రసేన తా. 34. వాయస్యా శ్చానుపూర్వైవ్యవం మర్దనం రస శోధనం, గంధకం నవనీతాఖ్యం క్షుద్రితం లోహభాజనే. 35. త్రి ధా చండాతపే శుష్కం భృంగరాజరసాప్లుతం, తతో వహ్నా ద్రవీ భూతం త్వరితం వస్త్రగాలితం. 36. యత్నా ద్భృంగరసే క్షీప్తం పునః శుష్కం విశుద్ధ్యతి.

కలికడుగుతో నభ్రీకమునునురి యుంచి మాణకందనా ఆముదము లవంగపుపట్ట పీటి రసమును ఎఱ్ఱగలిజేరు గుంటకలగర పీటితో మాటిమాటికి భావనచేసి పుటముచేయ వలయును. చంద్రుడు ప్రకాశింపనంతవఱకును దీనిని పక్వము చేయవలయును. ఇట్లు లోహమును శుద్ధిచేయగావలయును.

— శ్లోధావతీగుటిక. —

శ్లో. గగనా ద్విపలం చూర్ణం లోహస్య పలమాత్రకం. 37. తాహాకిట్టపలార్థం చ సర్వ మేకత్ర సంస్థితం, మండూకవర్ణవశిరతాల మూలీరసైః పునః. 38. వరీభృంగకేశరాజ కాలమారిషజై రథ, త్రి పలాభద్రముస్తాభిః స్థాలీపాకా ద్విచూర్ణితం. 39. రసగంధకయోః కర్షో ప్రత్యేకం గ్రహ్య మేకతః, తస్మద్దనా చ్చిరాఖిలేవ యత్నతః కజ్జలీకృతం. 40. వచా చవ్యంయమానీచ జీవకేశరపుష్పికా, వ్యోషం ముస్తంవిడంగంచ గంధికం ఖరమంజరీ. 41. త్రివృతా నిత్రకోదంతీ సూర్యావరో సిత స్తథా, భృంగమాణకకంద శ్చ ఖండకర్ణక ఏవ చ. 42. దగ్ధోత్పలా కేశరాజకాలావకడకోపిచ, ఏషా మర్దపలం గ్ర హ్యం పటఘృష్టం సుచూర్ణితం. 43. ప్రత్యేకం త్రిఫలాయా శ్చ పలార్థం పల మేవ చ, ఏత త్వర్వం సమాలాద్య లోహపాత్రే తు భావయేత్. 44. ఆతపే దండసంఘృష్ట మార్ద్రకస్య రసైః త్రి ధా, తద్రసేన శిలాపిష్టం గుటికాం కారయే ద్విషక్. 45. బదరా స్థి నిభాం శుష్కం సునిగుప్తాం నిధావయేత్, త త్ప్రిత ర్భోజనా ద్దా తు సేవితం గుటికాత్రయం. 46.

అమోదకానుపానం చ హితం మధురవర్జితం, దుగ్ధం చ నారికేళం చ
వర్జనీయం విశేషతః. 47. భోజ్యం యథేష్ట మిష్టం చ వారిభక్తామ్ల
కాంజికం, హం త్యమ్లపిత్తం వివిధం శూలం చ పరిణామజం. 48. పాండు
రోగం చ గుల్మం చ శోథోదరగుదామయాన్, యత్యైతాం పంచకాసాం
శ్చ మందాగ్నిత్వ మరోచకం. 49. స్త్రీహానం శ్వాస మానాహ మామ
వాతం సుదారుణం, గుడిక్షుధావతీ నేయం విఖ్యాతా రోగనాశినీ. 50.

అభిధాతుచూర్ణమును 2 పలములు లోహము 1 పలము లోహమలము ఆరపల
మువీటినికొచోటుననుచి మంజిష్ఠము ఏనుకపిప్పలి మసలి వీటినిరసముతీసి యుంచుకొని
పిల్లపీచర గుండుకలగర నీలి కీటిని సనుతీసి పిమ్మట త్రిఫలములు తుంగముపైలు భద్రముపై
లు వీటితోసాటిపక్వముతో చూర్ణము చేసి పాదరసము గంధకము నొక్కొక్కపలము
కలపనలయును. రాతిఖల్వములో వీనిని దిక్కుగా నూరి కాటుకవలె చేయవలయును.
వన చవ్యము వామము జీవకము సోఘా శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు తుంగముపైలు వా
యువిడంగులు పిప్పలిమూలములు తులసి శెల్లతెగడ చిత్రమూలము దంతి గంటుభారంగి
వెలగ మానకంద సహదేవాకీ నల్లతెగడ వీటిని అరపలమరపలము చొచ్చూర్ణముచేసి గు
డ్డతో వస్త్రకాళితము బట్టవలయును. మఱియును కరక్కాయలు తాడి ఉసిరిక వీటిని
ప్రత్యేకముగా రెండేసి నాల్గేసితులముల చొప్పునచూర్ణించి అన్నిటిని లోహపాత్రము
నందు భావనచేసి మూడుమారులు కలియఁబెట్టవలయును. ఎండలో అల్లమును కఱ్ఱ
తో నలగబొడిచి ఆరసముతో రాతిపైని నూరి మాత్రలను కట్టవలయును. తేగు గిం
జంతగాకట్టి ఎండించియుంచుకొని ప్రతిదినమును స్రాతకాలమునందు మూడుమాత్రల
చొ సేవింపవలయును. అమలరసము ననుపానము చేసికొని మధురపదార్థములను త్యజింప
వలయును. ఇయ్యది అనేకవిధములగు ఆమ్లపిత్తములను ఉదరరోగాదులను పోగొట్టును.

❧ జీరకఘృతము. ❧

శ్లో. విప్ర్యాజాజీం సధన్యాకం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, కఫ
పిత్తారుచిహరం మందానిలవమిం జయేత్. 51.

జీలకఱ్ఱను ధనియములును నూరి 16 పలములనేటిలి పక్వముచేసి సేవించిన కఫ
పిత్తారుచులు మానును. మందాన్నిని ఛర్దని ఇది పోగొట్టును.

❧ పటోలకుంఠీ ఘృతము. ❧

శ్లో. పటోలశుంఠ్యోః కల్కాభ్యాం కేవలం కులకేన వా, ఘృ
తప్రస్థం విపక్తవ్యం కఫపిత్తహరం పరం. 52.

పటోలమును శొంఠిని కల్కములను చేసి 16 పలముల నేయి పక్వముచేసి నేవించిన కఫపిత్తములు నశించును.

—ॐ పిష్పలిఘృతము. ౧౧—

శ్లో. పిష్పలిక్వాఢకల్కేన ఘృతం సిద్ధం మధుప్లుతం పితే త్తై త్పాతై రుత్థాయ అష్టపిత్తనివృత్తయే. 53.

పిష్పల్లక సాయముల కల్కములతో నేలిన సిద్ధముచేసి మధుప్లుతము చేసెను కలిపికొని త్రాగినచో అష్టపిత్తములు నశించును.

—ॐ ద్రాక్షాద్యఘృతము. ౧౨—

శ్లో. ద్రాక్షామృతాశక్రపటోలపక్షైః సాశీరధాత్రిఘనచలదన్దై శ్చ, త్రాయంతికా పద్మకిరాతిథాన్ద్రైః కల్లైః పచేత్సర్పి రుషేతి మేభిః. 54. యుంజీతి మాత్రాం సహ భోజనేన సర్వర్తుపానేపి భిషి గ్విదధ్యాత్, బలాసపిత్తం గ్రహణీం ప్రవృద్ధాం కాసాగ్నినాదం జ్వర మప్లుపిత్తం. 55 సర్వం సహన్యా ద్భూత మేతి దాశం సమ్యక్ప్రయుక్తం హ్యమృతోపమం చ.

ద్రాక్ష తిప్పతీగ కొడిసెపాల పటోలము వట్టివేళ్లు ఉసిరిక తుండుమునై చందనము కలుకరానిగ పద్మాక్షము నేల వేము ధనియములు వీటికల్కముతో నేలినచేర్చి పక్వముచేసి భోజనసమయములందు దీనిని ప్రయోగింపవలయును. ఇయ్యది కఫపిత్తాది గొంగములను అన్నిటిని నశింపజేయును.

—ॐ శతావరీఘృతము. ౧౩—

శ్లో. శతావరీమూలకల్కం ఘృతప్రస్థం పయస్సమం, పచేత్స్తృ ద్వగ్నినా సమ్యక్ క్షీరం దత్వా చతుర్గుణం. 56. నాశయే దప్లుపిత్తం చ వాతపిత్తైర్దృఢవా న్దదాన్, రక్తపిత్తం తృషాం మూర్ఛాం శ్వాస సంతాపమేవ చ. 57.

శతావరీకల్కమును జలమును సమానభాగములుగా చేర్చి 16 పలముల నేయి నాలుగుచెట్లపాన కలిపి స్ననిసెగను పక్వముచేయవలయును. ఇయ్యది అష్టపిత్తమును వాతపిత్తమువలన పుట్టిన గొంగములను రక్తపిత్తమును దృఢ మూర్ఛలను శ్వాసమును సంతాపములను నశింపజేయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు అష్టపితృధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౧౨. విసర్వవిస్ఫోటాధికారము.

— విసర్వవిస్ఫోటములకు ఉపాదాయము. —

శ్లో. విరేకవమనాభేషసేచనాస్పృగ్విమోక్షదైః, ఉపాచరేద్యథా
 నోషం విసర్వా నవిదాహిభిః. 1. ఓటోలపిచుమద్దాభ్యాం పిష్పల్యా
 మదనేన చ, విసర్వే వమనం శస్త్రం త్థై వేద్రయవై స్సహ. 2. త్రి
 ఫలారససంయుక్తిం సర్వ త్త్రిపుత్రయా సహ, ప్రయోక్తవ్యం విరేకార్థం
 విసర్వజ్వరశాంతయే. 3. రసమామలకానాం వా ఘృతమిశ్రం ప్రదా
 పయేత్, త్విణవర్జం ప్రయోక్తవ్యం పంచమూలచతుష్టయం. 4.
 ప్రదేహసేకసర్పిర్భవ్యసర్వే వాతసంభవే.

విరేచనములు వమనములు లేపనములు సేచనములు కస్తూములు మిన్నగువానిని,
 నోషమసారముగా విసర్వవిదాహ కర్మములకు చీకత్వము చేయవలసినది. పటోలము
 నిఘ్నిము పిష్పలి ఉష్ణై వీనిమూలమున విసర్పికోగము నంను వివనము చేయించుట
 మంచిది. త్రిఫలారసము తోను తెల్లతేగడితోను విరేచనములకై ఘృతము నిచ్చుట
 మంచిది. దీనిచే విసర్పిరములు నశించును. లేనిచో ఉసిరికరసములో నేతనికలిపి ప్ర
 యోగింపవలయును. లేనిచో త్విణపంచక వజ్రతమగు పంచమూలక చతుష్టయమునై
 నను ఈయవలయును. వాతమువలనఁబుట్టిన పిసగములకు రోపములు నేకములతో చికిత్స
 లను చేయగా వలయును.

— వాతమునందు కోష్ఠమున్నగు చికిత్సలు. —

శ్లో. కుష్ఠం శతాహ్వ సురదారుముస్తా వారాహి కున్ఠంబురు
 కృష్ణగంధాః, వాతేర్కమంశార్ధగిలా శ్చ యోజ్యః సేకేషు లేపే
 షు తథా ఘృతేషు. 5. ప్రపాండరీక మంజస్తా వద్దకోశీరచందనైః,
 సయప్తీందీవరైః పితైః క్షీరపిప్టైః ప్రలేపయేత్. 6. కశేరుశ్మంగాటకప
 ద్మగుండ్రాః సత్తైవలాః సోత్పలకర్షమా శ్చ, వస్త్రాంతరాః పితృకృ
 తే విసర్వే లేపా విధేయాః సఘృతాః సుశీతాః. 7. ప్రదేహాః పరి
 షేకా శ్చ శస్త్రంతే పంచవల్కలః, వద్దకోశీరమధుక చందనై ర్వా

ప్రశస్యతే. 8. పితౄ తు పద్మినీపంకం పిష్టం వా శంఖశైవలం, గుండ్రా
మూలం తు శుక్తి ర్వాగైరికం వా ఘృతాన్వితం. 9. న్యగ్రోధపాదా
గుండ్రాచ కదళీగర్భ ఏవ చ, బిసగ్రంధిక లేపః స్యా చ్చుతధౌతఘృతా
ప్లుతః. 10. హరేణవో మసూగా శ్చ మద్ధా జ్ఞైవ సశాలయః,
పుష క్షృష క్షృదేహ స్మయః సర్వైర్వా సర్విహసహ. 11. ద్రాక్షార
గ్వధకాశ్చర్య త్రిఫలైరండపీలుభిః, త్రినృద్ధగతీభి శ్చ విసర్వే శోధనం
హితం. 12.

కోమ పిల్లపీచర దేవదారుపు తుంగముస్తైలు వాగాహీకంద సేపాశ్చపువ్వులు ధ
నియములు మునగ తాడిశసత్రి సీలి గోరింట పీటినిన్నిటినినూరి నేతితోచేర్చి సేక లేప
ములను చేయవలయును. కమలములు మంజిష్ఠ పద్మాక్షము వట్టివేళ్ళు చందనము మధుక
ము నల్లకమలములు నీటిని పాలతో నూరి విసర్పికి లేపనచేయవలయును. క నేరుపు
శృంగాటకము కమలములు భద్రముస్తైలు సేవంతి శైలకమలములు నీటిని నూరి వడి
యంగట్టి నేతితో పిత్తవిసర్పయందు లేపనచేయుట మంచిది. ఇట్లే వంచవల్కలముల లేపన
సేకములును హితకరములు. పద్మాక్షము వట్టివేళ్ళు మధుకము చందనము కీటితోలేపనచే
సినను శ్రేష్ఠమే. పిత్తవిసర్పయందు కమలపు బురదను గాని శంఖునుగాని నూరి
లేపనచేయవలయును. మట్టియూడలు తెల్ల అజ్జటి పొట్ట కమలనాశము వీటిని నూరి
నూరుమాటులు వడియంగట్టిన నేతిలో కలిపి లేపనచేయ వలయును. రేణుకబీజములు
నల్లతెగడ పెసలు శాలీదాన్యము నీటిని వేరువేటుగా సమముగా నేతిలోకలిపి నూరి
లేపనచేయవలయును. ద్రాక్ష ఆమ్లవేతము తేల గుమ్మడు త్రిఫలములు ఏరండము పీలుపు
తెల్లతెగడ కరక్కాయలు నీటితో శోధనచేయుట విసర్పినిగములకు మంచిది.

❖❖ ఖదిర లేపాదులు ❖❖

శ్లో. గాయత్రీసప్తపర్ణాబ్జవాసారగ్వధదారుభిః, కుటస్నతైర్భవే
ల్లేపో విసర్వే శ్లేష్మసంభవే. 13. అజాశ్వగంధాసరలాథకాలా
నైకేశికా వా పృథవాజశృంగీ, గోమూత్రపిష్టో విహితః ప్రభేహో
హన్యా ద్విసర్పం కఫజం సుశీఘ్రం. 14. మదనం మధుకం నింబం వత్స
కస్య ఫలాని చ, వమనం చ విధాతవ్యం విసర్వే కఫసంభవే. 15. త్రిఫ
లాపద కోశీర సమంగాకరవీరకం, ఫలమూల మనంతా చ లేపః శ్లేష్మ
విసర్పహ. 16. ఆంగ్వధస్య పత్రాణి త్వచః శ్లేష్మాతకోద్భవాః, శిరీషపు
ష్పకామాచీ హితా లేపావచూర్ణనైః. 17.

కాచు ముయ్యాకు పొన్నతుంగముపైలు అడ్డసరము తేలచెక్క దేవదారువు భద్రముపైలు వీటిని లేపనచేసి నక్షేపవిసర్వులకు మంచిది. కరదగొండి అశ్వగంధ తెల్లతెగడ నల్లతెగడ వీటిని గోమూత్రముతోనూరి చల్లని దానినే లేపనచేసిన విసర్వునకించును. ఉమ్మెత్త మధుకము నింబము కొడిసెపాల విత్తులు వీటితో వమనములను చేయించుట నిస్సకి హితము. త్రిఫలములు పద్మాక్షము వట్టివేళ్లు మ జిష్ఠము గన్నేరు వీటిలేపము కఫవిసర్పిని పోగొట్టును. తేలపత్తములు విరిచెక్క దిరిసెనూపులు కాకమాచి వీటితో లేపనములను అవహంగాములను చేయింపవలయును.

— నవకషాయగుగ్గులము. —

శ్లో. ముస్తారిష్టపటోలానాం క్వాథః సర్వవిసర్పమత్, ధాత్రీపటోలముద్గానా మథవా శ్శుతసంప్లుతః. 18. అమృతవిషపటోలం నింబకల్మే రుపేతం త్రిఫలఖదిరసారం వ్యాధిభూతం చ తుల్యం, క్వధితమిద మశేషం గుగ్గులో ర్భాగయుక్తం, జయతి విషవిసర్పా న్కుష్ఠమస్తాదశాఖ్యాన్. 19.

తుంగముపైలు నింబముపటోలము వీటిక షాయము విసర్పిగోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును. ఉసిరికపటోలము మద్గక్వాథము వీనిని నేతితో చేర్చివర్తికేసి విసర్వులు నశించును. వారాహీకంద అమృతివిషము పటోలము తుంగముపైలు ముయ్యాకుపొన్న కాచు వేపఆకులపసపు మ్రానిపసపు వీటిక నూరి లేపన చేసినచో విషములు విసర్వులు కష్టము విసోభిటములు గజ్జ శీతపిత్తము జ్వరము మున్నగువి నశించును.

— అమృతాది క్వాథము. —

శ్లో. అమృతనృపపటోలం ముస్తకం సత్తపర్ణం ఖదిర మసితవేత్త్రనింబవత్త్రం హరిద్రే, వివిధవిషవిసర్పా న్కుష్ఠవిసోభిటకందూ రపనయతి మసూరీం శోషిత్తం జ్వరం చ. 20. పటోలామృతభూనింబ వాసకారిష్ట పర్వతైః, ఖదిరాబ్ధముత్తైః క్వాథో విసోభిటా ద్విజ్వరాపహః. 21.

తిక్ష్ణతీగే వృషము పటోలము తుంగముపైలు ముయ్యాకుపొన్న ఖదిరము నల్ల వేతసము వేపాకు పసపు మ్రానిపసపు వీటిక షాయము అన్ని విధములగు విషములను విసర్వుములను విసోభిటములను గజ్జిగోగములను మసూరికాగోగములను శీతపిత్తములు జ్వరములు మున్నగువానిని నశింపజేయును. పటోలము తిక్ష్ణతీగే నేలచేయి అడ్డసరము అరిష్టము పిత్తపాపడ కాచు తుంగముపైలు వీటిని క షాయము చేసి నేవించినచో విసోభిటాదిపీడలును జ్వరములును నశించును.

— పటోలాదికషాయములు. —

శ్లో. పటోల త్రిఫలారితృగుణాచీముస్తచందనైః, సమూర్వా
రోహిణీపాతా రజనీ సదురాలభా. 22 కషాయం పాయయే దేత స్లేష్మ
ష్మపిత్తజ్వరాపహం, కంఠూత్వగ్దోషవిస్ఫోట విషవీసర్పనాశనం. 23.
భూనింబ వాసా కటుకా పటోల ఫలత్రికా చందననింబసిద్ధః. విసర్ప
దాహ జ్వర వక్త్రశోష విస్ఫోట శ్మస్తా వమిను త్కషాయః. 24. సకఢే
పిత్తయుక్తే తు త్రిఫలాం యోజయే త్పురైః, దురాలభాం పర్పటకం
పటోలం కటుకాం తథా. 25. సోష్ణం గుగ్గులుసమ్మిశ్రం పిబే ద్వా
ఖదిగాష్టకం, కుండలీపిచుమర్దాంబు ఖదిరేంద్రయవాంబు నా. 26.
విస్ఫోటం నాశయ త్యాశు వాయు ర్జలధరా నివ, చందనం నాగపు
ష్పం చ తండులీయక శారితే. 27. శిరీషవల్కలం జాతీలేప స్నాన్య ద్దా
హనాశనః, శుకతరునతమాంసే రజనీషద్దాచ తుల్యాని. 28. పిష్టాని శీ
తతోయేన లేపన్యా త్సర్పవిస్ఫోటే, శిరీషమూలమంజిస్తా చవ్యామ
లకయష్టికాః. 29. సజాతీపల్లవక్షౌద్రా విస్ఫోటే కవలగ్రహాః, శిరో
షోదుంబరాజంబూ నేకాలేపనయోర్హితాః. 30. శ్లేష్మాతకత్వచోవాపి
ప్రలేపాశ్చోత్తనే హితాః. 31. శిరీషయష్టీనతచందనైల మాంసాహరి
ద్రాద్వయకుప్తవాలైః, లేపో దశాంగః సస్పృతః ప్రదిప్తో విసర్పకంఠా
జ్వరశోధహరీ. 32. శిరీషకోశీర నాగాహ్వా హిస్తాభి లేపనా ద్ద్యుతం,
విసర్పవిషవిస్ఫోటాః ప్రశమ్నంతి స సంశయః. 33.

పటోలము త్రిఫలములు నేప తిప్పతీగె తంగమునైలు చందనము చాగఫలము
కరక్కాయలు ఆరుకొంతి పసుపు పొడి వీటికి పాయమును త్రాగవలయును. ఇ
య్యది కఫము పిత్తజ్వరము ఖజ్జ విస్ఫోటము విషములు విసర్పములు నశింపజేయును.
నేలవేము అడ్డపరము కటుకరోహిణి పటోలము త్రిఫలములు చందనము నింబము వీటి
తో సిద్ధముచేసిన కషాయము విసర్పములను దాహములను జ్వరములను సుఖశోష
లను విస్ఫోటములను నశింపజేయును. కఫపిత్తపు విసర్పములను దు గుగ్గులముతో త్రిఫ
లములను నేవంపవలయును. చాగఫలము పిత్తపాపడ పటోలము కటుకరోహిణి వీటి
కషాయమును త్రాగిన తిప్పతీగె నింబము కురువేరు కాచు కొడిసెపాల వీటికషాయ
మును త్రాగిన విస్ఫోటములు నశించును.

●● వృషాద్యఘృతము. ●●

శ్లో. వృషఖదిరపటాల స త్రినిబత్వగమృతామలకీ కషాయక
లైక్, ఘృత మభినవ మేత దాశు పక్వం జయతి విసర్వగదాన్ సకుస్థ
గులాన్. 34.

అడ్డసరము కాచు చేదుపొళ్ల లవంగపుపట్ట తిప్పతీగ ఉసిరిక వీటికి షాయము
లోను కల్కములోను నూత్నఘృతమును పక్వము చేయవలయును. ఇయ్యది విసర్వ
మున్నగువానిని పోగొట్టును.

●● పంచతిక్తఘృతము. ●●

శ్లో. పటాలస స్తచ్చదనింబవాసా ఫలత్రికం ఛిన్నరుహవిప
క్వం, త త్పంచతిక్తం ఘృత మాశు హన్తి త్రిదోషవిస్ఫోటవిసర్వ
కంఠాః. 35.

చేదుపొళ్ల ముయ్యాకులన్న వేపాకు అడ్డసరము త్రిఫలములు తిప్పతీగ వీటి
తో పక్వము చేసిన ఘృతము విస్ఫోటము విసర్వము కండువులను పోగొట్టును.

●● మహాపద్మకఘృతము. ●●

శ్లో. పద్మకం మధుకం లోద్రః నాగపుష్పస్య కేసరం, ద్వే హ
రిద్రే విడంగాని సూక్ష్మైలాతగరం తథా. 36. కుష్ఠంలాక్షాపత్రకం చ సి
క్థికం తుత్థ మేవ చ, బహువారః శిరీష శ్చ కపిలేఫల మేవ చ. 37.
తోయే నాలోడ్య తత్పర్వం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్, యాం శ్చరో
గాన్నిహన్యా ద్వై తాన్నిబోధ మహామునే. 38. సర్పకీహాఖుదప్తే
షు లూతామూత్రకృతేషు చ, విపధేషు స్ఫోటకేషు తథా కుష్ఠవిసర్పి
షు. 39. నాడీషు గండవాలాసు ప్రభిన్నాసు విశేషతః, అగస్త్యవి
హితం ధన్యం పద్మకం తు మహాస్పృతం. 40.

పద్మాక్షము మధుకము లొద్దగ నాగకేసరములు పసపు మ్రానిపసపు వాయువిడం
గములు చిట్టి యేలములు తగరము కోష్ఠు లక్క తాడిశపత్రి మైలుతుత్తము మైనము
విఱిగిచెక్క శిరీషము చెలగపండ్లు వీటిని నీటిలో నూరి అందు 16 పలములతైలమునుప
క్వము చేసి నేవించినచో విసర్పములు పురువులు మూత్రకృచ్ఛిరోగములు అనేకవిధము
లగు స్ఫోటకములు కుష్ఠము విసర్పము నాడీ వ్రణములు గండమాలలు నశించును.

—● స్నాయువులకువావిలిరసము. ●—

శ్లో. రోగస్తు స్నాయుకాభ్యో యః క్రియా తత్ర విగర్పవత్,
గవ్యం సర్పి త్ర్యహం పీత్వా నిర్లంఢీస్వరసం త్ర్యహం, పిబే తన్న
యుక మత్యుగ్రం హ స్త్యవశ్యం న సంశయః. 41. శోభాంజనమూల
దళైః కాంజికపిష్టైః సలవణై ర్లేపః, హన్తి స్నాయుకరోగం యద్వా
మోచకత్వచో లేపః. 42.

స్నాయువును రోగమునకు విసర్పకు వలె చికిత్సచేయవలయును. అవునెని
మూడురోజులు త్రాగినపిమ్మట వావిలి రసమును మూడుదినములు త్రాగినచో స్నాయురో
గములు నశించును. సందియునులేదు. మునుచెక్కటకులు వీటిని గంజిలో నూరి సైంధ
వలవణమును కలిపి లేపనచేసినను ఇందుకుచెక్కను నూరి లేపనచేసినను స్నాయురోగ
ములు నశించి పోవును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు విస్ఫోటాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౫౩. మసూర్యధికారము.

—● మసూరికకు సామాన్యోపాయములు ●—

శ్లో. సర్వాసాం వమనం పథ్యం పటోలారంప్రవాసకైః, క సామై
శ్చ వచావత్సయస్త్యోహ్వఫలకల్మషైః. 1. సక్షాద్రం పాయయే ద్రా
హ్యం రసం వా హైలమోచికం, వాంతస్య రేచనం దేయం శమనం
చాబలే నరే. 2. సుషవీపత్రనిర్యాసం హరిద్రాచూర్ణసంయుతం, రోమం
తీజ్వరవిస్ఫోట మసూరిశాంతయే పిబేత్. 3. ఉభాభ్యాం హృతదోష
స్స విశువ్యంతి మసూరికాః, నిర్వికారా శ్చల్పపూయాః పచ్యంతే
చాల్పవేదనాః. 4. కంటాకుంభాండుమూలం క్వథనవిధిక్రమం హింగు
మాపైకయుక్తం, వీతం బీజం జయాయాః సఘృత ముషితవాః వీత
మంఘ్రిః సికట్యా, మాఘామూలం శిఫావా దమనకుసుమజా సో
షణా వాఽథ పూతిః, యోగ్వావాస్యంబునై తే ప్రథమ మథ గదే దృశ్య

మానే ప్రయోజ్యః. 5. ఉద్భృత్య ముష్టి మాచ్ఛాద్య భేషజం య త్ప్రియుజ్యతే, తన్ముష్టియోగ మిత్యాహు ర్ముష్టియోగపరాయణాః. 6.

అన్ని విధములగు మనూరికలయందును చేదుపొల్లవేపాకు ఆడ్డపరము వీటికషాయమును పసకోష్ఠుచెక్క మధుకము ఉష్ణైత కామ వీటికల్గమును ఇచ్చి వాంతులను చేయించుట మంచిది. బ్రాహ్మీరసమునందుతేనెను వైచికొని త్రాగినను జలబ్రాహ్మీరసమును త్రాగినను చిలుకకూర రసమును త్రాగినను హితమును కలిగించును. వమనమును చేయించి ప్రవర్తల క్రియవలయును. నిర్బలమునుఘ్ననకు ఇట్లైనచో శమనము కలుగును. కాకర జీలకఱ్ఱ ఆకుల రసమునందు పసపు వైచి త్రాగినచో జ్వరములు విసోటములు మనూరికలు శాంతించును. వమనము చేయించుటచేతను విరేచనమున కిష్పించుటచేతను దోషరహితము అయినవానికి వచ్చిన మనూరికలు నశించిపోవును. తెల్లవాకుడు తిప్పతీగ వీటికషాయములలో ఒకమాషమంత ఇంగువనువైచిగాని నేతితో క్రొంచబీజములను నూగని నేవించినచో మనూరికలు నశించును.

సికటీమూలమును నూర త్రాగినను మహాకంధ వక్షస్పతివేళ్ళనునూ త్రాగినను మిరియములతో నెమలి యడుగుచెట్టు వేళ్ళను నూరి త్రాగినను మనూరికలు నశించును.

❖ ఉష్ణిమూలాంబుపానాదులు. ❖

శ్లో. ఉష్ణికంటకమూలం వా ప్యనంతామూల మేవ వా, విధి గృహీతం జ్యేష్ఠాంబువీతం హన్తి మనూరికాం. 7. తద్వ చ్ఛృగాలకం టకమూలం చ వ్యపితాంభసా, మనూరీం మూర్ఛితో హన్తి గంధకార్ధస్తు పాంధః. 8. నిశాచించాచ్ఛదే శీతవారిపీతే తథైవ తు, యావత్సంఖ్యా మనూర్యంగే తానద్భిః శైలుజైః దిలైః. 9. ఛిన్నై రాతు రనామ్నాతు గుణీ వ్యేతి న వర్ధతే, వ్యపితం వారి సక్షాద్రం వీతం దాహగుణీ హరం. 10 శేలుత్వక్ష్మశశీతాంభః సేకోవా కాయశోషణే, ఉగ్రజ్యవంశసీలీ యవనృషకార్పాస కీకస బ్రాహ్మీ. 11. స్వరసమయూరక లాక్షాధూపో రోమాంతికాదిహరః, తర్పణం వాతజాయాం ప్రాగ్లాజమాన్తై స్సశర్కరైః. 12. భోజనం తిక్తయాపై శ్చ ప్రతుదానాం రసేన వా, ద్విసంహమూలం రాస్నా చ దా ర్ద్యశీరం దురాలభ్యా. 13. సామృతం ధాన్యకం ముస్తం జయే ద్వాతసముత్థితాం. 14.

ఉష్ణమూలపు వేరును గాని అనంతమూలమునుగాని యధావిధిగాతెచ్చి బియ్యపు కడుగుతో నూరి త్రాగినచో మనురికలు నశించును. నక్కపొన్న మారేడు వీటివేళ్ళనువేసి వాపిగట్టిన నీటితో నేవంపవలయును. పసపు చింతా ములు వీటిని నూరి చల్లనినీటితో కలిపి త్రాగవలయును. ఎన్నిమనురికలు అంగ ములయందుండిన నన్నివీటిగి యాకులను త్రుచినచో మనురికలు త్రమమైనవి యైనచో నశించును. విఠిగిచెక్క కషాయమును చల్లార్చి రాత్రియంతను నుంచి తేనెతో త్రాగినను గాని శరీరశోషమునకు నేచనఁ జేసిననుగాని మనురికలు నశించిపోవును. పస నేయి నీలి నెమలియడుగు చెక్క అడ్డనరముప్రత్తివేళ్ళు క్రికసము బ్రాహ్మితెల్లయు త్తరణులకక్క వీటితో వైచిన ధూపము నోమంతికలు మున్నగు మనురికలను నశింపఁజేయును. వాతపు మనురికము లందు తొలుతి పేలపిండిలో చక్కెరను కలిపి తర్పణ క్రియను చేయవలయును. కటుపదార్థములతో చేసినయూషమనందు గాని ముక్కుతో పొడిచితను పక్షుల మాంసరసముతో గాని భుజింపచేయవలయును. దశ మూలములు రాన్న మ్రానిపసపు వట్టివేళ్ళు పిన్నదూలగొండి వారాహీకంద ధనియములు తుంగముపైలు వీటితో వాతపు మనురికలను జయింపవలెను.

—● వాతజములందు గుడూచ్ఛాదులు. —●

శ్లో. గుడూచీం మధుక్ష్మరాన్నం పంచమూలం కసిష్ఠకం, చందనం కాశ్మర్యఫలం బలామూలం వికంకితం. 15. పాకకాలే మసూర్యం తు వాతజాయాం ప్రయోజయేత్, ద్రాక్షాకాశ్మర్యఖర్జూరసటో లారిష్టవాసకైః. 16. లాజామలకిదుప్పరైః శితాయుక్తైః శుష్కైః త్రికే, శిరీషాదుబురాశ్వత్థ శేలున్య గ్రోధులక్తులైః. 17. ప్రలేప స్పృశ్యతిః శీఘ్రం నణవిస్ఫుటదాహహా, దురాలభాం ఋర్పటకం భూనింబం కటురో హిణిం. 18. శ్లేష్మికాన్యం విత్తజాయాంవా పానే నిఃక్వాధ్య దాపయేత్.

తిప్పశ్రీగే మధుకము రాన్న లఘు పంచమూలములు గుమ్మడుకాయలు ముత్తువపు లగము వీటినిస్పృటిని వాతమనురికల విషయానులో పాకకాలమునందు పక్వము చేసి, యియవలసినది.

ద్రాక్ష గుమ్మడు ఖర్జూరము పటోలము వేప అడ్డనగము కేలాలు ఉసిరికి వీటిని నూరి చక్కెరను కలిపి త్రమమనురికలలో ప్రయోగింపవలయును. దిరిసెన పేడిరారి బూరుగు మట్టి వీటివల్లములను నేతిలోనూరి లేపనచేయవలయును. గాయములు

విస్ఫోటకపుమంటలు శీఘ్రముగా నశించును. దులదగొండి. పర్వాటకము నేలవేము కటుకగోహిణి వీటికషాయము కఫమనూకలయందుగాని పిత్తపుమనూకలయందుగాని త్రాగవలయును.

— నింబాదులు. —

శ్లో. నింబం పర్పటకం పాతాం పటోలం కటురోహణీం. 19. వాసాం దురాలభాం ధాత్రీ ముశీరం చందనద్వయం, ఏష నింబాదికః ఖ్యాతః వీతః శిర్కరయా యుతిః. 20. హస్తీ త్రిదోషమసూరీం జ్వర వీసర్పసంభవాం, ఉత్థితా ప్రవిశే ద్యా తు పున స్తాం బాహ్యశో నయేత్. 21.

వేప పిత్తపాపడ అగరుకొంతి పటోలము కటుక గోహిణీ అడ్డసరము దూలగొండి వట్టి వేళ్లు చందనము రక్తచందనము ఇమ్యువి నింబాదులని చెప్పఁ బడియెను. ఈనింబాదులను కండచక్కెరతో కలిపికొని భక్షించినచో త్రిదోషముల నలనఁ బుట్టిన మనూరికలు జ్వరములు విసర్పినల్ల పుట్టిన మనూరికలు మున్నగువానిని పోగొట్టును. మనూరిక లేచి మఱలనణగి పోయినేని దానిని వెడలించుటయే యుత్తమము.

— పటోలానిజలము. —

శ్లో. పటోలకుండలీముస్త పృషధన్వయవానకైః, భూనింబనింబకటుకా పర్పితు శ్చ శృతం జలం. 22. మసూరీం శమయే దామాం పక్వాం చైవ విశోషయేత్, నాతిః సరతిరం కించి ద్విస్ఫుట జ్వరశాంతయే. 23. పటోలమూలారుణతండులీయకం పిబే న్ధరద్రామిల కల్కసం యుతిం, మసూరికాస్ఫుటవిదాహ శాంతయే తదేవ రోమాంతపమిజ్వరాపహమ్. 24. పటోలమూలారుణ తండులీయకిం తథైవ ధాత్రీఖది రేణ సంయుతం, పిబే జ్వలం సుకర్షణితం సుశీతలం, మసూరికారోగవి నాశనం వరం. 25.

పటోలము తిప్పతీగె తుంగముపైలు అడ్డసరము దులదగొండి నేలవేము వేపకటుక గోహిణి పర్వాటకము వీటికషాయముత్రాగిన పక్వాపక్వములగు మనూరికలైనను శోధించును. విస్ఫోటజ్వరములు నశించుటకేంకంటెను మంచుమంచుమందుమఱియొక్కటి లేదు. చెడుపొళ్ల మంజిష్ఠను వీటికషాయములో పసపు ఉసిరిక రసమును వేసికొని

త్రాగినను త్రిమను. మసూరికలు విస్ఫోటకములు వీటియందైన మంటలుపోవును. మఱియు నియ్యదియే గోమంతికా ఛర్దిజ్వరములనుకూడ పోగొట్టును. పటోలపు వేళ్లు మంజిష్ఠము బియ్యముకడుగు వీటికి హాయములలో యుసిరిక చండ్ర వీటికి హాయమును వైచి చల్లార్చి త్రాగినచో నన్ని మసూరికలు నిశ్చయముగా నశించును.

❖ ఖదిరాష్టకము. ❖

శ్లో. ఖదిరి త్రిఫలారవ్యపటోలామృతవాసకైః, క్వాథోష్ఠకాంగో జయతి గోమాంతిక మసూరికాః. 26. కృష్ణవీనర్పవిస్ఫోట కండ్వాదీ నపి తా సతిః.

చండ్ర త్రిఫలములు వేపపటోలములు శారావీకంద అడ్డసరము వీటి అష్టాంగ క్వాథము విసర్పి విస్ఫోటకములను గోమంతికా మసూరికలను కృష్ణును విసర్పమును విస్ఫోటము మున్నగు వానిని పోగొట్టును.

❖ అమృతాదిక్వాథములు. ❖

శ్లో. అమృతాదికపాయ స్తు జయే త్ప్రీతకఫాత్మికాం. 27. సువీ రేణ తు సంపిప్ఠం మ తులుంగస్య కేసరిం, ప్రలేపా త్వతయ త్యా శు దాహం చాశు నియచ్ఛతి. 28. పాదదాహం ప్రకరుతే పిడకాపా దసంభవా, తత్త్ర సేకం ప్రశంసంతి బహుశ స్తండులాంబునా. 29. పా కకాలే తు సర్వా స్తా విశోషయతి మారుణి, తస్మా త్స్రిబృంహణం కార్యం నహి పథ్యం విశోషణం. 30. గుడూచీమధుకం ద్రాక్షా మోర టం దాడిమై స్సహ, పాకకాలే తు దాతవ్యం భేషజం గుడసంయుతం. 31. తేన పాకం వ్రజ త్యాశు నచ వాయుః ప్రకుప్యతి, లిహే ద్వా బేదరిం చూర్ణం పాచనార్థం గుడేన తు. 32. అనే నాశు విపచ్యంతే వాతప్రీతకఫాత్మికాః.

అమృతాదిక్వాథములు పిత్తమసూరికలను జయించును. మాతులుంగ కేసరములను గంజితోనూరి లేపనచేసి మసూరికలు నశించును. దాహమును శీఘ్రముగాను పశమిల్లును. కాళ్ళపైని పుట్టిన పిటకములకు దాహములను పుట్టించును. అప్పుడు బియ్యపుకడుగుతో చాలమారులు కడుగుటమంచిది. పక్ష్యముకాబోవు కాలమునందు మసూరికల వాయువులు నశించును. కనుక పుష్టిగలిగించువస్తువులను గోగికి పెట్టవలయును. తిప్పతీగె మధుకము ద్రాక్ష ఇక్షుమూలము దానిమ్మ వీటిలో బెల్లమును వేసి పక్ష్యకాలమునం దొసగవలయును. ఇట్లయిన శీఘ్రముగా మసూరికలు నశించును. వాయువు ప్రకోపింపడు. పక్ష్యము అగుటకై

తీగుమార్గమును బెల్లములోకలిపి యైనను తినిసింపవలయును. ఇట్లయినచో వాతపితృ కఫసంబంధము లగు మనురికలు శాంతించును.

—ॐ ధన్యమాంసరసాదయ. ॐ—

శ్లో. శూలాధ్వానపరీతస్య కంపమానస్య వాయునా. 33. ధన్వ మాంసరసాశ్చ స్తా ఈషతైస్సంధనసంయుతాః, దాడిమాన్సురస్సై ర్యుక్తా యూషాస్సుః దగుచౌ హతాః. 34. పి బే దంధస్తప్తశీతం భావితం ఖది రాశనైః, శౌచే వారి ప్రయుజిత గాయత్రీబహువారజం. 35. జాతీ పత్రం సమంజస్థం దావ్యపూగఫల శమీం, ధాత్రీఫల సమధుకం క్వ ధితం మధుసంయుతం. 36. ముఖరోగే కంఠరోగే గంఢూషార్థం ప్ర శస్యతే, అష్టాః సేకం ప్రశంసంతి గవేధుమధుకాంబునా. 37. మధు కం త్రిఫలా మూర్వా దావ్యేష్య జ్వీల ముత్పలం, ఉశీరలోధ్రమంజిస్తాః ప్రలేపా శోచ్యంతే హితాః. 38. నశ్యంతి న దృష్టాతా మసూర్యో న ద్రవంతి చ, పంచలక్ష్మలచూర్ణేన క్లేదిసి మవచూర్ణయేత్. 39. భ స్తనా కేచి దిచ్ఛంతి కేచి గ్లోమయరేషునా. క్రిమిపాతభయూ చ్ఛాపి ధూపయే త్సరూదినా. 40. వేదనాదాహశాంత్యర్థం స్నూతానాంచ విశుద్ధయే, సగుగ్ధలు సరాక్వాళం మంజూ ద్వా ఖదిరాప్తకం. 41. కృష్ణాభయారజోలిఖ్య స్తధునా కంఠశుద్ధయే, అఘాష్టాంగావలే హాలావా కబళ శార్ద్వీకాదిభిః. 42. పంచతిక్తం ప్రయుజిత పానా భ్యజనభోజనైః, కుర్యా ద్వ్రావిధానం చ తైలాదీ న్వర్జయే చ్చిరం. 43. విషమైస్స స్పిధమంత్రై శ్చప్రసృజ్యత్తు పునఃపునః, తిథా శోణిత సంస్పృహః కాశ్చి చోణిత మోక్షయైః. 44.

పోటు ఉబ్బువాతకంపము అలవానికి అడవిజంతువుల మాంసరసములో సైంధవ లవణమును వేసి త్రాగించుటమంచిది. ఆరుచికి దానివృత్తమాది కాయరసముతో చేర్చినయూ పమునిచ్చుట మంచిది. శోధనచేయుటకు చంద్రలఘుసము సీటికపాయోదకములు త్రమ ములు. జాపత్ర మంజిష్ఠము మ్రానిపగపు పోకజమ్మి ఉసిరిక మధుకము వీటిని క సాయము చేసి తే నెను కలిపికొని త్రాగిన ముఖరోగములు కంఠరోగములును నశించును. మధు

కడు త్రిఫలములు చాగఫలము మానిపసపు జాపత్రి నల్లకమలములు వట్టివేళ్లు లోధ మంజిష్ఠ వీటిని కన్నులకు లేపన చేసినను కంటిలో పిండినను నుత్తమములు. క్షేద ములుగల మమూరికలయ్యాదు పంచదల్కలమార్జమును పూయవలయును. క్రిములు పడు ననెడిభయమునకు సరలాది ధూపముల నిచ్చుట మంచిది. త్రిఫలముల కషాయములో గుగ్గిలమునుగాని ఖదిరాప్తక మార్జమును గాని కలిపి నేకముచేసి నవీడలు తొలగులు. పిప్పళ్లు కగక్కాయల మార్జము లో తేనెనువైచికొని త్రాగినను అస్తాంగమార్జము నాకీ నను మంచిది. పానము మర్దనము భోజనములయందు పంఙ్గతిక్తకషాయము సీయవల యును. గాయము పూడుట కుషాయము నాళోబింప వలయును. తైలాదలను వర్జింప వలయును. విషనాశకములగు సిద్ధమంత్రములతో మాటిమాటికి తుడువవలయును. రుధి రోత్పన్నములగు మమూరికలకు గుఱగమును నెడలింపవలయును.

❖ హరిద్రాదిప్రలేహము. ❖

శ్లో. నిశాన్వయోశీరశిరీషము స్తకైః సలోధ్యభద్రశ్రియవాగ కేసరైః, సస్వేదవిస్ఫుటవిసర్పకుష్ఠ శార్దంధ్యరోమాంతిహరః ప్రదే హాః. 45. బింబ్యతీముక్తకాఽశోకస్థక్ష నేతినవల్లవైః, నిశి పయ్యపితః క్యాథో మశూరీభయనాశనః. 46. చైత్రాసితభూతదినే రక్తపతాకా న్వితా స్నుహీ భవనే, ధవళితకలశన్యస్తా పాపరుజో దూరతో ధత్తే. 47.

పసపు పూనిపసపు వట్టివేళ్లు గిరిసెం తుంగముపైలు లోధ చందనము నాగి కేస రములు వీటినిలేపనచేసినచో స్వేదగోగములు విస్ఫుటకములు విసర్పములు కుఱ్ఱములు డుర్గంధములు మున్నగు గోగములు నశించును. దొండ ఆలిముక్తపువేళ్లు ఆశోకము జావ్వి వేతనము వీటిఆకులను రాస్త్రులు నీటిలో తడిసి ప్రొద్దుటిప్పుట వీనిచే కడుగుటవలన మమూరికలు నశించును. చైత్ర బహుళ చతుర్దశినాడు జెముడు చెట్టును తనయింటికి తెచ్చి తెల్లని కలశములో నుంచి ఎఱ్ఱని పతాకతో నళంకరించినేని మమూరికలు నశించిపో గలుగును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు మమూర్యధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౫౪. క్షుద్ర రోగాధికారము.

శ్లో. తత్రా జగల్లికా మామాం జతాకాభి రుపాచరేత్, శుక్తి
సౌరాష్ట్రీకా ఊర కల్లై శ్చలేపయే న్నుహుః. 1. కశినాం ఊరయో
గైశ్చ ద్రావయేదజగల్లికామ్, స్తేష్ఠనిద్రధి కల్మేన జయే దనుశయీం
భిషక్. 2. వివృతా మింద్రవృద్ధాంచ గర్ధభీం జాలగర్ధభామ్, ఇరివేల్లి
కాం గంధనామాం జయే త్పిత్తవిసర్పితే. 3. మధురౌషధసిద్ధేన సర్పి
షా శమయేద్వృణాన్, రక్తావస్థేకై ర్భహుభి స్స్వేదనై రపతర్పణైః. 4.
జయే ద్విదారికాం లేప్తైః శిగుడేవస్త్రి మోష్ఠనైః, పనసికాం కచ్చపి
కా మనేన విధినాభిషక్. 5. సాధయే త్క్రిమినానన్యాం చోష్ఠాన్దోషన
ముద్భవాన్, అన్త్రాలజీంకచ్చపికాం తథా పాషాణగర్ధభమ్. 6. సురదారు
శిలాకుష్ఠైః స్వేదయిత్వా ప్రలేపయేత్, కఫచూరుతశోధఘ్నో లేపః
పాషాణగర్ధభే. 7.

అపక్వముగానున్న అజగల్లికారోగమును జలగలనుపట్టించి యుపచరింపవలయును. ముతైపునున్నయును సౌరాష్ట్రీలవణమును కల్కముచేసి పురయిటచేత శమింపచేయవలయును. గట్టిగానున్న అజగల్లికను ఉష్ణపదార్థముల లేపనచేత కరిగింపవలయును. అనుశయీరోగమును కఫవిద్రధికి చెప్పిన కల్కముతో పోగొట్టవలయును. వివృత ఇంద్రపుద్గ గర్ధభి జాలగర్ధభి ఇరివేల్లి కా అనునీగోగములయందు పిత్తవిసర్పికి చెప్పిన యౌషధములచేత జయింపవలయును. మధురములగు నౌషధులచే తయారుచేయబడిన నేతితో గాయములను మాన్పవలయును. విదారికారోగమును నెత్తురు వెడలించుట, చెమటపుట్టించుట, లంఘనము చేయించుట మున్నగువానిచేతను మున దేవదారుల చెక్కలను నూరి లేపనచేయుట చేతను ఉపచరింపవలెను. పనసికను కచ్చపికను గూడ నీటి యననే చికిత్సచేయవలయును. ఇతరములగు దోషములవలన గలిగిన దుస్సాధములగు శోధలలో (వాపులను) ఇట్లే చికిత్సచేయవలయును. అంత్రాలజీ పాషాణగర్ధభము కచ్చపిక అను నీగోగములను గూడ, చెమటపట్టించి దేవదారుచెక్క మణిశిల శోష్ఠ వీటిని నూరి పట్టువేసి పోగొట్టవలయును. పాషాణగర్ధభమునందు కఫవాతములను పోగొట్టు నట్టి పట్టులను తేయవలయును.

— శస్త్రములు మున్నగువాని ప్రయోగములు. —

శ్లో. శస్త్రోద్ధృత్యవల్క్యం తూరాగ్నిభ్యాం ప్రసాదయేత్, మన
శ్శిలాల భల్లాత సూక్ష్మైలాగురు చందనైః. 8. జాతీపల్లవకల్మశ్చ ని
బత్తైలం విపాచయేత్, వల్క్యం నాశయేత్తద్ధి బహుచ్ఛిద్రం బహుస్వనం.
9. పాదగారీషు చ శిరాం వ్యధయే త్తలశోధనీమ్, స్వేదస్నేహౌప
పన్నాతు పాదాచా లేపయే న్నుహుః. 10. మధూచ్ఛిప్త వసా మజ్జ
ఘృతతూరై ర్వి మిశ్రితైః, సర్జాఖ్య సింధూద్భవయో శ్చూర్ణం మధు
ఘృతాప్లుతమ్, నిర్మధ్య కటుతైలా క్తం హితం పాదప్రమార్జనమ్. 11.

వల్క్యకర్మాగమనందు శస్త్రముతోఁజేచి తూరముచేత అగ్నిచేత చికిత్సచేయవలయు
ను. మణిశిల జీడివిత్రులు చిన్నయేలనులు అగరుచందనము జాపత్రి నీటితో నగు కల్కము
నందు వేపనూనెను పక్వముచేయవలయును. ఈతైలము బహుసంధ్రములు పడిన వల్క్య
రోగమునుపోగొట్టును. పాదగారీ యోగమునందు లోపలి నాడులను శోధింపవలయును.
నూనె చెవ్వుటల నూరుచుండెడి కాళ్లకు మైనము వన త్రిలవణములు నేయి వీటినికలిపి
లేపనచేయవలయును. సముద్ర శేనము దేవదారుచెక్క వీటిమార్గములలో లేనను
నేయిని ఆవనూనెను కలిపి చికిత్స కాళ్లకు పట్టువేయుట యుత్తమము.

శ్లో. ఉపోది కాసర్వ ప నింబమోచ కర్కారు కైర్యారు కభస్త్రి
తోయే, తైలం విపక్వం లవణాంశ యుక్తం తత్త్వానదారీం వినిహంతి
లేపాత్. అలసేష్టైశ్చిరం సిక్తా చరణౌ పరిలేపయేత్, కటోలారిష్టకాసి
సత్రిఫలాభి ర్దుహుర్దుహుః. కరంజబీజం రజనీ కాశీసం మధుకం మధు,
రోచనాహరితాలం చ లేపోయ మలసేహితః. లాక్షాభయా రసాలేపః
కార్యం వా రక్త మోక్షణమ్, జాతీపత్రంచ సంమర్ద్య దద్యా దలసకే
భివక్. 15.

దుంబబచ్చలి ఆవ వేప బూరుగు సార దోస వీటినికాల్చిబూదిచేసి అనీటిలో
తైలమును పక్వముచేసి ఒకపాలు ఉష్ణమందుకలపవలయును. దీనిని లేపనచేయుట చేత
పాదదారీరోగమునశించును. కాళ్లు మొద్దుబొరనట్లుండురోగమునందు పుల్లనికషాయము
లతోను కల్కములతోను మాటిమాటికి కాళ్ళను కడుగవలయును. పిష్టుట చేదుపొళ్ళ
శేవకాశీసము త్రిఫలములు వీటినినూరి మాటి మాటికి లేపన చేయవలయును. నెమలియ

దుగు విత్తనములు పసపుకశీసము మధుకములేనె గోరోచనము హరిదళము వీటిని నూరి లేపనచేయుట అలసరోగమునందు హితకరము. లక్కకరక్కాయలు వీటిరసమును పూసినను విషపునెత్తురును వెడలిచినను జాపత్రి నూరి పట్టు వేసినను అలసరోగములు కుదురును.

ప్రసారణాదులు. ౧౭

శ్లో. బృహతీరససిద్ధేన తైలేనాభ్యజ్య బుద్ధిమాన్, శిలారోచనకాశీ సచూర్ణైర్వా ప్రతిసారయేత్. 16. దహేత్కదర ముద్భృత్యై తైలేన దహనేనవా, చిప్పముస్థాంబునా స్విన్న ముత్కృత్యాభ్యజ్య తం వ్రణమ్. 17. దత్వా స్వరసం చూర్ణం బద్ధ్యా వృణవదాచరేత్, స్వరసేన హరిద్రామాః పాశ్చేష్ఠస్థాయ సేభయామ్. 18. శుష్క్వా తజ్జేన కల్మేన లిచే చ్చిప్పం పునఃపునః, చిప్పే సటంకణాస్సౌతా మూలలేపో నఖవృనః. 19. నింబోదకేన వమనం పద్మనీకంటకే హితం, నింబోదకశ్రుతంసర్పిః సక్షౌద్రం పాన మిష్యతే. 20. పస్తనాశకృతః క్షారః పద్మనీం హంతి లేపనం, నింబారగ్వధకత్కైర్వా ముఖం రుద్వరసం హితం. 21. నీలీపటోలమూలాభ్యాం సాజ్యాభ్యాం లేపనం హితం, జాలగర్దభరోగే తు సర్వో హంతి చ వేదనామ్. 22.

బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు వాకుడురసముతో సిద్ధముచేసిన నూనెతో మణి శిలగోరోచనము కాశీసము వీటినిసాడిచేసికలిపి పట్టింపవలయును. కాలిలో కదరసము కణితిలేచెనేని నూనెతో గాని అగ్నితోగాని నశింపజేయవలయును. చిప్పమనురోగమును గోరు నెచ్చనినీటితో చెమటపట్టించి శస్త్రముతో ఛేదించి ఆగాయమునందు తైలమునువేసి అందుస్వరసమార్తమును పోసి కట్టవలయును. పసపును పసపురసముతోను కరక్కాయను నల్లని యినుపపాత్రము గాను నూరి కల్కముచేసి చిప్పమునకు చికిత్సచేయవలయును. టంకపుచెక్క తల్లచాగ చెక్క వీటిని నూరి పట్టించిన చిప్పరోగముతోలగును. పద్మనీకంటకరోగమునందు వేపరసముతో వాంతి చేయించుట హితము. వేపరసముతో సిద్ధముచేసిన నేతిలో లేనను కలిపికొని త్రగుట హితకరము. కమలపుత్రీవలముండ్లను నూరి పట్టించిన పచ్చనీరోగములు నశించును. లేనిచో వేప ఆక వీటిని కల్కముచేసి మాటిమాటికి నలుగు పెట్టుటమంచిది. నల్లచేదపొళ్ల ముల్లంగి వీటిని నేతితోనూరి లేపనచేసిన హితమగును. ఈలేపము జాలగర్దభరోగమునందు తక్షణమే నొప్పిని పొగొట్టి హితమును చేయును.

— స్వశోధనాదులు. —

శ్లో. అహిపూతనకే ధాత్యాః పురస్వంస్తన్యం విశోధయేత్, త్రిఫలాఖది రక్వాఢైర్వ్రణానాం ధావనం సదా. 23. కరింజత్రిఫలాతిక్తైః సర్పిసిద్ధం శిశోర్హితం, గుదభృంశే గుదం స్నేహైః అభ్యజ్యాశుప్రవేశయేత్. 24. ప్రవిష్టస్వేదయే చ్చాపి బద్ధం గోష్ఠ్యణయా భృశం, కోమలం వద్దిసీపత్రం యః ఖాదేచ్ఛర్కరా స్వితం. 25. ఏతన్నిశ్చిత్త్య నిర్దిష్టం న తస్య గుదనిర్గమః, వృక్షామ్లానల చాంగేరీబిల్వ పాతాయవాగ్రజమ్. 26. తక్రేణశీల యేత్పాయు భృంశారోఽనల దీపనమ్, గుదంచ గవ్యపయసా మ్నాత్యయే దవిశంకితః. 27. దుష్ప్రవేశో గుదభృంశో విశిత్త్యాశు న సంశయః, మూషికాణాం వసాభిర్వా గుదే సమృక్ష్పిలేపనం. 28. స్నిన్నమూషిక మాంసేన చాధవా స్వేదయే ద్గుదమ్.

చన్నలకుగలిగెడు అహిపూతనగోగములపట్టులందు తల్లియొక్క పాలను శుద్ధి చేయువలయును. త్రిఫలములు కాచు వీటికి పాయముతో గాయమును కడుగవలయును. నెమలిఆడుగు విత్తనములు త్రిఫలములు వేపవేళ్లువీటితో తయారుచేసిన నేతిని పిల్లవానికిచ్చుట మంచిది. ఎక్కువగా మైలుతుత్తమును పానలేపనయందు పయోగింపవలయును. గూదదిగినచో తైలము మిన్నగువానిచే గూదను మెత్తిబయిల్పవలకు శిక్కుముగా నెట్టవలయును. పిమ్మట చెమటపుట్టించి గోష్ఠ్యణయంత్రముతో కట్టుటగుంచుది. లేతకమల దశములను చక్కరతో చేర్చి తినినచో నిక నెన్నటికిని గూద దిగదు. చింతపండు చిత్రమూలము చుక్కూర మారెడు విషబొద్ది యవక్షారము వీనిని మజ్జిగలో కలిపి నేపించిన గూదదిగుటమాని ఆకలిఁబుట్టించును. ఆవుపాలతో తడుపుచుండిన గుదభృంశము తప్పక తొలగిపోవును. ఎలుకవసను రాచినను లేక ఎలుక మాంసముతో చెమట పట్టించినను గూదదిగుట నిలచి పోవును.

— చాంగేరీ ఘృతము. —

శ్లో. చాంగేరీకోలదధ్యమ్లనాగర త్కారసంయుతమ్. ఘృతము త్త్వద్ధిలం పేయం గుదభృం శరూజాపహం, శుంఠీక్షౌరా వత్ర కల్కాశిష్టం త్సుధ్రవ మిష్యతే. 30.

ఇలిచింత రేగు పెలుగు గంజి శొంఠి యవక్షారములనుచేర్చి నేతిని చక్కగా కాచి త్రాగినచో గూదదిగుటమానును. ఇందుశొంఠి యవక్షారములు కెండును కల్కములుగాను తక్కినవి ద్రవముగాను చేర్చవలయును.

—ॐ మూషికాద్య తైలము. ॐ—

శ్లో. క్షీరే మహాత్పంచమూలం మూషికా మంత్రవర్జితాం, ప
క్వాత్పిన్ది స్పచేత్తైలం వాతఘ్నాషధ సాధితమ్, గుదభృంశ మిదం తై
లం పానాభ్యంగా త్ప్రసాదయేత్. 31.

ఆంధ్రములేని యెలుకిను బృహత్పంచ మూలములను పాలలో పక్వముచేయ
వలయును. పిమ్మట వాతనాశకములగు మూలికలతో సిద్ధముచేసిన తైలమునిందు మరల
పోసికాచవలయును. ఈతైలమును నేవించినను అంటుకొనినను గూదదిగుటను పోగొట్టి
మేలుచేయును.

—ॐ పోక్తుకచికిత్స. ॐ—

శ్లో. స్వేదోపనా హం ఐరక ర్రికాయాం కృత్వాసమభ్యజ్య ఘృ
తేన ఐశ్చోత్, ప్రవేయే చ్చర్మశస్త్రే సప్తిష్టై ర్గాంపై స్సుఖోష్ణై రుప
నాహయేచ్చ. 32. స్నేహస్వేదైః స్తథైవేనాం చికిత్సే దవపాటికాం,
సిగున్దస్పృశే నాడీ ద్వియఃఖం కినకాదిజాం. 33. క్షిప్తా త్యక్తా త్సుల్ల
కాన్దాస్నే హసంకషేచయేత్, తైలేన వా పచాదారు గంధైః స్పృశేన చ
త్రిహత్. 34. పున స్థూలతిరా నాడీ దేయా స్తోవివృద్ధయే, శ
స్త్రేణ నేననిం త్యక్తా భిత్వా న్రణందా చరేత్. 35. స్నిగ్ధంచ భోజనం
బద్ధే గుదేప్యేష క్రియాక్రమః, చర్మకీలం జతుమణిం మనకాం స్థిలకాల
కాన్. 36. ఉద్ధృష్ట్య శస్త్రేణ దహేత్ క్షారాగ్నిభ్యాం విశేషతః, రుబు
నాలస్యచూర్ణేన ఘ్నీమన కినాశినః. 37.

లింగసంబంధమును చర్మరోగమునందు ఉపనాహకమును చెమటను పుట్టించినచో
రోతడిని మెల్లమెల్లగా లోపలను నెట్టి చుట్టుగా నుండువేడి మాంసమును గట్టిచెమట
పుట్టించవలయును. అవపాటికాగోగము (అనగా లింగపు చర్మము జారిపోవుట చేత
వాయుని) ధమై కలిగెడి ప్రకాశమునుగోగము) నందు ఉపనాహక స్వేదమును పట్ట
వలయును. లేనిచో చుల్లికాదులను తైలముతో తడుపవలయును. అదిరమును కానిచో
వస మ్రానిపసపు గంధకము వీటియందు సిద్ధము చేసిన తైలముతో మూడురోజులవఱ
కును తడుపుచుండవలయును. నాడీప్రవాహము అభివృద్ధిజెందుటకై లింగపుమొదటి
యందు తప్పుతిక్కినచోటుల శస్త్రము చేసి గాయములనువలెకట్లు కట్టి మెత్తనియా
హారముచెట్టింపవలయును. గూదను ఇదేచికిత్స. చర్మకీలకము జతుమణిమనక (మ

త్సాగము) తిల్లిగోగము అనువానియందును శస్త్రము చేసి అగ్నితోను జ్వారపదార్థములతోను దహింపచేయవలయును. అమదపు కాడలను పొడిచేసి రుద్దిన మత్సాగము తొలగిపోవును.

❖ తారుణ్యసిడికాగోగచికిత్స. ❖

శ్లో. నిర్లోకభస్మ ఘృహాద్వా మనశ్శాంతిం వ్రజేత్సనా, యువానపిడకాన్యచ్చ నీలికావ్యంగ శర్కరాః. 38. శిరావ్యధైః ప్రలేపైశ్చ జయే దభ్యంజ నైస్తథా, లోధధాన్యవచాలేప స్తారుణ్యసిడికాహః. 39. తద్వద్గోగోచనాముక్తం మఠిచం ముఖలేపతః, సిద్ధార్థకవచాలోధసైంధవైశ్చ ప్రలేపనం. 40. సమసంచని హత్యాశు పిడికాం యావనోద్భవామ్, వ్యగోఘ చాద్వనశ్విగ్వా మంజిష్ఠా వా సమాక్షికి. 41. లేప స్సననసీతా వా శ్వేతాశ్చఖురజామసీ, రక్తచందనమంజిష్ఠా లోధకుష్ఠ పియంగవః. 42. వటూకుర మసూరాశ్చవ్యం గఘ్నముఖకాంతిదాః, ప్య గానాం లేపనం శస్త్రురుధిరేణ శశస్య చ. 43. మసూరైస్సర్పిషా విష్టైర్లక్ష్మ మాస్యం పయోన్వితైః, సప్తాహ్నచ్చ భవేత్సిత్యంపుం డనీడశే ప్రథమ. 44. మాతులంగ జటాసర్ప శ్శిలాగోశశ్చతరోసః, ముఖకాంతి కరో లేపః పిడకాతిలకాలజత్. 45. నవనీతగుడ త్కౌద్భకో లమజ్జాప లేపనమ్, వ్యంగజి ద్వరుశ్చవిగ్వాభాగక్షీరప్ర పేషితా. 46. జాతీఫలకల్క లేపో నీలవ్యం గాదినాశసః, సాయంచ కటు తైలేనాభ్యం గో వక్త్రస్సాధః. 47.

యావదశయంను పుట్టెడిమొటిమలు మచ్చలు నీలికవ్యంగము శర్కర అను రోగములకు నాడిచ్చేదాయ లేపనము అభ్యంజనము ననువానివలన చికిత్స చేయవలయును. లొద్దగపూవు కొతిమెరలు వస నూరి పట్టించిన మొటిమలు నశించును. అల్లెమిరియములను గోగోజనముతోనూరి రాచిన పోవును. మఱియును ఆవాలు వస లొద్దగ పూవునైంధవలవణము వీటితో లేపనను చేసినను వాంతిచేయించినను తక్షణమే పిడిక (మొటిమ)లను పోగొట్టును. వ్యంగగోగమునందు మద్దిచక్కమంజిష్ఠము లేనె వీటితో లేపన చేయుట శ్రేష్ఠము. లేనిచో శల్లనింపెన బూడిదను నవనీతముతో కలిపి రాచినను శ్రేష్ఠమే యగును. ఎఱ్ఱగంధము మంజిష్ఠ లొద్దగ కోఘ ప్రోంజపుచక్క మఱియిగుళ్లు మసూరధాన్యము వీనిని నూరి లేపన చేసినను వ్యంగము తొలగిపోవును. కుండేటి నెత్తురునుపూసినను వ్యంగమునశించును. మసూరధాన్యమును నేతితో పాలతో నూరి

ఏడుగోజులు పూసిన వ్యంగమునశించి కమలమువలె ముఖము వికసించును. లేనిచో మాదీ ఫలపు చెక్కును జటామాంసి నేము మణిశిల పేదవీటితోకలిసి రాచిన ముఖకాంతివర్ణమును. సిడికగోగములు తిల్లిగోగములునుతొలగును. నవనీతమతోచేసిన నెయ్యి బెల్లము లేనె తేగుపండ్లరసము వీటిని నూరి లేపనచేసినను వ్యంగములు నశించును. మేకపాల లో ఉలిమిడిచెక్కును నూరి ముఖమునకు పూసిన వ్యంగములు నశించును. జాజికాయ కల్కమును పూసినచో నీలిగోగము వ్యంగగోగము మన్నగునవి క్షీణించిపోవును. సాయంకాలమునందు ఆవనూ నెతో రుద్దుకొనిన ముఖమును స్వచ్ఛమును కాంతి కలుగును.

— ముఖకాంతికి మరెన్ని ఉపాయములు. —

శ్లో. కాలీయకోశ్పామయ దధి సరబదరాస్థి మన్యఫలినీభిః, లిప్తం భవతి చ వదనం శశి ప్రభం సప్తరాత్రేణ. 48. తుషరహిత మన్యణ యవచూర్ణస యష్టిమధుకలోధ్రాలేపేన, భవతి ముఖం పరినిష్ఠితచామీ కరచారుసౌభాగ్యమ్. 49. రక్షోష్ణు శిర్వగీర్వయ మంజిష్ఠాగైరికాహ్వా దైస్త పయః, సిద్ధేన లిప్తమానన మున్యవ్యసంబింబవ ద్విధాతి. 50. పరిణతిదధిశరపుంభైః కునలనుదశేకుష చాదినోశీరైః, ముఖకిమల కాంతికారి భ్రుకుటితలకాలకా జ్ఞాయతి. 51.

నల్లఅగురు కలువలు కోష్ఠపెఱుగు శంఖువునాభిప్రేంఖణపుచెక్కు వీటిని నూరి ఏడుగోజులు పూసినచో చంద్రునితో సమానముగా ముఖముగను. పొట్టుతీసిన యవల చూర్ణము కమలనాళము మల్లగి మధుకము లూద్దగపువ్వు వీటితో లేపనచేసిన మిసి మిసిలాడుచు మొలము బంగరవన్నె గలిగియుండును. శిరీషపుష్పము (దిరిసె) పసపు మ్రానిపసపు మంజిష్ఠము గైరికధానిపు వీటిని గొత్తైపాలతోవండి లేపనచేసిన చంద్రు నివంటికాంతిగలిగి ప్రకాశించును. తగరము పెఱుగు క్లౌకిమలదళములు కోష్ఠ చందనము పడ్డివేళ్లు వీటిని నూరి లేపనచేసినచో ముఖకాంతి వృద్ధివొందును. భ్రుకుటికాగమును తలకాలికమును ఇయ్యని పోగొట్టును.

— హరిద్రాద్వయ తైలము. —

శ్లో. హరిద్రాద్వయ యస్త్వాహ్వా కాలీయక కుచందనైః, ప్ర పౌండరీకమంజిష్ఠా పద్మపద్మక కుంకుమైః. 52. కషిత తిమిరకన్దక్షువట పత్త్రైః పయోన్వితైః, లేపయే తక్కులితైరేభిః తైలం వాభ్యంజనం చ

శ్లో. 58. విష్ణవం నీలికావ్యంగాం స్థిలకాన్తుభద్రామికాన్, నిత్యనేపి
జయే త్త్రిపురముఖం కుర్యాన్మనోరమమ్. 54.

పసపు మ్రానిపసపు ముల్లంగి ఎల్లఅగరు ఎట్టగంధము పుండరీకము గంధద్రవ్య
ము మంజిష్ఠము కమలములు పద్మాక్షి కేసరి వెలగపండు కానుగచెక్క జువ్వి మట్టి
వీటిఅకులుచాలు కలవి నూరి కల్కముచేసి అందుతైలమును వండి దానిని రుద్దికొనిన
పిష్టరోగము నీలికావ్యంగము తిలకాలికము మున్నగురోగములను జయించుట మాత్రమే
గాక మొగనునను సొగసును తెచ్చును.

—● కనకతైలము. —●

శ్లో. మధుకస్య కషాయేణ తైలస్య కుడవం పచేత్, కల్కైః
ప్రియంగుమం జిష్ఠాచందనో త్పలకేనతైః. 55. కనకంనామ తత్తైలం
ముఖకాంతికరం పరం, అభీరునీలికావ్యంగశోధనం పర మర్చితమ్. 56.

అతి మధుకపు కషాయశునందు నాలుపలముల తైలమును చేర్చి మంజిష్ఠ రక్త
చందనము కమలములు కేసరి వీటినివైచి కల్కముచేసి తైలమును నింపవలయును. ఇ
య్యది ముఖమునకు కాంతినిచ్చును. నీలికావ్యం గు మున్నగు ముఖరోగముల నన్నింటిని
బోగొట్టును.

—● మంజిష్ఠాది తైలము. —●

శ్లో. మంజిష్ఠా మధుకం లాక్షా మాతులుంగం సయస్థికిమ్, క
ప్రమాణై రేతైస్తు తైలస్య కుడవం తథా. 57. ఆజు పయస్త ద్ద్విగుణం
శనైర్బ్రష్టస్త్వినా పచేత్, నీలికా విడికావ్యంగా సభ్యంగాదేవ సాగ
యేత్. 58. ముఖప్రసన్నో పచితం వలీవలిపర్జిమ్, సప్తరాత్రి
యోగేణ భవేత్కనకసన్నిభమ్. 59.

మంజిష్ఠ అతిమధురము లక్ష్మీమాచికాయ ముల్లంగి వీటిని పావుపావు పలము
చొప్పనతెచ్చి నాలుపలముల తైలము అయిదుపలముల మేకపాలును చేర్చి మెల్లమె
ల్లగా సన్ననినెగ పైనివీటిని వండవలయును. ఈతైలమును రుద్దికొనిన నీలికా విడికావ్యం
గము అను వీనిని బోగొట్టును. ముఖము స్వచ్ఛమైనదగును. దీనిని ఏడురోజులునెంచి
నంతమాత్రాననే ముఖము బంగరువంటి దగును.

—● కుంకుమాది తైలము. —●

శ్లో. కుంకుమం చందనం లాక్షా మంజిష్ఠా మధుయస్థికా, కాలీ
యక ముశీరం చ పద్మకం నీల ముత్పలమ్. 60. న్యగ్రోధపాదాః ప్లక్ష్యస్య

.శుంగాః పద్మస్య కేసరం, ద్విపంచ మూలసహితైః కసాయైః పలికైః
పుభక్. 61. జలాధకం విపక్తవ్యం పాదశేష మథోద్ధరేత్, మంజిషా
మధుకం ద్రాక్షా పతంగం మధు యస్త్రికా. 62. కర్షప్రమాణైరేతైస్తు
తైలస్య కుడపం తథా, అజాక్షీరం తద్ద్విగుణం శనై ర్మృద్వన్ని నాప
చేత్. 63. సమ్యక్ష్వక్వం పరంహ్యేతన్ముఖవర్ణప్రసాదనమ్, నీలికాపిడ
కావ్యంగా నభ్యంగా దేవ నాశయేత్. 64. సప్తరాత్ర ప్రయోగేణ
భవేత్కాంచన సన్నిభమ్, కుంకుమాద్య మిదం తైల మశ్వభ్యాం
నిరితం పురా. 65.

కేసరి చందనము లక్క మంజిష్ఠము యష్టిమధుకము కాలీయకము వట్టిశేర్లు పద్మా
క్షము నల్లగల్వలు మట్టియూడలు జాబ్బిచ్చగుళ్లు కమల కింజల్కములు వీటి నన్నిటిని
ఒక్కొక్కపలము చొప్పున తైచ్చి దశమూలములను 64 పలముల నీటితో కసాయముగా
గాచి దానిలోపైయోషధములను కలపవలయును. తరువాత మంజిష్ఠము అతిమ
ధురము లక్క పతంగము యష్టిమధుకము వీటిని పావుపలముచొప్పున తీసికొని
కల్కమును చేసి న్నాల్పలముల తైలమును చేర్పవలయును. అయిదుపలముల మేక
పాలును ఈ క్వాధములో కలపవలయును. పిమ్మట సన్నని నెగపైన మెల్ల మెల్లగా
పక్వముచేసి చక్కగా పక్వమైన పిమ్మట యుపయోగించి కొనవలయును. ఇయ్యది
మొగమునకు మెఱుగుబెట్టును. నీలికపిడక వ్యంగ యున్నగురోగములను అభ్యంజనము
చేసికొనిన మాత్రాననే సోగొట్టును. దీని నేడునినములు నేవించినచో ముఖము
బంగారుతో కుల్యునుగును. ఇయ్యది అశ్వినీదేవతలచే పూర్వమునిర్మలపఁబడిన కుంకు
మాదితైలము.

❧ మఱియొకవిధమగు కుంకుమాదితైలము. ❧

శ్లో. కుంకుమం కింశుకం లాక్షా మంజిష్ఠా రక్తచందనమ్, కాలీ
యకంపద్మకంచ మాతులుంగస్య కేసరం. 66. కసుంభం మధుయష్టీ
కం ఫలినీ మదయంతికా, నిశేద్వే రోచ నాపద్మము త్పలంచమనశ్శిలా.
67. కాకోల్యాది సమాయుక్తై రీతైరక్షుసమై ర్భిషక్, లాక్షారసప
యోభ్యాంచ తైలప్రస్థం విపాచయేత్. 68. కుంకుమాద్య మిదం తైలం
చాభ్యంగా త్కాంచనోపమమ్, కరోతివదనం సద్యః పుష్టిలావణ్య
కాంతిదమ్. 69. సౌభాగ్యలక్ష్మీ జననం నశీకరణ ముత్తమమ్.

కేసరి మొదలగు మొగ్గలక్కమంజీష్ఠ రక్తచందనము కాలీయకము పద్మాక్ష ముది మొగ్గలు మ్రానివనపు యష్టిమధుకము కుసుంభపసపు మ్రానిపసపు కమలము మణిశిల వీటినిన్నిటిని ఒక్కొక్క పావుపలముచో॥ కాఠోల్కొది గణాక్షములగు ఔషధుల నో కలిపి లత్తుకమేకపాలు వీటితోనుడకబెట్టి ఇందు ఒక నేరు తైలమును పోసి పక్వము చేయవలయును. ఇది కుంకుమాదితైలము. దీనిని రుద్దుకొనినచో శరీరమును బంగురువలె మెఱయఁజేయును, యుఖమునకు వన్నె నిచ్చును. బలమును సంపదను కలిగించును. అందరిని వశులఁజేయును.

❖ వ్యక్తపుత్రము. ❖

శ్లో. మధుకం చందనం కంగుః సర్వసంపద్యకం తథా. 70. కాలీయకం హరిద్రాచ లోద్ర మేభిశ్చ కల్పితైః, విపచేద్ధి పుత్రం వైద్యః తత్పక్వం వస్త్రగాలితమ్. 71. పాదాంశం కుంకుమం సింధు క్షిప్త్యామం దానలేపచేత్, తత్ప్రిధ్ధం శిశిరే నీరే ప్రక్షిప్త్యాకర్షయేత్తతః. 72. తదేతద్వర్ణకం నామ పుత్రం వర్ణ ప్రసాధనమ్, అనేనాభ్యాస లిప్తంహి వలీ భూతమపి క్రమాత్. 73. నిష్కలం కేందుబింబాభం న్యా ద్విలాసవ తీముఖమ్, ఆరూషికాయాం రుధి రేవసిక్తే శిరవ్యధేనాథ జలౌకసా వా, నింబాంబుసిక్తై శ్శిరసిప్రలేపో దేయోఽశ్వవ ర్పరససైంధవా భ్యాం. 74. పురాణ మథ విద్యాకం పురీషం కుక్కుటస్య వా. 75. మూత్రపిప్లవం ప్రలేపోయం శీఘ్రం హన్యా దఽరూషికాం, అరూషిఘ్నం భృష్ట కుష్ఠ చూర్ణం తైలేన సంయుతమ్. 76.

యష్టిమధుకము చందనము క్రేణము పద్మాక్షము కాలీయకము కమలము మ్రాని పసపు లొద్దగ వీటిని కల్పముచేసి అందు శేలిని పక్వముచేసి పిన్నట నడిమిగట్టి అందు నాలుగవ పాలు కుంకుమ పువ్వు మైసము కలిపి సన్ననినెగపైన మెల్లమెల్లగా పక్వము చేసి శల్లనినీటిపై జీసి పాకమును కనుగొని దింపవలయును. ఇయ్యది వర్ణకమనెడి పుత్రము. కాఁలించును. దీనిని నిత్యమును నియమముగా నేపించెడి వానికి మొగ్గులు దుతలు తలనెఱుపును రావు. శ్రీల కిద్దానంద గ్రంథింబముతో సహానుగా యుఖము కళకళలాడుచుండును. ఆరూషికారోగమునందు నాడిభేదనచేత గాని జలగలను కరిపించిగాని నెత్తురును వెడలింపవలయును. ఆటుపిమ్మట నింబోడకములతో తడిసిగుట్టుపు లద్దెసాదరసము పైంధవలవణము వీటిని కలిపి తలకు పట్టువేయవలయును. లేనిచోపాతవడినగానుగసిండినిగాని కోడిపెట్టుగాని మూత్రముతో నూరి పట్టు చేసిన పెంటనే

అరూషికారోగమును నశింపజేయును. కోష్ఠము వేయించి పొడిచేసి తైలముతో కలిపి నేవించినను అరూషికలు నశించిపోవును.

— హరిద్రాద్వయతైలము. —

శ్లో. హరిద్రాద్వయ భూనింబ త్రిఫలారిష్టచంద్రవైః, ఏతత్తైల మరూషీణాం సిద్ధమభ్యంజనేహతమ్. 77. దారణేతు శిరా విధ్యేత్ సిద్ధాం స్విన్నాం లలాటజాం, అవవీడశిరోవస్తీ నభ్యంగం శ్వావచారయేత్. 78. కోద్రవాణాం తృణక్షీరపానీయం పరిధావనే, కార్యోదారణకే మూర్ధ్ని ప్రలేపో మధుసంయుతః. 79. ప్రియాలబీజ మధుకకుప్త మిశ్రైస్ససైంధవైః, కాంజకస్థా త్రిసప్తాహం మాషా దారణకాపహః. 80. సహ నీలోత్పలకేసరయష్ట మసుకత్తిలైస్స దృశమా మలకమ్, చిరజాతిమపి చ శీర్షే దారణరోగం శమం నయతి. 81.

పసుపు మానిపసుపు నేలవేయి త్రిఫలములు వేపవేళ్లు చంద్రము వీటికల్గుము లో తైలమును వండి దానిని రుద్దకొనిన యెడల అన్నివిధములగు అరూషికారోగములు ను తొలగిపోవును. శిరస్సును బ్రద్దలించెడి దారణరోగమునందు మనువుగను ఉమ్మగిలు చున్నట్లుగను నున్న నాడిని ఛేదింపవలయును. అవవీడనశిరోవస్తలను రుద్దవలయును. ఆరికె గడ్డిరసపు పానీయమును పోసికడుగ వలయును. ఈక్షీరమునందే తేనెను కలిపి తలకు పట్టు వేయవలయును. లేనిచో మారటి విత్తనములు యష్టిమధుకము కోష్ఠ సైంధవ లవణము వీటిని కలిపి పట్టు నైనను వేయవలయును. లేనిచో ఇరువదియొక్కరోజువఱకు గంజిలోనానవైచిన మినుములను నూరి పట్టు వేసినను మంచిదే. నల్లకల్వలు కుంకుమపువ్వు యష్టిమధుకము నూవులు ఉసిరిక కాయలు వీటిని నూరి పూసినను చాలరోజులనుంచి యున్నదైనను దారణరోగము ఉపశాంతి నొందును.

— త్రిఫలాద్వయతైలము. —

శ్లో. త్రిఫలాద్యారణో మాంసీమార్క వోత్పలశాలివైః, ససైంధవైః పంచేత్తైల మభ్యంగా దుక్కుకాం జయేత్. 82. చిత్రకందంతిమూలం చ కోమాతికిసమన్వితమ్, కిల్కంపిప్ట్యై పంచే తైలం కేశదద్దు వినాశనమ్. 83. గుంజాఫలై శృంగితంతైలం భృంగరాజరసేనవా, కంఠాదారణ హృత్కుప్త కపాలవ్యాధి నాశనమ్. 84.

త్రిఫలము మార్గము జటామాంసి గుంటకలగరాకు కమలములు సుగంధిపాల ప్రేళ్లు సైంధవలవణము వీటియందు తయారుచేయబడిన తైలమును రుద్దికొనిన శిరస్సునకు

దు పుట్టెడిదారణ రోగములు అన్నియును నశించును. చిత్రమాలము దంతిమాలమునీల గుమ్ముడి వీటిని కల్గఁముచేసి అందు ఆవాలనూ నెను సిద్ధముచేయవలయును. ఈతైలము చుండును పోగొట్టును. గురిగించులు గుంటకలగ రాకువీటితో కాచఁబడినతైలము జీలలను దారణరోగములను కుష్మరోగమును తలపోటులను నశింపజేయును.

—౧౧ భృంగరాజతైలము. ౧౧—

శ్లో. భృంగరాజ త్రిఫలోత్పల శారితాహపురీష సమన్వితకారి,
తైలమిదం పచ దారుణహర కుంచిత కేశ శఘనస్థికారి. 85. ప్రపాండరీక
మధుకపిప్పలీ చందనోత్పలైః, కార్షిక్తైస్తైలకుడపం తైర్ద్విరామలకీరసః.
సాధ్య స్సప్రతిమర్శ స్యాత్సర్వశీర్షగదాపహః. 86.

గుంటకలగర త్రిఫలములు కలువలు సుగంధిపాలతేళ్లుమందూరము వీటితో చేసిన కల్గఁమువందు సిద్ధము చేసిన తైలము శిరస్సును బలగు దారుణరోగములను హరించును. క్షీణించినవారికి మఱువెంట్రికలను మొలపించునట్టిది. వేయి రేకులకమలములు యష్టిమధుకము పిప్పళ్లు చందనము కల్వలు వీటినికొక్కొక్క మెత్తుతెచ్చి ఓదియూరు తులముల ఆవనా నెను ఇరునది తులముల యునిక రసమును కలిపి అట్లుపైని తైలమును పక్వముచేయవలయును. దీనిని రుద్దికొనుట వలన అన్నివిధములగు శిరోరోగములు కుదురును.

—౧౨ మాలత్యాదితైలము. ౧౨—

శ్లో. మాలతీకరవీరాగ్ని నక్తమాలావిపాచితమ్, తైలమభ్యంజనే శస్త్రమింద్రలుప్తాహం పరమ్. 87. ఇదంహి త్వచింతి హంతి దారుణం నియతంస్పృణం, ధాత్ర్యామృతజ్వలే వాతాస్సృగ్ధిస్థిరోరు స్నిగ్ధకేశతా. 88. ఇంద్రలుప్తే శీరాంవిధ్వాశీలాకాసేసతుత్థైః, లేపయేత్పరితః కల్మైస్తైలంచాభ్యంజనే హింతి. 89. కుటన్నటశిఖజాతీ కరంజకర వీరజైః, అవగాఢపదం చైవప్రచ్ఛయిత్వా పునః పునః. 90. గుంజాఫలైశ్చిరం లింపే త్కేశభూమిం సమంతతః, హస్తదంతమసీం కృత్వా ముఖ్యం చైవరసాంజనమ్. 91. లోమాన్యనేన జాయంతే స్పృణం పాణిశ లేవ్వసి, భల్లాతకబృహతీఫలగుంజామూలఫలేభ్య ఏకేన, మధుసహితేన విలిప్తం సురరుతులిప్తం శిమం యాతి. 92. బృహతీఫలరసవిష్టంగుంజాఫలమూలం చేంద్రలుప్తస్య, కనకనిఘృష్టస్య సతో దాతవ్యంప్రచ్ఛితస్యస

దా. 98. ఘృష్టస్యకర్కశైః పత్రైః ఇంద్రలుప్తస్య గుండనమ్, చూర్ణితైర్దరిచైః కాయమింద్రలుప్తనివారణమ్. 94. ఛాగక్షీరరసాంజన పుటదగ్ధగజేంద్రదంత మపిలిప్తాః, జాయంతే సప్తరాత్రా త్థిల్వామపి కుంచితాశ్చికురాః. 95. మధుకేంద్రీ వరమూర్వాతిలాజ్యగోక్షీర భృంగలేపేన, అచిరాద్భవంతి ఘనకేశా దృఢమూలాయతా ఋజవః. 96.

జాజివువ్వ గన్నేరు చిత్రమాలము నెమలిఅడుగు వీటిలో సిద్ధముచేయబడిన తైలము ఇంద్రలుప్తయను (బట్టతలయగుటయను) రోగమును పోగొట్టును. దీనిని నియమముగా నేవించువారిని దారిణిరోగములు చేరజాలవు. ఉసిరిక మామిడి వీటిరసమును లేపన చేయుటచేత వెంట్రుకలు నట్టముగను స్థిరముగను నెఱుగగలవు. ఇంద్రలుప్తరోగమునందు శిరోవాడులను ఛేదించియంతటను శిలాజిత్తుకానీసము మ్రెలుతుత్తము వీటిని లేపన చేయవలయును. వీటికల్కములూ సిద్ధము జేయబడిన తైలమును రుద్దటయును హితకరమే యగును. చాలకాలముకండి పుట్టియున్నయింద్రలుప్త రోగమునందు చిత్రమాలము జాతీఫలము నెమలియడుగు గన్నేరువీటికషాయముతో వెంట్రుక బూడిపోయిన చోటుల గుర్గించు వాని చెక్కివీటిని నూరి లేపన చేయవలయును. లేనిచో ఏమగు దంతపు మసితో రసాంజనము నూరి లేపన చేసిచో మనుజులకు అరచేతులలో పొడ వెంట్రుకలు మొలచును. జీడిపత్తిములు వాకుడు గురుగిజవేళ్లు బరడునూరి ఇంద్రలుప్తరోగమునకు లేపనము చేయవలయును. కఠినములగు ఆలతో నొరిసికొని పోయిన తలలలో మిరియములచూర్ణమును పట్టించిన యింద్రలుప్తరోగము తొలగిపోవును. మేకపాలు రసాంజనము పుటపాకము పెట్టిచేసిన ఏనుగుదంతపు మసి వీటిని కలిపి లేపన చేయుటచేత నేడురోజులలో బట్టతలపైనను ఉత్తమములగు కేశములు పుట్టగలవు. మధుకము కిమలములు మూర్వ (చాగచెక్క) తిలలు నేయి అవుపాలు గుంటకలగరాకు వీటినినూరి పట్టించిన మిక్కిలి శీఘ్రకాలములోనే మనుజుడు శోభన కేశములు గలవాఁడు అగును.

●● స్నుహ్యదితైలము. ●●

శ్లో. స్నుహీపయః పయోర్కస్య మార్కవో లాంగలీ విషం, మూత్రమాదం సగోమూత్రం రక్తికా సేంద్రవారుణీ. 97. సిద్ధార్థం తీక్ష్ణతైలం చ గర్భందత్వా విపాచితం, వహ్నినా మృదు నాపక్వం తైలంఖాలిత్యనాశనమ్. 98. కూర్మపృష్ఠ సమానాపి కు జ్యాయా రోమతస్కరీ, దిగ్ధా నానేన జాయేత ఋక్ష శారీరలోమశా. 99.

జముడుపాలు జిల్లేడు పాలుగుంటకలగరాకు నీరుసిప్పలితివసమేకమూత్రముఆ
పుపంచితము కొడెనెపాలవిత్తులు ఆవాలు (తెల్లవి) ఈయావధులలో ఆవనూనెను
పోసి మెల్లమెల్లగా నన్నుని సెగిను పాకముచేసి ఈతైలమును లేపనచేసినయెడలబట్టతలపోయి
మంచిగా వెంట్రుకలు కలుగును. తాచేసి చిప్పవలె మొద్దుబాటినతలగల వారును దీనిని
సేవించిన ఎలుగబంటుకు వలె పాడవగు వెంట్రుకలను పొందగలరు.

—ॐ ఆదిత్యపాక గుడూచీతైలము. ॐ—

శ్లో. వటావరోహ కేశినోష్ణ శ్శూర్ణే నాదిత్యపాచితమ్, గుడూ
చీస్వర సే శైలు చాభ్యంగా తేష్కేశోపణం. 100.

మట్టియూడజటామాంసి వీటినిచుక్కముచేసి తిప్పితగై రసమునందుకి లిపి ఎండ
లోపుటముపెట్టి పక్వముచేసి సిద్ధముచేసిన తైలమును ఆంటుకొనినయెడల వెంట్రు
కలు ఉత్పత్తియగును.

—ॐ చందనాది తైలము. ॐ—

శ్లో. చందనం మధుకం మూర్ధ్వా త్రిఫలా నీలముత్పలం, కాం
తా నటావరోహ శ్చ గుడూచీరస మేవచ. 101. లోహచూర్ణం త
థాకేశీ శా బరే డ్వై తిథైవచ, మార్కవ స్వరసేనై వ తైలం మృద్వగ్ని
నా పచేత్. 102. శింస్యత్పతితాః కేశా జాయంతే ఘనకుచితాః,
దృఢమూలా శ్చ స్థిగ్భాశ్చ తథా భ్రమరిసన్నిభాః. 103. సన్యేనా కాల
వలీనం నిహన్యా తైల ముత్తమమ్.

చందనము ముష్టిమధుకము (అనగా సతిమధురము) చాగ త్రిఫలములు నల్వక
ల్వలు రూర్ప మట్టియూడలు తిప్పితగైరసము లోహచూర్ణము జటామాంసి కండు తె
లుగులగు లొడ్డులు కిమలపుడంప వీటి కల్గము చేర్చి గుంటకలగరాకురసముతో తై
లమును సన్నుని సెగిను పక్వము చేయవలయును. దీనిని సేవించుటవలన రాగిపోయిన
వెంట్రుకలు మఱల మెలుచును. వెంట్రుకలు దట్టముగను గట్టిగను నున్నగును నల్లగను
పెఱుగును. ఈతైలము అసమయమున పుట్టిన నెఱుపునైనను పోగొట్టును.

—ॐ మధుకాదితైలము. ॐ—

శ్లో. తైలం సయప్తిమధుకైః ఙ్గీరే థాత్రిఫలైశ్శృతిమ్. 104. సన్యే
దత్తం జనయత కేశాన్ శ్శూణ్ణాణిచావృథ, త్రిఫలానీలిని సత్రం లోహం
భృంగం జస్సమమ్. 105. అవిమూత్రేణ సంయుక్తం కృష్ణగిరణ ముత్త
మమ్, త్రిఫలాచూర్ణ సంయుక్తం లోహచూర్ణం వినిశ్చిపేత్. 106. ఈ

పత్నకేవే నారికేలే భృంగరాజరసాన్వితే, మాషమేకంతు నిక్షిప్త స
మ్యగ్గర్భా త్సముద్ధరేత్. 107. తతశ్చిగో ముండయిత్వాతే పదద్యా
ద్భిషగ్వరః, సంవేప్య కదళీపత్రై ర్శ్చయే త్సప్తమేదినే. 108. త్వా
యే త్రిఫలాక్వాథైః క్షీరమాంసరసాసినః, కపాల రంజనం చైత త్కృ
ష్ణీకరణ ముత్తమమ్. 109. ఉత్పలం పయసాసార్థం మాష భూమా ని
ధావయేత్, కేశానాం కృష్ణకరణే స్నేహించ విసేచుతే. 110. భృం
గ పుష్పంజసా పుష్పం మేషీదుగ్ధ ప్రపేషితం, తేనైవాలోజితం లోహ
వాత్రస్థం భూమ్యధఃకృతు. 111. సప్తాహదుద్భృతః కశ్చాద్భృంగ రా
జరసేనతు, ఆలోడ్యాభ్యజ్య చ శిరో వేప్యయిత్వా వసేన్మితాం. 112.
ప్రాతస్తు త్కాలసం కార్య మేవంస్యా స్తూర్ధరంజనమ్, ఏవం సింగూర వా
లాంబ శంఖభృంగరసైః క్రయా. 113

అతిమధురము మధుకము ఉసిరిక వీణో పక్వము చేసినపాలతో నైన
క్వాథమునందు సిద్ధముచేసిన తైఃమును నస్యముగా నిచ్చుట చేత తలకును నడ్డమునకు
ను వెంట్రుకలు మొలచును. త్రిఫలములు నీలిగూతులు గుంకిలగూతు పొడి వీటినిన
మానభాగములను అడుపేకి మూత్రముతో నూరి వెంట్రుకలను పట్టించిన నల్లబడును.
కొంచెముగా పక్వమైన కొబ్బరి కాయలతో (మండూనియ) భూహమ్మగూతు త్రిఫల
ముల చూర్తమును పోసి దానియందు గుంటకలగరాకు పసరును పోసి మూరిని నూ
సి ఒక నెలరోజులుంచి తరువాత వైద్యుడగువాడు తలనుతొరము చేయి చి దీనిని పూ
సి ఆరోగ్యలతో చుట్టికట్టి ఏడుదినములైన పిమ్మట విప్పవలయును. తఱువాత త్రిఫల
ముల కషాయముతో కడుగవలయును. పాలు మాంసరసము నాచోముగా పెట్టిపవ
లయును. ఇయ్యది కపాలమును రంజింపచేసి వెంట్రుకలను నల్లనఱుచును. కలువను పాల
తో నొక నెలరోజులు భూపుటమును వేయవలయును. తరువాత తీసి నూరిపట్టించిన శిరో
జములు నల్లపడును. గుంటకలగరాకు పువ్వుజసాపుష్పము వీటిని అడుమేకపాలతో
నూరి ఇనుపపాత్రలో పోసి భూమిలో పాతిపెట్టి ఏడు రోజులుంచి తీసి గుంటకల
గరాకు పసరును కలిపి సాయంకాలమునందు శిరస్సునకు లేపవచేసి ప్రాతఃకాలము
నదు కడుగుచుండవలయును. ఇదేవిధముగా సింగూరము శంఖపుష్పము గుంటకల
గరాకు వీటిరసములతోటియును చికిత్సలను చేయవలయును.

శంఖచూర్ణమున్నగు లేపనములు. ౧౧

శ్లో. నవదగ్ధ శంఖచూర్ణం కాంజికసిక్తం హి సీసకం ఘృష్టాన్,
లేపా త్కచా నర్కదలావబద్ధాన్ శుభ్రాన్కరోతి నీలతరాన్. 114. లో
హమలామల కత్తై స్సజపాకుసుమై స్సదా నరస్నానయాత్, పలితా
నీహన పశ్యతిగంగాస్నాయీవ నరకాణి. 115. నింబస్య బీజానిహి భావి
తాని భృంగస్య తోయేన తథాశనస్య, తైలంతు తేహం వినిహంతి న
స్యాద్ధుగ్ధాన్నభోక్తుః పలితం సమూలం. 116. నింబస్యతైలం ప్రకృతిస్థ
మేవ నస్యేనిషిక్తం విధినాయథావత్, మాసేనగోక్షీరభుజోనరస్యజరా
గ్రభూతం పలితం నిహంతి. 117. క్షీరాత్సమార్క వసాత్ ద్విప్రస్థే
మధుకాత్పలే, తైలస్యకుడపం పక్వం తన్నస్యం పలితావహం. 118.

కొత్తగా కాల్చిన శంఖచూర్ణమును గంజితో తడిసి సీసమునూ కలుపవ
లయును. పిట్టకు దీనినిపూసి తలకు జిల్లేడాకులను కట్టవలయును. ఇట్లుచేసి తెల్లని
వెంట్రుకలును మిక్కిలియును నలుపెక్కును. మందూరము ఉసిరిక జపాపుష్పము నీటి
కల్కమును రుద్దికొని స్నానము చేసిన గంగలో స్నానము చేసికవాడు పాపములను
వలెనే తల నెఱుపుకొనును పోగొట్టుకొన గలుగును. వేపవిత్రములను గుంట కలగ
రాకురసములో గాని పుల్ల నీటితో (తనవాణి) గానిభావనచేసి దానితో తైలమును సి
దముచేయ వలయును. దీనిని సస్యవిధిచేయుచు పాలన్నమును తినెడివాడు పలితరోగ
ములను పోగొట్టుకొనును. వేపనూనెనే సస్యవిధిగా నుపయోగించిన వానికి వృద్ధదశ
యందును నెఱుపుతనము రాజాలదు. పాలను గుంటకలగరాకురసమును 32 తులములు
తెచ్చి పెండుపలములు ఆతిమధురమును చేర్చి 4 పలముల తైలమును పక్వముచేసి మర్ద
న చేసినచో తల నెఱియుట సశించి పోగలదు.

మహానీలతైలము. ౧౨

శ్లో. ఆదిత్య వల్లిమూలాని కృష్ణశైరీయ కన్యచ, సురధస్యచప
త్రాణి ఫలం కృష్ణాశనస్య చ. 119. మార్క వంకాక మాచీచ మఘంకం
దేవదారుచ, పృథ గ్దశవలాంశాని పిప్పలీ త్రిఫలాంజనం. 120. ప్ర
పాండరీకం మంజిష్ఠా లోధిం కృష్ణాగరూత్పలం, ఆమ్లాస్థికర్దమః కృ
ష్ణామృణాళీరక్తచందనం. 121. నీలీభల్లాతకాస్థీని కాసీసం మదయంతి
కా, సోమరాజ్య శనశ్శత్రం కృష్ణో పిండితచిత్రకా. 122. పుష్పాన్యోర్జు
నకాశ్చర్యోః ఆమ్రజంబూ ఫలానిచ, పృథ క్పంచపలై ర్భాగైః సుపి

మైరాధకంపచేత్. 123. వైభీతకస్య తైలస్య ధాత్రి రస చతుర్థణమ్, కుర్యా దాదిత్యపాకం వా యావద్భుక్తో భవేద్ద్రవః. 124. లోహపాశే తతః పూతం సంశుద్ధ ముపయోజయేత్, పానే నస్యక్రియాయాం చ శిరోభ్యం గే తథైవచ. 125. ఏతద్దాక్షుప్త్య మాయుష్యం శిరస స్సర్వరోగనుత్, మహానీల మితి ఖ్యాతం సలితఘ్న మనుత్తమమ్. 126.

నూర్యవల్లితీగయొక్క పేరు నల్లగోరింటరసము సురసపత్రములు నీలివిత్తనములు గుంటకలగరాకు కాచఆకు దేవదారు వీటి నన్నిటిని వేళ్వారుగా పదిపదిపలములు తెచ్చి సిప్పళ్లు త్రిఫలములు తుళాంజనము కమలము మంజిష్ఠ లాద్దగ ఆగరు మామిడి టెంక నల్లగలువలు ఎఱ్ఱగంధము నీలి జీడివిత్తనములు కాసీసం మదయ తి సోమవల్లి ఆళ ము చిత్రమాలము మద్ది నేలగున్నుడు మామిడి నేరడు వీటిని వేలువేలుగా నై రైదు పలములును తెచ్చి అన్నిటిని నూరి సిద్ధముచేసి పిష్టుట 74 పలముల తాడితైల మును తైలముకంటెను నాలురె ట్లధికముగా నునిసికా కాయలగమును తీసికొని కలిపి (అన్నిటిని) ఎండలో పెట్టి తర్వాత వడియగట్టి యిరుపపాత్ర ములో పోసి యుంచవల యును. ఈతైలమును త్రాగుటకును నస్యవిధిని తాంటునకును ఉపయోగించిన శీత్రము లకు వికాసము నిచ్చును. ఆయుష్యమును పెంచు దిందించును. శిరోగోగములను పూర్తిగా పోగొట్టును. ఇయ్యది మహానీలతైల మునంటును. తల నెఱియుటను పోగొట్టును. ఉత్తమమైనది.

● భృంగరాజఘృతాదులు. ●

శ్లో. భృంగరాజ రసే పక్వం శిఖిపిత్తేన కల్మితం, ఘృతం నన్యేన పలితం హన్యా త్సప్తహయోగతః. 127. కాంజికాపిప్లవేలుకమజ్జి సచ్చి ద్రతాపాగే, యదర్కతాపా త్వతతి శైలం తి న్నస్య ప్రక్షణమ్. 128. కేశా నీలాలి సంకాశా స్సద్య స్సిద్ధా భవంతి చ, నయన శ్రవణ గ్రీవా దంతరోగాంశ్చ హం త్యహః. 129. కాసిసంరోచనాతుల్యం హరి తాలం రసాంజనం, అష్టపిష్టైః ప్రలేపోయం వృషకచ్ఛహిపూత యోః. 130. పటోల పత్ర త్రిఫలా రసాంజన విపాచితం, వీతం ఘృ తం నిహంత్యాశు కృచ్ఛామి ప్యహిపూతనాం. 131. రజనీ మార్క వమూలం పిష్టం శీతేన వారిణా తుల్యం, హంతి విసర్పం లేపా ద్వరా

పాదశనా హ్వయం ఘోరం. 188. నాగకేసరచూర్ణం వా శతధాతేన
సర్పిషా, విష్ణవే లేపో విధాతవ్యో దాహే హర్షే చ పాదయోః. 189.

“నెమలిపి త్తముతో కల్కముచేసి నేయి కలిపి గుంటకలగరాకు రసమునందు
పక్వముచేసి నస్యమువేసిన తలనెరియుట మానును. కరిగిచెక్కును గంజితో నూరి
కల్కముచేసి రంధ్రములు గల లోహయంత్రమునందు ఎండకు ఎండించి నస్యముగా
నుపయోగించిన తక్షణమే కురులు నలు పెక్కును. ఇయ్యదియే పండ్లు కండ్లు చెవి మెడ
మున్నగువాని రోగములను పోగొట్టును. గోరోచనమును కాసీనమును హరితాశయును
తుత్తమును వీటిని సమానభాగములనుగా తెచ్చి గంజితో నూరి వృషకచ్చా అపిఘా
తనరోగములయందు లేవనచేయుట మంచిది. చేడుపొళ్ల త్రిఫలములు రసాంజనము
వీటితో పక్వముచేసిన నేయిని త్రాగుటవలన చిరకాలమునుండి యున్న యపిఘాతన
రోగములు నశించును. పసపు గుంటకలగరాకు వేళ్లును సమానభాగములను చేకొని
చల్లినీటితో నూరి లేవనచేసినయెడల భయంకిరములగు దంతరోగములును నశించును.
మఱియును నూరుమారులు వడియకట్టిన నేతిలో నాగకేసరముల చూర్ణమును కలిపి
లేవనచేసినచో కాళ్లమంటులును నశించి పోగలవు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఔషధరోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

గి. ముఖరోగాధికారము.

❁ ఓష్ఠరోగమునకు సామాన్యములగు నుపాయములు. ❁

శ్లో. ఓష్ఠప్రకోపే వాతోష్ఠే శాల్యన్నేనో పనాహనమ్, మస్తి
ష్కేచైవనస్యే చ శైలం వాళి హరై శ్శృతం 1. స్వేదో భ్యంగ
స్నేహపానం రసాయన మిహోచ్యతే, శ్రీవేష్టకం సర్జనం గుగ్గు
లుం సురదారు చ, యష్టిమధుఃచూర్ణం చ విదధ్యాత్ప్రతిసారణమ్. 2.
వేధం శిరాణాం వమనం విరేకం తిక్తస్యపానం రసభోజనం చ, శీతా
న్నలేవా న్పరిషేచనం చ పిత్తోపస్పృషే ష్యథరేషు కుగ్ధాత్. 3. పి
త్తరక్తాభి ఘాతోత్థాన్ జలౌకాభి రుపాచరేత్, పిత్తవిద్రధివచ్చాపి
క్రియాం కుర్యా దశేషతః. 4. శిగోవిరేచనం, ధూమ స్నేహితిః కవ
లధారణం, హృతరక్తే ప్రయోక్తవ్య మౌష్ఠకోపే కఫాత్తకే. 5. త్రిక
టు స్సర్జికా ఔరః ఔరశ్చ యవశూకజః, ఔద్రయుక్తం విధాత

వ్య మేతచ్చ ప్రతిసారణం, మేదోజే శ్చేదితే భిన్నే శోధితే జ్వలనే హి తః. 6. ప్రియంగు త్రిఫలాలోద్రం సక్షోద్రం ప్రతి సారణం, హితం చ త్రిఫలాచూర్ణం మధుయుక్తం ప్రలేపనం. 7. సర్జరస కనకగైరికథా న్యాయక ఘృతతైల సింధుసంయుక్తం, సింధు సిక్తకమధురే స్ఫుటితోఽభ్యు టితే వ్రణం హంతి. 8.

వాతప్రళాపముచేతగు ఓష్ఠగోగమునందు వేడివరియన్నముచేత నావిరి పట్టవల యును. తలలోను ముక్కులోను నగు వానియందు వాతహారములగు నస్యక్రియలను చేయవలయును. చెమటపట్టించుట తలంటుట త్రాగుట యనునివి ఈగోగమునందు రసా యనము లనబడును. సరళధూపము గుగ్గలము దేవదారు మధుకమువీటిచూర్ణము నెక్కిం చుట మంచిది. పిత్తప్రకంపితములగు సర్జరోష్ఠగములందు నాడులను కుట్టుట, విరేచ నమున కిచ్చుట చేదువస్తువుల తినిపించుట శీతలౌఢకముల చేత లేపనస్నానాదులును చేయవలయును. పిత్తిరక్తము చేతనైన దానికి నలగలను పట్టించుట మంచిది. తక్కినవా టియందు పిత్తసర్గధికి చేసినచికిత్సనే చేయవలయును. కఫము వలన రక్తమునుహరించి వచ్చినయోష్ఠగములందు నాడిచ్చేదము విరేచనము పొగపట్టుట చెమ్మటపట్టుట నోట ముద్దనుపట్టుకొనుట చేయింపవలయును. శోఠి మిరియములు పిప్పళ్లు సర్జికాక్షారము కేటు ఉప్పులేనే కలిపిరాచిన ఓష్ఠసాకము నశించును. మేదో జనితమగు దానికి చెమ టపట్టించి శోధించుటయును కాల్పుటయును మంచిది. ప్రియంగుచక్క త్రిఫలములు లొద్దగ వీటినినూని లేనెలో కలిపిరాచిన హితమగును. సర్జరసము, నాగకేసరము ఎఱ్ఱ మట్టి ధనియములు నేయి నూనె సిందూరము వీటిలో సిద్ధముచేసిన తైలమును రాచిన పగిలినదియును గాయమైనదియును అగు నోష్ఠగోగములకు పోగొట్టును.

— దంతగోగమున కుపాయములు. —

శ్లో. శీతాదే హృత రక్తేతు తోయే నాగరసర్వపాన్, నిమ్బా వ్య త్రిఫలం చాపి కుర్యా న్నండాష ధారణం, ప్రియంగవశ్చ ము స్తా చ త్రిఫలా చ ప్రలేపనం. 9. కుష్ఠం దార్ద్ర మబ్జలోధ్రం సమంగా సాతాతిక్తాతేజసీ వీతికా చ, చూర్ణం శస్త్రం ఘృతణం తద్విజానాం రక్తస్రావం హంతి కంఠాం రుజాంచ. 10. చిలదంత సిరకరం కా ర్యం పకులచర్వణం, ఆర్తగలదలక్వాథ గంఢాషోదంతచాలనుత్. 11. దంతచాలే హితం శ్రేష్ఠం తిలోగ్రాచర్వణా సదా, దంతపుష్పటకే కార్యం తరుణే రక్తమోచనం. 12. సపంచలవణే ఘోరః సక్షోద్రః

ప్రతిసారణం, దంతానాం తోదహర్షే చ వాతఘ్నః కవలాహితాః. 13. దంతచాలేతు గండూపో వకుల త్వక్ష్మాతో హితః, మాక్షికం పిప్పలీ సర్పి ర్మిత్రతం ధారయే స్తుభే. 14. దంతశూలహరం ప్రోక్తం ప్రధాన మిద మౌషధం, విస్త్రావితే దంతవేష్టే వ్రణంతు ప్రతిసారయేత్. 15. లోధ్రపత్తుంగ మధుక లాక్షాచూర్ణై ర్నధూత్తరైః, గండూపే క్షీరిణో యోజ్యా సృజౌద్ర ఘృతశర్కరాః. 16.

శీతాదమును దంతరోగమునందు శొంఠి యావాల కషాయములతో త్రిఫలములను కూడచేర్చి పుక్కిట నుంచుకొనవలయును. పేంకణపుచెక్క తుంగ యునైలు త్రిఫలములు నూరి పట్టు వేయవలయును. కోష్ఠ మ్రానివసపు తుంగమునైలు లొద్దగ మంజిష్ఠ విష బొద్ది కటుకగోహిణి చాగ సరిశవృక్షము చెక్క వీటిని చూర్ణము చేసి పండ్లము తో మిశ్రునినచో రక్తము కారుట మరదమున్నగు నవియన్నియును తోలగి పోవును. పొగడ చెక్కను నమలిన కదలేడి పండ్లుగట్టిపడును. నల్లగోరింట కషాయమును పుక్కిట నుంచి కొనిన పండ్లకదలుట మానిపోవును. నువ్వులును వసయను తినుచుండిన పండ్లకదలక యందు పితమగును. పుష్పిపన్నులందు తిరుణములోనున్న రక్తమును వెడలించుట మంచిది. పంచలవణములు యవక్షారము వీటితో తేనెను కలిపి లేపన చేసిన పుష్పిలోలగి పోవును. దంతతోదమనిగాని దంతహర్షి మనిగాని యనబడు రోగమునందు వాతనాశకౌషధములతో కబలధారణ ముత్తిమము. పండ్లకదలిన పొగడకషాయముతో గట్టి పరుపవలయును. తేనె పిప్పళ్లు నైయ్యి వీటిని కలిపి నోటికి రాచికినుట మంచిది. ఇయ్యది దంతశూలముల పోగొట్టుటలో ముఖ్యమైనది. రక్తమును వెడలించిన దంతవేష్టన రోగమునందు గాయమును లొద్దగ పతింగము మధుకము లక్కవీటిని కలిపి పొడిచేసి తేనెతో కలిపి పట్టించవలయును. వేపమొదలగు పాలవృక్షముల బెరడు తోనగుకషాయములూ తేనె నేయి చక్కెర కలిపి పుక్కిట నుంచుకొనవలయును.

— పండ్లు పట్టుకొనిపోవుటకు చికిత్సలు. —

శ్లో. తైశిరే హృతిరక్తే చ లోధ్రము స్థిరసాంజనైః, సత్వోద్రై శ్శిష్యతే లేపో గండూపే క్షీరిణో హితాః. 17. క్రియాంపరిచరే కుర్యా చ్చీతాదోక్తాం విచక్షణః, సంశోభోభయతః కార్యం శిర శ్శీచకుశే తతః. 18. కాకోదుంబరికాగోజీ పత్రై ర్విస్తావయే ద్భిషక్, ఔద్రయుక్తైశ్చ లవణైః సువ్యోషైః ప్రతిసార

యేత్. 19. పిష్పల్య స్సర్వ పా శ్వేతా నాగరం నైచులం ఫలం,
 సుఖోదకేన సంగృహ్య కవలం తస్య యోజయేత్. 20. శస్త్రేణ దంత
 వైదర్భే దంతమూలం ని శోధయేత్, తతః ఊరం ప్రయుజీత
 క్రియా స్వర్వాశ్చ శీతలాః. 21. ఉద్భృత్యాధిదంతం తు తతోగ్ని
 మవచారయేత్, క్రిమిదంతకవ చ్ఛాత్ర విధేయో హ విజానతా.
 22. ఛిత్వాధిమాంసం సక్షాదై రేతై శ్చుద్వై రుపాచరేత్,
 పాతా వచా తేజోవతీ సర్జికాయావశూకజైః. 23. ఊద్రః ద్వివీయః
 పిష్పల్యః కవల శ్చాత్ర కీర్తితిః, షటోల నిబ త్రఫలా కషాయ శ్చా
 త్రధావనే. 24. శిరో విరేకశ్చ హితో ధూమో వైరేచనశ్చయః, నా
 డీన్ద్రణహరం కర్తృ దంతనాడిషు కారయేత్. 25. యం దంత మధిజా
 యేతి నాడీ త దంత ముద్ధరేత్.

దంతములకువై శిరోగోమము (పట్టకొనుట) వచ్చినప్పుడు దంతమును స్రవించి
 జేసి దంతగతుంగముపైలు వీటిని నూరి తేనెలోకలిపి వట్టింపవలయును. క్షీరపృక్షముల
 (వేపనున్న గనవి) కషాయములచేతచిగుర్ల గట్టి పరుపవలయును. పరివరమును రోగ
 ముందు శీతోదనునక్షయ చికిత్సనే చేయవలయును. ఉపశుశ మనుదానియందు వాంతి
 చేయించుట భేదికి ఇష్టించుట మంచిది. తరువాత కుక్కమేడి గోభీనీటికషాయముతో
 తలగడుగువలయును. మఱియును శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు పంచలవణములు వీటిని
 నూరి తేనెలోకలిపి సోటికప్పుముట హితకరము. మఱియును పిప్పలి తెల్లదిరిశన
 శొంఠి నీటిప్రబృలిపండ్లు వీటితో కషాయముచేసి వెచ్చవచ్చుగా పుక్కిటనుంచుకొనవల
 యును. దంతవైదర్భమును రోగమునందు శస్త్రముతోపండ్లను శోధింపవలయును. పిష్టు
 ఊరమునుఇచ్చి శీతలోపచారముల నన్నిటినిచేయవలయును. ఎక్కువపంటి నూడఁ బెటికి
 పుష్పిపంటికవలెనే చికిత్స చేయవలయును. దంతములపై నెటిగడి దుర్వాంశమును శోషి
 వైచి విషబొద్ది తేజోవతి సర్ది ఊరము యవఊరము వీటిమార్గములూ తేనెను కలిపి
 తేనెనమును చేయవలయును. పిప్పలియు నింతకుకెండింతలు తేనెయునుకలిపి ధరింపవల
 యును. చేదుపళ్ల వేపకన్న త్రిఫలములు వీటికషాయముతో పండ్లుతోమిక్కినుట మంచి
 ది. తలను కడుగుటయును మంచిది. శిరస్సును విరేచనమును గలిగించునట్టిపొగను పట్టుట
 హితకరము. దంతగోగములయందును నాడీగోగములయందును నాడీప్రణయను పొగా
 టు బొషధములనే యుపయోగింపవలయును.

❖ పండ్లనూడ బెఱుకుట ❖

శ్లో. చిత్వాధిమాంసం శస్త్రేణ యదినో పరజో భవేత్. 26.
 శోధయిత్వా దహే చ్చాపి తూరేణ జ్వలనేన వా, గతి ర్హి న స్తి హన్వ
 స్థి దశనే సముపేక్షితే. 27. తస్మా త్సమూలం దశన ముద్ధరే ద్భ
 గ్న మస్థి చ, ఉద్భృతే తూత్తరే దంతే శోణితం సంప్ర సిచ్యతే. 28.
 రక్తాభియోగా త్పురోక్తా ఘోరా రోగా భవంతి హి, చలమ
 ప్యస్తరం దంత మతో నాప హరే ద్భిషక్, కషాయం జాతి మదన
 కటుక స్వాదుకంటకైః. 29. లోధ్రఖాదిరమృజస్తా యష్టాష్టౌ శ్వాపి
 యత్ప్రతం, తైలంసంశోధనతద్ధి హన్యాద్దంతగతాం గతిః. 30. కషా
 యం పరతః కృత్యాపిష్ట్యా లోధ్రాదికల్కితా, కంటకీమదనో యోజ్యః
 స్వాదుకంటావికంకతః. 31. సుఖోష్ణా స్నేహకబలా సర్విషస్తైన్
 పృతస్యవా, నిర్ఘాహశ్వానిలఘ్నానాం దంత హర్షప్రమర్దనాః. 32.
 సైహికశ్చహితో ధూమః నస్యంసైహిక మేవచ, అహంసన్ దంత
 మూలాని శర్కరా ముద్ధరే ద్భిషక్. 33. లాతూమాణ్డై ర్మధుయై
 స్తత స్తాం ప్రతినారయేత్, దంతహర్షక్రియాం చాపి కుర్యాన్నిర
 వశేషతః. 34.

నాడిరోగముగలలోపంటినూడ బెఱుకుటయును మంచిదియే. పండ్లపై బెఱిగినదు
 ర్దాంసమును శస్త్రముతో ఛేదించి నిప్పుతోగాని యుప్పుతోగాని శోధించి కాచవలయు
 ను. వెలిదవడలలోని యెముకను పంటిని యుపేక్షించితిమేని కడులనేలేక పోయెదము.
 కనుక పొదలంటు పీకివేయుటయే మంచిది. పైదంతముల నూడ బెఱిగిన నెక్కువగా నెత్తు
 రుకారును. అప్పుడు అనెత్తుటివలన భయంకరములగు రోగములుపుట్టును. కనుక బుద్ధి
 మంతుడై వైద్యుడు కదలుచున్నపుటికి పైపంటిని ఊడతీయరాదు. బాపితి ఉష్ణైత్తకటు
 కరోహిణి పల్లెరు లొద్దగ కాదు మంజిష్ఠము యష్టమధుకము వీటియందు సిద్ధము
 చేయబడిన తైలము దంతరోగములను సంశోధించును. దంతములకదలుట మాన్పును.
 లేనిచోలోధ్రాది కషాయముతో పుక్కిలింపవలయును. లోధ్రాదులగు నౌషధులను
 కల్కముచేసి యందు వాకును నుష్ణైత్తయును చేర్చిపల్లెరు పుల్లవెలగ తల్లెలైగడ ము
 న్నగువానిలో సిద్ధముచేసిన నేయి కలిపి పక్వముచేసి వెచ్చవెచ్చగా చుమ్మగానుండు
 నట్లులు కాచవలయును. వాతనాశకములగు నౌషధులతో సిద్ధముచేసిన కషాయమును

ఇచ్చుటవలన దంతహర్షగోగము (చివట్లుపూచుట) నశించిపోవును. స్నేహసహితమగు భూమయను నస్యమును చేయుపవలయును. దంతమూలములను కొటికి వేయుచుండెడి శర్కరను వైద్యుఁడు కనిపట్టి శస్త్రముతో తీసి వేయవలయును. తఱువాత దానిపైని తేనెలో కలిపిన లక్కచూర్ణమును వేయవలయును. దంతహర్షగోగమును చికిత్సను పూర్తిగా చేయవలయును.

❖ దంతకాపాలికగోగములకు చికిత్స. ❖

శ్లో. కపాలికాః కృచ్ఛ్రసాధ్యాః తత్రాప్యేషా క్రియామతా,
జయే ద్విస్తావతై స్త్విన్నమచలం క్రిమిదంతకం. 35. తథానప్తీడైర్వాత
మైః స్నేహగంధూషధారణైః, భద్రదార్వాది వర్షాభూలేపై స్త్వి
గ్నశ్చ భోజనైః. 36. పింగు సోష్ణంతు మతిమాన్ క్రిమిదంతేషు దాప
యేత్, బృహతీభూమి కదంబక సంఘాగులి కంటకారికాక్వాతైః. 37.
గంధూషైస్తైలయుశః క్రిమిదంతక వేదనాశమనః, నీలీజంఘా వాయస
జంఘాను ద్దుగ్ధాదీనాంతు మూలమేకైకం, సంచర్వ్యస్థానందశన విధృ
తం దశనక్రిమిపాతినం ప్రాహుః. 38. చల ముద్భృత్య వా స్థానం ద
హేత్తుసుషిరస్య వా.

దంతకాపాలికాగోగములు కృచ్ఛ్రసాధ్యములు. అయినను ఈదిగువచికిత్సను చేయుట యుత్తమము. దంతక్రిమిలయందు వాతమును పోగొట్టెడి తైలములు మున్నగు వానిని పుక్కిట నుంచికొనుటలచేతను విస్తావణములచేతను చెమటను పుట్టింపవలయును. తుంగముపైలు మ్రాసపసపు గజ్జరు వీటిని లేపనచేయవలయును. మృదువు లగు ఆహారములభిజింపవలయును. క్రిమిదంతములయందు బుద్ధిమంతులగు వైద్యులువెచ్చని యింగువను ధరింపచేయవలయును. నీలికాచిచెక్క ఆముదపువ్వులునీటితోనైన కషాయమునందు తైలమును కలిపి పుక్కిట నుంచికొనవలయును. లేకున్ననీలి మున్నగు వానిలో నేదొని యొక్కచెక్కనుగాని వేరునుగాని పంటిసందున పెట్టికొని నమలినచో పురుగులు పడి పోవును. కదిలిన పల్లునూడ బెటికి ఆచోటును కాల్చుట మంచిది.

❖ విదార్యాదితైలము. ❖

శ్లో. తతో విదారీయస్త్వాహ్వా శృంగాటక కశేరుభిః. 39. తై
లం దశగుణం క్షీరం సింధం నన్యేతు యోజయేత్, హనుమోక్షే సము
ద్దిషా కార్యా చార్దిశవత్క్రియా. 40. ఫలాన్యమ్లా విశీతాంబు రూక్షా

న్నం దంతధావనం, తథాతికఠివా నృత్యో న్దంతరోగే వివర్జయేత్. 41. సప్తచ్ఛదార్కదుగ్ధాభ్యాం పూగణం క్రిమిదంతమత్, జీవనీయేన రంధ్రేణ క్రిమిదంత ప్రపూరణం. 42. అర్కక్షీరేణైకయోగ ఏవసద్భిః ప్రశస్యతే, ద్రోణపుష్పీద్రవః ఘనమధుత్వైల సమాయుతః. 43. క్రిమిదంతవినాశాయ కార్యం కర్ణస్య పూరణం, పటోల కటుకావ్యోష పాతాసైంధవభార్జికైః. 44. చూర్ణైర్మధుయుతో లేపః కపలో మధుత్వైల కైః, జిహ్వరోగేషు కర్తవ్యం విధాన మిదముత్తమం. 45. ముస్తామధుకనిర్గుండీ ఖదిరోశీరదారుభిః, సమంజస్థా విడంగైశ్చ సిద్ధం శైలం హరే త్క్రిమీన్. 46.

విదారీకంద యష్టిమధుకము శృంగాటకము (సింగాడాదుంపలని యందురు) క శేరుకమ నెడికకద వీటికల్కములలో తైలమును కలిపి తైలము కంటె పదిరెట్లెక్కువ పాలను చేర్చి పక్వముచేసి నస్యముగా నుపయోగింపవలయును. హమమోక్షగోగమున కగుచికిత్సలను చేయునది. పక్వముకానిపండ్లను చల్లనీటిని వేడియన్నమును పీనితో పండ్లు రుద్దికొనుటనుంచిది. గట్టిగానుండు భక్ష్యములను దంతరోగము కలవాఁడు వదలకొనవలయును. ఏడాదులసాన్ని జిల్లేడు వీటిపాలతో క్రిమిదంతములను తడుపవలయును. లేక ద్రోణపుష్పపురసమునందు సముద్రపు నులుగుక లిపి తేనెను నూనెనందు కలిపి పుక్కిట నుంచికొనిన దంతరోగములు నశించును. దీనినే జిహ్వరోగములకు చేయుచు. తుంగముపైల యష్టిమధుకము నీలిచెక్క కాచు పట్టివేల్చు చేపదారుచెక్క మంజిష్ఠ వాయువిడంగములు వీటితో సిద్ధము చేసిన తైలమును నేవించిన క్రిమిరోగములు నశించును.

❖ జిహ్వరోగచికిత్సా (నోటిపూతలు). ❖

శ్లో. ఓష్ఠప్రకోపేనిలజే యదుక్తం ప్రాక్ చికిత్సితా, కంటకేష్వ నిలోత్థేషు తత్కార్యం భిషజాఖలు. 47. పిత్తజేషు ని ఘృష్టేషు నిస్సృతే దుష్టశోణితే, ప్రతిసారణగంధూ షాన్నస్యంచ మధురంహితం. 48. కంటకేషు కఘోత్థేషు లిఖితేష్వస్యజః క్షయే, విప్పల్యాదిర్త ధుయుతేకార్యంతు ప్రతిసారణం. 49. గృష్ణీయా త్కబలాన్వాపి గౌరవస్థ ప సైంధవైః, పటోలనింబ వార్తాకుత్సారయూషైశ్చభోజయేత్. 50. జిహ్వజాడ్యంచిరజం మాణకభస్మలవణ ఘృణం హంతి, ఈషత్సుక్ ఊగా

క్తం జంబీరాద్యష్టచర్వణంవాపి. 51. కర్కటాంఘ్రి క్షీరపక్వస్సుతాభ్యం
గేనసశ్యతి, దంతశబ్దః కర్కటాంఘ్రిలేపాద్వా దంతయోజతాత్. 52.
ఉపజిహ్వంతు సంలిఖ్య త్కారేణ ప్రతిసారియేత్, శిరోవిరేక గంఢూష
ధూమైరేనానిపాచయేత్. 53. వ్యోషత్కారాభయావహ్నిచూర్ణమేత
త్ప్రేమర్షణం, ఉపజిహ్వప్రశాంత్యర్థమైస్తైలం విపాచయేత్. 54.
ఛిన్నాంఘ్నేద్దలశుంఠీ వ్యోషోగ్రాక్షాద్రసింధుజ్ఞైః, కుష్ఠోషణవచాసిం
ధు కణా పాతాప్లవైరపి. 55. సక్షోదైర్భిషజా కార్యం గలశుంఠ్యాపి
ఘర్షణం, ఉపనాసావ్యథోహంతిగలశుంఠీమశేషతః. 56. గలశుంఠీ హరం
తద్వచ్చేఫాలీ మూలచర్వణం, వచా మతివిహం పాతాం రాన్నాంకటుక
రోహిణిం. 57. నిష్కాభ్య పిచుమర్దంచ కబలం తత్ర యోజయేత్.

వాయువువలననగు మోష్ఠపాక రోగమునందు తొలుతఁజెప్పఁబడిన చికిత్సనే
వాతమువలన పుట్టెడి జిహ్వకంటకరోగములకును చేయవలయును. పిత్తజములగు జిహ్వ
కంటకరోగములకు వరిపిడిగల పదార్థములతో రుద్ది చెడురక్తమును వెడలించి మధురౌష
ధములను పూసి మధురౌషధులను పుక్కిట నుంచికొనవలయును, నస్యవిధులను చేయవ
లయును. కఫోత్పన్నములగు కంటకములకు దుష్టరక్తమును వెడలించి పిష్టస్థు శొంఠి
మిరియములు నూరి తేనెతో పూయవలయును. లేనిచో తెల్ల ఆవాలు సైంధవలవణ
ము వీటిముద్దను పుక్కిట నుంచికొనవలయును. చేదుసొల్ల వేప వాసుడు వీటితోసిద్ధము
చేయఁబడిన గంజిని త్రాగవలయును. మాణకభిస్తమును ఉప్పును రుద్దిన జిహ్వరోగము
చిరకాలపుదియైనను నశించును. లేనిచో నిమ్మకాయ మున్నగు పులుపు పదార్థములను
తిననను నశించును. వృషభమును ముల్లంగివేరు పాలు నేయి వీటిని పక్వముచేసి
దీనిని రాచిన జిహ్వరోగము పోవును. వృషభమూలికను నూరి వట్టించినను పుష్టసంధున
నుంచికొనినను దంతముల కడకడమును ధ్వని నశించును. ఉపజిహ్వను గీచి త్రారయతో
పూయవలయును. మఱియును శిరోవిరేకము పుక్కిలింత ధూమపానము వీటినిన్ని చే
యవలయును. శొంఠి మిరియములు పిష్టస్థు యవత్రారము కరక్కాయలు చిత్రిమూల
ము వీటిచూర్ణమును రుద్దినచో గాని వీటితో సిద్ధముచేసిన తైలమును రాచినఁగాని
నాలుక మొద్దుబారుట తగ్గిపోవును. మెడకణితిలూ శత్రువుచేయించి అచ్చోట శొంఠి
మిరియములు పిష్టస్థు వసలేనే సముద్రఘ్నేనము వీటితో గాని. శోమ పిష్టస్థు వస సము
ద్రఘ్నేనము అగరశొంఠి వీటిని నూరి తేనెగలిపి పట్టుచేసినను గలశుంఠి (కణితి)
తగ్గిపోవును.

— కంఠరోగచికిత్స. —

శ్లో. ఊరసిద్ధేషు ముద్దేషు యూషా శ్వాప్యశనే హితాః. 58. తుండి కేర్యధృషేకూర్తేసంఘాతే తాలుపుష్పపే, ఏవఏవ విధిః కారోఽవిశేషశ్శస్త్రకర్తృణి. 59. తాలుపాకేతు కర్తవ్యం విధానం పిత్తనాశనం, స్నేహస్వేదాతాలుశోషే విధిశ్శానిల నాశనః. 60. సాధ్యానాం రోహిణీనాంతు హితం శోణితమోక్షణమ్, ఛర్దనం ధూమపానంచ గండూషోనస్యకర్తవ్యం. 61. వాతికీంతు హృత్తేరక్తేలవణైః ప్రతిసారయేత్, సుఖోష్ణం సైలకబలా న్ధారయేచ్ఛాప్యభీక్షశః. 62. పతంగ శర్కరాక్షాదైః వైత్తికీంప్రతిసారయేత్, శ్వేతావిడంగదంతీషు సిద్ధంతైలం ససైంధవం. 63. నస్యకర్తృణి దాతవ్యంకబలంచకఫోచ్ఛ్చయే, పిత్తవ త్సాధయే ద్వైద్యో రోహిణీం రక్తసంభవామ్. 64. విస్తాప్య కంఠశాలూకం సాధయే త్తుండికేరివత్, ఏకకాలంయవాన్నంచ భుంజీతస్నిగ్ధమల్పశః. 65. ఉపజిహ్వికవచ్ఛాపి సాధయే ద్దధిజిహ్వికాం, ఉన్నామ్యజిహ్వామాకృప్య బడిశేనాథ జిహ్వికం. 66. ఛేదయేన్ద్రుండలాగ్రేణ తీక్ష్ణోష్ణైర్బుర్రణాదిభిః, ఏకబృందంతు విస్తాప్యవిధిం శోధన మాచరేత్. 67. శిలాయుశ్వాపియోవ్యాధి స్తంచ శస్త్రేణ సాధయేత్, అమర్కస్థంసుపక్వంచ శోధయే ద్గలవిద్రుధిం. 68. కంఠరోగేష్వస్యజ్జోక్షస్తీక్షైర్నస్యాదికర్తవ్యం, క్వాథపాతం తు దార్వీత్వజ్జింబత్పార్షకలింగజం. 69. హరీతకీ కషాయోవా పేయో మాక్షికసంయుతః, కటుకాతివిషా దారుపాతాముస్తకలింగకాః, గోమూత్రకృద్ధితాః పేయాః కంఠరోగవినాశనాః.

తుండికము అర్యధ్రువము కూర్తము సంఘాతము తాలుపుష్పటము అనునీరోగములయందు ఊరపద్ధాంతులతో సిద్ధము చేసిన పెసరపప్పు గంజినిఆహారముగా పెట్టుటమంచిది. ఈరోగములన్నిటికిని ఇయ్యదియేవిధానము కానిశస్త్రకర్త మునందు ఆధిక్యము గలదు. తాలుపాక రోగమునకు పిత్తనాశక చికిత్సను చేయవలయును. తాలుశోషమునకు స్నేహమును స్వేదమును ఇప్పింపవలయును. వాతనాశకవిధులను ఆచరింపవలయును. రోహిణీయను రోగమునందు నెత్తురు వెడలించుట మంచిది. ఛర్దనముపానము

నస్యకర్త ఈవిధులను చేయవలయును. వాతమువలననగు గోహిణిగోగమునకు నెత్తురును వెడలించి ఉప్పునూరి కట్టవలయును. మాటిమాటికి వెచ్చవెచ్చని తైలముతో కావవలయును. పిత్తోత్పన్నముగు రోహిణీ గోగమునకు తేనెమైనము కండచక్కర లేనీ వీటి పట్టుహితకరము. ద్రాక్షపమాపకము వీటికషాయమును పుక్కిటనుంచి కొనుటయు త్తము. కఫోత్పన్నములగు రోహిణులకు బూజు కటుకగోహిణి నూరిపట్టును వేయవలయును. తెల్లసంభాలు మా రేడుచెక్కదంతిచెట్టు వీటివేళ్లతో సిద్ధముచేసిన తైలమునందు సైంధవలవణమునుకలిపి కఫోత్పన్నములగు రోహిణులకు నస్యవిధిగానుపయోగించిన దూరములగును. రుధిగోత్పన్నరోహిణులకు పిత్తపువాటివలె నేచికిత్స చేయవలయును. కంఠశాలూక రోహిణులను రక్తమును స్రవింపజేసి తుండికేరికివలెనే చికిత్సచేయవలయును. యవభోజనమును ఒక్కపూట భుజింపవలయును. గురుభోజనమునుకొలదిగా తీసికొనవలయును. అధిజహ్వికాగోగమును ఉపజిహ్వకలకువలెనే లాగి బడిశమును శస్త్రముచేతచేసించి తీక్ష్ణములగు పదార్థములను రుద్దవలయును. ఏకబృందముగళగోగమును రక్తమును స్రవింపజేసి శోధింపవలయును. శిలాయవను పేరుగల కంఠరోగమును శస్త్రముతో ఛేదించి కట్టగట్టవలయును. మర్మస్థలములందుండక చక్కగాపక్వమైన గలవిద్రధిని కొసివేయవలయును. కంఠరోగమునకు రక్తమును స్రవింపజేయుటయును నస్యవిధులను చేయుటయును మూనివసపులవంగపుపట్ట వేపకాయ కొడిసెపాలవిత్తులు కరక్కాయవీటికషాయములతోతేనెకలిపికొని త్రాగుటయును శ్రేష్ఠము. కటుకరోహిణి ఆతివసమూని పసపు అగరుశొంఠి తుంగమునైలు కొడిసెపాలవిత్తులు వీటిని ఆపుపంచితముతో కషాయముచేసి త్రాగిన కంఠరోగములు పూర్తిగా నశించును.

కాలక మార్గము. ౭౭

శ్లో. గుడధూమో యవక్షారః పాతావ్యోషారసాంజనం. 71.
తేజోహ్వత్రిఫలాలోహం చిత్రకశ్చిత్రచూర్ణితం, సక్షౌద్రం ధారయే దే
తద్గలరోగవినాశనం. 82. కాలకంనామ తచ్ఛూర్ణం దంతజిహ్వస్య
రోగనుత్, సిప్పలీపిప్పలీమూలచవ్యచిత్రక నాగరైః. సర్జికాక్షారతుల్యం
శైశ్మూర్ణాయం గళరోగనుత్.

ఇంటిలోనిబూజయవక్షారము అగరుశొంఠి శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లురసాంజనము తేజోవంతి తాడియూసిరికలుకరక కాయలు మందూరము చిత్రమూలము వీటినిచూర్ణముచేసి తేనెతో కలిపి నోటికిరాచికొనిన ముఖిగోగములన్నియు నశించును. ఇయ్యది అన్ని గళరోగములను పూర్తిగా పోగొట్టును. ఈ కాలకముచూర్ణము పండ్లు నాలుక నోరు మొదలగు వానికి గలుగు జబ్బులను పోగొట్టును. పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము

చిత్రమాలము శొంఠి సర్వికాక్షారము వీటిని సమానభాగములుగా చేర్చి చూర్ణముచేసి నేవించిన గలరోగములు నశించిపోవును.

—ॐ పీఠకచూర్ణము. ॐ—

శ్లో. మనశ్శీలాం యవక్షారో హరితాశం సస్సైంధవం. 74.
దాద్యత్వకృత్తి తచ్చూర్ణం మాక్షి కేణ సమాయుతం, మూర్ఛితం ఘృతమండన కంఠరోగేషు ధారయేత్. 75. ముఖరోగేషు చ శ్రేష్ఠం పీఠకం నామ కీర్తితం.

మణిశిల యవక్షారము సైంధవలవణము హరిదలము మ్రానివనపు ఎవంగళుపట్ట వీటిచూర్ణము చేసి అందులో తేనెకలిపి పిమ్మట ఘృతమండములో భావనచేసి ఈ చూర్ణమును ముఖమునందు ధరించిన (నోటిలో నుంచుకొనిన) ముఖరోగము లన్నిటిని పోగొట్టును.

—ॐ క్షారగుటికా. ॐ—

శ్లో. యవగ్రజం తేజవతీం సపాతాం రసాంజనం దారునిశాం సకృష్టాం. 76. క్షౌద్రేణ కుర్యాద్గుడికాంముఖేన తాంధారయే త్స్వర్వగళామయేషు, దశమూలం పిబేదుష్టం యూషం మూలకులు తథోః. 77. క్షీరేక్షురసగోమూత్ర దధి మస్త్యమ్లకాంజికైః, విదధ్యా త్కబలాన్వీత్యదోషంతైలంఘృతైరపి. 78. పంచకోలకతాలీసపత్త్రైలామరిచత్వచః, పలాశముష్కకక్షౌర యవక్షారాశ్చ చూర్ణితాః. 79. గుడేపురాణే కృధితే ద్విగుణేగుడికాః కృతాః, కర్కంధు మాత్రాస్సప్తాహం స్థితాముష్కభస్తని, కంఠరోగేషు సర్వేషుధార్యాస్స్యరమ్యతోపమాః.

యవక్షారము తేజోవంతి అగరుశొంఠి రసాంజనము మ్రానివనపు పిప్పళ్లు వీటిచూర్ణమును తేనెలో కలిపి మాత్రలను కట్టి పుక్కిటనుంచుకొనిన గళరోగము లన్నియును నశించును. దశమూలములకషాయములను వేడిగా త్రాగవలయును. లేనిచో ముల్లంగి ఉలవలు వీటిలో సిద్ధముచేయఁబడిన యూషమునైనను పాలు చెఱుగురసము గోమూత్రము గంజి వీటిని గాని పుక్కిటఁబెట్టుకొనవలయును. దోషనుసారముగా నేతినిగాని తైలమును గాని ధరించిన కంఠరోగములు నశించును. పిప్పళ్లు మోడి శొంఠి చవ్యము చిత్రమాలము తాడిశపత్తి ఎవంగములు వీలకులు మిరియములు లవంగళుపట్ట మోదుగక్షారము పొటలీ వృక్షపుక్షారము యవక్షారము వీటిని చూర్ణముచేసి రెదదు

రెట్ల బెల్లపు కషాయముతో రేగుపండంత మాత్రలనుగాచేసి ఏడురోజులు పాటల పుక్షుపు బూడిదలొనుంచి నేపించిన సంపూర్ణముగా కంఠరోగములను పోగొట్టును.

— ముఖరోగమునకు ఇతరము లగు చికిత్సలు. —

శ్లో. నూత్రస్విన్నాం శివాంతుల్యాం మధురీకుప్తతాళకైః. 81. అభ్యస్య ముఖరోగాం స్తు జయే ద్విరసతామపి, వాతాత్పర్వసరం చూర్ణైర్లవణైః ప్రతిసారయేత్. 82. తైలం వాతహారైస్సిద్ధం హితం కబళన స్యయోః, పితృత్తకే సర్వరసే శుద్ధకాయస్య దేహినః. 83. సర్వపిత్త హరః కార్యః విధి ర్మధురశీతలః, ప్రతిసారణ గండామా న్ధూమం సంశో ధనానిచ. 84. కఫాత్త కే సర్వసరేక్రమం కుర్యా త్కఫాపహం, ముఖ పాకే శిరోవేధః శిరఃకాయవిరేచనం. 85. కార్యంచ బహుధా నిత్యం జాతీపత్రస్య చర్వణం, జాతీపత్రాః పృతాద్రాక్షా యాస దాగ్నిఫలత్రికైః. 86. క్వాథః క్షౌద్రయుత శ్శీతో గండాహా ముఖపాకనుత్, కృష్ణాజీరకకు ప్లేంద్రయ వానాం చూర్ణైః త్ర్యహం. 87. ముఖపాకే వ్రణక్షేదనార్థం ధ్య ముపశామ్యతి, గసాంజనం లోధ్రముథాభయంచ మనశ్శిలానాగరైరికంచ. 88. పాతాహరిద్రాగజప్పలీ చ స్యా ద్వా రణం క్షౌద్రయుతం ముఖస్య.

గోమూత్రముతో తడిపి పెట్టిన కరక్కాయలు ఉసిరిక కోష్ఠ తాడిశపత్ర వీటిని చూర్ణము చేసి భక్షించిన ముఖరోగములును అసహ్యతయును నశించును. వాతము వలన సర్వసరరోగము పుట్టినేని ఉష్ణము రాయవలయును. లేక వాతనాశకములగు నాపథులచేత తయారుచేసిన తైలమును నవ్యవిధిగా నుపయోగించుచు దానినే పుక్కిట నుంచితోనవలయును. పిత్తపు సర్వ సరములకు విరేచనముతో శరీరమును నిర్మలము చేసి బాగుగా నల్లని తియ్యని పిత్తనాశక విధుల నొనర్పవలయును. కఫాత్పన్నములగు వాని యందు ప్రతిసారణము పుక్కిలింత ధూమపానము సంశోధనము నగువీని నన్నిటిని చేయవలయును. ముఖపాక రోగమునందు నాడీవేధనమును శిరోవిరేచనమును చేయవలయును. వ్రతిదినమును బాపత్రిని తినుట మంచిది. బాపత్రి తిప్పతిగ ద్రాక్షతీటకసింద మ్రానిపనపు త్రిఫలములు వీటికషాయమునందులేనెయి వైచికోని చల్లార్చి పుక్కిటనుంచి కోనిన ముఖరోగములు నశించును. నల్లజీలకఱ్ఱ కోష్ఠ కొడిసెపాలవిత్తులు వీటిచూర్ణమును మూడురోజులు పుక్కిట నుంచుకొనిన ముఖపాకము దుర్గంధము గాయములుక్షేదము

మున్నగునవి యన్నియును నశించును. రసాంజనము లొద్దుగపూవు కరక్కాయ మణిశిల శొంఠి ఎఱ్ఱమట్టి అగరుశొంఠి పసపు ఏనుగు విప్పళ్లు వీటిచూర్ణము లేనెనోకలిసి పుక్కిట నుంచికొనిన హితకర మగును.

—ॐ పటోలాదిక సాయము. ౭—

శ్లో. పటోల నిబజంబ్వామ్రమాలతీనవపల్లవాః. 89. పంచ పల్లవజశ్శ్రేష్ఠః కషాయో ముఖధావనే, పంచపల్లక షాయోవా త్రిఫలాక్వాథ ఏవ వా. 90. ముఖపాకేషునక్షౌద్రః ప్రయోజ్యోముఖధావనే, స్వరసః క్వధితోదాశ్వాభిః సక్రియా. 91. సక్షౌద్రా ముఖరోగాస్త్యగోషనాడీ వ్రణావహా, సప్తచ్ఛదోశీరపటోల ముస్త హరీతకీ తిక్తకరోహిణీభిః. 92. యష్ట్యాహ్వరాజద్రుమ చందనైశ్చ క్వాథం పిబేత్పాక హరం ముఖస్య, పటోలశుంఠి త్రిఫలావిశాలా త్రాయంతి తిక్తా ద్వినిశామృతానాం, వీరః కషాయో మధునానిహంతి ముఖే స్థిత శ్చాస్య గదా స శేషాన్. 94. క్వధిత శ్రిఫలాపాతామృ ద్వీకాజాతి పల్లవాః, నిషేవ్యా భక్షణీయ్యావా త్రిఫలాముఖపాకహా. 95. తిలానీలోత్పలం సర్పిశ్శిర్కరాక్షీరమేవచ, సక్షౌద్రో దగ్ధవక్త్రస్య గంఢూషోదాహపాకనుత్. 96. తైలిన కాంజికే నాథగంఢూషశ్చూర్ణ దాహహా, ఘనకుష్ఠే లాధాన్యకయస్థీ మధ్వేలవాలుకాకబళిః, వద నేతిపూతిగంధం హరతి సురాలశునగం ధంచ. 94.

చేదుపొళ్ల వేపవిత్తులు నేరేడుపండ్లు మామిడిచిగుళ్లు మాలతిచిగుళ్లు గాని పంచ పల్లవములను గాని తెచ్చి కషాయమును పెట్టి ముఖమును కడిగికొనుట శ్రేష్ఠము. పంచపల్లముల కషాయమునందుగాని త్రిఫలముల కషాయమునందుగాని లేనెనుకలిసి ముఖపాక రోగమునకై ముఖమును కడుగుట మంచిది. మ్రానిపసపు కషాయమును పెట్టి గట్టిపడిన పిట్టలు లేనెగలిపికొని ముఖమునం దుంచికొనినచో ముఖరోగములు రక్తపుదోషములు నాడీవ్రణములును నశించును. ముయ్యాకుపొన్న పట్టివేర్లు చేదుపొళ్ల తుంగముత్తెలు కరక కాయలు నేలవేము కటుకరోహిణి యష్టిమధుకము చందనము వీటికషాయములలో లేనెను కలిపి త్రాగిన ముఖరోగములు నశించును. చేదుపొళ్ల శొంఠి త్రిఫలములు కొడిసె పాలవిత్తులు త్రాయమాణము కటుకరోహిణి పసపు మ్రానిపసపు తిప్పతీగ వీటిని కషాయముచేసి లేనెను కలిపి త్రాగిన ముఖసంబరధము లగు రోగము లన్నియును తొలగిపో

పును. త్రిఫలములు అగరుశొంఠి ద్రాక్ష జాపత్రి వీటిక మాయమునుగాని త్రిఫలములనుగాని నేవించినయెడల ముఖపాకరోగములు తొలగిపోవును. తిలలు నల్లగల్వలు నేయి కలకండ పాలు వీటిలో లేనను కలిపికొని పుక్కిట నుంచుకొనినచో, దగ్ధముఖపు ముఖపాక రోగముగూడ తొలగిపోవును. తైలముచేతగాని గజజిత్తోగాని పుక్కిట నుంచుకొనిన ముఖదాహము నశించును. తుంగముపైలు శోష్ణ వీలకులు ధనియములు ముల్లంగి లేనె ఏలువ వీటిని ముద్దగా చేసి నోట నుంచుకొనిన దుర్గంధము కల్లువలన ఉల్లిగడ్డలవలన గలిగెడి కంపునైనను నశింపజేయును.

— మహాసహచరతైలము. —

శ్లో. తులాంతథా నీలకురుంటకస్య ద్రోణేంభసఃసంశ్రవయేద్యథావత్, పూర్వా చతుర్భాగరసేతుతైలం పచేచ్ఛనై రథపలప్రయుక్తైః. 98. కల్లైరనంతాఖదిరారిమేదజంబ్వాప్ర యష్టిమధుకోత్పలానాం, తతైలమాశ్లేప ధృతం ముఖేన సైర్యం ద్విజానాం విదధాతి సద్యః. 99.

నల్లగోరింటను నూరుపలములును తెచ్చి ద్రోణపు నీటిలో వైచి షక్వముఁ జేయవలయును. నాలుగవపాలు బాక్లి యుండునప్పుడు క్రమముచొప్పున తైలమును కలిపి సన్నని మంటపైని పక్వము చేయవలయును. దానిలో తిప్పతీగె కాచు దుర్గంధముగల ఖదిము నే శేడు ఉసిరిక యష్టిమధుకము కలువ పీటి నన్నిటిని అరపలము చొప్పున వైచి కల్పించును చేసి ఉడుకుచున్న ఆ తైలములో పోయవలయును. పిమ్మట దించి ఈ తైలమును పుక్కిట నుంచుకొనిన పండ్లు కదలుటను పోగొట్టును.

— చంద్రతైలము. —

శ్లో. అరిమేదత్పక్వలశత మభినవమాషోఠం ఖండశః కృత్వా, తోయాథకై శ్చశుద్ధిః నిష్కావ్యభ్య చతుర్థశేషేణ. 100. తేనక్వాఢేన మతిమాం సైలస్యార్థాథకం విపచేత్, కల్లైరక్షసమాంశై ర్నజిష్ఠాలో ధ్రమధుకానాం. 101. అరిమేదఖదిరకట్టలలాక్షాన్యగ్రోధముస్త సూత్రైలానాం, కర్పూరాగురు పద్మకలవంగ కంకోలజాతీ ఫలానాం. 102. పతంగగైరిక వరాంగకుసుమ ధాతకీనాం చ, సిద్ధంభిషగ్వి దధ్యాదిదం ముఖోత్తేషు రోగేషు. 103. పరిశీర్షదంత విద్రధితైశిర శీతాదదంతహర్షేషు, క్రిమిదంత దారణ చలిత ప్రదుష్టమాంసావశీర్షేషు, ముఖదాగ్గంఢ్యే కార్యం ప్రాగుక్తే స్వామయేషుతైల మిదమ్. 104.

దుర్గంధముగల చంద్రచెక్కను నూరుపలములు తెచ్చి ముక్కలు చేసి ఒక ద్రోణపు నీటితో కషాయమును కాచి నాలుగవపాలు వీసము మిగిలియుండగా ముప్పదిరెండుపలముల తైలమును కలిపి నన్నని సెగను పక్వము చేయవలయును. మంజిష్ఠము యష్టిమధుకము దుర్గంధపుచంద్రచెక్కను కాయఫలము లక్క మట్టివేళ్లు తుంగము నైలు చిన్నయేలకులు కర్పూరము అగురు పద్మాక్షము లవంగము కంకోలము జాపత్రి త్రిఫలములు పతంగము ఎఱ్ఱమట్టి లవంగపుపట్ట ఉసిరిక కాయలు వీటిని కాలుకాలుపచొ. తీసికొని వచ్చి కల్కమును చేసి పైతైలము మఱగుచుండగా నందు వేయవలయును. ఇయ్యది అన్నివిధములగు దంతరోగములను పోగొట్టును. పరిశీర్ణము దంతవిద్రధి మంచుకు పండ్లు పట్టికొనిపోవుట దంతహర్షము పుష్పిపన్న దారణము పండ్లకదలిక దుర్ఘాంసము పెఱుగుట మాంసము తినిపోవుట ముఖదౌర్గంధము మున్నగు రోగములలో దీనిని వాడుట శ్రేష్ఠము.

లాక్షాదితైలము. ౧౬౫

శ్లో. తైలం లాక్షారసం క్షీరం ఘృతక్రస్థం సమం పచేత్. 165.
చతుర్దశేరిమక్వాథే ద్రవైశ్చపలసంమితైః, లోధోకట్ఫలమంజిష్ఠాపద్మ
కేసరపద్మకైః. 106. చందనోత్పలయష్ట్యాష్ట్యాస్తైలంగంధూషధారణం,
దాలనందంతచాలంచ హనుమోక్షం శిశాలికాం. 107. శీతాదం పూతి
పక్వంచ హ్యరుచిం వీరసాగ్యతాం, హన్యా దాస్యగతా నేతాన్ కుర్యా
ద్దంతా నపి స్థిరాన్. 108.

తైలము లాక్షారసము పాలు వీటిని ప్రత్యేకముగా నేరు చొ. తెచ్చి ఇంతకు నాలుగు రెట్లు చంద్రకషాయమునందు పక్వమును చేయవలయును. లొద్దగ కట్ఫలము మంజిష్ఠము కమలకింజల్కములు కేసరి పద్మాక్షము చందనము కమలము యష్టిమధుకము వీటి నొక్కొక్కపలము చొప్పునచేర్చి కషాయమునుచేసి పైదానియందు కలపవలయును. పిమ్మట నీతైలమును పక్వముచేయవలయును. దీనిని పుక్కిటనుంచుకొనిన దంతచలనము హనుమోక్షము కపాలిక శీతాదము పూతివక్త్రము అరుచి అసహ్యత మున్నగు రోగములు నశించును. పండ్లు గట్టిపడును.

వకుళాది తైలము.

శ్లో. వకుళస్య పలం లోద్రం వజ్రవల్లికురంటకం, చతురంగుళ
బజోబ్లివజ్జి కర్ణేరిమూశనం. 109. ఏషాంకిషాయ కల్కాభ్యాం తైలం
పక్వముఖేధృతం, స్థైర్యంకరోతి చలతాందంతానాం ధావనేనచ. 110.

పొగడ చెట్టు బెఱుడు లొద్దుగ వజ్రవల్లి గోరింట అమ్మ వేతనము వసుళము రేల చెక్క చంద్రసారము ఆశ్వగంధి వీటిని కల్గుమును కషాయమునుచేసి అందుతైలమును కలిపి పక్వముచేయవలయును. పిమ్మట ఈతైలము పుక్కిటయంచి కొనవలయును. లేనిచో ముఖమును కడిగికొనుటకైన నుపయోగించికొనవలయును. పండ్లు గట్టిపడును.

— సహకారగుటికలు. —

శ్లో. ఏలాలతాల వనికాఫల శీతకోష కోలగ్నికాని ఖదిరస్య కృతే కషాయే, తుల్యం శకానిదశభాగమితే నిధాయ స్తోద్భిన్నకై తకపుటే పుట వద్విధాయ. 111. పొగడతైలముల్యశశినాభి తదేకసంఘంపిస్త్యా నవేన సహకారరసేన హస్తా, లిప్త్యా యథాభిలషితాం గుడికాంవిదధ్యాత్, స్త్రీపుం సయోర్వదన సారథ బంధుభూతాం. 112.

ఏలకులు కమ్మూ నూనీఫలము త్రిఫలములు కర్పూరము కోషఫలము కంకోలము వీటిని గండుకాట్టనుగా తెచ్చి అంతకు పదికెట్లు చంద్రసారమును కొనివచ్చి కషాయమునుచేసి ఈయాషధుల కల్గుమును కలిపి మొగలిదొప్పలలో పెట్టి పుటపాకముచేసి యథావిధిగా పక్వముగావించవలయును. పిమ్మట ఈయాషధులంత కర్పూరమును కస్తూరిని కలిపి చైద్యుడగువాఁడు తనచేతులతో నూమిడిరసమును పునీకొని గుటికలను చేయవలయును. ఇవి పుక్కిటయంచికొనినచో దుగ్గంధమును పోగొట్టి నుగంధమును కోగించును.

— స్వల్పఖనిరపటికా. —

శ్లో. ఖదిరస్య తులాంసమృగలద్రోణే విపాచయేత్, శేషేషభాగే శస్త్రేణ ప్రతివాపం ప్రదాపయేత్. 113. జాతీకర్పూరపూగాని కక్కోలకశలాని చ, ఇత్యేషా గుడికా కార్యా ముఖశనా భాగ్యవర్ధినీ. 114. దంతౌష్ణముఖరోగేషు జిహ్వతాల్వామయేషు చ.

నూరు ఫలముల చంద్రచెక్కను ద్రోణపు నీటిలోకాచి ఎనిమిదవపాలు నీరు మ్మిగిలియుండునప్పుడు జాపత్రి కర్పూరము సోకచెక్కలు కంకోలము వీటిహర్షమునుపోసి పిమ్మట మాత్రలను కట్టియుంచికొనవలెను. ఇత్యుని ముఖమునను కాంతినిచ్చి ముఖిగోగములను దంతరోగములను ఓషధిగోగములను జిహ్వగోగములను తాలురోగములను నశింపజేయును.

—ॐ బృహత్సంహితా. ॐ—

శ్లో. గాయత్రి సారతులయేరిమవల్కలానాం సార్థం తులాయు
గలముంబుఘటై శ్చతుర్భిః, నిష్కాన్వధ్య పాద మవశిష్టం సువస్త్ర పూ
తం భూయః పచేదధ శనైర్భృదు పావ కేన. 115. తస్మిన్ స్థనత్వముపగ
చ్ఛతి చూర్ణమేషాం శ్చక్షుం క్షిపేచ్ఛ కబలగ్రహభాగికానాం, ఏలామృ
ణాలసిత చందన చందనాంబుశ్యామా తమాలవికసా ఘనలోహాయ
ష్టి. 116. లజ్జాఫలత్రయర సాంజనధాతకీ భశ్రీపుష్పగైరిక కటంకటక
ట్ఫలానాం, పద్మాహ్వలోధృ వటరోహాయ వాసకానాం మాంసీ నిశా
సురభి వల్కల సంయుతానాం. 117. కక్కోలజాతి ఫలకోషల వంగ
కాని చూర్ణీకృతాని విదధీత పలాంశికాని, శీతేదవతార్యమన సారచ
తుః పలం చక్షిప్త్వా కలాయసదృ శీర్వటికాః ప్రకుర్యాత్. 118. శు
ష్కాముఖే వినిహితా వినికారయంతి రోగాన్సత్వాప్తరస నాద్విజతాలు
జాతాన్, కుర్మ్యర్తుఖే సురభితాం పటుతాం రుచిచ స్థైర్యం పరం దశ
నగం రసనాలఘుత్వమ్. 119.

చంద్రచెక్కును నూరుపలములు తెచ్చి ద్విచంద్రపుచంద్రము 150 పలములును
తెచ్చి వీటిని నాలుగుద్రోణముల నీళ్లలో వండి నాల్గవపాలు నీళ్లు మిగిలియున్నప్పుడు
వాసెనగట్టి సన్నని మంటితోపక్వముచేసి గట్టిపడునప్పుడు ఏలములు పుష్కరనాళాలు
తెల్లచందనము రక్తచందనము కురుజేగు తెల్లతెగడ జాపత్రి మంజిష్ఠము తుగముపైలు
మండుగము యష్టిమధుకము లజ్జావంతి త్రిఫలములు రసాంజనము ధాతకీకుసుమము.
నాగికిసములు లవంగములు గేరు మ్రానిపసపు కొడిసెపాలవిత్తములు పద్మాక్షము
లోధ్ర మట్టిఇగుళ్లు యవాస జటామాంసిపసపు పొగడచెక్కు వీటిని కలిపి ఒక్కొక్క
పిడికిలిచొప్పన తీసికొని పొడిచేసి ఉడికెడి ఆరసములో పోయవలయును. కక్కోలము
జాతిఫలము కోపఫలము లవంగము వీటినికొక్కొక్కపలముచొ॥ చూర్ణమును నందుకీ లిపి
దించవలయును, చల్లారినపిమ్మట నాలుగుపలములకర్పూరమునుకీ లిపి నూగురోసకాయంత
వేసి మాత్రముచేసి ఎండించి పుక్కిట నుంచుకొనవలయును. మెడపెదవి పండ్లునాలుక
దవడలు మున్నగువానియందు పుట్టినరోగము లన్నియును నశించిపోవును. ముఖమునకు
పరిమళమును గలిగించును, దంతములను గట్టిపఱచును. నాలుకను తేలికగాఁ జేయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ముఖరోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౫౬. కర్ణగోగాధికారము.

కర్ణగోగమునందు చేయదగు సుపాయములు.

శ్లో. కషిత్త మాతులుంగాన్లు శృంగ బేర రసై శ్శుభైః, సుఖో
ష్టైః పూరయేత్కర్ణం కర్ణశూలోప శాంతయే. 1. శృంగ బేరం చ మ
ధు చ సైంధవం తైలమేవ చ, కటూష్ణం కర్ణయోగదేయ మే తద్వావే
దనా పహం. 2. లశునార్ద్రక శిగ్రుశాం సురంగ్యామూలకస్య చ,
కదల్య స్వరస శ్శ్రేష్ఠః కదుష్ణః కర్ణపూరణే. 3. సముద్ర ఫేన
చూర్ణైః యక్ష్యా వాప్యవచూర్ణయేత్, ఆర్ద్రక సూర్యావర్తక
శోభాంజన మూల మూలక స్వరసాః. 4. మధు తైల సైంధవ యుతాః
పుథగుష్ణాః కర్ణశూల హరాః, శోభాం జనక నిర్వాస స్థిల తైలేన
సంయుతాః. 5. వ్యక్తోష్ణః పూరణేకర్ణే కర్ణశూలోప శాంతయే, అస్థానా
మపి మూత్రాణాం మూలేణా న్యతమేన చ. 6. కోష్ఠేన పూరయే
త్కర్ణా కర్ణశూలోప శాంతయే, అన్వీభిషత్త్ర ఖల్వంవా విధాయ బహు
పత్రకమ్. 7. తైలాక్త మంగారపూర్ణం విదధ్యా చ్ఛ్వివణోపా, య
తైలం చ్యవతే తస్మాత్ ఖల్వా దంగరతాపితాత్. 8. తత్సాప్తిప్తం
శ్రవణస్మృతి స్సద్యో గృహ్యతి వేదనాం, అర్కివత్ర పులేదుగ్ధ స్నుహీ
పత్ర భవోరసః కదుష్ణం పూరణోదేవ కర్ణశూల నివారణః. 9.

వెలగ మచికాయ వీటితోనైన గంజి నల్లపురసమును వెచ్చజేసి చెవిలో
పోసిన చెవిపోటులు మానును. అల్లము లేనె సైంధవలవణము నూనె వీటిని కొంచెము
వెచ్చజేసి చెవిలో పోసిన చెవిబాధలు తప్పిపోవును. లేనిచో ఉల్లిండ్ల అల్లము ము
నగ ఆకు నురంగి ముల్లంగి అరటి వీటిగసమును వెచ్చజేసి యీసున సోయవలయును.
సముద్ర ఫేనపు పొడిని పోసినను పోటులు తగును. అల్లము నీటి గంటకలగ రాసు ము
గ చెక్క వీటిరసముతో లేనెను సైంధవలవణమును కలిపి చెవికి పోసిన కర్ణశూల
హరించును. మునగబంకును నువ్వుల నూనెలో వెచ్చజేసి చెవిలో పోసిన కర్ణశూల
హరించును. గోమూత్రము నున్నగు నప్తమూత్రములోను ఏదైనా నొకదానిచేత మూత్ర

మును వెచ్చజేసి చెవిలోపోసిన కర్ణశూలము తొలగించును. లేనిచో రాపిటకులను బొత్తిగాపట్టి చమరుతోతడిపినిప్పుమీదపెట్టితీసి నానితో కాచవలయును. జిల్లేడుఆకుల దొన్నెలో పాలతో సిద్ధము చేయఁబడిన శిమిటికాడలరసమును కొంచెము వెచ్చజేసి చెవిలోనఁ బోసినచో కర్ణశూలము శాంతించును.

❁ దీపికాతైలము. ❁

శ్లో. మహాతః పంచమూలస్య కాండాన్యస్తాంగులాని చ, ఊషే
ణావేష్య సంసిచ్య తైలేనాదీవయేత్తతః. 10. యస్తైలం చ్యవతే
తేభ్యః సుఖోష్ణం తత్రయోజయేత్, జ్వయం తద్దీపికాతైలం సద్యో
గృహ్లాతి వేదనాం. 11. ఏవంకుర్యా ద్భద్ర కాష్ఠే కుష్మేకాష్మే చసారలే,
మతిమాన్ దీపికాతైలం కిరణుల నినారణం. 12. అర్కస్య పత్రం
పరిణామపీతం ఆజ్యేన లిప్తం శిఖనానతిస్తం, ఆవీడ్య తోయగ్రివణేని
షిక్తం నిహంతి శూలం బహువేదసంచ. 13. తీవ్రశూలా తురేకేణ్డే సశి
ద్దేక్షేతివాహిని, బస్తమూత్రం క్షిపేత్కోష్ణం సైంధవనావచూర్ణితం.
14. వంశావలేఖ సంయుక్తే మూలే వాజావికే భుషక, తైలం పచేత్తేన
కర్ణంపూరియే త్కర్ణశూలినః, హింగుతుంబురు శుంఠీభిః సాధ్యం తై
లంతు నార్షపః, కర్ణశూలే ప్రథానం తు పూరిణం హితముంచ్యతే. 16.

బృహత్పంచమూలములను గైకొని పట్టుబట్టలా చుట్టి నూనెలోముంచి నిప్పును ముట్టింపవలయును. అయ్యగి మఁడునప్పుడు పగడి నేడినేడి మునును దీపికాతైలముని యనెదరు. ఇది కర్ణశూలము పోగొట్టును. ఈవిధముగ నే భద్ర కాష్ఠము కోష్ఠ సరలపు శ్మశుకొమ్మ వీటినికూడను పట్టుకుడ్డతో చుట్టి తైలములోముంచి తైలమును ఏడి చెవి లోపోసిన చెవిపోటులు నశించును. పండువాడిన జిల్లేడాకున నేయిపుసి నిప్పుపైని కాచి చెవిలోపించెదరని మిక్కిలియునుగల చెవిపోటులును నశించును. ఎక్కువపోటు ను బుంఝముని ధ్వనియును గల చెవియునునని మేక యుచ్చులో సైంధవలవణమును చేర్చి వెచ్చజేసి పోయవలయును. అక్షిర మేకయుచ్చులతో సిద్ధము చేసినతైలమును పోసినను కర్ణశూలములు హరించును. చుటియు ఇంగువ ధనియాలు కొంత వీటితో తయారు చేయఁబడిన అవనూనెను చెవిపోటులకు తిప్పక పోయవలయునని పెద్దలు పలుకుదురు.

❖ ఊరత్తలము. ౧ ❖

శ్లో. బాలమూలకశుంతీనాం ఊరోహింగు సనాగం, శతపు
స్సావనా కుష్ఠం దారుశిగురసాంజనం. 17. సావర్చలం యవతూరః సర్పి
కోద్భిదస్తంధవమ్, భూర్జగ్రంధిబిడం ముస్తంమధుశుక్తం చతుర్ధణమ్. 18. మాతులంగరస్త్వన కదల్యారసపవవా, తైలమేభిర్విపక్తవ్యం
కర్ణశూలహారకమ్. 19. బాధిర్యం కర్ణనాదశ్చ పూయాస్తాపశ్చ
దారుణః, పూరణదస్యైలస్య క్రిమయః కర్ణస్యైతాః. 20. క్షిప్రం
వినాసం గచ్ఛంతి కృష్ణాత్రేయస్య శాసనాత్, ఊరత్తలమిదం శ్రేష్ఠం
ముగ్ధిదింతామయాపనాం. 21. మధుప్రధానం శుక్తంతు మధుశుక్తం
తిభాకరమ్, జుబీరస్య ఫలరసం పిప్పలీమూలసంయుతం. 22. మధు
భాండే వినిక్షిప్య ధాన్యరాశోసథాపయేత్, మాసేన తిజ్జాతరసం మధు
శుక్తముదాహృత్. 23. కర్ణనాదేకర్ణత్వేజ్జ కటుత్తలేన పూర
ణమ్, నాదబాధిర్యయోః కుక్కుత్కర్ణ శూలోక్షిమాపథమ్. 24.

కురువేర మూలకము శొంకనీటిఊరము ఇంకవ తుంగము స్తెలు సోంపువనకోష్ఠ
ప్రాచీనమపునానగియవిఊగమునజ్జిఊరము సావర్చలవణము సైంధవలవణము భుజపత్రిపు
గిట్టవేల పుష్కరింకము స్తెలు నా గుగ్గలు మధుశుక్తముమాదిఫలపురసముకదళీరసము వీటి
కోష్ఠాలమును పోవుచుచేసి వాడిన కర్ణశూలము పోగొట్టును. చెవిటికినము చెవిదిబ్బె
డపూయస్తానము చెవిలోబడి పురుగులు ఈమొదలగు రోగములను పోసినమాత్రానహ
రించును. ఇయ్యదికృష్ణాత్రేయమునిసంమతియు. ఈఊరత్తలము ముఖరోగములను దంత
రోగములను పోగొట్టును. కుఱువు (తేనె) ఇందుప్రధానము. పిష్టువు గనుక ఇయ్యది
మధుశుక్తమనియు నవలబడును. నిమ్మపండ్లరసము కేపపండ్లరసము పిప్పళ్లు మోడి
వీటివర్జము కలిపి తేనె పాత్రములో పోసి వాసనగట్టి ధాన్యపు కుండలోనుం
పవలయును. ఒక నెలగోజు లిట్లయిన పిమ్మట పైకి తీసియుపయోగించి కొనవలయును.
ఇదియును మధుశుక్తమును రసమనియే చెప్పబడును. చెవిదిబ్బెట చెముడు చెవిపోటు
మున్నగు వానియందు బాధిర్య రోగమునకును కర్ణశూలమును చెప్పిన గానపథమునేచే
యుటమంచిది.

❖ అపహర్గ ఊరత్తలము. ౧ ❖

శ్లో. అపహర్గఊరజలే తత్కృత్రికత్కేన సాధితం తిలజమ్,
అపహరతి కర్ణనాదం బాధిర్యం చాపి పూరణతః. 25.

ఉత్తరేణు ఖారముతో కలిసిన నీటియందు ఉత్తరేణుకల్కమును కలిపిలితైలమును కాచిచెవిలో పోసిన చెవిదిముచేముడు మొదలగునవి నశించును.

—ॐ స్వకాదైతైలము. ౨॥

శ్లో. సర్జికామూలకం శుష్కం హింగుకృష్ణ మపశాపధం, శత
పుష్పాచైతైతైలం పక్వం శుక్తవతుర్ధణం. 26. ప్రణాదశూలబాధి
ర్యం స్రావంచాశువ్యపోహతి.

సర్జగము ఎండవ పుల్లంగి ఇంగువపిప్పళ్లు శొంఠి సోంపు పీచుపొత్తైలమునుకాచవలయును. పక్వమగుచున్న ఆత్తైలములూ నాలుగు రట్లు గంజికలిపి సిద్ధముచేసి యుపయోగించిన కర్ణనాదమును కర్ణశూలముచేపుడుర్తము చేయుకారుట మున్నగునవి నశించును.

—ॐ దశమూలీతైలము. ౩॥

శ్లో. దశమూలీకసాయేణ తైలప్రస్థం పిపాచయేత్. 27. ఏతి
త్కల్కః ప్రదేయః వై బాధిర్యే పరమాపథమ్.

దశమూలముల కి సాయమునుచును కి ల్కలునందును తైలమును పోసి పక్వముచేసిచెవిలో పోసిన చెవినబంధములగు శోగములను మాన్పుటకు పరమమగు నాపథమగును.

—ॐ బిల్వతైలము. ౪॥

శ్లో. ఫలంబిల్వస్యమూత్రేణ పిష్టాస్తైలంపిపాచయేత్. 28. సజ
క్షీరం తద్ధిహరేద్బాధిర్యం కర్ణపూరణే, ఏషఏవనిధిః కార్యః ప్ర
ణౌదేకర్ణపూరణే. 29. గుడనాగరతోయేన నస్యం స్యాదుభయోరపి,
చూర్ణం పంచకషాయాణాంకపిత్థససగయుతం. 30. కర్ణస్రావేస్త్రశంసంతి
పూరణం మధునాసహ, మాలతీదల రసమధునాపూరిత మథవా
గవాంమూత్రైః. 31. దూరేణ రిత్యజ్యతే శ్రవణాయుగంపూతిరోగేణ,
హంతాలం సగోమూత్రం పూరణం పూతికర్ణజిత్, సర్జత్కర్ణార్ణ
సంయుక్తః కాష్ఠాస్థిఫలజోరసః. 32. మధునాసగయుత స్సానుకిర్ణ స్రావే
ప్రశస్యతే.

బిల్వఫలమును గోమూత్రముతో నూరి మేకపాలతో కలిపి తైలమును పక్వమును చేయవలయును. దీనిని చెవిలోపోసిన బాధగ్యము నశించును. కర్ణనాదమును

గువానియందును దీనినే చేయవలయును. బెల్లము శొంఠి వీటిరసముతో నన్యవిధినాన ర్వుట మంచుది. కర్ణస్రావణోగమునందు పంచకషాయములను వెలగరసముతోను తేనెతోను కలిపి చెవిలోపోయవలయును. జాజిఆకుల రసమును తేనెకలిసికొని గోమూత్రమును కలిపిగాని చెవిలోపోసిన కర్ణసంబంధముగు దుగ్ధంధము హరించును. దేవదారు చక్కసాడిని పత్తికాయలరసము కలిపి తేనెనుచేర్చి కర్ణస్రావణమునకై యుపయోగింపవలయును.

❖ జంబ్వమ్మతైలము. ❖

శ్లో. జంబ్వమ్మ పత్రం తరుణం సమాంశం కపిత్థ కార్వాసఫలం
చ సార్పిం. 33. క్షణ్వారసం తల మధునావిమిశ్రం సావాహనం సం
ప్రవదంతి తజ్జ్వాః, ప్లేశ్యతం ని బురగజ్జ్వాలం ససార్వం స్రావహరం
ప్రదిష్ఠం, పుటపాకివిధిస్విన్న హస్తవిజ్ఞాతగోఢకః రసః ప్లేలిసింధూ
తః కర్ణస్రావహరః షగః. 34.

మామిడి నేరేడు చిగుళ్లను సమభాగములనుగా చేర్చి వెలగపండు పత్తికాయలు వీటిరసమును కలిపి తేనెనుచేర్చి చెవిలోపోసిన కర్ణస్రావములు నశించును. ఈయోషధులతో సిద్ధముచేసిన నింబతైలముగాని నెమలితమగు తైలముగాని ఆవనూనెతో కలిపిపోసిన, పెద్దలు కర్ణస్రావములు మానునని చెప్పెదరు. ఏనుగల్దిని పుటసుపెట్టి చక్కగా పండికాల్పింపవలసి దానిరసముతో తైలమును సైంధవలవణమును కలిపి చెవిలోపోసికొనిన కర్ణస్రావమును హరించును.

❖ నాడీశోధనతైలము. ❖

శ్లో. జంబూకీ స్య తు మాంసేన కటుష్ఠైరివిపాచయేత్, తస్య
పూరిణమాత్రేణ కర్ణనాడీ ప్రణామ్యతి. 35. నిశాగంధ పలే షక్యం
కటుష్ఠైరిం పలాష్ఠకం, ధుత్తూరిపత్రజరీనే కర్ణనాడీ జిహ్వతమమ్. 36.

గ్రద్దమాంసముతో ఆచనూనెను కాచి చెవిలోపోసినంతనే కర్ణనాడి యుపశమించును. గంధకము పసపు ఒకపలమును రి పలముల తైలములో వైచికాచి యుష్ణతైల రసముపోసి ప్లేష్యు చేయవలయును. ఇయ్యది కర్ణనాడీగోగములను జయించును.

❖ స్నేహము స్వేదమునున్నగు నితిరములగు సుపాయములు. ❖

శ్లో. అథకర్ణ ప్రతీనాహి స్నేహస్వేణా ప్రయోజయేత్, తతో
విరిక్తశిరసః క్రియాంల వ్రాప్తం సమాచరేత్. 37. కర్ణపాకస్య భైష

జ్యం కుర్యాత్ తవిసర్వవత్, నాడీస్వేదోధ వమనం ధూమమూర్ధ్వ విరేచనం. 38. విభిన్న కఫహాసరవ్యః కర్ణః ండూం వ్యపోహతి, క్లేదయ త్వాతు తైలేన స్వేదేన ప్రవిలాప్యచ. 39. శోధయేత్కర్ణగూఢంతు భిషక్సమ్యక్ఫలాకయా, నిర్గుండీస్వరసస్థైలం సింధూధూమరజో గుడః. 40. పూరణాత్పూతికర్ణస్య శమనో మధుసంయుతః, జాతీపత్ర రసే తైలం విపక్వం పూతికర్ణజిత్. 41. వరుణార్కకపితౌమ్రజబూషల్లవ సాధితం, పూతిః క్షాపహం తైలం జాతీపత్ర రసేనవా. 42. సూర్యా వర్తక స్వరసం సింధువారరసస్తథా, లాంగూలీమూలజగసం శ్రూషణే నావచూర్ణితం. 43. పూరయేత్క్రిమికర్ణంతు జఠూనాం నాశనం పరం, క్రిమికర్ణక నాశార్థం క్రిమిఘ్నం యోజయే ద్విధమ్. 44. వార్తాకుధూమశ్చ హితిః స్వప్నపన్నేహవచ, హతిసూర్యావర్త వ్యస స్వరసేనాతిపూరితే. 45. కర్ణేపతింతి సహసా సర్వాస్తు క్రిమిజాతయః, నీలబున్నా రసస్థైల సింధుకాంజిక సంయుతః. 46. కడుష్ఠః పూరణా త్కర్ణే నిశ్చేష క్రిమిపాతనః, ధూపనఃకర్ణశార్థంధ్యే గుగ్గులుఃశ్శ్రీష ఉచ్యతే. 47. రాజవృక్షాదితోయేన సురసాదిజలేన వా, కర్ణప్రక్షాళనం కార్యం చూర్ణైశ్చైతైః ప్రపూరణం. 48. ఘృతం రసాంజనం నాస్యః క్షీరేణ క్షౌద్రసంయుతం, ప్రశీస్యతే చిరోత్థేపి సస్రావే పూతికర్ణకే. 49.

కర్ణప్రతీనాహగోగమునందు స్నేహస్వేదములను చేయవలయును. చెమ్మట శిశు విరేకమును గలిగించు చింతనజేయవలయును. కర్ణపాకమునకు తుత్తసన్నివేశము చేసి చికిత్సచేయవలయును. నాడులను చెమ్మటపట్టిచుట వాంఛి పోగ ఘోషవ్యవహరము కఫమును పోగొట్టెడి విధమును కర్ణకర్ణదూగోగమును పోగొట్టును. వైద్యుండు తైలముతో చెమ్మటపట్టించి తైలముతో కఱగించి శలాః (కడ్డీ)తో శోధనమును చేయవలయును. వా విలిఅనుపసరును తైలమును మైద్రవః పణమును బాజా జెల్లము లేన నీలపత్రినికాచి కలిపి చెవిలోపోసినచో చెవిదుర్గంధము తొలగిపోవును. బాజిఅనుపసరులతో తైలమును పోసినచెవి దుర్గంధము నశించును. ఉలిమిరిఅను జిల్లేడుఅకులు చెలగఅకు నేరేడు మామిడిచిగుళ్లు వీటిపసరుతో కలిపినిధ్ధముచేసిన తైలముగాని బాజిఅకు పసరుగాని కర్ణపు దుర్గంధమును పోగొట్టును. సూర్యావర్తకపు (ప్రద్దతిలుగుడు) పసరుగాని ఉలిమిరి అకులరసముగాని నీరుపిప్పలి ముల్లంగిరసముగాని త్రికటవుల చూర్ణముతో కలిపి

పోసినచెవిలోనిపురుగులు నశించును. క్రిమికర్ణగోగము నశించుటకు క్రిములంజంపెడి విధులు నుపయోగింపవలయును. వాకుడుఆకు పొగ వేయుటగాని ఆవమానము పోయుటగాని మిక్కిలి మంచిది. ప్రొద్దుతిరుగుడుచేట్టు త్రికటుకములు వీటిరసమును చెవిలో పోసిన తత్త్వణమే క్రిములుపడిపోవును. నీలిరసములో సైంధవలవణము గంజిక లిపివెచ్చ జేసి చెవిలో పోసినను క్రిములు నశించును. చెవిదుర్గంధము అడఁగుటకు గుగ్గులుధూపము శ్రేష్ఠము. చెవిని పిచికారు పట్టుట పైచూర్ణముతో చెవిని పూరించుట నల్లతులసి రసమును పోయుట మున్నగునవికృతకరములు. రసాంజనమును నేయిని చనుబాలతో లేసెను చేర్చిచెవిలో పోసికొనినచో చిరకాలముచుండి యుండిన కర్ణశ్రవణములు కర్ణములదుర్గంధమును నశించును.

— కుష్మాదితైలము. —

శ్లో. కుష్మహింగు వచాదారు శతాహ్వవిశ్వ సైంధవైః, పూతి కర్ణాపహం తైలం బస్తనూత్తేణ సాధితం. 28.

కోస్తుభింగువ చనపసపు శతావరి శొంఠిసైంధవలవణము వీటితోసిద్ధము చేయఁబడిన తైలమును మేకమూత్రముతో కాచి చెవిలో పోసికొనిన చెవివాన నశించును.

— విద్రధి మున్నగువానికి ఇతరములగు ఉపాయములు. —

శ్లో. విద్రధౌచాపి కుర్వీత విద్రధ్యుక్తం హిభేషజం, శతావరి వాజిగంధాఃస్యస్యైరండజీవక్తైః. 29. తైలం విపక్వం సక్షిరం పాలీ సాంపుష్టికృత్సిరం, గుఱాచూర్ణయుతే జాతే మాహిషే క్షీర ఉద్ధతం, నవనీతం తరభ్యంగాత్కర్ణపాలీవివర్ధనం, విషగర్భంతి క్తతుం బీజై ల మప్తగుణే స్వరాత్. 30. మూత్రే క్షిప్తం తరభ్యంగాత్కర్ణపాలీవివర్ధనం. కల్పేన జీవనీయేనతైలం పయసి సాధితం. 31. అనూపమాం సక్వాభేన పాలీపోషణవర్ధనం, మాహిషసవనీతయుతం సప్తాహం ధాన్యరాశివరిసితం. 32. నవముసలికందచూర్ణ సృద్ధికిరం హి కర్ణపాలీ నాం, కర్ణస్య దుర్వ్యధే భూతే సంరంభో వేదనా భవేత్. 33. తత్రదుర్వ్యధోహర్థం లేపో మధ్యావ్యసంయుతైః, మధూకాయవమంజిష్ఠా రుబుమూలైస్సచుంతితః. 34. అనేకధాతుచ్ఛిన్నస్య సంధిః కర్ణస్య వై భిషక్, యో యథాభినివిష్టస్యైత్తం తథా వినియోజయేత్. 35. ధాన్యామైష్టాదకానాం తు నేకో వాతేన దూషితే, రక్తపితైః పయసా శ్లేష్మణా తూష్ణవారిణా. 36. తతస్సీవ్యస్థిరం కుర్యాత్సంధిం బంధేన వా

పునః, మధ్యాజ్యేన తతోఽభ్యజ్య పిచునాసంధివేష్టకం. ౩8. కపాల
చూర్ణేనతతస్పృశ్యైత్పథ్యయాఽథవా.

కర్ణ విద్రుధులకు విద్రుధికి చెప్పిన చికిత్సనే చేయవలయును. పిల్లపీచర అశ్వ
గంధ (పెన్నేరు) పాలచెట్టు అముదపువీళ్లు వీట్లతో తైలమును పక్వముచేసి పాలను
కలిపి చెవిలోపోసికొనిన కర్ణ పాలి వృద్ధినిొందును. మఱియు నన్ని రోగములును కుదురు
ను. గురిగింజపాడిని పోసి కేదె పాలను కాచి దానినుండి వెన్ననుతీసి దానినిరాచినకర్ణపా
లీలు (చెవితమైలు) పెఱుగును. విషగర్భమును తైలమును చేదసారతైలమును ఎనిమిది
రెట్ల గాడిదమూత్రమును పక్వముచేసి లేపనచేసినచో కర్ణ పాలి వృద్ధియగును. జీననీ
యగణపు ఓషధులను కల్కముచేసి పాల నందుకలిపి తైలమునుచేర్చి పక్వముచేసి చెవి
లో పోసిన కర్ణ పాలి పుష్టినిొందును. నీటిపట్టులలోని మృగములమాంసమును క్వాథము
చేసి పోసిన కర్ణ పాలి పెఱుగును. లేనిచో కేదెనేతిని ఏనుగుజాలు ధాన్యపుకుండలో
నుంచి తీసిరాచిన కర్ణ పాలి వృద్ధియగును. మనలికందను తినినను వృద్ధియగును. చెవిలో
చెడునీరు నిలిచిన పోటు పుట్టును. అద్దానిని పోగొట్టికొనుటకై యష్టిమధుకియు యవలు
మంజిష్ఠను అముదపువేళ్లు వీటిని లేనె నేయి కలిపి నూరి అనేకవిధములుగా తెగిన చెవు
లకు పట్టించవలయును. ఎట్లుతెగినదానినట్టులనే నోడింపవలయును. గంజి వేడినీరు వీటిని
పోయుటచేతను వాతదూషితములయందు హితము కలుగును. రక్తపిత్తదూషితముగు చె
విని పాలతోను కఫదూషితముగుదానిని వేడినీరుతోను కడిగి పిమ్మట తెగినచెవినిసరి
గాచేర్చి కట్టు కట్టవలయును. లేనెనేయి కలిపి వేపఆకునూరికట్టనైనను కట్టవలయును.
శంఖచూర్ణముతోగాని కరక్కాయ పోడితోగాని కట్టను కట్టవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు కర్ణరోగాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౫౭. నాసారోగాధికారము.

నాసారోగోపాయములు. ౧౦

శ్లో. పంచమూలీశ్చైవ ఊరం స్యాచ్చిత్రకహరీతికీ, సర్పిర్గుడ
వడంగశ్చ యూషః పీనసశాంతయే. 1.

పంచమూలములకషాయము పాలు చిత్రమూలము కరక్కాయ బెల్లము నేయి
అను నీయారువస్తువులతో సిద్ధముచేసిన యూషము పీనసరోగములకు వాడవలయును

—ॐ వ్యోమాదిచూర్ణము. ॐ—

శ్లో. వ్యోమచిత్రక తాలీనతింతిడిచామ్లవేతనం, సచవ్యాజా
జీతుల్యంశేమేలాత్వకృత్తమాదికం. 2. వ్యోమాదికం చూర్ణమిదం
పురాణగుడసాయుతం, వీనసశ్వాసకాసఘ్నం రుచిస్వరకరం పరం. 3.

శొంతి మిరియములు పిప్పళ్ళు చిత్రమాలము తాడిశసత్రి ఆమ్లవేశసము, చవ్య
ము బచ్చలి, జీలకఱ్ఱ వీలకులు లవంగపుపట్ట మున్నగువాని సమానభాగములనుగా
చేకొని చూర్ణముచేసి ప్రాతబ్రెస్సును అందు కలిపి నేవి పవలయును. ఇయ్యది వీనస
శ్వాసదగ్గులను పోగొట్టి రుచిని కలిగించును.

—ॐ పాతాదులగు వివిధతైలములు. ॐ—

శ్లో. పాతాద్విరడనీమూర్వా పిప్పలీ బాతిష్టలవైః, దంత్యాచ
తైలం సంసిద్ధం నస్యం సమ్యక్తు వీనసే, వ్యాఘ్రీ దంతీ వచాశిగుసు
రసవ్యోమసైంధవైః, పాచితం నావనంతైలం పూతినానాగదంజయేత్.
5. త్రికటువిడంగసైంధవబృహతీఫలశిగుసురసదంతీభిః, తైలం గోజల
సిద్ధం నస్యం స్యాత్పూతినస్యస్య. 6. కలింగహింగుమచిలూక్షాసురస
కల్బలైః, కుష్ఠోగ్రశిగుజంతుఘ్నై రవపీడః ప్రశస్యతే. 7. తైరేవ
మూత్రసంయుక్తైః కటుతైలం విపాచయేత్, అవీనసే పూతినస్యే
శమనం కీర్తితంపరం. 8. నానాపాకే పిత్తహారిం విధానం కార్యంసర్వం
బాహ్యమభ్యంతరం చ హరేద్రక్షంతీరవృక్షత్వచశ్చ యోజ్య
స్యేకే సఘృతాశ్చ ప్రదేహః. 9. పూయాస్తరక్తపిత్తఘ్నః కషా
యానావనాని చ, శుంతీకుప్తకణాబిల్వ ద్రాక్షాకల్మశకషాయతత్.
10. సాధితం తైలమాజ్యం వా నస్యం క్షవఘ్నకృణుత్, దీప్తిరోగే
పైత్తికే సంవిధానం సర్వం కుర్యాత్తాగురం శీతలం చ, నానానాహే
న్నేహపానం ప్రధానం స్నిగ్ధాఘామా మూర్ఖ్ని వస్త్రైశ్చ నిత్యమ్. 12.

విషబొడ్డి పసపు మ్రానిపసపు చాగచక్క పిప్పళ్ళు బాబియగుళ్ళు దంతి వీటితో
సిద్ధము చేయబడిన తైలమును నస్యముగా నుపయోగించినచో వీనసరోగము తొలగిపో
వును. వాకుడు దంతిచెట్టు పస మునంగచెక్క నల్లకులసి శొంతి మిరియములు పిప్పళ్ళు
సైంధవలవణము వీటినివైచి తైలమును కాచవలయును. దీనిని నస్యముగాజేసిన నానా
సంబంధముగు పూతిరోగమునశించును. శొంతి మిరియములు పిప్పళ్ళు వాయువిడంగములు

సైంధవలవణము వాకుడుచెక్క. మునగ చల్లతులసి వీటిని ఆవుమూత్రముతో కలిపి తైలమునుపోసి పక్వము చేసి నస్యమిచ్చిన పూతిసానలు నశించును. కొడిశెపాలవిత్తులు ఇంగువ మిరియములు లక్క మోచరసము కోష్ఠ పిప్పళ్లు మునగచెక్క వాయునిడంగములు వీటితో నవపీడము (పట్టు) చేయుట హితకరము. ఈయాషధములనే ఆవు పంచితముతోనూరి ఆవనూనెతో ఉడుక బెట్టి నస్యవిధి జేసినను పీనస మున్నగు రోగములు నశించును. నానాపాకరోగములందు సిత్తనాశకముగు చికిత్సను చేయవలయును. రక్తమును వెడలించవలయును. పాలుగలచెట్టుల బెడడు నీటితో తడుపవలయును. నేతిని పైని రాయవలయును. రక్తపిత్తమును నశింపజేసెడి కషాయములనుగాని నస్యములనుగాని యిచ్చుట నానాపాకరోగమునందు హితకరము. శొంఠి కోష్ఠ పిప్పళ్లు మాత్రేడు చెక్క ద్రాక్ష వీటితోచేసిన కల్కనునందుకాని కషాయమునందుగాని సిద్ధముచేసిన తైలమును లేక నేతిని నస్యముగా నుపయోగించుటవలన తుమ్ములు మున్నగునవి నిలిచిపోవును. పిత్తజమగు నానాస్రకోపమునకు పూర్తిగా మధురమును శీతలమునగు చికిత్సను చేయవలయును. నానానాహారోగమునను పొగవేయుట యుత్తమము. శిరోవస్తినిన్ని చేయింపవలయును.

❧ వాతకములగు నానారోగములకు ఘృతిపానాదులు. ❧

శ్లో. వాతకేషు ప్రతిశ్యాయే పితృత్పర్వి ర్యథాక్రమం, పంచ భిర్లవణైస్సిద్ధం ప్రథమేన గణేన చ. 13. నన్యాదిషు విధి కృత్స్నమ వేక్షే తార్దితేరితం, పిత్తరక్తోత్థయోఃపేయం సర్వీర్ధురకైశ్శృతం. 14. పరిషేకా స్ప్రిదేహంశ్చ కుర్యాదపి చ శీతలాణ్, కఫజే సర్పిషాస్నిగ్ధం తిలమాషవిపక్వయా. 15. యవాగ్వా వామయిత్వా వా కఫఘ్నం క్రమమాచరేత్, దాట్వంగుదీనికుంభశ్చ క్రణిహ్యసురసేనవా. 16. వర్తయోఽత్రకృతామోజ్యాధూమపానేయథావిధి, అథవాసఫ్పుతాణ్ సక్తున్ కృత్వామల్లిక సంపుటే. 17. నవప్రతిశ్యాయవతాంధూమంవైద్యః ప్రయోజయేత్, యః పిబతి శయనకాలే శయనారాధం సుశీతలం మహ్యం. 18. సలిలంపీనసయుక్తం సముచ్యతేతేన రోగేణ, పుటపత్రిం జయాపత్రం సింధుతైలసమన్వితం. 19. ప్రతిశ్యాయేషుసర్వేషు శీలితం పరమాషధం, సోషణం గుడసంయుక్తం స్నిగ్ధదధ్యమ్మభోజనం. 20. నవప్రతిశ్యాయహరం విశేషాత్కఫపాచనం, ప్రతిశ్యాయేన వేశస్తాయాష

శ్చించాదలోద్భవః, తతః పక్షం కథం జ్ఞాత్వా హరేచ్ఛీర్షవిరేచనైః, శిరసోఽభ్యంజనస్వేధ సస్యకట్యమభోజనైః. 20. వసునైర్మృతపానైశ్చ తాన్యథాన్యముపాచరేత్, భక్షయతి భుక్తమాత్రే సలవణము ఖ్వన్న మాషమత్సుష్ణం 23 స జయతి సర్వసముత్థం చిరజాతం చ ప్రతిశ్శాయమ్, పిష్పల్యా శ్శిగురీజాని విషంగః మరీచాసచ. 24. అవపీడ్యః ప్రశస్తోఽయం ప్రతిశ్శాయనివారణః సమూత్రపప్తాశోచ్యద్దప్తాః క్రియాః క్రిమిషుయోజయేత్. 25. నావనార్థం క్రిమిఘ్నాని భేషజాని చ బుద్ధిమాన్, శేషాణాం తు ఏకాకాణాం యథాన్వం న్యాచ్యుకిత్సితం. 26.

వాతమువలనఁ బుట్టిన పీనసరోగమునందు ఎరుసగా పంచలవణములతో సిద్ధము చేసిన ఘృతమును ప్రథమగఱోక్తమగు ఘృతమును త్రాగవలయును. రోగ నశనరందిన సస్యానివిధులను చేయవలయును. పిత్తిరక్తోత్పన్నమగు నాసారోగమునందు వాఘరౌష ధనులచే సిద్ధముచేసిన నేతిని త్రాగవలయును. కఫజమగుదానికి నేతితో న్నేహనముఁ జేసి నిద్రప నువ్వులు మినుములు గంజిచేసి త్రాగించి వాంటిఁ జేయింపవలయును. లేనిచో మ్రోనిపసపు గారకాయలు గుమాలుగోటా వీటినన్నింటిని రసమునుతీసి వత్తుల నందురుతిడిసి యథావిధిగా ధూను నీనమును చేయింపవలయును. లేనిచో అటుకులను నేతితోఁదిడిసి మల్లికార్పుటమును చేసి పొదలో పెట్టి కల్పవలయును. దానపాగను వీల్చినచో పీనస యుపశమించును. గొట్టి పరుండుటకు ముంఁ పట్టినేలపై పరుండి చల్లని నీటిని త్రాగినచో పీనసరోగములు నశించును. జాజి ఆకులను పుటపాకము చేసి సైంధవలవణమును తైలమును అందుకిలిపి నానికయందుంచవలయును. ఇవియన్నియును పీనస రోగమునకు పరమాషధములు. శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటినిబెల్లములొకలిపి తిని నను చిక్కనిమజ్జిగను పురియఁబెట్టి త్రాగినను క్రొత్తగా నంకురించు పీనస నశించిపోగలదు. క్రొత్తగావచ్చిన పీనసకు చింతఆకులను గంజిచేసి త్రాగుట మంచిది. ఇందు కఫము కలిగినచో మెల్లగా శిరోవిరేకములనుచేయవలయును. అభ్యంజనము స్వేదము నస్యము మున్నగువానిని చేయవలయును. ఘృతాదులవలన నమనము హేతిరింపదుగును. భుజించిన పిష్టట పొట్టుతీసిగమినపపప్పును ఉప్పును కలిపి వీనిని భక్షించుచుండిన చిరకాలము నుండి యుండినను పీనసరోగము తొలగిపోవును. నానికనుండి పురుగులు పడుచున్నచో క్రిమినాశకములగు నౌషధములను ఆపుపంచితముతో కలిపి నూరి నస్యవిధిన చేయవలయును. తక్కినవాని ఆయైదోషముల నననరంది చికిత్సను చేయవలయును.

—౧౭ శ్లోకము. —

శ్లో. రక్తికరవీరపుష్పం జాత్యశనకమల్లికాయాశ్చ, ఏతైస్సమం
తు తైలం న సారోనాశనం శ్రేష్ఠమ్. 27.

అష్టగ శ్లోకము ఆశుపుష్పము జాత్యపుష్ప మల్లికాయ వీటినితెచ్చితైలముచేసి శక్వ
ముచేసి ఆతైలమును నవ్యముగా నుపయోగించినచో నాసారోగములును మూలరోగ
ములును ఉపశమిల్లును.

—౧౮ శ్లోకము. —

శ్లో. గృహధూమకణాదారుక్షారనక్తాహ్వసైంధవైః, సింధం
శిఖరిబీజైశ్చ తైలం నాసార్యసాంఘాతం. 28

బూజా పిప్పళ్లు పసపు యవక్షాము కాగుచెక్క సైంధవలవణము నెమలియ
ధువిత్తులు వీటితో సింధముచేసిన తైలము నాసికారోగములను పోగొట్టును.

—౧౯ శ్లోకము. —

శ్లో. చిత్రకచవికానీప్య కనిద్ధగికాః రుజబీజలవణార్కైః, గో
మూత్రయుక్తం సింధం తైలం నాసార్యసాంఘాతం. 29.

చిత్రమూలము చివ్యము ఓనుము వానడు నెమలియశుగువిత్తులు జీలేడు ఆవు
మూత్రము వీటితో తైలమును సింధముచేసి నవ్యముగానిచ్చిన నాసారోగములు మూల
రోగములును నశించును.

—౨౦ శ్లోకము. —

శ్లో. చిత్రకస్యామలక్యాశ్చ గుడూచ్యా దశమూలజం, శతం
శతం రసం దత్త్వా పథ్యాచూర్ణాథకం గుడాత్. 30. శతం పచేద్ధనీభూ
తేపలం ద్వాదశకంక్షిపేత్, వ్యోషత్రిజాతయోః క్షౌరాత్పల్లార్థమపరే
ఽహని. 31. ప్రస్థార్థం మధునోదత్వా యథాగ్న్యద్యాదతంద్రితః, వృద్ధ
యేఽగ్నేః క్షయంకాసంపీన సందుస్తరం క్రిమిన్. 32. గుల్మోదావర్త
దుర్నామశ్వాసాన్తం తిరిసాయనమ్.

చిత్రమూలము ఉసిరిక తిప్పతీగ దశమూలములు వీటిని 100 పలముల చొ॥
వేళ్ళరుగా రసమునీసి అందొకఆఢకమూత్రమును కరక్కాయలను మార్జ్యముచేసివైచి
ఘక్వముచేసిఉడికిగట్టిపడునప్పుడు 12 పలముల బెల్లమును కలపవలయును. కండవడినము

దానిలో శాంతి మిరియములు పిప్పళ్లును ముత్తెలుగులగుత్తారములును అర్థ పలముచొవైచి 8 పలముల తే నెనుపోసి సిద్ధము చేయవలయును. పిప్పట నీర సాయమును జత రాగ్ని నను సరిచిభక్తించినజత రాగ్ని యుద్దీసి చును. త్తయదగృష్టి సజతువాతగుల్మ ముడదావర్తము మున్నగు రోగము లన్నియు తొలగి పోవును. ఇత్యుని చిత్రక హరీతకీరసాయన మని చెప్పబడును.

ఇట్లు చక్ర గత్తయందు వాసారోగాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౧౮. నేత్రరోగాధికారము.

—● నేత్ర రోగములకు సామాన్యములగు ఔషధములు. ●—

శ్లో. లంఘనాలేపనస్వేదపరేచనశిరావ్యధైః, ఉపాచరే దభి
ప్యదా నంజనాన్ శోచ్యతినాదిభిః. 1. శ్రీవాసాతినిసాలోధైః చూర్ణి
తైరల్పసైంధవైః, అవ్యక్తేక్షిగ దేకార్యం ప్రోతిస్యైర్గుండనం బహిః. 2.
అక్షిక్షుక్షిహరా రోగాః ప్రతిశ్యాయనణజ్వరాః, పంచైతే పంచరా
త్రేణ ప్రశమం యాంతి లంఘనాత్. ౩. స్వేదః ప్రలేప స్తిక్తాన్నం సేకా
దినచతుష్టయాత్, లంఘనం చాక్షిగోగాణామామానాం పాచనాని
వత్. 4. అంజనం పూరిణం క్వాధపానమామేన శస తే, ధాత్రీఫల
నిర్యాసా నవద్భక్తోం నిహ తి పూరిణతి. 5. సక్షోద్ర సైంధవోవా
శిగ్రూద్భవ పత్రరిససేకః, దాన్వరసాడనం వాపిస్తస్యయుక్తం ప్రపూర
ణమ్. 6. నిహతి శీఘ్రం దాహస్రవేదనాస్స్యందనంభవాః, కరవీర
తరుణకిసలయచ్చేదోద్భవ బహుః కలిలసః పూర్ణమ్. 7. సయసయు
గం భవతి దృఢం సహసైవ తిక్షణాత్కుపితం, శిఖిచూలం తామ్రక
భాజనే స్తాకి సైంధవోన్మిశ్రం. 8. చస్తునిభుప్తం భగ్నాధుతి నవం లో
చనోత్తోసం, సైంధవదారుహారిద్రాగైః పథైరసాంజవైః పిష్టైః.
9. దత్తోబహిః ప్రలేపః భవత్యశేషాక్షిరోగహారిః, రిథాశారవకం
లోద్రం ఘృతభృష్టం బిడాలకః, కార్యోహతేతిత్వద్వద్భృతాభృష్టాబిడా
లకః. 10. శాలాశ్యక్తోర్బహిల్లేపో బిడాలక ఉదాహృతః, గిరిమృచ్ఛం

దన నాగర ఖటికాంశయోజితో బహిర్లేపః. 11. కురుతేవచయా మిశ్రో
లోచన మగదం నసందేహః, భూమ్యామలకీఘృష్టా సస్థైంధవ గృహ
వారియోజితా తామ్రే, యాతాఘనత్వ మత్క్లిరజయతి బహిర్లేపతః
వీడామ్. 12.

నేత్రాభిప్రదములందు (ఎఱ్ఱవడుట పుసికట్టుట మనకకలుగుట మొ॥) కాటుక
వేయుట ఆశోచితము అనగా కలికము మున్నగునానిని వేయుటను చేయవలయును. స
రలపుక్షువు గెఱుఁగు అతివసలూర్ధ్వగ వీటిని చూర్ణము చేసి కొంచెము స్థైంధవలవణమును
కలిపి అస్పష్టముగా నుండిన కంటిజబ్బులకు వేయవలయును. కంటిలోను కనుగుడ్డులో
ను పుట్టెడి ప్రతిశ్యామ్యము వ్రణములు జ్వరములు మున్నగు నీ యెదురోగములును లం
ఘనమును చేయించుటచేత నయుదురాత్మలలో నెవ్వనించును. స్వేదము పట్టువేయుట
చేదుపదార్థములతినుట నేకము నాలుగురోజులు లంఘనము ననుసీయారును ఆమములగు
నక్షిరోగములను పక్ష్యముచేయును. అపక్ష్యనేత్ర రోగమునకు కాటుకలు కలికములు క
షాయపానములు చేయింపరాదు. ఉసికపండులలోని జిగుట కంటిలో బెట్టిన నూత్నము
లగు నక్షిరోగములు నశించును. మునగాను సములలో స్థైంధవలవణమును లేనెను కలిపి
కన్నులకు నేకనముచేయుట శ్రేష్ఠము. లేనిచో మృనిపసపు రసాంజనము వీటిని చున్న
పాలతో నూరి కలికముగా నైనను వేసికొనవలయును. దీన నలికియునుగా నేత్రవీడలు
తొలగి పోవును. కన్నులు పోటులెత్తుకప్పుడు తొలుతనే గన్నేరుఇగుళ్లగిల్గితండండి
చెరుప్పిటిని కంటియందుంచికొనవలయును. నెమలియడుగువేరునురాగిపాత్రపైనూరి
అందుకొంచెమత స్థైంధవ వణమును కలిపి పిమ్మట మజ్జిలోనూరి పట్టువేసినచే నేత్ర
రోగములన్నియును నశించును. స్థైంధవలవణము మృనిపసపు గైరికిము కరక్కాయ
రసాంజనము వీటిని కన్నులనుపైన పట్టును వేసేయెడల నేత్రరోగములు సంపూర్ణ
ముగా నశించును. లోర్ధ నేత్రతో వేయించిన కరక్కాయ వీటిని నూరి కంటికిపైని
కడ్డితో రాచియెడల నేత్రములు నిర్మలము లగును. కొండమట్టి చుండము వస వీటిని
నూరి కన్నులకు వెలుపట పట్టువేసి నక్షిరోగములు నశించును. నేలముసిరిక స్థైంధవ
లవణము వీటిని తామ్రపాత్ర ముపై గట్టిపడునంతకునూరి కన్నులకు వెలుపల పట్టువైచిన
నక్షిరోగములు హరించును.

—● నేత్రాభిప్రదమునకు నేకాదులు. —●

శ్లో. ఆశోచ్యతనం మూరుతజే క్వాథో బిల్వదిభిర్హితం, కోష్ఠ
స్థైంధవబృహతీతి రాగ్రిమఘశిగుభిః. 13. ఏరండపల్ల వేమూలేత్వ

చిచాజం పయాశ్వతం, కంటకార్యాశ్చ మూలేషు సుఖోష్ణం సేచనేహితం.
 14. సంపక్ష్వేఽక్షిగదే కార్యం చాంజనాదికమిష్యతే, ప్రశస్తవర్జతాచా
 క్ష్ణోః సంరంభాశ్రుప్రశాంతతా. 15. మందవేదనతా కంఠాః పక్వాక్షి
 గదలక్షణం, అంజనాదివిధిశ్చాగ్రే నిఖలేనాభిధాస్యతే. 16. బృహత్యే
 రంజమూలత్వకో శిగ్రోద్దూలం ససైంధవం, అజాక్షీరేణ పిష్టంస్యాద్వర్తి
 వాతాక్షిరోగనుత్. 17. హరిద్రే మధుకం పథ్యా దేవదారు చ పేషయే
 త్, ఆజేన పయసా శ్రేష్ఠమభిష్యం దేత దంజనం. 18. గైరికం సైంధవం
 కృష్ణం నాగరం చ యథోత్తరం, పిష్టద్విరుంశతోఽన్భిర్యా గుళికాంజన.
 మిష్యతే. 19. ప్రపాండరీకయస్త్వాహ్వనిశామలకపద్మకైః, శీతైర్న
 ధుసితాయుక్తైః సేకః పితౄక్షిరోగనుత్. 20. ప్రాతరాశ్చోష్ణితనం పథ్యం
 శోధమూలాక్షిరోగిణం.

నాతోత్పన్నమగు నేత్రాభిష్యందయనకు బిల్వాద్యాపథులక పాయమును వెచ్చ
 వెచ్చగా కాచవలయును. ఆరుదపుఆకులు వానడు చుష్పిమధుకము మునగచె
 క్క పీటికపాయసతో కన్నులను తడుపుచుండవలయును. ఆరుదపువ్రేళ్లయందు
 గాని ఆసులయందుగాని పట్టయందుగాని పాలనుకాచి ఆపాలతో కన్నులను తడుపు
 చుండవలయును. లేనిచో వానడువ్రేళ్ళలో పాలను పోసి కాచి కన్నులను నీటితో త
 డుపుచుండవలయును. కన్నులు పొటు లెత్తుచున్నచో అంజము వీయటయే యుత్త
 మును. కన్నులు చక్కగానగుపడుట కింటినీరు అటవేగముగా వచ్చుట స్వల్పముగా వేదన
 కలిగియుండుట ఇయ్యవి పక్విమగు నక్షిరోగములకు లక్షణములు. పెద్దవాకుచెక్కివ్రే
 ల్లున్న మునగ వ్రేల్లున్న సైంధవలవణమున్న మేకపాలలో నూరి వత్తిచేసి కన్నులలో
 పెట్టుకొనిన నేత్రరోగములు నశించును. పసపు మ్రానిపసపు యష్టిమధుకము కరకా
 యలు దేవదారువు వీటిని మేకపాలతోనూరి కింటిలో వేసికొనిన నభిష్యందరోగము
 లు నశించును. గైరికము సైంధవలవణము పిప్పళ్లు శొంఠి వీటిని ఉత్తరోత్తరము నధికము
 గా తీసికొని నీటితో నూరి యుండలు గాగట్టి కాటుక గా వేసికొనివలయును. కమల
 ములు ముల్లంగి పసుపు మ్రానిపసపు ఉసిరిక పద్మాక్షులు వీటినినూరి లేనె చక్కెరలనిందు
 కలిపి పిత్తదూనియలగు నేత్రములకు పట్టువేయవలయును. ద్రాక్ష ముల్లంగి మంజిష్ఠము
 తీవనీయగణపుటోషధములు వీటిని పాలలో కపాయముగాగాచి ప్రొద్దుటి పూటల కన్ను
 లలో వేసికొనుచున్న నేత్రకూలలు మున్నగువి తొలగి చును.

— నింబపత్రకల్కములు. —

శ్లో. నింబస్య పత్రైః పరిలిప్య లోధృం స్వేదాగ్నినా చూర్ణమథాపి
కల్కం, ఆశోఽప్యతనం మానుషదుగ్ధయుక్తం పితౄ స్రవాతాపహమ
గ్ర్యముక్తం. 21. కఫజే లంఘనం స్వేదః నస్య తిక్తాన్నభోజనం,
తీక్ష్ణః ప్రథమనం కుర్యాత్తీక్ష్ణశ్చైవోపనాహనం. 22. ఘణిజ్జకాన్సీ
తకవీరిల్వధత్తురపీలూసురసార్జభంగైః, స్వేదం విదధ్యాదథవా ప్ర
లేపం బర్హిష్ఠశుంఠీసురదారుకుష్ఠైః. 23. శుంఠీనింబదలైః పిండః సుభోష్ణై
స్వల్పసైంధవైః, ధార్యశ్చక్షుషి సంలేపాత్ శోధకం ధూరుజాపహః.
24. వల్కలంపారిజాతస్య తైలకాంజిక సైంధవం, కఫోద్భూతాక్షిశూ
లఘ్నం తనుఘ్నం కులిశం తథా. 25. స సైంధవం లోధృమథాజ్యభృష్టం
సౌవీరపిష్టం సితవత్ప్రబంధం, ఆశోఽప్యతనం తన్నయనస్య కుర్యాత్కం
ఢూం చ దాహం చ రుజాం చ మాన్యాత్. 26.

లూద్ధగపుష్పమును వేపాకులతో పొదివి కాచి చూర్ణముచేసి కాచి కల్కమును
చేసి కాచి చనుపాలతో రంగరించి కన్నులలో పెట్టినచో పిత్తరక్త వాతములవలన పుట్టి
ననేత్రరోగములు హరించును. కఫోత్పన్నములగు నేత్రరోగములకు స్వేదము నస్య
విధి తిక్తాన్నభక్షణము తీక్ష్ణములగు నౌషధములచేత కాచుట పిండికట్టులను కట్టటమున్నగు
వానిని చేయవలయును. ఘణిజ్జకము శ్వేతగోక్షరి మారేడుపండు గోగు కులసి వీటికల్క
మును కంటిలో వైచి స్వేదక్రియను చేయవలయును. లేనిచో కురువేరు శొంఠి దేవ
దారు చెక్క శోష్ణ వీటితో చెమట పట్టించుట గాని హితకరము అగును. శొంఠి నింబ
పత్రములను పిడుచగా చేసి కొంచెము వెచ్చజేసి సైంధవలవణమును కలిపి నేత్రముల
కు పట్టునుజేయుట మంచిది. నింబవృక్షపు బెరడుగంజి సైంధవలవణము వీటికల్కమును
లేపనముచేసినను కఫోత్పన్నములగు నేత్రశూలలు హరించును. లూద్ధగను నేతిలో నుం
చి సైంధవలవణమును కలిపి గంజిలో నూరి తెల్లని వత్త్రునునందు కట్టి కంటిపైని పె
ట్టికొనినయెడల దురద మంట బాధయును తొలగిపోవును.

— వాతాధిక్యమునందు భిన్నము లగు సుపాయములు. —

శ్లో. స్నిగ్ధై రుష్ణై శ్చ వాతోత్థః పిత్తజో మృదుశీతలైః, తీక్ష్ణ
రూక్షోష్ణవిశదైః ప్రశ్నామ్యంతి కఫాత్తకాః. 32. తీక్ష్ణోష్ణమృదుశీతా

నాం వ్యత్యాసా త్సన్నిపాతికాః, తిరీటత్రిఫలాయష్టిశర్కరాభద్రముస్తకాః. 33. పిష్టే శ్శీతాంబునా సేకో రక్తాభివ్యందనాశనః, కశేరుమధుకానాం చ చూర్ణ మంబరసంయుతం. 34. న్యస్త మ స్వంత రీత్యాసు హిత మాశ్చ్యోతనం భవేత్, దర్శ్యపటాలమగుకం సనిబంప ద్దకోత్పలం. 35. ప్రపాండరీకం చైతాని పచే త్తోయే చతుర్గుణే, విపాచ్య పాదశేషం తు తత్పునః కుడవం పచేత్. 36. శీతభూతే తత్ర మధు దద్యా త్పాదాంశికం తతః, రిసక్రియైషా దాహాశ్చ రోగరక్తరు జాపహా. 37. తిక్తస్య సర్పిషః పానం బహుశ శ్చ విరేచనం, అష్టోర పి సమంతా చ్చ పాతనం తు జతాకసః. 38. పిత్రాభివ్యందశమనో విధి శ్చాప్యవపాదితః, శిగురప్లవనిర్యాసః సుఘృష్ట స్తామ్రసంపుటే. 39. ఘృతేన ధూపితో హంతి శోథఘ్నాశ్చ వేదనాః, పిష్టే ర్నిబస్య పత్త్రై రతివిహలతరై ర్జాతిసింధూత్థమిశ్రా అంశర్గర్భం దధానా పటుతరగుటి కా పిష్టలోధ్విణ భృష్టా, తూలై స్సావీరసాంధ్రై రతిశయమృదుభి ర్వేష్టితా సా సమంతా చ్చక్షుఃకోపప్ర శాలిని చిర ముపధి దృశో ర్భ్రామ్యమాణౌ కరోతి. 41.

వాతోత్పన్నములగు నేత్రరోగములను స్నిగ్ధములు నుష్ణములగు బౌషధములచేత బాగుచేయవలయును. కఫోత్పన్నములగు రోగములు తీక్షణములు రూక్షములు నగు ఓషధులచేత శాంతిని పొందింపవలయును. సన్నిపాతోత్పన్నములగు నేత్ర రోగములయందు తీక్షణములు నుష్ణములును కోమలములునగు చికిత్సను చేయవలయును. లోద్ర త్రిఫలములు మధుకము కండచక్కిర భద్రముపైలు వీటిని నూరి చల్లని నీటిలో కలిపి నేకముచేసిన రక్తాభివ్యందములు తొలగును. కశేరువు మధుకము వీటిచూర్ణమును వస్త్రమునందుంచి పొట్టునునుకట్టి నీటిలోనుంచి కంటిలో పిండుట మంచిది. మ్రానిపసపు పటాలము మధుకము నింబము పద్మాక్షము కమలము నల్లకల్వలు వీటిని నాలుగురెట్లు నీటిలో వక్రము చేసి నాలవపాలు బాక్షియుండగా దింపి చల్లార్చి యొకపలముతేనెను కలపవలయును. ఇయ్యది రసక్రియ యనఁబడును. దాహము అశుగ్రోగము రక్తరోగము వీటిని పోగొట్టును. కటులైలమును త్రాగి విరేచనమునకు తీసికొనుట హితకరము. లేనిచో కన్నులకు నలుచ్ర క్కలను జలగలను పట్టించుట మంచిది. పిత్రాభివ్యందమును పోగొట్టు విధి చెప్పఁబడినది. మున గాకురసమును రాగినంపుటములూ నూరి నేతతో ధూరణచేసిన శోథ

మన్నగునవి నశించును. జావిత్రి సైంధవలవణములను నూరి మాత్రలఁగట్టి వాటిపైని మెత్తని నింబపత్రములను నూరి పూసి లోధ్రను పూసి మఱల దూదిని గంజితో తడిసి దానిపైని చుట్టి కంటిపైభాగమునందు కట్టిన అక్షిప్రణిపము బుపశాంతించును.

—ॐ బిల్వంజనము. ॐ—

శ్లో. బిల్వపత్రరసః పూతః సైంధవాజ్యేన చాన్వితః, శుల్బే వ
రాటికాఘృష్టే ధూపితో గోమయాగ్నినా. 42. పయసా లోడిత
శ్చాత్మ్యోః పూరణా చోద్ధశూలనుత్, అభివ్యం దేఽధిమంథే చ స్రావే
రక్తే చ శస్యతే. 43. సలవణకటుతైలం కాంజికం కాంస్యపాత్రే ఘుని
త ముపలఘృష్టం ధూపితం గోమయాగ్నా, సజవనకఫకోఽం ఛాగద్దుగ్ధా
వసిక్తం జయతి నయనశూలం స్రావశోధం సరాగం. 44. తిరుస్థవిద్ధామ
లకరసః సర్వాక్షిరోగనుత్, పురాణం సర్వథా సర్పిః సర్వసేత్రామయా
పహం. 45. అయమేవ విధి స్సర్వో మంథాది వ్యపి శస్యతే, అశాంతౌ
సర్వథా మంథే భ్రువో రుపరి దాహాయేత్. 46. జలౌకః పాతనం శ
స్త్రం నేత్రపాకే విరేచనం, శిర్యాధం వా కుర్వీత నేకాలేపా శ్చ శు
క్రవత్. 47.

బిల్వఫలపురసములొ సైంధవలవణము నేరిసి కలిపి రాగిపాత్రలొ గవ్వల
తోనూరి గోమయాగ్ని చేత ధూపితముఁ జేసి పాలముందు కలిపి నేత్రములలొ వేసికొ
నిన నేత్రశూలలు తొలగును. ఇయ్యది అభివ్యందము అధిమంథము రక్తస్రావము వీని
యందు శ్రేష్ఠము. ఉప్పు ఆవనూనె గంజి వీటిని కాంస్యపాత్రలొ వైచి గట్టిపడు
నంతవఱకును తాతితో తఱచి గోమయాగ్నియందు ధూపితముఁజేసి మేకపాలతో తడి
సి కన్నులకు వైచిన వాతకఫముల ప్రకోపమువలన నుత్పన్నములయిన నేత్రరోగములు
శూలలు స్రావములు వాపు గజ్జి ఇవి యన్నియును తొలగిపోవును. వృక్షమునుండి
అప్పుడు కోసిన ఉసిరికరసమును కంటిలొ పిండినచో సంపూర్ణరోగములు నశించును.
స్రావనేయి అన్నివిధములగు నేత్రరోగములను పోగొట్టును. ఈవిధియే నేత్రపు టిధి
మంథరోగమునకును చెప్పఁబడినది. అధిమంథరోగము శాంతింపనిచో కనుబొమ్మల
పైభాగమును కాల్చవలయును. నేత్ర పాకరోగమునందు జలగను పట్టించుటయును ప్రవ
ర్తికిచ్చుటయును హితకరములు. లేనిచో నాడీచ్చేదనముఁ జేయవలెను. శుక్ర రోగము
లకు వలె నేకము లేపన చేయవలెను.

— పడంగగుగ్గిలము. —

శ్లో. విభీతక శివా ధాత్రీ పటోలారిష్ట వాసకైః, క్వాఢో గుగ్గు
లునా పేయః శోధశూలాక్షిపాకహా. 48. వీలుం చ సప్రణం శుక్రం
రాగాదీం శ్వాపి నాశయేత్, ఏతై శ్వాపి ఘృతం పక్వం రోగాం స్తాం
శ్చ వ్యపోహతి. 49.

తాడి యుసిరిక కరక పటోలములు నింబము అడ్డసరము వీటిని కషాయమును
బెట్టి గుగ్గిలమును కలిపి త్రాగిన నేత్రపునాపులు శూలపాకములు ప్రణములు గల వీలు
వును గజ్జి మున్నగురోగములను పోగొట్టును.

— వాసకాద్యౌషధము. —

శ్లో. ఆటరూపాభయానింబధాత్రీ ముస్తాక్షకోలకైః, రక్తస్రా
వం కఫం హంతి చక్షుచ్ఛయం వాసకాదికం. 50.

అడ్డసరము కరక్కాయలు వేప యుసిరికలు తుంగముపై తాడికాయలు వీటి
కషాయము మున్నగువానివలన నేత్రసంబంధములగు రక్తస్రావాదులు అన్నియును
దూరములగును.

— బృహద్వాసాదిక్వాఢము. —

శ్లో. వాసాఘనం నింబపటోలపత్రం తిక్తామృతాచందన వత్స
కత్వక్, కలింగదాక్ష్య దహనం చ శుంఠీ భూనింబధాత్ర్యా వభయావిభీ
తం. 51. శ్యామాయవక్వాఢమథాష్టభాగం పిబే దిదుం పూర్వదినే క
షాయం, తైమిర్యగంఢా పటలార్బుదం చ శుక్రం నిహన్యా ద్వ్యణ
మప్రణం చ. 52. వీలుం చ కాచం చ మహారజ శ్చ సక్తాస్థ్యరాగం శ్వ
యధుం సశూలం, నిహంతి సర్వా న్నయనామయాం శ్చ వాసాది రే
ష ప్రథితప్రభావః. 53.

అడ్డసరము తుంగముపైలు నింబము పటోలపత్రములు కటుకరోహిణి తిప్పతీగ
చందనము కోళ్ళు కొడిసెపాలవిత్తులు మ్రానిససపు చిత్తమాలము శొంఠి నేలవేము
ఉసిరిక కరక్కాయలు తాడి పిప్పళ్లు వీటి నెనిమిదిరెట్ల నీటిలో కషాయమును కాచి
త్రాగిన తిమిరము ఖాజ దురద పటలములు అర్బుదములు మున్నగు నేత్రరోగములు
నశించును. మఱియును కాచరోగము శోధశూలమును ఇంక నితరరోగములును
నశించును.

—ॐ వధ్యాదికావ్యధములు. ౧—

శ్లో. వధ్యా స్తిప్రా విభీతకః ప ఙ్గాత్రో ద్వాదశైవతు, ప్రస్థాథే
సలిలే క్వాథ మప్తభాగావశేషితం. 54. వీత్వా భిష్యంద మూస్త్రావం
రాగ శ్చ తిమిరం జయేత్, సంరంభరాగశూలాశ్రునాశనం దృక్ప్రసా
దనం, నేత్రే త్వభిహతే కుర్యా చ్చీక మాశోచ్యతనాదికం. 55. దృష్టి
ప్రసాదజననం విధి మాశు కుర్యాత్ స్నిగ్ధ ర్హిమి శ్చ మధురై శ్చ త
థా ప్రయోగైః, స్వేదాగ్నిహూమభయ శోక రుజాభితాపై రభ్యాహ
తా మపి తథైవ భిష క్షికిత్సేత్. 56. ఆగంతుదోషం ప్రసమీక్ష్య కా
ర్యం వక్త్రోష్ణణా స్వేదితు మాదిత స్తు, ఆశోచ్యతనం స్త్రీపయసా చ
సద్యో య చ్చాపి పిత్తక్షతజాపహం స్యాత్. 57. సూగోష్పరాగాన
లవిద్యుదాదివిగోకనే నోపహతే క్షణస్య, సంతర్పణం స్నిగ్ధహిమా
దికార్యం సాయం నిషేవ్యా స్త్రిఫలాప్రయోగాః. 58. నిశాబ్దత్రిఫలా
దార్ద్ర సితా మధుక సంయుతం, అభిఘాతాక్షిశూలఘ్నం నారీక్షి రేణ
పూరణం. 59. ఇత్కుటాంకురజస్తద్వ త్స్వరసో నేత్రపూరణం, ఆ
జం ఘృతం క్షీరపాత్రం మధుకం చోత్పలాని చ . 60. జీవకరభకా
చాపి పిష్ట్యా సర్ప ర్విపాచయేత్, సర్వనేత్రాభిఘాతేషు సర్పి రేత త్ప్ర
శస్యతే. 61.

మూడు కరక్కాయలు తాడి ఆరు ఉసిరిక పండ్రెండు వీటిని 8 పలముల నీటి
లో కషాయముచేసి ఎనిమిదవపాలు మిగిలియుండగా దింపి త్రాగిన నేత్రాభిష్యందములు
స్త్రావములు రాగము తిమిరము ఇయ్యవి నశించును. దృష్టి నిర్మలమగును. కనుపోటులు
కుదురును. శీతలౌషధలక్షణమును పిండుట మంచిది. స్నిగ్ధములును శీతలములును మధు
రములునగు ప్రయోగములనుచేసి దృష్టిని స్వచ్ఛముచేయవలయును. స్వేదము నిష్కషాగ
భయము శోకము బాధ అభితాపము మున్నగువానివలన దూషితమైన దానికిఁగూడ నీవి
కిత్సనే చేయవలయును. ఆగంతుకదోషములను చక్కగా కనిపెట్టి తొలుతనే నోటి
తో ఆనిరిని పట్టవలయును. చనుబాలతో తడుపుటనుగాని పిత్తక్షతములను హరించు
బౌషధములనుగాని చేయవలయును. సూర్యుని గ్రహణమును మంటను మెఱుపును
చూచుటచేత దృష్టి హతమయ్యేనేని స్నిగ్ధములును శీతలములు నగునౌషధములచేత తడుప
వలయును. సాయంకాలములందుండి త్రిఫలములకషాయముతో కడుగుట మంచిది.

పసపు తుంగముపైను త్రిఫలములు మ్రానిపసపు చక్కెర మధుకము వీటిని చనుబాలతో నూరి కంటిలో వేసికొనిన కంటికి దెబ్బ తగులుటవలనఁ గలుగుశూల లన్నియును తొలగును. లేనిచో మేకయొక్క నేతిని పాలను మధుకము కమలములు జీవకము వృషభ మనుగంధద్రవ్యము వీటిని నూరి నేతిని పక్వము చేసి నేత్రములకు ప్రయోగించినచో, సమస్తములగు నేత్రాభిఘాతములును తొలగును.

— సైంధవాది ప్రయోగములు. —

శ్లో. సైంధవం దారు శుంఠీ చ మాశులుంగీరసో ఘృతం, స్త
నోదకాభ్యాం కర్తవ్యం శుష్కపాకే తదంజనం. 62. వాతాభివ్యంద
వ చ్చాస్య ద్వాతే మారుతసర్వయే, పూర్వభుక్తం హితం సర్విః శ్రి
రం చాప్యథ భోజనే. 63. వృక్షాదన్యాయం కపిత్థే చ పంచమూలే మ
హా త్యజి, సక్షీరం కర్కటరసే సిద్ధం చాపి విబేత్ ఘృతం. 64. అభి
వ్యంద మధీమంధం రక్తోత్థ మథ వాష్ణనం, శిరోత్పాతం శిరాహర్ష మ
న్యాయం శ్చాక్షిభవా న్దాన్. 65. స్నిగ్ధస్యాజ్యేన కాంభేన శిరావ్యధైః
శమం నయేత్, అమ్లాధ్యుషితశాంత్యర్థం కర్యా ల్లేపా న్నుశీతలాకా.
66. తైందుకం త్రైఫలం సర్పి జ్జీర్ణం వా కేవలం హితం, శిరావ్యథం వి
నా కార్యః పితృస్యందహగో నిధిః. 67. సర్పిః క్షౌద్రాంజనం చ స్యా
చ్చిరోత్పాతస్య భేషజం, తన్వ త్రైనిధవ కాసీసం స్తన్యపిప్లవ చ పూ
జితం. 68. శిరాహర్షోజనం కుర్యా త్స్పణితం మనుసంయుతం, మధు
నా తార్యశైలం వా కాసీసం వా సమాక్షికం. 69.

సైంధవలవణము మ్రానిపసపు శొంఠి మాచిరసము నేను వీటిని చనుబాల తోను నీటితోను నూరి శుష్కపాక నేత్రములకు వేయుట హితకరము. వాయుజము లగు సభివ్యందరోగములయందును ఇతరరోగములయందును మొదట ఘృతమును తినిపించి కిమ్మట పాలను త్రాగించుట హితము. బదగిగ వెలగ బృహత్సంచమూల ములు విలవపత్రము వీటితో మేమవేరుగా సిద్ధముచేయబడిన పాలతో కూడిన నేతిని త్రాగుట మంచిది. అభివ్యందము అధిమంధము నేత్రార్జుము శిరోత్పాతము శిరోహర్షము ఈరోగములకు ఇతర నేత్రరోగములను స్నిగ్ధము చేయించి నాడులను ఛేదించి పోగొట్టవలయును. అమ్లాధ్యుషితరోగమును పోగొట్టుటకై శీతలద్రవ్యములను చేయవ

లయును. తిందుకచెక్కతో సిద్ధము చేసినట్టిగాని త్రిఫలములతో సిద్ధముచేసినట్టిగాని నేతినయినను కేవలము ప్రాతఃనేతినయినను లేపన చేయవలయును. నాడీఫలము లేకుండ పిత్తాభివ్యంధములను హరించు క్రియలను చేయవలయును. నేయియును త్వాద్రాంజనమును శిరోత్పాతమునకు తగినభేషజములు. శిరాహర్షమునందు సైంధవలవణము నీనీయ. వీటిని చనుబాలతో నూరి అంజనము చేయవలయును. లేనిచో లేనతో రసాంజనమును గాని కానీసమును గాని కలిపివేయుట మంచిది.

❖ నేత్రవ్రణములకు పడంగగుగ్గులము. ❖

శ్లో. వ్రణశుక్రప్రశాంత్యర్థం పడంగం గుగ్గులుం పిబేత్, కతకస్య ఫలం శంఖం తిందుకం రూప్యమేవ చ. 70. కాంస్యే నిప్పుప్తం స్తన్యేన క్షతశుక్రాద్ధిరాగజితై, చందనం గైరికం లాక్షామాలతీ కలికానమా. 71. వ్రణశుక్రహరీ వర్తిః శోణితస్య ప్రసాదనీ, శిరయా వాహరే ద్రక్షం జతాకాభిశ్చ లోచనాత్. 72. అక్షమజ్జంజనం సాయం స్తన్యేన శుక్రనాశనం, ఏకం వా పుండరీకం చ ఛాక్షీరావసేచితం. 73. రాగాశ్రువేదనాం హన్యాత్తుతపాకాత్యయాజకాః, తుత్థికం వారిణా యుక్తం శుక్రం హస్త్యక్షిపూరణాత్. 74. సముద్రఫేనదక్షాండ త్వక్సిందూత్తైః సమాక్షిక్తైః, శిగుబీజయుతై ర్వర్తిః శుక్రఘ్ని శిగువారిణా. 75. ధాత్రీఫలం నింబపటాలపత్రం యస్త్వాహ్వాలోధ్రం ఖదిరం తిలా శ్చ, క్వాథః సుశీతో నయనే నిషిక్తః సర్వప్రకారం వినిహన్తి శుక్రం. 76.

నేత్రవ్రణములు చుక్కలు నశించుటకై పడంగగుగ్గులమును నేవింపవలయును. చిల్లగంజలు శంఖపుష్పి తిండకము కుప్పిచెట్టు వీటిని కంచుపాత్రలో చనుబాలతో నూరి అంజనమును చేసిన క్షతశుక్రములబాధలు అన్నియును నశించును. చందనము గైరికము లత్తుక జాజి వీటిని సమభాగములను వత్తిచేసి యుపయోగించినచో వ్రణములు మున్నగునవి తొలగించును. లేనిచో కన్నులకు జలగలను పట్టించిగాని దుష్పగ్ధమును వెడలించవలయును. తాడిగుటికలను స్త్రీస్తన్యముతో నూరి కాటుకవైచిన శుక్రములు నశించును. కమలమును మేకపాలతో నూరి అవసేచనముఁ జేసినచో నేత్రరోగములకు నేత్రపాకములను నశించును. మైలుతుత్తమును నీటితో నూరి వైచిన శుక్రములు నశించును. సముద్రఫేనము కోహలాచెక్క సైంధవలవణము మునంగవిత్తులు వీటిని మునగరసముతో నూరి వత్తిచేసి కన్నులలో నుంచిన శుక్రములు నశించును. ఉసిరికకాయ

వేపాకులు పటోలపత్రములు మధుకము లోగ్ర కాచు తిలలు వీటిని కషాయముఁజెట్టి చల్లార్చి నేత్రములపైఁ చల్లించు నన్నివిధములగు నేత్రరోగములును నశించును.

— సేచనాదలు. —

శ్లో. క్షుణ్ణపున్నాగ పత్రేణ పరిభావితవారిణా, శ్యామాక్వాథే
ఽంబునా వాధ సేచనం కుసుమాచహం. 77. దక్షాండత్వక్కిలాశంఖ
కాచచందన గైరిక్తైః, తుల్యై రంజనయోగోఽయం పుష్పార్థాదివిలేఖ
నః. 78. శిరీషబీజమణిచపిప్పలీసైంధవై రపి, శుక్రే ప్రఘర్షణం కా
ర్య మథవా సైంధవేన చ. 79. బహుశః పలాశకుసుమస్వరసైః పరి
భావితా జయత్యచిరాత్, నక్తాహ్వాబీజవ ర్తిః కుసుమచయం దృఢు చి
రజ మపి. 80. సైంధవత్రిఫలా కృష్ణా కటుకా శంఖనాభయః, సతామ్ర
రజసో వ ర్తిః పిష్ట్యా శుక్రవినిశిని. 81. చందనం సైంధవం పథ్యా ప
లాశతరుశోణితం, క్రమవృద్ధ మిదం చూర్ణం శుక్రాత్పాదివిలేఖనం. 28.

పున్నాగపు ఆకులను తెచ్చి నీటిలో కలిపి రసముతీసి గాని పిప్పళ్ళకషాయము
తో గాని కన్నులను సేచన చేసిన కుటిపూవులు నశించును. గోలంటచెక్క శిలాజిత్తు
శంఖము కాంధ్యము చందనము గైరికము వీటిని సుగుభాగములను అంజనముఁజేసి నేత్ర
ములపూవులను సేసిన నశించును. దిరిసెఁగిస్తులు మిఁదుములు పిప్పళ్లు సైంధవలకషము
వీటితోగాని కేవలము సైంధవలవణముతోగాని శుక్రమును ఘర్షణచేసిన తొలగును.
మోడుగపూవులను నుకోరికలను అనేకమారులు పుష్పాచహంచేసి శుక్రములునశించును.
సెమలియుకుగువిమ్బులను వట్టి నేని కుటిపూవు చిన పువ్వులు నశించును. సైంధవలవణము
త్రిఫలములు పిప్పళ్లు కటుకగోపిణి శంఖపుష్పము రాగిసిడి వీటినినూరి వత్తిచేసి
కన్నులలో వేసికొని పూవులు నశించును. చందనం సైంధవలవణము కరక్కాయలు
వీటిని ఏకోత్తరములు పెచ్చుగా గ్రహించి మార్చుచేసి కన్నులలో వేసికొనిన శుక్ర
ములు అర్ధరోగములు నశించును.

— దంతవర్తి. —

శ్లో. దంతై ర్వాస్తివరాహోద్ధృగ్నాశ్యాబ్జఖరోద్భవైః, స
శంఖమాక్తికాంభోధిఫేనై ర్మృచసాద్వికైః. 83. క్షుతశుక్ర మపి వ్యా
ధిం దంతవర్తి ర్నివర్తయేత్, శంఖసృభాగా శ్చత్వార స్తతోఽర్థేన మ
నశ్శిలా. 84. మనఃశిలార్థం మరిచం మరిచార్ధేన సైంధవం, ఏతిచూర్ణ
ర్ణాంజనం శ్రేష్ఠం శుక్రయో స్తిమిరేషు చ. 85. పిచ్చుటే మధునా
యోజ్య మర్జదే మస్తునా తథా, తాప్యం మధుకసారోహిబీజం చా

క్షుస్య సైంధవం. 86. మధునాంజనయోగా స్ఫుస్య శ్చత్వారః శుక్రశా
స్తయే, వటక్షీరేణ సంయుక్తం శ్లేష్మం కర్పూరజం రజః. 87. క్షిప్ర
మంజనతో హన్తి శుక్రం చాపి ఘనోన్నతం, త్రిఫలామజ్జచుంగల్యమ
ధుకం రక్తచందనం. 88. పూరణం మధుసంయుక్తం క్షుతిశుక్రాజకాశు
జితే, తాలస్య నారికేరశస్య తదైవారుష్కరస్య చ. 89. కరీరస్య చ
వంశానాం కృత్వా తూరం పరిశ్రుతం, కరభాస్థికృతం చూర్ణం తూరే
ణ పరిభావితం. 90. సప్తకృత్వోఽష్టకృత్వో వా శ్లేష్మం చూర్ణం తు కా
గయేత్, ఏతచ్ఛుష్కేష్వసాధ్యేషు కృష్ణీకరణ ముత్తమం. 91. యా
ని శుక్రాణి సాధ్యాని తేషాం పరమ మంజనమ్.

ఏనుగు పంది ఒంటె ఆవు గుఱ్ఱము మేక గాడిద వీటిదంతములలో నాలవపాలు
శంఖము నుత్తెములు సముద్రఫేసము మిరియములు వేసి వత్తిని చేయవలయును.
ఇయ్యది క్షుతిశుక్రముల నశింపఁజేయును. శంఖము నాలుగు భాగములు మణిశిల
అందర్థభాగము దానిలో నర్థభాగము మిరియములు మిరియములలో నర్థభాగ
ము సైంధవలవణము వీటిని చూర్ణముచేసి నేత్రములందు వైచిన శుక్రములు నశించును.
పిచ్చటర్గమునందు దీనినే తేనెలో కలిపి వేయవలయును. అర్బుదర్గమునందు
మజ్జికేటతో నూరివేయుట మంచిది. విషబొద్ది మధుకము సత్తుతాడివీత్తులు సైంధవ
లవణము ఈనాల్గింటిని వేరువేరుగా తేనెలో కలిపి కన్నులలో వేసికొనిన పూవులు
పూచుట నశించును. కర్పూరమును మజ్జిపాలతోనూరి కాటుక వేసికొనినచో మిక్కిలి
పెరిగిన పూవునైనను పోగొట్టును. త్రిఫలములు కమలములు గోగోచనము మధుక
ము రక్తచందనము వీటిని తేనెలో కలిపి కన్నులలో వేసికొనినను దెబ్బవలనఁ గలిగిన
శుక్రములు అంశువులు నశించును. తాళవృక్షము నారికేలము జీడివీత్తులు అడ్డసర
మువీటిని తూరమునందు ఒంటె ఎముకల చూర్ణమును భావనచేసి పిష్టుట విడెనిమిది
మాటులు భావనచేసి ఈచూర్ణము నుపయోగింప వలయును. అసాధ్యములగు శుక్రము
లునశించును. సాధ్యము లగువానికి సుత్తమమగు అంజన మనఁదగును.

— పటోలాద్యస్తుతము . —

శ్లో. పటోలం కటుకాం దార్ద్రం నింబం వాసాం ఫలత్రికాం. 92.
దురాలభాం పర్వటకం త్రాయంతీ చ పలోన్దితాం, ప్రస్థమామలకా
నాంచ క్వాథయే దుల్భనేంభసి. 93. పాదశేషే రసే తస్మి స్ఫుటప్రస్థం

విపాచయేత్, కల్పైర్భూనింబకుటజ ముస్తాయప్త్యాహ్వాచందనైః. 94. సపిప్పలీకై స్తత్సద్ధం చక్షుష్యం శుక్రయోర్హితం, మౌఢికర్ణాక్షీ నర్త్య త్వజ్ఞుఖ రోగవ్రణాపహం. 95. కామలా జ్వరవీసర్ప గండమాలా హరం పరం.

చేదుపొళ్ల కటుకగోహిణి మ్రానిపసపు నింటము అడ్డసరము త్రిఫలములు దూల గొండి పిత్తపాపడ లజ్జాపంతి వీటిని తొలినాల్గిటిని మూడుపలములు చొదివఱవానిని ఒక్కొక్కపలము చొప్పునను తీసికొని 16 పలముల ఆమలకములను ఒకదోణపు నీటి లో కషాయముగాచి జొప్పఘనండు పక్వముచేసి నాలవపాలు మిగిలియుండగా దింపి 16 పలముల నేతిని పక్వము చేయవలయును. నేలవేయ కోష్ఠ తుంగముస్తైలు మధుకము చందనము పిప్పళ్లు వీటిని కల్పముచేసి వైదానిలో కలిపి నేనించినచో, శుక్రములు నశించును. ముక్కు చెవి కన్ను ఒడలు ముఖము వీట్లయందుగల వ్రణము లను పోగొట్టును. కామలలు జ్వరము మున్నగువానిఁ బోగొట్టును.

❧ కృష్ణాద్వితైలము. ❧

శ్లో. కృష్ణావిడంగ మధుయష్టికసింధుజన్త విశ్వేషధైః పయసి సిద్ధ మిదం ఛగల్యాః, తైలం నృణాం తిమిరశుక్రశిరోక్షిశూల పాకా త్యయాం జయతి నన్యవిధౌ ప్రయుక్తం. 97. అజకాం పార్శ్వతో విధ్వా సూచ్యా విస్త్రావ్య చోదకం, వ్రణం గోమయచూరేన పూరయే త్సర్పిషా సహ. 98. సైంధవం వాజిపాదం చ గోరోచనసమన్వితం, శేలుత్వగ్రసనంయుక్తం పూరణం చాజకాపహం. 99.

పిప్పళ్లు నాయువిడంగములు మధుకము సైంధవలవణము శొంఠి వీటికల్పము పాలలోపక్వముచేసి అందు తైలమును పక్వము చేయవలయును. దీనిని నన్యముగా నుప యోగించినచో తిమిరము శుక్రము మున్నగునవినశించును. నేత్రజనులగు అజగల్లికాదు లను నూనితో కుట్టి చెనునీటిని వెడలించి వేడచూర్ణము నాగాయమునందు పోయవల యును. సైంధవలవణము గోకర్ణి గోరోచనము వీటిని పూరించిన అజకారోగములు హరించును.

❧ శశకాది ఘృతము. ❧

శ్లో. శశకస్య శిరఃకశ్లే శేషాంగకర్షణే జలే, ఘృతస్య కుడ వం పక్వం పూరణం చాజకాపహం. 100. శశకస్య కషాయే చ సర్పి

మః కుడవం పచేత్, యష్టిప్రపాండరీకస్య కల్కేన పయసా సమం. 101. ఛాగల్యాః పూరణా చ్చుక్రక్షతపాకాత్యయాజకాః, హంతి భూశంఖశూలం చ దాహరాగా నశేషతః. 102.

కుండేటితలనునూరి కల్కముచేసి తక్కిన శరీరమును కషాయమును పెట్టి యందు నాల్గుపలముల నేతిని పక్వముచేసి నేవించిన అజకలు నశించును. శశకషాయమునందు నాల్గుపలముల నేతిని పక్వముచేసి మధుకము కల్కము వీటికల్కములలో 4 పలముల మేకపాలను పక్వముచేసి అందునిద్ధముచేసిన ఘృతమును నేవించిన నేత్రసంబంధములగు దాహదులు నశించును.

— శ్రీ ఫలాదినేషనము. —

శ్లో. త్రిఫలాఘృతం మధుయవాః సాదాభ్యంగః శతావరీముద్గాః, చక్షుష్యః సంక్షేపాత్ వర్తః కథితో భిషగ్భిరయం. 103. లిహ్యో త్సదావా త్రిఫలాను చూర్ణితాం మధుప్రగాఢాం తిమిరేఽథ పిత్తజే, సమీరజే తైలయుతాం కఫాత్త కేమధుప్రగాఢాం విదధీత యుక్తితః. 104 కల్కః క్వాథోఽథవా చూర్ణం త్రిఫలాయా నిషేవితం, మధునా హవిషా వాపి సమస్తతిమిరాంతకృత్. 105. య స్తైః ఫలం చూర్ణ మపథ్యవర్జితాయం సమశ్నాతి హవిర్మధుభ్యాం, సముచ్యతే నేత్రగతై ర్వికారైః భృత్యై ర్యథ క్షీణాధనో మనుష్యః. 106. సఘృతం వా వరాక్వాథం శీలయే త్తిమిరామయీ, జాతా రోగా విసశ్యంతి న భవంతి కదాచన, త్రిఫలాయాః కషాయేణ ప్రాత ర్నయనధావనాత్. 107. జలగండ్మాషైః ప్రాణి ర్భహుశోఽంబోభిః ప్రపూర్య ముఖరంధ్రం, నిర్దయ ముక్షు స్నక్షి క్షుపయతి తిమిరాణి నా సద్యః. 108. భుక్వా పాణితలం ఘృష్టా చక్షుషో ర్య త్ప్రీదీయతే, అచిరేణైవ తద్వాగి తిమిరాణి వ్యపోహతి. 109.

త్రిఫలములు నేయి లేనె యవలు పాదాభ్యంజనము పిల్లపీచర పెసలు ఈవర్గము నేత్రములకు సుఖకరమని చెప్పబడినది. లేనిచో సమస్తనేత్రరోగములందును త్రిఫలాచూర్ణమును లేనెతో నేవించిన పిత్తోత్పన్న తిమిరరోగములకువలె చికిత్స జేసిననుమంచిది. వాతజలులగువానికి తైలములో కలిపియును కఫోత్పన్నములకు తిమిరములకుగూడ లేనెతో కలిపి నేవింపవలయును. త్రిఫలముల కల్కకషాయములను గాని చూర్ణమునుగాని లేనెతో లేక నేతితో భక్షించిన సమస్త తిమిరరోగములును నశించును. ఆపథ్యవస్తు

వులను త్యజించిసాయంకాలములందు త్రిఫలములచూర్ణమును లేనీలో కలిపి భక్షించి సచో సమస్తనేత్రరోగములు నశించును. త్రిఫలములక సాయములో లేనెను కలిపి కంటిలో వైచిన తిమిరరోగములు నశించును. త్రిఫలక పాయముతో కన్నులఁ గడిగిన సమస్తనేత్రరోగములు నశించును. క్రొత్తరోగములు పుట్టవు. త్రిఫలోదకములను పుక్కిటిలోనుంచికొని కంటిమీద నుమిసిననేత్రరోగములు నశించును. భోజనముఁ జేసి చేతులనుకడిగికొని శండుచేతులతో కన్నులను ఆపితితోఁ దుడిచికొనిసచో నేత్రరోగములు నశించును.

● సుఖావతీవర్తి. ౧౦ ●

శ్లో. కతకిస్య ఫలం శంఖం తూప్ర్యషణం సైంధవం సితా, ఘనో రసాంజనం క్షౌద్రం విడంగాని మనశిలా. 110. కుక్కుటాండకపాలాని వర్తి రేషా వ్యపోహతి, తిమిరం పటలం కాచ మర్చ శుక్రం తథైవ చ, కంఠాక్షేదాద్భుదం హంతి మలం చాశు సుఖావతీ. 111.

కతకఫుగింజలను శంఖచూర్ణమును శొంఠి విరియములు పిప్పళ్లు సైంధవలవణము శర్కర సముద్ర ఘనము గసాంజనము లేనె వాయువిడంగములు మణిశిల కోడిగుడ్డచిప్పలు వీటిని వర్తిచేసి కంటిలో వేసికొనిన తిమిరములు పటలములు కాచము ఆర్చము శుక్రము ఖజ్జక్షేదము ఆర్బుదము మున్నగు నేత్రరోగములు నశించును.

● శ్చంద్రోదయావర్తి. ౧౧ ●

శ్లో. హరీతకీవచాకుఢం విష్పలీమణిచాని చ, సిభీతకస్య మజ్జా చ శంఖనాభిర్తనశిలా. 112. సర్వ మేత స్సమం కృత్వా ఛాగక్షీరేణ పేషయేత్, నాశయే త్తిమిరం కంఠాం పటలా న్యర్బుదాని చ. 113. అధికాని చ మాంసాని య శ్చ రాత్రౌ న పశ్యతి, అపి ద్వివార్షికం పుష్పం మాసే నై కేన సాధయేత్. 114. వర్తి శ్చంద్రోదయా నామ సృణాం దృష్టిప్రసాదనీ, హరీతకీ హరిద్రా చ విష్పల్నో లవణాని చ. 115. కంఠాతిమిరజి ద్వర్తి న క్విచి త్ప్రీతిహన్యతే.

శరక్కాయలు వస కోష్ఠ పిప్పళ్లు మిరియములు తాడిమజ్జ శంఖనాభి మణిశిల వీటిని సమముగాఁ దెచ్చి మేకపాలతో నూరి వర్తిచేసి కంటియం దుంచికొనిసచో తిమిరములు దురదలు పటలము ఆర్బుదము దుర్భాసము తేచీకటి మున్నగు వాటిని పోగొట్టును. శండుసంవత్సరములు ముదిరిన పూవునైనను నశింపఁజేయును. ఇయ్యది దృ

ప్రీతినిచ్చెడిది. కరక్కాయలు పసపు పిప్పళ్లు పంచలవణములు వీటిని వత్తిచేసి కంట నుంచి కొనివ కంటిదురదలు నశించును.

❧ కుమారికా వర్తి. ❧

శ్లో. అశీతి స్థిలపుష్పాణి పష్టిః పిప్పలితండులాః. 119. జాతీ కుసుమపంచాశ న రిచాని చ షోడశ, ఏషా కుమారికా వర్తి ర్గతం చక్షు ర్నివారయేత్. 117.

థిలపుష్పములను 80 పిప్పలి తండులములను 60 జాతీకుసుమములను 50 మిరియములను 16 ని వత్తిచేయవలయును. ఇయ్యది నష్టమైన దృష్టిని గూడ నొనగును.

❧ త్రిఫలాదివర్తులు. ❧

శ్లో. త్రిఫలాకుక్కుటాండత్వక్కాసీసమయసారజః, నీలోత్పలం విడంగాని ఘనంచ సరితాంపతేః. 118. ఆజేన పయసా పిష్ట్యా భావయేత్తామ్రభాజనే, సప్తరాత్రం స్థితం భూయః పిష్ట్యాక్షిరేణవర్తయేత్. 119. ఏషా దృష్టిప్రదా వర్తి రంధస్యాభిన్న చక్షుషః, చందన త్రిఫలా ఘృ గవలాశతకుశోణితైః. 120. జలపిష్టై రియం వర్తి రశేషతిమిరాహః, నిశాద్వయా భయా మాంసీ కుష్కకృష్ణా విచూర్ణితా. 121. సర్వనేతా మయాన్ హన్యా దేత త్రోగత మంజనం, వ్యోషోత్పలా భయాకుష్క తాఽర్చ్యైర్వర్తిః కృతా హరేత్. 122. అర్బుదం పటలం కాచం తిమిరా రాశ్రునిమ్రుతిం, త్రూషణం త్రిఫలావక్ర సైంధవాల మనఃశిలాః, క్లేదో పదేహకండుాఘ్నీ వర్తిః శస్తా కఘాపహః. 123. ఏకగుణామాగధికా ద్విగుణా చ హారీతకీ సలిలపిష్టా, వర్తి రియం నయనసుఖా ర్త్తమిర పటలకాచాశ్రుహరీ. 124.

త్రిఫలములు కోడిగుడ్డు చెక్కలు కాసీసము లోహపుపొడి నల్లకల్వలు వాయు విడంగములు సముద్ర పేసము వీటిని తామ్రపాత్రలో నూరి విడుదినములు మేకపాలతో తడిపియుంచవలయును. పిష్టుటఁ జక్కగా నూరి వత్తిని చేసి యుపయోగించిన గుడ్డివానికి గూడ కన్నులు వచ్చును. చందనము త్రిఫలములు పోకచెక్క మోదుగపూల లానికీం జక్కవములు వీటిని నూరి వత్తిచేసి కంటిలోనుంచికొనిన సంపూర్ణములగు తిమిరరోగములునశించును. పసపు మ్రానిపసపు జటామాంసి కోస్తు పిప్పలి వీటిని కాటుకచేసి వేసికొనిన కుమస్తశ్రోగములును నశించును. శొంమిరియ మురిలు పిప్పళ్లు

కరక్కాయలు శోఘ వీటితో వత్తిజేసి ధరించిన అర్బుదము పటలము కాచము తిమిరము అర్బుము అంశుపతనము మున్నగు రోగములు నశించును. శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు తగరము సైంధవలవణము హరిదళము మణిశిల వీటివత్తి క్లేదము శోఘ దురద మున్నగునానికి పోగొట్టును. నేత్రములకఫమును తొలగించును. పిప్పళ్లు 1 భాగము కరక్కాయలు 2 భాగములు వీటిని నీటిలో నూరి వత్తినిచేసి కంటిలో నుంచిన దురద అర్బుము తిమిరము పటలము నీళ్లుకారుట మున్నగునవి నశించును.

— చంద్రప్రభావర్తి. —

శ్లో. అంజనం శ్వేతమరిచం పిప్పలీ మధుయష్టికా, విభీతకస్య మధ్యం తు శంఖనాభి ర్ననశిలా. 125. ఏతాని సమభాగాని అజాక్షి రేణ పేషయేత్, ఛాయాశుష్కాంకృతాం వర్తిం నేత్రేషు చ త్రయో జయేత్. 126. అర్బుదం పటలం కాచం తిమిరం రక్తరాజికాం, అధి మాంసం మలం చైవ యచ్చ శత్రో న షశ్యతి. 12. వర్తి శ్చింద్రప్రభా నామ జాతాన్య మపి శోధయేత్.

అంజనము తెల్లమిరియములు పిప్పళ్లు మధుకము విభీతకమధ్యము శంఖనాభిమన శిల వీటిని సమభాగములను మేక పాలతోనూరి వత్తిచేసి నీడలో నెండింపవలయును. వీటిని నేత్రములొవైచినచో అర్బుదము పటలము కాచము తిమిరము కన్నులయెఱుపు దుర్మాంసము పుసి తేజీకటి ఇది యన్నియును నశించును. ఇయ్యది చంద్రప్రభమును వర్తి. జాత్యంధునైనను శోధించును.

— నాగార్జునీయాంజనము. —

త్రిఫలావ్యోషసింధూత్థియష్టతుత్థి సాంజనం. 128. ప్రపాండరీకంజం తుష్ణం లోధ్యం తామ్రం చతుర్దశి, ద్రవ్యా జ్యేతాని సంచూర్య వర్తిం కార్యా నభోంజనా. 129. నాగార్జునేన లిఖతా స్తంభే పాట లిపుత్రకే, నాశనీ తిమిగాణాం చ పటలానాంతథైవ చ. 130. సద్యః ప్రకోపం స్తన్యేన స్త్రియా విజయతే ద్రువం, కింశుకస్వరసేనాథ పీలు పుష్పకర క్తతిః. 131. అంజనా ల్లోధ్యతోయేన చాసన్నతిమిరం జయే త్, చిరసంఛాదితే నేత్రే బస్తమూత్రేణ సంయుతా. 132. ఉన్నీలయ త్యక్తిచ్చేణ ప్రసాదం చాధిగచ్ఛతి.

త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు సైంధవలవణము మధుకము మైలుకు త్తము రసాంజనము కమలము వాయువిడంగములు లోధ్య తామ్రము అనునీపనునాలు

గింటిని చూర్ణము చేసి వర్తి చేసి నేవింపవలయును. ఈవర్తిని నాగాద్దునుండు పాటలిపుత్రపుస్తంభమున వ్రాసెను. ఇయ్యది తిమిరరోగములను నేత్రపటలములను తొలగించును. చనుబాలలో కలిపిచేసి తత్త్వణమేనేత్రప్రకోపమును పోగొట్టును. మోదుగంధములొనూజివైచిన పీలు పూవులు మున్నగువనినశించు. లోఢోదకములతో నూరివైచిన కొలదిరోజులతిమిరరోగములు నశించును. చాలగోజులనుండి మూసికొనిపోయిన కన్నకు మేకమూత్రమును వేయవలయును. శీఘ్రముగా నెప్పుది యగును.

❖ పిప్పల్యాద్యంజనములు. ❖

శ్లో. పిప్పలీం సతగరోత్పలపత్రాం వర్తయే త్సమఘకాం సహరిద్రాం, ఏతయా సతత మంజయితవ్యం య స్సువర్ణసమ మిచ్ఛతి చ త్సుః. 133. వ్యోషాయశ్చూర్ణసింధూత్థా త్రిజలాంజనసంయుతా, గుడికా జలపిష్టేయం కోకిలా తిమిరాపహం. 134. త్రీణి కటూని కరంజఫలాని ద్వే రజనీ సహస్రైంధనకం చ, బిల్వతరో ర్వరుణస్య చ మూలం వారిచరం దశమం ప్రసదన్తి. 135. హన్తి తమ స్తిమిరం పటలం చ పిచ్ఛిట శుక్రక మథార్జునం చ, అంజన కంజన రంజనకంచ దృక్చ న నశ్యతి వర్షశతం చ. 136.

పిప్పళ్లు తగరము కమలపత్రములు పసపు వీటినినూరి తేనెను కలిపి వర్తినిచేయవలయును. ఈవర్తిని కన్నులలో వైచికొనిన గరుత్తుంతునిబోలిన దృష్టి యలవడును. శాంతి మిరియములు పిప్పళ్లు లోహరజను. వైంధవలవణము త్రిఫలములు అంజనము వీటిని నీటితోనూరి మాత్రలను కట్టియుపయోగించిన తిమిరరోగములు నశించును. శాంతి మిరియములు పిప్పళ్లు నెమలియడ్లువిత్తు శంఖము వీటిని నూరి కాటుక చేసి తేసికొనిన తిమిరములు పటలములు మున్నగువని నశించును.

❖ నీలకమలాద్యంజనము. ❖

శ్లో. నీలోత్పలం విడంగాని పిప్పలీ రక్తచందనం, అంజనం సైంధవం చైవ సద్య స్తిమిరనాశనం. 137. పత్రైకైకకర్పూర యష్టినీ లోత్పలాంజనం, నాగకేసరసంయుక్త మశేషతిమిరాపహం 138. శంఖస్య చతురో భాగా స్తదధేన మనఃశిలా, మనఃశిలార్థం మరిచం మరిచార్ధేనపిప్పలీ. 139. వారిణాతిమిరంహన్తిఅర్బుదంహన్తిమస్తనా, పిచ్ఛిటం మధునా హన్తిస్త్రీక్షీరేణ తదుత్తమం. 140. హరిద్రానింబపత్రాణి పిప్పల్యో మరిచాని చ, భద్రముస్తం విడంగాని సప్తమం విశ్వభేషజం. 141.

గోమూత్రేణ గుడి కార్యా ఛాగమూత్రేణ చాంజనం, జ్వరాం శ్చ నిఖిలాన్ నాన్తి భూతావేశం తథైవ చ. 142. వాచినా తిమిరం హన్తి మధునా పటలం తథా, నక్తాంధ్యం భృంగరాజేన నారీక్షీ రేణ పుష్ప కం. 143. శిశిరేణ సరిస్రావ మర్బుదం పిచ్ఛిటం తథా.

నల్లకమలములు వాయువిడంగములు పిప్పళ్లు రక్తచందనము అంజనము నైంధవ లవణము వీటిని చూర్ణముచేసి కంటిలో వేసికొనిన తత్కాలపు తిమిరరోగములు నశించును. తేజపత్రి గైరికము కర్పూరము మధుకము నల్లకమలములు అంజనము నాగకేసరములు వీటికాటుకను వైచికినిన తిమిరరోగములు సంపూర్ణముగా నశించును. శంఖము నాలుగుభాగములు మణిశిల చెండుభాగములు మిరియము లొకభాగము పిప్పళ్లు అర్ధభాగము వీటిని నీటితో నూరి మజ్జిక తేటతో కలిపి కంటిలో నుంచికొనినచో తిమిరములు నర్బుదములు నశించును. తేనెలో కలిపివేసికొనిన పిచ్చిటరోగములు నశించును. స్వస్యముతో నైన పూవులు నశించును. పసపు వేపాకులు పిప్పళ్లు మిరియములు భద్రముస్తలు వాయువిడంగములు శొంఠి వీటిని గోమూత్రముతో నూరి మాత్రలను కట్టవలయును. పిష్టు మేకమూత్రముతో చాది వేసికొనిన జ్వరములు భూతప్రేతానిబాధలు నశించును. నీటితో చాదిన తిమిరరోగములును తేనెతో పటలరోగములును గుంటికలగరాకు రసముతో తేజక్షేకలులును స్వస్యముతో నైన పూవులును నశించును.

— ౧౦ కజ్జలాంజనము. —

శ్లో. సంగృహ్యౌషధతా నలక్తకరసే నామృజ్య గంధూప దాన్, లాక్షారంజితమాలవ ఙ్గనిహితా న్యస్తీమధూన్తిశ్రితాన్. 144. ప్రక్షాళ్యోత్తమసర్పిషా నలశిఖాసంతాపజం కజ్జలం, దూరాసన్నని శాన్ధ్యసర్వతిమిరప్రధ్వంసకృచ్ఛోదితం. 145. భూమా నిఘృష్టయాం గుళ్యా అంజనం శమనం తయోః, తిమిరకాచార్తహరం ధూమికాయా శ్చ నాశనం. 146. త్రిఫలాభృంగమపశూపధ మధ్వాజ్యచ్ఛాచ్ఛ గపయసి గోమూత్రే, నాగం సప్తనిషిక్తం కరోతి గరుడోషమ చక్షుః. 147. త్రిఫలాసలిలయోగే భృంగరాజద్రవే చ, హవిషి చ విషకల్కేక్షూర ఆజ్యే మధుగ్రే. 148. ప్రతిదిన మథ సప్తం సప్తధా సీస మేకం ప్రణిహిత మథ పశ్చాత్కూరయే త్తచ్ఛలాకాం, సవితు రుదయకా తే సాంజనా ౭వ్యంజనా వా కరకరికసమేతా నర్తపైచిల్యరోగాన్.

149. అసితసితసముత్థా స్పంధివర్ణాభిజాతాన్ హరతి నయనరోగాన్ నేవ్యమానా శలాకా.

దీనిశేకర్పూరముతో నైన పరిస్రావము పిచ్చటము అర్బుదమును నశించును. చచ్చి నఎఱ్ఱలను తెచ్చి లత్తుక పూసి లత్తుకపూసిన దూదిలో చుట్టి యష్టిమధుకము తేనె దానిపై నిపూసి మండించి ఆపాగవలను. బుట్టినకాటుకను వేసికొనిన కనిపించకపోవుట తేచీకటి మున్నగునవి అన్నియును నశించును. అంగుళిని భూమికి రుద్ది కంటి కిద్ది తిమిరాద్దాదులు నశించును. త్రిఫలములు భారంగి శొంఠి తేనె మేకపాలు గోమూత్రము వీటిలో నేడుదినములు సీసము నుంచి చూర్ణముచేసి ధరించిన గరుడునివలె దివ్యదృష్టి వచ్చును. ఇది చేయువిధ మిట్లులు— త్రిఫలలోదకములో గుంటకలగరాసురసములో నేతికలగ్రములో తేనెలో మేకపాలలో గోమూత్రములో దినదినము నేడు రోజులవఱకును సీసమును తపింపజేసి పిచ్చట శలాకను చేసి ఒక్కదానినేగాని అంజనముతోగాని కన్నులకు తగిల్చి కొనుచుండినన యనరోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును.

— చించాదిచూర్ణము. —

చించాపత్రరసం నిధాయ విమలే చొదుంబరే భాజనే, మూలగతత్ర నిఘృష్టసైంధవయుతం గాంజ్యం విశోష్యాతపే, తచ్ఛూర్ణం విమలాంజనేన సహితం నేత్రాంజనే శస్యతే, కాచారాజ్జనపిచ్చిటే సతిమిరే స్థావం చ నిర్వాసయేత్. 150. చిత్రాపక్షియోగే సైంధవమమలం విచూర్ణ్య తేనాక్షి, శమమంజనేన తిమిరం గచ్ఛతి వర్షాదసాధ్య మపి. 151. దద్యాదుశీరనిర్యూహే చూర్ణితం కణసైంధవం, తచ్ఛృతం సఘృతం భూయః పచేత్కైద్రం క్షిపేద్ధనే. 152. శీతే తస్మిన్ హిత మిదం సర్వజే తిమిరేంజనం, ధాత్రీరసాంజనక్షౌద్రసర్పిభిస్తు రసక్రియా. 153. పితానిలాక్షిరోగఘ్నై తైమిర్యపటలాపహా.

చింతాకురసమును మేడిపాత్రలో పోసి సైంధవలవణము చిఱిసెనగ వేరును నూరి కలిపి ఎండలో నెండించి కన్నులలో వేసికొనిన గుడ్డి అర్చము పిచ్చిటము తిమిరముస్థావముమున్నగు నన్నియును తొలగును. చిత్రాపక్షి త్రపక్షియోగమునందు సైంధవలవణమును చూర్ణముచేసి వేసికొని సంవత్సరములో అసాధ్యమైన తిమిరరోగమైనను నశించును. వట్టివేళ్ళనిర్యూహమునందు సైంధవలవణమును పిప్పలిచూర్ణమును కలిపి నేతిని పోసి పక్వము చేసి గట్టి పడినపిచ్చట తేనెను వేయవలయును. దీనిచల్లారిన పిచ్చటవాడినచో తిమిరరోగములను నశింపజేయును. ఉసిరిక రసాంజనము తేనె నేయి వీటిని రసక్రియను

చేసికంటిలో వైచికోనినచో పితృవాతోత్పన్నములగు నేత్రరోగములు తిమిరములు చటలములు తొలగిపోవును.

— శృంగిబేర నస్యములు. —

శ్లో. శృంగిబేరం భృంగరాజం యష్టితైలేన మిశ్రితం. 154.
నస్య మేతేన దాతవ్యం మహాపటలనాశనం, లింగనాశే కఫోద్భూతే
యథావ ద్విధిపూర్వకం. 155. విధ్వా దైవకృతే చిద్రే నేత్రం స్తన్య
న పూరయేత్, తతో దృష్టేషు రూపేషు శలాకా మాహరే చ్చనైః.
156. నయనం సర్విషాభ్యజ్య వత్ప్రపట్టేన వేష్టయేత్, తతో గృహే నిరా
భాధేశయితోత్తాన ఏవ చ. 157. ఉద్గార కాస క్షవధుస్థవనోత్కంఠనా
ని చ, తత్కాలం నాచరే దూర్ధ్వం యంత్రణా స్నేహపోతవత్. 158
త్ర్యహస్త్ర్యహా ధారయే త్తు కషాయై రనిలాపహైః, వాయో ర్భయౌ
త్ర్యహా దూర్ధ్వం స్నేహయే దక్షి పూర్వవత్. 159. దశరాత్రం తు
సంయమ్య హితం దృష్టిప్రసాదనం, పశ్చాత్కర్త చ సేవేత లఘున్నం
చాపి మాత్రయా. 160. రాగ శోఛోర్బుధం శోఛో బుద్బుదం కేక
రాక్షితా, అధిమంథాదయ శ్చాన్యే రోగా స్సుప్త ద్దృష్ట వేధజాః. 161.
అహితాచారతో వాపి యథాస్వం తా మపాచరేత్, రుజాయా మ
క్షీరోగేవా భూయో యోగా న్నిబోధ మే. 162.

అల్లము గుంటకలగర మధుకము వీటియందు సిద్ధముచేసినతైలమును నస్యముగా
నిచ్చిన ఫోపటలములు నశించును. కపోత్పన్నములగు లింగనాశమునందు యథావిధిగాదై
వకృతిరంధ్రమును వేధనచేసి స్తన్యముతో పూరింపవలయును. రూపములు కనుపింపనాగ
గనే కడ్డిని లాగి వేయవలసినది. పిమ్మట వాయుదిబాధ లేనిఇంటిలో పరుండఁ బెట్టవ
లయును. అప్పుడు రోగి కేకరించుట దగ్గుట తుమ్ముట చీదుట వడకుట మున్నగు వానిఁ
జేయరాదు. బొమ్మలాగున కదలక యుండవలెను. పిమ్మట మూడురోజులైన తఱువాత
నేత్రమును వాతహరిములగు కషాయములతో నిండించి పిమ్మట వాతముచేయకుండుట
కై ఇంకను మూడురోజులు తైలముతోనిండించవలెను. ఇట్లుపదిదినములు గడచినపిమ్మట
చక్కని దృష్టియలవడును. తరువాతకుండ మాత్రానుసారముగా లేలికపదార్థమును భుజిం
పవలయును. విపరీతముగా బ్రవర్తించెనేని ఎఱుపుచోషముఅర్బుదమువాపుబుద్బుదము
కేకరాక్షిత్విము అధిమంథము మున్నగు దుష్టరోగములు పుట్టును. ఈరోగములను పోగొ

ట్టుకొనుటకై అపథ్యవస్తువులను నేపింపరాదు. కంటిపోటు లోగమునందు చేయఁదగిన యోగముల నింకను వినుఁడు.

—ॐ దూర్వారసాదులచేత ముఖలేపము. ॐ—

శ్లో. కల్కితా స్పృశతా దూర్వ యవగై రికశారిణాః, సుఖ
లేపాః ప్రయోక్తవ్యా రుజా రోగోపశాస్తయే. 163. పయస్యా శారి
బాపత్రమంజిష్ఠామధుకై రపి, అజాక్షీరాన్వితై ర్లేపః సుఖోష్ణః పథ్య
ఉచ్యతే. 164. వాతశ్శ్నీసిద్ధే పయసి సిద్ధం సర్పి శ్చితుర్గుణే, కాకో
ల్యాదిప్రతీవాపం ప్రయుంజ్యత్సర్వకర్తృసు. 165. శామ్యత్యేవం నచేచ్ఛా
లంస్నిగ్ధస్విన్నస్య మోక్షయేత్, శతశిరాం దహేచ్ఛాపి మతిమా స్క్రి
ర్తితాం యథా. 166. దృష్టే రిలిః ప్రసాదార్థ మంజనే శృణు మే
శుభే.

గరికి యవలు గై రికము మనుబాల వీటిని నూరి నేతిలో కల్కమునుచేసి బాధాని
వృత్తికై సుఖపూర్వకముగా లేపనఁజేయవలయును. పాలచెట్టు మనుబాలాపలు మంజి
ష్ఠము యష్టిమధుకము వీటిని మేఱి పాలలోనూరి సుఖోష్ణముగా లేపనఁచేయవలయును.
వాతశ్శ్నములగువానిచేత సిద్ధము చేయఁబడిన పాలలో నాలుగురెట్లలో నేతిని సిద్ధము
చేసి అందు కాకోల్యాఃగణపు బైపథములను నూరి కలవలయును. సిమ్మట దీనిని నేత్ర
కార్యములలో వియోగపెట్టవలయును.

—ॐ వర్జ్యంజనము. ॐ—

శ్లో. మేషశృంగస్య ఏత్రాణి శిరఃపథవయో రపి. 167. మాల
త్యా శ్వాపి తుల్యాని ముక్తా వైడూర్య మేష చ, అజాక్షీరేణ సంపి
ష్య తామ్రే సప్తాహ మావపేత్. 168. ప్రణిధాయ తు తద్వర్తిం
యోజయే దంజనే భిషక్, స్రాతోజం విద్రుమం ఘనం సాగరస్య మ
నశిశిలాః. 169. మణిచాని చ తద్వర్తిం కారయే త్పూర్వవ ద్భిషక్,
రసాంజనం పుత్రం క్షౌద్రం తాలీసం స్వర్ణగై రికం. 170. గోశక్పద్ర
సనంయుక్తం పిత్రో సహతిదృష్టయే.

మేషశృంగపుత్రములును దిరిసెన చంద్ర వీటిఅకులును బాజియాకులును సమాన
ముగా గ్రహించి ముతైములు వైడూర్యమణి వీటిని సమానభాగములుగా గ్రహించి
ఏదొకనమలవరకు రాగిచాత్ర లో మేక పాలతో తడిసియుంచి పిమ్మట నూరి వత్తిచేసి

వేసికొనిన హితకరము. శంఖము ముద్గములు సమద్ర ఫేనము మణిశిల మిరియుములు వీటిని వత్తిచేసి వేయుట మంచిది. లేనిచో రసాంజనము నేయి తేనె తాడిశపత్రి స్వర్ణ గైరికము వీటిని నూరి వేడరసములో కలిసి వత్తిని చేసి ఆవత్తితో పిత్తోపహతములగు దృష్టులు శాంతించును.

— గుటి కాంఠము. —

శ్లో. నలినోత్పలకింజల్కం గోశేకృద్ద్రససంయుతం. 171. గుడి కాంజన మేత త్వా ద్దినరాత్యగ్నిధయో ర్హితం, నదీజశేంభుత్రికటూ న్యథాంజనం నునఃశిలా ద్వే చ నిశే గవాం శక్పత్, సచందనేయం గుడికాథ చాంజనే ప్రశస్యతే గాత్రదినే వ్యపశ్యతాం. 172. కణాచ్ఛా గయక్తిస్సధ్యే పక్వా త్తద్రసపేషితా, అచిరాద్ధన్తి నక్తాంధ్యం త ద్వత్సత్కౌద్రమూషణం. 173. పచేత్తు కౌథం హి యకృత్ప్రియుక్తం ప్రకల్పితం మాగధకాభి రంజనా, నిషేవితం త్సకృ దంజనేన నిహన్తి నక్తాంధ్య మనుశయం ఖలు. 174. దధ్నా నిఘృష్ట మరిచం రాత్యగ్ని ధ్యాంజన ముత్తమం, తాంబూలయుక్తం ఖద్యోతిభక్షణం చ తదర్థకృ త్. 175. శశరీమత్స్వత్కారో నక్తాంధ్యం చాంజనా ద్విసిహంతి, తద్వ ద్రామత టంకణ కర్ణమల చైకిశోంజనా వృధునా. 177. కేశరాజా న్వితం విధం మత్స్యంఢం పాస్తీ భక్షితం, నక్తాంధ్యం నియతం స్మాణాం సస్తాహా త్పథ్యనేవినాం. 177.

కిమలకేసరములను ఆవువేడలోకి లిపి ఉండలుచేసి కంటిలో నుంచుకొనిన పగలు దృష్టి చక్కగా నగుపడును. తేచికటియ నశించును. అత్యుత్పన్నమగు శంఖము శొంఠి మిరియుములు పిష్పర్లు ఆంజనము మణిశిల పసపు మౌనిపసపు వేడ చందనము వీటిని వత్తి చేసి కంటిలో వేసికొనిన దినారాత్రములును దృష్టిస్వచ్ఛముగా నుండును. పిష్పర్లు మేకక డుపులో (కుడిదిక్కుననున్న) మూలమునందు పక్షముచేసి కంటిలో వైచికొనిన నిశ్చయముగా తేజీకటులు నశించును. మిరియుమును పెరుగులో నూరి కాటుకగా వేసికొన తేజీకటులు నశించును. తాంబూలములో మిణుగురుపురుపును తినినను చేపయుక్క తూరమును కంటిలో వేసికొనిన తేజీకటులు నశించును. ఇంగువ నుహగపు ప్పును చెవిగుబిలి వీటి నొక్కొక్కదానిని తేనెతో చూచి వేయుట మంచిది.

—ॐ త్రిఫలాఘృతము. ॐ—

త్రిఫలాక్వాథ ల్కాభ్యాం సపయస్కం శృతం ఘృతం, తిమి
రాణ్యచిరాద్ధతి వీత మేత నిశాముఖే. 178

త్రిఫలాకషాయ కల్కములతో పాలు సహితముగా నేతిని కాచి సాయం కాల
ములయందు త్రాగిన సంపూర్ణముగా తిమిరరోగములు నశించును.

—ॐ మహాత్రిఫలాఘృతము. ॐ—

శ్లో. త్రిఫలాయారసప్రస్థం ప్రస్థం భృంగరసస్యచ, వృషస్యచ రస
ప్రస్థం శతావర్యా శ్చ తస్యనుం. 179. అజాక్షీరం గుఱాచ్యా శ్చ
ఆమలక్యా రసం తథా, ప్రస్థం ప్రస్థం సమాహృత్య సర్వేభిర్ఘృతం పచే
త్. 180. కల్కః కణాసితాద్రాక్షా త్రిఫలా నీల ముత్పిలం, మధుకం
క్షీరకాకోలీ మధువర్ణ నిద్ధిగ్ధా. 181. తత్సాధు సిద్ధం విజ్ఞాయ శుభే
భాండే నిధాపయేత్, ఊర్ధ్వపాన మధఃపానం మధ్యపానం చ శస్యతే.
182. యావన్తో నేత్రరోగాస్తా న్వానా దేవాపకర్షతి, సరక్త రక్త
దుష్టే చ రక్తే చాతిస్ఫుటేఽపి చ. 183. సక్తాంధ్యే తిమిరే కాచే నీలికా
పటలార్బుదే, అభిష్యంధేఽధిమంధే చ పక్షకోపే సుదారుణే. 184. నే
త్రరోగేషు సర్వేషు వాతపిత్తః ఫేషు చ, అదృష్టిం మందదృష్టిం చ
కఫవాతప్రదూషితాం. 185. స్రవతో వాతపిత్తాభ్యాం సకండ్వాసన్న
దూరదృక్, గృధ్రదృష్టికరం సద్యో బలవర్ణాగ్నివర్ధనం. 186. సర్వనే
త్రామయం హన్యా త్రిఫలాద్యం మహా ధృతం.

త్రిఫలములరసము 16 ప|| గుంటకలగరాకు రసము 16 ప|| అశ్వసరము రసము
16 ప|| పిల్లవీచరసము 16 ప|| మేకపాలు 16 ప|| తిప్పతీగరసము 16 ప|| అమ్మ
రసము 16 ప|| ఉసిరికరసము 16 ప|| చొ. తెచ్చి ఈరసమునందు నేతిని పక్వముచేయ
వలయును. అనేతిలో విప్పళ్లు చక్కెర ద్రాక్ష త్రిఫలములు నల్లకన్నులములు మధుకము
క్షీరకాకోలీ పాలవాకుడు వీటిని కల్కమును చేసి పక్వముగునపుడు కలిపి చక్కగా
పచనమైన పిమ్మట నొక పాత్రలో నుంచవలయును. పిమ్మట నీఘృతమును ఊర్ధ్వపాన
ముగాని అధఃపానమునుగాని మధ్యపానమునుగాని చేయవలయును. దీనిని త్రాగుటచే
నేత్రరోగము లన్నియును నశించును. రక్తసహితమైన దానియందును రక్తగుచ్ఛమునందు
అతిస్రావమునందును తేజజీకటియందును తిమిరముకాచము నీలికపటలము అర్బుదము అభి
వ్యంధము అధిమంధము వీటియందును భయంకరముగు పక్షప్రకోపమునందును సమస్త

వాతపిత్తకములగు నేత్రరోగములయందును అదృష్టి మందదృష్టి వాతపిత్త స్రావము జల అనన్యదూరదృక్త్యము మున్నగువాని నియ్యది తొలగించును.

● గండవ త్రైఫలఘృతము. ●

శ్లో. త్రిఫలాత్యూషణం ద్రాక్షా మధుకం కటురోహణీ. 187.
ప్రపాండరీకం సూక్ష్మలా విడంగం నాగకేసరం, నీలోత్పలం శారిభే ద్యే
చందనం రజనీద్వయం. 188. కార్షికైః పయసా తుల్యం త్రిగుణం
త్రిఫలారసం, ఘృతప్రస్థం పచే దేత త్వర్వనేత్రరుజాపహం. 189. తిమి
రం దోష మాస్రావం కామలం కాచ మర్బుదం, వీసర్పం ప్రదరం కం
డూం రక్తం శ్వయంధు మేవ చ. 190. ఖాలిత్యం పలితం చైవ క్షేశా
నాం పతనం తథా, విషమజ్వరమర్కాణి శుక్రం చాశు వ్యపోహతి. 191.
అన్యే చ బహవో రోగా నేత్రజాయే చ వర్తమాః, తా స్సర్వా
న్నాశయ త్యాశు భాస్కర స్తిమిరం యథా. 192. నచైవాస్తా త్వరం
కించి దృషిభిః కాశ్యపాదిభిః, దృష్టిప్రసాదనం దృష్టం యథా స్యా త్రై
ఫలం ఘృతం 193. ఫలత్రి కాభీరుకి మాయసిద్ధం కల్మలయష్టేమధుకస్య
యుక్తం, సర్విస్సమం క్షౌద్రచతుర్థభాగం హన్యా త్రిదోషం తిమిరం
ప్రవృద్ధం. 194.

త్రిఫలములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు ద్రాక్ష మధుకము కటుకరోహణి
కమలములు చిన్నయేలకులు వాయువిడంగములు నాగకేసములు నల్లగిల్వలు మనుబొల
చందనము పసపు మ్రానిపసపు వీటిని ఒక్కొక్కటలము చొ॥ వీటికిన్నిటితో సమాన
ముగా పాలను దానికి మూడునెట్లు త్రిఫలములగునను చేర్చి పక్వముచేసి 16 పల
ములనేతిని పక్వముచేయవలయును. ఇచ్చుది నేత్రరోగములను సంపూర్ణముగా
పోగొట్టును. తిమిరదోషములు ఆస్రావములు కామెరలు కాచము అర్బుదము విసర్పము
ప్రదరము కంఠూరికతాతము ఖాలిత్యము నెండుక్రకలనెఱపు విషమజ్వరములు మున్న
గునవి నశించు. కాశ్యపాదిముఖులు ఈ త్రిఫలాఘృతముకింజె మించిన యౌషధము
నేత్రములకు హితకరమైనది లేదు. త్రిఫలములు పిల్లకీచర నీటికమాయములో మధుక
ము వీటికమాయములో సమానభాగములను నేతిని కలిపి పక్వముచేసి నాలవపాలు లేనె
ను కలవవలయును. ఈనీయి త్రిదోషములగు తిమిరరోగములు నశించును.

— శృంగరాజతైలము. —

శ్లో. శృంగరాజరసప్రసేయస్త్రీమధుసలేనచ, తైలస్య కుడవం
పక్వం సద్యో దృష్టిం ప్రసాదయేత్. 195. సస్వాద్వలీపలితఘ్నం మాసే
నైత స్మ సంశయః, గవాం శక్వ త్యాభవిపక్వ ముత్తమం హితం చ
తైలం తిమిరేషు నస్తతః, ఘృతం హితం కేవల మేవ పైత్తికే తథా
ణుతైలం పవనాస్పగుత్తయోః. 196.

16 పలముల గంటకలగరాకురసములో నొక పలము మధుకఃల్కమును కలిపి
4 పలములతైలమును పక్వము చేయవలయును. ఈతైలమును నశ్యము నిచ్చి దృష్టి స్వ
చ్ఛమగును. ఒక నెల నేపించిన వలీపలితరోగములు నశించును. ఆవువేడరసములో తైల
మును పక్వముచేసి యుపయోగించిన తిమిరరోగములు నశించును. కేవలపిత్తజము లగు
తిమిరరోగములకును ఈచికిత్సనే చేయవలయును.

— శృపవల్లభతైలము. —

శ్లో. జీవనకర్షభకౌమేధా ద్రాక్షాంశుమతీ నిద్ధిగికా బృహతీ, మ
ధుకం బలా విడంగం మంజిష్ఠా శిర్కరా తథా రాన్నా. 197. నీలో
త్పలం శ్వదంస్త్రా ప్రపాండరీకం పునర్నవాలవణం, పిప్పల్యః సర్వేషాం
భాగై రక్షాంశికైః పిష్టైః. 198. తైలం యది వా సర్పిర్దత్వా క్షీరం
చతుర్దణం పక్వ, తిమిరం పటలం కాచం నక్తాంధ్యం చార్బుదం త
థాంధ్యం చ. 199. శ్వేతం చ లింగనాశం నాశయతి పరం చ నీలికా
వ్యంగం, ముఖనాసాశార్దంధ్యం జలితం చాకాలజం హను సంభం.
200. కాసం శ్వాసం శోషం హిక్మాస్తంభం తథాత్యయం నేత్రే, ము
ఖజైర్వమరభేదం రోగం బాహుగ్రహం శిరఃస్తంభం. 201. రోగా
నధోర్ధ్వజత్రోః సర్వా నచిరేణ నాశయతి, నస్యార్థం కుడవం తైలం
పక్వవ్యం శృపవల్లభే. 202. అక్షాంశైః శాణ్డైః కిల్బై రస్యే భృం
గాదితైలవత్.

ఘృతము జీవక ఋషభకములను గంధద్రవ్యములు మేద ద్రాక్ష గొలిమిడి వాకు
డు మధుకము ముత్తపపులగము వాయువిడంగములు మంజిష్ఠ చక్కెర రాన్న నీలకమల
ములు పల్లెరు గలిజేరు లవణము వీటిని కాలుపల్లించి నూరి నేతిని గాని నూనెను గాని అం
దు కాచి ఈతైలముకంటె నాలుగురెట్లు పాలను కలిపి పక్వము చేసి నేపించినచో తి
మిరములు పటలములు మున్నగునవి నశించును. ముఖరోగములు అర్ధాంగ వాయువులు

నశించును. ఇందు తైలమునుగాని ఘృతమునుగాని నాలుగుపలములను స్వీకరింప వలయును. కొందఱాచార్యులు భృంగరాజతైలమువలె సిద్ధము చేయువలయు ననిరి.

❖ అభిజితైలము. ❖

శ్లో. తైలస్య పచే త్కుడవం మధుకస్య పలేన కల్కపిప్లేన.
203. ఆమలకీరసప్రస్థం క్షీరప్రస్థేన సంయుతం కృత్వా, అభిజిన్నా
మ్నా తైలం తిమిరం హన్యా న్మనిషోక్తం. 204. వినులాం కురుతే దృ
ష్టిం నస్తా మప్యానయే దిదం శీఘ్రం.

ఒకపలము మధుకకల్కములో నాలుగుపలముల నూనెను ఉసిరికగనమును పాలను 16 పలములను కలిపి పక్వముచేసి నేవించిన తిమిరరంగములు నశించును. నష్టమైన దృష్టి మఱిల వస్తును.

❖ శుక్తజ్వరగములకు ఛేదనాదులు. ❖

శ్లో. అర్తః ఛేతు ఛేదనీయం స్యా త్కృష్ణస్తావృత భవే ద్యథా, బ
డిశావిధ మున్నమ్య త్రిభాగం చాత్ర వర్జయేత్. 205. పిప్పలీత్రిఫలా
లాక్షా లోహచూర్ణం ససైంధవం, భృంగరాజరసే పిష్టం గుడికాంజన
మిష్యతే. 206. అర్త సతిమిరం కాచం కంఠూంశుకం తదర్జవం, అడకాం
నేత్రరోగాం శ్చ హన్యా నిరసశేవతః. 207. పుష్పాఖ్య తార్క్ష్యజ సీ
తోదధి పేనశంఖ సింధూత్థ గైరికశిలా మరీచై స్సమాంశైః, పిప్టై
శ్చ మాక్షికరసేన రసక్రియేయం హంత్యర్త కాచ తిమిరార్జవవర్జ
రోగాన్. 208. కాంతస్య సర్పపః పానై ద్విరేకాలేపనేచనైః, స్వాదు
శీతైః ప్రశమయే చ్ఛుక్తికా మంజనై స్తతః. 209. ప్రవాలముక్తా
వైదూర్య శేఖస్ఫటిక చందనం, సుందర్బరజతం క్షౌద్ర మంజనం శుక్తి
కాపహం. 210. శంఖః క్షౌద్రేణ సంయుక్తః కఠికి సైంధవేన వా,
సితయార్ణవఘ్నోవా పృథగాంజన ముద్దునే. 211. పైత్తం విధి మశేషేణ
కుర్యా దర్జనశాంతయే, వైదేహీ శ్వేతమచిచం సైంధవం నాగరం స
మం. 212. మాతులుంగరసైః పిష్ట మంజనం పిప్టకాపహం.

అర్త రోగము నల్లగుడ్డుపైకి పాకన శస్త్రము చేయుట మంచిది. ఎత్తిపట్టికొని బడిశ మనుశస్త్రముచేత ఛేదంపవలయును. పిప్పళ్లు త్రిఫలములు అత్తుల హఠూర్ణము సైంధవలవణము వీటిని గుంటగలగ రాకురనముగా నూరి సిద్ధముచేసి నేవించిన అర్త

ము తిమిరము కాచము దురద శుక్రము తెలుపు అజక మున్నగు నేత్ర రోగములను పోగొట్టును. సోంపు రసాంజనము మిశ్రీ సముద్ర ఘోసము శంఖము సైంధవలవణము గైరికము శిలాజిత్తు మిరియములు వీటిని సమభాగమున ను తేనెలో కలిపి కన్నులలో వేసి కొనిన అర్కము కాచము తిమిరము పూవులు మున్నగు నేత్ర రోగములు తొలగును. ఈ యింక బీజములతో నైన నేతిని త్రాగుటచేతను విరేచనములు లేపనలు నేచనలు చేయుట చేతను శుక్తి మున్నగు రోగములు నశించును. వెసలు ముత్తెములు వైడూర్యమణులు శంఖము కర్పూరము చందనము బంగారము వెండి తేనె వీటినికలిపి నూరి అంజనముఁ జేసి వేసి కొనిన శుక్తికలు నశించును. తేనిచోశంఖమును నూరి తేనెలో కలిపి కన్నులలో వేసికొనిన వలయును. మిశ్రీ సముద్ర ఘోసము వీటిని నూరి కాటుకగా వేసికొనిన పూవులు నశించును. పూవులు శాంతించుటకై తఱచుచుగా పితృశాంతి చికిత్సను చేయవలయును. పిప్పళ్లు తెల్లమిరియములు సైంధవలవణము శొంఠి వీటిని మాచీరసములో నూరికాటుక వేసి కొనిన సింధుకములు నశించును.

—● సంధిజముల నుపనాహభేదనాదులు. —●

శ్లో. భిత్త్వోపనాహం కింభజం విప్పలీమధు సైంధవైః. 213. విలిఖే న్నండలాగ్రేణ ప్రచ్ఛయే ద్వా సమంతతః, పథ్యాక్షధాత్రీఫలమధ్య బీజైః శ్రీద్వ్యేకభాగై ర్విదధిత వర్తి, తయాంజయే దశ్రుమతి ప్రగాఢ మత్త్యోర్నారే త్కృష్ట మపి ప్రకోపం. 214. స్రావేషు త్రిఫలాక్వాథం యథాదోషం ప్రయోజయేత్, ఔద్రేణ జ్యేష్ఠ విప్పల్యా మిశ్రం విఘ్నే చ్ఛిగాం తథా. 215. త్రిఫలామూత్ర కాసి సైంధవైః సరసాంజవైః, రసక్రియా క్రిమిగ్రంథౌ భన్నే న్యా త్ప్రతిసారణం. 216.

కపోత్పన్నములగు నుపనాహములను భేదనమును చేసిపిప్పళ్లు సైంధవలవణము తేనె వీటినిందు నింపవలయును. కరక్కాయలు 1 భాగము తాడి 2 భా. ఉసిరిక 3 భాగములు వీటిని మధ్యబీజములను క్రమముగామాడు రెండు ఒక భాగమును గ్రహించి నూరి వత్తిచేసి ధరించిన నేత్రములోని యాశువులను తొలగించును.

—● ప్రతిసారకాదులు. —●

శ్లో. స్విన్నాం భిత్వా వినిష్పేద్య భిన్నా మంజననామికాం, శిలైలానతసింధూత్థై స్సక్షౌద్రైః ప్రతిసారయేత్. 217. రసాంజనమనుభ్యాం చ భిన్నాం వా శత్రుకర్షణా, ప్రతిసా ర్యాంజనై ర్యంజ్యా మష్టే ర్విపశిఖోద్భవైః. 218. స్వేదయే దభృష్టయాంగుల్యా హరే ద్ర

క్తం జతాకసా, రోచనాక్షారతుత్థాని పిప్పల్యః క్షౌద్ర మేవ చ. 219. ప్రతిసారణ మేకైకం భిన్నేన గణ ఇష్యతే, నిమిషే నాసయా పేయం సద్విస్తేన చ పూరణం. 220. స్వేదయిత్వా బిసగ్రంథిం చిద్రాణ్యస్య నిరాశ్రయం, షక్వం భిత్వా తు శస్త్రేణ సైంధవే నావచూర్ణయేత్. 221. వర్ణావలేఖం బహుశస్త్రద్వ చోఽఘోషితమోక్షణం, పునఃపున ర్వరేకం చ పిల్లరోగాతురో భజేత్. 222. పిల్లీ స్నిగ్ధో వమే త్పూర్వం శీరావ్యధం స్రుతేనృజి, శిలారసాంజనవ్యోమగోపితై శ్చక్షు రంజయేత్, హరితాలవచాదారు మురసారసపేషితం, అభయారసపిష్టం వా తగరం పిల్లనాశనం. 223. భావితం బస్తమూత్రేణ సన్నేహం దేవదారు చ, కాకమాచీఫలై కేన ఘృతయుక్తేన బుద్ధిమాన్. 224. ధూపయే త్పిల్లరోగార్తం పతంతి క్రిమయోఽచిరాత్.

అసనమనుగోగమునందు చెమటను పట్టించి భేదన చేసి నిప్పీడనము చేయవలయును. పిప్పట శిలాజిత్తు ఏలగులు తగరము సైంధవలవణము లేన పీటితో ప్రతిసారణమును చేయవలయును. లేచో శస్త్రకర్షణతోని వైద్యుండు రసాంజనము లేనలతో ప్రతిసారణమును చేయవలయును. ఇట్లు ప్రతిసారణమును చేసి దీపశిఖోద్భవము లగు నుష్ణముతో చెమటను పట్టించవలయును. పోనిన రుద్ది ఆవిరిపట్ట వలయును. జెలగలను పట్టించి రక్తమును వెడలించవలయును. పిప్పట క్రమముగా గోరోచనము యవక్షారము మైలుతుత్తిము పిప్పళ్లు లేన పీటి నొక్కొక్కదానిని ప్రతిసారణము చేయింపవలయును.

● చూర్రాంజనము. ●

శ్లో. రసాంజనం సర్జరసో జాతీపుష్పం మనశిలీ. 226. నముద్ర ఫేనో లవణం గైరికం మరిచాని చ, ఏతత్సమాంశం మధునా పిష్టం ధాన్యసర్జని. 227. అంజనం క్షేదకంఙ్గాఘ్నం పక్ష్యణం చ ప్రరోహణం, మస్తకాస్థిచులుక్యా స్తు తుషోదలవణాన్వితం. 228. తామ్రసాత్రే అంజనం ఘృష్టం పిల్లై ప్రక్లిన్నవర్తని, తామ్రసాత్రే గుహామూలం సింధూత్థి మరిచాన్వితం. 229. ఆరనాలేన సంఘృష్ట మంజనం పిల్లనాశనం, హరిద్రే త్రిఫలాం లోధ్రం మధుకం రక్తచందనం. 230. భృంగరాజ

రసే పిష్ట్యా ఘర్షయే ల్లోహభాజనే, తథా తామ్రే చ సప్తాహం కృత్వా వర్తిం రజోఽథవా. 231. పిచ్చిటిధూమదర్శిత తిమిరోపహతేక్షణః, ప్రాత ర్ని శ్యంజయే నిత్యం సర్వనేత్రామయాపహం. 232. మంజిష్ఠామధుకోత్పలో దధి కఫత్వికేవ్యగోరోచనా మూసీచందనశంఖపత్రగిరిమృతాలీనపుష్పాజనైః, సర్వై రేవ సమాంశ మంజన మిదం శస్త్రం సదా చక్షుషోః కంఢాక్షేదమలాశ్రుశోణి తరుజా పిల్లార్కశుక్రాపహం. 233.

రసాంజనము సగరసము బాజిపుష్పము మనశ్శిల సముద్రఫేనము ఉప్పు గైరికము వీటిని సమముగా చేకొని తేసెలోనూరి కంటిలో వేసికొనిన క్లిన్నములు వర్జిగములునశించును. చేపతలలోనుండు యెముకను గింజిని ఉప్పునుకలిపి రాగి పాత్రలోనూరి క్లిన్నవర్జమున్నగు వానినుపయోగింప వలయును. కొలపొన్న వేళ్లను రాగిపాత్రలోనూరి సైంధవలవణము మిరియములు కలిపి గంజితో ఘర్షణచేసి అంజనముఁ చేసివేసికొనిన పిల్లరోగములు నశించును. వసపు ప్రానిపసపు త్రిఫలములు లోధ మధుకము రక్తచందనము వీటిని గుంటకలగ రాసుఁ సులు కలిపి లోహపాత్రమునందు గాని రాగి పాత్రములోగాని ఘర్షణచేసి వర్జినిచేసిగాని అంజనము చేసిగాని కంటికి వేసికొనిన పిచ్చిట బూజు గ్రమ్మిన్లుండుట తిమిగము మున్నగునవి సంపూర్ణముగా నశించును. మధుకము మంజిష్ఠము కమలము సముద్రఫేనము లేజపత్రి గోరోచనము జటామాంసి చందనము శంఖము కొండమట్టి తాళిశపత్రి వీటినిసమాంశములను గొని అంజనము చేసి ధరించిన నేత్రములకు హితము. కంఢువు క్షేదము రక్తపుషీడ మున్నగునవి నశించును.

— తుఫ్ఫి కాంజనము. —

శ్లో. తుత్థకస్య పలం శ్వేతిమఁచాని చ వింశతిః, వింశతా కాంచికపలైః పిష్ట్యా తామ్రే నిధాపయేత్. 234. పిల్లా నపిల్లా స్కురుతే బహువర్షోత్థితా నపి, తత్సేకే నోపదేహశ్రు కంఢాశోఢాం శ్చి నాశయేత్. 235. యాస్యః పక్ష్యోపరోధ స్తు రోమార్ధరణలేఖనైః, వర్జన్యపచితం లేఖ్యం ప్రావ్య ముల్కిప్తశోణితం. 236. ప్రవృద్ధాంతర్ముఖం రోమ సహిష్ణో రుద్ధరే చ్ఛనైః, సందంశే నోద్ధరే దృష్ట్యాం పక్ష్యరోమాణి బుద్ధిమాన్. 237. రక్షన్నక్షిదహే తృప్త తప్తహేమశిలాకయా, పక్ష్యరోగే పునర్నైవం కదాచి ద్రోమసాభవః. 238. ఉత్పంగిని బహుల

కర్దమపర్వస్థానీ చ శ్యావం చ యచ్చ పటుతంత్యహ బద్ధవర్త, క్షిప్త చ పోధకియుతం త్యహ వర్త యచ్చ కుంభీకీనీ చ సహ శర్కరయా వలే ఖ్యాః. 239. స్లేష్టోపనాహానగణం చచిసం చ భేదోఽ, గ్రంథిశ్చ యః క్రిమికృతోఽంజననామికా చ. 240.

మైలుతు త్రిము 1 పలము తెల్లమిరియములు 20 పలములు వీటిని 40 పలముల గంటలో కలిపి తామ్రపాత్రలో ఘర్షణచేసి అంజనముగా వేసికొనిన ఒహుకాలము నుండియుండిన పిల్లనేత్ర గోగము నశించును. లేక ఈయోపథులతో నేకము చేసినను ఉపదేహము వాపు నున్నగునవి నశించును. పలక దులయందు రక్తస్రావమును చేయింపవలయును. ప్రవృద్ధులగు అంత ర్ముఖిగములను బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు చినుటలాంటికత్తెరతో వెడలింపవలయును. గరదగల గ్రంథులు మున్నగువానియందు లేఖనకర్మమున్నగు చికిత్సలం జేయవలయును.

— ౩ వర్జములకు ఘృతాదిచోతనము. —

శ్లో. ఘృతసైంధవచూర్ణేన కఫానాహ పునఃపునః, విలిఖేన్తండలాగ్రేణ ప్రచ్ఛన్నే ద్వా సమంతతః. 241. పటోలామలకక్వాథై రా శ్లోవ్యతనవిధి స్త్రితిః, ఘణిజ్జకరసముతోగాని పోధిగ్రంథలను పోగొట్టవలయును అనాహపిడకాం స్విన్నాం తిర్వ్య గ్భిగ్వాన్నినా దహేత్, అర్చస్తథా వర్తనామ్నా శుష్కార్కౌఽబ్బుడ మేహచ. 243. మంఃలాగ్రేణ తీక్ష్ణేన మూలే భంద్యా చ్ఛ్విషక్ శెనైః, సిందూత్థిపిప్పలీకుప్తపర్ణిణీ త్రిఫలా రసైః. 244. సురామండేన వర్తి స్సాస్యత్ స్లేష్టాభిష్యందనాశనీ, పోధకీ వర్జోపరోధ క్రిమిగ్రంథకతూణకే. 245.

కఫానాహ గోగమును ఘృతసైంధవచూర్ణముచేత పోగొట్టవలయును. పటోలము ఉసిరిక వీటిక పాముముతోగాని ఘణిజ్జకరసముతోగాని పోధిగ్రంథలను పోగొట్టవలయును అనాహపిడకలను చెమ్మట నున్నగువానివలన పోగొట్టవలయును. నేత్రపుఅర్బుదము వర్తూర్మము శుష్కార్కము ఈగోగములను మొదల శస్త్రముచేసి పిదప సైంధవలవణము మున్నగు నౌషధులను త్రిఫలములనెసలు లో తడిసిమదిరామండములూ వత్తిచేసి ధరించిన అభిష్యం దానిగోగములు నశించును.

ఇటు చక్రదత్తయందు నేత్రగోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౫౬. శిరోరోగాధికారము.

❀ వాతశిరోగమునకు చికిత్స. ❀

శ్లో. వాతీకే శిరోగోగే స్నేహస్వేదా స్సనావనాసే, పానా
న్నముపహారాం శ్చ కుర్యాద్వాతామయాపహన్. 1. కుష్ఠ మేరండ
తైలం చ లేపా త్కంజక పేషితం, శిరోర్థం నాశయ త్యాశు పుష్పం
వా ముచుకుందజం. 2. పంచమూలీశ్పితం క్షీరం నస్యే దద్యాద్భి
రోగదే, ఆశిరోవ్యాయతం చర్మ కృత్వా ఒప్తాంగుల ముచ్ఛితం. 3.
తే నావేప్య శిరో ఒధస్తా న్నామక లేపన లేపయేత్, నిశ్చల న్యూనవిప్ల
స్య తైలై రుష్ణేః ప్రిపూరయేత్. 4 భారయే దారుజః శాస్తే ర్వా
మం యామార్థ మేవ వా, శిరోబస్తి ర్జయ త్యేష శిరోరోగం మరు
ద్భవం. 5. హను మన్యాక్షికర్ణార్తి మర్దితం మూర్ధకంపనం, ప్రలే నా
పూర్ణ మూర్ధానం పంచమాత్రాశతాని చ. 6. కిష్కేచ్ఛేష్కవిప్లే ఒప్తా
దశి వాతే శిరోగదీ, ఏకఏవ విధః కార్యః తథా నిర్దాక్షిపూరణ. 2.

వాతశిరోగమునకు స్నేహస్వేదములు పానములు హితముల బోధింపబడిన
న్నపానములును చేయవలయును. కోష్ఠ ఆముదమును గంజిబోనూరి లేపనచేసి శిరఃపీడ
లుతొలగును. లేనిచో ముచుకుందవృక్షపుపూలను లేపన చేయవలయును. పంచమూల
ములలో పాలను కిషాయముగాగాచి నవ్యము నిచ్చిన శిరోరోగములు నశించును. తల
చే నలు ప్రక్కలను రాగలచ్చుముతో కట్టిక్రిందివైపున మినుకుల కల్గమును లేపన
నుసి రోగినిస్వస్థునిగా మార్చుండఁబట్టిఆచర్మ ముపైని వెచ్చనినూనెను పోయవలయును.
రోగికి బాధ యుపశమిల్లువఱకును జాముగాని కండుజాములుగాని ఉంచిన నమస్తశిరో
రోగములు నశించును. తల త్రిప్పడు మన్నగువి పోవుటకు ఈరీతిగా నే తైలముతోతల
ను పూరింపవలయును. ఇయ్యదివినూరు మాత్రం తైలము కఠోత్పన్నములును, పిత్రోత్ప
న్నములును ఎన్నిది వందలవాతపు శిరోరోగములను పోగొట్టును. దీనినే కర్ణ ములకును
శ్రోత్రములకును చేయవలయును.

పైత్తిక శిరోరోగములకు.

శ్లో. పైత్తే ఘృతం పయః సేకాః శీతలేపాః సనావనాః, జీవనీ
యాని సర్పింషి పానాన్నం చాపి పిత్తమత్. 8. పిత్తాత్మకే శిరోరోగే
స్నిగ్ధం సమ్యగ్విరేచయేత్, మృద్వీకాత్రిఫలేక్షూణాం రసైః క్షీరైః
ఘృతై రపి. 9. శీతధాతస్మృతాభ్యంగః శీత వాతాద సేవనం,
శీతస్పర్శాశ్చ సంసేవ్యాః సదా దాహార్తిశాస్తయే. 10. చందనోశీర
యప్యాహ్వబలావ్యాఘ్రే సఖోత్పలైః, క్షీరపిష్టైః ప్రదేహః న్యాచృ
త్తై ర్వా ఇరిషేచనం. 11. మృణాలబిసశాలూక చందనోత్పలకేసరైః,
స్నిగ్ధశీతైః శిరో దిహ్యత్తద్వ దామలకోత్పలైః. 12. యప్యాహ్వ
చందనానంతా క్షీరసిద్ధం ఘృతం హితం, నావనం శిర్కరాద్రాక్షా
మధుకై ర్వాపి పిత్తిజే. 13. త్వక్ష్విత్తశిర్కరాపిష్టానావనం తండు
లాంబునా, క్షీరసర్పి ర్విత్తం నస్యం ర సావా జాంగలాః శుభాః. 14.
రక్తజే పిత్తవ త్స్వర్వం భోజనాలేపసేచనం, శీతోష్ణయో శ్చ వ్యత్యా
సో విశేషో రక్తమోక్షణః. 15.

పైత్తిక శిరోరోగములందు నేతని పాలను నేకముచేయవలయును. శీతలలేపములు
నస్యవిధులు జీవనీయాగణపు బౌషధులచేత సిద్ధముచేయఁబడిన యన్నపానములు నేనింప
వలయును. పిత్తశిరోరోగములందు స్నిగ్ధపుష్పధులు గ్రాక్ష త్రిఫలములు చెఱుకు వీటితో
విరేచనములను చేయించుట మంచిది, శిరోదాహములు శాంతించుటకై నూరు పర్యాయములు
శుద్ధిచేసిన నేతని రుద్ధవలయును. చందనమువట్టివేళ్లు మధుకము ముత్తవపులగ
మువాసిడు కమలములు వీటిఁ పాలతో నూరలేపన చేయవలయును. లేనిచో ఈయోష
ధులనే పాలతో క సాయముచేసి నేకము చేయవలయును. కమల నాళములు గడ్డలు జా
జకాయ చందనము కమల పేరములు వీటిని నేతిలో పక్వముజేసి శీతలలేపములను చేయ
వలయును. ఈఘృతమును నస్యమిచ్చుట లేత గాని కిందపక్కెర గ్రాక్ష యష్టిమధుకము
వీటిక పాయమును నస్యమిచ్చుటచేతఁ గాని శిరోరోగములు నశించును. లేనిసత్రి కలకం
డ వీటిని బియ్యపుకడుగుతోనూరి నస్యవిధిఁ జేసినచో హితము గును. రక్తజములగు శిరో
రోగములందు సంప్రాగ్జములగు భోజనలేపనాదులను సిత్తవిధానపురీతిని చేయవలయు
ను. శీతోష్ణముల మార్పును రక్తస్థావమును విశేషము.

—కఫశిరోరోగములు. ౧౦—

శ్లో. కఫజే లంఘనం స్వేదో నూత్నోష్ణైః పాచనాత్తక్తైః, తక్తా
వపీడా ధూమాశ్చ తీక్ష్ణా శ్చ కివలాహితాః. 16. అచ్చం చ పాయ
యే త్వర్చిః పురాణం స్వేదయే త్తక్తః, మధూకసారేణ శిరః స్విన్నం
చాస్య విరేచయేత్. 17. కృష్ణాబ్జశుంకీమధుక శతామెవాత్పలపాక
లైః, జలపిష్టైః శిరోలేః సద్యః హాలనివారణః. 18. దేవదారునతం
కుష్ఠం నలదం విశ్వభేషజం, లేపః కాంజికసంపిప్లవైలయంతః శిరోద్ధి
నుత్. 19. సన్నిపాతభవే కార్వా దోషత్రయహరీ క్రియా, సద్భింపా
నం విశేషేణ పురాణం త్వాదిశంలి హి. 20. త్రికటుక పుష్కర రిజ
సీ రాస్నా సురదారు తురగగంధానాం, క్వాథః శిరోర్రిజాలం నాసా
వీతో నివారయతి. 21. నాగరకల్కమిశ్రం క్షీరం సస్యేన యోజితం
పుంసాః, నానాదోషోద్భూతాం శిరోరుజం హన్తి తీవ్రతరాం. 22. నీ
లోత్పలం చందనకుష్ఠయుక్తం శిరోరుజాయాం సఘృతః ప్రదేహః,
ప్రపాండరీకం సురదారు కుష్ఠ యష్ట్యాహ్వా మేలాకీమలోత్పలే చ.
23. శిరోరుజాయాం సఘృతః ప్రదేహో లోహారకాక్షద్యక చో
రకై శ్చ.

కఫశిరోరోగములకు లాఘవముచేయవలయును. నూత్నములు, సుష్ణములు పాచనా
త్తకములగు వస్తువులవలన చెన్నుటబుట్టింపవలయును. స్వచ్ఛమైన ప్రాశస్త్యముని త్రాగించి
చెనుటపట్టించి యష్టిమధుకపు సత్తుతో నస్యము నిష్పించవలయును. పిష్టగుతుంగముపై
లు శొంథి మధుకము పిల్లపీచు కమలములు కోష్ఠ పేడిని వీటితోనూరి లేపనచేసిన శిర
శ్శూలలు తొలగును. దేవదారువు తిగరము కోష్ఠ మరు నేరు శొంథి వీటిని గంజితో
నూరి తైలమునకలిపి శిరస్సునకు లేపనచేసినచో శూలమునశి చును. సన్నిపాతపు శిరో
రోగమునందు త్రికోషహగములను పిక్విలము పురాణఘృతపానమును చేయింపవల
యును. త్రికటుకము కిమలము పసుపుగాన్న దేవదారువు పెన్నేరు వీటికి మాయమును
ముక్కుతో పీల్చిన శిరోబాధ నుపశమిల్లును. తిగరము కమలములు చందనము కోష్ఠ
వీటినినూరి లేపనచేసిన లేపనచేసినను కమలములు దేవదారువు కోష్ఠ మధుకము ఏలకులువీటి
కల్కములతో లేపనచేసి గాని లోహరము కిమలములు కచోరము వీటికల్కములతో
నేలని కలిపి గాని లేపనచేసినను శిరోరోగములు నశించును.

శ్లో తాత్పర్యతైలము. ౭౭

శ్లో. శతాహ్వారండమూలం చ గ్రావవ్యాప్తిఫలైః శృతం,
తైలం నన్యం మరుచ్ఛేచ్ఛ తిమిరోర్ధ్వగదాసహం. 24.

పిల్లిపీచర ఆముదపు వేళ్లు తగియు వాకుండు వీటితో పక్ష్యముచేసిన తైలమును నన్యముగా నిచ్చిన శిరోరోగములు నశించును.

శ్లో జీవకాద్యతైలము. ౭౮

శ్లో. జీవకర్నభక్తా ద్రాక్షా సితాయష్టబలోత్పలైః,
తైలం నన్యం పయః పక్వం వాతపిత్తశిరోగదే. 25.

జీవకము ఋషభకము ద్రాక్ష కండచక్కెర మధుకము ముత్తవపులగము కమలము లు పాలు వీటితో పక్ష్యముచేసిన తైలమును నన్యము నిచ్చిన వాతపిత్తజములగు శిరోరోగములు నశించును.

శ్లో బృహజ్జీవక తైలము. ౭౯

శ్లో. జీవకర్నభక్తా ద్రాక్షా మధూకం మధుకం బలా, నీలోత్ప
లం చందనం చ విదారీ శిర్కరా శధా. 26. పైలప్రస్థం పచే దేభిః
శిస్తైః పయసి పిష్టణే, జాంగలస్య థా మాంసస్య తులార్థస్య రసేన
తు. 27. సిద్ధ మేత ద్భవే న్నన్యం తైల మ్గ్రావభేదకం, బాధిర్యం కర్ణ
శూలం చ తిమిరం గలభిః జీవాం. 28. వాతీకం పైత్తికం చైవ శీర్ష
రోగం నియచ్ఛతి, దంతిచాలం శిరఃశూల మద్దితా చాపకర్షతి. 29.

జీవకము ఋషభకము ద్రాక్ష మధూకము మధుకము ముత్తవపులగము నల్లగల్వలు చందనము విదారి చక్కెర వీటిని 16 పలముల నేతితో పక్ష్యముచేసి నేతికంటె నారునె ల్లెక్కువ పాలను 50 పలముల నడవిజుతువులమాంసమును కలిపి పక్ష్యముచేసి నేవించిన చెవుడు కర్ణశూలము తిమిరములు మున్నగునవి నశించును.

శ్లో పచ్చింద తైలము. ౮౦

శ్లో. ఏరండమూలం తగరం శితాహ్వ జీవంతి రాన్నా సహ
సైంధవం చ, భృంగం విడంగ మనుయస్త్రికా చ. విశ్వేషభం కృష్ణతి
లస్య తైలం. 30. ఆజం పయ స్తైలవిమిశ్రితం చ చక్షుస్సణే భృంగ
రసే విపక్వం, పచ్చిందవో నాసికయా విధేయాః శీఘ్ర నిహన్యః శిర
సో వికారాన్. 31. చ్యుతాం శ్చ కేశాం శ్చలితాం శ్చ దంతాన్ దు

ర్బద్ధమూలాం శ్చ దృఢీకరోతి, సుపర్ణదృష్టిప్రతిమం చ చక్షుః బా
 మేవా ర్బలం చాభ్యధిశం దదాతి. 32. క్షయజే క్షయ మాసాద్యం
 క ర్తవ్యో బృంహణో నిధిః, పానే నస్యే చ సర్పిః స్యా ద్వాతేమైర్
 ర్మధురైః శృతైః. 33. క్రిమిజే వ్యోమనక్తాహ్వా శిగ్రుబీజై శ్చ నావ
 నం, అజామూత్రయుతం నస్యం క్రిమిజే క్రిమిజి త్వరం. 34.

విగండమూలము తగరము పిల్లపీచర జీవంతిక రాస్న సైంధవలవణము గంటు
 భారంగి అంటుప్పు యట్టిసుధుకము శొంఠి నల్లనూవులతైలము మేకపాలు వీటిని గుంట
 కలగరాకురసములో పోవుచు చేసి ఆరుబిందువులు ముక్కులో పోసిన శిరోవికారము
 లన్నియును నశించును. గాలిన వెండ్రుకలను కనిలిన పండ్లను గట్టిపఱచును. గరుడునితో
 సమమగు దృష్టి నిచ్చును. క్షయోత్పిన్నములను వీర్యవర్ధకములగు చికిత్సలను చేయవల
 యును. వాతనాశకములు మధురములు నగు నోషధులతో సిద్ధముచేసిన నేత్రిని త్రాగింప
 వలయును. మతియును నస్యము చేయింపవలయును. పురుష్వలవలఁ బుట్టిన శిరశ్శూల
 లందు శొంఠి మియుములు పిప్పళ్ళు ముగగవిత్తులు వీటిని మేకమూత్రములొనూరి నస్య
 మును వేయవలయును.

❖ అపామార్గతైలము. ❖

శ్లో. అపామార్గ ఫల న్యౌష నిశాక్షారక రామతైః, సవిడంగం
 శృతే మూత్రే తైలం నస్యం క్రిమిం జయేత్. 35. నాగరం సగుణం
 విశ్వం పిప్పలీ వానసైంధవా, భుజస్తంభాదిరోగేషు సర్వే షూర్ధ్వగదే
 షు చ. 36. సూర్యావర్తే సధాతప్యం నస్యకర్తాభేషజం, పాయయే
 త్సగుడం సర్పి ర్భృతపురాం శ్చ భక్షయేత్. 37. సూర్యావర్తే శిరా
 వేగో నావనం క్షీరసర్పిషా, హితః క్షీరఘృతాభ్యాన స్తాభ్యాం చైవ వి
 రేచనం, క్షీరపిష్టే స్తైలే స్వేదో జీవనీయై శ్చ శస్యతే. 38. సశర్క
 రం కుంకుమ మాజ్యభృష్టం నస్యం విధేయం పవనాస్పృశ్యతే, భూశంఖ
 కర్ణాక్షిశిరోర్ధ్వూలే దినాభివృద్ధిప్రభవే చ రోగే. 39. కృతమాలపల్ల
 వరసే ఖరమంజరికల్కసిద్ధనవనీతిం, నస్యేవ జయతి నియతం సూర్యా
 వర్తం సుమగ్నారం. 40.

ఉత్తరేణు త్రిఫలములు శొంఠి మియుములు పిప్పళ్ళు పసుపు యవక్షారము
 ఇంగువ వాయువిడంగములు వీటిని గోమూత్రముతోపక్వముచేసి నస్యమిచ్చిన క్రిములు
 నశించును. తుంగముపైలు బెల్లము శొంఠి పిప్పళ్ళు సైంధవలవణము వీటికల్కమును

నస్యమిచ్చిన భుజస్తంభరోగములు సంపూర్ణముగా నశించును. నూర్యవర్తమునకు పగటి పూట బాధగల శిరోరోగములకు నస్యము నివ్వవలయును. లేనిచో నూవులను పాలలో నూరి లేపనచేసి చెట్టును పుట్టించవలయును. జీవనీయగణపుటోషధులను నూరి లేపన చేసినను హితమే యగును. కుంకుమపువ్వును నేతితో వేయించి చక్కెరను కలిపి నస్యము చేయించిన వాతర క్తజములగు శిరోరోగములు నశించును. నెమలియడుగులకుల రసముతో ఉత్తిరేణువును కల్పించి నవనీతమునందు పక్వముచేసి నస్య మిచ్చినచో దారుణములగు నూర్తివర్తగ్రస్తములు తొలగిపోవును.

❀ దశమూలక్యాధామలు. ❀

శ్లో. దశమూలకపాయం తు సర్వస్థై స్తందవసంయుతం, నస్య మగ్ధావభేదఘ్నం సూర్యావర్తశిగోర్తనుత్. 41. శిరీషమూలకఫలై రవ పీడిం చ యోజయేత్, అపవీణో హితో వా స్యా ద్వచాపిప్పలిభిః శృతః. 42. జుంగలాని చ మాంసాని కారణే దుపనాహనం, తేనాస్య శా మ్యతి వ్యాధిః సూర్యావర్తః సుదారుణః. 43. ఏష ఏవ విభిఃకృత్ప్రీతి కార్య శ్చగ్ధావభేదకే, శారివోత్పలకుస్థాని మధుకం చాన్లుపేషి తం. 44. సర్పి స్తైలయుతో లేపః సూర్యావర్తార్థేదయోః, పిబే త్సశ గ్గురం క్షీరం సిరం వా నారికేలజం. 45. సుశీతం వాపి పానీయం సర్పి ర్వా స స్తం స్తయోః, అనంతవాతే కర్తవ్యః సూర్యావర్తహితో వి ధి. 46. శిరావేధ శ్చ క్తివ్యోజనంతివాతప్ర శాంతయే, ఆహార శ్చ విధాతవ్యో వాతపి త్తివినాశనః. 47. మధుమస్తుః సంయావహవిఃపూర్తై శ్చ యః ప్రియః, సూర్యావర్తే హితం య త్త చ్ఛంఖకే స్వేదవర్జి తం. 48. క్షీరసర్పిః ప్రశాంతి నస్యపానం చ శంఖకే, శతావరీం కృ ష్ణతిలా స్త్యధుకం నీల ముత్పలం. 49. మూర్వాం పునర్నవాం చాపి లే పం సా ధ్వవతారయేత్, శీతతోయావసేకాం శ్చక్షీర సేకాంశ్చ శీతలా న్. 50. కల్కైశ్చ శ్చ క్షీరపుత్రాణాం శంఖకస్య ప్ర లేపనం, క్రౌంచకా దుబహంసానాం శిరాస్యః కచ్చనస్యచ. 51. రస్యైః సంవిహితస్యాథ తస్య శంఖకసంధిజాః, ఉర్ధ్వం తిస్రః శిరాః ప్రాజ్ఞో భింద్యా దేవ న తాడయేత్. 52. శిరఃకంపేమృతం రాన్నా బలాన్మేహ సుగంధిభిః, స్నేహస్వేదాదివాతఘ్నం శిరోబస్తి శ్చ శస్యతే. 53.

దశమాలపుకషాయములో సైంధవలవణమును తేనెను కలిపి నన్యమిచ్చిన శిరః కంఠఃకులు సూర్యావర్తము నున్నగునవినశించును. దిరిసెనవేళ్ళు పండ్లు వీటితో అవసీదనము చేయుట మంచిది. వన సిప్పుళ్లు వీటితో సిద్ధముచేసిన కషాయముతోనైన నవసీదనము చేయుట మంచిది. అడవిజంతువులమాంసముతో చెవ్వుటను పుట్టించిన, దారుణములగు సూర్యావర్తిరోగములును నశించును. కిలకిండతో పాలను త్రాగినను టెంకాయనీళ్ళలో చుక్కరను వేసికొని త్రాగినను చల్లనినీళ్ళతో గాని నేతితో గాని నన్యమిచ్చినను అసంతివాతము సూర్యావర్తము నున్నగునవి నశించును.

❖ యష్టాదిపుత్రము. ❖

శ్లో. యష్టమధుబలా రాన్నా దశమూలాంబుసాధితం, మధురైశ్చ ఘృతం సిద్ధ మూర్ధ్వజత్రుగదాపహమ్. 54.

మధుకము ముత్తవపులగము రాన్న వీటికల్గమును దశమాల కషాయముతో పక్వముచేసి నేతినందు కాచి నేకించి ఊర్ధ్వజత్రుపు నున్నగు రోగములు నశించును.

❖ మయూరపుత్రము. ❖

శ్లో. దశమూలబలరాన్నా మధుకై స్త్రిపల్లై స్సహ, మయూరం పత్రపితృంత్ర శిశ్యమ్నా దాన్యవిద్యతం. 55. జలే పక్త్యా ఘృతసంస్థం తస్మిన్ తీరసముం పచేత్, మధునైః కాష్ఠకైః కల్లైః శిరోరోగార్దితాపహం. 56. కిర్ణినానాక్షిహృష్య గలరోగవినాశనం, మయూరాద్య మిదం ఘృత మూర్ధ్వజత్రుగదాపహం. 57. ఆఖుభిః కుక్కుటైర్హంసైః శిశై శ్చాపి హ బుద్ధిమాన, కల్లైః నానేన విపచే త్పిర్విరూర్ధ్వగదాపహం. 58. దశమూలాదినా నౌలోయ మయూర ఇహ గృహ్యతే, అన్యే త్వశ్చ త్రిమానేన మయూరగ్రహణం విదుః. 59.

దశమాలములు ముత్తవపులగము మధుకము వీటిని మూడుమూడుపలములు తెచ్చి అక్కలు పిత్తము అంత్రము కులము కాళ్ళముఖము తీసి వైచిన మయూరమును చెప్పబోవు నౌషధులను నీటిలో పక్వము చేయవలయును. పిచ్చుట నానీటిలో 16 పలములనొని 1౮పలముల పాలను పక్వము చేసి ఒక్కొక్కటలముచే. మధురములగునౌషధులకల్గమునందు కలిపి ఘృతమును రుద్దికొనినచో సంపూర్ణముగా శిరోరోగము లన్నియును నశించును. చెక్కినముక్కు కన్నునాలుక ముఖము కుతిక వీటిరోగములును నశించును. ఇయ్యని మయూరాద్యపుత్రము. ఊర్ధ్వజత్రువులను పోగొట్టును. బుద్ధిమంతుడగు సైన్య డీయౌషధులలోనే ఎటుకొని డి హంస కండేలు వీటికల్గములోను

ఈ యాపధులతోనే నేటిని పక్షముచేయవలయును. ఈవిధియందు మయూరమాంసమును శశమూలములు మున్నగువానిని సమభాగములను గ్రహింపవలయును. కొందఱు ఆకృతిమాంసముచేత మయూరమునే గ్రహింపవలయునని యందురు.

—● ప్రపాండరీక తైలము. —●

శ్లో. ప్రపాండరీక మధుక పిప్పలీ చంద్రాత్మ్యలైః, సిద్ధం ధాత్రీ రనే తైలం సస్యే నాభ్యంజనేన వా. 60. సర్వా నూర్ధ్వగదా స్థంతి కలితాని చ శీలితం.

వేయి రేకులు గల కిను మొల మధుకము పిప్పళ్ళు చంద్రము నల్లగలువలు ఉరి రకరసము వీటిలో సిద్ధము చేసిన తైలమును నవ్యవిధిగా నుపయోగించినను మర్దనచేసినను ఉర్ధ్వగతములగు గోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును. తలనెఱియుటనుగూడ పోగొట్టును.

—● బృహత్తమూరఘ్నము. —●

శ్లో. శతం మయూరమాంసం దశమూలకలాలాంబులాం. 61. ద్రోణైర్భసం యచే ధ్మిన్యా తస్మి న్నావసితే శివో, నిశిచ్ఛ్య కయనో ద్రోణం యచే తైలైః పృతః ఫలమ్. 62. ప్రపాండరీకనగ్గోక్షైః జీవనీయై శ్చ ఘృతైః, మేఘబుద్ధ స్త్యూతైః మూర్ధ్వజస్రుగతాంహం. 53. మయూర మేతన్మిద్యై శివానిలహరం చ, మన్యాకన్తశిరో నేత్రై ర్బాప స్థారి నానినం. 64. పిషపాతామయశ్శ్వపపిషనుజ్వరి కాసనుత్.

మయూరమాంసము నూరుపలుకు దశమూలములు మూడువపులగు నూరుపలములు వీటినికల్కముచేసి దాని నొక ద్రోణపునీటిలో కయముచేయవలయును. నాలవపాలు నీరు మిగిలియుండునప్పుడు ఒకద్రోణము పాలను గలిపి ప్రపాండరీకవర్గమునందు చెప్పియున్నట్టియు జీవనీయ గణమునందు చెప్పినట్టియు నాపధులకల్కమును చేర్చవలయును. ఈఘృతము బుద్ధినిఱిగివృద్ధి నేయును. పాడను ప్రైనుండుగోగముల నన్నిటిని పోగొట్టును. వాతోత్పన్నములగు సంక్రాంతి గోగములను నశింపజేయును. మన్యాకగ్గములు శిరస్సు నేత్రము వీటిబాధను ఆపస్తాంబులను విషవాంతుగోగములను శ్వాస విషమజ్వరములను దగ్గు మున్నగువానిని పోగొట్టును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శివోగోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౦. అస్పృగ్గరరోగాధికారము.

—● అస్పృగ్గరమన కుపాయములు. —●

శ్లో. దధ్న సౌమర్చలాజాజీ మధుకం నీల ముష్పలం, సిబేత్
క్షౌత్రయశం నారీ వాతాస్పృగ్గరపీడితః. 1. సిబేత్ దైతేయశం రక్షం
శర్కరామధుసంయుతం, వాసన స్వరసం పైత్రే గుడూచ్యా రస మేవ
వా. 2. రోహితకా న్మూలకల్కం పాండురేఽస్పృగ్గరే సిబేత్, జలే నా
మలకా ద్దీప్యకల్కం వాసనితామధు. 2. ధాతిక్యా శ్వాత్రిమాత్రం
వా ఆమలక్యా మధుద్రవం, కాజాదుశిమూలం వా మూలం
కార్పాస మేవ హి. 4. పాండుప్రకరశాంత్యర్థం సిబేత్ పైడులవా
రిణా, అశోకీ వ్యూలక్యాశ్శృణు దుగ్ధం సుశీతలం, యథాబలం సిబే
త్ప్రతి స్త్రీవాస్పృగ్గరనాశనం. 5. దాఙ్వి రసాంజనవృషాబ్జ కీచాతి బిల్వ
భల్లాతికై రహస్తో మధునా కషాయశి, పీతో ఒయ త్యతిబలం స్పృగ్గ
రం సశూలం పీతాసితారుణపిలోహితనిలశుక్లం. 6. రసాంజనం పింజలి
యస్య మూలం క్షౌద్రాన్వితం తామలశోయపీతం, అస్పృగ్గరం సర్వభ
వం నిహన్తి శ్వాసం య భాగ్యసహనాగరేణ. 7.

నల్లయుప్పి జీలకఱ్ఱ మధుకము నల్లకల్లులు వీటిని పెలుగులాకలిసి తేనెను వేసి
కొని త్రాగిన వానిజములగు ప్రదరములు నశించును. జింక పెత్తుటిలో తేనెను కండచ
క్కరను కలిసికొని త్రాగినచో ప్రదరములు నశించును. గోహితకపు (సోమిచెట్టు) క
ల్కమును పాండుర వర్ణముగా రక్తము స్రవించు ప్రదరరొగములకు త్రావలయును.
ఉసిరిక కల్కమును నీటిలో కలిసి కండచక్కర తేనె కలిసి త్రాగుట మంచిది. తేనెచో
ఆరెపూవులను తాడియసిరికి రసములతో తేనెతో త్రాగుట మంచిది. కాక బానుకప్పు
క్షుపువేళ్లుగాని ప్రత్తివేళ్లుగాని బియ్యపుకడుగుతో నూరి త్రాగిన పాడుపులు ప్రదర
రొగములు నశించును. అశోకపు చెక్కతో నాన్నిసపాలనుకాచి చల్లాల్ప బలానుసాం
ముగా ప్రాత్రకాలమున నేపింప వలయును. నూనిపసపు రసాంజనము అడ్డపరము రుతు
గమునెలు నేలవేసు మా కేటించెక్కు జీడివిత్తులు వీటిని కషాయముపెట్టి తేనెను వైచి

కొని త్రాగిన శూలలు కలప్రదరగోగము లైనను నశించును. పచ్చనివల్ల నియెట్టినిరం గులుగల యోనిసంబంధములగు రక్తగోగములును నశించును.

— ౧౦ శ్రీప్రదరమునకు దశమూలాదులు. —

శ్లో. దశమూలం సమద్భృత్య పేషయే త్తంశులాంబునా, ఏత త్ప్రత్యా త్వహా న్నానీ ప్రదరా త్పరిముచ్యతే. 10. ఔద్రయుక్తం ఫలరసం కోశోదుంబరజా పిబేత్, అస్పగ్ధిరవినాశాయ సశర్కరప యోఽన్నభుక్. 11. ప్రదరం హన్తి బలాయా మూలం దుగ్ధేన మధు యుతం పీతం, కుశవాహ్యలకమూలం తండులసలిలేన రక్తాఖ్యం. 12. శినుయతి మదిరాపానం తమభయ మపి రక్తసంజ్ఞశుక్లాఖ్యా, గుడేన బదరీచూర్ణం మోచ మామం తథా పయః. 13. పీతా లాక్షా చ స ప్పుతా పృథక్ప్రదరనాశనా, రక్తపిత్తవిధానేన ప్రదరాం శ్చ ప్పుపా చరేత్. 14. అస్పగ్ధరే విశేషేణ కుటజాష్టక మాచరేత్.

దశమూలములను తెచ్చి కడుగుతోనూ మూడు బాలు త్రాగిన ప్రదరములు న శించును. నల్లమేడి పండ్ల సమలః లేనను కలిపికొని త్రాగిన ప్రదరగోగమును నశించు ను. ముత్తపపులగపు మేను పాలతో లేనెగో నూని త్రాగినను ప్రదరములు నశించును. దంభలు ముత్తపపులగము పిటిని కడుగుతో నూని త్రాగిన రక్తప్రదరములు నశించును. మద్యమును త్రాగినను రక్తశుక్లపు ప్రదరముల నశింపజేయును. కేగుచూర్ణములో బె ల్లము కలుపుకొని పాలతో త్రాగినను ఇందుగు చెక్కిన పచ్చపాలతో నూని త్రాగినను ప్రదరములు నశించును.

— ౧౧ పుష్పాకుగుచూర్ణము. —

శ్లో. పాతాళుబిష్టప్రయో ర్గద్ధ్యం శిలాభేదగిసాంజనం. 15. అంబుచకీమోచరసః సమంగా పద్మకేసరాన్, బాహ్వీకాతివిషా ముస్తం బిల్వం శోధ్రం సగైరికం. 16. కిట్ఫలం మదచం శుంఠీ మృద్వీకా రక్త చందనం, కిట్ఫలంగవత్పికానంతా ధాతకీ చ సుకాన్తునం. 17. పుష్పే ణోద్భృత్య శుల్కాని శ్లష్టిచూర్ణాని కారియేత్, తాని ఔదేహనయు జ్య పానుయే త్తంశులాంబునా. 18. అస్పగ్ధరాతిసారేషు రక్తం య చ్చోపవేశ్యతే, దోషాగంశుకృతా యే చ బాలానాం తాంశ్చ నాశ యేత్. 19. యోనిదోషం రజోదోషం శ్వేతం నీలం సవీరకం, శ్రీణాం

శ్యావారుణం యచ్చ తత్ప్రసవ్య నివర్తయేత్. 20. చూర్ణంపుష్యాను
గం నామ హితమాత్రేయపూజితం.

విషబొడ్డి నేతేడు మామిడి శింజిత్తు రసాంజనము మజ్జిష్ఠము కమలకేసరము
లు ఇంగువ అశివన తుంగముపైలు మాతేడు చెక్క... లోధ్ర గైరికము కట్ఫలము మిరి
యములు శొంఠి ద్రాక్షరక్త చందనము కట్వంగము శోభుచెక్క తిప్పతీగె ఆరె మధుక
ము అర్జునపుష్పపుచెక్క వీటి నన్నిటిని పువ్వునక్షత్రములతో తెచ్చి సమభాగములు
గా చక్కగా చూర్మముచేసి తేనెకలిపి కడుగుతో త్రాగించి అస్పృగరరోగములను
మంచిది.

—ॐ యద్రాది ఘృతము. ౨౧—

శ్లో. ముద్గమాషవ్య నిర్యూహే రాస్నాచిత్రకనాగరైః. 21.
సిద్ధం సపిప్పలీబిల్వైః సర్పిః శేష్ మస్పృగరే, కుముదం పద్మకోశీరం
గోధూమో రక్తశాలయః. 22. ముద్గపర్ణి పయస్యాచ కాశ్మరీ మధు
యష్టికా, బలాటేబలయో ర్మూల మ్మౌలం తాలమస్తకం. 23. విదారీ
శతమూలీ చ శాలవర్ణీ సజీవకా, ఫలత్రికస్య బీజాన ప్రత్యగ్రం కదళీ
ఫలం, ఏషా మర్ధపలా న్భాగా న్నవ్యం క్షీరం చతుర్గుణం. 24. పా
నీయం ద్విగుణం దత్వా ఘృతప్రస్థా విపాచయేత్. 25. స, వరే రక్త
పితై చ రక్తగుల్మై హలీమకే, బహురూపం చ యత్ప్రిత్యం కామలావా
తశోణితే. 26. అరోచకే జ్వరే జీర్ణే సాండుబోగే మదే భృషే, తరు
ణే చాల్పపుష్పా చ యా చ గర్భం న విదతి. 27. అహస్యహని చ
స్త్రీణాం భవతి ప్రీతివర్ధనం, శీతకల్యాణకం నామ పర ముక్తం రసా
యనమ్. 28.

పెసలు మినుములు వీటి కషాయముతో రాస్నా చిత్రమూలము తుంగముపైలు
సిప్పళ్లు మారేడు చెక్కవీటిలో సిద్ధము చేసిన ఘృతము ప్రదానములందు హితకరము.
కుముదిని కమలములు వర్ణివేళ్లు గోధూమలు ఎఱ్ఱబియ్యము ముద్గపర్ణ గుమ్మడు మధుక
ము ముత్తువపులగము వీటివేళ్లున్న కమలములు తాళమస్తకము విదారీకంద పిల్లవీచర
సాలపర్ణ జీవకము త్రిఫలములు క్రితయరటిపండ్లు వీటినిన్నిటిని అర్థఫలము చొచ్చి
ఆవుపాలు ఈయాషధులతో నాలుగు గట్లుచేసిని బొంపులకంటె రెండింతలు నీళ్లు
కలిపి కషాయముచేసి 16 పలములవేలి నందు పక్వము చేసి నేవించిన రక్తగుల్మములు
హలీమకము మున్నగురోగములు నశించును.

— బృహచ్చతాపరీ ఘృతము. —

శ్లో. శతావరీరసప్రసం ఖీదముత్వాఽవపివయేత్, ఘృతప్రస
సమాయుక్తం క్షీరద్విగుణితం భిషక్. 29. అత్ర కల్కా నిమాన్ ద
ద్యా త్సులోదంబురసంమితాన్, జీవనీయాని యా న్యష్టౌ యష్టిప
ద్దకచందనం. 30. శ్వదంష్ట్రా చాత్మగుప్తా చ బలా నాగబలా తథా,
శాలపర్ణి పృశ్నిపర్ణి విదారీ శారిఖాద్వయం. 31. శర్కరా చ సమా
దేయా కాశ్మర్యాశ్చ ఫలాని చ, సమ్యక్ సిద్ధం ఘృవిజ్ఞానం తద్భృతం
చావతారయేత్. 32. రక్తపిత్తవికారైః వాతపిత్తకృతేషు చ,
వాతరక్తం క్షయం శ్వాసం హిక్మాం కాసం చ దుస్తరం. 33. అంగ
దాహం శిరోదాహం రక్తపిత్తసముచ్ఛవం, అస్పృగ్దరం సర్వభవం
మూత్రకృచ్ఛిం సుదారుణం. 34. ఏతా న్నోగాన్ శమయతి భాస్కర
స్తిమిరం యథా.

ఒక ప్రథమ శతావరీ దంచ గసలు తీసి 4 పలములనేతిని పక్వముచేసి ఆనేతి
లో పెండింతలు పాలను కలపవలయు. సిగ్గుట నీ నేతిలో ముడు చెప్పబోవు ఔష
ధముల కల్కమును పెద్దమేడిపంకెంతయుండఁ జేసికలుపవలయు. జీవనీయాద్యష్టగ
ణముల యౌషధులను మధుకము కి మలములు చందము పట్టెను ముఖవపులము సా
లపర్ణి విదారీగింద గరికీ వేటిని కల్కము చేసికొని ఈ ఔషధులతో సమముగా కండ
చక్కర నందు కి తిపి గుమ్మలు పలముల నందు కలుపవలయు. సిగ్గుటనిందులో నేరిని
చక్కగా పక్వము చేసి నీ నేరినిచేసినో రక్తపిత్తవికారములను వాతపిత్తవికారముల
ను పోగొట్టుటకు తమమైనవెత్తును. వాతరక్తములు క్షయశ్వాసగోగము ఎక్కిళ్లు కాస
అంగదాహము శిరోదాహము రక్తపిత్తములవలనం బుట్టిన ప్రదరగోగములు దారుణ
ములగు మూత్రకృచ్ఛిములు మన్నగునానిని ఈఘృతము సూర్యుడు చీకటులను పో
గొట్టునట్లులు నశింపఁజేయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు అస్పృగ్దాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౦. యోనిరోగాధికారము.

— యోనిరోగాదుల కుపాయములు. —

శ్లో. యాని వ్యాపత్సు ధూమ్రుః శస్త్రశేకర్కవాలజితై, వస్త్ర
భ్యంగపరీషేకప్రలేపాః పిచుధారణం. 1. వచోపకుంచికా జాతీ కృష్ణా

వృషక సైంధవం, అజమోదాం యవక్షారం చిత్రకం శర్కరాన్వితం. 2. పిష్టాప్రసన్నయాలోడ్య ఖాదే తద్వృతభజితం, యోనిసార్వాత్రిహృద్రోగగుల్మారోవినివృత్తయే. 3. గుడూచీ త్రిఫలా దస్తీ క్వాత్తై శ్చ పరిషేచనం, నతవార్తాకిసికుప్తసైంధవమరదాదుభిః. 4. జైలా త్వ్రీసాదితా ధార్యః పిచు ర్యోనా రుజాపహః, పిత్తలానాం తు యోనీనాం నేకాభ్యంగాః పిచుక్రియాః. 5. శీతాః పిత్తహారాః కార్యాః స్నేహనార్థం ఘృతాని చ, యోన్యాం బలానదుష్టాయాం సర్వరూక్షోష్ణమాషధం. 6. పిష్టల్యా మరిచై ర్దాషైః శతాహ్వ కుప్తసైంధవైః, వర్తి స్తుల్యాప్రదేశిన్యా దార్యా యోనివిశోధనీ. 7. హింస్రాకల్మం తు వాతార్తా కోష్ణ మభ్యజ్య ధారయేత్, పంచవల్కలస్య పితౄర్తా శ్యామాదీనాం కపోత్తరా. 8. మూషికామాంససంయుక్తం తైల మాతపభావితం, అభ్యంగగా ధన్తి యోన్యర్యః స్వేద సన్తాంససైంధవైః. 9.

యోనివ్యాపదలలో వాతనాశకచికిత్సలను వస్తిగ్గులుఅభ్యంగములు పరిషేకములు లేపములు పిచికారిపట్టుట యుత్తమములు వన, క్రాుగచ్చ జాజికాయ పిష్టాల్లు అడ్డసరము సైంధవలవణము అజమోద యవక్షారము చిత్రమూలము కండచక్కెర వీటిని కల్లు లేటతో నూరి కలియఁ బెట్టి నేతితో వేయించి తినిన యోనిరోగములు హర్ష్యరోగములు హృద్రోగములు గుల్మములు మూలరోగములు అన్నియును తొలగును. లిప్పతీగె త్రిఫలములు దంతి వీటికసాయముతో పరిషేచనము చేయవలయును. అగరువాకుడు కోస్తు సైంధవలవణము దేవదారువు వీటితోసిద్ధముచేసిన తైలములో దూదిని తడిపి యోనియందుంచిన బాధయుపశమిల్లును. పిత్తయోనిరోగులకు నేకాభ్యంగములను పిత్తనాశకశీతలక్రియలను చేయవలయును. స్నేహనమునకై నేలిని యుపయోగింపవలయును. కఫదుష్టములగు యోనులకు సంపూర్ణములగు రూక్షోష్ణములగు నౌషధులను చేయవలయును. పిష్టాల్లు మిరియములు మినుము సోంపు సైంధవలవణము వీటిని నూరి తర్జని యంతవత్తిని చెసి ధరించిన యోనిని శోధించును. పిత్తవీడితములగువానికి పంచవల్కలములకల్మసును ధరింపఁజేయవలయును. కఫవీడితుఁడు శ్యామాదికల్మసును ధరింపవలయును. ఎలుకమాంసముతో తైలము నెండలోనెండించి తలంటుకొనిన యోనుల యర్శోరోగములు నశించును.

❀ గోగోచనా చూర్ణము. ❀

శ్లో. గోపితే మశ్యపితే వా క్షౌమం త్రిస్సప్తభావితం, మధునా కిణ్వచూర్ణం వా దద్యా దచరణాపహం. 10. సోతసాం శోధనం శోధకం ఊక్షేదహరం చ తత్, కామిన్యాః పూతియోన్యా శ్చ కర్తవ్యః స్వేదనో విధిః. 11. క్రమః కార్యస్తత స్నేహపిచుభిస్తర్పణం భవేత్, శల్లకీ జంగినీ జంబు ధనత్య క్షౌచవల్కలైః. 12. కషాయై సాస్థిత స్నేహః పిచు స్వా ద్విప్లుతాపహః, కర్ణిన్యాం వర్తికాకుప్తపిప్పల్యర్కాగ్రసైంధవైః. 13. బస్తమూత్రకృతా ధార్యా సర్వం చ క్షేప్యను ధితం, త్రివృతం స్నేహనం స్వేద ఉదావర్తానిలాత్తమః. 14. త దేవ చ మహాయోన్యాం ప్రస్తారూం తు విధీయతే, ఆఖోర్తాంసం సపది బహుధా ఖండిఖండి కృతం యత్. 15. వైలే పాచ్యం ద్రవతి నియతం యావ దేత న్న సమ్యక్, తస్మైలాక్తం వసనమనిశం యోనిభాగే గధానా హన్తి ప్రీడాకరభగ్గలం నాత్రనం దేహబుధిః. 16.

గోవుత్తమునందుగాని చేపవత్తమునందుగాని 21 మాన్లు భావనచేసిన పట్టుగు డ్డసేను కిల్లుతో వస ద్రవ్యచూర్ణమును అయినను ఇచ్చిన, ఆచరిణమును యోనిగోగము నశించుక. రక్తపుకాళవలను పరిశోధించును. వామినిపూతి యోనిగోగములకు స్వేదనముఁజేయుపవలయును. అందుగ గోగిత్వ, నేతేడు సంప్రవీటిచెక్కలను పంచనల్కలములను కషాయు చేసి అందుసాధించిన త్రలయును ఇచ్చిన విప్లుతములు నశించును. కర్ణనియందు కొప్పు పిప్పళ్లు జల్లేడు సైంధవలనణము మేకమూత్రము వీటినికలిపి చేసిన వర్తిని ధరించినను కఫనాశకౌషధులనిచ్చినను హితము.

❀ శతపుష్పతైలాదిలేపము. ❀

శ్లో. శతపుష్పతైలలేపా ద్భదరీదలజా త్తథా. 17. పేటికా మూలలేపా చ్చ యోని ర్భిన్నా ప్రశామ్యతి, సుషవీమూలలేపేన ప్రవిష్టాస్త ర్భహి ర్భవేత్. 18. యోని యూషరసాభ్యంగా నిస్సృతా ప్రవిశే దపి, లోధ్రతుంబీ ఫలాలేపో యోనిదార్ధ్యం కరోతి చ. 19. వేతసమూలనిః క్వాధ క్షౌలనేన తత్రైవ చ, మూషికా వాగులివసా మ్రక్షణం యోనిదార్ధ్యదం. 20. వచానీలోత్పలం కుషం మరిచాని త

శ్లో ౧౪ చ, అశ్వగంధా హరిద్రా చ గాఢీకరణ ముత్తమం. 21. మదన
ఫలమధుకర్పూరపూరితం భవతి కామినీజనస్య, విగలితయావనస్య చ
వరాంగ మతిగాఢం సుకుమారం. 22.

జనుపల్లెలమును లేపనచేసినను లేగుచక్కనూరి లేపనచేసినను పేటికామూలము
ను లేపనచేసినను భిన్నములగు యోనులు చక్కనగును. సువసీమూలము లేపన చేసిన
చో బాహ్యంత ములగు యోనిలో గయుల బోగొట్టును. లూద్దగ సార వీటిలేపనము
యోనిని గట్టిపఱచును. వేతనక సాయముతో కడిగినను యోనిదృఢపడును. వస నల్లకా
లు కోప్పు మిరియములు అశ్వగంధ పసపు వీటినిలేపముచేసినను యోనినిగట్టి పఱచును.
ఉమ్మెత్తకాయ లేనె కర్పూరము వీటితోయోనిని పూరించిన ముసలిస్త్రీకి గూఢయోని
మిక్కిలి గాఢముగను సుందరముగను మెత్తగను నగును.

— పంచపల్లవపుష్పము. —

శ్లో. పంచపల్లవ యష్ట్యాహ్వ మాలతీకుసుమై ర్ఘృతం, రవిప
క్వ మన్యథావా యోనిగంధార్తచనాశనం. 23. ఇత్వాకుబీజదంతీ చ
పలాగుడ మదన కిణ్వ యష్ట్యాహ్వః, సన్నుక్తీరై ర్విత్ రోస్యసిగ
తా కుసుమసంజననీ. 24. సక్తాజికిం జపాపుష్పం భృష్టం శ్యోతిష్ఠతీ
దలం, దూర్వాపిష్టం సప్తాశ్వ చనితా త్వార్తవం లభేత్. 25. ధా
త్య్రాజనాభయాచూర్ణం శోయపితృ రజో హరేత్, శేలుచ్చద మి
శ్రపిష్టం భక్షణం చ తిదర్థకృత్. 26. పుష్కోద్భృతం లక్ష్మణాయా శ్చ
క్రాంగాయా స్తు కన్యయా, పిష్ట మూలం దుగ్ధపుత్ర వీతమృతో తు
పుత్రద. 27. క్వాఢేన హయగంధాయాః సాధితం సఘృతం పయః,
ఋతున్నాతా బాలా పితౄ గర్భం ధత్తే న సశయః. 28. పిప్పల్యః
శృంగ బేరంచ మరిచం కేసరింతథా, పుత్రేన సహ పాతవ్యం వంధ్యాపి
లభతే సుతం. 29.

పంచపల్లవములు మధుకము బాజిపుష్పము వీటితో నేతిని ఎండలోబెట్టి గాని
మఱియేవిధముగానైననుగాని కాయపయోగించినచో యోనులదుర్వాసలు బోవు
ను. చేమ సారవిత్తనములు దంతివేళ్లు సప్పళ్లు బెల్లము ఉమ్మెత్తకాయ మద్యముతో వస
మధుకము జెముడుబాలు వీటితో వత్తిచేసి ధరించిన ముట్టు తప్పక యగుచుందురు.
గంజితో దాసెనపుష్పము దుర్బలతో మోరిన మాలకాంగనీపత్రములను తినినచో స్త్రీ
అర్ధవము నొందెదరు. పుష్పసత్తమునందు లక్ష్మణ చక్రాంగి పిల్లవేళ్ళను నూరి పా

లు నేకులలోక లిసి బుకుకాలమునందు త్రాగిన పువ్రోత్పత్తియగును. అశ్వగంధకపాదు మునుచేసి నేతితో సిద్ధముచేసిన పాలను త్రాగి గర్భమును ధరింపఁగల్గుటకు సందియము లేదు. సిప్పళ్లు అల్లము మిరియములు కుంకుమపువ్వు నీటిని నేతితో త్రాగిన గొడ్డుబోతు కూడ బిడ్డలను కనును.

శ్లో గోష్ఠోత్పత్తి కుపాయము. ౩౦

శ్లో. స్వర్ణస్య చూఢ్యకస్య చచూర్ణే తామ్రస్య చాఙ్గసమిక్తే, పితే శుద్ధే టేత్రే ధవజయోగా ద్భవేద్గర్భః. 30. కృత్వా శుద్ధాన్నా నం నిలంఘ్య దివసాంతే తతిః ప్రాతః, స్నాత్వా ద్విజాయ భక్త్యా సంపూజ్య తథైవ లోకనాథశం. 31. శ్వేతబలంశ్చైవ మృత్యు కర్మం కిర్మం నలం తు శిర్కరాయాః, పప్టేకన్దజీవితవత్సాయా గోస్తు దుగ్ధేన. 32. సమాధికఘృతేన పితా నాగ్రి దినే దేయ మన్నమస్య చ్చ షుధితే సమగ్ధ మన్నం వద్యాదాపురుషసన్నిధే స్తస్యాః. 33. సమదివసే శుభ యోగే దక్షిణపార్శ్వాల చిన గా, త్యక్తత్త్వంకరంగ ప్రహృష్ట మన్నోత్తివృద్ధిసాతో శ్చ. 34. పురుషస్య సంగమాత్త్రాల్లభతేపుత్రం తతో నియతం

బంగారు నెండ్ల రాగిమూర్తిలలో నేతిని కలపెడిన త్రాగించో శుద్ధయోని యందు శౌపథయోమున గర్భము ప్రాపించును. పశుభ్యముగా స్నానముచేసి రోజు అంతయు శుభవసించి ప్రాతః కాలమునందు బ్రాహ్మణులను గొనిమిట్టి పార్వతీని పూ జింపవలయును. ముత్తైవపులగలు నేర్లను సుధకుమును ఆర్ధపలము నీసికొని ఒకపలము కండచక్కెర నందుకలిపి నూని ఒకేగొడుగులిగి జీవించియుండువత్సముగలిగిన ఆయొక్క పాలతో నేతినికలుపుకొని త్రావించో గర్భముకలుగును. పురుష సంయోగ పర్యంతము సమదివసలులో శుభదినములలో దక్షిణపు ప్రక్కలఁబరుండుచు ధీరురాలై పురుషుని కలసినచో తప్పక పుత్రులు పుట్టెదరు.

శ్లో పుత్రజనోపాయములు. ౩౧

శ్లో. గోష్ఠజాతవటకస్య స్నాగుక్తశాఖజే శుభే. 35. మాషా న్వా చ తథా గౌరసర్వపా దధియోజితౌ, పుష్యాపితౌ ధృతా సన్న గర్భాయాః పుత్రకారకౌ. 36. కానకా న్రాజతా న్వాపి లోహా న్పురు

షకా నమూన్, ధ్యాత్యాన్నివణ్ణా న్నయసో దధోవా పృథకస్య వా.

37. క్షిప్తాంజలా పిబే త్సుప్తే గర్భే పుత్రత్వకారకాన్.

సులభము.

—ॐ ఫలఘృతము. ॐ—

శ్లో. మంజిష్ఠా మధుకం కృష్ణం త్రిఫలా శర్కరా బలా.
38. మేధా పయస్యా కాకోలీ మూలం చైవాశ్వగంధజం, అజ
మోదా హంద్రే ద్వే హింగుకం కిటుగోహణీ. 39. ఉత్పలం కుము
దం ద్రాక్షాకాకోత్త్యా చందనద్వయం, ఏశేషం కార్పూరైర్భృగైర్భృ
తప్రస్థం విపాచయేత్. 40. శతావరీరసక్షీరం ఘృతా ద్వేయం చతు
ర్గుణం, సద్వి రేల సురః పీత్వా నిత్యం స్త్రీషు పుషాయతే. 41. పు
త్రాం జనయతే నారీ మేధాధ్యా స్ప్రియదర్శనాన్, యా చైవ స్థిరగ
ర్భా స్యా ద్యా వా జనయతే మృతం. అల్పాయుషం వా జనయే ద్యా
చ కన్యాం ప్రసూయతే. 42. యోనిదోషే రజోదోషే పరిస్థావే చ
శిశ్యతే, ప్రజావర్ధన మాయుష్యం సర్వగహనివారణం. 43. నా
మ్నా ఫలఘృతం హ్యే త దశ్వభ్యాం పరిక్షే ద్దిత్యం, అనుక్తం లక్ష్మణా
మూలం క్షిపంత్యత్ర చికిత్సకాః. 44. జీవద్వైత్సేకవర్ణాయాః ఘృత
మత్ర ప్రశస్యతే, అరిణ్యగోమయే నాపి వహ్నిజ్వాలా ప్రదీయతే. 45.

మంజిష్ఠము మధుకము కోష్ఠ త్రిఫలములు కండచక్కెర మస్తవపులగము మేద
క్షీరకాకోలీ పెన్నేరు అజమోద పసపు మ్రానిపసపు ఇంగువ కిటుక హిణి కమలములు
ద్రాక్ష రక్తచందనము చందనము వీటి సర్ధపలముచో 16 పల్ల సేతిలో పక్వముచేసి పిల్ల
పీచరసము చూబు 64 పలములు కలిపి ప్రేనేతిని త్రాగిన సుఖముగా భోగింపఁగలుగును.
స్త్రీసేవించిన ప్రియదర్శనులును బుద్ధిమంతులునగు పుత్రులనుకన్దజాలును, గర్భము నిలు
వనివారు చచ్చినబిడ్డలనుకనువారు యోనిదోషము రజోదోషము కలవారు సేవించినచో
సంతానాయుష్యోగ్యముల నొసఁగి సుఖంపఁజేయును.

—ॐ రెండవఫలఘృతము. ॐ—

శ్లో. సహచరే ద్వే త్రిఫలాం గుడూచీం సపునర్నవాం, శుని
నాసాం హరిద్రే ద్వే రాన్నా మేదాం శతావరీం. 47. కల్మీకృత్య
ఘృతప్రస్థం పచేత్ క్షీరచతుర్గుణం, తత్పిత్థం ప్రపిబే న్నారీ యోక

శూలప్రవీడితా. 48. పిండితా చవితా యా చ నిశ్శతావివృతా చ
యా, పిండయోని స్తు విస్త్రస్తా పండయోని శ్చ యా స్త్వతా. 49.
ప్రపద్యంతే తు తాః సానుగర్భం గృహ్లాంతి చానకృత్, ఏత త్ఫల
ఘృతం నామ యోనిదోషహరం పరం. 50.

గోరింటలు త్రిఫలములు తిప్పతీగె గట్టేరు నమ్మడు పసపు మ్రానిపసపు రాష్ట్ర
మేద పిల్లపీచర వీటిని కలఁగఁచేసి 64 పలములపాలనుకలిసి 16 పలములనేలిన పక్వ
ముచేసి నేవించిన పిండితాదిగోగము లన్నియును నశించి మాటిమాటికి గర్భము ధరింప
గలుగుదురు.

సోమఘృతము. ౧

శ్లో. సిద్ధార్థకం వచా బ్రాహ్మి శంఖపుష్పీ పునర్నవా, ఏయస్యా
మయ యప్త్యాహ్వ కటుకైలా ఫలత్రయం. 51. శారివే రజనీ పాతా
భృంగదారుసువర్చలా, మంజిస్తా త్రిఫలా శ్యామా వృషపుష్పం స
గైరికం. 52. ధీమా న్మత్స్వా ఘృతిప్రస్థం సమృక్షాత్రాభిమంత్రితం,
ద్విమాసగర్భణీ నారీ షణ్ణాసాన్న ప్రయోజయేత్. 53. సర్వాంగం జ
నయే త్పుత్తం శూరం పండిత మానినం, జడగద్గదమూకిత్వం పానా
దేవాపకర్షితి. 54. సప్తరాత్రిప్రయోగేణ నరః శ్రుతిధరో భవేత్,
నాఽగ్ని ర్దహతి తద్వేశ్చ న వస్త్రం హన్తి న గ్రహః. 55. న తత్ర
మ్రయతే బాలో యత్రాస్తే సోమపంగితి, వంధ్యాఽపి లభతే
పుత్రం సర్వామయవివర్జితం. 56 యోనియో శ్చ యా నార్యో రేతో
దుష్టాశ్చ యే నరాః, అస్యప్రభావాత్కుక్షిస్థః స్ఫుటవా గ్వ్యాహర
త్యపి. 57. దాక్షాపరూషకాశ్చ ర్యో ఫలత్రయ ముదాహృతం “టన్న
మో మహావినాయకా యామృతం రక్ష రక్ష మమ ఫలసిద్ధిం, దేహి రు
ద్ర వచనేన స్వాహా సప్తదూర్వాభిమంత్రితం”. 58.

తెల్లఆవాలు వస బ్రాహ్మి శంఖపుష్పి గట్టేరు క్షీరకాకోలి కొమ్మమధుకముకటు
కగోహిణి త్రిఫలములు అనంతమాలములు పసపు వివబొద్ది గుంటకలగర దేవదారు
అదిత్యభక్తి మంజిష్ఠము తెల్లతెగడ అడ్డనరము గైరికము వీటిని 16 పలములనేలినోపక్వము
చేసి చక్కగామంత్రించి నెండవమాసపు గర్భణీయగుత్త్రీ నేవించిన సంప్రార్థాంగుడును
శూరుడును పండితుడును అగుశుమారుని కనఁగలుగు. ఏడుగోజులు దీనిని నేవించినచో
మనోఘోడు శ్రుతధరుఁడగును. ఈసోమఘృతమున్న ఇల్లు కాలదు. వజ్రమును భేదింపఁ

జాలదు. గ్రహములు బాధింపజాలవు. బాబురుమరణింపదు. దీనిని నేవించిన గొడ్డాలను విడ్డలను కనును. ఈ క్రిందిమంత్రముతో ఏడుగురికి పాలను మంత్రంప వలయును. ఓం నమో వినాయకాయ అమృతం రక్ష రక్ష మమ ఫలసిద్ధిం జేహి జేహి రుద్రవచ నేన స్వాహా అని.

❖ నీలోత్పలాదిఘృతము. ❖

శ్లో. నీలోత్పలోశీరమధూకయష్టద్రాక్షా విదారీ కుశిపంచమూ
లైః, స్యా జీవనీయై శ్చ ఘృతం విపక్వం శతావరీకారసమగ్ధమిశ్రం 59
తచ్ఛర్కరాపాదయుతం ప్రశస్తం ప్రసృద్ధరే మాయతరక్తపితై, ఊణే
బలే రేతసి సుప్రణాప్తే కృచ్ఛే చ రక్తప్రభవే చ గుల్మే. 60.

తాత్పర్యము సులభము.

❖ బృహచ్చతావరీ ఘృతము. ❖

శ్లో. శతావరీమూలతులూ శ్చతస్రః సంప్రవీడయేత్, రసేన ఊ
రతులేన్యన పచే తైన ఘృతాథకం. 61. జీవనీయై శ్చ తావర్యా మృద్వీ
కాభిః పరూషకైః, పిష్టైః ప్రియూలై శ్చాక్షూనై ర్వియష్టమధుకై
ర్భిషక్. 62. సిద్ధశీతేచ మధునః పిష్టల్య శ్చాష్టకం పలం, దక్షా దశ
పలం చాత్ర సితాయా స్తద్విమిశ్రితం. 63. బ్రహ్మణా న్యౌశయే
త్పూర్వం లిహ్య త్పాణితలం తతో, యోన్యస్పృక్ శుక్రదోషఘ్నం వృ
ష్యం పుంసవనం చ తత్. 64. క్షుతిక్షుయం రక్తపితై కాసం శ్వాసం
హలీమకం, కామలం నాతరక్తం చ విస్ఫం హృచ్చిగోగ్రహం. 65
ఉన్నాదాదీ సప్తారా న్యతపితై త్తాక్షా జయేత్, దగ్ధా శిఖం ఊషే
ద్రంభాస్వరసే తత్తు పోషితం. 66. తుల్వాలం లేపతో హంతి రోమగు
హ్యదిసంభవం, రక్తాజనావుచ్చూర్ణయై క్తం శైలం తు సార్వపం. 67.
సప్తాహం వృషితం హన్తి మూలా దోమా న్యసంశయః, కుసుంభ
తైలాభ్యంగో వా గోష్ఠా ముత్పాటితే లతకృత్. 68.

పిల్లపీచరవేళ్లు 400 పలములు తెచ్చి రసముసిండి ఆరసముతో సమముగా పాలను కలిపి 64 పలముల నేయిని పక్వముచేసి 56 జీవనీయగణపు ఔషధులను శతావరి ద్రాక్షమున్నగు వానిని కాలుకాలుపలములు మధుకము నర్ధపలమునుకలిపి సిద్ధమైన పిష్టుట చల్లార్చితేనే పిష్టళ్లు 8 పలములు కలిపి 10 పలముల కండచక్కరను వైచి ముండుబ్రా

హులులను పెట్టి శఱువాత ఒకశులమంతచో తాను నేవింపవలయును. ఇయ్యది యోని గోగ్ర దరగోగ్ర వీర్యదోషములను నశింపజేయును. వీర్యమును పుష్టిజేయును. పుం స్త్రీయు నిచ్చును. క్షతజ్వర రక్తపిత్తము దగ్గుశ్వాస కామెరలు విసర్పము హృద్రో గము ఉన్మాదము మున్నగువానిని పోగొట్టును.

— ఆరగ్వధాది తైలము. ౭౦ —

శ్లో. ఆరగ్వధమూలపలం కర్న ద్వితయం చ శంఖచూర్ణస్య
హరితాలస్య చ ఖరజే మూత్రప్రసే కటుతైలం పక్వం. 68. తైలం త
దిను శంఖహరితాలచూర్ణితం లేపాత్, నిర్మలయతి చ రోమా
ణ్యన్యేషాం సంభవో నైవ. 69. కర్పూరభల్లాతికశంఖచూర్ణం త్వా
రో యవానాం చ మనశశిలా చ, తైలం విపక్వం హరితాలమిశ్రం రో
మాణి నిర్మలయతి క్షణేన. 70.

తీలచెక్క 1 పలము శంఖచూర్ణ మగ్గపలము హరిదళము అర్ధపలము గాడి
దె ఉన్న 16 పలములు వీటిలో అవనూ సెను పక్వముచేసి లేపనచేసిన రోమములను
పోగొట్టును. కర్పూరము జీడివిత్తులు శంఖచూర్ణము వీటిని చూర్ణము చేసి యవక్షార
ము నణిశిల హంపథము వీటిలో పక్వముచేసి తైలము 2 క నిమేషములో రోమము
లను హరించును.

— షోగితైలము. ౭౧ —

శ్లో. శుక్తిశి బూకశి ఖానా విద్ధన్మగ్నా త్నుముష్కకాత్,
దగ్ధా త్వారం సమాదాయ ఖరమూత్రేణ గాలయేత్. 71. త్వారార్థ
భాగం విపచే తైలం చ సార్వం బుధః, ఇదమంతిపురే దేయం తైల
మూత్రేయపూజితం. 72. బిందురేకః పతే ద్యత్రి తత్ర రోమా పున
గృహః, మదనాదివ్రణే దేయ మశ్వీభాగ్యం చ వినిర్మితం. 73. అర్భసం
కువ్రోగాణాం పామాదద్రువిచర్చకాం, త్వారతైల మిదం శ్రేష్ఠం సర్వ
క్షేదహరం పరం. 74.

మత్తైపుచిప్ప శంబూకపు శంఖము దుండిగపు నెట్లు వీటిని కాల్చి త్వారము చేసి
గాడిదయున్నలో నూరి త్వాముకన్న నైదుసార్లు అవనూ సెనుకలిపి పక్వము చేయవల
యును. అంతఃపురములలో నియ్యదగినతైలము ఆత్రేయమునిచెప్పెను. దీనిబొట్టుఒక్క
టి పడినను అచ్చట నెన్నటిని రోమములు మొలవవు. మదనవ్రణములకు ఈయవలసి

నదని దీనిని అశ్వినీదేవతలు నిర్మించిరి. అర్చలు కుష్ఠుగోగములు పామ దస్త్రపు విచర్చిక
మున్నగువానిని పోగొట్టుటకు ఈక్షారత్వైల ముత్తమము.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు యోనిరోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౨. స్త్రీరోగాధికారము.

—౧ గర్భహితములగు నుపాయములు. —౨

శ్లో. మధుకం శాకబీజం చ పయసా సురదారు చ. 1. అశ్మం
తః కృష్ణతిలా స్తామ్రవల్లి శతావరీ, వృక్షాదనీ వయస్యా చ తథై
వోత్పలశారిభా. 2. అనంతా శారిభా రాన్నా పద్మా మధుక మేవ చ,
బృహతీద్వయ కాశ్చర్య క్షీరశృంగా స్త్యచో ఘృతం. 3. పృథక్పక్షి
బలా శిగు శ్వదంష్ట్రా మధుయష్టికా, శృంగాటక బిసా ద్రాక్షా కశే
రు మధుకం సితా. 4. మాసేషు సప్తయోగా స్ఫుటి అర్థశ్లోకాస్తు స
ప్తసు, యథాక్రమం ప్రయోక్తవ్యా గర్భస్రావే పయోన్వితాః. 5. క
పిత్థతిల్వ బృహతీ పటోలేక్షు నిదిగ్ధికాః, మూలాని క్షీరిసిద్ధాని దాప
యే ద్విషగట్టమే. 6. సరమే మధుకానంతా పయస్యా శారిభాః పిబేత్,
పయస్తు దశమే శుంథ్యా శృతిశీతం ప్రశస్యతే. 7. సక్షీరా వాహితా
శుంతీ మధుకం దేవదారు చ, ఏవ మాప్యాయతే గర్భస్తీవారుక్ చో
పశామ్యతి. 8. కుశకాశోరురూకానాం మూలై ర్గోకురకస్య చ, శృతం
దుగ్ధం సితాయుక్తం గర్భిణ్యాః శూలనుత్పరం. 9.

(1) మధుకము శాకబీజము క్షీర కాణోలి దేవిదారుపులును, (2) ఆరె, నల్లనూ
గు మంజిష్ఠ శతావరియును, (3) తిప్పతీగె క్షీర కాణోలి కమలములు మనుబాల అనం
తమూలము, (4) అనంతమూలము మనుబాల నన్నరాస్త కమలము మధుకములును (5)
వాకుడుగుమ్మడు క్షీరవిదారి లవంగపువట్ట శుంగము నేయియును, (6) పృథక్పక్షిముత్త
వపులగము మనగ పల్లెరు యష్టిమధుకమును, (7) శృంగాటకము (దుప్పగిడ్డ) తాను
రతూడు ద్రాక్ష కనేరువు మధుకము మధుశర్కరయును ఈయేడు యోగములను ఏడు
నెలలు క్రమముగా పాలతో కలిపి గర్భస్రావమునం దుపయోగింప వలయును. వెలగ

మారేడు పెద్దవాకుండు పటోలము చిన్నవాకుడు వీటిని పాలతో సిద్ధముచేసి ఎనిమిది నెలలు ఈయవలయును. తొమ్మిదవ మాసములో మధుకము అనంత క్షీరకాళోలీ మను బాల వీటిని త్రాగవలయును. పవయవ నెలలో శొంథితో కాచి చల్లార్చిన పాలు త్రాగుట శ్రేష్ఠము. ఈరీతిగాఁ జేసిన గర్భము పుష్టమై బాధలుపడమిట్లును. కుశకాశలు ఏరండము పల్లెరు వీటివేళ్లను పాలలో పక్వముచేసి చక్కెరవేసికొని త్రాగిన గర్భిణికి శూలలు నశించును.

—ॐ గర్భము నిలుచుటకు దుగ్ధము. ॐ—

శ్లో. కశేరుశృంగాటకజీవనీయ పద్మోత్పలైరండశతావరీభిః, సిద్ధం పయః శర్మరయా విమిశ్రం సంస్థాపయే ద్గర్భ ముదీర్ణశూలం. 10. కశేరుశృంగాటకపద్మకోత్పలం సముద్గపణ్ణమధుకం సశర్మరం, సశూల గర్భస్తుతిపీడితాంగనా పయోవిమిశ్రం పయసాన్నభుక్తి బేత. 11. గర్భే శుష్కే తు వాతేన బాలానాం చాపి శుష్కతా, సితామధుక కాశ్చల్యై స్తాత ముత్థాపనే పయః. 12. గర్భశోషే త్వాయుగర్భాః ప్రసహశ్చ సదా హితాః.

కశేరువు శృంగాటకము జీవనీయగణపు ఔషధములు కమలములు తెల్లమలములు ఏరండము శతావరి వీటితో సిద్ధముచేసిన పాలలో కంఠచక్కెరను కలిపికొని త్రాగి స్పృహనొందిన శూలగల గర్భము నిలుచును. కశేరువు శృంగాటకము కమలములు మినుములు మధుకము చక్కెర వీటినికలిపి నేవించిన శూలము గర్భస్థావములు మున్నగునవి నశించును. వాతముచేత గర్భము శుష్కించినపుడు బాలరమను శుష్కత కలుగును. అట్టి సమయముల తేనె చక్కెర గుఱుడు వీటితో సిద్ధముచేసి పాలు హితకరము. గర్భశోషమునందు పచ్చిగర్భములను తినుట మంచిని.

—ॐ నాభిలేపములు మున్నగునవి. ॐ—

శ్లో. పాతా లాంగలిసింహాస్య మయూరకజటైః పృథక్, నాభి వస్తిభగాలేపా త్పుఖం నారీ ప్రసూయతే. 13. పరూషకస్థిరామూల లేప స్తద్వ త్పుథకప్రుథక్, వాసామూలే వ్రుతం తద్వ త్కటిబధ్ధే ప్రసూయతే. 14. పాతాయాస్తు శిశాం యోనౌ యా నారీ సంప్రధారయేత్, ఉగ్గః ప్రసవకాలే చ సా సుఖేన ప్రసూయతే. 15. శుశాంబుప రిపిష్టేన మూలేన పరిలేపయేత్, లాంగల్యా శ్శరణౌ సూతే క్షిప్ర మేతేన గర్భిణీ. 16. ఆటరూషకమూలేన నాభివ స్తిభగాలేపః కర్తవ్యః, తాలతరూద్భవమూలే ముక్తకచ్ఛే శ్శుతే పుంసాం. 17. గృహంబునా

గేహధూమపానం గర్భాపకర్షణం, మాతులుంగస్య మూలాని మధుకం
మధుసంయుతం. ఘృతేన సహ పాతన్యం సుఖం నారీ ప్రసూయతే. 18.
పుటదగ్ధసర్పకంచుక మస్తృణమసీకుసుమసారసహితాం జితాక్షీ, రుషితి
విశల్యా జాయేత గర్భవతాం మూఢగర్భాపి.

నిషబ్దా లాంగలి అడ్డసరము మయూరకము వీటిని ప్రత్యేకముగానూరి నా
భిస్థానమునందు లేపనచేయుటహితము. బొడ్డుపవ్తియొని వీటికి లేపనచేసిన సుఖప్రస
వమగును. పరూషకము మయూరకు పొన్న వీటివేళ్లను వేర్వేరుగానూరి లేపనచేసినను
బాలకుడు పుట్టును. అడ్డసరపువేళ్లను మొలలోగట్టిన తత్తణుమే ప్రసవించును. విషబో
ద్దివేరును యోనిపైనుంచుకొని స్త్రీప్రసవకాలమున సుఖముగా ప్రసవించును. ముల్లం
గిని యవగంజితోనూరి కాళ్లకులేపనచేసిన గర్భిణీస్త్రీ శీఘ్రముగా ప్రసవించును.
పాముకుటుసమును పుటమువైచి స్నిగ్ధమగుసిరాను తేనెలో కలిపి కన్నుల కంజముగా
వైచినమూఢగర్భముగలదానిని శీఘ్రమే ప్రసవించును.

— సుఖప్రసవమునకు మంత్రితోడకములు. —

శ్లో. గృహంబునా హింగుసింధు పానం గర్భాపకర్షణం. 20.
ఇహామృతం చ సోమ శ్చ చిత్రభాను శ్చ భామిని, ఉచ్చైశ్చ శ్రీవా
శ్చితురశో మందిరే నివసంతు తే. 21. ఇద మమృతి మపాం సముద్భృ
తం వైభవ లఘుగర్భ మిమం విముంచతు స్త్రీ, తదనల పవనార్కవా
సవాస్తే సహలవణంబుధైర్దగ్ధింతుశాంతి. 22. ముక్తాః పాశా విపా
శా శ్చ ముక్తా స్సుర్యేణ రశ్మయః, ముక్త స్సర్వభయా దగర్భవహ్యే
హి మారిత స్వాహా. 23. జలం చ్యవనమంత్రేణ సప్తవారాభిమం
త్రితం, వీత్వా ప్రసూయతే నారీ.

ఇంటినీళ్లలో ఇంగువనైంధవలణము కలిపి త్రాగిన గర్భాపకర్షణమగును. తిప్ప
తీగ సోమవల్లి చిత్రభానుఉచ్చైశ్చ వసు ఓచిన్నదానానియింటిలోనెప్పుడుంచుకొనుము.
జలాధృతము లగు సోమమృతము ద్రావి గర్భమును ప్రసవింపును. వాయునూర్యచంద్ర
లు అనీగర్భమును రక్షింతురు గావుత. పిష్టుటముక్తాః పాశాలనుచ్యవన మంత్రముతో
నీటి మంత్రించి త్రాగి నేని స్త్రీసుఖముగా ప్రసవించును.

— గర్భయంత్రాదులు. —

శ్లో. దృష్ట్వాచోభయ త్రింశకం. 24. తిథోభయపంచదశదర్శనం
సుఖసూతికృత్, నారీ జతువసుభిస్సహ, పక్షిదిగష్టాదశభి రేవ చ

26. అర్కభవనాబ్ధిసహితై రుభయత్రింశక మిద మాశ్చర్యం, వసు గుణాభ్యేక బాణ సవపట్నప్రయుగైః క్రమాత్. 26. సర్వం పంచదశ ద్విస్తు త్రింశకం సవకోష్ఠకే, కటుతేం బృహనిర్భూక కృతవేధన సర్వ పైః. 27. కటుతైలాన్వితో ధూమో యోనే పాతయతే మరాం, క చవేష్టితయాంగుల్యై ఘృష్టే కంశే సుగం పత త్యమరా. 28.

ఉభయత్రింశకమును (అనగా నెటుకూడిన ముప్పనివచ్చునట్టిది) ఉభయపంచ దశ సర్వమును (ఎటుమాచిన పడునెదు) అగుయంత్రమునుమాచిన సుఖముగా ప్రస వించును. ఆరు ఎన్నిది పడునెదు పడు నెన్నిది పనిపంద్రగు పడునాలుగు నాలుగు ఈయం కలతో ఉభయత్రింశక చక్రమున. ఎన్నిమిది మూడునాలుగు ఒకటి అయిదు తొమ్మిది ఆరుఏడు ఇన్నిక్రముగా పడునెదు యంత్రము లగును. కట్టించిన ముప్పదియగును. చేదసహా పామగులును అయిదు పీటిని ఆవనూనెలో వైచి మాషితముజేసి యోని కి లేపన చేయవలయును.

— శిల్పికి పితృకరణమంత్రము. —

శ్లో. ఏరంహస్య సినేకశో గంగాతీర ముపాగతః, ఇతః పిబతి పానీయం పితృలాగ్న గృహభి వత్. 29. అనేస సప్తధా ౭౭మంత్ర్య జలం దేయం పితృభ్యం, మూతన లాంగలిక్యా వా సంలిప్త పాణిపాదే చ. 30. అమరాపాతనం విష్ణుర్వి పిష్పల్యాదిరజః పిబేత్, గరీమద నదమా నమూలం చిరజ మపి. 31. గర్భం మృత మమృతం వా సిపాతయతి.

ఏరంహవనే ఆనుయంత్రమును పదుమాటులు నీటిలో చుట్టించి ఇచ్చిన శిల్పి ములు నశించును. లాంగులీమూలముతో కాలు నేతులను లేపన చేసినను వద్యముతో పిష్పలిచూర్ణము త్రావించినను గర్భము జాలును.

— మదిరాసేవనాదలు. —

శ్లో. శాలిమూలాక్షమాత్రం వా మూస్త్రేణామైన వాన్వితం. 31. ఉపకుంచికాం పిష్పలీం చ మదిరాం లాభతః పిబేత్, సౌవర్చలేన సంయుక్తాం యోనిశూలనివారణీం. 32. సూతాయా హృచ్చిరోబస్తి శూలం మక్కందసంజ్ఞితం, యథాక్షరం పిబేత్తత, సర్పిషోష్ణోదకేన వా. 33. పిష్పల్యాదిగణక్వాథం పిబేద్వా లవణాన్వితం, పారావతశ కృత్వీతం శాలితండులన రిణా. 34. గర్భవాతాంఽతరోత్థే తు రక్తస్రా

వనివారణం, జలపిష్టవరుణాంత్రైః సస్మృతై రుద్వర్తనాలేపా తు. 35.
కిక్కిసరోగం హరతో గోమయఘ్నా దధో విహితో.

ఎఱురాజనపు జేళ్లను ఒకతులము గోమూత్రముతో గాని గంజితోగాని త్రాగిన
గర్భశూన్యములు నశించును. నల్లఉప్పిలో మద్యముఁ బ్రాగిన యోసిశూలము నశించును. ప్ర
సవించిన శ్రీకిగల పృచ్ఛాల్లము వస్త్రీశూలము మున్నగువియును నశించును. ఘృతము
తోగాని యవక్షారమునుగాని జేడినీళ్లతో గాని త్రాగిన గర్భపాతమునందలి రక్తస్రావము
లు నశించును. నీటిలో నూరిన దుతిని త్రాగిన కిక్కిస రోగములు నశించును.

— శ్రీ బేరాది కషాయములు. —

శ్లో. శ్రీ బేరారనాల రక్తచందన బలా ధన్యాక వత్సాదనీ. 36.
ముస్తా శీర యవాస పర్పటవిషా క్వాథం పితే ద్గర్భణీ, నానాదోషయు
తా తిసారకగదే రక్తస్మృతో వా జ్వరే. 37. యోగోఽయం మునిభిః పు
రా నిగదితః సూత్యామయే శస్యతే అమృతానాగర సహచర భద్రో
త్కట పంచమూల జలదలశృతం, మధుసంయుక్తం నివారయతి సజ్వ
రం సూతికాతంకం. 38. సహచరపుష్కర వేతి సమూలం వైశంకతం
దారుకులత్థం సమం, జలమత్ర సైంధవహిం గుయుతం సద్యో ఘోరసూ
తికాశూలహరం. 39.

మరువేరు విషబొడ్డి రక్తచందనము ముత్తువపులగము ధనియుములు నిష్పత్తిగ
తుంగములును వట్టివేళ్లపిత్తపాపడ వీటికషాయమును గర్భణీ శ్రీ త్రాగవలయును. దీనిని
అనేకదోషములు గల రక్తస్రావముల నుపయోగింపవలెనని మునులనినది. నిష్పత్తిగ శొంఠి
గోరింట భద్రముపైలు లవంగపుపట్ట పంచమూలములు మరువేరు లేజపత్రి వీటికషాయ
ములో లేననుచేర్చి త్రాగిన సూతికారోగములు నశించును. గోరింట పుష్కరమూలము
వేతనము వీటివేళ్లను దేవదారుకులుత్థ కషాయముతో సైంధవలవణము ఇంగువను చే
ర్చికొని త్రాగిన సూతికారోగములు శీఘ్రముగా నశించును.

— వజ్రకాంజికము. —

శ్లో. దశమూలీకృతః క్వాథః సద్యస్సూతిరుజాపహః, పిప్పలీ పిప్ప
లీమూలం చవ్యం శుంఠీ యవానికా. 40. జపకేద్యే హరిద్రే ద్యే విడ
సావర్పలం తథా, ఏతై రేవౌషధైః పిష్టై రారనాలం విపాచితం. 41.
ఆమవాతహరం వృష్యం కఫఘ్నం వహ్నిదీపనం, కాంజికం వజ్రకం నా

మ శ్రీరామ మగ్నివివర్ధనం. 42. మక్కందశూలశమనం పరం క్షీరాభిమర్దనం, క్షీరపాకవిధానేన కాంజికన్యాపి సాధనం. 43.

దశమాలములక మాయము సూతికలను వెంటనే పోగొట్టును. సిప్పర్లు పిప్పలి దంపలు చవ్వము శొంఠి వామము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ పసపు మ్రానిపసపు అంటుప్పు నల్లయప్పి వీటిని నూరి గంజితో పక్వము చేసి త్రాగిన ఆమవాతములు హరించును. వీర్య పుష్టి నిచ్చి కఫముల నశింప చేయును. అగ్నిని దీపింప చేయును. శ్రీలక్ష్మీగమలను పోగొట్టును.

— పంచజీరకగుడము. —

శ్లో. జీరకం మాపుషా ధాన్యం శతాహ్వ సురదారు చ, యమానీ త్రిష్టప్తోహింగు పత్రికా కాసమర్ధకం. 44. పిప్పలీ పిప్పలీమూల మజమోదాఫ బాష్పికా, చిత్రకం చ పలాంశాని తథాన్యచ్చ చతుఃపలా. 45. కశేరుకం నాగరం చ కుషు దీప్యక మేవ చ, గుడవ్య చ శతం చద్వాన్యకైష్టప్తం తద్దైవ చ. 46. క్షీరద్విప్రస్థసంయుక్తం శనైర్విద్యన్విహవచేత్, పంచజీరక ఇత్యేష సూతికానాం ప్రశస్యతే. 47. గర్భార్థినాం నారీణాం బృహదేయే సమారుతే, వింశతివ్యాపకా యోనేః కాసం శ్వాసం ద్వగం క్షయం. 48. హలీమకం పాండురోగం మార్గధ్యం బహుమూత్రతాం, హంతి వీర్యహినుదాః సప్తపత్రాయ తేక్షణాః. 49. ఉపయోగాత్ ప్రయోగ నియమలక్ష్యములవర్జితాః.

జీలకఱ్ఱ మాపుషము ధనియములు శతాహ్వ సురదారు వామము త్రిష్టకము (కొబ్బరి) హింగు పత్రికా కాసమర్ధము సిప్పర్లు పిప్పలి మూలము జీలకఱ్ఱ చిత్రమూలము వీటిని ఒక్కొక్క పలమును ఇతరవస్తువులను 4 పలముల చొక్క నేరుపు శొంఠి కోష్ఠ అజమోద బెల్లము 100 పలములును నేము 16 పలములును చచ్చి 32 పలముల పాలను మెల్లని పెగలైన పక్వముచేయవలయును. ఇది పంచజీరకము. సూతిక మున్నగు వానిని నశింపజేయును. గర్భానులను బలము నిచ్చును.

— దుగ్ధవర్ధనసాపాయము. —

శ్లో. వనకార్పాసకేక్షణాణాం మూలం సోమీర కేణ మా. 50 విదారీకందం సురయా పిబే ద్వాస్తవ్యవర్ధనం, దుగ్ధేన శాలితంపల చూర్ణాపానం వివర్ధయేత్. 51. స్తవ్యం సప్తాహతిః క్షీరసేవిన్యాస్తు న సంశ

యః, హరిద్రాదిం వచానిం వా పి బే త్తన్యవిశుద్ధయే. 52. తత్ర వా తాత్పర్యే స్తన్యే దశమూలజలం పి బేత్, పిత్తదృష్టేఽన్యతా భీరు పటా లం నింబచందనం. 53. ధాత్రీకుమార శ్చ పి బే త్త్వాభయత్వా సశా రిబం, శిశే వా త్రిఫలా ముస్తా భూనింబం కటుకోపిణీ. 54. ధాత్రీ స్తన్యవిశుద్ధ్యర్థం ముద్గయూషరసాశిని, భార్జి వచా దారుపాతాః పి బేత్సాతివిషాః శృతాః. 55. కుక్కురా మంజకామూలం చర్మిత మాస్యే విధారిణం జయతి, సప్తాహం త్సనకీలం స్తన్యం చైకాంతిః కురుతే. 56.

అడవి ప్రత్తి చెఱువ వీటివేళ్లను గంజితో నూగొని విదారీకందను మద్యము తోగొని త్రాగిన పాలు హెచ్చును. వరిబియ్యపు పిండిని పాలతో నేడు గోజులు త్రాగిన పాలుత్రాగడిదానిపాలు హెచ్చును. హరిద్రాదిగణపు జోషధములుగాని వచాదిగణ పు జోషధులుగాని పాలను వృద్ధినిొందించును.

—౯౯ స్తనశోధలకు చికిత్స. ౧—

శ్లో. శోధం స్తనోత్థితమపేక్ష్యభిషగ్విదధ్యా, ద్యద్విద్రథావభిషా తం త్విహ భేషజం తు, ఆమే విదహ్యతి తథైవగతేచపాకం, తిన్యాః స్తనా సతతమేవచనిర్దుహితం. 57. విశాలామూలః స్తు హంతి పీడాం స్తనోత్థి తాం, నిశాకనకఫాలాభ్యాం లేప శ్వాపి స్తనాన్తిహ. 58. మూషికవసయో సూకర, గజమహిషమౌసచూర్ణసంయుతయూ. 59. అభ్యంగమర్దనా భ్యాం కఠినపీనస్తచా భవతిశి, మహిషేభవనననితం వ్యాధిబలోగ్నా స్త దైవ నాగబలా. 60. విష్ణుమ్మసయోగా త్ప్రీనం కఠినం స్తనం కురుతే.

చనుమొనలు గలవాపులకు విద్రధాగమానకు వలె చికిత్స చేయవలయును. ఇంద్రాయణీవేరు నూరి రాచిని చనుమొనలపోటు తగ్గును. ఎలుకపండి ఏనుగు మన్నపో తు వీటిమాంసము చూర్ణముచేసి రుద్దిని చూచుకములు కఠినములును పుష్పములు నగును.

—౧౦ శ్రీపర్వతైలము. ౧—

శ్లో. శ్రీపర్వతసకలభ్యాం తైలం సిద్ధం తిలోవృవం. 61. తతై లం తూణకే నైవ స్తనస్యోపరి ధాంయేత్, పతితా పృథితౌ శ్రీకాం భవేయాతాం పయోధరా. 62.

కాలిపత్తి రసమునందు కల్పఁగునందు సిద్ధముచేసిన తిలతైలమును గూడితో చను మొనల నుంచిన పతితములై నప్పటికిని పయోధరములు మఱల నున్నతము లగును.

— కాసీసద్ధితైలాదులు. —

శ్లో. కాసీసతురగగంధా శారవా గజపిష్పలీ విషక్వేన, తైలేవ యాంతి వృద్ధిం స్తనకర్ణవరాంగలింగాని. 63. ప్రథమర్తౌ తండులాంభో నస్యం కుర్యాత్తనౌ స్థిరా, గోమహిషీఘృతసహితం తైలం శ్వా మాకృతాంజలివచాభిః. 64. సత్రికటునిశాభిః సిద్ధం నస్యం స్తనోత్థా పనం పరం, తనూకరోతి మధ్యం పీతం మథితేన మాధవీమూలం. 65. స్యా చ్చిధిలాపిచ గాఢా సురగోపాజ్ఞాభ్యంగసంగతో యోనిః, శరబ హలసిరబంధనరజ్జ్వ సంతాడనాద్ధి దయితేన. 66. నశ్య త్యబలాద్వేషః పత్యో సహజః కృతోఽథనా యోగైః, దత్తైవ దుగ్ధభక్తం విప్రా యో త్పాట్య సితబలామూలం. 67. పుష్పే కన్యా పిష్టంద త్తసి మనిచ్ఛా హరం భక్త్యే.

కాసీసము ఆశ్వగంధ మనుబాల వినుగుపిష్పలీ వీటితైలము చనుమొనలు చెవు లు యొన్ని లింగము వీటిని పెంచును. ప్రథమార్తవసమయములందు బియ్యపుకడుగు ను నస్యవిధి చేసిన చూచుకములు స్థిరములై యుండును. ఆపు గేదె వీటి నేతితో తైలమును నల్లతెగడ వన శొఠి మిరియములు విప్పళ్లు పనల్లు వీటితో సిద్ధముచేసిన నస్యమును తీసి కొనిన చూచుకము లుద్ధితులగును. ఆల్లు సుయ్యాకుపాన్న వీటితో కట్టిన త్రాటితో భిర్తతాడనముచేయుట సినుకుటచలనను అబాద్వేషము నశించును. పుష్పకక్షత్రమున సిత(వాపిలి) వేలను తెచ్చి బ్రాహ్మణుని భుజింపః జేసి సేవించిన అరుఁ నశించిపోవును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శ్రీగోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౩. బాలరోగాధికారము.

— బాలరస దుగ్ధాదులు. —

శ్లో. కృష్ణవచాభయాబాహ్ని కమలా క్షౌద్రసర్పిషా, వర్ణా యుః కాన్తి జననం లేహం బాలస్య దాపయేత్. 1. స్తన్యా భావే పయశ్చాగం గవ్యం వా తిన్దుణం పిబేత్, తర్క్వాభో గుడికాం తప్తా నిర్వాప్య కటుతైలకే. 2. తత్తైలం పానతో హంతి

బాలానా ముల్బముద్ధతం, వ్యవశివోగ్రాగజనీకల్కం వా వీత మ
 ధ పయసా. 3. ఉల్బం నిశ్శేపం కురుతే పటుతాం బాలస్య చాత్యం
 తం, మృత్పిండే నాగ్నితప్తేన తీరిసిక్తేన సాష్టణా. 4. స్వేదనో దుర్భి
 తాం నాభిం శోథ స్తేన ప్రశామ్యతి, నాభిపాకే నిశా లోధ్రస్త్రియం
 గుమధుకైః శ్చృతం. 5. తైల మభ్యజనే శస్త్ర మేభి ర్వాప్యనచూ
 ర్ణనం.

కోష్ఠ వస కరక్కాయలు బ్రాహ్మీ కమలసు వీటిని తేనెతోను నేతితోనుకరిపి
 లేహసును చేసి పిల్లలకియవలయును. ఇయ్యది బలమును ఆయుష్యమును కాంచిన
 కలిగించును. స్త్రీలకు పాలుతెనిచో మేకపాలుగాని ఆవుపాలుగాని మాతృస్థనము
 వలె గుణమునిచ్చును. తర్కాధమును (హిం = బడవేరీ) గుటికనుచేసి కాచి కటుతైల
 మునందు మంచి త్రాగిన బాలకులకు ఉల్బము నశించును, శొంఠి మియములు పిష్టము
 కరక్కాయలు వస పసపు వీటికల్కమును పాలలో త్రాగి పవలయును. ఉల్బములు న
 శించును. బాలకులు మిక్కిలియును చతురులగుదురు. అగ్నితో తప్తముచేసిన మద్దలను
 పాలతో చల్లార్చి ఆయావిగిన బొడ్డునకు పట్టించినచో వాపులు నశించును.

❖ మమూశిఖాధారణాదులు. ❖

శ్లో. సోమగ్రహణే షధివత్ కేకీశిఖామూలముద్భృతం బద్ధం,
 జఘనేదథ కంధరాయాం క్షయ త్యహిండికాం నియతం. 6. సప్తదల
 పుష్పం మరిచం పిష్టం గోరోచనాసహితం, వీతం తద్వత్త చులభక్త
 కృతో దగ్ధస్థిప్తకప్రాశః. 7. జంబూకనాసావాయసజిహ్వానాభిర్వలాహ
 సంభూతా, కాంస్యం సంశోభగరలం ప్రాప్యద్భేకస్య నావజంఘాస్థి. 8.
 ఇత్యేకశోభమిలితం విభృతం గ్రీవాదికటిదేశే, అహిండికాప్రశమ
 న మభ్యంగో నాతిపథ్యవిధిః. 9. అనామకే ఘర్షురికా జక్కా ము
 రిచరోచనా, నవనీతిం చ సంమిశ్ర్య ఖాదే తద్రోగనాశనం. 10. ప్రి
 లాక్షశిరస్తాలుని సప్తదలార్కస్నుహీభవం తీగం, దత్వా రజనీచూ
 ర్ణే దత్తే నన్యే దనామకో రోగః. 11. లేహయే చ్చ శునా బాలం నవ
 నీతేన లేపితం, స్ఫుటకపత్ర జరసోద్వర్తనం చ హి తదితమ్. 12.

చంద్రగ్రహణమునందు యథావిధిగా నెమరింపును పెల్లగించి జఘనము
 నందుగాని మెడలోగాని కట్టినచో అహిండికరోగములు నశించును. ముయ్యాకుపా
 న్నపుష్పములు మిరియములు గోరోచనము వీటిని నూనె అన్నముతో తినినను అహిండి

కలుగజించును. గద్దముక్కు కాకినాలుక పందిబొడ్డు కంచు పాదరసము విషము వర కా
లపుకప్పయొక్క వామజంఘపుటెముక ఈరీతిగా ఒక్కొక్కదానిని గాని అన్నిటినికలిపి
గాని కటియందు ధరించినచో ఆహిండికలునశించును. ఈవిధికి పథ్యమేమియును లేదు.
అనామక గోగమునందు ఘర్జురికామాంసము మిరియములు వంచలోచనము నవనీతము
పిటిని కలిపి తనిన మంచిది. నవనీతమును సిల్లనికి రాచి నుక్క చేతనాంచినచో అనా
మకగోగము నశించును.

తైలాభ్యంగములు.

శ్లో. తైలస్య భాగ మేకం మూత్రస్య శ్వాచ శింబిదలరసస్య,
గవ్యం పయ శ్చతుర్ధణ మేచం పచే తైలం. 13. తేనాభ్యంగ స్సతతం
రోగ మనానుకాఖ్య మపహరతి, అర్కతూలక మాచికరోమాణ్యదా
య కేశరాజస్య. 14. స్వరసేనాక్తే న ప్రకృత్యా నర్థం చ తైలాక్తం,
తజ్జాతకజ్వలించితలోచనముగలోఽప్యంశ్యతోబాలః. 15. కష్ట మనా
మకరోగం క్షయతి భూతాదికం చాఽపి, చాలనికాతలసంతిత పోతం
నాప్లాస్య గవ్యమూత్రేణ. 16. బకోదశాలికాయాం రజకక్షారోదక
స్నానం, దాసక్రయణ శ్రావణ నరాటికా రసేంద్రపూరితా ధృతా
కింఛి, నలినీదలే చ శయనం సుకష్ట మనానుకాఖ్యరోగఘ్నం. 17.
భైషజ్యం పూర్వ ముద్భిష్టం నరాణాం య జ్వరాదిషు, దేయం తదేవ
బాగానాం మాత్రా తస్య కనీయసీ. 18. ప్రథమే మాసి హతస్య శిశో
శ్చేషజరక్తకా, అనలేహ్యం సుకర్తవ్యా మసుక్షీరసి తాఘ్నుః. 19. ఏక
కాం వర్ధయే త్తావ ద్యావ త్సంవత్సరో భవేత్, తద్దుర్భ్యం మాపవృద్ధి
స్సాస్య ద్యావదాహోహ శాబ్దికాః. 20.

మాన 1 భాగము, గోమూత్రము 2 భాగములు, శింబిదలములరసము 2 భాగ
ములు, ఆవుపాలు నాలుగుకట్లు వీటిలో తైలమును పక్వముచేసి దానిని తలంటుమండిన
అనామక గోగములు నశించును. బిల్లేడు దూది మేకఉన్నిని గుంటకలగరసములో పశ్రు
మును తడిసి పెత్తినిచేసి తైలములో మంచి కాల్చి లవణసిని కాటుక చేసి నసాధ్యము
లగు అనామక గోగములును నశించును. పడచున్నగు వానిని బొలతునుంచి గోమూ
త్రముతో స్నానము చేయించి ఏకాంతస్థానమునందు గుద్దవలయును. ఇది యన్నియును
కష్టరూపములగు ననామకములను పోగొట్టును. పెద్దలకు జ్వరాదులచే యావధములు
మున్ను చెప్పబడినచో ఆవియే సిల్లలకు నియ్యందగినవి. అయితే, పుట్టికబ్బిడ్డకు కుదటి

నెలలో ఒక చిన్నమాత్రయంత, రెండవనెలలో రెండుచిన్న మాత్రలంత ఇవ్వడం బున సంవత్సరమువరకు హెచ్చించుచు నొప్పదును. తేనెలోగాని, పాలలోగాని చక్కెరలోగాని, నేతిలోగాని కలిపి నాకించవలయును. ఆవల సంవత్సరము మొదలు పదునాఱుసంవత్సరము లగువఱకు నొక్కొక్క మినపగింజంత హెచ్చింపవలయును.

— హరిద్రాదులు. —

శ్లో. హరిద్రాద్వయయస్త్వాహ్వానింహిశక్తయవైః కృతః, శిశో
జ్వరాతిసారఘ్నః కషాయ స్తస్య దోషజిత. 21.

పసపు మ్రనిపసపు మధుకము కొడిసెపాలవత్తులు వీటికి సాయము పిల్లల అతిసార
రగ్గములను మాన్పును.

— బాలచక్రర్భునికి. —

శ్లో. ఘనకృష్ణార్కుణ శృంగీ చూర్ణం డౌద్రేణ సంయుతం, శిశో
జ్వరాతిసారఘ్నం కాసశ్వాసవమీహరం. 22.

తుంగము ప్తలు పిప్పళ్లు శృంగి వీటిని చూర్ణముచేసి తేనెతోకలిపి పిల్లల కిచ్చిన
జ్వరాతిసారములు దగ్గు శ్వాస వాంతులు నశించును.

— శాతుక్యాదులు. —

శ్లో. ధాతకీబిల్వధాన్యాక లోక్తేంద్రయవవల్మికైః, లేహః డౌ
ద్రేణ బాలానాం జ్వరాతిసారవాంతిజిత. 23. రజనీదారుశిరలశ్రేయ
సి బృహతీద్వయం, పృశ్నిపర్ణిశతాహ్వచ లీఢం మాఢీక సర్పిసా. 24.
గ్రహణీ దీపనం హస్తీ మామతార్తిం సకామలాగ, జ్వరాతిసారపాండు
ఘ్నం బాలానాం సర్వశోధనుత్. 25. మిశ్రీకృష్ణాంజనం లాజ శృంగీ
మరిచమాఢీకైః, లేహః శిశో ద్విధాతవ్య శ్చర్దికాసజ్వరాపహః. 26.

ధాతకీఫలము మామిడి దనియములు లోక్త కొడిసెపాలవత్తులు కురుపేరు
తేనె వీటి లేహము పిల్లలకు జ్వరాతిసారములను వాంతుని పోగొట్టును. పసపు దేవదారు
కరక్కాయలు వాడుడు శతావరి వీటిని తేనెతో నేతితో కలిపి లేహమునుచేసి ఈయ
వలయును. గ్రహణీ పాతంగము కామెల అతిసారము మున్నగు వానిని పోగొట్టును.
సోంపు పిప్పళ్లు కుర్చా పేలాలు మిరియములు తేనె వీటితోచేసిన లేహమును పిల్లల
కిచ్చిన వాంతుని మున్నగునవి నశించును.

— శృంగిగిరిలేహము. —

శ్లో. శృంగిగిరి సముస్తాతివిహం విచూర్ణ్య లేహం విదధ్యా స్తధునా

శిఖానామ్. 27. కాసజ్వరచ్ఛర్దిభి రర్దితానాం సమాక్షి కాం చాతివిషాం
తథై కామ్. 28. వీతం వీతం వమే ద్వస్తు స్తస్యం త స్తధుసర్పిషా, ద్వివార్తాకీ
ఫలరసం పంచకోలం చ లేహయేత్. 29. ఆమ్రాస్థలాజసింధూత్థై ర్లేహాః
క్షౌద్రేణ ఛర్దినుత్, పిప్పలీ మరిచానా తు చూర్ణం సమధు శర్కరం.
30. ర సేన మాతులుంగస్య హిక్కుఛర్దినివారణం, పేటీపాతామూలా జ్ఞం
బ్యః సహకారవల్కలతః కల్కః. 31. ఇత్యేకశ శ్చ పిండ్లో విధృ
తో హృన్నాభిమధ్యతాల్యాది, ఛర్ద్యతిసారజం వేగం ప్రబలం ధత్తే త
దేవ నియమేన. 32.

శృంగి, తుంగములు అతివస వీటిని చూర్ణముచేసి లేనెనో లేహముచేసిగాని
అతివస లేనె లేహమును చేసిగాని తినిన దగ్గు జ్వరము ఛర్ద్య మున్నగునవించును. పా
లను త్రాగిత్రాగి క్రిక్కుచు డిసెల్లలకు నాకుడుకాయలగుననున లేనెనోను లేహనోను
నాకింపవలయును. పంచకోలములు తినింపవలయును. మామిడి బెంకలు పేలాలు
నైంధవలవలయు వీటిని లేహముచేసి లేనెతో నాకించిన వానినవించును. పిప్పళ్లు మి
రియుములు వీటిచూర్ణమును లేనె కించ క్కరిల్పిస్తే దీనిని మాచీఫలరసముతో నాకిం
చిన ఎక్కిళ్లును ఛర్ద్యమునవించును. వేటిక విషహస్తవేరు వేతేడుచెక్కి గోరంటితో
క్కు వీటిని వేరువేరుగా కల్కముచేసి నాభివదుము నవదలు మున్నగుచోటులను
పట్టుకెచిచో ఛర్ద్యోసారములు తిప్పి నవించును.

❖ బిల్వక్వాథాదులు. ❖

శ్లో. బిల్వం చ పుష్పాణి చ ధాతకీనాం జలం పలోద్ధ్రం గజపి
ప్పలీ చ, క్వాథానలేహా గంధునా విముశ్చ బాలేషు యోజ్య వతి
సారితేషు. 33. సమంగా ధాతకీ లోధ, తాడివాభిః శృతింజలం, దుర్ధరే
ఽపి శిశో ర్దేయ మతీసారే సమాక్షిం. 34. నాగరతివిషా ముస్తబా
లకేంద్రియవైః శృతం, కుమారిం పాయయే త్పాత్రిః సర్వాతీసారనాశ
నం. 35. సమంగాధాతకీపద్మం వయస్యా కద్దురగా తథా, పిష్టై రే పై
ర్యవాగూ స్యా త్సర్వాతీసారనాశనం. 36. బిల్వమూలక పాయేణ
లాజా తైచైవ సశర్కరః, ఆలోడ్య పాయయే ద్బలం ఛర్ద్యతీసార
నాశనం. 37. కల్కః ప్రియంగుకోలాస్త మధ్యము స్తరసాంజనైః, క్షౌ
ద్రరీఢః కుమారస్య ఛర్దితృష్ణాతిసారనత్. 38.

బిల్వము ఆరెపువ్వులు పురువేరు లోగ్ర విమగుపిష్టులు వీటి కషాయములను అవలేహమున దను లేనెను కలిపి అతిసారముగల బాలకుని క్షీయవలయును. మంజిష్ఠము ధాతేక్షకునుమయు లోగ్ర మనుబాల వీటి కషాయములతో లేనెను కలిపి బాలకులకు భయంకరములగు సతిసారములనొనీయవలయును. శొంఠి అతివస తుంగము స్థలు పురువేరు కొడిసెపాల వీటికషాయమును ప్రాతఃకాలమునందే బాలకునిచేత త్రాగింపవలయును. అన్ని అతిసారములను నశింపజేయును. శుంజిష్ఠ ధాతేక్షకునుమయు ఉసిరిక కమలము వీటినినూరి ౧౦జిని కాచి ఇచ్చిన అన్ని అతిసారగోగములును నశించును. మాశేడు వేళ్లు కషాయముగాగాచి కండచక్కెర పేలాలు వీటిని కలిపి పిల్లలకు త్రాగించినచో చర్మ అతిసారమును నశించును.

—● మోచరసాయ వాగము. —●

శ్లో. మోచరస స్సగంగా చ ధాతేకే నర్తకేనరీ, విష్ణే రేచై ర్యహగూ స్యా ద్రక్తాతీసారనాశినీ. ౩౯. లేహ స్తైలసిశాక్షాద్ర తిలయస్యాహ్వాకత్కితే, బాలస్య రుంధ్రాన్నియతి రక్తిస్తానం ప్రవాహికాం. 40. లాజా సయష్టిమధుకం శర్కరాక్షాద్ర మేవ చ, తండులోదకసాసిక్తిం షిస్తం హన్తి ప్రవాహికాం. 41. అంకోట మూల మథవా తండులసలిలన పబజమూలం వా, పితం హంత్యేతీసారిం గ్రహణీరోగం సుకున్వారం. 42. సితజీర సర్జచూర్ణం బిల్వదలోత్థం జమశ్రితం పీతం, హస్తామరక్తిశూలం గుడసహితం శ్వేతసర్జం. 43. మరిచమపశాపధవలబం ద్విగుణ్యేతి ముత్తరోష్ఠరం క్షిమశ్శి, గుడతక్రయుక్త మేతద్ గ్రహణీరోగం నిహం త్యాసం. 44. బిల్వక్రాంబ మోచాబ్దసిద్ధ మాజం పయః శిశోః, సామానరక్తం గ్రహణీపీతం హన్యాత్తి రాత్రతః. 45. తద్దవదజాక్షిరస మో జంబూత్వ గుద్భవో రసః, గుడపాకేతు బాలానాం పిత్తఘ్నం కారయే త్క్రియాం. 46. రసాంజనం విశేషేణ పానాలేహనయో ర్హితం.

బూరుగుజిట ముజ్జిష్ఠము ధాతేక్షకునుమయు కమలంశులములు వీటినినూరి ౧౦జి జేసి త్రాగించిన రక్తాతిసారములు నశించు. తైలము కండచక్కెర లేనె తిలలు మధుకము వీటికల్గము పిల్లలకుగల రక్తిస్తానము ప్రవాహికను పోగొట్టును. పేలాలు మధుకము కండచక్కెర వీటిని నీళ్లతో త్రావించో ప్రవాహికలు నశించును. అంకోటములమును గాని మట్టియూడనుగాని బియ్యపుకడుగుతో నూరి త్రాగించిన అతిసారములు

నశించును. మిరియములు శొంఠి కోష్ఠ నీటి ను త్తిగోత్తరముగా పెట్టింపు తెచ్చి బెల్లము మజ్జిగ వీటియందు కలిపి త్రాగి గ్రహణులు నశించును. మా లేడు కొడిసెపాల కరు కరు బూరుగుజిగట ను గ్రహణులు వీటిలో మేకపాలను సిద్ధము చేసి త్రాగిన ఆమనహితములగు గ్రహణులు మూడు గ్రాసులతో నశిచును. అట్లే నేత్రేడుచెక్కిరసమును కలిపి త్రాగవలయును. గ్రాహణము లేవన నున్న రసాజనము హితకరము.

❖ సిప్పలీలేహములు. ❖

శ్లో. కణోషణసితాక్షోద్ర సూక్ష్మలూసైంధవైఃకృతః. 47. మూత్రిగ్రహి హస్తయోగ్యవ్యః శిశూనాం లేహఉత్తమః, పృథేన సిందువిశ్వే లాద్దిగుభాగీ రజోలిహాన్. 48. ఆనాహం వాతీకం శూలం జయే శ్లోయేనవా శిశుః, హాతీకే నచాకుష్ఠం కల్కం మాక్షికసముతం. 49. పీత్యాకుమారః స్తన్యేన ముచ్యతే తాలుపాతినాత్, ముఖపాకేతు బాలానాం నాస్రసారివయోరంజః. 50. కైరంక్షోద్ర సంయుక్తం భేషజం సుసాంజనం, అశ్వత్థత్వగ్ధలక్ష్యైర్ముఖపాకే ప్రలేపనం. 51. దాన్వీయస్త్వాభయాజాతీ సత్రక్షోద్రైర్స్థానం, సహ జంబీర రసేన స్ఫుగ్ధలగపఘ్నణం సద్యః. 52. కృతి మనహంతి హి పాకం ముఖజం బాలస్య చాశ్వేన, లావతిత్తిగ్ధలూరంజః పుష్పరసాన్వితం, ధృతం కరోతి బాలానాం పన్నకేనుచచ్చుం.

సిప్పళ్లు మిరియములు కలకంఠ లేన చిన్ని పిల్లలు సైంధవలవణము వీటిలేహమును మూత్రి గ్రహమునం దీయవలయును. నేత్రోక్త ప్రాధవలవణము శొంఠి పిల్లలు ఇంగువ గంటు బారంగి వీటిచూర్ణమును కలిపి నీటితో నేమిచిన ఆనాహములు వాతకూలలు నశించును. కిరక్కాయలు కన కోష్ఠ వీటిని లేనకోకిలిపి కల్కమును చేసి పాలతో త్రాగిన తాలుపాతిములు నశించును. ముఖపాకములకు మామిడిఃత్తును లోహచూర్ణమును గైరికమును రసాంజనమును లేనతోకలిపి నాకివలయును. కాగి చెక్క ఆకులు లేనతో నూరి లేపనచేసిన ముఖగోగములు నశించును. మాచికాయురసమును రాచిన ముఖపాకములునశించును. లావ నిత్తిపిట్ట చక్ర నాకిను వీటిచూర్ణమును పుష్పగంధమును తిని పించిన ముఖపాకములు నశించును.

❖ పండ్లు వచ్చుప్పటిరోగములు. ❖

శ్లో. దంతోద్భవోత్థరోగేషు స బాల మతియంత్రయేత్. 54. స్వయ మప్యవశామ్యుతి జాతిదంతస్య తేగదాః, సదగతో యస్తు వాయే

తు దంతాః ప్రోఢస్యచో త్తరాః. 55. కుర్వస్తస్య కుతః శాంతిం బాలస్యా
 పి ద్విజాతయః, దద్యాత్సదక్షిణం బాలం దైన మేవం ప్రపూజయేత్.
 56. పించమూలీకషాయేణ సఘృతేన పయః శృతం, సశృంగబేరం సగు
 డం శృతం హిక్కార్దితః పిబేత్. 57. సువర్ణగైరికస్యాపి చూర్ణాని మధు
 నాసహ, లీఢ్యా సుఖమవాప్రోతి క్షీప్రం హిక్కార్దితః శిశుః. 58. చిత్ర
 కం శృంగవేరం చ తథా దంతిగవాత్మ్యపి, చూర్ణం కృత్వా తు సర్వే
 షాం సుఖోష్ణేనాంబునా పిబేత్. 59. శ్వాసం కాస మథో హిక్కాం
 కుమారాణాం ప్రణాశయేత్, ద్రాక్షాయా సాభయా కృష్ణా చూర్ణం
 సక్షాద్రసర్పిషా. 60. లీఢం శ్వాసం నిహంత్యాశు కాసం చ తమకం
 తథా, పుష్కరాతివిషా శృంగీ మాధవీధన్వయాసక్తేః. 61. తచ్చూర్ణం
 మధునా లీఢం శిశూనాం పంచకాసనుత్, దాడిమస్య చ బీజాని జీరకం
 నాగకేసరం. 62. చూర్ణితం శర్కరా క్షాద్రలీఢం తృప్తానివాశనం.

పండ్లు పుట్టునప్పటిరోగములయందు పిల్లలకు ఎక్కువ చికిత్సను చేయరాదు. పం
 డ్లురాగానే ఆరోగములు తమంత తామే శాంతించును. పండ్లువచ్చినవాడుగాని తొలి
 పండ్లువచ్చినవాడుగాని యగు బాలకుల కెట్లు శాంతిని చేయవలయు ననగా ద
 క్షిణతో నాబాలకు నిచ్చివేయవలయును. కాని యుంచకొనరాదు. పంచమూలక్వాఢ
 ము నేయి పాలు అల్లము బెల్లము వీటిని పక్వముచేసి ఎక్కిళ్ళలోనికి త్రాగింపవలయును.
 బంగరమంజీరంగుల గైరికిము లేనెతో నాకించిన ఎక్కిళ్లు నశించును. చిత్రమూలము
 అల్లము దంతి దంతివేళ్ళు వీటిని చూర్ణముచేసి వెచ్చజేసికొగవలయును. శ్వాస కాసములు
 ఎక్కిళ్లు మున్నగునవి నశించును. ద్రాక్ష పిన్నదూలగండి కరక్కాయలు పిప్పళ్లు వీటి
 చూరమును లేనెతోనాకినచో దగ్గు మున్నగునవి నశించును. పుష్కరిమూలము అతి
 వస శృంగి పిప్పళ్లు పిన్నదూలగండి కీటిచూర్ణమును లేనెతోకలిపినాకిన పంచవిధము
 లగు దగ్గులను నశించును. దానినివత్తులు జీలకర్ర నాగకేసరములు వీటిని చూర్ణముచే
 సి కండచక్కరను కలిపి త్రాగిన తృప్త నశించును.

—౧౧ తృషాశాంతుపాయములు. ౧౧—

శ్లో. మయూరపక్షభస్మవృషితజలం తేన భావితం పేయం.
 63. తృప్తాఘ్నం వటకాప్తకభస్మజలం వక్త్రశోషజిగ్మృతం వక్త్రే, పిష్టే
 శ్వాగేన పయసా దావ్యముస్తకగైరికేః. 64. బహి రాలేపనం శస్త్రం
 శిశోర్నేత్రామయాసహం, మనఃశిలాశంఖనాభిః పిప్పలోఽధగసాంజనం.

65. వర్తిః ఊద్రేణ సంయుక్తా బాలే సర్వాక్షిరోగనుత్, చూతుః స్తన్యం కటున్నేహకాంచితై ర్భావితో జయేత్. 65. స్వేదా ద్దీపశిఖోత్తప్తో నేత్రాయ మలక్తకః, శుంతీభృంగనిశాకల్కః పుటపాకః సస్యేంద్రసః. కుకూలకేఽక్షిరోగేషు భద్ర మాశ్శ్చ్యోతనం హితం, కమిష్ణూలశిలా దావ్యోలాక్షా కాంచన గైర్నికైః. 67. చూర్ణాంజనం కుతూలే స్యాద్భిశూ నాం పోధకీషు చ, సుదర్శనామూలచూర్ణా దంజనం స్యాత్కుకూల కే. 69. గృహధూమనిశాకుప్తవాజికేంద్రయన్తైః శిశోః, లేప స్తక్రేణ హస్త్యాశు సిద్ధ పామావిచచ్ఛికాః. 69.

నెమలిత్తుకొయొక్క బూడిదలో న్నిను కలిపి త్రాగినను వటుకష్టమును ధరించినను తృప్తులగును. ప్రానిపసపు తుంగముపైను గైరికము వీటిని మేవాలతోనూ రి కన్నలను పట్టువేసినచో నేత్రరోగములు నశించును. మణికిల శంఖనాభి పిప్పల్లుర సాంజనము లేనె వీటివత్తివయోగించిన నేత్రరోగములు నశించును. లత్తుకరసము పాలు కట్టుజలము గంజి కీటిలో తడిపివత్తిచేసి వెలిగించి కాచిన నేత్రరోగములు నశించును. వాయువిషంజము హరిదళము మణికిల ప్రానిపసపులక్క విషబాద్ధి వీటిచూర్ణము ను పిల్లలకుకూరోగదులను పోగొట్టును. సుదర్శనపు వేళ్లను కాటుక వేసిన కుహలము ను మండిది. బూజు పసపు గొట్టి పెన్నేరు కొడిసెపాల వీటిని మజ్జిగలో నూరి లేప నచేసిన సిద్ధ పాను విచర్చిక మున్నగు రోగములు నశించును.

● ఆశ్వినంధ ఘృతము. ●

శ్లో. పాదకలేర్వశ్యగంధాయాః క్షీరం దశగుణే ఐచేత్, ఘృతం పేయం కుమారాణాం పుష్ట్యైర్బలవర్ధనం 69.

పెన్నేరుకల్కము పాలు పసగట్టును తీసికొనిఅందు నెలిని సిద్ధముచేసి త్రాగి యన్న పిల్లలకు బలము కలుగును.

● చాంగేరీఘృతము. ●

శ్లో. చాంగేరీస్వరసే సర్విశ్యాగక్షీరం మే ఐచేత్, కపిశ్చవ్యోష సింధూత్థి సమంగోత్పలబాలకైః. 71. సబ్దేష్వాతకీమోచైః సిద్ధం స ర్వాతిసారనుత్, గ్రహణీం దుస్తరాం హంతి బాలానాం తు వి శేషతః. 72.

చాంగేరీరసము మేకపాలు వీటిని సమభాగములను గ్రహించి అందు నేరిని ప క్వము చేసి తెలగ శొంతి మిరియములు పిప్పల్లు మైధవలవణము మంజిష్ఠ తెల్లకమల

ములు కరువేరు మాకేడు ధాత్యక్షకునుము బూరుగుబంక వీటికల్కమును కలిపిసేవించిన
అన్నివిధములగు అలిసారాదులు నశించును.

—ॐ కుమార కల్యాణఘృతము. ॐ—

శ్లో. శంఖపుష్పీవచా బ్రాహ్మీ కుష్మం త్రిఫలయా సహ, ద్రాక్షాస
శర్కరా శంఠీ జీవంతీ జీరకం బలా. 73. శతీ దురాలభా బిల్వం దాడి
మం సురసః స్థిరా, ముస్తం పుష్కరమూలం చ సూక్ష్మేలా గజవిప్పలీ.
74. ఏషాం కర్షసమై రాభ్యగై ర్ముతపథం విపాచయేత్, కషాయే
కంటకార్యా శ్చ క్షీరే తస్మిం శ్వతుర్దుశే. 75. ఏతత్కుమారకల్యాణ
ఘృతరత్నైః శుఖప్రదం, బలవర్ణకరం ధన్యం పుష్ప్యగ్నిబలవర్ధనం. 76.
ఛాయా సర్వగ్రహలక్ష్మీకి మిదంతగదాపహం, సర్వబాలా మయ సా
గం దంతోద్భేదం విశేషతః. 76.

శంఖపుష్పి వస బ్రాహ్మికోష్ఠ త్రిఫలములు ద్రాక్షకలకండ శంఠి జీవంతి జీరక
ముస్తవపులగము కర్షరము మారేడు దానివ్వు బూరుగుబంక శాలిష్ఠ తుంగమస్తై
లు పుష్కరమూలము చిన్నయేలకులు ఏనుగుపిప్పళ్లు వీటిని ఒక్కొక్కతులము చొప్పు
నతెచ్చి 16 పలముల తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. వాకుడుక సాయములో నాలు
గురెట్లు పాలను గలిపిసిద్ధముచేసి సేవించిన బాలరోగములు దంతరోగములు నన్నియు
ను నశించును.

—ॐ అష్టమంగళఘృతము. ॐ—

శ్లో. వచాకుష్మం తథా బ్రాహ్మీ సిద్ధార్థక మథాపి చ, శోరివా
నైంధమం చైవ పిప్పలీఘృత మష్టమమ్. 77. మేధ్యం ఘృత మిదం సి
ద్ధం పాతవ్యం చ దినేదినే, దృఢస్మృతిః క్షిప్రమేధాః కుమారో బుద్ధి
మా నృవేత్. 78. న పిశాచా న రక్షాంసి న భూతా న చ మాత
రః, ప్రభవంతి కుమారాణాం పిబతా మష్టమంగలం. 79.

వసకోష్ఠ బ్రాహ్మి దిరిసెన మనుబాల నైంధవలణము పిప్పళ్లు ఎనిమిదవది నేయి
వీటిని సిద్ధముచేసి యిచ్చిన బుద్ధి వృద్ధి నొందును. పిచాచరాక్షసాదిబాధలు బాలుకు
గలుగవు.

—ॐ లాక్షాది తైలము. ॐ—

శ్లో. లాక్షారససమం సిద్ధం తైలం మస్తు చతుర్దుణం, రాన్నా
చందనకుష్టాబ్ధవాజిగంధానిశాయగైః. 80. శతాహ్వ దారుయష్ట్య

హ్వ మూర్వాతిక్తాహరేణుభిః, బాలానాం జ్వరరక్షోఘ్న మభ్యంగా
ద్బలవర్ణకృత్. 81.

లాక్షారసముతో సమముగా తైలమును మజ్జిగ తేట నాలుగురెట్లును రాస్తూ
చందనము కొమ్మ తుంగముపైలు పెన్నేరు పసపు మ్రానిపసపు పిల్లపీచర దేవదారు మధు
కము చాగఫలము కటుకగోహిణి రేణుక బీజములు వీటికల్పములో తైలమును సిద్ధము
చేసి రుద్దినచో బాలజ్వరములు రాక్షసదోషములు మున్నగునని నశించును.

— గ్రహపీడారాస్తాదులు. —

శ్లో. సహముండితికోదీచ్యక్వాథస్నానం గ్రహపహం, సప్త
చ్ఛాదనిశాకుప్తచందనై శ్చానులేపనం. 82. సర్వత్వగ్గళునం మూర్వా
సర్వ పారిష్టపల్లవాః, బైడాలిబిడజాలోమ మేషశృంగీవచా మధు. 83.
ధూపః శిశోర్జ్వరఘ్నోఽయ మశేషగ్రహనాశనః, బలిశాంతీప్తకర్తాణి
కార్యాణి గ్రహశాంతయే. 84. మంత్ర శ్చాయం ప్రయోక్తివ్యస్తత్రా
నా సర్వకామికః.

రాణిపెనలు ముండితకము తుంగముపైలు వీటిని కషాయముచేసి ఇచ్చినను స్నాన
ముచేసినను గ్రహదోషమునుపోగొట్టును. సప్తపల్ల పసపు కొమ్మ చందనము వీటిని లేపన
ముచేయవలయును. పాముకుబసము లకుసము ఛాగఫలము ఆనాలు వేపాకులు పిల్లిమలము
మేకరోమములు వస తేనె వీటిని ధూపముచేసిన బాలకులకు జ్వరారుదులు నశించును.

— బలిమంత్రములుగా, విధులును. —

శ్లో. “ఓం నమో భగవతే గరుడాయ త్వంబకాయ సద్యస్త
వ స్తుతస్వాహా ఓం కం పం టం శం వై నతేయాయ నమః, ఓం
హ్రీ హూం క్షః”. 85. బాలదేహప్రమాణేన పుష్పమాలాంతు సర్వ
తః, ప్రగృహ్య మక్షికా భక్తబలి దేయ స్తు శాంతికః. 86. “ఓంకారీ
స్వర్ణపక్షి బాలకం రక్ష రక్ష స్వాహా, గరుడబలిః ఓం నారాయణా
య నమః. 87.

ఓన్న మోభగవతే గరుడాయ అను మంత్రముతో పిల్లవానిదేహమును కొలచి
అంత మాలనుచేసి నాలుగుదిక్కులకు త్రిపుచు ఓంకారీ అనుమంత్రముతో గరుడబలి
ని చేయవలయును.

—ॐ ప్రథమవర్ష మాసదినములలోని గ్రహపీడలు. ॐ—

శ్లో. ప్రథమే దివసే మాసే వర్షే వా గృహ్లాతి నందనా నామ
మాతృకా, తియా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః. అశుభం
శబ్దం ముంచతి ఆత్మారం చ కరోతి స్తన్యం న గృహ్లాతి, బలిం తస్య
ప్రవక్ష్యామి యేన సంవద్యతే శుభం. నద్యుభయతటమృత్తికాం గృహీ
త్వా పుత్రలికాం కృత్వా శుక్లాదనం శుక్లపుష్పం శుక్లసప్తధ్వజాః సప్త
ప్రదీపాః సప్తస్వస్తికాః సప్తనటకాః సప్తశమ్కులికాః జంబులికాః సప్త
ముష్టికాః గంధం పుష్పం తాంబూలం మత్స్యం మాంసం సురా మగ్ర
భక్తం చ పూర్విస్యాం దిశి చతుష్పథే మధ్యాహ్నీ బలి ద్వేయః.
తతోఽశ్వత్థపత్రం కుంభే ప్రక్షిప్య శాంతుదకేన స్నాపయేత్. రసా
నసిద్ధార్థకమేష శ్శింగ నింబవత్రిశివనిర్జాత్యై ర్బాలకం ధూయేత్.
ఓం నమో నారాయణాయ అముకస్య వ్యాధిం హనహనముంచముచ
ప్రీం ఫల్క్ స్వాహా, ఏనా దిన తియం బలిం దత్వా చతుర్దశివసే బ్రాహ్మ
ణం భోజయేత్తతః సంవద్యతే శుభమ్. ౪౯.

తొలియేడు తొలిమాసము తొలిదినమునందు బాలుని మాతృకయను గ్రహము
కి బలించును. గ్రహము ఆవేగించిన మాత్రాన జ్వరమువచ్చును. ఏడుపును. ఆపులించును.
పాలుత్రాగుడు. ఈరోగము శాంతించుటకు బలిని చెప్పవచ్చును. ఏటికి రుప్రక్కలను
న్నమట్టిని తెచ్చిబొమ్మనుచేసి తెల్లఅన్నము తెల్లని పూవులు తెల్లని ఏడుజండాలు ఏడుదీపము
లు ఏడుస్వస్తికలు ఏడువటకములు ఏడుగొక్కిలములు ఏడునేరేడుపండ్లు గంధము పూ
లు తాంబూలము మత్స్యములు మాంసము కల్లు తీసికొనిపోయి తూర్పుదిక్కున నాల్గు
ప్రక్కలు గలసిన శ్రోవణో బలివేయవలయును. పిమ్మట గాలిఆకును కుంభములోనుంచి
శాంతుదకముతో స్నానమును చేయింపవలయును. ఉల్లిఆకులు మేకకొమ్మలు వేపా
కులు గంగాజలము ఏటితో గోగ వేసి ఓన్న మోనారాయణాయ యు మంత్రముతో
మూడురోజులు బలికూరువలయును.

—ॐ చండవయేడు. ॐ—

శ్లో. ద్వితీయే దివసే మాసే వర్షే వా గృహ్లాతి సునందా నామ
మాతృకా, తియా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః చక్షురు
స్థిలయతి గాత్ర ముద్వేజయతి న శేతే క్రందతి స్తన్యం న గృహ్లాతి ఆ

తూర శ్చ భవతి. బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంపద్యతే శుభం, తంబలం హస్తపుష్పైకం దధిగుడఘృతం చ మిశ్రితం, శరావైకం, గంధతాంబూలం పీతపుష్పం పీతసప్తధ్వజాః సప్తప్రదీపాః దశస్వస్తికాః మత్స్యమాంససురాతిలచూర్ణాని పశ్చిమస్యాం దిశి చతుష్పథే బలి ద్దేయః, ఓనాని త్రిణి సాధ్యాయాం తితి శాంఖ్యదకేన స్నాపయేత్, శివనిర్దాల్యసిద్ధాం మార్జారిలోమ అశీరవాలస్పృత్యగ్రూపం దద్యాత్. ఓన్నమో నాంయణాయ అముకస్య వ్యాధిం హనహన ముంచముంచ హీం సుతీ స్వాహా. చతుర్థిననే బ్రహ్మణం భోజయే త్తితి సంపద్యతే శుభమ్. 90.

గంధవయోడు గంధవమాంసము గంధవరోహ మనందయను గ్రహము గ్రహించును. వెంటనే జ్వరము వచ్చును. కన్నలు మూసికొనును. ఒకలు పడకును. నిద్దరబోడు. ఏడ్చును. పాలుత్రవలు, అశుంకలు పెట్ట చుండును. ఇందులకు బోలు:—బియ్యము పులి నెడు మజ్జిగ బెల్లము నేయి నీటితో మిశ్రము చేసియుిక మూడు గంధముతాంబూలము పచ్చనిపూలు పచ్చనిధ్వజములేడు నిమిషములు దశమాలములు మత్స్యమాంసము మసాలిలచూరము పీటి పశ్చిమదిక్కున ఓన్నమోనారాయణాయ అముకస్య అనుమంత్రముతో మూడురోహ బంపేసి నాలపనాదు బ్రహ్మభోజనముజేయవలయును.

—ॐ మూడవనామో. ॐ—

స్తోత్రం. తృతియే చింత మానే నన్నేవా గృహ్లాతి పూతనానామ మాతృకా, తథా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమా భవతి జ్వరః, గాత్రముద్వేజయతి స్తస్యం నగృహ్లాతి ముష్టిం బద్ధాతి క్రందతి ఊర్ధ్వం నీరీక్షతే, బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంపద్యతే శుభం, నయ్యభయతటమృత్తికా గృహీత్వా పుత్తిలికాం కృత్వా గంధపుష్పతాంబూల రక్తచందనం రక్తపుష్పం రక్తసప్తధ్వజాః సప్తప్రదీపాః సప్తస్వస్తికాః పక్షిమాంససురా అగ్రభక్తం చ దక్షిణస్యాం దిశి అపరాహ్ణే చతుష్పథే బలి ద్దాతవ్యః, శివనిర్దాల్య గుగ్గులు సర్ప పనింబవత్ర మేషశ్మిం గైర్దినత్రయం ధూపయేత్, ఓన్నమోనారాయణాయ బాలస్య వ్యా

ధిం హన హన ముంచముంచ హ్రోసయ హ్రోసయ స్వాహా, చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభమ్. 91.

మాడవయేడు మాడన మాసము మాడవ దినమునందు పూతనయను గ్రహము బాయిని గ్రహించును. తొలుత జ్వరము వచ్చును. ఒడలు వడకును. పాలుత్రాగడు. పిడికిలి బట్టికొనును. ఏడ్చును. మైచిచూచును. ఇందులకుబలి: — ఏటికెండువైపులమట్టితో బొమ్మనుచేసి గంధపుష్పతాంబూలచందనములను రక్తనిందనము రక్తపుష్పములు ఎఱుని ధ్వజములేడు ఏడుదీపములు ఏడుస్వస్తికలు పక్షిమాంసము మద్యము వీటిని దక్షిణపు దిక్కున మధ్యాహ్నకాలములో ఓంనమోనాగాయత్రాయ బాలస్య వ్యాధిం ఆను మంత్రముతో బలినివేసి గంగోదను గుగ్గలము మన్నగువానితో ధూపమును వేయవలయును.

— నాలవయేడు. —

శ్లో. చతుర్థదివసే మాసే వస్త్రేవా గృహ్లాతి ముఖతుండికా నామ మాతృకా, తయోగృహీత మాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః గ్రీవాం నామయతి అక్షిణీ ఉన్తిలయతి స్తన్యం న గృహ్లాతి రోదితి స్వపితి ముష్టిం బద్ధాతి బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంపద్యతే శుభం, నద్యుభయతటమృత్తికాం గృహీత్వా పుత్తలికాం కృత్వా ఉత్పలపుష్పంగంధతాంబూలం దశధ్వజాః చత్వారః ప్రదీపాః త్రయోదశస్వస్తికాః, మత్స్యమాంసమరా, అగ్రభక్తం చ ఉత్తరస్యాం దిశి అపరాష్ణే చక్షుష్పథే బలిం దద్యాత్ ఆద్యమాసికో ధూపః. ఓన్నమో నారాయణాయ హాగ హన ముంచ ముంచస్వాహా, చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభమ్. 92.

నాలవయేడు నాలవ నెలనాలవనాడు ముఖతుండికయను గ్రహము గ్రహించును. మొదల జ్వరమువచ్చును. మెడ వంచికొనును. కన్నులను తెరిచికొనును. పాలను త్రాగడు. ఏడ్చును. కలవరించును. పిడికిలి పట్టును. అందులను బలి:—ఏటియుభయతటముల మట్టిని బొమ్మనుచేసి కలువ గంధము తాంబూలము పదిజండాలు నాలుగుదీపములును, పడమూడు స్వస్తికలు మత్స్యమాంసాదులు వీటి నుత్తరదిక్కున నపరాష్ణకాలమున చతుష్పథమునందు బలిని వేయవలయును. ఓన్నమోనాగాయత్రాయ మంత్రముతో ధూపమును వేయవలయును. ఇట్లు మూడు రోజులు చేసి నాలవనాడు బ్రాహ్మణభోజనమును చేయింపవలయును.

—ॐ అయిదవయేడు. ॐ—

శ్లో. పంచమే దివసే మాసే వర్షే వా గృహ్లాతి కటపూతనా నా
మ మాతృకా, తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వర గాత్ర
ముద్వేజయతి స్తస్యం న గృహ్లాతి ముష్టిం చ బద్ధాతి, బలిం తస్య ప్ర
వత్యామి యేన సంపద్యతే శుభం. కుంభకారచక్రస్య మృత్తికాం గృ
హీత్వా పుత్తలికాం నిర్ణాయ గంధతాంబూలం శుక్లాదనం శుక్లపుష్పం
సంచ ధ్వజాః పంచప్రదీపాః పంచ వటకాః ఐశాన్యాం దిశి బలి ద్దాత
వ్యః, శాంతుదకేన స్నాపయే చ్ఛివనిర్ణాల్య సర్పనిర్లోక గుగ్గులు నింబ
పత్ర వాలకఘృతై ర్ధూపం దద్యాత్ “ఓన్నమో నారాయణాయ అ
ముకస్య వ్యాధిం చూర్ణయ చూర్ణయ హనహన స్వాహా” చతుర్థది
వసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభమ్. 93.

అయిదవయేడు అయిదవదినయన కటపూతన యవఅయిదవనెల గ్రహము
గ్రహించును. గ్రహవేశమునకు ముందుగా జ్వరము వచ్చును. పిడికిలిని పట్టుకొనును. ఇందు
లను బలిని చెప్పచున్నాను:—శుక్లనిర్ణాల్యచక్రముక్రిందిమట్టిని తెచ్చి బొమ్మనుచేసి
గంధతాంబూలములను తెల్లనియన్నమును తెల్లనిపూవులు విదుద్వజములు విదదీప
ములు విదుభత్యములు ఈశానదిక్కునందు ఈక్రింది ఓన్నమో నారాయణాయ్యయను
మంత్రముతో బలిని కేయవలయును.

—ॐ ఆరవ యేడు. ॐ—

శ్లో. షష్ఠే దివసే మాసే వర్షే వా గృహ్లాతి శకునికా నామమా
తృకా, తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః గాత్రభేదం చ
దర్శయతి నివారతా పుత్తానం భవతి ఊర్ధ్వం నిక్షేతే, బలిం తస్య
ప్రవత్యామి యేన సంపద్యతే శుభం. పిష్టకేన పుత్తలికాం కృత్వా శు
క్లపుష్పం రక్తపుష్పం పీతపుష్పం గంధతాంబూలం దశ ప్రదీపాః దశ
ధ్వజాః దశ స్వస్తికాః దశ ముష్టికాః దశ వటకాః క్షీరజంబూడికా
మత్స్యమాంససురా ఆగ్నేయ్యాం దిశి నిస్కర్ణితే మధ్యాహ్నే బలిం
దాపయేత్. శాంతుదకేన స్నాపయేత్ శివనిర్ణాల్యరిసానగుగ్గులు
సర్పనిర్లోక నింబపత్ర ఘృతై ర్ధూపం దద్యాత్. ఓన్నమో నారాయ
ణాయ చూర్ణయ చూర్ణయ హనహనస్వాహా. చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం
భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభమ్. 94.

ఆరవయేడు ఆరవ నెల ఆరవదినమునందు శకునికయను మాతృక గ్రహించును. తొలుతజ్వరమువచ్చును. రేయిం బవళ్లు పక్కనుండి లేచుచుండును. ఇందులకు బలిని చెప్పుచున్నాడు:—పిండితో బొమ్మను చేసి తెల్లపూలు ఎఱ్ఱపూలు పచ్చనిపూలు గంధ తాంబూలములు పదిదీపములు పదిధ్వజములు పదివస్త్రములు పదిపిడికిళ్ళు పదివటకములు నేతీడుపండ్లు మత్స్యమాంసమద్యములు ఆగ్నేయపు దిక్కున మధ్యాహ్న కాలమున బలి వేసి శాంతు్యదకముతో స్నానము చేయించి ఉల్లిపాట్లు గుగ్గిలము మున్నగునానిని ధూపము వేసి ఈక్రింది ఓన్నమో నారాయణాయ అనుమంత్రముతో బలి నొనగ వలయును.

❖ ఏడవయేడు. ❖

శ్లో. సప్తమే దివసే మాసే వర్షే వా యదా గృహ్లాతి శుష్క-
రేవతీనామ మాతృకా, తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వ-
రః గాత్ర ముద్వేజయతి ముష్టిం బద్ధాతి రోదితి. బలి. తస్య ప్రవక్ష్యా-
మి యేన సంపద్యతే శుభం. రక్తపుష్పం శుక్లపుష్పం గంధ తాంబూలం
రక్తాదనం పృశరా త్రయోదశ స్వస్తికాః మత్స్యమాంససురా త్రయో-
దశ ధ్వజాః పంచ ప్రదీపాః పశ్చిచుదిగ్భాగే గ్రామనిష్కానే అపరాహ్ణే
వృక్ష మార్చిత్వ బలిం దద్యాత్, శాంతు్యరక్తేన స్నానం గుగ్గులు మే-
షశృంగసర్పపోశీరవాలకఘృతై ధూపయేత్, ఓన్నమో నారాయ-
ణాయ దీప్తతేజసే హస హస ముంచముంచన్వాహు. చతుర్థదివసే బ్రా-
హ్మణం భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభం. ౧.

ఏడవయేడు ఏడవ నెల ఏడవదినమునందు శుష్కరేవతీయను గ్రహము ఆవేశిం-
చును. తొలుత జ్వరమువచ్చును. గాత్ర ముద్వేగమునొందును. పిడికిలి పట్టుకొనును.
ఇందులకు బలి:—రక్తపుష్పములు శుక్లపుష్పములు గంధతాంబూలములు రక్తాదనము
పదుమూడు తొండలు పదిధ్వజములు అయిదు దీపములు స్వస్తికములు మత్స్యమాంస
మద్యములు వీటిని పశ్చిచుదిగ్భాగమునందు ఘోరివెలుపల అపరాహ్ణ కాలమునందు
వృక్షము క్రింద బలినిచ్చి ఓన్నమోనారాయణాయ అనుమంత్రముతో శాంతు్యదకము
ను స్నానమును చేయింపవలెను.

❖ ఎనిమిదవయేడు. ❖

శ్లో. అష్టమే దివసే మాసే వర్షే వా యది గృహ్లాతి అర్యశో-
నామ మాతృకా తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః గృ-

ధ్రుగంధః పూతిగంధ శ్చ జాయతే, ఆహారం చ న గృహ్లాతి ఉద్యేజయ
తి గాత్రాణి. బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సమృద్ధ్యతే శుభమ్. రక్త
వీరధ్వజాః చందనం పుష్పం శమ్ముల్యః పర్వతీకాః మత్స్యమాంస
సురాజంబుడికాః ప్రత్యాషే బలి దేయః స్తాన్తరే. మంత్రః—ఓన్నమో
నారాయణాయ చతుర్దిక్షోక్షణాయ వ్యాధిం హనహన ముంచముంచ
ఓం హ్రీం ఘటో స్వాహా. చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః సం
పద్యతే శుభమ్. 96.

ఎనిమిదవయేడు ఎనిమిదవనెల ఎనిమిదవదినమునందుగాని ఎనిమిదవయేటియం
గాని అర్యకయను మాతృక బాలుని గ్రహించును. తొలుత జ్వరము వచ్చును. గృధ్రగం
ధము పూతి గంధమును కలుగును. తిండితినఁడు. గాత్రోద్యేజనకలుగును. అందులకు బలి
నిచెప్పుచున్నాను:—రక్తవీర ధ్వజములు చందనము పూవులు శమ్ములు పర్వతీకలు
మత్స్యమాంసమద్యములు వీటిని ఓన్నమో యను మంత్రముతో స్రాతఃకాలమున బలి
వేయవలయును.

— తొమ్మిదవయేడు. —

శ్లో. నవమే దివసే మాసే వన్నే వా గృహ్లాతి భూసూతికానామ
మాతృకా. తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః, నిత్యం
ఛర్ది ర్భవతి గాత్ర భేదం దర్శయతి; ముష్టిం బద్నాతి; బలిం తస్య ప్రవ
క్ష్యామి యేన సమృద్ధ్యతే శుభమ్. సద్యభయతటమృత్తికాం గృహీ
త్వా పుత్తలికాం నిర్ణాయ శుక్లవస్త్రేణ వేష్టయే చ్చుక్లపుష్పం గంధ
తాంబూలం శుక్లత్రయోదశధ్వజాః త్రయోదశ దీపాః త్రయోదశ
స్వస్తికాః త్రయోదశ పుత్తలికాః మత్స్యమాంససురాః ఉత్తరదిగ్భాగే
గ్రామనిష్కామే బలిం దద్యాత్. శాంతుదకేన స్నానం గుగ్గులు నిం
బపత్ర గోశృంగ శ్వేతసర్పపశ్చుత్తైర్ధూపం దద్యాత్. మంత్రః—“ఓ
న్నమోనారాయణాయ చతుర్భుజాయ హన హన ముంచ ముంచ
స్వాహా.” చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః సంపద్యతే శుభం. 97.

తొమ్మిదవయేడు తొమ్మిదవనెల తొమ్మిదవ దినమున గాని తొమ్మిదవయేడుగాని
భూసూతికయను గ్రహము గ్రహించును. తొలుతజ్వరము వచ్చును. ఛర్దికలుగును. ఒ
డలు విఱుపుపుట్టును. ఇందులకుబలి:—ననియొక్క కొండుగట్టులమట్టితోను బొమ్మను చే
సి శ్వేతపత్రము శ్వేతశకునుములు చందనతాంబూలములు తెల్లజండాలు పదుమూ
డు పదుమూడుదీపములు 13 ముల్లంగులు 13 బొమ్మలు 13చేపలు మద్యమాంసములు వీటి

తో నుత్తరదిక్కున 'ఓం నమో నారాయణాయ' యను మంత్రముతోబలిని వేసి శాంతి స్నానమును చేయింపవలయును.

—ॐ పదవయేడు. ॐ—

శ్లో. దశమే దివసే మాసే వషే వా గృహ్లాతి నిబ్బుతా నామ మాతృకా తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః. గాత్ర ముద్వేజయతి ఆత్మారం కరోతి, రోదితి, మూత్రం పురీషం చ భవతి. బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంపద్యతే శుభం, పారావారమృత్తి కాం గృహీత్వా పుత్తలికాం నిర్ణాయ గంధతాంబూలం రక్తపుష్పం రక్తచందనం పంచవర్ణధ్వజాః పంచ ప్రదీపాః పంచ స్వస్తికాః పంచ పుత్తలికాః మత్స్యమాంససురాః వాయువ్యాం దిశి బలిం దద్యాత్, కాకవిష్ణాగోమాంసగోశ్మంగరసాన మార్జారలోమ నింబపత్ర ఘృ తై ర్ధూపయేత్. ఓన్నమోనారాయణాయ చూర్ణితహస్తాయ ముంచ ముంచ స్వాహా. చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణ భోజయే త్తతిః సుస్థో భవతి బాలకః. 98.

పదవయేడు పదన నెల పదవదినముగాని పదవయేడుగాని నిర్జతయను మాతృ క గ్రహించును. జ్వరము వణకు ఆత్మారములు ఎక్కువగా మలమాత్రములు కలుగు ను. ఇందుకు బలి యిట్లు:—సమస్త పుమట్టితో బొమ్మనుచేసి గంధతాంబూలములు ఎఱ్ఱ నిఘ్నాలు ఎఱ్ఱనిగంధము పంచవర్ణపు ధ్వజములు పంచదీపములు పంచస్వస్తికలు పంచపు త్తలికలు మత్స్యమాంస మద్యములు వాయువ్యదిక్కున బలి నిచ్చి కాకవిష్ణులతో ఓ న్నమోయను మంత్రముతో ధూపముచేసి నాలవరోజు బ్రాహ్మణభోజనమును చేయిం పవలయును.

—ॐ పదునొకండవ యేడు. ॐ—

శ్లో. ఏకాదశే దివసే మాసే వషే వా యది గృహ్లాతి బలిపిచ్చి కానామ మాతృకా. తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః ఆహారం న గృహ్లాతి; ఊర్ధ్వదృష్టి ర్భవతి; గాత్రభంగోభవతి, బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంపద్యతే శుభం, పిష్టకేన పుత్తలికాం కృత్వా రక్తచందన రక్తం చ తస్యా ముఖం దుగ్ధేన సింఛేత్. వీరపుష్పం గంధ తాంబూలం సప్త వీరధ్వజాః సప్త ప్రదీపాః అష్టా వటకాః అష్టా శమ్భు

లికాః అష్టా పూరికాః మత్స్యమాంససురాః, పూర్వస్యాం చిశి బలి ర్దా
తవ్యః శాంతుదకేన స్నానం, శివ నిర్తాల్యగుగ్గులు గోశృంగ సర్ప
నిర్మోకఘృతై ర్భూపయేత్, “ఓన్న మో నారాయణాయ ముంచ ముంచ
స్వాహా” చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః, సుస్థా భవతి
బాలకః. 99.

పదునొకండవయేడు పదునొకండవ నెల పదునొకండవది నముగాని పదునొకండవ
వర్షముగాని పిలిపిచ్చికయను మాతృక గ్రహించును. దానియావేశ మాత్రమున జ్వర
ము అన్నము తినకపోవుట ఊర్ధ్వసృష్టిగాత్ర భంగము మున్నగునవి కలుగును. అందుల కీ
క్రిందిరీతిని బలిసీయవలయును:—పిండిబొమ్మను చేసి రక్తచందనము రక్తము, ఆబొమ్మ
ముఖమును పాలతో తడిసి పచ్చనిపూవులు గంధతాంబూలములు పచ్చనియేడుజం
డాలు ఏడుదీపములు రి వడలు ఎన్నిది చక్కిలములు ఎన్నిదిపూరీలు మత్స్యమాంసమ
ద్యములు వీటిని పూర్వదిక్కున బలిసీయవలయును. ఓన్న మోనారాయణాయ యనునది
బలిమంత్రము.

— పండ్రెండవయేడు. 100 —

శ్లో. ద్వాదశే దివసే మాసే వర్షే వా యది గృహ్లాతి కాము
కా నామ మాతృకా, తయా గృహీతమాత్రేణ ప్రథమం భవతి జ్వరః,
విహస్య వాదయతి కరేణ తర్జయతి గృహ్లాతి క్రామతి నిశ్శ్వసితం ము
హుర్ముహు రాహరం న కరోతి, బలిం తస్య ప్రవక్ష్యామి యేన సంప
ద్యతే శుభం. ఊరేణ పుత్తలికాం కృత్వా, గంధం తాంబూలం శుక్ల
పుష్పం శుక్ల సప్తధ్వజాః, సప్త ప్రదీపాః సప్త పూషికాః కరస్థేన దధి
భక్తేన సర్వకర్మబలిం దద్యా చ్చాంతుదకేన స్నాపయేత్ శివనిర్తాల్య
గుగ్గులు సర్ప పఘృతై ర్భూపయేత్, ఓన్న మోనారాయణాయ ముం
చ ముంచ హన హన స్వాహా చతుర్థదివసే బ్రాహ్మణం భోజయే త్తతః
సుస్థా భవతి బాలకః. 100.

పండ్రెండవయేడు పండ్రెండవ నెల పండ్రెండవది నమునందుగాని పండ్రెండవ
వర్షమునందుగాని కాముకయనుమాతృక గ్రహించును. తొలుతజ్వరము వచ్చును. వెనుక
నవ్వు నవ్వును. వాదించును. బెదరించును. పట్టుకొనును. దాలును. నిట్టూర్పు విగును. భు
జింపకుండును. ఇందుల కీ క్రిందివిధమున బలి నిచ్చిన మేలు కలుగును:—పాలతో బొమ్మ
ను చేసి గంధతాంబూలాదులు శుక్లపుష్పములు తెల్లని ఏడుధ్వజములు ఏడుదీపములు.

విడువూరీలు చేలిలో పెరుగన్న మును ఉంచికొని బలినిచ్చి శాంశ్శుదకములతో స్నానమును చేయుంపవలయును. శివనిర్వాణ్యము గుగ్గిలము ఆవాలు నేయి పీటితోపాగ వేయవలయును. బలిమంత్రము:— ఓన్నమో నారాయణాయ మంచ మంచ హస హస స్వాహా” అని. నాల్గవదినమునందు బ్రాహ్మణ భోజనమును చేయించినచో బాలుడు నుస్టుడై యుండును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు బాలరోగాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౪. విషాధికారము.

అరిష్టాబంధనమును మంత్రమును, విషహారములగు ప్రయోగములునుగాని, ఈదుఫలమును తినుటగాని విషఘ్నములగు చికిత్సలు.

శ్లో. అరిష్టా నృంధనం మంత్రం ప్రయోగ శ్చ విషాసహః, దంశనం దంశక స్వాహాః ఫలస్య మృదునోఽపి వా. 1. మూలం తింసులవారిణా పిబతి యః ప్రత్యంగిరానభవం, నిష్పిప్తం శుచి భద్రయోగదివసే తస్యాహిభీతిః కుతః. 2. దర్పాదేవ ఫణీ యథా దశతి తం మోహాన్వితో మూలపం, స్థానే తత్త స ఏవ యాతినియతం వక్త్రం యమస్యాచిరాత్. 3. మసూరం నింబపత్రాభ్యాం ఖాదే న్నేషగ తే రవా, అబ్జ మేకం న భీతి స్నాన్య ద్విషా త్తస్య న సంశయః. 4. ధవలపునర్మ వజటయా తండులజలపీతయా చ పుష్కరే, అపహరతి విషధరవిజో పద్రవ మావత్సరం పుంపామ్. 5. గృహధూమో హరిద్రే ద్వే సమూలం తండులీయకం, అపి వాసుకినా దప్తః పిబే ద్దధి ఘృతాప్లవం. 6. కూలికామూలనస్యేన కాలదప్తోఽపి జీవతి, శ్లేష్మణి కర్ణయూధస్య వామానామికయా కృతః. 7. లేపో హన్యా ద్విషం ఘోరం సృమూత్రాసేచనం తథా, శిరీషపుష్పిస్వరసే భావితం శ్వేతసర్వపం. 8. సప్తాహం సర్పదప్తానాం నస్యపానాంజనే హితం, ద్విపలం సతకుప్తాభ్యాం ఘృతక్షౌద్రం చతుఃపలం. 9. అపి తక్షకదప్తానాం పాన మేత త్సుఖప్రదం, వంధ్యకర్కోటజం మూలం ఛాగమూత్రేణ భావితం. 10. నస్యం శాంజిక సరయూక్తం విషోషహతచేతసః.

ప్రకృతిగిరా (మండలిదిరిసెన) మూలమును బియ్యముకడుగుతో నూరి త్రాగినచో సర్వభయములేదు. ఒకవేళ యెప్పుడైనను భ్రాంతివలనఁ గఱచినచో నాసర్వమే నశించును. నల్లతెగడను వేపాకును మేషమునందు నూర్చుఁ దుండఁ గా భక్షించినచో ఒకసంవత్సరమువఱకును సర్వభయము కలుగదు. పుష్కలక్షత్రము నందు తెల్లగలిజేలును బియ్యపుకడుగుతో నూరి నేవించిన సంవత్సరము వఱకును విషభయ ముండదు. ఇంటిబూజు పసపు మ్రానిపసపు మూలకము బియ్యపు కడుగు వీటిని నూరి నేలిన చేర్చికొని త్రాగినచో వాసుకి గఱచినను బ్రదుకఁగలఁడు. దంతివేళ్లను నస్యవిధిచేసిన కాలదప్పుఁడైననుబ్రదుకును. గుమిలిలో వామనాసికయందు చేసిన లేపముగాని పిషమును పోగొట్టును. మనుష్యునిమాత్రముతో తడుపుట యను విషహరిమగును. తెల్లయావాలను దిరిసెనపూవులతో భావన చేసి ఏడుగోజులు నస్యపా నాంజనములు గా నేవించుట మంచిది. తగరము కోష్ఠము 2 పలములును నెయ్యి లేనే 4 పలములును త్రాగించిన తక్షకదగ్గులైనను నుభింపగల్గుదురు. మధ్యకంఠకుటకపు వేరును మేకమాత్రములలో భావనచేసి గంజని గలిపి నస్యము నిచ్చిన విషములు నశించును.

— త్రివృతాదిచూడ్లము. —

శ్లో. త్రివృ ద్విశాలా మధుకం హరిద్రే మంజిష్ఠపర్గో లవణం చ సర్వమ్, కబుత్రికం చైవ విచూర్ణితాని శృంగే నిదధ్యాన్తధునా యుతాని. 11. ఏషోఽగదో హం శ్యుపయుజ్యమానః పానాంజనా భ్యంజన నస్యయోగః, అవార్యవీర్యో విషవేగహంతా మహాగదో నామ మహాప్రభావః. 12. పీతే విషే స్యా ద్వమనం చ త్వక్ష్ణే ప్రదే హసేకాది సుశీతలం చ, కపిత్థమాంగం ససితా ఙ్గైర్ద్రం కంఠగతే విషే, లిహ్య దామాశయగతే తాభ్యాం చూర్ణపలం నతాత్. 13. విషే పక్వాశయగతే పిష్పలీరజనీద్వయం, మంజిష్ఠాం చ సమం పిష్ట్యా గోపి త్తేన నరః పిబేత్. 14. రజనీసైంధవఙ్గైర్ద్రసంయుక్తం ఘృత ముత్తమం, పానం మూలవిషార్తస్య దిగ్ధవిధస్య చేష్యతే. 15. సితామధు యుతం చూర్ణం తామ్రస్య కనకస్య వా, లేహః ప్రశమయ త్యుగ్రం సర్వసంయోగజం విషం. 16. అంకోటమూలనిఃక్వాథం పాణితం సమ్మృతం లిహేత్, తైలాక్షః స్విన్నసర్వాంగో గరదోపవిషాపహః. 17. కటభ్యంజన శైరీయ శేలుక్షీరదుమత్సచః, కషాయచూర్ణ కల్కాః

స్మృతి కీటలూతా వ్రణాపహః. 18. అగారధూమ మంజిష్ఠా రజనీలవ
ణోత్తమైః, లేపో జయ త్యాఖువిషం కర్ణికాయా శ్చ పానతః. 19.

తెల్లతెగడ కొడిసెపాలవిత్తులు మధుకము పసపు మ్రానిపసపు మంజిష్ఠవర్ణము
సమస్తలవణములు శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు వీటిని మార్జముచేసి 'తేనెతో' నాకి
నను అంజనము మర్దనము మున్నగు రీతుల సుపయోగించినను న్యర్థముగాక విషవేగ
ములను శాంతినిొందించును. విషమును త్రాగిన వాంతి చేయింపవలయును. కంఠస్థితమై
నచో లేపనచేచనాదులఁ జేయునది. కపిత్థమును మాంసమును కలకండ 'తేనెతో'నే
వింప వలయును. పక్వాశయము నందున్నచో పిప్పళ్లు పసపు మ్రానిపసపు మంజిష్ఠ
వీటిని సమభాగములను గోపిత్రములోనూరి త్రాగవలయును. పసపు నైంధవలవణము
'తేనె'నెయ్యి వీటినిత్రాగినచో కాల్చిన తెగనఱకిన మూలపువిషములును నశించును. రాగి
యొక్కగాని బంగారుయొక్కగాని మార్జములో చక్కెరను 'తేనె'ను గలిపి నాకిన
సంయోగజములగు విషములు హరించును. అంకోటమూలమును కషాయముచేసి 'తేనెతో'
త్రాగవలెను. నల్లమద్దిమద్ది గోరింటలకునము పాలవృక్షపు బెరడులు వీటిచెక్కలను
మార్జముచేసి కషాయఃక్మములనుజేసి సేవించిన లూతావిషములు నశించును.

❖ వృశ్చికాదివిషములు. ❖

శ్లో. యః కాసమర్దనపత్రం వదనే ప్రక్షిప్య కర్ణే పూత్కారం,
మనుజ్యో దదాతి శీఘ్రం జయతి విషం వృశ్చికానాం సః. 20. దంశే
భృమేణ విధినా వృశ్చికవిషహృత్కుచైరపదగుడికా, పుంధూపపూ
ర్వ మర్క చ్చద సువ పిష్ట్యా కృతో శేషః. 21. జీరకస్య కృతః కల్లో
ఘృతసైంధవసంయుతః, సుఖోష్ణో వృశ్చికార్తాణాం సులేపో వేదనాప
హః. 22. అమలాఘర్షణం దంశే కంటకం చ త దుద్ధరేత్, కరణే
విషజే లేపా శృణిజ్జక రసోధనా. 23. కుంకుమకునటికర్కట హరితా
లైః కుసుంభసమ్మిలితైః, కృతగుడికాభ్రామగతో విదప్తగోధాసరట
విషజిత్. 24. అంకోటపత్రధూమో మిషవిషం రుటితి విఘటయే
చ్ఛృంగీ, గోధావరటివిషమివ ఆలేపేన కుటజక పాలిజటా. 25. కనకో
దుంబరఫలమివ తండులజలపిష్టం వీత మపహరతి, కనకదలద్రవ ఘృతి
గుడ దుగ్ధపత్రైకం శునాం గరలం. 26. లేప ఇవ భేకగరలం శిరీషబీజైః
స్పృహీవయస్సిక్తైః, హరతి గరలం త్య్రహ మశితాంకోటజటాకుష్ఠ

సమ్మిలితా. 27. మరిచమహాపదవాలక నాగాహ్వైర్తక్షి కావిషే. లేపః, లాలావిష ముపసయతో మూలే మిలితే పటోలనీలికయోః. 28.

కానమరసపు ఆకును (కసి నెండ) ఆకును నోటిలోబెట్టికొని చెవిలో నూదిన తేలువిషములు శాంతించును. భ్రమచేతఁ గుట్టినేని మణిశిలను మారి లేపనచేసిన విషములు హరించును. జీలకఱ్ఱను కల్కయుచేసి తేనెసైంధవలవణములను కలిపి యిచ్చిన వృశ్చికపీడలు నశించును. లేనిచో కుట్టినచోట ఉసిరికను రుద్దినను ముంటితో కుట్టినను మంచిది. కుంకుమపువ్వు మణిశిలదంతి హరిదళము వీటిని నూరి మాత్రచేసి గాయముచుట్టును త్రిప్పినచో బల్లి మున్నగువాని విషములు హరించును. అంకోటపత్ర పుధూము చెపవిషమును పోగొట్టును. ఉష్ణైత్ర మేడిఫలములను కడుగుతో నూరి ఉష్ణైత్ర రసము నేయి బెల్లము పాలు కలిపి ఒకపలము త్రాగిన శుశుకవిషములు నశించును.

— సోమవల్క్రూడికావ్యములు. ౨ —

శ్లో. సోమవల్క్రూడశ్వకర్ణశ్చ గోజిహ్వహంసపాద్యపి, రజన్యాగైరికం లేపో నఖదంతవిషాపహః. 29. వచాహింగువిడంగాని సైంధవంగజపిప్పలీ, పాతాప్రతివిషావ్యోషం కాశ్యపేన వినిర్మితమ్. 30. దశాంగ మగదం పీత్వా సర్వకీటవిషం జయేత్, కీటదప్తక్రియా స్మర్యాః సమానాః స్వర్ణర్ణలొకసామ్. 31. పృక్కాప్లవస్థానేయ కాక్షి శైలేయరోచనాతగరమ్, ధ్యామకం కుంకుమ మాంసే సురసా గైలా లక్ష్మణమ్. 32. బృహతీశిరీషపుష్ప శ్రీవేప్తక పద్మచారటివిశాల్యా, సురదారు పద్మకేశర, శారవక మనఃశిలాకాంత్యః. 33. జాత్యర్కపుష్పసర్వప రజనీద్వయ హింగువిప్పలీ ద్రాక్షాః, జలముద్గపల్లీ మధుక మదనక మథ సింధువారా శ్చ, సంపాక లోధ్రమమురక గంధఫలీలాంగలీ విడంగాః. 34. పుష్పే నముద్భృత్య సమం పిప్లూ గుడికా విధేయా స్సన్యః, సర్వవిషహ్నో జలకృద్విషసంజీవనో జ్వరనిహంతా. 35. పేయవిలేపనధారణ ధూమగ్రహణై ర్గ్రహస్థస్య, భూతవిషజా త్వలక్ష్యకార్తణమంత్రాగ్నృశస్యరీ హన్యాత్. 36. దుస్స్వప్నశ్రీదోషా కా లమరణాంబుచారభయం, ధనధాన్య కార్యసిద్ధి శ్రీపుష్టిర్వర్ణాయుద్వర్ధనో ధన్యః, మృతసంజీవన ఏవ పాగ్రమృతా ద్భృహ్మణాభిహతః. 37.

వెలిచండ్ర అశ్వకర్ణ సృక్షము పసపు మ్రానిపసపు వీనినినూరి లేపనచేసిన నఖదం
తవిషములు నశించును. వన ఇంగువ వాయువిడంగము సైంధవలవణము ఏనుగు పిప్పలి
వివబొద్ది అతివస శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు ఇయ్యవి త్రాగిన నమస్తపీడలను పోగొ
ట్టును. ఈదశాంగపు ఔషధము సర్వకీటకముల విషమునుఁ బోగొట్టును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు విషాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౬౫. రసాయనాధికారము.

—ॐ రసాయనప్రకారము. —

శ్లో. యజ్జరావ్యాధి విధ్వంసి భేషజం త ద్రసాయనం, పూర్వే
వయసి మధ్యే వా శుద్ధదేహః సమాచరేత్. 1. నావిశుద్ధశరీరస్య
యుక్తో రసాయనో విధిః, నాభాతి వాససి మ్లిష్టేరంగయోగ ఇవార్పితః.
2. గుడేన మధునా శుంథ్యా కృష్ణయా లవణేన వా, ద్వేద్వే ఖాద
న్నదా పథ్యా జీవే ద్వర్షశతం సుఖి. 3. సింధూత్థ శర్కరాశుఠీ కణా
మధుగుడః క్రమాత్, వర్షాదిష్యభయా సేవ్యా రసాయనగుణైషిణా.
4. త్రైఫలేనాయసీం పత్రీం కల్కేనా లేపయే న్నవాం, త మహూ
రాత్రికం లేపం విబేత్ ఔద్రోదకాప్లుతం. ప్రభూతన్నేహ మశనం జీ
రే తస్మి న్ప్రయోజయేత్. అజరోరుక నాభ్యాసా జీవే చ్ఛాపి సమాః
శతం. 6.

ముసలితనమును వ్యాధిని పోగొట్టెడిదానిని రసాయనమందురు. ప్రథమావస్థలో
కాని మధ్యావస్థలోగాని శుద్ధశరీరుండై మనజాడు దీనినిచేయవలయును. శుద్ధశరీరకాని
వానికి రసాయనమును బ్రయోగింపరాదు. బెల్లము లేనె శొంఠి పిప్పళ్లు ఉప్పు వీటి
లో దేనితోనైననొక దానితోటి కగక్కాయలను తినెడి మనుష్యుఁడు నూరువర్షములు
జీవించును. సైంధవలవణము కండచక్కెర శొంఠి పిప్పళ్లు లేనె బెల్లమును వర్షాదియు
తువులందు రసాయనము వంటిగుణమును కోరెడివాడు సేవింపవలయును. త్రైఫలరస
ముతో లాహపత్రిని నూరి దినరాత్రులంతయును లేనెతో నీటితో లేపనచేసినచో
మంచిది. జీర్ణించిన పిచ్చుట చాలాన్నేహాయుక్తమగు భోజనమును పెట్టింపవలయును.
వీని సభ్యసింపుటవలన ముదుసలితనము లేక నూరువర్షములు జీవించగలడు.

—ॐ త్రిఫలారసాయనము. ॐ—

శ్లో. పం చాష్టౌ సప్త దశ వా పిష్పలీః క్షౌద్రసర్పిషాః, రసా
యనగుణాన్వేషీ సమామేకాం ప్రయోజయేత్, తిస్త్ర స్తిస్త్ర స్తు పూ
ర్వాస్తా భుక్త్వాగ్రే భోజనస్య చ. 7. పిష్పల్యః కింశుకక్షౌరభావితా
ఘృతభర్జితాః, ప్రయోజ్యా మధుసంమిశ్రా రసాయనగుణైషిణా. 8. జే
తుం కాసం క్షయం శ్వాసం శోషం హిక్మాం గలామయం, అర్ఘాసి
గ్రహణీదోషం పాండుతాం విషమజ్వరం. 9. వైస్వర్యం పీనసం శో
షం గుల్మం వాతబలాసకం, జరణాంతేభయా మేకాం వ్రాగ్భక్తే ద్వే
విభితకే. 10. భుక్త్వాతు మధుసర్పిభ్యాం చత్వా ర్యామలకాని చ,
ప్రయోజయే త్సమా మేకాం త్రిఫలాయా రసాయనం, జీవే ద్వర్షశ
తం పూర్ణ మజరోఽవ్యాగి రేవ చ. 11.

అయిదుపన్నిది లేక ఏడు పదిపిష్పళ్లు లేనెతోను నేతితోను రసాయనగుణమును
కోరువాడు ఒక వత్సరము నేవింపవలయును. పాద్మటిపూట భోజనమునకు ముందు మూడేసి
కాయలను మోదుగక్షారముతో భావనచేసి నేతితోవేయుని లేనెగలిపి నేవింపవలయు
ను. దగ్గు క్షయ శ్వాసము వాపు ఎక్కిళ్లుగలరోగము మూలరోగము గ్రహణీరోగము
పాండురోగము విషమజ్వరము స్వరభేదము పీనస శోష గుల్మము వాతము కఫము నశిం
చును. భోజనమైనపిమ్మట ఒకకరక్కాయను భోజనముకు వెనుక చెండు తాడికాయలను
నాలు ఉసిరిక కాయలను లేనె నేతులతో తీసికొనవలయును. దీని నొకసంవత్సరము
నేవింపవలయును. అట్టివాడు ముసలితనము రోగము లేక నూరేండ్లు జీవించును.

—ॐ మండుక పర్ణాదిరసాయనము. ॐ—

శ్లో. మండుకపర్ణాః స్వరసః ప్రయోజ్యః క్షీరేణ యష్టిమధు
కస్య చూర్ణం, రసో గుడూచ్యాస్తు సమూలపుష్పాః కల్కః ప్ర
యోజ్యః ఖలు శంఖపుష్పాః. 12. ఆయుఃప్రదా న్యామయనాశకా
ని బలాగ్నివర్ణస్వరవర్ధనాని, మేథ్యాని చైతాని రసాయనాని మే
థ్యావిశేషేణ తు శంఖపుష్పి. 13. పీతాశ్వగంధా పయస్సార్థమూసం
ఘృతేన తైలేన నుఖాంబునా వా, కృశస్య పుష్టిం వపుషో విధత్తే బా
లస్య సస్యస్య యథాంబువృష్టిః. 14. ధాత్రీలేలాన్మృగరజోవిమిశ్రా
న్ యే భక్షయేయర్తునాః క్రమేణ, తే కృష్ణకేశా విమలేంద్రి
యా శ్చ నిర్వ్యాధయా వర్షశతం భవేయుః. 15.

దుండిగ పురసమును మధుకచూర్ణమును పాలతో ప్రయోగింపవలయును. ముల్లం గిరసము తిప్పతీగెరసములతో శంఖపుష్టికల్పమును చేసి ప్రయోగింపవలయును. నేతి తో తైలముతో లేక వేడినీటితో నేవించిన కృశశరీరము పుష్టమగును. ఉసిరిక తిలలు గుంటకలగరచూర్ణము వీటిని కలిపి క్రమముగా నేవించువాడు నల్లని కురులు గలిగి స్వచ్ఛములగు నింద్రియములు కలవాడై వ్యాధిరహితుడై నూరేండ్లు జీవించును.

—౬ వృద్ధదారక చూర్ణము. —

శ్లో. వృద్ధదారకమూలాని శ్లష్ణచూర్ణాని కారయేత్, శతావర్యా రసేనైవ సప్తరాత్రాణి భావయేత్. 16. అక్షమాత్రంతుతచ్ఛూర్ణంసర్పిషా సహ భోజయేత్, నూనమాత్రోపయోగేనమతిమాన్ జాయతేసరః. 17. మేధావీ స్తుతిమాం స్తైవ వలీవలితవర్జితః, హస్తకర్ణరజః ఖాదే త్వృత రుత్థాయ సర్పిషా. 18. యథేషాహారాచారోఽపి సహస్రాయు ర్భవేన్నరః, మేధావీ బలవాన్కామీ స్త్రీశతాని వ్రజత్యశా. 19. మధునా త్వశ్వవేగః స్యాద్భలిప్తః స్త్రీసహస్రగః, మంత్ర శ్చాయం ప్రయోక్తవ్యో భిషజా చాభిమంత్రితే. 20. “ఓన్నమో మహావినాయకాయ అమృతం రక్ష రక్ష మమ ఫలసిద్ధిం దేహి రుద్రవచ నేన స్వాహా.”

వృద్ధదారకపు చేళ్లను చక్కగా పొడిచేసి శతావరిసముతో నేడుగాళ్లు భావన చేసి అక్షమాత్రమును నేతితో నెలరోజులు నేవించినచో బుద్ధిమంతుడగును. మేధావియును స్తుతిమంతుడగును తలనెఱపు లేనివాడుగను అగును. ప్రాద్దున లేచి ఆరుదపు చూర్ణమును నేతితోగాని హస్తకందమామము గాని తిని మనోవాంఛితమగుభోజనముఁ జేసినచో వేయేండ్లు ఆయుష్ష కుడగును. ఉత్తమబుద్ధి గలవాడుగను, బలిష్ఠుడుగను కామిగను అగును. తేనెతో కలిపి త్రాగినగుఱ్ఱమువంటి తేగముకలవాడుగను అధికమగు బలము కలవాడుగను వేలస్త్రీలతో భోగించు వాడుగ నగును. వైద్యుడు నభిమంత్రించుటలో ఓంనమో మహావినాయకాయ మంత్రము సుపయోగింపవలెను.

—౭ ఉసిరిక తిప్పతీగెలచూర్ణము. —

శ్లో. ధాత్రీచూర్ణస్య కర్నం స్వరసపరిగతం ఔద్రసర్పిఃసమాంశం, కృష్ణామానీసితాష్టప్రస్ఫుతముత మిదం స్థాపితం భస్మరాశౌ. 21. వర్షాంతే తత్సమశ్నన్ భవతి విఫలితో రూపవర్ణప్రభావై, ర్నిర్వాణధి

ర్బుద్ధిమేధా స్మృతిబలవచన స్థైర్యసత్త్వై రుపేతః. 22. గుహాచ్యపా
మార్గవిడంగశంఖిని వచాభరూకుప్త శతావరీసమా, ఘృతేన లీడా
ప్రకగోతి మానవం త్రిభిర్ద్రినైః శ్లోక సహస్రధారిణం. 23.

ఉసిరిక మార్గము 64 పలములు ఉసిరిక రసములో కలిపి తేనెను నేలిన సమ
భాగములను కలిపి పాత్రలో వైచి అన్నములో నుంచి ఒక వర్షమువఱకు నేవించుచున్న
మనుజుడు రూపవర్ణప్రభావములు కలవాడై వ్యాధిరహితుడై యుత్తమమగు ధార
ణను స్మృతిన కలిగి యుండును. తిప్పతీగె ఉత్తరేణు వాయువిడంగములు శంఖిని వస
కరక్కాయలు కోస్తు పిల్లప్తీనిర వీటిని సమభాగములను నేతిలో కలిపి నేవించిన మూ
డుగోజులలో వేయిశ్లోకములు ధరించువాడగును.

❖ బ్రాహ్మణీఘృతము. ❖

శ్లో. సమూలపత్ర మాదాయ బ్రాహ్మీం ప్రత్యాశ్య వారిణా,
ఉలూఖశే ష్టోదయిత్వా రసం వస్త్రేణ గాలయేత్. 24. రసే చతుర్గు
ణే తస్మి స్మృతప్రసం విపాచయేత్, బౌషధాని తు పేష్యాణి తా
సీమాని ప్రదాపయేత్. 25. హరిద్రామాలతీకుప్తం త్రివృతా సహాత
కీ, ఏతేషాం పలికా న్భాగాన్ శేషాణాం కారి కాణిశు. 26. పిప్పల్యోధ
విడంగాని సైంధవం శిర్కరా వచా, నిర్విమేష త్సమూలోఽప్య శనైః
మృద్వగ్నినా పచేత్. 27. ఏత త్యాగితమాత్రేణ వాగ్విశుద్ధిశ్చ
జాయతే, సప్తరాత్రప్రయోగేణ కిన్నరై స్సహ గీయతే. 28. అర్ధమా
సప్రయోగేణ సోమరాజీవపు ర్భవేత్, మాసమాత్రప్రయోగేణ శ్రుత
మాత్రం తు ధారియేత్. 29. హం త్యస్తాదశ కృస్తాని అర్ఛాసి వివి
ధాని చ. పంచగుల్తా స్ప్రమేహం శ్చ కాసం పంచవిధం జయేత్. 30.
పంధ్యానాం చైవ నారీణాం నగాణాం చాల్పరేతసాం, ఘృతం సార
స్వతం నామ బలవర్ణాగ్నివర్ధనం. 31.

అపలు వళ్లతో బ్రాహ్మీ నీటితో కడిగి తోటిగొందించి వడియగట్టి నాలుగు రెట్లు
రసములో ఒక ప్రస్థము నేనుని పక్వముచేసి ఈక్రింది యౌషధులనుసూరి కలపవలయు
ను. పసపు బాజిశోఘ తెల్లతేగడ కరక్కాయలు నీటిని ఒక్కొక్కపలము తక్కినవా
టిని కిర్నముచొప్పునను కలపవలయును. పిప్పళ్లు నాయువిడంగములు సైంధవలవణము
చక్కెర వస వీనిని కలిపి సన్ననిమంటపైని పక్వముచేసి తినినవాగ్విశుద్ధికలుగును. వీడు

రాత్రులు నేనించిన కిన్నదులవంటి కంఠముకలుగును. పదునైదు రోజులు నేనించిన శుతధరుడగును. అష్టాదశకష్టపులు మూలరోగములు పంచగుత్తములు ప్రమేహములు కాస బైదతెఱుగులును నశించును. గొడుపోయిన స్త్రీలకును అల్పరేతస్కులగు పురుషులకును బలమును తేజమును అకలిని పెంచెడి ఘృతమియ్యది సారస్వతఘృతమునఁ బడును.

—ॐ ఉపశాపము. ॐ—

శ్లో. కాస శ్వాసాతిసారజ్వరపిటక కటి కుష్ఠకోఠప్రకారాన్, మూత్రాఘాతోదరార్చః శ్వయంధుగలశిరఃకిర్ణశూలాక్షిరోగాన్, యే చాన్యే వాతపిత్తక్షతజకఘృతా వ్యాధయ స్సంతి జంతో స్తాంతా నభ్యాసయోగా దశనయతి పయః పీత మంతే నిశాయాః. 32. వ్యంగ వలీపలితఘ్నం పీనస వై స్వర్య కాసశోధఘ్నం, రజనీక్షయేంబు సస్యం రసాయనం దృష్టిజననే చ. 34.

రాత్రియంతయు నుంచిన నీళ్ళను ప్రాతఃకాలము (అనగా తెల్లవారు జామున) త్రాగినచో దగ్గుత్వాసము అతిసారము జ్వరము పిడకములు కటిరోగములు కుష్ఠంబ మూత్రఘాతములు ఉదరరోగములు మూలరోగములు క్షయరోగములు గలితి శిరములు చెవి పోటు కంటిరోగములు ఇంకను వాతపిత్తకఫ జనితములగు రోగములును నశించును.

—ॐ లోహరసాయనపు రతులు. ॐ—

శ్లో. నాగార్జునో మునీంద్రః శశాన యల్లోహశాస్త్ర మతిగ హాసం, తస్యాగ్రస్య స్పృశిగో పయ మేత ద్విశదాక్షరైఃబ్రాహ్మః. 35. మేనే మునీః స్వతంత్రే భూయః పాకిం స నిలంచకా దర్వాక్, సుబ హుప్రయోగదోషా దూర్ధ్వం న పలత్రయోదశకాత్. 36. తిత్రాయ సి పాచనీయే పంచ హలాశా త్రయోదశి పలకాంతే, లోహా ద్విగుణా త్రిఫలా గ్రాహ్యో షడ్భిః పలై రధికా. 37. మారణపుటనశాలీ పాకా స్త్రిఫలైశ్చ భాగసంపాద్యః, త్రిఫలాయా భాగద్విశయం గ్రహణీయం లోహపాకార్థం. 38. సర్వత్రాయ స్తుటనాద్యైశ్చకాంశేశరావ సంఖ్యాతం, ప్రతిపల మేష త్రిగుణం. పాథః క్వాధార్థ మాధేయం. 39. సప్తప లాశా భాగే పంచదశాంతేంభసాం శరావై శ్చ, ద్వావై ద్వైకాదశకాంతై రధికం తద్వారి కర్తవ్యం. 40. తత్రాష్టమో వి

భాగః శేషః క్వాథస్య యత్నతః స్థాప్యః, తేన హి మారణపుటన
స్థాలీపాకా భవిష్యంతి. 41.

దురవగాహ మైనలోహశాస్త్రమును నా గాఢముననుసరింపఁడు చెప్పెను. దాని
యగ్రమును స్మృతికై మేము స్పష్టముగా చెప్పుచున్నాము. తనశాస్త్రమునందు అయిదు
పలములకంటె పైన మఱి రెడవపాకమును ఒప్పుకొనఁజయ్యెను. నుబహుప్రయో
గదోషమువలన పదిపలములకంటె పైనిరెండవపాకము నంగీకరింపలేదు. అయఃపాచ
నమునందు అయిదుపలములు మొదలుకొని 13 పలములవఱకు లోహము కంటెను మూ
డురెట్లు త్రిఫలములను తీసికొనవలయును. 6 పలములకు పైన అధికముగా మారణపుటన
స్థాలీపాకాదులను త్రిఫలములలో నొక భాగముతో చేయవలయును. లోహపాకము
కొఱకు త్రిఫలములను రెండుసార్లు గ్రహింప వలయును. (తిక్కినది సుగమము.)

❧ లోహశుద్ధికరణములు. ❧

శ్లో. పాకార్థే తు త్రిఫలా భాగద్వితీయే శరావసంఖ్యాతం,
ప్రతిపల మంబుసమం స్యా దధికిం ద్వాభ్యాం శరావాభ్యాం. 42. త
త్రిచతుర్థోభాగః శేషో నిపుణేన యత్నతో గ్రహ్యః, అయసః పాకార్థ
త్వా త్న చ సర్వస్థా త్ప్రధానతమః. 43. పాకార్థ మశ్చ సారే పంచప
లాశ్చ త్ర యోదశిఫలంతే, దుగ్ధశరావద్వితియం పాస్తై రేకాదికై ర
ధికిం. 44. పంచపలాధికమాశ్చ తదభావే తస్య సారతో గ్రహ్యం,
చతురాదిక మేకాంతం శక్తు విధికిం త్ర యోదశికాతే. 45. త్రిఫలా
త్రికిటుక చిత్రక కాంతక్రామక విడంగచూర్ణాని, అన్యా న్యపి దే
యాని పలాశపృక్షస్య ఏ బీజాని. 46. శాతీఫలజాతీకో మైల క
క్కోలక లవంగానాం, సితకృష్ణజీరకయో రపి చూర్ణా న్యయసః సమా
ని న్యుః. 47. త్రిఫలాత్రికిటువిడంగా నియతా అన్యే యథా ప్రకృ
తి, కాలాయనదోషవృత్తే రాజ్జిఫలాదే ర్లవంగాంతస్య. 48. తేషః
ప్రాప్త్యనురూపః సర్వ స్యోగస్య చైకాద్యైః, కాంతక్రామక మేకం
నిశేషం దోష మపహర త్యయసః. 49. ద్వీగుణత్రిగుణ చతుర్గుణ
మాజ్యం గ్రహ్యం యథాప్రకృతి, యది భేషజభూయ స్త్వం స్తాక
త్వం వాపి చూర్ణానాం. 50. అయసా సామ్యం సంఖ్యా భూయోఽల్ప
త్వేన భూయోఽల్పా, ఏవం ధాత్విషసారా త్తిత్తిత్తిధి తౌషధస్య
బాధేన, సర్వత్రైవ విధేయ స్తత్తిదిశితి స్యాషధ స్యాహః. 51.

పాకముకొఱకు త్రిఫలముల శంకుభాగములలో ఒకశరావము చెప్పబడినది. ప్రతిఫలమునను నీరుసమానము. శంకుశరావములకంటె నెక్కువయిండ్ల నాలవభాగమును నేర్పుగా గ్రహింపవలయును. అయస్సు పాకము నిమిత్తమగుట వలన వయ్యది యన్నిటికంటెను ప్రధానము. పాకారమైనలోహసారమును అందు మొదలుకొని 1వ ఫలములవఱకు పాలుగల శంకు మూడుభుజిపోయవలయును. ఒక్కొక్కపాదమునకు నిట్లధికమగును. అందువలములది మాత్ర. అయ్యది లేనిచో తదనుసారముగా గ్రహింపవలయును. కరక తాడి యునికిక త్రికటుక చిత్రమాలము తెల్లలాద్దగ వాయువిడంగములు వీటిని మార్గము చేసి మోదుగ మాడను పొడిచేసి జాజికాయ జాపత్రి ఫలములు లవంగము తెల్లజీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ వీటిని చూర్ణము చేసి లోహముతో సమముగా స్వీకరింపవలయును. కరక తాడియునికి శొంఠి మియములు పిప్పళ్లు వీటి తప్పక తీసికొనవలయును. తక్కినవానిని ప్రకృత్యనుసారముగా గ్రహింపవలయును. జాజికాయ మొదలవంగము వఱకున్న యాషధములు ఆయావోషమును వాగొట్టిస్తాప్తానుసారముగా ఫలమునిచ్చును. జాజికాయ తెల్లలాద్దగ లోహదోషములను పోగొట్టును. ప్రకృత్యనుసారముగా శంకుమూడునాలుగు గట్లు కూడ నెత్తిని గ్రహింప వచ్చును. జాషధ మెక్కువై చూర్ణము తక్కువై న లోహమును భక్తిచేయ వలయును. ఇట్లు ధాత్యను సారముగా చెప్పనిఫలముల శౌపథుల నూహించుకొనునని.

—౧౦ కాంతోదిలోహమారణవిధులు. ౧౦—

శ్లోక. కాంతాదిలోహమారణవిధానసర్వస్వముచ్యతేతావత్, యస్య కృతే తల్లోహం పక్తవ్యం తస్య శుభే దివసే. 52. సమృదంగా రక ఎలెతనతభూభాగే శివ సమభ్యర్చ్య, వైదికవిధనా వహ్నిం నిధాయ హృత్వాఽఽహుతీ స్రుత. 53. ధర్మాత్సిధ్యతి సర్వం శ్రేయ సద్ధర్మ సిద్ధయేకిమపి, శక్త్యనరూపం దద్యా ద్విజాయ సంతోషణగుణి. 54. సంతోష్య కర్తకారం ప్రసాదపూగాది దానసంమానైః, ఆనౌ తదశ్చ సారం నిర్మల మేకాంతతః కుర్యాత్. 55. తదనుకుతారచ్చిన్న త్రిఫలాగిరికణ్ణి కాస్థిసంహారైః, కరికణ్ణ చ్ఛదమూలకశతావరీకేశరాజా ఖైః. 56. శాలిం చ మూలక కాశీ మూలప్రావృజ్ఞ భృంగరాజై శ్చ లిప్తావ దగ్ధవ్యం తత్ కుష్ఠక్రియలోహకారేణ. 57. చిరజలభావిత నిర్మల శాలాంగారేణ పరిత ఆచ్ఛాద్య, కుశలాద్దాపిత భస్త్రా నవరత

ముక్తేన పవనేన. 58. వహ్నే ర్భావ్యాజ్వాలా బోధవ్యా జాతా నైవ కుంచికయా, మృల్లవణ సలిలభాజా కింతు స్వచ్ఛాంబుసంప్లుతయా. 59. ద్రవ్యాంతరసంయోగా త్స్వం శక్తిం భేషజాని ముంచంతి, మల ఘాలిమ త్వర్వం సర్వత్ర వివర్జయే త్తస్తత్. 60. సందంశేన గృహీత్వాంతః ప్రజ్వాలితాగ్నిమధ్య ముపసీను, గలతి యథాయథ మగ్రే తథైవ మృదు వర్జయే న్నిపుణః. 61. తెలనిహితోర్ధ్వముఖా జ్ఞుశలగ్నం త్రిఫలాజలే వినితీప్య, నిర్వాపయేచ్ఛేషం త్రిఫ లాంబు రక్షే చ్చ. 62. యల్లోహం న మృతం త త్పున రపి ప క్తవ్య ముక్తమార్గేణ, య న్న మృతం తథాపి తత్త్యక్తవ్యమ తాహ మేవ తతః. 63. తదను ఘనతాహపాత్రే కాలాయసో ముద్గ రేణ సంచూర్ణ్య, దత్వా బహుశః సలిలం ప్రక్షాళ్యాంగార ముద్భృ త్య. 64. తదయం కేవల మగ్నం, శుష్కీకృత్యాథవా తపే పశ్చాత్, తాహశిలామూః పింష్యా దసితేత్స స వా తదప్రాస్తా. 65.

తాత్పర్యకాంతాదిలోహమారణోపాయములను చెప్పుచున్నాము:—లోహమును సాకముచేయవలసిన శుభదినమనందు మట్టినిపప్పుగల భూభాగమును క్రిందు శివుని పూ జించి వైడివిధితో అగ్నిని పూజింపవలయును. పిమ్మట ఆహుతులను ప్రేల్చవలయును. ధర్మమువలన సమస్తమును సిద్ధించును. అధర్మసిద్ధి కొఱకు అనిష్టావ్యమగు శ్రేయస్సు చలయును. కావున తమతమశక్తి ననుసరించి సంతోషియును గుణియునగు బ్రాహ్మణు నకు ఈయవలయును. ప్రసాదము పూగములు తాంబూలముమున్నగు వానినిచ్చి శివ్విని సంతోషపెట్ట వలయును. అపిమ్మట లోహమును ఏకాంతముగా నిర్మలమును చేసి గొడ్డలితో నఱకి తెచ్చిన త్రిఫలమును గిరిః క్షిణికా కీజములు విష్ణుక్రాంతి ఆముదపు ఆకు లు వేళ్లు శతావరి గుంటకలగరాకు చెఱకువేళ్లు వస్త్రపులూని గుంటకలగర వీటిరసము తోపూసి లోహమును నగ్గము చేయవలసినది. చిర కాలము నీటిలో భావనచేయఁబడిన బొగ్గులతో నూతనైపుల నాచ్ఛాదనముజేసి నేర్పుగా నూది నిప్పులో జ్వాలలు వెలు పటికరాకుండ స్వచ్ఛునగు సుదకముతోతడిపిన మట్టిలవణము నీళ్లు వీటితో ద్రవ్యాంతర సంయోగమువలన నొషధులు తమతమశక్తిని వదలిపెట్టును.

— సాలీపాకవిధి. —

శ్లో. అథ శ్చిత్వా యో భాండే దత్వా త్రిఫలాంబుశేష మ న్య ద్యా ప్రథమం సాలీపాకం దద్యా ద్ద్రవక్షయా త్తదను. 66. గజ

కర్ణ పత్రమూల శతావరీ భృంగ కేశరాజరసైః, పాగ్వత్థానీపాకం
కుర్యాత్ప్రత్యేక మేకైకం వా. 67.

శ్శువాత లోహపాత్రములో త్రిఫలజలములను తక్కిన ద్రవ్యములను చేర్చి
స్థానీపాకమును చేయవలయును. ఆముదపుఆకులు వేళ్లు శతావరీ గుంటకలగగ వీటి ర
సములతో ప్రత్యేకముగా స్థానీపాకమును చేయవలయును.

పుటపాకవిధి. ౭౦

శ్లో. హస్తప్రసూణవదనం, శ్వభృంగ హస్తైః కఖాతసమమధ్యం,
కృత్వా కటాహనదృశం, తత్ర కరీషం తుషం చ కాశుచ. 68. అంత
ర్ఘనతరమధ్యం శుషిరం పరిపూర్య దహనమాయోజ్య, పశ్చాదయన
శూచ్యం శ్లక్ష్యంపంకోపమంకుర్యాత్. 69. త్రిఫలాంబుభృంగ కేశరశతా
వరీకందమాణసహజరసైః, భల్లతక కరికర్ణ చ్చదమూల పునర్నవాస్వ
రసైః. 70. క్షిప్త్వాథ లోహపాత్రే మార్ద్రే వా లోహమార్ద్రపాత్రా
భ్యం, తుల్యాభ్యం పృష్ఠే నాచ్ఛా ద్యాంతే రంధ్ర మాలిప్య. 71.
తత్పుటపాత్రం తత్ర శ్వభృంజ్వలనే నిధాయ భూయోఽపి, కాషకరీష
తుపై స్తత్సంచ్ఛా ద్యాహర్షిశం దహే త్యాజ్ఞః. 72. ఏవం నవభి
ర్భేషజరాజైస్తు పచేత్సదైవ పుటపాకం, ప్రత్యేక మేక మేభి ర్మిలి
తైర్వా త్రిచతురా న్వారాన్. 73. ప్రతిపుటనం తత్ప్రింప్యాత్ స్థానీ
పాకం విధాయ తథైవ, తాదృశదీపం పిప్యా ద్విగలద్రజసా శు యు
జ్యతే యత్ర. 74. తదయశూచ్యం పిష్టం ఘృష్టం ఘనసూక్ష్మవాససి
శ్లక్ష్యం, యది రజసా సదృశం స్యాత్ కేతక్యాస్తర్హితదృదం. 75. పుట
నే స్థానీపాకేఽధికృతపురుషే. స్వభావమనధిగమాత్, కథిత మపి హే
య మాషధ ముచిత ముపాదేయ మన్య దపి. 76.

ఎటుమాచినను మూరెడు వెడల్పు పొడుగు కలుగునట్లు గంగాశమువలె త్రవ్వి
అందు పేడ పొట్టు కట్టెలు లోపల గట్టి రంధ్రమునుచేసి అగ్నిని తగిల్చి లోహమాన్య
మును పంకమువలెనూరి త్రిఫలములు కురువేరు గుంటకలగర శతావరీ మానికంద గోరిం
ట వీటిరసముతీసి జీడివిత్తులు ఆముదపు ఆకులు వేళ్లు గలిజేరు వీటిరసములనుకూడ తీసి
లోహపాత్రములో గాని మట్టికుండలోగాని వైచి చిక్కగా మూసి యుంచి నీలుచేసి
దానిని స్వచ్ఛగు నిస్సలూ సునిచి కట్టెలు పొట్టు పిడకలు మున్నగువానితో రాత్రిం

దివములు పుటపాకమును వైచి పిమ్మట నందలి యొక్కొక్క వస్తువును స్థానీపాకమును చేసి తెగని రాతిపైని నూరి మొగలిననుతో కలిసి నేవింపవలయును.

— ౭౭ లోహపాకామృతసారములు. —

శ్లో. అభ్యస్తకర్త నిధిభి ర్బలకుళాగ్రీయబుద్ధిభి ర్లక్ష్మ్యం, లాహ
స్య పాక మధునా నాగాఙ్గ్యనశీప్త మధిదధ్నః. 77. లోహరకూటతా
మ్రజకటాహే దృఢమృణ్మయే ప్రణమ్య కీవం, తదయః పచే దచ
పలః కాష్ఠేంధనేన వహ్నినా మృదునా. 78. నిక్షిప్త త్రిఫలాజల ముదితం
య త్తద్భుతం చ దుగ్ధం చ, సంచాల్య లాహమయూ ధర్వా
లగ్నం సముత్పాద్య. 79. మృదు మధ్య ఖరభావైః పాక స్త్రివిధోఽత్ర వ
క్ష్యతే పుంసాం, పిత్తసమీరణశ్లేష్మ ప్రకృతీనాం మధ్యమస్య సమః 80.
అభ్యక్తదర్శిలోహం సుఖదుఃఖస్థలనయోగి మృదుమధ్యం, ఉజ్జితదర్శి
ఖరం పరిభాషంతే కేచి దాచార్యాః. 81. అన్యే విహీనదార్శిప్ర లేప
మాఖూత్కరాకృతిం బ్రవతే, మృదుమధ్య మర్థచూర్ణం సికతాపుం
జోపమం తు ఖరం. 82. త్రివిధోఽపి పాక ఈదృక్ సర్వేషాం గుణ
కృదేవ నతు విఫలః, ప్రకృతివిషయే చ సూక్ష్మో గుణదోషా జనయతీ
త్యల్పం. 83. విజ్ఞాయ పాక మేవం ద్రా గవతార్యక్షితౌ క్షణా నిక్రియ
తః, విశ్రామ్య తత్ర లోహేత్రఫలాదేః ప్రక్షిపే చూర్ణం. 84. యది
కిరూపాప్రాప్తిర్భవతి తతో విగళితే తదుష్ణత్వే, చూర్ణీకృత మను
రూపా క్షిపేన్న వా న యది తల్లాభః. 85. పక్ష్యం నిదశ్చ
సారం సుచిరఘృతసిత్యభావిరూక్షత్యే, గోదోహనాదిభాండే తాహ
భాండాభావే సతి స్థాప్యం. 86. యది తు పరిప్లుతిహేతోః ఘృత
మిక్షేతాధికం తతోఽన్యస్త్రిన్, భాండే నిధాయ రక్షే ద్భవ్యపయో
గో హ్యనేన మహాన్. 87. అయసి విరూక్షీభూతే స్నేహా స్త్రిఫలా
ఘృతేన సమ్పాద్యః, ఏత త్తతో గుణోత్తర మి త్యమునా స్నేహానీ
యం తత్. 88. అత్యంతఃఫప్రకృతే ర్భక్షణ మయసోఽమునైవ శం
సంతి, కేవల మవీద మశితం జనయ త్యయరో గుణా నిక్రియతః. 89.

చికిత్సానిధి సభ్యసింధిసవారలును కుశాగ్ర బుద్ధులు సగువారలగు వైద్యులు నాగా
ద్దును సమశిష్టునిచేతఁ దలవఁబడిన లోక పాక విధిని చెప్పుచున్నాము:—లోహము విత్తలి

రాగి వీటికళామాలలో గాని మట్టిపాత్రలో గాని లోహమును వేసి ఈకునకు నమస్కరించి కట్టెలతో స్నాని మంటను పెట్టవలయును. అందుపైని చెప్పిన త్రిఫలాదకములు నేయి పాలును చేర్చి లోహపుగరిటెతో కలియబెట్టి గట్టిపడినపిమ్మట నేవించిన పిత్తవా రికఫప్రకృతులగు మరుఘ్నలకు హితయుఁగలిగించును. గరిటెకు కఱచికోన్నలోహము మృదువును వేణుపడినది ఆల్పమును నగును.

ఈరీతిగా మూడువిధములగు పాకములును గుణము నిచ్చును. ఇట్లు పాకమును గుర్తిచి దింపికోన్నినిమిషము లుంచి ఆలోహమునందు త్రిఫలాదిమూర్ణమును కలిపివలెను కర్పూరమును వేయవలసినచో అరిసపిమ్మట వేయవలయును.

❧ రెండవపాక విధి. ❧

శ్లో. అథవా పక్తవ్యవిధః సంస్కృతకృష్ణాభ్రకచూర్ణమౌదాయ, తాహచతుర్థాంశ సమద్విత్రిచతుఃపంచగుణభాగాన్. 90. ప్రక్షిప్తాయః ప్రాగ్వత్ పచే దుభాభ్యాం భవే దయో యావత్, తావన్నానానుస్మృతేః స్యా త్త్రిఫలాదిద్రవ్యపరిమాణం. 91. ఇద మాప్యయిక మిదమతిపిత్తను దిద మేవ కాంతిబలజననం, స్తభ్నాతి తృప్తక్షుధౌ తిత్ పరమ మధికమాత్రయా యుక్తం. 92.

పక్వయోగ్యమునుగా చేసి కృష్ణాభ్రకచూర్ణమును లోహమును రెండుమూడు నాలుగు భాగములును కలిపి పూర్వమునలెనే లోహమును పక్వముచేయవలయును. రెండువిధములను పూర్వమునలెనే పక్వముచేయ అంతఃపమాణముతోనే త్రిఫలాది ద్రవ్యములను గ్రహింపవలయును. ఇయ్యది బలమును కలిగించును; పిత్తమును సోగొట్టును. కాంతిని బలమును కలిగించును. ఎక్కువగా నిచ్చిన అకలిదప్పలు నశించును.

❧ అభ్రకవిధి. ❧

శ్లో. కృష్ణాభ్రక మేకవపుః వజ్రాఖ్యం చైకపత్రకం కృత్వా, కాష్ఠమయోదూఖలకే చూర్ణం ముసలేన కుర్వీతి. 93. భూయో దృషది చ పిష్టం వాసఃసూక్ష్మేవకాశతలగలితం, మండూకపర్ణి కాయాః ప్రచురరసే న్ధాపయే త్ప్రీదినం. 94. ఉద్భ్రష్టతద్రసా దధ పింష్యాద్ధైమం తథాన్యభక్తస్య, అక్షోదాత్యంతాప్లున్వచ్ఛజలేన ప్రయత్నేన. 95. మండూకపర్ణి కాయాః పూర్వం స్వరసేనాలోడనం కుర్యాత్, స్థాలీపాకం పుటనం చాద్యై రపి భృంగరాజాద్యైః. 96. తాలాదిపత్ర

మధ్యే కృత్వా పిండం నిధాయ భస్తాగ్నా, తావ ద్దహే న్న యావల్లి
నో నిర్దృశ్యతే సుచిరం. 97. నిర్వాపయేచ్ఛ దుగ్ధే దుగ్ధం ప్ర త్కాల్య
వారిణా తదను, పిప్ప్వా ఘృష్ట్యా వస్త్రేచూర్ణం నిశ్చంద్రికం కుర్యాత్.

కృష్ణాభ్రకమును ఒక శరీరమును గాని వజ్రము నొక అనుగా గానిచేసి కొయ్య
తోటిలో తోకటితో చూర్ణము చేయవలయును. పిమ్మట దానినే బండపైనినూరి వస్త్ర
కాళితమును చేసి మండుక వర్ణ రసములో కి దినములు భావన చేసి పిమ్మట హేమంతకు
పునఃబుట్టినబియ్యపునీటితో చేర్చి త్రాగవలయును. స్థాలీపాకపుటపాకములను గుం
టకలగ రాకు ముష్పగునానితోను మాత్రము చేసి కొలిమిలోబెట్టి లీనమై గిప్పు కనిపించ
నంతవఱకును దగ్ధము చేయవలయును. పాలలో లడిపి పిమ్మట నీటితో కడిగి నూరి
చూర్ణమును చేయవలయును.

— అభ్రకపు సమంత్రకమగువిధ. —

శ్లో. నానావిధగుక్తాంత్యై పుష్ట్యై కాంత్యై శివం సమభ్య
ర్చ్య, సువిశుద్ధేహని పుణ్యే తదమృతమాదాయ తాహఃఖ్యం. 99.
దశకృష్ణల పరిమాణం శ క్తివయోభేద మాకలయ్య పునః, ఇద మధి
కం తదధికతిరజయదేన న మాతృమోదకవత్. 100. సమమన్యూణా
మలపాత్రే తా హే తా హేన మర్దయే ద్దృఢం భూయః, చత్వా మధ్వ
నుగూపం తదనుఘృతం యోజయే దధికం. 101. బంధం గృహ్లాతి య
ధా మధ్వప్రభక్త్యేన పంక మవశింషేత్, ఇద మిహ దుష్టోపకరణ
మేతద్దృఢం తు మంత్రేణ. 102. స్వాహంతేన విమగ్ధో భవతి ఘడంతే
న లోహబలరక్షా, సనమస్కారేణ బలి ర్భక్షణ మయసో హేమామం
తేన. 103. “ఓం అమృతోద్భవాయ స్వాహా, ఓం అమృతే ప్రాంఘట్ ఓం
నమ శ్చండవజ్రపాణయే, మహాయక్షసేనాధిపతయే, సురగురువిద్యా
మహాబలాయ స్వాహా, ఓం అమృతే ప్రాం.

అనేక విధములగు పీడలు శాంతించుటకును, పుట్టి కాంతి గలుగుటకును ముందు
శివుని బూజించి పవిత్రమగుదినమునందు లోహమును నాయమృతమును పదిరకు
లు తీసికొని శ క్తివయో భేదములను ఎచ్చు తగ్గులను గుర్తించి గట్టిదియును ముఠికేలేని
దియునగు లోహపాత్రములో మాటిమాటికి చక్కగా మర్చిరవలయును. పిమ్మట తద

నురూపముగా లేనను ఘృతమునందు చేర్చవలయును. లేన వేఱుపడక ముద్దయ గుఱట్టులు మర్దన చేయవలయును. దుష్టోపకరణముగు దీనిని మంత్రముతో స్వాహా ఘటో అనువఱుకునున్నుంచి లోహబలమును రక్షింపవలయును. హూంత్రముగల మంత్ర ముతోలోహమును తినువలయును. మంత్రము ఓం ఆమృతోద్భవాయ అమృత స్త్రీమ్. అని.

❧ అభక్తమును సేవింపఁజేయుట. ❧

శ్లో. జద్ధ్వా తదమృతసారం నీరం వా క్షీర మే నానుపి బేత్, కాంతక్రామక మమలం సంచార్య రసం పబే న్నతు తత్. 104. ఆచ మ్య చ తాంబూలం లాభే ఘనసారసహిత ముపయోజ్యం, నాత్యుప విష్టో నాత్యతిభాషీ నాతిస్థితి స్తిష్ఠేత్. 105. అత్యంతవాతశీతాతప యానన్న నవేగరోధాదీన్, జహ్యచ్చ దివాసిద్రాసహితం చాకాల భుక్తం చ. 106. వాతకృతిః పిత్తకృతిః సర్వా న్కట్వస్థుతిక్తక కషాయాన్, తత్త్వణవి నాశే హేతుాన్ మైథునకోపశ్రమా స్థూరే. 107. అశీతం తదయః పశ్చాత్పితృతు నవా పాటవం చద్య ప్రథతాం, అర్చి ర్భవతి నవాంత్రం గూజతి భోక్తవ్య మవ్యాజమ్. 108.

ఆ యమృతసారమును తినిన తిఱువాత పాలనుగాని నీటినిగాని త్రాగవలయును. కాంతమును క్రామకమును అమలరూపమును అనురసమును త్రాగరాదు. చమనముచేసి కడ్దురముతో తాంబూలమును నమలవలయును. ఎక్కువగా కూర్చుండరాదు. అతిగా మాటలాడరాదు. గాలి మిక్కిలియును, చలిగాలి ఎండ ప్రయాణము స్నానము వేగము నిర్బంధము మున్నగు వానిని వదలిపెట్టవలయును. పగలు నిద్రపోవుట ఆకాలమునందు భుజించుటయును మంచిదికాదు. వాతకారకములును తిక్తకారకములును కట్వస్థుతిక్త కషాయములను తత్త్వణమే నాశనమునకు కారణము లగు మైథునాదికర్మలను సేవింప రాదు. లోహసారమును సేవింపఁగిష్టుట పడరాదు. కపటమును చేయరాదు. బాధ కలుగనిభోజనమును సేవింపవలయును.

❧ అభక్తసేవనమునకు పథ్యములు. ❧

శ్లో. ప్రథమం పీత్వా దుగ్ధం శాల్యన్నం విశదసిద్ధ మక్లిన్నం, ఘృతచంఘత మక్షీయాత్ మాంసై రైవహంగమైః ప్రాయః. 109. ఉత్తమ మూషరభూచర విష్కీరమాంసం తథాబ్జ మైశాని, అన్యదపి భిల్లచరాణాం వృథురోమాపేక్షయా జ్యాయః. 110. మాంసాలాభే

వత్సా అదోషలా స్థూలసద్గుణా గ్రాహ్యః, మధురరోహిత శకులా
దగ్ధాః పలలా న్ననా గూనాః. 111. శ్మశాటక ఫలకేశరు కదళీఫల
తాల నారికేళాది, అన్య దపి యచ్చ నృప్యం మఘరం పనసాదికం
జ్యాయః. 112. కేజరీ తాడిరీగాన వార్తాక పటోల ఫల దలసమ
తాన్, ముద్గమసూరేక్షురసాన్ శంసంతి నిరామిషే ష్వేతాన్. 113.
శాకం ప్రహేయ మఖిలం స్తాకం రుచయే తు వాస్తుకం దద్వాత్,
విహితనిషిద్ధా ద్యస్త్యస్త్యమకోటిస్థం విద్వాత్. 114 తప్తగుగ్గాను
పానం ప్రాయ స్స యతి ర్ధకోష్ఠ్య, అనుషే మబు యద్వా కోమ
లఫలనారికేంస్య. 115.

మొదలపాలను త్రాగి నిర్మలమును క్రిష్ణమునైనవరి మన్నము నేతితో తినవలయు
ను. పక్షిమాంసములతోను చేర్చుకొనవలయును. ఊషణములు భూచరములు నగు మేక
ఇట్టిమున్నగువానిమాంసమును జలచరములతో మత్స్యములకంటె తఱుచు మంచిది.
మాంసము దొఱకనిచో దోషహితములు అత్తిమగుణకారికములు నగు మత్స్యముల
ను గ్రహింపవచ్చును. శ్మశాటక ఫలము క నేరు కదళీఫలము తాటిపండు కొబ్బరి
కాయమున్నగు నృప్యపదార్థములను మధురములగు పనసాదులను నేవిలవలయును.
క్రమకము తాడఫలము అడ్డసరమకాయ పిట్ట మున్నగు మాంసభక్షకులు కానివారికి
హితకరములు. సహితనిషిద్ధములకంటె నిరీడుములు మధ్యమములు గా గ్రహింపవలయు
ను. కాచినపాలను త్రాగి ను కోమలమును నారికేలొదకములను త్రాగినను బద్ధకోష్ఠము
లు నశించును.

— అభ్యుక్త నీవనముందు హృదయవృద్ధికులు. —

శ్లో. యస్య స తథా సరతి సయనక్షారం జలం విబేత్కోష్ఠం,
కోష్ఠం త్రిఫలాక్వాధీసనాథం క్షారం తతో ఒప్యధికం. 116. త్రీణి
దినాని సమం స్యాదహ్ని చతుర్థే తు వర్ధయే త్క్రిమశః, యావ
చ్చాష్టమ మాసం స వర్ధయే త్సన రితోఒప్యధికం. 117. ఆహార క్తి
ద్వితియం ద్వితీయవృద్ధా తు రక్తికాత్రితయం, రక్తిపంచకపంచక మత
ఊర్ధ్వం వర్ధయే నియతం. 118. వాత్సరికకల్పసత్తే దినాని యావంతి
వర్ధంత ప్రథమం, తావంతి వర్షశేషే ప్రతిగోమం క్రూరయే త్తదయః.
119. తే ష్వప్తమాసశేషు ఛాతర్వాషత్రియం సమశ్చీయాత్, సాష్టమం

చ తావ ద మోక్షా మధ్యే మాసద్వయం శేషం. 120. ఏవం తద మృత మశ్నన్ కాంతిం లభతే చిరస్థిరం దేహః సప్తాహత్రయమా త్రాత్ సర్వరుజో హంతి కిం బహునా. 121. ఆర్యాభి రిహ సవత్వా నప్తవిధీనాం యథావ దాఖ్యాతం, అమతివిసర్వయసంశయశూన్య మనుష్ఠాన ముచీతం. 122. మునిరచితశాస్త్రపార. గత్వా సారం తతిః సముద్భృత్య, నిబబంధ బంధవానా ముపకృతయే కోఽపిపట్కుర్తా. 123. యత్ర తత్ప్రదృశం తాహం నిఃశేషం మాఽతా యది, త్రిఫలావ్యోష సంయుక్తం భక్షయే ద్వలినాశనం. 124. నామాన్యో ద్విగుణం చౌ డ్రం కలి-గోఽష్టగుణ స్తలిః, తస్మా చ్ఛ్చతిగుణం భద్రం భద్రా ద్వజ్రం సహస్రధా. 125. వజ్రా త్షష్టిగుణః పాండి ద్విరవి ర్గతభి ర్దుఃశైః. తతిః కోటిసహస్రం వా అయన్మాంతం మహాగుణా 126. రసత స్తా మ్రం ద్విగుణం తామ్రా త్ప్రస్తాభక్తం ద్విగుణం, పృథ గేవైషాం శు ద్ధి స్తామశుద్ధి స్తో ద్వివిధా. 127.

అంత ఎక్కువగా బాధకలుగనివారు యనక్షారమును గోరు వెచ్చని వేషినిశ్చను త్రాగవలయును. మూడురోజులు సమానముగా నౌషధమును గ్రహించి నాలవదిము నందు క్రమముగా వృద్ధిసేయవలయును. ఎనిమిది నెలలవఱకు నితకంపె వృద్ధిసేయ రాదు. తొలుత రెండురత్నము, పిమ్మట మూడు, అటుతరువాత దినమున కైదుగత్తులు సేవింప వలయును. సంవత్సరమంతయును ఔషధమును సేవింప వలసినేని ప్రారంభము న నెన్నిరోజులు వృద్ధి జేసిరో చివఱకు అన్నిదినములు లోహమును సంఘంప వల యును. ఆయెన్నిది నెలలలో ప్రొద్దుట మూడుమాషములును సాయంకాలము మధ్యాహ్న ములందు రెండుమాషములను తినవలెను. ఈరీతిగా నమృతమునుతినినచో కాంతిని స్థిర మగు దేహమును పొందును. ఇరువదియొక్క రోజులు సేవించిన సమస్తరోగములు నశిం చును. ఈయేడు పిఠులను యథావిధిగా 90 ఆర్యావృత్తములతో చెప్పిరి. మతివిసర్వ యము సంశయమును లేనియనుష్ఠానమును చేయవలెను. మని రచించిన శాస్త్రముల నంతమువఱకు చదివి అందలిసాగము తనబంధువులయునుబయోగమునిమిత్తమై ఒక బ్రాహ్మణుడు ఇట్లు నిర్దించెను.

— లోహసేవనమున కనుపానాదులు. —

శ్లో. పత్రీశ్చతస్య గంధః యోగా ద్వా మారిణం తథా లవ ఙ్గైః, అక్రే ధ్నాపిత తామ్రే నిర్గుండీకల్పకంజికనిమగ్నే. 128. యత్పత

తి గైరకాభం తత్త్విష్టం చార్థగంధకం తదను, పుటపాకేన విశుద్ధగ శు
ద్ధాస్యా దభ్యక్షం తు పునః. 129. హిలమోచి మూలపిండే క్షిప్తం
తదను మార్దనంపుటే లిప్తే, తిక్షణ దగ్ధం పిష్ట మన్తూ భసా సాధు చం
ద్రికారమితం. 130. కేచితతామ్రేణ రసః స్వశిలాయాం ఘృష్య
పిండికా కార్యా, ఉత్సేద్య గృహసలితన నిర్గుండిక శ్లేష్మస
కృచ్ఛుకా. ఏత త్సిద్ధం త్రివిధం చూరితతామ్రాద్దితైః సృథ గృ
త్తం. 131. విషలి విడింగమరిచైః శ్లేష్ణం ద్విత్రిమాసికం భక్ష్యం,
శూలాన్లు పిత్తశ్లేషయథు, గ్రహణీయత్వాది కుక్షిరోగేషు, రసాయనం
మహా దేత త్పిచహాసో నియమతో నాత్. 132.

ఎచ్చుటెచ్చుటలుట్టిన హామయనైనను నిశ్శేషముగా మరణచేసి త్రిఫలదక
ములతో నేవింపవలయును. సామాన్యముగా నెండు రెట్లు బొండ్లములు ఎన్నిదిరెట్లు
కొడిసెపాలకొత్తులు నూగురెట్లు తుంగయపైలు వేయిరెట్లు వజ్రము అరుదది గుణ
ములు పొండినదిని పదిరెట్లు ఇంతకంటెను వేయిరెట్లు కాంశమును రసయనకంటె రాగి
నెండురెట్లును రాగికంటె కృష్ణాశ్రకము నెండురెట్లును ప్రత్యేకముగా శుద్ధిచేసి చేర్ప
వలయును.

తామ్రయోగము. ౧౧.

శ్లో. తనువప్రీకృతం తామ్రం నైపాలం గంధకం సమం, దత్వా
చోర్ధ్వ మథో మధ్యే స్థాలికామధ్యసంస్థితం. 134. కృత్వా స్వల్పవిధా
నేన స్థాలీమధ్యే సిధాయచ, నిర్మలాభస్తలేచేన లిప్తా సంధిం తదూ
ర్ధ్వతి. 135. వాల్కాకాపూరితస్థాల్యాం పిండితాయాం పునస్తథా, సులి
ప్తాయాం చ ముక్తాకమథో బ్యాలాం ప్రదాసయేత్. 136. తత ఆకృష్ట
తామ్రస్య మృతస్య త్విహ యోజనా, అథ కర్షణ గంధకస్య వహ్నిస్థంబో
హపాత్రగం. 137. శిలపుత్రేణ సంమర్ద్య ద్విశం ఘృష్టం పునఃపునః,
కృత్వా దేయం మృతం తామ్రం కర్షమానం తతిః పునః. 138. రసోఽన్లు
మధితిః శుద్ధస్తావస్తాత్రైః ప్రదీయతే, తత స్తథైవం సమర్ద్య పున రాజ్యం
ప్రదాసయేత్. 139. అష్టబిందుక మాత్రంచ మర్దయే న్నూర్చితం తథా,
సర్వం స్యాత్తస్య ఆకృష్ట శిలపుత్రాదికం దృఢం. 140. సంహృత్వా
లంబుషరస ప్రసృతేన విలోడితం, పున స్తథైవ వహ్నిస్థ లానాపాత్రే విమ

ర్దయేత్. 141. యావద్రసక్షయం పశ్యా దాకృష్య' సంప్రవేషితం, అలంబుపరసే నైవ గుడకం సాప్రకల్పయేత్. 142. తత్ప్రిండం వత్సవిస్తీర్ణం పిండే త్రికటుజే పునః, నననాంతరితే దత్వా సోట్టలీం కారయేద్బుధః. 143. తతస్తాం సోట్టలీం మాజ్యమగ్నం కృత్వా విధారితాం, సూత్రేణ డండసంలగ్నం పాచయేత్కుశలో భిషక్. 144. యదా నిష్పేనతా చాజ్యే పుటితా చ దృఢా భవేత్.

రాగినిరేకులుగ చేసిన గంధక సంయోగమునగాని ఉష్ణతోగాని మోక్షమగును. వానిలి కల్కమును గంజనిపోసి గైరికసమానమగు కాంతిగలదాని నందు మంచి నూరి ఆర్థము గంధకమునుకలిపి పుటపాకముతో శుద్ధిని చేయవలయును. పిమ్మట : భృగమును శుద్ధిచేయవలయును. హిలమోచికపువేళ్ల ముద్దలొనంచి గుడ్డనుచుట్టి దగ్ధము చేయవలయును. పిమ్మట పుల్లనిరసములో నూరినచంద్రికలు నశించును. తఱువాత రేచితియనుచేసిన రాగితో చిన్న గాలిపైనినూ ముద్దచేయవలయును. ఇట్లే మూడునుశిద్ధముచేసి సగముసగము భాగాలను కలిపి తామ్రముకంటె వేసిపఱుపవలెను. పిష్పర్లు వాయువిడంగములు మిరియమున వీటినినూరి గంధు మూడుమాషము లంత తినిన ఆమృతాదులగు నఖిలగోగములు నశించును.

❖ తామ్రభస్మ పుట పాకనవిధి. ❖

శ్లో. తదా పక్వం తి మాకృష్య పంచగుంజా తులాఘ్నం. 145. త్రికటు త్రిఫలాచూర్ణం తుల్కం ప్రాతః ప్రయోజయేత్, తక్రం స్యా దనపానం తు అష్లుపత్తోచ్చా సు పునః. 146. త్రిఫలైవ సమాదేయా కోష్ఠం వారి పిబే దను, సప్తమే దివసే రక్తవృద్ధి స్సామ్రాత్తుమాసకం. 147. యావత్ప్రయోగ శ్చ తిదై వాపకర్షః పునర్భవేత్. యోగో2యం గ్రహణీయత్క్వ పిత్తైశ్చాలమ్లు పిత్తైశ్చ. 148. రసాయనం చైతదిష్టం గుడకీలాదినాశనం, సచ త్రైవిహ్యో స్తి ఓషధీరాస రః ర్హణి.

నేపాల తామ్రమున తేకులుగ చేసి సమముగా గంధకమును తేచ్చిస్తానికి క్రిందను మీదను సమమునంచి చిక్కని కొన్నమును నూరి శివ చేసి పిమ్మట ఇనుకను పూరించి ఒకజామువఱకు తిలలబెట్టవలయును. పిమ్మట మారణము చేసి: తామ్రమును కలుపవలయును. పిమ్మట మృదైన తామ్రమునందు ఒకతులలు గంధకమువైచి రాతితోనూరి మరల వృతతోమ్రమును చేర్చవలయును. పుల్లని రసములో మధించిన రసమునుకూడ నులే చేర్చవలయును. పిమ్మట అట్లే ముద్దనచేసి నేతినికలిపి ఎనిదినిందువుల

మాత్రను చేర్చి మద్దన చేయవలయును. పిమ్మట తీసి గట్టిరాతిలో నూరి 2 పలములు లజ్జా వంఠిరసమును పోసి కలిపి పెట్టవలయును. ద్రవములేకుండుంతవఱకు లజ్జావంఠిరసమును పోయించు మాత్రను కట్టి గుడ్డలోనుంచి త్రిఫలములపిండములోనుంచి పొట్లము కట్టి నేతిలో తరిగి నూత్రమూలమున దండముపైనుంచి పక్వముచేయవలయును.

— తామ్రసేవము. —

శ్లో. హేమాద్యాఽపి సూర్యసంతప్తాః స్రవంతి గిరిధాతవః, జతాభం మృదుమృత్సాచ్ఛం యస్తలం త చ్చిలాజతు. 150. అనన్లుం చాకషాయం చ కటుపాకి శిలాజతు, నాత్మస్వశీతం ధాతుభ్య శ్చతుర్భ్య స్తస్య సంభవః. 151. హేమ్నోఽథ రజతా త్తామ్రా ద్వరం కృష్ణాయసా దపి, మధురిం చ సతిక్తం చ జవాపుష్పవిభం చ యత్. 152. విపాకే కటుతిక్తం చ తిక్తుచర్లస్య నిస్సృవం, రాజితం కటుకం శ్వేతం స్వాదు శీతం విపచ్యతే. 153. తామ్రా ద్భర్త్విణకంఠాభం తీక్ష్ణోష్ణం పచ్యతే కటు, యత్తు గుగ్గులుసంకాశం తిక్తకం లవణాన్వితం. 154. విపాకే కటుశీతం చ సర్వశ్రేష్ఠం తిదాయసా, గోమూత్ర గంధః సర్వేషాం సర్వకర్మసు యోగికః. 155. రసాయనప్రయోగేషు శశ్చిమం తు విశిష్యతే.

పక్వమైనపిమ్మట తీసి విదురతులజౌషధమును సమముగా నేతిని శొంఠి మిరియములు పిప్పళ్లు త్రిఫలములు చూర్ణముచేసి కలిపి ప్రాతఃకాలమునందు నేవించుచుండవలెను. అన్లుపిత్తాధిక్యమునందు మజ్జిగను అనుపానముచేసి కొనవలయును. త్రిఫలములను సమానముగా చేర్చి కొంచెము వెచ్చ జేసి త్రాగవలయును. విడవనోజున రక్తిని వృద్ధిచేయవలయును. ఇయ్యది గ్రహణి మున్నగు రోగములకు పోగొట్టున.

— శిలాజతు భిక్షాదులు. —

శ్లో. యథాక్రమం వాతపిత్తే శ్లేష్మపిత్తే కఫే త్రిషు. 156. విశేషేణ స్రవశస్యంతే మలా హేమాదిధాతుజాః, లాహికిట్టాయతే వహ్నా విధూమం దహ్యతేఽంభసి. 157. తృణాత్యగ్రే శృతం సర్వ మధోగలతి తంతువత్, మలినం య ద్భవే త్తచ్చ త్కాలయే త్కేవలాంభసా. 158. రాహపాలేషు విధినా ఊర్ధ్వభూతం చ సంహరేత్, వాతపిత్తకఫమ్నైస్తు నిరూహైస్త త్తుభావితం. 159. వీర్యోత్కర్షం పరం యాతి

సర్వై రేకైకశోఽపివా, ప్రక్షిప్యోద్ధృతమావానం పున స్త త్ప్రక్షిపే
ద్రిసే. 160. కోష్ఠే సప్తాహ మేతేనవిధినా తస్య భావనా, తుల్యం గిరి
జేన జలే చతుర్గుణే భావనాపథం క్వాధ్యం, తతః క్వాథే సాదాంశే
పూతోష్ణే ప్రక్షిపేద్గిరిజం, తత్సమరసతాం యాతం సంశుష్కం ప్రక్షి
పే ద్రసే భూయః. 161.

హేమాదులగు గిరిధాతువులు సూర్యసంతాపమువలన మృదువుగా స్వచ్ఛము
గా లక్ష్మవలెకలుగును. అదియే శిలాజతు వనబడును. పులుపులేకను రసాయనము లేక
ను కటుపాకము గలిగి వెడిగను చల్లగనుండక నాలుగు ధాతువులవలన శిలాజతు పు
ట్టచున్నది. బంగారము వెండి రాగి యినుము వీటినుండి స్త్ర వించినది శ్లేష్మము. వెండి
వలనఁబుట్టిన శిలాజతు తెల్లగానుండును. పక్వముచేసిన స్వాదుగను శీతలముగనుండును.
తామ్రజమగునది మయూరకంఠమువలె కాంతిగలిగి కొంచెము వెచ్చగానుండును.
గుగ్గిలమువలె నుండునది లోహజము. అన్నిశిలాజతులలోను గోమూత్రమువంటి వా
ననియుండును. సమస్తకర్మలందును చేర్పఁదగియుండును.

❧ శిలాజతు భస్మము సేవించుటవలని ఫలము. ❧

శ్లో. పూర్వోక్తేన విధానేన బాహే శ్చార్చ్యే కృతౌ సహ, తత్ప్రీ
తం పయసా దద్యాద్దీర్ఘ మాయుః సుఖాన్వితం. 162. జరావ్యాధిప్ర
శమనం దేహదార్ధ్యకరం పరిం, మేధాస్మృతికరం ధన్యం క్షీరాశీ తి
త్ప్రయోజయేత్. 163. ప్రయోగః సప్తసప్తాహత్రయశ్చైక శ్చ సప్త
కః, నిర్దిష్ట త్రివిధ స్తస్య పురో మధ్యో వర స్తథా. 164. మాత్రాసలం
త్స్వర్ణపలం న్యా త్కర్షం తు కసీయసీ, శిలాజతుప్రయోగేషు విదాహీని
గురూణి చ. 165. వర్జయే త్స్వర్ణకాలం చ కులుత్థా న్పరివర్జయేత్,
పయాసి శుక్తాని గసాః సయాసా స్తోయం సమూత్రం వివిధాః
కషాయాః, ఆలోడనార్థే గిరిజస్య శస్తా స్తే తే ప్రయోజ్యాః ప్రసమీ
క్ష్య కార్యం. 166.

పూర్వోక్తవిధానములతో చూర్ణముచేసి పాలతో సేవించిన ఆయుష్ష్యమును అభి
వృద్ధి నేయును. ముసలితనమునుపోగొట్టును. మేధాస్మృతులను వృద్ధి నేయును. దీనిని విడు
సప్తాహములును మూడుసప్తాహములును, ఒక సప్తాహమును సేవించిన ఉత్తమమధ్య
మాధమము లనఁబడుదురు. నాలుగుతులములు ఉత్తమమగును. రెండుతులములు మధ్య
మము. ఒకతులముది అధమమునగును. శిలాజతును సేవించ నవ్వడు వాహకారకము

లును గురుపదార్థములును వర్జింపవలయును. పాలు శుక్తము గంజిరసము యాషమ
నీరు గోమూత్రము అనేకవిధములగు కషాయములును ఆలోడనార్థమై యుత్తమ
ములగును.

❀ శిలాజితుద్భవములగు శిలాగుటికలు. ❀

శ్లో. చరకోక్తశిలాజతునో విధానం సోపస్కరం హ్యేతత్,
కాలేతు రవితాసాధ్యే కృష్ణాయసజం శిలాజతుప్రవరం. 168. త్రిఫలా
రససంయుక్తం త్యక్తిహ శ్చ శుష్కం పునః శుష్కం, దశమూలస్య చ
గుడూచ్యా రసే బలాయా స్తథా పటోలస్య. 169. మధుకరసై
ర్గోమూత్రే త్యక్తిహం త్యక్తిహం భావయే త్క్రిమశః, ఏకాహం ఊరేణ
తు తిచ్చ పున ర్భావయే చ్చుష్కం. 170. సప్తాహం భావ్యం స్యా
త్కృథే నైషాం యథాలాభం, కాకోల్యో ద్వే సేదే విదారియు
గ్ధం శతావరీ ధాతూ. 171. ఋద్ధియుగర్షభవీకా ముండితికా జీరకేంశు
మత్యో చ, రాస్తాశుష్కరచిత్రకదంతిఫకణాకలింగచవ్యాబ్జాః. 172.
కటుకాశ్మంగీ పాతా ఏతాని పలుంశికాని కార్యాణి, అద్రోణే సాధి
తానాం రసేన పాదాంశికేన భావ్యాని. 173. గిరిజ సైవం భావితశు
ద్ధస్య నలాని దశ పట్న, ద్విపలం చ విశ్వధాత్రీ మాగధికాయా శ్చ
మరచానాం. 174. చూర్ణం పలం విదార్యా స్తాలీపవలాని చత్వారి,
షోడశసితాపలాని చత్వారి ఘృతస్య మాక్షిక స్యాష్టే. 175. తిలతై
లస్య ద్విపలం చూర్ణార్థపలాని పంచానాం, త్యక్తక్షీరీపత్రత్యక్త నాగై
లానాం చ మిశ్రయిత్వా తు. 176. గిరిజస్య షోడశపత్రై ర్గుడికాః కా
ర్యా స్తతోఽక్షసమాః, తాః శుష్కా నపకుంభే జాతీపుష్పాధివాసితే
స్థావ్యాః, తాసా మేకా కాలే భక్ష్యా పేయాపి వా సతతః. 177.

చరకమనందుచెప్పబడిన శిలాజితుయొక్క విధానమిట్లు:—నూర్తనవేడిమిగల
కాలములో కృష్ణాయసమవలన బుట్టిన శిలాజితు శ్రేష్ఠమైనది. త్రిఫలారసముతో చేర్చి
మూడుగోళు లెండించి దశమూలములు తిప్పటిగ ముక్తువపులగును చేపపొల్ల వీటి
రసముతో మఱల నెండించి మధుకరసము గోమూత్రములలో మూడేసి గోళులును
పాలలో నొకగోళును భావనచేసి ఎండిన సిద్ధుట ఏడుగోళులు కషాయముతో భావన
చేయవలయును. ఇండు విధములగు కాకోలులు మేదలు విదారిలు పిల్లపీచర ద్రాక్ష
ఋద్ధి ఋషభము కలకట్ట బ్రాహ్మిసాలపర్ణి నన్నరాస్త పుష్కరమూలము దంతిఫస్పర్ణ

కోష్ఠ చవ్యము తుంగముపైలు కటుక గోహిణి విషబొద్ది ఇయ్యదిఒక్కొక్కపలము తేల్చిని ఒక ద్రాణము నీటిలో ఒక్కముండేసి నాల్గవపాలు మిగులగా దించి భావన చేసి కుద్ధిచేసి శిలాజిత్తు 18 పలములు శొంఠి ఉసిరిక పిప్పళ్లు మిరియములు రెండేసి పలములు విదారిగండ ఒకపలము తాడిశపత్రి 4 పలములు చక్కర 16 పలములు నేయి 4 పలములు తేనె 8 పలములు తిలతైలము 2 పలములు నీటిని చూర్ణము అరవలము కలిపి మాత్రలను కట్టి ఎండించి జాజిపూలతో వాసించి నేనించుట మంచిది.

శివాగుటికానేపవధి. ౭౭

శ్లో. క్షీరరసదాడిమరసాః సురానవం మధు చ శిశిరతోయాని,
అలోడనాని తాసా మనుషానే వా ప్రశస్యంతే. 178. జీర్ణే లఘున్న
పయో జాంగలినిర్భూహాయూషభోజీ స్యాత్, సప్తాహం యావ దతః
పరం భవే త్సోఽపి సామాన్యః. 179. భుక్త్యాపి భక్షితేయం యదృ
చ్ఛయా నావహే ద్భయం కిచిత్, నిరుపద్రవాప్రయక్తా సుకుమా
రైః కామిభి శ్చైవ. 180. సంవత్సరప్రయుక్తా హం త్వేహ వాతేశో
ణితం ప్రబలం, బహువార్షిక మపి గాఢం యత్క్షాణం చాఢ్యవాతం చ.
181. జ్వరయోని శుక్రదోషస్థిహార్యః పాండుగ్రహణీరోగాన్, బ్రధ్న
గువగుల్మపీనస హిక్మా కాసారుచిశ్వాసాన్. 182. జఠరం శ్విత్రం కుష్ఠం
పాండ్యం కైబ్యం మదం క్షయం శోషం, ఉన్నాదాపస్సారా వదనాక్షిశి
రోగదా స్సర్వాన్. 183. అనాహ మతీసారం సాస్పగ్ధరం కామలాప్ర
మేహం శ్చ, యకృదర్పదాని విద్రధిం భగందరం రక్తపిత్తం చ. 184.
అతికార్య మతిస్థూల్యం స్వేద మథశ్లేపదం చ వినిహంతి, దంష్ట్రావిషం
పమాలం గరాణి చ బహుప్రకారాణి. 185. మంత్రేషధియోగాదీన్
విప్రయుతా నౌభితికా న్భావాన్, పాపాలక్ష్మ్యా చేయం శమయే ద్దుడి
కా శివా నామ్నా. 186. బల్యా వృష్యా ధన్యా కాంతియశఃప్రజాకరీ
చేయం, దద్యా స్త్రుతివల్లభతాం జయం వివాదే ముఖిస్థా చ. 187.
శ్రీమా స్మృతిప్రమేధః స్త్రుతిబుద్ధిబలాన్వితోఽతులశరీరః, పుష్ట్యాజోవ
ర్ణేంద్రియతేజోబలసంపదాదిసదుపేతః. 188. వలిపలితరోగ రహితో
జీవే చ్ఛరదాం శతద్యయం పురుషః, సంవత్సరప్రయోగా ద్వాభ్యాం
శతాం చత్వారి. 189. సర్వామయజి త్కీర్తితం ముసగణభక్త్యం రసా

యనరహస్యం, సముద్యభూ వామృతమంధనోత్థః స్వేదః శిలాభ్యోఽమృతపద్ధిరేః ప్రాక్. 190. యో మందర స్వాత్మభువా హితాయ న్యస్త శ్చైతేషు శిలాజరూపీ, శివాగుడికేతి రసాయన ముక్తం గిరిశే న గణపతయే. 191. శివపదనవినిర్గతా యస్తా న్నామ్నా తస్తా చ్చివా గుడికే తి.

పాలు దానిమరసము నురావము మధువు శిరోదకములు వీటి అలోదనములు గాని అనుపానములుగాని యుత్తరములు. అడవిజుతువుల మాంసమును తినెడివాడు జీర్ణమైన పిమ్మట లఘుస్వమును పాలను త్రాగవలయును. ఇట్లేదుగా జాలు గడచిష్ట పిమ్మట నదియును సామాన్యముగనే భుజింపవలయును. భుజించి దీనిని భక్షించినను య దృచ్ఛావశమున నైన భయమును కలిగింపదు. మనుషులును కానుకులును దీనిని ప్ర యోగించిన నేయుపద్రవములు నుండవు. ఒక సంవత్సరము దీనిని నేవించినచో ప్రతి లములగు వాతకోటితములు హరించును. అనేక సంవత్సరములనుండి వచ్చిన క్షయ గోగమును అధ్యతాతమును పోగొట్టును. జ్వరములును యోనిదోషములును శుక్ర దోషములును ప్లిహగోగములును మూలగోగములును పాండుగోగములును గ్రహబలు లును బ్రథ్వములును వమి గుల్మములును పీనస క్లిష్ట కాసత్వాస అరుచి కుష్టు బొల్లి పాద క్రమింశకత్వము మదము క్షయ వాపు సిచ్చి యాపస్తాగము వదననేత్ర శిరోగోగము లును ఆనాహమును అలిసారమును అస్పృగరమును కామేల ప్రమేహములు యకృత్తు అర్బుదమును విద్రధియును భగందగము క్షేపిత్వము మిక్కిలి కృశించుట ఊణుట చెమ్మ ట శ్లేష్మపదము మున్నగునవి నశించును. దంష్ట్రావిషములను బహుప్రకారములగు విషము లను మంత్రావిషధాది ప్రయోగములను వియోతములగు భూతగోగములను పాపము ఆ భాగ్యములను శివయను నీగుటిక శమింపజేయును. బలకరమును వృష్యమును ధన్యమును కాంతిని కీర్తిని సంతానమును ఇచ్చునట్టిదిగుటిక. వివాద కాలమున ముఖస్థముచేసికొనిన జయమునిచ్చును. దీనిని నేవించినవాడు శ్రీమంతుడై ప్రకృష్టమేధాసంపన్నుడై స్వల్ప బుద్ధిబలాన్నియుండై నిరుపమానమగు శరీరముగలిగి పుష్టితేజస్సు కాంతి ఇంద్రియగుల ము మున్నగు సంపదలు గలవాడై వలీపలితములకే 200 వర్షములు జీవించును. ఒక సంవత్సరము నేవించినంత మాత్రానను రెండుసంవత్సరములు నేవించిన 400 వందలం డ్లు జీవించును. సమస్తగోగములను జయించును. మునిగణములు నేవంపదగిన రహస్యపు రసాయనమని చెప్పబడినది.

తొలుత సమద్రమథనకాలమునందు మంధరపర్వతమునుండి చెమ్మట పుట్టెను. దానిని బ్రహ్మగారు లోకకల్యాణమునకై కొండలలో శిలాజస్త్వరూపముగానురచెను.

ఈశివాగుటికయనురసాయనమును ఈశ్వరుడుగణపతికి చెప్పెను. శివునివలన నుక్తమయ్యెను కావున నిది శివాగుటిక యనబడెను. ఇయ్యది శైవసిద్ధాంతమునందు చెప్పబడియెను.

—ॐ అమృతభల్లాతకి. —

శ్లో. సుపక్విభల్లాతఫలాని సమ్యగ్ద్విధా విదా ర్యాథక సమ్మితాని. 192. విపాచ్య తోయేన చతుర్ధశేన చతురశేషే వ్యసనీయతాని, పునః పచే త్క్లిరచతుర్ధశేన పృథాంతయుక్తేన ఘనం యథాస్యాత్. 193. శీతోపలాబాడశభిః పతైస్తు విమిశ్శ్యో సంస్థాప్య దినాని సప్త, తతః ప్రయోజ్యగ్నిబలేన మాతాం జయే ద్ధుడాథా నఖలాస్వికారాన్. 194. కచా న్నశీలా న్నచకుంచితాగ్రాన్ సుచర్ణపుష్టి ముకుమారతాం చ, జవం హయానాం చ మశిగజం బలం స్వరీం మయూరస్య హతాశదీప్తిం. 195. స్త్రీవల్లభత్వం లభతే ప్రజాం చ నిరోగమబ్ధిశ్శతాని చాయః, న చాన్నపానే పోషకర్మ మస్తి నచాతపే చాధ్వని మైదనే చ. 196. సయోగజాలే సకలామయానాం రాజాహ్మయం సర్వరసాయనానాం, భల్లాంతకశుద్ధిహ ప్రాప్తచూర్ణగుంఢనాత్, ఘృతా చ్చతుర్ధణం క్షీం ఘోస్య స్తస్య ఇష్టతే. 197.

చక్కగా పక్వములైన జీడిపత్తములను పెండుగాచీల్చి ఒక అంశమును నాలుగు రెట్లనీటిలో పక్వముచేసి నాల్గవపాలు మిగిలియుండుగా దించి నాల్గొక్క పాలను కలిపి మఱి పక్వముచేయవలయును. ఇట్లు గట్టిపడుంతరఱకును చేసి పిమ్మట 16 పలముల చక్కెరను కలిపి ఏడురోజు లాగవలయును. పిమ్మట అగ్నిజ్వాలానుసారముగ మాత్రల సుపయోగింపవలయును. ఇయ్యది గుదరోగములను సంపూర్ణముగా పోగొట్టును. వెంట్రుకలను నల్లగను సన్నని యగ్రములు గలవానిగను చేయును. గరుడునిలా గంటిచూపును సుకుమారతను ఇచ్చును. గుఱ్ఱమునంటి వేగమును ఏనుగుల వంటిబలమును నెఱువలంటి స్వరమును అగ్నినంటి లేజమును స్త్రీవల్లభత్వమును మంచి సంతానము నిచ్చి నీరోగముగా పెండున్నాయేండ్లయూయువు నొనగును. అన్నపానములలో పరిహరింపఁదగిన దేజయును లేదు. ఎండ, దారి, మైథునములు పరిహరింపవలసినవనిన. ప్రయోగ కాలమునందు అన్నిరోగములకును స్వేచ్ఛగాదినిని వాడవచ్చును. సమస్తరసాయనములలో నిది శ్రేష్ఠమైనది. జీడిపత్తులను శుద్ధిచేయుటలో పూర్వము చెప్పినచొప్పున వాంఛితముగు చూర్ణగుంఢనముతో చేయవలయును. నేతికలఁ జే నాలుగురెట్లుపాలును 16 పలముల నీటిని గ్రహింపవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు రసాయనాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

౬౬. వృష్యాధికారము.

—ॐ వాణీక రణోపాయములు. ॐ—

శ్లో. విష్ణులీలచణోపేతౌ బస్తాండా క్షీరసర్పిషా, సాధితౌ భక్ష
యే ద్యస్తౌ స గచ్ఛే త్ప్రేమదాశతం. 1. బస్తాండసిద్ధి పయసి సాధితా
ససక్తత్రిలాస్, యః ఖాదే త్స నరో గచ్ఛే త్ప్రీతాం శత మపూర్వ
పత్. 2. చూర్ణం విదార్యాః సుకృతం స్వరసే నైవ భావితం, సర్పిః
క్షీరయుతం లీడ్వా శతం గచ్ఛే ద్వరాంగనాః. 3. ఏవ మామలకం
చూర్ణం స్వరసే నైవ భావితం, శర్కరామధునర్పిర్భి ర్మృత్తం లీడ్వా
పయః పిబేత్. 4. ఏతే నాశీతివర్షోఽపి యువేవ పరిహృష్యతే, విదారీ
కందకల్పం తు భృషేన పయసా నరః. 5. ఉమాబరసమం ఖాద స్వృ
ద్ధోఽపి తిరుణాయతే, స్వయంగుప్తాగోక్షురయో ర్భీజచూర్ణం సశర్క
రం. 6. ధారోష్ణేన నరః వీత్వా ఏయసా స క్షయం వ్రజేత్,
ఉచ్చటాచూర్ణ మప్యేనం క్షీరే ణోష్ణమ ముచ్యతే. 7. శతా
వర్ష్యచ్చటాచూర్ణం పయ మేనం సుఖాప్నోతి, కర్షం మధుకచూర్ణస్య
ఘృతక్షౌద్ర సమస్తృతి. 8. పయోనుపానం యో లిహ్య న్నిత్యవేగః స
నా భవేత్, గోక్షురకః క్షురకః సామూలీ వానరిరాగబలాతిబలా చ.
9. చూర్ణ మిదం ఏయసా నిశే పేయం య్య గృహే ప్రమదాశత
మస్తి.

మేకాండములను పాలు నేయి వీటితో సిద్ధము చేసి విష్ణుస్థు లవణము కలిపి
తినినచో నూర్వారు మునకులతో భోగింపగలవాండగును. మేకాండములతో సిద్ధము
చేసిన పాలలో ననేకమార్లు తిలలను పక్వముచేసి దీనితో కొత్తవానివలె ప్రమ
దాశతము ననుభవింపగలుగును. విదారీకందము చూర్ణముచేసి దానిరసముతోనే
భావనచేసి పాలతో కలిపి నాశిని శ్రీశతము నుపభోగింప గలుగును. ఇట్లే
యునికకాయలను చూర్ణముచేసి యునికరసముతో భావనచేసి కండచక్కర
లేన నేయి కలిపి నేపించి పాలమత్తాగి లయును. దీనిని చేసిని ఎనుబదియేండ్లవృద్ధుడనను
యవకునివలె సుభోగింపగలుగును. విదారీకందకల్పమును నేతితో పాలతో ఒకపల
మంతలిని వృద్ధుడను యవకునివలె నగును. దురదగొండి పక్షేరువీటిచూర్ణములో కం
డచక్కరను కలిపి ధారోష్ణములగు పాలతో త్రాగిన క్షయగోగములు నశించును. ఈరీ

తిగనే పిల్లపీచర నేలనునిక చూడముచేసి త్రాగనను ముల్లంగిచూడ మును ఒకకులము ను నేయి లేనె వైచికోని తిని పాలుత్రాగినను నిత్యవేగము కలవాడగును. పల్లెరు త్తుర కము పిల్లపీచర ముత్తువపులగము అతిబల వీటిచూర్ల మును పాలతో రాత్రులు త్రాగ వలయును.

— శృతభృష్ట మాషాద్యోపధనులు. —

శ్లో. శృతభృష్టో దుగ్ధమాషపాయసః వృష్య ఉత్తమః. 10. ద ధ్నుః సారం శరచ్చంద్రసన్నిభం దోషవర్జితం, శంకరాక్షౌద్రమర్చితై స్తుగాక్షీర్యా చ బుద్ధిమాన్. 11. యుక్త్యా యుక్తం ససూక్ష్మైలం నవే కుంభే శుచౌ పటే, మార్జితే ప్రక్షిపే చ్చీతే శృతాధ్యం పప్తికాద నం. 12. తద్దద్యా దుపవిష్టా చ్చ రసానాం మాత్రయా పిబేత్, వర్ణ స్వరబలోపేతః పుమాం స్తేన వృషాయతౌ. 13. ఆర్ద్రాణి మత్స్యమాం సాని శఫరీర్యా సుభర్జితాః, తస్తే సర్పిషి యః ఖాదేత్స గచ్ఛే త్రిసం న క్షయం. 14.

నేతిలో మినుములను వేయించి పాలలో నూరి కలిపి క్షీరాన్నమును చేయవల యును. ఇయ్యది ఉత్తమమగు వాణీకరణము. శరచ్చంద్రసన్నిభమును దోషరహితము నగుదధిసారమును కలకండ లేనెమిరియములు వంశలోచనము చిన్నయేలకులు కీటితో చేర్చి యుక్తిగా నవేనును శుద్ధమగుగుడ్డలో వదియి కట్టవలయును. పిమ్మట దానిలో నేయి గలిజేరు బియ్యమును వైచి మాత్రలను చేయించును. దీనినే నేవించినచో భోగింపసమర్థుడగును. ఆర్ద్రములగు మత్స్యమాంసములు లేనిచో వేడినేతిలో వేయించినచేపను తినెడివాడు శ్రీలయందు క్షీణతి నొందను.

— నాగసింహ చూడము. —

శ్లో. శతావరీరజఃప్రస్థం ప్రస్థం గోక్షురకస్య చ, వారాహ్యో వింశతిపలం గుడూచ్యాః పంచవింశతిః. 15. భల్లాతకానాం ద్వాత్రింశ చ్చిత్రకస్య ద్వైవే తు, తిలానాం శోధితానాం చ ప్రస్థం దద్యాత్సు చూర్ణితం. 16. త్రూప్యషణస్య పలా న్యష్టై శర్కరాయా శ్చ సప్తతిః, మాక్షికం శర్కరాధేన మాక్షికాధేన వై శృతం. 17. శతావరీసమం దేయం విదారీకందజం రజః, ఏత దేకీకృతం చూర్ణం స్నిగ్ధే భాండే నిధా షయేత్. 18. పలార్థ ముపయుంజీతియథేష్టం చాపి భోజనం, మాసైక

మహాయోగేన జరాం హంతి రుజా మపి. 19. వలీపలితఖాలిత్యమే
హాసాండ్వాద్యపీనసాన్, హం త్యష్టాదశ కృష్ణాని యథాష్టా పునరాణి
చ. 20. భగందరం మూత్రకృచ్ఛం గృధ్రసీం సహలీమకం, క్షయం
చైవ మహాశ్వాసా స్పంచ కాసా స్పదారుణాన్. 21. అశీతిం హితజా
న్రోగాం శ్చ త్వారంత చ్చ పైత్తికాన్, వింశతిం క్షేప్తికాం శ్చైవ సంస్పృష్టా
న్సాన్నిపాతికాన్. సర్వా నర్హగదా హంతి వృక్ష మింద్రాశనిర్యథా.
22. సకాంచనాభోమృగరాజవిక్రమ స్తురంగమం చాఽప్యనుయాతి
వేగతః, స్త్రీణాం శతం గచ్ఛతి సోఽతిరేకం ప్రకృష్టదృష్టి శ్చ యథా
విహంగః. 23. పుత్రా స్సంజనయే ద్వీరా న్నరసింహనిభాం స్తథా,
నారసింహమిదం చూర్ణం సర్వరోగహరం నృణాం. 24. వారాహీకంద
సంక స్తు చర్తకారాలుకో మతః, పశ్చిమే ఘృష్టిశబ్దాభ్యో వరాహో
లోమవా నివ. 25.

శతావరి 16 పలములు, పల్లెరు 16 పలములు, వారాహీకంద 20 పలములు,
లిప్పతిగ 25 పలములు, జీడివిత్తులు, 62 పలములు చిత్రమూలము 10 పలములు శుద్ధిచేసిన
దియు, చూర్ణము 16 పలములు, త్రికటుకములు 8 పలములు, చక్కెర 70 పలములు,
లేనె శర్మరలో సగము, లేనెలోసగము నేయి, శతావరితో సమముగా పిల్లపీచరి వీటి
నొకటి గాకలపి చూర్ణము చేసి స్నిగ్ధభాంజములో స్థాపన చేసియుంచి అర్ధపలముచొప్పన
తని మహావాంఛితరీతిని భోజనమును చేయవలయును. ఒక నెలనెవించినచో వృద్ధత్వము
పీడలును నశించును. తల నెటియుట ఖాలిత్యము మేహము పాండువు పీనస అష్టాదశకు
ష్మలు అష్టాదశములు భగందరము మూత్రకృచ్ఛము గృధ్రసీం హలీమకము క్షయ
మహాశ్వాసములు కాసగోగము లయిదును అశీచివాతగోగములును నలువదిపై ల్లికతో
గములును వింశతిశ్లేష్మములును సంకగములగు సన్ని పాతములును సమస్తములగు మూలరో
గములను పీడుగు చెట్టునువలె నశింపఁ జేయును. దీనిని నేవించువాడు సింహవిక్రముముగల
వాడుగను స్వర్ణ లేజము ౧౮వాడుగను కేగవిషయమున తురంగమునుగూడ మించెడి
వాడు నగును. గరుడునివలె తీక్షణదృష్టిగలవాడుగను స్త్రీకతముతో భోగింపగల
వాడుగ నగును. నరసింహునితో కుల్కులగు కొమరులను పుట్టింపగలుగును. ఇయ్యది
సమస్తరోగములను హరించునట్టిది. నృసింహమార్గము. వారాహీకందతోగలిపి నేవించు
వాడు పశ్చిమవయస్సులో దృఢుగును.

—ॐ గోధూమాద్యహర్షము. ॐ—

శ్లో. గోధూమాచ్చ పలశతం నిఃక్వాద్య సలిలాఢకే, పాదావ శేషపూతే చ ద్రవ్యాణీమాని దాపయేత్. 26. గోధూమం యుంజాతఫలం మాషద్రాక్షాపరూషకం, కాకోలీ క్షీరకాకోలీ జీవంతి సశతావరీ. 27. అశ్వగంధా సఖర్జూరా మధుకం త్యూషణం సితా, భల్లాతకమాప్తగుప్తా సమభాగాని కారయేత్. 28. ఘృతప్రస్థం సచేదేకం క్షీరం దత్వా చతుర్థణం, మృద్వగ్నినా చ సిద్ధే చ ద్రవ్యాణ్యేతాని నిక్షిపేత్. 29. త్వగేలంపిప్పలీధాన్యకర్పూరం నాగకేశరం, యథాలాభం వినిక్షిప్య సితాక్షౌద్రపలాప్తకం. 30. శక్త్యేక్షుదండే నాలోద్య విధివ ద్వినియోజయేత్, శాలోదనేన భంజిత పిబే న్నాంసర సేనవా. 31. కేవలస్య పిబే దస్య పలమాత్రాం ప్రమాణతః, న తస్య లింగశైథిల్యం నచ శుక్రక్షయో భవేత్. 32. బల్యం పరం వాతహరం శుక్రసంజననం పరం, మూత్రకృచ్ఛప్రశమనం వృద్ధానాం చాఽపి శస్యతే. 33. పలద్వయం త దక్షియా ద్దశరాత్ర మతందితః, స్త్రీణాం శతం చ భజతే వీత్వా చానుపిబే శ్వయః. 34. అశ్వీభ్యాం నిర్జితం చైత ద్గోధూమాద్యం రిసాయనం, జలద్రోణే తు గోధూమక్వాథే తచ్ఛేష మాఢకం. 35. యుంజాతకస్య స్థానే తు తద్గుణం తాలమస్తకం, కల్కద్రవ్యసమం మానం త్విగాదేః సాహచర్యతః. 36.

గోధూమలు నూరుపలములు ఒక ఆఢకపు నీటిలో పక్వముచేసి నాలవ పాలు మిగిలియుండగా నీక్రిందిద్రవ్యములను చేర్చవలయును. తవక్షీర యుంజాతకము మినుములు ద్రాక్షకాకోలీ క్షీరకాకోలీ జీవంతి పిల్లక్షీరర పెన్నేరు ఖర్జూరము మధుకము త్రికటుకములు సితజీడిగింజలు దురదగాండి వీటిని సమభాగములను చేసి వేయవలయును. ఒక ప్రస్థమునీటిని నాలుగురెట్లు పాలను అందు కలిపి సన్ననిపెగును సిద్ధముచేసి పిష్టునీక్రింది ద్రవ్యములను వేయవలయును. అవంగపుపట్ట ఏలకులు పిప్పళ్లు ధనియములు కర్పూరము నాగకేశరములు వీటిని దొగకింతవఱకు వైచి చక్కెర తేనె రి పలములువైచి ఇక్షుదండముతో ఆలోడవచేసి మధావిధిగా ప్రయోగింపవలయును. కాలితండులముల అన్నమునుగాని మాంసరసమునుగాని నేవింపవలయును. ఒక పలము మాత్రము నేవింపవలయును. లింగము శిథిలముగాదు. వీర్యముజాతిదు. బలమును వృద్ధి నేయును. వాతమును హరించును. వీర్యమును కలిగించును. మూత్రకృచ్ఛములను రోగొట్టును.

2 పలములు తినిన పృథ్వీలకును మంచిది. సావధానములై పదిరాత్రులనఱకు పాలను త్రాగుచుండిన శ్రీశతమును భోగింపగలడు. ఈరసాయనమును అశ్వినీశుమారులు రచించిరి. ద్రోణపుకషాయములో ఆధికమును మిగుల్పవలయును. యంబాతకమునకు బదులు తాదమస్తకమును చేర్పవలయును.

— శతావరీఘ్నత్రయము. —

శ్లో. ఘృతం శతావరీగర్భం క్షీరే దశగుణే పచేత్, శర్కరాపి పులిక్షౌద్రయుక్తం తద్వృష్య ముచ్యతే. 37.

పదిరెట్లపాలలో శతావరికల్కమును వైచి ఘృతమునుపక్వముచేసి పిమ్మట కంఠచక్కెర పిప్పళ్లు లేనె కలిపి త్రాగిచో వీర్యవృద్ధి యగును.

— గుడకూష్మాండకము. —

శ్లో. కూష్మాండకా త్వలశతం సుస్విన్నం నిష్కూలీకృతం, ప్రథం ఘృతస్య తైలస్య తస్మిన్ స్తప్తే ప్రదాపయేత్. 38. త్వక్ష్వత్రధన్యాకవ్యోజపజీరకైలాద్యయావలం, గ్రంథికం చవ్య మానంగ పిప్పలీ విశ్వభేషజం. 39. శృంగాటకం కశేరుం చ ప్రలంబం తాలమస్తకం, చూర్ణీకృతం పలాంశం చ గుడస్య చ తులాం పచేత్. 40. కీటభూతే పలా స్య ప్టా మధునః సంప్రదాపయేత్, కశపితానిలహరం మందాగ్నీనాం చ శిశ్యతే. 41. కృశానాం బృంహణం శ్రేష్ఠం వాజీకరణ ముత్తమం, ప్రమదాసు ప్రసక్తానాం యే చ స్యుః క్షీణరేతసః. 42. క్షయేణ చ గృహీతానాం షర మేతి ద్భిషజితం, కాసం శ్వాసం జ్వరం హిక్మాహస్తా ఛర్ది మరోచకం. 43. గుడకూష్మాండకఘృత మశ్వభ్యాం సముదాహృతం, ఖండకూష్మాండవ త్పాత్రం స్విన్నకూష్మాండకద్రవః. 44. యత్కించి న్నధురం స్నిగ్ధం జీవనం బృంహణం గురు, హర్షణం మనసశ్చైవ సర్వం తద్వృష్య ముచ్యతే. 45. భల్లాతకబృహతీ ఫల దాడి మఫలకల్కసాధితం, కురుతే, లింగం మద్దనవిధినా కటుతైలం వాజిలింగాభం. 46. కనకరసమస్థణవ ర్జితహయగంధామూలవిశ్వపర్యషేతం, మాహిష మిహ నవనీతం గతనీజే కనకఫలమధ్యే. 47. గోమయగాఢోద్వర్జితం పూర్వం పశ్చాదనేన సంలిప్తం, భవతి హయలింగసదృశం లింగం కఠినాంగనాదయితం. 48.

కూష్మాండమును చెక్కుతీసి నూరుపలయులు తెచ్చి తప్తముజేసి దానియందు ఒక శ్రుగ్ధముచొ|| నేయిని నూనెను పోయవలయును. అవంగవుపట్ట లేజపత్రి ధనియములు త్రికటుకములు జీలకఱ్ఱ వీలకులు చిత్రమాలము గ్రంథికము చవ్యము ఉమ్మెత్త సిప్పల్లు శొంఠి శృంగాటకము కనేరువు తాడమస్తకము వీటినిచూర్ణముచేసి ఒక కులము బెల్లమును చేర్చి పక్వముచేసి చల్లారిన పిమ్మట ఎన్నిదిపలయులు తేనెను చేర్చవలయును. కఫసిత్తవాతములను హరించును. మందాగ్నిని పోగొట్టును. చిక్కినవారి బలపఱచును. ఉత్తమమగు వాజీకరణమి యుడి. శ్రీప్రసక్తిగలిగి నప్పుడు క్షీణరేతనులగువారలకును క్షయగోగులకును ఇయ్యది యుత్తమావధము. కాసశ్వాసజ్వరము ఎక్కిళ్లు చర్ది అగోచకములను పోగొట్టును. ఇయ్యది ఆశ్విినీకుమారులచేతఁజెప్పఁబడినది. ఏదేది మధురముగను స్నిగ్ధముగను ధాతువులకు బృంహణమును మనసునకు హర్షణము నైయుండునూ ఆయ్యదిల్లను వృష్యమేయగును. జీడివిత్తులు వాకుడుకాయలు దానిమ్మపండు వీటికి ల్గముతో సిద్ధముచేసిన కటుతైలము లింగమును గుఱ్ఱపులింగముపాటిఁగాచేయును. ఉమ్మెత్తరసముతో పూనివర్తిచేసిన పెన్నేరువేళ్లు శొంఠిలో నానబెట్టి గేదెపాలతో నైన వెన్నను ఉమ్మెత్తలోనిగింజలుదీసి దాని మధ్యనుంచి గోమయముతో ఉద్వర్తనముచేసి పిమ్మటదీనితో లింగమును చుర్దించిన గుఱ్ఱపులింగమంత లింగమగును.

—ॐ అశ్వగంధాతైలము. ॐ—

శ్లో. అశ్వగంధావరీకుప్తమాంసీసింహీఫలాన్వితం, చతుర్గుణేన దుగ్ధేన తిలతైలం విపాచయేత్. 49. స్తనలింగకర్ణపాళివర్ధనం మ్రక్షణాదిదం.

అశ్వగంధ పిల్లపీచర శోష్ణ జటామాంసి వాకుడు వీటికల్గయులో నాలుగు కల్లు పాలను తిలతైలమును పక్వముచేయవలయును. ఇది స్తనములను లింగములను చెవి తమ్మెలను పెంచును.

—ॐ ఇతరములగు వాజీకరణోపాయములు. ॐ—

శ్లో. భల్లూతక బృహతీఫల సలిసీదల సింధు జలశూకైః, మాహాషనవనీతేన చ కరంబితైః సప్తదిన ముషితైః. 50. మూలేన హయగంధాయా మాహీషమలమర్దితపూర్వ మథ, లిప్తం భవతి లఘుశృత రాసభలింగం ద్రువం పుంసాం. 51. నీలోత్పలసితపంకజకేసరమధుక ర్మరావలిక్తేన, సురతే సుచిరం రిమతే దృఢలింగో భవతి నాభివివ రేణ. 52. సిద్ధం కుసుమభక్తైలం భూమిలతామూర్ణమశ్రితం కరుతే, చర

ణాభ్యంతేన రతే ర్భజస్తంభా ద్దృఢం లింగం. 53. సప్తాహం ఛాగభవ
సలిస్థంకరభవారుణీనూలం, గాఢోద్వర్తనవిధినా లింగస్తంభం తథా
దృఢం కురుతే. 54. గోరేకోష్ఠతశ్చైంగత్యగ్భవచూర్ణేన ధూపితం
వత్త్రం, పరిధాయ భజతి లలనాం నై కాంతే భవతి హర్షార్తః. 55. సమ
తిలగోక్షురచూర్ణం ఛాగీక్షీరేణ సాధితం సమస్య, భుక్తం క్షుపయతి
సాంఘ్యం యజ్జనితం సుప్రయోగేణ. 56. యోగజవరాంగబద్ధం మధి
తేన ఖాలిత్యం హరతి, ఉన్మథ గోశ్చైంగోద్భవ మృల్లేపో యోగజద్వజ
భంగహరః. 57. కుష్ఠైలవాలుకైలా ముస్తకధన్యాకమధుజః కవలః,
అపహరతి పూతిగంధం రసానమదిరాదిజం గంధం. 58. క్షుద్రేణ బీజ
పూర త్వగ్గ్ధాధో వాలిగంధనుత్.

జీడివిస్తలు కోస్తు పెద్ద నాకుడు క నులివీదళ ములు సైంధవలవణము వరువేరు వీటిని
శేదనేతితో కలిపి ఏడుగోడలు భరి పవలయును. పెన్నెరువెల్లతో కలిపి పుచ్చుకొనవ
లయును. శేదనేతితో మొదల లేవనచేసి క్విట్ట దీనితో చేసిన, గ డిదెలింగహంతయ
గును. నల్లకమలములు తెల్లకమలములు కుంకుమపువ్వు మధుకము కిండచక్కర వీటిని
నూరిబొడ్డునకు రాచికిని భోగించిన దృఢలింగము కలవాడై చాలసేపు భోగింపకలుగును.
తిలలు పల్లెరుమ్మయు సమములుగా గ్రహించి మేక పాలతో సిద్ధముచేసి తేనెను కలిపి
కొని త్రాగిన కుత్తితప్రయోగములవలన గలిగిన నల్లంపకత్వము నశించును. మంచి
కాయచెక్కను తేనెతో కలిపి తినిన అధోనాతముల దుర్గంధము నశించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు పుష్కాధికాన ప్రకరణము ముగిసెను.

౬౨. స్నేహాధికారము.

— స్నేహవిచారము. —

శ్లో. సర్పి సైలం వసా మజ్జా స్నేహాఘ ప్రసరం మతిం, తత్రా
పి చోత్తమం సర్పిః సంస్కార స్యానువర్తనాత్. 1. కేవలం పైత్తికే స
ర్పి ర్వాతికే లవణాన్వితం, దేయం బహుక ఫే చాపి వ్యోషక్షారస
మాయురం. 2. తథా ధీస్త్వతిమేధాగ్ని కాంక్షిణాం శస్యతే ఘృతం,

గ్రంథినాడిక్రిమిశ్లేష్మ మేదోమారుతరోగిషు. ౩. తైలం బాఘవదోర్యా
ర్థం క్రూరకోష్ఠేషు దేహిషు, వాతాతపాద్యభారస్త్రీవ్యాయామక్షణ
ధాతుషు. 4. రూక్షక్షేశ త్తయాత్యగ్ని వాతావృతపథేషు చ, శేషా
వసంతే సుధ్యస్థి మర్తకోష్ఠరుజాసు చ. 5. తథా దగ్ధాహతభ్రష్ట యో
నికర్ణ శిరోరుజి, తైలం ప్రావృషి వర్షాంతే సన్ని రంత్యే తు మాధవే.
6. సాధారణముతో స్నేహం పిబే త్కార్యవశా దిహ.

నేయి తైలము వస మజ్జ ఇయ్యది స్నేహములలో శ్రేష్ఠములు. అందునను సంస్కా
రము ననువర్తించుటచేత నేయి యుత్తమము. పిత్రగోగమునకు కేవలఘృతమును, వాతిక
మునకు లవణసహితమగుఘృతమును, కఫమునందు త్రికటుకములు యవత్కారములతో
ఘృతమును ఇచ్ఛవలసినది. బుద్ధిస్థృతి మేధ జతరాగ్ని కావలసినవారు నేతిని త్రాగుట
యుత్తమము. గ్రంథులు నాడిగోగములు క్రిమిగోగములు శ్లేష్మగోగములు మేదోగోగ
ములు వాతగోగములు క్రూరములగు కొప్పలుగలవారికి బాఘవమును దార్ద్రమును కలిగిం
చుటకు తైలము నీయవలయును. వాతము ఎండ మార్గాయాసము స్త్రీవ్యాయామము
ధాతుక్షీణము రూక్షక్షేశము త్తయవాతావృతమృగముల కీటియందును తైలమునీయవల
యును. తక్కినవాని వసంతకాలమునందు సంఘలు అస్థులు మర్తకోష్ఠపుంజలు దగ్ధ
ములు సాహతములు నగుయోనులు కర్ణములు శిరస్సు వీటి నొప్పలను ఈయవలయును.
తైలమును వర్షాకాలములను నేతిని శరదృతువునందును వసామజ్జలను వసంతకాలము
నందును సాధారణముతువులలో స్నేహమును నేనింపవలయును.

❖ స్నేహపానమునకు యోగ్యకాలములు. ❖

శ్లో. వాతపితృధికో రాత్రా వృష్టేచాపి పిబే న్నరః. 7. శ్లేష్మాధి
కో దివా శీతేపిబే చ్ఛామలభాస్కరే, స్వేద్య సంశోధ్య మధ్యస్త్రీవ్యా
యామాసక్తిచింతకాః. 8. వృద్ధా బాలా బలశృణో రూక్షక్షణార్ద్రారే
తసః, వాతార్తస్పందతిమిర దాశుణప్రతిరోధినః. 9. స్నేహ్య సత్వతి
మందాగ్నితీక్ష్ణాగ్నిస్థూలమర్బలాః, ఊరుస్తంభాతిసారామగలరోగగ
రోదరైః. 10. మూర్ఛా ఛర్ద్యరుచి శ్లేష్మాత్పిష్టామద్యైశ్చ పిషీతాః,
అమప్రసూతా యుక్తే చ నస్యే వస్తా విరేచనే. 11. స్నేహసాదృశ్యః
క్షేశసహా దృఢః కాలే చ కీతలే, అచ్ఛమేవ పిబే త్స్నేహ మచ్ఛ
పానం హి శోభనం. 12. పిబే త్పంచమనం స్నేహ మన్నకాలే ప్రకాం

క్షీతః, శుద్ధ్యర్థం పునరాహారే నైశే జీర్ణేపిబే న్నరః. 18. అహోరాత్ర మహాః కృష్ణం దినార్థం చ ప్రతీక్షతే.

వాతపిత్తాధిక్యముగలవాడు రాత్రులను వేడిచేసినప్పుడును స్నేహమును త్రాగవలయును. కఫాధిక్యముగలవాడు పగలు శీతమునందు మూర్ఛ, ఉష్ణమించిన పిదప త్రాగవలయును. స్వేద్యమును సంకోధ్యమును అగుమద్యమునందును వ్యాయామమునందు నాసక్తి గలవారును మునునలివారు పనివారు బలములేనివారు రూక్షక్షీణములగు నస్త్రరేతస్సులు గలవారలు వాతాద్దుగు తిమిరములు ప్రతిరోధములు గలవారు సుంహగ్నిక్షీణాగ్నిస్థాల్మదౌర్బల్యములు గలవారలును స్నేహపానమును చేయరాదు. ఊరుస్తంభము అతిసాగము అమము గళగోగము ఉదరరోగము మూర్ఛ ఛర్ది అరుచి క్షేప్తము తృప్త మద్యము వీటిచేత వీడితులైనవారును స్నేహమును నేవింపరాదు. అమప్రమాతయగు శ్రీమన్మని విరేచనమును సంహరించును. స్వచ్ఛముచేసిన స్నేహమునే త్రాగవలయును. అన్నకాలమునందు వలసినవాడు సంశయనరూపమగు స్నేహమును త్రాగవలయును. రాత్రిభోజనమైన పిచ్చుట జీర్ణమైన పిచ్చుట శుద్ధ్యర్థమై త్రాగవలయును. అహోరాత్రమును పగలును జీర్ణమగుట ఉత్తమాధమమధ్యమములు.

—● స్నేహప్రమాణాలు. ●—

శ్లో. ఉత్తమామధ్యమా హ్రస్వా స్నేహమాత్రా జరాం ప్రతి.
14. ఉత్తమస్య జలం మాత్రా త్రిభి శ్చాప్తై శ్చ మధ్యమే జఘన్యస్య పల్కారేన స్నేహక్వాథ్యాపధేషు చ. 15. జల ముష్ణం ఘృతే పీయం యూష స్తైలేఽనుశస్యతే, వసామజ్ఞోస్తు మండః స్యాత్పర్యే పూష్ణ మథాంబువా. 16. భల్లాతే తౌరవే స్నేహశీత మేవ జలం విబేత్, స్నేహపీత స్తు తృష్ణాయాం విబే దుష్ణోదకం నరః. 17. ఏవం చానుప్ర శామ్యంతం స్నేహ ముష్ణాంబు నోద్ధరేత్, మిథ్యాచారా ద్భు హుత్వా ద్వా యస్య స్నేహో న జీర్యతి. 18. విప్రభ్య నాపి జీర్ణే త్తం వారి ణోష్ణేన వామయేత్, తతి స్నేహం పున ర్దద్యా ల్లఘుకో హాయ దేహినే. 19. జీర్ణాజీర్ణపిశంకాయాం విబే దుష్ణోదకం నరః, తే నోద్ధారో భవే చుచ్ఛిరో రుచి శ్చాన్నం భవే త్ప్రతి. 20. భోజ్యాన్నం మాత్రయా పాస్యన్ శ్వః పిబన్పీతవా నపి, ద్రవోష్ణ మనభివ్యంది నాతి సిద్ధ మశంకరం. 21. త్ర్యహవరం సప్తదినంపరంతు సిద్ధోఽపరః స్వేద

యితవ్య ఇప్తః, నాతః పరం స్నేహన మాదిశంతి సాత్త్వికవేత్సంత
దినా త్వరం తు. 22.

ఒకపలముది ఉత్తమమాత్ర, ముక్కాలుపలముది మధ్యమము, అరపలముది
హ్రస్వమాత్రయః బధును. స్నేహక్వాథాదులలో నిదియే మాత్రాక్రమము. ఘృతము
నందు వేడినీరును తైలమునందు యూషమును వసానుజ్జలము మండమును అన్నిటికి వేడి
నీరు గాని త్రాగవలయును. స్నేహమును త్రాగినవానికి దప్పికలిగిన వేడినీటిని త్రాగవల
యును. మిథ్యాచారమువలనఁగాని ఎక్కువయగుటఁగాని అఱుగకున్నచో వేడినీటితో
వాంతిని చేయింపవలయును. ఘృతోష్ణముగల యాగోగికి మఱలస్నేహము నిష్పింపవల
యును. జీర్ణాజీర్ణసందేహమునందు వేడినీటిని త్రాగిన వాంతియైననగును. జీర్ణమైననగును.
భోజ్యాన్నమును మాత్రతో త్రాగిపివాడుగాని త్రాగినవాడుగాని ద్రవోష్ణము కానట్టి
యును అనభివ్యందియు నఁ తిస్సిగ్ధము నగు స్నేహమును త్రాగవలయును.

❖ కోష్ఠభేదమువలన సేవనపరమాణుము. ❖

శ్లో. మృదుకోష్ఠ స్త్రిరాత్రేణ స్నిహ్య త్యచోష్ణసేవయా, స్ని
హ్యతి కూరకోష్ఠ స్తు సప్తరాత్రేణ మానవః. 23. స్నిగ్ధద్రవోష్ణస
న్యోత్థ రసభు క్షేప్తద మాచరేత్, స్నిగ్ధః త్ర్యహం స్థితః కుర్యా ద్విరే
కం వమనం పునః. 24. ఏకాహం దిన మన్యచ్ఛ కఫ ముత్లేశ్వ
తత్కరైః, వాతానలోమ్యం దీప్తాన్ని ర్వరః స్నిగ్ధ మసంహతం. 25
స్నేహాద్యేగః క్లమః సమ్యక్ స్నిగ్ధే రూక్షే విపర్యయః, అతిస్నిగ్ధే
తు పాండుత్వం ప్రాణవ క్త్రిగుదస్రవాః. 26. రూక్షస్య స్నేహనం క్వా
మతిస్నిగ్ధస్య రూక్షణం, శ్యామాః కోరదూషాన్న తక్రవిణ్యాకసక్తుభిః.
27. బాలవృద్ధాదిషు స్నేహపరిహారసహిష్ణుషు, యోగా నిమా నను
ద్యేగా న్సద్యః స్నేహ స్ప్రియాజయేత్. 28. భృష్టే మాంసరసే స్ని
గ్ధా యవాగూః స్వల్పతండులా, సక్షోద్రా సేవ్యమానా తు సద్యః స్నే
హన ముచ్యతే. 29. సర్పిస్తైలవసామజ్ఞా తండులప్రస్పృతైః శృతా,
పాంచప్రస్పృతీకీ పేయా పేయా స్నేహన మిచ్ఛతా. 30. సర్పిష్టతీ బ
హుతిలా తక్రైవ స్వల్పతండులా, సుఖోష్ణా సేవ్యమానా తు సద్యః
స్నేహన ముచ్యతే. 31. శర్కరాఘృతసంస్పృష్టే దుహ్య ద్దాం కలశే
ఽథవా, పాయయేదక్షమే తద్ధి సద్యః స్నేహనముచ్యతే. 32. గ్రామ్యా

నూపాదుకం మాంసం గుడం దధి పయ స్తిలాన్, కుష్ఠీ శోధ ప్రమే
హీ చ స్నేహనేన ప్రయోజయేత్. 83. స్నేహై ర్యథాస్వం తా
న్విద్యైః స్నేహయే దవికారిభిః, పిప్పలీభి ర్హరీతక్యా సిద్ధైః త్రిఫలయా
సహ. 84. స్నేహ మగ్రే ప్రయుంజీత తతః స్వేద మనంతరం, స్నేహ
స్వేదోపపన్నస్య సంశోధన మథాంతరం. 85.

మృదుకోష్ఠము గలవాడు స్వచ్ఛము నేవించుటచేత యాడురాత్రులలో స్ని
గ్ధుడగును. మారకోష్ఠం జేడురాత్రులలో నగును. స్నిగ్ధములు ద్రవములు ఉష్ణములు
రసము వీటిని నేవించుచు స్వేదమును పట్టవలయును. స్నిగ్ధుడై యాడుగోజాలిన
పిమ్మట విరేచనమునకు ఇప్పించవలయును. ఒకటి నెండుదినములు కఫకారకములగు వాని
తో కఫము నుత్థేళించినపిమ్మట వాతానులోమక దీప్తాగ్ని అసంహతములము నగును.
స్నిగ్ధునికి స్నేహోద్వేగమును రూక్షమునందు తద్విపరీతమును హితకరములు. చామలు
కొఱ్ఱలు తక్రము పిండిపత్తువు వీటిని బాలవృద్ధాదులకును స్నేహపరిహారానహిష్ణువుల
కును ఈయోగములను ప్రయోగింపవలసినది.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు స్నేహాధికారప్రకరణము చుగిసెను.

౬౨. స్వేదాధికారము.

— స్వేదాధికారులును తదుపాయములును. —

శ్లో. వాతశ్లేష్మణి వాతే వా కఫే వా స్వేద ఇప్యతే, స్నిగ్ధ
రూక్ష స్తథా స్నిగ్ధో రూక్ష శ్చ త్యుపకల్పితః. 1. వ్యాధౌ శీతే శరీ
రే చ మహా స్వేదో మహాబలే, దుర్బలే దుర్బల స్వేదో మధ్యమే
మధ్యమో మతిః. 2. ఆమాశయగతే వాతే కఫే పక్వాశయాశ్రయే,
రూక్షపూర్వో హితః స్వేదః స్నేహపూర్వ స్తథైవ చ. 3. పృషణౌ
హృదయం దృష్టి స్వేదయే స్మృదువా నవా, మధ్యమం వంక్షణ శేష
మంగావయవ మిప్యతి. 4. స స్వేదయే దతిస్థూలరూక్షదుర్బలమూ
ర్ఛితాన్, స్తంభనీయక్షతతీరవిషమద్యవికారిణః. 5. తిమిరోదర
వీసర్పకుష్ఠశోషాఢ్యరోగిణః, వీతదుగ్ధదధిస్నేహమధూ స్మృతివిరేచ

నాన్. 6. భృష్టదగ్ధ గుడమ్మాని కోధశోకభయార్దితాన్, క్షుత్తృష్ణా కామలాపాండుమేహినిః పిత్తపీడితాన్. 7. గర్భిణీం పుష్పితాం సూతాం మృదు ర్వాత్యయికే గదే, స్వేదో హిత స్త్వనాగ్నేయో వాతే మేదఃకఫావృతే. 8. నివాతగృహ మాయాసో గురుస్థావరణం భయం, ఉపనాహఃపావకోధ భూరిపాన క్షుధాతపాః. 9. స్వేదయంతి దత్తే తా ని నర మగ్నిగుణాదృతే, శీతశూలవృషరమై స్తంభగౌరవనిగ్రహే. 10. సంజాతే మూర్ధవే స్వేదే స్వేదనా ద్విరతి ర్కతా.

వాతశ్లేష్మమునందుగాని వాతసునందుగాని కఫమునందుగాని స్వేదము హితము. వ్యాధియందును శీతలశరీరమునందును విస్తారము స్వేదము హితకరము. దుర్బలునకు కొలదిగాను మధ్యమునికి హృదయముగాను స్వేదమును పట్టింపవలయును. అమాశయగతివాతమునందును పక్వాశయగతికఫమునందును గూత్తుపూర్వకముగు స్వేదమును స్నేహపూర్వకముగు స్వేదమును పట్టుట మంచివి. నృపణములు హృదయము కన్నులు స్వేచ్ఛగా స్వేదమును పట్టవలయును. అంశసంధులను స్వేదితములగు జేయవలయును. అతిస్థూలుడు రూక్షదుర్బలము మూర్ఛకలవానికి చెమ్మటనుపట్టింపరాదు. స్తంభనీయుడుతక్కిణులు విషమద్యవికారులును తిమిరము ఉదగోగము విస్పృశ్యు వాపుకలవారును పాలుపెరుగుతలెము లేనెను త్రాగినవారలును విరేచనమునకు తీసిగొనినవారును ఆకలి దప్పికామల పాండువు మేహముకలవారును పిత్తగోగముకలవారును గర్భిణి రిసస్వలపు నూతయైన స్త్రీలును స్వేదమును పట్టుకొనుట హితము. గాలిలేనియులు ఆయాసము బరువగు అచ్చాదనము భయము ఉపనాహము రుద్ధము కోపము విస్తారపుత్రగుడు ఆకలి యెండ ఈషదియును అగ్ని మున్నగు లేకయే చెమ్మటను కలిగించును.

— అతిస్వేదమున కుపశమనపురీతులు. —

శ్లో. స్ఫోటోత్పత్తిః పిత్తరక్తప్రకోపో మదో మూర్ఛా భృమదాపహా క్షమశ్చ, అతిస్వేదే సంధిపీడా తృషా చ క్రియాః శీతాస్తత్ర కుర్యా ద్విధిజ్ఞః. 11. సర్వా స్వేదాన్నివాతే తు జీర్ణా న్నేచావచారయేత్. 12. యేషాం నస్యం విధాతవ్యం వస్తిశ్చాపి హి దేహినాం, శోధనీయాస్తు యే కేచిత్పూర్వం స్వేద్యాస్తు తే మతాః. 13. పశ్చాత్స్వేద్యాహృతే శలేః మూఢగర్భానుపద్రవాః, సమ్య

కృజాతా కాలే చ పశ్చాత్సేవ్యా విజానతా. 14. స్వేదః పశ్చాత్స
చ పూర్వం చ భగంద ర్యర్థసస్తథా. 15. తప్తైః సైకతపాణికాంస్య
వసనైః స్వేదోఽథ వాంగారకై, స్తేషా ద్వాసహరైః సహామలవణ
స్నేహైః సుఖోష్ణైర్భవేత్, ఏవం తప్తపయోంబుసాత శమనక్వాథాది
సేకాదిభి స్తప్తై స్తాయనిసేచనోద్భవ బృహద్బాష్పైః శిలాద్యైః క్ర
మాత్. 16. తాపోపనాహద్రవబాష్పపూర్వాః స్వేదాస్తోఽంత్య
ప్రథమా కఫేస్తః, వాయూ ద్వితీయః పవనే కఫే చ పిత్యోపసృష్టే వి
హితస్తృతీయః. 17.

అతిస్వేదము అయినచో బాబ్బలెత్తుట పిత్తరక్తప్రకోపము మదము మూర్ఛభి
మదాహములు క్లమము సంభవించి దప్పి కలుగును. కావున శీఘ్రములను చేయవలయు
ను. సర్వస్వేదములను నివృత్తియును అన్నయు జీర్ణించినపిమ్మట చేయవలసినది. నస్య
ము వస్తులు శోధనచేయఁదగు వాఁడతనికిని ముందు స్వేదమును చేయింపవలయును.
శల్యములు లేనివారును మూఁగర్భమును ఉండ్రవరహితులును పిమ్మట స్వేదము
ను చేయింపవలయును. భగందరము మూలగోగములయందు ముందును వెనుకను స్వేదమును
పట్టవలయును. కాచిన ఇనుక చేయి కలచు గుడ్డ వీటితోగాని బొగ్గులతోగాని చెమ్మట
నియ్యవలయును. వాతనాశకఽద్రాక్షములు పులుపు ఉప్పు తైలము వీటిని కొద్దిగా వెచ్చ
జేసి స్వేదమునీయవలయును. ఘరీతిగ నే కాచిన పాలు నీళ్లు గాలి ముచ్చగువానివలన స్వేద
మునొందింపవలయును. తాపము ఉపనాహము బాష్పము ఇయ్యవి స్వేదములు. మొద
టివి చివరివి కఫమునందు హితకరములు. వామవునందు వాతకఫమునందు రెండవస్వే
దమును పిత్తవాతమునందు మూడవనియును హితకరములు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు స్వేదాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౬౬. వమనాధికారము.

—● వమనవిధులు. ●—

శ్లో. స్నిగ్ధస్విన్నం కఫే సమ్యక్స్పంయోగే వా కఫోల్బజే, శోష్
వమ్య ముత్క్లిష్టకఫం మత్స్యమాంసతిలాదిభిః. 1. యథావికారం విహి
తాం మధుసైంధవసంయుతాం, కోష్ఠం విభజ్య భైషజ్యమూర్తాం యం

త్రాభిమంత్రితాం. 2. బ్రహ్మదత్తాశ్విరుద్రేంద్ర భూచంద్రార్కానిలాస
లాః, ఋషయః సాపథిగ్రామా భూతిసంఘా స్తు పాంతు తే. 3.
రసాయన మివర్షణాం దేవానా మమృతం యథా, సుధే వోత్తమనా
గానాం భైషజ్య మిద మస్తు తే. 4. పూర్వాష్టా పాయయే త్వీతో
జానుతుల్యాసనే స్థితః, తన్తనా జాతహృల్లాస ప్రసేక శ్శర్దయే త్త
తః. 5. అంగులీభ్యా మనాయస్తనా లేన మృదునాథవా, వృషేంద్రయ
వసింధూతృ వచాకల్మయుతం పిబేత్. 6.

స్వీకుః స్విన్నుడైవానిని కఫమునంగుగాని కఫసంయోగమునందుగాని తదా
ధిక్యమునందుగాని తేజపటిదనము వాంతి చేయింపవలసినవానిని మత్స్యమాంసతిలాదుల
చేత రుచి ననుసరించి తేజ సైంధవలవణములు కలసినట్టి భైషజ్యమాత్రిను బ్రహ్మదత్తీ
యును నీమంత్రిముతో మంత్రించి ఈయవలయును. పూర్వాష్టామునందు త్రాగింపవల
యును. మోకాళ్ళపైని కూర్చుని వమనమును చేయవలయును. సిప్పట్లు కొడిసెపాలజేర్లు
వస సైంధవలవణము వీటితోచేర్చి కల్మమును త్రాగవలయును.

— పంచక మాయములు. —

శ్లో. యష్టక సాయం సక్షాద్రం తేన సాధు వమ త్విలం. 7. లం
కులసలినిపిష్టిష్టా యః పితౄ సమతి పూర్వాష్టా, ఫలిసి వల్కుల
ముష్ణం హరతి గరం పిత్తకఫజం చ. 8. క్షాద్రలిఢం తామ్రరజో వమ
సం గరదోషనుత్, ఆటరూషం వచానింబం పటోలం ఫలినీత్వచం,
క్వాథాంత్యా పిబే త్తోయం వాంతిక్ప న్నదనాన్వితం. 9. క్వాథ్య ద్ర
వ్యస్య కుడవం స్థాపయిత్వా జలాథకే, చతుర్భాగావశిష్టం తు వమనే
ష్వవచార యేత్. 10. నింబక సాయోపేతాం ఫలినీగదమదనమధుకసిం
ధూతాం, మధుయుత మేత ద్వమసం కఫతః పూర్ణాశయే సదా శస్తం.
11. ఫలజీమూతకేక్ష్యాకుకుటజాః కృతవేధనాః, ధామార్దవ శ్వ సం
యోజ్యః సర్వధా వమనే ష్వమీ. 12.

తేనతో యష్టిమధుకపు క మాయమును త్రాగిన వాంతి యగును. బియ్యపు కడు
గులూ ప్రేఖణపుచక్కను నూరి వెచ్చజేసి నేవించిన పిత్తకఫజనుగు విషము నశించును.
తేనతో తామ్రహృత్మును కలిపి వాంతిచేసిన విషతోషములు హరించును. అడ్డవరము

వన వేప చేదుపొల్ల ఉమ్మెత్త కీటిని కషాయముచేసి త్రాగిన వానికి కలిగించును. క్యాభ ములను నౌషధులను 4 పలములను ఒక ఆధక పునీటిలో కాచి నాలవమిలుగునటులు దింపి వనునముల కుపయోగింపవలయును. ఉమ్మెత్త తాడిఫలము చేదుసార కోష్ఠ రోహిషతృణము అన్నివిధములగు వనునములకు నుపయోగింపవలయును.

❧ వాంతిపరీక్ష. ❧

శ్లో. క్రమాత్కృతః పితృ మథానిని శ్చ యస్యేతి సమ్యగ్వమి
తః స ఇష్టః, హృత్పృష్ఠమూర్ధేంద్రియమార్గశుద్ధా తనో ర్లఘుత్వే
ఽపి చ లక్ష్యమాణే. 18. మచ్చర్దితే స్ఫిటకకోరకంఢా వక్త్రావిశుద్ధి
ర్గుణాగ్రతా చ, శృణ్వోబామూర్ఛానిబకోపవిదా బలాతిహాని ర్వమి
తేతి విద్యాత్. 14. తతః సాయం ప్రభాతే వా క్షుద్రా న్నేయాదికం
భజేత్, పేయాం విలేపీ మకృశం కృత చ యూషం రసం ద్విత్రి ర
తైశశ శ్చ. 15. క్రమేణ నేవేతి విశుద్ధికాయః ప్రధాన మధ్యావరశుద్ధి
శుద్ధిః, జఘన్యమధ్యప్రవరే తు వేగా శ్చ త్వా ఇష్టా వమనే పడ
షా, చక్షైవ తే ద్విత్రిగుణా విరేకే ప్రస్థ వైభా ద్విత్రిచతుర్గుణ శ్చ.
16. పిత్రాం మిష్టం సముపం విరేకా ద్దం కఫాంతం చ విరేకమా
హుః, ద్విత్రా న్సవిల్కా నసీయ వేగా న్నేయం విరేకే వమనే
తు పీతం. 17.

కఫపిత్తవాతములు గలవానిని వమితుని చేయవచ్చును. హృదయము ప్రక్కలు
లల ఇంద్రియమార్గము శుద్ధమగును. దుష్ప్రమనమువలన బొబ్బలు కోష్ఠరోగములు
మున్నగునవి కలుగును. అత్యంతవనునముచేత మూర్ఛాదులును కలుగును. సాయంకాల
మునందుగాని ప్రాతఃకాలమునందుగాని అకలి దప్పిగలవాడు పేయముత్రగవలయును.
పేయ విలేపి కృతాకృతమగు యూషము వీటినిత్రాగవ యును. పిత్రము కలుగువఱకును
వనున ముత్తమము. కఫపర్యంతము విరేచన ముత్తమము.

❧ వమనాదులకు మనము. ❧

శ్లో. వమనే చ విరేకే చ శ్చ ధా శోణితమోక్షణే, సార్థ
త్రయోదశపలం ప్రస్థ మాహు ర్త్వసీణి, అయోగే లంఘనం
కార్యం పున ర్వాపి విశోధనం. 18. అతివాంతం ఘృతాభ్యక్త మవగా

హ్య హిమేజలే, ఉపాచరేత్సితాక్షౌద్ర మిశ్రై న్నేహై శ్చికిత్సకః. 19. వసునే 2 తిప్రవృత్తేతు హృద్యః కార్యం విరేచనం, నవామయే తైమిరికం న గుల్మిణి నచాపి పాండుదరరోగపీడితం, స్థూలక్షతక్షీణకృశా తివృద్ధా నర్శోర్దితాక్షేపకపీడితాంశ్చ. 20. రూక్షే ప్రమేహే తరుణే చ గర్భే గచ్ఛ త్యథోర్ధ్వం రుధిరే చ తీవ్రే, దప్తే చ కోష్ఠే క్షమిభి ర్దనువ్యం, న వామయే దర్శసిచాతిబద్ధే. 21. ఏతే 2 స్యజ్జిర్ణవ్యధితా వామ్యా యే చ విషాతురాః, అత్యుబృణకఘాయే చ తే చ స్యుర్దధుకాంబునా. 22.

వసుము విరేచనము రక్తస్రావము వీటిను దు 1:2 పలములు ప్రసవనని. యోగము లేనిచో లంఘనము గాని శోధనముగాని చేయవలయును. ఎక్కువగా నవతుల దగువానికి నేతితో చల్లనినీటి నీయవలయును. చక్కెర లేనె కలిపిన లేహమును వైద్యుల డోసగావలయును. అశ్మింతము వసునములు కానిచో విరేచనమున నీయవలయును. రూక్ష ప్రమేహము తుణగర్భము లేమిది గుల్మములు పాండు రోగిగోధుర్రోగములు ఊర్ధ్వగతరక్తము మూలరోగము అద్దతనాతను పెచ్చుకెటిగిన మూలరోగము పీటయందు వాంతులను చేయింపరాదు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు వసునాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

20. విరేచనాధికారము.

❀ విరేచ విధులు. ❀

శ్లో. సిగ్ధస్విన్నాయ వాంశాయ దానివ్యం తు విరేచనం, అన్యదా యోజితం హ్యేతద్విహాణీగదక్ష్పిన్వతం. 1. మృదుః పిత్తేన కోష్ఠః న్యా తూక్తిరో వాతకఘాత్రయూత్, మధ్యమః సమదోషత్వా ద్యోజ్యా మాత్రానురూపతః. 2. శిర్కరాక్షౌద్రసంయుక్తం త్రివృచ్ఛుర్జ్వాపచూర్ణితం, రేచనం సుకుమారాణాం త్వక్ష్వత్తమనిచాంశుకం. 3. త్రివృచ్ఛుర్జ్వా సీతాయుక్తం పిబేత్, శ్రేష్ఠం విరేచనం ఛిత్వా ద్విధేక్షుం పరిలిప్య కల్తైః స్త్రిమండిజాతైః పరివేప్య బద్ధ్వా, పక్షింతు సమ్యక్పటపాక యక్త్యా, ఖాదేత్తు తం పిత్తగదీ సుశీతం.

4. విష్ణులీనాగరక్షారం శ్యామా త్రివృతయా సహ, లేహయే
న్నధునా సార్థం కపవ్యాశౌ విరేచనం. 5. హరితకీవిడంగాని
సైంధవం నాగరం త్రివృత్, మరిచాని చ తత్సర్వం గోమూత్రేణ విరే
చనం. 6. త్రివృష్ణాశ్రయసమా త్రిఫలా తత్సహాని చ, తూర
కృష్ణా విడంగాని తచ్ఛూర్ణం మధునర్పితం. 7. లిప్య ద్ధుడేన గుడికాం
కృత్వా వా పుష్పయోజయేత్, కఫవాతకృతా స్తుల్తా స్త్రిహూదగ
భగందరాన్. 8. హం త్యన్యా నపి చా ప్యేత నిరపాయం విరేచనం.

స్విగ్ధుడును స్విన్నుడును వమితుడునగువానికి విరేచనముల కిష్టంపవలెను. లేని
చో గ్రహణిగోగమును కలిగించును. పిత్తముచేత శోష్ణము మృదువుగను వాతకఫముల
వలన కఠినముగను సమనోష్ణములవలన మధ్యముగనుండును కావున మాత్రానురూప
ముగా నేవింపవలయును. కడచక్కెర తేనెయును కలిపి త్రివృష్ణాశ్రయచేత సహమా
ర్థితముచేసి అవలగింపవలె, తేజపత్రి టిని సమభాగములుగాచేర్చి మనమారులగు విరేచ
నముకీయవలయును. త్రివృష్ణాశ్రయమును చక్కెరతోకలిపితినిన విరేచనము శ్రేష్ఠముగా
నగును. చెఱుకు నంకుగు చేర్చి కల్కములతో ననలేపనముచేసి పుటపాకమువలె
చుట్టి చక్కగా కట్టి పక్వముచేసి నల్లార్చునొని తినవలయును. పిష్టాశ్లు శొంఠి యవ
క్షారము నల్లతెగడ తేనె వీటితో కఫహరికీ విరేచనములు చేయింపవల
యును. కగిక్కాయము వాయువిడంగాములు సైంధవలవలయు శొంఠి నల్లతెగడ మిరియ
ములు వీటిని గోమూత్రముతో తీసికొనిన విరేచనములగును. తెల్లతెగడ త్రిఫలములు
యవక్షారము పిష్టాశ్లు వాయువిడంగాములు వీటిని తులమునా తీసికొని మూర్ఛముచేసి
తేనెతో తినినను తెల్లముతో మాత్రలగట్టి తినినను కఫవాతపు గుల్మములను ప్రిహోదర
గోగములను భగందర మున్నగువానిని హరిగొట్టును.

— ఆధ్యాదిమోదకము. —

శ్లో. అభయా విష్ణులీమూలం మరిచం నాగరం తథా, త్వికృత్త
విష్ణులీముస్త విడంగామలకాని చ. 9. కర్షక ప్రత్యేక మేషాం తు
దంతాః కర్షత్రయం తథా, పట్కష్వాశ్చ సితాయా స్తు ద్విపలం
త్రివృతోభవేత్. 10. సర్వంను చూర్ణితం కృత్వా మధునా మోదకం
కృతం, ఖాదే త్ప్రితిదినం చైకం శీతం చాను పిబే జ్వలం. 11. తావ
ద్విరిచ్యతే జంతుర్యావ దుష్టం న శీర్యతే, పాండురోగం విషం కాసం

జంఘాపార్శ్వరుజౌ తథా. 12. పృష్ఠార్థిం మూత్రికృచ్ఛం చ దుర్మా
మసభగందరం, అశ్మగ్మేహకుస్థాని దాహశోథోదరాణి చ. 13.
యత్క్లాణం చక్షుషోరోగం క మం వై ద్యేన జానతా, యోజితో 2యం
నిహంత్యాశు అభయాద్యో హి మోదకః. 14. ఏరండతైలం త్రిఫలా
క్వాథేన ద్విగుణేన చ, యుక్తం వీత్వా నయోభి ర్వా నచిరేణ
విరిచ్యతే. 15.

కరక్కాయలు పిప్పలిమూలము మిరియనులు శొంఠి అవంగపుపట్ట లేజపత్రి
పిప్పళ్లు తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు ఉసిరిక వీటినికాలుకాలు పలముచొదంతి
ముక్కాలుపలము కలకండ ఒకటిన్నరపలమును తెల్లతెగడ 2 పలములును మార్గము
చేసి లేనతో లడ్డులు గాచేసి ప్రతినిత్య మొకటిచొప్పునతని చన్నీటిని త్రాగి పాండు
రోగాదిసమస్తరోగములు నశించును.

❖ విరేచనమైనవానిలక్షణము. ❖

శ్లో. స్తోత్రోవిశుద్ధిద్రియసంప్రసానా లఘుత్వ మూర్జోఽగ్నిరనా
మయత్వం, ప్రాప్తి శ్చ విట్పిత్తకఫానిలానాం సమ్యగ్విరిక్తస్య భవే
త్క్రమేణ. 16. న్యాజ్లేచ్ఛపిత్తానిలసంప్రకోపః సాన స్తథాగ్నే ర్దురు
తా ప్రతిశ్శ్యా, సంధ్రా తథా ఛర్ది రరోచకశ్చ వాతానులోమ్యం
న చ దుర్వింక్తే. 17. కఫాస్రపిత్తక్షయజానిలోతాః సుప్త్యంగమ
ర్ద క్షమ లేపవాద్యాః, నిద్రాబాధావ తమఃప్రవేశాః సాన్ధ్యా
దహిక్తా శ్చ విరేచితేఽతి. 18. మందాగ్ని మక్షీణ మసద్విరిక్తం
న పాయయే తద్దివనే యవాగూం, విచర్యయే తద్దివనే తు సాయం పే
యాక్రమో వాంతవ దివ్యతే తు. 19. యథాణు రగ్ని స్తృణగోమ
యాద్యైః సంఘత్యమాణో భవతి క్రమేణ, మహాస్థిరః సర్వసహ
స్తథైవ శుద్ధస్య పేయాదిభి రంతరాగ్నిః. 20.

స్తోత్రోవిశుద్ధియును ఇంద్రియములకు నైర్మల్యమును లేకతనమును అగ్నిరోగ
ములేకుండుట మలపిత్త కఫములు కలుగుట ఇయ్యవి సమ్యగ్విరిక్తుకి లక్షణములు. కఫ
పిత్తవాతముల ప్రకోపము మందాగ్ని ఒడబరువు తంద్ర ఇయ్యవి దుర్విరేచనమున
గలుగును. కఫపిత్త రక్తక్షయ జనితమగు ఊడ మున్నగునవి విరేచన మధికమగుటచేత
కలుగుచున్నవి. మందాగ్ని కలవారలకు విరిక్తులకు గంజీనియరాదు. తృణాదులసంఘ

క్షణమున నగ్నిగ్ధిరమై మందునట్లే శుద్ధుడగు మనుష్యున కిచ్చిన పేరూదులవలన ఉద రాగ్ని బలిపడును.

— పితృదులకు భిన్నములగువిరేచనములు. —

శ్లో. కషాయమధురైః పితైః విరేకః కటుకైః కఫే, స్నిగ్ధోష్ణలః
దై ర్వాయా రప్రప్రతే చ పాయయేత్. 21. ఉష్ణాంబు స్వేదనో చ్చా
స్య పాణితాపేనచోదరం, ఉత్థానేఽర్చే దినేతస్మిన్భుక్త్వా న్యేద్యుఃపునః
పిబేత్. 22. అదృఢస్నేహకోష్ఠం పిబే దూర్ధ్వం దశాహతిః, భూ
యా పుసస్కృతతనుః స్నేహస్వేదై ర్విరేచనం. 23. యాగికం సమ్య
గాలోఽప్యస్తరి నూర్వ మనుక్రమం, దుర్బలః శోధితః పూర్వ మల్ప
దోషః కృశో నరః. 24. అపరజ్ఞాతకోష్ఠం పిబే న్నృద్వల్పమా
షధం, రూక్షబహ్వనిలక్రూర కోష్ఠవ్యాయామ నేవినాం 25. దీప్తాగ్ని
నాం చ భైషజ్య మవిరే చ్యైవ జీర్వతి, తేభ్యో వస్తిం పురా దద్యాత్తత
స్నిగ్ధం విరేచనం. 26. అస్నిగ్ధే రేచనం స్నిగ్ధం గూఢం స్నిగ్ధే శస్త్ర
తే, విరూక్ష్య స్నేహసామ్యం తు భూయః స్నిగ్ధం విరేచయేత్. 27.
పద్మకోశీర నాగాహ్వ చందనాని ప్రయోజయేత్, అతియోగే విరేకస్య
శానా లేపన సే చనైః. 28. సోవీరపిష్టాస్తుపల్కలాభిలేపోతీసారహః, అవి
రేచ్యాః బాలవృద్ధ శ్రాంతిభీతనవజ్వరాః 29. అల్పాగ్న్యధోగపితౄన
క్షతపాయ్యతినారిణః, సశిల్యా స్థాపిత క్రూర క్షాంతిస్నిగ్ధశోషిణః. 30.
గర్భిణీ నవసూతా చ తృష్ణార్తో జీర్ణవా నపి.

కషాయ మధురములతో పిత్రులనందును స్నిగ్ధోష్ణలవశములతో వాతమునందును
విరేచనమును చేయింపవలయును. అపరజ్ఞాతకోష్ఠుడగు వాడు మృదువు నల్పమునగు
నాపదమును నేవింపవలయును. అగ్నిదీప్తిగలవానికి విరేచన మక్కుటలేకయే యావ
ధము జీర్ణమగును. అట్టివారికి ముందు వస్తులు ౪ పిష్కట విరేచనమును ఈయవలయును.
స్నేహములతో విరేచనములచేయవలెను. విరేచనము అధికమైనచో పద్మకము ఉశీరము
చందనము వీటిని సానా లేపన సేచనముల నుపయోగింపవలయును. బాలురు వృద్ధులుపరి
క్రమకరులు భీతులు క్రొత్తగా జ్వరము వచ్చిన వారలు అల్పాగ్నులు అధోగతములు

పితృస్థులు మున్నగు నవికలవారలు విరేచనములకు తీసికొనరాదు. గర్భిణీయును క్రొత్తగా ప్రసవించిన స్త్రీయును అజీర్ణముగా మున్నను విరేచనములకు తీసికొనరాదు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు విరేచనాధికార కరణము ముగిసెను.

౭౧. అనువాసనాధికారము.

—ॐ అనువాసనార్హులు. ॐ—

శ్లో. వాంతోల్బణేషు దోషేషు వాతేవా వస్తి రివ్యతే, యథోచితా త్పదహీనం భోజయిత్వా న వాసయేత్. 1. నచాభుక్తవతేన్నేహః ప్రణిధేయః కథంచన, సూక్ష్మత్వాచ్ఛ్వాస్యకోష్ఠస్య క్షిప్రమూర్ధ్వ మథోత్పతేత్. 2. షట్పలీచ భవేచ్ఛ్రేష్ఠా మధ్యమా త్రిఫలీ భవేత్, కనీయసా సార్థపలా త్రిధా మాత్రానువాసనే. 3. ప్లాగ్దేయ మాద్యే ద్విపలం పలార్థవృద్ధి ర్ద్వితీయే పల మక్షవృద్ధిః, కర్షద్వయం వా పసుమాషవృద్ధి ర్యస్తౌ తృతీయే క్రమపషడక్షైః. 4. మాషమాత్రం పలేన్నేహ సింధుజన్తశ తాహ్వయోః, సతు సైంధవచూర్ణేన శతాహ్వేన చ. సంయుతః. 5. భవేత్సుఖోష్ణ శ్చ తథా నిరేలి సహసాముఖ, విరిక్తశ్చానువాస్య శ్చేత్సప్తరాత్రా త్వరం తదా. 6.

వాతోల్బణోషములందు గాని వాతమునందు గాని వస్తియు తమము. యథోచితముగ నాలవపాలు తక్కువగా భోజనము చేయించి అనువాసన చేయింపవలయును. భుజింపనివాని కెప్పుడును నేహమేకయరాదు. లేనిచో శ్వాసకోష్ఠము సూక్ష్మమైన దగుటచేత ఊర్ధ్వమునకు స్పృశించును. అనువాసనకు షట్పలీ యుత్తమమును త్రిఫలీ మధ్యమముగను అర్థపలీ అధమముగనుండును. తొలుతి తొలుతటిని రెండుపలముల నిచ్చి పిమ్మట సర్థపలము ఎక్కవచేయ వలయును. రెండవదానిని పలమునిచ్చి అర్థపలము పెంచవలయును. మూడవదాని సర్థపలము నిచ్చి ఎన్నిదిమాషములను పెంచవలయును. ఇయ్యది క్రమము. ఒకపలము నేహములో సైంధవలవణము శతావరిమాష మాత్రము చేర్చవలయును. అయ్యదియును సైంధవ చూర్ణముతోను శతాహ్వతోనుచేర్చి సుఖోష్ణముగానిచ్చిన నుఖించును. విరిక్తుడు అనువాస్యకుడు కాదగు నేని ఏడుగోణులు దాటిన తర్వాత చేయవలయును.

❖ వస్త్రీయంత్ర నిర్మాణపురీతులు. ❖

శ్లో. సువర్ణ రూప్య త్రపుతామరీతి కాంస్యాయసాస్థిదుమ
వేణుదంతైః, నవై ర్విపాణై ర్నణిభి శ్చ తై స్తైః కార్యాణి నేత్రాణి
సుకర్ణికాని. 7. పద్మాదశాస్తాంగుళసమ్మితాని పద్వీంశతి ద్వాదశవర్ష
జానాం, స్యుర్ముద్గకర్మంధుసతీనవాహి చిద్రాణి వర్త్యాపి హ తాని
చాపి. 8. యదా యవోంగుప్తకనిష్ఠికాభ్యాం మూలార్గయోః స్యుః ష
రిణాహవంతి, బుజూని గోపుచ్చసమాకృతీని శ్లత్త్వాని చ స్యుర్ద్వికాము
ఖాని. 9. స్యా త్కర్ణికైకాగ్రచతుర్థభాగే, మూలార్గితే వస్త్రీనిబంధ
నే ద్వే, జారద్ధవో మాహిషహరిణౌ వా, స్యా చ్చౌకరో వస్త్రీ ర
జస్య వాపి. 10. దృఢ స్తను ర్మష్టిశిరోవిబంధః, కషాయరక్తః సుస్పృగుః
సుశుద్ధః, నృణాం వయోనీక్ష్యయథానురూపం నేత్రేషుయోజ్యైస్తు సు
బద్ధసూత్రైః.

స్వర్ణమునున్నగువానితోనుండరముగను కర్ణ కాయతముగను నేత్రములను నిర్మిం
పవలయును. ఇయ్యది 20 వది 12 వర్షముల ప్రాయము వారికి 6, 12, 8 అంగుళ ప్రమా
ణములుగా నేత్రములను చేయవలయును. పెసలు తేగలు చిరిసెనగలు పట్టతగినంతగా
వస్త్రీని చేసిఅచ్చాదని చేయవలయును. అంగుస్తోప కనిష్ఠిలయొక్కమూలార్గముల
కొలతలు గలవియును గోపుచ్చపు ఆకారము కలవియునగు గుటికాముఖములగు కండ్ల
ను చేయవలయును. కర్ణకొనను చతుర్థభాగముగాని మూలార్గిత వస్తులను చండిటిని
కట్టవలయును. పృథ్వీపథపు వస్త్రీగాని మహిషపస్త్రీగాని హరిణవస్త్రీగాని నూకరివస్త్రీ
గాని మేకవస్త్రీగాని చేయవలయును. విబంధములు లేనిదియును కషాయ రక్తమైపు
దువై పరిశుద్ధమైన సూత్రముతో కట్టి మనుష్యుల స్థితిని కనిపెట్టి తదనుసారముగా ప్ర
యోగింపవలయును.

❖ వస్త్రీవిధి. ❖

శ్లో. నిరూహమాత్రా ప్రథమే ప్రకుంచో వత్సరే పరం, ప్రకుంచ
వృద్ధిః ప్రత్యబ్దం ద్వాదశాస్తాదశస్య తు, ప్రస్ఫుతం వర్జయే దూర్ధ్వం
ద్వాదశాస్తాదశస్య తు, ఆసప్తతే రిదం మానందైవ ప్రస్ఫుతాః పరం,
యథాయథం నిరూహస్య పాదో మాత్రానువాసనే, కృతచంక్రమణం
ముక్తవిష్టాత్రం శయనే సుఖే. 14. నాత్యుచ్చితే సఖోచ్చితే సంవి

ప్రం వామపార్శ్వతః, సంకోచ్య దక్షిణం, సక్తి ప్రసార్య చ తతోపరం. 15. వస్తిం సవ్యే కరే కృత్వా దక్షిణే నావవీడయేత్, తథా స్య నేత్రం ప్రణయే త్సిద్ధగే సిద్ధముఖం గుడే. 16. ఉచ్ఛ్వాస్య బస్తే ర్వదనం ఒద్ధ్వా హస్త ముకంఠయన్, పృష్ఠవంశం ప్రతి తతో నాతిద్రుతివిలంబితం. 17. నాతివేగం నవా మందం సకృ దేవ ప్రవీడయేత్, సావశేషం ప్రకర్విత వాయుః శేషే హి తీవ్రతి. 18. నిరూపాదానేపి పిథిరయమేవ నిమోచితః.

తా. సులభము.

శ్లో. చిత్తః ప్రణయేతే స్నేహే ఉత్తానో వాక్ శతం భవేత్
19. ప్రసార్జితై స్సర్వగాత్రై స్తథావీర్యం ప్రసర్పతి, ఆకుంఠయే చ్ఛనై
స్త్రీః స్త్రీః సక్తిభావనా తతః పరం. 20. తాడనం త్తలయో శేష
త్రి స్త్రీ నావరాం చ్ఛనై శ్చనైః, స్థిరం నైచ్చనం తతః శ్రోణిం ని
యాయం త్రి రుక్షిపే చ్ఛనైః. 21. ఏనం ప్రణయేతే వస్త్రా మందాయా
నా భ మండవాక్, ఆస్త్రే శయనే కారు మాసీతాచారికే రతః. 22.
యోజ్యః శీఘ్రం నిపుత్రేభ్యః స్నేహేనా తిష్ఠన్ కార్యకృత్, సానిలః
సపురీష శ్చ స్నేహః ప్రత్యేతి యస్య వై. 23. వినావీడాం త్రియామ
ఖః ససమ్యగనువాసితః, క్వాథార్థమాత్రయా ప్రాతః ధాన్యశుంఠీజలంపిబే
త్. 24. పిత్తోత్తరే కడుష్టాంభ స్తావన్నాత్రం పిబే దను, తేనాస్య దీప్య
తే వహ్ని ర్భక్తాకాంతా చ జాయతే. 25. అహోరాత్రా దపి స్నే
హః ప్రత్యాగచ్ఛన్ దుష్యతి, కుర్యా ద్వస్తిగుణం శ్చాపి జీర్ణ స్త్వ
ల్పగుణో భవేత్. 26. యస్య నోపద్రవం కుర్య త్స్నేహావస్తి రని
స్మృతః, సర్వోల్ప వా వృతోరాత్ర్యా దుపేక్ష్యః సంవిజానతా. 27.
అనాయంతి మహోరాత్రా త్స్నేహం సోపద్రవం హరేత్, స్నేహావ
స్తావనాయాతే నాస్యః సో విధియతే. 28.

తా. సులభము.

—ॐ అశుద్ధియందు నిరూపములు. ॐ—

శ్లో. అశుద్ధస్య మలోన్మిశ్రః స్నేహో నైతి యదా పునః, త
దాగపదనా ధ్వాన శూల శ్వాన శ్చ జాయతే. 29. పశ్వాశయ
గురుత్వం చ తిత్ర దద్యా స్మిరూపణం, తీక్ష్ణ తీక్ష్ణౌషధై రేవ సిద్ధం
చాప్యనువాసనం. 30. స్నేహపస్తి ర్విధేయ స్తు నావిశుద్ధస్య దేహినః,
స్నేహవీర్యం తదాదత్తే స్నేహో నానువిసర్పతి. 31. అశుద్ధ మపి
వాతేన కేవలే నాభిషీడితం, అమోరాత్రస్య కాలేషు సర్వే ప్లేవా
నువాసయేత్. 32. అనువాసయే త్రుతీయేహి పంచమే వా పున శ్చ
తం, యథా వా స్నేహపక్తిః స్యా త్తతో ప్యుబ్బణమారుతాన్. 33.
వాయామనిత్యాం దీప్తాగ్ని స్రూతౌ శ్చ ప్రతివాసరం, ఇతి స్నేహై
స్త్రిచతురైః స్నిగ్ధో స్రాతోవిశుద్ధయే. 34. నిరూపం శోధనం యం
జ్యో దస్మిగ్ధే స్నేహనం తనోః, విష్టభానిలవిణ్ణాత్రం స్నేహోహీనేను
వాసనే. 35. దాహజ్వరిపిపాసార్తకర శ్చ త్యనువాసనే.

తా. కులభసు.

—ॐ వస్త్యాదులందరి పరిణామములు. ॐ—

శ్లో. స్నేహపస్తిం నిరూపం వా నైక మేవాతిశీలయేత్. 36.
స్నేహ త్పితృభాత్క్లేదో నిరూపం త్వననాద్యయం, అనాథా వ్యా యే
భిధేయా నానువాస్యా శ్చ తే మతాః. 37. విశేషత స్త్వమీ పాండు
కామలామేహపీనసాః, నిరమ్లప్రీహవిచ్ఛేదీ గురుకోష్ఠకఫోదరాః. 38.
అభివ్యందభృశస్థూల క్రిమికోస్తాఢ్యమారుతాః, వీతే విషే గరే ౭ప
చ్యాం శ్లేపదీగలగండవాన్. 39. అనాథా వ్యప్త్యతిస్నిగ్ధః క్షతోర
స్కో భృశం కృశః, ఆమాతినారీ వమిమా న్సంశుద్ధో దత్తనావనః. 40.
శ్వానకాసప్రసేకార్షో హక్కాడ్మానాల్పనన్నయః, శూలపాయుః
కృతాహరో బద్ధచ్ఛిద్రదకోదరీ. 41. కుష్ఠి చ మధుశేహీ చ మానా
న్సప్త చ గర్భణీ, సచైకాంతేన నిర్దిష్టే ప్యత్రాభినిశితే ద్బృధిః. 42.
భవే త్కహచి త్కార్యతీ విరుద్ధాపి మతా క్రియా, ఘర్దిహృద్రోగగు

ల్లారే వమనం సుచికిత్సితే, అవస్థాంప్రాప్య నిర్దిష్టం కుష్ఠీనాం చ స్తి
కర్త చ. 44.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు అనువాసనాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

29. నిరూహాధికారము.

◀◀ నిరూహవిధియును సమయమును. ▶▶

శ్లో. అనువాస్య స్నిగ్ధతనం తృతీయేహ్ని నిరూహయేత్, మ
ధ్యాహ్నే కించి దావృతే ప్రముక్తే బలిమంగళే. 1. అభ్యక్తి స్వేది
తోత్సృష్ట మలం నాతిబుభుక్షీతిం, మధుస్నే హేనకిల్లాశ్య కషాయా
వాతపః క్రమాత్ 2. త్రీణిష ద్వే దశ త్రీణి పలా స్యనిలరోగిషు,
పితృ చత్వారి చత్వారి ద్వే ద్వే పంచ చతుష్టయం. 3. పక్ష త్రీణి
ద్వే దశ త్రీణి కఫే చాపి నిరూహణం, ఏత్వానై సైంధవ న్యాయం
మధునః ప్రసృతద్వయం. 4. వినిర్మధ్య తతో దద్యాత్ సేహస్య ప్ర
సృతద్వయం, ఏకీభూతే తతః స్నేహే కల్కస్య ప్రసృతం క్షిపేత్. 5.
సమ్మూర్ఛితం కషాయం తం సుచప్రసృతసామితం, పితరే తు య
థావాప మంతే ద్విప్రసృతోన్మితం. 6. వత్త్రపూతి స్తథోష్ణాంబు కుంభీ
బాష్పేణ తాపితః, ఏవం ప్రకల్పితో వస్తి ద్వాదశ ప్రసృతో భవేత్. 7.
సథావ త్యోషధం పాణిం న తిష్ఠి త్యనవల్య చ, న కరోతి చ సీమితం
సనిరూహః సుయోజితః. 8.

అనువాసనచేసి స్నిగ్ధరీరనుగః వానికి మూడవన జూనిరూహవస్తిసీయవలయును.
మధ్యాహ్నకాలమునందు కొంచెము ఆవరణచేసి అంగ బలిమ గళాచాణాదులను
చేసి అభ్యంజనముచేసికొని స్వేదితుడై శుద్ధుడైయున్న వానిని మిక్కిలి యూజిగ్గాని
వానిని మధువు స్నేహనము కల్కము క్వాథము ఆతపము వీటిని వరుసగా 3-6-2-10
3 పలములనువాతనోగిని, పిత్రమునందు 4-4-2-2-5-10-4 పలములును 15 క్షమునందు
6-3-2-10-3 పలములును నిరూహన స్తిని ఈయవలయును. తొలుత సైంధవలవణము
ఒక కులము లేనె 2 పలములు కలిసినూరి, పిమ్మట 4 పలముల తైలమును పోసి 2
కడిగాచేసి 2 పలముల కల్కమును చేయవలయును, 10 పలముల కషాయము వివక్ష

ములో 4 పల్లముల ఆనాపమును చేర్చి వడియకట్టి వస్త్రీచేసి ప్రయోగించిన నిరూహము గును.

— నిరూహము చేయునీకులు. —

శ్లో. పూర్వోక్తేన విధానేన గుదవస్త్రీని నిధాపయేత్, త్రింశ
స్తాత్రాస్థితో బస్త్రీస్తత స్తుత్కటకో భవేత్. 9. జానుమండల మావే
ప్ర్య దత్తం దక్షిణపాణినా, కుష్ఠనేత్రచ్ఛటాశబ్దశతం తిష్ఠే దవేగవా
న్. 10. ద్వితీయం వా తృతీయం వా చతుర్థం వా యథార్థతః, సమ్య
జ్నిగూహాలింగేతు ప్రాప్తే నస్త్రీని నివారయేత్. 11. ప్రసృష్టవిణ్ణాత్రస
మీరణత్వం రుచ్యగ్నివృద్ధ్యాశయలాఘవాని, రోగోపశాంతిః ప్రకృతి
స్థతా చ బలం చ తి త్స్యే త్సునిరూఢలింగమ్. 12. అయోగ శ్చ
తియోగశ్చ నిరూహ శ్చ విచిక్తవత్, స్నిగ్ధోష్ణ ఏకః పవనే సమాంసో
శ్వాస్వాదుశ్శ్చోషయసా చ సితే, త్రయస్సమూత్రాకటుకోష్ణరూక్షాః.
కఫే నిరూహ సవరం విధేయాః, ఏకోపకర్ష త్యనిలగ స్వమార్గాత్
సిత్తం ద్వితీయ స్తు కఫం తృతీయః. 13.

పూర్వోక్తవిధానమున గుదము దుంచవలయును. జానుమండలమును చుట్టికొని
దక్షిణహస్తముతోనియవలయును. నిరూహపుప్రయోగప్రయోగములు విశేషనమునకు
వలెనే ఎఱుంగునని. వాతమునందు సమానాశము గలిగి స్నిగ్ధరూపముగు ది యొకనిరూ
హము. పిత్తమునందు స్వాదువును శీతలమునగు పాలతో రెండవనిరూహము. కఫమునందు
గోమూత్రముతో వెచ్చజేసి ఇచ్చిన నది మూడవనిరూహము. ఈమూటికంటెను ఇకను
నిరూహ మేదియును లేదు.

— నిరూహ చేయలేని వారికి ఉపాయములు. —

శ్లో. ఆయుమాంతం ముహూర్తాంతం నిరూహం శోధనైర్వా
రేత్, నిరూహై రేన మతిమాన్ ధౌరమూత్రాప్లునంయుతైః. 14. వి
గుణాసలవిష్టభ శ్చిరం తిష్ఠ నిరూహణః, శూలారతిజ్వరాటోపాస్తర
ణం వా ప్రయచ్ఛతి. 15. నతు భుక్తవతే దేయ మానాపన మితిస్థితిః,
ఆమం తద్ధి హరే న్భుక్తం చర్షిదోషాం శ్చ కోపయేత్. 16. ఆపస్వికః
క్రమః చాపి మత్వా కార్యో నిరూహణే, అతిప్రవీడితో వస్త్రీరతిక్ర
మ్యాశయం తతః. 17. వాతేరితో నాసికాభ్యాం ముఖితో నా ప్రప

ద్యతే, ఛర్దిప్యల్లాసమూర్ఛాసీ స్ఫురక్య ద్దాహ మేవ చ. 18. తత్ర చూర్ణం గలాపీడం కుర్యాచ్చ పృవధూననం, శిరఃకాయవిరేకౌ చ తీక్ష్ణౌ సేకౌ శ్చ శీతలాన్. 19. సునిరూఢ మథోష్ణాంబు స్నాతం భుక్త రసాదనం, యథోక్తేన విధానేన యోజయే త్స్నేహబస్తినా. 20. తద హ స్తస్య పవనా ద్భయం బలచ దివ్యతే, రసాదన స్తేనశ స్తస్తదహ శ్చానువాసనం. 21.

యామము వజ్రగుణి నమూర్తము వజ్రగుణి నిరూపమును శోధనలలో పోగొట్టవలయును. దప్తవాయువు చేతపన్నబమ్మ చాలసేపటి వజ్రమున్న నిరూపము శూలగాని జ్వరాదులనుపుట్టించును. భుజించిన వానికి ఆస్థాపనను ఈయరాదు. ఆభుక్త పదార్థము అమయునువారిచి ఛర్దిదోషమును తీపును. నిరూపమునందు ఆవసిక క్రమమునుగూడ యోచించి చేయవలయును. అతిప్రవీడితమగువ స్తిఆశయమును దాటి వాత ప్రేరితమై వాసికవ్యూరాగాని ముఖద్వారాగాని బయలు వెడలును. ఛర్దిమున్నగు వాటిని ప్రకోపి. పంచేయును. శీఘ్రముగా గలాపీడమునుపుట్టించును. వాడిని రేచనములను శరీరమునకు పీరేచనములును చల్లని నీకములును ఇందు చేయదగును. చక్రగానిరూపముచేసినవారిని వేడినీళ్ళతో స్నానముజేయించి భుజింపజేసి యథోక్తవిధిని స్నేహపస్తిని ప్రయోగింపవలయును. ఆపూట గాలిలో తిలుగరాదు. కావున రసాదనమును అనువాసనయును నిడు క్రశస్తములు.

అర్థమాతృక నిరూపము

శ్లో. దిశ్చమూలీకషాయేణ శతాష్వాక్షం ప్రయోజయేత్, సైంధవాక్షం చ మనునోః ద్విపలం ద్విపలం తథా. 22. తైలస్య పల మేకం తు పలస్యైకత్ర యోజయేత్, అర్థమాతృకసంగోయం వస్తి ర్దేయో నిరూపవత్. 23. నచ స్వేదో నచ స్నేహః పరహారవిధి ర్నచ, ఆత్మయానుమతీ హ్యేష సర్వరోగనివారణః. 24. యత్క్షు శ్చ క్రిమిఘ్న శ్చ శూలఘ్నశ్చ విశేషితః, శుక్ర సంజననో హ్యేష వాతశోణిత నాశనః, బలవర్ణకరో వృష్యో వస్తిః పునువనః పరః. 25.

దశమూల క్వాధనుతో సోంపునుగాని శతావరికల్కమును 1 తులముగాని ప్రయోగింప వలయును. సైంధవలపణము తులములేనీ 2 పలములు తైలము రెండు పలములు ఇయ్యది అర్థమాతృకసంగము. దీనిని గూడ నిరూపమువలెనే వస్తినిచేయ వల

యును. స్నేహముగాని స్వేదముగాని అపద్యముగాని ఏదియునులేదు. ఇయ్యని ఆత్మే
యనుతముచేత ననుమరింపబడినది. త్తయ మున్నగు ననుష్ఠ రోగములను పోగొట్టును.
కుక్రమును కలిగించును. వాతశోణితములను పోగొట్టును. బలమును కాంతి నిచ్చును.

— ఔరవస్తులు. —

శ్లో. స్నేహం గుడం మాంసరసం పయ శ్చ అమ్లాని మూత్రం
మధుసైంధవే చ, ఏతా న్యనుక్తాని చ దాపయే చ్చ నిరూహాయో
గే మదనా త్వలం చ. 26. లవణం కార్షికం దద్యాత్వల మేకం తు
మాదనం, వాతే గుడః సితా పితై కఫే సిద్ధార్థకాదయః. 27. సైంధ
వాక్షం సమాదాయ శతాహ్వతం తథైవ చ, గోమూత్రస్య పలా
న్యష్టౌ వస్తికాయాః పలద్వయం. 28. గుడస్య ద్వే పతే చైవ సర్వ
మాలోద్యయత్నతః, వస్త్రపూతం సుఖోష్ణం చ వస్త్రం దద్యాద్విచ
క్షణః. 29. శూలం విట్పంగ మానాహం మూత్రకృచ్ఛ్చ, చ దారు
ణం, త్రిమ్యుదావర్తగుల్ఫాదీ స్సద్యో హన్యాన్నిషేవితః. 30. పలశు
క్తే కర్షకుడవై రమ్లిగుడసింధు జన్తగోమూత్రైః, తైలయుతోయ
నస్తిః శూలానాహమవాతహరః. 31.

స్నేహము బెల్లము మాంసరసము పాలు ఆమలపదార్థములు గోమూత్రము సైం
ధవలవణము ఉష్ణైత్రకాయ వీటిని చెప్పవచ్చును నిరూహములో చేర్చవలయును. ఉష్ణ
ఒకే కర్షము ఉష్ణైత్ర ఒక పలమును చేర్చవలయును. వాతమునందు బెల్లము కఫమునందు
ఆపాలుమున్నగు నవిపిత్తమునందు చక్కెర చేర్చవలయును. సైంధవలవణము పిల్లపిచ్చ
ర ఒక్కొక్కరులమును గోమూత్రము 8 పలములును శంఖరలవణము 2 పలములు బెల్ల
ము 2 పలములు కలిపి ఆగోడనచేసి వడియగట్టి నులివెచ్చని వస్త్రించేసి ఈయవల
యును. ఇయ్యదికూల మలబద్ధకము మున్నగువానిని పోగొట్టును.

— వైతరణ వస్త్రాదులు. —

శ్లో. వైతరణః ఔరవస్త్రై ర్భుక్తేవాపి ప్రదీయతే, బద రైవరా
వతీ శేలుశాల్మలీ ధన్వనాంకురాః. 32. క్షీరసిద్ధాః సుసిద్ధా స్సుయః సా
స్రాః పిచ్చిలసంగతాః, వారాహమాహిషారభృబై డాలైశ్చేయకొక్కు
టం. 33. సద్యస్క మస్మ గాజం వా దేయం పిచ్చిలవస్త్రీషు, చరకా
నా సముద్దిష్టా వస్త్రయో యే సహస్రశః. 34. వ్యవహరో న తైః స్రా

యో నిబద్ధా నాత్ర తేన తే, వస్తి ర్వయఃస్థాపయితా సుఖాయు
ర్బలాగ్ని మేధాస్వరవర్ణకృచ్చు, సర్వాధికారీ శిశువృద్ధయూనాం నిర
త్యయః సర్వగదాఽహ శ్చ. 85.

వైతరణము ధారవస్తియును భుజించిన వానికీసీయఃబడుచున్నది. తేగువటపత్రి
పానాణ భదము బూరుగు ధస్వ వీటిని పాలతో సిద్ధిచేసి పిచ్చిలమగు వస్తి యగు
చున్నది. పండులుదున్నలు గొట్టలు పిల్లులుమృగములు కోళ్లుమేకలు వీటి
యొక్క అప్పుడు ప్రసించిన రక్తమును పిచ్చిలవస్తు లందీయవలయును. చరకా
దులలో వేలకొలది చెప్పబడిన వస్తువులు వీటికింటె నెక్కుడుగా వ్యవహరింప బడు
చుండుట లేదు. కావున అయ్యవి అన్నియు నిచ్చట చెప్పలేదు, ఇది వస్తి వయోవస్థను
నిలుపును. సుఖపూర్వకముగా నాయువ్యమును వృద్ధిసేయును. బలము జాతరాగ్ని బుద్ధి
మున్నగువాని సభివృద్ధి సేయును. పిల్లలు పెద్దలు యౌవనులు మున్నగు నందఱికును ఉప
యోగించును. ఇయ్యది సమస్తగోళములను పోగొట్టునదియు గూడనైయున్నది.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు నిరూపాధికారము ముగిసెను.

23. నస్యాధికారము.

— సస్యవిధిప్రకారములు. —

శ్లో. ప్రతిమ ర్యోవపీడ శ్చ నస్యం ప్రధనునం తథా, శిరోవిరే
చనం చేతి నస్య శర్మచ పంచధా. 1. ఈషదుచ్చింఘనా త్స్నేహే
యావా న్యక్తం ప్రపద్యతే, నస్తో నిషిక్తం తు విద్యా త్ప్రతిమర్యం
ప్రమాణతః. 2. ప్రతిమర్యం నస్యార్థం కరోతి నచ దోషనాన్, నస్తః
స్నేహంగులిం దద్యాత్ప్రతి ర్నిశిచ సర్వదా. 3. సచే చ్చింఘ్నే
దరోగాణాం ప్రతిమర్యః సదాధ్యకృత్, నిశాచా ర్భుక్తవంతో హః
స్వన్నాధ్వశ్రమరేతసాం. 4. శిరోభ్యంజనగంఢూష ప్రస్తావాంజన వర్చ
సాం, దంతకాష్ఠస్య హస్యస్య యోజ్యంశే సాద్విబిందుః. 5. శోధ
నః స్తంభన శ్చ స్యా దవపీడో ద్విధా మతః, అవపీడ్య వీయతే యస్తా
దవపీడ స్తత స్తు సః. 6. స్నేహార్థం శూన్య శిరసాం గ్రీవాస్కంధోర
సాం తథా, బలార్థం దీయతే స్నేహో నస్తః శబ్దోత్త వర్తితే. 7.
నస్యస్య స్నేహికస్యాథ దేయా స్వప్నో తు బిందవః, ప్రత్యేకశో న
స్తకయో ర్మృణా మితి వినిశ్చయః. 8.

ప్రతిమర్మము అవపీడము నన్యము ప్రధమనము శిరోవిరేచనము అని నన్యకర్త అయిదువిధములు. కొంచెము పీల్చుటచేత సంతచమురు ముఖములానికి వచ్చునో అంత నాసికలో పోయిందగినది. ఇది ప్రతిమర్మమనబడును. ఇయ్యది నన్యముకొఱకై చేయ బడుచున్నది. నోప మేదియునిదులేదు. ప్రతిమర్మము దార్ధ్యమునుకలిగించును. రాత్రి దినభోజనమును చేయువాడును, పగలు నిద్రబోయెడువాడు దానినడచువాడును, శిరో భ్యంజనగంధూపాదులుగల వారలును, పండ్లుతోమిగిలిన పిమ్మట రెండుబిందువులు దీనిని నన్యముచేసికొన వలయును. శోధన స్తంభనములని అవపీడ రెండులేతగులు. అవపీ డితముచేసి ఈయంబడును గనుక అవపీడిత మైనది. శరలు లేనిపారికి స్నేహార్థము, కంఠ ము తొమ్మను లేనివారలకు బింజ్యమును స్నేహము ఈయంబడుచున్నది.

—● నన్య ప్రమాణాదలు. —●

శ్లో. శుక్తి శ్చ పాణిశుక్తి శ్చ మాత్రా స్తిస్య ప్రకీర్తితాః, ద్వాత్రింశి ద్విందవ శ్చాత్త శుక్తి రత్యభీధీయతే. 9. ద్వే శుక్తి పాణి శుక్తి శ్చ దేయాత్ర కుశలై ర్నైరైః తైలం కఫే చ వాతే చ కేవలే ఐవనే వసాం. 10. దద్యాత్ స్వస్థః సదా పితే సద్వి ర్జ్జానమూరుతే. ధ్వాసనం రేచన శ్చూర్ణో యుంజ్యా త్తం ముఖవాయునా. 11. పడం గులద్విముఖయానాడ్యాభేషజగర్భయా, సపి భూరితిరం దోషం చూ ర్ణత్వా దపకర్షతి. 12.

శుక్తి పాణిశుక్తియని మాడుమాత్ర ౫, 32 బిందువులది శుక్తిరెండుశుక్తులైన పాణిశుక్తియగును. కఫపాతములకు తైలమును కేవలవాతమునకు వసమ పిత్తమునకు ఘృతమును ప్రశస్తములు.

—● శిరోవిరేచనములు. —●

శ్లో. శిరోవిరేచనద్రవ్యైః స్నేహై ర్వాతైః ప్రసాధితైః, శిరో విరేచనం దద్యా ద్రోగేష్వే తేషు బుద్ధిమాన్. 13. గారవే శిరసః శూలే. బాడ్యే స్యందే గళామయే, శోషగంధక్రిమిగ్రంధి కుష్ఠా పస్తారపీనసే, స్నిగ్ధస్విన్నోత్తమాంగస్య స్రాక్షాతావశ్యికస్య చ, నివాతశయనస్థాస్య జత్వార్ధ్యం స్వేదయే త్సునః. 14. అథోత్తానార్థతే హస్య పాణిపాదే ప్రసాదతే, కించిదున్నతపాదస్య కించి స్తూర్ధని నామ తే. 15. నాసాపుటం పిఠాయైకం పర్యాయేః సపేచయేత్, ఉస్థాంబు తక్తుం భైషజ్యైః ప్రక్షాట్యా పిచున్మాతృభా. 17. ఏతే పాదతలస్యం

ధహస్త కర్ణాది మర్దయేత్, శనై రుచ్ఛింఘ్య నిష్ఠితే త్పార్శ్వయో
రుభయో స్తతః. 18. ఆభేషజక్షయా దేవం ద్విత్త్రి ర్వా నన్య మా
చరేత్, స్నేహం విరేచన స్యాంతే దద్యా ద్దోషాద్యపేక్షయా. 19.

శిరోవిరేచన ద్రవ్యములతోను స్నేహములతోను శిరోవిరోచనములకిష్పించవలయును. శిరోభారము కూలమున్నగునవి దీనశించును. ఉత్తానమగు సగముశరీరము గలవానికి పాణిపాదములు స్వేదము నొందింపవలయును. ముక్కురంద్రము నొకదానిని మూసి కండ్లపదానిలా వేడినీళ్లతో కలిపినందును పోయవలయును. పిమ్మట కాళ్లు స్కంధము చేతులును మర్చింపవలయును. ఇట్లు జ్ఞాపధిఅయిపోవునంత వఱకు 2-3 సార్లుచేసి విరేచనము అయినపిమ్మట రోషాద్యపేక్షచేత స్నేహమును తీసికొనవలయును.

—● నన్యవిధియందు కాలపరిమాణము. —●

శ్లో. త్యక్తో త్యక్త్యోః చ్చ సప్తాహం స్నేహకర్త సమాచరేత్, ఏకాహంతరితం కుర్యా ద్రేచనం శిరసస్తథా. 20. సమ్యక్స్నిగ్ధ సుఖోచ్ఛ్వాస స్వప్నబోధాక్షి పాలనం, రూక్షేక్షిస్తద్ధతాశోభా నానాస్యే మూర్ధశూన్యతా. 21. స్నిగ్ధేతికింఞా గ్గురుతా ప్రసేకారుచిపీనసాః, సువిరక్తే లక్షీలఘుతా వక్త్రస్వరవిశుద్ధయః. 22. దుర్విరిక్తే గదోద్రేకః త్సామతాతివిరేచితే, త్సోయమద్య గరస్నేహపీతానాం పాతు మిచ్ఛతాం. 23. భుక్తభక్త శిరఃన్నాత స్నాతుకామస్తుతాస్పృశాం, నవవీనసరో గార్తసూతికాశ్వాసకాసినాం. 24. శుద్ధానాం దత్తవస్తీనాం తథాచార్తవ దుర్దినే, అన్యత్రాత్యయిక వ్యాధౌ నైషాం నన్యం ప్రయోజయేత్. 25. న నన్య మూనసప్తాద్యే నాతీతాశీలి వత్సరే, నచోనద్వాదశే ధూమః కివలో నోనపంచమే. 26. నశుద్ధి రూనదశమే నచాతిక్రాంత సప్తతౌ, ఆజన్తమరణం శస్త్రః ప్రతిమర్శస్తు పప్తివత్. 27.

మాడేసిరోజులకుగాని ఏడురోజులకుగాని స్నేహకర్తః జేయవలెను. దినము కూర్చుండినను శిరోరేచనము జేయవలయును. చక్కగా విరేచనమైనందునకు కనులు లేలికియిచ్చుట వక్త్రస్వరము శుద్ధముగా మాటుట చిహ్నములు, దుర్విరిక్తమునందు గదోద్రేకములు చిహ్నములు. ఏడేండ్లకునుదును ఎనుబది సంవత్సరములకు పైసను నన్యమును చేయరాదు. పండ్రెండు సంవత్సరములకు లోవుగను ధూమమును చేయరాదు.

దు. పదిసంవత్సరములలోపునను డెబ్బది సంవత్సరములు దాటినను శోధనచేయరాదు. ఆజన్మమరయును ప్రతిమర్మము వస్త్రవలెనే శ్రేష్ఠమైనది.

ఇట్లు సక్రదత్తయందు సన్యాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

౭౪. ధూమాధికారము.

ధూమాదులు, తదుపాయములు.

శ్లో. ప్రయోగకః స్నేహిక శ్చ ధూమో వై రేచన స్తథా, కాస హరో వామన శ్చ ధూమః సంచవిధోమతిః. 1. ఋజుత్రికోశ ఫలితం కోలాస్థ్యగ్రస్తమాణిత, వస్త్రినేత్రసమద్రవ్యం ధూమనేత్రంప్రశస్యతే. 2. సార్థక్ర్యంశయులిః పూర్ణోహస్తః ప్రాయోగికాదిషు, నేత్రేకాసహ రేత్య్రంశహీనః శేషే దశాంగులిః. 3. ఔషధైర్వర్తికాం కృత్వా శరగర్భావిశోషితాం, విగర్భా మగ్నిసాప్లుప్తం కృత్వా ధూమం పిబేన్నగః. 4. వక్త్రేక్షైఃపవమే ధూమం సర్వైః వక్త్రేణ వా పిబన్, ఉరః కంఠగతే దోషే వక్త్రేణ ధూమ మాపిబేత్. 5. నాసయా తు పిబేద్దోషే శిరోఘ్రాణాక్షిసుశ్రియే, గంధై రకుష్ఠతగరై ర్వర్తిః ప్రాయోగికే మతా. 6. స్నేహికే తు మధూచ్ఛిప్తస్నేహగుగ్ధులుసర్జకైః, శిరోవిరేచనద్రవ్యై ర్వర్తి రైవరేచనే మతా. 7. కాసహ్నే రేవ కాసఘ్ని వా మనై ర్వామనీ మతా, యోజ్యాని పిత్తరక్తార్తి విరిక్తోదరమేహిషు. 8. తిమిరోద్ధ్వాలిలాధ్దాన రోహణీదత్తవస్త్రీషు, మత్స్య మద్య దధిక్షీర షౌద్రస్నేహపిషాశిషు. 9. శిర స్యభిహతే పాండురోగే జాగరితే నిశి, రక్తపిత్తాంధ్య బాధిర్య పృష్ణార్భామదమోహకృత్. 10. ధూమోఽకాలేఽతిపీతో వా తిత్త శీతో విధి ర్హితః, పతద్ధూమవిధానం తు లేశతః సంప్రకాశితం. 11.

ప్రయోగికము స్నేహికము ధూమము వైరోచనము నామనము నని ధూమము లయుదు విధములు. కోమలమగు త్రికోషఫల మంతయుండి తేగుగింజంతప్రమాణముతో వస్త్రినేత్రముతో సమానమగు ధూమమువలన నేత్రములు శ్రేష్ఠములుగును. ప్రాయోగికాదులలో మృష్టిదీప్సర తంశలుగలిగి పూర్ణమైన వాస్త్రప్రమాణమును భవన్త

రమగు శేత్రరోగమునందు త్ర్యంశహీనమగు దశాంగులమును ఓషధులతో వత్తినిచేసి నిప్పులోనంటించి ఆసాగను నోటినుండి పీల్చియుక్కు గుండాపదలి పెట్టవలయును. తొమ్మిదికలలో గలసమస్తరోగములకు ధూమమునుత్రాగవలయును. ప్రాయోగి ధూమము నందు తగరము కోస్తులేకుండను పైహికమున తేనెమైనము స్నేహము గుడ్డులము సరి కములతోను వైరోచనమునందు శిరోవిగ్చనద్రవ్యములతోను వత్తినిచేయు వలయును. పితృక్తాదులందు దీని సుపయోగింపరాదు. తిమ్మిములు మున్నగునానియందు సుపయోగింప వలయును. ఇది ధూమవిధానం. తేనెపాన ప్రకాశము జేయబడినది.

ఇట్లు చక్రదత్తయిందు ధూమాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

“ ”

౭౫. కవలగంఢూషాధికారము.

—౭౫ కవలగంఢూషాధికారార్థము. —

శ్లో. స్నిగ్ధోష్ణైః స్నేహకౌ వాతే స్వాదుశ్శ్లేః ప్రసాదనం, పితృ కట్వమ్లవదైః చూడైః సంశోధనం కి ఛే. 1. కషాయస్వాదుతిక్తై శ్చ కవలో రోషణో వ్రణే, సుఖం సంచార్యతే యాతు సా మాత్రా కవలే హితా. 2. అసంచార్యాతు యా మాత్రా గంఢూషే. సా ప్రకీర్తితా, తావచ్చ ధారణీయే-యం యావ ద్దోషప్రవర్తనం. 3. పున శ్చా ద్యోపి దాతవ్య స్తథా త్షోద్రస్ఫుతాదిభిః, వ్యాధే రిపచయ స్తుష్టి ర్వైశవ్యం పక్తలాఘవం. 4. ఇంద్రియాణాం ప్రసాదశ్చ కవలే శుద్ధి లక్షణం, దాహత్ప్రిష్టావ్రణాన్ హన్తి మధుగంఢూషధారణం. 5. ధా న్యామ్ల మాస్యవైరస్య మలశార్ద ధ్వనాశనం, తదీషల్లవణం శీతం ముఖశోషహరం పరం. 6. ఆశు త్షోరామ్లగంఢూషో భిన్నత్తి శ్లేష్మణశ్చ యం, సుస్థే హితం వాతహరం తైలగంఢూషధారణం. 7.

వాతమునందు స్నిగ్ధములు శుష్కములు నగువానితో, స్నేహికము పితృము స్వాదువులును శీతలములగు వానితో ప్రసాదనములును, కళమునందు తూత్తములగు ఆమ్లల విణములతోను సంశోధనమును చేయింప వలయును. కషాయస్వాదుతిక్తములతో కబళమునుచేసి ధరింప వలయును. సుఖసంచారముగ మాత్రహితకరము. సంచారములేని దేగంఢూషము నందు ధరింపవలెను. దోషము లుండునంతవఱకు మాత్రమే దీనినుపయోగించవలయును. పిష్టు తేనె మున్నగువానితోనింకొక చానియే వలయును.

ఇంద్రియములు శాంతముగా నుండుటయే క బలగోగమునందు శుద్ధియని యెఱుగునది. దాహము తృప్తవ్రణములు మున్నగునవివశించును. ధాన్యాష్టము నోటివాసన అరుచిని పోగొట్టును. అండుకొండచెము ఉప్పువైచి చల్లార్చినేవించిన ముఖశోషలను పోగొట్టును. ఊరాష్ట గంఠూషము తిత్తణమే శ్లేష్మములను పోగొట్టును. వాతమును హరించును స్వస్థత గలిగించును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు కవలగంఢూషాధికార ప్రకరణము ముగిసెను.

ఆశోష్ణోత నాంజనతర్పణపుటపాకాధికారము

శ్లో. శేత్రరోగములకు ఆశోష్ణోతనము. ౧౧

శ్లో. సర్వేషా మక్షీరోగాణా మాదా నాశోష్ణోతనం హితం, రుక్తోద కంఢూఘర్వాస్త్రు గ్దాహరాగని బర్హణం. 1. ఉష్ణం వాతే కఫేచోష్ణోతచ్ఛీతం రక్తపిత్తయోః నివాతిస్థస్య వామేన పాణినోస్త్యలలోచనం. 2. శుక్తా ప్రలంబ రూ న్యేన పిచువర్త్య కనీనకే, దశ ద్వాదశ వా భిం దూన్ ద్యవంగులా దవనేచయేత్. 3. తతః ప్రమృజ్య మృదునా చేలేన కఫవాతియోః, అన్యేన కోష్ణపానీయప్లుతేన స్వేదయే న్మృదు. 4. అ త్యుష్ణతీష్ణం రుగ్రాగదృష్నా శాయాక్షి నేచనం, అశీతం తు కురుతే నిస్తా దస్తంభ వేదనాః. 5. కసాయ వర్జితాం ఘర్షం కృత్వా త్తం మేహా నం బహు, పికారప్యక్త మప్యిల్ప సారంభ వివరస్మృతిం. 6.

అన్ని ధములను శేత్రరోగములకు తొలుత నాశోష్ణోతను చేయుట మంచిది. రక్తము ఉదకము జల క స్నీగ్లు గాయట మంట ఎత్తుపనుటలను పోగొట్టును. వాతమునందు ఉష్ణముగను కఫమునందు నుష్ణముగను రక్తపిత్తములను చల్లగను ఈయవలయును. ౩ లిలేనిచోట, చేతితో టిని తెఱచి కను గ్రుడ్డునందు పోడవగు పిచువర్తిత పది పండ్రెండు బిందువులను వేయవలయును. పిమ్మట మెత్తనిగుడ్డతో తుడిచి వెచ్చని నీటి తో కాచి చెప్పుటను పుట్టంపవలయును.

శ్లో. శేత్రమలనున కంజసము. ౧౨

శ్లో. అథాంజనం శుద్ధతినో ధేత్రమాత్రాశ్రియే మలే, పక్వలిం గేల్పశోధార్తి కంఢూపైచ్చిన్య లక్షిణే. 7. మందఘర్వాస్త్రురాగేక్షిప్ర యోజ్యం ఘనదూషికే, లేఖనం దోషణం దృష్టిప్ర సాదన మితి త్రిధా. 8.

అంజనం లేఖనం తత్ర కషాయాఘ్నపటూషణైః, రోపణం తిక్తకై ర్ద్రివ్యై
స్సాన్విదుశీతైః ప్రసాదనం. 9. దశాంగులా తనుర్న ధ్యే శలాకాముకులా
ననా, ప్రశస్తా లేఖనే తామ్రా రోపణే కాలలోహజా. 10. అంగులాచ
సువర్ణోతా రూపజా చ ప్రసాదనే, పిండోరసక్రియా చూర్ణం త్రిధై
వాంజనకల్పనా. 11. గురౌ మధ్యలఘూ దోషే తాం క్రమేణ
ప్రయోజయేత్, అథానూన్చిలయ స్తృప్తి అంతఃసంచారయే చ్ఛనైః.
12. అంజితే వర్జశీ కించి చ్ఛాలయే చ్ఛైవ మంజనం, అపేతోషధ
సంబంధం సిర్వ్యశం సయనం యదా. 13. వ్యాధిదోషం తు యో
గ్యాభి రద్భిః ప్రక్షాలయే త్తదా, దక్షిణాంగుష్ఠకేనాక్షి తతో వామం
సవాసనా. 14. ఊర్ధ్వవర్జని సంగృహ్య శోభ్యం వామేన చేతరత్,
నిశి స్వప్నేన మధ్యాహ్నాపానాన్వీష్ణగభ స్తిభిః. 15. అక్షిరోగాయ దో
షాస్సు ర్వర్ధితోత్పీడితద్రుతాః, ప్రాత స్నాయం చ తచ్ఛాన్చిత్యై వ్యభ్రకే
౭తో౭ంజయే త్సదా. 16. కందూజాఢ్యే౭ంజనం తీక్ష్ణం ధూను
వా యోజయే త్సునః, తీక్ష్ణాంబునా భి త్పేతు తూర్ణం ప్రత్యంజనం
హితం. 17.

శరతుశశరీరుని శేత్రములో మలముండినచో పక్షిలక్షణము కొలదిగా వాపు
దురద నీరు గారుట నున్నను అంజనమును వేయవలయును. లేఖనమని రోపణమనిదృష్టి
ప్రసాదమని అంజనము మూడువిధములు. వీటిలో కషాయములు ఉష్ణములు నున్నగు
వానివలన గీచుట లేఖనమనబడును. కటువులగు నౌషధులతో చేయునది రోపణము.
ప్రసాదనము నిచ్చుది అంజనమనబడును. పది మంగళముల సాదవుగలిగి నదునున్న
గిలి ముకుళించిన అగ్రము గలరాగికర్ణి లేఖనమునకు శ్రేష్ఠము. రోపణమునకు ఇట్టిదే
ఉక్కునిశ్రేష్ఠము. ఒక అంగులముండిన బంగారు దిప్రసాదనమునకు శ్రేష్ఠము. రోప
ము ఎక్కువగను లఘువుగనున్న దీనిని ప్రయోగింపవలసినది. శేత్రములను తెఱవక
యేలో పలత్రిప్పవలయును. పిష్టుట కన్నులను తెఱచి నడిపిటన శ్రేలితోతెప్పను
పైదాని నెత్తిపెట్టి ఎడమశ్రేలితో శోధింపవలయును. రాస్రము నిదురించుటలోను మ
ధ్యాహ్నమున అన్నపానములు ఉష్ణకిరణములు వీటితోను అక్షిరోగమునకు వలయు
దోషములు వెఱుగును కనకము ఈబాధతోలగు టకైప్రాద్దుటను సంజవేశను అంజనము
ను వేసికొనవలయును. దుఱద మున్నగు రోగములన్నియు నశించును,

తర్పణము. ౧౯

శ్లో. నాంజయే ద్భీత మమిత విరిక్తాసిత వేగితే, కృద్ధజ్వరిత భ్రాంతాశ్చ శిరోరుక్ శోషజాగరే. 18. అద్యప్తేఽర్కే శిరఃస్నాతే పీత యో ధూమమద్యయోః, అజీర్ణే ప్యర్కసంతప్తే దివాస్వప్నే పిపాసితే. 19. నిర్వాతే తర్పణం యోజ్యం శుద్ధయో స్తూర్ధకాయయోః, కాలే సాధారణే ప్రాతః సాయం వోత్తానశాయినః. 20. యవనూషమయీం పాలీం నేత్రకోణా దృహిఃసమాం, ద్వ్యంగులోచ్ఛాం దృఢాం కృత్వా యథాస్వం సిద్ధ మావపేత్. 21. సప్నిమిలితే నేత్రే తప్తాంబు ప్రవి లాయిత్, నక్తాంధ్యవారతిమిర కృచ్ఛ్రకోధాధికే నసాం. 22. అపత్న్యా గ్రా దధోన్మేషం శనక్తై స్తస్య కుర్వతః, మాత్యాం విగణయే త్తత్త వర్జసంధిసితాసితే. 23. దృష్టౌ చ క్రమశోవ్యాధౌ శతం త్రీణి చ పంచ చ, శతాని సప్తచాష్టౌ చ దశమంధే నిలే దశ. 24. పితౄ షట్ స్వస్థవృత్తే చ బలాసే షంచ ధారయేత్, కృత్వాపాంశే తతోద్వారం స్నేహం పాత్రే నిగాలయేత్. 25. పిబే చ్చ ధూమ- నేత్రేతి వ్యోమ గూఢం చ భాస్వరం, ఇత్థం ప్రతిదినం వాతే పిత్రే త్వేకాంతరం కథే. 26. స్వస్థే చ ద్వ్యంతరం దద్వా చాత్మస్తే రతి యోజయేత్, ప్రకాశ క్షమతా స్వాస్థ్యం విశదం లఘులోచనం. 27.

భీతులు మమితులు విరిక్తులు అశితి వేగితులు అంజనమును వేసికొనరాదు, కృద్ధులు మున్నగువారును వేసికొనరాదు. నిర్వాతఫలము నందు శుద్ధములగు తలశరీరములకు తర్పణచిక్రిత్య చేయవలయును. సాధారణ కాలములో ప్రాతఃకాలమునందుగాని సాయంకాలమునందుగాని వెల్లడిలపరుండిన వానికి యనమాపనికొగమైన చెండగుళముల వత్తినిచేసి నేలినిచేడి నీటిలాగునచేసి కట్టిలోనైచి కొనవలయును. తేజికటి వాతము తిమిరము మున్నగునవి అన్నియును నశించును. వర్జసంధులయందు మాత్రలను లెక్కింపవలసినది. ధూమమును త్రాగవలయును. వ్యోమరూపముగు భాస్వరమును చూడ కూడదు. ఈరీతిగా చక్క నగువఱకును వాతపీత్తకఫములలోను స్వస్థతయందును చేయు చుండవలయును.

పుటపాకము. ౨౦

శ్లో. తృప్తే విపర్యయోఽతృప్తే తృప్త్యేతిశ్లేష్వజా రుజః, పుట పాకం ప్రయుంజిత పూర్వోక్తే ష్వేవ పక్ష్యను. 28. సవాతే స్నేహనః

శ్లేష్మసహితే లేఖనో ముతః, తృణశార్పణ్యేఽనితే పితౄ రక్తే స్వస్థే పృ
సాదనః. 29. బిల్వమాత్రం పృథ క్షింశం మాంసభేషజకల్మయోః,
ఉరుబూక వటాంభోజ పత్తైః స్నిగ్ధాదిషు క్రమాత్. 30. వేష్టయిత్వా
మృదా లిప్తం ధవధన్యనగోమయైః, పచే తృప్తీపై రగ్న్యభం సోఽపి
నిష్పిద్య తద్రసం. 31. నేత్రే తర్పణవ ద్యుఃజ్యా చ్చుతం ద్వే తీణి
ధారయేత్, లేఖనన్నేహనాగత్యేషు కోష్ఠా పూర్వో హి మోఽ సరః.
32. ధూమపాంతే తయో రేవ యోగా స్తత్రచత్వప్తివత్, తర్పణం పుట
పాకం చ నన్యా నర్హేన యోజయేత్. 33. యావం త్యహాని యుంజీత
ద్విగుణో హితభా గ్భవేత్.

తృప్తమైన పిష్టుట స్వస్థముగాను సుందరముగాను తేలికగాను నేత్రముండును.
లేనిచో నిందులకు వివరితలక్షణములను కలిగియుండును. పూర్వోక్తములగు శుష్కలకు
పుటపాకమును ప్రయోగింపవలయును. వాతసహితమునకు న్నేహనమును శ్లేష్మసహిత
మునకు లేఖనమును దాహదౌర్బల్యము నాత్రము పిత్తము క్షుత్తము వీటియందు ప్రసాదన
మును చేయవలయును. బిల్వమాత్రమును మాంసభేషజ కల్మయలపిండమును ఆముదపు
అకులు మట్టిఅకులు తామరఅకులుతో చుట్టి మట్టినిపూసి పక్వముచేసి ఎట్టగా నిష్ప
వలె పక్వముకాగానే అరసమునీసి కంటికి తర్పణమువలెనే గండుబొట్టు ఉపయోగి
పవలయును. లేఖనన్నేహన ప్రసాదనములలో తొలి గండును కొలదిపాటి శీతోష్ణ
ములు కలుగునట్లుగా తర్పణచేయవలసినది. ఎన్నిదినములు దీనిని నేవించునో అందు
లకు రెండు రెట్లదినములు పథ్యమును చేయవలయును.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు ఆశోచ్యతనాంజనపుటపాకాధికారప్రకరణము ముగిసెను.

22. శిరావ్యధాధికారము.

శిరావ్యధమునకు ఆధికారములు.

శ్లో. అథ స్నిగ్ధతమః స్నిగ్ధరసాన్నప్రభోజితం, ప్రత్యాగత్య
ముఖః స్వీన్నో జానూచ్ఛాసనసంస్థితః. 1. మృదుపట్టాత్తకో శాంతో
జానుస్థాపితకూర్మరః, అంగుష్ఠగర్భముష్టిభ్యాం మనేయ గాఢ నిషీడ
యేత్, 2. దంతసంపీడనోత్కాస గండాత్కానాని చాచరేత్, పృష్ఠతో

యంత్రయే చైస్యం వత్త మావేష్టయే స్మరః. 8. కంధరాగూం పరి
క్షిప్య నస్యాంతర్వామతర్జసిం, ఏవ ముత్థాప్య నిధినా శరం విధ్యే
చ్ఛిరోగతాం. 4. విధ్యే ధస్తశీరాం బాహు వనాకుంచితకూర్పరే,
బద్ధ్యా సుఖోపవిష్టస్య ముష్టి మంగుష్ఠగర్భిణం. 5. ఊర్ధ్వం వేధ్యప్ర
దేశా చ్చ పట్టికాం చతురంగుళే, పాదే తు సుస్థితేధస్తా జ్ఞానుసంధే
ర్నవీడితే. 6. గాఢం కరాభ్యా మాగుల్ఫం చరణే తస్య చోపరి, ద్వివీ
యే కుంచితే కించి దారూఢే హస్తవ త్తతః. 7. బద్ధ్యా విధ్యే చ్చిరా
మిత్థ మను క్తేష్వపి కల్పయేత్, తేషు తేషు ప్రదేశేషు తత్త ద్యంత్ర
ముపాయవిత్. 8. త్తో వ్రీహిముఖం వ్యధ్య ప్రదేశే న్యస్య పీడ
యేత్, అంగుష్ఠతర్జనీభ్యాం తు తలప్రచ్ఛాదిశం భిషక్. 9. వామ
హస్తేన నిన్యస్య కుతారీ మితి రేణ తు, తాడయే స్తద్ధ్యమాంగుల్యం
గుష్ఠోష్ఠబిము క్తయా. 10. మాంసలే నిక్షిపే ద్వేశే వ్రీహ్యస్యం వ్రీహి
మాత్రకం, యన్దార్థ మస్థ్న ముపరి శిరాం విధ్య న్ముతారికాం. 11.

సిగావ్యధలను చేయునప్పుడు స్నిగ్ధతనుండును స్నిగ్ధములగు రసములనన్నమును
భుజించెడివాడును సూర్యునికెదురుగా పద్మాసనులతో మారుచుండి చెవుట బెట్టబడిన
వాడై మృదుకట్టా తకుడై శాంతములవాడై యుడిచికొనిన పిడికిలితో గట్టిగానొక్క
వలయును. దంతసంప్రీడనము ఉత్తానము గంధాధానము వీనినిచేయవలయును. వెనుక
స్త్రవునకు కట్టివైచి బట్టను చుట్టవలయును. కంధరయందుంచి ఎడమతర్జని కేరికెత్తి
వాడిని ఛేదింప వలయును. ఇట్లే లక్కినదియును.

— రక్తాతిస్రావములగు శమసాపాయములు. —

శ్లో. అనమ్య గస్తే స్రవతి బైల్వహ్యోపనిశానతైః, సాగార
ధూనులవణ తైలై ద్విహ్య చ్చిరాముఖం. 12. సమ్య క్ప్రవృత్తే కోష్ఠే
స తైలేన లవణేన చ, అశుద్ధో బలినోవ్యస్తం న ప్రస్థా త్సానియే
త్పరం. 13. అతిస్థుతో హి మృత్యు స్సస్య ద్వారుణా హ్యనిలామయాః,
తత్రాభ్యంగరసక్షీర రక్తపానాని భేషజం. 14. సుతే రక్తే శనై ర్యం
త్ర మపసీయ హిమాంబునా, సక్షౌల్య త్రైలప్రోతాక్తం బంధనీయం
శిరాముఖం. 15. అశుద్ధం స్తావయే ద్భూయః సాయ మన్నాపరేపి
వా, రక్తే త్వతిష్ఠతిక్షిప్రం స్తరభనీ మాచరేత్క్రియాం. 16. లోధ

ప్రియంగు పత్తుంగ మాష యష్ట్యాహ్వై గై రికైః, మృత్పాలాంజన
క్షౌమ మసీక్షీరిత్వగంకురైః. 17. విచూర్ణయే ద్వ్యణముఖం పద్మకా
దిహిమం పిబేత్, తామేవ వా శిరాం విధ్యే ద్వ్యధా తస్మా దనం
తరం. 18. శిరాముఖం వా త్వరితం దహే త్తప్తశలకయా, సశేష
మ ప్యస్పృగ్ధార్యం నచాతిస్మృతి మాచరేత్, హరే చ్ఛృంగాదినా శేషం
ప్రసాద మథవా నయేత్. 19.

రక్తము చక్కగా స్రవించుననుచో శొంఠిమిరియుములు పిప్పళ్లు పసపుతగరము
గృహధామము వీటితో శిరలను లేపన చేయవలయును. చక్కగా స్రవించు చుండిన
వేడినూనెతో గాని ఉప్పుతో గాని అశుద్ధమగు రక్తమును ఒక త్రి వెడలింప వల
యును. ఎక్కువగా రక్తము స్రవించినచో మరణమును భయంకరము అగు వాతరోగము
గాని పుట్టుచున్నది. అప్పుడు అభ్యంగము మాంసరసముపాలు రక్తమువీటిని నేవించుట
మంచిది. రక్తస్రావమైన విచ్చుట కట్టును విప్పి తైలముతో తడిపి నాడులను కట్టుకట్టుట
యు తమము. రక్తము నిలువక పోయినచో శిశువునుగా రక్తము స్తంభించు చికిత్సను
చేయవలయును. లోడ్ల ప్రియంగువు రక్తచందనము మిశ్రములు మధుకము గైరికము
వీటిచూర్ణముతో పద్మకాదిహిమమును త్రాగవలయును.

❖ వేధనసానములు. ❖

శ్లో. మర్మహీనే యథా సన్నప్రదేశే వ్యధయే చ్చిరాం, సతూన
పోడ శాతీత సప్తత్వబ్రుతాశృజాం. 20. అస్నిద్ధాస్వేదితాత్యర్థ స్వేదితా
నిలగోగిణం, గర్భణీసూతికాజీర్ణ పిత్తాసృశ్వాసకాసినాం. 21. అతినా
రోదరచ్ఛర్దిపాండుసర్వాంగశోషిణం, స్నేహపీతం ప్రయుక్తేషు తథా
పంచసు కర్తసు. 22. నాయంత్రితాం శిరాం విధ్యేన్న తిర్యజ్జాప్య
నృత్థితాం, నాతిశీతోష్ణవాతాభే వ్యస్యత్రాత్యయికా ద్గదాత్. 23.
నాత్యుష్ణశీతం లఘుదీపనీయం, రక్తేపనీతే హిత మన్నపానం, తదా
శరీరం హ్యవనస్థితాశృక్, వహ్ని ద్విశేషేణ చ రక్షణీయః. 24. సరో
హితా హారవిహరనేపి, మాసం భవే దాబలలాభతోవా. వ్రసన్న
వర్ణేంద్రియ మింద్రియార్థా, నిచ్ఛంత మవ్యాఘాతశక్తివేగం. 25. సు
ఖాన్వితంపుష్టిబలోపపన్నం, విశుద్ధరక్తం పురుషం వధన్తి.

మర్త్యహీనములు సమావప్యజేశము నందున్నవియగు నాడులను ఛేదింప వలయు ను. పదిఆరు సంవత్సరములకు తక్కువగాని, డెబ్బది ఏండ్లకు మించిన, రక్షస్రావ రోగులకును గర్భిణీస్త్రీలు మున్నగువానికి నాడులను ఛేదింపరాదు. ఇట్లైన ప్రసన్నవర్ణము ప్రసన్నేంద్రియములును ఇంద్రియార్థములను కోరుచున్నవాడై పురుషుడు నుభాన్వితుడై బలము కలిగియుండునని యుండరు.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు శిగావ్యధాధికారి ప్రకరణము ముగిసెను.

౭౦. సుస్థాధికారము.

—◆ దినచారవిధులు. ◆—

శ్లో. బ్రాహ్మే ముహూర్తే ఉత్తిష్ఠే తుస్ఫూరత్యార్థ మాయుషః, శరీరచింతాం నిర్వర్త్య కృతశోచవిధిః తతిః. 1. ప్రాతర్భుక్త్యా చ మృద్వగ్రంకి పాయకటుత్తిక్తికై, భక్షయేద్దంతశుభవనం దంతమంసాన్య బాధయన్. 2. నాద్యాగజ్జీర్ణసమధుశ్వాసకాశజ్వగార్ద్రాశి, తృష్ణాస్యపాకహృన్నేత్రశిరఃకిడ్డామయీ చ తత్. 3. సోపీర మంజనం నిత్యం హిత మక్ష్యః పయోజయేత్, సప్తంత్రేష్టరాత్రే వా స్రావణార్థం రసాంజనం. 4. తతో నావచగఽఽహుపథూనతాంబూలభాగ్భవేత్, తాంబూలం క్షతవీత్తాస్రరూక్షోత్కుపితచక్షుషాం. 5. విషమూర్ఛామదార్తానా మపథ్యం చాపి శోషిణామ్.

బ్రాహ్మముహూర్తములోలేచి ఆయుష్యగతముకై శరీరచింతనముచేసి శౌచములను తీర్చికొన వలయును. ప్రొద్దుట కోమలమును కసాయ కటుత్తిక్తములు గలదియునగు నాహారమును భుజించి పండ్లచిగుళ్లకు నొప్పిలేకుండ తాంబూలమును నేవించవలయును. అజీర్ణము ఛర్దిశ్వాసకాశములు జ్వరము దాహము ముఖపాకము హృద్రోగము నేత్రరోగము శిరోరోగము కర్ణరోగము కలవారు దీనినిభక్షింపరాదు. సోపీరాంజనమును ప్రతినిత్యమును కంటికిపెట్టుకొనవలయును. ఏడు రోజులకుగాని ఎన్నిది రోజులకుగాని మలము పోవుటకై రసాంజనమును నేవించ వలయును. పిచ్చుట తాంబూలము నస్యము మున్నగువానిని చేసికొనవచ్చును. క్షయ పిత్తిర్దగ్ధము రూక్షఉత్కుపిత నేత్రకులు. అనగాకంటి జబ్బులగల వారు మాత్రము తాంబూలమును నమలరాదు.

—ॐ అభ్యంగములు. ॐ—

శ్లో. అభ్యంగమాచరేన్నత్త్వం సజరాశ్రమవాతహః. 6. శిరః
శ్రవణవాదేషు తం విశేషేణ శీలయేత్, బాహ్యభ్యంగః కఫగ్రస్తకృ
తసంశుద్ధ్యజ్జీర్ణభిః. 7. శరీరచేష్టా యా చేష్టా సైగ్యాత్థా బలవర్ధనీ, దే
హవ్యాయామసంఖ్యాకామా తి యా తాం సమాచరేత్. 8. వాతపి
త్తామయీ బలలో వృద్ధో జ్యేష్ఠో చ తాం న్యజేత్, ఉన్వృత్తం తథా కా
ర్యం తతిః స్నానం సమాచరేత్. 9. ఉన్వృంబునాధికాయస్య సంషేకో
బలావహః, తేనైవ తూత్తిమాంగస్య బలప్రాప్త్యేహ చక్షుషోః. 10.
స్నానమర్చితనేత్రాస్య ర్ణరంగాతినారహః, ఆధ్వానపినాజ్జ్వలన్తపశ్చ చ
గర్హితం. 11. నీచరోమశ్శక్తిస్త్వర్ణైర్మలంఘ్రిమలాయ నః, స్నానశీలః
ససురిభిః సు. వహో స్త్రిలాంబరః. 12. ధారయత్సలతం వస్త్రం రత్నం సిద్ధ
మంత్ర మహశాపధిః.

అభ్యంగమాచరేత్తితి సు సేవింపవలయును. ఇని వృద్ధత్వమును పరిశ్రమను
పోగొట్టును. తల చెవులు కాళ్లు మున్నగు వానికి అభ్యంగమును ఎక్కువగా చేయవల
యును. కఫగ్రస్తలు శోధించిని కొనినవారలు అజీర్ణము గలవారలు పిరుబాహ్యభ్యంగ
గనము జేసికొనుట మంచిది. దేహవ్యాయామానులచేత దాని సుపచంపవలయును
వాతపిత్తగోగముకలవాడు బాహ్యుడు వృద్ధుడు అత్యిగ్గరి అభ్యంగమును పరిత్య
జింపవలయును. నలుగు పెట్టికొని స్నానమును చేయవలయును. జీడినీళ్లతో అధః కాయ
మును కడిగికొనుట మంచిది. శిరస్సును కూడ నిట్లే కడిగిన కన్నులకును పోయలయును
బలమునశించిపోవును. స్నానమర్చిత నేత్రాస్య గోగముగల వానికిని అతినారగము
గలవారికిని అభ్యంగము మంచిది కాదు. పరిశుద్ధ జలములో స్నానమును చేయవల
యును. నియమముగా స్నానము చేయుచు పరిమళ ద్రవ్యములను శుభ్రములగు వస్త్ర
ములనుధరించి సిద్ధ మంత్రములును ఓషధులను చేచ్చుకెట్టుకొనవలయును.

—ॐ గమనాచ్యుపకరణములు. ॐ—

శ్లో. సాతపత్రపదత్రాణో విచరే ద్యగమాత్రదృక్, నిశిచాత్వ
యికే కార్యే దండి మానీ సహాయవాన్. 13. జీర్ణే హి తం మిత్రం చా
ద్యాన్నవేగాధారయేద్బలాత్, సవేగితోన్యకార్యస్యాన్నాజత్వాసాధ్య
మామయం. 14. దశధా. పాపకర్తాణి కాయవాఙ్మనసైస్త్వజేత్,

కాలేహితం మితం బ్రూయాదవిసంవాదిపేశలం. 15. ఆత్మవత్సరతం పశ్యే
నపి కీటపిపీలికాం, ఆత్మనః ప్రతికూలాని పశేషాం స సమాచరేత్. 16.
సక్తం దినానిమేయాంతే కథంభూతస్య సంప్రతి, దుఃఖభా జ్జుభవత్యే
వం నిత్యంసన్నిహితస్సృతిః. 17.

గొడుగు చెట్టులు ధరించికొని పకించుచు నడువవలయును. రాత్రులేదియైన
నావశ్యకముగు కార్యముగలిగినేరి కఱునుధరించి మానియై సహాయుని తీసికొని బయలు
వెడలవలయును. జీర్ణమగుచుండినచో హితముగను మితముగను భుజింపవలయును.
త్వరపడరాదు. బలముకొలదివేము నడంపరాదు. సాధ్యముగు రోగమును పోగొట్టుకొ
నక అన్యకార్యమునకై వేగిరపడకూడదు. శరీరము వాక్కుమనస్సు వీటితో పదివిధ
ములగు పాపకార్యములను త్యజింపవలెను. సమయమునందు హితముగను ప్రమాణము
గను భుజింపవలయును. ఎవ్వరితోను విసంవాదముగా వరుసనాడరాదు. తనవలెనే అం
దఱును చూచికొనవలయును. క్రింకులనైనను స్త్రీలికములనైన నిట్టులే చూడవలయును.
తనక ప్రతి పాపములగు మానిని ఇతరుల కెవ్వరిగిని చేయరాదు. నాకు ఇష్టాదీతీయన
రాత్రింకివలయు గడచుచున్నది అని నన్ని హితస్సృతియై దుఃఖింపరాను.

—ॐ ఋతుచర్య. ॐ—

శ్లో. మౌనైర్విసృజ్యైర్హృద్యామృత్యైః కి మాతృషడ్పృతనిస్తృతాః,
బలిసః శీతసంరోధా ద్దేమత్రే ప్రభుగోనలః. 18. సేవేతాతో హి మేస్మి
గ్ధస్వాద్వమ్లవనాన్రసాన్, గోధూమపిష్టనూ సేక్షా కీరోత్థవిప్రతీః సు
రా. 19. నపనున్నం ననాం ప్రలం శేషకాన్యే సుఖోదకం, యు
క్త్యాక్రకుణస్సేర్వదం పాతత్రానంచ నర్విదా. 20. పానానాజనకా
శేయప్రవేణుభకాన్త్రుం, ఉష్ణస్యభావై నిఘ్నుభిః ప్రాప్తతః శయనం
భజేత్. 21. అంకరణాపసంత వగర్భభూవేశ్ నిప్రియాం, వీవరోనుస్తన
శ్రోణీమాలింగ్యాగుహచ్ఛతాం. 22. ఆయుమేచ విధిః కార్యః శిశిరేపి
విశేషతః, తదాపి శీతమాఘ్యేకం రాక్షం చాదనకాలజం. 23. కఫశ్చి
తోహి శిశిరే వసం శిష్కంశుఖాపితః, హన్యాన్నింకురుతే గోగాంస్తత
స్తత్ర ప్రయోజయేత్. 24. తీక్ష్ణం నమనసస్యాం కవచగ్రహమంజనం,
వ్యాయామోద్వర్తనం ధూమం శేచకాన్యే సుఖోదకం. 25. స్నాతో
నులిప్తః కర్పూరచందనాగురుకుంకుమైః, పురాణాయుగోఘామఘౌద
జాంగలశూల్యభుక్, ప్రపిబేదానవారిష్టసీధుమాఘ్యేకమాధవాన్, 26.

మాఘాదిమాసములు గెండేసిరెండేసి చొప్పున ఒక్కొక్కముతువగును. బలముగలవానికి చలివలన హేమంతర్తువునందు జరగానలయు హేచ్చును. కావున చల్లనివియును స్నిగ్ధములును స్వాదువులును పులుపుచీపు కలవియునగు వాని నేవింపవలయును. గోధుమపిండి మాంసము చెఱుకుపాలు కల్లు క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము వన తైలము నీటిని శాచకర్తమునకై వెచ్చఁజేసియును నీటిని చెప్పులను సూర్యవారణ సంస్కర్మమువలనను శుద్ధిచేసి నేవింపవలయును. ప్రావారము అజినము పట్టుబట్టు కఠినిమున్నగునవి పఱచినపాన్పునందు పరుండ వలయును. బొగ్గులవేడిమికి వెచ్చఁబడిన యిటిలోనుండవలయును. అగురుచర్మితయును పుష్కలస్థనియునగు భార్యను అలింగనము చేసికొని యుండవలయును. శిశిరర్తువులో కూడ విశేషముగా నీరీతిననే నడచికొనవలయును. భోజనకాలమున వేడిగా భుజింపవలెను. వసంతర్తువునందు సూర్యకిరణసంతాపితుండగుటచేత అగ్నినశించి గోగములు జనించును. కావున తీక్షణములగు వస్తువులును నస్యవిధులును చేయవలయును.

— వసంత విహారాదులు. —

శ్లో. వసంతే ౭౨భ వేత్త్రిణాం కాననానాంచయావనం, గురూష్ణస్నిగ్ధమధురందివాస్వప్నంచవరజ్జ్వలత్. 27. మయూఖైరగతిన్నేహం గ్రీష్మే పేషీయతెరవిః, స్వాదుశీతం ద్రవం స్నిగ్ధమన్నపాసం తదాహితం. శీతం సశర్కరం మంథం జాంగలాన్తృగవక్షిణః, స్మృతిం పయః సఖాల్యన్యం భజన్గ్రీష్మే న సీదతి 29. మన్యమల్పం సవాపేయమథవా సుబహూదకం, మధ్యాహ్నే చందనార్ద్రాంగః స్వస్వాధారాగృహేనిశి. 30. నిశాకరకరాకీర్ణే ప్రవాతెసాధమస్తకే, నివృత్తకామో వ్యజనైః పాణిస్సరైః సచందనైః. 31. నేవ్యమానో భజేతాస్యా ముక్తామణిపభూషితః, లవణామృతటూష్ణాని వ్యాయామం చాత్రవర్జయేత్. 32. భూజామ్పానేఘనిష్యందా త్పాకాదమ్లాజ్జలస్యచ, వర్షాస్యగ్నిభవే షిబేకుప్యంతి పీవనాదయః. 33. భజేత్సాధారణం సర్వమూష్ణాస్తేజనంచయత్, ఆస్థాపనం శుద్ధతనుర్జీర్ణం ధాన్యం కృతాన్సనాన్. 34. జాంగలం పిశితం యూషాన్మధ్వచ్ఛిష్టం చిరింతనం, దివ్యం కౌపం శృతం వాంభోభోజనం త్యజిమద్దినే. 35. వ్యక్తామ్లం లవణాన్నేహం సంశుష్కం త్రోద్రవల్లభుః, నదీజలోదమంథాహః స్వప్నారూపాతపాన్త్యజేత్. 36. వర్షాశీతోచితాంగానాం సహపై వార్కురశ్శిభిః, తప్తానామా

చితం పితం సాయః శరది కువ్యతి. 20. తజ్జయాయు ఘృతం తిక్తం
ఏరేకో రక్తమోక్షణం, తిక్తస్వాదుకషాయం చ క్షుధితోన్నం భజే
ల్లఘు. 21.

వసంతర్తువులలో స్త్రీలు ఉన్మాదవనములును ఉపభోగింపఁదగినవి. పగలు నిద్దర
పోకూడదు. సూర్యుడు కిరణములచేత లోకమును పీల్చిపిప్పిచేయునుగనుక స్వాదుఘృతము
శీతముగను ద్రవముగనుండు అన్నపానములను సేవింపవలయును. జాంగలములగు పశుప
క్ష్యాదుల మాంసము పాలు నేయి వరియన్నమును సేవించుచున్న గింజమున క్లేశమునొం
దదు. కొంచెయంత యైనకల్లును త్రాగకూడదు. ఎక్కువ నీళ్లనుత్రాగరాదు. మధ్యాహ్న
మునందు చందనమును పూసికొని ధారాగృహమునందు నిద్రపోవలయును. చంద్రకిరణ
ప్రసాగితమగు పేడపైని కామమును వీడి పల్లగాలి విసరికొనుచు ముక్తామణి మున్నగు
వానిచేత సలంకృతుఁడై యుండవలయును.

వర్షఋతువులలో అగ్నిబలము క్షీణించుట చేత వాతాదులు ప్రపించును. సా
ధారణముగా వెట్టనిచ్చు వస్తువులను ఉపయోగించికొనవలయును. పరిశుద్ధుఁడై స్రాతధా
న్యమును రసద్రవ్యములను అడవిజంతువులమాంసములను యూషమలను దివ్యమగు
కూపోదకములు మున్నగు వానిని పరిత్యజింపవలయును.

వర్షకాలమునందు నెఱ్ఱుతగిన అవయవములు గలవారలు వాడలో కూర్చుం
డిరేచి అయ్యది శరత్కాలమునందు విషమించును. దానినితొలగించి కొనుటకై తిక్తము
గుఘృతమును విరేచనమును రక్తస్రావమును తిక్తములు స్వాదువులనగు కషాయముల
ను సేవింపవలయును.

శరత్కాలపదార్థములు.

శ్లో. ఇక్షువః శాలయో ముద్గాః సరోంభః క్వధితం పయః, శర
ద్యేతాని పథ్యాని ప్రదోషే చేందురశ్శయః. 22. శారదాని చ మా
ల్యాని వాసాని విమలాని చ, తుషారిక్షారసాహిత్య దధితైలరసాత
పాన్. 23. తీక్ష్ణ మద్య దివాస్వప్న పురోవాతాతపాం స్త్యజేత్
శీతే వర్షాసు చాద్యాం స్త్రీ న్వసం తే త్యా న్రసా న్భజేత్. 24.
స్వాదూన్నిదాఘే శరది స్వాదుతిక్తకషాయకాః, శరద్వసంతయో
రూక్షం శీతం ఘర్తఘనాంతయోః. 25. అన్నపానం సమాంసేన విపరీ

త మతోన్యధా, నిత్యం సర్వరసాభ్యాసః స్వస్వాధిక్య మృతావృతౌ.
 26. ఋతోరాద్యంతసప్తాహ వృతుసంధి రితి స్మృతః, తత్రపూర్వో
 విధి స్త్యాజ్యః సేవనీయో పరః క్రమః. 27. ఇ త్యుక్త మృతుసాత్త్యం
 య చేష్టాహారవ్యపాశ్రయం, ఉపశేతే యచాచిత్యా దోకసాత్త్యం
 త మచ్యతే. 28. దేశానా మామయానాం చ విపరీతం గుణం గుణైః,
 సాత్త్య మిచ్ఛంతి సాత్త్యజ్ఞాశ్చేష్టితం చాద్య మేవ చ. 29. సచ్చ నిత్యం
 ప్రయుంజీత స్వాస్థ్యంయే నానువర్తతే, అజాతానాం వికారాణాం అను
 త్పత్తిం కథంచ యత్ . 30. నగరీ నగర స్వేవ రథస్వేవరథీ యథా, స్వ
 శరీరస్యమేధావీ కృత్యే వ్యవహిలో భవేత్. 31.

చెఱుగులు వరివియ్యము పెసలు సరస్సులలోని నీరు క్వడితోదకము చంద్రకిరణ
 ములు ఇయ్యవి శరత్కాలమునందు పథ్యములు. శరద్వృతు సంబంధములగు మాల్యము
 లు నిర్మలములగు వస్త్రములు తుషారోదకములు తృప్తిని కలిగించు అన్నము పెఱుగు
 తైలము రసము వీటినివదలి పెట్టవలయును. మఱియు తీక్ష్ణమగు మద్యము దివాస్వప్నము
 పురోవాతము ఎండ వీటిని త్యజింపవలయును. శీతకాలమునందును వర్షాకాలమునందును
 మొదటి మూడిటిని వసంతమునందు చివఱగొండిటిని నేవించవలయును. మొత్తమీదనన్న
 పానములను విపరీతముగా భుజింపవలెను. ఋతువులలో తొలుతను కొనను ఎదుర్కొన
 లు ఋతు సంధియనబడును. దేశకాలములకును గోగములకును గుణములకును అనుగుణ
 ముగా ప్రవర్తింపవలెను. స్వాస్థ్యమును కలిగించు దానిని ప్రతిదినమునందును సేవింప
 వలయును. లేనిచో లేనిరోగములను పుట్టించును. పట్టణములను పట్టణవాసులవలెను
 రథమును రథికుడువలెను శివశరీరమును కనిపెట్టి తాను బుద్ధినుతుడై జాగ్రత్తగా
 కాపాడుకొనుచు మెలగవలయును.

— గ్రంథకర్తః గూర్చిన ప్రశంస. —

శ్లో. గొడాదినాధరసవత్సాధికారిపాత్ర

గారాయణస్య తనయః సునయోంతరంగాత్,

భానో రనుప్రథితలోధ వలీకులీనః

శ్రీచక్రదత్త ఇహ కర్తృపదాధికారీ.

శ్లో. య స్సిద్ధయోగ లిఖితాధికసిద్ధయోగా
నత్రైవ నిక్షిపతి కేవల ముద్ధరే ద్వా,
భట్టత్రయ త్రిపథవేధవిదా జనేన
దత్తః పతే త్సపది మూర్ధని తస్య శాపః.

గౌడరాజుగారి రసవత్పత్తికారులలో యోగ్యుడగు నారాయణుని కొమరుడున, ఉత్తమకులౌత్పన్నుండును చక్రదత్తుడను పేరుతో బలగిరిట్టి నేను ఈ గ్రంథము యొక్క కర్తృపదమునను అధికారిని. (అనగా దీనిని రచించినది గౌడరాజుగారి రసవత్పత్తికారియైన నారాయణుడనువాడని తాత్పర్యము.)

ఇందు న్యాయబడిన సిద్ధయోగములలో అధికముగా చేర్చువారు గాని ఉన్నవాటిని తీసివేయువారు గాని ఎవ్వరు కలలో నాని తలపై వేదపాతులు ఇచ్చినశాపము బడును. కాన దీనియందు చేర్పులుగాని తూర్పులుగాని ఇవ్వరులుచేయరాదని భావము.

ఇట్లు చక్రదత్తయందు సుస్థాధికాప్రకరణము యుగిసెను.

చక్రదత్త ముగిసెను.

వైద్యగ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. ఆ.

అనుపానమంజరి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	8
అజీర్ణమంజరి	...	0	4
ఇలాజుల్ గుర్బా, యూనాని వైద్యగ్రంథములలో మిక్కిలి యుత్త			
మమైనది, ఉద్దాకతస్థుమా, కానికోబైండు	...	8	0
కాలజ్ఞానము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	4
కుమారతంత్రము, రావణకృతము	...	0	6
చక్రదత్త	...	8	12
గదనిగ్రహము, సోధలకృతము, సాంధ్రతాత్పర్యము		2	8
నాడీజ్ఞానము	...	0	4
భేషజకల్పము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	6
రసప్రదీపిక, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	12
రాజమూర్తాండము	...	0	10
లోలంబరాజీయము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	8
విషవైద్యచింతామణి	...	2	0
వృక్షాయుర్వేదము	...	0	4
వైద్యకతత్వోక్తి	...	0	6
శార్ఙ్గధరసంహిత, క్రొత్తకూర్పు	...	8	0
శార్ఙ్గధరకృత త్రిశతి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	8
సుశ్రుతశాసీరము	...	2	0
షడ్రసనిఘంటువు, అభిధానరత్నమాల, సటీక	...	0	12
బసవరాజీయము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	7	0
సహదేవ పశువైద్యశాస్త్రము	...	0	6

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్.ఎల్.నెట్, చెన్నపురి. ఈ.

